સામાજીક આવૃત્તિ.

બૃહત્

કાવ્યદોહન.

ગુજરાતી ભાષાના પ્રાચીન કવિઓની કવિતાનો સંગ્રહ.

દસ ગ્રંથમાં–ગ્રંથ ૨ જો.

સંગ્રહ કરી પ્રગટ કરનાર.

ઇચ્છારામ સૂર્યરામ દેશાઈ.

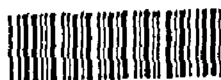
આવૃત્તિ બીજી.

મુંબઈઃ

"ગુજરાતી" પ્રિન્ટીંગ પ્રેસ સીરીઝ.

૧૯૦૩.

કિંમત રૂ. ૨-૮-૦.

2224

To,

Sir Mungaldass Nattoobhoy

KNIGHT. G. S. I. &c., &c.

MY DEAR SIR,

The privilege I have enjoyed of your close acquaintance for over ten years, and the opportunities it has given me for a due appreciation of your character make it my most pleasant duty to associate your name with this compilation.

Your appreciation of learning and of men of letters; your lofty benevolence and your wonted liberality; the very exalted position to which you have attained in the community which cherishes with affectionate pride the choicest selections of genius contained in these pages; your warm support to the cause of true reform, social and religious; your unremitting zeal, indefatigable exertions and incessant sympathy, for over three decades, in the promotion of Indian Political progress; above all, the rare combination in you of *Lakshmi*, *Vidyâ* and *Audârya*—these enjoin me to dedicate to you, this Second Volume of the Gems of Gurjara Poetry.

With respect and esteem,

Ever yours,

Bombay 8th April 1887

ICHHARAM S. DESAI.

સર મંગળદાસ નથુભાઈ

નાઈટ, સી. એસ. આઇ. વિગેરે.

પ્યારા સાહેબ,

આજ દશ કરતાં વધારે વર્ષ થયાં જે ગાઢ પરિચય આપની જોડે મને થયો છે અને જેથી આપની ખરી ખૂબીઓ પીછાણવા મને બની આવ્યું છે તેને લીધે આ પુસ્તક સાથે આપનું નામ સંયુક્ત કરવું એ હું મારી હર્ષભરી ફરજ સમજું છું.

આપ સાહિત્યના પોષીન્દા છો અને વિદ્યા તથા વિદ્વાનોના કદરદાન છો; ઉદાર હઈડાના અને સદા ત્યાગની બુદ્ધિ ધરાવો છો; સાંસારિક અને ધર્મ સમ્બન્ધી સાચા સુધારાના વિજયસ્તંભ છો; આજ ત્રણ દાયકા થયા ભરતખણ્ડના રાજકીય અભ્યુદય અને વૃદ્ધિ માટે આપે મોટી ઉત્કંઠાપૂર્વક અતિ શ્રમ લીધો છે અને હજી પણ નિરંતર દીલસોજી ધરાવો છો; ગુર્જર મંડળમાં આપ ચૂડામણિની પદવીએ પહોંચ્યા છો; અને સદાના વિરોધી—લક્ષ્મી, વિદ્યા અને ઔદાર્ય, એઓની ત્રિપુટી આપ વિષે વાસો કરી રહી છે, તે સર્વની યોગ્યતા વિચારી ગુર્જર કાવ્યાબ્ધિમાંનાં મોતીઓનું આ **બૃહત્ કાવ્યદોહન** આપને બહુ માનપૂર્વક અર્પણ કરું છું, તે સ્વીકારશો.

ચૈત્ર શુદિ પૂર્ણિમા—સંવત્ ૧૯૪૩.

સદાનો તમારો,

ઇચ્છારામ સૂર્યરામ દેશાઇ.

પ્રાચીન કવિઓનાં કાવ્યો લોકોમાં એટલાં બધાં પ્રિય થઇ પડયાં છે કે, સાંપ્રત કાળના કવિઓ તેમની આગળ હારી જાય છે. એટલે આ સંગ્રહ ઘણો અગત્યનો છે, એમ કહેવામાં કશો દોષ નથી. પહેલા ગ્રન્થની બે આવૃત્તિ થઇ ને પાછળથી ઘણા ગૃહ-સ્થો તરફથી આ ગ્રન્થને આશ્રય આપવાનું ઠર્યાથી કવિતાનો સઘળો સંગ્રહ બહાર પાડવાનું ઠરાવ્યું છે. દરેક કવિનું ચરિત્ર આપવામાં આવશે ને તેનાં કાવ્યપર ટીકા જૂદે સ્થળે થશે એટલે એ સંબંધી આ પ્રસંગે કંઈ પણ બોલવું વ્યર્થ છે.

રા. રા. છગનલાલ ઠાકોરદાસ મોદી બી. એ., રા. રા. ઇચ્છા લાલ પરમાનંદદાસ, ડા. વિજભુખણદાસ ધનજી, અને રા. કીલા ભાઇ દુલભદાસ એલ. સી. ઇ. નો આ ગ્રન્થને લગતા હસ્તલિખિત લેખો શોધી આપવા માટે તથા કવિ સવિતાનારાયણ ગણપતિ-નારાયણ તથા ભાઇ વનમાલી લાધા મોદીનો ગ્રન્થના સંશોધનમાં મદદ કરવા માટે ઉપકાર માનું છું.

ખાસ કરીને ધીરા ભક્તનાં કાવ્ય માટે બે શબ્દ અગત્યના છે. એ કવિનું કાવ્ય તેના પુત્રનો પુત્ર, જે, ગોઠડામાં રહે છે, તેની પાસે, જે જૂની પ્રત છે, તેમાંથી ઉતાર્યું છે. ધીરા ભક્તના પૌ-ત્રની દશા એટલી તો દિનહીન છે કે, હાલમાં અન્નને ને દાંતને વેર જેવું છે, છતાં તે, એ કાવ્યસંગ્રહ કોઇને પણ પૈસા લઇ આપતો નથી.

જાનેવારી ૧૮૮૭ } **ઇચ્છારામ સૂ. દેશાઈ.**

નીચેના ગૃહસ્થોએ બૃહત્ કાવ્યદોહનના સઘળા ગ્રન્થોને આશ્રય આપવાની પોતાની ઇચ્છા દર્શાવી છે, તેઓનો મારા ઉપર તો ઉપકાર થયો છે જ; પણ ગુજરાતી ભાષા ઉપર પણ એક રીતનો ઉપકાર થયેલો હું માનું છું.

સર વિલયમ વેડરબર્ન બારોનેટ, સી. એસ.

ભાવનગરના દરબાર શ્રીસર તખ્તસીંગજી, જી.સી.એસ.આઇ.

કચ્છના રાઓ શ્રીખેંગારજી બહાદુર.

જુનાગઢના નવાબ સાહેબ.

ધ્રાંગધરાના રાજસાહેબ માનસીંગજી.

વાંસદાના દરબાર શ્રી.

શેઠ લક્ષ્મીદાસ ખીમજી.

નરસિંહ મહેતો.

નરસિંહ મહેતાનું જીવનચરિત્ર હું લખું તે પેહેલાં ચાર વિદ્વાનો એ બાબત લખી ચુક્યા છે. કવિ દલપતરામ ડાહ્યાભાઈએ બુદ્ધિપ્રકાશમાં, કવિ નર્મદાશંકર લાલશંકરે નર્મગદ્યમાં, કવિચરિત્રમાં, ને રા. સા. હરગોવિન્દ દ્વારકાદાસ કાંટાવાળાએ પ્રાચીન કાવ્યમાં. કવિના કાળ માટે તો કશી તકરાર રહે તેવું નથી, તે માટે બહુધા નિશ્ચય થયો છે, પણ કવિની કાવ્યશક્તિના સંબંધમાં તથા તેના કુળ કુટુંબ સંબંધે કેટલીક તકરારો રહી છે. જો કે કવિનાં ચરિત્ર માટે એટલાં તો થોડાં સાધનો પ્રાપ્ત થયાં છે કે, તે માટે કંઇ પણ નિશ્ચય થઈ શકે તેમ નથી. તે બધાંનો આધાર ભક્તમાળ તથા ભક્તિવિજય અને પ્રેમાનંદનાં કાવ્યો તથા દંતકથાઓ જ મુખ્ય ગણવામાં આવે છે. જો કે ખરાં ચરિત્રો માટે એ કશા પણ લેખામાં ગણાય નહીં. જીવનચરિત્રોમાં કવિતાનાં ગપોડાં ઘણાં ખપ લાગે નહિ એટલે આવા મોટા કવિનાં ચરિત્ર માટે જે કંઇ શોધખોળમાંથી મળી આવે તે જ બસ. આવી શોધખોળ થયા પછી, અલબતાં ઘણે વર્ષે, કવિનાં ચરિત્રો થોડાં ઘણાં પણ ઉપયોગી થઇ પડશે.

ગુજરાતી ભાષાના કવિઓના બે મોટા ભાગો છે. એક ભક્તકવિ ને બીજા કવિ જ. કવિ કરતાં ભક્ત કવિઓ ભાષામાં ઘણા છે એટલે કવિતાનો મોટો ભાગ બહારના બીજા વિષયો કરતાં જ્ઞાન, ભક્તિ, ધર્માસ્થા ને પોતાન ગુરુની ઉપાસના સિવાયનો બીજો મળી આવવો મુશ્કેલ થઇ પડે છે અર્થાત્ તેવી કવિતા ભક્તકવિઓએ બનાવી જ નથી, ને તે બનાવવાને તેઓને કારણ પણ નહોતું. નરસિંહ મહેતો ભક્તકવિમાં પહેલો ગણાય છે. તેની કવિતાનો ઘણો મોટો ભાગ શ્રીકૃષ્ણલીલાને લગતો છે, જેમાં પ્રેમ ભક્તિમાં તલ્લીન થઇને ઘણી કવિતા કીધી છે ને એ સિવાયનો બીજો ભાગ જે ઘણો થોડો છે, તે જ્ઞાનનો છે.

ઇ. સ. ૧૮૭૮ ના ફેબ્રુઆરીમાં હું જુનાગઢ ગયો હતો, ત્યારે કવિ નરસિંહ સંબંધી કેટલીક હકીકત મેળવવાનો મને અવકાશ મળ્યો હતો.

આ સઘળી હકીકત મરહુમ રા. મણિશંકર જટાશંકર કીકાણી અને પંડિત કમલનયનાચાર્ય તરફથી મળી હતી.* તેમજ જુનાગઢના એક દરબારી નોકરે અને મી૦ દુર્ગાપ્રસાદ ઝાલા માસ્તરે કેટલીક હકીકત પાછળથી મેળવી આપી હતી. એ સઘળાંનો આ ચરિત્રમાં ઉપયોગ કર્યો છે.

નરસિંહ મહેતાનો જન્મ ક્યારે થયો? તે બાબતમાં કમલનયનાચાર્યે જે હકીકત જણાવી છે, તે આ પ્રમાણે છે; "નરસિંહ મહેતાનો જન્મ તેના એક શિષ્ય પરમાનંદદાસની શોધ પ્રમાણે, સંવત્ ૧૪૭૧ માં થયો હતો. એક બીજો શિષ્ય જણાવે છે કે તેનો જન્મ સંવત્ ૧૪૬૯ માં થયો છે. એના પિતાનું નામ કૃષ્ણદામોદર, ને પિતામહનું નામ વિષ્ણુદાસ હતું. વિષ્ણુદાસ જુનાગઢના કુતિયાણામાં મુત્સદ્દીનું કામ કરતા હતા. અસલથીજ નાગરો મુત્સદ્દીપણું કરતા આવે છે, પણ મંડલિકના વખતમાં બંદોબસ્ત નહિ, તેથી વિષ્ણુદાસના મરણ પછી કૃષ્ણદાસને ધંધા વગર રખડવું પડ્યું. કૃષ્ણદાસની પાછલી ઉમ્મરમાં નરસિંહનો જન્મ થયો હતો. કૃષ્ણદાસની હૈયાતિમાંજ તેના બીજા ત્રણ પુત્રો ને એક પુત્રી મરણ પામેલાં." આ બાબત મેં રા. કીકાણીને પૂછવાથી તેઓએ એનેજ મળતી હકીકત જણાવી હતી અર્થાત્ નરસિંહ મહેતાના જન્મ માટે આટલુંજ નક્કીપણે કહી શકાય છે કે, તે સંવત્ ૧૪૬૯–૭૧ માં જન્મ્યો હતો.

નરસિંહની ત્રણ વરસની ઉમ્મરમાં એનો બાપ મરણ પામેલો જણાય છે. તેની માતા હૈયાત હતી ને નરસિંહના કાકા, જેનું નામ મી. હરગોવિંદદાસના જણાવ્યા પ્રમાણે પર્વતદાસ હતું, તેની સાથે જઇને રહી હતી. નરસિંહને પોતાનો સગો ભાઇ કોઇ હતો નહિ. કાકાના કુટુંબમાં રહેવા ગયો ત્યારથી કાકાના દીકરાઓ સાથે ગામઠી શાળામાં સંસ્કૃતનો સહજ અભ્યાસ કીધો હતો. કમલનયન જણાવે છે કે, "નરસિંહની માતાજ જાતે વૈષ્ણવી હતી, ને તે હમેશાં પોતાના પુત્રને વિષ્ણુનાં–કૃષ્ણનાં ચરિત્ર સંભળાવતી હતી. તે એક વાર ગોકુળ મથુરા જઇ આવી હતી. પાછળથી ધર્મ સંબંધે તેના કુટુંબમાં વઢવાડ થઇ.

---

* કમલનયનાચાર્ય નરસિંહ મહેતાના ચોરામાં ઘણો લાંબો સમય થયા રહ્યા હતા. તેઓ પાસે નરસિંહ મહેતાનાં આશરે પંદરસો પદો તે વેળાએ હતાં, પણ અવકાશ નહિ મળવાથી તે સઘળાં હું ઉતરાવી શક્યો ન હોતો.

તે વેળાના નાગરો સઘળા શિવમાર્ગી હતા.” પણ આ હકીકતથી ઉલટી હકીકત રા૦ મણિશંકરભાઇએ અમને જણાવી હતી. તેઓના સાંભળ્યા પ્રમાણે નરસિંહ આઠ વર્ષનો હતો, ત્યાંસૂધી મોઢે બોલવાને પૂરેપૂરો શક્તિમંત હતો નહીં; પણ ગિરિનાર પર આવતા કોઇક સંતને ભિક્ષા માંગતો સાંભળી, તેની વિધવા માતા, પોતાના મુંગા બાળકને લઇ આવી, ભિક્ષા આપીને બાળકની હકીકત કહી. સંતે માત્ર એટલું કહ્યું કે, “બોલ બેટા “શ્રીકૃષ્ણ.” ને તે શબ્દ બોલતાંજ એની જીભ છૂટી થઇ; ને એજ વખતથી કૃષ્ણ સાથે લગની લાગી. પછીથી એ, શાળામાં ગયો, ત્યાં કોઇ પણ પ્રકારે સંસ્કૃત વ્યાકરણના પાઠ સિવાય બીજું વધારે ભણ્યો નહિ.

નરસિંહનો અગિયારમે વર્ષે, વિવાહ થયો હતો, પણ એ પોતે ઠોઠ નિશાળિયા જેવો હોવાથી, તેના વિવાહ તોડી નાખવામાં આવ્યા હતા. નરસિંહ મહેતાના બાપ દાદાનું ઘર કુલીનમાં ગણાતું, તેથીજ આ પ્રમાણે ઝોળીમાંથી ઝડપાયા જેવું બન્યું હશે; કેમ કે, તે વેળાના મંડલિકના દિવાનની દીકરીની દીકરી સાથે આ વિવાહ થયા હતા. નરસિંહ બચપણથી ગિરિનારના દરવાજા બહાર સાધુઓનાં ટોળાંઓ આવતાં, ત્યાં જઇને પડી રહેતો ને તે સાધુઓમાં સ્ત્રીનો વેશ લઇ, તાળોટા પાડીને નાચતો, કુદતો. એના વડસસરાએ આ જોવાથી આ વિવાહનું સાટું તોડયું. બીજા કુટુંબીઓને કંઇ આથી લાગ્યું નહિ, પણ એની માતા કે જેનું નામ કમલનયનના કહેવા પ્રમાણે પાર્વતી, મી૦ ઝીકાણીના કહેવા પ્રમાણે પીયરથી પાર્વતી ને સાસરેથી દયાગવરી ને મી૦ દુર્ગાપ્રસાદના કહેવા પ્રમાણે પીયરથી ગોમી ને સાસરેથી તારા હતું. તેને ઘણું લાગી આવ્યું. બાઇ માંદી પડી ને વિવાહ તૂટયાના વરસમાંજ મરણ પામી એટલે નરસિંહ એકલો પોતાના કાકા ને કાકાના દીકરાના આધારપર પડયો.

સંવત્ ૧૪૮૧ ૮૨ માં એની મા મરણ પામી, ને પછી એના કાકા પર્વતદાસને એની ચટપટી થવા માંડી ને ભાઇનો દીકરો કુંવારો રહે તે પોતાનાજ કુળને એબ લગામણું છે, એમ માની, જુનાગઢમાં મજેવડી છે, ત્યાંના એક નાગર ગૃહસ્થ રઘુનાથ પુરુષોત્તમની દીકરી માણેક સાથે વિવાહ કીધો ને સંવત્ ૧૪૮૭ના * વૈશાખમાં લગ્ન કીધાં. પર્વતદાસે પોતાના કુટુંબનું નામ રાખ્યા પછી સંવત્ ૧૪૮૮ માં તે મરણ પામ્યા

એટલે નરસિંહ સઘળી રીતે પોતાના કાકાના કુટુંબ પર નમાયો નબાપો આધાર રાખવા મંડયો.

કવિ નર્મદાશંકર લખે છે કે, મહેતો ભિક્ષુક નાગર નહિ પણ ગૃહસ્થ નાગર હતા. મી૦ હરગોવિંદદાસ જણાવે છે કે, મહેતો ભિક્ષુક બ્રાહ્મણ હતા; ને તેથી તેના ગોત્રનું નામ જણાવે છે કે, કાશ્યપ, યજુર્વેદ, માધ્યંદિની શાખા ત્રિપ્રવર જણાવે છે. વળી તે જણાવે છે કે, મહેતાના કાકા માંગરોળમાં રહેતા હતા; ને મહેતો ભક્ત થયા પછી જુનેગઢ આવ્યા હતા. કમલનયનના જણાવ્યા પ્રમાણે મહેતાના પિતામહ કુતિયાણામાં મહેતાગિરિ કરતા. આજે પણ મહેતાની અટકવાળા સઘળા નાગરો ગૃહસ્થ જણાય છે. તે જોતાં મહેતો ભિક્ષુક બ્રાહ્મણ નહિ પણ ગૃહસ્થ નાગર બ્રાહ્મણ હતો; ને મહેતો ભક્ત થયા પછી જુનાગઢ આવ્યા, તો તે આવવાને કંઇ સબળ કારણ જણાતું નથી, ને વળી જુનાગઢના નાગરો એકદમ માંગરોળના નાગરને પોતાની કન્યા આપવા પણ જાય તે પણ સંભવતું નથી.

લગ્ન થયા પછીનાં ત્રણ વર્ષમાં મહેતાને માટે અમારી શોધ અથવા જેઓએ ચરિત્ર લખ્યાં તેઓ તરફથી માત્ર એટલુંજ મળી આવે છે કે, મહેતાને નોકરીએ લગાડવાને ઘણી મહેનત એના સંબંધીઓએ કીધી, પણ તેમાં કંઇ વળ્યું નહિ, ને એના સંબંધીઓ નિરાશ થયા. એ તો પ્રવાસી સાધુ સંતના ટોળામાં જઇને બેસે, તેઓ સાથે ઝાંઝ તાલ લઇને કીર્ત્તન ગાય ને સ્ત્રીઓની પેઠે નૃત્ય કરે. તે સાધુઓ સાથે રમે ને જમે, ને વખતે આઠ આઠ દિવસ સૂધી ઘેર પણ આવે નહિ. આવી તેની સ્થિતિ જોઇને એનાં સાસરિયાં પણ કચવાયાં ને ઘેર સ્ત્રી મોટી થવાથી હવે ગૃહસ્થાશ્રમ કેમ માંડશે? ને કેમ ન્યાત જાતમાં આબરુ રહેશે? તેની ફીકરમાં પડયાં. એક દિવસે મહેતો ઘેર આવ્યા ને એના કાકાના દીકરા પુરૂષોત્તમે મહેણું દીધું કે, "તમારા જેવા કપૂતથી તો અમારું નામ ડૂબ્યું."

---

* મી૦ હરગોવિંદદાસ સં. ૧૪૮૮ લખે છે. પણ મી૦ ફીકાણીના કહેવા પ્રમાણે તો પર્વતદાસ સંવત્ ૧૪૮૮ માં મરણ પામ્યો છે ને તે પહેલાં એક વરસ અગાડી નરસિંહનાં લગ્ન થયાં જણાવે છે, તેથી સંવત્ ૧૪૮૭ હશે એમ ગણતી આવે.

એટલે જેમ બીજાં ઘરોમાં ભોજાઇ જરા પણ સાંખી શકતી નથી તેમ તેણે અનેક મહેણાં તોણાં માર્યાં. 'તારા કરતાં તો ધોબીના પથરા પણ સારા'. એવાં કડવાં વચનો કહ્યાં હશે, ને તેથી એ પાછો, અત્યંત ઉદાસીન થઇને સંત મંડળીમાં આવી બેઠો. એક સાધુ યોગાનંદે* એનું મોં ઉતરી ગયેલું જોઇને કહ્યું કે, એમ દુનિયાંથી ઉદાસી થઇને શું કરશે? અગાડી હજી તો ઘણું કામ લેવાનું છે. ભોળા શંભુનું સ્મરણ કર, તે મદદ કરશે.

આપરથી વિશેષ ઉદાસીન થઇને જુનાગઢથી દૂર ગોપનાથ મહાદેવનું દેવળ દરિયા કીનારે આવ્યું છે, ત્યાં નરસિંહ ગયો ને ત્યાં તેણે શિવનું ભજન કરવા માંડ્યું, ને નિયમ લીધો કે, મહાદેવ પ્રસન્ન થાય, તો જ ઘેર પાછા જવું, નહિ તો ત્યાં જ મરવું. એમ જણાવવામાં આવે છે કે, મહેતે સાત ઉપવાસ કીધા ને શિવજી પ્રસન્ન થયા, તેણે તેને દ્વારકામાં લઈ જઇને શ્રીકૃષ્ણની રાસ લીલા દેખાડી, ને ત્યાંથી શ્રીકૃષ્ણે પ્રસન્ન થઇને આશિષ દીધી કે, તું મારી લીલા ગાજે. આ પછી તેઓ પાછા જુનાગઢ આવ્યા ને ત્યાં આવીને ભાભીને પગે પડ્યા કે, "તેં વજ્રબાણ જેવું મહેણું માર્યું, ને તેં મારું દુઃખડું સેહેજે હર્યું." ભાભી કોમળ અંતઃકરણની હોવાથી પોતાની રીશ ઉતારીને મહેતાપર કૃપાળુ થઇ.

મહેતાજી ઘેર આવ્યા પછી પહેલાં પોતાના કાકાના ઘરમાં જ જુદું ઘર માંડીને રહ્યા હોય એમ જણાય છે. ઘેર સ્ત્રી આવી ત્યારે ખાવા પીવાને પણ સાંસાં, ને માણેક મેહેતી જાતે નાગરેણ એટલે સહજમાં સંતોષ ઉપજે પણ નહીં, તેથી મહેતાને પ્રથમ સાંસારિક વિટંબણા પડેલી. નાગરણે પોતાની રીત પ્રમાણે મેહેતાને ઉદ્યમ કરવાને અનેક પ્રકારે મહેણાં તોણાં મારીને પોતાની સ્ત્રી જાત બતાવેલી એમ જણાય છે. કમલનયન એમ જણાવે છે કે, એવી પીડાથી મુંઝાઇને પોતાની સ્ત્રીને આ પદ ગાઇ બતાવેલું જણાય છેઃ—"એવા રે અમો, એવા રે એવા." (બૃ. કા. પૃ. ૨૨.)

મહેતાએ ગૃહસ્થાશ્રમ માંડ્યા પછી પહેલે તો માણેક બાઇએ પોતાને મહિયરથી લાવીને ઘર સંસાર નિભાવ્યો હતો, પણ જેમ જેમ વિપત્તિ પડતી ગઇ, તેમ તેમ તે વધારે ગભરાતી હતી. મહેતાને અનેક પ્રકારના ટોંક મારતી ને તે સમય સમયે પોતાને પિયર જઇને કલ્પાંત કરતી. આવી

---

* કમલનયન જણાવે છે કે, આત્માનંદ.

સ્થિતિમાં મહેતાને, ૨૪ મે વર્ષે પુત્ર થયો, પણ તે મરણ પામ્યો. આ વખતે પોતાના પિત્રાઇ સાથે કંઇક અણબનાવ થવાથી, વળી નાગરી ન્યાતમાં મહેતો નિંદાવા લાગવાથી ને તે, ઘરમાં રોજ રોજ સાધુ સંતોનો અખાડો કરતો, તેથી તે, પોતાના ઘરમાંથી નીકળીને હાલમાં જ્યાં જુનાગઢમાં જેતપુર જવાના દરવાજા નજીક નરસિંહ મહેતાનો ચોરો છે ત્યાં આવીને સહકુટુંબ રહ્યો હતો–સંવત્ ૧૪૯૩–૯૪ માં. આ સ્થળે મહેતીને રહેવું પસંદ પડયું નહિ, તેથી તે કેટલાક મહિના સૂધી નરસિંહ મહેતાથી જૂદી પોતાને પીઅર રહી, પણ થોડે દિવસે ન્યાત જાતની નિંદાથી સમજીને પાછી ગઇ. ત્યાં સં. ૧૪૯૫ માં કુંવર બાઇનો ને સં. ૧૪૯૬ માં સામળદાસનો જન્મ થયો. આ દીકરા દીકરી પેટે પડયાં પણ મહેતાને કશો ઉદ્યોગ હતો જ નહીં, "વિશ્વંભર પૂરું પાડે અન્ન" તેમ નિભાવો ચાલતો હતો. પણ રા. કાંકાણીના કહેવા પ્રમાણે તેવું કંઇ નહોતું. છેલ્લા મંડલિકની માતા વૈષ્ણવ ધર્મની હતી. રાજા પોતે શિવમાર્ગી હતો; ને તે વૈષ્ણવનો દ્વેષીલો હતો. આવા સમયમાં નરસિંહની ભક્તિભાવના સાંભળીને રાજમાતાએ મળવા બોલાવ્યો. ને તે પોતે અન્નવસ્ત્રની તપાસ લેતી હતી. આ હકીકત વધારે વાસ્તવિક ને સપ્રમાણ લાગે છે.

કુંવરબાઇ વયે આવવાથી તેનાં લગ્નને માટે પહેલી ચિંતા મહેતાને પેઠેલી જણાય છે. એ સમયે મહેતીજી પોતાનાં ભાગ્યને દોષ દેતી હોય ને પોતાનાં મહીઅરનો આશરો માગ્યો હોય એ સંભવિત છે. મહેતાજી તો એમ જ કહેતા કે શ્રીકૃષ્ણ સૌ કાર્ય પૂર્ણ કરશે. જ્યારે મહેતીએ ઘણાં મહેણાં ટોણાં દીધાં ત્યારેજ મહેતાજીએ "પારકી હુંશે" એ પદ બનાવીને સ્ત્રીને ધીરજ આપી હશે. એ પ્રસંગમાં જ મહેતો દ્વારકા ગયો હતો. પહેલે પ્રભાસપાટણ જઇને ત્યાં સાત દિવસ સૂધી, શ્રીકૃષ્ણ જ્યાંથી સ્વધામ ગયા ત્યાં રહ્યો, ને પછી દ્વારકા જઇને કોઇ પણ રીતે પુત્રીનાં લગ્નનાં સાધનની પેરવી કીધી. પુત્રીનો વિવાહ પ્રેમાનંદ કહે છે કે, ઉના ગામમાં કીધો હતો. મી. હરગોવિંદદાસ કહે છે કે, વિસનગર પાસેના વાલમમાં તે પરણી હતી. તેના સસરાનું નામ શ્રીરંગ મહેતો હતું. હું ધારતો નથી કે, કુંવર બાઇને વાલમમાં પરણાવ્યાં હતાં કે ઉનામાં, એ વાત કંઇ ઘણી અગત્યની તકરારી હોય તથાપિ જે પ્રેમાનંદે નરસિંહ મહેતાનાં આટલાં બધાં વૃત્તાંતો ભેગાં કરીને સંવત્ ૧૭૩૦ માં તેના ગીતનું ગાન કર્યું કે,

જે સમો નરસિંહના મરણ પછીનો એટલો બધો તો પાસે હતો કે, તે વેળાએ વધારે ખરૂં મળી શકે તેનો વિશેષ સંભવ હતો, તેના કરતાં હાલની શોધ ને દંતકથા કે લોકોના અનુમાનને વધારે વજન આપી શકાય નહિ. કમલનયનાચાર્ય તથા રા. મણિશંકર કીકાણી, એ બંનેનું કહેવું એવું હતું કે, મહેતાની દીકરી ઉનામાં પરણી હતી. રા. નરસિંહપ્રસાદભાઇએ પણ એ જ પ્રમાણે કહેલું મારા સ્મરણમાં છે. કુંવર બાઇનાં લગ્ન સંવત્ ૧૫૦૪–૫ માં થયાં જણાય છે. મહેતો પોતે સામળદાસના વિવાહમાં લખે છે કે, પુત્રી પરણાવી ને હવે પુત્ર મોટો થયો, માટે લગ્ન કરવું જોઇએ, ને તેથી લગ્નની ધામધૂમની ફીકરમાં મહેતો પડેલા હોય તે તકની ઉદાસીનતાનું વર્ણન ઘણું ઉત્તમ કીધું છે.

ગમે તેમ પુત્ર પુત્રીનાં લગ્ન થયાં હોય, તેમાં કૃષ્ણે આશ્રય આપ્યો હોય કે કોઇ ધનાઢ્ય વૈષ્ણવે મદદ કીધી હોય, પણ તે જ કાળમાં મહેતાને માન આપનારા કેટલાકો હતા એમ જણાઇ આવે છે. તોપણ પુત્રનાં લગ્ન થયા પછી, થોડા વખતમાં જ માણેક મહેતી મરણ પામી (સંવત્ ૧૫૦૬–૭) ને તે જ વખતમાં એનો દીકરો સામળદાસ પણ મરણ પામ્યો. પ્રેમાનંદે આ બાબતમાં મહેતા નિશ્ચિંત થયા ને દુનિયાના ખટરાગમાંથી બહાર નિકળ્યા એમ જાણીને લખ્યું છે કે–"ભલું થયું રે ભાંગી જંજાળ, સુખેથી ભજશું શ્રીગોપાળ." આજ મતલબનાં નરસિંહ મહેતાનાં ત્રણ પદ મને જુનાગઢમાંથી જ મળ્યાં હતાં, ને તેમાં મહેતાને પોતાનાં સ્ત્રી પુત્રનાં મરણથી થયેલો હર્ષ વર્ણવ્યો છે, પણ કમ નસીબથી તેની નકલ હાલ કંઇ ગેરવલ્લે ગઇ છે. પણ તે ત્રણે પદો ઉપરથી ખુલ્લું જણાય છે કે, ગૃહસ્થાશ્રમમાં મહેતો સુખી નહોતો.

ગૃહસ્થાશ્રમમાંથી મોકળા થયા પછી મહેતાએ પોતે વૈષ્ણવી ધર્મ છડેચોક પાળવા માંડ્યો. આ વાતથી નાગરો, તેનો ઘણો દ્વેષ કરતા થયા, ને અનેક પ્રકારે પજવણી કરવા માંડી. મહેતાનું ઘર તો પ્રેમાનંદ જણાવે છે, તેમ વિચિત્ર જ હતું,* તેથી ત્યાં જઇને મહેતાની ઠઠોલી કરતા. જે નાગરી

---

* "કોળી કાછિયાની ત્યાં વસ્તી, મળે શાક ભાજી ત્યાં સસ્તી;
ત્યાં એક જૂની ઝુંપડી હુતી, શળી સમ ખાવા ઉપર તું'તી.

ન્યાત આજે મહેતાને માટે ગર્વ ધરાવે છે, તેણે અનેક પ્રકારે દુઃખો દીધાં, પણ મહેતો ડગ્યો નહિ, ને શ્રીકૃષ્ણ પરમાત્માપર પૂર્ણ આસ્થા રાખવામાં અચળ રહ્યો ને શ્રીકૃષ્ણલીલા ગાવાથી પાછો હઠ્યો નહિ. તેના ઘરમાં સાધુસંતનાં ટોળે ટોળાં પડ્યાં પાથર્યાં રહે, ને તેમાં સ્ત્રીઓ પણ હતી. કવિ નર્મદાશંકર જણાવે છે કે, કેટલીક નાગરણો પણ વૈષ્ણવ થઇ હતી, પણ એ સંભવિત લાગતું નથી, ને રા. મણિશંકરભાઇ એમ પણ કહેતા કે, સ્ત્રીઓ પરતંત્ર, તે આવી રીતે નરસિંહની આશ્રિત થાય તો તે વેળાના નાગરો પજવ્યા વગર રહે જ નહીં.

કમલનયન જણાવે છે કે, મહેતાને ન્યાતે પજવવામાં પહેલો પ્રસંગ તો વૈષ્ણવી (વલ્લભી વૈષ્ણવ) ધર્મ નહિ ગ્રહણ થાય, તે માટે ખાળ્યો, પણ તેમાં ફાવ્યા નહિ. એક દિવસે એ સમાન દૃષ્ટિ રાખનારા ભક્તે ઢેઢવાડામાં કીર્ત્તન કીધું, તેનો લાભ લઇને મહેતાને ન્યાત બહાર કીધા. મહેતાએ ન્યાત જાતનો ત્યાગ કીધો હતો, તે જો કે જરા પણ અજાણ્યું નહોતું, તોપણ પોતાને માટે પોતાના ઇષ્ટદેવ કૃષ્ણની નિંદા થતી, તે એ સાંભળી શકતા નહીં, ને તેથી જ ન્યાત મૂકી દીધી હતી. એક પ્રસંગે મહેતાને કૃષ્ણે સ્વપ્નું દીધું ને તે પરથી ન્યાતમાં જમવા ગયા, ત્યાં પણ પ્રકટપણે કૃષ્ણ કીર્તન કરવા મંડ્યા. જો કે દંતકથા તો એવી છે કે, ત્યાં બનાવ એવો બન્યો કે, દરેક નાગરે પોતા વચ્ચે એક એક ઢેઢને જોયો તેથી તેઓ શરમાઇ ગયા ને મહેતાને ન્યાતમાં લીધા, પણ તે પછી મહેતાએ ન્યાતનું પાણી મૂક્યું હતું.

સૌથી મહેતાના સંબંધમાં મોટો પ્રસંગ રાજા મંડલિકના દરબારમાં સંન્યાસી ને પોતા વચ્ચે થયેલા વાદવિવાદને લગતો છે. એ પ્રસંગ ૧૫૧૨ માં બનેલો જણાવવામાં આવે છે. દરબારમાં વગ સત્તાવાળા નાગરો, શિવ માર્ગી સાધુ સંન્યાસીઓ, મંડલિક રાજા ને બીજા સબળાઓ, મહેતાની વિરુદ્ધ હોવાથી, વળી નરસિંહ વૈષ્ણવ ધર્મનો પ્રચારક ને શિવમાર્ગનો ઉચ્છેદક છે એમ માની, વળી શિવધર્મનું ઘણું જોર હોવાથી ને નરસિંહ કોઇ ધૂતારો છે ને કૃષ્ણને નામે સ્ત્રીઓ સાથે રાસલીલાનો વિહાર રમે છે.

ભીંત્યો દ્વાદશ એવડી વળી, છાપરે ભાંગી તૂટી કોક વળી;
ઘરમાં વણ છો ન પડે એથી, જ્યાં જોઇએ ત્યાં ઝાડ તેથી.
રહે શ્વાન મૂષક ને કોળ, વગર મૂકી બારી છે સોળ;
નહીં જાવાનું ત્યાં શું તાળું, બેશી પેશી આશ્રમ ભાળ્યું.

એવું ધારીને તેના વિચાર ખરા છે, તે માટે સાબીતી માગી ને એ સાબીતી એવી રીતે આવી કે, શ્રીદામોદરે પ્રગટ થઇને તેના ગળામાં હાર પહેરાવ્યો, ને નરસિંહનો વિજય થયો. તથાપિ જુનાગઢના વૃદ્ધો એમ જણાવે છે કે, પાછળથી પણ નાગરો તેને કનડવાને ડર્યા નથી. આવી વિપત્તિમાં મંડલિકની મા મરણ પામી ને મહેતાને જે આશ્રય હતો તે જતો રહ્યો. સઘળો વખત લોકોની નિન્દા સાંભળ્યા વગરજ પોતાનો સમય કૃષ્ણકીર્ત્તન ગાવા, સાંભળવા ને સાધુ સંતમાં રહેવામાંજ ગુજાર્યો છે.

સાધુ પુરુષને જે સાંસારિક હેરાનગતિ હોય છે, તેથી એ વિરક્ત નહોતો. ન્યાત જાત, સગાં સંબંધી ને બીજાઓની બત્રીશી નીચે ચવાતો, પણ શ્રીકૃષ્ણનો રાસ ગાતાં ને પૂર્ણ ભક્તિ બતાવતાં તે ૬૬ વર્ષની ઉમ્મરે એટલે મંડલિકના મરણ પછી છેક સાતમે વર્ષે વૈકુંઠવાસી થયો હોય એમ જણાય છે. નાગરોની એના પ્રત્યે ગમે તેટલી અપ્રીતિ કે અભાવના હતી, તથાપિ તેઓએ એની સઘળા પ્રકારની ક્રિયા કીધી હતી.

આ પ્રમાણે ભક્ત કવિ નરસિંહનાં જીવનચરિત્ર માટે અમારી તરફની હકીકત છે. ગુજરાતમાં એનાથી પહેલો બીજો કોઇ પણ કવિ થયો હોય તેવું જાણવામાં નક્કીપણે આવ્યું નથી. તેમ આખા ગુજરાતમાં પહેલોજ વૈષ્ણવ એ હતો, એમ પણ જણાય છે. જો કે, તે કાળે નાગરોએ તેની અત્યંત નિન્દા કીધી, પણ આજે તો નાગરો કહે છે કે, "અમારી ન્યાતમાં નરસિંહ મોટો ભક્ત ને કવિ થઇ ગયો છે." જેમ જેમ એના ઉપર નાગરો તરફથી તથા બીજા ધર્મમાર્ગ તરફથી હેરાનગતિ થતી ગઇ, તેમ તેમ એણે પોતાના વિચારો છચોક ગાવા માંડ્યા ને તેનું આખર પરિણામ એ આવ્યું કે, પહેલે પૂર્ણ પ્રેમી ભક્ત બન્યા પછી, અંતઃકાળે ઉત્તમ પ્રતિનું વૈરાગ્ય ને જ્ઞાન મેળવીને દેહ છોડ્યો છે. સ્થિતિએ હીન હતો, કુટુંબમાં અસુખી હતો, રાજ્ય તરફનું પણ ભય

હતું, છતાં નિન્દાથી ડર્યો નહિ, લોકલજ્જા ગણી નહિ, ટેક મૂક્યો નહિ, ઈશ્વરે સર્વ પ્રકારે સહાય કીધી ને અડચું કામ રાખ્યું નહિ, તેથી ઠગ થયેલા નાગરો ખસિયાણા પડી ગયા, તેથી નિત્ય નિત્ય નવા નવા ખુટ્ટા ઉઠાવતા ને પજવતા, તેવી સ્થિતિમાં જે કવિતા એણે બનાવી છે, તે ઘણા ઉંચા વિચારથી ભરપૂર અને મધુરતાએ ભરેલી છે.

નરસિંહ મહેતાના ચરિત્રમાં ઘણી ઘણી બાબતો દંતકથા તથા પુસ્તકોના આધારે ઉમેરી શકાય તેવી છે. એમ જણાવવામાં આવે છે કે, શ્રીકૃષ્ણ પરમાત્મા એને હાજરાહજૂર દર્શન દેતા હતા તથા ઘણાંક કામો, એની અડી વેળાનાં કરી આપ્યાં છે. જેની ટીપ આ પ્રમાણે થાય છે.

૧. ગોપનાથ મહાદેવે સાક્ષાત્ દર્શન દીધાં તથા ભોળા શંભુએ શ્રીદ્વારકા તેડી જઈને શ્રીકૃષ્ણની રાસલીલા દેખાડી. શ્રીકૃષ્ણે પ્રસન્ન થઈને આશીર્વાદ દીધો કે, આ જોઇ તેવી લીલા ગાજે.

૨. મહેતાજી જુનાગઢની બહાર મજેવડીમાં રહેતા, તેની પશ્ચિમ બાજુની છાણવાળી ભીંત વરસાદમાં એકાએક તુટી પડવાને તૈયાર થઇ ત્યારે આસપાસની સઘળી ભીંત તુટી પડી, પણ જે સ્થળે નરસિંહ સુતો હતો, તે ભીંત શ્રીકૃષ્ણે ટેકો દઇને અદ્ધર રાખી.

૩. સામળદાસનો વિવાહ કીધો, ને તેમાં લક્ષ્મીજી સહિત કૃષ્ણ જાતે પધાર્યા હતા.

૪. કુંવરબાઇનું મામેરું કરી આપ્યું.

૫. શ્રીરંગ મહેતાની સ્ત્રીની પાસે નહાવાના ઉના પાણીમાં સમોવણ માગ્યું, ત્યારે તેણે કહ્યું કે, તમને તો કૃષ્ણજી સહાય છે, તો માગ્યા મેહ વરસે. મહેતાજી નરસિંહે મલાર ગાયો ને મૂશળધાર મેહુલો વરસ્યો.

૬. કુંવરબાઇના શ્રીમંતમાં, તેની નણંદની દીકરીને પહેરામણી આપવાની રહી, ત્યારે કીર્ત્તન ગાતાં વારને આકાશથી એક ઝભલું પડ્યું.

૭. નરસિંહના પિતાનું શ્રાદ્ધ સારી આપ્યું.

૮. નરસિંહને સંન્યાસી સાથે વાદવિવાદ થયો, ત્યારે એણે ગીરો મૂકેલો કેદારો રાગ છોડાવી આપ્યો તથા તે હકીકત કૃષ્ણે એના કાનમાં સભા મધ્યે કહી.

૯. શ્રીદામોદરજીએ મહેતાની ડોકમાં મંડલિકની સભામાં પોતે જાતે હાર પહેરાવ્યો.

૧૦ નરસિંહ મહેતો એક સમે ભક્તમંડલીમાં ગીત ગાવા ગયો ને ત્યાં તૃષા લાગી ત્યારે શ્રીકૃષ્ણે સ્ત્રીના વેશમાં આવીને પાણી પાયું.

૧૧ મહેતાએ લખેલી રૂ. ૭૦૦ ની હુંડી શીકારી.

૧૨. નાગરોએ, મહેતાને, ઢેઢ સાથે ગીત ગાવા બેઠો તે માટે ન્યાત બહાર કીધા ને દૂર જમવા બેસાડ્યા, ત્યારે નાગરી ન્યાત જમવા બેઠી ત્યારે એકેએક નાગરોની સાથે ઢેઢ બેઠેલો તેઓએ દીઠો, ને મહેતાને પોતા સાથે બેસાડ્યા ત્યારે કંઇ પણ દેખાયું નહીં.

૧૩ મહેતા પોતાના કાકા સાથે દુવારકા યાત્રાએ જતા હતા, ત્યારે માર્ગમાં ઘણી ક્ષુધા લાગી, ત્યારે કૃષ્ણે આહીરોનો નેસડો બનાવ્યો. તેમાં મહેતાએ ભજન કીર્ત્તન કીધું ને તે, આહીર સાથે જમ્યા. પછી એના કાકા પર્વતદાસ કોપાયમાન્ થયા ત્યારે નહિ મળે નેસડો કે નહિ મળે આહીરડાંઓ.

૧૪ મહેતો શાલીગ્રામનું પૂજન કરતો હતો, ને બાળમુકુન્દની મૂર્ત્તિ પૂજતો હતો. એ બાળમુકુન્દ સદા એને હાથે પ્રસાદ આરોગતા હતા.

૧૫ એક વખતે કેટલાક શિવભકતો મહેતા પાસે આવ્યા ને કહ્યું કે, શ્રીકૃષ્ણ ચતુર્ભુજ સ્વરૂપે અમને દર્શન આપે તો અમે તમારા સેવક થઇએ. તે જ સાંઝના આરતિ ટાણે શ્રીકૃષ્ણે સાક્ષાત્ ચતુર્ભુજ સ્વરૂપે દર્શન દીધું.

૧૬. સામળદાસના વિવાહ વખતે મહેતો દુવારકા જતાં માર્ગમાં લૂંટારા મળ્યા, ત્યારે એક સૈન્ય રૂપે કૃષ્ણે આવીને સૌને નસાડ્યા.

૧૭. વૃદ્ધ વયે મહેતો દ્વારકા જવાને અશક્ત હતો, ને માર્ગમાં તે થાકીને સૂતો, ત્યારે શ્રીકૃષ્ણે આવી, ગરુડપર બેસાડીને દ્વારકામાં મૂક્યા. પછી શ્રીકૃષ્ણે એને કહ્યું કે, તારે ત્યાં હું નિરંતર દર્શન દેઇશ, તે પ્રમાણે મહેતા સાથે કૃષ્ણ નૃત્ય કરતા હતા.

૧૮. માણેક મહેતી, મહેતાની ભક્તિ સાચી માનતી નહિ, ત્યારે એક દિવસે શ્રીકૃષ્ણે માણેક મહેતીને પોતાને હાથે પ્રસાદ આપ્યો હતો.

૧૯ એક સમયે મહેતાને ત્યાં ૫૦૦–૭૦૦ સાધુ સંતો આવ્યા, તેઓને

હતું, છતાં નિન્દાથી ડર્યો નહિ, લોકલજ્જા ગણી નહિ, ટેક મૂક્યો નહિ, ઈશ્વરે સર્વ પ્રકારે સહાય કીધી ને અડચું કામ રાખ્યું નહિ, તેથી ડંગ થયેલા નાગરો ખસિયાણા પડી ગયા, તેથી નિત્ય નિત્ય નવા નવા છુટ્ટા ઉડાવતા ને પજવતા, તેવી સ્થિતિમાં જે કવિતા એણે બનાવી છે, તે ઘણા ઉંચા વિચારથી ભરપૂર અને મધુરતાએ ભરેલી છે.

નરસિંહ મહેતાના ચરિત્રમાં ઘણી ઘણી બાબતો દંતકથા તથા પુસ્તકોના આધારે ઉમેરી શકાય તેવી છે. એમ જણાવવામાં આવે છે કે, શ્રીકૃષ્ણ પરમાત્મા એને હાજરાહજૂર દર્શન દેતા હતા તથા ઘણાંક કામો, એની અડી વેળાનાં કરી આપ્યાં છે. જેની ટીપ આ પ્રમાણે થાય છે.

૧. ગોપનાથ મહાદેવે સાક્ષાત્ દર્શન દીધાં તથા ભોળા શંભુએ શ્રીદ્વારકા તેડી જઇને શ્રીકૃષ્ણની રાસલીલા દેખાડી. શ્રીકૃષ્ણે પ્રસન્ન થઇને આશીર્વાદ દીધો કે, આ જોઇ તેવી લીલા ગાજે.

૨. મહેતાજી જુનાગઢની બહાર મજેવડીમાં રહેતા, તેની પશ્ચિમ બાજુની છાણવાળી ભીંત વરસાદમાં એકાએક તુટી પડવાને તૈયાર થઇ ત્યારે આસપાસની સઘળી ભીંત તુટી પડી, પણ જે સ્થળે નરસિંહ સુતો હતો, તે ભીંત શ્રીકૃષ્ણે ટેકો દઇને અદ્ધર રાખી.

૩. સામળદાસનો વિવાહ કીધો, ને તેમાં લક્ષ્મીજી સહિત કૃષ્ણ જાતે પધાર્યા હતા.

૪. કુંવર બાઇનું મામેરું કરી આપ્યું.

૫. શ્રીરંગ મહેતાની સ્ત્રીની પાસે નહાવાના હુના પાણીમાં સમોવણ માગ્યું, ત્યારે તેણે કહ્યું કે, તમને તો કૃષ્ણજી સહાય છે, તો માગ્યા મેહ વરસે. મહેતાજી નરસિંહે મલાર ગાયો ને મૂશળધાર મેહુલો વરસ્યો.

૬. કુંવર બાઇના શ્રીમંતમાં, તેની નણંદની દીકરીને પહેરામણી આપવાની રહી, ત્યારે કીર્તન ગાતાં વારને આકાશથી એક ઝભલું પડ્યું.

૭. નરસિંહના પિતાનું શ્રાદ્ધ સારી આપ્યું.

૮. નરસિંહને સંન્યાસી સાથે વાદવિવાદ થયો, ત્યારે એણે ગીરો મૂકેલો કેદારો રાગ છોડાવી આપ્યો તથા તે હકીકત કૃષ્ણે એના કાનમાં સભા મધ્યે કહી.

૯. શ્રીદામોદરજીએ મહેતાની ડોકમાં મંડલિકની સભામાં પોતે જાતે હાર પહેરાવ્યો.

૧૦ નરસિંહ મહેતો એક સમે ભક્તમંડલીમાં ગીત ગાવા ગયા ને ત્યાં તૃષા લાગી ત્યારે શ્રીકૃષ્ણે સ્ત્રીના વેશમાં આવીને પાણી પાયું.

૧૧ મહેતાએ લખેલી રૂ. ૭૦૦ ની હુંડી શીકારી.

૧૨. નાગરોએ, મહેતાને, ઢેઢ સાથે ગીત ગાવા બેઠો તે માટે ન્યાત બહાર કીધા ને દૂર જમવા બેસાડ્યા, ત્યારે નાગરી ન્યાત જમવા બેઠી ત્યારે એકેએક નાગરોની સાથે ઢેઢ બેઠેલો તેઓએ દીઠો, ને મહેતાને પોતા સાથે બેસાડ્યા ત્યારે કંઇ પણ દેખાયું નહીં.

૧૩ મહેતા પોતાના કાકા સાથે દુવારકા યાત્રાએ જતા હતા, ત્યારે માર્ગમાં ઘણી ક્ષુધા લાગી, ત્યારે કૃષ્ણે આહીરોનો નેસડો બનાવ્યો. તેમાં મહેતાએ ભજન કીર્તન કીધું ને તે, આહીર સાથે જમ્યા. પછી એના કાકા પર્વતદાસ કોપાયમાન્ થયા ત્યારે નહિ મળે નેસડો કે નહિ મળે આહીરડાંઓ.

૧૪ મહેતો શાલીગ્રામનું પૂજન કરતો હતો, ને બાળમુકુન્દની મૂર્ત્તિ પૂજતો હતો. એ બાળમુકુન્દ સદા એને હાથે પ્રસાદ આરોગતા હતા.

૧૫ એક વખતે કેટલાક શિવભક્તો મહેતા પાસે આવ્યા ને કહ્યું કે, શ્રીકૃષ્ણ ચતુર્ભુજ સ્વરૂપે અમને દર્શન આપે તો અમે તમારા સેવક થઇએ. તે જ સાંઝના આરતિ ટાણે શ્રીકૃષ્ણે સાક્ષાત્ ચતુર્ભુજ સ્વરૂપે દર્શન દીધું.

૧૬. સામળદાસના વિવાહ વખતે મહેતો દુવારકા જતાં માર્ગમાં લૂંટારા મળ્યા, ત્યારે એક સૈન્ય રૂપે કૃષ્ણે આવીને સૌને નસાડ્યા.

૧૭. વૃદ્ધ વયે મહેતો દ્વારકા જવાને અશક્ત હતો, ને માર્ગમાં તે થાકીને સૂતો, ત્યારે શ્રીકૃષ્ણે આવી, ગરુડપર બેસાડીને દ્વારકામાં મૂક્યા. પછી શ્રીકૃષ્ણે એને કહ્યું કે, તારે ત્યાં હું નિરંતર દર્શન દેઇશ, તે પ્રમાણે મહેતા સાથે કૃષ્ણ નૃત્ય કરતા હતા.

૧૮. માણેક મહેતી, મહેતાની ભક્તિ સાચી માનતી નહિ, ત્યારે એક દિવસે શ્રીકૃષ્ણે માણેક મહેતીને પોતાને હાથે પ્રસાદ આપ્યો હતો.

૧૯ એક સમયે મહેતાને ત્યાં ૫૦૦–૭૦૦ સાધુ સંતો આવ્યા, તેઓને

ખાવા પીવાની કશી ગોઠવણ હતી નહિ, ને ગામમાં પણ કોઇ ધીરે તેમ નહોતું, ત્યારે રાત્રિના કૃષ્ણે આવીને એના પાસામાં સોનાની મહોરોની ભરેલી થેલી મૂકી.

૨૦ મહેતાજી ગિરિનારની પડોસમાં આવેલા દામોદર કુણ્ડમાં સ્નાન માટે ગયા. ત્યાં કેટલીક વૈષ્ણવડી તથા પોતે, સ્ત્રીના પોશાકમાં નૃત્ય કરતા ને કીર્તન કરતા હતા. આ વેશ જોઇને ઘણાક નાગરોએ ઠેઠોલી કરવા માંડી, તો તેઓ એક બીજાને અન્યોન્ય સ્ત્રીરૂપે દેખવા લાગ્યા ને તેથી સઘળાઓ શરમાઇને નાશી ગયા.

મી૦ હરગોવિન્દદાસ જણાવે છે કે, આવા આવા ૪૪ પડચા શ્રીકૃષ્ણે આપ્યા હતા, એમ મહેતાના વંશના એક ગૃહસ્થથી તેમણે સાંભળ્યું છે. આ બધા પડચાના સંબંધમાં કવિ નર્મદાશંકર જણાવે છે કે, એ સહજ બનાવો છે. કાં તો કોઇ શેઠ સાહુકારે એનું અડીઓપટીઓનું કામ કરી આપેલું, કે કોઇક વૈષ્ણવે કામ બજાવ્યું હોય, ને તે સઘળું ભક્ત કવિએ પોતાના ઇષ્ટના નામ સાથે જોડી દીધું હોય.

પણ મી૦ હરગોવિંદદાસ જણાવે છે કે, હમણાંના દશ વિશ વર્ષમાં જે જે નવી શોધો થઇ છે, તે પ્રમાણે આવા પ્રસંગો ખોટા છે, એમ માનવું નહીં. યોગ સાધનથી ને ઇશ્વર પર પૂર્ણ આસ્થા રાખવાથી એવાં કામ નહીં બને તેમ નથી. એ બાબતમાં થિયોસોફિસ્ટનો દાખલો આપે છે કે, મેડમ બ્લાવટ્સ્કી એ બાબત ઘણું જાણે છે ને તેથી ઘણાકોના વિચાર ફેરવાયા છે.* આ બાબત ગમે તેવી હોય તોપણ તે માટે બહુ મોટા વાદવિવાદની જરૂર નથી. એટલું જ નક્કી છે કે, નરસિંહ, ભક્તનાં ઘણાં કામો કોઇક રીતે થયાં, ને તે ઇશ્વર પ્રેરિત જ થયાં હોય એમાં સંશય રાખવાનું કારણ નથી, કેમ કે, તે સર્વવ્યાપક, સર્વાન્તર્યામી અને દીન બંધુ છે.

નરસિંહને પોતાના ૨૨ મા વરસથી શ્રીકૃષ્ણ પ્રત્યે લગ્નિ લાગી રહેલી, ને તે જ સમયથી સાધુ તરીકે વર્તી શ્રીકૃષ્ણ ઉપર પૂર્ણ ભક્તિભાવ

---

* હું યોગનો માનનારો છું, કે એવી કંઇક વસ્તુ છે, પણ મેડમ બ્લાવટ્સ્કીના કહેવા જેવો કોઇ પ્રકારનો યોગ છે, એમ મારું માનવું નથી.

દર્શાવી, તેમાં નિમગ્ન રહેવા લાગ્યો હતો. એ વખતથી એણે કવિતાઓ અથવા કહો કે હરીકીર્તન કરવા માંડ્યાં હતાં, ને તેમાં જ્યારે જ્યારે મહેતી એને ગભરાવતી ત્યારે ત્યારે એણે કૃષ્ણભક્તિનાં કીર્તનો ગાઇનેજ વખત ગાળ્યો છે. મહેતીએ પોતાનાં ભાગ્યને નિંદ્યું ને દુઃખી સ્થિતિ માટે શોક કીધો, ત્યારે એણે "સુખ દુઃખ" નું પદ બનાવેલું હોવું જોઇએ; ને પાછલા કાળમાં કુટુંબ સગાં વિના જ્યારે હેરાન હતો, ને ખાવા પીવાની લોકોની અડચણ હતી. એમ સઘળા પ્રકારે અવસ્થા નબળી હતી, ત્યારે ઘડપણનું પદ બનાવેલું હોવું જોઇએ. એ સંસાર વ્યવહારમાં કશું સમજતો નહીં ને ઓલિયા પાછા જેવો બની, પગે ઘૂઘરા બાંધીને સ્ત્રીઓના ટોળામાં નાચતો ને પ્રેમઘેલો બનીને જ મગ્ન રહેતો એમ જણાય છે, છતાં તેની કાવ્યશક્તિ, જો કે કુદરતી ભાષામાં પહેલવેહેલી હતી. ભાષામાં બીજું કંઇ નહોતું, ત્યારે જે રીતે તે ખીલી નીકળી છે, તે જોતાં એનું જ્ઞાન ઘણું ઉંચું ને પાકું હતું. પાછળથી એનો ભક્તિભાવ મોળો પડીને વૈરાગ્ય ને જ્ઞાન મુખ્ય થયાં હોય તેમ કેટલાંક પદો-પરથી જણાય છે, પરંતુ તેણે કૃષ્ણ ભક્તિને મૂકી જણાતી નથી. લોકો એની ઠઠ્ઠા મશ્કરી કરતા, તે એ સમજતો નહિ તેમ નહોતું, પણ તેઓને ગણકાર્યાં નથી; ને કેટલાક પ્રસંગમાં (હુંડીમાં) એ છેતરાયલો જણાતો નથી.

બીજા કવિઓ પેઠે એણે કૃષ્ણનો શૃંગાર ને ભક્તિ, ને થોડુંક બ્રહ્મજ્ઞાન લીધું છે, તે સંસ્કારી કવિ હતો એટલે વિચારમાં ને વાણીમાં ઘણી સરળતા આવી છે; નવા નવા રાગો ભાષામાં પહેલા જ દાખલ કીધા છે છતાં પ્રભાતિયાંનું માન તો એને જ ઘટે છે. પ્રેમનાં પદો વેલછાના કરતાં પૂર્ણ આસ્થાવાળાં વધારે જણાય છે, ને નવી નવી ઢબે વર્ણન કીધું છે. કેટલાંક ચિત્રો ઘણાં ઉત્તમ આપ્યાં છે. એ ભક્તકવિ સાથે આત્મજ્ઞાનજ્ઞ પણ ગણાય, ને તેમાં એની વિદ્વત્તા ઘણી માલમ પડી આવે છે; ને હું ખાત્રીથી કહીશ કે આત્મજ્ઞાન પર જે જે કવિતા એણે રચી, તે તે કાનને જ માત્ર સારી લાગે તેવી નથી, પણ હૃદયને સંતોષ પમાડે તેવી છે. એની હારમાળા માટે મારે કહેવું જોઇએ કે, તેમાં જે ક્ષેપક પદો ઘુસી ગયાં છે, તે તારવી કાઢીને સંસ્કાર કીધો હોય તો, તેમાં એનું જ્ઞાન કેટલું પૂર્ણ છે? તે જણાઇ આવે છે. એનું કાવ્ય કવિતાશૂન્ય નથી, પણ શુદ્ધ કાવ્ય છે.

નરસિંહ મહેતાની કવિતાપર વિચાર આપ્યા પહેલાં એનાં સઘળાં

કાવ્યો પ્રગટ થવાં જોઇએ, ને તેથી હાલમાં એનાં કાવ્યપર ટીકા કરવાનું મોકુફ રાખીને કાવ્યદોહનના છેલ્લા ગ્રંથમાં તે બાબત વિવેચન કરીશ. મારી પાસે પ્રાપ્ત થયેલા ગ્રંથો આ પ્રમાણે છે.

(૧) **હારમાળા**, (૨) **ચાતુરી ષોડશી**, (૩) **ચાતુરી છત્રીસી**, (૪) **સામળદાસનો વિવાહ**, (૫) **દાણલીલા**, (૬) **ગોવિંદગમન**, (૭) **રાસ સહસ્રપદીમાંનાં ૬૫ પદો**, (૮) **બાળલીલાનાં પદો** (૯) અને બીજાં પરચુરણ **૭૮૦ પદો.**

એની કવિતાના સંગ્રહ માટે એમ કહેવાય છે કે, સઘળાં મળીને એણે સવા લાખ પદો કીધાં છે, જેમાંનાં એક લાખ પદો કીધા પછી. એનું મૃત્યુ આવ્યું ને એનો જીવાત્મા ૨૫ હજાર પદો પૂરાં કરવામાં ઘુંટાયો, ત્યારે એના દીકરા સામળદાસની ધણિયાણીએ કહ્યું કે બાકી રહેલાં પદો હું તમારે નામે પૂરાં કરીશ, ને તે પછી તે બાઇએ ૨૫ હજાર પદો મહેતાને નામે પૂરા કીધાં એમ કહેવાય છે. એ બાઇનું નામ પ્રેમાનંદ સૂરસેના કહે છે, ને મી૦ હરગોવિંદદાસ કમળાગવરી કહે છે. કમલનયનાચાર્ય ને મી૦ મણિશંકરના કહેવા પ્રમાણે પહેલું નામ પિયરનું હતું, ને પાછલું નામ મહેતાને ઘેરથી પાડવામાં આવ્યું હતું. એટલે સામળ (કૃષ્ણ) ની સ્ત્રી કમળા (લક્ષ્મી) છે. એમ ગણીને તે નામ પાડ્યું હતું. એ બાઇના પિતાનું નામ મદન મહેતો, જે વડ નગરના રાજાનો કારભારી હતો ને માતાનુ નામ બચી બાઇ હતું.

વળી બીજી તરફથી એવી વાત જણાવવામાં આવે છે કે, કવિએ બાકી રહેલાં પદો સાયલામાં લાલો ભક્તનો જન્મ ધરીને પૂરાં કીધાં હતાં. દભોઇના લોકો એમ માને છે કે, દયારામ ભાઇ સાક્ષાત્ નરસિંહ મહેતાનો અવતાર હતા અર્થાત્ મહેતો એવો ઉત્તમ ભક્ત થઇ ગયો છે કે, તેનું નામ આજે એક નાગરી ન્યાતનું ભૂષણરૂપ, ભક્તોમાં આત્મારૂપ ને ગુજરાતની પ્રજામાં મોરરૂપ થઇ પડ્યુ છે. એની પૂર્ણ ને ઉજળી ભક્તિને લીધે આજે જુનાગઢમાં નરસિંહ મહેતાના ચોરામાં એની મૂર્ત્તિ સ્થાપેલી છે. તેમ જ દ્વારકામાં ગોમતી તટપર કૃષ્ણ-સામળદાસની સામા એની મૂર્ત્તિ ઉભી રાખવામાં આવી છે, ને તેને પડખે કુંવર બાઇની પણ મૂર્ત્તિ છે. દ-

ક્ષિણમાં નામદેવ ને તુકારામની મૂર્ત્તિઓ વિઠ્ઠલનાથજીની પાયરી સમક્ષ છે, તેના કરતાં પણ આ ભક્ત કવિનો વધારે મહિમા ગણાયો છે.

આ ટાણે એની કાવ્યશક્તિ માટે આટલો અભિપ્રાય આપી શકાશે. એની કવિતામાં અતિ મસ્ત થયેલા ભક્તિભાવના ઉભરાનો શૃંગાર ઉભળો આવ્યો છે, જે વળી ઘણો ખુલ્લો છે. તોપણ તે બીજા વર્ગથી ઉતરતો નથી. વાણી, મંજુલ ને હૃદયભેદક, વિચાર, સાદા ને સ્વાભાવિક, ચિત્રદર્શનો, કંઇ કંઇ ઠીક, અલંકારો, ઝાઝા નહિ, પ્રભાતિયાં, આનંદ આપનારાં, નવ રસમાંના શાંત, શૃંગારમાં ઉત્તમ એવો રસ ઝામેલો, ને નીતિ, ભક્તિ ને બોધથી ભરપૂર એનું કાવ્ય છે. નવા નવા રાગો દાખલ કરવામાં એણે જ યોજના પહેલી કીધી છે: ને મારે આટલું તો આ પ્રસંગે કહેવું પડશે કે, અંગ્રેજી ચૉસર કરતાં એની કાવ્ય શક્તિ વધારે ઉત્તમ છે. જો કે બન્નેોના માર્ગો નિરનિરાળા છે, તોપણ ભક્ત કવિની કવિતામાં એનું કાવ્ય મુખ્ય ગણાય તેવું છે.

કાવ્યો પ્રગટ થવાં જોઇએ, ને તેથી હાલમાં એનાં કાવ્યપર ટીકા કરવાનું મોકુફ રાખીને કાવ્યદોહનના છેલ્લા ગ્રંથમાં તે બાબત વિવેચન કરીશ. મારી પાસે પ્રાપ્ત થએલા ગ્રંથો આ પ્રમાણે છે.

(૧) હારમાળા, (૨) ચાતુરી ષોડશી, (૩) ચાતુરી છત્રીસી, (૪) સામળદાસનો વિવાહ, (૫) દાણલીલા, (૬) ગોવિંદગમન, (૭) રાસ સહસ્રપદીમાંનાં ૬૫ પદો, (૮) બાળલીલાનાં પદો (૯) અને બીજાં પરચુરણ ૭૮૦ પદો.

એની કવિતાના સંગ્રહ માટે એમ કહેવાય છે કે, સઘળાં મળીને એણે સવા લાખ પદો કીધાં છે, જેમાંનાં એક લાખ પદો કીધા પછી, એનું મરણ આવ્યું ને એનો જીવાત્મા ૨૫ હજાર પદો પૂરાં કરવામાં ગુંચાયો, ત્યારે એના દીકરા સામળદાસની ધણિયાણીએ કહ્યું કે બાકી રહેલાં પદો હું તમારે નામે પૂરાં કરીશ, ને તે પછી તે બાઇએ ૨૫ હજાર પદો મહેતાને નામે પૂરાં કીધાં એમ કહેવાય છે. એ બાઇનું નામ પ્રેમાનંદ સુરસેના કહે છે, ને ગો૦ હરગોવિંદદાસ કમળાગવરી કહે છે. કમલનયનાચાર્ય ને ગો૦ મણિશંકરના કહેવા પ્રમાણે પહેલું નામ પિયરનું હતું, ને પાછલું નામ મહેતાને ઘેરથી પાડવામાં આવ્યું હતું. એટલે સામળ (કૃષ્ણ)ની સ્ત્રી કમળા (લક્ષ્મી) છે. એમ ગણીને તે નામ પાડ્યું હતું. એ બાઇના પિતાનું નામ મદન મહેતા, જે વડ નગરના રાજના કારભારી હતા ને માતાનું નામ ગરવી બાઇ હતું.

વળી બીજી તરફથી એવી વાત જણાવવામાં આવે છે કે, કવિએ બાકી રહેલાં પદો સાયલામાં લાલો ભક્તનો જન્મ ધરીને પૂરાં કીધાં હતાં. ડભોઇના લોકો એમ માને છે કે, દયારામ ભાઇ સાક્ષાત્ નરસિંહ મહેતાનો અવતાર હતા અર્થાત્ મહેતો એવા ઉત્તમ ભક્ત થઇ ગયા છે કે, તેનું નામ આજે એક નાગરી ન્યાતનું ભૂષણરૂપ, ભક્તોમાં આત્મારૂપ ને ગુજરાતની પ્રજામાં મોરારૂપ થઇ પડ્યું છે. એની પૂર્ણ ને ઉજળી ભક્તિને લીધે આજે જુનાગઢમાં નરસિંહ મહેતાના ચોરામાં એની મૂર્ત્તિ સ્થાપેલી છે, તેમ જ દ્વારકામાં ગોમતી તટપર કૃષ્ણ-સામળદાસની સામા એની મૂર્ત્તિ ઉભી રાખવામાં આવી છે, ને તેને પડખે કુંવર બાઇની પણ મૂર્ત્તિ છે. દ-

ક્ષિણમાં નામદેવ ને તુકારામની મૂર્તિઓ વિઠ્ઠલનાથજીની પાયરી સમક્ષ છે, તેની કરતાં પણ આ ભક્ત કવિનો વધારે મહિમા ગણાયો છે.

આ ટાણે એની કાવ્યશક્તિ માટે આટલો અભિપ્રાય આપી શકાશે. એની કવિતામાં અતિ મસ્ત થયેલા ભક્તિભાવના ઉભરાનો શૃંગાર ઉભળી આવ્યો છે, જે વળી ઘણો ખુલ્લો છે. તોપણ તે બીજા વર્ગથી ઉતરતો નથી. વાણી, મંજુલ ને હૃદયભેદક, વિચાર, સાદા ને સ્વાભાવિક, ચિત્રદર્શનો, કેઇ કેઈ ઠીક, અલંકારો, ઝાઝા નહિ, પ્રભાતિયાં, આનંદ આપનારાં, નવ રસમાંના શાંત, શૃંગારમાં ઉત્તમ એવો રસ ઝામેલો, ને નીતિ, ભક્તિ ને બોધથી ભરપૂર એનું કાવ્ય છે. નવા નવા રાગો દાખલ કરવામાં એણે જ યોજના પહેલી કીધી છે; ને મારે આટલું તો આ પ્રસંગે કહેવું પડશે કે, અંગ્રેજી ચૉસર કરતાં એની કાવ્ય શક્તિ વધારે ઉત્તમ છે. જો કે બન્નેના માર્ગો નિરનિરાળા છે, તોપણ ભક્ત કવિની કવિતામાં એનું કાવ્ય મુખ્ય ગણાય તેવું છે.

કાવ્યો પ્રગટ થવાં જોઇએ, ને તેથી હાલમાં એનાં કાવ્યપર ટીકા કરવાનું મોકુફ રાખીને કાવ્યદોહનના છેલ્લા ગ્રંથમાં તે બાબત વિવેચન કરીશ. મારી પાસે પ્રાપ્ત થયેલા ગ્રંથો આ પ્રમાણે છે.

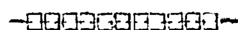
(૧) **હારમાળા,** (૨) **ચાતુરી ષોડશી,** (૩) **ચાતુરી છત્રીસી,** (૪) **સામળદાસનો વિવાહ,** (૫) **દાણલીલા,** (૬) **ગોવિંદગમન,** (૭) **રાસ સહસ્ત્રપદીમાંનાં ૬૫ પદો,** (૮) **બાળલીલાનાં પદો** (૯) અને બીજાં પરચુરણ **૭૮૦ પદો.**

એની કવિતાના સંગ્રહ માટે એમ કહેવાય છે કે, સઘળાં મળીને એણે સવા લાખ પદો કીધાં છે, જેમાંનાં એક લાખ પદો કીધા પછી, એનું મૃત્યુ આવ્યું ને એનો જીવાત્મા ૨૫ હજાર પદો પૂરાં કરવામાં ઘુંટાયો, ત્યારે એના દીકરા સામળદાસની ધણિયાણીએ કહ્યું કે બાકી રહેલાં પદો હું તમારે નામે પૂરાં કરીશ, ને તે પછી તે બાઇએ ૨૫ હજાર પદો મહેતાને નામે પૂરા કીધાં એમ કહેવાય છે. એ બાઇનું નામ પ્રેમાનંદ સૂરસેના કહે છે, ને મી૦ હરગોવિંદદાસ કમળાગવરી કહે છે. કમલનયનાચાર્યે ને મી૦ મણિશંકરના કહેવા પ્રમાણે પહેલું નામ પિયરનું હતું, ને પાછલું નામ મહેતાને ઘેરથી પાડવામાં આવ્યું હતું. એટલે સામળ (કૃષ્ણ) ની સ્ત્રી કમળા (લક્ષ્મી) છે. એમ ગણીને તે નામ પાડ્યું હતું. એ બાઇના પિતાનું નામ મદન મહેતો, જે વડ નગરના રાજાનો કારભારી હતો ને માતાનુ નામ બચી બાઇ હતું.

વળી બીજી તરફથી એવી વાત જણાવવામાં આવે છે કે, કવિએ બાકી રહેલાં પદો સાયલામાં લાલો ભક્તનો જન્મ ધરીને પૂરાં કીધાં હતાં. ડભોઇના લોકો એમ માને છે કે, દયારામ ભાઇ સાક્ષાત્ નરસિંહ મહેતાનો અવતાર હતા અર્થાત્ મહેતો એવો ઉત્તમ ભક્ત થઇ ગયો છે કે, તેનું નામ આજે એક નાગરી ન્યાતનું ભૂપણરૂપ, ભક્તોમાં આત્મારૂપ ને ગુજરાતની પ્રજામાં મોરારૂપ થઇ પડ્યું છે. એની પૂર્ણ ને ઉજળી ભક્તિને લીધે આજે જુનાગઢમાં નરસિંહ મહેતાના ચોરામાં એની મૂર્ત્તિ સ્થાપેલી છે, તેમ જ દ્વારકામાં ગોમતી તટપર કૃષ્ણ-સામળદાસની સામા એની મૂર્ત્તિ ઉભી રાખવામાં આવી છે, ને તેને પડખે કુંવર બાઇની પણ મૂર્ત્તિ છે. દ-

ક્ષિણમાં નામદેવ ને તુકારામની મૂર્ત્તિઓ વિઠ્ઠલનાથજીની પાયરી સમક્ષ છે, તેની કરતાં પણ આ ભક્ત કવિનો વધારે મહિમા ગણાયો છે.

આ ટાણે એની કાવ્યશક્તિ માટે આટલો અભિપ્રાય આપી શકાશે. એની કવિતામાં અતિ મસ્ત થયેલા ભક્તિભાવના ઉભરાનો શૃંગાર ઉભળી આવ્યો છે, જે વળી ઘણો ખુલ્લો છે. તોપણ તે બીજા વર્ગથી ઉતરતો નથી. વાણી, મંજુલ ને હૃદયભેદક, વિચાર, સાદા ને સ્વાભાવિક, ચિત્રદર્શનો, કંઇ કંઈ ઠીક, અલંકારો, ઝાઝા નહિ, પ્રભાતિયાં, આનંદ આપનારાં, નવ રસમાંના શાંત, શૃંગારમાં ઉત્તમ એવો રસ ઝામેલો, ને નીતિ, ભક્તિ ને બોધથી ભરપૂર એનું કાવ્ય છે. નવા નવા રાગો દાખલ કરવામાં એણે જ યોજના પહેલી કીધી છે; ને મારે આટલું તો આ પ્રસંગે કહેવું પડશે કે, અંગ્રેજી ચૉસર કરતાં એની કાવ્ય શકિત વધારે ઉત્તમ છે. જો કે બન્નોના માર્ગો નિરનિરાળા છે, તોપણ ભક્ત કવિની કવિતામાં એનું કાવ્ય મુખ્ય ગણાય તેવું છે.

સાંકળીયું.

હિંડોળો.

બાળલીલા.

તુલસી.

વિભાગ બીજો.

વિભાગ બીજો.

હિંડોળો.

બાળલીલા.

તુલસી.

વિભાગ બીજો.

જ્ઞાન પ્રકાશ.

રણછોડજી દીવાન.

ધીરો ભક્ત.

રણછોડ ભકત.

છુટક પદો.

મનદાસ.

રામકૃષ્ણ.

શૃંગારનાં પદ.

પ્રેમાનંદ.

કૃષ્ણ કીર્તનનાં પદો.

बृहत्

કાવ્યદોહન.

ગ્રંથ ૨ જો.

નરસિંહ મેહેતો.

પેહેલો ગુજરાતી કવિ—સંવત્ ૧૫૧૨—ઇ. સ. ૧૪૫૬ માં
હૈયાત હતો.

ચાતુરી.

પદ ૧ લું.—રાગ રામગ્રી.

લલીતા—સુણોજી સલુણા સેણજી, સાને ભરો છો નેણજી;
શું દુઃખ છે તમારે નાથજી, વહાલા કહોને અમને વાતજી.

ઢાળ.

વાત કહોને વહાલા અમારા, કાં થઇ રહ્યા આસંન;
શાને કાજે શામલા તમો, મુકોછો નિસ્વાસંન.
વદન તમારૂં વાલમા, કરમાણું તે શાને માટ;
કપોલ કર કાં દઇ રહ્યા, ઉપનો તે શો ઉચાટ.
મહાવજી તમારૂં વદન જોતાં, જનમ દુષ્કિત જાય;
નાથજી તમારૂં નામ લેતાં, પતિત પાવન થાય.

જેને કરૂણા હોયે તમારી, તેને સ્વપને ન શોક હોય;
તમે એમ કાં મૂઢ થઇ રહ્યા, અમને તે અચરજ જોય.
સુદ્ધ બુદ્ધ તમારી શામલા, શાને હરિ કહોંને શ્યામ;
નયને તે આંસુ કાં ભરો, વૈષ્ણવના વિશ્રામ.
અંગે કોટી અનંગ શોભા, રોમ રોમ અભિરામ;
તમે કલા પાડી કયમ રહ્યા, સમરથ શ્રી ભગવાન.
સુખતણો સાગર સુકાયો, આનંદ કંદ અવિનાશ;
કેશવ કારણ કહોને અમને, હું છું તમારી દાસ.
માધવ તમારા મન તણી, કહોને કરૂણાનિધાન;
હું તેડીને લાવું તેહને, જે તમારૂં જીવનપ્રાણ.
નિમિષ માત્રમાં નાથજી, લાવી કરૂં પ્રસંન;
વાત કર્તાં વ્રજપતિ, ટળશે વડું વિઘ્નં.
મહીધર મનમાં ધરો ધીરજ, નહિ અકળાયાનું કામ;
નરસંઇયાના નાથજી, મને કહોને તેનું નામ.

પદ ૨ જું.

કૃષ્ણ—વળતા બોલ્યા જુગજીવંનજી, પ્યારી રાધા માંહે છે મંનજી;
છે ભીખુભાનની કુંમારજી, તે મારા નયનાનો શણગારજી.

ઢાળ.

શણગાર મારા નયનનો, શિર તણો એ છે હાર;
તન મન જોબન જુવતી, મારા પ્રાણનો આધાર.
અબલા તે નેહે અવતર્યો, મારો વ્રજ વિષે અવતાર;
વસે તે ત્રિજની નારમાં, એમ નીગમ કહે નીરધાર.
શ્રી વિશ્વ ધાયે મુજને, ત્રિજનાર મારૂં ધન;
સર્વમા શ્રેષ્ટ સુંદરી એ, વેદ વાયક માન્ય.
લલીતા તેસુ રંગે રમતાં, શ્રી વૃંદાવંન મોઝાર;
અંગનાને શિરે લેઇને, ભુજ ભીડયા તેણીવાર.
રસ રીતે પ્રેમ પ્રિતે, કરતાં સુધારસ પાન;
તે મટયા પછી શું થયું, માનુનીને વાધ્યું માન.
રાધા—લંપટ મેલી દેને મુજને, નીર્લજ સાથ શું નેહ;
મુજથી વહાલી વાલમા, શિર વિષે રાખી છે તેહ.

કૃષ્ણ—કર મુકાવ્યા પાણથી, રમા ભરાણી રોપ:
વિનતા તે વન છોડી ગઈ, મુજને દઇ ગઇ દોપ.
ચતુરા ચિત્ત ચોરી ગઇ, પ્રેમદા લઇ ગઇ પ્રાણ;
મદનસર મારી ગઇ, કામની તે કામબાણ.
કયમ કરૂં કહાં જાઉં હવે, કયમ ધરૂં ધીરજ મંન;
તારા સમજો તારૂણી વિના, ત્રથલોક લાગે શુન્ય.
અપરાધ નહિ કંઇ માહરો, વિણવાંકે કીધો ત્યાગ;
દોપ કોને દીજીએ લલીતા, એવાં અમારાં ભાગ.
સુખ દુઃખ હોયે મંનમાં, તે તો સજ્જનને કહેવાય:
માનુનીને મળવાને કીજે, કાંઇક કરો ઉપાય.
આધિન છું હું તાહરો, તું જશ લેને જુવતી:
નરસંઇયાનો નાથ કહે, કર જોડીને એ વીનતી.

પદ ૩ જું.

લલીતા—વળતી બોલી લલીતા વાણીજી, તમે સાંભળો સારંગપાણીજી:
પ્રભુજી હું તમારી દાસજી, માધવ રાખો મન વિશ્વાસજી.

ઢાળ.

વિશ્વાસ રાખો મન વિષે, ધરધીધર ધરો મન ધીર:
હું મનાવું એ નારને, તમો ચૈતન્યમાં રાખો શરીર.
નિઃશંક થાઓ નાથજી, તમો ભક્તના આધાર:
તમને જે વહાલી વાલમા, લાવું તે વન મોઝાર.
અંબર લઇ આંસું લુવો, કાં થઇ રહ્યા આસંન;
તમને દેખું દોહેલા, તારે દાઝે તે મારૂં મંન.
માવજીરે મને સમ તમારા, કુંજે લાવું જુવતી;
શોક નિવારી સુખ કરૂં, તો જાણજો દૂતિ હતી.
પ્રભુજી તમોને પ્રાણ સુંપું, વિવિધ વન ક્રિડા કરો:
કહો તો હું લાવું જુવતી, તમો શોક સઘળો પરહરો.
નિઃશંક થાઓ નાથજી, નહિ અકળાયાનું કામ;
કવિ—લલીતા ચાલી વન વિષે, શ્રી કૃષ્ણને કરી પ્રણામ.
વિનતા તે વન જોતી ગઇ, જ્યાં કામનીનું ભુવંન;
શોક સાગર અંગે આતૂર, રહી રહી કરે રૂદંન.

હાર ચીર શણગાર ભૂપણ, કાંકણ કંકણ જેહ;
શણગાર સર્વ અંગ થકી, અબલાએ ઉતાર્યાં તેહ.
તે સોલ કળાએ શોભતી, લોકય તારૂણી સુંદરી;
શોક સાગરે પડી શ્યામા, લલિતાએ દીઠી અણમણી.
કમળ સરખાં નયન દીઠાં, નિશ્વાસ મહેલે નાર;
નરસંઇયાના સ્વામિ તે પ્રતે, લલીતા બોલી તે વાર.

પદ ૪ થું.

લલીતા—સુણો ભીખુભાન કુમારીજી, સુંદરી તું વીનતી મારીજી;
માનુની મન અવિધારજી, મહા વન ચાલો કરવા વિહારજી.

ઢાળ.

વિહાર મહાવન કરો ક્રિડા, શ્રી નાથજીસું નેહ ધરી;
નંદનો નંદન તહારે કાજે, આવ્યો તે વૈકુંઠ પરહરી.
શીવ, શેપ, વિરંચી, સુરપતિ, ધરે તે સૌકો ધ્યાન;
નીગમ નેતી નેતી ભાખે, વીસ્તાર શ્રી ભગવાન.
જેને મળવા મુની મહોટા, કરે છે તપ અપાર;
તે તો પામે નહિ નારી, તહારા પૂન્યનો નહિ પાર.
જેને કાજે જોગી જતી થયા, તજી તે સુખ સંસાર;
નિમેશ સ્વપને તે નવ દેખે, તું પામ પુરૂષોત્તમ સાર.
ભીખુભાન કુંવરી તુજ ભાગ્ય મોટું, પુન્ય તણો નહિ પાર;
તુજને મલવા માનુની, તલપે છે નંદકુમાર.
કાંઇક કરૂણા આણ મનમાં, નઠોર થઇ કાં નાર;
કંથ શું અધિક ન તાણીયે, તું માનને વહેવાર.
બેહુ કર જોડીને તારે પાયે લાગું, મારી વીનતી અવિધાર;
તું વહાલી છે ગોકુળનાથને, પામી છે સુખ અપાર.
પીયુ સાથેરે પ્રેમદા, કહું છું અધિક માં તાણ;
જોબન આપી નાથને, તું માની શકે તો માન.
શાને કાજે સુંદરી, તું ધરી રહી છે માન;
નાથને વહાલી કો નથી, તારૂણી તુજ સમાન.
કવિ—લલીતાનાં વાયક સાંભળી, શામા સજ થઇ તેણી વાર;
નરસંઇયાના નાથને, મળવા ધરે છે શણગાર.

પદ ૫ મું.

માનુનીએ માન તજ્યું તેણીવારજી, શામા ધરેછે સોલ શણગારજી;
ભેટવાને નંદ કુમારજી, મનમાં ધર્યો હરખ અપારજી.

ઢાળ.

હરખ મનમાં ધર્યો ઘણો, મંજન કર્યું તેણીવાર;
ચુવા ચંદન અંગે કેસર, સુગંધ લઇ અપાર.
ચીર ચંપક સાડી પટોળી, ઓપતાં તે પહેર્યાં અંગ;
ઘુંઘટમાં મધુરું હસતી, નારી નેણ કુરંગ.
શીશ ફુલી રાખડી, નેણે તે કાજલ રેખ;
લીલવટ સોહે ચાંદલો, વેણીએ તે વળગ્યો શેષ.
નિરમલ મોતી નાકમાં, શ્રવણે પેહેરે હેરી ઝાલ;
અધર અરૂણ ઓપતા, ત્રાજવું શોભે ગાલ.
મોતીઆળી ઝરમર કંઠે, ઉર એકાવલ હાર;
ચોળી પહેરી કસકસી, કર કાંકણનો ઝણકાર.
ચુડિલો હાથે સોહામણો, બીડી મુખમાં જાણ;
કાંકણ સર્વે સોહામણાં, શાં શાં કરુ વિખાણ.
ચરણે નેપુર ઘુઘરી, વીછુઆ તે અણવટ સોહે;
નખ શિખ જોતાં સુંદરી, મુની જનનાં મન મોહે.
હંસાગમની ગજગતિ, કટી કેસરીનો લંક;
ઉર અંબુજ બે ઓપતાં, મુખડું તે જાણે મયંક.
મુખડે તે મધુરૂં બોલતી, હલવે શું મોડે અંગ;
પત્નીને પ્રેમ વાધ્યો ઘણો, મળવાને શ્રીભગવંત.
અબલા તે સજ થઇ, પુરિયાં તે ખટ બાણ;
નરસૈંયાના નાથને કાજે, લલીતાએ મુકાવ્યું માન.

પદ ૬ ઠું.

રાધા—લલીતા સાંભળ મહારાં વચનજી, અંગમાં પ્રગટ્યો છે અનંગજી;
તેણે કરી- દાઝે મારૂં તનજી, વેગે કરીને ચાલો મહાવનજી.

ઢાળ.

કવિ—વેગે કરીને મહા વન ચાલી, મદન દલ લઇ હાથ;
જાયે લલીતા જાણ કરવા, સજ થાયે તહારો નાથ.

લલીતા–અનેક અબળા અનુભવી, પણ નાર ન મળી કોય;
સુરપણું હું શિખવું, તું રહેને ત્યાં જોય.
પૂર્વ દિશાથી પ્રકટયો, સોળ કળાનો ચંદ;
નયણે તે દેખી નારને, ડગવાને લાગ્યા દીગંજ.
મયંક મન ઝાંખો થયો, શશિ તે તેણીવાર;
એ કલંકી કેમ થાય, તહારૂં તેજ અપાર.
મહાવન અતિ રળિયામણું, શોભા તણો નહિ પાર;
હાસ્ય કોકીલા શબ્દ સોહામણા, મધુકરનો ગુંજાર.
ત્યાં મોર શબ્દ સોહામણા, ચાત્રક નવલ વીર;
ત્યાં અનેક પક્ષિ શબ્દકરે, શીતલ જમુના નીર.
ત્યાં કદમ અતિ રળિયામણું, તેની તે શીતલ છાંય;
હું માન વધારૂં તહારૂં, તું એશ મારી માય.
કવિ–ત્યાં સમિર ત્રિવિધ પ્રકારનો, લાવિયો તે બહુ સુગંધ;
કુંજ ભોવનમાં ગઇ ચાલી, ધ્યાન ધર્યું મુકુંદ.
મહા મતિએ જપે જોગી, તેનું ધ્યાન ધર્યું મન ધીર;
તતકાળ તેનું ધ્યાન ધર્યું, સુધ ના રહી શરીર.
રાધે રાધે કરે માધવ, જપે તે સારંગપાણ;
નરસૈંયાના નાથને, લલીતાએ કીધું જાણ.

પદ ૭ મું.

લલીતા–લલીતા કહે સાંભળો મારાવાલાજી, સુંદરી છે મહા રિસાલાજી;
પેરે પેરે લાવી છું નાથજી, આવો સોંપુ તમારે હાથજી.

ઢાળ.

આવો તમારે હાથ સોંપુ, સાંભળોને મારી વાત;
મત્સર છે ઘણો નારને; તમે નમીને તેડો નાથ.
કવિ–એવાં વાયક સાંભળી, આનંદ પામ્યા મંન;
ચિંતામાંથી ચાલી આવ્યા, જુવતિનારે જીવંન.
સામ સામા ચાલી આવ્યા, નયણે તે નિરખી નાર;
કૃષ્ણજીએ લલીતાને આપ્યો, કૌસ્તુભ મણીનો હાર.
લલીતા–કુંવરીને કરમાં આપી, લોને તમારૂં તંન;
સલુણી છે કુંવરી શામળા, કરજો એનું જતંન.

બહુ પેરે સુખ - દેજ્જે, કરજ્જે તે વિવિધ વિહાર:
ઇચ્છા તે એની પુરજ્જે, રમી રજની માસ અપાર.
કવિ—કુંજ સમિપે આવિયા, કુંવરીને તેડી કુમાર:
એકાંત સ્થાને રચી શૈયા, મળી કરે રે વિહાર.
સુંદર તે ભીડી હૃદેશું, ચુંબન લીધું ગાલ:
રસિઓ તે રસ પ્રીતે પીએ, કંદપ રસ રસાલ.
તેજ સમે રસ તેજ સ્થાને, ઉપજ્યો તે અધિક આનંદ:
રસિક જનને પાન કરવા, મુકીઓ તે વ્રજ રાજંન.
મુર્ખ જડ પામે કહાં થકી, અન્ય ઉપાસીક જેહ:
જેને કૃપા હોય નાથની, નિઃશંક પામે તેહ.
રસિકના રસ આગળે, અમૃત શું લેખાય;
નરસૈંયો જુગો જુગ અવતરી, વિહાર ચરિત્ર એ ગાય.

પદ ૮ મું.

મહાવન શ્યામની ને શ્યામજી, કરતાં કોટી કલા કામજી;
નંદ નંદન પુરે મનની હામજી, ભુજ ભરી રમે ચારે જામજી.

ઢાળ.

ભુજ ભરી ચારે જામ રાખી, ભોગવે રસ જામિની;
અબળા તે ઉર બળ કરી પિયુને, કુચપર લીધો કામિની.
સરોજ સકોમલ સુંદરી, માલતીની પેરે મુકુંદ;
ભમર થઇ પીયુ ભોગવે, સુધારસ ગોકુલ ચંદ.
સુરત સાધના સઘળી સંગે, રમે કોટી કલા કરી;
મુદિત થઇ ત્યાં માનુની, લજ્જા પિયુની પરહરી.
મૃગાનયની કરે મદકલા, મોહની પિયુનું મન હરે;
અતિ નિકટ નાગર નાગરી, વિવિધ વન ક્રીડા કરે.
પ્રેમદા સાથે પ્રેમસું, પિયુડો અતિ રંગે રમે;
અધર ડસી કુચ કર ગ્રહી, કૃષ્ણ કંદ્રપને દમે.
ભુજ બલ ભીડી બાથશું, કસકસે બહુ કામિની;
કનક વેલ કેસમાંહે લપટી, જાણીયે ઘન દામિની.
ચુંબન ચારૂ કપોલ પામી, પ્રેમસું પિયુડો દિયે;
સુડીલો તે થઇને શ્રી હરી, અમૃતપે રસ મુખમાં દિયે.

સ્વર્ગ મૃત્યુ પાતાલમાં, બ્રહ્મ લોક ને કૈલાશ;
વૈકુંઠમાં સાગર સુતા તે, કરે રસની આશ.
ધન એ દિવસ ધન એ શોભા, ધન ધન તે રાધિકા નાર;
ધન ભોગવે વ્રજવિનતા, કરે કૃષ્ણ સાથે વિહાર.
શ્રી વંદ્રાવન જમુના તીરે, બંસીબટે રસ જામિયો;
પ્રેમે પીયા રાસ રમિયા, ત્યાંહ નરસૈંયો ઝુલી રહ્યો.

પદ ૯ મું.

સુંદરી પામી અતિ ઉલ્હાસજી, કરતાં કામ રસ ભોગ વિલાસજી;
વિલસાવવા એહુ વાસજી, હુતો નરસૈંયો પાસજી.

ઢાળ.

પાસ રહીને નયન નિરખ્યોં, અનુભવ રસ થયો જેહ;
જેવી લીલા નજરે દીઠી, મુખડે તે ગાઇ તેહ.
દીવી તે મહારે હાથ દીધી, કહે નરસૈંયો આ નિધ જોઇ;
વિલાસ ગોકુલનાથનો, ભૂતળ ગાયો સોઇ.
બલ અધિક કરી કરૂણા, આપીયો કર તાલ;
હું સુખે લાગું ગાન કરવા, પ્રસંન થયા ગોપાલ.
ભામનીમાં ભળી ગયો, જેમ સાગરમાં રતંન;
મહા રસમાં ઝીલીયો, આનંદ પામ્યો મંન.
ભાવ જણાવ્યો નયનમાં, ઉપજ્યો મનમાં નેહ;
માનુનીને રૂડી મનાવી, દૂતી થઇ તેહ.
જે રસ શંકર કોઇ ન દેખે, હું ઝીલી રહ્યો તે માંહે;
મહા રસમાં મહાલિયો, તે શંભુ કેરી સાહે.
કૃપા હવી ભોળાનાથની; તેણે દીધી તે મુજને આશ;
રંકને રિધિપત કીધલો, કાપયો તે ભવનો પાસ.
અંનાથ હુંને સનાથ કીધો, પાર્વતિને નાથ;
દિવ્યચક્ષુ આપ્યાં મુજને, મસ્તક મેલ્યો હાથ.
તેના તે ચર્ણ પ્રતાપથી, પામ્યો તે પ્રેમ નિધાન;
પછી ગોપેશ્વર નાથનું, અવનીપે શું કરૂં ગાન.
ભાભીએ ભાગ્ય ઉદે કર્યો, મને કહ્યાં તે કઠિણ વચંન;
ત્યારે નરસૈંયો નિરભય થયો, પામ્યો તે જુગજીવંન.

પદ ૧૦ મું.

લલીતા–બેહેની તું સાંભળ માહારી વાણીજી, બોલી ત્યાં સખી શહાણીજી;
રસ ભર્યાં દીસે તારાં નેણજી,શિરથી છુટી તે તારી વેણજી.

ઢાળ.

વેણુ છુટી કસણ તૂટી, ઉલટાં તે દીસે અંગ;
સાચું કહેને સૈયર મહારી, કયમ રમી પીયુની સંગ.
હાર તણાં તે ડસણ હૈયે, અંગ છે કુમકુમ રોલ;
અંગે તે રેખા અતિ ઘણી, મુખ ભર્યાં છે તંબોલ.
કપોલ તારા હસી રહ્યા, મુખડે તે પ્રગટયું નૂર;
દસન નખ દીસે ઘણા, અબલા તે તારે અધૂર.
પિયળ પુરી રહી અધુરી, ટળી તે કાજલ રેખ;
બોલ અભિનવ બોલતી, વનિતા તુંરે વિશેક.
તીલક પીયુનું લલાટ તારે, દરપણ લઇ મુખ જોયે;
પીતામ્બર કહાં પલટયું, નીલામ્બર તારૂં ન હોયે.
કૌસ્તુભ મણિ તું કેનિ લાવી, નહિ એકાવલ હાર;
પાલટી આવી પ્રેમદા, મુજને કહેને વિચાર.
ચુવા ચંદન કુસુમ પરિમલ, અંગ માંહે સુગંધ;
હું જાણું છું હે સખી, તુંને મળ્યો તે નંદનો નંદ.
સ્વેદ શીતલ અંગ તાહરૂં, તે દેતું હશે મન સાખ;
સંકોચ શાને કરો શ્યામા, મુજ આગળ તું દાખ.
ઉચું જોને અંગના, કયાં ઢાળે નીચાં નેણ;
વણ કહે સર્વે લહું, તું સંતાડે જોને વેણ.
સુરતનું સુખ કહેને મુજને, માં ધર મારી લાજ;
નરસૈંયાનો નાથ તુજસું, વિલસીયા છે આજ.

પદ ૧૧ મું.

રાધા–સજની સુરતનું સુખ જેહજી, સાંભળ તુજને કહું તેહજી;
જે અનુભવ્યો રસ આજજી, કહેતાં મુજને આવે લાજજી.

ઢાળ.

કહેતાં મુજને લાજ આવે, એવી લીલા થઇ જેહ;
તુજને કહું છું તારૂણી, તું ગુપ્ત રાખજે તેહ.

રખે કોને જણાવતી, વ્યભીચારીની એ વાત;
શ્યામ સંજોગી રસનો ભોગી, વનમાં મળ્યો વ્રજનાથ.
કર ગ્રહ્યો મારો કામીએ, કે ભલે આવી ભામિની;
આવ અબલા આપણ બેહુ, ક્રીડા કીજે કામિની.
અમૃત એના નયનમાં, એવો એ ઘનશ્યામ;
હું અંગ ફુલી થઇ ઘેલી, કામીએ જગાડ્યો કામ.
કસણ તે ચોલીતણાં, ઉર બળે ત્રૂટયાં તેહ:
મેં નીલાંબર નવ જાણિયું, કટીથકું ખસીયું તેહ.
પ્રેમતણો સાગર ઉલટયો, વાધ્યો કામ અપાર;
જઇ કામીને કંઠે વળગી, મારૂં ચિત્ત ચળ્યું તે ઠાર.
ઉછંગે લીધી વાલમે, વિવિધ વિલાસ્યા શ્રીહરી;
જેણે ગોવરધન કર ગ્રહ્યો, તે મેં રાખીઓ ઉર ધરી.
આલિંગન દીધું શામળે, કરે ભીડયું તંન;
અંતર ટાળી એક કીધી, મનાવ્યું તે મારૂં મંન.
સ્યામ સકોમલ અંગ પીયુનું, કઠણ કુચ ફલ માહેરાં;
નાથજીની ભુજે બાથ ભરતાં, ખુચ્યાં કૂચ ફલ બેહેરાં.
ચુંબન ચારૂ કપોલ સરસી, અધર ડશી કરે પાન;
રતીપતિ રણજોધ જીત્યો, મદને તે મુક્યું માન.
આજનાં સુખતણી શામા, સંક્ષેપે કહું તુજ સુંદરી;
વિસ્તાર તેહનો નરસૈંયો, ભૂતલ કહેશે અવતરી.

પદ ૧૨ મું.

રાધા—સજની સાંભળો મહારાં વચંનજી, ધીર રાખજે તારૂં મંનજી;
જે સુખ પામી આણે તંનજી, આજ હું ગઇ હતી મહાવંનજી.

ઢાળ.

આજ મહાવંન હું ગઇ હુતી, મુસ્તક માડીનો ભાર;
કારમો તે આવ્યો કુંજમાં, નટવર નંદકુમાર.
વહાલમા એણે રોકી વનમાં, હું કરૂં તે કુણ ઉપાય;
આજ તે જાણી એકલી, મહાવજી માં કરશો અન્યાય
મળવું તે ખોટું મન વિના, ઘેલા ન થઇએ ગોવિંદ;
ચીર મહારૂં ફાટશે, તુટશે તે ચોલી બંધ.

વળગો માં રહો વેગળા, ફુટશે તે મહિનું માટ.
માણસમાં મ્હારે મહાલવું, તમને તે નહિરે ઉચાટ.
કૃષ્ણ—મેલ માહીડું શિરથકી, તું ધીરજ રાખજે મંન;
આવ અહીં દેખાડું તુજને, મારૂં તે કુંજભુવંન;
રાધા—શીતલ શૈયા પાથરી, રચ્યો તે રંગ વિલાસ;
અનેક રસ પીએ અનુભવી, કરે મન ઉલ્હાસ.
હું હુંતીરે જોબન સમે, કુચ ફલ પીયુડા જોગ;
કોમલ કર લઇ સોંપીઆં, કરવાને રસનો ભોગ.
અમર ફલ લઇ અર્પિયું, મેં પીયુના મુખ માંહે:
રસ પીએ રસીઓ પાય મુજને, આનંદ પામી ત્યાંહે:
કંઠ ધાલી બાંહેડી, ચુંબન લીધું કપોલ:
સંગ્રામનું સુખ શું કહું, કરતાં તે રંગ કલોલ.
વદન સકોમલ શ્યામનું, કરતાં તે નયને પાન:
નિર્ખતાં ધીરજ ટળે, કંદ્રપ કોટી સમાન,
રમતાં રંગીલે એમ કહ્યું, જુવતી તું પ્રાણજીવંન;
સર્વમાં તું વડી સુંદરી, તું માન વેદ વચંન.
અકળ ગતી એની કોઇ નવ જાણે,નહિ કોને આધીન;
વન આવી વચન બોલે, મુજ આગળ થાય દીન.
સાહી લીધી શામળે, એની વાત કહી નવ જાયે
જાવા ન દેતા મહાવજી, કર ગ્રહીને લાગે પાયે
એટલા દીવસ હું નવ જાણતી, રહેતી હુતી આસંન;
હાવે તે ક્ષણું મેલું નહીં, વેંધાણું મારૂં રે મંન.
સંસારનું સુખ શું કરૂં, ન ગમે ઘરની વાત:
નરસૈંયાના નાથ સાથે, વિલસી દિન ને રાત.

પદ ૧૩ મું.

રજની આવી જુગનીધાનજી, ઇચ્છા હુતી રમવાને મંનજી;
સજની આજ મ્હારે મંનજી, પ્રેમે પધાર્યા પ્રાણજીવંનજી.

ઢાળ.

પ્રેમે શું પધરાવીઆ, મેં તો સાંજ સમે તે શ્રી હરી;
ચરણ ધોયા પ્રેમશું, મેં તો સેજલડી ફુલની કરી.

કૃષ્ણની તે કપુર લઇને, અગરે કીધી આરતી;
પ્રેમે પીયુનું વદન જોતી, તન મન ઉપર વારતી.
પ્રથમ સંગમ પીયુજી શું, રમવાનેરે મારૂં મન થયું;
લજ્જા તે લોપી નવ શકું, મુખડે તે નવ જાએ કહ્યું.
જોબન મારૂં જાગીયું, કામાતૂર અંગે હું થઇ;
ભાવ નયનમાં જણાવીઓ, ત્યારે પ્રેમે મુને કરે ગ્રહી.
લજ્જા લોપી અંગ સુંપી, પ્રેમે પીયુજીને મલી;
રમતાં તે રસબસ એક થઇ, જેમ દૂધમાં સાકર ગલી.
સહિયર હું બોલી શ્યામને, સંભાળ અંગ તાહેરૂં;
અનેક રામા સંગ રમીયો, પણ આજ જો પ્રાક્રમ માહેરૂં.
સનમુખ થાને શામળા, કરવાને રણ સંગ્રામ;
આજ તહારા મન તણી, પુરૂં તે સઘળી હામ;
મુજ અબળાની આગળે, કાયર ન થઇએ શામળા;
સાવધાન થઇને શીખવું, રતીરણની સઘળી કળા.
ઉરપે લીધો વાહલમો, કુચ બંધન તુટયાં તડતડી;
સુરતની સાધન સાંધવા, હું જોદ્ધા સાથે આથડી.
નાથ સાથે બાથ ભરતાં, ધસીને રે લીધો ઊર;
અધર ડંસ ડસીને મુકીયો, ત્યારે લડથડયો મહા શૂર.
બાલપણમાં અતી બળીઓ, ગોવરધન કર તોલીઓ;
તે સુભટને મેં તારૂણિરૂપ, રંગમાં તે રોળીઓ.
ભ્રુકુટી ચઢાવી નયન જોડી, મેં મારીયાં તે મોહનાં બાણ;
કામિનીની આગળ કાયર થઇને, માગવા લાગ્યો માન.
કૃષ્ણ—શરણ રાખો સુંદરી, હું તુજ આગળ ઓચરૂં;
દીન જાણી દયા આણી, પ્રેમશું ઊરપર રમું.
રાધા—આજ પછે હે વાલમા, મોટપણું આણેશ ન મંન;
લઘુવેશ જાણી દયા આણી, મુકું છું પ્રાણજીવંન.
સ્વાસ ભરાણો હે સખી, સ્વેદ કણ અંગે ઝરે;
મુજને તે ઝીત્યો જુવતી, કાયર થઇ પીયુ કરગરે.
કૃષ્ણ—અબલા તે મારૂં અંગ દુઃખે, ભીડીશ માં રે ભામિની;
કઠણ પયોધર તાહરાં, મુજને તે ખુંચે કામિની.

અમૃતપેં અદકું હતું, મુજ કને ફળ જેહ;
પછે પીયુના મુખમાંહી, પ્રેમશું મુકયું તેહ.
પ્રસન્ન થયા પીયુ પાન કરતા, રસીયાને મન તે રસ ગમ્યો;
ચુંબન લીધુ હસી હસી, પ્રગટ થઇ રંગે રમ્યો.
કુસુમ પેરે રાખીઓ, ઉર ઉપર ચારે જામ;
હોંસ હતી મનમાં પિયુના, પુરી તે સઘળી હામ.
સફલ તે રજની આજની, ધન ધન મારો અવતાર;
નરસૈંયાના નાથશું, રંગ રમ્યાં તે વિહાર.

પદ ૧૪ મું.

રાધા–સજની સાંભળ મારી વાતજી, ધન ધન આજની રાતજી;
હસતા ડોલતા આવે સાથજી, ભોવન પધાર્યો મોરો નાથજી.

ઢાળ.

ભૂવન પધાર્યો નાથ મોરો, અબલાને સુખ આપવા;
કોટી કંદ્રપ થયા કામી, નાથજી મુજ વશ હુવા.
નવલ સજ્જા પુષ્પની, ભુવન અતિ રલીઆમણું;
ચોદશ દીપક જલહલે, હરખ ઉપનો મન ઘણું.
શણગાર કીધો શોભીતો, નયને કાજલ સારીઆં;
કટાક્ષ સરખાં કસણુ કસીને, કામીના ઊરમાં મારીઆં.
શ્યામ સુંદર વદન જોતાં, અનંગ અંગે સજ થયો;
રતિપતિ રણયુદ્ધ કરવા, સુભટને તે મેં કર ગ્રહ્યો.
નાથજીને ભુજ બાથ ભીડી, હૃદયામાં લઈ ચાંપીઓ;
સુભટ નરમાં શૂર કહાવે, તે મારી આગલ કાંપીઓ.
મદનમાતી શ્યામ સંગે, રતિ રંગ રસમાં રમી રહી;
પીન પયોધર પ્રાણુ પિયુને, અધર મુખડે રહી સહી.
તૃપ્ત ના થયો પિયુ પીતાં, પછે તે હું લાજી રહી;
ચોલીતણા બંધ ત્રૂટયા, શરીરે શીતલ થઇ.
મેહેલ માવા હું માન મારું, મારા નાથ હું તૃપ્ત થઇ;
ચાર જામ સંગ્રામ કરતાં, રજની સઘળી વહી ગઇ.
દરપણ લઇને વદન જોતાં, અધર ડંસ દીસે ઘણા;
નીરગુણ તારા જોને કામી, નીરલજે કાંઇ ન રાખી મણા.

કહ્યું ન માને હો સખી, ભુજ બાથ ભીડીને રહ્યો;
સુરતનો સંગ્રામ સજની, બાળપણનો તુજને કહ્યો.
એણી પેરે રસપાન કરતાં, નાથ નયણે નીહાલતી;
પિયુને અંગે પ્રેમ વાધ્યો, પલક પાછી ન વાલતી.
અનંગ આપદા અંગ ટાલી, તન તે શીતલ થઇ રહ્યું;
તે સમાન સુખડું સજની, મુખથી નવ જાએ કહ્યું.
મારા સમ કોઇને માં કહેશ, એ વાત મનમાં જાણજે:
વિહાર ચરિત્ર વિહાર લીલા, નરસૈંઓ થઇ માનજે.

પદ ૧૫ મું.

રાધા—રસનીધાન આજની રાતજી, જાગો મહારા પિયુજી હવો પ્રભાતજી:
દીપક જ્યોત ક્ષણું ક્ષણું થાયજી, પંખીડાં રાગ પંચમ ગાયજી.

ઢાળ.

પંચમ ગાએ પંખીઆં, પૂર્વ દીશાએ રવી પ્રગટિયો;
સારી જામ સંગ્રામ કરતાં, હજી તે તૃપ્ત નવ થિયો.
રવી ઉગ્યો ને ઇંદુ આથમ્યો, ગૌ દોહ્યાની વેળ થઇ;
સાસુને નણંદ પુછશે, મારો કંથ કહેશે ક્યાં ગઇ.
તેને ઉત્તર આપવો, ને રાખવો કુલનો ધર્મ:
પરવેદના જાણો નહિ શામલા, નહિ તુજને શર્મ.
હજુએ તાહારા મનમાં, જાણને શું થયું શ્રીપતી:
ભુજ બાથ શું ભીડી રહ્યો, મુકતો તે મુજને શેં નથી.
કંઠ વલુંધી બાંહેડી, પિયુ પોઢીઆ નિ:શંક;
લક્ષણ તાહરાંરે શાં કહું, ભુડાં દીસે છે ઢંગ.
પૂરવે હતું પોતાતણું, એમ નીરગુણ નાથ ના રહી:
આજુની શીખામણ શામલા, નહીં આવું ફરી વેચવા મહી.
હું તુજ સરખી નવરી નથી, મારે ઘેર ઘણેરૂં કાજ:
પ્રાત સમે પિયા ભોવન જાતાં, આવે છે મુજને લાજ.
રેણી સમે રસ ઉપજે, સંયોગે રંગની રેલ:
કર જોડીને માન માગું, માવા તે મુજને મહેલ.
વાટે જાતાંરે વાલમા, મુજને દેખે દુરીજંન:
નરસૈંયાના નાથજી, મારૂં દૂર છે ભોવંન.

પદ ૧૬ મું.

રાધિકા—કૃષ્ણ પ્રત્યે રંગે રમીઆં તે કયાં રેણજી, અરૂણ ઉજાગરાં રાતાં નેણ
અધર ભર્યાં રંગ તંબોલજી, કાજલ રેખા તારે કપોલ

ઢાળ.

કાજલ રેખા કપોલ સોહે, તીલક ખંડીત તાહેરૂં;
વિભિચારી બોલામા વાલમા, તો મન માને માહેરૂં.
અટપટી શીર પાઘ લટકે, કેસર ને ફુલે ભરી;
અબીલ ગુલાલ ને ચુવા ચંદન, શોભે નાભી શ્રીહરી.
કંકણ કોમલ અંગે ખુંચ્યાં, રેખા દીસે નખ તણી;
જેશું રંગે રમ્યા રજની, વેગે પધારો તે ભણી.
આ નીલામ્બર કોઇ નારનું, તમો સાચું કહોને સમ તેહના;
આધીન થયા પ્રભુ તેહને વહાલા, લાવ્યા ને કયાંથી રેણમાં.
કૌસ્તુભ મણિ આ કયાં વીશારી, નવસેરો પહેર્યો કહી નારનો;
રીસ માં આણો મન વિષે, મુને કહોને સુખ વિહારનો.
કઇ ભામનીએ ભોગવ્યા, રજની તે ચારે જામ;
કોમલ અંગે કેમ ખમ્યાં, રતિ પતિ રણ સંગ્રામ.
વેગે પધારો ભુવન તેને, હું આવું તમારે સંગ;
શ્રીહરી મુખ દેખાડ તારૂં, રમીઆ તે જેશું રંગ.
હાવે તેને પ્રસંન થઇને, હું આપીશ ઉરનો હાર;
નરસૈંયાના નાથજી મારી, વીનતડી વારંવાર.

દા ણ લી લા.

જાગો જાગો રે શામળા, જગાવે જશોદા માત;
જાગો રે સહુ જન જાગિયા, જાગોને હુઓ પ્રભાત.
જશોદાએ જદુપતિ જગાવિયા, ઝાલી સુવર્ણ ઝારી હાથ;
વદન પખાળો મારા માવજીરે, આરોગો શ્રી જદુનાથ.
જશોદાએ જદુપતિ જગાવિયા, આરોગાવ્યા જગદાધાર;
ધેન છોડીને વાહાલો સંચર્યા, મોહન મદન ગોપાળ.
મોરે તે શ્રીરંગ શામળા, જીરે કેડે તે સઘળી ગાય;
બળદેવ કોટે બાંયડી, પ્રભુ વૃંદાવન જાય.

ઇંદ્રાદિક જગ મોહિ રહ્યું, મોહન મધુરે ચરાવે ગાય;
જીરે બજાવે રૂડી મોરલી, દુઃખ દળદર ભંજન થાય.
ગાયો ચારે છે ચોફેર ફરી, જીરે ગોવર્ધનને માળ;
બળભદ્રે ફાંસો પાડિયો, શીંકું બાંધ્યું ડાળ.
કો કહે છે કૌવચ લઇ, વાહાલા] અંબરીપને કરે આળ;
અન્યો અન્ય માને નહિ, હરિ દેવા લાગે ગાળ.
જ્યમ જ્યમ કૌવચ ખાજુએ, જીરે ત્યમ ત્યમ રૂએ બાળ;
બળભદ્ર સામું જોઇને, હરિ હસિયા મદન ગોપાળ.
મરકટ કોટે સાંકળાં, જીરે ઝુમતડાં લળકે કાન;
શૃંગાર સર્વે સજાવિયા, તેણે વિચિત્ર શોભે વાન.
છોડી છોડી નાખે માંકડાં, બાંધે બાંધે નંદકિશોર;
મરકટ માને નહીં માવનું, ત્યારે કરે ઝાઝું જોર.
ઊખાણો સાચો થયો, જીરે મરકટ કોટે હાર;
છોડી છોડી નાખે માંકડાં, બાંધે બાંધે નંદ કુમાર.
ગોવાળિયા મંડળી મળી, ઉભી ગોવર્ધનને માથ;
કૃષ્ણ આરોગે રૂડા કરમદા, આહીરડાંની સાથ.
ચાખે ને ચખવી જુવે, વહાલો પીએ પીવડાવે ખીર;
જમી જમાડી પોતે જમે, હરિ હળધર કેરો વીર.
બમણું તે લે વાહાલો વેંહેચતાં, તત્ક્ષણ આરોગી જાય;
જેનું દેખે વાહાલો વાધતું, તેનું પડાવી ખાય.
ગાયો હીંડી ગોવર્ધન ભણી, જીરે ક્ષણું એક લાગી વાર;
વારો આવ્યો પ્રભુ તમ તણો, તમો વાળોને દીનદયાળ.
કર ગેંડી લઇ ઉભા થયા, ધાડે સ્વરે બોલાવી ગાય;
હીંડે વૃંદાવન શોધતા, ચૌદ ભુવનનો રાય.
સિંચાણી બગલી ને સારસી, પારેવી ચાતોર મોર;
પીળી ધોળી ને કાજળી, બોલાવે નંદ કિશોર.
ગોવર્ધન ચઢી વાહાલે ચિંતવ્યું, દૂર દીઠી અનોપમ નાર;
તેજે ત્રિભુવન મોહી રહ્યાં, જીરે નરખે નંદકુમાર.
દોડી વહાલો પહોંચી વળ્યા, પુછ્યું કેની તમો છો નાર;
હીંડો છો સૌ મલપતી, નચવો ઘુંઘટમાં નેણ ઝલકાર.

છો રે રંભા કે રે મોહની, કે છો રે આનંદ કે ચંદ;
કે રે પાતાળમાંની પદ્મની, એવો વિચાર કરે ગોવિંદ.
નહિ રે રંભા નહિ રંનાદેવી, જી રે નહિ આનંદ કે ચંદ;
વ્રખુભાનની કુંવરી છું, રાધે બાળમુકુંદ.
ગોકુળ મથુરાં જાઉં આવું ને, શું રે થયા અજાણ;
હું રે ગોકુળની ગોવાલણી, પ્રભુ ના આપું મહીનાં દાણ.
મુખ ભર્યું એનું મોતીએ, જી રે અંમર વાસિક વેખ;
સુંદર સોહિયે રાખડી, નયણે કાજળ રેખ.
ચૂડી મુદ્રિકા ને એરખી, મુખે ચાવંતી તંબોળ;
વૃંદાવનમાં સંચર્યાં, જી રે સજીને શણગાર સોળ.
મોર મુકુટ વાહાલે શિર ધર્યો, મકરાકૃત કુંડળ કર્ણ;
પીતાંબર વાહાલે પેહેરિયું, જાણે ઉપમા મેઘજ વર્ણ.
કેસરનાં તિલક ધર્યાં, પેહેર્યો ગળે ગુંજાનો હાર;
પાલવ સાહ્યો પીતાંબરે, દાણ આપ્યને જાની નાર.
મુખ આડો પાલવ ગ્રહી, તાણ્યાં ભવાનાં બાણ;
નયન કટાક્ષે નિહાળીને બોલી, "પ્રભુ શાનાં માગો છો દાણ."
કનક કલશ તારે શિર ધર્યો, નિરખે તે નંદકુમાર;
આંખો નચાવે શાનિયો, શીખ ન માનું લગાર.
કોણે તે દાણી બેસાડિયો, જી રે કોણે લીધી છે છાપ;
આણે મારગ જાઉં એકલી, હું તો કોને ન દેવું જવાપ.
નવ રે દીઠું નવ રે સાંભળ્યું, જી રે અમને શાને વિપરીત;
દાણ માગો કેવાં દૂધનાં કોને કીયા તે દેશની રીત.
આધેવાયાં નથી અમ સાથે, કે નથી બળદ કે પોઠ;
એક બે ટકાનું ગોરસડું, તેમાં શાની તે માગો ગોઠ.
ગંગા ને જમુના વચે, જી રે ચોકી બેસે આદ;
માણસ જોઇને માગીએ રે, જેવો માલ તેવી રે જકાત.
વિત કેટલું છે દાણનું, જી રે જોતા નથી એમાં માલ;
દાણનું લેખું નથી રાધે, શહસ્ર કોટી કે મોંઘી માલ.
બોલ્યાં રાધા રાણી, હૈડે રીસ આણી, વેલા ગોવાળા ઘેર;
છબીલે મોહીની નાંખી ત્યારે, રાધે થઇ પેર પેર.

હાર આપું હૈડાતણો, જી રે ઘરાણે મૂકું ઝાલ;
મથુરામાંથી આવીને, છોડાવી લેઇશું કાલ.
તે વિદ્યા તો શીખ્યા નથી, નથી ભણ્યા કોની પાસ;
હાથમાંથી હરાવીને પછે, ક્યાં માંડિયે અભ્યાસ.
કૃષ્ણજી પ્રત્યે બોલ્યાં રાધિકા, જી રે ખોટી થાઉં છું હાલ;
મન મનાવોને માવજી, વાઓને વીણા રસાળ.
કૃષ્ણજીએ વેણુ વાઇને, જી રે રાધે કીધાં રળીયાત;
હસી હસી પૂછે હે સખી, સંભળાવો નવલી વાત.
દાણલીલા ગાઇશુંજી રે, હોસે વૈકુંઠ વાસ;
ગાયે શીખેને સાંભળે, નરસંઇયો હરિની પાસ.

શૃંગારમાળા.

પદ ૧ લું.—રાગ કેદારો.

આવો રે અલબેલા વાહાલા, મોહન મારા રસિઆ રે;
આવડી વારો તમે ક્યાંહાં રે લગાડી, કોને તે મંદિર વસીયા રે. આવો.
તમને ટેવ પડી પરઘરની, હવે તે શી પેર કરીએ રે;
સંસારમાં કાંઇ સાર ન દીઠો, કેને તે જોઇ જોઇ ઠરીએ રે. આવો.
આજ પછી હરી એવું ન કરીએ, લોકહસારત થાશે રે;
નરસૈંયાના સ્વામિ હમને તજશો, બિરદ તમારૂં જાશે રે. આવો.

પદ ૨ જું.—રાગ કેદારો.

સાચું બોલો સામળિયા વહાલા, કો'ને ક્યાં ગયાતા રે;
માનીતીને ભવન તજીને, કોને મહેલ રહ્યાતા રે. સાચું.
આજ રજની રડતાં વીતી, કંથ વિના કયમ રહિયે રે;
તલ પાપડ થઇ રજની ગાળી, એવું થાય તે કયમ કહિયે રે. સાચું.
હમણાં હેત ઉતાર્યું હરજી, પેલી નવલ નારશું મન મોહ્યું રે;
તમો વિના અમો તલસિ મરિયે, તોલ તમારૂં જોયું રે. સાચું.
વાહાલપણુની પ્રીત શામળિયા, સેજે સૂતાં ઘણી સાલે રે;
ફુટયું ગુમડું ને થયો વૈદ્ય વેરી, એવી ગત કીધી વાહાલે રે. સાચું.

ભલે પધાર્યા મારા મંદિર માંહી, ભાવે ભામણાં લીધાં રે;
નરસૈંયાચા સ્વામી સંગે રમતાં, દુઃખ ફેડી સુખી કીધાં રે. સાનું.

પદ ૩ જું.

શામલીઆ તેં ઉરનું ભુષણ, હૃદય ભીડી રાખું રે;
સણગટ વાલીને જોઉં, વીને વચન મુખ ભાખું રે. શામ.
સેજ સમારૂં પરીમલ પૂરણ, સકળ કરૂં શણગાર રે;
દીવડીઓ અજવાલી મેલું, પોઢે પ્રાણ આધાર રે. શામ.
મૃગમદ અંજન નયને સમારૂં, નાના ભાવ જણાવું રે;
નરસૈંયાચા સ્વામીશું રમતાં, લટકંતી હું આવું રે. શામ.

પદ ૪ થું.

ઉરપર રાખી સુંદર વરને, વિલસું ચારે જામ રે;
પ્રેમ ધરી પાતલીઓ આવે, પુરે મનના કામ રે. ઉર.
આવંતો વહાલો દેખીને, ફુલી અંગ ન માઉં રે;
હાર કુસુમના કંઠે ઘાલી, ભામણે હું જાઉં રે. ઉર.
નીરમલ જોતી કરૂં રે દીવે, સકળ સજું શણગાર રે;
નરસૈંયાચા સ્વામીચે સંગમ, રસમાં કરૂં વિહાર રે. ઉર.

પદ ૫ મું.

શામલીઆને સંગમાં રમતાં, માન તજીને મલીએ રે;
અલવેસું આલીંગન આપી, જેમ રીઝે તેમ ભળીએ રે. શા.
વદન નીહાલી વહાલા કેરૂં, નયને અમી રસ ભરીએ રે;
અંગો અંગે અનંગ વાધે, ભાવ ધરી ઉર ધરીએ રે. શા.
જોબન હોય સફળ તે તરૂણી, જો વહાલો વહાલ જણાવે રે;
ભણે નરસૈંયો ધન તે નારી, જેને અલવેશું ઉર આવે રે. શા.

પદ ૬ ઠું.—રાગ સોરઠ.

નંદના ગોવાળિયા રે, તારો રસીલો સનેહ. - ટેક.
ગ્વાલણ પાણીડાં સંચર્યાં રે, જળમાં ન બોળે પાય;
કદમ કેરે છોડવે રે, ઉભલા દીસે જાદવરાય. નંદના.
સહસ્ર કોટિનો મારો કંચવોરે, તે સાહી નવ તાણ્ય;
લાખના બંધ મારા ટૂટશે રે, તારે હસવું ને મારે હાણ્ય. નંદના.

કહાનજી કેસર ના છાંટીએ રે, ભીંજે અમ અબળાના કેશ;
ભીંજે જાદવરાય લોબરી રે, હું તો ઘેર શો ઉત્તર દેશ. નંદના.
કહાનજીને મુકુટ બિરાજતો રે, રાધાજીને એકાવળ હાર;
નરસૈંયાનો સ્વામી મળ્યો રે, વાહાલે ઉતાર્યો ભવપાર. નંદના.

પદ ૭ મું.—રાગ કાફી.

મારો નાથ ન બોલે બોલ, અબોલ્યાં મરિયે રે;
હું કયમ કરી વેઠું વિજોગ, હવે શું કરિયે રે. અબોલ્યાં.
સાંભળ્ય સહિયર વિનતિ, આ દુઃખ કેમ સેહેવાય રે,
મેલી ગયા મુને માવજી, મારો જન્મારો કયમ જાય રે. અબોલ્યાં.
શેરડીએ સામો મળે, તો વાટ મરોડી જાય રે;
ઊંચું જોઉં ત્યારે નીચું જુએ, મળવાને વિમાસણ થાય રે. અબોલ્યાં.
મોર મુગટ પીતાંબર સોહિયે, કુંડળ ઝળકે કાન રે;
નરસૈંયાનો સ્વામી મળ્યો રે, વાહાલે વાળ્યાં અમાગ વાન રે. અબોલ્યાં.

પદ ૮ મું.—રાગ પ્રભાત.

આજ ઉજાગરા અંગ આળસ ભર્યા, માહરે મંદિરે કેમ આવ્યા;
ભુવન ભૂલ્યા અવર ભામની ભોગિયા, સાથ સાહેલડી શેં ન લાવ્યા. આજ.
અળતા અળતીતણે રંગે રાતા થયા, તિલક અધર રહ્યું સુભગ ભાળે;
સીમ જળ કારણે, કુંડળ સોહિયે ગણું; અપૂર્ણતા અધિક લોચન વિશાળે. આજ.
પટ પીત વિસારિયા, નીલાંબર ધારિયાં, અધર અંજનતણી રેખ લાગી;
પરમ પુન્યવંતી કોણ તે સુંદરી, તમ સંગ તે નાથ રજની જાગી. આજ.
કારણ કહો કરી, કારજ અમતણું, ભલેજી પધારિયા પ્રાત પેહેલા;
મન હરખી ઘણું કાર્ય થયું તેતણું, તે નાર કેઇ કહો લાડ ઘેહેલા. આજ.
શું મુજમાં નથી, તે સહુ કોહો કથી, ગર્વ કરતી નથી પ્રાણપ્યારા;
નરસૈંઆના નાથજી, સાહો હરિ હાથજી, કરો વ્યભિચાર ખોટા એ ધારા. આજ.

પદ ૯ મું.—રાગ પ્રભાત.

પ્રાત થયો મારો પાલવ મેલો, વેરણ નણદી જાગે રે,
દિનકર ઉગ્યો થયું અજવાળું, ઝાણાં વલોણાં વાગે રે. પ્રાત.
સમીરે સાંજની સેજ્યાએ આવી, પેર પેર મળી સંગ લીધો રે;
આવ ભાવ લીધો મનગમતો, અમૃતની પેરે પીધો રે. પ્રાત.

પ્રાત કામ કામ તો રડાંડક દિસે, અધર થયા રંગ રાતા રે;
વ્યભિચારીનાં નો હોય એ લક્ષણ, કો દેખે જાતાં વળતાં રે. પ્રાત.
સુણો તમો નારી અમો બ્રહ્મચારી, અમને તે કોઇ એક જાણે રે;
વેદ ભેદ લહે નહીં મારો, સનકાદિક નારદ વખાણે રે. પ્રાત.
એક જાણે છે વ્રજની ગોપી, કે રસ જયદેવે પીધો રે;
ઉગતો રસ અવની ઢળતો, નરસંઇયે તાણીને લીધો રે. પ્રાત.

પદ ૧૦ મું.—રાગ પ્રભાત.

લડસડતી કાંહાં જા'છે રે અબળા, કોણ પુરૂષે તને ભોળવી રે;
કહેરે સખી તને ગરદરસ લાગ્યો, કે વિષ પીધું ઘોળવી રે. લડસડતી.
અશનપણામાં સૂતીરે હુતી, શ્યામ ભુજંગે ચટકાવી રે;
હરિ મંત્ર જપ્યો તેણી વારે, તો જીવતડી ઘર આવી રે. લડસડતી.
એ ડંખ બેઠો જે નરનારી, તે ભૂતળ દેહ નહિ ધરશે રે;
નરસંઇયાના સ્વામી સંગે રમતાં, વાહાલો આપ સરીખડાં કરશે રે, લડસડતી.

પદ ૧૧ મું.

પ્રેમે પ્રેમદા પિયુજી સાથે, હર્ષે હાસ્ય કરંતી રે;
મરકલડા દેખીને મોહી અંલવે, ઉર પર ધરંતી રે. પ્રેમે.
કૃષ્ણ કામિની જેમ જેમ નાચે, વાજાં વાગે ભારી રે;
ત્રીભુવન માંહી સબલ સાંભલી, સુરજનની ગતી હારી રે. પ્રેમ.
જેજેકાર સુરીનર બોલે, સુરવનીતા અંગ ફુલી રે;
કૃષ્ણ કૃપાથી નરસૈંયો ત્યાંહાં, લીલામાં રહ્યો ફુલી રે. પ્રેમે.

પદ ૧૨ મું.—રાગ કાલેરો.

શ્રી વૃંદારે વનમાં વેણ વજાડી, ગોપીમન વીવલ કીધાં રે;
વર આપો તે વચન પાલવા, અને ચંત હરીને લીધાં રે.
એક નૈનમાં કાજલ આંજી, અને બીજી તે માંગ સીંધુર રે;
જુવતી જુથ મલીરે ચાલે, જેમ સાહેર વાધ્યું પુર રે.
હે રતન જડીત્ર રાખડલીરે રૂડી, એને ઝાલ જણુકે કાને રે;
હે રાતારે દંત અધુર મુખ ઓપે, ગોપી તે ગોરે વાને રે.
હે હરખ ભરાં હરી પાસેરે આવ્યાં, શ્રી વૃંદાવન મોઝાર રે;
નરસૈંયાનો સ્વામી ભલેરે મળીઓ, ઉલટ અંગ અપાર રે.

પદ ૧૩ મું.

રે સેનેરે કાજે તમો સહુ મળી આવ્યાં, અને શુંછે તમારે ગોપી કામ રે;
પતિ વિનાનો એ ધરમ નોહેરે, ગોપી જાઓને તમારે ધામ રે. તમે.
રે એવાં મોહન'કેરાં વચન સાંભલી, નીચું નીહાલે ગોપી બાલી રે;
મુખમાં આંગલડી ને મનમાં વિમાસે, તમો એ શું બોલ્યા વનમાલી રે. તમે.
રે ગદગદ કંઠે ગોપી વચન પ્રકાશા, તમે સુણજો ને દેવ મોરારી રે;
જો મોહન નહી રમો અમ સાથે, તો તજીશું દેહીડી અમારી રે. તમે.
રે એવી અંતર પ્રીત જોઇને હરી હશીઆ, અને હૃદીઆને ભીતર લીધાં રે;
નરસૈંયાનો સ્વામી ભલે મલીઓ, વાહાલે આપ સરખીડાં કીધાં રે. તમે.

પદ ૧૪ મું.

હે સાનેરે કાજે શાંમલીઆરે, વાલા સાંન કરીને સહુ તેડી રે;
રહી ન શકે વ્યાકુલ થઇ વનમાં, વેણુ વજાડી વાલે રૂડી રે.
હે આંણી વેળા અડધીરે રાતે, અને પરહરીઓ પરિવાર રે;
સાંમુરે આળ ચઢાવારે લાગો, હેવા નીર્લજ નંદકુમાર રે.
હે બોલડીઆરે વિચારીને બોલો, અમો અબલા બલ થોડું રે;
નરસૈંયાનો સ્વામી ભલે મલીઓ, દાસી થઇને કરજોડું રે;

પદ ૧૫ મું.

હે આજ સખીરે શ્રી વંદાવનમાં, મધરાતે મોરલી વાગી;
સુણતાંરે ચીત હર્યાં મારી સજની, ભર નીદ્રામાંથી હું જાગી.
હે જાગ્રત સ્વપન સષુપતિ તુરીયા, ઉનમીએ તાલી લાગી;
ત્રીગુણ રહીત થયું મન મારૂં, કામવાસના તહાં ભાગી.
હે જમ જમ દ્રષ્ટ પડે મારી સજની, તમ તમ તાણી મોતી;
નરસૈંયાચા સ્વામીની લીલા, હરખે હીડું હું જોતી જોતી.

પદ ૧૬ મું.

ધન્ય ધન્ય વૃંદાવનની શોભા, ધન્ય રૂડો આસો માસ રે;
ધન્ય ધન્ય કૃષ્ણ તણી જે લીલા, ધન્ય ગોપિયોનો રાસ રે. ધન્ય.
ઘુંઘટડામાં સાન કરીને, માનુની મોહ ઉપજાવે રે;
હળવે અંગ મોડતી અબળા, નેહ નેણાંમાં જણાવે રે. ધન્ય.
કંઠ કોકિલા સ્વર ઉચ્ચરે, ગાંધર્વ ગાન હરાવે રે;
વચન મીઠાં મધુરાં ઉચરતી, વાહાલાને સુખ મનાવે રે. ધન્ય.

અમર લોકનાં જૂથ મળ્યાં ત્યાં, મુનિવર જોવા આવે રે;
સુર નર જય જયકાર કરીને, ઇંદ્રાણી પુષ્પ વધાવે રે. ધન્ય.
ધન્ય એ ગોપી ને ધન્ય એ લીલા, ધન્ય એ રાસ રમાડે રે;
ગોપીશ્વરની કૃપાથકી રે, નરસંઇયો તાળ વજાડે રે. ધન્ય.

પદ ૧૭ મું.

મધ રાતે મધુરી મારે વાલે, વાંસલડી રૂડી વાઇ રે;
કામની કામ ઘેલડી થઇને, વૃંદા વનમાં ધાઇ રે. મધ રાતે.
સાસુ નણદીની લાજ તજીને, આભૂષણ અવળાં સજિયાં રે;
રેણી રાસ રમવાને કારણ, જઇ જાદવને ભજિયાં રે. મધ રાતે.
નયણાં ભરી નરખ્યો લક્ષ્મીવર, આનંદ અબળા પામી રે;
નરસંઇયાનો સ્વામી વૃંદાવનમાં, ખેલ કરે બહુ નામી રે. મધ રાતે.

પદ ૧૮ મું.

આવ્યાં આશ ભર્યાં વહાલાજી, આવ્યાં આશ ભર્યાં.
વિંધેલાં મન ન વળે પાછાં, તારી મોરલીએ ચિત્ત હર્યાં. આવ્યાં.
સુતને મેહેલી પતી મેહેલી, મેહેલી કુળ મરજાદ;
માત તાત વિસર્યાં રે મોહનજી, એક તમારે કાજ. આવ્યાં.
એવાં વચન સુણીને હરી હસીઆ, આપણ રમસું રાસ;
મોટાં કુલની તમો રે માનુની, પૂરશું તમારી આશ. આવ્યાં.
સુંદીર રાત શરદ પુનેમની, સુંદીર આસો માસ;
નરસૈંયાના સ્વામી સંગે રમતાં, રજની થઇ ખટ માસ. આવ્યાં.

પદ ૧૯ મું.

વૃંદાવનમાં રચ્યો અખાડો, નાચે ગોપી ગોવાલીઓ;
તાલ પખાજ ખંજરી વાંસલી, તાન મીલાવે સામલીઓ. વૃંદા.
સુંદીર રાત શરદ પુનેમની, અતી સુંદીર ઉગ્યો ચાંદલીઓ;
સુંદીર ગોપી કંચન માલા, વચ્ચે મરકત ગોવિંદીઓ. વૃંદા.
ઝલકે કુંડળ રાખડલી અતિ, ઉર લેહેકે મોતન માલા;
રૂમઝુમ રૂમઝુમ નેપુર વાજે, મરકલડાં કરતી બાલા. વૃંદા.
હરખ્યા સુરી નર દેવ મુની જન, વરસે કુસુમ ભરી પલવટીઓ;
જે જે શ્રી દેવકીનંદન, નરસૈંઓ ત્યાં દીવટીઓ. વૃંદા.

પદ ૨૦ મું.

લઇ ચાલો વૃંદાવન માંહે, મદન મુરત મેં દીઠી રે;
સોલ કલા શશીયર અતિ શીતલ, અમૃતપેં અતિ મીઠી રે. લઇ.
મોર મુકુટ કાને કુંડલ ઝલકે, મુખ મુરલી સ્વર રણુકે રે;
જુવતી જુથ મલી છે તત્‌ક્ષણ, હરી મુખ જોવા મલકે રે. લઇ.
રાખલડી રતનાલી ઓપે, ઝાલ અનોપમ ઝલકે રે;
કંઠ એકાવલ એણીપેર લલકે, જોઇ જોઇ મનડું ઠલકે રે. લઇ.
કટી મેખલા બાજુબાંધ્યા હસી, કમલ પુલ્યાં જલહલનાં રે;
ચુંદડી રૂડી જડીત સલૈયા, ઝાંઝરીઆંને મલતાં રે. લઇ.
પાએ નેપુર રણઝણ વાજે, બીછુઆ તે ઠલકે રે;
મુરલીધરનું મન ભમાવ્યું, શશપુલને લટકે રે. લઇ.
ચરણ ચીર ચુંદડી ઓપે, મુખ શોભા ભરી પાન રે;
શામલીઆસું રંગભર રમતાં, ગોરી ગોરે વાન રે. લઇ.
નાટારંભ રમો રાધાવર, ઝાંઝરીનો ઝમકાર રે;
તાલ પખાજ રબાબ વાંસલી, ઘુઘરીનો ઘમકાર રે. લઇ.
એક એક પ્રત્યે અંગના માધવ, માંહો માંહે નાખે રે;
અમર આશીશ દીએ ત્યાંહાં ઉભા, ચરણ રેણુ નાંખે રે. લઇ.
જે જેકાર બ્રહ્માદીક બોલે, પુષ્પ વૃષ્ટિ વલી હોએ રે;
ઉમયા વરની બાંહે વલગ્યો, નરસૈંઓ ત્યાં જોએ રે. લઇ.

પદ ૨૧ મું.

અમને રાસ રમાડ, વહાલા ગોકુલથી વૃંદ્રા વન રૂડું તે મુજને દેખાડ વહાલા.
જલ જમુનાને કાંઠડે રે, વાયો વેણ રસાલ; વહાલા.
નાદે મોહી ગોપીકા રે, ઘેર રોતાં મેલ્યાં બાલ. વહાલા.
એક એક લોચન આંજીયાં રે, કૃષ્ણ કરે સનમાન; વહાલા.
અવલાં આભ્રણ પહેરીઆં રે, તેણે નેપુર ઘાલ્યા કાન. વહાલા.
સનમુખ ઉભી રહી રે, નયને નીરખ્યા નાથ; વહાલા.
તન મન ધન સહુ સોંપીયું રે,ગોપી ઉભી જોડી હાથ. વહાલા.
વૃંદા વન રળીઆમણું રે, સરદ પુનેમની રાત; વહાલા.
લાલ ત્રીભંગ શોભા બની રે, ત્યાં દીસે નવલી ભાત. વહાલા.

ગાય શીખે ને સાંભળે હરી, રાધાજીનો રાસ; વહાલા.
તે પદ વૈકુંઠ પામશે રે, એમ ભણે નરસૈયો સદા. વહાલા.

પદ ૨૨ મું.—રાગ કાલેરો.

વારીશ માં માતા તું મુજને, નંદતણો સુત નાથ ભજું;
બ્રહ્માદિકને મોહ ઉપજાવે, અમો અબળાનું કોણ ગજું. વારીશ.
ધન ધન રે સાહેલી પેલી, ખેલે હરિસું રાસ રમે;
હસતું મુખ હરજીનું દેખી, મરકલડે ભવ તાપ શમે. વારીશ.
આડી આંખ કાં દે રે માતા, જાવા દે જદુનાથ ભણી;
રંગભર રાસ રમે રાધાવર, સખી સમાણી મળી ઘણી. વારીશ.
લોક કેહેશે તે સહુ કેહેશે, દુરીજન શીર ડાબા પાયે;
નરસૈયાચા સ્વામી સંગ રમતાં, મારે અંગ ઊલટ ન માયે. વારીશ.

પદ ૨૩ મું.

કાહાનજી કાહાનજી કરતી હીંડે, વૃંદા વનમાં ગોપી રે;
મોરલીને નાદે નારી નીસરી, કુટુંબની લજ્જા લોપી રે. કાહાનજી.
શરદ રેણી સોળામણી સુંદર, રૂડો આસો માસ રે;
વીણા વજાડી વિહ્વળ કરીને, રંગ ભેર રમવા રાસ રે. કાહાનજી.
મનકું વ્યાકુળ વિનતા કેરૂં, નાદે લીધાં હરી મંન રે;
ભૂપણ વસ્ત્ર ભૂલી ભામનિયો, વાંસળીએ હર્યું તંન રે. કાહાનજી.
અબળા એકલડી નીસરિયો, તજીને ઘર પરિવાર રે;
નરસૈંયાચા સ્વામીને મળવા, રમવા ઇચ્છે નાર રે. કાહાનજી.

પદ ૨૪ મું.

વાંસલડીને વારો રે વારો, વહાલા વાંસલડીને વારો રે;
ઓછાનો કાંઇ સંગ ન કીજે, એ પાખે તમો સારો રે. વહાલા.
તમારા અધર વિષે છે અમૃત, એમ કાં છુટું રાખ્યું રે;
પોતે પીએ બીજાને પાએ, તો રેલછેલ કરી નાખ્યું રે. વહાલા.
પશુ પંખી તરૂવરને પાયે, લાંબી થઇને બેઠી રે;
કોહેલું પાણી જેમ પીએ, ભેંશ ખાબડે બેઠી રે. વહાલા
જાંહાં જોઉં ત્યાં આસને બેઠી, અમને ઠામ ન આપે રે;
નિર્લજપણે સંગી થઇને, માથે છાણાં થાપે રે. વહાલા.

આપતણી મીરાંત હોએ જો, તે ઉપર મન ચરકે રે;
ઘણી ઘણી દાતાર થઇ છે, હાથ પીએ રે હડફે રે. વહાલા.
એટલે કીધે નવ સરે અમ, ઊર અમલ ચલાવો રે;
મધ્ય નીશાએ મન આકરખી, ઘેર ઘેર વાત છોડાવો રે. વહાલા.

પદ ૨૫ મું.

વહાલે કોણ વેળા કોણ વાર, કામણ કીધું રે;
વહાલે વાઇ વેણ રસાલ, મન હરી લીધું રે.
હરીનાં નેણ સલુણાં બાણ, હૃદયામાં વાગ્યાં રે;
તું વૈદડા માં માર, જોર ઉરપર લાગ્યાં રે.
સર્વ છેલ માંહે તું છેલ, કાહાનજી રસીઓ રે;
વહાલે વાઇ મોહની વેણ, મોરે મન વસીઓ રે.
અમો રમતાં રાસ વિલાસ, છેડલે ચંપાણી રે:
મુને દીધું આલીંગન, સારંગપાણી રે.
મુને કાંઇ ન સૂઝે કામ, થઇ છું દીવાની રે;
મારો ગયો સહીઅરનો સાથ, જમુનાં પાણી રે.
હરી પ્રેમલ સુણી ઝાળ, હૃદયામાં લાગી રે;
મારાં નયણાં વહે દિન રાત, વિરહણી જાગી રે.
અમો રમતાં માઝમ રાત, વેદના વામી રે;
એવો ધુતારો શ્રીમહારાજ, નરસૈંયાનો સ્વામી રે

પદ ૨૬ મું.

નહિ દેઉં સાંઇ રસ લેવા, અધર અમૃત રસ પીવા;
કુચ ફલ ગ્રેહેવા આવ્યા સુંદર વર, નંદના લાડકવાયા એવા. નહિ.
આજ લગે અમારા કુલમાં, એવું કાંઇ ન કહેવાએ;
લક્ષણ લાગે લક્ષમીવર, તમો અમથી અળગાએ. નહિ.
તમ દીકે દાઢ ગળે મહા વસતીઆ, અમો અભિમાન ધરેવા;
નરસૈંઆચા સ્વામી સંગે, રમતાં ભવસાગર તરેવા. નહિ.

પદ ૨૭ મું.

હાવું હવે નાવડીઆ રે, સાંઇડાં લેત;
સાંઇડાં લેતાં રે વહાલો, લોચન કાં મીંચેત.

સાંઇડાં લેઇ તે જાણે, જે હોએ રાજકુમાર;
નંદ આહીર વસે ગોકુલે, તું તેહતણો ગોવાલ.
જો કહો હરી તો શીખાઉં, સાંઇડાં લેવાની પેર;
મારૂં કહ્યું એટલું કરજો, પર મંદિર પરહેર.
કુચ ગ્રહી મુખ અધર ડસીને, એણીપેરે સાંઇડાં દીજે;
મામા મંત્ર જપું જેણે વેળા, મ્હારૂં મન પતીજે.
અંતર ટાળી એક કરે રે, સાચા તેહના સ્વામી;
નરસંઇયાચા સ્વામી સાચા વિના, હું નવ પદ કંઇ પામી.

પદ ૨૮ મું.

ભાવે રે ભામિની ભોગવતા, શામલીઆની સંગે રે;
આલાપે અબલા આનંદી, ઉલટ વાધ્યો અંગે રે. ભાવે.
કરશું કર ઉરશું ઉર ધરતા, પલવટડી તે વાળી રે;
નેહનિ ઝડિ લાગી ઉલટી, અબળા વશ કીધા વનમાલી રે. ભાવે.
ધન ધન જીવન જુવતી બાળા, વૃંદાવનમાંહે મહાલે રે;
ધન નરસૈંઓ શણી સોહાગી, રંગ રસ બહુ ન્યાલે રે. ભાવે.

પદ ૨૯ મું.

નહિ જાઉં રે જમનાં પાણીડાં, મને મારગડે નંદલાલ મળે;
બાળપણાંની સહીઅર દેખે, હુંએ ટળું પણ એ ન ટળે. નહિ.
અમે રે આહીરડાં સદાએ સુંઆળાં, કઠણ કઠોર પેલો કાહાનુડો;
નંદ રાયની આણ ન માને, જસોદાનો કુંવર લાડકડો. નહિ.
સાન કરે દેહી પરવશ થાએ છે, છાંનાં છાંનાં વાહે વહાલડો;
નરસૈઆચો સ્વામી ભલે મળીઓ, વૃંદાવનમાં એકલડો. નહિ.

પદ ૩૦ મું.

લટકો તારો લાખ સવાનો, મરકડલાંનું મૂલ નહિ;
જેમ શામલીઓ વદન નિહાળે, તુજ સમાન કો નાર નહિ.
પાએ કાંબી કનક તણી રે, નેપુર ઝાંઝરનો ઝમકાર;
નાકે નંગ નંગોદર સોહે, ઉર સોહે એકાવલ હાર.
વેણિયે ઝલકે રાખલડી, ફુમલડાં ફરકે તલખે મન;
કહાનજી કહે આલિગન નહીં દેઉં, કઠણ પયોધર ખુચે તન.

નવ જોબન નવરંગી બાલા, જમણે ઉભા વનમાળી;
કાંચલડી કસમસતી પહેરી, સાત સાતકે કસે વાળી.
કહાનજીએ કામિની કર ઝાલી, માખણપેં અતિ કોમળ અંગ;
નરસૈયાચો સ્વામી ભલે મળીયો, દીધું આલીંગન રાખી રંગ.

પદ ૩૧ મું.—રાગ પ્રભાત.

પ્રાત હવો પ્રાણપતી, ઈંદુ ગયો આથમી, કાં રહો બાંહડી કંઠ ઘાલી;
નાથ મુકો બાથમાંથી, મુજને વળગો નહીં, શું કરશો હજુ હાથ ઝાલી. પ્રાત
આ જુવો અરૂણ, પુરવ દસા ઉગિયો, તેજ તારાતણાં ક્ષીણ દીસે;
શબ્દ સોહામણા, સાવજાં ઓચરે, વચ્છ ઘેનુ ઘણું ઘેર હીસે. પ્રાત.
લલિત સ્વર સુંદરી; લલિત આલાપતી, ઘેર ઘેર દધિ મથન ઘોષ થાયેં;
દીપક જ્યોત ઝાંખી, થઇ કોહાનજી, સુરભી સુપવન સીતલ વાયેં. પ્રાત.
કમલ વિકાસીયાં, મધુપ મધ્ય ઉડી ગયા, કુરકુટા બોલે પીયુ પાય લાગું;
સૂર્ય ઉગ્યા સમે, લાજીએ ઘર જતાં, નરસિંહાચા સ્વામી માન માગું. પ્રાત.

વસંતવિલાસ.

પદ ૩૨ મું.—રાગ વસંત.

પ્રથમ દિવસ વ્રજે વસંતપંચમી, પુરૂપ સખા ઘર સોહે રે;
જે પૂંઠે બહુ સુંદરીયો રે, હરીજીનું મન મોહે રે. પ્રથ.
પુલડે રંગાડાં ભરાવો કામિની, કેસર કલેશ ભરાવો રે;
અગર ચંદન છંટાવો-મારી સજની, માવજી મંદિર આવો રે. પ્રથ.
સોના પાટે પટ પથરાવો, વહાલાને પધરાવો રે;
આંબા મંજરી વિશેક રૂચિને, અભિષેક ભણાવો રે. પ્રથ.
ચીરં જીવો તું વાલમીયા રે, કોટી વસંત રમીજે રે;
નરસૈયાના સ્વામી શ્યામલા, ભામની ભુવન ભમીજે રે. પ્રથ.

પદ ૩૩ મું.

આવ્યો વસંત રમવાને જઇએ, વનડામાં વનમાળી;
સખી સર્વે ભવન ભવનથી, રમવા ચાલી બાળી. આવ્યો.

માંહો માંહે મરકડલાં કરતી, હસી હસી દે કર તાળી;
કૃષ્ણ કલેવર કુચની સાથે, કંઠે બાહુ બેહુ ઘાલી. આવ્યો.
ઉન્માદ અનંગ પ્રકટ્યો ઉરમાં; રેમત રમે રસવાળી;
નરસૈયાના સ્વામી તમ પાખે, કોણ શકે લેઇ તાળી. આવ્યો.

પદ ૩૪ મું.

ચાલ ચાલ સખિ મેલ મથવું મહી રે, વસંત આવ્યો વને વેલિ ફૂલી;
મોરા અંબ કદંબ કોકિલ લવે; કુસુમે રહ્યા ભમરા ઝૂલી. ચાલ૦
સજ આભૂષણ હે ગજગામિની, તારૂણી કહું છું ચાલ ઊઠી;
રસીક રાયસું લુંબવું ઝુંબવું, આજ લાજ નિદાય જૂઠી. ચાલ૦
ચૂવા ચંદન વળી અરગજા, કેસર ગાગર લોને ભરી;
કોણ પુણ્યે કરી પામી સુંદર વર; આ અવસર નહિ આવે ફરી. ચાલ૦
હેતે હરી વશ કરી લાહાવો લે, સ્નેહે શામળીયે પ્રીત પળશે;
નરસિંહના સ્વામી સંગ રમતાં, જન્મનાં પાતિક સૌ રે ટળશે. ચાલ૦

પદ ૩૫ મું.

ગુલાલે વધાવે રે ગોપી ગુલાલે વધાવે, સુંદર શામલીઓ મન ભાવે રે;
જમુનાજી તીરે મોહન વાંસલી વજાવે રે, લટકતી રાધે બાંહોલડતી આવે રે. ગુલાલે.
તાલ મૃદંગ વજાડે વિનતા, લલિત રાગ આલાપે રે;
રૂમઝુમ રૂમઝુમ નાચે સુંદરી, વાહાલાજીને ગતીએ દેખાવે રે. ગુલાલે.
મંગલ ગાએ માનુની ત્યાં, નરસૈયો સંગ સોહાવે રે;
પ્રથમ વસંત પંચમી પુજા; હેત કરીને લાડ લડાવે રે. ગુલાલે.

પદ ૩૬ મું.

રસ ભેર રંગ તણા રે ઝાકમ ઝોલ, હોલી રમે રસાલી;
કેસર ચંદન વાલાજીને છાંટે, ધાઇ ધાઇ વ્રજ બાલી.
અબીલ ગુલાલ અગર રસ કુમકુમ, ઉછાળે વ્રજ નારી;
કેલી કલા રસ શ્યામ મનોહર, સામાજી અતિશ કુમારી.
હારી કે જીતી સખી જન, લોપી લાજ શા કાજે;
નરસૈઆચા સ્વામીની ક્રીડા, જે બોલું તે છાજે.

પદ ૩૭ મું.

કેશુડાં રાતાં ને ઋતુ રાતી, કોએલડી વનવાસી રે;
માનુની જોબન મદમાતી, માધવ ચરણ ઉપાસી રે. કેશુડાં.

મોરાં તો સેહેકાર મનોહર, મોરી અતિ દ્રુમવેલી રે;
ક્રીડા કારણ શામ મનોહર, મળી છે સરખી સાહેલી રે. કેશુડાં.
ધન ધન રે જમુનાજીને તીરે, ધન બંસીવટ સોહે રે;
નરસૈઆચા સ્વામીની લીલા, દેખી સુર નર મોહે રે. કેશુડાં.

પદ ૩૮ મું.

આ રત રૂડી મારા વાહાલા, રૂડો તે માસ વસંત;
તન રૂડાં વને કેશુડાં ફુલ્યાં, રૂડો રાધાજીનો કંત. આ રત.
આ રત રૂડી વૃંદાવન સોહિયે, રૂડું તે જમુનાનું તીર;
રૂડી ગોપી ગોવાળાની મંડળી, રૂડા તે હળધર વીર. આ રત.
રૂડી રંગ ભેર વાજે વાંસલડી, તારૂણી લે કર તાળ;
ચતુરાં નાચી ચંગ વગાડે, મોરલી વગાડે મદન ગોપાળ. આ રત.
રૂડા રંગ કુમકુમ કેશર, રૂડાં તે મુખ તંબોળ;
અતિ રૂડો તેમાં નરસંઇનો સ્વામી, નિત્ય નિત્ય ઝાકમઝોળ. આ રત.

પદ ૩૯ મું.

હાં હાં રે રત આવી રે આવી, ફૂલ્યો ફાગણ માસ;
નિઃશંકપણે નંદજીનો કુંવર, પુરે તે અબળાની આશ. હાં હાં.
મનગમતો શણગાર સજીને, કરીશું હાસ્ય વિલાસ;
સુંદરીનું ભૂષણ શ્રીવ્રજજીવન, અમો તમારી દાસ. હાં હાં.
કામણગારો કાહાન ગોવાળો રે, વસે વ્રજમાં વાસ;
નરસંઇના સ્વામીએ રે વિંધી, પડી પ્રેમને પાશ. હાં હાં.

પદ ૪૦ મું.

આવી રત ફૂલી વૃંદાવન, પ્રફુલ્લિત ફૂલી ગોપી;
અનંગ વ્યાપ્યો અંગો અંગે, નારાયણ રહ્યો ચોંપી. આવી.
દેહ દશા ભૂલી સુણ સજની, રહી ચરણે ચિત્ત ચાંપી;
ક્રીડા વન કીધું કામનિયે, કુટુંબની લજ્જા લોપી. આવી.
પ્રીતમજીસું પ્રીત ઘણેરી, તન મન સર્વે સોંપી;
નરસંઇયાનો સ્વામી મળિયો, કંચન માળા આરોપી. આવી.

પદ ૪૧ મું.

સાસરિયાં દેખે મારા વાહાલા, કેઇ પેર રમવાને આવું;
પ્રીતલડી કરતાં શું કીધી, કઠણ પડી છે હાવું. સાસરિયાં.

આજ અમોને મૈયરિયામાં, ભાભીએ મેણાં દીધાં;
મારી બાઇજીએ ભૂધરજીને, કામણિયાં શાં શાં કીધાં. સાસરિયાં.
પ્રીતની રીત નવ રહે છાની, બહુ આવ્યાં છે ઓઢાં;
નરસંઇયાના સ્વામી વસંત રમે, આવી મળ્યાની ગોઠાં. સાસરિયાં.

પદ ૪૨ મું.

રમવા સરખું શ્રીવૃંદાવન; પાસે જમુના તીર;
રૂડી ગોપ ગોવાળની મંડળી, રૂડો હળધર વીર. રમવા.
શીતળ મંદ સુગંધ બેહેકે, બોલે ચાતક મોર;
મુખ જોઈ મોહનજી કેરૂં, નવ રહે કોઇનો તોર. રમવા.
નવ સપ્ત ભૂષણ અંગ ધરે ગોપી, પેહેર્યાં ચંપક ચીર;
નરસંઇનો સ્વામી વાંસળી વાતો, મળી સકળ આહીર. રમવા.

પદ ૪૩ મું.—રાગ હોરી.

ચાલો હરિ હોળી રમવા વૃંદાવન જઇયે, ઝાકમઝોલ કીજે મારા વાહાલા;
કોણ હારે કોણ જીતે, હાં હાં હરજી હાર્યા, એમ કહેતી પરસ્પર બાલા. ચાલો.
વળી વિઠ્ઠલે ગોવાળા બોલાવ્યા, વસ્ત્ર લીધાં ઉતારી;
મોરે નાથ નાસે પુંઠે દોડે અબળા, ધરો ધરો રે કોઇ રાખો વનમાળી. ચાલો.
સકળ શૃંગાર સજ્યા અંગ શ્યામા, રમે રંગ માંહે રાતી;
નરસંઇના સ્વામી સંગ રમતાં, માનુની મદ ભરાતી. ચાલો.

પદ ૪૪ મું.

ચાલો સખી વૃંદાવન જઇએ, ગોવિંદ ખેલે હોળી;
નટવર ભેખ ધર્યો નંદના નંદન, મીલી હે ભાવતી ટોળી. ચાલો૦
એક નાચે એક ચંગ બજાવે, એક છાંટે કેસર ઘોળી;
એક અબીલ ગુલાબ ઉડાવે, બોલે ભમર ભોળી. ચાલો૦
કરો શણગાર હાર અનોપમ, પેહેરો ચરણા ચોળી;
સેંથો સિંદૂરે સમારો રે, કુમકુમ કાજળ રોળી. ચાલો૦
એક છાના છંદ કરાવે, વગર બોલાવી બોલી;
માંહોમાંહે કરતી મરકલડાં, હસી હસી દે કર તાળી. ચાલો૦
રેહેત વસંત વૃંદાવન પાસે, ફુલ્યો ફાગણ માસ;
ગોવિંદ ગોપી હોળી રે રમતાં, જુવે નરસૈંયો દાસ. ચાલો૦

પદ ૪૫ મું.

લાવ લાવ રે માલણ વેલ મરવો;
મારે પૂજવો છે ગોપીનો નાથ ગરૂવો. લાવ૦ ટેક.
જાઇ જુઇ કેતકી ને કમળ સાર;
લાવ ફુલ ગુલાબ ચાર ગુંથીએ હાર. લાવ૦
આવી છે માલણ ભાવ જાણી;
પ્રેમે પૂજવા સમરથ સારંગપાણી. લાવ૦
આવી છે માલણ લટકાળી;
મેહેતા નરસૈયાચો સ્વામી વનમાળી. લાવ૦

પદ ૪૬ મું.—રાગ પંચમ.

રજની રમીને રે શ્રીહરી ઘેર આવીયા, બળિયા મારૂં બાર માં કેલ, મંદિર પધારો પ્રભુ બોલી નારને રે;
જ્યાં થઇ રંગડાની રેલ. રજની.
રાતાં રાતાં નેણાં રે, દીસે નિદ્રાળાં રે, રાતી અધર તંબોલ રંગેલ;
અંબર પિતાંબર રે પ્રભુ કયાં પાલટયાં રે,તે પાટલી પટોળી પાછી મેલ. રજની.
કાહાની રાધાજી રે અમે શું કરૂં, જો તું મારૂં કહ્યું રે માન;
આનિ દ્રષ્ટિએ આવીશ રે રાધા તારે આંગણે, ભોળી મનમાં ભ્રાંત માં આણ. રજની.
દાવાનલ પીધો રે, સાહેર વલોઇઓ, નેતરે કાપી તાણ્યા વાસુકી નાગ;
વિષ રે હલાહલ રે, પ્રભુ તમને શું કરે, તો સમ લાગે શેણે રે માટ. રજની.
ચાંદલીયોને ઉગ્યો રે, હરણી આથમી રે, ત્યાં લગી જોઇ તમારી વાટ;
ફુલડીએ ઓ છાઇ રે, સેજ સુની રહી, બોલ દીધો તો શાને રે માટ. રજની.
પંચમને આલાપ્યો રે, પંખીડાં સૌ લવે, પરગટ હુવા છો પરભાત;
નરસિંહનો સ્વામી રે, મંદીર પધારીયા, તે સ્નેહ તો ઘણો ને થોડી રાત. રજની.

પદ ૪૭ મું.—પંચમ.

શોકડલી ધૂતારી રે, સહીયર શું કરૂં, તેને દેખે દાઝે મારો દેહ;
ઘણા દિવસ થયાં રે, વહાલો મારૂં ઘર તજ્યા,જઇ કીધો નવલ નારસું નેહ. શો.
એ તો કાંઇ ચંચલ રે,બાઇ અમે સાંસતાં, તેણે અમ ઘેર નાવે દીનોનાથ;
સરખા ને સરખું રે, બાઇ એને સાંપડયું રે, ધુતો મળ્યો ધુતારાને સાથ. શો.
કામણગારો રે, બાઇ એનો કંચુવો, ચંચલગાર છે કંઇ એનો ચીર;
અમે તો પહેરૂં રે સાદી ચુંદડી, તેણે ન મંજે હરજી કેરૂં હીર. શો.

નિર્લજ વેડોરે, બાઇ અમને નાવડે, તે લાજતાં કાંઇ બોલું નહીં રે લગાર;
નરસંહીયાનો સ્વામી રે, સબલ સવાદીયો, તેથી ગળી લાગી રે એની ગાળ. શો.

પદ ૪૮ મું.–રાગ પંચમ.

કાહાનજી છોગાળો રે, એની મારે મન વસ્યો રે, જાદવ મળિયા જમુના તીર;
અંગેને ઓપે રે, પીતાંબર પામરી રે, બાઇ મારે ઓઢણ નવરંગ ચીર. કાહાનજી.
વૃંદાવનની કુંજે રે, મોહન આવે મલપતો રે, કંઠે તો મુક્તાફળનો હાર;
મારે ને ચોળી રે, નવરંગ ચળકતી રે, પાવલિયે ઝાંઝરનો ઝમકાર. કાહાનજી.
ધન્ય ધન્ય ગોપી રે, ગોકુળ ગામની રે, ધન્ય ધન્ય ઉત્તમ રાસવિલાસ;
ધન્ય ધન્ય લીલા રે, લક્ષ્મીવરતણી રે, ધન્ય ગુણ ગાય નરસંઇયો દાસ. કાહાનજી.

પદ ૪૯ મું.–રાગ પંચમ.

મનોહર વાઇ રે, આંગણે મોરલી રે, હવે કેમ જીવું રે મોરી માય;
રજની સંતાપે રે, મા મારી દેહડી રે, હરિ વિના ક્ષણના રહેવાય. મનો.
જાતાંને જાણી રે, મરી અમો નવ ગયાં રે, રહ્યાં રહ્યાં ગાતર ગાળવા કાજ;
ભાળ રે બતાવો રે, કોઇ ભૂધરતણી રે, કહું છું મેલીને મારી લાજ. મનો.
વૃંદાવન શોધ્યું રે, સ્યામા સઉ મળી રે, આંખડીએ આવે ભરી ભરી નીર;
શોધતાં થાકી રે, ફૂટી જોઇ જોઇ આંખડી રે, તોય ન મળ્યા વાહાલો બળના વીર. મનો.
મીઠાનો મેળાપી રે, આવી જો મળે રે, એ વ્રજમંડળનો આધાર;
નરસંઇઆના સ્વામીને રે, જવા નહીં દઉં રે, કરી રાખું હૈડાંકેરો હાર. મનો.

હિંડોળો.

પદ ૫૦ મું.–રાગ હિંડોળો.

પરમ ચતુર ઝુલે નાથ મારો, શ્રી સ્વામિનીજીની સંગ રે;
શી વર્ણવું અંગોઅંગ શોભા, વારૂં કોટિ અનંગ રે. પરમ.
શ્રાવણમાસ સદા સુખકારી, ઝરમર વરસે મેહ રે;
દાદુર મોર બપૈયા બોલે, તેમ તેમ વાધે નેહ રે. પરમ.
આજ સખી મેં અદભૂત દીઠું, હીચંતા હરી હસિયા રે;
સામાસામી દૃષ્ટ કરીને, નયન નચાવે રસિયા રે. પરમ.

શ્યામ સામળા ને રાધા ગોરી, સુવર્ણ હીંડોળે ઝુલે રે;
જ્યમ જ્યમ હિંડોળો હલાવે સજની,ત્યમ ત્યમ નરસંઇયો ફુલે રે. પરમ.

પદ ૫૧ મું.

રાધા મોહન વર ઝૂલે છે, ઝૂલે છે મન ફૂલે છે;
એક એકની સુંદરતા જોઇ, પેલા દુર્જનનાં મન દૂલે છે. રાધા.
રસની વાત પરસ્પર બેઉને, મરકડલે મન ફૂલે છે;
રાધા રૂપે ન સાવિત્રી ન પારવતી, પણ એ લક્ષ્મી તૂલે છે. રાધા.
હીમથી શીતળ હરિથી શીતળ, એવી જમનાજીની ધૂળેછે;
ભણે નરસંઇયો સુરનર બ્રહ્મા, શંકર જોઇ જોઇ ફૂલે છે. રાધા.

પદ પર મું.

ઝાંઝર ઝમકે ને ઝૂલે હીંડોળે, શ્યામસુંદરને સખી વાયુ ઢોળે;
દામની દમકે ને ગગનમાં ગાજે, ભ્રકુટી ધનુષ્યપર શોભા બિરાજે. ઝાંઝર.
લીલાંબર પીતાંબર સોહિયે, નિરખી હરખિ માનની મન મોહિયે;
નેત્રાંબુજ નાશા કીર જેવી, છે દશનપંક્તિ દાડિમ બિજ તેવી. ઝાંઝર.
આમ્રફાતળીશા અધર સોહંતા, લાલ ગાલ સ્ત્રીના મનમોહંતા;
બ્રહ્માદિક રૂપ જોઇ ધન્યધન્ય કેહેતા,મુનિએ ન દીઠું રૂપ ધ્રુમ્રપાને રેહેતા. ઝાંઝર.
વન વન વેઠે સુર સનકાદિક, તોએ ન કદીએ દૃષ્ટે પેખે;
એ રૂપ નહિ દ્વાપર નહીં ત્રેતા, એ રૂપ નિત્ય જુવે નરસંઇ મેહેતા. ઝાંઝર.

પદ ૫૩ મું.

ઓ સખી શ્રાવણ આયોરે, ઓ શ્રાવણ આયોરે. ટેક.–
ચાલો સખી ઝુલિયે સુવર્ણ હિંડોળે, કીજે શ્યામ મન ભાયો;
હાવભાવ ખંજન મનોહર, કંચુકી કંકન સોહાયો. ઓ સખી.
કામ જપત વૃષભાનનંદિની, રસિક રાય વર પાયો;
મનમાન્યો દેખી મન મોહી, જઇ હાથ હરિનો સાહ્યો. ઓ સખી.
શ્રાવણ માસ સોહામણો, સોહામણો સહુ વ્રજ સાથ;
પરમ સોહાગી સ્વામીજી, કોડામણા છો પ્રાણનાથ. ઓ સખી.
સદા રમણ વૃંદાવન સોહિયે, નિત્ય પ્રતે રાસવિલાસ;
શ્રી જમુનાજીને કાંઠડલે કંઇ, કીધો આહીરડે વાસ. ઓ સખી.
સખી મળી છે નાની મોટી, દોડી આવી છે રમવા રાસ;
મધ્યે વિરાજે શ્રી સ્વામિનીજી, જેનું સદા નિરંતર રાજ. ઓ સખી.

એ શોભા મેં કેમ રે કેહેવાયે, કદી શંકર પૂછે વાત;
કેહેનાર શેષ સરખા હારે, ત્યાં પામરની કોણ જાત. એ સખી.
રે વૃંદાવનની કુંજગલનમાં, હિંડોળે રે હીંચાય;
મારા વહાલાજી ઘાલે ઘુમડલી, સહિયેરો માંહોમાંહી ગાય. એ સખી.
મારા વહાલાજીશું વાત કરતાં, ઘુઘરી થઇ દશ વીશ;
વેણુ વછુટી ને હારજ તૂટયો, અંબર ખશિયાં શીશ. એ સખી.
હીંડોળો રાખો મારા વહાલા, અંગ ઉઘાડાં થાય;
સહિયેર સર્વે હાસ્ય કરે છે, તેમાં તમારૂં શું જાય. એ સખી.
હવે નિર્લજ થયા છો તમે, જાણ્યા લાડકવાયા નાથ;
નહિ બોલું નહિ ચાલું વહાલા, આજ પછી તમ સાથ. એ સખી.
એવાં એવાં વચન સુણીને હરિ હસિયા, રસિકવર સુકુમાર;
પ્રસન્ન થયા શ્રી સ્વામીનીજી, નરસંઇને આપ્યો હાર. એ સખી.

પદ ૫૪ મું.—રાગ કેદારો.

કાંઇ ઝાંઝરીયાં ઝમકે ને ધમકે ઘુઘરીઓ, કાંઇ ફરતી હિંચે હરીને સંગ જો; ટેક.
કાંઇ સાન કરે રે શામા સુંદીર શામની જો, આગળ આવી નાચે નવલે છંદ જો;
અબળા અતિ આલાપે પુરણ પ્રેમશું જો, કાંઇ વાધ્યો વાધ્યો મનમાં આનંદ જો. કાં.
એક એકને સંગે સાંઇ દે શામળો જો, કાંઇ કરતાં કરતાં અધર અમૃત પાન જો;
કાંઇ ઝળકે હીંડોલે તે સર્વે સામટાં જો, કાંઇ ગમતાં ગોપી કરતાં ગાન જો. કાં.
સુરનર મુનીવર જોઇ ત્યાં મોહી રહ્યા જો, કાંઇ નીરખી ગોપીને ગોપાલ જો;
અંગો અંગે તેહેને ત્યાં સુધ વિસરી જો, હોંસે અરપે કુસુમની માલ જો. કાં.
નરસૈંયાની રસના ગુણ કહે કેટલા જો, કાંઇ લીલા અગણીત અદભુત રસાલ જો;
તરૂણીના ટોળાં માંહે મલપતો જો, કાંઇ તેમાંથી લીધી કણીકાનો વિચાર જો. કાં.

પદ ૫૫ મું.

હીંડોળે હીંચેરે નારી નાથશું જો, કાંઇ વાધી વાધી ઘુમલડી અતિ અંગ જો;
શામલીઓ શામાને ભુજમાં ભરી રહ્યો જો, કાંઇ અલગાં અંબર થાએ અંગ જો. હીં.
ચુવા ને ચંદનનો પરીમલ અતિ ઘણો જો, કાંઇ વિધ વિધ આણ્યા કુસુમના હાર જો;
છેલપણે આવીને ઘાલી નાથને જો, કાંઇ ભામણા તે લેતાં વારંવાર જો. હીં.
ચલકે રે મુગટને સુંદીર રાખડી જો, કાંઇ વાદે વાદે ઘાલિ ઘુમણ નાર જો;
મરકલડા કરતી રે માનુની મદભરી જો, કાંઇ ઝમકે નેપુરનો ઝમકાર જો. હીં.

પલવટડીએ વાલી રે પટોલી ચુંદડી જો, કાંઇ કુમકુમના કરતી રે કામા રોલ જો:
હાસ્ય વિનોદ જ કરતી શામા સહુ મલી જો, વાધ્યો વહાલાજીશું લોલ જો. હીં.
ચહુ દીશથી મોર મધુરા બોલતા જો, કાંઇ ઝીણી ઝીણી ઝરમર લાગી ધાર જો;
ત્યાં નરસૈંયો લાવ્યો રે બીડાં પાનનાં જો,કાંઇ આરોગે છે નારી નંદકુમાર જો. હીં.

પદ ૫૬ મું.

આ જોરે આ વાહાલો રમતો રસભર્યો જો, હીંડોલે હીચંતો દેતો હેર જો;
શામલીઓ ને શામા બેહુ રંગમાં જો, કાંઇ ગમતી ગમતી કરતાં ગેલ જો. આ.
વનીતાશું વહાલો અતિ વાદે ચડ્યો જો, કાંઇ ઘુમલડીના ઘમણ ઘાલે નાથ જો;
અંગેથાં અંબર ખસીઆં અંગનાં જો, કાંઇ ભીડી ભીડી ભામિની બાથ જો. આ.
નીરખતાં નાથને નારી ભલી રહ્યા જો, કાંઇ હરખે હૈડે હર્ષ ન માય જો;
મરકટ મણિમાં ઝલકે કનકની વેલડીજો, કાંઇ શોભા તે સુંદર કહી ન જાય જો. આ.
ચમકંતી આવી રે ત્યાં ચંદ્રાવળી જો,કાંઇ મરકલડા શું બોલે વહાલા સંગ જો;
હીંડોલો રાખો રે સુંદીર શામળા જો, કાંઇ કાંપે સ્વામિની કેરૂં અંગ જો. આ.
ધન ધન રે સુરીનર મુનીવર ઉપરથી કહે જો,કાંઇ ધન ધન ગોકુળ કેરી નાર જો;
નરસૈંયો ત્યાં અંગો અંગ ફુલીઓ જો, કાંઇ નીરખી નિરભય રંગવિહાર જો. આ.

પદ ૫૭ મું.

ઠમ ઠમ રે વરસે મેહ સોહામણો જો, કાંઇ હીંચે હરખે હીંડોલે અતિ રંગ જો;
સ્યામા ને સ્વામિ બેહુ શોભતાં જો, નીલામ્બર પીતામ્બર શોભે અંગ જો. ઠમ.
ઘુમલડી ઘાલેરે ગોપી રસ ભરી જો,કાંઇ શામલીઆને સનમુખ કરતી સાન જો;
મરકલડા કરતીરે માનુની મોદશું જો, નાચેને વળી ગાયે મધુરાં ગાન જો. ઠમ.
મધુરે બોલે કોયલ મોર સોહામણા જો,કાંઇ ગાજે ગાજે ગગનમાં ગંભીર જો;
વૃંદાવન તે શોભે અતિ સોહામણું જો,શોભે શોભે સુંદીર જમુનાનું નીર જો. ઠમ.
વાયે વહાલો વેણુ મહુઅર વાંસળી જો,કાંઇ વાજાં વાજે તાલી તાલ મૃદંગ જો;
કાંઇ મગન થઇને વહાલો સહુને નીરખતો જો,કાંઇ ઉલટ વાધ્યો અબલા અંગ જો. ઠમ.
ઉપરથી તો કુસુમ વરસી રહ્યાં જો, સુરીનર મુનીજન બોલે જેજેકાર જો;
નરસૈંયો નીરખીને હરી ગુણ ઓચરે જો, ધન ધન કામિની કૃષ્ણ વિહાર જો. ઠમ.

પદ ૫૮ મું.

હીંડોલે હીંચે રે વહાલો હર્ષશું જો, જોડ જ મળી શશીવદની સકુમાર જો;
કાંઇ આનંદ વાધ્યો અંગ અંગના જો, ત્યાં હીંડોલો હુલાવે ગોકુલનાર જો.હીં.

વાય રે મહુઅર ને વેણુ વાંસલી જો, કાંઇ વાજાં વાજે નાના રંગ જો;
પાયે તો ઝાંઝર ને નેપુર રણઝણે જો, કાંઇ આલાપી અબલા ગાયે સંગ જો. હીં.
અંગેરે ભુષણ ભામિનીને ભાવતાં જો,કાંઇ ચોળી પટોળી ચમકે નારી રંગ જો;
મરકલડે રે મોહી કામી કૃષ્ણને જો, કાંઇ ઉલટયો અબળા અંગ અનંગ જો. હીં.
કાંઇ વહાલાને વાહાલે રે અગર ઉવેખતી જો, કાંઇ ભામણડાંરે લેતી વારંવાર જો;
કાંઇ પેરપેરનાંપકવાંન તે આગલ આપતીજો,લઇ આરોગેઆનંદે પ્રાણાધાર જો. હીં.
ઘમલડી ઘાલેરે ગોપી રસભરી જો, કાંઇ કરતી સનમુખ શ્યામ સામા સાન જો;
નરસૈંયો તે લીલા રસમાં રસ ભર્યો જો, કાંઇ ગાએ તે ગુણ ભગવાન જો. હીં.

પદ ૫૯ મું.—રાગ ધનાશ્રી.

શામળીઓ મહા બળીઓ કાંઇ, હીંડોળે હીંચતો રે;
રંગ ભરી શામાનું કાંઇ, મરકલડે મુખ જોતો રે.
સર્વે મળી સામટી કાંઇ, સંગમાં સુંદીર શામ રે;
ઘુમલડીનો રસ ઘણો કાંઇ, વાદે ચઢી છે વામ રે.
છેલે પણ તે અતિ ઘણું કાંઇ, છબીલાને છલ કરતી રે;
મુધ બાલા અતિ ઘણી, કાંઇ હલવે આલિંગન લેતી રે.
ગોવિંદજી ગોવિંદજી કાંઇ, ગોપી સંગ સોહાએ રે;
નરસૈંયો કરતાલ લઇને, ગોવિંદના ગુણ ગાએ રે.

પદ ૬૦ મું.

આ જોને તું આ જોને હરી, હીંડોલે હીચંતો રે;
શામળીઓ સ્વામિની કેડે, બાંહલડી ત્યાં ધરંતો રે.
પ્રેમે શું તે પ્રેમદા કાંઇ, ઘુમલડીને ઘાલે રે;
મદભરી તે માનુની કાંઇ, હંસતણી ગત ચાલે રે.
રસભરી રસભરી કામની કાંઇ, કરતી મનનું ગમતી રે;
વારણે જાએ ગોપી જન તે, વહાલાજીને મલતી રે.
નરસૈંઓ ત્યાં નિરભય થઇને, એ લીલારસ ગાએ રે;
કરૂણા કરી શ્રી કૃષ્ણજીએ, રાખ્યો યુવતી માંહે રે.

પદ ૬૧ મું.

હીંડોલે હીચંતો વહાલો, સંગે સ્વામિની સોહંતી રે;
નીલામ્બર પીતામ્બર ફરકે, જાણે ઘન દામિની જ્યોતી રે. હીંડો.

ઘુઘરડી ઘમકે અતિ સુંદીર, ઘાલે ઘુમણ ગર્વ ઘેલી રે;
ચતુરપણે અતિચિત ચલાવે, નયને નયનાં મેલી રે. હીંડો.
ઉરવર ચોળી કસણ કસીઆ રે, ચુંદડીનો ચટકો રે;
સનમુખ થઇ હીચોલંતી, વાજે વીછીઆનો રણકો રે. હીંડો.
મદમાતી રાતી રંગે રામા, ઝાંઝર ઝમકે જમલા રે;
ભણે નરસૈંયો અંગે ફુલી નીરખી, નાથને નારી સબલા રે. હીંડો.

પદ ૬૨ મું.

ઘુમણ ઘાલે ગાએ ગોપી, વહાલાનું મુખ નીહાલી રે;
વાદે ચઢી વનિતા વહાલાશું, તરૂણી દે કર તાલી રે. ઘુમણ.
રૂમઝુમ રૂમઝુમ નેપુર વાગે, કીંકણીની ધુન થાએ રે;
તેમ તેમ વહાલો વહાલ ધરીને, વેણુ મધુરી વાએ રે. ઘુમણ.
ઉલટી અબળા સનમુખ આવી, શામલીઆ સંગે રાતી રે;
હીંડોલે હીંડોલે હર્ષે, યુવતી જોબન માતી રે. ઘુમણ.
અબળા અંગે અંબર ઓપે, સણગટડામાં જોએ રે;
ભમરી દેતાં ભામિનીને ભાવે, વહાલાનું મન મોહે રે. ઘુમણ.
નરસૈંયો આનંદ્યો અંગે, કૃષ્ણલીલા ગુણ ગાએ રે;
સુરનર મુનીજન કુસુમ વધાવે, દેવ દુંદુભી વાએ રે. ઘુમણ.

પદ ૬૩ મું.

ધન ધન રે અવનીની શોભા, જાંહાં સુંદીર વર મહાલે રે;
ધન ધન રે હીંડોલે હિંચે, ગોપી ઘુમણ ઘાલે રે. ધન.
ધન ધનરે એ જમલા જોડે, કંઠે બાંહેલડી વાળી રે;
માન ધરી મરકલડું કરી રહી, વહાલાનું વદન નીહાળી રે. ધન.
ધન ધન રે વિધવિધનાં વાજાં, ઉપર અંબર ગાજે રે;
ધન ધન રે નાચંતા રંગે, ઝાંઝર નેપુર વાજે રે. ધન.
ધન ધન રે જમુનાની તીરે, મોર મધુરા બોલે રે;
ધન ધનરે ગોકુલની નારી, નહી કો એને તોલે રે. ધન.
નરસૈંયાની રસાનાએ રસ તો, કરૂણાએ આવ્યો રે;
ફુલ્યો અંગે મનમાં મહાલ્યો, હરીલીલાએ મન ભાવ્યો રે. ધન.

પદ ૬૪ મું.

હીંડોળે શામલીઓ શામા, હીંચંતાં મન હીસે રે;
લીલામ્બર પીતામ્બર ઝલકે, શોભા સુંદીર દીસે રે. હીં.
માનુનીઓ મન મોદ જ આણે, જેમ જેમ જીવન જોતી રે;
આનંદે આગળ આવીને, ઘુમણડી ઘાલંતી રે. હીં.
વાંસલડી વહાલો જે વાએ, તેમ તેમ નાચે વાદે રે;
નાદ નવા વિધ વિધના વાગે, ગાએ તે સરૂએ સાદે રે. હીં.
શૃંગારે શોભંતી શામા, સર્વે ઉરપંર હાર હુલાવે રે;
નેપુર નાદ ઘુઘરડી ઘમકે, તરૂણી તાન મેલાવે રે. હીં.
લતા કુસુમની ઉપર આવી, સંગે સરખી સોહે રે;
વૃંદાવન રલીઆમણું ત્યાં, પરીમલ પુરણ બહેકે રે. હીં.
સુરીનર મુનીજન અતિ આનંદ્યા, પુષ્પ વૃષ્ટી થાએ રે;
નરસૈયો ત્યાં નીર્મલ કીધો, હરખો હરીગુણ ગાએ રે. હીં.

પદ ૬૫ મું.

ધન ધન રે જુવતી જીવનસું, હીંડોળે હીચંતાં રે;
શામલીઆને કંઠે વળગી, કામની ગેલ કરંતાં રે. ધન.
જોબન માતી રસમાં રાતી, પ્રેમદા પ્રેમ ભરાણી રે;
થેઇ થેઇ કરીને તાન મેલાવે, બોલે મધુરી વાણી રે. ધન.
આલાપે ઉલટે અબલા સહુ, ગગન ઘટા થઇ આવી રે;
વાજાં વાજે નાદે નાચે, ભામિની ભેદ જ ભાવી રે. ધન.
ઘુમણાં ઘાલે મનમાં મહાલે, વહાલાજીનું વદન નીહાળી રે;
મોર કોકીલા કરે કુલાહલ, ધન ધન ઋતુ રઢીઆળી રે. ધન.
નીલામ્બર પીતામ્બર સલકે, ઝાંઝર નેપુર વાગે રે;
સનમુખ શામા સુંદીર વરશું, તાળી દઇ દઇ ગાજે રે. ધન.
ધન વૃંદાવન ધન જમુના ત્રટ, ધન જે લીલા જોએ રે;
ભણે નરસૈયો કૃષ્ણ કામિના, સમોવડ નહિ કોએ રે. ધન.

પદ ૬૬ મું.

હિંડોળે હીચંતા રૂડું, જમલા જાદવ રાએ રે;
વાએ વીણા ઝળકે ઝાંઝર, નેપુર સાદ સોહાએ રે. હિંડોળે.

તાલ પખાજ મહા ધુન વાધી, નાચે નારી રંગે રે;
વહાલા કેરૂં વદન નીહાલી, ઉલટ વાધ્યો અંગે રે. હિંડોળે.
ઝીણી ઝડ લાગી ઉપરથી, બીચ બીચ વિજ ઝબુકે રે;
ઉલટયાં અંબર ગાજી રહ્યા મેહ, મોર મધુરા ટુહુકે રે. હિંડોળે.
સન્નમુખ આવી સર્વે શામા, લઇ કુસુમના હાર રે;
જીવનને કંઠે આરોપી, મારે નયનનો માર રે. હિંડોળે.
શામલીઆને શશિ વદની, જોડે જમલા રાજે રે;
ધ્રુમણી ત્યાં વાદે ચઢીને, ગાન કરે ને ગાજે રે. હિંડોળે.
નરસૈયાની રસના રૂડી, ગોવિંદના ગુણ ગાએ રે;
કૃષ્ણ લીલામાં લોભી રહ્યો રે, જોતાં તૃપ્ત ન થાએ રે. હિંડોળે.

પદ ૬૭ મું.

ધન ધન રે ગોકુલની નારી, ધન ધન જીવન જોતી રે;
ધન ધન રે હિંડોળે આવી, હરીસંગે હીચંતી રે. ધન.
ધન ધન વૃંદાવન પુલ્યું ને, ધન ધન ઋત રઢીઆલી રે;
ધન ધન મોર કોકીલા બોલે, વાએ વેણ રસાલી રે. ધન.
ધન ધન વાજાં ત્યાં વાજે, ઝાંઝર નેપુર નાદે રે;
ધન ધન રે આનંદી અબલા, ધ્રુમણ ઘાલે વાદે રે. ધન.
ધન ધન રે જમુનાં જલ ઉલટયું,ત્રીવીધ પવન ત્યાં વાએ રે;
કુસુમ વધાવે ધાઇ સમીપે, પરીમલ પુરણ આવે રે. ધન.
સુરી નર ઉપર કુસુમ વધાવે, બોલે જેજેકાર રે;
નરસૈંયો ત્યાં નયન સફલ કરી, નીરખે કૃષ્ણવિહાર રે. ધન.

પદ ૬૮ મું.

અદ્દ્ભુત શોભા રે, હરિના હીંડોળાની રે, મેતા નરસિંથી વર્ણી નવ જાય;
વિશ્વકર્માએ રે, રચીને આરોપિયો રે, કુંજ ભોવનની માંય. અ.
ભારે અતિ દાંડી રે, હેમ જડાવની રે, ઝલકે ઝગમગ હીરા જ્યોત;
રાધા ને માધવ રે, હીંચે રસ ભર્યાં રે, રવિ શશિ કોટિ કામ ઉદ્યોત. અ.
ધ્રુમચીને વાળે રે, સખી સાહેલડી રે, પ્રેમે પ્રફુલ્લિત અંગ;
સ્વપ્ને ન આવે રે, જોગી મુનિ જેહને રે, તેનો હું પામી છું સંગ. અ.
મેઘની ઘટા રે, ગગનમાં શોભતી રે, બીચ બીચ ચમકે વિજ;
ભણે નરસૈંયો રે, હીંડોળો અભિનવો રે, ભૂલ્યા વ્રજવાસી નીજ. અ.

બાળલીલા.

પદ ૬૯ મું.—રાગ કેદારો ચરચરી.

નંદનું આંગણું પરમ રળીયામણું, સદાએ સોહામણું કૃષ્ણે કીધું;
માનો વૈકુંઠ કૈલાસ બ્રહ્માસદન, ઈંદ્રઆસનથી અધીક સીધું. નંદનું.
સકળ તીરથ વસે વાસ જ્યાંહાં વિઠ્ઠલો, ઇશ અજ ઈંદ્ર ને દેવ સઘળા;
ભક્ત વિણ ભૂદરો વશ કોને નહિ, એકથી એક અધિક સબળા. નંદનું.
માત ઉભાં રહે નાથશું નયણું હશે, ભક્ત વહાલા વસે પ્રેમ પ્રીતે;
નરસૈંઆચો સ્વામી નંદને આંગણે, બાળલીલા રચી એણી રીતે. નંદનું.

પદ ૭૦ મું.

આવડી રાઢ શી વિઠ્ઠલા તુજને, ગગનથી ઈંદુ કેમ આપું આણી;
કુંવર કાંઇ નવ લહે, વાત અવીનવી કહે, નોહે કાંઈ ટોપરૂં ગોળ ધાણી. આવડી.
આંખે આંસુ ઢળે ઈંદુ દેખી ચળે, ટળવળે મા કને માન માગે;
રેહે રેહે રોતો તું રે જોતો ઘણું, રમને રમકડાં છે જે આગે. આવડી.
ઈંદુ થયો અસ્ત ને રહે નહીં રાખીઓ, દધીસુત પ્રગટ કરી આણી આપે;
નરસૈંઆચો સ્વામી માંખણે ભોલવ્યો, સકળ વૈભવ તણો બંધ કાપે. આવડી.

પદ ૭૧ મું.—રાગ કહાલેરો.

માતા આગળ મોહન નાચે, આંગલીએ હરી વલગ્યા રે;
વદન સકોમળ નીરખે જનુની, ક્ષણુ નવ મેલે અલગા રે. માતા.
મંદીરમાંથી મોદીક લાવી, માતા મુખ મેલંતી રે;
નાસી જાએ આઘો આવે, વાહી વાત કરંતી રે. માતા.
એમ કરી જુવતી જન આવ્યાં, રાવ કુંવરની કરવા રે;
નરસૈંઆચો સ્વામી નયન નચાવે, માનનીનાં મન હરવા રે. માતા.

પદ ૭૨ મું.

આંગણડામાં રમતો મોહન, માતા રહી મુખ જોએ રે;
મીટલડી માંડીને મોહન, જુવતીનાં મન મોહે રે. આંગણ.
ઘુઘરડી ઘમકંતી પાએ, કટી કીંકણી ધુન થાએ રે;
તેવ તેવડી ટોળી શોભંતી, માતા મોદ ન માએ રે. આંગણ.

ભામણડાં લઇ ભેટે ગોપી, તે તો કોએ ન જાણે રે;
નરસૈંઆચા સ્વામીની લીલા, જે ભણે તે માને રે. આંગણ.

પદ ૭૩ મું.

માને માનુની રાવ કરતાં, નયને નયનાં મેલાવી રે;
અંગો અંગે આનંદ વાધ્યો, ભામિની ભાવે ભાવી રે. માને.
કંદ્રપ કોટી સરીખો સુંદીર, સનમુખ સાન કરંતો રે;
માતા જાણે મહારે આગળ, મોરો મોહન રમંતો રે. માને.
શામા સઘળી શામલીઆનું, વદન નીહાળી રહેતી રે;
ભણે નરસૈંયો હરનીશ ગોપી, ગોવીંદના ગુણ ગાતી રે. માને.

પદ ૭૪ મું.

ગાએ ગોપી ગોવિંદના ગુણ, ઉલટ અંગ ન માએ રે;
રાવ મશે તે શામળીઆનું, મુખડું જોવા જાએ રે. ગાએ.
દુધ દહી આગળ કરી રાખે, માંખણ સાકર માંહે રે;
ઘરનાં દ્વાર ઉઘાડાં મુકે, જો આપે તો ખાએ રે. ગાએ.
ધન ધન ગોકુલ ધન ધન ગોપી, કૃષ્ણના ગુણ ભાવે રે;
નિશ દિન ધ્યાન ધરે મન હરીનું, એમ જાણે ઘેર આવે રે. ગાએ.
જેનું ધ્યાન ધરે મહા મુનીજન, તે સ્વપને ના દેખે રે;
તે શામલીઓ પ્રગટ થઇને, પ્રેમદા પ્રેમે પેખે રે. ગાએ.
યજ્ઞ કરે ત્યાંહાં પ્રગટ ન થાએ, તે ગોપીના ઘર માંહે રે;
ભણે નરસૈંયો ગોરસ ગમતું, માંખણ ચોરી ખાએ રે. ગાએ.

પદ ૭૫ મું.

જુઓ રે આ બાળકની ગતી, આંગણડામાં રમંતો રે;
માતા આગળ બોલી ન જાણે, તે માનુનીનાં મન હરંતો રે. જુઓ.
ધન ધન માતા જશોમતી, ઓછંગે આવંતો રે;
બ્રહ્માદિક જેનો ભેદ ન જાણે, તે ભામિની મન ભાવંતો રે. જુઓ.
વાછલડાનું પુછ ગ્રહીને, ઉઠી ઊભો થાએ રે;
ભણે નરસૈંયો ધન એ ગોપી, બીડે હૃદિયા માંહે રે. જુઓ.

પદ ૭૬ મું.

બીડે ભામિની ભામણાં લઈ, માંખણ માંહી નચાવે રે;
બ્રહ્માદિકને નીગમ નીરંતરે, તેને સમીપે ન આવે રે. બીડે.

આગળ આવ્યા નંદકુવરને, પાલવ ગ્રહીને નીહાલે રે;
ક્રીડા કેલ કરે હરિ સાથે, જેમ જાણે તેમ મહાલે રે. બાડે,
ગમતું ગોપી કરે ગોવિંદશું, મધુરૂં મધુરૂં ગાએ રે;
નરસૈંઆચા સ્વામી દેવમુનિ દુર્લભ,તે કરમલડો લઇ ખાએરે. બાડે.

પદ ૭૭ મું–રાગ કેદારો.

કામણગારો કેમ વીસારૂં, જાણું જે અલગી ન થાઉં રે;
આખો દહાડો કાંઇ કામ ન સૂઝે,વહાલા વીણ વ્યાકુલ થાઉંરે. કામણ.
મધુરી વેણ સુણીને શ્રવણે, ભાવતાં ભોજન પાઉં રે;
આવે તો આગલ લઇ મેલું, જીવણ જોતી ન ધરાઉં રે. કામણ.
સેજ રચી મંહારા શામલીઆને, પ્રેમ ધરી પધરાવું રે;
નરસૈંયાચા સ્વામી આગલ ઉભી, મુખમાં બીડી ધરાવું રે. કામણ.

પદ ૭૮મું.

રૂમઝુમ નાદે નેપુર વાજે, ઝાંઝરના ઝમકાર રે;
તાલી તાલ મૃદંગ ધુને નાચે, કટી કીંકણી રણકાર રે. રૂમઝુમ.
એક વેણ મોંહરે વાહે, કામિની કેલ કરંતાં રે;
શીરપર સોહે રાખડલી રે, ઝલકે ભમરી દેતાં રે. રૂમઝુમ.
કાંને કુંડલ મૂગટ મહા મણિ,સોભા કહી મન નાવે રે;
ભણે નરસૈંઓ આનંદ થયો અતિ, હરિ ભામિની ભાવે રે. રૂમઝુમ.

પદ ૭૯ મું.–રાગ પ્રભાત.

જશોદા તારાં કાનુડાને, સાદ કરીને વાર રે;
આવડી ધુમ મચાવે વ્રજમાં, નહીં કોઇ પુછનાર રે. જશોદા.
શીંકુ તોડયું ગોરસ ઢોળ્યું, ઉઘાડીને બાર રે;
માંખણ ખાધું ઢોળી નાખ્યું, જાન કીધું આ વાર રે. જશોદા.
ખાંખાં ખોળાં કરતો હીંડે, બિહે નહીં લગાર રે;
મહી મથવાની ગોળી ફોડી, આશાં કહિયે લાડ રે. જશોદા.
વારે વારે કહુંછું તમને, હવે ન રાખું ભાર રે;
નિત ઉઠીને એમ કયમ સહિયે, વશી નગર મોઝાર રે. જશોદા.
મારો કાનજી ઘરમાં હુતો, કયારે દીઠો બ્હાર રે;
દહી દૂધનાં માટ ભરયાં છે, બીજે ચાખે ન લગાર રે. જશોદા.

શાને કાજે મળીને આવી, ટોળી વળી દશબાર રે;
નરસંઇયાનો સ્વામી સાચો, જૂઠી વ્રજની નાર રે. જશોદા.

પદ ૮૦ મું—રાગ ધોળ.

જમો તો જમાડું રે, જીવન મારા. ટેક.
વાલાજી મારા સોવરણ થાળ ભરી લાવું;
કાંઇ મોતીડે વધાવું રે, જીવન મારા.
વાલાજી મારા, ખાજાં જલેબી ને મેવા;
કાંઇ ધીરે ધીરે લેવા રે, જીવન મારાં.
વાલાજી મારા, શીરો પુરી ને કંસાર;
કાંઇ ઊપર ઘીની ધાર રે, જીવન મારા.
વાલાજી મારા, જમના જળ ભરી લાવું;
કાંઇ આચમન લેવરાવું રે, જીવન મારા.
વાલાજી મારા, પાનની બીડીઓ આપું;
માંહી લવિંગ સોપારી નાખું રે, જીવન મારા.
વાલાજી મારા, આવો તો આસન આપું;
વીંજણીએ ઢોળું વાયુ રે, જીવન મારા.
વાલાજી મારા, સુંદર સેજ સમારૂં;
કાંઇ રંગભેર રમાડું રે, જીવન મારા.
વાલાજી મારા, નરસંઇઆચા સ્વામી રંગ કીધો;
કાંઇ ભોગ ધરીને લીધો રે, જીવન મારા.

પદ ૮૧ મું.

જમો જમો રે જુગદાધાર, જુગતે જમાડું;
શામળીઆ સરજનહાર, રંગભરી રમાડું.
પુરીઓ સુંદર સાર, કુર કપુરે વાસી;
સીરાવો સાકર દૂધ, હરીની હું દાસી.
મારે ઘરે ધરી રહું હું, ઘી ભરી છે વાઢી;
હું ઠારૂં રે મારો હાથ, જીવન જમાડી.
પીરસું પીરસું રે પોળીપાક, સુંવાળી સેવું છે;
મારૂં મંદીર જુઓ મહારાજ, જોવાને જેવું છે.

બેસો બેસો રે મંદીર માંહે, છોગલીયાં છોડીને;
શું કરશે દુરજન લોક, મુખડાં મોડીને.
મારે નવ રે કોઇનું કામ, કામ તમારૂં છે;
મારે તમ પ્રતાપે શ્યામ, સરવે સારૂં છે.
પીયો પીયો રે પુર્ણાનંદ, જીવન જળ લોટા;
મુખવાસે બીડી પાન, ગંગેરી મોટા.
નરસૈયાના ઠાકોર ઠીક, મન મારૂં મોહ્યું છે;
શ્યામળીયો જાણ સુજાણ, સામું જોયું છે.

તુલસી.

જુનાગઢ તાબે કુંતિયાણાનો સારસ્વત બ્રાહ્મણ--સંવત ૧૬૧૪--
સને ૧૫૫૮ માં હૈયાત હતો.

ધ્રુવાખ્યાન.

ચોપાઇ.

ગૌરીનંદન તુજને વર્ણવું, કીરતન કરૂં એક અભીનવું;
હરીગુણ ગાવાને ઇછે મંન, જે ગાતાં નિરમળ થાએ તંન.
એક દંત લંબોદર રાયે, સુધબુધ દાતા સેવક ધાએ;
શોભિત સુંઢ સીંદુર સાર, કવિતા જન કોઇ ન લહે પાર.
વિઘ્નહરણ નિર્વિઘ્ન નાયક અપાર, વહાન મુષક મોદીક આહાર;
અદભુત રૂપ લહે નવ પાર, આયુધ ફરશી ને ભુજ ચાર.
ઉર પેહેર્યા શોભે સણગાર, મુગટમણી ઝલકે ઝાતકાર;
સુર તેતરીસ આગળ સમરે, સીધ કારજ સેવકનાં કરે.

પુર્વછયો.

સુધ બુધ નાયક સેવીએ, ગુણવંત ગુણભંડાર;
તું ત્રુઠે સરવ પામીએ, અક્ષર કથા અપાર.

ચોપાઇ.

અંબુજસુતસુતા વરણવું, શીતલ સુંદર રૂપ અભીનવું;
તેહતણો ઉત્તમ શણગાર, ભવસાગરના તારણહાર.
સુંદર વદન શરદનો ચંદ, કીધી આડ કે શશી વદંન;
દીસે કંઠે અનોપમ હાર, કવિતા કહેતાં ન આવે પાર.

શોભે સુંદર શુદ્ધ શરીર, નારીકુંજર પેરણ ચીર;
પાએ નેપુરતણો ઝણકાર, મુનીજન રૂપ ન પામે પાર.
અદ્દભુત રૂપ કળ્યું નવ જાએ, અગમ અગોચર તું સૌ માંએ;
વાહન હંસ કમલ સંજોગ, વામ પુસ્તક વિણારસ ભોગ.
એવું રૂપ હું સમરૂં માય, માતા અનાથને થાજે સાહ્ય;
ભવસાગર તુજ નામે તરૂં, સમરણ સેવા તારી કરૂં.
શુક સનકાદિક સનતકુમાર, વિશ્વતણી તું જુગદાધાર;
ધ્રુની કથા કેરો ઉલ્હાસ, શુણો વીનતી વદે વેદવ્યાસ.
શુકદેવે જે કહી વાત, પરીક્ષતે સાંભળી સાક્ષાત.

પૂર્વછાંયો.

માતા રે માતા માતા તું, સેવક સમરે સોય;
અક્ષર એહવા આપજો, જે ખોટ ન કાઢે કોય.
કવિતા તે કેહેતા કહી ગયા, કેહેતા તે કહેશે ભેદ;
અક્ષર એહેવા આપજો, જે વાચા અવિચલ વેદ.
અક્ષર સારસ કંઈ નવ લહું, નવ લહું ભેદ વિચાર;
તું ત્રુઠે સરવ પામીએ, અંધો તે આંખો સાર.
દ્વાપરે દૈત જેણે નીર્દળ્યા, ને પૃથવીનાં કીધાં કાજ;
પાંડવ હીમ પધારીયા, પરીક્ષતને પરઠી રાજ.

ચોપાઇ.

કરે કાજ અતિ લીલા વીલાસ, નહીં પાપ ને પુણ્ય પ્રકાશ;
ચોર દંડ નહીં અસત પ્રજા, સુખી ને રાયની ખ્યાત.
ધરમે ધજા નગરમાં ફરે, વીપ્ર બહુ અગની હોમ જ કરે;
હરીને ભજે સહુ નર ને નાર, પરીક્ષત રાજ કરે પ્રકાર.
પાપ બુદ્ધિ સૌ જન પરહરે, ધરમતણી સહુ મનશા ધરે;
માગ્યા મેહ મહીમો ઘણો, અતીથિ લક્ષ નહીં કોએ મણા.
એવી રીધી હસ્તિનાપુરતણી, અશ્વમેધનો જુવે તૂરી;
એમ કરતાં કેટલા દીન થિયા, મૃગયા રમવાને રાજા ગિયા.
અખે વનમાં રમે રાએ, પશુઘાતતણો ઉપાએ;
કલી સમાગમ વનમાં થયો, તછ મત દુરમત આવાયો.

આવ્યા ચાલીને રણમાં વીર, ધરૂં ધ્યાન એક તપશી ધીર;
કર્યો સાદ તપશી તે ન શુણ્યો, વાધ્યો ક્રોધ તે રાજાને ઘણો.
મનમાં કાંઇ ન આણ્યું પાપ, નયણે દીઠો મુવો સાપ;
લઇ ઘાલ્યો તપશીને ગળે, લખ્યા લેખ ટાળ્યા નવ ટળે.
ઘાલી સાપ રાજાજી ગયો, તાંહાં તે તપશી કેરો પુત્ર આવીઓ.
દીઠો પિતાને કોટે કાલ, પગથી તે શીરે વાધી ઝાલ.
કોણ અધરમી આવ્યો વન જેહ, પીતા મારાને દુખ હવો તેહ;
બાળી ભસ્મ કરૂં તત્કાળ, સ્વરગ મૃત્યુ ને હોએ પાતાલ.
બાલક મનમાં વાધી રીશ, ઘસે હાથ ને ધુણાવે શીશ;
બાલકે મનમાં કીધું સહી, હવે દેઉં શાપ તે વેગે વહી.

પૂર્વછાંયો.

પીતા માહારો પરભવ્યો, જેણે ગળે ઘાલ્યો કાળ;
સાતમે દીવસે તક્ષક કરડજો, રીશે તે બોલ્યો બાળ.
શાપ દઇ ઉભો હવો, તાંહાં તાળી છુટી તાત;
પૃથવી જાણ્યું પતિને શાપિયો, અણઘટતી કીધી વાત.

ચોપાઇ.

ઉદર ભરે એ પૃથવીતણાં, બહુ ભાગ એહશું છે ઘણાં;
એહને શાપ ન દીજે બાળ, આપણે તપશીને શો કાળ.
તપ્યા કરવું ને ધરવું ધ્યાન, નહીં ક્રોધ ને બ્રહ્મગનાન;
એહેવી વાત મનમાં આદરો, ભવસાગર રૂડી પેરે તરો.
દીજે શાપ જેણે દુખ થાએ, તપતણું ફલ એ લઇ જાએ;
તે માટે વારૂંછું આપ, રખે તું કેને દેતો શાપ.
વેગે હેતે કીજે જાણ, પુણ્ય જોગ કરવાને પ્રાણ;
નવ બ્રાહ્મણ એક નગરમાં ગયો, થયો શાપ રાજાને કહ્યો.
સાત દિનમાં સાધન સાંધ, પછે કરડશે તક્ષક નાગ;
સુણ્યો શાપ પરીક્ષત વીર, કેહે જાઉં હવે ગંગા તીર.
તેડું મુનીવર તપસી જેહ, જાણું ઋતુક ન પામે તેહ;
એવો તે મનમાં કરી વીચાર, વેગે તે ગયા ગંગાપાર.
અનેક ઋષી સાથે બહુ પળ્યા, દેશ દેશના રાજા મળ્યા;
નગરતણો જે અરધો વાસ, આવી બેઠા છે રાજા પાસ.

પ્રેમે કરી ગંગાનું સ્નાન, પરીક્ષિતે પરઠયાં અતિ બહુ દાન;
આત્મસાધન ભાવે કરી, હરીભક્તી મનમાં આદરી.
રાજા કરમતણે અનુસાર, શુકજી આવ્યા તેણી વાર;
રાય પરીક્ષિતે કર્યો પ્રણામ, હું કૃતારથ કીધો શામ.
પુછે ઋષી રાજાને એ શું, ટાણે આવ્યા તે કારણ કશું;
કરી વાત નીપની જેહ, શુકજીને સંભળાવી તેહ.
હવે તે વીધ કરો કીરતાર, ભવસાગર હું પામું પાર;
ગુણ ગોવિંદ સાંભળવાને મંન, જેણે તે નીરમલ થાએ તંન.
ઋષીજીએ મનમાં દયા ધરી, ધ્રુવ ભગવત કથા હેતે આદરી;
કથાસંબંધ જવ આવ્યો એહ, હરીભગત ફલ પામ્યો જેહ.
ધરી ધ્યાન મન શ્રીગોપાલ, સ્મરણ સુખ જે પામ્યો બાલ;
કાલ કેટલાએક રાજ કરી, પંછે પોતે આવ્યા હરી.
મેરૂ શીર લઇ થાપ્યો જાણ, અવીચલ પદ આપ્યું નીરવાણ;
પાંચ વરસનો બાલક જેહ, તપ કરીને ફલ પામ્યો તેહ.
સ્વયં દેહે નર ને નાર, ધ્રુવ તે વસે સ્વરગ મોજાર;
કથા સંબંધ જવ એહેવો કહ્યો, રાજા તે મનમાં વીસ્મે થયો.
તપમહિમા સાંભલી એણે, પાંચ વરસના બાલક તણે;
નરપતી મનમાં નીરમે અશું, પુછે એનું કારણ કશું.
પરીક્ષત પુછે શુકજી સુણો, મહત મહીમા છે તમતણો;
તે કારણ મુને કોહોને દેવ, કેમ પામ્યા જે પુરણ દેવ.
પાંચ વરસનો બાલક જેહ, તપ કરીને પદ પામ્યો તેહ;
તપ કઠણ આદરીયું અતિસાર, કેમ વશ કીધા દેવ મોરાર.
કોણ કારણ એ વનમાં ગયો, દુભવ્યો કોણે વેરાગી થયો;
કેમ જાણી એણે વનની વાટ, નહીં બુદ્ધિ ને અવસ્થા ઘાટ.
મહા વનમાં બીનો તે બાલ, ઘણો વિપરીત હોએ વીકાલ;
નહીં તેની અવસ્થા ગરમ, એશું જાણે વૈષ્ણવનો ધરમ.
એ એકલો કેણી પેરે ગયો, મહા મંત્ર કોણે ઉપદેશીયો;
કેમ દર્શન આપ્યું પરીબ્રહ્મ, શું તે સુકીત એહેનું કરમ.
શું તપ સાધ્યું એણે સાર, શું અશ્વમેધ કીધો શતવાર;
અનાથ પ્રેત સંસ્કારજ કર્યો, કોણ ધરમ અધીક આદર્યો.

શું સતકન્યા પરણાવી ધરમ, અગ્નીહોત્રનાં પાળ્યાં કરમ;
માતપીતાની સેવામાં રહ્યો, દેતાં ધેન સુર પ્રત્યે ગયો.
શું ઝાઝાં દીધાં તલદાન, શું ધરા અંબ શંતોખ્યા માન;
સરોવર કુપ બહુ વાવજ કરી, કે દુર્ભીક્ષામાં અંન વાવરી.
કોણ ઉપાય કીધો એ બાલ, દરશન પામ્યો શ્રીગોપાલ;
શુકજી કહો કથાનો ભેદ, તમારી વાચા અવીચલ વેદ.
શુકજી કહે સુણ પાંડુકુમાર, ધન્ય ધન્ય રાજા તુજ અવતાર;
એ કથાનો સાંભલતાં ધરમ, કોયે ન જાણે એનો મરમ.
બીષ્માવંતી નગરી અવિધામ, ભગત રાજા ને વૈષ્ણવધામ;
તેહતણી કથા કહું સાર, જેહને કુલ ધ્રુવનો અવતાર.
ઉત્તાનપાદ રાજ અતી કરે, ધરમ મારગે સરવે સાંચરે;
અખંડ વ્રત એકાદશી કરે, તુલશીની માલા કંઠે ધરે.
બાર લાખ ચોરાશી ગામ, જમકીંકર ન પામે ઠામ;
ઉત્તાનપાદની દુહાઇ ફરે, જમકીંકર આડો નવ નીસરે.
એણીપેરે રાજ કરે રાજંન, હવે કહું નગરીનું ધન;
એક લાખ ચોસઠ હજાર, કોટી ધજ ઉત્તમ વખાર.
ચૌટાં ચોવીસ ને ચોકજ સોલ, વૈષ્ણવ કીરતન કરે ઝકઝોળ;
રત્નજડીત તોરણ ઝલકાર, નગર સરવમાં દીસે પ્રકાર.
કોય દેશ બહુ જોધે સજાએ, પાંચ કોટ ને ફરતી ખાએ;
નગરે નદી વેહે સરસ્વતી, જેણે દરશને પાતીક ન રહે રતી.
હવે કહું કટક બંધ જેહ, શ્રવણે રાજા સુણજે તેહ;
હય હેમર અતી પાળા પલે, કેટલા બેસી સુખપાલે ફરે.
આઠ હજાર હેમર અતિસાર, ચોવીશ લાખ ચડે અસ્વાર;
પાયદલ રથ દલ સાર સારથી, મોટા નાયક લક્ષ મહારથી.
રાજા રાજ એણી પેરે કરે, વાજીંત્ર શબ્દ સ્વરગે સંચરે;
છજાંમંડીતણી માંડણી, અતી પુરની શોભા ઘણી.
તે રત્નજડિત ગોખ પ્રકાશ, દીપક વણ અહરનીશ ઉજાશ;
હીંડોળા ખાટે કડાં કસકસે, અષ્ટમાસિદ્ધિ ત્યાં વાસો વસે.
નર નારી મને ધરી ધીર, નીશ દીન સમરે વીઠલ વીર;
પતીવ્રતા નારી આદરે, સ્વામીની બહુ સેવા કરે.

ઘેર ઘેર ક્યારા તુલસીતણા,પુજે અભ્યાગત નહીં કોય મણા;
દુષ્ટ વિઘ્ને ચઢે રાજંન, ક્રીડા કરે ને નાટચારંભ.
કુંકું નહીં નગર પરવેશ, ભગત રીત છે રાયને દેશ;
રીધરાજ એણી પેરે કરે, ભવસાગર આછી પેરે તરે.
એ રાજા ઘેર તારૂણી બેય, અતી રૂપ ને રંભા છેય;
મસ્તક વેણી ભુજંગ રાખડી,નયણાં બાણે અનંગ કરમડી.
કીર નાશીકા શુભ કપોલ, અધર પ્રવાલી દેશે ઘોલ;
અંગે કસ્તૂરી પ્રેમલ સાર, રામા રૂપ ન લહે પાર.
સુખ શોભે છે ચંદ્રાકાર, વીકશીત કમલ ને અલીઆકાર;
ઓપે કંઠે હેમના હાર, સુંદર કમુદી દેશે બહુ સાર.
ઉરતા ફલ જેમ આશરી, કટી લંક જાણે કેશરી;
ઉર ઉપર ઓપતા ત્રીખંડ, જાણીયે વીણીયે રચ્યું ત્રીપંડ.
બાંહે બેરખા કંકણ સાર, અતી કીરણ ન પામે પાર;
કર પોંચી મુદરા રાખડી, તે શોભા દીશે અભીનવી.
કટીમેખલા નેપુર ઝણકાર, વીછુઆ વાજે બહુ તે સાર;
સુભગ ચાલ ગતી હંસતણી, વસ્ત્રે પેહરવાની શોભા ઘણી.
વરસ અષ્ટાદશ રૂપનીવેશા, નહીં જરા નારી પરવેશા;
અહોનીશ રાયશું ક્રીડા કરે, એણીપેરે રાત દિવસ વિસ્તરે.
ઘણું માન તે પ્રભાવતી, બીજી નેત્રવતી મહાસતી;
એમ કરતાં કેટલા દિન થયા, બેહુ નારીને ગરભજ રહ્યા.
ગરભસ્થાનનું આવ્યું તે કાજ,વસીષ્ઠને તેડાવ્યા મહારાજ;
સજન કુટુંબનાં ગળ્યાં મોહો થયાં,અમ ઘેર સ્વામી તમ આવિયા.
સજન કુટુંબ મલીને સાર, ગુરૂ ગોત્રજને કીધો જુહાર;
વસિષ્ઠ બોલ્યા તવ સુખથકી, સાંભળ નેત્રવતી મહાસતી.
તમ ઉદરે હશે ગરભ જેહ, અવીચલ પદ પામશે તેહ;
નેત્રવતી મન લજ્જા પામી, તમારૂં વચન સત હજો સ્વામી.
દઇ આશીશ ને ઋષીજી વળ્યા,વળાવાને રાય પાલા પલ્યા;
એમ કરતાં કેટલા દિન થયા, જનમ સમે જોશી આવિયા.
ખગોલ ભુગોલ સુર્ય સિદ્ધાંત, ખગ લક્ષણ ને તારાપાંત;
એવા તેડાવ્યા જોશી જાણ, ત્યાં મધરાતનું થયું પ્રમાણ.

અભતુલ ને શ્રેષ્ટ સિદ્ધાંત,ચતુર લક્ષ જોતીપનું જાણે પ્રમાણ;
એવા તે જોશી બેઠા જાણ, ત્યાં મધરાતનું થયું પ્રમાણ.
નેત્રવતીને પ્રસવ થયો; ભાણ શબ્દ નારી તબ ક્હ્યો;
સાધ્યા ગ્રહ જોશીએ સાર, રેણી તે વીતી પહોરજ ચાર.
(જાણે) ખટ ઘડી રેણી પાછલ રહી, ત્યાં પ્રભાવતીએ પુત્ર પ્રસવ્યો સહી.
જોશી મનમાં વિચારે વાત, ત્યાં પુત્ર જનમ્યો પરભાત;
ગુણીજન મંગલ ગાયે બહૂ, ઘેર ઘેર ઓછવ માંડે સહૂ.
વૃદ્ધ સાધુ રાજા તવ કરે, માંગણ જનનાં દલીદર હરે.
અનેક ભાવટ ભાંગી ભાટ, માંગણ ભાટ મળ્યા બહુ જાત;
હય હેમર પીતાંબર પટકુલ, માંડો સજન ને કુંકુમ રોલ.
ઘેર ઘેર ઉંબર દુધે ધુવે, આકાશથી અમર સહુ જુવે;
વાધે બાલક મનમાં આનંદ, ક્રીપા કીધી પરમાનંદ.
વાજીંત્ર વાગે બહુ પેર, ધજા પતાકા માંડે ઘેર ઘેર;
તરીયાં તોરણ બાંધ્યાં સાર, શણગારી બહુ પેરે બજાર.
તેડી લાવ્યા જોશી જાણ, જનમ પત્રિકા કરે વખાણ;
માધવ માસ ગ્રહ શુદ્ધ ચાર; તીથી એકાદશી ને સોમવાર.
કન્યાલગન વહે રાજંન, મીન રાશી ગત કરમે ચંદ્ર;
જનમ નામ જન્મોતરી ખરી, લખ્યું વીધાતાનું ન ટળે કદી.
તિથિ વાર એ એકજતણાં, પણ લગને ફેરવડાશે ઘણાં;
ધન લગન વેહે અતિ માન, એકનું ધ્રુવ બીજું ઉત્તમ નામ.
ધ્રુવ ઉત્તમ એ નામજ ધરી, ભણી મંત્ર પ્રતિષ્ટા કરી;
જોશીને તવ દીધાં દાન, શત અશ્વ ને સુવર્ણ વિમાન.
માણક મોતી હીરા સાર, કુળ દેવિને કીધો જુહાર;
ઘણું સુખ ભોગવો રાજેંદ્ર, કુંવર વાધે જેમ શુક્લપક્ષ ચંદ્ર.
હુંકારે રાયનું મન હરે, સ્તનપાન અન્યનું ન કરે;
આઠ માસના બોલ્યા બાલ, વિકસિત કમલ તે સુંદર સાર.
સોનું ને સુગંધી સાર, તેમ હરીભગત ને રાજકુમાર;
હસે ને સુક સેરા છાંટે જેહ, અધિક શોભે બાલની દેહ.
પ્રભાવતીનો ઉત્તમ તંન, તે ઉપર ઘણું રાયનું મંન;
અતિ માન તે પ્રભાવતી, રાયને વચને રેહે તે સતી.

આદર ભાવ ઉત્તમપર ઘણું, નામ ન લીએ ધ્રુવજીતણું;
બાલકને નવ બોલાવે કોએ, નેત્રવતી મન દોહેલાં હોએ.
નીર છુટે છે નયણે થકી, કોએને દુખ કહેવાતું નથી;
એમ કરતાં કેટલા દિન ગયા, કુંવર જાણવા જેવડા થયા.
એક રાત મધરાતને સમે, કરે વાત માતાને ગમે;
હે માતા એક સાચું વદે, શું દુખ છે તારે હદે.
વણ નીર જેમ વેલ કરમાએ, તેવું મુખ તારૂં દીસે માએ;
જનુની કારણ કોહોને એહ, કશુંરે દુખ છે તાહારે દેહ.
લઘુ વેશ અમે છાંડીઓ, કાં હરખ હઇઆમાંથી ગયો;
તે કારણ માતા કોહોને કથી, શો અપરાધ આ દેહજ થકી.
માતપિતાનાં સુખ કારણે, હું અવતરે શાનું દુખ તમને;
તે વિસ્તારીને કહો મુને માત, મને સાંભળવાની ઇચ્છા તે વાત.
પ્રભાવતીનું મુખ જ્યહ હશે, તે મરમ સમજાવો માહારે વિષે;
એ કારણ કહો માહારી માત, અમે છોરૂ નવ જાણું વાત.
નેત્રવતી કહે સાંભળ તંન, તું બાલક નવ જાણે કેનું મંન;
શ્રી ગોવિંદ જન મોટા કરે, અંતર દુખ સહુ મારૂં હરે.
બીજી વાત કરી આલપંપાલ, બહુપેરે સમજાવ્યો બાલ;
એમ કરતાં થયો પ્રાતઃકાલ, રમત માંડી નિરગમવા કાલ.
પાંચ વરસનાં બાળક બે, રમત રમવાને હોશ છે;
રમત મિસે રમે બેહુ જણા, લક્ષણ બતરીશ નહીં કોઇએ મણા.
ઉત્તમતણી દાસી જેહ, ધ્રુવતણે હાંકલે છે તેહ;
કુંવર મનમાં વીમાસે અશું, આ દાસી બોલે તે કારણ કશું.
એમ કરતાં કેટલા દિન થયા, બે બાંધવ સભામાં ગયા;
બંનો દષ્ટ નીરખતાં રાજંન, ઉત્તમને તવ કીધી સાન.
બેઠો લઇ ઉત્તમ ઓછંગ, રાજાને મન વરત્યો રંગ;
ધ્રુવ તો મનમાં ઝાંખો થયો, પણ હેઠો બેસ કોણે નવ કહ્યો.
ધ્રુવ સામું રાજા નવ જુવે, ધીરો બાલક પ્રસિદ્ધ નવ રૂવે;
ભુપતી ભાવ મનમાં નવ ધરે, બાલકને આદર નવ કરે.
કુંવર સામું સહુ જોઇ રહ્યું, પણ બેશ હેઠો કોણે નવ કહ્યું;
સભા આદર નવ દેખે બાલ, હદે સમરે શ્રીગોપાલ.

બાલક વળતું વિમાસે મન, હવે હું જાઉં હરીને શરણ;
ધ્રુવતણે મન વસિયો કાલ, વળ્યો પાછો આંશુ અશવાલ.
તજી સભા પાછા સંચર્યા, નયણે મેઘ આપાડી તણા;
રાખે રૂદન હઇએ ન માએ, પરઠે પાગ આઘો નવ થાએ.
ઉદે અરક જશો પરભાત, દીઠું મુખ અપરમા માત;
પ્રભાવતી વચન ઓચરે, ધ્રુવ દુઃખ તે શાને કરે.
તારે દાસી હતી રાણીની પાસ, તે બોલી વચનપ્રકાશ;
ઉત્તમ રાય ઓછંગે ગીયો, ધ્રુવ દુખી તે કારણે થિયો.
પ્રભાવતી મન લાગે દુખ, કઠણ વચન તવ બોલી મુખ.
સાંભલ ઓછી નારના તંન, વિકલ કાં થયું તારૂં મંન.
દુરભાગી ઉદરે અવતર્યો, તો દુખ એવડું શાને કરો;
ઉછંગતણું જો વાંછે સૂખ, તો તજી દેહ અવતર માહરી કૂખ.
પુણ્યહીન તુજ માતાતણું, તો ઉછંગ સુખ કેમ પામીશ ઘણું;
ઉદરે અવતરે મારી તું, તો ઉછંગતણું સુખ આપીશ હું.
તારી માતાને પુણ્ય નહીં ભાગ, તેમાંથી તું લેવા કરે લાગ;
તે સારૂ અરથ નવ સરે, ફોગટ બીજો ફેરો ફરે.
હું કહું કુંવર તેમ કરો, મહા વનમાં જઇ તપ આદરો;
ભજજો ભુધરને અહોનીશ, ઉદરે માગજો મારે આવીશ.
વચન સુણી વીમાશે બાલ, પગથી મુસ્તક લાગી જ્વાલ;
મનનો ક્રોધ માલીએ ચડ્યો, અપર માને પગે જઇ પડયો.
સુણો માતા વિનતી કરૂં, દીઓ આશીશ હું વન સાંચરૂં;
માગી શીખ ને ધ્રુવ ચાલિયો, નીજ માતાને મંદિર આવિયો.
દીઠું વદન માતાએ સુતતણું, અંતરમાં દુખ લાગ્યું છે ઘણું;
ધ્રુવને તવ પુછે છે માત, કોણે દુભાવ્યો કેહેને વાત.
બાળક રૂદન કરે અતિ ઘણું, હેત નવ દીઠું પિતાતણું;
માતા સાંભળ એહ વિચાર, અમે ગીયા સભા મોઝાર.
હતા બન્ને તે બાંધવ સંગ, પિતાએ લીધો ઉત્તમ ઓછંગ;
રાય મીટ ઉત્તમ પર કરી, જહાં બોલું તહાં જુવે ફરી.
પિતાજીને અભાવજ થીયો, એઠો નહીં હું ઉભો રહ્યો;
માણુસ બેસ કોએ નવ વદે, અતી દુઃખ થયું મહારે હૃદે.

તે કારણ મનમાં અતિ દુઃખ થયું,દુઃખથી નેત્રે રૂદન આવ્યું;
તેમાં ઓછું કાંઇક રહ્યું, પ્રભાવતીએ વચને કહ્યું.

પૂર્વછાયો.

હું સભા માંહે રે પરવર્યો, અને પિતાએ ન દીધાં માન;
માનભંગ થઇ નીસર્યો, જેમ દેશ રહીત રાજાન.
ભોંઠો થઇને શું કરૂં, માત ન પામે માન;
આ જીવ્યાપેં મુવું ભલું, ધૂળ ખાવી નહીં ધાન.
અમે તે બંનો બાંધવા, રમતા તે હેતે માત;
ઉત્તમ ઓછંગે બેસાડીયો, ને મને પરહરીયો તાત.

ચોપાઇ.

મહા પાતીક કોઇ મેં કર્યાં, ભરી સભામાં મને પરહર્યાં;
સરોવરતણી મેં ભાંજી પાલ, તો દુખ પામ્યો આણે કાલ.
સતી સંચરતી અગનીની ઝાળ,તે શિર બોલ્યો હું કઇ આલ;
તે પાતિક મુજ લાગું એહ, તો દુખ પામ્યો આણે દેહ.

પૂર્વછાયો.

ગાવો પીયાવે કે ગોદરે, ધવરાવે જીહાં વાછ;
સાદ કરીને વારીયો, તે પાતીક લાગ્યું સાચ.

ચોપાઇ.

અધીક આચરૂં અધરમ, હાડવીક્રય કીધાં કરમ;
બેઠો આસને ભોજને સાર, ઉઠાડયો બ્રાહ્મણ કરી તીરસ્કાર.
દુરબલ કેને જાણી કરી, ન દીધું માન આદર કરી;
તે પાતીકનો નહીં કાંઇ છેહ, જાણું પાતીક લાગ્યું તેહ.
પર ખેત્રે જે પેઠી ગાય, વણ સ્વારથે વાળી જાય;
એહેવાં પાપ જો મુજથિ થીયાં, તે આણે કાલે આવિયાં.
અન્યા થાયે રાજદુવાર, રવીરથ બેસે તેણી વાર;
ખોટી શાખ પીયારે જઇ પુરી,તે પાતીક મુજ લાગ્યું ફરી.
તીલ કાલાં પીયારા ચોર, વાધે ભોગ કુડા પગ ભર;
થાપણ રાખી પરાઇ પાસ, કીધી ઘાત કરી વીશ્વાશ.
એહેવાં પાપ જો મુજથી થયાં, તો તે આણે કાલે આવીઆં;
ધ્રુવ કહે માતા સાંભળે, કીધાં પાપ કોએ નવ ટળે.

બાલક વળતું વિમાશે મંન, હવે હું જાઉં હરીને શરણ;
ધ્રુવતણે મન વસિયો કાલ, વળ્યો પાછો આંશુ અશવાલ.
તજી સભા પાછા સંચર્યા, નયણે મેઘ આપાડી તણા;
રાખે રૂદન હઇએ ન માએ, પરે પાગ આવો નવ થાએ.
ઉદે અરક જશો પરભાત, દીઠું મુખ અપરમા માત;
પ્રભાવતી વચન ઓચરે, ધ્રુવ દુ:ખ તે શાને કરે.
તારે દાસી હતી રાણીની પાસ, તે બોલી વચનપ્રકાશ;
ઉત્તમ રાય ઓછંગે ગીયો, ધ્રુવ દુખી તે કારણે થિયો.
પ્રભાવતી મન લાગે દુખ, કઠણ વચન તવ બોલી મુખ.
સાંભલ ઓછી નારના તંન, વિકલ કાં થયું તારૂં મંન.
દુરભાગી ઊદરે અવતર્યો, તો દુખ એવડું શાને કરો;
ઉછંગતણું જો વાંછે સૂખ, તો તજી દેહ અવતર માહરી કૂખ.
પુણ્યહીન તુજ માતાતણું, તો ઉછંગ સુખ કેમ પામીશ ઘણું;
ઉદરે અવતરે મારી તું, તો ઉછંગતણું સુખ આપીશ હું.
તારી માતાને પુણ્ય નહીં ભાગ, તેમાંથી તું લેવા કરે લાગ;
તે સારૂ અરથ નવ સરે, ફોગટ બીજો ફેરો ફરે.
હું કહું કુંવર તેમ. કરો, મહા વનમાં જઇ તપ આદરો;
ભજજે ભુધરને અહોનીશ, ઉદરે માગજે મારે આવીશ.
વચન સુણી વીમાશે બાલ, પગથી મુસ્તક લાગી જ્વાલ;
મનનો ક્રોધ માલીએ ચડ્યો, અપર માને પગે જઇ પડયો.
સુણો માતા વિનતી કરૂં, દીઓ આશીશ હું વન સાંચરૂં;
માગી શીખ ને ધ્રુવ ચાલિયો, નીજ માતાને મંદિર આવિયો.
દીઠું વદન માતાએ સુતતણું, અંતરમાં દુખ લાગ્યું છે ઘણું;
ધ્રુવને તવ પુછે છે માત, કોણે દુભાવ્યો કેહેને વાત.
બાળક રૂદન કરે અતિ ઘણું, હેત નવ દીઠું પિતાતણું;
માતા સાંભળ એહ વિચાર, અમે ગીયા સભા મોઝાર.
હતા બન્ને તે બાંધવ સંગ, પિતાએ લીધો ઉત્તમ ઓછંગ;
રાય મીટ ઉત્તમ પર કરી, જહાં બોલું તહાં જુવે ફરી.
પિતાજીને અભાવજ થીયો, બેઠો નહીં હું ઉભો રહ્યો;
માણસ બેસ કોએ નવ વદે, અતી દુ:ખ થયું મહારે હ્દે.

તે કારણ મનમાં અતિ દુઃખ થયું, દુઃખથી નેત્રે રૂદન આવ્યું;
તેમાં ઓછું કાંઇક રહ્યું, પ્રભાવતીએ વચને કહ્યું.

પૂર્વછાયો.

હું સભા માંહે રે પરવર્યો, અને પિતાએ ન દીધાં માન;
માનભંગ થઇ નીસર્યો, જેમ દેશ રહીત રાજાન.
ભોંઠો થઇને શું કરૂં, માત ન પામે માન;
આ જીવ્યાપેં મુવું ભલું, ધૂળ ખાવી નહીં ધાન.
અમે તે બંનો બાંધવા, રમતા તે હેતે માત;
ઉત્તમ ઓછંગે બેસાડીયો, ને મને પરહરીયો તાત.

ચોપાઇ.

મહા પાતીક કોઇ મેં કર્યાં, ભરી સભામાં મને પરહર્યાં;
સરોવરતણી મેં ભાંજી પાલ, તો દુખ પામ્યો આણે કાલ.
સતી સંચરતી અગનીની ઝાળ, તે શિર બોલ્યો હું કંઇ આલ;
તે પાતિક મુજ લાગું એહ, તો દુખ પામ્યો આણે દેહ.

પૂર્વછાયો.

ગાવો પીયાવે કે ગોદરે, ધવરાવે જીહાં વાછ;
સાદ કરીને વારીયો, તે પાતીક લાગ્યું સાચ.

ચોપાઇ.

અધીક આચરૂં અધરમ, હાડવીક્રય કીધાં કરમ;
બેઠો આસને ભોજને સાર, ઉઠાડયો બ્રાહ્મણ કરી તીરસ્કાર.
દુરબલ કેને જાણી કરી, ન દીધું માન આદર કરી;
તે પાતીકનો નહીં કાંઇ છેહ, જાણું પાતીક લાગ્યું તેહ.
પર ખેત્રે જે પેઠી ગાય, વણ સ્વારથે વાળી જાય;
એહેવાં પાપ જો મુજથિ થીયાં, તે આણે કાલે આવિયાં.
અન્યા થાયે રાજદુવાર, રવીરથ બેસે તેણી વાર;
ખોટી શાખ પીયારે જઇ પુરી, તે પાતીક મુજ લાગ્યું ફરી.
તીલ કાલાં પીયારા ચોર, વાધે ભોગ કુડા પગ ભર;
થાપણ રાખી પરાઇ પાસ, કીધી ઘાત કરી વીશ્વાશ.
એહેવાં પાપ જો મુજથી થયાં, તો તે આણે કાલે આવીઆં;
ધ્રુવ કહે માતા સાંભળે, કીધાં પાપ કોએ નવ ટળે.

કીધાં પાપ ભોગવશો સોય, લખ્યું વિધાતા વ્યર્થ ન હોય;
નથી સગું કો આ સંસાર, લેણે દેણે લે અવતાર.
માત પિતા સુત દાર સંબંધ, એ રાખે માયાનો બંધ;
અગાધ જલ છે આ સંસાર, હરિ નામે તે પામે પાર.
શીખ દીઓ માતા હવે હસી, એહ વાત મારે મન વસી;
ખોટી આશા શી આ જંજાલ, હવે હું સમરૂં શ્રીગોપાલ.
તપ સાધું મહા વન સંચરી, દર્શન પામું શ્રીનરહરી;
માતા વચન એવાં સાંભળી, મુરછાંગત થઇ ધરણી ઢલી.
પામી અચાનક મૃત્યુ કાલ, બાંહ્ય ગ્રહી બોલાવે બાલ;
માતા હું નથી વન સંચર્યો, તો દુઃખ એવડું શાને કરો.
અમૃત વચન ધ્રુવ બોલે અશાં, માતા પ્રાણ તવ હૃદે વસ્યાં;
બેઠી થઇ ઉઘાડ્યાં નેત્ર, કોમલ વદને નીરખ્યો પુત્ર.
માતા વચન બોલી એમ, બાપુ તું વન જાઇશ કેમ;
ઘેર બેઠાં તું કરજે રાજ, સભામાં તારે શું છે કાજ.
જવ અંબાજી મોટો કરે, રાજભાર શિર ઉપર ધરે;
કરતા તપ જોગેશ્વર હશે, રાત દિવસ જે વનમાં વસે.
રાજકુંવર તું મહારા તંન, કશી વાત વીચારીશ ન મંન;
વનમાં હોય વનચર વિકાલ, ઉપદ્રવ તુજને કરશે બાળ.
વિકટ પંથ ને વન અતિ દૂર, કોઇ પ્રકાર ન સુઝે સૂર;
અનેક પંખી કરે પોકાર, મનુષ માત્ર નહીં વનમોઝાર.
વૈતરપાલ અશુભી મુખ જેહ, તેહતણો નવ લાધે છેહ;
વીપરીત તિહાં વસે જમદૂત, વિવિધ પેરનાં ત્યાં હોય ભૂત.
સીંહ ચીતરા વીછુ વીકાળ, રોઝ સાબર ને ભેસુ શિઆલ;
નાહર શશા જંગલ મોઝાર, વાનર શેન ન લાધે પાર.
મોટા ભુજંગ મણિધર જેહ, નવ કુલના અધિકારી તેહ;
વસે વીર એ ત્યાં અતિ ઘણા, પુરણ વીર નહીં કોએ મણા.
સદાશીવને પ્રિય છે જેહ, જેને અલગા ન મુકે તેહ;
વસે વન મણીધર ઘણાં, પુરણ વીખ નહીં કાંઇએ મણા.

પૂર્વછાયો.

તૃષા તે તુજને લાગશે, સાંભળ માહરા વીર;
એકલડા વનમાં જશો, નહીં હોય પાસે નીર.
પુત્ર ધરણપર પોઢવું, નથિ રે તિહાં પલંગ;
ચરણ તારાં કોણ ચાંપશે, નથી સેવક પણ સંગ.
બોરડી, બાવળ, ગોખરૂં, કઠણ કાંકરા ધરણ;
પંથ પાળા કેમ ચાલશો, કોમળ તારાં ચરણ.
બોરડી અતી વીકટ છે, ચાલી શકે નહીં સાર;
બાવળતણા કાંટા ઘણા, તેહતણો નહીં પાર.
ગિરિ જંગલ બહુ ડુંગરા, માંહે વાનરના ઠાઠ;
પંથ આગળથી નથી દીઠો, કેમ તું જાણીશ વાટ.
સાદ કરૂં હું કેહને, પુત્ર પુત્ર કહી નામ;
સજ્જનડા ચાલ્યા પછી, ઉજ્જડ દીસે ગામ.
દેવો સઘળા પૂજીને, પામી છું હું તુજ;
રાંક કેરૂં રતનડું, એમ ગણું છું હુંજ.
દૈવજ દુરબલ ઘાતકી, મેં જાણ્યો છે તેહ;
શું પેહેલું સુખ આપિયું, હવે કાં દીએ છેહ.
પુત્ર મેં ન પરણાવિયો, કોય ન કીધાં કામ;
ભૂતલ ભુલાં આવિયાં, હઇડે ન પોતી હામ.
અંધા કેરી લાકડી, હું દુબલીનું ધંન;
હું વીદેશજ એકલી, કઠણ કરો છો મંન.
પુત્ર પાંચ હોએ જેહને, તેને સુખ ને સહાય;
એકજ હોએ દુબલીને, તેનું દુખ નવ જાય.
નેત્રવતી એમ ઓચરે, સાંભળે તેહ બાલ;
વશિષ્ઠે વચન કહ્યાં હુતાં, સાંભરિયાં તતકાલ.
વચન હૃદેમાં રાખિયું, ધારી મનમાં ભેદ;
વશિષ્ઠ વાણી સાચી જાણી, વાચા અવિચળ વેદ.
વચન એજ નિશ્ચય કર્યું, હૃદય નિવાર્યું માએ;
પુત્રને બોલાવીયો, ચાંપ્યો હઇડામાંહે.

ધ્રુવ તે વળતો બોલિયો, મુખે એવી વાણ;
માતા મુજને શીખ દો, નહીં તો તજવા પ્રાણ.
બાલક કેરો ભાવ જાણી, શીખ દીએ છે માય;
પુત્ર તમે રોહો ત્યાં લગે, ખટ રસ ભોજન થાય.

ચોપાઇ.

કરે વાત સંશય ટાળિયાં, ખટ રસ ભોજન તતપર થિયાં;
હેમ થાલ લઇ આગલ ધરી, પીરસે માતા પ્રેમે કરી.
છપ્પન ભોગ આરોગ્યા બહૂ, દાસી રાજવલાની સહૂ;
વળતો ધ્રુવ એણીપેરે વદે, એ વાત તમો રાખજો હૃદે.
કોયને નહીં કરશો જાણ, રખે રાજા રાખે મુજ પ્રાણ;
કુંવરે વાર્યાં એણી પેરે કરી, પસ્તાનાની વેળા થઇ ખરી.
માતાતણે ધ્રુવ લાગે પાય, વળતી આશિશ દીએ છે માય;
પંચ ઋખ પણ તુજ રાખશે, દુઃખ તારૂં હરશે દિન નિશે.

પૂર્વછાયો.

એકેકી દિશા જેટલી, જોગણી વસે જેહ;
બાલક જાણી રાખજો, દયા કરીને તેહ.
મધુકૈટભ જેણે મારિયા, પામ્યા દશ અવતાર;
જય વિજય જેણે ઉદ્ધારિયા, કરશે તાહારી સાર.

ચોપાઈ.

ધરા ઉપર જેટલા છે દેવ, રક્ષા તારી કરશે તેહ;
સિદ્ધ સાધક ને ખેતરપાળ, રક્ષા કરશે તાહરી બાળ.
વનઔષધીના જે રખેવાળ, રક્ષા તાહારી કરશે બાળ;
મુજ અનાથને દયા કરી, રાખે તુજને હૃદયાશું ધરી.
માતા પાસે વાત નિશ્ચે કરી, ચાલ્યો બાલક વનમાં ફરી;
જેવો નગરી આઘેરો ગયો, ત્યાં વામ ભાગે ખર બોલિયો.
વચ્છ સહિત ગાયજ મળી, નંદી પાસે દરશણ પરમલી;
કર અખ્યાણાં લઇ આવે નાર, વેદતણો શુણ્યો ઝમકાર.
મેહેલી નગર ને આઘો પળ્યો, ત્યાં મદ મૃગ તે સામો મળ્યો;
મન દઢ કરીને ચાલ્યો બાલ, જપતો મુખે શ્રીગોપાલ.

એ શુકનનું કારણ જેહ, મનવાંછિત ફલ પામે તેહ;
જોજન એકજ પંથે ગયો, થઇ રેણી ને વાશો રહ્યો.
વિતિ રેણી ને થયું પ્રભાત, હરીગુણ સુણે રાખી વાત;
ચાલીને આવ્યો નદી તીર, દંતધાવન તવ કીધું વીર.
ચાલ્યો બાલક પંથે પરવરી, હવે કથા નગરમાં સાંચરી;
જણ જણ મુખે વાતજ થઇ, ધ્રુવ તે વનમાં ચાલ્યો સહી.
કરે વાત સહુ ટોળે મળી, રાએ કાને પોતે સાંભળી;
ભણે ભુપતી એ વાત શી થાય, ધ્રુવ વનમાં કેણીપેરે જાય.
નેત્રવતિને માણસ મોકલ્યું, તમે મળવા આવું મેહેલ્યું;
રાણીએ વચન સુણીયાં કાન, દુભવ્યો બાલકને તમે રાજાન.
ધ્રુવ ઉત્તમ વચ્ચે વેહેરો કર્યો, તેણે દુઃખે વનમાં સાંચર્યો;
વચન સુણી દાસી મુખે જેહ, રાજા મનમાં પામ્યો છેહ.
નરપતિ મનમાં વીમાસે અશું, આપણે હાણ જગતમાં હશું;
સેન સજાઇ તત્પર કરો, ગયો બાલક તે વન પરવરો.
હય હેમરથ પાલા જેહ, રાજદ્વારે મળીયા તેહ;
નેત્રવતિ તવ પૂછે દાસ, માણુસ બહુ મળે પ્રકાશ.
દાસી મુજને કેહેજે ખરૂં, તે હવે ત્યાં તે શું છે પરૂં;
ત્યારે દાસી વદે સાંભળો માય, રાજા ધ્રુવને મનાવા જાય.
રાણી વચન તવ બોલી અશું, હવે મનાવવાનું કારણ કશું;
પેહેલી વાત વિમાશી નહીં, હવે લોક બુઝાવણી સહી.
જા દાસી રાજાને એમ વદે, શુભ ચિંતન ધરજો હદે;
મનમાં ઘણું થાજો દયાળ, નિરવિઘ્ન એ થશે બાળ.
એની મનમાં દયા ધરો, કુંજરની પેરે હેત આદરો;
દાસીની સાંભલી વેણ, નીર વછુટયાં રાયનાં નેણ.
એહ વાત નિશ્ચે મનમાં કરી, કટક ઉતાર્યું માણસ ફરી;
પછે રાજા સમરે શ્રીગોપાળ, તમ શરણે છે મારો બાળ.
રાજાએ મનમાં દીધું આંતરૂં, દેખી ધ્રુવ ત્યાં દુધ પાતરૂં;
અશન પરહેચું ધરણીને શરણ, તજ્યાં ભોજન જે સુખના કરણ.
ચાલ્યો રે ધ્રુવ દિન બીજો થયો, જોજન પંથ ત્રણ તવ કીયો;
કરી પંથ તવ દીન ખડાર, જઇ પોતો મહા વન મોઝાર.

દેખ્યું વન વિધવિધ સુરંગ, દીઠા પરવત મોટા અનંગ;
ગીરી જંગલ બહુ દીઠા સાર, ઉંચાં શિખર નહીં કો પાર.
ઓઢા પરવત દીસે ઘણા, ઉંચાં શીખર નહીં કાંઇ મણા;
ક્ષણ અંધારૂં ક્ષણ ઉજાશ, એણી પેરે હોય રવી પ્રકાશ.
ઉંચા પરવત રવીમાં જઇ મળે, અંધકારે ભોમી આફળે;
અતી ભયંકર દીસે વંન, બાળકનું નવ ડોલે મંન.
વનસ્પતિ તે ભાર અઢાર, સાવજ પંખી કરે પોકાર;
વિપરીત શબ્દ અનેક ઓચરે, જાણે તરૂવર આયુધ ધરે.
અશુભ ભયંકર વન વિકાળ, બાળક સમરે શ્રીગોપાળ;
દશા ન સૂઝે કોએજ તણી, બાળકના મનમાં વિમાસણ ઘણી.
તું કરૂણાનીધ કેશવરાય, બાળક જાણીને કરજો સહાય;
એમ કરતાં થઇ સંધ્યાકાળ, તપસ્થાનકે પોતો બાળ.
પડી રાત થયું અંધકાર, વ્યંતર ભૂત કરે હોકાર;
વાચાથી જ્યોત-અગનની કરે, છલ કરવાને ડીઓ ભરે.
વિવિધ પેરના પંખીના નાદ, કરે વિછુના સરખો સાદ;
મોટા ભુજંગ ભોમે સંચરે, અનેક જીવનો મારો કરે.
એમ કરતાં નારદ ઋષી જેહ, કૈલાસથી ઉતરિયા તેહ;
વૈકુંઠપુર જવાને મન, દીઠો બાળક એકલો વન.
ઋષીનાં મનમાં દયા થઇ, હરિભક્ત કોઇ દીસે સહી;
ઋષી તે ઉભા એકજ તાલ, પ્રસિદ્ધ નામ જપે ગોપાલ.
નારદે વાત તે મનમાં ધરી, કોઇયે મહાદશા એણે આદરી;
નહીં વય ને નહીં આ કાળ, શાને કોણે ઉપદેશ્યો બાળ.
અજસુત મનમાં વિમાસણ કરે, લઘુવયે શાને તપ આદરે;
અનેક ભગત હતા બહૂ કાળ, આ અધિક તપ આદર્યું બાળ.
એમ કરતાં રેણી સહુ ગઇ, સ્નાન સંધ્યાની વેળા થઇ;
ત્યારે ધ્રુવે જોયું આકાશ, ત્યાં સુરજ કોટી દીઠ પ્રકાશ.
ત્યારે નારદ આવ્યા બાળકની પાસ, બાળક બોલે વાણિ પ્રકાશ;
કોણ દેવ તમારૂં શું નામ, કોણ ઇશ ને કયાં વિશ્રામ.
ત્યારે ઋષીજી બોલ્યા સાંભળ તું, બ્રહ્માસુત તે નારદ હું;
પવન પ્રવેશ કરે જેટલે, માહારૂં નામ જપે તેટલે.

અપર બ્રહ્મા ને હું છું મંન, હરીભક્ત તે મારા તંન.
ઋષી નારદ એણીપેરે વદે, દેખી ભાવ બાળકને હદે;
ઋષી પૂછે તું સાંભળ વાત, કોણ નગર કોણ તુજ માત તાત.
માતાએ તુજને કાં મેલિયો, કોણ અરથે વનમાં પલિયો;
કશો મન તુજ લાગ્યો છેહે, તપ આદરીયું લઘુવેયે.
કોણે દુભવ્યો તુજને શામાટ, કેમ જાણી આ વનની વાટ;
કેહે વાત તું સાચું વદે, કપટ મ રાખીશ તારે હદે.
હુંથી અર્થ સરશે તુજ જાણ, તે સત વચન મુખે બોલું વાણ;
બાલક બોલે નારદ સુણો, મહત મહિમા છે તમતણો.
ઉત્તાનપાદ સુત ધ્રુવજ નામ, ભિષ્માવતી નગરી સ્વસ્થાન;
નેત્રવતી નિજ માતા સતી, અપર માતા તે પ્રભાવતી.
પ્રભાવતીનો તન ઉત્તમ, તે ઉપર ઘણું રાયનું મંન;
અમે બાલક રમતા એકવાર, ચાલી ગયા સભા મોજાર.
ઉત્તમ રાય ઓછંગે ગીયો, મુજ સાથે અંતર તવ કીયો;
તે કારણ દુઃખ મનમાં ધર્યો, તજી નગર ને વન સંચર્યો.
પિતાએ અતિ અભાવજ કર્યો, ભરી સભામાં મુજને પરહર્યો;
તે કારણ દુખી મનમાં થયો, ધરી વૈરાગ વન આવિયો.
હવે તપ કરી ઇંદ્રિ વશ કરૂં, ભવસાગર અછી પેરે તરૂં;
એવો મનશું કીધો નેહ, ભજે બ્રહ્મ કાં હું પાડું દેહ.
નારદ મનશું બોલ્યા હસી, બાલકે વાત વિમાસી કશી;
નારદ કેહે સાંભળ રે બાળ, કેમ પામીશ તું શ્રીગોપાલ.
મોટા મુની સનકાદિક જેહ, સ્વપનાંતરમાં ન પામે તેહ;
જગન જાગ ભાવેશું કરી, સ્વપનાંતરમાં ન પામે હરી.
અનેક તપ વનમાં સાધે એહ, સ્વપ્નાંતરમાં પામે તેહ;
તપ સાધતાં કહી દીન થયા, પંખિયે અંગે માળા ઘાલિયા.
બાર વરસ પુર્યાં લોચન, હરીશું રાખ્યું એકાગ્રે મંન;
બહુ વરસ એ વનમાં રહ્યા, દેવ ધ્યાને તેને નવ આવિયા.
તો તું કેમ પામીશ રાજદુવાર, અનેક વિપત છે વનમોઝાર;
હદે વચન ધરજે મુજ સાર, બાંહે ગ્રહી લઈ જાઉં તુંને સાર.
પિતા પાસે અપાવું રાજ, સઘળાં સારૂ તારાં કાજ;

હું નારદનું વચન નવ ફરે, હું કહું તે તારો પિતા કરે.
તે માટે વચનજ ધરજે તુંય, ચાલને તેડીને જાઉં હુંય;
આપે રાજ અતિ આદર કરી, ચાલો બાલક વન પરહરી.

પૂર્વછાયો.

બાલક નારદને કહે, સાંભળો ઋષી રાય;
હું રાજને અર્થે નથી આવિયો, કરવા આત્મ ઉપાય.
કાં હરી મળે મુજને, અને દર્શન પામું એહ;
મનમાં તે નિશ્ચય કર્યો, નહીં તો પાડું દેહ.
ઓછે તપે હું આવિયો, ઓછાં તે કીધાં કર્મ;
ઓછે તે ઓછે સહુ મળ્યું, પછે ઓછે તે ઓછે ધર્મ.
ત્યારે નારદે મન વિચાર્યું, બાળક મનમાં ધીર;
એ તો ભક્ત નક્કી પામશે, એને મલશે વીઠ્ઠલ વીર.

ચોપાઇ.

દઢ ભગતી દીઠી જેટલે, એને નિશ્ચે પુરણ બ્રહ્મ મળે;
બાળકની મનમાં દયા થઈ, એને હરીમંત્ર આપું તો સહી.
ત્યારે નારદ બોલે થઈ દયાળ, સાંભળ રે તું નાહાના બાળ;
ભલી ભક્તિ તેં દઢ કરી, આપું મંત્ર તે લેજે હરી.
હરીમંત્ર નારદે આપિયો, પન્નગ ને પાંખાળો થીયો;
પરિબ્રહ્મ રૂપ કહું તુજને જેહ, હૃદે રાખી તું લેજે તેહ.
સાંભળ રૂપ કહું પુરણ બ્રહ્મ, જેને દેહ નથી કંઈ અધર્મ;
સુરજ કોટી કવચ પ્રકાશ, દર્શને અધર્મ પામે નાશ.
ચરણ પદ્મ ઝલકે મોરાર, સુંદર શામ દેહ અતી સાર;
ભૃગુલાંછન હૃદે મોજાર, કૌસ્તુભ મણીનો કંઠે હાર.
ચતુર ભુજા ને કોટીક કામ, ચરણે કમલા કેરૂં ધામ;
ગદા પદ્મ શંખ અતિ ધરે, ચક્ર સુદર્શન અહોનિશ ફરે.
કાને કુંડલ મકરાકાર, પીતાંબર પેહેરણ અતિ સાર;
વાહન ગરૂડ ચડે ગોપાલ, એ રૂપ હૃદે તું ધરજે બાળ.
મંત્રરૂપના આપ્યા વેશ, આસનતણા આપ્યા ઉપદેશ;
આસન માંડ્યું ધ્યાનની આશ, નારદ ધ્રુવને કહે પ્રકાશ.

તપ મંત્ર સઘળા આપિયા, રેણી એક ધ્રુવની પાસે રહ્યા;
થયું પ્રભાત ઉઠ્યા બે વીર, દીઠાં ધ્રુવે કાલિંદી તીર.
ધ્યાન સંધ્યા સુદ્ધાં ઋષીકેશ, બાળકને આપ્યો ઉપદેશ.
ધ્રુવ તપ થાનકે પરવરે, માગી શિખ નારદ સાંચરે;
ઋષી જાઇ પોતા નગર મોઝાર, ચાલીને ગયા રાજદ્વાર.
નારદ આવતા દીઠા રાય, તજી સિંહાસન લાગ્યો પાય;
કનક પાટ તે માંડ્યા સાર, ચરણ પખાળે નર ને નાર.
ધન અવતાર દિશા અમતણી, સ્વામી તમે કૃપા કીધી ઘણી;
અમે અનાથને સનાથજ કીધ, અમ ઘેર સ્વામી તમ આવ્યા સિદ્ધ.
અધીક ભાવ દીઠું રાજંન, ઘણું સંતોષ્યા નારદ મુન્ય;
ચરણ તલાંસે ઋષીજી તણાં, નિસાસા મૂકે અતિ ઘણા.

પૂર્વછાયો.

નિસાસા દેખી કરી, ઋષી વિમાસે મંન;
પૃથવિ કેરો રાજીઓ, તને શું દુઃખ છે રાજંન.
નારદ કહે નરપત સુણો, તું પૃથવિપતિ રાય;
શું રે દુઃખ છે એવડું, જે હઇડે શ્વાસ ન માય.

ચોપાઇ.

એવડું દુઃખ તે શાને ધરો, પ્રજા કેરાં ઉદર ભરો;
માગ્યા મેહ વરસે તમદેશ, ભક્તિરૂપ તમારો વેશ.
લીલા રાજ ભોગવો સોય, કશું દુઃખ તે તુજને હોય;
નારદે વચન કહ્યાં સધીર, નરપતિ નયણે વહે અતિ નિર.
સુણો ઋષી રાજા એમ વદે, ઘણું દુઃખ છે મારે હદે;
તે દુઃખ ટાળો તમે દયાળ, વનમાં સંચર્યો મારો બાળ.
મૂઢમતી મેં અતી કરી, બાલક ગયો વંન પરવરી;
એવો મેં કીધો અપરાધ, મંદ મતી મેં દુભવ્યો સાધ.
સુખ ભોગ સર્વે પરહર્યાં, નિઃશ્વાસ મેં તેથી ભર્યાં;
ગૂઢ વન હશે વિકાલ, તાંહાં એકલો કેમ રહેશે બાળ.
કોમલ મુખ છે અતી જેહ, રવી કીરણ સેહેશે કેમ તેહ;
મુજ સુખ ધ્રુવ સાથે સંચર્યું, નિઃશ્વાસ હું તેથી ભરૂં.

તે દુઃખડું ટાળો તમે દયાળ, એકવાર નયણે નિરખું બાળ;
એવાં વચન રાજાનાં સુણી, અજસુત બોલ્યા ભુપતભણી.
ધન ધન રાજા તુજ અવતાર, તારે કુલ ધ્રુવનો અવતાર;
ધન માતા ઉદરે આવિયો, ધન રાજા ધ્રુવ જન્મ્યો.
ધન નગર ને ધન અવાસ, ધન માનવી જે ધ્રુવની પાસ;
ધન ભુમિ ત્યાં કહીયે તેહ, ચરણે ચાંપી ચાલે જેહ.
ધન પંખી ને ધન તે વન, નિશ દિન નિરખે ધ્રુવનું તન;
સફળ હવો તારો સંસાર, કુલ એકોતેર તારણહાર.
મહા વન તે ધ્રુવ સંચર્યો, અધિક તપ જુગતે આદર્યો;
હરી મંત્ર મેં આપ્યો ઉપદેશ, ઇશ મંદિરે કીધો પ્રવેશ.
એ બાળક તપ આદરે, ચક્ર સુદર્શન રક્ષા કરે;
ચિંતા મ કરીશ પૃથવીધીશ, દયા એને કરશે જુગદીશ.

પૂર્વછાયો.

વચન સુણી નારદજીતણાં, રાજા મન આનંદ;
કૃપા થઇ નારદજીતણી, તે પામશે પરમાનંદ.
ઋખીએ રાજાને કહી, તે સઘળી માંડીને વાત;
ધ્રુવને તપ બેસાડી કરી, પાસે રહ્યો એક રાત.
ચિંતા તે સઘળા પરહરો, પામ્યો વૈકુંઠ વાસ;
કુલ એકોતર ઓધારીને, પામશે ધ્રુવ શ્રીહરિ ખાસ.

ચોપાઇ.

એમ કહી નારદ સંચર્યા, તજી ભોમ વૈકુંઠ પરવર્યા;
બાલકની શુદ્ધ રાજા પામિયો, કથા સંબંધ હવે વનમાં ગયો.
ભોમી શુદ્ધ કીધી તત્કાલ, આસન વાળીને બેઠો બાળ;
નારદમંત્ર તે મનમાં ધરી, કહ્યું ઋષીએ તે હદે સાંભરી.
તજી નિદ્રા તૃષા ને આહાર, ઇંદ્રિય સહુને દીધો માર;
માયા તૃષ્ણા આશા પરહરી, દ્વાદશ ઇંદ્રિને વશ કરી.
પેહેલે દિન કીધો ફલનો આહાર, બીજે નીર પીધું નિર્ધાર;
ત્રીજે મોલ લઇ મોઢે પરૂં, પવન પારણું ચોથે કર્યું.
એમ કરતાં દિન પંદર થયા, મન ઇંદ્રી સહુ વશ આવિયાં;
તપનાં સાધન સહુ શિખી સાર, ઇંદ્રિય સહુને દીધો માર.

આણે આંતમા બ્રહ્મદુવાર, સિદ્ધાંત ગુણ આવ્યા તત્કાલ;
માસ એક જવ પુરો થયો, છુટી તાલિ ને ધ્રુવ જાગિયો.
તેવે સમે શૃંગી ઋષી જેહ, મહાવનમાં આવ્યા તેહ;
ચાલીને આવ્યા તપને ઠામ, ઉઠી ધ્રુવે કીધો પ્રણામ.
ઋષીજીએ બોલાવ્યો બાળ, તું કોણ રૂપે બેઠો આ કાળ:
કશું તપ માંડયું આ વંન, સત્ બોલ હું થાઉં પ્રસંન.
ધ્રુવ ભણે સ્વામી તમે સુણો, હું કુંવર છું રાજાતણો;
ક્ષિપ્માવતિ નગરી મુજ ઠામ, ઉત્તાનપાદ સુત ધ્રુવજ નામ.
એક સમે સભામાં ગયો, દુભ્યો પિતાએ વન આવિયો;
નારદે મુને કૃપા કરી, તો હું કીડી બેઠો કુંજર ચડી.
એહેવાં વચનજ બોલ્યો બાળ, શૃંગી તે મનમાં થયા દયાળ;
કૃપા શૃંગી ઋષીએ કીધી, બાળકને શીશ આશીશ દીધી.
અભય મંત્ર આપ્યો તેણીવાર, શૃંગી ઋષી થયા મનમાં કૃપાલ;
દઇ આશીશ વળ્યા ઋષીરાય, તવ ત્યાં ધ્રુવ લાગ્યો છે પાય.
પછી કરી ધ્યાન ને તપ સાધિયો, આત્મા બ્રહ્મદ્વારે આવિયો:
માયા મોહ સર્વે મુકયાં ટાળી, હરી મંત્રશું લાગી તાળી.
વાંછી કુછી કીડી કીટ, અનેક સરપે દીધી વીટ;
કાયા ઉપર પંખી જેહ, માળા ઘાલીને બેઠાં તેહ.
એમ કરતાં થયા ત્રણ માસ, તપ તેજ હવો પ્રકાશ;
ભય દુઃખ ટળીયું બાલક મંન, અતિ કંપિત થયું ઇંદ્રાસંન.
ઇંદ્રાસન ડોલે એણીપેર, ત્યારે ઇંદ્ર તેડ્યા ગુરુને ઘેર;
ત્યાં શક્ર કહે કરવો કુણ ઉપાય, અનુચર અનેક તેડાવ્યા રાય.
પીઠ પૃથવી માંહે પરવરો, શોધીને શોધ સઘળી કરો;
દીશોદીશ તવ ચાલ્યા જંન, દોહેલું દેખીને રાયનું મંન.
એક જન આવ્યો તત્કાલ, તપ કરતો તાંહાં દીઠો બાળ;
અનુચર મનમાં વિમાસણ થઈ, કેમ બોલાવું આવ્યો જઈ.

પૂર્વછાયો.

મુન્ય થઇને પાછો વળ્યો, તે ચાલ્યો સુરપતી પાસ;
ઇંદ્રાસનનું જે ડોલવ્યું, આ તપ તેજ પ્રકાશ.

વેગે તે જઈ પોચિયો, ઇંદ્રપુરી મોજાર;
સ્વામી મહા તપ માંડિયું, અસુર એકજ બાલ.
અંબીક કઠણ તપ આદર્યું, મહાવન કાલીંદી તીર;
તપ તોલે આવે નહીં, મ્હોટા જોગેશ્વર વીર.
સેવક વચન શુણી કરી, મનમાં તે પાગ્યો ખેદ;
બાળકે એવું તપ આદરચું, તેનો કોએ ન જાણે ભેદ.

ચોપાઈ.

ઇંદ્રે સુર તેડાવ્યા તત્કાલ, તપ કરે અસુર કેરો બાલ;
ઇંદ્રાસનની રક્ષા કરો, એને ધ્યાનથકી છેતરો.
મળી દેવે કીધું પરિયાણ, માયાને કરાવ્યું જાણ;
અનેક પેરે કરી ઉત્પાત, ધ્યાનથકી ચુકવો સાક્ષાત.
તેડી કપટી માયા જેહ, બાલક છળવા ચાલી તેહ;
વેહેળે પહોતી મુંઢ મશાણ, વેતાલ ભૂત સર્વ તેડયા જાણ.
ભ્રષ્ટ કરવાનાં યુદ્ધ હાથે ધર્યાં, વેશ જુજવા ભૂતે કર્યાં;
કપટમાયા આગળ થઈ, ચાલી ગ્રધ મસાને ગઈ.
શુવાધુશ ભૈરવ અતિ જેહ, અશુમી દુરમતી તેડયા તેહ;
સજ્યું કટક નાશંતો કાલ, વિઘ્ન કરવાને ચાલી બાલ.
ચાલી માયા વનમાં પરવરી, છેતરવાની પેર આદરી;
કરે એકલી હાહાકાર, કરે માંહોમાંહે મારામાર.
અનેક શબ્દ બહુ વશમા કરે, મુકે પોક ને કારમું રડે;
એણી પેરે માંડયો જંજાળ, ધ્યાનથકી ન ચુકે બાળ.
એક થઈ વ્યંતર ને વનમાં ભમે, કાયર જનના પ્રાણ નિર્ગમે;
એક માંદી થઇને મુખે માગે અંન,એક પાડે પીપલા ને બાળે વંન.
એક થઈ વિખધર ને દીલે ચડે,એક થઈ વીંછુ ને માથે ફરે;
માથાવોણા બહુ રૂંડજ ફરે, અન્યો અન્ય સંગ્રામજ કરે.
ભુત ભેદ આણીપેરે કરે, વીખ સઘલું દીલે ચડે;
ભુત ઉપાય કરે અનેક, માંડી ધ્રુવને ટાળે ટેક.
ભુત જેટલા હતા જેહ, માયા પાસે આવ્યા તેહ;
માજી અમે કીધા અનેક ઉપાય, એ બાલક છળ્યો નવ જાય.

વળતી માયા એણીપેરે વદે, નરદેહી તમો ધરજો હદે;
એક તમને પ્રીછવું વાત, બાલકને વાહાલી હોયે માત.
એક રહેતી માયાસુત જેહ, અનેક પેરની જુગતી જાણે તેહ;
તે ધ્રુવની પાસે ઉભી જઇ, નેત્રવંતીને રૂપે થઇ.
અરે સુત તું માહારા બાળ, આ વિષમ વન દીશે વિકાળ;
તુજ દુઃખે મેં નગર પરહર્યું, આ તપ તે તેં શું આદર્યું.
પિતા તારે મુને પરહરી, તુજ વૈરાગે વનમાં સંચરી;
મુજ સામું જુવોને મારા તંન, એમ કરો કાં કઠણ મંન.
જોઇને મુખે બોલો વાણ, નહીં તો અમે તજશું પ્રાણ;
ધ્રુવને તવ આતુરતા થઇ, જમણી આંખ ઉઘાડી જોઇ.
મુજ માતાનું મુખ એ નવ હોય, કપટ કરીને આવ્યું કોય;
શૃંગીનંદનનો મંત્ર સમર્યો, રે માર માર કરતો પરવર્યો.
મંત્ર શબ્દ સુણ્યો જેટલે, ભૂતાદિક નાઠાં તેટલે;
વેતર ભુત વનમાં હતાં જેહ, મંત્રે મારીને કાઢયાં તેહ.
અર્વ સર્વને થાનકે ગયું, માયા મોહ તવ ભુંડું થયું;
માયા મન વિમાસે અશું, વણ છેતરે સ્વર્ગે કેમ જશું.
ધરી ધરી મંત્ર અપછરા થઇ, ધ્રુવની પાસે ચાલીને ગઇ;
કરે ગાન અતિ સુંદર સાદ, સુભગ વેણ વાજીત્રના નાદ.
કરી પોચો કંકણ બહાર, કંઠે શોભે મુગતાના હાર;
વરસ ખટદશ રૂપનો વેશ, નહીં જશ નારી પરવેશ.
સુંદર ગાન કરે અતિ બહુ, સાવજ પંખી મોહ્યા સહુ;
બાલક મનમાં ન આણે વાત, ગાતાં નારીને થયું પ્રભાત.
સમર્યો મંત્ર શૃંગી ઋષી તણો, વિનતાને તાપ ઉપનો ઘણો;
નાઠી તે અબલા ઉભે વંન, સબલે કાંક વિધાણું તંન.
સુરપતિ બેઠો સભા મોઝાર, આવતી દીઠી નયણે નાર;
વદન ઝાંખું છે વિનતાતણું, આ કારણ તપશીનું ઘણું.
આવીને અબલાએ કીધી વાત, એ બાલક તપ સાધે ઉત્પાત;
તમે ચાલો અસવારી કરી, એને અમે નથી છેતર્યો જરી.
વિપરીત સેન હતું મુજ પાસ, અનેક પેરે કીધો ઉત્પાત;
કશો ભય મનમાં નહીં ગણે, શૃંગીમંત્ર તે રક્ષા કરે.

કરે તપ તેનું તેજ પ્રકાશ, એને ઇંદ્રાસનની હોશે આશ:
કારણ કોઇનું એ નવ લહે, દ્વાદશ ઇંદ્રીને દમે દહે.
વચન સુણી વિનતાનું અશું, સુરપતીનાં મનમાં બહુ વસ્યું:
દેવ પ્રત્યે શક્ર એમ વદે, વાત વિમાસો તમે હ્રદે.
એ બાલકે તપ માંડયું અપરંપાર, એ ઇંદ્રાસનનો લેણનહાર:
પછે દુખ પડશે નીરવાણ, પુરણબ્રહ્મને કીજે જાણ.
આગે દૈત જે તપસી વેશ, સુર સંતાપીને લીધા દેશ:
તે માટે ઉપાયજ કરો, પછે થાનક પોતાનાં પરવરો.

પૂર્વછાયો.

વચન સુણી સુરપતિ તણાં, કરે સહુ દેવ વિચાર:
આતુર થઇને સાંચર્યાં, તે બ્રહ્મા કેરે દુવાર.
વિરંચીએ અવલોકિયા, આવ્યા, સુરપતી રાય;
કોણ અસુરે સંતાપિયા, જે થાનક છોડે રાય.

ચોપાઈ.

ગડગડે નિશાણ વાજંત્ર બહુ, આવિયા વિરંચી દ્વારે સહુ;
ચિત્ર વિચિત્ર સામા આવિયા, તેડી ઇંદ્રને આધા લાવિયા.
તજી આસન ને બ્રહ્મા મળ્યા,કરી આદર ભાવ સુરપતીને મળ્યા;
અમ ઉપર બહુ કીપા કરી, કોણ કામ આવ્યા આદરી.
ઇંદ્ર કેહે સાંભળજો સ્વામ, અમે આવ્યા તમારે ઠામ:
દૈત કોઇએક વનમાં સંચરી, બેઠો તે બાલક તપ આદરી.
એકાગ્ર એણે કીધું મંન, તેણે ડોલ્યું ઇંદ્રાસન:
ભય ઉપનો કારણ એવા, મયા કરો અમ ઉપર દેવા.
સુર બ્રહ્માયે કર્યો વિચાર, અનુચર મેલ્યો વન મોજાર;
જઇ બાલકને લાવો શુદ્ધ, જુવો નામ કેનું પરસીધ.
માગી શીખ સેવક સંચર્યો, પીઠ પૃથ્વીપર પરવર્યો:
એક જન આવ્યો તતકાલ, ત્યાં દીઠો તપ કરતો બાળ.
દીઠો તપસી એકલો વંન, જેનું વિખધરે વિટયું તંન:
વળિયો પાછો કરી વિચાર, વેગે પોંતો સ્વર્ગ મોઝાર
અનુચર આવીને વદે એવ, સાંભળજો સુર બ્રહ્મા દેવ:
મહાતપ આદરીયું બાળ, પ્રસિદ્ધ નામ જપે ગોપાલ.

હવે સુર સર્વે વૈકુંઠ પરવરી; સુખ સેજાએ પોઢયા શ્રીહરી;
લક્ષ્મી ચરણ તલાશે સંગ, ગાંધ્રવ કરે બહુ નાટયારંભ.
સુભગ મૃદંગ વેણા વાજે સાર, અપછરા ઊભી અપાર;
રંભા નૃત્ય કરે અભિનવી, સંગીત ગત ચાલે જુજવી.
અનેક અપછરા ઉભી પાસ, જેણે નાટારંભ કર્યો અભ્યાસ;
નવે નિદ્ધ મળી છે ઠાઠ, વેણા સ્વરનાં બાંધ્યા ઘાટ.
અનેક મુનિવર મોટા જેહ, જેજેકાર બોલે છે તેહ;
કેટલી શોભા કહું અવાશ, પુરૂષોત્તમ પોઢયા કમલા પાસ.
ચરણ સુરજ કોટી પ્રકાશ, જેણે દરશને અઘ પામે નાશ;
તે શોભા હું કેટલી કહું, કવિતા કહે એનો પાર નવ લહું.
હરી પોઢયા નિદ્રાને ધ્યાન, તાંહાં ધ્રુવને દીઠો અંતરધાન;
ભક્ત તણી મન દયા ધરી, ઉઠયા નાથ નિંદ્રા પરહરી.
લક્ષ્મી ઉભાં બે કર જોડ, કારણ કોણ કર્યાં અંગ મોડ;
કોણ ઉપર અતી કીરપા કરી, ઉઠયા નાથ નિંદ્રા પરહરી.
દીઠી અબલા આતુર જેહ, હરી વચન પ્રકાશું તેહ;
ભક્ત એક માહારો છે તંન, દુઃખ પામે છે તેનું મંન.
અધિક ભાવ મેં દીઠો બાળ, કમલાને કેહે શ્રી ગોપાળ;
ચડી ગરૂડ ને વન સંચરૂં, દુઃખ સઘળું એનું પરહરૂં.
એવો મનમાં કીધો વિચાર, ત્યાં બ્રહ્મા ઈંદ્ર સહુ આવ્યા દ્વાર;
જય વિજય અંતઃપુર જઇ, સુધ સઘળી પ્રભુને કહી.
વચન સુણી જગતપતી ઇશ, નિર્મળ વાણી વદે જગદીશ;
બ્રહ્મા ઈંદ્ર સુર નામે શીશ, વળતા વચન વદે જુગદીશ.
દ્વારપાળનાં વચન સુણી, પ્રભુજીએ કૃપા કીધી ઘણી;
તેડયા બ્રહ્મા શિવ ને ઇશ, મળવાને ઉઠયા જગદીશ.
પિતામહ કહીને દીધું માન, પછે કુશળ પુછયું ભગવાન;
બ્રહ્મા કહે કો દૈત વન સંચર્યો, તેણે ભયભીત ઈંદ્રને કર્યો.
તે કારણ શ્રીકમલાનાથ, કરે વીનતિ સઘળો સાથ;
પાપે એ તપે છે જંજાળ, પૂર પેહેલી બાંધો પાળ.
બ્રહ્મા કહે વેગે આદરો, ઈંદ્રાદિકની રક્ષા કરો;
ત્યારે હસીને કહે કમલાનાથ, બ્રહ્માને કહે છે માંડીને વાત.

ભય ચીંતા તમે શાને કરો, નહીં દાનવ એ ભક્ત માહરો;
તપ કરતાં થશે ખટ માસ, નારદ મંત્રતણો ઉપાસ.
મોહ મચ્છર એણે મુકયાં ટાળ, ચરણે માહરે આવ્યો બાળ;
એથી ભય તમે શાને ધરો, સહુ સહુને થાનકે પરવરો.
આપ્યાં અમર ફલ સહુને હાથ, હેતે કરીને વૈકુંઠનાથ;
પછે તે ઈંદ્રે માગી આશ, હરી બોલ્યા તે વચન પ્રકાશ.
સાંભળો ઈંદ્ર અમરના ધણી, નિર્મળ વાણી વદે જુગમણી;
ઈંદ્ર પુત્રી તમારી જેહ, વરાવવી ધ્રુવને વેરે તેહ.
વળતા સુરપતી એણીપેરે વદે, ગમી વાત તે મારે હ્રદે;
એ પુત્રીનાં ભાગ્ય અપાર, શ્વામિજી તમે કીધી સાર.
એમ કહીને સેના પરવરી, ઈંદ્રપુત્રી તે ધ્રુવને વરી;
સહુ સહુને થાનકે ગયા, ખટમાસ ત્યાં પુરા થયા.
ગરૂડે ચડયા વેગે ગોવીંદ, મનમાં આણી અતિ આનંદ;
જ્યાંને પોતા વન મોઝાર, નયને ધ્રુવે દિઠા મોરાર.
કોમલ વદન કુંડલ ઝલકાર, કહ્યું નારદે રૂપ અપાર;
હસતે વદને બોલ્યા દયાલ, જુવો જુવો રે ધ્રુવજી બાળ.
ઘણી કૃપા કીધી શ્રીરંગ, હરખે તે લીધો ધ્રુવને ઓછંગ;
વદે બાળક કોમલ વેણ, વેહે નીર પ્રભુને નેણ.
માગ માગ રે બાળક તું, મનવાંછિત ફળ આપું હું;
સરવ માગજે મારી પાસ, તાહરાં મનની પુરૂં આશ.
તપ માંડયું તેં જેને કાજ, ત્રિભોવનપતિ હું આપું આજ;
ત્રિલોકનાથ હું થયો દયાલ, માગ માગ રે તું નાનાં બાળ.
ત્રણ વાર ત્રિકમ એમ વદે, માગ માગ જે હોય તારે હ્રદે;
ત્યારે ધ્રુવ કહે તમે સ્વામી સુણો, મારો મહીમા રાખ્યો ઘણો.
દરશન પામ્યો હું તમતણું, તેથી ફલ શું હશે ઘણું;
જગન જાગ કરે અતિ જેહ, હરિ દરશન નવ પામે તેહ.
અનેક તપ જેણે સાધ્યાં વંન, બાર વરસ પુર્યાં લોચંન;
હરિશું રાખ્યું એકાગ્રે મંન, બાર વરસ પરહરિયાં અંન.
શીત તડકે જેણે બાલી દેહ, તજ્યા સંસાર સુખ ભોગવે તેહ;
એણીપેરે જેણે સાધ્યા જોગ, તજ્યા સંસારતણાં સંજોગ.

એવા જોગેશ્વર મોટા જેહ, હરિદરશન નવ પામે તેહ;
હું બાલકની કરૂણા કરી, દરશન આપ્યું શ્રીનરહરી.

પૂર્વછાયો.

હુંરે અજાણ બાપડો, નવ લહું ભેદ વિચાર;
મુજપર કરી કૃપા ઘણી, મુજ ભાગ્યનો નહિ પાર.
ત્રણ વાર ત્રીકમ કેહે, બાલક માગ ગમે જેહ;
અમર નામ તુજનું થશે, તુજ નામે તરશે દેહ.

ચોપાઇ.

સાંભળો સ્વામી ધ્રુવ એમ વદે, તમારૂં ધ્યાન રહો મુજ હૃદે;
બીજું માગું શુણજો સોય, અવિચળ થાનક મુજનું હોય.
ત્રીજું સ્વામી એટલું કરો, આ દેહી ફેરો નવ ફરો;
માગ્યું તે ધ્રુવે મનેચ્છા સિદ્ધ, તે તો પુરણ પુરણધિશ.
આપી નારાયણે નવે નિદ્ધ, મળી સર્વે અષ્ટમા સિદ્ધ;
આપ્યાં કવચ ને જુદ્ધ હથિયાર, કોટી કીધો નજર પાર.
વરસ પુરાં તે છત્રીશ હજાર, કરજો રાજ ભોભાવતી મોઝાર;
રાજ કાજ જવ પૂરાં હશે, પછે સ્મરણ તે મારૂં થશે.
અવિચલ થાનક આપું એહ, દેવતાને દુર્લભ છે તેહ;
તજી વન ને ઘેર પરવરો, મથવા કુંવરી વેગે વરો.
ધ્રુવ કહે સાંભળજો સ્વામ, થયું દરશન સિદ્ધ સહુ કામ;
બાલક મનમાં વરત્યો રંગ, પુરણ કૃપા કરી પુરણાનંદ.

પૂર્વછાયો.

વચન સુણી સેવકતણાં, પામ્યા તે પ્રેમ ઉલ્હાસ;
વિપત પડે મુજને સંભારજે, હું આવીશ તારી પાસ.
એમ કહીને સંચર્યા, ગરુડે ચડીને ગોવિંદ;
વેગે તે વૈકુંઠ પોંચીયા, મન આણી આનંદ.
કમલા તે કેશવને કેહે, સાંભળો તે મુજ સ્વામ;
રેણી તે રહ્યા વનમાંહે, કારણ કોણ વિરામ.
ક્ષણું દરશણમાં પામીએ, ત્રિવિધ તાપનો નાશ;
રેણી રહ્યા તમો વનમાંહે, તે કોણ સુભાગી પાસ.

વિનતાનાં વચન સુણી કરી, તવ બોલિયા ગોપાલ;
તપ કરતામાં ઊતિયો, ભીષ્માવતી ભૂપાલ.
બલી બીજો અવતર્યો, બલિયો તેજ અપાર;
જો માગત એ મુજને, તો રેહેત એને દ્વાર.
ભગતીએ અતી આદર્યો, તપેશ્વરી મહા ધીર;
કહી કમલાને પ્રીછવે, તે વિગતે વીઠ્ઠલ વીર.

ચોપાઇ.

તજી વન ને ધ્રુવ ચાલિયા, શૃંગી ઋષી સામા આવિયા;
ઋષી જુવે જ્યાં બાલક ભણી, ત્યાં શોભા દીસે દેહની ઘણી;
ધન ધન બાલક તુજ અવતાર, દરશન પામ્યો શ્રીમોરાર;
દીઠું વદન તારૂં જેહ, ગંગા નિરમલ સમ છે તેહ.
બાલક વદે સ્વામી તમે સુણો, હું સેવક સદા તમતણો;
જો તમે કૃપા કીધી ઘણી, તો હું પામ્યો ત્રિભોવન ધણી.
તારે શૃંગી બોલિયા થઇને દયાળ, ઘણું સુખ પામીશ તું બાળ;
એક મંત્ર આપ્યો તેણી વાર, સ્વરગે આવાગમન નીરધાર.
કરી પ્રણામ ને તે સંચર્યો, મેહેલી વન આશ્રો પરવર્યો;
ત્યાં શુભ શુકન પિતાને થાય, ભુજ ફરકે ને જમણી બાંહ.
ઉત્તર મુખે કાગ અવાસ, બોલે શુભ વચન પ્રકાશ;
સ્વપ્નાંતરમાં જમણે અંગ, કીધો ડંશ ધોળે ભુજંગ.
એવાં શુકન રાજાને થયાં, નેત્રવંતીને તેડીને કહ્યાં;
સ્વપ્ન વિચારે નર ને નાર, ત્યાં નારદ આવ્યા રાજદુવાર.
નારદ આવતા દીઠા રાય, તજી સિંહાસન લાગ્યા પાય;
કનક પાટ આણીને માંડીયાં, કરી પ્રણામ ને બેસાડિયા.
નારદ કેહે સાંભળો રાજંન, ધ્રુવનાં તપતણું વિધંન;
ઇંદ્રાસન ડોલ્યું તપતોલ, સુર બ્રહ્માપદ ડામાડોલ.
થાનક છાંડયાં સમે એવ, જઇને પ્રાર્થિયા પુરણ દેવ;
મુજ પિતા બ્રહ્માદીક જેહ, ખરો ભય ઉપજાવ્યો તેહ.
પછે ચાલી આવ્યા સરવે સાથ, હસીને બોલ્યા વૈકુંઠનાથ;
ભય ચિંતા તમે શાને કરો, નહિં દાનવ એ ભગત માહરો.

સુર સંતોખ્યા વચને કરી, ઇંદ્રપુત્રી તે ધ્રુવને વરી;
સહુ સહુને થાઇને ગયા, વૈકુંઠનાથ તે વનમાં આવ્યા.
અતી તપમાં દીઠો બાળ, નયણે નીર વહે ગોપાળ;
ઘણી કૃપા કીધી શ્રીરંગ, બેસાડ્યો તેડી ઉછંગ.
ત્રણ વાર ત્રીકમ એમ વદે, માગ માગ જે તારે હૃદે;
માગ્યું ધ્રુવે મનેચ્છા સિદ્ધ, તે તે પુર્યું પુરણ પ્રસિદ્ધ.
વરસ પુરાં તે છત્રીસ હજાર, આપ્યું તુજ કુંવરને રાજ;
રાજ કાજ જ્યવ પુરાં થશે, પછે હરી બાંહે ઝાલશે.
એવો જશ મેળવ્યો મહારાજ, પછે આપશે અવિચલ રાજ,
તજી વંન આવેરો પળ્યો, ત્યાં શૃંગી ઋષીને સામો મળ્યો.
દઇ આશીશ ને ઉભો રહ્યો,તપ ફલ સિદ્ધ મંત્ર ધ્રુવને કહ્યો;
ઘણું થયા ઋષી પરસંન, આપ્યો મંત્ર સ્વરગે આવાગમંન.
ધ્રુવની સુધ નારદે કહી, ઘણું સુખ રાયે પામ્યો સહી;
બ્રહ્મા સુત ગયા આકાશ, રાજા મન વાધ્યો ઉલ્લાશ.
જાણ કરો એવું નગ્ર મોજાર, હય હેમ રથ કરો તૈયાર;
હેમ રથ છે સાઠ હજાર, શણગારી લાવ્યા રાજદુવાર.
અનેક રથ ને બહુ અસ્વાર, પાય દલ હય દલનો ન લહે પાર;
નગરતણાં જે નર ને નાર, ચાલ્યાં તે કરવાને જુહાર.

પૂર્વછાયો.

નગરતણા જે વેહેવારિયા, તેહતણી જે નાર;
રાણી સાથે સંચરી, સજી બહુ પેરે શણગાર.
નગર શોભા અભિનવી, કીધી વિધવિધ પ્રકાર;
ધજ પતાકા તોરણે, ને શણગારી બજાર.
ઉત્તમ આગળ સંચર્યો, નગર લોક સરવે સંગ;
ભાઇને ભેટવા કારણે, મનમાં તે વાધ્યો ઊમંગ.

ચોપાઇ.

બેશી સુખાસને ચાલ્યા રાય, નીશાણ ફરકતાં દુંદુભિ ધાય;
તજી નગ્ર આઘા સંચર્યા, જોજન બેઉ ભેગા કર્યા.
થાકું સેન ત્યાં રાતજ રહ્યા, આનંદ ઓચ્છવથી પ્રભાત થયા;
ચંપલ તુરી હતા જેહ, આગળથી ચાલી આવ્યા તેહ.

ધ્રુવને પગે લાગી કરી, જઇ રાજાને કહ્યું ફરી:
તજી સેન સરવે તત્પર થયું, તજી વાહન ને ચાલી ગયું.
નયને ધ્રુવને દીઠો જેટલે, હૃદિયે રાયે ભેટ્યો તેટલે:
રાય અનેક પ્રશંસા કરે, રાજા નયણે નીર અતિ ભરે.
હુંથી પુત્ર થયો અપરાધ, મંદ મતી મેં દુભ્યો સાધ:
જાણ્યો નહીં મેં જશ દાતાર, કુલ એકોતર તારણહાર.
ધ્રુવે મનમાં જાણ્યું લાગ્યું પાપ, આંસુ બહુ઼ ઢાળે છે બાપ:
કરી આલિંગન લાગ્યો ચરણ, દેહ તો જાણીએ રવિનો કીરણ.
બાલક કેહે સાંભળો રાય, ઝાઝું રૂદન તમારૂં ન સહેવાય;
હું દરશન પામ્યો મોરારી, પિતા તમારે કુલ અવતરી.
અનેક રીતે સમજાવ્યું મંન, હરીખ્યા રાય તજી રૂદન:
ફરી ફરી ધ્રુવ લાગે પાય, ત્યાં નયણે દીઠી અપર માય.
પ્રભાવતી મન થઇ દયાલ, ચાલીને હૃદીયે ભીડયો બાળ:
અનેક અવગુણ અમથી થયા, તે દુઃખે તમે વનમાં ગયા.
અધરમ મેં અતિ આદર્યો, અવગુણ અમારા પરહરો:
ઉત્તમ છે જે મહારો તંન, તે ચાલશે તમારે વચંન.
અપર માતાનાં વચન સુણી, ધ્રુવ બોલ્યો તવ માતા ભણી:
દરશન હરિનું પામ્યો જેહ, સરવે પુણ્ય તમારૂં તેહ.
એમ કહીને લાગ્યો પાય, ત્યાં દીઠી નેત્રવતી નિજ માય:
નયણે નીર વેહે અતી ઘણું, વદન નીરખ્યું માતાએ સુતતણું.
માતા શબ્દ એવો છે જેહ, દેવતાને દુર્લભ છે તેહ:
કૃપા જો કરી મોરાર, તો અવનીમાં આપ્યો અવતાર.
માતા સુખ તે તો ત્યાં નથી, નિશ્ચે દેવ કહે છે કથી:
એમ કહી આશો સંચર્યો, લઇ માતાએ ઓછંગે ધર્યો.
નેત્રવતીનું નાઠું દુઃખ, હૃદે પ્રગટયું પુરણ સુખ:
અંગ સામું જોયું જ્યાં માતાય, ત્યાં સ્તનથી પ્રગટ દુધ પ્રવાહ.
મુકી તે મુદ્રાસુખ ધર્યું, અંન પારણું તે દિન કર્યું:
ત્યાંથી બાલક ઉભો થયો, ઉત્તમ ત્યાં મળવાને ગયો.
દઇ આલિંગન મળ્યા બે વીર,બેહુ તન કીધાં એક શરીર:
ઉત્તમ નયણે નીર અતિ વહે, હું અપરાધી તારો સહે.

જે દિનથી તમે ચાલ્યા વંન, નથી મુકયું નયણેથી રૂદંન;
દિન સત્તર ને માસજ સાત, રમત કેરી વીસારી વાત.
એવો અપરાધ મુંજથી જેહ, સ્વામી હ્રદેમાં ધરશો ન તેહ;
ધ્રુવે તે મનમાં દયા ધરી, ઉત્તમને સંતોખ્યા વચને કરી.
ત્યાં બોલે મુની જેજેકાર, ઉત્તમને તવ કીધો જુહાર;
પાંચ પ્રધાન હતા જેહ, આવીને ચરણે લાગ્યા તેહ.
બોલે તે સરવે જેજેકાર, મોતીએ વધાવે નર ને નાર:
જેજેકાર મંડાયો તેહ, સુવર્ણરૂપે વરસ્યા મેહ.
ચાલ્યું સેન નગર દડવડી, પિતા પુત્ર સુખાસને ચડી;
આવીને પોતા નગર મોઝાર, સેનાને શિખ દીધી તેણીવાર.
અંતઃપુરમાં તે આવિયા, વધાવીને મંદિરમાં લાવિયા;
સજન કુટુંબ મળિઉ સહૂ, તપતણી વીધ પૂછે બહૂ.
મુલ થકી માંડીને કીધી વાત, ધ્રુવે તે કીધી સઘળી વાત;
ગયું પાપ સરવનું એવ, સુણીને રૂપ તે પુરણ દેવ.
પિતા કીધી આસના વાસ, કુંવર આવ્યા નીજ અવાસ:
સ્નાન સંધ્યા ઉપાસના કરી, પિતાની પાસે આવ્યો ફરી.
તપ સીધું મુજ પુરૂં કરો, વેગે જગન એક આદરો;
યજ્ઞ વના તપ કીજીયે, તેનું ફળ નહિ લીજીયે.
પામ્યો રાજ અતિ સરવે સંજોગ, યજ્ઞ વના તેનો ન હોય ભોગ;
પુત્રતણું વચન સાંભળી, માણસ મોકલ્યાં લેખક ભણી.
તેડી લાવ્યા લેખક વીર, લખો તે લેખ કાલંદી તીર;
વશિષ્ઠને લખો પ્રણામ, વેગે પધારો તમારૂં કામ.
મારકંડને લખો પ્રણામ, જે ગંગા તીરે બેઠા નિર્વાણ;
લખો લેખ બદ્રીને ઠામ, સકળ ઋષીનો જ્યાં છે વિશ્રામ.
લખો લેખ જમુનાને તીર, આશ નમ્રની નંદન વીર:
લખજો તમે રાજા મોટા જેહ, તપસી મોટા તેડવા તેહ.
વેગે તે ચાલ્યા બ્રાહ્મણ બહુ, ભાવે કરીને તેડયા સહુ;
કીધો વેગે મંડપ સાર, જોજન એક પોહોળો વિસ્તાર.
રત્નજડીત સ્થંભ પ્રકાશ, મોતીતણાં તોરણ ચોપાસ;
કરી મંડપ ને તત્પર થયા, એટલે ગુરૂ વશિષ્ઠ આવિયા.

કનકપાટ માંડયા તેણીવાર, ચરણ પખાળે નરને નાર;
પુછે કુશલ પ્રેમે ઘણો, કરો સાદ તવ ધ્રુવજ તણો.
ધ્રુવ આવીને લાગ્યો પાય, ધંન ધંન વદે છે ઋષી રાય;
વળતા ઋષિ નેત્રવતિને વદે, વચન છે તમારૂં હૃદે.
સંત વચન તમારૂં સ્વામ, તમ કૃપાથી પામ્યો જ્ઞાન;
ઉઠી ઋષી મંડપમાં આવ્યા, જગન કર્મ ત્યાં ચાલુ થયાં.
ભૂપત મોટા તેડાવ્યા, જે ભગવાને કીધી દયા;
દઇ માન સહુ રાજા ભણે, આપ્યા ઊતારા અતિ આદર ઘણે.
ઋષી સર્વેને તેડાવ્યા, વરૂણી બ્રાહ્મણને વરાવ્યા;
ધજા ધરમની બાંધી સાર, મંડપમાં માંડયો જેજેકાર.
નાટારંભ કરે અનેક, વાજીત્ર વાજે બહુ વિશેક;
નગરમાં વાધ્યો ઉછરંગ, પેહેર્યાં વસ્ત્ર વિવિધ સુરંગ.
રાજા બેઠા સભા મોઝાર, નવલ રૂપે એ આવી નાર;
ધ્રુવ બેઠા રાજાને ઉછંગ, અબલાને મન વાધ્યો આનંદ.
પછે ચાલી આવી રાજાની પાસ, બોલી વિનિતા વચન પ્રકાશ;
કર જોડીને ઉભી રહી, ધ્રુવને અતીશે વિનતિ કહી.
અષ્ટમા સિદ્ધ ને નવ નિદ્ધ, આપી ગોવિંદે બહુ વીધ;
અંગીકાર કરો બોલી વચંન, કર જોડીને ઉભી દાસી જંન.
પછે ધ્રુવ ઉઠી પગે લાગિયો, ઘણો વિવેક વિનતાને કહ્યો;
ત્યાં સભા સઘળી કરે પ્રણામ, અંતઃપુર આપ્યો ઉતારા ઠામ.
નિરખે અંતઃપુરમાં નાર, ધનના ત્યાં ભર્યા ભંડાર;
કર જોડીને માગી આશ, સમરણ કરી ઉડી આકાશ.

પૂર્વછાયો.

અબલા આકાશે ગઇ, ધ્રુવને કરી પ્રણામ;
રાજા પ્રિતે મન સંતોખિઆ, પુત્ર તપે નિર્વાણ.
રાજા કુલ છત્રીશના, શીશ નામે સર્વ કોય
બલી બીજો અવતર્યો, કુલ તમારે સોય.

ચોપાઇ.

પછે જગન કાજ થયાં ચાલતાં, સજન કુટુંબ મંડપમાં મળતાં;
વિવિધ પાક નિપજે ત્યાં સાર, ઋષિ ભણે ત્યાંહાં જેજેકાર.

અગ્નીકુંડ રચ્યો છે જેટલે, સૂરે આવી કીધો તેટલે;
કરી સ્તુતિ મંત્ર ભણાવિયા, તે દેવ આવી પ્રત્યક્ષ બેસિયા.
આવ્યા બ્રહ્માસુર ને ઇશ, સદા જશતણા જે ધીશ;
અશ્વમેધ કીધા હતા જેહ, આવી મુરત વના બેઠા તેહ.
જે જે ભાએગ રાજાતણું, જોઇ સંતોખ્યા તે ઘણું;
પછે ઈંદ્ર ભણે સાંભળો રાજંન, હું જોઉં તમારો તંન.
જેણે બ્રહ્માદિક ઊપજાવ્યો ભે, જોઉં ધ્રુવ તે કેહેવો છે;
બાલકને કહ્યું એવું જાણ, વેગે તે આવ્યો વચન પ્રમાણ.
મહા તપસ્વિ દીસે બાલ અપાર, હરિભક્ત ને રાજકુમાર;
તેણે દીઠા બ્રહ્મા તેજપ્રકાશ, વંદ્યું ચરણ પ્રથમ જઇ પાસ.
પછે, જઇને સુરપતિ ધીશ, જઇને નામ્યું ચરણે શિશ;
બંને દંડવત પ્રણામજ કરી, પુછે કુશલ અતિ આદર કરી.
સુરપતિ મન પામ્યા આનંદ, પૂર્ણ કૃપા તમે પ્રેમાનંદ;
બેઠા બ્રહ્મા સુરપતિ બહૂ, જગન વિધિ ચલાવે સહૂ.
ઈંદ્રે અનુચર તેડાવ્યા તેણીવાર, કારજ આપણે છે અપાર;
દિન બેતાલિશે જગન થીયો, ત્યાં પુર્ણાહુતિ દિન આવિયો.
સુરપતિ બોલ્યા વાણી સાર, વિવાહતણી માં કરો વાર;
મંડપમાં મળ્યા રાજા ઋષી જેહ, આવો જાન સંગાથે તેહ.
બ્રહ્માજીને ગમે તે વાત, ઘણું ઉત્તમ એ કીજે કાજ;
એમ કહીને ઈંદ્ર પરવર્યા, નીજ સ્થાનકે પોહોતા ખરા.

પૂર્વછાયો.

વઇસાખ સુદ સપ્તમી, ઊત્તમ તે ગુરૂવાર;
જાન અસ્વારી લાવજો, ઈંદ્રપુરી મોઝાર.
વિરંચી ને સુરપતી, તે માગીને ચાલ્યા આશ;
વેગે જઇને પોંચીયા, નિજ સ્થાનકે આકાશ.

ચોપાઇ.

ત્યાં વેદ ધુન બહુ બહુ કરે, નર નારી આનંદમાં ફરે;
શુદ્ધ મંત્ર સહુ પુરા થયા, ઋષી દેવ સરવે સંતોખીયા.
તે ત્યાં સંતોખ વચન કહ્યાં સાર, બોલ્યા તે સરવે વેદ વિચાર;
કુશલ જગન પુરો થયો, ગચ્છ ગચ્છ તે મંત્ર પરઠીયો.

ઘણું સુખ પામ્યો ભુપાલ, વિવાહ કેરી માંડી ચાલ;
કીધાં કારજ તે કુંકુમ રોળ, ચાલી જાન તે ઝાકમ ઝોળ.
મંડપમાં રાજા ઋષી જેહ, જાનમાં સરવે તેડયા તેહ;
ઇંદ્રપુર જોવાની આશ, ચાલ્યો સાથે નગરનો વાસ.
પોતી જાન ઇંદ્રપુરમાં જઇ, ત્યાં તો લગનની વેળા થઇ;
પછે જમાડયાં ભોજન એ વાર, પછે તે વરત્યો જેજેકાર.
ધ્રુવ તોરણે આવ્યો જેહ, ઋષી નારદજી આવ્યા તેહ;
કનક પાટ બહુ ઢાળ્યા સાર, મધુપર્ક કીધો તેણીવાર.
સુંદર મંડપ રચ્યો છે જેહ, વરકન્યા પધરાવ્યાં તેહ;
ત્યાં નૃત્ય કરે અપચ્છરા બહૂ, સુરપત્ની મળીને ગાયે સહૂ.
માયા વન છલ કરતી જેહ, ઉભી ચંમર ઢાળે તેહ;
પરણાવ્યો બહુ વિધ સુંદરી, વિશ્વામિત્રે ચોરી કરી.
ઇંદ્રે આપ્યાં ચોરીમાં બહુ દાન, કવિતા કહે તો કહે શા માન;
દિન પંદર રહ્યા ઇંદ્રપુર મોજાર, પછે ચાલવાને થયા તૈયાર.
નિશ્ચે તે કીધા સુરરાજ, અનેક જુગનાં સાર્યાં કાજ;
દિગનંદન સુર હતો જેહ, સુરપતિ પાસે આવ્યો તેહ.
અમ ઘેર પુત્રી છે એક બાળ, ઉત્તમ પેરે કરો વેશવાળ;
સહી કરી કીધું એ કાજ, ઉત્તમને પરણાવો આજ.
દિગનંદને આપ્યાં અતિ દાન, ઘણી પેરે સંતોખી જાન;
દસ દિવસ મંડપમાં રહ્યા, પછે ચાલવાને તત્પર થયા.
કરી શીખ તવ ચાલી જાન, બ્રહ્મા ઇન્દ્રે બહુ દીધાં માન;
જઇ પહોંતા બીષ્માવતી મોજાર, વાજીંત્ર વાજે બહુ પ્રકાર.
ઉતારીને સેના સ્થાનકે ગઇ, ત્યાં ભોજનની વેળા થઇ;
જમ્યા જઇ ભોજન એ વાર, પછે વરત્યો જેજેકાર.
પુરી સભામાં બેઠા રાજ, મનમાં ઉપન્યું ઉત્તમ કાજ;
હું બેઠાં ધ્રુવ શીખે જેહ, રીદ્ધ રાજ્ય ચલાવે તેહ.
એવો તે મનમાં કરી વિચાર, ઋષી પ્રત્યે બોલ્યા તે વાર;
શુભ દિન તમો જોજો સહી, ધ્રુવને રાજ આપવું સહી.

પૂર્વછાયો.

રાજા કહે ઋષીજી સુણો, આપવું કુંવરને રાજ;
શુભ દિન જોઇ મુહુર્ત કહો, આપણે કીજે કાજ.

જેઠ સુદ એકાદશી, ઉત્તમ તે શુર વાર;
અનેક રીતે યોગ્ય છે, ધ્રુવને બેસાડયો રાજ.
આવ્યો તે દિન એકાદશી, ધ્રુવને બેસાડયો પાટ;
ઋષી આશીશ ઓચરે, તે મંત્ર કેરે ઠાઠ.

ચોપાઈ.

અપાવ્યું કુંવરને રાજ, ઉત્તાનપાદનાં સિધ્યાં કાજ;
પરોણા આવ્યા હતા જેહ, કરી શીખ ને ચલાવ્યા તેહ.
રાજાને કાજે ધ્રુવ પરવરે, મનમાં ધ્યાન હરીનું ધરે;
માગ્યા મેહ વરસે મહીમાયે, નગરમાં એવું પુણ્ય પ્રવાહે.
ધરમ રાજ્ય ચલાવે બહુ, પ્રજા તે સુખ પામે છે સહુ;
રિદ્ધ રાજ ને લીલા વિલાસ, પૂર તે બીજું થયું કઇલાસ.
કનક ઈંઢોણીએ પાણી ભરે, મનમાં ભય કેનો નવ ધરે;
નર નારીને નહીં વિરોધ, દેશમાંથી નીસરીઓ ક્રોધ.
દેખી પુત્ર કેરૂં એવું રાજ, ઘણું તે સુખ પામ્યો મહારાજ;
એમ કરતાં રાજા શુદ્ધ થયો, શોક સઘળો રાજાનો ગયો.

પૂર્વછાયો.

વરસ સોલ હજાર લગી, માસ સાત ને દિન જ બાર;
ધ્રુવ પાસે રાજા રહ્યા, તે ભિભ્માવતી મોઝાર.
અંગઘાત પ્રીછી કરી, કીધો તે મનમાં વિચાર;
વેગે તે વહીને પોહોંચીયો, તે ગંગા કેરે પાર.

ચોપાઇ.

એ પુત્રને સોંપી પરિવાર, શાસ્ત્ર ભણીને કીધા ઝુવાર;
આત્મસાધન ભાવે કરી, ભગવત કથા શ્રવણે ધરી.
રાજા દેહ તે પુરણ ધર્મ, તેને પુણ્યે પામ્યો મોક્ષ મર્મ;
રાજા પોહોંચ્યો વૈકુંઠ વાસ, આવી નારદ કેહે પ્રકાશ.
હુતી નારી બંને જેહ, રાજા સાથે પોહોંચી તેહ;
માત પિતાનાં કીધાં કાજ, પછે વિધિ ગતે ધ્રુવ ચલાવે રાજ.
મહીના તેર લગી જે પરમ, વેદ વાયકનાં પાળ્યાં કરમ;
સદ્ધર્મે રાજ કરે ધ્રુવરાએ, રાજ કરે પૂરણ મહીમાએ.

ચોરી દંડ ચાડી નંહીં ચીંતા, પ્રજા સુખની રાજાને ખંતા,
એણી રીતે કુંવરાએ પરવરે, ઉત્તમ કુંવની સેવા કરે.
ઇંદ્રપુત્રી ધનકુમાર, રાજાને તે એકજ નાર;
તેને બહુ કાલે ગરભ જ રહ્યો, પુરે માસે પુત્ર આવિયો.
ઉત્તમ કુલ કુંવરનું નામ, ઘણો સુંદર તે રૂપ નિધાન,
એમ કરતાં કેટલા દિન થયા, ઉત્તમ ઘેર બે પુત્ર આવિયા.

પૂર્વછાંયો.

પુત્ર ત્રણને ભણાવ્યા, તે વિશ્વામિત્રની પાસ;
આક્ષેપે કરાવિયો ત્યાં, ધનુરવિદ્યા અભ્યાસ.
ભણી ગણીને પુરણ થયા, લક્ષણ બત્રીશે બાળ;
અતી ખંતે પરણાવ્યા, ત્રણને રાખ્યા દિન દયાળ.

ચોપાઇ.

એમ કરતાં અનેક દિન થયા, મૃગયા રમવાને ઉત્તમ ગયા;
જક્ષ દલ હુતું વન મોજાર, માંડયો સંગ્રામ તે તેણીવાર.
અનેક સુભટ સંગ્રામે રહ્યા, ઉત્તમ રાય મૂર્છાગત થયા;
તવ રાજાને થયું જાણ, જે જુદ્ધમાં બાંધવે તજ્યા પ્રાણ.
એવી વાત સાંભળી કાન, ઘણું દુઃખ પામ્યો રાજાન;
ક્રોધ અતિશે મનમાં ધરી, ચલાવ્યું સેન વનની ભણી.
બેસી સુખાસને રાજા પળ્યો, સેના ભારે સૌને મળ્યો;
દશે દિશના ડોલ્યા દીગપાલ, ક્રોધ ભર્યો જેમ કોપ્યો કાળ.
સેન તણી રજ ઉડે આકાશ, રવીતણો ઝાંખો થયો ઉજાશ;
પોહોંચી સેના વેગે થઇ, અલકા નગરી વીટી જઇ.
સબલ માર દીધો તે વાર, જક્ષ રાયને પમાડયો હાર;
સબલો રાય તણે મન ક્રોધ, ચઢયું સૌ સુરાતન જોધ.
અવની આવીને આતુર થઇ, કર જોડીને ઉભી રહી;
પ્રહાર ચરણ મારે છે શૂર, તેણે તે પૃથ્વી થાય છે ચૂર.
અવની આતુર દેખીને રાય, વાળ્યું શેન જે વઢતું અટકાય;
જક્ષ રાજાને મારી કરી, પોહોંતા જઇ ભાભાવતી પુરી.
રાજા મન વીમાસે અશું, હવે રહ્યાનું કારણ શું;
મેં મહારાં સાર્યાં સઉ કાજ. ઉત્તમ કુલને આપું રાજ.

મહેલ મેડા ને મેલ્યા ઠાઠ, પછે કુંવર ને બેસાડયો પાટ;
જય બાંધવ બે પાસે સાર, રાજ કાજ શિર તેને ભાર.
રાજ કાજ સહુ દીધાં હાથ, કુંવરને ભળાવ્યો સાથ;
એમ કહીને ચાલ્યો વંન, ધર્યું ધ્યાન ગોવિંદનું મંન.
તજી નગર ગંગાજી ગયા, ત્યાં ગરૂડે ચડી ગોવિંદ આવ્યા;
વીમાને બેસાડયો નાથ, હેતે કરી પોતાને હાથ.
વેગે તે જઇ પોતા આકાશ, ત્યાં તેડ્યા બ્રહ્મા ઇંદ્રને પાસ;
તેડ્યા ઇશ ને દિક્પતિધીશ, મુકે કર રાજાને શીશ.
ત્યાં ઋષી આવ્યા સ્વરગે જેહ, સુરપતિ સંગે આવ્યા તેહ;
ભણે ઋખી વેદ અપાર, ધ્રુવને કરાવ્યો અમૃત અહાર.
બ્રહ્મા મંત્ર ભણે બહુ ઠાઠ, ધ્રુવને બેસાડયો અવિચલ પાટ;
હતા તારા દિગ્પતિ જેહ, આવીને ચરણે લાગ્યા તેહ.
ચૌદસેં જોગણી છે જેહ, ઉભી રહી ચંમર ઢોળે તેહ;
નારદ આવી આશિશ ઓચરે, મુનિવર તે પારાયણ કરે.
નૃત્ય કરે છે અપ્સરા અતી, સુરપતને વધાવે સતી;
વિશ્વકર્મા તેડયાં તેણીવાર, નગર રચો આ કામે સાર.
પ્રભુએ વાત હઇઆમાં ધરી, રચી સુંદર કનકમય પુરી;
રત્નજડીત તોરણ ઝળકાર, ક્ષુધા તૃષા ત્યાં નહીં લગાર.
વૈકુંઠવાસી હતા જેહ, આણીને પાસે રાખ્યા તેહ;
નગર રચ્યું વૈકુંઠ શામવું, નિત દરશન હરિનું પામવું.
તારે બોલ્યા ઇંદ્ર વચન પ્રકાશ, હું માગું સ્વામી તમારી પાસ;
તમ વચને પરણાવી બાળ, તે મૃત્યુલોકમાં કેમ રેહેશે આ કાળ.
એની ચિંતા તમારે હાથ, તેની સાહે કરો તમે નાથ;
સુણી વચન સુરપતિનો સાર, હરિ મુખે બોલ્યા તેણીવાર.
પવન કુમારી તમારી જેહ, સ્વદેહે સ્વરગે લાવો તેહ;
તેને લઇને આવો આકાશ, થિર કરી થાપું ધ્રુવની પાસ.
ત્યારે ઇંદ્રે મોકલ્યું પુષ્પક વિમાન, લાવ્યો તે પુત્રીને ઠામ;
પછે અમૃતનું કરાવ્યું પાન, વામાંગે થાપી નિરવાણ.
ત્યાં પુત્રીને દેવે દીધાં માન, સરવે મળીને દીધાં વરદાન;
સ્વામી પુણ્ય કરે જે કોએ, અરધ અર્ધાંગના પામે સોએ.

એ એંધાણે જો જો કથી, સત્ય છે કાંઇ મિથ્યા નથી;
ધ્રુવને શિર મુકી હાથ, હેતે કરીને વૈકુંઠનાથ.
પોતે બ્રીદ પાલવા કાજ, આપ્યું ધ્રુવને અવિચલ રાજ;
હેવો ભગતનો મહિમા છે ઘણો,તેવો ધ્રુવતણો મહિમા વર્ણવ્યો.

પૂર્વછાયો.

આશીશ ઋખી ઓચરે, ગાંધર્વ કરે વખાંણ;
એ પરીક્ષતે કથા સાંભળી, શુકદેવ કેરી વાણ.
ગાશે સુણશે ભાવશું, થઇ એકાગ્રે મન;
તેનું તો પુણ્ય જાણજો, જે ગંગા સ્નાન સમાન.

ચોપાઇ.

જે જન ચાલે નીર પરવરી, પડે વિષમ થાને સરવરી.
મનવાંછિત બિરદ પામશે, અભય પદ નિશ્ચય મળશે;
એ કથાનાં ફલ અનેક, હરિ પોતે કહે વીવેક.
એ કથાનું કીરતન થાય, ત્યાં ઉભા રેહેશે વૈકુંઠરાય;
એમ કહીને પ્રભુજી વળ્યા, ગરવ કવીરવને થાનકે ગયા.
ગવરીનંદને કીરપા કરી, તો કવિમુખે કથા ઓચરી;
વિપ્ર સારસ્વત કુંદનપુર ગામ, માધવસુત તુલસી તેહનું નામ.
કાલાવાલા કીધે જેહ, સરસ્વતિએ ઉપદેસ્યા તેહ;
ખોડ માં દેશો કવિજન કોય, શત વચન મારૂં હું બોલું સોય.
સરવ નાર તણો શણગાર, આદ અંત ને વેદ વિચાર;
માઘ માસ ને પક્ષ અંધાર, તિથિ એકાદશી સોમ વાર.
તે દિન કથા પુરી કરી, તે હરિજને હદે વિસ્તરી;
સુણે તેની પોંચે આશ, ચાર પદારથ પામે પાસ.

પૂર્વછાયો.

ચાર પદારથ પામશો, ને ગાયે સુણશે જેહ;
કથા તે ધ્રુવ રાજા તણી, મોહોટું ફલ છે એહ.
શ્રીમંત કથા જે સાંભળે, તો પામે મન ઉલ્લાસ;
એક મને જેહ સાંભળે, તેને હોએ વૈકુંઠ વાસ.

પ્રેમાનંદ.

વડોદરાના કૃષ્ણરામનો પુત્ર–ચાતુર્વેદી બ્રાહ્મણ–સંવત ૧૭૦૦ થી તે ૧૭૭૯ સુધીમાં હૈયાત હતો.

ચંદ્રહાસ આખ્યાન.

રાગ કેદારો.

પ્રથમ સમરૂં ગણપતિ, જ્યમ ટળે મારી દુર્મતિ;
જેથી સરે મનોરથ મન તણો રે.
સાહે કરો માતા સરસ્વતી, હું બાળક કાંઇ લેહેતો નથી;
સતી શારદા સેવક છઉં તમ તણો રે.

ઢાળ.

સાહે કરો માતા સરસ્વતિ, હું લાગું તમારે પાય;
નિજ ગુરૂ કેરૂં ધ્યાન ધરતાં, ગ્રંથ ચાલતો થાય.
વૈશંપાયન એણીપેરે બોલ્યા, સુણ જનમેજય રાજન;
અશ્વમેધની ઉત્તમ કથા છે, શ્રોતા વક્તા ધન્ય.

પાંડવ પરાક્રમ કીધું, ક્રોધ ધરીને કાય;
શત કૌરવ સંઘારિયા, તે કુરૂક્ષેત્રને માંય.
પછે હસ્તિના પુરમાં રાજ્ય બેઠા, કુંતિ કુંવર જે ધર્મ;
પાંચાલીના મનોરથ પૂરી, પધાર્યા પરબ્રહ્મ.

યુધિષ્ઠિર અતિ દુઃખ પામ્યા, ઉપન્યો અંતર તાપ;
એ રાજ્યને માથે ધિક્ક પડો, સ્વજન માર્યાનું શિર પાપ.

એટલે આવ્યા વ્યાસ મુનિ, પૂછ્યો પાપ ગયાનો ભેદ;
પછે મહા મુનિયે મહીપતિને, મંડાવ્યો અશ્વમેધ.
અશ્વની પુઠે રક્ષા કરવા, સંચર્યો અર્જુન;
પછે વૃષકેતુ પરવર્યો, વળી વીર પ્રદ્યુમ્ન.
વાટમાં જાતાં નીલધ્વજ ને, હંસધ્વજ ભૂપાળ;
સુધન્વા સુરથ નામે, હણ્યા બન્યો બાળ.
મણિપુર નગ્રે અશ્વ આવ્યો, રાજ્ય કરે બભ્રુવાહન;
જેણે મહા બળિયા પાર્થનું, મસ્તક કર્યું છેદન.
વળી તુરી ત્યાં થકી પરવર્યો, સામો મળ્યો તુખાર;
તે તુરી તામ્રધ્વજે બાંધ્યો, અર્જુનનો નિર્ધાર.
તે મયૂરધ્વજે મળ્યો આવી, કૃષ્ણને કર જોડ;
પછે વીરવર્માને દેશ આવી, સુભટ ઝુઝાચ ક્રોડ.
એક હૃદ આવ્યો જળ તણો, તે તરી ઉતર્યો વાહન;
ત્યાં આગળ રમતા હતા, બે ચંદ્રહાસના તન.
વડો પુત્ર પદ્માક્ષ નામે, એક મકરધ્વજ એવું નામ;
તે અશ્વ અનુપમ દેખી, લેઇ ગયો પોતાને ગામ.
પછે પાંડવની સેના વિષે, હવો તે હાહાકાર;
શ્રીકૃષ્ણ અર્જૂન જ્યાં હતા, ત્યાં લાવ્યા સમાચાર.
વાત સાંભળી સવ્યસાચી ને, ઉપન્યો અતિ ક્રોધ;
અશ્વની સંભાળ લેવાને, મોકલ્યા મહા જોધ.
પણ પાર તે પામ્યા નહિ, કહ્યો કિરીટીને નકાર;
સાંભળીને સવ્યસાચી, દુઃખ પામ્યા અપાર.
વિચારીને વિનવ્યા, અર્જુને ત્યાં શ્રીકૃષ્ણ;
પાર્થ પૂછે પ્રભુજીને, કહો અશ્વ ગયાનું પ્રશ્ન.
વળતી વિશ્વંભર ઉચર્યા, સાંભળ પાંડુ કુમાર;
તારા તુરીને સંભાળતાં, જો કોણ છે ઝાલનહાર.
એવું કહીને મૌન લીધું, પ્રભુ શ્રી ગોપાળ;
એવે સમે અંતરિક્ષ માર્ગે, અતિ હવું અજુવાળ;
હરિ ગુણ ગાતા વીણા વાતા, આવ્યા નારદ ભગવાન;
નર નારાયણ ઉભા થયા, સાદરે દીધું માન.

ત્યારે દેવ ઋષી એમ બોલિયા, અર્જુન દીઠો દિન;
હે સાધુ શા માટે સુન્મુન્ય, તારૂં મૂખ થયું કાં ખિન્ન.
પછે ગદગદ કંઠે થઇને, બોલીઆ તે પારથ;
મારા અશ્વ બન્યો ગયા, તેથી ઉપન્યો અનર્થ.
સ્વર્ગ મૃત્યુ પાતાળ સઘળે, તમો જાઓ છો મુનિરાય;
જાણતા હો તો કહો મુને, મારા અશ્વ ગયાનો ઉપાય.
વળતી ઋષિ એમ ઉચ્ચરે, સાંભળ અતલિબલ અર્જુન;
તારા તુરીને લેઇ ગયા છે, ચંદ્રહાસના તન.
દેવ દાનવ યક્ષ કિન્નર, ત્રૈલોક્ય ટોળે થાય;
સહુસ્ર વર્ષ સત્યવાદી રાજા, કોણે છત્યો નવ જાય.
ઋષિજીનાં વચન સુણીને, અર્જુન બોલ્યા વાણ;
તે ચંદ્રહાસનો મહિમા કહો, મુજને વીણાપાણ.

વલણ.

કહો વીણાપાણ વેગે, સાન્નિધ્ય શ્રી ગોવિંદ રે;
ચંદ્રહાસનો મહિમા કહે, કર જોડી પ્રેમાનંદ રે.

કડવું ૨ જું.—રાગ રામગ્રી.

એણીપેરે બોલ્યા બ્રહ્મા તનજી, સાંભળ સાધુરાય અર્જુનજી.
એક અંગદ નામે દેશ કહેવાયજી, રાજ કરે ત્યાં સુધામિક રાયજી.

ઢાળ.

સુધામિક રાજા રાજ્ય કરે, પણ પેટ નહીં સંતાન;
પુત્રને અર્થે રાજાયે, આરાધ્યા પંચવદન.
મહાદેવ આવી ઉચ્ચર્યા, માગ્ય મહીપતિ વરદાન;
પછે શંકર પાસે સુધામિકે, માગીઓ સંતાન.
સ્વામી મુજને કરી કરૂણા, એક આપો પુત્ર સંતાન;
કરૂણા કરો માહાદેવજી, એજ માગું છું વરદાન.
ત્યારે શિવ કહે તારા કર્મમાં, નથી સરજીત પુત્ર;
તું પુત્રનું સુખ દેખીશ નહિ, આગે ભાગશે ઘરસૂત્ર.
વળતી રાજા બોલ્યો જે, મિથ્યા ન થાય હોનાર;
સ્વામી મુજને આપીએ, ઉઘડે વાંઝિયાં બાર.

ત્યારે શંભુ વળતા બોલિયા, જા હશે પુત્ર નિર્વાણ;
પણ આયુષ તારૂં નહીં રહે, એમ કહે પિનાકપાણ.
મહારાજા મંદીર આવિયો, શંભુ થયા રે કૃપાળ.
ધાર્મી નામે પ્રેમદા, તેણિએ પ્રસવ્યો બાળ;
સર્વેકો આનંદ પામ્યું, ઉઘડયું વાંઝિયાં બાર.
ખટ માસનો બાળક થયો, ભૂપતિ હરખ્યો અપાર.
ત્યાં એક દિવસ અસુર આવિયા, પાપી પડિયા ત્રૂટી;
મધ્યરાત્રે માર્યો મહીપતિ, ને નગ્ર લીધું લૂંટી.
પેલા બાળકને ધવરાવતિ, સુધાર્મિકની દાસી;
રાજપુત્ર ત્યાંથી સંતાડયો, ધાવ છૂટી નાસી.
રાત દિવસ તે હીંડે રામા, સુત સોડામાંય;
કોંતલ દેશ આવી ચઢી, ત્યાં કુંતલ નામે રાય.
ધૃષ્ટબુદ્ધિ નામે પુરોહિત છે, જેનો રાજ સેનમાં ભાર;
વિશ્વ જીતી વશ કર્યું, મન વિષે મહા અહંકાર.
તે ગામમાં દાસી ઠરી, સૂત સંગાતે નેટ;
દામણી થઇને ધંધો કરતી, દોહેલે ભરતી પેટ.
ખાંડવું દળવું અને ધોવું, કોનાં વાસીદાં કરતી;
કોનાં પાત્ર પખાળે કોનાં એંઠાં, કોનાં પાણી ભરતી.
દિન દિન પુત્ર મોટો થયો, શેરિયે રમવા જાય;
લોક જાતાં જોવા રહે, એ કુંવર કેરી કાય.
શરીરે સુવર્ણ સરખો, શોભતો અતિ રંગ;
દાસી તે ભસ્મે કરી ઢાંકે, કુંવર કેરૂં અંગ.
એક દિન દાસીએ શયન કીધું, પુત્રને રાખી પાસ;
એવે કોએક તેડવા આવ્યો, વેહેવારિયાનો દાસ.
ઉઠય ધાવ ઉતાવળું છે, વસ્ત્ર ધોવાનું કામ;
સ્વામી મારો તેડે તુજને, આપશે બહુ દામ.
મધ્ય રાત્રે ચાલી માનુની, સુતો મૂકી બાળ;
લોભે તે કાંઇ પ્રિછયું નહીં, આવ્યો તેનો કાળ.
માર્ગ માંહે ચાલતાં એક, પડયો મોટો નાગ;
પ્રેમદાએ પૃષ્ટ ઉપર, અંધારે મૂક્યો પાગ.

ત્યારે ઉછળીને નાગ વળગ્યો, અંતર આણી રીશ:
હસી દાસી પડી પૃથવી, મૂખે પાડી ચીશ.
કેડે તે બાંધી કાચકીને, મુખે પડિયો શોષ:
પ્રાવ ઢળી ધરણી વિષે, ત્યારે ધાઇ મળિયા લોક.
મરતી વેળા માનુની, મુખથી બોલી વાણ:
મારા પુત્રને કો પાળજો, એમ કહેતાં નિકળ્યા પ્રાણ.

વળણ.

એમ કહેતાં ગયા પ્રાણ તેના, ભાગ્યની જે મંદ રે:
એ પુત્રની શી ગતી થઇ, તે કહે ભટ પ્રેમાનંદ રે.

કડવું ૩ જું.—રાગ વેરાડી.

નારદજી એમ ઉચ્ચરે, સુણ પાર્થ બલવંત:
એ પુત્રની શી ગતી થઈ, તેને રાખ્યો ભગવંત.
વહાણું વાતે જાગ્યો બાળક, મુખે બોલતો વાણી;
આંખ્યો ચોળતો ને અન્ન માગતો, માતા મોઇ ન જાણી.
સુનું ભુવન જ્યારે પુત્રે દીઠું, નેત્ર ભરીને રોય;
આકુળ વ્યાકુળ થાવા લાગ્યો, ઉત્તર ન આપે કોય.
સાંભળી આવી સર્વ શ્યામા, પાસેનાં પાડોશી;
કો બાળકને પહુઆ આપે, ઘણા વર્ષની ડોશી.
કો કુંવરને કેડે ચઢાવી, આસના વાસના લાગિ કરવા;
આ આવી જનેતા તારી, ગઇ છે પાણી ભરવા.
એણી પેરે તે સર્વે માનુનીએ, કુંવરને માંડ્યું વહાવું;
કોઇ પ્રેમદાએ દૂધ પાયું, કોઇએ આપ્યું ખાવું.
એમ રમતાં જમતાં તે કુંવરના, સુખે દિવસ જાતા:
એ સંવત્સર વહી ગયા, વિસરી ગઇ ત્યાં માતા.
હીંડતાં ચાલતાં કુંવર, લેતો હરિનું નામ;
એક દહાડે તેને વાટમાંહિથી, જડિયા શાલિગ્રામ.
તે હાથ ગ્રહિ હૈયાશું ચાંપ્યો, સ્નેહ અતિશે આણ્યો;
સહુ બાળક સાથે રમવા લાગ્યો, સખો સુંદર જાણ્યો.
એક વાર ત્યાં ધૃષ્ટબુદ્ધે, જમાડ્યા મુનિ જન;
તે બાળક માંહ્ય મળતો તેડ્યો, રાંક જાણી તન.

ત્યારે શંભુ વળતા બોલિયા, જા હશે પુત્ર નિર્વાણ;
પણ આયુષ તારૂં નહીં રહે, એમ કહે પિનાકપાણ.
મહારાજા મંદીર આવિયો, શંભુ થયા રે કૃપાળ.
ધાબી નામે પ્રેમદા, તેણિએ પ્રસવ્યો બાળ;
સર્વેકો આનંદ પામ્યું, ઉઘડયું વાંઝિયાં બાર.
ખટ માસનો બાળક થયો, ભૂપતિ હરખ્યો અપાર.
ત્યાં એક દિવસ અસુર આવિયા, પાપી પડિયા ત્રૂટી;
મધ્યરાત્રે માર્યો મહીપતિ, ને નગ્ર લીધું લૂંટી.
પેલા બાળકને ધવરાવતિ, સુધાર્મિકની દાસી:
રાજપુત્ર ત્યાંથી સંતાડયો, ધાવ છૂટી નાસી.
રાત દિવસ તે હીંડે રામા, સુત સોડામાંય:
કૌંતલ દેશ આવી ચઢી, ત્યાં કુંતલ નામે રાય.
ધૃષ્ટબુદ્ધિ નામે પુરોહિત છે, જેનો રાજ સેનમાં ભાર;
વિશ્વ છતી વશ કર્યું, મન વિષે મહા અહંકાર.
તે ગામમાં દાસી ઠરી, સૂત સંગાતે નેટ:
દામણી થઇને ધંધો કરતી, દોહેલે ભરતી પેટ.
ખાંડવું દળવું અને ધોવું, કોનાં વાસીદાં કરતી;
કોનાં પાત્ર પખાળે કોનાં એકઠાં, કોનાં પાણી ભરતી.
દિન દિન પુત્ર મોટો થયો, શેરિયે રમવા જાય;
લોક જાતાં જોવા રહે, એ કુંવર કેરી કાય.
શરીરે સુવર્ણ સરખો, શોભતો અતિ રંગ;
દાસી તે ભસ્મે કરી ઢાંકે, કુંવર કેરૂં અંગ.
એક દિન દાસીએ શયન કીધું, પુત્રને રાખી પાસ;
એવે કોએક તેડવા આવ્યો, વેહેવારિયાનો દાસ.
ઉઠય ધાવ ઉતાવળું છે, વસ્ત્ર ધોવાનું કામ;
સ્વામી મારો તેડે તુજને, આપશે બહુ દામ.
મધ્ય રાત્રે ચાલી માનુની, સુતો મૂકી બાળ;
લોભે તે કાંઇ પ્રિછયું નહીં, આવ્યો તેનો કાળ.
માર્ગ માંહે ચાલતાં એક, પડયો મોટો નાગ;
પ્રેમદાએ પૃષ્ટ ઉપર, અંધારે મૂકયો પાગ.

ત્યારે ઉછળીને નાગ વળગ્યો, અંતર આણી રીશ;
ડંસી દાસી પડી પૃથવી, મૂખે પાડી ચીશ.
કોટે તે બાંધી કાચકીને, મુખે પડિયો શોષ;
ધ્રાવ ઢળી ધરણી વિષે, ત્યારે ધાઇ મળિયા લોક.
મરતી વેળા માનુની, મુખથી બોલી વાણ;
મારા પુત્રને કો પાળજો, એમ કેહેતાં નિકળ્યા પ્રાણ.

વળણ.

એમ કહેતાં ગયા પ્રાણ તેના, ભાગ્યની જે મંદ રે;
એ પુત્રની શી ગતી થઇ, તે કહે ભટ પ્રેમાનંદ રે.

કડવું ૩ જું.—રાગ વેરાડી.

નારદજી એમ ઉચ્ચરે, સુણ પાર્થ બલવંત:
એ પુત્રની શી ગતી થઈ, તેને રાખ્યો ભગવંત.
વહાણું વાતે જાગ્યો બાળક, મુખે બોલતો વાણી;
આંખ્યો ચોળતો ને અન્ન માગતો, માતા મોઇ ન જાણી.
સુનું ભુવન જ્યારે પુત્રે દીઠું, નેત્ર ભરીને રોય;
આકુળ વ્યાકુળ થાવા લાગ્યો, ઉત્તર ન આપે કોય.
સાંભળી આવી સર્વ શ્યામા, પાસેનાં પાડોશી;
કો બાળકને પહુઆ આપે, ઘણા વર્ષની ડોશી.
કો કુંવરને કેડે ચઢાવી, આસના વાસના લાગિ કરવા;
ઓ આવી જનેતા તારી, ગઇ છે પાણી ભરવા.
એણી પેરે તે સર્વે માનુનીએ, કુંવરને માંડ્યું વહાવું;
કોઇ પ્રેમદાએ દૂધ પાયું, કોઇએ આપ્યું ખાવું.
એમ રમતાં જમતાં તે કુંવરના, સુખે દિવસ જાતા;
એ સંવત્સર વહી ગયા, વિસરી ગઇ ત્યાં માતા.
હીંડતાં ચાલતાં કુંવર, લેતો હરિનું નામ;
એક દહાડે તેને વાટમાંહિથી, જડિયા શાલિગ્રામ.
તે હાથ ગ્રહિ હૈયાશું ચાંપ્યો, સ્નેહ અતિશે આણ્યો;
સહુ બાળક સાથે રમવા લાગ્યો, સખો સુંદર જાણ્યો.
એક વાર ત્યાં ધૃષ્ટબુદ્ધે, જમાડ્યા મુનિ જન;
તે બાળક માંહ્ય મળતો તેડ્યો, રાંક જાણી તન.

પછે ઋષિજીની પૂજા કરવા, ધૃષ્ટબુદ્ધિ તે આવ્યો;
દક્ષિણા તે લઇને પાતરી, તે થાળ ભરીને લાવ્યો.
પૂજા કરી પ્રધાન પરવર્યો, દક્ષિણા આપતો વાળી;
પણ પંડિતની પંગત વિષેથી, એ બાળક મૂક્યો ટાળી.
એવે ગાલવ ઋષિ બોલ્યા, ભાળે પ્રાણી માત્ર;
કાં મહારાજ એને ટાળી મૂક્યો,હેતે પૂજવા જેવું છે પાત્ર.
વિધિયે એમ લખ્યું છે, એસું તારે સગાઇ;
વિષયા પુત્રીને પરણશે, એ તારો થાશે જમાઇ.
એવાં ગાલવનાં વચન સુણીને, પ્રધાનને લાગી ઝાળ;
મુનિ માત્ર મારીને કાઢયા, પછાડી પૂજાની થાળ.
બીજા બ્રાહ્મણ દુઃખ પામ્યા, કહોજી અમારો શો વાંક;
દક્ષિણાનું જાન થયું, અમો કેમ જીવિયે રાંક.
ગાલવ કહે તમે શું જાણો છો, પુરોહિત છે પાપી;
એવું કરીને સર્વ મુનિઓને, ઘેરથી દક્ષિણા આપી.
નારદ કહે સાંભળ પાર્થ પછે, પાપિને પ્રગટયો કાળ;
મારી પુત્રીને અમર ઇચ્છે, કેમ પરણે ભિક્ષુક બાળ.
એક ઠામ બેશી વિચાર્યું, ચાંડાળ તેડાવ્યા ઘેર;
સાધુ સુતને મારવાને, આરંભી ત્યાં પેર.

વળણ.

આરંભી ત્યાં પેર ધૃષ્ટબુદ્ધે, દ્વેશ મનમાં ધર્યો રે;
કર જોડી કહે પ્રેમાનંદ પછે, સાધુ સુત કેમ ઉગર્યો રે.

કડવું ૪ થું.—રાગ વેરાડી.

ધૃષ્ટબુદ્ધે તેડાવ્યા ચાંડાલ, હણવા સુધાર્મિકનો બાળ;
પુરોહિત કેહે પેલો દાસીનો તન, ચાંડાળ તમે તેને કરો નિધન.
એણી પેરે મારવો ન થાયે જાણ, માર્યાનું કાંઇ લાવજો એધાણ;
આપીશ ધન ઉચકાશે જેટલું, જો કારજ કરશો એટલું.
આનંદ પામી અંત્યજ પળ્યા, હરિ ભક્તને વાટમાં મળ્યા;
વાહિને તેડ્યો બાળક વન, દીધી આશા જમે છે મુનિ જન.
બાળકને છે હરિનું ધ્યાન, તેડી ચાલ્યા ચારે અજ્ઞાન;
અઘોર વન તણી જંખ જાળ, આરડે વણીયર ફુંકવે વ્યાળ.

મહુ ખાખડાં પર્વત ખોહ, ગુફામાં ધુધવે છે ઘોહ;
મુડ ભૈરવ તણી પર માંઝાર, દીસે પશુ વનમાં અપાર.
કેઝરડાયે અંગ અતિ પામે ખેદ, શરીરથી ચાલ્યો પ્રસ્વેદ;
એક ઊંડું સ્થાનક જ્યાં ન મળે જંત, ત્યાં બાળકને લઇગયા એકાંત.
માંહો માંહે સામું જોઇ હસે, પાપી પાણ સાથે પાળિ ઘસે;
તે દેખી બાળકને થયો વિચાર, મુને મારી લેશે નિર્ધાર.
પામ્યો દુઃખ જળ નયણે ભરે, મુખે રામ કૃષ્ણ વાણી ઉચ્ચરે.

વલણ.

મુખે રામ કૃષ્ણ વાણી ઉચ્ચરે, સમર્યા શ્રીગોપાળ રે;
ભટ પ્રેમાનંદ કહે કથા, કેમ ઉગરિયો બાળ રે.

કડવું. ૫ મું.—રાગ રામગ્રી.

સાધુ સુતે સમર્યા હરિ, ગરૂવા શ્રી ગોપાળ;
વહારે ચડજો વિઠ્ઠલા, દિનાનાથ દિન દયાળ. સાધુ.
સાહે કરો સેવક તણી, પ્રભુ સુંદર શ્યામ શરીર;
બાલક બુદ્ધ નથી જાણતો, યાચ્યા શ્રી જદુવીર. સાધુ.
આગે ભીડ ભાંગી ભક્તની, ભોળા શ્રી ભગવંત;
દુઃખ ટાળ્યાં સર્વ દેવનાં, આણ્યો અસુરનો અંત. સાધુ.
અંબરીષ કરતો એકાદશી, આવ્યો અત્રિ કુમાર;
શાપ ટાળ્યા સર્વ તેહના, લીધા દશ અવતાર. સાધુ.
પછે મચ્છ રૂપે વેદ વાળીઆ, અહો અશરણ શર્ણ;
તમો વિશ્વંભર વહારે ચઢી, મૂકાવી દાઢાગ્રેથી ધર્ણ. સાધુ.
પ્રહૂલાદ પીડાથી રાખિયો, ધરી નૃસિંહ રૂપ;
વિદાર્યો નખે કરી પાપી, હિરણ્યકશિપુ ભૂપ. સાધુ.
વામન રૂપ થઇને વેગે, છળ્યો બલિ રાજંન;
પ્રભુ થઇ રહ્યા પોળિયા, રાખ્યું ઇંદ્રાસંન. સાધુ.
કચ્છપ રૂપે કૃષ્ણજી, તમે મથિયો સાગર;
લક્ષ્મી કહાડયાં ત્યાં થકી, ટાળ્યું દેવનું દળદર. સાધુ.
પરશુરામ રૂપે પુરૂષોત્તમ, પાળ્યું તાતનું વચંન;
માત મારી જીવતી, હણ્યો સહસ્રાર્જુન. સાધુ.

સાતમે રાક્ષસ કુળ સંઘારવા, અવતરિયા શ્રી રામ;
વાનરસું મૈત્રી કરી, ફેડ્યો રાવણ ઠામ. સાધુ.
આઠમે અવતાર શ્રીકૃષ્ણનો, પાંડવના પ્રતિપાળ;
કંસાસુરાદિ પાપી હણ્યા, માર્યો તે શિશુપાળ. સાધુ.
હરિશ્ચંદ્રે સત્ય મૂકયું નહિ, કાપતાં કામિનીનું માથ;
અવિનાશી અંતરિક્ષથી ઉતર્યા, આવી ઝાલ્યો હાથ. સાધુ.
પાંચ વર્ષનો પાળિયો, જેનું ધ્રુવજી નામ;
દાસ જાણી આપ્યો તેહને, ઠરવાને અવિચળ ઠામ. સાધુ.
શું શયન કીધું હો શ્યામજી, પ્રભુ ગરૂડારૂઢ;
જાગીને વેગે આવજો, દુઃખ પડિયું છે પ્રૌઢ. સાધુ.
ભક્તવત્સલ બિરદ તાહરૂં, રાખજો આ વાર,
સેવકને વિસારતાં, લાજશો લક્ષ્મી ભરથાર. સાધુ.
ચતુર્ભુજ તમો ચિત્તમાં, ચિતવીને દુઃખ જોય;
તમ વિના ત્રૈલોકયમાં, નથી મારે કોય. સાધુ.
અલ્પ જીવ અવની વિષે, આકાશથી હું પડિયો;
મૃત્યુ પાન મહારા હાથમાં, ચાંડાલ હાથે ચઢિયો. સાધુ.
હું મર્ણ પામ્યો હો મહાવજી, મારો કોણ કહેશે;
મોટું દુઃખ મારા મન વિષે, મારો સખો લહેશે. સાધુ.
એવે નિદ્રા વશથી જાગિયો, કમળાનો સ્વામી;
પછે ચંદ્રહાસના ચિત્ત વિષે, પ્રગટયા અંતર્યામી. સાધુ.

વળણ.

અંતર્યામી પ્રગટ હવા, ચાંડાળ કેરે મન રે;
ભટ પ્રેમાનંદ એમ કહે, કયમ ઉગર્યો સુધામિક તન રે.

કડવું ૬ ઠું.—રાગ કેદારો.

નારદજી એમ ઉચ્ચરે, પાર્થ વીર શ્રવણે ધરે;
શું કરે પછે તે સાધુને રે.
ચાંડાલ ચારે જોઇ રહ્યા, સુતને દેખી વિસ્મે થયા;
અંતર્યામી પ્રગટ હવા તેહને રે.

ઢાળ.

તેને પ્રગટ હવા અંતર્યામી, આવી બેઠા શ્રીભગવાન;
દુષ્ટ ભાગ ગયો અધર્મીનો, ઉપન્યું અંતર જ્ઞાન.
શ્યામા સુત સ્વજન મનોહર, આપણ તે ઉપર હિત કરિયે;
બાળક તો સર્વેને સરખો, નમાયાને શેને હણિયે.
એક કહે સાધુને મારિયે, પાપીને પમાડિયે હર્ખ;
એ કર્મ કીધે સાધુ પ્રાણ લીધે, પડિયે કુંભીપાક નર્ક.
બીજો કહે છે મૂકો એને, શું દુષ્ટ મળતાં દુષ્ટ થઇયે;
એ પુરોહિત પડશે નર્કમાં, વિષ્ણુ ભક્તને જીવતદાન દઇયે.
ત્રીજો કહે માર્યાની વાતે, અંગ તપે છે મારૂં;
એ સાધુ સામું જુએ તેને, હું આગળથી સંધારૂં.
ચોથો ચતુર થઇને બોલ્યો, સાંભળો એક ઉપાય;
એ સુત ન મરે ને અર્થ સરે, દુષ્ટ નવ દુભાય.
એંધાણ આપિયે અધમિને, એનું અંગ તમો કંઇ કાપો;
અભડાયે નહિ માટે વેગળા, રહીને પાળી આપો.
એવું કહીને કુંવરને, છુરિકા કરમાં આપી;
જોતાં માંહે જમણા પગની, છઠ્ઠી અંગુલી કાપી.
જ્યાં લગણ વધતી હતી, આંગળી પગ મોઝાર;
ત્યાં લગણ બાળકને નોહોતો, રાજ્ય તણો અધિકાર.
ચાંડાલ ચારે વિસ્મે થયા, સૂત સામું જોઇ;
પીડા ન પામે અંતર વિષે, પાગે વહેવા લાગ્યું લોહી.
પછે અંત્યજ ઉઠીને ચાલ્યા, કહેતા ગયા એક વચન;
નગ્ર ભણી ન આવીશ સાધુ, જાને બીજે વન.
એક મૃગ વાટે મુઓ તો, તેનાં લોચન કાઢી લીધાં;
અન્યોઅન્યે કહેવા લાગ્યા, કાર્ય આપણાં સીધ્યાં.
પછે પુરોહિતને પગ પડિયા, જઇ આપ્યાં એંધાણ;
ધૃષ્ટબુદ્ધિ તે દેખી હરખ્યો, સાતા પામ્યો પ્રાણ.

વલણ.

સાતા પામ્યો પ્રાણ રે, ચાંડાલને ધન આપ્યું ઘણું રે;
પુરોહિતનું હરખ્યું મન જે, મિથ્યા વચન થયું મુનિતણું રે.

કડવું ૭ મું.—રાગ ચોપાઇ.

નારદ કહે સાંભળ અર્જુન, પાસે બેઠા છે જગજીવન;
ત્યાં બાળક એકલો કરે વિલાપ, અંતર્ગત અતિ પામે તાપ.
રામ કૃષ્ણ વાણી ઉચરે, રૂદન કરે નયણે જળ ભરે;
એવે વન વિષે આવી ચમરી ગાય, પૂંછે કરીને નાખે વાય.
આવ્યા સુડા વનના કીર, ચાંચે ભરીને લાવ્યા નીર;
પંખી જાત સરવે ટોળે થયાં, પાંખે છાંયા કરીને રહ્યાં.
એવે મૃગ આવી એક ઉભો રહ્યો, સુતને દેખી વિસ્મે થયો;
મૃગ સ્વામીભાવ મન આણિયો, ચંદ્રમા પડિયો જાણિયો.
એવી આશંકા મૃગે મન ધરી, ચાટ્યું રૂધિર જીભે કરી;
એવે કૌતલ દેશ તણો જે રાય, કુલિંદ નામ તેનું કહેવાય.
નવનિધ અષ્ટમાસિદ્ધ ઘરસૂત્ર, પણ પેટ ન મળે એકે પૂત્ર;
તે રાજા મૃગયા નીકળ્યો, મહાવનમાં એક મૃગલો મળ્યો.
સારંગ ઉપર સર કર્યો સંધાણ, મૃગે જાણ્યું મુઓ નિર્વાણ;
મૃગ ભય પામી નાશી ગયો, પછે કુલિંદ કુરંગ કેડે થયો.
આગળ જાતાં મૃગ થયો અંતર્ધ્યાન, ઉભો રાજા ને થયા મધ્યાન;
ભૂલ્યો ભૂપતિ નગ્રની વાટ, એટલે થયો મનમાં ઉચ્ચાટ.
એક વૃક્ષ તળે ઉભો ભૂપાળ, એવે રોતો સાંભળ્યો બાળ;
રામ કૃષ્ણ કહી કરે રૂદન, સાંભળી રાજાએ વિમાસ્યું મન.
જોવા અર્થે અશ્વથી ઉતર્યો, કુંવર ભણી કુલિંદ પરવર્યો;
રાજા આવતો દીઠો જેટલે, પશુ પક્ષી નાઠાં તેટલે.
અભ્રમાંથી ચંદ્ર દીસે જેમ, પક્ષી પરાં થયે પુત્ર શોભે તેમ;
વાસવ વિરંચીનો અવતાર, એ નો હોયે માનુપતણો કુમાર.
પછે માહારાજા પાસે આવિયો, પ્રેમે પુત્રને બોલાવિયો;
કહે કુંવર તું કોણ છે જાત, કોણ પિતા કોણ તારી માત.
મહારાજાનાં સુણી વચન, વળતું બોલ્યો સાધુ જન;
માત પિતા મારે નથી કોય, આધાર એક અચ્યુતનો હોય.
એવું સાંભળી હરખ્યો ભૂપાળ, મુને કેશવજી થયા કૃપાળ;
પરમેશ્વરે મુને આપ્યો કુમાર, ઉઘડયાં મારાં વાંઝિયાં દ્વાર.

પછે સુતની કીધી આશ્વાસન, તેડી દીધું આલિંગન;
પ્રેમશું પુત્રને હૃદે ધર્યો, પેહેરાવી વસ્ત્ર ને સાસતો કર્યો.
પછે અશ્વે થયો અસ્વાર, નરપતિ ચાલ્યો નગ્ર મોઝાર;
પાળા સેવક ધાયા પુર ભણી, રાણીને કેહેવા વધામણી.
રાણીને જઇ નામ્યું શિશ, તમને તુષ્ટમાન થયા જગદીશ;
પાંચ વર્ષનો હરિએ આપ્યો બાળ,એ લઇ આવે છે ભૂપાળ.

વળણ.

ભુપાળ બાળકને લાવે છે, હરખ્યું રાણીનું મન રે;
કર જોડી કહે પ્રેમાનંદ, સામી આવી સ્ત્રીજન રે.

કડવું ૮ મું.—રાગ રામગ્રી.

ઋષિ નારદ બોલ્યા વાણીજી, તું સાંભળ ગાંડિવપાણી જી;
સુતનો સમાચાર જાણી જી, પ્રેમે સંચરિ સાંમિ રાણી જી.

ઢાળ.

સામા જોવા સુતને કાજે, સામગ્રી કીધી ઘણી;
સાથે તેડી સર્વ શ્યામા, સાહેલિયો પોતા તણી.
સાંભળ્યું મેં સ્વપ્ન સરખું, પુત્ર લાવે છે પતિ:
મન માંહે મહાલી સામી ચાલી, મળવાને મેધાવતિ.
વહેવારિયા સર્વે સંચર્યાં, વહેલ સુંદર જોતરી;
નગ્રની નારી નિસરી બાહર, થાળ મોતિયે ભરી.
પાળે પાગે અતિ અનુરાગે, માતા તે મળવા આવી;
અતિ પ્રેમ કીધો હૃદયાશું લીધો, મોતીડે વધાવી.
શુભ લગ્ન શુભ નક્ષત્રે, શુભ તિથિ રવિવાર;
ગાજતે વાજતે ઘેર આવ્યો, કુલિંદનો કુમાર.
કુળ કર્મ કીધું દાન દીધું, ગીત ગાયે સર્વ સુંદરી;
મહારાજાયે જોશી તેડાવ્યા, લખાવા પુત્રની જન્મોતરી.
જન્મોતરી લખી બોલ્યા ઋખી,મહા મહિમા બાળક તણો;
ભૂમંડળમાં ભૂપતિ ભાગ્યવંત, થાશે અતિ ઘણો.
એનું વદન ચારૂ સોમ સરખું, જાણે સોળ કળા પ્રકાશ;
હસી રહ્યું માટે નામ એનું, ધર્યું છે ચંદ્રહાસ.

વળણ.

ચંદ્રહાસ નામ સુતનું સુણી, રીઝયો રાય કુલિંદ રે;
પછે કોણ રીતે ભણ્યો કુંવર, કહે ભટ પ્રેમાનંદ રે.

કડવું ૮ મું.—રાગ કલ્યાણી.

મહારાજાયે વિમાસ્યું, દિન જોયો એક વારૂ;
પુત્રને ભણવાને કાજે, ઘેર તેડયો અધ્યારૂ,
ત્યાં સોંપી આપ્યો પુત્રને, ભણવાને ભૂપાળે;
અશ્વ થઇ અસ્વાર કુમાર, ગયો છે નિશાળે.
ત્યાં ખડખડ હશીઓ સાધુ, દેખીને સઘળો સાથ;
શું ભણો છો સર્વે ભૂર, મૂકી બ્રહ્માંડનાથ.
તમો ગુરૂ કરો ગોવિંદને, જેથી ન નિસરે વાંક;
નિર્મળ નામ નારાયણ ભણિયે, બીજો આડો આંક.
ત્યારે નિશાળિયાયે મુકયું ભણવું, સર્વે પાસે આવી બેઠા;
પ્રગટયું સર્વેને નિજજ્ઞાન, ભગવાન અંતરે પેઠા.
નિશાળિયા પ્રત્યે ચંદ્રવદન, એમ બોલ્યો વાણી;
સાંભળો નિશાળિઆનો સાથ, નાથની કહું કાહાણી.
કરો નિર્મળ મુખકમલસું, નેહ દેહ છે કાચી;
ખોટી સંસારની રીત છે, પ્રીત પરબ્રહ્મશું સાચી.
ગુણ ત્રણ રહિત વિશ્વ રાયે, જેને નારદજી નમે;
ઘર ઘર ગતિ ગહન ચલવે, ડુલ્યો ભૂલ્યો બ્રહ્માજી ભમે.
નરહરજીને વંદો રે ભાઇ, નિંદો પુત્ર પરિવાર;
ચૌદ ભુવનનો જે સ્વામિ કાવે, નવ લહે તેનો કોઇ પાર.
છૂટો માતાના ગર્ભ પાશ, અવિનાશ અંતર આણો;
જગમાં છે જગદીશ, અનુભવ એવો જાણો.
ઝાંઝવાં નિર સંસાર વીરા, મૃગતૃષ્ણા જેવું;
નરહરજીનું નામ લેજો, શત કામ મૂકી લેવું.
ટાળો ભાઇઓ મનનો દ્વેષ, એક જાણો અવીનાશી;
ઠાલો એક ઠાર નથી, મુરારી રહ્યો પ્રકાશી.
ડગ ભર જો વિચારિયે, ન્યારી માયાની જાળ;
ઢુકડું માથે મૃત્યુ, સત્ય નહિ મૂકે કાળ.

રણે છુટશો આ અવતાર, બીજી વાર ગર્ભે નહિ આવો;
ત્રણ લોકને માંહે શ્રેષ્ઠ, વિષ્ણુ કોણે નથી વહાવો.
સ્થાવર જંગમ જેહ, નેહે રહ્યો વિસ્તારી;
દેવ વૃક્ષ દયાળ, ડાળ ચારે પ્રસારી.
ધરો ધ્યાન તમે ઊંચે પાગ, મુખ ભાગ હેઠો રાખી;
નમો નિચા થઈ ગોપાળ, ડાળ દોરડું નાખી.
ધરણીધર ત્રિભુવનરાય, છાયા કરીને રહેશે;
ફળ સાટે મુક્તિનું દ્વાર, ચતુર્ભુજ દેખાડિ દેશે.
બંધ છૂટશો બાળકો સર્વે, કાળ કર્મ નહીં દેખે;
ભમવું નહીં પડે આગળે, કાગળ ચઢશે લેખે.
મન મારી કરો ચૂર, શૂર શા માટે ન થઇયે;
યમુનાપતિ જગદીશ, રૂપ ભૂપ જેવું લહિયે.
રાતો પીળો રંગ નથી, સંગ લક્ષ્મીનો જેને;
લેશે હરિનું નામ, ઠામ અવિચળ તેને.
વામન રૂપ વૈરાટ, ચોઘાટ ચાલે જેનો;
સમરે તે તરે સંસાર, ભાર ન રહે કેનો.
હરિ ખોળી લો રે મૂઢ, ગૂઢ અહમેવ મૂકી;
સંસાર ગયો સર્વે દુઃખે, રખે ચાલતા રે ચૂકી.
હરિ મળે મહોટો હર્ખ, નર્ક થકો રે નિવારે;
ક્ષમાએ મળે વિશ્વરાય, સંસાર સમુદ્ર તારે.
એ કહ્યું કકાનું જ્ઞાન, ભગવાને બુદ્ધજ આપી;
કર જોડી કહે પ્રેમાનંદ, ગોવિંદે દુર્મતિ કાપી.

વળણ.

કાપી દુર્મતિ ગોવિંદે, એમ કહે હરિ જન રે;
સાધુ સંગે નિશાળિયાને, લાગ્યું રામસું લગન રે.

કડવું ૯ મું.—રાગ મારૂ.

નારદજી એમ ઉચ્ચરે, શુણ હસ્તિનાપુર રાજન રે;
ચંદ્રહાસ પ્રત્યે નિશાળિયાને, અંતર ઉપન્યું જ્ઞાન રે.
અધ્યારૂ અમથો રહ્યો, કીધો ચંદ્રહાસનો સંગ રે;
પાટી પ્રાટલા પછાડ્યા પૃથ્વી,લાગ્યો રામ સંગાથે રંગ રે.

રામ સંગાથે રંગ લાગ્યો, સર્વને અંતરમાંય;
સુતની વિદ્યા સાંભળીને, હૈડે હરખ્યો રાય.
હરિ કીર્ત્તન મંદીર મંદીર, મુખે કહે માવજી નામ;
દેહ દમન હરિ ભજન, વૈષ્ણવ કીધું બાધું ગામ.
એમ કરતાં પુત્ર પ્રૌઢ થયો, રાજ રીત સર્વે લીધી;
પૃથ્વી ગઇ પોતાની વાળી, દિગ્વિજે ત્યાં કીધી.
જીતી સર્વે વશ કીધા, દેશ દેશના રાય;
છત્ર ચામર ધન આપી, લાગે કુલિંદને પાય.
પછે ચંદ્રહાસે યજ્ઞ કરીને, આપ્યાં ભિક્ષુકને દાન;
ભાટ ચારણ બંદીજન ગુણી, સંતોષ્યા રાજાન.
એવે કૌતલપુર વિષે, પ્રોહિત ધૃષ્ટબુદ્ધિ જેહ;
એક દહાડે તે અંહકારી, અંતર વિચાર્યું એહ:
દેશ દેશાંતરના રાજા, જીતીને વશ કીધા;
છત્ર ચામર ધન લેઇને, દંડ તેહને દીધા.
કૌંતલ દેશતણો જે રાજા, કુલિંદ એવું નામ;
અગિયાર વર્ષ વહી ગયાં, નથી આપ્યો એક દામ.
વાંઝિયો થયો અહંકારી, હાવે દેઉં એને શીખ.
નગ્ર એનું લેઉં લૂંટી, કરૂં માગતો ભીખ.
એવું વિચારી મહારાજાયે, સેન તત્પર કીધું;
ફરફરે ધ્વજા હસ્તી હલકાર્યાં, દુષ્ટે દુંદભિ દીધું.
ધૃષ્ટબુદ્ધિ કહે યોદ્ધાને, એનો દેશ કરો નરેડાટ;
એવે સમે સામા મળ્યા. બંદીજન ને ભાટ.
તેણે પુરોહિતની પાસે આવી, ચંદ્રહાસ વિખાણ્યો;
કુલિંદનો કુંવર મહા પરાક્રમી, પછે પાપિયે જાણ્યો.
ધૃષ્ટબુદ્ધે બંદીજનને, પૂછ્યો ત્યાં સમાચાર:
દાસ મારો વાંઝિયો હતો, ક્યાં થકો તેને કુમાર.
યાચક કહે સાંભળિયે સ્વામી, કુલિંદ નામે રાજન:
એક દહાડે મૃગયા રમવા. નીસર્યો હુતો વન.

સારંગ વળતો ગયો નાશી, ઉભો રહ્યો ભૂપાળ;
નિચે નાદે દામણુ સરખો; રોતો સાંભળ્યો બાળ.
કોયે કાપી આંગળી પગની, પુત્ર પૃથ્વી પડિયો;
ચંદ્રવદન જેહનું તે, કુલિંદને પુત્ર જડિયો.
અશ્વથી ઉતરી રાજાયે, તે બાળક હૃદયાશું લીધો;
વાંઝિયો ટાળ્યો વિશ્વંભરે, પુત્ર આપી પનોતો કીધો.
તે રાજાયે આપિયું, તેને સરવે રાજધન;
પૃથ્વી તળમાં નવ મળે, તે સરખો કો બળવાન.
યજ્ઞ કરીને ચંદ્રહાસે, આપ્યાં ભિક્ષુકને દાન;
તે પાસેથી અમો આવું છું, તમ પાસે રાજાન.
એવું સાંભળી પુરોહિતને, અંતર અગ્નિ લાગ્યો;
સાંભર્યો દાસીનો નંદન, ભાલો હૃદેમાં વાગ્યો.

વળણ.

વાગ્યો ભાલો વહ્નિ લાગ્યો, પાપીના હૃદે વિખે રે;
કાંઇ કપટે મારૂં એહને તો, રાજ હું કરૂં સુખે રે.

કડવું ૧૦ મું.—રાગ સારંગ.

તાલાવેલી લાગી પાપીને, સુણી યાચક તણાં રે વચન;
ગાલવિયાનું કહ્યું થાશે, દાસીનો પરણશે તન. તાલાવેલી.
એવું સાંભળી ચાલ્યો પાપી, સેના તેડી સાથ;
એવે સમાચાર પહોંચ્યો, જ્યાં કૌંતલ દેશનો નાથ. તાલાવેલી.
કુલિંદ રાજા ઉઠ્યો ભડકી, ધ્રુજવા લાગ્યો આપ;
હવે શું થાશે રે વિધાતા, પ્રધાન મેળશે પાપ. તાલાવેલી.
મેં ઘણાં વર્ષ થયાં પાપીને, નથી આપ્યું સુવર્ણ;
તે માટે જાગીને આવ્યો, હવે પમાડશે મર્ણ. તાલાવેલી.
પછે કુલિંદ કુંવરને તેડી, મળવા સામો સંચરિયો;
પિતા પુત્રને આવતા દેખી, રથથી પ્રધાન ઉતરિયો. તાલાવેલી.
ધાઇને આલિંગન દીધું, ધૃષ્ટબુદ્ધિ બોલ્યો વાણી;
ધન્ય ધન્ય કુલિંદ રાજા, મેં તમારી મૈત્રી જાણી. તાલાવેલી.
પરમેશ્વર તુજને પ્રસન્ન થયા, પુત્ર પાંચ વર્ષનો લાવ્યો;
વાંઝિયા બાર ઉઘાડયું તારૂં, સમાચાર મુજને નવ કહાવ્યો. તાલાવેલી.

એવું સાંભળીને મહારાજાનું, હર્ખ્યું અતિશે ચિત્ત;
ભાગ્ય મહારૂં ઉદે થયું, ત્રેવડી વાધી પ્રીત. તાલાવેલી.
ગાજતે વાજતે આવ્યા ગામમાં, આપ્યા ઉત્તમ ઉતારા;
સહસ્ર એક મોકલ્યા સેવક, સેવાના કરનારા. તાલાવેલી.
શાક પાક સ્વાદિષ્ટ અન્ન, રાયે રસોઇ કરાવી;
સર્વે મળીને ભોજન કીધું, જેને મનમાં ભાવી. તાલાવેલી.
સુભટ માત્ર સભામાં બેઠા, પ્રધાન બોલ્યો વચન;
આજ જવું પડ્યું ઉતાવળું, મને પાછાં ફરી ભોવન. તાલાવેલી.
તમો પિતા પુત્ર મળવાને આવ્યા, પણ કાર્ય એક વિસરિયું;
ભેગા મળ્યા ને ભોજન કીધું, સુખ પામ્યે સાંભરિયું. તાલાવેલી.
તમશું મુજને ગોષ્ઠ કર્યાની, ઘણી હુતી ઇચ્છાય;
પણ આજ ઉતાવળું જાવું પડ્યું, મુને કૌંતલ પૂરનીમાંય. તાલાવેલી.
અગોપ વાત મારા મન તણી, તે મદન પુત્રથી થાય;
પત્ર લખીને મોકલું પણ, કોય એવો નથી જે જાય. તાલાવેલી.
વાટમાં વાંચે નહિ એવો, સાધુ તમારો તન;
પત્ર લખીને મોકલો પુત્રને, મળવા ઇચ્છે છે મદન. તાલાવેલી.
એવું સાંભળીને મહારાજાયે, સમીપ તેડાવ્યો ચંદ્રહાસ;
પિતા કહે રે પુત્ર લેઇ પધારો, મદન મિત્રની પાસ. તાલાવેલી.
કુંવર કહે રે મુને મોકલો છો, વણ વિચારે ભૂપ;
(પણ) તાત તમારૂં કહ્યું કરવું મારે, જો નાખો અંધારે કૂપ. તાલાવેલી.
એવે પત્ર લખ્યું પાપીએ, કૌંતલપુર નિજ ગામ;
સકળ ગુણ શિરોમણી, સુત મદન એવું નામ. તાલાવેલી.
અહીં ચંદ્રહાસ મોકલ્યો છે, માન ઘણેરૂં દેજો;
અમો તમારા કિંકર છું, એમ કાલા થઇને કહેજો. તાલાવેલી.
રૂપ ના જોશો રંગ ના જોશો, ન પૂછશો ઘરસૂત્ર;
મુહૂર્ત માત્રમાં વિષ દેજો, ઘણું શું લખિયે પુત્ર. તાલાવેલી.
કપટે લખિયું કહું દુષ્ટે, પછે પત્ર વીંટયું પાપિયે.
કહે નારદ બોલાવ્યો સાધુ, કાગળ કરમાં આપિયે. તાલાવેલી.

વળણ.

આપી પત્ર ચંદ્રહાસને, ધૃષ્ટબુદ્ધિ બોલ્યો વાણી રે;
રખે માર્ગમાં પત્ર વાંચતો, મેં કીધી છે એંધાણી રે.

કડવું ૧૧ મું.—રાગ મેવાડો.

નારદજી એમ ઉચરે સુણ્ય, અતલિબળ અર્જુનજી;
પછે મેધાવિની માતાની પાસે, મળવા આવ્યો તનજી.
હે માતાજી હું જાઉં છઉં, મોકલે છે કુલિંદ તાતજી;
પુરોહિતે પત્ર લખ્યું છે, કાંઇ નથી જણાતી વાતજી.
મેધાવિની કહે કાર્ય કરીને, ઘેર વહેલા આવો બાપજી;
એવું કહીને આલિંગન દીધું, તિલક કીધું કપાળજી.
પુત્ર જાતી વેળા તું રૂડો, દીસે છે શી કહું શોભાયજી;
વર થઇ ચાલજે તું વહેલો, લાવજે એક કન્યાયજી.
આજ્ઞા માગી પાગે લાગી, પૂજ્યા શાલિગ્રામજી;
પછે અશ્વ અનુપમ પલાણ્યો, હસલો જેનું નામજી.
પરમ વિષ્ણુ વળી સાથે લીધા, સેવક તેડયા ચારજી;
પછે પરવર્યો તે પુર વિષેથી, સર્વને કરિ નમસ્કારજી.
કોટિ કોટિ બ્રહ્માંડનો સ્વામી, શાલિગ્રામ કીધા બંધનજી;
વાટમાં વૈષ્ણવ જનને, મંડાયાં શુભ શુકનજી.
કાળી કપિલા ધેનુ મળી, વળી વચ્છ જેને સંગજી;
દક્ષિણ ભાગે મૃગલિ સાથે, ઉતર્યા કૃષ્ણ કુરંગજી.
વળી વરકન્યા પરણી પધાર્યાં, માનિની મંગળ ગાયજી;
એવે બ્રાહ્મણનું ટોળું મળ્યું, જાતાં મારગ માયજી.
ઋષિ કહે તમો રાજપુત્ર, ગાજતે ગામમાં આવોજી;
પરણજો કો પ્રેમદાને, શ્યામા સુંદર લાવોજી.
શુકન વદિ સંચર્યો સાધુ, મુખે લેતો હરિનું નામજી;
જાતે થકે આગળે આવ્યું, કૌંતલ પુર ગામજી.
એવે એક સરોવર દીઠું, જેમાં ભર્યું મીઠું નીરજી;
સેવક પ્રત્યે વાત કહી, અશ્વથી ઉતરિયો વીરજી.
પછે કલ્પ વૃક્ષ હેઠળ જઇ બેઠો, મનમાં આનંદ આણીજી;
એક સેવક વાયુ નાખે, એક લાવે છે પાણીજી.
સ્વામી કહે અરે સેવકો, ક્ષણ એક ત્યાં રહીએજી;
ઘટિકા એક શયન કરું પછે પૂરમાં જઇએજી.

એવે સમે એક જમણી પાસે, હતું સૂકું વનજી;
નવ પલ્લવ થઇ તે વાડી, સાધુ તણે દર્શનજી.
સેવક થયા જોઇ વિસ્મે, રહ્યા વિચારીને આપજી;
સૂકાનું લીલું થયું એ, પ્રભુ તણો પ્રતાપજી.
પછે રાજપુત્ર પોઢયો પૃથ્વી, પરિસ્તરણ પથરાવીજી;
એક પગ ચાંપે એક વાયુ નાખે, એમ કરતાં નિદ્રા આવીજી.

વળણ.

એમ કરતાં નિદ્રા આવી, સાધુ પુરૂષને સુખે રે;
પછે સેવક ઉઠીને સંચર્યા, જોવાને વાડી વિખે રે.

કડવું ૧૨ મું.—રાગ વસંત.

સૂકાં કાષ્ઠ લીલાં થયાં રે, સાધુ તણે દર્શન;
સેવક ચાર ઉઠીને ચાલ્યા, જોવા અશોક વન. સૂકાં.
નારદ કહે સાંભળ રે પારથ, વાડી તણો વિસ્તાર;
ગુલ્મ લતા લલિત અતિ વાંકી, સૌગંધિક અપરંપાર. સૂકાં.
ભાત ભાતના વડ ને પીપળા, વનસ્પતિ ભાર અઢાર;
અવલોકનમાં અતિ ઉત્તમ, શોભા તણો નહિ પાર. સૂકાં.
વેલ વાલો ને વલસડો વારૂ, વાયુ સુંગધિક વાય;
સાગ શિસમ સમડા સાદડિયા, સરગવા તણી શોભાય. સૂકાં.
શ્રીફળ ફોફળ કેવડી રે, છાહી રહી કેળ ને કારંગિ;
બીલી બદરી મલિયાગર મરચી, લીંમડો ને લવીંગિ. સૂકાં.
જાઇ જુઇ મોગરા માલતિ, ચંદન ચંપાના છોડ;
પુષ્પ ભારે વનસ્પતિ તે, સર્વે રહી છે વંક મરોડ. સૂકાં.
વાપી કૂપ ને પાવટ કુંડ ત્યાં, તળાવ ભરિયાં તોય;
ચાતક હંસ ને મોર કોકિલા, શબ્દ કરતાં હોય. સૂકાં.
જ્યાં જુએ સેવક સાધુના, ત્યાં અટકે ચંત;
શોભા સુંદર વન તણી, જાણે રત ફુલી વસંત. સૂકાં.
એવાં દેવ ઋષિનાં વચન સુણીને, અર્જુનને સંધે પડિયો;
કયમ લીલાનું સૂકું થયું, એમ સવ્યસાચી ઉચરિયો. સૂકાં.
નારદ કહે સાંભળ રે અર્જુન, થયો પૂર્વ સમાચાર;
તે વાડીમાં ભમતા આવ્યા. દુર્વાસા એક વાર. સૂકાં.

ત્યાં છાયા દીઠી શિતળ વૃક્ષની, મુનિ બેઠા આસન વાળી;
એવે સમે મંદીરથી આવ્યો; વાડીતણો જે માળી. સૂકાં.
માળી મુનિ ભણી ધાયો; ચોર બેઠો જાણી;
પ્રહાર એક મુષ્ટિનો કીધો, જટા કર ગ્રહી તાણી. સૂકાં.
ત્યારે ક્રોધ કરીને દુર્વાસાયે, જોયું નેત્ર ઉઘાડી;
અગ્નિ જવાલા ઉઠી તેથી, ભસ્મ કીધી સર્વ વાડી. સૂકાં.
ઉઠયા ઋખિ થઇને દુખી, અન્ય સ્થાનક સંચરવા;
માળી મુનિને પાયે લાગ્યો, કાલાવાલા કરવા. સૂકાં.
માળી કહે મેં નવ ઓળખ્યા, ઇશ્વર હવે કરૂણા કીજે;
અપરાધ મૂકી અત્રિનંદન, શાપ અનુગ્રહ દીજે. સૂકાં.
દુર્વાસા બોલ્યા તવ વાણી, આનંદ અંતર પામી;
એ વન લીલું થાશે જ્યારે, આવશે વિષયાનો સ્વામી. સૂકાં.
નારદ કહે સાંભળ અર્જુન, એ સાધુતણું કારણ;
ચંદ્રહાસ દર્શને લીલી થૈ વાડી, જેને વહાલા અશરણશરણ. સૂકાં.

વળણ.

વાહાલા અશરણશરણ તો, સાધુ ભોળપણે ફરે રે;
જ્યાં શાલિગ્રામ કંઠ સાથે, ત્યાં અવળાનું સવળું કરે રે.

કડવું ૧૩ મું.—રાગ ગોડી.

નારદ કહે સાંભળ રે અર્જુન, વાડીતણો વિસ્તારજી;
તે વાડીમાં ભૂલ્યા સેવક, જોતાં પેલા ચારજી.
શયન કીધું છે ચંદ્રહાસે, નિદ્રા અતિશે આવીજી;
દૈવ તણી ગત કોઇ ન જાણે, થાય વાત જે ભાવીજી.
તે ધૃષ્ટબુદ્ધિ પ્રધાનની પુત્રી, વિષયા જેનું કામજી;
યૌવન માતી રંગે રાતી, પીડે પાપી નામજી.
ચંપકમાલિની રાજાની પુત્રી, વિષયાની સહિયારીજી;
અન્યો અન્યે પ્રીત ઘણી, પણ બંને બાળકુમારીજી.
તેને અનંગ અંતર અતિ પીડે, પાપ તે નવ ખમાયજી;
બેહુ સખિ સંગાથે સરોવર, નિત્યે નહાવા જાયજી.
તે દિવસે તો તારૂણી આવી, નિત્યનું સ્થાન જ્યાંયજી;
ચંદ્રહાસે શયન કીધું છે, વિશ્રામ કારણ ત્યાંયજી.

સામું તટ સરોવરનું ત્યાં, સ્યામા આવી રહેતીજી;
જળ ભરે ને નૃત્ય કરે, સર્વ વિષયાને કહેતીજી.
કો કુસુમ નેણે કો કંઠ ઝીણે, ગુણવંતી લાગી ગાવાજી;
કો શરીર સમારે ઉત્તમ ઓવારે, કોઇ ઉતરે નહાવાજી.
કો તટ બેસે કો જળમાં પાસે, તારૂણી જાય તરવાજી;
કો ડુબકી ખાય સંતાડી કાય, વળી બહાર નિસરે વઢવાજી.
કો કેશ ઝાલે તાણી કાઢે, લાગી હાસ્ય વિનોદ કરવા બાળીજી;
કો આલિંગન દેતી મુકો મુકો કેતી, કો કર દેતી તાળીજી.
એવે વાડી દીઠી નવપલ્લવ, જે પૂર્વ હુતી સૂકીજી;
સ્યામા સર્વ ધશી જોવાને, સંગ વિષયાનો મૂકીજી.
ચંપકમાલિની ચાલી જોવા, જાતી વાડી મધ્યજી;
સર્વેને જાવા દેઇ રહિ એકલી, વિષયાએ વિચારી બુદ્ધજી.
પૂર્વે પિતા મુનિ એમ કહેતા, તે પાસેથી હું સાંભળતીજી;
આજ નિશાએ સ્વપ્ન આવ્યું, વાત બંનો દીસે છે મળતીજી.
સૂકું વન થાશે અતિ લીલું, જ્યારે આવશે વિષયાનો નાથજી;
આ સ્વપ્ન વિષે ચંદ્રહાસે, પરણીને ઝાલ્યો હાથજી.
એવું વિચારી વિષયા નારી, ચઢી સરોવર પાળેજી;
એવે અતિ ઉજ્જવલ અશ્વ દીઠો, બાંધ્યો આંબા ડાળેજી.
તુરીનું તેજ દેખી મનમાં હર્ખી, જોવા જીવ ત્યાં ખુત્યોજી;
એવે દક્ષિણ પાસ ચંદ્રહાસ, સેવક રહિત દીઠો સુતોજી.
હરિ ભક્તને દેખી હયને પેખી, હરિવદની હર્ષને પામીજી;
શું સ્વપ્ન નિશાનું થાશે સાચું, શકે સુતો મુજ સ્વામીજી.
વિમાસે વાત જો હોય નાથ, તો જોયા વિના કેમ ચાલેજી;
ઘેર કેમ જવાય શી રીતે રહેવાય, મળ્યા વિના હૃદયા સાલેજી.

વળણ.

સાલે હૃદયા મળ્યા પાખે, તે માટે જોતી જાઉં રે;
એને જોઇ ઓળખી, હું નિરખી નિર્ભે થાઉં રે.

કડવું ૧૪ મું.—રાગ ગોડી—ઢાળ બીજો.

વિષયાએ વિમાશી જોયું, એ પુરૂષને હું નર્ખુ;
અન્ય પશુ પક્ષી ને માનવ, નથી કોય લાં સરસ્યું.

રખે ચતુર તુરી ! કહેતો સ્વામીને, જાગશે તો શું થાશે;
નિદ્રાવશથી કેમ ઉઠાડું, પછે શું કહેવાશે.
હે અશ્વ તું અતિ અનુપમ, તારૂં રૂડું વાન;
માગી રે લેઉં છું હું માનિની, રખે કરતો સ્વામીને જાણ.
તારે રત્ન જડીત મુખ મોરડો, ઉદયાચળ ઉગ્યો ભાણ;
પેંગડાં તારાં પરમ મનોહર, રત્ન જડીત પલાણ.
એવું કહેતી ચાલી ચતુરા, ચંચળ નયણે જોય;
રખે સખિ સહિયર આપણી, છુપી રહીને જોય.
નેપૂર ઝાંઝર અણુવટ વિંછિયા, એ સોનીએ આભ્રણ ઘડિયાં;
પ્રથમ વાજતાં રૂડાં લાગતાં, આજ શત્રુ થઇ નિવડિયાં.
એવું કહી મન દઢ કરી ચાલી, ઝાંઝર ઉંચાં ચઢાવી;
મર્મે ભરતી ડગ જેમ જળમાં બગ, એમ શ્યામા સમીપે આવી.
ચંદ્રહાસનિ પાસે અતિ ઉલ્લાસે, હરિવદની હરખે બેઠી;
મારો શ્વાસ લાગે સાધુ જાગે, તે ચિંત્તા ચિત્તમાં પેઠી.
રખે કો દેખે સહિયર મુજ પેખે, એમ દષ્ટ રાખતી આડી;
પછે પિછોડી પરી કરીને, જોયું વદન ઉઘાડી.
નખ શિખા લગી ચંદ્રહાસને રે, જોતી નયણે નિરખી;
હરિભક્તને દેખી હરિવદની, હૈડામાં ઘણું હરખી.
આકાશે અભ્ર અળગું થાયે, ચંદ્રબિંબ દીસે જેવું;
ત્યમ પિછોડી પરી કીધે મુખ, કુલીંદ કુંવરનું તેવું.
સુવદન અંબુજ ઉપર ભ્રુકુટી, ભ્રમર કરે ગુંન્જાર;
શંકે શશિ બીંબ મુંકે તારા, એવો શોભે છે મોતી હાર.
શુક ચંચા અતિ ઉત્તમ, જાણે અધર બીંબ અલંકૃત;
શશિ સવિતા શ્રવણે કુંડળ, ડાડમ કળીશું દંત.
કપોત કંઠ કર કુંજરના સરખા, હથેળી અંબુજ વર્ણ;
બાંયે બાજુબંધ બેરખા, મુદ્રિકા આદે આભ્રર્ણ.
વિશાળ હૃદે ને હાર હેમનો, કટિ કેશરીના સરખી;
દેખી રૂપ રંગ તેજ તારુણી, જાણે નાખી પ્રેમની ભુરકી.
ધન્ય માત તાત એનાં દીસે છે, કોણે કીધાં હશે પુન્ય;
કીમે હાડ ગાળ્યાં સુખ ટાળ્યાં, તો એહેવો હશે તન.

સામું તટ સરોવરનું ત્યાં, સ્યામા આવી રહેતીજી;
જગ જોરો ને નૃત્ય કરો, સર્વ વિષયાને કહેતીજી.
કો કુસુમ નેણે કો કંઠ ઝીણે, ગુણવંતી લાગી ગાવાજી;
કો શરીર સમારે ઉત્તમ ઓવારે, કોઇ ઉતરે નહાવાજી.
કો તટ બેસે કો જળમાં પાસે, તારૂણી જાય તરવાજી;
કો બુબકી ખાય સંતાડી કાય, વળી બહાર નિસરે વઢવાજી.
કો કેશ ઝાલે તાણી કાઢે, લાગી હાસ્ય વિનોદ કરવા બાળીજી;
કો આલિંગન દેતી મુક્કા મુક્કી દેતી, કો કર દેતી તાળીજી.
એવે વાડી દીઠી નવપલ્લવ, જે પૂર્વે હુતી સૂકીજી;
સ્યામા સર્વ ધશી જોવાને, સંગ વિષયાનો મૂકીજી.
ચંપકમાલિની ચાલી જોવા, જાતી વાડી મધ્યજી;
સર્વેને જાવા દેઇ રહિ એકલી, વિષયાએ વિચારી બુદ્ધજી.
પૂર્વે પિતા મુનિ એમ કેહેતા, તે પાસેથી હું સાંભળતીજી;
આજ નિશાએ સ્વપ્ન આવ્યું, વાત બંનો દીસે છે મળતીજી.
સૂકું વન થાશે અતિ લીલું, જ્યારે આવશે વિષયાનો નાથજી;
આ સ્વપ્ન વિષે ચંદ્રહાસે, પરણીને ઝાલ્યો હાથજી.
એવું વિચારી વિષયા નારી, ચઢી સરોવર પાળેજી;
એવે અતિ ઉજ્જ્વલ અશ્વ દીઠો, બાંધ્યો આંબા ડાળેજી.
તુરીનું તેજ દેખી મનમાં હર્ખી, જોવા જવું ત્યાં ખુત્યોજી;
એવે દક્ષિણ પાસ ચંદ્રહાસ, સેવક રહિત દીઠો સુતોજી.
હરિ ભક્તને દેખી હયને પેખી, હરિવદની હર્ષને પામીજી;
શું સ્વપ્ન નિશાનું થાશે સાચું, શકે સૂતો મૂજ સ્વામીજી.
વિમાસે વાત જો હોય નાથ, તો જોયા વિના કેમ ચાલેજી;
ઘેર કેમ જવાય શી રીતે રહેવાય, મળ્યા વિના હૃદયા સાલેજી.

વલણ.

સાલે હૃદયા મળ્યા પાખે, તે માટે જોતી જાઉં રે;
એને જોઇ ઓળખી, હું નિરખા નિર્ભે થાઉં રે.

કડવું ૧૪ મું.—રાગ ગોડી—ઢાળ બીજો.

વિષયાએ વિમાશી જોયું, એ પુરૂષને હું નર્ખું;
અન્ય પશુ પક્ષી ને માનવ, નથી કોય ત્યાં સરસ્યું.

રખે ચતુર તુરી કહેતો સ્વામીને, જાગશે તો શું થાશે;
નિદ્રાવશથી કેમ ઉઠાડું, પછે શું કહેવાશે.
હે અશ્વ તું અતિ અનુપમ, તારૂં રૂડું વાન;
માગી રે લેઉં છું હું માનિની, રખે કરતો સ્વામીને જાણ.
તારે રત્ન જડીત મુખ મોરડો, ઉદયાચળ ઉગ્યો ભાણ;
પેંગડાં તારાં પરમ મનોહર, રત્ન જડીત પલાણ.
એવું કહેતી ચાલી ચતુરા, ચંચળ નયણે જોય;
રખે સખિ સહિયર આપણી, છુપી રહીને જોય.
નેપૂર ઝાંઝર અણવટ વિછિયા, એ સોનીએ આભ્રણ ઘડિયાં;
પ્રથમ વાજતાં રૂડાં લાગતાં, આજ શત્રુ થઇ નિવડિયાં.
એવું કહી મન દઢ કરી ચાલી, ઝાંઝર ઉંચાં ચઢાવી;
મર્મે ભરતી ડગ જેમ જળમાં બગ, એમ શ્યામા સમીપે આવી.
ચંદ્રહાસનિ પાસે અતિ ઉલ્લાસે, હરિવદની હરખે બેઠી;
મારો શ્વાસ લાગે સાધુ જાગે, તે ચિન્તા ચિત્તમાં પેઠી.
રખે કો દેખે સહિયર મુજ પેખે, એમ દષ્ટ રાખતી આડી;
પછે પિછોડી પરી કરીને, જોયું વદન ઉઘાડી.
નખ શિખા લગી ચંદ્રહાસને રે, જોતી નયણે નિરખી;
હરિભક્તને દેખી હરિવદની, હૈડામાં ઘણું હરખી.
આકાશે અભ્ર અળગું થાયે, ચંદ્રબિંબ દીસે જેવું;
ત્યમ પિછોડી પરી કીધે મુખ, કુલીંદ કુંવરનું તેવું.
સુવદન અંબુજ ઉપર ભ્રુકુટી, ભ્રમર કરે ગુંજાર;
શકે શશિ બીંબ પુંઠે તારા, એવો શોભે છે મોતી હાર.
શુક ચંચા અતિ ઉત્તમ, જાણે અધર બીંબ અલંકૃત;
શશિ સવિતા શ્રવણે કુંડળ, દાડમ કળીશું દંત.
કપોત કંઠ કર કુંજરના સરખા, હથેળી અંબુજ વર્ણ;
બાંયે બાજુબંધ બેરખા, મુદ્રિકા આદે આભ્રર્ણ.
વિશાળ હદે ને હાર હેમનો, કટિ કેશરીના સરખી;
દેખી રૂપ રંગ તેજ તારૂણી, જાણે નાખી પ્રેમની ભુરકી.
ધન્ય માત તાત એનાં દીસે છે, કોણે કીધાં હશે પુન્ય;
હીમે હાડ ગાળ્યાં સુખ ટાળ્યાં, તો એહેવો હશે તન.

સામું તટ સરોવરનું ત્યાં, શ્યામા આવી રહેતીજી;
જળ ભરે ને નૃત્ય કરે, સર્વ વિષયાને કહેતીજી.
કો કુસુમ નેણે કો કંઠ ઝીણે, ગુણવંતી લાગી ગાવાજી;
કો શરીર સમારે ઉત્તમ ઓવારે, કોઇ ઉતરે નહાવાજી.
કો તટ બેસે કો જળમાં પાસે, તારૂણી જાય તરવાજી;
કો ડુબકી ખાય સંતાડી કાય, વળી બહાર નિસરે વઢવાજી.
કો કેશ ઝાલે તાણી કાડે, લાગી હાસ્ય વિનોદ કરવા બાળીજી;
કો આલિંગન દેતી મુકો મુકો કેતી, કો કર દેતી તાળીજી.
એવે વાડી દીઠી નવપલ્લવ, જે પૂર્વ હુતી સૂકીજી;
શ્યામા સર્વ ધશી જોવાને, સંગ વિષયાનો મૂકીજી.
ચંપકમાલિની ચાલી જોવા, જાતી વાડી મધ્યજી;
સર્વેને જાવા દેઇ રહિ એકલી, વિષયાએ વિચારી બુદ્ધજી.
પૂર્વે પિતા મુનિ એમ કેહેતા, તે પાસેથી હું સાંભળતીજી;
આજ નિશાએ સ્વપ્ન આવ્યું, વાત બંનો દીસે છે મળતીજી.
સૂકું વન થાશે અતિ લીલું, જ્યારે આવશે વિષયાનો નાથજી;
આ સ્વપ્ન વિષે ચંદ્રહાસે, પરણીને ઝાલ્યો હાથજી.
એવું વિચારી વિષયા નારી, ચઢી સરોવર પાળેજી;
એવે અતિ ઉજ્જવલ અશ્વ દીઠો, બાંધ્યો આંબા ડાળેજી.
તુરીનું તેજ દેખી મનમાં હર્ખી, જોવા જીવ ત્યાં ખુત્યોજી;
એવે દક્ષિણ પાસ ચંદ્રહાસ, સેવક રહિત દીઠો સુતોજી.
હરિ ભક્તને દેખી હયને પેખી, હરિવદની હર્ષને પામીજી;
શું સ્વપ્ન નિશાનું થાશે સાચું, શકે સૂતો મૂજ સ્વામીજી.
વિમાસે વાત જો હોય નાથ, તો જોયા વિના કેમ ચાલેજી;
ઘેર કેમ જવાય શી રીતે રહેવાય, મળ્યા વિના હ્રદયા સાલેજી.

વળણ.

સાલે હ્રદયા મળ્યા પાખે, તે માટે જોતી જાઉં રે;
એને જોઇ ઓળખી, હું નિરખા નિર્ભે થાઉં રે.

કડવું ૧૪ મું.–રાગ ગોડી–ઢાળ બીજો.

વિષયાએ વિમાશી જોયું, એ પુરૂષને હું નર્ખું;
અન્ય પશુ પક્ષી ને માનવ, નથી કોય ત્યાં સરખું.

રખે ચતુર તુરી ! કહેતો સ્વામીને, જાગશે તો શું થાશે;
નિદ્રાવશથી કેમ ઉઠાડું, પછે શું કહેવાશે.
હે અશ્વ તું અતિ અનુપમ, તારૂં રૂડું વાન;
માગી રે લેઉં છું હું માનિની, રખે કરતો સ્વામીને જાણ.
તારે રત્ન જડીત મુખ મોરડો, ઉદયાચળ ઉગ્યો ભાણ;
પેંગડાં તારાં પરમ મનોહર, રત્ન જડીત પલાણ.
એવું કહેતી ચાલી ચતુરા, ચંચળ નયણે જોય;
રખે સખિ સહિયર આપણી, છુપી રહીને જોય.
નેપૂર ઝાંઝર અણુવટ વિંછિયા, એ સોનીએ આભ્રણ ઘડિયાં;
પ્રથમ વાજતાં રૂડાં લાગતાં, આજ શત્રુ થઇ નિવડિયાં.
એવું કહી મન દૃઢ કરી ચાલી, ઝાંઝર ઉંચાં ચઢાવી;
મર્મે ભરતી ડગ જેમ જળમાં બગ, એમ શ્યામા સમીપે આવી.
ચંદ્રહાસનિ પાસે અતિ ઉલ્લાસે, હરિવદની હરખે બેઠી;
મારો શ્વાસ લાગે સાધુ જાગે, તે ચિંત્તા ચિત્તમાં પેઠી.
રખે કો દેખે સહિયર મુજ પેખે, એમ દૃષ્ટ રાખતી આડી;
પછે પિછોડી પરી કરીને, જોયું વદન ઉઘાડી.
નખ શિખા લગી ચંદ્રહાસને રે, જોતી નયણે નિરખી;
હરિભક્તને દેખી હરિવદની, હૈડામાં ઘણું હરખી.
આકાશે અભ્ર અળગું થાયે, ચંદ્રબિંબ દીસે જેવું;
ત્યમ પિછોડી પરી કીધે મુખ, કુલીંદ કુંવરનું તેવું.
સુવદન અંબુજ ઉપર ભ્રૂકુટી, ભ્રમર કરે ગુંજાર;
શંકે શશિ બીંબ પુંઠે તારા, એવો શોભે છે મોતી હાર.
શુક ચંચા અતિ ઉત્તમ, જાણે અધર બીંબ અલંકૃત;
શશિ સવિતા શ્રવણે કુંડળ, દાડમ કળીશું દંત.
કપોત કંઠ કર કુંજરના સરખા, હથેળી અંબુજ વર્ણ;
બાંયે બાજુબંધ બેરખા, મુદ્રિકા આદે આભ્રર્ણ.
વિશાળ હૃદે ને હાર હેમનો, કટિ કેશરીના સરખી;
દેખી રૂપ રંગ તેજ તારૂણી, જાણે નાખી પ્રેમની ભુરકી.
ધન્ય માત તાત એનાં દીસે છે, કોણે કીધાં હશે પુન્ય;
કીમે હાડ ગાળ્યાં સુખ ટાળ્યાં, તો એહેવો હશે તન.

જપ તપ વ્રત્ત દેહ દમન, એવી તારૂણી ધર નાર;
તે નારીનું પરમ ભાગ્ય જેને, આવો હશે ભરથાર.
મેં પાપણિયે પુન્ય ન કીધું, તો ક્યાંથી આવો સ્વામી;
એમ દુઃખ ધરતી આંસુ ભરતી, શ્યામા શોકને પામી.
એવે એક કભાયની કસે, કાગળ બંધન દીઠું;
જોવા કારણ યૌવનાએ, તતક્ષણ છોડી લીધો:
સરનામું અક્ષર તાતના દેખી, શ્યામા મહા સુખ પામી;
શકે પત્ર લખી મોકલ્યો, પિતાજીએ મુજ સ્વામી.
સ્વસ્તિશ્રી કૌંતલપૂર સ્થાને, મદન કુંવર બલવંત;
અહીં ચંદ્રહાસને મોકલ્યો છે, તે પત્ર લેજો ગુણવંત.
રૂપ ન જોશો રંગ ન જોશો, ન પૂછશો ઘરસૂત્ર;
મુહૂર્ત ઘટિ કોને ન પૂછશો, એને **વિષ** દેજોની પુત્ર.
વાંચી પત્ર ને વિષયા બોલી, ત્રાહે ત્રાહે ત્રિભુવન નાથ;
વિષયાને સાટે વિષ લખાયું, શું કાપ્યા જોઇયે હાથ.
પત્ર લેવું તો પાછો ફરી જાય, પરણ્યા વિના વિઘ્ન થાય;
અક્ષર એક વધારૂં એ માંહે, **વિષ**ની કરૂં **વિષયાય**.
એક નેત્રનું કાજળ કાઢ્યું, બીજા નેત્રનું નીર;
તરણાવતે લખ્યું તારૂણીએ, ધરી હૃદયા મધ્યે ધીર.
નારદ કહે સાંભળ રે અર્જુન, કર્તા હર્તા અવિનાશ;
વિષ ફેડી **વિષયા** કરી, એમ ઉગાર્યો ચંદ્રહાસ.
પત્ર ફરી બાંધ્યું પ્રેમદાએ, જળ ભરતી તે નેણ;
ઉઠી અબળા ચાલી ત્યાંથી, મૂખે કહેતી વેણ.
ઘેર જઇને વાટ જોઉં છું, ઉતાવળા તમો આવો;
મદન ભાઇને મળજો સ્વામી, પત્ર લખ્યું તે લાવો.

વળણ.

પત્ર લખ્યું તે લાવો સ્વામી, એમ કહી વિષયા વળી રે;
થર થર ધ્રુજે ને કાંઇ ન સુઝે, સખી જ્યાં સામી મળી રે.

કડવું ૧૫ મું.—રાગ ગોડી. ઢાળ બીજો.

સખી સર્વ સામી મળી, ચંપક માલિની પૂછે રે;
વડી વારની વિષયા ક્યાં ગઇતી; શ્વાસ ચઢ્યો છે શું છે રે.

ત્યારની વિષયા ક્યાં ગઇતી, તુને આવડી વાર ક્યાં લાગી રે;
ઘેર જવા બેસી રહી સર્વે, વાટ જોઇ જોઇ ભાગી રે.
મેં તો તું સાધવી જાણીતી, તો કીધી સહિયારી રે;
અમને મુકી ગઇ તું એકલી, એ શી રીત બાઇ તારી રે.
મુને છેતરી ગઇ તું છાની, એ સૌજ ભુડું તારૂં રે;
એ વાતે કુળને લાગે લાંછન, મોટા બાપનાં છોરૂં રે.
વિષયા કહે તમે ધાયાં જોવા, વાડી ચોદિશ દિઠી ફુલી રે;
મેં આવતાં એક પોપટ દીઠો, જોવા રહી તેણે હું ભૂલી રે.
પોપટ જોયો અરે પ્રેમદા તો, તુંને પરસેવો શેં વળિયો રે;
જારી વજારી મૂઢા રે વિષયા, કોઇક કામી મળિયો રે.
વિષયા કહે બાઇ રહે અણબોલી, વારૂં છું ચંપકમાલિની રે;
પુછપૂછ પરસેવાની શી છે, તું બડબડ કરતી ચાલની રે.
આવડી રીશ કાં કરે વિષયા, હું તો હસું છું બેની રે;
આ દાસી માત્ર હું અળગી રાખું, મુને તું છાનું કેની રે.
પછે સાન કરી સમજાવી શ્યામા, એક નેત્ર વાંકું વાળી રે;
તારે મારે એક સ્વામી છે, એમ કહી કરે દીધી તાળી રે.
નારદ કહે તે રાજકુંવરીને, વાત વિષયાની ભાવી રે;
હસતી રમતી બંને પ્રેમદા, ઘેર પોતાને આવી રે.

વળણ.

ઘેર આવી વિષયા નારી, પછે વાટ જુએ સ્વામીતણી રે;
ચંદ્રહાસે શું કીધું જેને, માથે ત્રિભુવન ધણી રે.

કડવું ૧૬ મું.—રાગ દેશાખ.

ઋષિ નારદ બોલ્યા વાણી રે, તું સાંભળ ગાંડિવપાણિ રે.
પેલા સેવક ચાર જે હતા રે, ફરી આવ્યા જ્યાં સ્વામી સુતા રે.
સ્વામીને ગયાતા છાંડી રે, છાની સેવા કરવા માંડી રે
એક ચાંપવા માંડ્યા પાય રે, એક ઢોળવા લાગ્યો વાય રે
સેવકનો સાંભળી શ્વાસ રે, જાગી ઉઠ્યો ચંદ્રહાસ રે
નેત્ર ચોળતો બોલ્યો શૂર રે, લાવો અશ્વ થયું અસૂર રે.
એક લાવ્યો ભરીને પાણી રે, એક અશ્વ આપ્યો આણી રે.

પછે અશ્વે થયો અસ્વાર રે, આગળ ચાલે ચતુર ચાર રે.
વિષયા જુએ છે વાટ રે, લાગી વાર થયે ઉચ્ચાટ રે.
એવે સમર્યાં આદ્ય ભવાની રે, આઇની સેવા અતિશે માની રે.
એવે સ્વામી આવતો દીઠો રે, અમૃતપેં લાગ્યો મીઠો રે.
ચંદ્રહાસે જોયું ગામ રે, દીઠો નાનપણાંનો ઠામ રે.
ત્યાં હું બાળક સાથે વઢતો રે, નિશાયે ઓટલે પડતો રે.
ત્યાં હું ભિક્ષા માંગીને જમતો રે, ત્યાં શાલિગ્રામ સાથે હું રમતો રે.
ત્યાં મોઇ હુતી માતા મારી રે, મુને લોક કહેતાં ભિખારી રે.
એ ટળ્યા સર્વ સંતાપ રે, આ શાલિગ્રામ તણે પ્રતાપ રે.
વિચારતાં પહોંતો રાજદ્વાર રે, જ્યાં ઉભો છે પ્રતિહાર રે.
સાધુ અશ્વથી ઉતરિયો રે, પોળિયા પ્રત્યે ઉચરિયો રે.
જાઓ તેડો તમારો સ્વામી રે, કહાવ્યું કુલિંદ કુવરે શિર નામી રે.
કહો એક ઉતાવળી વાત રે, પત્ર મોકલ્યું તમારે તાત રે.
પોળિયે કહ્યો સમાચાર રે, મદને તેડયો કુલિંદ કુમાર રે.
વેગળેથી આવતો નરખ્યો રે, ઓળખી આભ્યાંતર હરખ્યો રે.
ધાઇ આલિંગન દીધું રે, આપી આસન પૂજન કીધું રે.
ચંદ્રહાસ પધારો પરૂણા રે, મુને કેશવે કીધી કરૂણા રે.
વિષયા મનમાં હર્ખે રે, આધું ઓઢી પિયુને નર્ખે રે.
એવે ચંદ્રહાસે છોડી ચીટ્ઠી રે, પણ શિથિલ ગાંઠડી દીઠી રે.
ધૃષ્ટબુદ્ધ રહ્યા ગામ અમારે રે, મોકલ્યું પત્ર પિતા તમારે રે.
પ્રધાન પાંચ દિવસ ત્યાં રહેશે રે, લખ્યું કામ તે કાગળ કહેશે રે.
પત્ર મદને કરમાં લીધો રે, ઉકલી અવલોકન કીધો રે.
સ્વસ્તિ શ્રી કૌંતલ ગામ રે, સુત મદન એવું નામ રે.
અહિં મેં મોકલ્યો છે ચંદ્રહાસ રે, જેનું મુખ ચંદ્ર પ્રકાશ રે.
લટપટ કરી મળતા રેજો રે, અમો સેવક છું એમ કેજો રે.
રખે રૂપ રંગ તું જોતો રે, એવો સમો રખે તું ખોતો રે.
એનું મન હરીને લેજો રે, એને સદ્ય વિષયા દેજો રે,
એથી અધીક શું લખીએ રે, પછે અર્થ કરી નહિ શકીએ રે.
એવું પત્ર વાંચી જોયું મદન રે, અતિ ઉલટ પામ્યું મન રે.
ધન્ય તાત તણી કમાઇ રે, આવો ખોળી કાઢયો જમાઇ રે.

ચાં તેડાવ્યો બ્રાહ્મણ કોય રે, જે લગ્ન ઉતાવળું હોય રે.
એવે ટીપણું મુગટમાં ખોશી રે, ત્યાં આવ્યા ગાલવ જોશી રે.
ઋષિયે ચંદ્રહાસ આવી નરખ્યોં રે, ઓળખી આભ્યંતર હરખ્યોં રે.
શકે પ્રશ્ન અમારૂં મળિયું રે, એ વચન પહેલાંનું પળિયું રે.
પછે મદને દીધું અતિ માન રે, સંતોખ્યા ગાલવ મુનિ ભગવાન રે.
કહો મુહૂર્તને ગાલવ મુન રે, ઢુકડું કયારે છે લગન રે.
ગાલવ કહે વચન મારૂં માન રે, છે લગ્ન આજ મધ્યાહ્ન રે.
તુજ તાતે વિચાર્યું હશે પેહેલું રે,વર મોકલ્યો તો મુહૂર્તછે વેહેલું રે.
માટે આજ લગ્ન કીજે રે, ધૃષ્ટબુદ્ધિનું મન જેમ રીઝે રે.
હરખ્યોં મદન મહા ગુણવાન રે, પિતા લાવશે પુઠેથી જાન રે.
મંડાવ્યું વિવાહતણું કાર્ય રે, ઋષિ ગાલવ થયા આચાર્ય રે.
આપ્યા વરને ઉત્તમ ઉતારા રે, મોકલ્યા સેવક સેવા કરનારા રે.
બહુ પ્રેમદા પીઠી ચોળે રે, વર ઉષ્ણોદકે અંઘોળે રે.
વાજિત્ર વિધવિધનાં વાજે રે, શું મેઘ ગગને ગાજે રે.
નગરની નારી જોવા જાય રે, જેના કુમકુમ વર્ણા પાય રે.
વિનતાએ વરને નિરખ્યો રે, શ્યામા કહે સ્વરૂપે શશિ સરખો રે.
એનું મૂખ કમળ રઢિયાળું રે, વિષયાને વર જોડી વારૂં રે.
એવે દુંદુભિ સર્વ ગડગડિયાં રે, વિષ્ણુભક્ત વરઘોડે ચઢિયા રે.
વિસ્મે થઇ થઈ બોલ્યા લોક રે, વરને માનુષ કહેતા ફોક રે.
એનું શરીર કેવું શોભે રે, મન જ્યાં જોઇયે ત્યાં થોભે રે.
કરમાં કેવું શ્રીફળ લીધું રે, એને ગાલે ટપકું કેવું કીધું રે.
ઘુસળ મુસળે પોંકી પધરાવ્યા રે, માહેરામાં ગાલવ ઋષિ લાવ્યા રે.
પછે તામ્બુલ છાંટણાં કીધાં રે, ગાલવે ગોત્રજનાં નામ લીધાં રે.
આવ્યાં ચોરિયે યુગ્મ નિધાન રે, મદન આપે કન્યાદાન રે.

વળણ.

મદન કન્યાદાન આપે, સર્વને મન ઉલ્લાસ રે;
કર જોડી કહે પ્રેમાનંદ, કન્યા દાન લે ચંદ્રહાસ રે.

કડવું ૧૭ મું.—રાગ સોરઠી.

બોલ્યા નારદ ઋષિ ભગવાન, સુણો અર્જુન વીર બળવાન;
મદન આપે કન્યા દાન, લે છે ચંદ્રહાસ રાજાન.

પહેલું મંગળ જ્યાં વરતાય, વરકન્યા ફેરા ફરાય;
માનુની મંગળ ગાય, ત્યાં ભેરીના શબ્દ બહુ થાય.
બોલ્યો મદન મુખે ઉચ્ચાર, સાંભળો કુલિંદ કુમાર;
પેહેલે મંગળે મોતીના હાર, આપ્યા રથ સહિત તોખાર.
બીજે ગૌ ગોધણું અપાર, ત્રીજે કુંજર કેરી લાર;
ચોથે કુંચી સહીત ભંડાર, આપી કીધો ત્યાં નમસ્કાર.
મદને જોડયા બન્યો પાણિ, ગદગદ કંઠે બોલ્યો વાણી;
નથી એવું જે આપું આણી, તમને સોંપુ મારો પ્રાણી.
હું સેવીશ તમારા ચર્ણ, શુદ્ધ રાખજો અંતઃકર્ણ;
તમને રાખજો અશરણ શર્ણ, સાટે મુને આવજો મર્ણ.
એમ મદને દીક્ષિતપણું લીધું, વિવાહ કાર્ય સંપૂરણ કીધું;
વિષયાનું કારજ સીધ્યું, નારીનું મન વિહ્વલ કીધું.
નારદ કહે અર્જુન અવિધારો, ધૃષ્ટબુદ્ધિ બાજી હાર્યો;
જાણ્યું શત્રુ સૂતે માર્યો, પણ પાર શ્રીકૃષ્ણે ઉતાર્યો.

વળણ.

ઉતાર્યો કૃષ્ણે દાસ જાણી, તે ત્યાં હારી બેઠો સહી રે.
નારદ કહે સાંભળો રે અર્જુન, એ કથા એટલેથી રહી રે

કડવું ૧૮ મું.—ચાલ પરજીઆની.

નારદજી એમ વાણી વદે, સુણ પાર્થ પાંડુ કુમાર રે;
હવે કુલિંદની શી વલ્લે થઇ, તે કહું તને વિસ્તાર રે.
ચંદ્રહાસ વળ્યા વેગે, પ્રધાને કીધું કપટ રે;
પછે કુલિંદ રાજા તેડિયો, મુખે કીધી લટપટ રે.
જાણ્યું શત્રુ સુતે માર્યો હશે, ને સરિયું મારૂં કાજ રે;
પાપિએ પછે વાહી બાંધ્યો, રાણી સાથે કુલિંદ મહારાજ રે.
સેના સર્વે મારીને કાઢી, પાપી પડિયા ત્રુટી રે;
હય હસ્તી ને કનક કચોળાં, રાજ્યભવન લીધું લૂંટી રે.
પોતાની ત્યાં આણ વરતાવી, માર્ગ ચાલતો કીધો રે;
પછે મેધાવિની રાણી સંગાથે કુલિંદને બાંધી લીધો રે.

ઢાળ.

રાજા રાણી આંધીયાં ને, હવો તે હાહાકાર રે;
યમકિંકર સરખા સેવક પાપી, કરતા પાટુના પ્રહાર રે.
મસ્તક તે મુગટ વોણું કીધું, વિખેર્યા તેના વાળ રે;
કાંટા તે ભાગે પાગ વિષે, ભૂમિ પડે ભૂપાળ રે.
સોટા વાગે ધુળે દાઝે, જેની ચંપકવર્ણી પાની રે;
રોળાઇ ધોળાઇ તે ચતુરા, જે મહારાજાની માની રે.
ઓશિયાળાં મુખ ને પામ્યાં દુઃખ, નર નારી સામું જોય રે;
પોતાના પુત્રને સંભારી, સાધવી માતા રોય રે.
તીવ્ર તાપ તે તેને લાગે, તેણે અકળાયો પ્રાણી રે;
વાટે ચાલતાં ચર્ણ થકિ, પણ સેવક હીંડે તાણી રે.
પછે રાજાયે સ્કંધે વળગાડી, મેધાવિની જે રાણી રે;
કાંટા તે પડે કંઠ વિષે, પ્રેમદા માગે પાણી રે.
શ્યામા પૂછે સ્વામીજી, આપણું શું થાશે રે;
સુતની સંભાળ નથી તો, કેઇ પેરે રેહેવાશે રે.
મોટું દુઃખ એ મન વિષે, પુત્ર પરણી ઘેર ન આવ્યો રે;
દીપક સરખી દીપતી વેહેલે, વહૂવર ન લાવ્યો રે.
પુત્ર સાથે કુળ વધૂ તે, લાડકાડે ચરે દર્શીયાં રે;
આદર કરીને અન્ન પીરસું, દેખી ઠરે મારાં હૈયાં રે.
હાક મારતાં જીજી કહીને, ઉત્તર આપે વહુ રે;
તે સુખ તો મેં કાંઇયે ન દીઠું, કેઇ પેરે રોતી રહું રે.
એવાં રાણી તણાં વચન સુણીને, રાજા રોતી રાખે રે;
સામું જુઓ રે સુંદરી, પછી વચન મર્મનાં દાખે રે.

વલણ.

વચન દાખે મર્મનાં, જાતાં તે મારગ વિખે રે;
મેધાવિની અતિ દુઃખ પામી, કોઇ પેરે કહિયે સુખ રે.

કડવું ૧૯ સું.—રાગ વેરાડી.

રાજા વળતું બોલિયો, કહું કામિની;
એ તો ભવ બંધતો ભાવ, ભોળી ભામિની.

સુખતણા સમુદ્રમાં કહું કામિની;
ભાગ્યું પુત્ર રૂપિયું નાવ, ભોળી ભામિની.
વાવ્યા વિના શું લણિયે, અહો કામિની;
એણે દૃષ્ટાંતે સર્વે જાણ, ભોળી ભામિની.
તો સુખ ક્યાંથી પામિયે, અહો કામિની;
જો દાન ન દીધું દક્ષણ પાણ;ભોળી ભામિની.
પૂર્વે આપણ વાંઝિયાં, કહું કામિની;
અન્ન ધને ભર્યું ઘરસૂત્ર, ભોળી ભામિની.
આખો દહાડો આપણ દામણાં, કહું કામિની;
એવે પ્રભુએ આપ્યો પુત્ર, ભોળી ભામિની.
કાક ઉછેરે કોકિલા બાળને, અહો કામિની;
વય પામે ઉડી જાય, ભોળી ભામિની.
તેમ કુંવર તે કોકિલાનું બચ્ચું,અહો કામિની;
કાક આપણ માત પિતાય, ભોળી ભામિની.
પક્ષી સેવે કલ્પ વૃક્ષને, સુણ કામિની;
જ્યાં લગણ ફળની આશ, ભોળી ભામિની.
ફળ ઘટે દ્રુમને પરહરે, સુણ કામિની;
અન્ય સ્થાનક પૂરે વાસ, ભોળી ભામિની.
તેમ કર્મ ફળ ઘટ્યાં આપણાં, કહું કામિની;
તો તજી ગયો તમ તંન, ભોળી ભામિની.
આપણ સૂકાં લાકડાં, કહું કામિની;
હવે ઘટે હુતાશંન, ભોળી ભામિની.
આપણ વસ્તાં ગામ ઉદવસ્ત કર્યાં, અહો કામિની;
છેદી કલ્પ વૃક્ષની ડાળ, ભોળી ભામિની.
કાંટે પર્વત પાવટ રોધિયા, અહો કામિની;
કે ભાંજી સરોવર પાળ, ભોળી ભામિની.
કે વત્સ દ્રોહ સ્વામી દ્રોહ કર્યાં, સુણ કામિની;
કે પયથી વછોર્યાં બાળ, ભોળી ભામિની.
સાધુ વૈષ્ણવની નિંદા કરી, સુણ કામિની;
ભાજ્યાં મળતાં વેવીશાળ, ભોળી ભામિની.

સૂર્ય સામાં મળમૂત્ર કર્યાં, કહું કામિની;
કે સાંભળ્યો અંત્યજનો રાગ, ભોળી ભામિની.
ગૌ બ્રાહ્મણને ન પૂજ્યાં, કહું કામિની;
કે કણને દેસ્યા પાગ, ભોળિ ભામિની.
કાંઇ પુણ્ય આપણે કીધાં નહિ, અહો કામિની;
ન રાખ્યાં વ્રત ને નેમ, સાંભળ ભામિની.
તો સુખ પામિયે ક્યાં થકી, અહો કામિની;
તો સુતને કેમ હોય ક્ષેમ, સાંભળ ભામિની.

વલણ.

સુતને કુશળ ક્યાં થકી, જે હરિ નવ ધર્યા હ્રદે રે;
એવાં વચન સાંભળી ભૂપનાં, મેધાવિની વાણી વદે રે.

કડવું ૨૦ મું.–રાગ કાફી.

મેધાવિની એમ ઉચ્ચરે, સાંભળો મારા સ્વામ;
આ દુષ્ટ કષ્ટ દેઇ લેઇ જશે, પાપી પોતાને ગામ.
ત્યાં સુત મુઓ કહેશે, મન ક્યમ રેશે, દાઝશે મારૂં તન;
કાંઇ ધિરજ ધરિયે, ભેદ કરિયે, વાટ વિષે સ્વામીન.

ઢાળ.

એમ રોતાં નર ને નાર રે, જાય વાટને મોઝાર રે;
સેવક બાંધી ઝાલ્યાં રે, બંન્યો જણ જોડે ચાલ્યાં રે.
એવે આવ્યું ગામ રે, પાપીનો જ્યાં ઠામ રે;
જાતાં જાતાં વાટ રે, સામા મળિયા ભાટ રે;
પ્રધાનને જોઇ રે, આવ્યાં છે સર્વ કોઇ રે.
વાણી એવી બોલે રે, નથી કો સુતને તોલે રે;
પછે પુરોહિત એમ પૂછે રે, વખાણો તે શું છે રે.
ક્યાં થકી તમો આવ્યા રે, ધન ક્યાં થકી લાવ્યા રે;
બોલિયા બંદીજન રે, રાજા તુંને છે ધન રે.
મદન તમારો અંશ રે, તેણે દિપાવ્યો કુળ વંશ રે;
ધન તેણે આપ્યાં રે, દારિદ્ર્ય અમારાં કાપ્યાં રે.

ભિક્ષુક સર્વ કોય રે, ભૂપતિ સરખા હોય રે;
મદન મન શું થોભ્યો રે, વિવાહ સુંદર શોભ્યો રે
તમે જોયું સત્પાત્ર રે, ચંદ્રહાસ સરખો જામાત્ર રે;
ધન્ય તમારી કમાઇ રે, જે આવો મોકલ્યો જમાઇ રે.
રૂપે ન જાય વરણિયો રે, તે વિષયાને પરણિયો રે;
એવી સાંભળી વાત કર્ણે રે, પાપી પડિયો તત્ક્ષણ ધર્ણે રે.
મૂર્ચ્છા તેણે ખાધી રે, વચને આંતરડી દાધી રે;
ઘણું થયો મહા દુ:ખી રે, એટલે આવ્યા ગાલવ ઋખિ રે.
ઋષિ મનમાં આલ્હાદ રે, દેતા આવ્યા આશીર્વાદ રે;
પુરોહિત તમને ધન્ય રે, જે આવો તમારો તન રે.
જે વિષયા કુમારી રે, તે તો પુત્રી તમારી રે;
જેને ઘટે જેવો રે, તેને સ્વામી મળિયો તેવો રે.
તમો મોકલ્યો તે આવ્યો રે, એક પત્ર તમારૂં લાવ્યો રે;
તે તો સર્વને મન ભાવ્યો રે, તેને મદને લેઇ પરણાવ્યો રે.
એ તો કર્યું શ્રેય કાર્ય રે, ઋષિ ગાલવ થયા આચાર્ય રે;
એવે આવ્યા ગાંધર્વ ગુણવાન રે, કરતા સંગીત ગાન રે.
તે દેખીને લોચન રે, હૃદે લાગ્યો હુતાશન રે;
ચટકો લાગ્યો બહુ શિશ રે, ત્યારે ચઢી છે બહુ રીશ રે.
ચાટમાં આવી રહેતો રે, ધન્ય ધન્ય મુખે કહેતો રે;
જાચકને કાંઇ મન રે, પુરોહિત આપશે ધન રે.
વદું માંડ્યું તેણે વખાણ રે, તવ વાગ્યાં કારી બાણ રે;
સેવકને કીધી શાન રે, આપો પાટુ મુષ્ટિ દાન રે.
ગાંધર્વનાં મૃદંગ ફોડયાં રે, આંતરડાં તાણીને ત્રોડયાં રે;
ભાંગી ભેર ને નફેરી રે, તાલ કાંસી નાખ્યાં વેરી રે.
ભાટને દીધી શિક્ષા રે, બ્રાહ્મણ મંગાવ્યા ભિક્ષા રે;
વેદ પુસ્તકને તરભાણી રે, તેના ઝોળિયાં લીધાં તાણી રે.
ઋષિ વેદિયા બહુ મોટા રે, તેના માથામાં માર્યા સોટા રે;
ભાટ બ્રાહ્મણ નાઠા જાય રે, અખડાઇ પડે ને બેઠા થાય રે.
ઋષિ કહે દુષ્ટ થયો તુષ્ટમાન રે, વધામણીમાં ક્ષુધાનાં દાન રે;
કેટલા સાહી બંધન કીધા રે, આગળ દોરીને લીધા રે.

પછે કુલિંદ મૂક્યો છોડી રે, પાપી બોલ્યો કર જોડી રે;
સુણો કુલિંદ રાજાય રે, એ તો મારો છે અન્યાય રે.
પાછા ફરી ઘેર જાઓ રે, તમો વળી રાજા થાઓ રે;
જે ચંદ્રહાસ તમારો રે, તે તો પૂજ્ય થયો છે અમારો રે.
મેં તમને દુઃખ દીધું રે, તમારૂં નગ્ર લૂંટીને લીધું રે;
તે સહી કેમ રહેશો રે, પણ પુત્રને કંઇ ના કહેશો રે.
જો જાણશે મુજને પાપી રે, રાય મસ્તક નાખશે કાપી રે;
મુને આપજો પ્રાણનું દાન રે, ક્ષમા કરી રહેજો રાજાન રે.
જે કુંવર છે તમારો કાલો રે, તે મદનપેં મુને ઘણું વહાલો રે;
હું વિષયાને સાથે લાવીશ રે, એને કાલે બોલાવીને આવીશ રે.
સાંભળી ઉપન્યો આનંદ રે, બોલ્યો રાજા કુલિંદ રે;
જો પુત્રી તમો આપી રે, તો એવા અમો નથી પાપી રે.
દુઃખ સઘળું સમાવી રહેશું રે, પણ પુત્રને કંઇ નહીં કહેશું રે;
પછે નર નારી પાછાં વળિયાં રે, પુત્રના દુઃખથી ટળવળિયાં રે.

વળણ.

દુઃખ ટળ્યું કુંવર કુશલો, કુલિંદ તે સુખિયો થયો;
પછે પાપીએ શું કીધું, જે પોતાને મંદિર ગયો.

કડવું ૨૧ મું.—રાગ કાહુલેરો.

નારદજી એમ વાણી વદે, સુણ અતલિ બલ અર્જુન;
પાપી પુરોહિત પુરમાં આવ્યો, રીશે ભર્યાં લોચન.
મારામાર કરતો પુરમાં પેઠો ને, લોક સામાં આવે;
શુદ્ધ નહિ શરીર પોતાને, મિત્રને નવ બોલાવે.
પ્રજા સર્વે વિસ્મે પામી, સેનાપતિને ચઢિયો ક્રોપ;
કાગળે લખ્યું તેટલું ના ખર્ચ્યું, મદને મર્યાદા કીધી લોપ.
જોવા આવે તે ત્યમ નાસે, ઉભા સેવકને મારે;
ધુંધવાતો ફુંફવાતો આવ્યો, પાપી રાજદ્વારે.
પ્રતિહારે જઇ કહ્યું અંતઃપુરમાં, મદનને નામી શિશ;
ધૃષ્ટબુદ્ધિ આવ્યા એ પેલા, ચઢી છે કાંઇક રીશ.
મળે પાગે અતિ અનુરાગે, પીતામ્બર પલવટ વાળી;
પિતાજી સામો સંચરિયો, કરે ગ્રહી પૂજાની થાળી.

અષ્ટમા સિદ્ધ નવ નિદ્ધ મેં ખર્ચી, થયું હશે પિતાને જાણ;
મદને જાણ્યું જે મુને પિતાજી, કાંઇક આપશે લાહાણ.
ગાલવ ઋષિયે ગમન કીધું, ત્યાંથી રીશે ચઢયો મહારાજ;
પિતા પુત્ર વઢીને મરશે, અહીં રહ્યાનું નહિ કાજ.
ઓઢી ચુંદડી મિંઢળ હાથે, પીળું પીતામ્બર પેહેરી:
વિપયા વેગે આવી મળવા, તાત ન જાણ્યો વેરી.
દાસ દાસી ઘરના બ્રાહ્મણ, આવ્યા સર્વે મળવા.
પીળું કુસુંબ કેશરિયે વાગે, અદેખો લાગ્યો બળવા.
પુત્ર પ્રત્યે ક્રોધ કરીને બોલ્યો, પછાડયું પુજાનું પાત્ર;
કહે કુંવર મૂઢ મૂર્ખ મારા તેં, શત્રુ કીધો જામાત્ર.
તેં કીધું તે રિપુ સંગાથે, તુંને લેઇ પૃથ્વીમાં દાટું;
એવું કહી પાસે જઇ પાપીએ, પુત્રને મારી પાટુ.
જેમ ચંદ્ર પડે વ્યોમથી ભોમ, રાહુ ગ્રહી લે જેવો;
તેમ મદન કુંવર મૂર્ચ્છાગત કીધો, પિતા પ્રહારે તેવો.
હાહાકાર થયો મંદિરમાં, દાસ દાસી ત્રાસે નાસે;
ખળભળાટ થયો ખડકી લગે, મંત્રી કાળ સરખો ભાસે.
ધીર ધરી ઉઠયો સુત સાધુ, પાયે લાગી ઉભો કર જોડ;
તમો વિષ્ણુ વિરંચી જેવા મારે, પણ કાઢો કુંવરની ખોડ.
ગુરૂ જ્યેષ્ટ ભ્રાતા ને પિતામહ, તેનું વચન લોપે તે મહાપાપી;
મેં તો તમે લખ્યું તેટલું ખર્ચ્યું, જે કાગળમાં આજ્ઞા આપી.
પછે પુત્રે પત્ર આપ્યું શોધીને, બડબડ કરતાં લીધું;
સર્વે દેખતાં શોક સહિત, ઉકેલી અવલોકન કીધું.
વિષની 'વિષયાનો અક્ષર દીઠો, શું અજાણે લખાયો;
કોમળ કુંવરને કઠિણું માર્યો, શું લખતાં કર ન કપાયો.

વળણ.

કર કપાયો વાંક જાણી, પુત્ર શું ભેટયો મળ્યો રે;
પણ અરે એ દિકરીને પરણ્યા થકી' દુઃખે હૃદયાસું બળ્યો રે.

કડવું ૨૨ મું–રાગ મારૂ.

પછે પુત્ર પ્રત્યે પિતા કહે, તું સાંભળ સાચી વાત;
લખ્યુંતું કંઇ ને થયું કંઇ, એ દીઠી વિપરીત વાત.

જે પત્ર લખ્યું મેં ખપ કરી, સાધુ સંગાથે કાવ્યું;
તે કાગળ ફાડી કટકા કીધા, તુજને મન ન આવ્યું.
એવું સાંભળી તે વેળાનો, કોપ મુજને ચઢિયો;
તે માટે અણપ્રિછ્યો આવી, તુજ સંગાથે વઢિયો.
કયાં છે કુંવર કુલિંદ કેરો, આપણો રે જમાઇ;
મળવાને મારૂં મન ઇચ્છે છે, કાં જે અંતરની સગાઇ.
એવા સગા સ્વપ્ને કયાંથી, વૈષ્ણવ ને વળી ડાહ્યા;
કષ્ટ પડે આપણને ઉગારે, એ તો મોટા પુરૂષની છાયા
મદને જાણ્યું બહુ પ્રકારે, અમ પિતાએ ઇચ્છ્યો;
તેડવા ધાયો શીઘ્રસું પણ, કપટ નવ પ્રિછ્યો.
ચંદ્રહાસને ચરણે લાગી, મદને કહી એક વાત;
મળ્યા વિના નથી પાણી પીતા, સાધુ તે મુજ તાત.
જો શીઘ્ર જઇને તમ સંગાથે, વિષયાનું લગ્ન સાધ્યું;
તો તે પેહેલાં પિતાજીનું, મન હું ઉપર ઘણું વાધ્યું.
હરિભક્ત હરખીને ઉઠયો, સાળા સાથે ચાલ્યો;
વાટમાં વાતો કરતાં કરતાં, અન્યોઅન્ય કર ઝાલ્યો.
આંહે બેરખા પાંચે પોંચી, અન્યો બેલડિયે વળગ્યા;
જાણે અશ્વિનીકુમાર યુગ્મ જોડું, એ નથી થતા અળગા.
પુરોહિતે આવતા દીઠા, બેહુ બત્રીશ લક્ષણા વીર;
ચામાત્રનાં યુગ્મ લોચન તે, સસરાને મન તીર.
ગતે કરીને પવન સરખો, ગંભીરતાએ સમુદ્ર;
દેહ જાણે અનલ સરખો, શીતળતાએ ચંદ્ર.
સંગ્રામે સુરપતિ સરખો, ગણેશ સરખો ગુણવાન;
મહિમાએ મહાદેવ સરખો, તેજે કરીને ભાણ.
મસ્તકે મુકુટ કાને કુંડળ, નીલમણી ઉજ્જવલ મોતી;
કંઠે કંઠી ને હાર હેમનો, દુગદૂગી રહી છે દ્યોતી.
શોભે સૂક્ષ્મ કટિ કદોરો, ઘુંટિ કેરે કમલનો વાગો;
ધૃષ્ટબુદ્ધી ક્રોધી દૃષ્ટે જોતો, જમાઇ જમ સરખો લાગો.
પુષ્પ પરિમલ ચંપક ચંદન, અંગ અરગજાના રોળ;
મિંદળ કરે બાંધ્યું વરે, રંગિત અધર તંબોળ.

નેત્ર નેહ ભર્યાં જાગરણે, આવર્યા છે વિષયા નાર;
સસરો પાસે આવ્યો સાધુ, જેમ શાર્દૂલ નિસરે બાર.
પુરોહિતે પ્રેમ જણાવી, લોક લાજ ત્યાં માંડી;
મુખે હસતો વાતો કરતો, હૃદેની રીશ ન છાંડી.
આવો સાધુ પૂજ્ય કહીને, પાપી કપટે ભેટયો ભૂર;
કો શૂર જાણી સ્નેહ આણી, જેમ રાહુયે ભેટયો સૂર.

વળણ.

સૂર સરખો શોભતો સાધુ, મળ્યો સસરાને મને કરી રે;
નારદ કહે પછે કુલિંદ કુંવરને, કેઇ પેરે રાખ્યો શ્રી હરિ રે.

કડવું ૨૩ મું.—રાગ મારૂ.

નારદ કહે સાંભળ અર્જુન, ધૃષ્ટબુદ્ધિ વિચારે મન;
જામાત્ર તે મને મળિયો, સસરાનો સ્નેહ નવ કળિયો.
ધૃષ્ટબુદ્ધે વાત વિચારી, આ પુત્રીને પરણ્યો ભિખારી;
કહો શત્રુને દેખી કેમ રાચું, ગાલવિયાનું વચન થયું સાચું.
એ જામાત્રને જુગતે મરાવું, વિષયાને તે વિધવા કરાવું;
એ, યુદ્ધે નહીં ઝીતાય, કરૂં કપટ કે બીજો ઉપાય.
યદ્યપિ જો છે મુને પાપ, પુત્રીને વિધવા કરે છે બાપ;
પૂજ્ય મારે હત્યારો થાઉં, પેરે અડસઠ તીરથ નાઉં.
એવી વાત વિચારી છે જેવે, ઋષિ ગાલવ પધાર્યા તેવે;
સભા સર્વે માનજ દીધું, શામ મૂખ પ્રધાને કીધું.
પ્રધાન બોલે છે રે વચન, સાંભળો ચંદ્રહાસ રાજન;
કહોજી વિપ્ર દેખીતા મોટા, પણ પ્રશ્ન પડે છે ખોટાં.
પૂર્વે કોઇ એક હુતો અધિકારી, તેને પુત્રી એક કુંવારી;
એક જુગમાં જાણીતો પુર્ખ, વણ વિચારે બોલ્યો મૂર્ખ.
અધિકારી પુત્રી આ જે તારી, તેને પરણશે રંક ભિખારી;
તે વેળા હુતો હું તો પાસે, મેં તો નિશ્ચે જાણ્યો વિશ્વાસે.
તે ભિક્ષુક રડવડી મુઓ જોજો, તે કન્યાને પરણ્યો બીજો;
એમ-સાચું બ્રાહ્મણ બોલે, જાણે નથી જાણતા અમ તોલે.
પણ કહ્યું જેનું નવ થાય, તે દેશ ત્યાગી ઉઠી શે ન જાય;

એમ મર્મ બોલ્યો વાણી, જમાઇને નથી ઓળખતો જાણી.
ત્યારે જામાત્રે નીચું નિહાળ્યું, પણ ગાલવે પાછું વાળ્યું;
પોતાનો હાથ ઉંચો કીધો, પ્રધાનને લટપટમાં લીધો.
અલ્યા એમ શું બોલે હો ત્રાડે, બ્રાહ્મણનું ખોટું કોણ પાડે;
મિથ્યા થાય રામનું બાણ, પણ વિપ્રનું વચન પ્રમાણ.
કદાપિ પડે આકાશના તારા, તોયે બ્રાહ્મણ ન હોય ખોટારા;
રવિ ચંદ્ર મંડળ ધ્રુવ ચળે, પણ ઋષિનાં કહ્યાં નવ ટળે.
ડગે શેષ નાગ ને મેર, તોયે ના પડે કહ્યામાં ફેર;
સાત સાગર મર્યાદા મૂકે, પણ વિપ્ર વચન કંઇ નવ ચૂકે.
જો એક થાયે ચૌદ લોક, બ્રાહ્મણ બોલે તે ન હોય ફોક;
વિપ્રથી વાજ આવ્યો વિધાતા, મઘવા મહાદેવ વિષ્ણુથી માતા.
તો કોણ માત્ર તું રંક, જે કાઢે છે વાડવનો વંક;
તેં જે કહ્યો અધિકારી, તેની પુત્રીને પરણ્યો ભિખારી.
તેણે મારવાનો ઉપાય કીધો, ત્યાં કૃષ્ણે ઉગારી લીધો;
તેને કોઇએ ન શકે ગાંજી, પરણ્યો સસરાના હાથ ભાંજી.
ગાલવે વિકાર્યું રૂપ, ત્યારે થરથર ધ્રુજ્યો દુષ્ટ;
જાણ્યું શાપે બાલશે વળી, પછે પ્રધાન બોલ્યો મળી.
થનાર હોય તે થાઓ આ ઘડિયે, પારકી વાતમાં શિદ પડિયે;
પછે ઉઠી ગયો અજાણ, ઋષિનાં વાક્યો થઇ વાગ્યાં બાણ.
સહી ના શકાય હવે આવું, એ જામાત્રને કપટે મરાવું;
ઋષિને વચને થયો પરિતાપ, માર્યાનું મુને ન લાગે પાપ.
પાછલો દિવસ ઘટિકા ચાર, તે વેળા તેડ્યો કુલિંદ કુમાર;
દેખી મુખડું હસતું કીધું, મન વોણું માન જ દીધું.
તમને હું બોલાવું છું લાડે, જે સગપણ સિંધ્યા આડે;
સાંભળો કુલિંદજીના કાલા, મુને મદનપેં અદકા વહાલા.
સગા તે સોનાનું ઢીમ, આંખ્ય થાય છે ટાઢી હીમ;
પણ એક કામ ભૂલ્યા છો તમો, હિત માટે કહું છું અમો.
બીજા ભુડું મનાવે શાનું, વહાલા હોય તે કહેશે છાનું;
એક જુને પૂર્વજે જે સેવી, અમારી કાલિકા છે કુલ દેવી.
જે કોઇ નવો જમાઇ થાય, તે કરે દેવીની પૂજાય;

માયુધ વિના એકલો જાતે, પણ પુનમની મધરાતે.
જો શક્તિ સંતોષ થાયે; તો વિઘ્ન માત્ર તે જાયે;
દેહેરૂં નગ્રથી ઓતાડું, વાટ તેની અંધાણી દેખાડું.
છેક પૂરની પૂઠે ફરજો, પવિત્રપણે પૂજા કરજો;
સાંભળી હરખ્યો હરિનો દાસ, જાઉં કરી ઉઠયો ચંદ્રહાસ.
આઇની પૂજા વિધવિધ અણાવી, તે મદનને વાત ન જણાવી;
ધૃષ્ટબુદ્ધે કર્યો વિચાર, ત્યાં ચાંડાલ તેડાવ્યા ચાર.
છાની વાત એક તેને કહી, પેહેલાંની પેઠે કરવું નહીં;
પૂર્વે કામ મારૂં નવ કીધું, છેતરી ધન મારૂં લીધું.
એક તમને દેઉં છું કાજ, જોઉં કેવું કરો છો આજ;
પૂર્વમાં અવડ જુનું છે દેહરૂં, ત્યાં તમને મોકલું છું હેરૂં.
પૂજાનું પાત્ર જેને હાથે, એકલો બીજો નહિ કો સાથે;
તમો રહેજો દેહેરા પૂંઠે, તે જ્યારે પૂજા કરી ઊઠે.
દ્વારે ખડ્ગ સામાં ધરજો, નિસરતાં તેના કટકા કરજો;
જો કરશો એટલું કામ, તો આપીશ એકેકું ગામ.
ચાંડાલ કહે શિર નામી, એ કાર્ય અમારૂં સ્વામી;
હરખીને ચારે ચાલ્યા, ખાંડાં પાણીવાળાં ઝાલ્યાં.
દેહેરે સંતાઇ ચારે રહ્યા, પણ ચંદ્રહાસ નવ ગયા;
જેના હરિજીયે ગ્રહ્યા છે હાથ, શાલિગ્રામ બાંધ્યા કંઠ સાથ.
તેને કોણ કપટે મારે, જેને અવિનાશી ઉગારે;

વળણ.

ઉગારે અવિનાશી તેને તે, કોઇ ગાંજે નહીં રે;
નારદ કહે સાંભળો અર્જુન, એ કથા એટલેથી રહી રે.

કડવું ૨૪ મું.—રાગ મેવાડો.

હવે જૈમિનિજી એમ કહે, તું સાંભળ જનમેજય રાયજી;
તે નગ્ર માંહે કુંતલ રાજા, તેને એક કન્યાયજી.
ચંપકમાલિની નામ તેનું, વિષયાની સહિયારીજી;
કષ્ટ પામી તે કલેવરમાં, પોતે રહી કુંવારીજી.
ચંપકમાલિની મન વિમાસે, વિષયાના વરને વરૂંજી;
એથી અધિકુ મુને કોણ મળશે, તે સાથે વિવાહ કરૂંજી.

પણ વૃદ્ધ પિતાને કેહેવાય નહિ, જે છત્રપતિ મહારાજજી;
કન્યાએ મદનને કહ્યું, મૂકી મનની લાજજી.
મદન મંત્રી મારા જ પાસે નિત્યે, સેવા કરવા રહેતોજી;
કુંતલ રાજા મનની વાત તે, મદનને માંડી કહેતોજી.
ત્યાં પૌર્ણમાસિની પહોર રાતે, આવ્યું રાયને સ્વપનજી;
તે વેળા ભડકી ઉઠ્યો, પાસે દીઠો મદનજી.
અરે મદન કોઇ બ્રાહ્મણ છે જે, જાણે ત્રિકાળનું જ્ઞાનજી;
તે વેળાએ મદને તેડાવ્યા, ગાલવ મુનિ ભગવાનજી.
કર જોડીને પ્રશ્ન પૂછ્યું જે, આવ્યું ઘોર સ્વપનજી;
ઉંટે ચઢી દક્ષિણ ગયો હું, કરતો રૂધિર પ્રાશનજી.
કાળ પુરૂષ વાટમાં મળ્યો તે, ગ્રસવા પૂઠે ધાયોજી;
ગળીના કુંડ વિષે હું પડિયો, કંપે કરી લેપાયોજી.
એવું સાંભળી ગાલવ બોલ્યા, વિચારી અંતઃકરણજી;
મહારાજ આજથી છઠ્ઠે માસે, આવ્યું તમારૂં મર્ણજી.
કહેતાં માંહે કુંતલ ઉઠ્યો, મદનને સોંપ્યો રાજભારજી;
હું તપ કરીને સ્વર્ગે જાઇશ, તું મારો કુમારજી.
પણ દાઝ રહી એક મોટી મનમાં, કુંવરી નવ દેવાઇજી;
મેં દશ વર્ષ લગી પુત્રીને, ન ખોળિયો જમાઇજી.
હવે તમે પરણાવો કુંવરીને, એ બેન છે તારીજી;
ત્યારે કર જોડીને મદન કહેછે, સાંભળો વિનતી મારીજી.
મેં વિષયા બેનને પરણાવી, ચંદ્રહાસ રાજનજી;
કુળે ગુણે બળે પૂરો, સાધુ ને સુજનજી.
ચૌદ વિદ્યા સંપૂર્ણ જાણે, નરખે હરખે મનજી;
આજ્ઞા હોય જો તમારી તો, તેડી લાવું રાજનજી.
ત્યારે ગાલવ કહે એ વર કેરૂં, લગ્ન કરો થઇ મગ્નજી;
વિવાહ કરો તો આજ મધરાતે, છે ઘડિયાંળાં લગ્નજી.
હે મદન જાઓ તે સાધુને, શીઘ્રે તેડી લાવોજી;
હું દેખતાં હરિભક્તને, પુત્રી મારી પરણાવોજી.
મદન ચાલ્યો ચંદ્રહાસ તેડવા, અશ્વે થઇ અસ્વારજી;
એવે વાટમાં સામો મળ્યો, કુલિંદ તણો કુમારજી.

પીતામ્બરની પલવટ વાળી, પૂજાની થાળી લીધીજી;
સોમ સરખું વદન વિરાજે, કેશરની અરચા કીધીજી.
હરિભક્તને દેખી અશ્વથો, મદન કુંવર ઉતરિયોજી;
વિસ્મે થઇને આવ્યો પાસે, પાય લાગિ પ્રણામ કરિયોજી.
અરે મહારાજા આ મધરાતે, સેવક રહિત ઉઘાડું ગાત્રજી;
શસ્ત્ર વસ્ત્ર વિના સ્વામી છો, કરસું પૂજાનું પાત્રજી.
ચંદ્રહાસ કહે પિતા તમારે, મુજને આજ્ઞા આપીજી;
શ્વશુર તે પિતાને સ્થાનક, વચન લોપે તે મહા પાપીજી.
તેણે કહ્યુ કુળદેવી પૂજે, જે થાય નવો પૂજનિકજી;
મધરાત્રે કાલિકા જાઉં છું, કોની ન ધરશો બીકજી.
થરથર ધ્રુજે કાંઇ ન સુઝે, મદને તે વાત જાણીજી;
પિતા મારો મહા પાપી છે, રખે લેતો પૂજ્યના પ્રાણીજી.
અરે સુરધિ પ્રાતઃકાળે, કુલદેવીનું પૂજન કરવુંજી;
રાજપુત્રી વરજો રાજ કરજો, મહારાજ નિર્ભ્યું છત્ર ધરવુંજી.
કો મેરૂ આપે કનકનો તોયે, ના હું જાતો મૂકુંજી;
સસરાનું વચન લોપી, સાધુ થઇ કેમ ચૂકુંજી.
મદન કહે તમને પ્રાણ સોંપ્યો છે, સાટે હું કરૂં પૂજાયજી;
તમે પધારો રાજભવનમાં, કાં જે લગ્ન વેળા જાયજી.
શસ્ત્ર વસ્ત્ર અશ્વ આપીને, વળાવ્યો બનેવીજી;
પૂજા સામગ્રી પોતે લીધી, ચાલ્યો જ્યાં કુળદેવીજી.
મદનને માર્ગમાં જાતાં, મંડાયાં માનશુનકજી;
વામાંગ તે ફરકવા લાગ્યું, ફરકે વામ લોચનજી.
માર્ગમાં જાતાં જમણે પાસે, બે સર્પ ઉતર્યા આડાજી;
વળી વહતાં પગે અફળાયા, વાટમાં રાનિ બિલાડાજી.
નિશાચર જે ઘુવડ પક્ષી, તે મદનને મસ્તક બેઠોજી;
રખે ચંદ્રહાસને વિઘ્ન થાતું, તે ખરખરો મનમાં પેઠોજી.
અરે પરમેશ્વર એટલું માગું છું, સાધુને હજો કલ્યાણજી;
વિઘ્ન ઓલવજો વિષ્ણુ ભક્તનું, સાટે મારા જાજો પ્રાણજી.
એમ દુઃખને ધરતો દેહેરે પોહોંતો, પૂજા આદરે કીધીજી;
આ સેવાનું ફળ હજો ચંદ્રહાસને, આશિશ એવી દીધીજી.

પછે દેહરાંમાંથી બાર નિસરતાં, ભર્યા ઉતાવળાં ડગજી;
મુખ નિસરતાં મદનને મસ્તકે, ચાર પડિયાં ખડ્ગજી.
ચાર કટકા કાપી કીધા, સચવાયું નહિ એસાણજી;
હે ચંદ્રહાસ હે ચંદ્રહાસ, એમ કહેતાં નિસર્યા પ્રાણજી.

વળણ.

એમ કહેતાં પ્રાણ ગયા, સુણ પાર્થ બળવાન રે;
મરણ થકો ઉગર્યો રાજા, જેને માથે શ્રી ભગવાન રે.

કડવું ૨૫ મું—રાગ સામેરી.

નારદજી એમ ઉચ્ચરે, સુણ પાર્થ બળવંતજી;
મર્ણથી ઉગર્યો રાજા, જેને માથે શ્રી ભગવંતજી.
હવે ચંપકમાલિની કેમ પરણી, તે કહું કથાયજી;
ચંદ્રહાસ કુંતલને મંદીર, હરિ ભજતો જાયજી.
પોંકી પૂજીને ઘરમાં લીધા, ગાલવ દેખી પ્રસન્ન થાયજી;
રાજાને કહે ઉતાવળ કીજે, લગ્ન વેળા જાયજી.
માહેરામાં ગોત્રોચ્ચાર કીધા, ચોરીમાં તેડી લાવ્યાજી;
કન્યાદાન કુન્તલે દીધું, દેવ ગગને જોવા આવ્યાજી.
મંગળ ફેરા પહેલાં ફરિયા, આપ્યાં હસ્તી મૂકયું પાણીજી;
ગાલવ ઋષિ વખાણ કરેછે, હરખ હૈયામાં આણીજી.
બીજા મંગળ ફેરામાં આપ્યાં, કનક સહિત સપ્ત ધાતુજી;
એમ રાજાયે માંડયું દાન જ, મન રાખ્યું ત્યાં માતુજી.
ત્રિજા મંગળના ફેરામાં આપી, વસ્તુ રાજ્યાસન માંયજી;
રથ સુખપાલ ને વસ્ત્ર નાનાવિધ, મન મૂકીને આપે ત્યાંયજી.
ચોથો મંગળ ફેરો ફરિયાં, આપ્યું રાજ્યાસનજી;
ચંદ્રહાસને પાગે પડિયા, રાયજી બોલ્યા વચનજી.
અમો અપરાધી વનમાં જાશું, પુત્રીને છેહ ન દેશોજી;
વિષયા તો ઘણું રૂપવાન છે, રૂડું ભુડું કાંઇ ન કેશોજી;
પછે કંસાર જમ્યાં વરકન્યા, હૈયે હર્ષ ન માયજી;
પુત્રીને શીખામણ દીધી, આળસ ન સેવા કરતાંયજી.
ચંદ્રહાસ વળાવી વળિયો, જળે આંખ્ય ભરીજી;
ચંદ્રહાસે શાતા દીધી, રોશો માં સુંદરીજી.

રાજ્યાસન કુંવર બેઠો, શાલિગ્રામપર છત્ર ધરાયજી;
બે સ્ત્રીઓ અર્ધાંગે રેહેતી, સુંદર શોભે શોભાયજી.
આવ્યા ગાલવ ઋષિ કહેતા, ચંદ્રહાસે યોગ રાજ્યાસનજી;
ચંદ્રહાસે પૂજન કીધું, સંતોખિયા ભગવાનજી.
અરે ગુરૂજી કોણ એવો છે, સસરાને લાવે તેડીજી;
આપણા રાજ્યમાં શું ખાઇ ગયો છે, તે સર્વે લીજે ઝંઝેડીજી.
ત્યારે ઋષિ કહે એ કાર્ય મારૂં, કહી ઉતાવળો ચાલ્યોજી;
સવારે શય્યાથી ઉઠતાં, પાપી પુરોહિત ઝાલ્યોજી.
કુલિન્દ કુંવરને રાજ્ય આપ્યું, કુંતલ પધાર્યો વનજી;
નામું લેખું ચોખ્ખું કરવા, તેડે ચંદ્રહાસ રાજનજી.
સાંભળતાં હુતાશન લાગ્યો, જમાઇ જીવ્યો તે જુઓજી;
કુંવરી સાથે રાજ્ય પામ્યો, મેં મરાવ્યો નવ મુઓજી.
દંત કરડતો ને મૂછ મરડતો, આવ્યો રાજ્ય સભા મોઝારજી;
ચંદ્રહાસે માન જ દીધું, કર જોડી કીધો નમસ્કારજી.
ધુણાવી શિશ ચઢાવી રીશ, મુખે બોલ્યો મર્મની માંયજી;
અરે સાધુ મોકલ્યાતા કરવા, દેવી તણી પૂજાયજી.
જમાઇ કહે જ્યારે ગયાની વેળા, ત્યારે હુતું લગનજી;
મારે સાટે મોકલ્યા છે, પૂજા કરવા મદનજી.

વળણ.

મોકલ્યો મદન પૂજાને, એવી વાત દુષ્ટે સાંભળી રે;
ઉડી ગયું મુખ ને પામ્યો દુઃખ,મૂર્ખને મૂર્ચ્છા વળી રે.

કડવું ૨૬ મું.—રાગ મેવાડો.

પુરોહિત પડિયો હો, મૂર્ચ્છા ખાઇજી;
મદન શું મુવો હો, ન મુઓ જમાઇજી,
ચાંડાલ ચારે હો, તેડાવ્યા પાસજી;
પૂછ્યું તેઓનો હો, શાને ન કીધો નાશજી.
અંત્યજ કહેછે હો, અર્થ જ સીધ્યાજી;
શત્રુને મારી હો, કટકા કીધાજી.
અડવણ પાગે હો, ધાયો તાતજી;

પુત્રને રાખજો હો, ભવાની માતજી
વદન વીલે હીડે હો, દીલે પ્રસ્વેદજી;
લોચન ભરતો હો, પામ્યો અતિ ખેદજી.
અખડાયે વાટે હો, બેઠો થાતોજી;
પાળે પાયે હો, દેવી ભણી ધાતોજી.
પડિયો દીઠો હો, જ્યારે કુમારજી;
જુજવા પડયાછે હો, કટકા ચારજી.
અગ્નિ જ્વાલા હો, અંગે લાગીજી;
શૃંગ જેમ મેરૂનું હો, પડે જેમ ભાંગીજી-
એમ પુત્રને દેખી હો, પિતા પડિયોજી;
આરત નાદે હો, આરડી રડિયોજી.
કટકા ચાર હો, એકઠા કીધાજી;
લોહિયે ખરડયા હો, ખોળે લીધાજી.
બોલો દિકરા હો, મદન ગુણવંતાજી;
મુને અતિશે હો, થઇ છે ચિંતાજી.
શય્યાયે સરખાં હો, હસતાં રોમજી;
વાંકી વસમી હો, ખુંચશે ભોમજી.
કૃપા કરીને હો, કહો કાંઇ કાલાજી;
વાંક તજીને હો, ઉઠો સુત વહાલાજી.
તમો મુઆ તેરે હો, મારી કમાઇજી;
મેં મારવા માંડયો હો, સાધુ જમાઇજી.
ત્રણ વરાં મેં રે હો, ખપુવે કીધોજી;
દિનાનાથે હો, ઉગારી લીધોજી.
કીધી કરણી રે હો, કેઇ પેરે ચૂકેજી;
દેવ ને ડાહ્યા રે હો, કંઇએ નવ ચૂકેજી.
મદન મૂઓ રે હો, મન કેમ વાળુંજી;
કેમ જાઉં પુરમાં રે હો, મુખ લેઇ કાળુંજી.
પછે મસ્તક ફોડયું રે હો, કુટિયા પહાણુજી;
હા હા કહેતાં રે હો, ગયા ત્યાં પ્રાણુજી.

વળણ.

પ્રાણ ગયા સસરાના જાણી, જે ચંદ્રહાસ જમાઇ રે;
ભડકી ઉઠ્યો આસનથી, દેહેરે આવ્યો ધાઇ રે.

કડવું ૨૭ મું.—રાગ રામગ્રી.

ધાઇ આવ્યો છે જે ચંદ્રહાસજી, કાંઇ ન સૂઝે મૂકે નિઃશ્વાસજી;
થરથર ધ્રુજે મહા ઉચ્ચાટજી, આ બે મુઆ તે હુંય જ માટજી.

ઢાળ.

હું માટે બન્નો મુઆ તેણે, તિલક થયું શામ;
યુગ કહેશે જમાઇને પગલે, શ્વશુર સાળાનો ફેડ્યો ઠામ.
હવે આદ્ય શકિતને હત્યા આપું, પછે પ્રગટ્યો હુતાસન;
ખપુવે કાપી દેહ પોતાની, હરિભક્તે માંડ્યો હવન.
પાદ પૃષ્ઠ ને સ્કંધ છેદી, હોમ્યું પાવક જ્વાળ;
મસ્તક હોમ્યાનું મન કીધું, ત્યારે ધાઇ આવ્યા ગોપાળ.
હાં હાં કહી હેલામાં હરિયે, હરિભક્તનો ઝાલ્યો હાથ;
ખપ કરીને ખપુવો ખેંચી, લીધો વૈકુંઠ નાથ.
માગ્ય માગ્ય ભક્ત મૂજતણા, કેહે તો આપું ઇંદ્રાસન;
એવે હલહલાટ કરતાં આવી, બોલ્યાં આદ્યશક્તિ વચન.
ભગવંતજી વેગળા રહો, ભક્ત ભવાનિનો એહ;
મારે સ્થાનક મદન માટે, હોમી પોતાની દેહ.
ચંદ્રહાસ કહે કરો જીવતા, બે સુભટ પામ્યા મર્ણ;
હે વિષ્ણુજી મને વૈકુંઠ તેડો, હું સેવું તમારા ચર્ણ.
શિર હાથ મૂકી સેવક પ્રત્યે, ઉચ્ચરે અવિનાશ;
જા દાસ મારા હું સદા લગી, રહીશ તારી પાસ.
તવ સર્વ દેખતાં આદ્ય શક્તિએ, ઉઠાડયા બે યોદ્ધ;
કરે ગ્રહી કહેતા ગયા, પ્રગટ થઇ પ્રતિબોધ.
પછે દેવ દેવી દેખતાં, હવા તે અંતર્ધ્યાન;
ચંદ્રહાસને ચર્ણે લાગી, પિતા પુત્ર માગે માન.
પ્રધાન કહે મેં કપટ કીધું, ત્રણ વરાં હું ચૂક્યો;
પણ સાધુ પુરૂષે મન ન આણ્યું, સ્વભાવ પોતાનો ન મૂક્યો.

પછે ગાજતે વાજતે આવ્યા નગ્રમાં, તેડાવ્યો કુલિંદ બાપ;
મેધાવિની મા મોહને પામી, દેખી પુત્રનો પ્રતાપ.
કેટલેક કાળે એ વેવાઇ, ગયા ઉઠીને વન;
મદન સાથે ચંદ્રહાસે, ચલાવ્યું રાજ્યાસન.
ચંદ્રહાસથી વિષયાને, પદ્માક્ષ નામે કુમાર;
ચંપકમાલિનીનો મકરધ્વજ, જે લેઇ ગયા તોખાર.
અર્જુન પ્રત્યે કહે નારદ, તું સાંભળ સાચું રાય;
અમે તુંને માંડી કહ્યો, સાધુ તણો મહિમાય.
શાલિગ્રામનો મોટો મહિમા, સાંભળે પૂજે ને ગાય;
પૂર્વજ તેના ઓદ્ધરે, કોટિક હત્યા જાય.
કાંઇ ઓછું હશે તે કૃષ્ણ કહેશે, નારદ હવા અંતર્ધ્યાન;
અર્જુન આહ્‌લાદ પામ્યા, પછે વિનવ્યા ભગવાન.
સ્વામી સાધુ સાથે યુદ્ધ કરતાં, આપણને લાગે ખોડ;
હરી કહે હવડાં આવશે, કુંવર લઇ તુરી જોડ.
વાત કરતાં વેગળેથી, આવતો દીઠો ચંદ્રહાસ;
સભા માંહેથી સામા ચાલ્યા, અર્જુન ને અવિનાશ.
શ્રીકૃષ્ણ ચરણજ માંગતો, હરિયે ગ્રહિ બેઠો કીધો;
ભક્તવત્સલ શ્રીકૃષ્ણજીએ, હૃદયા સાથે લીધો.
ખભે હાથ મૂકી હરિ કહે છે, સાંભળ રાય મુજ વચન;
હું સવ્યસાચી સાથે આવ્યા, કરવા તારૂં દર્શન.
સુણી વાક્ય ભગવાનજીનું, ભક્ત વળતો રોય;
આંખનાં આંસુ અવિનાશી, પટકુળ પોતાથી લોય.
અર્જુન સાથે સેન સહુએ, તેડી સાથ ચંદ્રહાસ;
પ્રાહુણા પધાર્યા પુર વિષે, કૃપા કીધી અવિનાશ.
ત્રણ દિવસ પ્રાહુણા રહ્યા, હરિ ને અર્જુન;
બીજાં વસ્ત્ર અશ્વ આપ્યા, આપ્યા અશ્વમેધના વાજીન.
ચંદ્રહાસ રાજા સાથે તેડયો, ત્યાંથી સંચર્યો પાર્થ;
કુલિંદ કુંવર ને કિરીટી બેઠા, કૃષ્ણે હાંકયો રથ.
હવે જૈમિનિ એમ ઉચ્ચરે, સુણ અતલિબલ પરીક્ષિત તન;
અહીં થકી પૂરણ થયું, ચંદ્રહાસનું આખ્યાન.

સત્તાવિશ કડવાં એહનાં, પદ છસ્સે ને પાંત્રીશ;
રાગ આઠ એના જુજવા, કૃપા કીધી શ્રી જુગદીશ.
સંવત સત્તર સતાવિશ વર્ષે, સિંહસ્થ વર્ષની સંધ;
જ્યેષ્ઠ શુદી સાતમ સોમ વારે, પૂર્ણ પાવન કથા પદબંધ.
વટપત્ર વાશી ચાતુવશી, ભટ પ્રેમાનંદ નામ;
કથા કહી ચંદ્રહાસની, કૃપા કીધી શાલિગ્રામ.

વળણ.

કીધી કૃપા શાલિગ્રામે, રૂડી પેરે રક્ષા કરી રે;
એમાં કાંઇ સંદેહ નહીં, શ્રોતા બોલો શ્રીહરી રે.

ચંદ્રહાસ આખ્યાન સંપૂર્ણ.

અભિમન્યુ આખ્યાન.

કડવું ૧ લું—રાગ કેદારો.

પ્રથમ લંબોદર ગુણ સ્તવું, બેહુ કર જોડીને વિનવું;
અનુભવું આખ્યાન અભિમન્યુતણું રે.
એક દંત દુંદાળો દેવ, સુરી નર કરતા તમારી સેવ;
વાગેશ્વરી વિદ્યા તુજ વડે જડે રે.

ઢાળ.

જડે વિદ્યા મુખ નિર્મળ વાણી, જો સરસ્વતિ હોય તુષ્ટમાન;
પદ બંધ કરવા ઇચ્છું છું, અભિમન્યુનું આખ્યાન.
વૈશંપાયન વાણી વદે, સુણ જનમેજય રાય;
દ્રોણ પર્વની નિર્મળ કથા છે, તેહનો કહું મહિમાય.
કુરૂ ક્ષેત્રમાં રાજને અર્થે, કૌરવ પાંડવ વઢયા;
દસમે દિવસે બાણ શય્યાએ, ભીષ્મ પિતામહ પડયા.
પાંડવનાં પ્રાક્રમ દેખીને, કૌરવ માત્ર મન બીધા;
પછે શકુનિ સર્વે જોદ્ધા મળીને, દ્રોણ સેનાપતિ કીધા.
મહા અતૂળ ત્યાં જુદ્ધ હવું, ને વહી ગયા બે દિન્ન;
અભિમન્યુના મારથી, હાર્યા દ્રોણાચાર્ય મુન્ન.
સુભટ સર્વે મળી સાંજે, દુર્જોધનને દ્વારે;
કોને બોલવા શક્તિ નહિ રે,ક્ષોભ પામ્યા અભિમન્યુને મારે.
પછે કૌરવ પતિએ બેઉ કર જોડીને, વિનવ્યા ઋષિ દ્રોણ;
સ્વામિ અભિમન્યુરૂપી આ સાગરમાંથી,તમ વિના તારે કોણ
અર્જુને એ હાથી સાથે, સહ્યો હેલાંએ ભગદત્ત;
મુનિ તમો મૂર્ચ્છા પમાડયા, અભિમન્યુ ઉન્મત્ત.
એવું કહીને મુગટ ઉતારી, ઋષિને ચરણે ધર્યો;
ગુરૂ બંધાવો તો બાંધુ શિરપર, એમ વાણિ ઓચર્યો.

ત્યારે ઋષિ રીસ કરી બોલ્યા, ઉદક અંજલી લીધી;
અભિમન્યુને મારવાની, પ્રતિજ્ઞા ત્યાં કીધી.
કીરીટી કુંવરને કાલે મારવો, ગુરૂનાં વચન શ્રવણે ધર્યાં;
હરખ્યો હસ્તિના પુરનો રાજા, દુંદુભિ સર્વ ગડગડયાં.
કૃષ્ણ ગયા અર્જુનને તેડી, સંસપ્તકની માંહે;
ભગવંતે ભાણેજ પોતાનો, નાશ કરાવવો છે તાંહે.
વૈશંપાયનનાં વચન સુણીને, રાયે જનમેજય પૂછે;
અભિમન્યુ મરાવ્યો મામે, તે કહોની કારણ શું છે.

વળણ.

શું છે કારણ શ્રીકૃષ્ણનું, જે કીધો મોટો કેર રે;
ધૃતરાષ્ટ્ર પુછે સંજયને, કહો મામા ભાણેજનું વેર રે.

કડવું ૨ જું.—રાગ કેદારો.

સંજયનાં વાયક સુણી, બોલ્યો હસ્તિના પૂરનો ધણી;
અતિ ઘણી સંદેની વાર્તા રે,
હરિનું હેત હતું અતિ ઘણું, શુભ ઇચ્છે જે પાંડવતણું,
નવ ગણ્યો ભાણેજ પ્રભુએ મરાવતાં રે.

ઢાળ.

મરાવવો અભિમન્યુ કેમ ગમ્યું, ગોવિંદને શું વેર;
પ્રદ્યુમ્નની સાથે ઉછેર્યો, રાખી પોતાને ઘેર.
પ્રશ્ન શુણી પ્રજાપતિતણું સંજય કહે કથાએ;
વૈર ભાવ ધૃતરાષ્ટ્ર જે, પૂર્વતણું સાંભળ રાએ.
એક ચયદાનવ દૈત્યનો રાજા, તેણે મહા તપ કીધું;
થોડે દહાડે મહાદેવે, આવીને દર્શન દીધું.
આદર કરી શંભુજી બોલ્યા, માગ દાનવ વરદાન;
તારૂં તપ અતિ નિર્મળ દેખી, હું હવો તુષ્ટમાન.
ચયદાનવ બન્ને કર જોડી, લાગ્યો શિવને ચર્ણ;
સ્વામિ હું માગું છું જે દો, કાળે ન પામું મર્ણ.
અષ્ટોત્તર સત વ્યાધ ન વ્યાપે, શરીરે પંચ વદન;
ચૌદ લોકમાં ગત ગયાની, હું જાઉં બ્રહ્મ સદન.

દેવ દાનવ જક્ષ વિદ્યાધર, તે હુંથી જુદ્ધે હારે;
બ્રહ્મ ક્ષત્રિ વૈસ્ય શુદ્ર સ્વામિ, મુને કો નવ મારે.
સર્પ ડંસે તો વીપ ચઢે નહીં, પશુ પંખી મારો આહાર;
લોહ કાષ્ઠ માહારે અંગ અડે નહીં, વશ વરતે સંસાર.
માહાદેવ કહે તું સર્વને જીતીશ, ચૌદ લોકની માંય;
વૈકુંઠવાસી આદ્ય અવિનાશી, તેને તે નવ જીતાય.
અંતરધ્યાન ઇશ્વર હવા, એવું કહીને વચંન;
અયદાનવ આવ્યો નિજ ગ્રામે, માંડ્યું રાજ આસંન.
દસો દિશા જીતી વશ કીધી, વધાર્યો અધર્મ;
મુનિ માત્ર મારીને કાઢ્યા, મૂકાવ્યાં ખટ કર્મ.
ગુરુ શુક્રાચાર્યને આપીઓ, રાજ્યનો ત્યાં ભાર;
અમરાપુરી મૂકાવી ઇંદ્રને, લીધો પોતે અધિકાર.
પછી દેવ માત્ર ટોળે મળ્યા, આવ્યા દ્વારિકા ગામ;
અંત્રિક્ષમાં રહીને સ્તુતિ કીધી, વિનવ્યા કેશવ રામ.

વળણ.

વિનવ્યા કેશવ રામ રે, સંજય વાણી ઓચરે;
દેવના પ્રેર્યા દીનાનાથ તે, વેરીનો વધ કેઇ પેરે કરે.

કડવું ૩ જું.—રાગ આશાવરી.

સંજય વાણી ઓચરે, ધૃતરાષ્ટ્ર તે શ્રવણે ધરે;
શું કરે હરિ તે કહું રે.

ઢાળ.

તે કહું તે સાંભળ રાજા, દેવ મળ્યા તેંત્રીશ ક્રોડ;
દ્વારામતિમાં કૃષ્ણજીને, વીનવ્યા કર જોડ.
દેવકીનંદન વિશ્વવંદન, અઘનિકંદન રામ;
દુઃખ ટાળો દેવતાનું, દૈત્યનો ફેડો ઠામ.
અયદાનવે અવની વિષે, વધાર્યો અધર્મ;
તે તમારે હાથે મરે, મહાદેવે કહ્યો મર્મ.
તમો અસુરને સંહારવાને, લીધો છે અવતાર;
અયદાનવને સંહારીને, ઉતારો ભૂનો ભાર.

ઉઠ્યા હરજી શંખ લીધો, શબ્દ કીધો પ્રૌઢ;
ગદા સારંગપાણ લીધી, પલાણ્યો ગરૂડ.
શંકર્ષણ સાથે થયા ને, જાદવ કોટી છપ્પંન;
શ્રોણીત પુર ભણી સર્વે ચાલ્યા, દેવનાં હરખ્યાં મંન.
અયદાનવ આવ્યો ત્યાં સાંમો, ને રોપીઓ રણસ્થંભ;
રથિયે રથિ આવીને આફળ્યા, પ્રથમે દીવસે આરંભ.
ખડ્ગ ખેડાં ને વળી ફરશી, ઝળકતી તરવાર;
જાગદીશના પ્રેર્યા જાદવ, સર્વે કરે મારામાર.
અયદાનવ ને અવિનાશી, મુખે આવી મળિયા;
કોઇ કોઇથી હઠે નહીં, તે સમાન શોભે બળિયા.
દાનવે દિનાનાથને, ઢાંક્યા શર જાળ;
ગરૂડ ઉપરથકી બાણ પ્રહારે, પાડીઆ ગોપાળ.
જીવરખી ને ટોપ કવચ, શ્રીકૃષ્ણનાં નાખ્યાં કાપી;
બલિભદ્ર નાઠા રણ વિષેથી, પછે ગડગડ્યો પાપી.
સૈન્યા નીરખી નાહાસતી, ને જાગ્યા તે જદુનાથ;
કોપ કરીને શ્રીકૃષ્ણજીએ, ચક્ર લીધું હાથ.
સુદર્ષનને દેખી સામું, અદ્રશ્ય હવો અજાણ;
માયા કીધી અંત્રિક્ષ માર્ગે, ને વરસતો પાષાણ.
કરે કોરણ કાટક ને, અંત્રિક્ષ અંધારૂં ઘોર;
ન જાય જાદવ જીવતો, કહે મારો માંખણ ચોર.
કર્દમ કાંટા ને કાષ્ટ સૂકાં, અંતરિક્ષ લોહીનો વરસાદ;
બ્રહ્માંડ લાગ્યું ડોલવા, ને ઉપન્યો ઉત્પાત.
સારંગ લીધું હાથમાં, ને શર ચઢાવ્યું ગોપાળ;
વિદ્યુતાસ્ત્ર બાણે હણી માયા, કીધું અતિ અજવાળ.
નિરાળો કીધો દાનવ હરિએ, મૂક્યું સુદર્શન;
ચતુર્ભુજનું ચક્ર વાગ્યું, થયું મસ્તક છેદન.
દેવતાનું દુઃખ ભાંગ્યું, પછે પડયા પૂરમાં ટૂટી;
શ્રોણતાક્ષ નગર જે દૈતનું, તે લીધું દેવ લૂંટી.

વળણ.

લુંટયું નગર ને નાઠું સર્વેકો, એક અયદાનવની નાર રે;
તેના ઉદરમ. ગર્ભ હતો તે, નાઠી પીયર માજાર રે.

કડવું ૪ થું.—રાગ આશાવરી.

સંજય બોલ્યા વાણી રે, એક અયદાનવની રાણી રે;
નવ જાણી દેવે જાતિ પિયર વિખે રે.
તે કરતી અશ્રુપાત રે, દેખી રોયાં માત ને તાત રે;
સર્વે વાત માંડીને કહી છે મૂખે રે.
તેના પિતા પુંડરીક વહાલે રે, રાખી કુંવરી આપ્ત કાળે રે;
એક બાળક પુરે માસે પ્રસવ હુવો રે.
તે જાણતામાં કુંવર રોયો રે, જાણે પ્રસે કાળ શું હુવો રે;
આવી જોયો સર્વે નાગેણે દીકરો.
વઢવાનું મન કર્યું રે, જાત કર્મ કુંવરનું કર્યું રે;
ધર્યું રે અહીલોચન નામજ જાણજો રે.
કુંવર દિન દિન મોટો થાય રે, મોશાળ સાથમાં રમવા જાય રે;
રમવા ગયો નાગના બાળમા રે.
માંહો માંહે બાળક બહુ વઢિયા રે, અહીલોચન પર તુટી પડિયા રે;
કંઇ ચઢિયા રે વાંસા પર ઉભા રહ્યા રે.
અહીલોચન મહાબળિયો રે, તે આકાશ લગી ઉછળિયો રે;
વળિયો રે પાછો સર્પ કરે અહ્યા રે.
બાળક પાડે બરકા રે, અહીલોચન આપણે સરખા રે;
જેમ વરસાદ વરશે એમ આસુંડાં ભરે રે.
ત્યારે સરપ સૌ ક્રોધાયા રે, અહીલોચનના કર સાહ્યા રે;
કેહે ભાઇ તું કોના નગ્રમાં ઉછરે રે.
કોણ જાણે તારો બાપ રે, કોણે જણ્યો ને કોને સંતાપ રે;
એમ સર્પે મેહેણું દીધું અતિઘણું રે.
થયો ઓશિયાળો અહીલોચન રે, એવે લાગ્યો હુતાસંન રે;
સુણો ધૃતરાષ્ટ્ર તન કાંપ્યું પોતાતણું રે.

વળણ.

પોતાતણું તન કાંપ્યું તે, આવ્યો જ્યાં છે માત રે;
દીન દીઠો દીકરો, પછે પૂછે જનુની વાત રે.

કડવું ૫ મું.—રાગ રામગ્રી.

પુત્ર કાંઇ દીઠો અતિશે રોતોજી, હૃદયા ફાટેરે આંસુ લોહતોજી;
અરે અહીલોચન રે મારા બાળાજી, કોણે કષ્ટ દીધું રે કુંવરજી કાળાજી.

ઢાળ.

કાળા કહેની કષ્ટ મુજને, કોણે પીડ્યો તુંય;
આંખડિ રે આંસું ખરે છે, અનમનો છે શુંય.
પુત્ર વળતું બોલિયો, તમો માતાજી અવિધારો;
સર્પ સર્વે મેહેણું દીધું, મૂને કહ્યો નઠારો.
કોણ સ્થાનક આપણું, ને કોણ મારો બાપ;
ઉદર ભરવા ત્યાં રહ્યાં, જે મેહેણું દે છે સાપ.
વચન સાંભળી કુંવર કેરાં, ગળગળી થઇ નાર:
સુખ સાભર્યું સ્વામીતણું પછે, નૈણે ભરતી વાર.
પુત્ર મુજને શું પૂછે એ, કહ્યું કઇ પેરે જાય:
પેટ ભરો પરવંશ થકી જે, લાગ્યું છેદન ન થાય.
બાપ તારો મહા બળિયો, અયદાનવ એનું નામ:
તેણે ચૌદ લોક છતિ વશ કર્યાં, પણ કૃષ્ણે ફેડયો ઠામ.
એવું સાંભળીને સુત બોલ્યો, મેં આજ જાણી પેર;
શ્રીકૃષ્ણના કટકા કરૂં, પછે વસું બાપને ઘેર.
જનુની કહે જુગદીશ મોટો, તું ન હોય તેહની જોડ;
તું જાતે એકલો, હરીને જાદવ છપ્પન ક્રોડ.
તાત તાહરો, છતતો, તે મહાદેવનું વરદાન;
તુંને કો ઓળખે નહીં, બેસી રહો સ્વસ્થાન.
વળતું અહિલોચન ઓચરે, જઇ ઇશ્વરને આરાધું;
અમર થઇને સંઘારૂં હું, જાદવનું કૂળ બાધું.
એવું કહીને ઉતપત્યો, માતા મૂકી મામા પાસ;
વાર્યું કોઇનું કીધું નહીં, તે પરવર્યો કૈલાસ.
નવે દ્વાર રૂંધન કીધા, બાંધ્યો શ્વાસોચ્છ્વાસ:
જમણે પગને અંગૂઠે, ઉભો રહ્યો ખટ માસ.
પછે પંચ વદન પધાર્યા, હવા અતિ તુષ્ટમાન.

માગ માગ રે બાળકા, મહાદેવ કહે વરદાન.
અહીલોચન આવી નમ્યો, સદાશિવને ચર્ણ;
વરદાન આપો એટલું, હુંથી કૃષ્ણ પામે મર્ણ.
મહાદેવે મન વિચારિયું જે, મરે નહીં જુગદીશ;
પછે વિચારીને વજ્રપંજર, આપતા હવા ત્યાં ઇશ.
પીપીલીકા પેસી નવ શકે, સંચરે નહીં પવન;
એવી પેટી આપીને, પછે વળ્યા પંચ વદન.
જે કો પેસશે પંજરમાં, કહે પીનાક પાણ;
તાળું દેતાં તેના તે, સદ્ય જાયે પ્રાણ.
ઇશ્વર કહે એ અહીલોચન, જો હોય તુજમાં હાય;
ઝાલી મરડી કૃષ્ણને, ઘાલજે પેટીમાંય.
એવું કહીને અવિનાશી, હવા તે અંતર્ધ્યાન;
પુત્રે પેટી લીધી મસ્તક, આવ્યો તે સ્વસ્થાન.

વળણ.

નીજ સ્થાનક માતાતણું, પાતાળમાં મોશાળ રે;
પેટી મૂકી માતા આગળ, પછે પાગે લાગ્યો બાળ રે.

કડવું ૬ ઠું.—રાગ ગોડી.

પાયે લાગી પુત્ર બોલ્યો, હો માય રે,
મુને મળ્યા શ્રી મહાદેવ, લાગું પાય રે.
પેટી આપી પ્રપંચની, હો માય રે,
એથી કૃષ્ણ મરે અશ્વમેવ, લાગું પાય રે.
હવે જાઉં છઉં દ્વારકા, હો માય રે,
વાળવા પિતાનું વેર, લાગું પાય રે.
પછે રાજ કરૂં શ્રોણીતાક્ષનું, હો માય રે;
તમો આવી વસો આપણે ઘેર, લાગું પાય રે.
એવા સુખના દહાડા આવિયા, હો માય રે,
જ્યારે હું સરખો તમને પુત્ર, લાગું પાય રે.
દ્વારિકા લાવું ઊચળી, હો માય રે,
સોનાનું કરૂં ઘરસૂત્ર, લાગું પાય રે.

તત્પર તમે થઇ રહેજો, હો માય રે,
કંઇ જાવાને નિજ ગામ, લાગું પાય રે,
જાદવ છપ્પન ક્રોડસું, હો માય રે.
આવું કૃષ્ણને મારી આ ઠામ, લાગું પાય રે,
વચન સુણી માતા ઓચરી, વિરા વહાલા રે,
તમે બોલો વિચારી બોલ, કુંવરજી કાલા રે.
ખદ્યોત ખીજ્યો શું કરે, હો વહાલા રે,
ન હોય સૂર્યની સમ તોલ, કુંવરજી કાલા રે.
બળિયા શું બકીએ નહીં, વિરા વહાલા રે,
પર્વતસું ભીડે બાથ, કુંવરજી કાલા રે.
તે તને ન મૂકે જીવતો, હો વહાલા રે,
કૃષ્ણ ચૌદ ભુવનનો નાથ, કુંવરજી કાલા રે.
કાળીનાગ નાથી કરમાં ગ્રહ્યો, વિરા વહાલા રે,
તેને તું કેમ જીતીશ તન, કુંવરજી કાલા રે.
તેણે કેશી કંસ પછાડ્યો, હો વહાલા રે,
તેણે ઉછળ્યો ગોવર્દ્ધન, કુંવરજી કાલા રે.
તે રૂપ ધરે નાના વિધનાં, વિરા વહાલા રે.
તજી જોબનં ધરડો થાય, કુંવરજી કાલા રે,
એની માયામાં ભમ્યા બ્રહ્મ, હો વહાલા રે.
એને નિગમ નેતિ ગાય, કુંવરજી કાલા રે,
તારો તાત તેણે મારિયો, હો વહાલા રે.
વળી વિદાર્યો જરાસંધ, કુંવરજી કાલા રે,
તે પેટીમાં પેસે નહીં, વિરા વહાલા રે.
તું કેમ કરીશ તેને બંધ, કુંવરજી કાલા રે,
જો તું ત્યાં રહે જીવતો, હો વહાલા રે,
અહીં માતામહને ઘેર, કુંવરજી કાલા રે.
તો રાજ પામું ત્રિલોકનું, વિરા વહાલા રે,
મુવો કૃષ્ણ ને વળ્યું વર, કુંવરજી કાલા રે.

વળણ.

વેર આપણું કેમ વળે, જો દુબલાં દૈવે કર્યાં;
તેવો ઊઠ ચાલ્યો અહીલોચન, માતાનાં વચન શ્રવણે નવ ધર્યાં.

કડવું ૭ મું.–રાગ ગોડીની ચાલ.–લેહેકણી.

અહિલોચન ઉઠીને ચાલ્યો, ન રહ્યો ઝાલ્યો હાથે;
સજ્યા તોપ કવચ ને બખ્તર, સેના પેટી લીધી માથે.
સર્પ સાથ વારીને રાખે, વણ ખુટે મરે છે શાને;
આવ્યો કાળ બાળકને લેવા, કોનું કહ્યું નવ માને.
આંસુ ભરતી આંખડી રાતી, માતા આગળ પડતી;
ઉન્મત્ત અહિલોચન ચાલ્યો, મૂકી જનુનીને રડતી.
ભેદી ભોમ ને બહાર નીસરિયો, ચાલ્યો પશ્ચિમ દીશ;
દ્વારિકાની વાટ પૂછતો, હણવાને જુગદીશ.
ઉજમ સહિત ધાયો અહંકારી, ગ્રહેવાને ગોપાળ;
કુંવરે કેશવને નવ જાણ્યા, જે કાળ તણો છે કાળ.
હિંડતાં પગને પ્રહારે કરીને, ધરા ધમધમ થાયે;
ટીબા ટેકરા ગીરી તરૂવર તે, ઠેસે ઉડી જાયે.
કુમાર્ગ તે સુમાર્ગજ કીધો, વાધે મૂકયાં વંન;
જાણે પૂર્વ દીશાથી પશ્ચિમ પાસે, ગાજીને ચાલ્યો ઘંન.
રાતા ડોળા અગ્નિના ગોળા, ભ્રુગુટી તાણી કો દંડ;
તાડ પ્રમાણે કાયા જેની, દેખઇતો પ્રચંડ.
શકે પ્રૌઢ પારધી પંજર લઇને, ગ્રેહેવા ચાલ્યો કીર;
તે અંતરમાંહે દ્વારામતિથી, જાણ્યું શ્રીજદુવીર.
જે અહિલોચન આવે છે બળિયો, તે તો જુદ્ધ નહીં જીતાય;
પેટીમાં પેસે એ પાપી, એવો કરૂં ઉપાય.
જુગતે મારૂં પ્રપંચ કરીને, એ ખીજવ્યો નવ મરે;
એ કોપ્યો થકો રે વ્યોમ વસુધા, બંને એકઠાં કરે.

વળણ.

કરે એકઠાં વ્યોમ વસુધા, ઉજાડે ચૌદ લોક રે;
કહે કૃષ્ણ કપટ વિના, એને જીત્યાની આશા ફોક રે.

કડવું ૮ મું.–રાગ ગોડી.

સંજય કહે સાંભળની રાય, દેવકી નંદનનો મહિમાય;
મારવા દાનવ કરો ભૂપ, ભગવાને ધર્યું બ્રહ્મ સ્વરૂપ.

શત્રુ હણવા સારવા કાર્ય, શ્રી કૃષ્ણ થયા શુક્રાચાર્ય;
વૃદ્ધ વેશ કર ગ્રહી લાકડી, વાગે ઠેસ પડે આંખડી.
જલજલાં નેત્ર જુવે અરૂંપરૂં, માથે બાંધ્યું ફાટું ચીથરૂં;
થર થર દેહડી ધ્રુજે જદુરાય, કાયામાં પ્રગટ્યો કંપ વાય.
મુખ નાસિકાયે લાળો ચૂવે, કર કપાળે દઇ આડું જૂવે;
પેટે વળી છે કરચલી, દીનબંધુ દુબળા જાણે પેપલી.
ઉધરસનો ઠાંસો ને ચઢે શ્વાસ, ખઇ રોગિયા થયા અવિનાશ;
નીસરી ખુંધ કટી બેવડ વળી, પગે વાયુ ને માથે પળી.
ખોડાંગતો ચાલે કાનુવો, વાંકું ઘુંટણ પગે જાનુવો;
વળગે જીભ બોલતાં આવે શૂળ, ઓઢ્યો કામળો પેહર્યું વનફૂળ.
એવે રૂપે પરમેશ્વર પળ્યા, અહિલોચનને સામા મળ્યા;
આંખ ઉપર દઇ આડા હાથ, દાનવ પ્રત્યે બોલ્યા દીનોનાથ.
અલ્યા ભાર ઉંચલી હીંડે શું પાપ, પેટીમાં છે કાલ કે સાપ;
સજ્યાં ટોપ કવચ હથિયાર, દીસે ભાગ્યવાન કાં ઉંચલે ભાર.
ભર્યાં માણેક કે રત્ન ઝવેર, કોને આપવા ચાલ્યો ઘેર;
રખે તું જાતો દ્વારિકાભણી, શ્રીકૃષ્ણ લેશે પેટી તુજતણી.
તે પાપીને દયા નથી, માર્યુંને મારે તે સર્વથી;
જેણે મામાના લીધા પ્રાણ, માર્યો અઘદાનવ મુજ જજમાન;
તેને માગતો કીધો ભીખ, નથી દુષ્ટને કો દેતું શીખ.

વળણ.

શીખ દેનારો કો નથી, એમ કહીને રોયા શ્રીભગવાન રે;
મુને સાલે છે પેટ વિષે, માર્યો અઘદાનવ જજમાન રે.

કડવું ૯ મું.—રાગ ગોડી.

વાયક સાંભળી અહિલોચન તે, અંતર પામ્યો આનંદ રે;
પૂછવાને પાસે ગયો પણ, ન ઓળખ્યા ગોવિંદ—માયા મોટીજી.
પરમેશ્વરસું પ્રીત માંડી, મોહને મૂળથી ખોટી રે;
ન સમજ્યો દાનવ અલ્પ મતિ રે, હરીની માયા મોટી. માયા૦
કહો ઋષિજી તમો ક્યાંથી આવ્યા, કોણ તમારૂં ગામ રે;
મહારા પિતાને તમે શું સંભારો, કોણ વસ્યાનો ઠામ. માયા૦

તમો તે મને શું જાણો છો, હું અયદાનવનો તન રે;
એવું જાણી હરખ્યા હરજી, ધાઇ દીધું આલીંગન. માયા૦
હાથે ઝાલી હડપચીને, બોલ્યા શ્રી ભગવાન રે;
ભાઇ સાચો અયદાનવનો દીકરો, હું ગુરૂ તું જજમાન. માયા૦
જેમ ગયાં નેત્ર આવે અંધને આપે, વંધ્યા પ્રસવે તનજી;
તેવું સુખ મ્હારે થયું, આ સાચું કે સ્વપ્ન. માયા૦
તું સરખો ભડ મોટો ભાઇ, બેસી કેમ રહ્યો ઘેર રે;
પાપી કૃષ્ણને ન માર્યો તેં, ન વાળ્યું બાપનું વેર. માયા૦
પૂર્વે પિતાયે જીત્યા તારે, જીત્યા સુર પરીવારજી;
સજીવન વિદ્યા મુજ પાસે, મારે માથે રાજનો ભાર. માયા૦
શુક્રાચાર્ય તે નામજ મ્હારૂં, હુંથી કાળ પામતો બીહીકજી;
જીર્ણ થયો જજમાન જ મરતાં,આજ ઘેર ઘેર માગું ભીખ. માયા૦
કો જનુનીએ નથી જન્મ્યો, જે પેલા કૃષ્ણીયાને પછાડેજી;
દાઝ ઓલવી અયદાનવની, મુને આનંદ પમાડે. માયા૦
કહે કુંવર તું કેમ અવતર્યો, મુને હરીએ હાથે સાહ્યોજી;
વજ્રપિંજર ક્યાંથી પામ્યો, આણે મારગ કયમ ચાલ્યો. માયા૦
એક વૃક્ષની છાયાં હેઠળ, બેઠા બંને એકાંતજી;
અહિલોચને વાત માંડી, આવ્યો ન જાણ્યો અંત. માયા૦
વાહાલો ગુરૂ જાણીને બાળક, કર જોડી ઓચરિયોજી;
હું પાતાળમાં પ્રસવ્યો, માતાએ મોશાળમાં ઉછરિયો. માયા૦
પછે ઇશ્વર આરાધીને પીંજર પામ્યો, એથી કારજ સરશેજી;
કૃષ્ણને ઘાલીશ પાંજર માંહે, અકળાઇ આફણીએ મરશે. માયા૦
એવું સાંભળી હરખ્યા હરજી, એ કામ કઇ પેરે થાશેજી;
પેટી દ્વાર સંકીર્ણ દીસે છે, કાળો તે કેમ સમાશે. માયા૦
એ કામ કાચું નવ કીજે, જ્ઞાન ચક્ષુયે નીરખોજી;
પેસી જૂવો પરમાણું પેટીનું, કૃષ્ણ છે તુજ સરખો. માયા૦
પાસે મૂક્યા બદલાયા જાઓ બંન્યો, જુજવા નવ ઓળખાઓજી;
માટે પેટીમાં પેસી નીકળો, પછે તે ભણી જાઓ. માયા૦

વળણ.

જાઓ પછે પેટીમાં પેશી, એમ બોલ્યા શ્રી ગોવીંદ રે;
અહીલોચન પછે શું કરે, તે કહે ભટ પ્રેમાનંદ રે.

કડવું ૧૦ મું.–રાગ વેરાડીની ચાલ ટુંકડી.

સંજય ભણે સાંભળ તું રાયે, પ્રપંચ પ્રભુનો નવ પ્રીછાયે;
મોહને નાખ્યો માયાનો ફંદ, તેથી અહિલોચન પામ્યો આનંદ.
ધન્ય ધન્ય ગુરૂજી મારા ચતુરસુજાણ, હું પેસી જોઉં પેટીનું પ્રમાણ;
મહારૂં શરીર જો માંય હરે ફરે, તો જાણીએ જે જદુપતિ મરે.
પછે રાજ્ય હું સુખે કરૂં, ભાર સઘળો તમ મસ્તક ધરૂં;
ગુરૂજી કહે રે હો ગુણવંત, હવે મારૂં માન્યું ચંત્ત.
શત્રુ કૃષ્ણ સર્વથા મુઓ, પુત્ર પ્રમાણું પેટીમાં જુવો;
બળિયા એ વસુદેવના તન, તેહને તું વિના કોણ કરે નિધન.
એકના પેટીમાં રેહેશે પ્રાણ, બીજાને તું હણજે બાણ;
મૂક્યો ટોપ કવચ ને અસ્ત્ર, કાછડો વાળ્યો એકે વસ્ત્ર.
શત્રુએ શ્યામનો મર્મ ન લહ્યો, પુત્ર પેશવા તત્પર થયો;
દ્વાર ઉઘાડયું હાથે કરી, ત્યારે શિખામણ માની સાંભરી.
મારી માએ વાયક કહ્યાં અનુપ, જે જદુપતિ ધરશે જુજવાં રૂપ;
એ શુક્રાચાર્ય સાચો ગુરૂ નથી, કપટી કૃષ્ણ આવ્યો સર્વથી.
ઉતાવળો થઇ પ્રવેશ જ કરૂં, એ દે તાળું તો નિશ્ચે મરૂં;
એવો ભય હૃદયામાં ધર્યો, પેટીથી પાછો નીસર્યો.
હો ગુરૂ તમારી કારમી પ્રીત, પેસતાં ન માને મારૂં ચિત;
મોહો રાખી નવ કીજે વાત, ન હોય વિપ્ર વેરી સાક્ષાત.
અહિલોચનનાં વાયક સાંભળી, પછે પડયા કૃષ્ણ ને મૂર્ચ્છા વળી;
જાગ્યા જદુપતિ કરે આંસુપાત, નૈણે નીર જાણે વરસાદ.
નીસાસો મૂક્યો ગોપાળ, હું અભાગીઓ ફુટયું કપાળ;
ભાઇ કર્મ કરે તે કો નવ કરે, વહાલા કહીએ તે વેરી થઇ ફરે.
એમ આક્રંદ કરતા દીઠા હરી, તવ અહિલોચને વાણી ઓચરી;
હવે વહાલ જાણ્યું તમતણું, હું માટે તમો રોયા ઘણું.
કેડ લગી પેઠો પેટી માંહે તંન, વળી સાંભર્યું જનુનીનું વચંન;
રખે માયા કરી કૃષ્ણીઓ રડે, બ્રહ્માને ભેદ કેમે નવ જડે.
બહાર નીસર્યો વળી અહિલોચન, હો મુની મારૂં નવ માન્યું મંન;
મુની કહે મુને કૃષ્ણનું પાપ, જે દુષ્ટે માર્યો તુજ બાપ.

માની બેહેન માર્યાની હત્યાંય, જો ન હોઉં બ્રાહ્મણ કેરી કાય;
મામો માર્યાનો અધર્મ, ન હોઊં ગુરૂ તો તે લાગે કર્મ.
કરી ફરસરામે નક્ષત્રી એકવીશ વાર, જુઠું બોલું તો તે મુજને ભાર;
હવે તુંને નહીં આવે વિશ્વાસ, તો હું કરૂં છઉં કંઠપાસ.
એવું કહીને રોયા પરીબ્રહ્મ, અહીલોચને નવ પ્રીછ્યો મર્મ;
અધિક અધરી પ્રતિજ્ઞા ગોરે કરી, એ શુક્રાચાર્યે સાચો નહીં હરી.
વહવાયો વિઠ્ઠલ સાથે ગયો, મૂરખ મરવા તત્પર થયો.
જેમ તેત્તરને તેડે વાઘરી, તેમ કાળે પેટી આગળ ધરી;
જેમ કોશ વિશે પેસે તરવાર, તેમ દૈત્ય પેઠો પેટી મોઝાર.
ગારૂડી જેમ સર્પને સુંઘાડે જડી, તેમ કાળે પેટી આગળ ધરી;
ગોવિંદ ગારૂડી અહીલોચન સર્પ, ભેદ ભાંગવા કીધો દર્પ.
જ્યારે પેઠો પીંજરમાં કુમાર, ત્યારે હરીએ આવીને દીધું દ્વાર;
પ્રભુ કહે પ્રમાણું રૂડી પેરે જુવો, ચારે ખુણે લાંબા થઇ સુવો.
જો બાર દેતાં અડકે નહીં, તો કૃષ્ણજી સમાય સહી;
હે માહારા ગુરૂજી મનભાવતા, રખે તમો તાળું સપડાવતા.
કૃષ્ણ કહે કેમ કીજે કેર, એણી વાતે વાધે વેર;
કુંવર સુતો એમ પેટી તળે, તવ તાળું દીધું વીઠ્ઠલે.
વાયુ તણો તવ થયો વિરોધ, અકળાયો અંધારે જોધ;
શરીરથી ચાલ્યો પ્રસ્વેદ, નીસરવા નવ પામ્યો ભેદ.
ચોહો દીસાએ ખંખોળે કુમાર, નવ જડે પેટી કેરૂં દ્વાર;
અકળાયો અતિસેં જ્યારે પ્રાણ, તવ ગુરૂજી કહી બોલ્યો વાણ.
મહારા ઋષીજી ઉઘાડો દ્વાર, જાશે જીવ જો લાગશે વાર;
શા માટે સાંભળતા નથી, હવે મારો પ્રાણ જાય સર્વથી.
ચોહો દીશા લાગ્યો હુતાસંન, બહાર ભીતર બળે છે તંન;
કાઢો બહાર મન કરૂણા ધરો, જોયું પરમાણું કૃષ્ણ સમાસે ખરો.
કૃષ્ણ બોલ્યા કૃષ્ણ તેહ હુંય, કોને ગુરૂ કહે છે તુંય;
મેં મોટો કીધો પ્રપંચ, તુંને મારવા કેરો સંચ.

વળણ.

સંચ તને મારવા તણો, મેં તો કીધો મૂઢ રે;
એવું કહીને ગાજીઆ, મુખે ગરૂડારૂઢ રે.

કડવું ૧૦ મું.—રાગ ગોડી મલ્હાર.

પેટીમાંથી કહે કુંવર, શું બોલો છો વ્યંગ; ગુરૂજી.
તમોને હસવું થાય છે, મૂને અગ્નિ લાગ્યો અંગ. ગુરૂજી.
બીજે ઠામે કૌતિક કીજે, જ્યાં હોય હસ્યાનો ઠાર; ગુરૂજી.
વિલંબ થાશે એક પલકનો, મારો જીવ જાશે નિર્ધાર. ગુરૂજી.
વૃદ્ધપણું શું હવડાં આવ્યું, મુખે નથી બોલતા શુક્રાચાર્ય; ગુરૂજી.
વહાલા થઈને વેર વાટો છો, રખે કરતા કૃષ્ણનું કાર્ય. ગુરૂજી.
તમને સમ છે બ્રહ્મા ભૃગુના, જો ન ઉઘાડો દ્વાર; ગુરૂજી.
તમારા સમ જો અંત આવશે, હવે હું મુવો નિરધાર. ગુરૂજી.
બહીરપણું શું હવડાં આવ્યું, જે નથી સાંભળતા વાણ; ગુરૂજી.
જો ન કાઢો મુજને આ સંકટથી, તમને માત પિતાની આણ. ગુરૂજી.
શીત વ્યાપું શરીરે મહારે, કંઠે પડિયો શોષ; ગુરૂજી.
મનના મનોરથ મનમાં રહ્યા, હવે જાવું પડયું જમલોક. ગુરૂજી.
અંબુજ માંહે બંધાય મધુકર, પેસે જાણી વિશ્વાસ; ગુરૂજી.
તેમ પેટીમાં હું પેઠો છું, આણી તમપર આશ. ગુરૂજી.
ઘરમાં આણી ઘાત ન કીજે, જ્યારે ખોળે મુકયું શીશ; ગુરૂજી.
જે પોતાના તેને દુઃખ દેતાં, વળી દુભાશે જુગદીશ. ગુરૂજી;
ભૃગુપિતામહ હું પુત્ર તમારો, હવે નિશ્ચય જાશે પ્રાણ; ગુરૂજી.
મારી માતા ટળવળીને મરશે, ભેદશે દુઃખનાં બાણ. ગુરૂજી.

વળણ.

ભેદશે બાણ ને પ્રાણ તજશે, માતા તે નિશ્ચય મરે રે;
અકળાયો અહિલોચન પછે, અવિનાશી વાણી ઓચરે રે.

કડવું ૧૧ મું.—રાગ સોમરી મારૂ.

દુરીજનની દીનત્વ વાણી સુણી, વળતા બોલ્યા ત્રિભોવન ધણી;
મૂકો બહાર નીસર્યાનો કોડ, હું તે જદુપતિ શ્રી રણછોડ.
તારી માએ રાખ્યો હતો વારી, તોય શેં ન લહી માયા મહારી;
મેં તો રૂપ ઋષીનું લીધું, તુંને મારવાનું કારણ કીધું.
પેહેલાં જાણ્યો મેં તું બળીઓ, માટે મારગમાં આવી મળીઓ;
જો હોય પૂર્વ જન્મનું પાપ, તો મૂકીએ સાંણસે સહાયો સાપ.

હાવેં તો તમે તે મને શું કરશો, અકળાઇ આફ્રણીએ મરશો;
હું તો વેરી છઉંરે તારો, મેં અર્થ સાર્યો રે મારો.

ઢાળ.

મારો અર્થ સાર્યો સર્વથા, આશા તે મૂકો જીવની;
એ વેરણ તારી તું જાણે, પેટી લાવ્યો શીવની.
હું બ્રહ્મા ને વળી ભોળો, એ ત્રણ તું જાણ એક,
એમ વરદાનવાળા વિદાર્યા, મેં તું સરખા અનેક.
એવાં વાયક સાંભળી વિશ્વંભરનાં, હૈડે લાગ્યો હુતાસંન;
ક્રોધ કરી કુંવર બોલ્યો, કૃષ્ણ પ્રત્યે વચંન.
ધિક્કાર જાદવ કુળને, જ્યાં તું સરખા ઉત્પંન;
પણ કુળનો વાંક કશો નથી, ભુંડું ભરવાડાનું અંન.
હાથ લાકડી ખાંધ કામળી, વૃંદાવન ચારી ગાય;
ગતિ ક્યાંથી ગોવાળીઆને, હૃદે નહીં દયાય.
પશુપાલ જ પાપીએ, કપટ કરી વહાયો મૂને;
અભ્યંતર જો હણ્યો અલ્યા, નરક વાસ હજો તુંને.
ગોવર્દ્ધનને કર ધર્યો, ઉતાર્યો ભૂતલ ભાર;
કેશી કંસ પછાડયો તે, તુજ બળને છે ધિક્કાર.
રૂક્મિણીનું હરણ કીધું, દીધો દુષ્ટ જનને માર;
જરાસંધને જીત્યો તેં, તુજ બળને છે ધિક્કાર.
નરકાસુરને મારીને પરણ્યો, પેમદા સોલ હજાર;
પારીજાતક પુષ્પને લાવ્યો, તે તુજ પ્રાક્રમને ધિક્કાર.
પ્રહ્લાદની તેં પીડા ટાળી, ધરી નૃસિંહ અવતાર;
નખે નિપાત્યો હીરણાકશિપુ, તે તુજ પ્રાક્રમને ધિક્કાર.
વપુ કીધું મીનનું ને, વેદ વાળ્યા ચાર;
શંખાસુરને સમાવ્યો; તુજ પ્રાક્રમને ધિક્કાર.
વારાહરૂપ વિઠ્ઠલ થયો, ને ધર્યો ભૂતલ ભાર;
નક્ષત્રી ભૃગુરૂપે કરી, તે બળને પડો ધિક્કાર.
પાહાણ તાર્યા પાણી વિષે, ને સેના ઉતારી પાર;
રાવણ રોળ્યો રણ વિષે, તે તુજ પ્રાક્રમને ધિક્કાર.

બળજો મારા હાથ તું, જો હોય દેવકી કુમાર;
સંગ્રામ કરે નહીં મુજ સાથે, તો તુજને છે ધિક્કાર.
કાઢ જાદવ જીવતો, યુદ્ધ કીજીએ એક વાર;
મલ્લ વિદ્યા એમ છે નહીં, તે તારાં બળને ધિક્કાર.

વળણ.

ધિક્કાર જાદવના પતિ, કપટ કરી મુને મારીઓ રે;
ગુરૂ થઇ આવી મળ્યો, ને પ્રાણ પોતાનો ઉગારીઓ રે.

કડવું ૧૩ મું.—રાગ સામેરી સોરઠ.

સાંભળી અસુરની વાણી, એમ બોલીઆ સારંગપાણી;
શક્તિ હોય જો શરીર મોઝાર, તો પેટી ભાંજીને નીસરો બહાર

ઢાળ.

બહાર નીસર શક્તિ હોય તો, અહિલોચન શું બેસી રહ્યો;
અગ્નિ લાગ્યો અસુરને જ્યારે, કઠણ બોલ કૃષ્ણે કહ્યો.
હાક મારી બોલ્યો ઉછળ્યો, વાણી વિશ્વંભરની સાંભળી;
પાટુ મારી પેટી ઉછાળી, આકાશે જઇ આફળી.
ચળ્યો ચંદ્ર ને સૂર્ય નાઠો, ઉડગણ તે ઉંચા ગયા;
અમર સર્વએ સ્થાનક મૂકયાં, ભયભીત બ્રહ્માજી થયા.
પડી પેટી પૃથ્વી ઉપર, ત્યારે ખળભળ્યાં સાત પાતાળ;
એક ગફા દીઠી સમીપે, ત્યાં સંતાયા ગોપાળ.
થાય કારણ કાટકા, રેણુ ઉડે ત્યાં અતિ ઘણી;
સૂર્ય ઝાંખો થઇ રહ્યો, ત્યારે બીહીના દ્વારીકા ધણી.
બ્રહ્માંડ લાગ્યું ડોલવા, ને અવળી સવળી નદી વહી;
મારો માખણ ચોરટાને, એમ ઉછળતાં વાણી કહી.
સાત વાર આકાશે આફળી, તોએ પેટી ન ભંગ;
પછે રોધ હવો પવન તણો, ને શીતળ થયું તેનું અંગ.
કંઠે તે બાંધી કાચકી ને, બોલી ન શક્યો વાણ;
ત્રાહે ત્રાહે ત્રીકમ ન મુઓ, એમ કરતાં નીસર્યા પ્રાણ.
જગન્નાથે જોયું પછે, જે શત્રુ પામ્યો નાશ;
જોઉં મુઓ કે નથી મુઓ, એમ આવ્યા પેટી પાસ.

પછે વજ્ર પીંજર લીધું મસ્તકે, મોહન મંદીર સંચર્યા;
સમાચાર સર્વે પૂછીયો, પણ મુખથી તે નવ ઓચર્યા,
વિચાર કીધો વિઠ્ઠલે, એના પ્રાણ રહ્યા પેટી વિષે;
જો અવતરશે અવની વિષે, તો કો નહીં રહેશે સુખે.
પડપૂછ એની નવ કરે, મૂક્યું સુભદ્રાને ઘેર;
મનની વાત કોને નવ કહી, આગળ વાધવું છે વેર.
સોળ સહસ્ત્ર નારી જોવા રહી, શું લાવ્યા અવિનાશ;
કોઇ કને બોલ્યા નહીં, આવ્યા સુભદ્રાને અવાશ.

વળણ.

અવાસ આવ્યા મર્મ સાથે, બેહેનસું છાના મળ્યા રે;
કો ઉઘાડી જોશો નહીં, એવું કહી વિઠ્ઠલ વળ્યા રે.

કડવું ૧૪ મું.—રાગ દેશાખ.

માતાને ઘેર ગયા મોરારી રે, ત્યારે ટોળે મળી સર્વે નારી રે;
સોલ સહસ્ત્રે વાત વિચારી રે, શું લાવ્યા ગીરીવર ધારી રે.
આવ્યા સુભદ્રાની પાસે રે, જ્યારે બહાર પધાર્યા અવિનાશ રે;
ત્યારે નણંદ થયાં પ્રસન્ન રે, આવ્યાં સોળ સહસ્ત્રને આસંન રે.
પછે સુભદ્રા હરખે પૂછે રે, ભાભી સર્વે આવ્યાં તે શું છે રે;
સુણી સુભદ્રાની વાણી રે, ત્યારે બોલ્યાં રુકૂમિણી રાણી રે.
આવ્યાનું સ્થાનક અમારૂં રે, તે તો બાઇ ભોવન તમારૂં રે;
અમો ભાભી જે સોલ હજાર રે, તેને તમારો છે આધાર રે.
જ્યારે તમે જાશો સાસરડે રે, નહિ કદી અપાય વસુદેવ ઘર રે;
સાસરવાસો સર્વે ભોજાઇ રે, કરવા ઇચ્છે છે તમને બાઇ રે.
અમ સરખું કાંઇ કામ દેજો રે, મન ગમે તે માગીને લેજો રે;
જ્યારે એમ કહ્યું વડી વામા રે, ત્યારે બોલ્યાં છે સત્યભામા રે.
આપણને એથિ અધિક કંઇ નહિએ રે, દુધ છે તોય એનેએ છે દહીએ રે;
આપ્યાનો તે શો છે ઉધારો રે, બાઇજી આ લોની હાર અમારો રે.
આપણ ક્યાં ખરચીશું ગર્થ રે, સાસુ નણંદ એ મોટું તીર્થ રે.
આપ્યો હાર તે સત્યભામા સતી રે, ત્યારે ઉઠિયાં જાંબુવંતી રે;
આ પેહેરો સુભદ્રાજી ચીર રે, ચિત્ર વિચિત્રે ભર્યું છે હીર રે.

રુકૃમિણીએ કીધું મન ઓહોળું રે, આપ્યું પહેરવાને ત્યાં પટોળું રે;
એક કહે લ્યો સુભદ્રા બેહેન રે, આ માળા,લ્યો મોટી મોહન રે.
કેણે આપ્યાં કંકણ ને ચૂડી રે; નણદી કહે ભાભીઓ રૂડી રે;
ધોળા સાળુ છાંટયાં કેશર રે, મોટાં મોતી નાકે વેશર રે.
કો જોડ આપે અણવટની રે, કો છોડે કટી મેખલા કટની રે;
કહ્રાં કાંબી ને ઝાંઝરીઆં રે, નણંદને અર્પણ કરીઆં રે.
એમ આભ્રણ આપ્યાં સર્વે રે, ત્યારે બોલ્યાં સુભદ્રા ગર્વે રે.
આજ ભાભી પરોણાં રહીએ રે, વળી કામ અમ સરખું કહીએ રે;
જેવાં કરશો તેવાં થઇશું રે, વહાલી વાત તે તમને કહીશું રે;
સુણી સુભદ્રાની વાણી રે, ત્યારે બોલ્યાં તે રુકૃમિણી રાણી રે.
કહું છું કહો સુભદ્રા બાઇ રે, આજ આવ્યા હુતા તમારા ભાઇ રે;
પેટી હતી તે ભીયા કને રે, આવીને તે આપી છે તમને રે.
તે પંજરમાં શું છે રે, ભાભી સાથ સૌકો પૂછે રે;
આપણે બોલવું ચાલવું શાનું રે, એને જોઇ જાવું છે છાનું રે.
માટે ઉઘાડો પંજરનું તાળું રે, અમો વેગળી રહીને નિહાળું રે;
નણંદે જીભ કરડી ત્યાં દંત રે, ભાભી ક્રોધી તમારો કંથ રે.
જાણો છો ત્રિકમની ટેવ રે, અતિ કટકો છે કૃષ્ણ દેવ રે;
એ તાળાંની કૂંચી રે, મોહને મૂકી છે ઊંચી રે.
શું જાણીએ કે શો છે કે સાપ રે, તેને દેજો તમે જબાપ રે;
ત્યારે સત્યભામા ત્યાં પૂછે રે, બાઇ આવડું બીહો છો તે શું છે રે.
જો તમ ઉપર કોપે શ્યામ રે, ત્યારે મારૂં તમો લેજો નામ રે;
જો હરી દેખાડે મુને બળ રે, રૂડી પેરે ઉતારૂં ઝાકળ રે.
ત્યારે બોલ્યાં તે જાંબુવંતી રે, એક મેં વિચારી છે મતી રે;
આપણ અધરી પ્રતિજ્ઞા કીજે રે, કોઇ,બહાર જઇ વાત ન કીજે રે.

વળણ.

ન કીજે ,વાત વિઠ્ઠલની ચોરી, જાંબુવંતી એમ ઉચ્ચરે;
સંજય કહે સાંભળ ધૃતરાષ્ટ્ર, પછે શ્યામા સમ કહેવા કહે રે.

કડવું ૧૪ મું.—રાગ મારૂ.

જાંબુવંતી કહે બહાર જઇને. કરે પીંજરની વાત;
તેને માથે ભાર એટલો, નહીં પિતાની જાત.

પછે સુભદ્રાના હાથમાં તે, આપ્યાં સત્ય વચન;
વસ્ત્ર આભુષણ રહ્યાં જોઇને, માન્યું માતુની મન.
ચાલી સુભદ્રા પિંજર પાસે, કૂંચી કરમાં સહાઇ;
એકલીએ તાળું ઉઘાડીયું, જુવે વેગળી સર્વે ભોજાઇ.
દ્વાર બંને જુજવાં કીધાં, જુવે છે સર્વે સાર;
માંહે મૃત્યુક મોટું દીઠું, ત્યારે હશી રાજકુમાર.
અહીલોચનનો પ્રાણ રહ્યો તો, વળગી પેટીના પાસા માંહે;
હસતાં હાસ કરી હંસ પેઠો, હરીભગિનીના નાક માંહે.
અબલાને ગર્ભ છે અર્જુન કેરો, થયા છે પંચ માસ;
તે પિંડ માંહે પાપી પરાણે, સદ્ય પૂર્યો વાસ.
તે જીવ વિચારે અહીલોચનનો, હું આવ્યો હરીને ઘેર;
ન થાઉં પ્રસવ મારૂં સુભદ્રાને, વાળું પિતાનું વેર.
ત્યારે કૃષ્ણની કામનીએ કૌતક કીધું, મરકલડે મુખ તાણ્યું;
કેમઇ જુવો આપણા કંથની, મુતું મુડદું મશાણથી આણ્યું.
તાળી દઇ હસ્યાં માંહો માંહે, સર્વમાં સત્યભામા ડાહ્યાં;
ભાઇએ હેત કીધું ભગિનીને, અવિલોકિ અભડાવ્યાં.
પીતાંબરનો પાલવ ઢાંકી, પ્રભુએ પિંજર આણ્યું;
મારે મંદીરે ન આવ્યા મેં, ત્યારથકી કૌતક જાણ્યું.
મુખ મરડીને તાણે સરકડાં, કરવા લાગી ઠેકાળી;
સુભદ્રાને વીંટી વળી ભાભી, સોલ સહસ્ત્રની ટોળી.
રૂક્ષ્મિણી કહે બાઇ મહારે મંદિર, ટબકલી છીંટ છે આછી;
તે તમને હું આપીશ બાઇ, પટોળી આપોની પાછી.
જાંબુવંતી કહે બત્રીશ લક્ષણો, બાઇ તમારો વીર;
તે જાણે તો મુને હાર મારે, માટે આપો માહરૂં ચીર.
સાંસતાં રહી સત્યભામા બોલ્યાં, હાથ દઇને ગાલે;
આજ તો હાર લાવોની પાછો, જોઇએ તો આવજો કાલે.
એક કહે નહીં રાખે આપણું, નહિ અભૈયા ભીખારી;
હસ્તિના પૂરમાં કેમ જાશે, અંગુઠી પેહેરી માહારી.
એક કહે એ અભૈયાને આપતાં, આપણું હેઠું હીસે;
પાછું લઇએ છીએ એટલા માટે, જે પીહેરમાં વરણાગી દીસે.

માન દઇ ઉપમાન માંડ્યું, જ્યારે વસ્તુ પેટીની જાણી;
મૂળગું વસ્ત્ર જે સુભદ્રાનું, ભાભીએ લીધું તાણી.
ત્યારે બડબડતાં સુભદ્રા બોલ્યાં, જે ઘણી હું માનમોહોતી;
હવે સાસ્લા સોતી જવા દ્યો, ભાભીઓ ભાવજ પોહોંતી.

વળણ.

પોહોંતી ભાવના ભાભીઓ, એમ નણંદે ટચકા ચોડીઓ;
લટપટ કરીને વસ્ત્ર હર્યાં, પછે આપ આપને મંદિર દોડીઓ.

કડવું ૧૬ મું.–રાગ રામગ્રી.

સંજય કહે રાય સાંભળો, જે અટપટી વાત;
મર્મ કો પ્રીછે નહીં, એ જાણે જુગ તાત. સંજય૦
તે સમે અર્જુન ત્યાં હતા, સાસરડામાં મહાલે;
સાત માસ ત્યાં રાખ્યા, વિઠ્ઠલજીએ વહાલે. સંજય૦
સુભદ્રાને સીમંત આવ્યું, ભાવ્યું સર્વ તે સાથ;
પ્રારથ પ્રત્યે ત્યારે બોલ્યા, કુશસ્થલીનો નાથ. સંજય૦
ઇન્દ્રપ્રસ્થ જાઓ ઉતાવળા, અર્જુનજી રે તમો;
મોસાળું લઇને આવું છું, પુંઠળથી તે હમો. સંજય૦
સવ્યસાચી પછે સંચર્યા, સાથે સુભદ્રા નારી;
નકુલ સહદેવ સામા આવ્યા, મળ્યા ગાંડીવપાણી. સંજય૦
જય જયકાર વર્તી રહ્યો રે, હરખ્યા રાય ધર્મ;
શાસ્ત્રે ઘટે તેવાં સીમંતનાં, તે તે કીધાં કર્મ. સંજય૦
મોહન મોસાળું લઇ આવ્યા, સાથે છે રામ;
જેને ઘટે તેવું આપીયું, ખરચ્યાં બહુ દામ. સંજય૦
દુઃશલ્યાએ બાંધી રાખડી, થયો નકુળ ખુશટિયો:
વહેવાઇ થઇને માંગતો, વૃકોદર તે હઠિયો. સંજય૦
કહે જાદવજી તમો આવીઆ, લઇને મોસાળું;
પુરૂં પડે તો ત્યાં રહેજો, નવ કરશો કૌતુકવાળું. સંજય૦
કૃપા કરીને કહે કૃષ્ણજી, રામ પાડશે પૂરૂં;
તમ સરખા સગા છો તો, શાને રહેશે અધૂરૂં. સંજય૦

વળણ.

અધૂરૂં કાંઇ રહેશે નહીં, રામ આપશે તે લઇ નવે શકો;
બળિભદ્ર કહે ઊભા રહો, જે જોઇએ તે કાગળમાં લખો.

કડવું ૧૭ મું.–રાગ ગોડી મલ્હાર.

ભીમ કહે તમો પ્રથમ લખો, તેમાં હાથી પંચ હજાર; હલધર.
પાણી પંથા અજ સંઘાથે, દશ સહસ્ર તોખાર. હલધર.
મુને તો લોભ ગમે નહીં, તે માટે લખાવું સેહેલ; હલધર.
પાંચ ભાઇને પાંચસો તમો, લખો અનુપમ વેહેલ. હલધર.
છેલકડાં લાખેક લખો, તેનો ચાહશો અંક; હલધર.
ગાયો ભેસું સૈ કો આપે, જે હોય દરિદ્ર રંક; હલધર.
માતાનું મન તો વહુ મનાવશે, લુગડાં ચીથરાં જેહ; હલધર.
સો મણ જોઇએ સોનું રૂપું, પારથને પૂછો તેહ. હલધર.
કાંઇ ગામ ઘટે મામેરાં મધ્યે, તો હાથ જોડે ધર્મરાય; હલધર.
શત ગામ આપવાં કરીને, નમો નરપતિને પાય. હલધર.
સો કુંડી તો લખો સાલુની, પીછોડી પામે દાસ; હલધર.
જાડાં છાયલ લાખેક જોઇએ, કીકરીઓ કરે આશ. હલધર.
ભાર કનક લખો ભગિનીને, બાંધી છે રક્ષાય; હલધર.
બે ભાર ખુશટીયાને આપો તો, કામ ચાલતું થાય. હલધર.
ગુરૂ પિતામહ ને કાકાજી, વળી કાકાના કુમાર; હલધર.
વેહેવાઇ વળું જો લખાવું, તમને મૂકવો પડે આ દ્વાર. હલધર.
સુરશી દક્ષિણા લખો બ્રાહ્મણને, જે મળ્યા છે વીશ સહસ્ર; હલધર.
એકેકાને સવા શેર સોનું, અબોટીયું ને વસ્ત્ર. હલધર.
એટલું તો આશરે લખાવ્યું, જો તમો આપશો આજ; હલધર.
એ લખ્યાથી અધિક આપશો તો, તમારાં ઘરની લાજ. હલધર.

વળણ.

લાજ વાધશે હરજી તમ તણી, એટલાથી અધિક કરો;
હાથ ન પહોંચે હલધરજી તો, અમારાં લઇ છાબે ભરો.

કડવું ૧૮ મું.–રાગ ધનાશ્રી.

જે જે લખાવ્યું પવન પુત્રે, તે સર્વે આપ્યું અવિનાશજી;
વિવેક કીધો વિશ્વંભરે, સર્વેની પોતી આશજી.

પેહેરામણી કરી પરવર્યા રે, પાંડવને ત્યાં વનમાળીજી;
ત્યાર પહેલાં વીસરી ગયાં, હલધર જે પાંચાળીજી.
ક્રોધ કરીને બોલ્યાં પટરાણી, સુભદ્રાની પ્રત્યેજી;
બાઇ હરિ તો ભાઇ છે તમારો, પણ ટચકો તોડયો સરતેજી.
એવું કહીને અંતઃપુરમાં, અર્જુનને દેતી આળજી;
સુભદ્રા ગઇ કૃષ્ણની પાસે, પડી પેટડીયામાં ફાળજી.
સાન કરીને કહ્યું કૃષ્ણને, જે વીસરીયાં પટરાણીજી;
એક સ્વાસે ધાઇ આવ્યા, ઘરમાં સારંગપાણીજી.
દ્રૌપદીએ કર અંજલી લીધી, શાપ અર્જુનને દેવાજી;
એવે હરી આવી ઊભા રહ્યા, અને વચન ન દીધું કહેવાજી.
આસનથી ઉભી થઇ અબળા, મનમાં લજ્જા પામીજી;
બેસો બેસો મારા સમ છે, નરહરી બોલ્યા શિર નામીજી.
કહે દ્રૌપદી હું ભલે ટાળી, સુભદ્રાએ ભગવંતજી;
હું તો શાપત નર નારીને, પણ તમો દુભાઓ ચંતજી.
મનમાં કલ્પ્યું ટળે નહીં મારૂં, મને ભર્યા કુટુંબમાં ઉવેખીજી;
હવે સુભદ્રા ને સવ્ય સાચી, વહુનું સીમંત નવ દેખેજી.
તમ ઉપર દુઃખ નથી રે મુજને, પધારો જદુવીરજી;
આજ તે આપ્યે શું થશે, દુઃખ વેળાએ પૂરજો ચીરજી.
મન મનાવીને વળ્યા મોહન, ભાણેજને દેવરાવી શાપજી.
અભિમન્યુ મુઓ ધૃતરાષ્ટ્ર, તે દ્રૌપદીના પ્રતાપજી.
વાત રાખી વિશ્વંભરે, ત્યાંથી પાછા વળિયાજી;
નવસેં નવ્વાણું પૂર્યા સભામાં તે, મોસાળાનાં લાડ પાળિયાંજી.
આજ્ઞા માગી પાંડવ કેરી, ગયા કૃષ્ણ ને રામજી;
સુભદ્રાજીને સાથે તેડી, આવ્યા દ્વારીકા ગામજી.
દેવકી રોહીણી આવીને મળ્યાં, આદરે આલિંગન દીધુંજી;
સોલ સહસ્ર ભાભી પાયે લાગી, આગત સ્વાગત કીધુંજી;

વળણ.

સ્વાગત કીધું કાજ સીધ્યું, દીન દીન ઉત્સાહ નવનવો;
જન પ્રેમાનંદ કહે કર જોડી, પછે પ્રસવ પુત્રનો કયમ હવો.

કડવું ૧૯ મું.—રાગ વેરાડી.

સંજય ભણે સાંભળ હો રાજા, સુભદ્રાનું દુઃખજી
હવું નહીં ને હશે નહીં રે, કહેતાં ન આવડે મુખજી.
સુખે રમતાં જમતાં તેને, વહી ગયા દશ માસજી;
અગિયારમે તે અકળાઇ અબળા, પાપીએ પૂર્યો વાસજી.
અહીલોચન અંશ ઉદરમાં, ઉપન્યો મહા ક્રોધીજી;
સ્થૂલ શરીર પોતાનું કીધું, રહ્યો પેટમાં વિરોધીજી.
ત્વચા તણાએ ને તાપ ઉપન્યો, શરીરે વાધ્યું શીતજી;
થરથર ધ્રુજે ને કાંઇ ન સૂઝે, ભમવા લાગ્યું ચિત્તજી.
પાધરૂં બોલાય નહીં ને, ટુંકડી થઇ રસનાયજી;
નસ નીસરી કર પદ કેરી, ઊભાં નવ થવાયજી;
હલક હેડકી ને શૂળ આવે, શ્યામાને શરીરજી;
જળજળાં લોચન કાચ સરીખાં, નીસ દીન વેહેતું નીરજી;
હાલક હુલક હરીને મંદિર, વસુદેવે જાણી વાતજી;
પુત્રીની પીડા દેખીને, રોવા લાગ્યાં માત તાતજી;
રૂડું થાવા રોહિણીજીએ, ઊગ્ર આખડી લીધીજી;
સાત દિવસ લગી સુતાને અર્થે, જળ અંજલી નવ પીધીજી.
ત્રાહે ત્રાહે કરે તારૂણી, તેટલે મળ્યો સર્વે સાથજી;
રોહિણી દેવકી રોતાં બોલ્યાં, સાંભળો વસુદેવ નાથજી.
સ્વામી સુભદ્રા મર્ણ પામે છે, દુઃખ સેં નથી ધરતાજી;
સાંકડી વેળાએ લજ્જા શેંની, ધાગા ધુપ તો કાં નથી કરતાજી.
એ મુવાનું દુઃખ મુને નથી, મરે છે મનુષ્ય માત્રજી;
ફરી ફરીને એમ સાલે છે, જે ક્યાંથી અર્જુન જામાત્રજી.
નાનપણેથી ગઇ હોત તો, દુઃખ નોતું કેનેજી;
આજ મોટી થઇને મૂકી જાય છે, વહાલાં સુભદ્રા બેનેજી.
લઘુ વય માંહે લાડ કુંવરી, મરવું જીવવું નવ લેહેતાંજી;
જાણતાં પ્રીછંતાં થઇ જમલોક જાય, વય થઇ છે વેહેતાંજી.
પરમેશ્વરે પૃથ્વી પછાડયાં, આપણને સાહી ચર્ણજી;
કહો કંથજી કોણ પાપે, દીકરી પામે છે મર્ણજી.

વસુદેવ બોલ્યા આંસુ ભરતા, દીકરી હું દેખીને લાજેજી;
તમો સંકર્ષણને સંભળાવજો, સાંજે પાળ તે બાંધેજી.
વાત સાંભળીને આવ્યા વીરો, સુભદ્રા તે ધારે;
ભુવા પંચાક્ષરીઆ તેડાવ્યા, આવ્યા વૈદ તે વારે.
તંત્ર જંત્ર ને મંત્ર પાણી, પાઇને દેતા ધૂણીજી;
ઉતારો જોશીએ મેલાવ્યો, ત્રવટિયે છાંણું ને પૂણીજી.
રાજ વૈદ નવ નવા આવે, ગ્રેહેતા તારૂણીની નાડીજી;
ત્રણ સંવત્સર વહી ગયાં પણ, કોઇએ ન વ્યાધિ કહાડીજી.
પાપી રહ્યો પ્રાણ લેવા, પેટમાંથી હાલેજી;
સ્થૂલ શરીરે નવ રહે સખનો, તે સુભદ્રાને સાલેજી.

વળણ.

સાલે દુઃખ સુભદ્રાને, પડી પામવા મર્ણ રે;
શ્યામા સર્વે રોતી સાંભળી, પછે આવ્યા અશરણશર્ણ રે.

કડવું ૨૦ મું.—રાગ મેવાડો.

સંજય ભણે સાંભળ હો રાજા, વૈદ થયા વિશ્વનાથજી;
નાડ ગ્રહી બેઠા નરહરી, ગ્રહ્યો ભગિનિનો હાથજી.
ત્રાહે ત્રાહે કરી કેશવ કહે છે, તમે સર્વે નીસરો બહારજી;
તાત ભ્રાતને આજ્ઞા આપી, વળાવી સર્વ નારજી.
ચક્રાવો ચિતર્યો ચતુર્ભુજે, ભગિનીસું બોલ્યા ચંતજી;
સુભદ્રાજી સન્મુખ થાઓ, સાંભળો એક ચિત્તજી.
એ જન્મ પામવાનો જંત્ર છે, કહું તે ધરો કાનજી;
ચક્રવ્યૂહ એવું તો નામ છે, એમ વદે શ્રીભગવાનજી.
પહેલે કોટે એક બારણું, વંક વળામણ ત્રણજી;
મધ્યલે વંકે જે પેસે જોદ્ધો, તે સુભટ ન પામે મર્ણજી.
નવ બારણાં બીજે કોટે, તેનો કહું ભગિની ભેદજી;
છેલે દ્વારે પેસવું ઉત્તરને, એમ વદે ધનુર્વેદજી.
ત્રીજે ગુલ્મે ત્રણ મારગ છે, મહાદેવને દોહેલો મર્મજી;
દક્ષિણનું દ્વાર અતિ વાંસેં, ત્યાં તે ભણવું કર્મજી.
ચોથે ચક્રે બતરીસ બારી, એક મધ્યે મોટું દ્વારજી;
તે માંહે જાય જો જોદ્ધો, જીવે તે નીર્ધારજી.

પાંચમે ગુલ્મે બે રે બારણાં, અને આઠ અવળાઇજી;
વેગળેથી દોટ મૂકવી, માંહે પેસવું ધાઇજી.
છઠ્ઠે કોઠે છાસેટ નાકાં, એ ભુલવણીનો ઠામજી;
પંચ ને સાઠ મધ્યે પેસવું, એમ કહે સુંદર શ્યામજી.
જે જે મર્મ કહ્યા યદુપતિ તે, ગર્ભે ગોખ્યા મૂળજી;
હાલતો ચાલતો રહ્યો પેટમાં, ત્યારે સુભદ્રા પામી સુખજી.
શાતા થઇ શ્યામાને શરીરે, તતક્ષણ નિદ્રા આવીજી;
ભગવાને ભણાવવું મૂકી છાંડયું, બેહેનને ન બોલાવીજી.
ત્યારે પેટમાંથી પુત્ર બોલ્યો, હરિને દઇ હોંકારોજી;
છ કોઠા હું શિખ્યો મામા, સાતમો વિસ્તારોજી.
અકસ્માત્ એવું સાંભળીને, મર્મ ન કહ્યો મોરારજી;
એસું જો આધક ભણાવું, જો તું નીસરે બહારજી.
કહેતાંમાંહે પ્રસવ થયો, વળી વિદ્યા ભણવાનું કોડજી;
વેરી જાણી ચક્રવ્યૂહ ભાંજ્યો, ઉઠયા શ્રી રણછોડજી.
પુત્ર પ્રસવ્યો પુત્ર પ્રસવ્યો, વાત સાંભળી ચોફેરીજી;
હાથા તોરણ હરિને મંદીર, વાજે વાજીત્ર ને ભેરીજી;
રોહીણી દેવકી આનંદ પામ્યાં, આનંદ વસુદેવ રામજી.
જાચક જન સર્વે સંતોખ્યા, બલીભદ્રે ખર્ચ્યાં દામજી.
વધામણી મોકલી ઇંદ્રપ્રસ્થમાં, હરખ્યાં રાજા ધર્મજી;
વિપ્રને બહુ દાન આપ્યાં, અર્જુને કીધું જાતકર્મજી.

વળણ.

કર્મ કીધાં કારજ સિધ્યાં, વહી ગયા માસ સાત રે;
પછે આણું કરવા સુભદ્રાને, મોકલ્યા નકુળ ભ્રાત રે.

કડવું ૨૧ મું.–રાગ ચંડોલ ખમાચી.

સ્વામી નકુળ તે આણે આવ્યા રે, કંઇ ભાવ્યા ભુદરને મંન રે;
સુભદ્રાને, હૈડે હરખ રે, વરસ ઉંડનો થયો બોલે તંન રે.

ઢાળ.

ઉંઠ વરસનો બાળકો તે, પિતાપેં રૂપવંત;
તે માટે સમોતી સાસરે, જાવા માન્યું માનુનીનું ચંત.

નારાયણને નકુળ ભેટયા, કહી કુશળની વાત;
સાસરવાસો સુભદ્રાને, કીધો સંકર્પણ ભ્રાત.
ઉગ્રસેન રાજા વસુદેવજી, સંકર્ષણ શ્રી રણછોડ;
સાસરવાસો સર્વે કીધો, પોતા માજીના મનના કોડ.
ભાભીઓને ભેટયાં ને, મળ્યાં માને કુમારી;
વળાવી પાછા વળ્યા, બળિભદ્ર શ્રીમોરારી.
નકુળ જતાં બોલીઓ, સાંભળો શ્રીપરીબ્રહ્મ;
માસ એક પુંઠળથી આવજો, મળવા ઇચ્છે રાય ધર્મ.
એવું કહી ઈંદ્રપ્રસ્થ આવ્યા, વહુ નમ્યાં સાસુને પાગ;
પગે લાગણું ઘણુંએક કીધું, જે પીહેરની છે શોભાગ.
પાંડવને અભિમાન વાધ્યું, થયો જોડો ધામ;
તે માટે ત્યાં પુત્રનું, અભિમન્યુ ધરિયું છે નામ.
પછે બે સંવત્સર સર્વે ત્યાંયે, વહી ગયા આવ્યા પરોણા;
ભેટયા મળ્યા ભગવાનને, ફરી બેઠા જદુરાય.
કીંકરી લાવી કુંવરને, અદ્‌ભુત તેનું તેજ;
અવિનાશીએ ઓછંગે લીધો, જાણી પોતાનો ભાણેજ.
સભા સઘળી દેખતાં, રમાડયો ભગવંતે બાળ;
પછે અભિમન્યુએ મૂંછ ઝાલી, તાણીઆ ગોપાળ.
પારથ પુત્રે પ્રહાર માંડયો, પાટુનો પેટમાંહ;
તે વજ્ર થઇને વાગવા લાગ્યું, હરી કહે હાય હાય.
મૂકાવ્યો મૂકે નહીં, મોહન મૂંછના વાળ;
કૃષ્ણજીએ કુંવર દીઠો, મહા કૃતાંત જ કાળ.
હસતાં હરી એમ ઓચરે, અલ્યા શું કરે સમજ્યો પૂત;
મામાને મારીએ નહીં, તું ભગિની કેરો સૂત.
કુંવર કહે કૃષ્ણજી, તમો ચલાવ્યો પંથ;
કંસ મામો માર્યો તમો, ભાણેજ થઇ ભગવંત.
તમો કીધું તે મારેજ કરવું, રખે રહેતા વીહીલા;
અમો તે લોપું નહીં, મામા માયાના ચીલા.

વળણ.

ચીલો તો લોપું નહીં, વળી કુંવર એવું વદે;
સભા સઘળીએ હાસ્ય કીધું પણ હરિયે વાત રાખી હદે.

કડવું ૨૨ મું.—રાગ દેશાખ. ચાલ ટુકડી.

સંજય ભણે સાંભળની રાય, અભિમન્યુનો કહું મહીમાય;
જે અભિમન્યુ બોલ્યો વિપરીત, તે વેણ વિઠ્ઠલે રાખ્યું ચિત્ત.
કુંતાને ભેટયા કમલાપતિ, પછે પધાર્યા દ્વારામતિ;
એકવાર પાંડવે કીધું અકૃત્ય, દુર્યોધનસું રમ્યા દ્યૂત.
હાર્યા રે રાજ હાર્યા ભંડાર, વસવું રે વન સંવત્સર બાર;
પાંચાલીસું ગયા વનવાસ, ત્યાં મળ્યા આવી અવિનાશ.
પાંડવને ભેટયા જદુવીર, કહ્યું કષ્ટ નયણે ભરી નીર;
અભિમન્યુ સુભદ્રાને આણું કરી, દ્વારામતિમાં ગયા નરહરી.
ભાણેજ ભાવ ભગવંતે ગણ્યો, પ્રદ્યુમ્ન સાથે વિદ્યા ભણ્યો;
તેર વરસ મોસાળે રહ્યો, સત્તરનો સુભદ્રે થયો.
પાંડવના દીન પુરણ થયા, એવે મચ્છ દેશમાં પ્રગટ થયા;
રાય વૈરાટે સેવા કરી, પાંડવસું વાણી ઓચરી.
મેં કીધું મહા કૂડું કર્મ, પાસા પ્રહારે પીડયા ધર્મ;
આ દ્રૌપદી સતી સુંદરી, તેને મેં કહી કીંકરી.
દુઃખે નિર્ગમ્યા છે દશ માસ, પૃથ્વીપતિને મેં કહ્યા દાસ;
તેહ ભાર ઓસિંગળ કરો, ઉત્તરા કુંવરી અમારી વરો.
ભણાવી કીધી અટપટી, માટે પરણાવવા ધટે કીરટી;
કન્યાદાન લ્યો ગાંડીવ પાણ, વળતા બોલ્યા ગાંડીવ વાણ.
જે ભણાવી મેં પુત્રી કરી, તેને કયમ કહું સુંદરી;
જો ગુરૂ ઇચ્છે એથી સંતાન, તો ઉદયાચલ ન ઉગે ભાણ.
પણ અભિમન્યુ છે મારો બાળ, જેનો મામો શ્રીગોપાળ;
તેને પુત્રી આપો તમો, સગાં વેવાઇ અર્જુન થયા અમો.
સુણી પારથનું એવું વચંન, મચ્છપતિનું તવ હરખ્યું મંન;
પછે યુધિષ્ટિર કાગળ લખે, મોકલવાને દ્વારિકા વિખે.
સ્વસ્તિ શ્રી પુરી દ્વારામતી, લક્ષણ પૂરણ કમલાપતિ;
ત્રીકમજી ત્રિભોવન ધણી, કૃપા કરો છો તેથી કરજો ઘણી.
લખીતંગ પત્ર ધર્મ નરેશ, અમો ઉદયા છઉં મચ્છને દેશ;
તમારી કરૂણાની છે લેહેર, વરસ ઉતર્યા વૈરાટને ઘેર.

મચ્છપતિને છે દીકરી, તે અભિમન્યુને પરણાવવા કરી;
જો તમને ગમે ગોપાળ, તો કીજિયે એ વેવિશાળ.
ઘટે તેવું કહાવજો ગોપાળ, જાન લઇ આવજો પ્રતિપાળ:
આખું ગામ તેડી કુસસ્થલી, જે હોય જાદવની મંડળી.
અભિમન્યુ છે તમારી પાસ, તેને પરણાવવા આવો અવિનાશ;
અમો બેસી રહ્યા છું તમ માટે, ત્યાં આવો તો વાત ચાલીએ ઘાટે;
પત્ર આપીને વોળાવ્યો દાસ, તે ગયો જ્યાં હતા અવિનાશ.
સભામાં જઇ ઉભો રહ્યો, બોલ એક કર જોડી કહ્યો.
હું આવ્યો છું પાંડવની વતી, આ કાગળ લીજે કમલાપતી;
એવું સાંભળીને હરખ્યા હરી, લેઇ પત્રિકા મસ્તક ધરી.
ઉકલી પત્રિકા શ્યામળે, વાંચી જોઇ સર્વે સાંભળે;
જે લખ્યાં વાએક પાંડવતણાં, વહાલાં જાદવને અતિ ઘણાં.
સમાચાર સારો સાંભળ્યો, જે અભિમન્યુનો વિવાહ મળ્યો;
આનંદ્યું દ્વારીકા ગામ, પણ મનમાં દુઃખ પામ્યા રામ.
જો પાંડવ થયા કુશળ છતા, તો કૌરવ માત્રે ખાધી ખતા;
પણ એટલો હર્ષ હૈડામાં હળ્યો, જે અભિમન્યુનો વિવાહ મળ્યો.
પછે ઘરમાં ધાઇ સેવકી, વિનવ્યાં રોહિણી ને દેવકી;
માતાજી એક સાંભળો વાત, તે કુશળ છે પાંચે ભ્રાત.
મચ્છને મંદિર નિર્ભયે કરી, પ્રગટ હવા તે પુરમાં ફરી;
વૈરાટને ઉત્તરા દીકરી, તે અભિમન્યુને પરણાવા કરી.
એવે આવ્યા હલધર ને હરી, માતા પ્રત્યે વાણી ઓચરી;
જનુની કહે છે જે કિંકરી, તે વારતા એ નિશ્ચે ખરી.
તમો વધુ માત્ર કરો સાંતરી, આ બારણે વેહેલો જોતરી;
એવું કહી વળ્યા ભગવાન, બહાર તત્પર કીધી જાન.
કરે જાદરણી મોડા મોડ, લેખે થાતી છપ્પન ક્રોડ;
અભિમન્યુને પીઠી ચોળાએ, મામી માત્ર મળી મંગળ ગાએ.
દુંદુભી શબ્દ તે બહુ વિધ હોય, સાંતરાં થઇ ચાલ્યા સર્વ કોય;
ઉગ્રસેન વસુદેવ જેહ, નગ્ર રાખવા મૂક્યા બેહ.
કોટી જોદ્ધા મૂક્યા રખેવાળ, જાન લેઇ ચાલ્યા પ્રતિપાળ;
થોડે દહાડે મચ્છને દેશ, વાત પુરમાં થઇ પ્રવેશ.

વળણ.

પૂરમાં સમાચાર આવ્યા જે, જાન લાવ્યા હલધર ને હરી.
યુધિષ્ઠિર અતિ હર્ષ પામ્યા, પછે સામા ગયાની સામગ્રી કરી;

કડવું ૨૩ મું.–રાગ આંદોલ.

આજ રૂડું ને રઢીઆળું રે. ટેક.
જાન લાવ્યા શ્રીજદુપતિ રે, પ્રજા તે સર્વે સામી જતી રે; આજ૦
હર્ષ હવો પાંચે વીરને રે, આવો મળીએ રે શ્યામ શરીરને રે. આજ૦
નકુળ સહદેવ સામા ગયા રે, પરમેશ્વર પાળા થયા રે; આજ૦
અન્યો અન્ય આવી મળ્યા રે, દીઠે તાપ તે તનના ટળ્યા રે. આજ૦
કહી કુશળની વારતા રે, દુઃખ તે મનનાં વિસારતા રે; આજ૦
ઉત્તર કુંવર સામો આવિયો રે, સામૈયું શ્રી શુભ લાવિયો રે. આજ૦
પછે તે જાન ચાલી પૂર ભણી રે, જાદરણી ગીત ગાય ઘણી રે; આજ૦
જુવે નાર નગરતણી રે, અડકદડક ભોંએ ચીકણી રે. આજ૦
સુંદર અતિ શોભા ઘણી રે, ત્યાં આવ્યા ત્રિભુવન ધણી રે; આજ૦
જાદવના પુત્ર સાંખેલડાં રે, અશ્વે ચડયા અલબેલડા રે. આજ૦
મલપતા મેઘળ આગળે રે; જાય ધસતા ને ભાગોળે રે; આજ૦
શોભે અંબાડી ને ધ્વજા રે, ઘણી વેહેલે જોડાયા અજા રે. આજ૦
વસ્ત્ર કેશરમાં ઝબોળીયાં રે, માથે તે નવરંગ મોળીયાં રે; આજ૦
રાતાં ને રૂપે માંકડાં રે, મોટા તે મુછના આંકડા રે. આજ૦
વરજી ચઢીઆ ઘોડલે રે, પ્રદ્યુમ્ન જેની જોડલે રે; આજ૦
મામા કાકાના સાથમાં રે, નાળીએર લીધું વરે હાથમાં રે. આજ૦
અંબુજ વરણી આંખડી રે, જાણે પંકજ પાંખડી રે; આજ૦
આટોડા ઉપર મોહીએ રે, ગાલે ટબકલું સોહીએ રે. આજ૦
કંઠે માલા મોતીતણી રે, તે મધ્યે મોટાં મણી રે; આજ૦
શ્રવણે કુંડળ લટકતાં રે, મુગટે માણેક ઝળકતાં રે. આજ૦
હાથે મીંદળ ઢળકતાં રે, અંગે આભૂપણ મલકતાં રે; આજ૦
નૈણે રેખ કાજળતણી રે, દંતમાં મેખ સોના તણી રે. આજ૦
છે ચિત્રાના જેવી કટી રે, બાંધી સોનેરી પટી રે; આજ૦
ચમ્મર ચોપાસે ઢળે રે, મહા સતિ જોતામાં ચળે રે. આજ૦

નગરની નારી નરખતી રે, વરનું વદન જોઇ હરખતી રે;
કોયનું રાયદ મચ્છ જે રે, તેજ રૂપે હરખે ભજે રે.
ધન્ય ધન્ય એની માવડી રે, જેના પુત્રની શોભા આવડી રે;
ઉત્તરા ભાગ્યવાન ઘણી રે, જેને માથે આવો ધણી રે.
ધન્ય ધન્ય ગોકુળ ગામને રે, જે જુવે છે સુંદર શ્યામને રે;
ગાજતે વાજતે મંડપે આવ્યા રે, વળતા સાસુએ વર વધાવ્યા રે.
માંહેરાં માંહે વર તે લીધલા રે, ગોત્ર ઉચ્ચાર ત્યાં કીધલા રે;
કન્યાદાન વૈરાટે દીધલું રે, શરીર સંકલ્પ કીધલું રે.
હાથેવાળો હેલામાં મળ્યો રે, વૈરાટનો સંદેહ ટળ્યો રે;
કોમળ હાથની હથેલડી રે, ગ્રહી અબળા અલબેલડી રે.
તે રૂપે ન જાય વરણી રે, વર કન્યા ઉઠ્યાં પરણી રે;
રીત ભાત આપી ઘણી રે, પાંડવને આપી પહેરામણી રે.

વળણ.

પહેરામણી આપી સર્વેને, ઉલટ અંગ ન માય રે;
આંખે પાટા બાંધ્યાં તે, લોક ખોટું ગાય રે.

કડવું ૨૪ મું.—રાગ દેશાખ.

અભિમન્યુનો વિવાહ કીધો, પછે વળ્યા વૈકુંઠ રાય;
જાન તો ગઇ દ્વારિકા, એક રહ્યો સૌભદ્રેય.
માસ એક પુંઠળથી કૃષ્ણને, તેડવા આવ્યા અર્જુન;
સેના મેળવી સાત અક્ષોહિણી, લેવાને રાજ આસંન.
કુરૂ ક્ષેત્રમાં આવી ઉતર્યા, પાંડવ હવા હુશિયાર;
કૈરવ સામા આવ્યા તે, લાવ્યા ક્ષોણી અગિયાર.
દસમે દિવસે ભીષ્મ પડ્યા, શીખંડીને હાથ;
પછે સેનાપતિ તે દ્રોણ કીધા, મળી કૈરવને સાથ.
બીજે દિવસે અર્જુને રણમાં, મારીઓ ભગદત્ત;
મુનિ દ્રોણ મૂર્છા પમાડ્યા, અભિમન્યુ ઉન્મત્ત.
નાઠી સેના દુર્યોધનની તે, સૌભદ્ર કેરે માર;
તેમાં કોઇ રહેવા નવ પામ્યું, કર્ણે તે ખાધી હાર.

શિબિર જઈને સાથ મળીઓ, ઋષી બોલ્યા વાક;
કાલે અભિમન્યુને ન મારૂં તો, હું પડું કુંભીપાક.
સુભટ સર્વે હરખાયા ને, હવો તે જય જયકાર;
તેણી વેળા ત્યાં હતા ભાઇ, પાંડવના અનુચર.
શીઘ્ર સેવક આવ્યો, જ્યાં હતા પાંચે ભ્રાત;
દ્રોણે પતિજ્ઞા કીધી તે, કહી માંડી વાત.
કુંતી કુંવર નવ કંપ્યા ને, ગયું ઉડી મૂખ.
દીગ્મૂઢ થઇને રહ્યા સર્વે, સભા પામી દુઃખ.
એવે એક ત્યાંથી આવ્યો, પાંડવનો અનુચર;
મહા શોક સહિત તે બોલ્યો, કરીને નમસ્કાર.
સ્વામિ ચક્રવ્યૂહ તે કાલ રચશે, કૌરવે કીધું કપટ;
અર્જુનને અળગા તેડશે, સંસપ્તક સુભટ.
અર્જુન કહે [તમે સાંભળો રે, કુંવરને મારે દ્રોણ;
મારે સંગ્રામ આપવો સુશર્માને, પાળ્યું જોઇએ પોણ.
અભિમન્યુને જીવવાની તે, નથી મુજને આશ;
ભીમને જઇ સંભળાવીએ, કંઇએક એનો છે વિશ્વાસ.
એવું કહીને ઉઠયા અર્જુન, સાથે શ્યામ શરીર;
સુભટ સર્વે સંચર્યા, આપ આપને મંદીર.
અભિમન્યુ ત્યાં આવિયો રે, સુભદ્રાની પાસ;
માતા દ્રોણે પ્રતિજ્ઞા કીધી, મુજનો કરવા નાશ.
બ્રાહ્મણના બીહાવ્યા બીના સર્વે, પિતા પામ્યા દુઃખ;
ચક્રાવો લેતાં મુને આવડે છે, પણ મેં મુન્ય કીધું મુખ.
સાત્યકી ને કાકા વળી એ, છટ્ઠો ધૃષ્ટદ્યુમ્ન;
જોઉં પારથ પાખે કોણ કરે છે, બ્યૂહ લીધાનું મન.
અંતે હારવા હું ન દેઉં પણ, જોઉં સુભટના શણગાર;
મારૂં તે કૌરવ જીવતા, બ્યૂહને કરૂં તારાતાર.

વળણ.

કરૂં કટકા બ્યૂહતણા, કુંવર ત્યાં પ્રતિજ્ઞા કરે;
સુભદ્રાને તેણી વેળા, ત્યાં વહુ ઉત્તરા સાંભરે.

કડવું ૨૫ મું.—રાગ મેવાડો.

બોલતો સાંભળ્યો રે અભિમન્યુ બાળજી,સુભદ્રા કાંપી, પડી પેટમાં ફાળજી;
હવે શું થાશે વિધાતાજી, રખે કુંવર રણમાં જાતાજી.
હડી અબળા મૂકી નિઃશ્વાસજી, આવી રોઇ દ્રૌપદી પાસજી;
હૃદયા ફાટે નવ બોલાયજી, વડી રાણીને પડયાં પાયજી.
શું છે સુભદ્રા પૂછે પાંચાળીજી, કાં રૂઓ છો આંસુડાં ઢાળીજી;
બોલ્યાં સુભદ્રા હૃદયા ફાટેજી, હું આવી છું અતિ ઉચ્ચાટેજી;
દુઃખ લાગ્યું છે અતિશે ઊંડુંજી, કીરટી કુંવરને કંઇએક કૂડુંજી,
દ્રોણે પ્રતિજ્ઞા કપરી કીધીજી, અભિમન્યુ મારવા તેણે હું બીધીજી;
સાલ હૃદેનું કેમ સહી રહુંજી, કુંવર સાથે ન દીઠી વહુજી.
આવે વધૂ તો પુત્ર લોભાયજી, જુદ્ધ કરવાને રણ નવ જાયજી;
મેં માગ્યું તે વચન સંભારોજી, જો વંશ તમારો રાખશે મારોજી.
વધુ આવે તો રહીએ બળતાંજી, હાથ ઘસીશું આપણ વળતાંજી;
રાખ્યો ન રહે કોનો પુત્રજી, આપણું દ્રોણ ભાંગશે ઘરસૂત્રજી.
કહો રાજાને એવું જાણીજી, એવું સાંભળી ઉઠયાં પટરાણીજી;
ધર્મની પાસે દ્રૌપદી આવ્યાંજી, આદરે આવી રાય વિનવ્યાજી.
હો હો સ્વામી ધર્મ નરેશજી, આણું મોકલો મચ્છને દેશજી;
તમારા વંશને રાખશો જાણોજી,ઉત્તરા વધુને કુરૂ ક્ષેત્રમાં આણોજી.
જો કંઇ અવળી આજની રાતજી, કાલને દિવસે થશે ઉત્પાતજી.
મોકલો સાંઢને લઇ રબારીજી, વહાણે આવે વૈરાટ કુંવરીજી.

વળણ.

કુંવરી તેડાવો સુજ્ઞ સ્વામી, જો મળે આપણા પુત્રને;
વિલંબ ન કરશો કંથજી, જો વધારવા ઇચ્છા ઘરસૂત્રને.

કડવું ૨૬ મું.—રાગ કાલહેરો.

એવું કહી વળ્યાં પાંચાળી, સમાચાર કહી છાનો;
પશુપાલક તેડાવ્યો રાય, ભૂપતને લાગ્યો તાનો.
દ્રુપદ તનયા જુઠું નવ બોલે, જે બોલે તે સાચું;
માટે વધુને તેડાવીએ, જે કંઇ કામ ન કીજે કાચું.
પછી સેવકને મોકલી તેડાવ્યા, આવ્યા રાય પાસે રબારી;
અમો હલકી જાતને મહારાજે તે, કોણ કારણ સંભારી.

એઉ કર જોડીને ઉભા રહેતા, નમાવીને શીર;
યુધિષ્ઠિરે એક પાસે તેડયો, સોમો નામે આહીર.
કહે રે સોમા તારે સાંઢ છે કેટલી, ઉતાવળી જે ચાલે;
મચ્છ દેશથી વધુને તેડીને, આવે સવારે કાલે.
હા સ્વામી સાંઢ છે મારે, ત્યાં વહાણાં ઓરી જાય;
ઉત્તરાને આવતાં તે, કાલ સંધ્યા કાળ થાય.
વળી રબારી બીજો તેડ્યો, દેવો એનું નામ;
તે આવીને ઉભો રહ્યો, કહે કરૂં ઉતાવળું કામ.
દેવો કહે હું પાળું સ્વામી, સોએક સાંઢ તમારી;
કાલ મધ્યાહ્ને આણી આપું, વૈરાટ રાજકુમારી.
ત્રીજો રબારી ગાંગો નામે, તેને પૂછયું તેડી;
અલ્યા તારે સાંઢ છે સબલી, જોઇ છે કે'દી ખેડી.
સ્વામી સહસ્ર એક છે મારે, કેશરી નામે કહાવે;
ઉત્તરાને ઉતાવળી કાલે, પોહોર દિવસમાં લાવે.
વળી એક આહીર ચોથો તેડયો, રાયકો એવું નામ;
તે આવી ઉભો રહ્યો ને, કર્યો દંડ પ્રણામ.
કહે રાઇકા સાંઢ તારે છે, હીંડે વેહેલી વેહેલી;
મચ્છ સુતા અહીં આણી જોઇએ, વહાણું વાતાં પેહેલી.
ત્રણ સહસ્ર સાંઢ રાખું છું, રાયકો બોલ્યો વાણી;
મનવેગી ને પવનવેગી, કંઇ તમને નથી અજાણી.
પૂર્વથી જો પશ્ચિમ મૂકું, એક દિવસમાં જાય;
ચાલ તો ચિત્રાના સરખી, તેનો પૃથ્વી ન અડકે પાય.
મન વેગીની સાથે કહો તો, ઐરાવત જે હાથી;
પવન વેગીની સાથે કહો તો, સૂર્ય અશ્વ અનુરાગી.
અહીંઆં આણું ઉત્તરા વધુને, રાતે પાછલી પોહોર;
જુઓ કારજ કેવું કરૂં છઉં, નહીં પ્રકટે સુરજ કોર.
એવું કહીને વળ્યો રબારી, રાયની શિક્ષા લીધી;
મનવેગીને ઘેર જઇને, શીઘ્રે સાંતરી કીધી.
પાખર નાખી પલાણ માંડ્યું, જડિત દંતની જાળી;
હીરા રત્ન ઝવેર જડ્યાં, કમખાની કોર વાળી;

મણી મોરડો મુખ વિષે ને, ચમકે મોટાં મોતી;
ફુમતા લેહેકે કંઠ વિષે, દુગદુગી રહી છે ઘોતી.
નિલધ્વજા ઉપર બીરાજે, ઘંટા ધમધમ કોટ;
સ્વાર થઇને રાયકો ચાલ્યો, ટચકારે દીયે દોટ.
એક દ્રૌપદી ને સુભદ્રા, વળી રાય યુધિષ્ઠિર જાણે;
બાકી કો જાણે નહીં જે, ગયો રઆરી આણે.
સાંઢ ગઇ સવા પોહોર રાતે, મચ્છતણે ભોવંન;
એવે ઉત્તરાને સુતાં માંહે, આવ્યું ઘોર સ્વપંન.

વળણ.

સ્વપન ઘોર આવ્યું શ્યામાને, અકસ્માત્ ઉઠી જાગી;
થરથર ધ્રુજે કંઇ નવ સૂઝે, ઝાળ અભ્યંતર લાગી.

કડવું ૨૭ મું.—રાગ સોરઠી મારૂ.

સ્વપન મુને લાધ્યું રે હો, કે કાળજું દાઝયુંજી;
હ્રદયા દાઝયું રે હો, કે સ્વપન મુને લાધ્યુંજી. ટેક.
સાંભળો સુદેષ્ણા માવડી રે, મેં દીઠી કૌતક વાત રે;
સ્વપન માંહે એવું દીઠું જે, થાશે મહા ઉત્પાત; સ્વપ૦
શું કરૂં મારી માવડી રે, મુને હઇડે લાગ્યો ચોળો રે;
જનમ તો એળે ગયો રે, કાંઇ નવ પોહોંતો સોહોલો. સ્વપ૦
ધિક્ક ધિક્ક મારાં કર્મડાં રે, કંઇ દીઠું નહીં નઠોર રે;
જન્મ તો એળે ગયો જેમ, સુકું વગડાનું બોર. સ્વપ૦
અતિ આદરે ઉછેરે માળી, પાણી સીંચી વેલી રે;
જ્યારે કળી પ્રગટી પુષ્પની રે,ત્યારે ભોગી ચાલ્યો મેલી. સ્વપ૦
મારી કાજળ વોણી આંખડી રે,કેશ વિના કાંઇ માથ રે;
નલવટ નહીં મારે ચાંદલો, મારા ચુડલા વોહોણા હાથ. સ્વપ૦
જાણે ઊંટ ઉપર બેસીને, ચાલ્યા મારો કંથ રે;
એક શ્યામ વસ્ત્ર પેહેરી ઓઢીને,પૂર્વથી આવ્યા દક્ષિણ પંથ. સ્વપ૦
લોઢાનું વાસણ ખીરનું ભોજન, માંહે તેલની ધાર રે;
સુભદ્રાનો જાયો જમતો દીઠો મેં, કોટે કરેણનો હાર. સ્વપ૦
પૃથ્વી પડયો મારો ચાંદલો રે, મેં ખાંડો દીઠો સૂર રે;
સરોવર ભર્યાં લોહીએ રે, કાંઇ સૂકાં સાગર પૂર. સ્વપ૦

તે શું હશે મારી માવડી રે, એવાં કૌતક દીઠાં ક્રોડ રે;
પછી સુદેષ્ણાજી બોલ્યાં, કાંઇ જમાઇજીને ખોડ. સ્વપ્ન૦
એવી વાત કરે છે જેટલે, એવે આણું આવ્યું બહાર રે;
રાયકો કહે છે રાણીજીને, હવે મોકલો રાજકુમાર. સ્વપ્ન૦
ચક્રાવો તે રચી રહ્યો છે, કૌરવ પ્રાણી માત્ર;
અર્જુન પધારશે સંસપ્તકમાં, ગઢ લેશે તમ જામાત્ર. સ્વપ્ન૦

વળણ.

જામાત્ર ચઢશે જુદ્ધ કરવાને, મોકલો મહારાજ રે;
પાછલી રાતે પહોંચ્યું જોઇએ, ન કરો સાસરવાસાનો સાજ રે.

કડવું ૨૮ મું.–રાગ રામગ્રી–સલુણી.

રાયકાનાં વચન સુણીને, રોતાં બોલ્યાં રાણી રે;
સ્વપ્ન તો સાચાં થયાં, વાત આગળથી જાણી રે. મારી ઉત્તરાબાઇ.

ઉતાવળાં સાસરડે પધારો, સારો જો સર્વ શણગાર રે;
કર્મે લખ્યું તે ક્યાંથી ટળશે, મળશે તુજ ભરથાર રે. મારી૦

રાતડી માંહે ધરમ રાયે, આણું મોકલ્યું કરી ખપ રે;
રાખશે હરજી ને જીતશે વરજી, જો ચાંદલે તારે તપ રે. મારી૦

દુખડાં સહેજો ને ડાહ્યાં રહેજો, કહેરાવજો કાંઇ રૂડું રે;
સુભદ્રાપાંચાળી સામા ઉત્તર ના દેશો, રખે કહાવતી કુડું રે. મારી૦

બારણે રહીને જીજી કહીએ, સાસુ કરે જ્યારે સાદ રે;
સુભદ્રા કદીને તરછોડી નાખે, સામો ન કીજે વાદ રે. મારી૦

વહેલાં થાઓ ને ઉતાવળાં જાઓ, પહોંચો જેમ સવારાં રે;
કંથજીને ક્ષેમ જ વાધશે, પરમ સૌભાગ્ય તમારાં રે. મારી૦

રૂદન કરતી ને આંખડી ભરતી, બોલી રાજકુમારી રે;
પતિનું આણું રે ને મૂકીએ ભાણું રે, કેમ રહું કહેની વારી રે. મારી૦

સાસરવાસો લાવોને ખાસો, જવાં મોટાંને ઘરે રે;
માને મળીઆં ને આંસુડાં ઢળીઆં, સર્વને આંસુ ખરે રે. મારી૦

ઉત્તરા લીધી ને ઉતાવળ કીધી, રાયકો વાટે નિસર્યો રે;
સાંઢને ખેડી ને વહુને તેડી, પણ ગવાળો ઘેર વિસર્યો રે. મારી૦

વળણ.

વિસર્યો ગવાળો ઘેર રહ્યો ભર્યો, ઉત્તરા જવા જ્યારે સાંતરી રે;
અરે રાયકા પટકુલ ક્યાં પડ્યાં, હવે સાસરે જઇ હું શું કરીશ રે.

કડવું ૨૯ મું—રાગ શોક રામગ્રી.

હરીહાંરેહાં, પટકુળપડ્યાં છે પંથમાં, હરી૦ ઉત્તરાનું મન ગયું છે કંથમાં.
હરી૦ સાસરડે કેમ સંચરૂં, હરી૦ પાગે લાગણું જઇ હું શું કરૂં.
હરી૦ હું છું પીયરની સોભાગણી, હરી૦ મુને તો લોક કહેશે અભાગણી.
હરી૦ રાયકાજી પાછા વળો, હરી૦ વસ્ત્ર જુઓને વાટે પળો.
હરી૦ પછી સાંઢને પાછી વાળતો, હરી૦ જાય છે પંથડાને નીહાળતો.
હરી૦ બંનો જણ સાથે પળ્યાં, હરી૦ તે તો પીહેરને પંથે વળ્યાં.
હરી૦ સુદેષ્ણાએ સાંઢ એક મોકલી, હરી૦ તે તો મારગમાંહે આવી મળી.
હરી૦ ગવાળો જે તેણે વિસર્યો, હરી૦ ઉત્તરાને લઇ આગળ ધર્યો.
હરી૦ માતાએ તે વેળા સાચવી, હરી૦ વસ્ત્ર મોકલ્યાં છે જાળવી.
હરી૦ પટકુળ લીધાં છે હાથમાં, હરી૦ જાવું સાસરીયાના સાથમાં.
હરી૦ પછી ઉત્તરા ચાલી હરખશું, હરી૦ આજ કંથને નયણે નરખશું.
હરી૦ રાયકા સાંઢ હાંકોને ઉતાવળી, હરી૦ જેમ નાથ જાએ મુજને મળી,
હરી૦ અધઘડી દહાડો ઉગીયો, હરી૦ ત્યારે રબારી રણમાં ગયો.
હરી૦ સંજયે વાણી તો એમ કહી, હરી૦ એ કથા તો એટલેથી રહી
હરી૦ ઉત્તરાને ત્યાં આણું ગયું, હરી૦ એટલે સેના માંહે શું થયું.

વળણ.

સેના માંહે શું થયું, સંજય વાણી ઓચરે રે;
અભિમન્યુ સંગ્રામે ચઢે, તે સામગ્રી કેવી કરે રે.

કડવું ૩૦ મું.—રાગ ગોડી.

સંજય કહે રે ભૂપતજી સુણો, મહિમા કહું રે સૌભદ્રેતણો;
અભિમન્યુના સખા છે સાર, તે સર્વે ઉઠયા તેણીવાર.
મનમાંહે સમરીયા મોરાર, રણમાં જવા કીધો નિરધાર;
પાછલી રજની હવી ઘટિકા ચાર, ત્યારે ઉઠયા સર્વ ક્ષત્રીકુમાર.
દંતધાવન ને કીધાં સ્નાન, જાચક જનને દીધાં દાન.

રાય યુધિષ્ઠિર જોતા વાટ, વહુ ન આવી તે થાય ઉચ્ચાટ.
સુભદ્રા માર્ગને જૂએ, વહુ ન આવી તે દુઃખે રૂએ;
જાગ્યો અભિમન્યુ ઉતાવળ ઘણી, સાચવી વેળા ખટ કર્મ તણી.
લાવો માતા કવચ ને ટોપ, મારે છે કૌરવ ઉપર કોપ;
એક એકને આજ રણમાંહે હણું, દુઃખ ટાળું માતા દ્રૌપદીતણું
છે આળસ યુધિષ્ઠિરને બહૂ; ઉદ્યમ કીજે મળીને સહૂ;
જઇ કાકાને આપું આધાર, ચક્રાવો જીત્યાનો લઉં શિર ભાર.
કહે જનુની પુત્ર લ્યોની આયુદ્ધ, ગઇ ઘરમાં નહીં શરીરે શુદ્ધ;
અરે દૈવ હવે શું થશે, વહુ ન આવી તે વિઘ્નજ હશે.
સંતાડી આયુદ્ધ ને ખોળવા જાય, જેમ તેમ વાર લગાડે માય;
અભિમન્યુ કહે સુણ માવડી, શે વાર લાગે છે આવડી.
સંગ્રામ કરવાને થાય છે અસૂર, કૌતુક કરશે મારૂં શૂર;
કહેશે કાલ સૌભદ્રે સભામાં બકયો, બીહીનો તે આવી નવ શકયો.
એવું રે કહીને આઘો પળ્યો, લઇ ધનુપ ને પાછો વળ્યો;
પહેર્યું કવચ સજી જીવરખી, થાનાર વાત જે લલાટે લખી.
નીલાં અસ્ત્ર ને નીલી ધ્વજ, સારથીએ રથ કીધો સજ્જ;
ખડ્ગ તોમર બાંધ્યાં કેડ કશી, ચઢ્યો રથ ઉપર જેમ મૃગપર શશી.
જેવે પ્રગટયાં ભાસ્કરનાં કીર્ણ, તે વેળા નમ્યો રાય ધર્મને ચર્ણ;
શું ધર્મ ધુરંધર બેસી રહ્યા, ઓ શત્રુ સામા તત્પર થયા.
રાય કહે રૂડા છો દીકરા, તમે કૌરવને જીતો ખરા;
વારૂ વેહેલા થાઓ સર્વ યોદ્ધ, એવું કહી કીધો સેનાનો શોધ.
જાઓ કુંવર કુંતાને પગે લાગવા, અને સંગ્રામની આજ્ઞા માગવા;
એવું કહી મોકલ્યો કુમાર, વધૂ અર્થે લગાડી વાર.
યુધિષ્ઠિરને મન એ વાત, લાગે વાર રક્ષા કરે માત;
જો આશીપ વચન કહે સતી, તો કુંવર ન મરે કોની વતી.
અભિમન્યુ કુંતા કને ગયો, પાય લાગીને ઉભો રહ્યો;
ચક્રાવો બ્યૂહ લેવાને કાજ, મુને આજ્ઞા આપો આજ.
દ્રોણે પ્રતિજ્ઞા કીધી ઘણી, માતા મુજને મારવા તણી;
એ ભિક્ષુક મુજને કરશે શુંય, તે થકી નવ બીતો હુંય.
એવું જ્યારે બોલ્યો બાળ, ત્યારે કુંતાના પેટમાં પડી ફાળ;

જ્યારે આદર્યાં છે દ્રોણ, ત્યારે કુંવરને રાખશે કોણ;
નર નારાયણ એ અહીંઆં નથી, કૌરવે કપટ કીધું સર્વથી;
જો ગયા મૂકી જદુરાય, તો હું કરૂં એની રક્ષાય.
કૌરવ ચૌદ લોક એકઠાં કરે, તોય કૌરવનો માર્યો ન મરે;
સતીએ તેડયો પોતાની કને, આવ રક્ષા હું બાંધું તુંને.

વળણ.

તુંને રક્ષા હું કરૂં, પણ રાખનારો શ્રીહરી રે;
ભટ પ્રેમાનંદ એમ કહે, પછી રક્ષા કોણ રીતે કરી રે.

કડવું ૩૧ મું.—રાગ મેવાડો.

કુંતા કહે કુંવર મારા, રણમાં રણદેવી સહાયજી;
મસ્તકે મહાદેવજી રાખો, ભ્રુગુટીએ બ્રહ્માયજી.
કપોળે કાલિકાની રક્ષા, નાસાએ નારાયણજી;
અંબિકા આંખડીએ ઉભાં, શ્રવણે સારિંગપાણજી.
દંતે દીનોનાથ રખવાળો, રસનાએ રણછોડજી;
કંઠે તે કમળાનો સ્વામિ, સ્કંધે તેત્રીશ ક્રોડજી.
પેટે રાખ્યા પાંચ કન્યાને, વાંસે વાસવધીશજી;
કટિએ કૌશિક ઋષીની રક્ષા, જંઘાએ જલધીશજી.
ચરણે ચાર દિશા રખવાળી, અજવાળે અમર ઇશજી;
અંધારે શેપનાગની રક્ષા, ખેડું ધરજો શીશજી.
સર્વાંગે સોમની રક્ષા, દિવસે દિવાકરજી;
આયુદ્ધ સર્વે અંગને અડકે, ક્ષમા કરે અમરજી.
લોહ, કાષ્ટ ઉદક ને અગ્નિ, નહીં ભેદે તારે અંગજી;
ધ્યાન ધરજો ધરણીધરનું, સદા રહેશે તારે સંગજી.
મેદ રૂધિર ને સાહેર રાખો, નાશાએ નવ કુલ નાગજી;
માર્ગે ગણપતિ તુંને રાખો, યુદ્ધે રાખો વાગજી.
સાત તાંતણા સુત્રના બાંધીને, વોળાવ્યો કુમારજી;
પછી બ્રાહ્મણને રૂપે કરીને, સામા મળ્યા વિશ્વાધારજી,
હાથ લાકડાં ઝાલી જદુપતિ, કાયા કીધી ધરડીજી;
કડકડાટ હાડકાં વાગે, ઊડતા દાંત જ કરડીજી.

અભિમન્યુને મારગ માંહે, મોહન આવી મળીયાજી;
હાથ ઝાલીને હરી કહે છે, ક્યાં પધારશો બળીયાજી.
આ દોરડો કોણે બાંધ્યો છે, શું આવે છે તાવની ઝરેળીજી;
તું સરખો યોદ્ધો થયો રોગીઓ, દેખી મુને ચઢે કરેલીજી.
અભિમન્યુ કહે રે હો સ્વામિ, એ શું બોલ્યા ઋષિરાયજી;
હું જાણું છું યુદ્ધ કરવાને, બાંધી છે રક્ષાયજી.
વચન સાંભળી કુંવર કેરાં, કૃષ્ણે મૂર્ચ્છા ખાધીજી;
અરે પાપી એ શું બોલ્યો, વચને આંતરડી દાધીજી.
પિતાએ તારે ત્રણ લોકને, ધનુષે ધંધોળ્યુંજી;
અરે અભિમનિયો અર્જુનનું, તેં નામ આજથી બોળ્યુંજી.
મચ્છ વેધ ને ખાંડવ વન દહન, વળી જીત્યા શ્રીત્રિપુરાયજી;
તે વેળા તો અર્જુને, નહોતી બંધાવી રક્ષાયજી.
કપુત પેટ પડયો પારથને, જ્યારે જીતશે ડોસી સારૂજી;
અમો તો પરમારથ કહું છું પણ, કુળ લાજશે તારૂંજી.
કુંતાથી શત્રુ મરતા હોય તો, રક્ષા બંધાવે નકુળ સહદેવજી;
તારો વાંક નથી એ તો છે, છોકરવાદીની ટેવજી.
મામો તારો જાણશે તો, દુભાશે જુગદીશજી;
અર્જુન તો અદકું નહીં કરશે, છેદશે તારૂં શીશજી.
કદાચિત કૌરવને જીતીશ, રણ કરીશ સંગ્રામજી;
તો તુંને કોઇ નહીં વખાણે, થશે ડોશીનું નામજી.
એવું સાંભળી સૌભદ્રેએ, તોડી નાખ્યા તંતજી;
ધન્ય ધન્ય કહી હેલામાંહે, અદૃશ્ય થયા ભગવંતજી.
આનંદ પામ્યા અવિનાશી, રક્ષા કીધી ફોકજી;
બ્રહ્માનો માર્યો મરત નહીં ને, હવે જાશે જમલોકજી.
અભિમન્યુ ચાલ્યો સંગ્રામે, નવ પ્રીછ્યું કપટજી;
બ્રાહ્મણ તે ભગવંત નવ જાણ્યા, સાચું માન્યું સુભટજી.

વળણ.

સાચું માન્યું સુભટે, પુત્ર તે રણ ભણી પળે રે;
જન પ્રેમાનંદ એમ ભણે જે, ઉત્તરા સ્ત્રી મળે સામી રે.

જ્યારે આદર્યાં છે દ્રોણ, ત્યારે કુંવરને રાખશે કોણ;
નર નારાયણ એ અહીંઆં નથી, કૌરવે કપટ કીધું સર્વેથી;
જો ગયા મૂકી જદુરાય, તો હું કરૂં એની રક્ષાય.
કૌરવ ચૌદ લોક એકઠાં કરે, તોય કૌરવનો માર્યો ન મરે;
સતીએ તેડયો પોતાની કને, આવ રક્ષા હું બાંધું તુંને.

વળણ.

તુંને રક્ષા હું કરૂં, પણ રાખનારો શ્રીહરી રે;
ભટ પ્રેમાનંદ એમ કહે, પછી રક્ષા કોણ રીતે કરી રે.

કડવું ૩૧ મું.—રાગ મેવાડો.

કુંતા કહે કુંવર મારા, રણમાં રણદેવી સહાયજી;
મસ્તકે મહાદેવજી રાખો, ભ્રુગુટીએ બ્રહ્માયજી.
કપોળે કાલિકાની રક્ષા, નાસાએ નારાયણજી;
અંબિકા આંખડીએ ઉભાં, શ્રવણે સારિંગપાણજી.
દંતે દીનોનાથ રખવાળો, રસનાએ રણછોડજી;
કંઠે તે કમળાનો સ્વામિ, સ્કંધે તેત્રીશ ક્રોડજી.
પેટે રાખ્યા પાંચ કન્યાને, વાંસે વાસવધીશજી;
કટિએ કૌશિક ઋષીની રક્ષા, જંઘાએ જલધીશજી.
ચરણે ચાર દિશા રખવાળી, અજવાળે અમર ઇશજી;
અંધારે શેષનાગની રક્ષા, ખેંડું ધરજો શીશજી.
સર્વાંગે સોમની રક્ષા, દિવસે દિવાકરજી;
આયુદ્ધ સર્વે અંગને અડકે, ક્ષમા કરે અમરજી.
લોહ, કાષ્ટ ઉદક ને અગ્નિ, નહીં ભેદે તારે અંગજી;
ધ્યાન ધરજો ધરણીધરનું, સદા રહેશે તારે સંગજી.
મેદ રૂધિર ને સાહેર રાખો, નાશાએ નવ કુલ નાગજી;
માર્ગે ગણપતિ તુંને રાખો, યુદ્ધે રાખો વાગજી.
સાત તાંતણા સુત્રના બાંધીને, વોળાવ્યો કુમારજી;
પછી બ્રાહ્મણને રૂપે કરીને, સામા મળ્યા વિશ્વાધારજી,
હાથ લાકડાં ઝાલી જદુપતિ, કાયા કીધી ઘરડીજી;
કડકડાટ હાડકાં વાગે, ઊકતા દાંત જ કરડીજી.

અભિમન્યુને મારગ માંહે, મોહન આવી મળીયાજી;
હાથ ઝાલીને હરી કહે છે, ક્યાં પધારશો બળીયાજી.
આ દોરડો કોણે બાંધ્યો છે, શું આવે છે તાવની ઝરેળીજી;
તું સરખો યોદ્ધો થયો રોગીઓ, દેખી મુને ચઢે કરેલીજી.
અભિમન્યુ કહે રે હો સ્વામિ, એ શું બોલ્યા ઋષિરાયજી;
હું જાણું છું યુદ્ધ કરવાને, બાંધી છે રક્ષાયજી.
વચન સાંભળી કુંવર કેરાં, કૃષ્ણે મૂર્ચ્છા ખાધીજી;
અરે પાપી એ શું બોલ્યો, વચને આંતરડી દાધીજી.
પિતાએ તારે ત્રણ લોકને, ધનુષે ધંધોળ્યુંજી;
અરે અભિમનિયો અર્જુનનું, તેં નામ આજથી બોળ્યુંજી.
મચ્છ વેધ ને ખાંડવ વન દહન, વળી જીત્યા શ્રીત્રિપુરાયજી;
તે વેળા તો અર્જુને, નહોતી બંધાવી રક્ષાયજી.
કપુત પેટ પડયો પારથને, જ્યારે જીતશે ડોસી સારૂજી;
અમો તો પરમારથ કહું છું પણ, કુળ લાજશે તારૂંજી.
કુંતાથી શત્રું મરતા હોય તો, રક્ષા બંધાવે નકુળ સહદેવજી;
તારો વાંક નથી એ તો છે, છોકરવાદીની ટેવજી.
મામો તારો જાણશે તો, દુભાશે જુગદીશજી;
અર્જુન તો અદકું નહીં કરશે, છેદશે તારૂં શીશજી.
કદાચિત કૌરવને જીતીશ, રણ કરીશ સંગ્રામજી;
તો તુંને કોઇ નહીં વખાણે, થશે ડોશીનું નામજી.
એવું સાંભળી સૌભદ્રેએ, તોડી નાખ્યા તંતજી;
ધન્ય ધન્ય કહી હેલામાંહે, અદશ્ય થયા ભગવંતજી.
આનંદ પામ્યા અવિનાશી, રક્ષા કીધી ફોકજી;
બ્રહ્માનો માર્યો મરત નહીં ને, હવે જાશે જમલોકજી.
અભિમન્યુ ચાલ્યો સંગ્રામે, નવ પ્રીછયું કપટજી;
બ્રાહ્મણ તે ભગવંત નવ જાણ્યા, સાચું માન્યું સુભટજી.

વળણ.

સાચું માન્યું સુભટે, પુત્ર તે રણ ભણી પળે રે;
જન પ્રેમાનંદ એમ ભણે જે, ઉત્તરા સ્ત્રી મળે સામી રે.

કડવું ૩૨ મું.–રાગ શોક રામગ્રી.

સાસુ જુએ છે વાટડી, ઉત્તરા શે નવ આવીજી;
રખારી વેરી થયો, વાત કંઇ એક ભાવી. સાસુ૦
વાયદો વહ્યો નિશાતણો, આ ઊગ્યો ભાણજી;
હવે પુત્ર તે રાખ્યો નવ રહે, શું કરે ભગવાન. સાસુ૦
યુધિષ્ઠિર દુ:ખ મનમાં ધરે, શે લાગી આવડી વારજી;
એવે કુંતા પાસેથી આવ્યો, અભિમન્યુ કુમાર. સાસુ૦
હાં કાકા કાં ઉભા રહ્યા, ઘરોની આયુદ્ધજી;
હસ્તિના પુર ધણી શું બેશી રહ્યા, કરવું છે મહા યુદ્ધ. સાસુ૦
લાવ સારથિ રથ માહરો, કહેતાંમાંહે લાવ્યોજી;
ધૃષ્ટદ્યુમ્ન સેના સર્વશું, શીઘ્રે થઇને આવ્યો. સાસુ૦
રાય યુધિષ્ઠિર રણે ચઢ્યા, જ્ઞાન વાત વિચારોજી;
વહુ ન આવી ને વાટ જુએ, મારો વંશ વધારો. સાસુ૦
નિર્દોષ નિશાન ગડગડે, ધજા ફરહર થાયજી;
શરણાઇ નફેરી નવ નવાં, નોબત ઝણઝણાય. સાસુ૦
ફુંકો ઘોસ મુખ ગાજતા, હુંકારા રણતૂરજી;
લોહમય બખતર પહેરીયાં, સોંઢ્યા છે રણશૂર. સાસુ૦
હંસલા અરબી ને હરણીઆ, હય કરે હણહણાટજી;
કાબરા કચ્છી તે હરણીઆ, ચાલે છે સણસણાટ. સાસુ૦
વાયુ વેગી ને વાનરીઆ, ભલા નાદે નાચંતાજી;
પીળા પાખરીઆ ને પોપટીઆ, પારેવા પાણી પંથા. સાસુ૦
ધુટ ઘોડા ને ગંગાજલા, ગોરડા ને ઘેહેલાજી;
ઊંચા ઉંટ મુખ ને અરબી, ચાલે જલના રેલા. સાસુ૦
હાથી બહુ આગળ કર્યા, ઉપર શોભે છે અંબાડીજી;
તે જોઇ જોઇને આંસુ ભરે, સુભદ્રા જે માડી. સાસુ૦
શા માટે વહુ આવ્યાં નહીં, જાય છે કંથ તમારોજી;
મળીને વંશ વધારીએ, માનુની આજ અમારો. સાસુ૦
નકુળ સહદેવ સામા આવ્યા, તેઆં સુભદ્રા નારીજી;
મારા પુત્રની સાથે કો નહીં, છે આશ તમારી. સાસુ૦

મોરારી મૂકી ગયા, દીસે છે કાંઇ ગમતુંજી;
પુત્રનું પરાક્રમ વાધીયું, તે કયેમ નથી સમતું. સાસુ૦
દીયર તમારે આસરે છે, એવું કહીને રોઇજી;
નકુળ સહદેવ સાંચર્યા, આંસુડાં તે લોહી. સાસુ૦
સાસુ જુએ સૈન્ય ચઢ્યું પાંડવનું, બહુ પેરે વિર વિરાજેજી;
એ બ્રહ્માંડ લાગ્યું ડોલવા, એ દુંદુભી વાજે. સાસુ૦
ભીમ યુધિષ્ઠિર ને સાત્યકી વળી ધૃષ્ટદ્યુમ્નજી;
ચાર રથીના જુથ આગળ, ચાલ્યો અભિમન્યુ. સાસુ૦
વૈરાટ દ્રુપદ કાશીપતી, પુંડ્ર કુંતીભોજજી;
પંચપુત્ર દ્રૌપદીતણા, ચાલ્યા આગલી ફોજ. સાસુ૦
નકુળ સહદેવ મોઢે રહ્યા, સુભટને કર ભાલાંજી;
એક કોટી ત્યાં દરબડે, આગળથી તે પાળા. સાસુ૦

વળણ.

પાળા ને અસ્વાર સર્વે, સેના તે પંથે પળી રે;
દિવસ ઘટિકા ચાર ચઢતે, માર્ગમાં ઉત્તરા સામી મળી રે.

કડવું ૩૩ મું.—રાગ નટની ચાલ.

મળી મહિલા મારગમાંહે, વાહન વિના પાળી;
સકળ સેનાને જોવા લાગી, જેમ જૂએ મૃગલી બાળી.
હણહણ કરતી હય હસ્તીની, હીંડતી દીઠી હાર;
તેના અસ્વાર અચરજ પામ્યા, નયણે નીરખી નાર.
જોધ માત્ર જોતાંમાં મોહ્યા, થયો પ્રદીપન કામ;
ચળ્યાં ચિત્ત ને ચાબુક પડિયા, વછુટી ગઇ લગામ.
વ્યાકુળ વીર થયા ગ્રેહ પ્રહારે, પ્રાક્રમ પામ્યાં નાશ;
મોહ્યા સારથી શીતળ થયા ને, પડયા પરોણા ને રાશ.
વાજીંત્ર સર્વે રહ્યાં બોલતાં, શબ્દ બોલે છાના;
વગાડનારા અશુદ્ધ કરીને, ફુંકે પ્રાણે નહાના.
વિપરીત ધ્વજા ગ્રહી સેવકે, લાકડીઓ ઉંચી કીધી;
પાળા મોહ પામીને પડીયા, જાણે મદિરા પીધી.
કોતલ અશ્વ સેવકે મૂક્યા, હસ્તિથી માહાવત પડિયા;
માંહો માંહે હસ્તી ઘોડા, સામ સામાં વઢિયા.

સાત ક્ષોહીણી સૈન્ય મોહ્યું, દેખી ઉત્તરાનું અંગ;
વાહન છુટયાં કરે કીકીયારી, પડ્યો સેના માંહે ભંગ.
જોદ્ધ ઉપર જોદ્ધ થઇ જાય, અશ્વ હીંડે ત્યાં તાણી;
અવળા સવળું સૈન્ય મંડાયું, વાત કોઇએ નવ જાણી.
રાય યુધિષ્ટિર થયા ઝાંખા, જાણ્યું આવ્યા પીતરાઇ;
ભીમ સાત્યકી સેનાપતી, બેઉ સામા આવ્યાં ધાઇ.
શરમાયા સુભટ સજ થઇ ચાલ્યા, કહ્યું જે વાહન વઢયાં;
એવે અભિમન્યુને ઉત્તરા નારી, જાતાં દ્રષ્ટે પડયાં.
અન્યોઅન્ય દૃષ્ટ મળી પણ, ઓળખે નહીં કો કોને;
અભિમન્યુએ ઉત્તરાને નીરખી, ઉત્તરાએ નીરખ્યો અભિમન્યુને.
નર નારી બેહુ રૂપ વખાણે, બ્રહ્મા છે તુંને ધન્ય;
જોતાં જોતાં તૃપ્ત ન પામે, ચંદ્રકલા તે બંન્ય.
ઉત્તરાએ અભિમન્યુને નીરખી, નયણે ભર્યાં આંસુ;
આવા નાથનો હાથ નવ ઝાલ્યો, અવતાર લીધો ફાંસુ.
હરીહર હીરણ્યગર્ભ મળીને, એ પુરૂષને ઘડીયો;
ચંપકવર્ણું શરીર વિરાજે, જાણે કનકની ખોળે મઢીયો.
ધન્ય કુખ જનેતા કેરી, ધન્ય કુટુંબ પરિવાર;
ધન્ય નારી વ્રતની કરનારી, જેને આવો હશે ભરથાર.
મેં પાપણીએ કંઇ પુણ્ય નવ કીધું, તો કયાંથી આવો સ્વામી;
એમ ઉત્તરા ત્યાં દુઃખને ધરતી, સામો મોહ્યો છે સ્વામી.
અભિમન્યુ મનમાં વિમાસે, કોણ હશે એ નારી;
એનાં રૂપ આગળ ઈંદ્રાણી, કમલા રતિ જાય હારી.
મહા મોટા જોગેશ્વર સરખા, એ આગળ થાય આધીન;
મૃગનયની ચપળ આંખ અંજન, અથવા જાણે મીન.
કેશ વેશ વામાનો વર્ણ, વિપધર જોતાં થાકે;
સમાચાર કેમ એને પૂછું હું, ચોદિશ વિટયો કાકે.

વળણ.

ચીંટયો કાકે ચારે પાસે, કેમ બોલાવું એ નારી રે;
પછી યુધિષ્ઠિરને પૂછયો સમાચાર, લજ્જા મૂકી વિસારી રે.

કડવું ૩૪ મું.—રાગ કેદારો.

અભિમન્યુ વળતી ઓચરે, ધર્મરાયસું વિનય કરે;
કોણ પ્રભવે શોભતી પ્રેમદા રે.
કાકા કપટ ભાવ મુજને નથી, અબલા આવી કયાં થકી;
જેથી સર્વથા રે મન પામ્યું મુદા રે.

ઢાળ.

મુદા પામ્યા મન વિષે, તે તો દેખી રામાનું રૂપ;
અભિમન્યુનાં વચન સુણીને, બોલ્યા યુધિષ્ટિર ભૂપ.
ભૂપતિ કહે છે ભત્રિજા એ, ભામની છે તાહારી;
ઉત્તરા એવું નામ છે એનું, વૈરાટ રાજકુમારી.
એ પણ તુજને નથી ઓળખતી, રહી છે મીટ માંડી;
રાત રાતમાં તેડાવી, મેં મોકલીને સાંઢી.
વાત સાંભળીને હવો વિસ્મય, નયણે ચાલ્યાં જલપૂર;
કાંતી દેખી કાંતા કેરી, કંથ થયો કામાતૂર.
સેના સર્વે ચાલતી કીધી, રણવાસ રચ્યો ધૃષ્ટદ્યુમ્ન;
યુધિષ્ટિરે એક માર્ગ વચ્ચે, તણાવ્યું શબીર ભુવન.
ધર્મરાય ચાલ્યા પુંઠળથી, રચ્યો જઇ સંગ્રામ;
અભિમન્યુએ લજ્જા મૂકી, જે વૃદ્ધ પામ્યો છે કામ.
ઉત્તરા આવ્યાં અંતઃપુરમાં, દીઠો સુંદર સ્વામી;
મેં કોણ પુણ્ય પૂર્વે કીધાં જે, ભરથાર આવો પામી.
હર્ષ આંસુ હવાં બેઉને, મળવા હઇડું ફાટે;
અરે દૈવ તેં આ શું કીધું, વિયોગ રહ્યો શામાટે.
સંજય ભણે સાંભળ હો રાજા, ધૃતરાષ્ટ્ર રાજન;
પછી અભિમન્યુએ ઉત્તરાને, આપ્યું તે ઋતુ દાન.
જુગ્મ ઘટિકા ત્યાં રહ્યાં બન્ને, કરી સ્નાન સજ્યા આયુદ્ધ;
કાં અબળા છે તારી આજ્ઞા, હું જાઉં કરવાને જુદ્ધ.
ભુંડી કન્યા ભુંડી કન્યા, પરણ્યા ત્યારે કહ્યું શ્રીહરી;
તેટલા માટે રે પ્રેમદા, પરણ્યા મેં તમોને મુકયાં પરહરી.
વિધાત્રાએ જે લખ્યું તે, આગળ આગળથી થાય;
આજ મેળાપ હવો આપણો, ને કરતાં કલ્લોલ ના જાય.

હું તમને જાણું આવી તો, કાં રહે વિયોગ;
સુખ પ્રાપ્તિ હવડાં હવી, જ્યારે ટળ્યા કર્મના ભોગ.

વળણ.

ટળ્યા કર્મના ભોગ રે મહિલા, એવું કહીને ચાલિયો રે;
ઉત્તરાએ ધસીને ત્યાં પછી, અભિમન્યુનો છેડો ઝાલિયો રે.

કડવું ૩૫ મું.—રાગ કેદારાની ચાલ ટુંકડી.

એમ બોલિયાં ઉત્તરા નારી, સ્વામી સાંભળોની વાત અમારી;
મારાં પ્રગટ્યાં કર્મનાં કૃત્ય, જે હું રાંકડી ને તમો આભુત્ય.
અવતાર નિર્ગમ્યો એળે, સમાગમ સરજ્યો આ કાળે.
પાતળીઆ પિયુજી મારા, તમો જોગ નથી હું દારા.
આપણે કેટલેક દહાડે મળિયાં, દુઃખ આભ્યન્તરનાં ટળિયાં.
હવે પ્રીતડી લાગી થાવા, તો હું તમને કેમ દેઉં જાવા.
નારીને તે નાથ જીવન, સુખ પાળે ને આપે અન્ન.
ભરથાર એ તે સુખ મોટું, ભરથાર વિના સર્વે ખોટું.
ભાઇ બાપ મામા ને જે માડી, ઘણું કરે તો પહેરાવે સાડી.
સાસુ સસરો તે સહુ ધણી માટે, બાકી નહીં કો સાસરીયાંની વાટે.
થાનાર હોશે તે દઇશું થાવા, પણ નહીં દેઉં તમને હું જાવા.
શું જુદ્ધ કરીને થાકયા, રાજ્ય કરશે પરબારા કાકા.
તો તમને શું છે વઢવું, બાંધી બાકરી કૌરવપર ચઢવું.
જ્યારે એમ કહ્યું શિર નામી, ત્યારે બોલ્યો અભિમન્યુ સ્વામી.
મિથ્યા કરવી મન અભિલાષા, નહીં ટળે હો કર્મની રેષા.
જો કદી પેસે કુંજરના દંત, તોએ જુદ્ધ ન મૂકે બલવંત.
શરીર થાય તે ચૂરેચૂર, તોએ રણ નવ મૂકે શૂર.
મહિલા એકવાર છે મરવું, તો રણથી પાછું શું ઓસરવું.
માટે પ્રેમદા પાલવ મૂકો, તમો ચતુર થઇ કાં ચૂકો.

વળણ.

ચૂકો માં તમે ચતુર થઇને, એમ કહી ચાલ્યો નાથ રે;
ત્યાં મચ્છસુતા એમ ઊચ્ચરે, ઝાલી અભિમન્યુનો હાથ રે.

કડવું ૩૬ મું.—રાગ ધન્યાશ્રી.

પિયુ શું થાશે રે, મારા પીયુજી શું થાશે રે;
આજની રજની કેઇ પેરે જાશે રે, મારા પીયુજી શું થાશે રે. ટેક.
કોણ સારૂ વઢવાને વકરો, ચક્રાવો ગઢ જીતવો કપરો;
તે મોટા ને તમો બાળ, માટે પડે પેટડીઆમાં ફાળ. પિયુ.
વ્યૂહને મોઢે ઉભા છે દ્રોણ, તમને જીતવાનું કીધું પોણ;
પ્રતિજ્ઞા પાળશે પ્રતિપાળ, માટે પડે પેટડીઆમાં ફાળ. પિયુ.
શકુની કૌરવ પાપી કર્ણ, જેને દેખતાં પામીએ મર્ણ;
મારા સ્વામી છો સુકોમળ, માટે પડે પેટડીઆમાં ફાળ. પિયુ.
જયદ્રથ સરખા જોદ્ધા છે નવ, મહા ભયંકર ભૂરિશ્રવ;
કૃતવર્મા કૃતાંત કાળ, માટે પડે પેટડીઆમાં ફાળ. પિયુ.
કૌરવ સાથે દુર્યોધન, મનનો મેલો દુસ્શાસન;
વરૂવા મોટા જેવા વ્યાળ, માટે પડે પેટડીઆમાં ફાળ. પિયુ.
અશ્વત્થામા જોદ્ધો મહા બળ, સિંહ સરખો સામો શલ્ય;
નાખશે તમપર શરની જાળ, માટે પડે પેટડીઆમાં ફાળ. પિયુ.
બાણકેરો વરસશે વરસાદ, અંત્રિક્ષ અંધારૂં ને ઉલ્કાપાત;
અગ્નિ અસ્ત્રની ઉડશે જ્વાળ, માટે પડે પેટડીઆમાં ફાળ. પિયુ.
આયુદ્ધ ધારા રહેશે વરશી, ભોગળ ગદા ને ભાલાં ફરશી;
તે વેળા શી કરશો ચાળ, માટે પડે પેટડીઆમાં ફાળ. પિયુ.
કાકા કેરી અલ્પ સગાઈ, અર્જુન હોય તો આવે ધાઇ;
નથી મામો શ્રીગોપાળ, માટે પડે પેટડીઆમાં ફાળ. પિયુ.
આંખડી મારી જમણી હાલે, દુઃખ હૃદેમાં ઊંડું સાલે;
કેવો દેખીશ સંધ્યા કાળ, માટે પડે પેટડીઆમાં ફાળ. પિયુ.

વળણ.

સંધ્યા કાળ હું કેવો દેખીશ, ઘડી જુગ સરખી થશે રે;
નિમેષ નહીં મળે આંખડીએ; હું જોઇ રહીશ એણી દીશે રે.

કડવું ૩૭ મું.—રાગ સામેરી.

ઉત્તરાનાં રે વાયક સાંભળી, અભિમન્યુ બોલ્યો ત્યારે વળી;
કાં પ્રિયા આંખલડી રાતી કરો, મારા સમ જો આંસુડાં ભરો.

તમો ચતુરાં છો ક્ષત્રાણી, પ્રેમદા ચઢાવો મુને પાણી;
રણ થકી રે જે ઓસરવું, તે જીવ્યાર્પે ભલું હોય મરવું.
તમે આજ્ઞા કરો એવું જાણી, ત્યારે બોલ્યાં ઉત્તરા રાણી;
મન છે તો કંથજી પધારો, સામા શત્રુને બળ કરી મારો.
માતાજીને રે ભાગ્યે ફરજો, સામા શત્રુ હોય તે રે મરજો;
તમે જુદ્ધ કરવાને જાજો, જેવા અહિં છો તેવા ત્યાં થાજો.
મારા કંથજી કુલ દીપાવો, જશ ઉપરાજીને લાવો;
એવું કહીને પાગે લાગી, પિયુ ચાલ્યો તે આજ્ઞા માગી.
પતિવ્રતા પુંઠલ જોતી, ખરે આંસુડાં જાણે મોતી;
વહાલાજીનો વરાંસો ન ખમાય, ફરી જુએ તો વારૂ રે થાય.
એમ ટળવળ ટળવળ કરતી, પાછી શિબિર ભણી તે ફરતી;
નેત્રે નીર મૂક્યું છે રે રેડી, પછી સુભદ્રાએ લીધી તેડી.
ભેટયાં સુભદ્રા ને પાંચાલી, વહુજી નમીયાં છે કેડને વાળી;
હવે અભિમન્યુ રણે ચાલ્યો, રથ પ્રહારે મહીધર હાલ્યો.
ત્યાર પહેલી સેના આથડે, સામસામાં કટક બે લડે;
દુન્દુભી શબ્દ બહુ ગડગડે, જેમ મેઘ અપાડો ધડહડે.

વળણ.

ધડહડે સેના મેઘની પેરે, રેણુ જઇ પહોંતી ગગંન રે;
એવે કૌરવને કંપાવતો, આવતો દિઠો અભિમન્યુ રે.

કડવું ૩૮ મું.—રાગ મારૂની દેશી.

કૌરવમાં થયું કેહેવાણ રે, અભિમન્યુ આવ્યો રે;
મુકયાં સુભટ સર્વનાં ઓસાણ રે, અભિમન્યુ આવ્યો રે.
ઓ ' રણસ્થંભ મૂકાવ્યો રે, અભિમન્યુ આવ્યો રે;
સંગે ભીમસેન ભડને લાવ્યો રે, અભિમન્યુ આવ્યો રે.
એ તો ગતે કરી પવન રે, અભિમન્યુ આવ્યો રે;
જાણે દેહ તે હુતાશંન રે, અભિમન્યુ આવ્યો રે.
જુદ્ધે કરીને જેવો ઈંદ્ર રે, અભિમન્યુ આવ્યો રે;
શીતળતાએ જેવો ચંદ્ર રે, અભિમન્યુ આવ્યો રે.
મહિમાએ જેવો હરીહર રે, અભિમન્યુ આવ્યો રે;
ગંભીરપણે જેવો સાગર રે, અભિમન્યુ આવ્યો રે.

ગદા રમવાની જાણે છે પેર રે, અભિમન્યુ આવ્યો રે;
સ્થિર થાય તે જેવો મેર રે, અભિમન્યુ આવ્યો રે.
નિર્મલતાએ તે ગંગાજલ રે, અભિમન્યુ આવ્યો રે;
રૂપે જાણે બીજો નળ રે, અભિમન્યુ આવ્યો રે.
તેજે કરીને જેવો ભાણુ રે, અભિમન્યુ આવ્યો રે;
ક્ષમાએ તે ક્ષિતિ સમાન રે, અભિમન્યુ આવ્યો રે.
ધસવે તો શાર્દૂલની ફાળ રે, અભિમન્યુ આવ્યો રે;
જાણે કૌરવ દળનો કાળ રે, અભિમન્યુ આવ્યો રે.
ઓ ચાપ ચઢાવ્યું હાથ રે, અભિમન્યુ આવ્યો રે;
નિલા અશ્વ જોતર્યાની છાપ રે, અભિમન્યુ આવ્યો રે.
ઓ લીલી ધ્વજા ફરકે રે, અભિમન્યુ આવ્યો રે;
આપણથી દૃષ્ટિ ના મૂકે રે, અભિમન્યુ આવ્યો રે.
એણે ભૂષણ પહેર્યાં ભવ્ય રે, અભિમન્યુ આવ્યો રે;
ભાથા ભીડયા સવ્ય અપસવ્ય રે, અભિમન્યુ આવ્યો રે.
આપણને પમાડશે જમ લોક રે, અભિમન્યુ આવ્યો રે;
હવે મંદિર જાવું તે ફોક રે, અભિમન્યુ આવ્યો રે.
દ્રોણે કીધો શંખનો નાદ રે, અભિમન્યુ આવ્યો રે;
સામો અભિમન્યુ કરે સંવાદ રે, અભિમન્યુ આવ્યો રે.

વળણ.

સંગ્રામ સર્વે સુભટતણો, રણ યુદ્ધ માંડયું દ્વંદ્વ રે;
હવે અભિમન્યુ કેમ આથડે, તે કહે ભટ પ્રેમાનંદ રે.

કડવું ૩૯ મું.—સવૈયા.

કુરૂ ક્ષેત્ર બડા કૌરવ કમળ, મર્દન આયો અભિમન્યુ હાથી;
અધકે તનકે તંન કંપત સરપપે, ન સબ જ્યું છોડે રે સાથી.
ગીરે હથિયાર ફીરે તલવાર, કહો જીત નહિ એવા બાલકાથી;
ભાગે દ્વાદશ બાટ, હુવો ખળખળાટ, કીરીટી કુંવર કાળ ભાથી.
ગુરૂ દ્રોનકે આગે આયો દુર્જોધન, પૂછત એક બાત પાય લાગી;
પ્રભુ અપને ઉપર એ કૌન આવતહે, જાકે આયેસે સબ સેનાહી ભાગી.
નર નારાયણ દોનુમે કો નહીં, તો તીસરો કોણ ઉઠયો રે જાગી;
સ્વામી તમસે શૂર સામો સોઢંત, તો આપેહી મોત લીયો રે માગી.

મુનિ કહે રે સુણો હો મહિપતિ, જાકે રથપર નીલી હે રે ધ્વજા;
નીલાહી ટોપ ટાટર, નીલાહી પાખર, નીલાહી બાંગા અંગ સજા.
ક્રોધકો કાળ ગોપાળકો ભાણેજ એ, આવત કીરીટીકો કુંવર બજા;
કહે ગુરૂ દ્રોન બિના ઇનકે મુખ આગે, અપને સુભટ સબહી અજા.

રાગ સામેરી.–સાખી.

સજ થાઓ સર્વ સુરધીર, એણીપેરે બોલ્યા દ્રોણ;
રહ્યો ચઢી વ્યૂહને મુખે, જોઉં નીસર્યો કોણ.
કોણહી નાસે રણ વિષે, વીર જોતા છે મર્ણ;
આ માર્યો અભિમન્યુ મુઓ, એણી પેરે બોલ્યો કર્ણ.
છઇયું હૈયું ઉંધરી આવિયો, એમ કહે દુસ્શાસન શૂર;
આપણ વાયુથી ઉડશે, અભિમન્યુ આકનું તૂર.
એ અંશ છે અર્જૂનનો, એમ વદે કૃપાચાર્ય;
નાસશો સર્વ પ્રહારથી, ન હોય વસ્ત્ર તાણ્યાનું કાર્ય.
વિપ્રરાજ રહ્યો વ્યૂહને મુખે, અને કીધો શંખનો નાદ;
અરે આવ સુભદ્રે સુરધીર, શત્રુએ દીધો સાદ.

રાગ સામેરી–પદ.

આવ્યો આવ્યો અભિમન્યુ આગળે, ચાપ ચડાવ્યું હાથ રે;
જાણે ઉદયાચલ ઉડીને આવ્યો, એવો ભીમસેન છે સાથ રે. આવ્યો.
અગ્નિ સરખો સર્વ ભક્ષી, એવો ધૃષ્ટદ્યુમ્ન રે;
મૃગરાજ સરખો સાત્યકી, કૈરવ કુંજરનો નિવન રે. આવ્યો.
પંચપુત્ર દ્રુપદ સુતાના, તે શાર્દૂલની સમાન રે;
ધર્મસુત સાગર સરખો શોભે, પિત્રાઇ નદીજળ સમાન રે. આવ્યો.
તુર્ય તન છે જુગ્મના, તે જાણે ચંદ્ર સવિત્ર રે;
રૂપે નળ ને તેજે સુરજ, એવો શોભે પારથનો પુત્ર રે. આવ્યો.
ક્ષાર ક્ષીર બેઉ ઉલટીઓ, એમ સૈન્ય આવ્યાં દંદ્ર રે;
ચક્રાવો કેમ ચૂરણ કીધો, તે કહે વિપ્ર પ્રેમાનંદ રે. આવ્યો.

સાખી.

દ્રોણ કહે માં દોડ રે, બોલ માન તું મારા;
જોઇને આવજે બાલકા, છે કાળ કૈરવ તારા.

પુલણ મૂકો મહા મુની, અભિમન્યુને શી શીખ;
બ્રાહ્મણને યુદ્ધ ઘટે નહીં, ઘર ઘર માંગો રે ભીખ.
(અલ્યા)ભીખ માંગે ભૂંડું નથી, બ્રાહ્મણનો એ અભ્યાસ;
ભીખ મંગાવું તારા તાતને, તુંને મોકલું જમવાસ.
અભિમાન મુકો મહા મુનિ, અશુદ્ધ ભાખો છો શુંય;
પેહેલા તમને આગળ કરી, ને પછી જઇશ તે હુંય.
એવું કહીને ઉતપત્યો, ધનુષ કરી ટંકાર;
ત્રાસે દળ કૌરવતણું, કરે નાશનો વિચાર.

કડવું ૪૦ મું.–રાગ સવૈયા.

આયો આયો અભિમન્યુ અર્જુનકો નંદન, કૌરવકો રે નિકંદન કારી;
સાથે રે હાથી ભીમસેન ભૂપતિ, રૂધીર રંગીત ગદાહે રે ધારી. આ.
હુલક હલકાર પાડી રે પોકાર, ફીરી રાય ઋષીકે શરણ આવ્યો;
દીનકે દીન હોય કે દુર્યોધન, સેનાપતિકું શીરનાયો, આ.
પ્રભુ તેરી ઓથ્થે, મેં રાજ્ય કરૂં, આસન અચળ અભે કરી પાયો;
તેરે દીયેકું લેન મહા મુનિ, ઉમંગી અભિમન્યુ ધાયો. આ.
ભૂદેવી પ્રસન્ન મહારાજ તે કયાં ડરે, કહાં કરે બાળ એ વીર ઠાઠી;
(શુણ્ય) હો મૂઢ મન ધીર ધર,પ્રૌઢ પ્રાક્રમ કર કયાં તુમેરી બગીયાં રે નાઠી. આ.
બોલે ઋષી વચન, ભાગ અર્જુનકે તન, કહા આવત તું મેરી ડાઢે;
હો બૃંદલકે સુત, કાહાં તું લઢી જાણો, મોકું દયા ઉપજ તેરે શીર વાઢે. આ.
અરે અંનકે જાચક, મત ખીજીયો તુમ, મેં રહ્યા હું રે દંત કરડી;
આ ભીમસેન ભડકું, દેઉં હુલકારકે, અબહી દાર તેરો કંઠે મરડી. આ.
દેખે કૌરવ ભૂર, નાસંત સબ સુર, હીંડત તેજ જેસે પ્કરડી;
બાણકી ઓરમેં લોટ સબકું કરે, ચીરી દાર ચક્રાવો ચકરડી. આ.
અરે કરણ સુભટકું કહા તું જાનત, અવની આકાશકું એક કરે;
શલ્ય સુભટ ઉલટમે લેનેકું, ત્રિલોક આયે પીછા તે ફરે. આ.
દુસ્શાસન દુર્યોધન દુર્મુખ, પડતે આભકું થોભ ધરે;
એસે સુભટકું મૂરખ તેં કહાં જાનત, છેડે તે બીન મોતહી મરે. આ.
ખુજેર બમન, પણ બોલ સંભાળક, મારો જાયગો હો ભીખારી;
કરણકી કહાં કીરત બતાવન, નહીં જાન હે ન્યાત બહારી. આ.

એસેહી બોલકે ધાયો ધનુરધર, દ્રોનકું કહે આયો વીચારી;
કહે પ્રેમાનંદ અભિમન્યુ દીપતો, આભ અવનીયે બીજલી એક તારી. આ.*

---

* અભિમન્યુ આખ્યાનની ચાર પ્રત મેળવીને આ કાવ્ય પ્રગટ કીધું છે, તેમાં વડોદરાવાસી ભાઇ ઇચ્છાલાલ પરમાનંદદાસ મુનસીએ મોકલાવેલી પ્રત વધારે જુની ને શુદ્ધ છે, તેપર મુખ્ય આધાર રાખ્યો છે. બીજી ત્રણ પ્રતોમાં નિચેનાં કડવાં નથી, એટલે કાવ્યના સંબંધમાંજ દાખલ કરતાં અમે અચકાયા છિયે. એ કડવાં વધારે ઉત્તમ જણાવાથી અત્રે દાખલ કીધાં છે. પ્રેમાનંદે કોઇ પણ સ્થળે હિંદી ભાષામાં કાંઇ લખ્યું હોય તેવું જોવામાં આવતું નથી, પણ કડવાં ૩૯ માં જે સવૈયા છે, ને કડવું ૪૦ મું, તે ચારે પ્રતમાં હોવાથી રાખ્યાં છે, છતાં તે પ્રેમાનંદનાં જ છે, એમ કહેવોને અમે સશક્ત નથી. ભાઇ ઇચ્છાલાલવાળી પ્રતમાં ૪૦–૪૧ કડવાં આ પ્રમાણે છે.

કડવું ૪૦ મું.–રાગ ચાલ ત્રમ્સરી.

આવ્યા દલએહ, ઉનમીયાં જમમ્હ, ચક્રગઢ કૌરવે સાંજ્યો;
આગળ રહ્યા દ્રોણ, તાંકીને બાણ, સુરજ સરખો ઋષી રે બિરાજ્યો.
જમરાજશો કરણ, શલ્ય વાઘ ને વરણ, અચળ જાણે શું ધ્રુવ તારો;
અશ્વત્થામા ચંદ્ર, દુર્જોધન ઇંદ્ર, કૃપાચારજ બૃહસ્પતિજ ધારો.
કૃતવર્મા ધન, મંગળ દુસ્શાસન, બિજલી સરખો લક્ષ્મણો પ્રમાણો;
બહાલીક માહાબાહુ, ભુરીશ્રવા રાહુ, શકુનીને શનીશ્વર જાણો.
દેખાડે આયુધ, કરવાને જુધ, ઠેકવી અશ્વને આગળ થાતા;
વિક્રાળ મોહોડાં, હણહણે ઘોડાં, ધરણી ધ્રુજાવતા વીર ધાતા.
સાંતરા સમોતા, છાંહીયાને જોતા, વાંકા મુકટ ઝલકે રે તોરા;
સોંધે મસમસતા, મ્હોડે ઘણું બકતા, છટકી આગળ થાયે અંધ છોરા.
કૌરવ કાલા, ઉછાળે રે ભાલા; વળી અડકાડે માંહોમાહે ભાલા અણી;
ઉછાળે રે ખેડાં, કરે માંહો માંહે તેડાં, આડા ઉતરે દુર્જોધન ભણી.
ખલકે સાંકળ, મોહોટા મદગળ, ફડકે ધ્વજા ચળકે અંબાડી;
રંગીલા રાય લોભે, સેના માંહે શોભે, વોહો વીરાજે જેહવી રે વાડી.
પાંડવના સૂર, આવ્યા બલપૂર, ગરૂડ વ્યૂહ કીધો રે વીરે;
કુંતી કુંવર જાણે, અમર પ્રમાણે, શોભા સરવ અભિમન્યુશી રે.
બ્રહ્મા જેવો ધર્મ, ભયાનક કર્મ, ભીમ ભાસે શ્રી રૂદ્ર રાયો;
વાષ્ટમી વૈશ્વાનર, નકુલ તે ભાસ્કર, તેનો કૌરવ કેમ સેહેસે દહાયો.

કડવું ૪૧ મું.—રાગ સામેરી.

ધસ્યો દ્રોણ ઉપર અભિમન્યુ, મુખે કરી શંખનાદ;
સૈન્યાપતિ સૌભદ્રેનો, પ્રથમે હવો સંવાદ.

સહદેવ સાગર સાર, મુકાવે પલમાં પાર, પાંચાલીના પુત્ર કૃતાંત કાલ;
ગદારે મંડી, ગ્રહી છે શીખંડી, મધે ધૃષ્ટદ્યુમ્ન વાસુકીરે બાલ.
કુંતીજભોજ; રહ્યા આવી ફોજ, વૈરાટ દ્રુપદ મધેરે ભૂપ;
અભિમાન તે આગળે, વ્યૂહની ભાગળે, વિરાજે જેહવો વિષ્ટમુ રૂપ.
ધસે ધસમચ્છ, રાહુ સરખો ગટોરગચ્છ, તે તો કૌરવનો છેજ આહારી;
બોલે કરીને ગરવ, આ ખાધા જાણો સરવ, વૃકોદર સાને રાખે છે વારી

વલણ.

વારી રાખે વીરને, જેમ અંકુશે માતંગ રે;
કેહે પ્રેમાનંદ કેમ થયો, પછી ચક્રાવાનો ભંગ રે.

કડવું ૪૧ મું.—રાગ એનો એજ.

મુખે રહ્યો ગુરૂ, પુઠે સહુ સુર, ઊરા ઊર જોર અભિમાન આયો;
ઉલટયો અરૂણ પૂર, બોલે રણતૂર, ચૂર ચક્રાવો કરવા રે ધાયો.
ગાજે સાગર જલ, એહવાં બે દળ, કલ ના પડે કીકીયારે;
રોદાણ થયું રણ, વીર વ્યાલને વરણ, ધરણ ધ્રુજે ભીમને ત્રાડે.
આચારજ અભિમન્યુ, આવ્યા બે વદન, ધન ધન દેવતા રે બોલે;
ભિમસેન ને શલ્ય, જાણે બેહુ મલ, અટલ ઉછળે શેષ ડોલે.
કુંતીભોજ ને કૃપ, ખીજ્યા હોય જેમ સર્પ, દર્પ અનોઅન્ય હડે હણે;
અશ્વત્થામા વીર, સાત્યકી રણધીર, શરીર ભેદાય દુઃખ નવ ગણે.
સેનાપતિ રાધે, આવીને રે વાધે, સાધે રે વિદ્યા ધનુરધારી;
વૈરાટ મહા બાહાલીક, જુવે છે અધિક, નીક રૂધિરતણીરે કારી.
શકુની રે મામો, સહદેવ સામો, પામ્યો પુરણ પ્રહાર માદ્રેને રે મારે;
ભુરીશ્રવા નીકુલ, જેહવા શાર્દુળ, મુળગા લેશ કો નવ્ય હારે.
સોમદત્ત ને દ્રુપદ, જેહવા માતંગ મદ, હાથ રે વાહી આવ્યારે ધસ્યા;
દુર્યોધન ને ધરમ, કરે બહુ શ્રમ, ચરમ ભેદયાં શર વડે રે કસ્યા.
દુઃશાસન સાહમા, દ્રૌપદી તન જામ્યા, ગગન છાયું રે બાણ જાલે;
ટુકડી તલવાર, કરે મારા માર, હાર ન પામે અંત કાલે;
બહુ બાણ છૂટે, પણછ ન ત્રૂટે, ભાથા ખુટયાં ભડતણાં;
શર શીઘ્ર મૂકે, ચોટ નવ ચૂકે, હુકે વાઘની પેરે વીર ઘણા.

ભાગ્યું દળ કૌરવતણું, ગટોરગચ્છને માર;
તેમાં કોઇ રહેવા ન શક્યું, કર્ણે તે ખાધી હાર.

વીર રહ્યા વરસી, ફરે બહુ ફરસી, આકરષીને તીર ઝાડે;
હઇડે હામ ધાલી, સામારે ચાલી, ઝાલી કેશ ને શીશ વહાડે.
ગદા મુદગળ, પડે રે ભોગળ, કુળાહળ મોટું રે થાયે;
ધસી મારે ઢીક, આવે હઇયે હીંક, છીંક ખાતાં કોના જીવ જાયે.
રોળાયા રે રોળ્યા, વાયુએ અફાળ્યા, ઝોળીયે ઘાલ્યા વીર જાયે;
ભલા રે ભડ, માથાં વીના ધડ, ફડાફડ ઘણાં શિર કુટાયે.
સાંગ્ય લોહ તણી, બહુ ભાલાં અણી, ઘણા ભોગળના થાય ભડાકા;
રથના ધડધડાટ, રણતુર સણુસણાટ, ભડાક તરવારના થાય ઝડાકા.
સાથીએ રે સાથી, હાથીએ રે હાથી, ફાલ ભાથી ઉતર્યા રે. કુડે;
તુટે બખતર, પડે પાખર, નરનાં રૂધીરની છેડ ઉડે.
ભીમરે ભડ, ધાયો દડબડ, ધડ માથાં વોહોણાં રે કીધાં;
ધાયો માદ્રરાય, પાળો રે પાય, સમુદાય દેખીને સરવ બીધાં.
શું કાળમાં કાળ, મહા વિકાળ, ફાલ દઇ સેનમાંહે ધસ્યાં હાડાં;
કોઇ આયુધ કાહાડે, મુખે રે ત્રાડે, ઘણાક યોદ્ધાનાં મસ્તક પાડયાં.
ભીમ રે ધાયે, મારી ગદાયે, ત્યારે માદ્રરાય મનમાં રે હસ્યો;
ફટ રે બળધારી, સોટી શી મારી, આમ ગદા મારીયે કહી ધસ્યો.
એમ ના ત્રાડીયે, આમ વજાડીયે, મારી વેગે પર્વત પ્રહારે;
ગદા રે વાગી, ભીમની કેડ ભાંગી, લાગી લેહેર ભીમ પડયો રે બાહારે.
કુંડાળાંની કોરે; પેલે મોરે, હોર મુકાવી કુંતેરે કહાડયો;
પછડાયું શરીર, ઢળી પડયો ધીર, વીર નાઠા મુકીને રે રાડો.
લાગ્યા રે ધાવા, ભીમને મુકાવા, જાવા ન પામે કો માદ્રને રે મુખે;
પડયો દેખી ભાંય, રોયા ધરમ રાય, ધાવો ગટોરગચ્છ તાતને રે દુઃખે.
ચઢી રે ભ્રગુટી, માયા રે પ્રગટી, પટકીને રે વીર મારયા રે ઘણા;
અંધારૂં રે ઘોર, થાય શોહોરા શોહોર, હોર મુકે સુત અંધતણા.
વરસે ચાપ ભલ, પાષાણુ ને સલ્ય, અંગ વાગે ને ફરી ના ઊઠે;
કરદમ કાંટા, રૂધીરના રે છાંટા, નાસે ઉફરાંટા પડે માર પૂઠે.
ગ્રહી દ્રુમદંડ, ધસીઓ રે પ્રચંડ, પાડયા ચીરા બહુ નખ ઝીણે;
દુર્જોધન નાસે, નહી કો પાસે, સાંસે ભરાયો વેવલાં તે વીણે.

દ્રોણ કહે તમે સુભટ સર્વે, થઇ રહો બળવંત;
એક કપિધ્વજના કુંવર આગળ, કાં થયા તૃણવંત.

મરડો માદ્રરાય, ઝાલીને બે પાય, કાયા પછાડી ભીમને રે તને;
પડયો રે ઢળી, મૂર્છા રે વળી, બળે કરી ઘુમ પાડી દુર્યોધને.
ધાઓ રે કોઇ, તપાસો રે જોઇ, એ શલ ખાધો રાક્ષસે રે કરડી;
અંધારૂં તીમીર, પડે બહુ ગીર, વીર શલ્યને મારે રે મરડી.
આળસ મોડી, ઉઠો થવા જોડી, લપડાક મારીને સામો રે થોભે;
પછે બળ કરી ગટોરગચ્છ, મારી મુક્કી ભચ, કર્યું કવચ કટકા મલવત શોભે.
આવ્યા બાથોબાથ, વાવરે છે પદ મુખ ને હાથ, માથા મારે પડે રે ફરી;
હેડંબ માટી, ગ્રહીછે રે ઘાટી, ભરાવી આંટી પાડયો કળ કરી.
મનમાં બહુ કઢી, હૃદીયાપર ચઢી, મુક્કીઓ મારી દશ વીશ હૈયે;
ઠીક રે ધપોયો, સારી પેઠે ધોયો, સાહયો બાથે ભીમને રે છૈયે.
મુકાવા રે જોધ, ધાયા કરી ક્રોધ, રોધ કીધો હેડંબ હાથી;
મોટા મદગળ, ભારે રે ભોગળ, સરવ મુકાવ્યો રે સાથી.
છુંદો કરી દેહ, પુરત્ર ચઢયો મેહ, મેહ વરસે જેમ ધુમ્રધારા;
હેડંબ હાંકી, ધસ્યો રે ડાકી, ભડાકીક ઉર વકર્યા તારે તારા.
કોને લપડાક, કોને થપડાક, ફડાક માથાં ફાટી રે જાયે;
કોને આંચકા, કોને બાચકા, કાચકા આંખના કરડી ખાયે.
નાસેરાં નોરાન, કૈરવ કરે કાન, ઘાણ ગટોરગચ્છે રે વાળ્યો;
કો મારે રે મરડી, કો ખાધા રે કરડી, નરડી ચુસીને દામ દાળ્યો.
વતરડીને વાઢયા, દળી પાય તળે કાઢયા, પાડયા આડા સુતા રે સારાં;
સુચવતા રે આવ્યા, ભક્ષે રૂડા ભાવ્યા, આઘા નાઠા થયા તારે તારા.
દેતો પુંઠે દોટ, સોંઢે રે સાસોંટ, કોટ કોની લીધી રે ચુંટી;
ચક્રાવો ચઢયો ચાક, હેડંબની હાક, નાક કોનાં લીધાં રે ખુંટી.
કોહોણી રે વાગી, તેની કેડ ભાંગી, લાગી અડબોટ તે અડબોટો;
કો વીર અડબડયો, કેડેથી ભાગી પડયો, નાખે ચીસની તરફડતો.
ચીરાઇ હુંટી, કોની આંખ ફુટી, ત્રુટી ઝાંઘેથી પાય પડયા;
ફુટયા કપોળ, રૂધીરની છોળ, રોળ થયો વ્યૂહ ચાક ચઢયા.
હેડંબ હાકે, હણતો નવ થાકે, તેહની ધાકે કૈરવ નાસે;
દેખી નિકંદન, કાંપતો રે મન, દુર્જોધન ગુરૂ દ્રોણ પાસે.

એવું કહીને હાંકીયો, અભિમન્યુને ઋષીરાય;
અલ્યા ઈંદ્રે અહિંયાં અવાય નહીં, ત્યાં તેં કેમ પેસાય.

મુસ્તક રે નામી, વિનવ્યા રે સ્વામી, પામી દુખ સેના સઘળી રે મોઇ;
ગટોરગચ્છ પાપી, નાંખે છે રે કાપી, સંતાપી સકળ સેનાજ સોઇ.
અમોને ઉગારો, આયુધને ધારો, મારો હેડંબને રથ ખેડો;
ધસ્યા ગુરૂદેવ, કરૂં એહની સેવ, અસ્વમેવ તેહનો જ લીધો કેડો.
મુકયાં બાણ હજાર, બીધો ભીમકુમાર, મૃત્યુ પાય મૂર્છા પમાડયો;
પાંડવ રે હાર્યાં, નીચે તે માર્યાં ત્યારે અભિમને શંખ વજાડયો.

વળણ.

શંખ વજાડયો અભિમને, પાંડવ સરવે સજ થયા રે;
કહે પ્રેમાનંદ હેડંબ હાથે, ચૌદ સહસ્ર સુભટ માર્યાં ગયા રે.

આ કડવું વળી એક પાંચમી પ્રતમાં છે, જે પ્રત. થોડી ઘણી સાહેતામાં લીધી છે.

કડવું ૪૨ મું.—રાગ સામેરી.

દ્રોણ કહે મહારાજ, મન તમ રાખજો બહુ ધીર;
એ બાળકનો શો આશરો, આપણ ઉભા [illegible]
ગોઢ કરીને હાંકતા, અભિમન્યુને ત્યાં [illegible]ણ;
કયાં આવે છે મૂઢ, સૈન્ય ગુઢમાં તું કોણ.
વાઘ કેરી દાઢમાં, તું કયાં પડે મૃગ રૂપ;
શીખંડીના સુત શું જાણે, સંગ્રામ લીધું સ્વરૂપ.
અન્નનાયાચક ગુરૂ તમો, શું બીહાવો છો અત્ય;
હવડાં કાળ જ આણશે, અભિમન્યુ પાંડવ પ્રત્ય.
એ ભૂર કૌરવ શૂર આગળ, વિપ્રે કહેતાં માત્ર;
એટલો કાકો ભીમ, ભુકો કરે સર્વનાં ગાત્ર.
મારા બાણકેરી ચોટમાં, તમે લોટ થાશો સર્વ;
વિપ્ર બેઠા કરો અધ્યયન, રણ વિશે શો ગર્વ.
ચક્રાવો ચકચુર કચરડી, કરૂં ક્ષણું એક માંહે;
મારાં બાણકેરી ધારમાં, તમ ભાર જાશે કયાંહે.
અરે કર્ણ સરખો સુભટ, અવની કરે એક આકાશ;
આળસ ન કરે રણ વિશે, ત્રિલોક કો ન રહે પાસ.

એ ચક્રાવાના ચક્ર આગળ, વિષ્ણુએ તે નવ ઓઝાય;
એવું જાણી તું વળજે પાછો, જીવતાં નહીં જવાય.
ધનુર્વિદ્યાના મંત્ર આગળ, એવો છે રે ધાટો;
લેવો કપરો જાણીને, તારો અર્જુન પિતા નાઠો.
કુંવર કહે રે ગુરૂજી, તમો તે ભણાવ્યો;
વિદ્યા રહિત ગુરૂનો શીખવ્યો, તે માટે અહીં નવ આવ્યો.
હું ભણાવ્યો છું ભૂધરે, બીજા તે ગર્ગાચાર્ય;
તે માટે તૃણવંત ગુરૂજી, તમો જીત્યાનું કાર્ય.
એવું કહીને ઉછળ્યો, પેહેલાં બાણ મૂક્યાં ત્રણ;
એક ભેદ્યું હદે ઋષી ને, જુગ્મ પડીયાં ચર્ણ.
તે પુંઠેથી તેર મૂક્યાં, મુનિ કીધો વિરથ;
કર્ણને પંચવિશ માર્યા, કોપ્યો પુત્ર પારથ.
દશે દુઃશાસનને ભેદ્યો, સત્તરે દુર્યોધન;
અગીઆરે અશ્વત્થામા અકળાવ્યો, સત્તાવીશમે શકુન.
મૂર્છા પમાડયો શલ્યને, વળી ભાગ્યો ભૂરીશ્રવા;
જોધ ઉભા નવ હવા, અભિમન્યુ આગળ જુધ કરવા.
ભીમે દળ પાડયું ઘણું, સાત્યકીએ વાળ્યો સંહાર;
દ્વિજરાજ ઉઠયા સજ્જ થઇને, નવ સેહેવાયો માર.
દ્વિજરાજ ઉભો ધનુષ લઇને, સજ થયો જેમનો તેમ;
સુભદ્રે લીધો લટપટી, સોમને રાહુ એમ.

દુર્યોધન મહારાજ, દુઃશાસન દુર્મુખ જેહ;
બ્રહ્માંડ પડતું થોભવે, જેની વજ્ર સરખી દેહ.
અરે બાળકડા મરે, વણ ખૂટે ભૂંડા અજાણ;
ફૂખ શું ફોડે છે હવડાં, સદ્ય જાશે પ્રાણ.
અભિમન્યુ કહે રે દ્વિજ ભિક્ષુક, શું લવે છે એમ;
કર્ણ કેરી કીર્તિ તમથી, વધે નહીં એમ તેમ.
કયા રણમાં સુભટ જીત્યા, કોણ જશવંત કર્ણ;
ક્ષત્રીવટ એ શું જાણે, કો ન જાણે એનો વર્ણ.
અંધકેરા પુત્રથી, નવ ઓસરૂં આનંદ;
ગાંડીવધરનો સુત વદે, એમ કહે પ્રેમાનંદ.

વ્યાકુળ કીધો જોતાં માંહે, ઢાંકયો શર જાળ;
બીડ પડી ભત્રીજાને, ત્યારે ધાયા ધર્મભૂપાળ.
મહિપતિ કહે હો મુનિ, સ્વામી રાખો સોમ દૃષ્ટ;
પ્રભુ આંખ બંન્યો પોતાતણી, તો એમ ન દીજે કષ્ટ.
અભિમન્યુ બાળકની સામા, તમે ક્રોધ કરીને થોભ્યા;
સવ્યસાચી સુત સામા, વઢતાં વધે નવ શોભા.
ત્યારે કુંવર કહે રે કાલાવાલા, કાં કરો છો કાકા;
બીક બહુ ધરતા દીસો છો, એમ થોડામાં શું થાકયા.
જુઓ તમાસો તાતજી મારા, સમજો થાઓ મતિઆ;
એ દ્રોણ કર્ણ ને અશ્વત્થામા, તે શું વઢે કણસિયા.
અર્જુન લાજે ઓસરે, હું નમાવ્યો નહીં નમું;
એવું કહીને દ્રોણના, બાણનું કાપ્યું કાગમું.
સત બાણે પૃથ્વી પાડયો, મુનિ મૂર્ચ્છાગત કીધો;
અભિમન્યુ પેઠો ચક્રાવામાં, પેહેલો કોઠો લીધો.

વળણ.

લીધો કોઠો ને દ્રોણ હાર્યા, પાંડવ સાથ પુંઠળ ગયો રે;
કહે પ્રેમાનંદ પછી શું થયું, બીજે પછી ગુલ્મે રાધે રહ્યો રે.

કડવું ૪૨ મું.—રાગ રામગ્રી.

વ્યૂહમાં પેઠો અભિમન્યુ વીરજી, ધરા ધ્રુજાવી ધાતો ધીરજી;
કૌરવે પાછા ચલાવ્યા ચર્ણજી, બીજે કોઠે રહ્યા છે કર્ણજી.

ઢાળ.

કર્ણ રહ્યો છે બીજે કોઠે, હઠીલો મહા શૂર;
જોઇને આવે અર્જુનીયા, રખે ભાગતો ભૂર.
કર્ણ કાને સાંભળ્યો હશે, ને દીઠો હશે કઇવાર;
આ સમો છે દોહેલો, જે સહેવો શત્રુ કેરો માર.
હું ગર્ભવતીના ગર્ભ ગાળું, ધનુષના ટંકાર;
શર ચોટ કાઢું સોંસરી, મેરૂ પર્વતને પાર.
આદિત ઇંદુ ને અહિથી વીંધું, તારાને વીંધું તાકી;
અલ્યા એક બાણે એકલો, પૃથ્વી ચડાવું ચાકી.

અભિમન્યુ વળતું બોલિયો, તું કાં કરે અભિમાન;
શું ભાર મસ્તક લીયે તાણી, જેમ શકટ હેઠળ શ્વાન.
વચન સુણી વીરનાં, કર્ણને તે ચડીયો કાળ;
પછી ક્રોધ કરીને મોકલ્યો, વૃક્ષસેન નામે બાળ.
પિતા કેહે રે પુત્ર પરાક્રમી, સોંડીયે બળવંત;
મુને મારવો ઘટે નહીં, તું આણ એનો અંત.
કર્ણનો કુંવર કહેજી, એ તે છે કેટલું કામ;
અભિમન્યુ સામો સાંચર્યો, કરી તાતને પ્રણામ.
શૂર હોય સૌભદ્રે તું તો, રથ સાંમો ખેડ;
અન્યો અન્યે આવિયા, કરે બાણ કેરી રેડ.
વૃક્ષસેનનાં અગણીત બાણે, વળ્યા ધરણી ઢગ;
અભિમન્યુને ઢાંકીયો, જેમ ચંદ્રને ઢાંકે મેઘ.
ઢાંકતો મુકતો તાડતો, શીઘ્રતાએ બાણ;
વીર વિરાજે વિજળી સરખો, કૌરવ કરે વખાણ.
રથ સારથિ ભાગિયો અભિમન્યુના, અને પાડયો શીર ટોપ;
કવચ છેદી કાયા ભેદી, ત્યારે કુંવરને ચડયો કોપ.
રીસે થયો રાતડો ને, અરૂણોદયને સમાન;
આપ રૂપ તે પોતે થયો, આંચ્યો વૃક્ષરાજાન.
કર્ણકુંવર અકળાવ્યો રે, ઢાંકીયો તે શર જાળ;
વીરથ કીધો વીરને, કરે નાઠા કેરી ચાલ.
ચર્ણ ચલાવી નવ શક્યો, બાણે કીધો વિરોધ;
ધનુષ ભાંગી ધજા છેદી, ગ્રહી ગદા કરીને ક્રોધ.
કર્ણકુંવર કેસરી સરખો, ધસ્યો મુકી દોટ;
પછી અભિમન્યુના બાણ સામી, મુકી દોટ સાસોટ.
ગદા કાપી કેરી કડકા, ગાજ્યો ઉત્તરાનાથ;
પછી ખભા માંહેથી છેદ્યા, વૃક્ષસેનકેરા હાથ.
કર વિના બીરાજતો, પણ શોભતો કાળ ભાથી;
તે જુમતો સેન વિષે, જેમ દંત વિનાનો હાથી.
એક પૈડું પડયું રથનું તે, પગ માંહે ભરાવી;
અભિમન્યુ ઉપર ઉછાળ્યું, તે હૃદેમાં વાગ્યું આવી.

કીરીટી કુંવરે બાણ મૂક્યાં, રીસ અંતર વ્યાપી;
કુંડળ મુકુટ સહિત વૃક્ષસેનનું, મસ્તક નાંખ્યું કાપી.

વળણ.

કાપ્યું મસ્તક કુંવરનું ને, ધડ તે ધરણી ઢળ્યું રે;
શીર પડયું રાધેને ખોળે, દેખી કર્ણને મૂર્છા વળી રે.

કડવું ૪૩ મું:–રાગ ધનાશ્રી.

કર્ણ તે પડયો મૂર્છા ખાઇજી, કૌરવ પાસે આવ્યા ધાઇજી;
આંસુડાં લોહી શોક સમાવ્યોજી, એવે અભિમન્યુ ઉપર આવ્યોજી.

ઢાળ.

આવ્યો અભિમન્યુ ઉપર, બોલતો મુખ વાણ;
ઉભો રહે રાધે–પુત્ર સાથે, કરાવું તારી કાણ.
ત્યારે કર્ણ ધસ્યો ક્રોધ કરીને, આણી પુત્રની દાઝે;
પાંડવ સેનાને ભરડતો, જેમ કુંજર કમળને ભાંજે.
ભીમ ધર્મ ને નકુળ સહદેવ, આવતા કીધા વીરથ;
ગ્લાનિ પામ્યા કાકા દેખીને, કોપ્યો પુત્ર પારથ.
શું છેડે છે સૈન્યને તું, રથ ઓરો ખેડ;
પછી સામ સામા આથડયા, કરે બાણ રેડારેડ.
એવું કહીને દશ બાણ મૂકી, રીશ અંતર વ્યાપી;
પછી પલક માંહે તે આવતાં, અભિમન્યુએ નાખ્યાં કાપી.
વેર વાળવા પુત્રનું, કર્ણે મૂક્યું અગ્ન્યાસ્ત્ર;
પાંડવ સેનાને પાવક બાળે, વળી વાહન વસ્ત્ર.
જ્વાલ ધુમ્ર ધૂમે ઘણું, ને થાય ઉલ્કાપાત;
ત્યારે મેઘાસ્ત્ર મૂક્યું અભિમન્યુએ, આણીઓ વરસાદ.
પર્જન્યે કૌરવ તણાયા, કર્ણે પ્રગટયો વાય;
મેઘ તે મીથ્યા કર્યો, પાંડવ સૈન્ય ઉડી જાય.
ત્યારે અભિમન્યુએ સર્પ કીધા, ઉડે લક્ષો લક્ષ;
વાહન વીરને વ્યાલ વળગ્યા, વાયુનો કીધો ભક્ષ.
સર્પ સર્વે સમાવ્યા પછી, કર્ણે પ્રગટયા ગરૂડ;
પછી અભિમન્યે ગરૂડ માર્યા, પાહાણ પ્રગટયા પ્રૌઢ.

કાલચન્દ્ર બાણ કાઢી, અંતર આણી રીશ;
સૌભદ્રેના સારથિનું, કર્ણે તે છેદ્યું શીશ.
ધજા કાપી ધનુષ છેદ્યું, અશ્વ માર્યા ચાર;
કર્ણ લાગ્યો ગાજવા, અભિમન્યુએ ખાધી હાર.
ભાગ્યો તે જાણી ભત્રીજો, ને ભીમસેને મુકી દોટ;
ત્યારે કર્ણ નાઠો રથ મુકીને, ન સહેવાઇ ચોટ.
નાસે દુર્યોધન ભાઇ સાથે, આગળ અશ્વત્થામા;
ત્યારે ચૌદ સહસ્ર અભિમન્યે માર્યા, કોઇ નાસતા કો સામા.
આઘો જઇ પાછો વળ્યો, બોલ્યો દુર્યોધન રાય;
ભાઇ છે કોઇ મારા સૈન્યમાં, જે ભીમ સામો થાય.
એવું સાંભળીને ભીમભણી, ગયો ગાજી શલ્ય;
બેઉ ગદાધર તે શોભતા, જાણે જયમ મોટા મલ્લ.
એવે અભિમન્યુને મૂર્ચ્છા વળી, ને ઉઠ્યો પુત્ર પારથ;
શલ્યનો પુત્ર સામો ધસ્યો, તેનું નામ રૂક્મનરથ:
મહારાજ પુત્ર મહા પરાક્રમી, આવ્યો કરી અહંકાર;
તેણે અભિમન્યુના હૃદેમાંહે, બાણ માર્યા બાર.
આઠ આઠ બાણે વિંધીયા, નકુળ સહદેવ સુભટ;
ગજ ઉપરથી ધર્મ પાડયા, બાણ માર્યા ખટ.
સાઠ કુંજર ચીરીયા, માર્યા ચૌદસેં તોખાર;
નવ સહસ્ર સુભટ હણ્યા, ગાજ્યો તે શલ્યનો કુમાર.
ત્યારે ક્રોધે કરીને અભિમન્યે, બાણ માર્યાં વીશ;
રથ વિના રૂક્મન કીધો, છેદ્યું સારથિનું શીશ.
ખડ્ગ કાઢીને ધસ્યો કુંવર, ખેડું ધરી હાથ વાસી;
ત્યારે અભિમન્યુ હેઠો ઉતરીને, કહ્યું આવજે તપાસી.
ખેડે ખેડાં આથડયાં ને, સામ સામાં મળી;
સાચવે ઘા ખડ્ગના, ચળકતાં જાણે વીજળી.
ખેડાં પ્રહારે અભિમન્યે, છેદીયા બે હાથ;
મુગટ પાડી કેશ ઝાલી, છેદ્યું પછી માથ.

વલણ.

છેદ્યું મસ્તક રૂક્મનરથનું, શલ્યની પાસે જઇ પડ્યું રે;
નાઠા કૌરવ કોશ મુકી, પાંડવનું દળ કોપે ચડ્યું રે.

કડવું ૪૪ મું.—રાગ સારંગ.

નાઠા કૌરવ ચો દિશાએ, દુર્યોધન અતિ ખીજે;
કાકા સાથે કિરીટિ કુંવર, આવ્યો કોટે ત્રીજે.
છે કો હાથી આ સમે, શત્રુને આવતો હાંકે;
એ ઘડી ખોટી કરે, કો જઈને એને રાખે.
ત્યારે અયોધ્યાનો મહારાજા, ઇન્દ્રાક્ષ એવું નામ;
દશ સહસ્ત્ર સુભટ સાથે, ચાલ્યો રાયને કરી પ્રણામ.
સર્વ સાથી ગજ ઉપર બેઠા, પોતે હાથીપર ચઢ્યો;
અભિમન્યુસું આથડયો, તે વાઘની પેરે વઢ્યો.
એકી વારે સર્વ સંગાથે, દશ સહસ્ત્ર બાણ છૂટે;
એકધા શતધા સહસ્ત્રધા લક્ષધા, ધાર્યાં આયુધ ન ખૂટે.
આકાશ અર્ધું આવરિયું, થયું તે અંધકાર;
આયુદ્ધ ધા અભિમન્યુ ઉપર, જેમ ગીરી ઉપર મેઘ ધાર.
અમરે એમ વિચારિયું જે, અભિમન્યુ કીધો નાશ;
ભીમાદિક કૌરવે ખાળ્યા, કો નવ જઈ શકે પાસ.
દશ સહસ્ત્ર બાણ મૂક્યાં અભિમન્યુ, અંતર આણી રીશ;
અયુત યોદ્ધા અભેદ્યોનાં, તે સર્વનાં છેદ્યાં શીશ.
ક્ષીતિ ઉપર ઇન્દ્રાક્ષ પડ્યો, ચોટલે ઝાલ્યો સુભટ;
ખડ્ગ ઘાયે મસ્તક છેદ્યું, કૌરવનાં હૃદય ગયાં ફટ.
ભાગ્યું દળ અભિમન્યુ પ્રહારે, કૌરવ નવ સહેવાય;
ત્રાહે ત્રાહે ભાઈઓ નાસતાં, એ માર નવ સહેવાય.

વળણ.

કહે ત્રાહે ત્રાહે મુખે, પાંડવ કરે કલ્લોલ રે;
અભિમન્યુ આવ્યો ચોથે કોટે, રીસે રાતો ચોળ રે.

કડવું ૪૫ મું.—રાગ સારંગ.

ઋષિ વૈશંપાયન વાણી વદે, રાય જનમેજય ધરતા હૃદે;
નાઠા કૌરવ વ્યૂહ મોઢે, પાંડવ ધસીને પેઠા ચોથે કોટે.
ઉભો રહી કહે દુર્યોધન, છે ક્ષત્રાણીનો તન;
ગયું રાજ મારૂં પાછું વાળે, પાંડુ પુત્રને આવતા ખાળે.

તાત તણાં વાયક સાંભળી, લક્ષ્મણ કુંવર બોલ્યો વળી;
આવી કર્યો પિતાને પ્રણામ, હા હું કેડીશ એનો ઠામ.
અભિમન્યુનું આક્રમ શુંય, એક પલકમાં મારૂં હુંય;
જ્યારે કોપ્યો તમારો દીકરો, તારે પાંડવનો શો આશરો.
દુર્યોધન કહે સુત શાર્દૂલ, તમે અજવાળ્યું કૌરવનું કૂળ;
સરખે સરખા ક્ષત્રી કુમાર, સાથે લીધા સોળ હજાર.
સમાન વય ને સમાન કાય; સરખાં રૂપ કો નવ ઓળખાય;
તેવી શોભા લક્ષ્મણતણી, ચઢી ચાલ્યો અભિમન્યુ ભણી.
સુભટ સાથ સર્વે ઘેરીયો, સૌભદ્રે આવતો પ્રેરીઓ;
જેમ શશીને ઢાંકે ઘન, તેમ સર્વે કીધો આચ્છાદન.
સોળ સહસ્ત્ર સાથે તૂટીયા, જાણે ધનુપથી બાણ વછુટિયાં;
શક્તિ મુસળ ગદા અતુલ્ય, તોમર ભોગળ પડે ત્રિશુળ.
કુંજર કીકીઆરી તવ કરે, ખડ્ગ સાંકળ લઇ મોઢે ફરે;
કુંભસ્થળે મદિરા ઝરે, આવે આગળ તે મસળાઇ મરે.
કૌરવ પાંડવનો થયો રોળ, ઉડે રણમાં રૂધીરની છોળ;
લક્ષ્મણ વીરને વકારતો, હાથે શત્રુને સંહારતો.
એમ કૌરવના જોદ્ધા ફર્યા, પાંડવ સર્વ પાછા ઓસર્યા;
ભીમ શલ્ય દુર્યોધન ધર્મ, વઢે બહુ કરીને શ્રમ.
એવે કર્ણ કરતો આવ્યો માર, ત્યારે પાંડવે ખાધી હાર;
પારધીની પેરે વીંટી વળ્યા, ભીમસેન ઉપર તૂટી પડ્યા.
ધર્મ કહે અભિમન્યુ પાછા વળો, આ ભીમ કીધો આકળો;
કાકાનાં વાયક સાંભળી, ચાલ્યો અભિમન્યુ પાછો વળી.
કૌરવ મુખ કરતાં મરકલાં, તે નાઠા જેમ નાગે ચર્કલાં;
શરધારા અભિમન્યુ તણી, માર્યા કૌરવ ત્યાં ગણી ગણી.
ત્રણ બાણે પાડ્યો કર્ણ, થયો અચેતન જાણે મર્ણ;
નાઠી કૌરવ સેના જાય, વાઘ ભયથી નાસે જેમ ગાય.
દુઃશાસન લીધો શર એણી, નાસે પડે ને વેવલાં વીણી;
ધ્વજા છત્ર કાપ્યાં વેગે કરી, નાઠો દુર્યોધન રથથી ઉતરી.
એમ સૈન્ય ભાગ્યું સર્વ કોય, આપ રૂપ જવ અભિમન્યુ હોય;
દેખી લક્ષ્મણને રીશ ચડી, અભિમન્યુ ઉપર દીધી હડી.

સોળ સહસ્ર જોદ્ધા સહંત, સાથે જુદ્ધ કીધું અનંત;
રથ સારથિ ને પાડી ધ્વજ, અસ્ત્ર અભિમન્યુનાં કીધાં પ્રજા.
સુભદ્રે કીધો પાળો પાય, બીજો રથ મોકલ્યો ધર્મરાય;
તે ઉપર થયો આરૂઢ, પછી પ્રાક્રમ કીધું પ્રૌઢ.
એકે વારે સોળ હજાર, બાણ મૂક્યાં કિરીટિ કુમાર;
લક્ષ્મણના સંગી જે ધીશ, સોળ સહસ્રનાં છેદ્યાં શીશ.
વિરથ કીધો લક્ષ્મણ વીર, તેનું બાણે પરોવ્યું શીર;
ચાલ્યો શ્રોણિતકેરો પ્રવાહ, દેખી દુર્યોધન કહે ત્રાહ્ય ત્રાહ્ય.
લક્ષ્મણ પડવાને લડથચો, ત્યારે અભિમન્યુ ઉપર દબડ્યો;
જોતાં ક્ષત્રી સર્વ નરેશ, પાડી મુગટ ને ઝાલ્યા કેશ.
વીજળી સરખો ખડ્ગ કાઢિયો, ઉંચે હાથે અભિન્યુ ત્રાડિયો;
જેને જોબનનો ઉન્માદ, દુર્યોધનને દીધો સાદ.
અરે અહંકારી ઓરો આવ, તારા કુંવરને તું રે મૂકાવ;
લક્ષ્મણ બોલ્યો ટળવળી, મુખમાં ઘાલી દશ આંગળી.
ચતુર થઇ ભાઇ તું માં ચૂક, ભડ પીતરાઇ તું મુજને મૂક;
એમ કુંવર અતિસે રૂવે, ન ચાલે કૌરવ સામું જુવે.
વદન કળા રહી છે હસી, મુખ જાણે પૂનેમનો શશી;
અદ્‌ભુત શોભા મુખપર વસી, એનું મસ્તક છેદ્યું ધસી.
જ્યાં ઉભો દુર્યોધન રાય, માર્યું મસ્તક હ્રદયામાંય;
કૌરવનાં ભાંગ્યાં ઓસાણ, પાંડવનાં વાગ્યાં નિશાન.
કૌરવપતિ કરે રે વિલાપ, કોણ પ્રગટ્યાં પૂર્વનાં પાપ;
લક્ષણવંતા હો લક્ષ્મણ, કાં ઉતારી ગયો સગપણ.
દીકરા ન દીજે દુઃખડાં, હું કેનાં જોઉં મુખડાં;
ચઢતે જોબન થયા હટપટા, પુત્ર પધારો ઘેર લટકતા.
એમ આંખે આંસુડાં ભરે, દ્રોણાદિક આસના વાસના કરે;
રોયે સુખ ન આવે રજ, તો શોક મૂકી થાઓ સજ.
દુર્યોધન કહે હું નથી રે મરતો, હું છવ્યામાં નથી છવતો;
પુત્ર વિના શું ભોગવું ભોગ, હવે ઘટે છે લેવો જોગ.
અભિમન્યુએ વાળી છે નીક, એ રાજને માથે છે ધિક;
પછી કરણ શકુનીએ દીધો પ્રતિબોધ, રથ ઉપર બેસાર્યો જોદ્ધ.

વળણ.

જોધ ચઢ્યો રણ વિષે, શુણ ધૃતરાષ્ટ્ર રાય રે;
લક્ષ્મણનો વધ સાંભળી, પછી ભૂપને મુર્છા થાય રે.

કડવું ૪૬ મું.—રાગ દેશાખ.

વાક્ય સંજયતણાં રે, સુણ ધૃતરાષ્ટ્ર રાય;
લક્ષ્મણ નાસતો રે, વાગ્યો રૂદયામાંહે ઘાય.
હો મારા પુત્રજી રે, એમ ન કીજે નાટ;
આલિંગન દીજીએ રે, આવો જોઉં તારી વાટ.
સંજય બાપડા રે, કાં પીડે તું બેસી પાસ;
જશ પાંડવતણો રે, તો મારાનો કહે છે નાશ.
પછી શું થયું રે, કેમ કરી જીત્યો દુર્યોધન;
કોણે પછે મારીઓ રે, અર્જુન બ્યંડલ કેરો તન.
સંજય ઓચરે રે, રાજા કાં પામો વ્યથાય;
શોકને મૂકજો રે, હું આગલી કહું કથાય.
કુંવર તમતણો રે, જે પાટોધર બળવંત;
રીશે રાતડો રે, બોલ્યો અધર ડંસી મુખદંત.
સુભટો સાંભળો રે, એમ કહે દુર્યોધન રાય;
હવે જુધ માહરૂં રે, પાંચમા કોઠા માંય.
વઢું દાઝે કરી રે, કરૂં પાંડવનો વિનાશ;
ભક્ષ કાચો કરૂં રે, જો અભિમન્યુ આવે મારી પાસ.
એવે આવિયા રે, પાંડવના સઘળા યોધ;
સામો આરડ્યો રે, કૌરવે કીધો ક્રોધ.
અભિમુન આગળે રે, એમ મણી મુખડા રંગ;
દીઠો આવતો રે, કાંપ્યું અધર્મીનું અંગ.
થરથર ધ્રુજતો રે, જાણે હમણાં કીધો નાશ;
રખે મને મોકલે રે, મારા પુત્ર કેરી પાસ.

વળણ.

રખે પુત્ર પાસે મોકલે, એમ કાંપ્યો દુર્યોધન રે;
હવે કેમ વ્યૂહમાં પેસતો, અર્જુન કેરો તન રે.

કડવું ૪૭ મું.—રાગ મારૂ.

શું કરતો અભિમન્યુ હસ્તી, જેને ભીમસેન ઉપસ્તી;
કૌરવ છે પાંચમે કોડે, રહ્યા દાંત ડંસીને હોઠે.
શણશણતા શર બહુ છૂટે, અને ભાથાં ભડનાં ખૂટે;
ગણગણતા ગાજેરે ગોળા, તડા તડ પડે ભૂપનાં ટોળાં.
ભડાભડ ભોગળના ભડાકા, જડાજડ ખડગના જડાકા;
કૌરવે બાંધ્યોરે બંધ, વાધી રહાડ મંડાયો દ્વંદ.
નાસે રથ પડા સારથિ, કોના મર્ણ પામ્યા મહારથી;
એમ ઘણાનો આવરફૂટો, સેના સર્વનો આયુપ ખૂટયો.
કોના પડયાં ટોપ કવચ, કોનાં મસ્તક છેદાયાં ટચ;
કોને ભાલા વાગ્યા ભચ, કોનાં નાક કપાયાં ટચ.
જ્યારે ભીમ તે જુધ્ધે લાગ્યો, માદ્રપતી તે રણથી ભાગ્યો;
અશ્વ ખેડયા સારથિએ સામા, ત્યારે નાઠા અશ્વત્થામા.
પંચાળે તાકયાં બાણ, ત્યારે મોહ પમાડયા દ્રોણ;
કેહેડ બાંધી રાય વૈરાટે, બ્યૂહ કીધો દ્વાદશ વાટે.
નીકુળ સહદેવ તે ચાલ્યા, શોભે રણ માંહે લોહીઆળા;
પાંડવે બ્યૂહ જ્યારે લોપ્યો, દુર્યોધન ત્યારે કોપ્યો.
પિતાંબરે કટીબંધ ન કીધી, વજ્રગદા કરમાં લીધી;
સુભટ પાડ્યા ગદાએ આડા, ઝૂમતો તે કરે બૂમાડા.
વિફર્યું અંગ વપુ વિક્રાળ, પાંડવ ઉપર દેતો ફાળ;
રથે રથ દીધા ફગાવી, કાઢયા ગજદંત હચહચાવી.
કેશવાળી ગ્રહી તોખાર, નાંખ્યા ઉંધે મસ્તક અશ્વાર;
નાઠા જીવ લઇ જે જેના, એમ પરાજય કીધી છે સેના.
ગજથી ધર્મ પાડયો ઢોળી, કાયા નિકુળની રગદોળી;
સહદેવ પાડયો પગને પ્રહારે, દેખી અભિમન્યુ ભરાયો ખારે.
એક સાંગ હાથમાં લીધી, દુર્યોધન સામી તે કીધી;
દેખી શક્તિ જાજ્વલમાન, નાઠો દુર્યોધન અજ્ઞાન.
નાઠા કૌરવ સર્પના ભારા, કીધો ચક્રાવો તારે તારા;
એમ જય પાંડવે કીધો, પ્રાક્રમે કોઠો પાંચમો લીધો.
કૌરવ ખટમે કોઠ થઠર્યા, ત્યાં પાંડવના ભડ પરવરીર્યા;

દુર્યોધન તે કળકળતો, અભિમન્યુને દેખીને બળતો.
સુભટ પ્રત્યે એમ ઓચરતો, ભાઇઓ ભત્રીજો નથી મરતો;
વળતો વાણી વદતો એવી, જયદ્રથ જે કૌરવનો બનેવી.
મારૂં વચન સાંભળો નિત્ય, એમ આપણી થાયે જીત્ય;
આપણ કપટ કંઇ એક કીજે, જો પાપ થકી બીહીજે.
પાછી સેન્યા સૌએ વાળો, પાંડવ સૈન્યને આવતું ખાળો;
ભીમસેનને ન આવવા દઉં, સાતમે કોઠે તાણી લઉં.
વીંટી વળજો ખટ મહારથી, એને રાખનારો કો નથી;
સેન્યા મુજને સોંપો સઘળી, પાંડવ નહીં શકે એને મળી.
શુણી કૌરવનાં હરખ્યાં મન, કહેતાં જયદ્રથને ધન્ય ધન્ય;
હવે ખટરથી તે કોણ કોણ, શલ્ય કર્ણ અશ્વત્થામા દ્રોણ.
દુર્યોધન ને ભૂરિશ્રવા, ખટરથી એટલા રહ્યા.

વળણ.

ખટરથી એટલા મળ્યા, ને કૌરવે કીધું કપટ રે;
કહે સંજય રાજા સાંભળો, પછી કેમ વઢે સુભટ રે.

કડવું ૪૮ મું–રાગ પરજ.

વૈશંપાયન વદે વળતું, સુણ જન્મેજય ભૂપાળ રે;
કેમ ખટરથીએ કપટ કરીને, માર્યો અર્જુન કેરો બાળ રે.

ઢાળ.

બાળક જે સવ્યસાચી તણો, સુભદ્રાનો જાયો;
ખટમે કોઠે થાપ કરીને, કૌરવ ઉપર ધાયો.
ત્રિત્ય પ્રહરને સમે પાંડવે, જુદ્ધ માંડ્યું પુનરપે;
અભિમન્યુ શોભવા લાગ્યો, ચોદીશાએ વિંધ્યો નૃપે.
પાંડવ પાંચાળ ને સાત્યકી, વૈરાટ ને દ્રુપદ;
ગડગડી પેઠા છઠ્ઠે કોઠે, જેને બળનો મદ.
ત્રાહે ત્રાહે કહી દુર્યોધન બોલ્યો, હાથ એઉએ ધ્રશીયા;
પાંડવ ધાયા કૌરવ ઉપર, કહેતાં માંહે ધશીયા.
કૃપ દ્રોણ ને કર્ણ કૌરવ, શકુનિ અશ્વત્થામા;
દુઃશાસન દુર્મુખ ને જયદ્રથ, તે સર્વે ચાલ્યા સામા.
બાહ્‌લક શલ્ય ને દુર્યોધન, ભોજ ને ભૂરિશ્રવા;
છઠ્ઠે કોઠે સુભટ સર્વે, સેળભેળ ત્યાં હવા.

રથશું રથ ને અશ્વશું અશ્વ, વઢે હાથીએ હાથી;
રથશું ખપવાં તોમર ફરસી, ત્રિશુળ સબળ વાવરે સાથી.
ખેડાં ખપવાં તોમર ફરસી, પાખર તે કપાતી;
ટોપ કવચ ને સેન્યા બખતર, ખલકે વહેતી જાતી.
શ્યામ રૂધિરની નદી ભયાનક, મીન વીરનાં લોચન;
કુંજરનાં મસ્તક કાચબા સરખાં, મગર માથા વિનાના તન.
ભડના ભૂજ ભુજંગ સરખા, રૂધીરના છાંટા;
સેવાળવાળ વીટના, છોલ અંટવાયે આંતરડાના આંટા.
પડે પાળા પ્રાક્રમી, એવી ભયાનક નદી;
માંસ પાળ બાંધી બેઉ પાસે, મુખે વાણી નવ જાય વદી.
શું કહું જનમેજય રાજા, જાણે પ્રાલ્ગુન ફૂલ્યો પલાશ;
કુરૂક્ષેત્ર દીસે લોહીયાળ, કૌરવ નાશાનાશ.
સૌભદ્રેના યુદ્ધ [illegible] અશ્વરે પુષ્પકેરી ધાર;
અમર નર [illegible] મોહ પમાડયા પ્રાણ [illegible] તારેતાર.
પેઠો [illegible] કીધો દ્વાદશ વાટે. તમે [illegible]
નાઠા કૌરવ [illegible] માંહે લોહીઆળા;
ચાર પાંડવ [illegible] ત્યારે કોપ્યો.
સદાશિવની [illegible] કરમાં લીધી;
પછી અભિ[illegible] રે બૂમાડા.
સરિતાની પેઠે [illegible] તો પ્રાળ;
મનમાં એવા વિચા[illegible] ચાવી.
અભિમન્યુએ પુઠે ફરી [illegible] ચાર;
અરે કૌરવે કપટ કીધું [illegible]
દ્રોણ ને ભૂરિશ્રવા, [illegible]
અંતરમાંહે અભિમન્યે વિચા[illegible]
એવે પુઠેથી બહુ સેન્ય લઇને [illegible]
શત્રુ સાગર માંહે બુડયો રે, [illegible]
કહે દુર્યોધન ખટરથીને, ભાઇઓ [illegible]
આવો પાછો નહીં મળે એ, સર્વે મળ.
કહેતાં બાણ ધારા છૂટી, કુંવર લીધે
ભાઇઓ અભિમન્યુને કોણ ઉગારે, પડી વેળા

એકધા દસધા સહસ્ત્રધા, લક્ષ કોટિધા આયુધ.
અંધકાર હાહાકારમય, ત્યાં માર કપટે કીધ;
તેણી વેળા અભિમન્યુ, આપ રૂપે હોતો.
કૌરવ રૂપી સાવજને, અભિમન્યુ આવ્યો પોહતો;
સુભટ વિદ્યા પ્રકટ કરતો ને, રીશ અંતર વ્યાપી.
નિમિષ માંહે અનેકને, કૌરવ નાંખ્યા કાપી;
કાઢે ત્રાડે ચૂકવે, શર ફરીને મૂકે શરત.
રથ ઉપર કરવા લાગ્યો, જાણે માંડયું તાંડવ નૃત્ય;
પાવક જેમ તરૂવરને બાળે, સુકાં કાષ્ટ ને દર્ભ.
ઇંદુ જેમ અળગો નીસરે, ભેદી વાયુને અભ્ર;
તેમ છ સહસ્ત્ર છાયા છેદી, અભિમન્યુ નીસર્યો નીરાળો.
પછી સો સો બાણે પૃથ્વી પાડયા, દ્રોણ ને દ્રોણનો સાળો;
રથ ઉરાડયો અશ્વત્થામાનો, જેમ વાયુથી સૂકું પત્ર.
દુર્યોધન કીધો લૂંટયા સરખો, છેદી ધ્વજા ને છત્ર;
સારથી માર્યો શલ્યનો ને, કરણનું છેદ્યું કપાળ.
મૂર્છા ખાધી દુઃશાસને, કર્યા કૌરવ કાંગારોળ;
કૃતવર્મા યાદવ સોમદત્ત, તે સર્વ ગયા રણ છાંડી.
શું કહું જન્મેજય રાજા તે, જુદ્ધને હું માંડી;
પછી પ્રદ્યુમ્નને સંભારીને, મૂક્યું અગ્ન્યાસ્ત્ર બાણ.
રતિપતિની પાસે ભણ્યો તો, ધનુર્વિદ્યા સુજાણ;
તેણી વેળા પાવક પ્રગટયો, ઊઠી ભયંકર જ્વાલા.
અશ્વ ગજ રથ પાલખી બાળ્યાં, કૌરવ કીધા પાળા;
બળે અંબાડી ધ્વજા કોની, નાસતાં દેહ જળાઇ.
કોના મુગટ ને કેસ બળતા, કોની મૂંછ ને દાઢી;
બૂમ પાડે ને ફુંક મારે, શરીરે થાય ભંભોલા.
તરફડે સેંના રણ વિષે, જેમ દવે દાઝયાં હોલાં;
પછી ખટ રથીએ રણ રાખ્યું, બાણે આણ્યો પર્જન્ય.
અભિમન્યુનો રથ તાણ્યો ને, ઓલવ્યો હુતાશન;
પવન પ્રેર્યો પાર્થ પુત્રે, નાઠા ને ધૈધટ થયું ધુળ કાટ.
વેરી ઉરાડયા વાયુ વંટોળીએ, ઉરાડયો દોહોવાટ;

દ્રોણ કર્ણે સર્પ મૂક્યા, વાયુ ભક્ષ કરી વળગ્યા.
અભિમન્યે ગરૂડ મૂક્યા, સર્પ થયા સર્વ અળગા;
દ્રોણે પરવતાસ્ત્ર મુક્યું, પડે પહાણ પ્રચંડ.
અભિમન્યે વજ્ર વેગે મુક્યું, શલ્યા થઇ શતખંડ;

વળણ.

વજ્ર વેગે મુક્યું, શલ્યા થઇ શતખંડ રે;
ત્યારે કૌરવ સર્વ કોપે ચડયા, કહે સંજય તું સુણ રાજન રે.

કડવું ૪૯ મું.–રાગ ધન્યાશ્રી. (ચાલ શોકની.)

કષ્ટસેન કર્ણનો કુંવર તે, આવ્યો કરીને રીશ;
હલ્લાં માંહે અભિમન્યે, છેદ્યું તેનું શીશ.
છ સહસ્ર રથ ત્રણસેં હાથી, ચઊદસેં તોખાર;
એમ અભિમન્યે માર્યા વળી, સાત લાખ અસ્વાર.
પછવાડેથી કર્ણ આવ્યો, કપટ કરીને પાપી;
અભિમન્યુના સારથિનું, મસ્તક નાખ્યું કાપી.
દુષ્ટ કર્મ દ્રોણે કીધું, છેદી ધનુષની પ્રતિંચાય;
ભુરિશ્રવાએ ઘોડા માર્યા, શલ્યે ભેદી કાય.
કૃતવર્માએ કવચ કાપ્યું, અશ્વત્થામાએ મુગટ;
એમ વિરથ કીધો સર્વે મળીને, સુભટે સુભટ.
સો સો બાણ ખટ્ રથીએ માર્યાં, શરીર કીધું ચારણી;
કરમાં ગદા ને ધાય શૂરો, કૌરવ ઉપર કીધી વારૂણી.
જેવો ખાખર ફૂલ્યો ફાગણ માસે, એવી કીધી દેહી;
નાના પ્રકારનાં બાણ વાગ્યાં, પડયાં સોંસરાં વહી.
જેમ પારધીએ પોપટ વીંધ્યો, તરફડે વન માંય;
તેમ કુંવર ત્યાં કષ્ટ પામ્યો, ત્યાં કોણ આવે સહાય.
કૃષ્ણ અર્જુન ત્યાં સંભાર્યા ને, પિતા માતુલ કો ધાય;
વાઘે વિંટયો મૃગલો, શી જીવ્યાની આશાય.
કાકા કહીને સાદ કીધો, કો ન સાંભળે મારો બોલ;
ભીમને કર્ણે પડે નહીં, માટે કૌરવ વગાડે ઢોલ.

અભિમન્યુએ એમ વિચાર્યું જે, દોહલી વેળા ન હોય કોઇ સાથ;
આણી વેળા ઉગારે તો, મુજને મારા હાથ.
એવું વિચારી દોટ દીધી, કર્ણ ભણી કર્યું મુખ;
ગદા પ્રહારે રાધેને પાડીને, ઝુંટી લીધું ધનુષ.
કર્ણને ચાંપે ટંકાર કીધો, ધ્રુજ્યા ચૌદે લોક;
દ્રોણને કર્ણ કહે ભાઇ નાસો, એને જીતવો તે ફોક.
પડ્યો બાણ વિના મહા વીર તે, મુખે કીધો હુંકાર;
રખે ભાણેજ નવ મરે, કૃષ્ણે કીધો વિચાર.
કપટ કરીને કૃષ્ણ આવ્યા, રૂપ ઉંદરનું ધરી;
અભિમન્યુના ધનુષની, પ્રતિંચા કટકા કરી.
ત્રાહે ત્રાહે દેવતાએ કીધું, એમ નવ ઘટે ગોપાળ;
ભાંગ્યું ધનુષ તે કૌરવે જાણ્યું, વિંટી લીધો બાળ.
ઉપરા ઉપરી ઘા પડ્યા ને, છુંદો કીધી કાય;
તેવે દીસે ગદા હાથમાં લઇને, કૌરવ ઉપર ધાય.
પડ્યો પૃથ્વી થયો એઠો, મુખે પાડ્યો સાદ;
આવો કૌરવ છે કોઇ જોદ્ધો, કરે જુદ્ધનો વાદ.
છ રથીને એકેકી ગદા મારી, અભિમને મસ્તક માંય;
પાટુ પ્રહારે પૃથ્વી પાડ્યો, માની દુર્યોધન રાય.
નાસતા પુરૂષ ચર્ણે ઝાલી, ઝીંક્યા ધરણી સાથ;
બાવીશ સહસ્ર પ્રાક્રમી, માર્યા અભિમન્યે હાથ.
કોથી ઢુકડા જવાય નહીં, સેહવાય નહીં સંગ્રામ;
દુઃશાસનનો પુત્ર ચાલ્યો, કાલકેતુ એવું નામ.
તેના હાથમાં ગદા મોટી, અભિમન્યુના ઉપર નાંખી;
ત્યારે ત્યાંથી ઉડી પડીને, દેહ પોતાની રાખી.
એવે એક શલ્યરાયે, મૂકી મોટી સાંગ;
સર્પણિ સરખી આવી પેઠી, અભિમન્યુને અંગ.
ચૌદ બાણ ત્યાં કર્ણે માર્યાં, ભુરિશ્રવાએ બોગળ;
એવે ત્રણ ગદા કાલકેતુએ મારી, જાણે કુંવરનો આવ્યો કાળ.
દ્રોણ કૃપ ને કૃતવર્માએ, બાણ મૂક્યાં વળી;
મહા પ્રહારથી પારથ પુત્ર, પડ્યો ધરણે ઢળી.

રૂપવંત ગુણવંત કુલવંત, પાતળો કટિનો મોડ;
અકળાઇ પૃથ્વી પડયો, જાણે ભાંગ્યો ચંપાનો છોડ.
વસુધાએ અડક્યો નહીં, બાણે વિંધાઇ રહ્યો અંતરક્ષ;
શક્તિ ભાંગી શરીરની, ભાઇ જૂએ ટગટગ ચક્ષ.
નિશાન વાગ્યાં કૌરવનાં, બોલ્યા દુર્યોધન ધીશ;
જા કાલકેતુ તું પુરો કરની, પગ્યાનું છેદની શીશ.
ત્રાહે ત્રાહે દેવતાએ કીધું, દ્રોણ લાગ્યો કહેવા;
આફણીએ એ મરશે રાજા, તું એને દેની રહેવા.
ભૂપ કહે જો કદાપિ જીવે તો, આપણે નહીં જીવાય;
એવું કહી કાલકેતુ મોકલ્યો, ખડ્ગ ગ્રહી કરમાંય.
મસ્તક છેદવા આવતો દીઠો, આઘેથી પણ પીતરાઇ;
પડ્યાં પડ્યાં ત્યાં અભિમન્યુને, ક્રોધ આવ્યો ભરાઇ.
બકતો વાણી આવતો જાણી, સુતાં સુતાં ગદા નાખી નિરવાણ;
કાલકેતુનું મસ્તક છેદ્યું, ગયા નીસરી પ્રાણ.
અભિમન્યે મન જાણ્યું જે, પ્રાણ ગયા શત્રુ તણા;
પછી મામો કૃષ્ણ સંભાર્યા, જેના ગુણ છે અતિ ઘણા.
શાતા થઇ સુતની કાયાએ, જ્યારે સ્મર્યા શ્રીભગવાન;
એવે સ્વર્ગથી આવી અપ્સરા, લેઇને દિવ્ય વિમાન.
પ્રાણ નીસર્યા અભિમન્યુના, દેહ તે દેવની ધરી;
વેમાને બેસી સ્વરગે ગયો, શ્રોતા જન બોલો શ્રીહરી.

વળણ.

શ્રી હરી મુખ કહો રે શ્રોતા, એમ પડયો અભિમન્યુ રે;
પછી પાંડવે શું કીધું, કૃષ્ણ અરજુન આવે ભુવન રે.

કડવું ૫૦ મું.—રાગ મેવાડો.

અભિમન્યુ પડયો હો, પાંડવે સાંભળ્યું;
સૈન્ય સઘળું હો, શોક કરી ધરણે ઢળ્યું.
કાકા ચારે હો, આવ્યા ધાઇજી;
પડયો દીઠો હો, અભિમન્યુ ભાઇજી.
ચંદ્ર વદન હો, અંબુજ નયણજી;
પ્રાણ પોખી હો, કીધું શયનજી

આક્રંદ કરતા હો, કાકા ચારજી;
હાથે કરતા હો, હૃદયા પ્રહારજી.
એ બાળકડા હો, હો બાકુવા રૂડાજી
અમો ન જાણ્યું હો, કૌરવ કુડાજી.
રડે યુધિષ્ઠિર હો, ઉઠો બાપજી;
હું અર્જુનને હો, શો દઇશ જબાપજી.
સુભદ્રા કુંતા હો, અને પાંચાળીજી;
તેઓની દેહડી હો, દીકરા તેં બાળીજી.
કોમળ જેવી હો, કમલની પાંખડીજી;
તે કેમ જીવશે હો, ઉત્તરા રાંકડીજી.
રૂવે ભીમસેન હો, વેળા કોપીજી;
પાર્થ ગયા છે હો, મુજને સોંપીજી.
વળતી પાડી હો, ભીમે ચીશજી;
નાઠા કૌરવ હો, દીશો દીશજી.
પાંડવ પૂર્યા હો, સર્વ શિબીર ભણી;
વાટ જુએ છે હો, માતા કુંવરતણી.
સુભદ્રા ઉત્તરા હો, ને પાંચાળીજી;
અભિમન્યુ ન દીઠો હો, સેના ભાળીજી.
વાજીંત્ર વાજે હો, સૈન્યનાં શોક ભર્યાજી;
મૌને મૌને હો, સાથે પરવર્યાજી.
અભિમન્યુ કેરી હો, વાર્તા સાંભળીજી;
નારી સર્વે હો, શોકે મૂર્ચ્છા વળીજી.
જળ વિના મીનજ હો, એણીપેરે તલપતીજી;
વિરને સંભારી હો, વામા વિલપતીજી.
સુભદ્રાનો હો, શોક સમાવીયોજી;
એવે સમે હો, અર્જુન આવીયોજી;
થાયે વાટમાં હો, માન શુકનજી;
સુકે કંઠ હો, ફરકે લોચનજી.
પૂછ્યું શ્રીકૃષ્ણને હો, હો ત્રીભુવન ધણીજી;
શોક ભરી સેના હો, દીસે છે આપણીજી.

માણસ હીડે છે હો, હુંથી લાજતાંજી;
દયાળજી હો, દુંદુભિ કાં નથી વાજતાંજી.
મારા મનમાંહે હો, મેં કળ્યું સર્વથીજી;
ભાણેજ તમારો હો, તે જીવતો નથીજી.
હવે શું થશે હો, જો સાચું હશેજી;
દીકરો જાતાં હો, જે સર્વે જશ જશેજી.
કૃષ્ણજી બોલ્યા હો, એમ ન કીજીએજી;
રોતું વળતું હો, તપાસી લીજીએજી.
આવ્યા સભામાંહે હો, બેહુએ દડબડ્યાજી;
પાર્થને જોઇને હો, પાંડવ રોઇ પડયાજી.
યુધિષ્ઠિર બોલ્યા હો, શું આવ્યા તમોજી;
સૌભદ્રેરૂપી હો, સૂરજ આથમ્યોજી.

વળણ.

આથમ્યો સુરજ સાંભળી, નર નારાયણ મૂર્ચ્છા પડયા રે;
અભિમન્યુના ગુણ સંભારીને, પિતા ને માતુલ રડયા રે.

કડવું ૫૧ મું.—રાગ વેરાડી.

અર્જુન પુત્રને ઘણું ટળવળે, તેથી ત્રિકમ બમણું વળવળે;
દ્રુપદરાયે આસનાવાસના કરી, રોયે પુત્ર નવ આવે ફરી.

ઢાળ.

ફરી ન આવે રૂદન કીધે, અર્જુન વિશ્વાધાર;
પછી સજ થઇને સવ્યસાચી પુછે, ભીમને સમાચાર.
કેમ પડયો એ પુત્ર મારો, કુળ બોળ્યું કે તારિયો;
નાસતાં મુઓ કે નીમક ખોયું, શકે કોણે મારિયો.
ભીમ કહે ભત્રીજો પડયો, વાણીએ આવે નહીં;
કૌરવ કુંજર મર્દીયા, એ સુભદ્રે મોટો સિંહી.
દશ સહસ્ર સુભટ સંહાર્યો, માર્યો અયોધ્યાનો રાજંન;
સોળ સહસ્ર સુભટ સંગાથે, માર્યો લક્ષ્મણ તંન.
શલ્ય સુત રૂક્મ્નરથ માર્યો, વળી કર્ણ સુત વૃક્ષસેન;
કૌરવ સેના નાસતી, જેમ વાઘ ભયથી ધેન.

સેવા ક્ષોહિણી સૈન્ય માર્યું, એણે રાડ કીધી એવી;
પછી કૌરવે કપટ કીધું, મોકલ્યો જયદ્રથ બનેવી.
તેણે અમો સો ખાળ્યા ભાઇ, ગયો એકલો સુભટ;
સાતમે કોઠે બાણ સાંધી, રહ્યા ત્યાં ખટ રથ.
સર્વે મળી અકળાવ્યો, જાણું કેમ કીધો નાશ;
અમો જોવા ગયા તો, કાળકેતુ પડયો દીઠો પાસ.
સાંભળી તે બોલ્યો અર્જુન, મુખે તે ખોંખારીઓ;
મસ્તક છેદ્યા વિના એને, વેગળેથી મારીઓ.
જયદ્રથે અનર્થ કીધો, ખાળ્યા ભાઇ તમો;
એ પાપીને વિદારવાની, પ્રતિજ્ઞા કરૂં છઉં અમો.
સ્નાન સંધ્યા ખટકર્મ, બ્રાહ્મણ થઇ મુકે જેહ;
કાલે જયદ્રથને ન મારૂં તો, પાપ મુજ શીર તેહ.
ક્ષત્રી જે કોઇ રણ તજે, ને ગૌ બ્રાહ્મણને ઉથાપે.
કાલે જયદ્રથને ન મારૂં તો, બેસે શીર મુજ પાપે.
પર નારીને ભોગવી, ગર્ભપાત કરાવે જેહ;
કાલે જયદ્રથને ન મારૂં તો, પાપ મુજને તેહ.
કાલે સાંઝે મસ્તક એનું, છેદું નહિ નિશ્ચે તાક;
એકોતર શત પૂર્વજ મારા, પડે કુંભીપાક.
સાંજ ઓરો નવ હણું, સૂર્ય અસ્તાંગત થાય;
તો કાષ્ટ સીંચી તેમાં, હું હોમું મારી કાય.
એમ જ્યારે પ્રતિજ્ઞા કીધી, ગાજ્યા ગાંજીવપાણ;
સુભટ સર્વે શંખનાદ કીધા, ઘા વજ્યા નીશાન.
દુર્યોધનને સેવકે જઇ, કહ્યો સમાચાર;
સ્વામિ પાર્થે પ્રતિજ્ઞા કીધી, જયદ્રથ મારવા વિચાર.
ચિન્તા થઇ કૌરવને પછે, રાતે શકટવ્યૂહ રાકીયો;
સેનાને અંતે ભોમમાં જીવતો, જયદ્રથને દાટીયો.
વહાણું વાતાં જુદ્ધમાંહે, દાઝ આણી અર્જુન;
જયદ્રથ તો જડયો નહીં, પછી કૃષ્ણે વિચાર્યું મન.
ચક્ર સુદર્શન મુકીયું, લોપીયું અજવાળ;
ઘટિકા ચાર તે દિવસ છે પણ, છબીલે કીધો સંધ્યાકાળ.

અર્જુને આયુધ છોડયાં, પડયો રથથી ઉતરી;
બાણ સાંધી અગ્ની મૂક્યો, ભાંગ્યા રથ એકઠા કરી.
નમસ્કાર કર્યો સર્વને, રૂવે પાંડવ ને મોરાર;
કૌરવે અનર્થ કીધો, જયદ્રથ કાઢયો બહાર.
એવે અંતરમાંહે વિચારી કૃષ્ણે, સુદર્શન અળગું કર્યું;
અર્જુનને ત્યાં સાન કીધી, પારથે ધનુષ કર ધર્યું.
કાલચન્દ્ર એક બાણ મૂકી, અંતર આણી રીશ;
કુંડળ મુકુટ સહિત છેદ્યું, જયદ્રથનું શીશ.
અર્જુન પ્રત્યે બોલીયા, સમર્થ અશરણશર્ણ;
એનું મસ્તક જો હેઠું પડશે તો, તારૂં પડશે ધર્ણ.
પારથે મસ્તક ઉરાડયું તે, ગયું ગંગામાંય;
શ્રાદ્ધ સારતો પિતા જયદ્રથનો, નામ વ્રેહદ્રથ રાય.
દીકરાનું મસ્તક દેખીને, બાણ હૃદયાસું વાગ્યું;
હાથે હેઠું મુકતાં, પોતાનું સાથે ભાંગ્યું.
રાય ધૃતરાષ્ટ્ર સાંભળી, સંજય પ્રત્યે પુછે;
એ મસ્તક પડયાં સાથે હેઠાં, કહોને કારણ શું છે.
વરદાન માંગ્યુંતું દેવ પાસે, તે પોતાને આવી નડયું;
સંજય કહે સાંભળ રાજા, પાંડવનો ઇન્દુ ચઢયું.
જીત્યા પાંડવ વળ્યા વેગે, અંતે માર્યો દુર્યોધન;
કુંતા કુંવર જીતીયા, સુણ ધૃતરાષ્ટ્ર રાજંન.
વૈશંપાયન બોલીયા, સુણ જનમેજય રાજન;
અહીં થકી પૂરૂં થયું, અભિમન્યુનું આખ્યાન.
યુગ્મ છંદ એકાવન કડવાં, એકપદ ત્રણ સવાય;
પંચ સાખી એક કડખો, એક પંચ દુહાય.
રાગ સત્તર બીજી ચાલ છે, ચોવિશે એ સંક્ષેપ સાર;
અગિયારસેં ચોપાઇ એની, જાણજો નિરધાર.
સંવત સત્તરસેં સતાવીશમાં, કર્યા છે પદબંધ;
શ્રાવણ સુદી પંચમીએ, પૂર્ણ કીધું પ્રેમાનંદ.
કરતાં કવિતા કૃષ્ણજીની, નિમિત્ત માત્ર તે હુંય;
આશરો અવિનાશનો, કવિ જન બોલે શુંય.

મહિમા મોટો કૃષ્ણજીનો, અભિમન્યુનું ચરિત્ર;
સાંભળતામાં પાપ જાયે, શ્રોતા થાય પવિત્ર.
જે કો ગાએ સાંભળે, તેના બળે તે કુડાં કર્મ;
મહાભારત દ્રોણ પર્વમાં, અભિમન્યું પ્રાક્રમ.

વળણ.

પ્રાકૃત કથા અભિમન્યુની, કવી છે પ્રેમે કરી રે;
ભટ પ્રેમાનંદ કહે કર જોડી, શ્રોતા જન બોલો શ્રીહરી રે.

મદાલસા.

કડવું ૧ લું.—રાગ કેદારો.

પ્રથમે પ્રણમૂં ગણપતી, જેથિ ટળે મહા દુરમતી;
સારં કરો મુને સરસ્વતી, હું મૂઢમતિ લહેતો નથી.

ઢાળ.

સેવક જાણી તમતણો, કલ્યાણ કરો કૃપાય;
કમળભૂકુંવરીને આરાધું, મનોરથ પૂરણ થાય.
દાસ જાણી દયા મન આણી, દેવી થજો તુષ્ટમાન;
ગત આપો પદબંધ કરવા, મદાલસા આખ્યાન.
વૈશંપાયન વાણિ વદે, સુંણ જનમેજય રાજન્ન;
એક વાર યુધિષ્ઠિર રાજા, હસ્તિનાપુરમાંય રતન્ન.
ભોવન સર્વે શૂન્ય ભાસે, કૌરવ ગયા સુર લોક;
તેથી યુધિષ્ટિર રાજ કરંતે, અંતર ઉપન્યો શોક.
અરર આ પાપી પેટ માટે, સર્વ જન પમાડયા મર્ણ;
સુખને માથે શિલા પડો, આ રાજ છે લોહિવર્ણ.
પોતે કરે છે કલ્પના, એવે આવ્યા નારદ મુન્ય;
પાંડવ અલ્પ જોયા વાળ. જોતે, સભા દિઠી છે શૂન્ય.

મહિપતી મળવા ધસ્યા, મળી દીધું મુનીને માન;
દિવ્યાસને બેસાડી ભૂપે, પૂજ્યા શ્રીભગવાન.
વિસ્મય થૈને દેવ ઋષિ એમ, પાંડવ પ્રત્યે પૂછે;
સુભટ કો ભાસતા નથી, કારણ કહોની શૂં છે.
શાખા શત્રૂ કેરિ ટાળી, રહ્યા ન કો ત્યાં રાય;
પહોંચે પાંડવ ક્ષેમ કુશળે, શ્રીહરી જેને સહાય.
નીશ કટક પૃથ્વિયે પડ્યું, દીઠું સ્વર્ગનું સુખ;
તે તમ મનસાથી જુવો એ, કોણ પ્રગટ્યું દુઃખ.
ધર્મ કહે રે શ્યામજી, મેં માર્યા સહૂ જન્ન;
ફરી મેં દીઠું નહીં એ, એકો વાર સ્વપન્ન.
પિત્રાઇ ભાઇ પિતામહ ગુરૂજી, તેહ પમાડ્યા મર્ણ;
અભિમન્યુ સરખો પુત્ર પડિયો, સગો બાન્ધવ કર્ણ.
ગહન ગતિ સંસારની એ છે, માયાનું આવર્ણ;
કહો નારદજી એ શું હશે, કોણ પામે છે મર્ણ.
મર્ણ પામ્યા ને દહન દિઠું, ફરી જીવે છે બીજીવાર;
યમ લોકથી પાછું ફર્યૂં હોય, તે કહો બ્રહ્મકુમાર.
દેવઋષિ એમ બોલિયા, સુણો યુધિષ્ઠિર રાજન્ન;
મદાલસા મરીને જિવી છે, તેનું કહું આખ્યાન.
કથા એહ ઇતિહાસની, મહા માર્કણ્ડેય પુરાણ;
ધર્મ કહે રે સ્વામિજી તે, કહોની યથાર્થ વાણ.

વળણ.

કહિયે વેણાપાણ મુજને, પ્રેમ ધરી ઇતિહાસ રે;
પુનરપિ જીવી પ્રેમદા, તે કવણ કારણ હાસ રે.

કડવું ૨ જું.—રાગ આશાવરી.

નારદજી એમ ઓચરે રે, સાંભળ પાણ્ડુકુમાર;
ઋષિ માર્કણ્ડેય તપ કરતા કહું, જાહ્નવી તટ મોઝાર.
માધવને મન ચિંતા ઉપની, રખે લેતો ઈંદ્રાસન્ન;
મેનકા છળવા મોકલી, જેમ તપ થાયે નિર્ધન્ન.
સાંચરી સાંતરી થૈને, સજી શુભ શૃંગાર;
મુનિમુખ આગળ આવિને, કરતી હવી થૈકાર.

કોકિલા કટે કરીને, ગાતિ સંગિત ગીત;
પંચબાણ માર્યાં મકરધ્વજનાં, તેથિ જાગ્યો અતીત.
અનંગ થકો આકુળવ્યાકુળ, તવ થયો તપનો ભંગ;
ઉઠિ ચાલ્યા અબળા પુઠે, દેખી શરિર સુરંગ.
ઉડિ મેનકા અંતરિક્ષ માર્ગે, ઋષિનું હવું વિહ્વલ મન્ન;
કામપૂરણ કાંઇ ન સૂઝે, પછે દોડતા તે વન્ન.
વીર્ય પડિયું તટ ઉપર જ્યાં, ઋષિ ગયા ગંગાતીર;
એક ઘટિકાયે અશુદ્ધિ ટળિ, વળિ શુદ્ધ થયુંજ શરીર.
એવે એક ત્યાં બગલી આવી, મચ્છનૂં ધારિ ભોજન;
તર્તું વીર્ય અતિ ઉજ્જવલ દીઠૂં, કીધૂં તે પ્રાશન્ન
ગર્ભ રહ્યો તે પક્ષિણીને, પ્રસવ્યા સત્તકુમાર;
પાંખો પરમ મનોહર રતન, પણ પુરૂપતણો આકાર.
બગલી મન આનંદ પામી, પ્રેમ ધરીને પાળે;
ઉડીને જવ બેસવા લાગ્યા, તવ ભાર ન ઝીલ્યો માળે.
ભક્ષ કરે પોતાની મેળે, વહેંચી આપતિ માત;
એવે તપશ્ચર્યા કરતો જે કહું, આવ્યો તેહનો તાત.
તાપસને આવતો દેખી, ગયા તેહની પાસે;
પુજા કિધી પક્ષિયે મુનીની, તવ હરખ્યા અતિ ઉલ્હાસે.
માર્કંડેય મન્ન વિમાસતા, ભૂત ભવિષ્ય વર્તમાન;
પક્ષિણીથી પ્રસવ પામ્યા, પણ મ્હારા એ સંતાન.
સગાઇ જણાવી સૂતને, વળી ભેટિ મનવ્યો ઉજેશ;
આસને તેડયા પોતાને પછિ, આપિયો ઉપદેશ.
નિગમ શાસ્ત્ર ભણાવિયાં, અને આપ્યું આતમજ્ઞાન;
સંસારનૃં સૂખ તે દૂઃખ કરિને, ઓળખાવ્યા ભગવાન.

વળણ.

ઓળખાવ્યા શ્રી ભગવાનને, બ્રહ્મજ્ઞાની સત કર્યા રે;
પછિ પુત્રને નિજજ્ઞાન આપી, પિતા અદર્શ ત્યાંથી થયા રે.

કડવું ૩ જું.—રાગ કેદારો.

નારદજી એમ ઓચરે રે, ધર્મસુત શ્રવણે ધરે;
શું કરે સહૂ ઋષિ વન વિખે, ખાઇ કંદ મૂળ વિદ્યા શિખે.

એક શુભજડ નામે મુનિ ભગવાન, તે ઇચ્છે આતમજ્ઞાન;
તે સ્થાનકે આવી કહે શુભ મુખે, કહો પક્ષી બેઠા તમો સુખે.

ઢાળ.

શુભજડ મુખ બોલિયો, પક્ષિને કરી પ્રણામ;
ગુરૂ થૈ મુને જ્ઞાન આપો, પહોંચાડો શ્રીધામ,
તવ પક્ષિએ શિષ્ય કરી રાખ્યો, આપ્યો બ્રહ્મ ઉપદેશ;
મોહ જાળથી મુને મુકાવ્યો, કહી ટાળ્યો કર્મ કલેશ.
સતગુરૂ કહે સાંભળ શુભજડ, હરિ ભક્તિથી મુક્તિ મળે;
એવું જાણી ભજો ભાવે, આવાગમન ફેરો ટળે.
શિષ્ય કહે સાંભળિયે સ્વામી, કોણ મૃત્યુ થઇ જીવિયું;
ભસ્મ થઇ યમ લોકેથી મુની, કહોની કોણ પાછું ફરિયું.
ગુરૂ કહે ઇતિહાસ છે એક, તેહ કહું વિસ્તારી;
પુર્વે મૃત્યુ થઇ જીવી છે, મદાલસા એક નારી.
ગાલ્લવ નામે ઋપીશ્વર મ્હોટો, તેણે આરંભ્યો છે યજ્ઞ;
ગંગાતટ તપ કીધો બહુ, પધરાવ્યા મુનિ સુજ્ઞ.
બ્રહ્મચારી, ગૃહસ્થ વાનપ્રસ્થ, શ્રીપાત સંન્યાસી;
સપ્ત ઋષી આદે સહુ આવ્યા, મુનિ સહસ્ત્ર અઠ્યાસી.
વેદિયાનિ વરૂણિ કીધી, કલશ કિધા સ્થાપન્ન;
હુતદ્રવ્ય હોમે નિવેદી માંહે, ધુમ્રે છાયો ગગંન.
ધ્વજકેતુ દાનવના કુંવર, માહા માયાવી પાપી;
પાતાલકેતુ ને તાલકેતુ, તેણે પ્રજા સર્વે સંતાપી.
તે પાંચમે પાતાળ વસિયા, નાદ સાદ ન જાણી;
તે ઘેર વેણાધીશ ગયા, મહા હર્ખ મનમાં આણી.
આરોપી પુષ્પની માળ કંઠે, પૂજ્યા પછે મુનિરાય;
દૈત કહે ભલે સ્વામી આવ્યા, પણ કોણે કિધી પૂજાય.
નારદ કહે તમો ટળ્યા આજે, છે ગાલ્લવને ઘેર જાગ;
દેવે માંહોમાંહ્ય વહિને, કહાડયો તમારો ભાગ.
શક્તિ હોય તો જઇ જૂવો, પડો જ્ઞાનમાં ત્રૂટી;
સામગ્રી અનંત જે છે ત્યાં, તે લઇ આવો લૂટી.

વળણ.

લૂટી લોહો કહિ વળ્યા નારદ, અસુર સામગ્રી કરે રે;
ભટ પ્રેમાનંદ એમ કહે, પછે શું પુણ્ય પ્રતાપ રે.

કડવું ૪ થું.—રાગ કહાલેરો.

દાનવ એહુવે માયા કીધી, યજ્ઞ કરવા ભંગ રે;
પૃથ્વી ભેદી બહાર નીસર્યા, પ્રગટયું, પ્રૌઢ મ્હોટું અંગ રે. દાન. ટેક.
નારદ નોંતરૂં ઋષી વિસરયા, તે થકિ રિસ અંતર આવી રે;
યજ્ઞ ભાગવા બ્રહ્મસુતે આ, દૈત મુકયા હુલકાવી રે. દાન.
કરતા ગરજના ગંગાતટ પર, મુખે પાડતા સ્હોર રે;
બંન્યો વેરી રહિત અંતરિક્ષે, કરે અંધારૂં ઘોર રે. દાન.
કરે કોરણ ને કડકડાટા, વરસે માંસ રૂધીર રે;
દશો દિશા આવરિને લીધી, પાપી પાડે ચીસ રે. દાન.
ગિરિ તરુવર વરસે પરજન્ય, ઉઠિ ન્હાઠા બ્રાહ્મણ માત્ર રે;
જે જેમ તે તેમ સરવ રહ્યું રે, વસ્ત્ર પુસ્તક પાણી પાત્ર રે. દાન.
ગૌતમજી ને ગર્ગાચાર્ય, વસિષ્ઠ ને વામદેવ રે;
અત્રિ અગસ્ત્ય ને દુર્વાસા, નાઠા સહુ તતક્ષેવ રે. દાન.
મિત્ર વરુણ વાયૂ ને વાલ્મિક, રાજઋષિ વિશ્વામિત્ર રે;
સરવ ગયા ન રહ્યા એકીમાં, પછે ગાલ્લવે મૂકી મિત્ત રે. દાન.
ઋષી દુખી થૈ ચોગમ નાઠા, પાપિષ્ટ પડિયા તુટી રે;
યજ્ઞ સામગ્રી નાનાવિધની, તે સહુ લીધું લુટી રે. દાન.
પાકશાકનાં પાત્રજ મ્હોટાં, માંહે ભર્યાં સહુ અન્ન રે;
તે સહુ પાતાળે જઇ નાખ્યું, લિધું દક્ષણાનું ધન્ન રે. દાન.
મણ્ડપ ઉરાડી નાખ્યો તે પછિ, ગયા ઠામ પાતાળ રે;
ગાલ્લવ મન અતિ શોક જ પામ્યો, ચાલ્યું નહીં તે કાળ રે. દાન.

વળણ.

તે સમયે સમર્થ કો નહીં, જે, અસુર વર્ગને હણે રે;
પછે આંસુપાત ઋષિએ કર્યું, ભટ પ્રેમાનંદ એ ભણે રે.

કડવું ૫ મું.—રાગ દેશાખ.

બ્રાહ્મણ સહુ ન્હાસી ગયા રે, જેમ તેમ બારેવાટ;
થઇ ગયા અતી ગળગળા રે, ગાલ્લવ મન માંહે ઉચ્ચાટ.

સામગ્રી જે માહરી રે, સઉ લઇ ગયા પાતાળ;
મ્હેણું એ મ્હોટૂં થયૂંરે, ઋષિ ન્હાઠા અંતરિયાળ.
પુસ્તક આ કરમે પડયાં રે, કૈં ફુટાં પાણી પાત્ર;
ભાઇયો મુજ ભુખ્યા ગયા રે, મમ કાર્યથી મુનિ માત્ર.
મેં જન્મ શાને ધર્યો રે, કહાં પ્રસવ કીધો માત;
ઉછરી હૂં ગુણથી મળ્યો રે, આ તે શો ઉતપાત.
જે જે અતઃપર નીપજે રે, તે તો મારાં કર્મનો વાંક;
યજ્ઞ તો આરંભિયો રે, કેમ કરી શકું હૂં રાંક.
જો તજૂં પ્રાણ આ માહરો રે, અવર નથી કો ઉપાય;
કાષ્ઠ તો ટોળે કર્યાં રે, ગાલ્લવ ગંગાતટ લઇ જાય.
પાવક પ્રકટિયો રે, ઉઠિ આકાશ પ્રમાણે ઝાળ;
ગાલ્લવે ત્યાં ઉભા રહી રે, ભજિયા શ્રીગોપાળ.
સાર કરોની શ્યામળા રે, તૂં વિણ નથિ બીજો કોય;
હૃદયા ફાટતે રે, ઋષિ નેત્ર ભરીને રોય.

દેહ પાડવા તે તત્પર થયો રે, કાષ્ઠ ઉપર ધરિયો હાથ;
એવે આવિયા રે, અંતરિક્ષથી વૈકુંઠનાથ.
કહો કાં મરો મહા મુનિ રે, એણીપેર બોલ્યા શ્રીભગવાન;
કૃપાળુ છો કહે મુનિ રે, હા માગી લ્યો વરદાન.
ગાલ્લવ બોલિયા રે, સ્વામી આપો અગણિત ધન્ન;
હું તેણે કરીને પ્રભૂ રે, આરંભૂ ફરિ યજ્ઞ.
જા ધન આપિયૂં રે, એણિપેર બોલ્યા શ્રી જુગદીશ;
રળિયાત ઋષિ તવ ત્યાં થયા રે, નામ્યું શ્રી હરીને શીશ.
પછે પૃથ્વી માંહ્યથી રે, ઋષિને જડયું અગણિત ધન્ન;
તેથી યજ્ઞ આરંભિયો રે, ફરિ તેડયા તે મુનિજન્ન.
દ્રવ્ય ઘણું ખરચ્યાથકી રે, ગાલ્લવ મન વાધ્યો ગર્વ;
વાડવ છે લ્હાં જેટલા રે, તે તો હૂં થકિ હેઠા સર્વ.

વળણ.

હૂં થકિ હેઠા સર્વથા, વિચાર કરે મન જેટલે રે;
એવે પાતાલકેતુ ને તાલકેતૂ, અંતરિક્ષથી આવ્યા તેટલે રે.

કડવું ૬ ઠું.—રાગ ભીમપળાસી.

સતગુરૂ બોલ્યા હો, વાણિ સુખદાયજી;
સુણજો શુભજડ હો, કહું કથાયજી.
ફરી કરિ મંડપની હો, રૂડિ રચનાયજી;
ઋષિયજ્ઞનો હો, કહું મહિમાયજી.

ઢાળ.

અંધકાર દીઠો અંતરિક્ષે, અસૂર બન્ને આવીયા;
ગીરી તરૂવર માંસ શોણિત, માયા કરીને લાવીયા.
કરી કોરણ કડકડાટા, રેણુ ઉડે ભયભીત ઘણી;
વાપિ લીધિ દસો દિશા, માયા કીધી પોતાતણી
જેમ તેમ ઉડી ગયા, ઋષિ સાથ સૌ ન્હાસી ગયો;
દીક્ષા મૂકી ગાલ્લવ, યજ્ઞ વળી અમથો રહ્યો.
માગિ ત્રાગી અન્ન લાવ્યા, બ્રાહ્મણ તેડયા ત્રિજિ વારે રે;
મુનિ માત્ર સહૂ મળી બેઠા, કીધો એક વિચાર રે.
દિક્ષિત કહે ભાઇ સાંભળો, કાંઇ ફરી તપાસો આપ;
આ વાર આવે અધર્મિ તો, સુખરૂપ દેજો શાપ.
વસિષ્ઠ વળતૂં બોલીયા, એણે ઇશ્વર આરાધ્યા સહી;
વરદાન માહાદેવનૂં, તેથિ શાપ તો લાગે નહીં.
પછે વિદ્યાયે ધન ગુપ્ત રાખ્યું, ચાલતો કીધો હોમ;
દેવતા અતિ હર્ષ પામ્યા, જવ ધુમ્ર આવ્યો વ્યોમ.
પાતાલકેતુ ને તાલકેતૂ, આવ્યા અંધારૂં કરી;
ભય પામ્યા બ્રાહ્મણ નાઠા, યજ્ઞભંગ હવો ફરી.
વળિ સર્વ લૂટી ગયા પાપી, ગાલ્લવ અતિશે કળકળ્યો;
એક વાર પાધરૂં નવ ફર્યૂં, ત્રણ વાર તો હૂં આફળ્યો.
દેવને અર્થે યજ્ઞ માંડયો, જ્યમ સુર સંતોષાય;
ત્રણ વાર તો રેવણિ થયો, અમરે ન કીધી સ્હાય.
પછે ઉદક અંજલિ કર લિધી, ચઢી ઋષિને રીસ;
ઓઘ ટાળૂં અમરગણની, શાપૂં કોટિ તેત્રીસ.

આકાશ ભણિ અવલોકિયૂં, ક્રોધ કરિ મુનિજન;
દેવતાઓને દુઃખ પમાડૂં, ને લઊં ઇંદ્રાસન.
અમરગણ અંતરિક્ષ આવ્યા, ઋષિ હમારો શો વાંક;
દૈત દમે તો તેહને શાપો, અમર શૂં કરે રાંક.
ગાલ્લવ કહે સૌ સાંભળો, કરો યજ્ઞની સ્હાય;
ભંગ થાશે તો હું શાપિશ, આવી કરો રક્ષાય.
સાંભળીને સુર રહ્યા, તે અંતરમાંહ્ય થયા દુખી;
એક અશ્વ આપી પોતાનો, કહ્યું નારદ થાઓ તમો સુખી.
કહેવું ઘટે તે કહાવીયૂં, નારદ સ્વર્ગથિ ઉતર્યા;
અરે દક્ષ દુઃખ મુકો મનનૂં, વેણાપાણી ઉચર્યા.
અશ્વ મોકલ્યો ઇંદ્રરાયે, લઇ જાઓ અયોધ્યામાંહ્ય:
શત્રૂજિત મહા પ્રબલ રાજા, રાજ કરે છે ત્યાંહ્ય.
તેહને ઋતુધ્વજકુંવર બળિયો, પરાક્રમી જોદ્ધો ઘણો;
તેહને તુરિ આ આપજો, તવ યજ્ઞ થાશે તમતણો.

વળણ.

પછે અશ્વ આપી નારદ વળિયા, તમતણો યજ્ઞ રાખશે રે;
ગાલ્લવ અતિ આનંદ પામ્યા, હવે અયોધ્યા તે જશે રે.

કડવું ૭ મું.—રાગ રામગ્રી.

ગાલ્લવ ચાલ્યા અયોધ્યા ગામજી, શીઘ્રે પહોંચ્યા રાયને ધામજી;
શત્રૂજિતે દિધું અતિ માનજી, આસન આપ્યૂં પરમ નિધાનજી.

ઢાળ.

આસન આપીને પૂજન કીધૂં, પછે પુછ્યો સમાચાર;
કહો સ્વામીજી કેમ પધાર્યા, સાથે શો છે તોખાર.
મૂનિ કહે હો મહિપતિ, છે તૂજ સાથે કાજ;
અશ્વ લઇ હું આવીયો, દેવે મોકલ્યો છે મહારાજ.
મેં ભિક્ષા માગિને યજ્ઞ માંડયો, મુનિ તેડયા સૌ મંદીર;
પાતાળકેતુ ને તાળકેતુ, રાક્ષસ બન્ને વીર.
માયા કરિ તે આવિયા, યજ્ઞનો કીધો ભંગ;
પુછે મુને એવી ઇચ્છા થઇ કે, દેહ કરૂં આ ભંગ.

એવે અમરે નારદ મોકલ્યા, આપ્યો સાથે અશ્વ;
કહાવ્યું કે શત્રૂજીતને આપજો, તેથી થાશે સર્વ.
માટે કહું તમો મહીપતી, જે ઋતુધ્વજ આપ કુમાર;
આપો તેહને તેડી જાઉં, અશ્વે થશે અસ્વાર.
ક્ષેમકુશળ કરિ આણિ આપિશ, પાછો તારે ઘેર;
ના ન કહેશો મહિપતી, થાય ચાલતિ પુન્યની સેર.
વચન સુણી તવ વિપ્ર કેરાં, રાજાને લાગી ઝાળ;
અતિસે મનમાં ખેદ પામ્યો, ગાલ્લવ મળિયો કાળ.
પછે સૂત સામું નિહાળ્યૂં, બોલી ઉઠયા મહારાજ;
આ ઋષિજી શું કહે છે તે સુણ, કરિ શકશો કાંઇ કાજ.
ઋતુધ્વજ તવ બેઠો થયો, શું જાણે ક્ષત્રી નામ;
ભાગ્ય હોય તો આ અંગ મારૂં, ઋષિને આવે કામ.
ચિંતા ન કરશો તાતજી, મહા પૂર્ણ છે એ અધ્યયન;
અસૂરને ઉશડિ નાખૂં, કરાવૂં વળતો યજ્ઞ.
પાયે લાગ્યો તાતને, તવ મસ્તક મુકયો પાણ;
મહીપતી કહે છે મૂનિ, મારા લૈ જાઓ છો પ્રાણ.
રક્ષા કરજો એહની, છો તમો શ્રી ઋષિરાજ;
વિવાહ કર્મ કીધૂં નથી, એટલી છે મૂને દાઝ.
અનંત માગાં આવિયાં, પણ ન લીધું કન્યાદાન;
પુત્ર કહે પર્ણું પ્રેમદા, જો હોય મૂજ સમાન.
એવી તો કો નાં મળી, રૂપ કળા ગુણ સંપન્ન;
તમો શિખામણ એવી દેજો જે, વિવાહનૂં કરે મન્ન.
વળાવિને વળ્યો ભૂપતી, નીર તો નેણે ઢાળી;
ઉભા રહી સૌ કો જૂવે, રાજપુત્રને વાળી વાળી.
ગાલ્લવ પંથે પરવર્યા, આગળ રાજકુમાર;
આશ્રમે બન્યો આવિયા, અશ્વે થૈ અસ્વાર.
ફરી યજ્ઞ આરંભિયો, હરખ્યું અંતઃકરણ;
દશો દિશાએ મોકલ્યાં, ઋષિઓને નિમંત્રણ.
બ્રાહ્મણ સર્વે આવિયા, રાજપુત્રે કર્યો નમસ્કાર;
મુનિ મન બહુ આનંદિયા, ત્યાં વરત્યો જયજયકાર.

વળણ.

વરત્યો જયજયકાર ને, ઋષિ સર્વ સાથે ભણે રે;
સાદ સાંભળિ આવિયા એ, ઋતુધ્વજ તેને ક્યમ હણે રે.

કડવું ૮ મું.—રાગ રામગ્રીની દેશી.

વેદાધ્યયન ધ્વનિ મચી ઋષિથી, શબ્દ થાય અઘોર રે;
સ્વાહા શબ્દે આવિયા તે, કર્યું અંધારૂં ઘોર રે.
અંધકાર ઉપન્યો અંતરિક્ષે, તવ ખળભળ્યા ઋષિજન;
જેમ હતા તે તેમ નાઠા, રહ્યાં રાંધ્યાં અન્ન.
સાદ કરિ સૌ બોલાવ્યા ને, કહ્યું પછે ઋતુધ્વજ;
બીશોમાં આ ઋષિ ઉભો થયો, ધનુપ કર્યું મમ સજ્જ.
ગાલ્લવ કહે તમે પહોંચી શકશો, મુને થાય છે ઉચાટ;
મિથ્યા ઋષિયોને શિદ રાખો, સકાળા લાગે વાટ.
રાજપુત્ર કહે સ્વામિજી, જો રાક્ષસ આવે લક્ષ;
એકલો હું સૌને મારૂં, ન માગું કોઇનો પક્ષ.
તો એ એનો શો આશરો, જો આપૂં ગૂંદીપાક;
ઉરાડું અંતરિક્ષ માર્ગે, અવનિ ચઢાવૂં ચાક
એવું કહિ ગર્જના કીધી, અશ્વે થઇ અસ્વાર;
હાથ માંહે ચાપ લીધૂં, દિધૂં મંડલાકાર.
અમરે વાજી મોકલ્યો, અંગ અતિ ઉજ્જવલ;
તે ઉપર આરૂઢ થયો, તવ આવ્યું ઇંદ્રનૂં બળ.
ઋતૂધ્વજ થયો રક્તવર્ણો, ભ્રુગુટિ ચઢાવી ભાળ;
બાણનું કીધૂં છાપરૂં ને, બાંધી ફરતી પાળ.
ગિરિ તરૂવર માંસ શોણિત, વર્સાવે કરિ માયા;
જે જે નાંખે આદરી તે, હેઠાં ગડગડિ પાડયાં.
ચારે ગમ ચોકી ફરે, રાય પાડતો હાક;
વાજ આવ્યા પાષાણ નાખી, ચઢ્યો બેહુને થાક.
આદર આણી ભણે બ્રાહ્મણ, ભડકી રહ્યાં છે મન્ન;
શિલા પડે શર જાળ ઉપર, તેથિ ઉધરકે મુનિજન્ન.
સામગ્રી સહુ હાથ માંહે, મુનિ નહાસાનહાસ;
રોળે રોળાં રહ્યાં ઉભાં, મૂકતા નિઃશ્વાસ.

પાપાણ પેડે મણ્ડપ મધ્યે, જ્યાં હોય આછાં બાણ;
બરકાં પાડી ઉઠે બ્રાહ્મણ, થરથર ધ્રૂજે પ્રાણ.
પરવતનો વરસાદ વરસે, સર્પડાની ડોંટ;
થયું અંધારૂં અતિ ઘણું, જ્યાં ધુમ્ર ગોટાગોટ.
બ્રાહ્મણ સરવે પડયા ભૂલા, કરે માંહોમાંહી પુકાર;
હાક સાંભળી નવ શકે, કાને પડયા ધાકાર.
કો કહે શિક્ષા રાયને, વીર સાંભળ કહું ખરૂં;
કાંકરો વાગવે થશે કાણું, નીર નવ રહેશે ભર્યું.
એક કહે શું રાખશે, રાજા ઋતુધ્વજ;
છાપરામાંહી છિદ્ર દીસે, મારા આંખમાં પાડી રજ.
પાપાણને પ્રહારે બાણ ભાગે, નીસરે મોટા ગર્કાં;
જવ ઋષિના માથામાં વાગે, તંવ પંપાળિ પાડે બર્કાં.
રાખની ઋતુધ્વજ અમને, નહિ તો દેશું શાપ;
અધર્મિ સાથે ચાલે નહિ ને, રાંકને દાખવે તાપ.

વળણ.

વચન સાંભળિ ઋષિકેરાં, ક્રોધે ચઢ્યો ભૂપાળ રે;
સદ્ગુરુ કહે શુભજડ સુણો, પછે શું વરત્યૂં તે કાળ રે.

કડવું ૯ મું.—રાગ સામેરીની દેશી.

ઋતુધ્વજ રણમાં ગાજ્યો રે, વાસવની પેરે વિરાજ્યો રે,
આ ધનુપ લઇ આકર્ષ્યું રે, તે રૂપ અમરે નરખ્યું રે.

ઢાળ.

દેખિ રૂપ તે શૂર કેરૂં, પાપિ મુખે ગડગડ્યા;
માયાવી મણ્ડપ ઉપર, આકાશથી આવી પડ્યા.
શરજાલ સર્વે શિથિલ કિધી, કડકડ્યા મણ્ડપસ્થંભ;
દશો દિશા પછે આવરી, સોહોરાસોહોર કરે બ્રહ્મ.
રાજકુંવરે ક્રોધ કીધો, લીધાં મોટાં બાણ;
નાનો રાક્ષસ તાલકેતૂ, તે ઉપર કિધું સંધાણ.
અસુર આવ્યો રાય સામો, ચઢાવીને ચક્ષ;
સ્થૂલ શરીર પોતાનું કીધૂં, હાથમાં લીધું વૃક્ષ.

અસુરે અટવાઇ ધ્રુમ્ર નાખ્યૂં, પછે પાડી ચીસ;
ઋતુધ્વજે તવ બાણ મારી, કિધા કટકા વીસ.
વળિ અધર્મિ ઉછળ્યો; લાવ્યો એક શિલાય;
તિલ પ્રમાણે કિધી કટકા, તવ ગાલ્લવ મલકાય.
અસુર જ્યારે ઓસરે, વીર બાણ વેધે ગાત્ર;
હોકાર કરિ હરખે ઋષિજી, વગાડી તુંબીપાત્ર.
શ્રી રામજીની કૃપાથકી, કકડાટ ગગનની માંયે;
તવ મુનિઓ મરડે ત્રાટી, નહાસાનહાસ કરે માંહોમાંયે.
યજ્ઞ રાખી શૂં ભણે, ગાલ્લવે આણ્યું નાનું છૈયું;
સામગ્રી લેવાંને આવ્યા, ઋષિ કુટે શીશ ને હૈયું.
રાખ રાજા રાખ રાજા, શું રહ્યો ચઢાવી ચાપ;
જો જાન થાશે એક કોડીનું, તો તુંને દેશું શાપ.
રીસે ઋતુધ્વજ રાતડો, ભ્રુગુટી ચઢાવી ભાળ;
શતસહસ્ત્ર બાણો મૂકિયાં, પૂર્ણ આણી કાળ.
અર્ધચંદ્ર સમ મૂકિયૂં, રાજ પ્રતાપી બાણ;
તે તાલકેતુને હૃદયે વાગ્યૂં, તત્ક્ષણ નિસર્યાં પ્રાણ.
પડ્યો પૃથ્વીએ પ્રાણ વહોણો, બાણે કરી વ્યાકુળ થયો;
તવ પાતાલકેતુ વ્યગ્ર થઇ, રણ તજી નહાસી ગયો.
રણ મૂકી અંતરિયાળ નાઠો, ઋષિ કરે જયજયકાર;
ઋતુધ્વજે તવ પુંઠ લીધી, પ્રેરિયો તોખાર.
આગળ જાતાં અસુરે થાક્યો, પામ્યો અંતર્ધ્યાન;
ઋતુધ્વજ તવ ફરી આવ્યો, મળ્યા મુનિ ભગવાન.
ઋષિ કહે બીજાને મારિને, શું ઋતૂધ્વજ આવ્યો અહીં;
કુંવર કહે હૂં ઘણું ધાયો, પણ જાતાં દીઠો મેં નહીં.
ગાલ્લવ વળતૂં બોલિયા, તારે દિઠાનૂં શૂં કામ;
આફણિયે એ અશ્વ તારો, ખોળિ કહાડશે ઠામ.
ચૌદ લોક વિષે એ જાવા, સમર્થ છે તોખાર;
કુંવર કહે હૂં પુઠળ ઉભો જોઉં, કેમ આવે બીજીવાર.
એવૂં કહિ ને જાગ માંડયો, એ કથા એટલેથી રહી;
પાતાલકેતૂ ગયો નહાસી, વળતી શું કરતો તે સહી.

ત્રાસ પામ્યો ને શ્વાસ ચઢિયો, નૈણે નીર નિરધાર;
વિલાપ કરતો વીર કહે, ક્યાં મળશું યુદ્ધ કરનાર.
હિમાચળે આવી ચઢ્યો, કરતો રુદનનો નાદ;
એવે અશોક વન ત્યાં દિઠું, સાંભળ્યો સ્ત્રીનો સાદ.

વળણ.

સાંભળ્યો સાદ સુંદરી કેરો, થાય સંગીત ગાન રે;
વિલાપ વિસરી વીરનો, વાડી ભણી દિધો કાન રે.

કડવું ૧૦ મું.—છંદ હરિગિતની ચાલ.

વિશ્વસુધા ગાંધર્વ કુંવરી, મદાલસા શુભ નામ રે;
રૂપ લલિત વિલક્ષણી, માનુની તેજનું ધામ રે.
અલબેલી તે સાહેલી સાથે, ચાલતી ગ્રહી હાથ રે;
અશોક વાડી માંહી નિત્યે, ગાય સ્ત્રીનો સાથ રે.
શોભિત વન પવન શીતળ, વાયુ વાયે મંદનો;
ભ્રમ્રવેલુ નથી ખીલી, ઝુરિ ખુએ દિન દુઃખનો.
દ્રાક્ષના છે લક્ષ છોડો, છોડ નીચા ચંપાતણા;
મોગરા મલિયાગરા શુભ, ભાતિ ભાતિ વૃક્ષો ઘણા.
થાય અતિ આનંદ ત્યાં તો, સબળ સ્ત્રીનો સાદ રે;
કોયેલ મોર ને બુલબુલોથી, થતા મધુરા નાદ રે.
થૈકાર થનથન અપ્સરા, પગ ઉચલી ઘૂઘરા વજાડતી;
ગાય હરિગીત હરી લઇ ચિત્ત, અંગ અનંગ જગાવતી.
મધુરી વાણી સૂર તાણી, તાન માન જણાવતી;
કો એક રસના સ્વાદ લેતી, હાવભાવ વખાણતી.
મૃદંગ ચંગ ઉપંગ રંગો, નવિન નિત્ય જમાવતી;
રાણી રીઝે રસે ભીંજે, ગાન કરતી ભાવતી.
કો હાર ગૂંથી ઝિણે તારે, કંઠમાં આરોપતી;
કો બાળી વેશે છૂટે કેશે, કટિ મેખલે શોભાવતી.
અમૃતવેણી મૃગનેણી, અંજન આંજી કામિની;
નાચતાં આનંદ આણી, નિર્મળ ચિર નવ નિદ્દની.
સંધાણ બાણ કટાક્ષ કરતાં, અમર જોઇ મોહાય રે;
વદન ઈંદુ માંય બિંદુ, શૃંગાર શુભ રતિ સોહાય રે.

ચપળ ચર્ણ તે ધરણી ધરતાં, આવી લાવે ફ્લહારને;
હથિયાર બાંધિ ફરે હજારો, સબળ લાવી જોરને.
જસ બોલ બોલે ઢોલ વાગે, નિશાન આણુ રૂડી ફરે;
હાથમાં ખેડાં કરે તેડાં, વનમાંહ્ય ભય કો નવ ધરે.

વળણ.

ફરતી એમ મદાલસા, સાથે વનમાં સુંદરી રે;
મદાલસાને નિરખતાં, ભાઇને ગયો વીસરી રે.

કડવું ૧૧ મું.—રાગ મારૂની ચોપાઇ.

મોહ્યો મોહ્યો અદભૂત રંગે, જ્યારે અનંગ વ્યાપ્યો અંગે;
મોહ્યો મોહ્યો નૌતમ નાદે, દીઠી નાર તે કરતાં વાદે.
આગલ મરડે અંગ અલબેલી, રાણી એક છે સૌ સાહેલી;
ગયો દાનવ પ્રેમદા પાસે, જોવા લાગ્યો અતિ ઉલ્હાસે.
જ્યારે જુથ જુવંતીનું જોયું, ત્યારે મોહ બાણે મન પ્રોયું;
દ્રુમવેલીને ઓથે રહેતો, દેખી દેખી દાનવ મોહોતો.
મદાલસા ભરી મદની, અલૌકિક છે શશિવદની;
ઈંદ્રિ આદિત્ય એ રહ્યા ઝળકે, અળગી રહી છે ગોરે ધાટ લેહેકે.
જેમાં જડયાં માણેક ને મોતી, નાકે મોરથી શ્યામા સોહોતી;
છે અધરબિમ્બ પરવાળી, તે ઉપર વેસર વાળી.
દાંત કાળે રંગે રંગ્યા વળી, શોભા એવી નૌતમ મળી;
જેવો ચતુર્થિનો ચંદ્રમાય, તેવી કપાળની શોભાય.
હાર હઇડે હિંયે મોતીનો, ખળકાવ નવલ ત્રોટીનો;
સેંથે ગુંજારવ કરે ભ્રમર, સોવ્રણ કોરે નીલું અંબર.
કાળા કેશતણો અંબોડો, જોડી ઘુંઘટ તેજી ઘોડો;
આંખ ઉપર અલકાવલી, જુગ્મ સ્તન જાણે ફુલ કળી.
અતી અણિઆળી આંખડલી, પંકજની પાંખડલી;
શર શૂળી સમું અંજન, કોમળ ગાલે પડયાં ખંજન.
રાતી રેખ ને કીકી કાળી, જૂવે છે જેમ મૃગલી બાળી;
ભ્રકુટી બન્યો ભ્રમર ઉડ સરખી, રહી નેત્ર કમળને નરખી.
કંઠ કપોતને આકારે, શોભી રહ્યો શૃંગારે;
કટી પાતળી મેખલે શોભે, જોતાં મહા મુનિનાં મન લોભે.

કાંકણી કર માંહે પેહેરી, પોહોંચે મણી રહ્યો ઝળહળી;
હથેલી છે અંબુજ વરણી, ફેરવે તન ઊપર તરૂણી.
ચર્ણે ઝાંઝરકેરો ઝણકો, નેપૂર અણવટકેરો ઠણકો;
છે પંકજવરણી પાહાની, રાતી રેખા નહાની નહાની.
મોહોટા માજંમ મગની ફળી, તેવી બાળાની આંગળી;
કરે વાતો નવ નવી મીઠી, તેવી દૈત્યે નારી દીઠી.
પોતિકો કર અડકાવે ગાલે, હસ્તાં મોરનાં મોતી હાલે;
ઓઢણી ઓઢી અંબરપર આછી, તે તો પવને ઉડે છે પાછી.
એવી પૂર્ણ રૂપ જોબન, હરનીશ રહે છે વન;
તારા મોહે જેવો શશી, તેવું વદન રહ્યું છે વશી.
આસન પાથર્યાં રંગી, તકિયે બેઠી બાળા અઠંગી;
ચિત્રવત દૈત્ય ત્યાં તો અટકિયો, સામું ભાળી નવ તે શકિયો.
અસુર અંતર માંહી વિચારે, સુર વર્ગ કો એને સ્વીકારે;
જેણે પૂજ્યા સારંગપાણિ, તેની હોસે એ ધણિયાણી.
શેષ જિહ્વા ન જાય વરણી, પૂછું કુમારી કે પરણી;
એ તો અબલા હોયે માહરી, પરપંચથી લઈ જાઉં હરી.
પણિને ઝટ ગૃહસ્થ હું થાઊં, વેગે લઇ સ્થાનેક જાઉં;
એવી દુષ્ટની દુર્મતિ ધાઈ, વિસર્યો મર્ણ જે પામ્યો ભાઇ.
ધર્યો ભ્રમરકેરો વેશ, થયો નીપટ નહાનો નેશ;
અબળા કંઠે કુસુમનો હાર, તે પર માંડયો અતી ગુંજાર.
ઊર ઉપર આવીને બેસે, અને કંચુકિ માંહે પેસે;
ગણગણે ને મોઢું મલકાયે, મદાલસા બીહને ઊભી થાયે.
સખિને કહે કૌતુક જૂઓ, ભ્રમરો પ્યાલે પડયો છે મૂઓ;
મુખ ગંડસ્થલ ઊપર ભમે, દૈત રાજકુંવરીને દમે.
પંચ પંચ આયુધ ધારી, રક્ષા કરે પાંચસો નારી;
નહીં ઓછી રાજાની કુંવરી, નવ પામે જાવાને હરી.
ત્યારે આસન હેઠાં આવી રહ્યો, સ્થૂળ શરીરે ત્યાં તે થયો;
પછે સહસા કર્મ ત્યાં કીધું, પ્રૌઢ કાયા દૈત્પણું લીધું.
શરીર પોતિકું તે વધારી, આસન સહિત ઊંચલી નારી;
લઇ ઉડ્યો પછે આકાશ, ધાઇ પૂઠલ પાંચસો દાસ.

મારો મારો એમ કહેતી વળી, પણ પાપીને પહોંચી ન વળી;
કહાડી ઝળકતી તરવાર, નારી કરે છે મારામાર.
કો ધનૂષે કરે સંધાણ, મૂકે તીવ્ર તાણીને બાણ;
અરે રાજકુંવરીને કોણે લીધ, હરીવદનીનું હરણજ કીધ.
ચાલો ગાન્ધર્વ લોકમાં જઇએ, એનાં માતપીતાને કહીએ;
નહીં દીસે ગયાનૂં સ્થાન, દેખતાં પામ્યો અંતર્ધ્યાન.
ખોવાઈ કન્યા કાલી, ઘેર કહેવા સર્વે ચાલી;
અબળા થૈ ઓશિયાળી, આપણને સોંપી હતી સંભાળી.
હવે ઉત્તર શો દેવાશે, સમાચાર કેમ કહેવાશે;
ઉચાટે ભર્યાં આવ્યાં ઘેર, પણ કહેવાય નહીં તે પેર.
પછી માતાજી એમ પૂછે, તમો અણમાણ્યા એ શું છે;
ક્યાં ગઇ કુંવરી મારી, જે પર ચંદ્રમા નાખૂં ઓવારી.
દહાડી આગળથી તે આવે, મારૂં આંગણિયૂં તે સોહાવે;
મારા પ્રાણતણો આધાર, તેને તે શી લાગી વાર.
કે કો કુંવરી ગયૂં મુજ હરી, અથવા ગઇ તે સત મરી;
રોતો બોલ્યો સખીનો સાથ, ભોંય પડિયા અમારા હાથ.
અમોએ કાંઇ નવ લહ્યું, કો કન્યાને હરી ગયૂં;
વજ્ર વચન એવાં સાંભળી, માબાપને મૂર્છા વળી.
પછે રોતાં નર ને નારી, દીકરીના ગુણ સંભારી;
રોતાં માતપિતા જોઇ સાથ, સર્વ નૈણે કરે અશ્રુપાત.
વિશ્વસુધા શોધન કરતો, પિતા ઠામેઠામ સાંચરતો;

વળણ.

સાંચર્યો તે શોધ કરતો પણ, પુત્રી ખોળી નવ જડી રે;
એ કથા એટલેથી રહી, હવે કન્યા કષ્ટે કૈ પેરે પડી રે.

કડવું ૧૨ મું.—રાગ સોરઠની દેશી.

આસન લીધું ઉચલી રે, દૈત છે મહા વિકાળ;
ચમકી તવ તે મદાલસા, પડી પેટડિયામાં ફાળ.
મૂક મુને તું રાક્ષસા, હૂં લાગું તારે પાય;
પિતાજી જોશે વાટડી રે, મરશે મારી માય.

આપ તમારી બાળકી રે, આજ લૂટાઇ અંતરિયાળ;
આ પાપી હાથ ચઢી ખરે રે, દઉં કરમડાંને ગાળ.
સખી માતાને જઇ કહો રે, મુજ દુઃખ ન ધરશો લેપ;
ભાવી પદારથ ટળે નહીં રે, મુજ કર્મતણી જે રેપ.
એમ ટળવળતી તારૂણી રે, ક્યાંથી દુષ્ટ હૃદેમાં હાય;
વિક્રાળ વદન કેશ મોકળા રે, કે નૈણે નીર પ્રવાહ.
મૃગલીને મુખમાં ધરી રે, જેમ વ્યાઘ્ર નહાસે વન્ન;
તેમ તે લીધી મદાલસા રે, આરત ભરી કરતી રૂદન્ન.
જેમ પ્રસવતાં પોપટી રે, ગ્રહી ચાલે માંજાર;
તેમ લીધી તે મદાલસા રે, નવ પહોંચી બુમ કે વહાર.
અંતરિક્ષ ચાલ્યો મન ધરી રે, અતિ ઘણો અહમેવ;
એવે વાટ મધ્યે મળ્યા રે, ઉમયા સહિત મહાદેવ.
પાર્વતીએ સાંભળ્યું રે, કો બાળકી પડી બંધન્ન;
મૂકાવો મહાદેવજી રે, જેથી બાળા થાય પ્રસન્ન.
વળતૂં વદ્યા મહાદેવજી રે, નારી નારીની કરે વહાર;
દયા આવે તો મારી દૈતને રે, આપો અબળાને આધાર.
તવ ઉમયાજી એમ ઓચર્યાં રે, એ કન્યાનો હરનાર;
રે એ પાપીને મારશે રે, તે હશે તુજ ભરથાર.
રોઇશ ના તું મદાલસા રે, એમ માતા બોલ્યાં વાણ;
અમર સૈન્ય સુત ખરે રે, ગ્રહેશે તારો પ્રાણ.
કામની તે પ્રીછી ગઇ રે, નવ પાપી પ્રીછ્યો પેર;
પાતાળ પાંચમે લઇ ગયો રે, જ્યાં હતું પોતાનું ઘેર.

વલણ.

આવ્યો ઘેર પોતાતણે, લાવ્યો નારી રતન્ન રે;
અન્ય કો ત્યાં નવ મળે, કેમ ઉગરે તે સ્ત્રી જન્ન રે.

કડવું ૧૩ મું.—રાગ રામગ્રીની દેશી.

વૈશંપાયન બોલ્યા વાણીજી, અબળા હર્ણ કહી આણીજી;
મંદિરમાં છે શૂન્યકારજી, ન મળે ત્રીજું તેણે ઠારજી.

ઢાળ.

તે ઠાર ત્રીજું નવ મળે, જે કરે આવી વાત;
મદાલસા એકલી ઘરમાં, કરે અશ્રુપાત.
અરે કરમડાં શું કરૂં, મેં કોણનાં કીધાં પાપ;
આ સ્થાનક આવી પડી, મુક્યાં મા ને બાપ.
તવ દૈત વળતું બોલિયો, કહો શિદ કરો રૂદન;
સુખ નાનાવિધ ભોગવો, ભાવતાં કરો ભોજન્ન.
પટકુળ પહેરો પદ્મની, વળી શોભિતા શૃંગાર;
પૂર્વ જન્મ પુણ્યે કરી, હું સાંપડયો ભરથાર.
શોક મૂકો સુંદરી, કરમાં ગ્રહી વરમાળ;
હાથ ઝાલી માહરા ને, કરો આકઝમાળ.
સ્વર્ગ સુખથી અધિક છે, જો જાણશો વિવેક;
ભોગ ભોગવશો ભામિની, મારી સંગ રંગ અનેક.
જરા ન આવે તૂજને, નાગરસ કરાવું પાન;
જોબન રહેશે સદા લગી, વાધશે અતિશે વાન.
આ ભુવન જુઓ ભામિની, ભાસ્કર કરતા ભાસ;
ધન્ય ભાગ્ય જે વસે, જેણે પૂજ્યા હોય અવિનાશ.
અણમાણ્યા શા કારણે છો, બોલો મુકીને લાજ;
પરણો મુજને પ્રેમદા, જે સરે સઘળાં કાજ.
મદાલસા એમ ઓચરે, મનમાં કરીને વિચાર;
પરણ્યાનો પરપંચ કરૂં, જેમ તેમ લગાડી વાર.
વચન પુળે પાર્વતી કેરૂં, તેણે આપ્યું છે વરદાન;
પાપીને મારનારો, કો આવે બળવાન.
એવી રીતે મન વિચારી, મુખ કર્યું આનંદ;
હસતી દીઠિ મદાલસા, તવ પડયો માયાફંદ.
વિનયયુકત તે ઓચરી, નહિ ઉતાવળનું કાજ;
ઠામી ઠેકિ વિવાહ કરો, કહું કર ઝાલીશ આજ.
કુટુમ્બ તેડો તમતણું, કોઇએ મુને નથી દીઠી;
ગીત ગાયે કામની, આપણે ચોળીએ પીઠી.

સજ્જનકેરૂં નામ લીધૂં, સાંભર્યો ત્યારે ભાઇ;
હિએ ચઢીને આવિયો, જલથકી આંખ ભરાઇ.
જ્ઞાન વિચારે તેહનું, દુઃખ લાગ્યૂં અતિ કેર;
ઋતુધ્વજ મારે મારવો, વાળવું ભાઇનું વેર.
ગાલ્લવનો જઇ યજ્ઞ ભાંગું, ઋતુધ્વજને નાખું મારી;
દહાજ ભાંગે મનતણી, પછે પરણું નૌતમ નારી.
એક કુણ્ડલાની દીકરી, વિકુણ્ડલા છે નામ;
ધ્યાન ધરિયૂં તેહનું, તવ આવી તેણે કામ.
કર જોડીને વીનવે, કન્યા કહે મહારાજ;
આ વેળા મુને કેમ સંભારી, શું છે સ્વામી કાજ;
અસુર કહે તું મદાલસાને, સાચવ રહીને પાસ;
એટલે હું ઋતુધ્વજનો, કરતો આવું નાશ.
ભાઇ પડયો ભોમી ઉપર, નથી દિધું તેને દેહેન;
કહો કેમ પરણું પ્રેમદા, તું સાંભળ મહારી બેહેન.
મદાલસા કહે સુખે જાઓ, વેગે પધારો સ્વામિન;
હું તમથી નથી વેગળી, હવે થઇ છું તમ આધિન.

વળણ.

આધિન થઇ છું તમતણે, તવ પાપી ત્યાંથી પરવરે રે;
વિપ્ર પ્રેમાનંદ એમ ભણે, પછે યજ્ઞ ઋષી કઇ પેર કરે રે.

કડવું ૧૪ મું.—રાગ ધવલધન્યાશ્રીની દેશી.

નારદજી મુખ એમ ઓચરે, સુણો યુધિષ્ઠિર રાયજી;
રાજા ઋતુધ્વજ ત્યાં ઉભો છે, યજ્ઞ કઇ પેર થાયજી.
ધનુષ ટંકારવ કુંવર કરે છે, નીગમના નીજ ધોપજી;
ભણે બ્રાહ્મણ ભાઇ પડયો જોઇ, પાપીને ચઢિયો કોપજી.
ભોજન કરવા વિપ્રો આવ્યા, ગંગાત્રટેથી અંઘોળીજી;
હતું તેમનું તેમ દેખીને, દૈતને લાગી હોળીજી.
ઋતુધ્વજે તાલકેતુને માર્યો, વિપ્ર કરતા વખાણજી;
કુંવર કહે બીજાને હણવા, મૂકયું ચઢાવી બાણજી.

વચન સુણીને દાનવ બોલ્યો, મુખે કરી હોકારજી;
યજ્ઞ વિષે આવીને પડિયો, આવરિયૂં અંધકારજી,
ઉઠ્યા બ્રાહ્મણ ભોજન કરતા, ભર્યાં મુકી ભોજનજી;
ઋતુધ્વજ વારીને રાખે, બેઠા રહો મુનિજનજી.
વિદ્યુતાસ્ત્ર જ બાણને મુકી, માયા સઘળી કાપીજી;
અંધારે અજવાળું કીધું, ને નિરાળો કીધો પાપીજી.
એક શાલ જાતનું વૃક્ષ જ મ્હોટું, તે દૈત લાવ્યો ઉપાડીજી;
ઋતુધ્વજ ઉપર તે નાખ્યું, માથા ઉપર ભમાડીજી.
રાજકુંવરે તવ બાણ જ મેલ્યૂં, વૃક્ષ કીધું તિલ માત્રજી;
પછે સત શર તાણીને મૂક્યાં, વિંધ્યૂં દૈતનું ગાત્રજી.
ટોપ પડ્યો ને બખ્તર ફાટ્યું, પડયાં સરવ આયુધજી;
નાઠો દાનવ રણ મૂકીને, ન સહેવાયૂં યુદ્ધજી.
શર ચઢાવ્યૂં ધનુપ ઉપર ને, મારવા એકી મૂકેજી;
પગલું તે પાપીનું દેખી, અશ્વ હાંક્યો પૂંઠેજી.
પાખરીયો જે પવન વેગી, દેવતણો આપેલોજી;
પાતાલકેતુનિ પૂંઠે ધાયો, જાણે પાણીનો રેલોજી.
માયાવૈ મરડાતો ચાલે, જ્યાં હોય અઘોર પંથજી;
જ્યાં અસૂર ત્યાં અશ્વ હિંડે છે, આથડે નહિ અંધજી.
થરથર ધ્રુજે કાંઇ નવ સૂઝે, મુખે સ્વાસ ન માયજી;
જુવે વળીને પડે ઢળીને, ઉઝરડઇ ઉભો થાયજી.
માર્યો હવે એમ વિમાસે, દેખી બાણ ને કાયા કાંપેજી;
થાકો શરીરે સ્થૂલ થયો રે, રખે ઘોડો હ્યાં આવેજી.
ઋતુધ્વજ હોકારા કરતો, થાય અસ્વ ઉપરથી બેઠોજી;
એવે પૃથવી ભેદી પાડુ પ્રહારે, પાપી પાતાળે પેઠોજી.
આગળ જળ અગાધ આવ્યું, માંહે દૈત્ય પરવરિયોજી;
તવ ઝંપાપાત કર્યું ઘોડાયે, રાયને લૈને તરિયોજી.
પ્હાણ પૂઠળ ગફા ગહેવર, અનંત નદીને નાળાંજી;
તેમાં ઋતુધ્વજ ધાતો હીંડે, જ્યાં મનુપ ન હીંડે પાળાજી.
અતલ વિતલ તલાતલ સુતલ, આવ્યો ચોથે પાતાળજી;
દૈતે જાણ્યું જે ઘેર જઇશ તો, કન્યા લેશે ભૂપાળજી.

વળણ.

ભૂપાળ લેશે ભામિનીને, તે ચિંતા ચિત્તમાં થઇ રે;
અંતર્ધ્યાન થયો તે ત્યાંથી, રસાતલ બેઠો જઇ રે.

કડવું ૧૫ મું.–રાગ વેરાડીની દેશી.

અંતર્ધ્યાન થયો અસુર તે, જઇ બેઠો રસાતલ;
ઋતુધ્વજ મનમાં વિમાસે, ને અશ્વ ચાલ્યો સુતલ.
ભૂલ્યો વાટ ઉચ્ચાટ થયો, ભુલામણે પડયો ભ્રમ;
જળમાં વાટ નહીં વાજીને, જાવાનો નહીં અનુક્રમ.
દશો દિશા જુવે બેબાકળો, તવ ગભરાયો રાય;
એટલે અશ્વને જ્ઞાન થયું, તે મદાલસા ભણિ જાય.
રાય ઘોડાને ઘણુંએક ખાંચે, મંદિર ભણિ મરડાય;
રીસ કરીને ચાબક મારે, તવ લોચન રાતાં થાય.
અશ્વ કહ્યું તો કરે નહીં, મન જાવા દૈત્યને ઘેર;
રાયે જાણ્યું જે ક્યાં જાય જોઉં, શી થાય છે પેર.
મન પોતાનું દૃઢ કરીને, છુટી મુકી વાજિની વામ;
અશ્વ ચાલ્યો દાનવને મંદિર, ચપળ ચલાવી પાગ.
એવે જલ રહિત એક સ્થાન આવ્યું, દેખઇતૂં અતિ રમ્ય;
તે મધ્યે પાધરો જઇ પેઠો, ઘોડાને તે છે ગમ્ય.
કુસુમવેલીનું અશોક વન છે, તેની શોભા છે ઘણી;
ઠામ ઠામ અજવાળાં દેખે, મુક્યા છે નાગતણા મણી.
તે મધ્યે એક સરોવર સુંદર, નિર્મળ જળ ત્યાં લેહેકે;
પાળે પાળે તરૂવર રોપ્યાં, બાવનાં ચન્દન બેહેકે.
રાજકુંવર અતિ હર્ષ પામ્યો, પીધૂં શીતળ જળ;
તે મૂકીને આગળ ચાલ્યો, એક આવ્યું દારુણ સ્થળ.
તે દેખી ભૂપત ભય પામ્યો, પડયા દીઠા છે સહુ બંધ;
કીટ પતંગ ને માંસ શોણિત, ત્યાં વાયૂ આવે દુર્ગંધ.
ત્વચા ચર્મ ને પદ મસ્તક, અર્ધ કરડેલાં પડયાં;
ઋતુધ્વજ વિસ્મય થયો, શું પ્રલય કાળ થયો હવાં.

દારૂણ ઘાટ દિસે હશે કો, દૈત્ય કેરો વાસ;
અશ્વ બુદ્ધિએ હું અહીં આવ્યો, હવે જીવ્યાની શી આશ.
રે જીવ શિવ તુંજ રાખણહારો, આવ્યું અંતરજ્ઞાન;
એવું કરીને ઘોડો ખેડયો, સમર્યા શ્રીભગવાન.
આગળ જાતાં મંદિર આવ્યું, કનકતણો છે કોટ;
મહા મનોહર દેખીને, અશ્વને મરાવી ડોટ.
માળિયાં શુભ જાળિયાં, અટારી ત્યાં શોભે;
સુંદર ચોક પડશાળ પટ મહા, જોતામાં મનડું લોભે.
ઝાત્કાર ઝરૂખે જાળી, રાવટિ રમણિક દીસે;
હિરા ને માણેક મોતી, જોતાં મનડું હીસે.

વળણ.

હીસે મનડું અવિલોકતાં, ભુવનની શોભા ઘણી રે;
રાજકુંવર ત્યાં પરવર્યો, જ્યાં છે કન્યા ગાંધર્વતણી રે.

કડવું ૧૬ મું.—રાગ કેદારો.

જ્યારે આવ્યો રાજદ્વાર, બારણે મુકીને તોખાર;
રાજકુંવર હરે ફરે, મંદિરમાં કયમ પરવરે.
મનમાં તે કરે ડગમગ, ભયયુક્ત થૈ માંડે પગ;
ખડ્ગ એકું કરમાં ધરી, સમર્યા મનથી શ્રીનરહરી.

ઢાળ.

ધર્યૂં ખડ્ગ મન દ્રઢ કરીને, મનમાં જિવજ ખોવા;
થાનાર હોશે તે થશે, પણ જાવૂં અંતઃપુર જોવા.
માયાવીએ શું માયા કીધી, મુજને મોહોવા માટે;
એ પ્રપંચ હોય ન પાપીનો, શું મંદિરમાં મુને વાટે.
સુરપતિના ભુવન સરખૂં, શા માટે છે શૂન્ય;
કનક કોલથિ કામ કીધું, નાણાંની નથિ ન્યૂન.
નારી નપુંસક કે પુરૂષ, કો નથી પક્ષી ને પશુ.
કરનારે ઘણો ખરચ કીધો, તો શા માટે નથિ વસ્યૂં.
એમ કરતો આઘેરો આલ્યો, રાય શત્રુજિતનો તન;
વિદ્રુણડલા દાસી દીઠી ત્યાં, કરતી અંગ મડદન.

સુંદર રૂપ ને મદન પૂરણ, દિઠો આવતો રાય;
સાદ કરતી સૈરન્ધ્રી તે, અંતઃપુરમાં જાય.
મદાલસા પ્રત્યે દાસી બોલી, બેહુ કરી કર જોડ.
રાણિજી રાજ કો આવે તે પર, કામ ઓવારૂં ક્રોડ.
સાંભળી તે શ્યામા હરખી, પાર્વતિ વચન થયું સાચું;
પાપીને વધ કરિ મુને વરે, એવું જાઇને જાચું.
આગળ અંતરપટ કિધું, લજ્જા મનમાં આણી;
પછે સૈરન્ધ્રી સાંમી મોકલિ, પાત્ર ભરિને પાણી.
હાવભાવ કરિ મોકલી, બોલી વિકુણ્ડલા વાણી;
આધા પધારો શોક મૂકી, તમને તેડે મુજ રાણી.
વાયક સાંભળિ વામા કેરાં, વિસ્મય પામ્યો ભૂપ;
દાસિ જેની એહવી છે તો, રાણિનું કેવું રૂપ.

વળણ.

રૂપ જોવા ગયો ગુણવંત, આપ હૈડું દૃઢ કરી રે;
વિપ્ર પ્રેમાનંદ એમ ભણે, પછી કેમ મળી તે સુંદરી રે.

કડવું ૧૭ મું.—રાગ બેહાગડાની ચોપાઈ.

રાજકુંવર ગયો ઉહ્‌લાસે, દાસિ આવી મદાલસા પાસે;
રાણિ કને આજ્ઞા લીધી, આપિ આસન પૂજા કીધી.
જોઇ પાતાલકેતુનું ઘર. જાણે વાસ વસે વિશ્વમ્ભર;
દ્વાર શાખા હારો હારે, લીપિ ભીત કનકની ગારે.
મધ્યે સ્ફાટિક મણિના સ્થંભ, સામસામી દિસે પ્રતિબિમ્બ;
ચિત્રામણ ચો પાસે ચળકે, મુક્તાફળનાં તોરણ લળકે.
એવું સદન મુક્યું છે સમારી, ઋતુધ્વજ રહ્યો છે વિચારી;
પછે બોલ્યો તે રાજકુમાર, દાસીને પૂછ્યો સમાચાર.
તમે જાતે દિસો છો એક, આ તો ઓરડી દીસે અનેક;
એ કોણે સમાર્યું ધામ, એના વરનારનું શું નામ.
ભુવન શા માટે છે શૂન્યકાર, કહો વાત માંડીને નાર;
ત્યારે કહે વિકુણ્ડલા નારી, સત્ય વાત કહું છું વિચારી.

ઘડિ વિશ્વકર્માયે અશ્વમેવ, અહીં પૂર્વે વસ્તા વિશ્વદેવ;
એક દૈત હતો કદ્દલધાર, ઇંદ્રે સોંપ્યું તેને ઘરબાર.
ત્યાંથી દેવ થયા વિદાય, કદ્દલધાર વહ્યો ત્યાં રાય;
તે રાજાની કુવરી, નહાનપણમાં હું અંગે સારી.
પિતા માર્યો મારો આ ઠામ, તાલ પાતાલ એવાં નામ;
એ છે વૃક્ષકેતુના બાળ, જેનાં રૂપ મહા વિકાળ.
તેણે ઘર ઋદ્ધિ લૂટિ લીધી, બંન્યોએ દાસી મુજને કીધી;
દુષ્ટ દમે છે ત્રણ ભોવન, સર્વે લૂટિ ભર્યું ત્યાં ધન.
મૂને રાખિ છે વળતી વારી, કોણ જાણે ત્યાં પીડા મારી;
એક ગાલ્લવ નામે ઋષિ જન, તેનો ત્રણ વાર ભાંગ્યો યજ્ઞ.
રાજા ઋતુધ્વજ છે બળવંત, તેણે આણ્યો એકનો અંત;
પાતાલકેતુ ગયો નહાસી, ઋતુધ્વજના યુદ્ધથી ત્રાસી.
એક મદાલસા નામે નારી, વિશ્વાવસુ ગાંધર્વકુમારી;
તેનું રૂપ મનોહર નરખી, હરી લાવ્યો પાપિ તે હરખી.
આવ્યો કન્યા હરીને કાલે, પાપિ લૈ આવ્યો પાતાળે;
પરણવાની કીધિ સજાઇ, તવ સાંભર્યો પોતાનો ભાઇ.
મૂને મુકી સાચવવા ઘેર, તે તો ગયો વાળવા વેર;
જાણીએ તે બિયા કોણે માર્યા, પણ ભાગ્યે તમો રે પધાર્યા.
એ કન્યા હવે તમને ફાવી, કો વાત દિસે છે ભાવી;
તમે પ્રેમે પ્રેમદાને પરણો, આ મોહોલ સબળ છે ઘણો.
એ ઇશ્વરે તમને આપી, વેહેલા થાઓ આવશે પાપી;
ત્યારે ઋતુધ્વજ બોલ્યો વાણી, દેખાડો મદાલસા રાણી.
હું છઉં અયોધ્યાનો રાજન, તાલકેતુ કિધો પતન;
પછે પાતાલકેતુ પૂંઠે ધાયો, ત્યાં આવ્યો ને ક્યાં સંતાયો.
ત્યારે જાણ્યું છે મહા સુભદ્ર, આકૃણિયે ફાટ્યું અંતરપટ;
પડે અભ્રથી ઈંદુ બહાર, એવી નયણે નિરખી નાર.
મીટ મીટ બંન્યોની મળી, દુઃખ વાત હૃદેથી ટળી;
હર્ષે નેણે નેણ રસ પીધો, પીતાં મૂર્છિત નરને કીધો.

વળણ.

ચિત્રામણું બંન્યો થયાં, પછે મદાલસા શું વદે રે;
વિપ્ર પ્રેમાનંદ કહે, શ્રોતાજન્ન ધરો હૃદે રે.

કડવું ૧૮ મું.—રાગ બિહાગડો.

બોલો બોલો લટકાળા રાય, મુખને મરકલડે;
હું તો લાગું તમારે પાય, મુખને મરકલડે.
તમે અનમાન્યા તે શું આ, મુખને મરકલડે;
કાંઇ મન્ન ન આવી હું આ, મુખને મરકલડે.
હવે જાગીને આપ સંભાળિયે, મુખને મરકલડે;
પેચ પાઘડિનો છૂટો વાળિયે, મુખને મરકલડે.
હેઠું ખડ્ગ પડે છે ગળી, મુખને મરકલડે;
વાગશે તો ખોશો સૌ રળી, મુખને મરકલડે.
આંખ શું કરો અડપડિયાળિ, મુખને મરકલડે;
પાઘડી દીસે છે રઢિયાળિ, મુખને મરકલડે.
દષ્ટ તો કાંઇ રાખીએ સાદિ, મુખને મરકલડે;
એમ ન કીજે છોકરવાદિ, મુખને મરકલડે.
પૂછાપૂછ કરશો માં મહારાજ, મુખને મરકલડે;
કરો વિવાહનો તમો સાજ, મુખને મરકલડે.
મૂને કહિ ગયાં ઉમીયા દેવી, મુખને મરકલડે;
લાજ ધરો નહીં દેવ, મુખને મરકલડે.
નથી બીજૂં ત્રીજૂં કોય, મુખને મરકલડે;
હવે વિકલ્પ મન શૂં હોય, મુખને મરકલડે.
હવે શું જણાવો છો પ્રીત, મુખને મરકલડે;
અમો ચીન્હૂં પુરુષની રીત, મુખને મરકલડે.
તમો મનમાં ધરો નવ કો ધીર, મુખને મરકલડે;
મારે તમો છો મનના હીર, મુખને મરકલડે.

વળણ.

સુણ રિત જાણું પુરુષની, તવ રાજા બોલ્યો હે રતી રે;
ચાલ દેખી ચતુર નરની, પછે મદાલસા ઘેલી થતી રે.

કડવું ૧૯ મું.–રાગ કેદારાની ચાલ ટુકડી.

દેખિ ચાલ તે ચતૂર નરની, માયા લાગી રાજકુમારની;
કાંઇ મોંઘેરી તે થાતી, મૂખ કલા કરે મદમાતી.
પછી મુન્ય થઇ રહિ મ્હોડે, પાછી ઓસરિ આઘું ઓટે;
તેમ તેમ રાય આઘો આવે, પ્રીતે પ્રેમ કરીને બોલાવે.
હવે લાજ કહોની ધરો છો, શા માટે લજ્જા કરો છો;
મુખવદન કળા દેખાડો, સુખ સ્વર્ગનું પામી પમાડો.
મોહ્યો મોહ્યો તમારે લટકે, તો શેં ન બોલો મુખમટકે;
કાં મુન્ય થયાં હો નારી, નવ બોલો પ્રથમ મુને મારી.
આ અંબર પહેર્યું છે આછું, મુખ ઉપરથી કરો તે પાછું;
હું મોહ્યો છું અદ્ભુત હેજે, હરીવદની તે તારે તેજે.
મૂખ દેખાય છે ઘુંઘટમાં; લાજ મૂકી વદો ઉલ્લટમાં;
ત્યારે ઘુંઘટને પરો લીધો, ઋતુધ્વજને ઘેલો કીધો.
શ્યામાનો ભાવ લહિ કહું બાળા, મુખ જાણે ચંદ્રની કળા;
રહ્યો રાજા પાસે આવી, બોલે નવ અબલા બોલાવી.
ભરાયો માયાને પાશે, જેમ ભ્રમર અંબૂજ નિવાસે;
તેને રૂપે તે મેરૂ ડોલે, તો મનુષ્ય તે કોણ તોલે.
પાસે આવી બેઠો તે રાય, પામરિયે ઢોળે છે વાય;
કચરો વળગ્યો તે દે છે નાખી, મદાલસાનિ ઉડાડે માંખી.
મૂખ જૂવે છે ફરી ફરી, મારા સમ બોલો સુંદરી;
મેં મુકયાં છે તમને વરી, તો શું લાજ ધરો ઓસરી.
ત્યાં તો છે એક કિંકરી, જૂવો પ્રેમે નૈણાં ભરી;
આવો સાથે કરુણા કરી, ઇશ્વર આપશે બાજરી.
તમો ગાંધર્વની કુંવરી, પાપી લાવ્યો તમને હરી;
હું તો તેને નાખિશ મારી, તું તો શેં નવ સમજે નારી.
અમો કહું છું પ્રણિપત કરી, નવ બોલો તો જાઇશ હું મરી;
ત્યારે પરો કર્યો ઘુંઘટ, બોલો પાય ધરૂં મુગટ.
પાથરૂં હું પામરીનો પટ, વદો વાણી આણી ઉલટ;
એ મિથ્યા શિ કરવી ચટ, સાંધું પ્રીછું નથી હું ઝટ.

પાપિ હરિ લાવ્યો છે તુજને, તે તો ઘણું દાઝે છે મુજને;
વહાલી તુજ કાજે ધરૂં વદ, વેરિનું શિર કાપીશ સદ.
ટાળો દેહતણી ખટપદ, ઉડી નારી આણી ઉલટ;
મન મેળવવાનો કોડ, વહાલી તું છે મારી જોડ.

વળણ.

પછિ ઉલટ આણી બન્યો મળિયાં, કહે ભટ પ્રેમાનંદ રે;
પછે પાણિગ્રહણ કેયમ હતું, તેનું કહું પદબંધ રે.

કડવું ૨૦ મું.—રાગ દેશાખની ચોપાઇ.

નારદ કહે સાંભળોને ધર્મ, પછિ કેમ થયું વિવાહનું કર્મ;
મદાલસા રાજાને મળી, આકાશે વિજળી સમ ભળી.
તવ રાજાએ વાણી ઓચરી, અશ્વ ઉપર બેસો સુંદરી;
દાસીને કહ્યું થૈયે વિદાય, એટલે આવ્યા નારદ ઋષિરાય.
ઋષિ તણું કીધું પુજન્ન, સમાચાર કહ્યો રાજન્ન;
ભલું થયું આવ્યા મહારાજ, મુજ સરખું કંઇ કહિયે કાજ.
નારદ કહે સારો શીઘ્ર કાર્ય, આવ્યો છું હું થવા આચાર્ય;
પરણી થાઓ અશ્વે અસ્વાર, ચોરિ રચિ તવ બ્રહ્મકુમાર.
વળતા બોલ્યા મુનિ ભગવાન, વિકુણ્ડલા દે તું કન્યાદાન;
આરોપી કંઠે વરમાળ, ગાંધર્વ વિવાહ કિધો તતકાળ.
નારદ અંતર્ધ્યાન તવ થયા, તત્પર થૈ નર નારી રીઝિયાં;
દાસી એમ બોલી મુખ વાણ, તમો બંન્યોને હજો કલ્યાણ.
રાય અશ્વે બેઠા નેહ ધરી, ઓછંગે બેઠી સુંદરી;
દેવતાએ આપેલો તુરી, જેમ આવ્યો તેમ ચાલ્યો ફરી.
ગાલવ આદે ઋષિ જુએ વાટ, ન આવ્યો કુંવર તેથી ઉચ્ચાટ;
ગયા ઘોડાને પગલે પળ્યા, કુંવર કન્યાને લઇ વાટે મળ્યા.
ઉતરી હેઠાં કર્યો નમસ્કાર, અથ ઇતિ કહ્યો સમાચાર;
ઋષિ ગાલવ તો હરખ્યા ઘણું, સાનજ વાધ્યું પોતાતણું.
એના પિતાને લગાડું પાય, રતન સરખી લૈ કન્યાય;
સેવક આવ્યા શત્રુજિત ભણી, સ્વામી સાંભળિયે વધામણી.
પછે અયોધ્યા આવ્યા ઋષિરાય, વધામણી પુર મધ્યે જાય;
પુત્ર લાવ્યો પરણી પ્રેમદા, ઉઠ્યો રાજા મનમાં અતિ મુદા.

ઋષિને પાયે શત્રુજિત પડ્યો, આજ પુત્ર મને પડ્યો જડ્યો
સાથે સ્યામાની કીધી જોડ, મુનિ તમે પહોંચાડ્યો કોડ.
નગ્ર જન મળવા આવિયાં, યોગ્ય રીતે ભેટ લાવિયાં;
પાંચ દિવસ મુનિ પરોણા રહ્યા, પછે પોતાને સ્થાનક ગયા.
રાજાએ ઉમંગજ ધરી, પુત્રનો વિવાહ માંડ્યો ફરી;
મદાલસાને પૂછી વાત, કોણ તમારાં મા ને તાત.
કુટુંબ સર્વનું લીધું નામ, સસરે ઓળખ્યો સારો કામ;
પછે લખ્યો પત્રે સમાચાર, ગાંધર્વ લોક ગયો સરદાર.
બોલ્યો સેવક આવ્યો કોડશું, આ કાગળ લ્યોની વિશ્વાવસુ;
સ્વસ્તિશ્રી ગાંધર્વનો દેશ, વિશ્વાવસુ નામે જે નરેશ.
લખિતંગ શત્રુજિત મહિપતી, અમો રહ્યા છઉં તમારી વતી;
બીજી એક જે છે વધામણી, ખોવાઇ દીકરિ જે તમતણી.
પાતાલકેતુ ગયો તો હરી, તે કન્યા મુજ પુત્રશું વરી;
નારદજીએ કરાવ્યો વિવાહ, મુને ફરી ઉપની છે ઇચ્છાય.
માટે મળવાને આવજો, રીત ઘટે જે તે લાવજો;
સેવકને શિવનું છે વચન્ન, અહીં લગિ આવ્યો રાજન્ન.
બાકિ અમો આવી પહોંચિયે તહીં, પણ શું કરીએ અમ ગતિ નહીં;
વાંચ્યું પત્ર તે વેગે કરી, બોલ્યો રાજા નયણે જલ ભરી.
એ શું સાચું કે છે સ્વપન્ન, જીવી દીકરી રૂપ રતન્ન;
ચાલો સર્વકો વેગે કરી, વિધિએ પરણાવું દીકરી.
ગાંધર્વ સર્વ થયા સાવધાન, લીધાં ધન ભરી વૈમાન;
ગામમાં વર્ત્યો જયજયકાર, અયોધ્યા આવ્યો પરિવાર.
ભેટ્યાં સર્વે વેગે કરી, માત તાતને મળિ દીકરી;
અથ ઇતિ પછે કહી જવ વાત, હર્ષ પામ્યાં તવ માત ને તાત.
આપી કન્યાદાન લાગો પાય, વિસ્વાવસુ આદે થૈ વિદાય;
પુત્રિ કહે પિતાજી પરવરો, છે ઇંદ્રપેં અધિકો સસરો.

વળણ.

સસરાનું સુખ છે ઘણું, તવ કુટુંબ સર્વ પાછું ફર્યું રે;
નારદ કહે સુણો ધર્મ રાજા, પછે મદાલસાએ શું કર્યું રે.

કડવું ૨૧ મું.—રાગ ગોડીની દેશી.

સદ્ગુરૂ વાણી ઓચરે, સાંભળો શુભજન મન;
સુખ પામ્યાં ઘણું પ્રેમદા, સસરાતણે ભોવંન.
પ્રીત વાધે નવનવી, શ્યામાને સ્વામી સાથ;
મદાલસાના હાથનો મણિ, બાંધ્યો પતિને હાથ.
સતી એણીપેર ઓચરે, સાંભળો મારા શ્યામ;
મણિ દેખિશ તમથી વેગળો, હું મરીશ આણે ઠામ.
કોને ધિરશો ન નાથજી, આપણે છે દુશ્મન;
પાતાલકેતુ ફરે શોધતો, તજી ઉદક ને અન્ન.
જુઠી વાત ઉડાડશે તે, જ્યાં તમો જાશો ગામ;
મણી જોઇશ એકલો તો, મરીશ આણે ઠામ.
તે વેળાથી બાંધિયો, જે મણી ઝગમઘાટ;
મૃગયા રમવા નિસર્યો, તે રાય વનની વાટ.
એક સરોવર આવિયું, ત્યાં ઉતર્યો રાજકુમાર;
શીતલ જળ પીવા સાંચર્યો, વૃક્ષે બાંધિ તોખાર.
પોસ ભરી પાણીતણી, જલમાંહી ધરીને પાગ;
તેજ મણિનું માંહે પડિયું, દેખિ નિકળ્યા બે નાગ.
ઋતુધ્વજ પાછો ઓસરી, ને ધનુષ લીધું તાણી;
મારવા માંડે જેટલે, તવ સર્પ બોલ્યા વાણી.
અમો આવ્યા છઉં હર્ષમાં, તારો મણિ દિઠો ઝાત્કાર;
મનુષ્યમાં તું અધિક છે, માટે કિજે મિત્રાચાર.
અન્યોઅન્ય આવી મળ્યા, ને અધરા ખાધા સમ;
રૂપે ત્રણ જણ શોભતા, બ્રહ્મા વિષ્ણુ રૂદ્ર જયમ.
ઋતુધ્વજે માંડી કહ્યો જે, અથ ઇતિ સમાચાર;
તમો કોના છો દીકરા, તવ બોલ્યા નાગકુમાર.
ન્યાત અમારી નાગની છે, પાતાળ અમારૂં ગામ;
અર્જક નાગના દીકરા અમો, ચંદ્ર ચૂડામણિ નામ.
અમો મોટા પુરૂષ રહિયે નમ્યા, થયો આપણે મિત્રાચાર;
ઋતુધ્વજ રાજા આવજો, તમો નિત્ય આણે દાર.

સુખ દેખાડીશ સ્વર્ગનું, તમે રાખ્યો ગાલવનો યાગ;
યાગ વિધેથી પામિયો, ભોવન વિષે તું ભાગ્ય.
તું વહાલો અતિ દેવને, માટે મિત્ર તું યોગ્ય;
હવે અમો નવ સહી શકૂં, ભાઇ તમારો વિયોગ.
જે દહાડે આવશો નહીં, તે દહાડે અપવાસ;
પછી તે પાછા ફર્યા, અંતરે અતિ ઉલ્લાસ.
ત્રણ જણ નિત્ય આવી મળે, મેવા લાવે અમુલ્ય;
ખાય પિયે આનંદમાં રહે, સુખ ભોગવે અતુલ્ય.
અયોધ્યાપતિ આવતો, જ્યાં વસે નાગકુમાર;
વળાવીને વળે નાગ તે, કરિને પરોણાચાર.
પિતા પૂછે પુત્રને, ક્યાં જાઓ છો નિત્ય તન્ન;
ઉત્તર પાછો વાળે નહિં તે, કેમ કહેવાય મનુષ્ય મલિન્ન.

વળણ.

કેમ કહે મળતું મનુષ્યનું, એ કથા એટલેથી રહી રે;
વિપ્ર પ્રેમાનંદ એમ કહે, તાલકેતૂ કરતો શું ત્યાં સહી રે.

કડવું ૨૨ મું.—રાગ ધવલ ધન્યાશ્રીની દેશી.

શ્રીસદ્‌ગુરૂ એમ વાણિ બોલે, સાંભળો શુભજડ રાયજી;
પાતાલકેતૂએ શું કીધું, તેની કહું છઉં કથાયજી.
રસાતલથી પાછો આવ્યો, જ્યાં છે પોતાનું ધામજી;
દુષ્ટ આવતો જોઇ દાસી, રોઇ દઇ છોડી હામજી.
દાનવ તો વિસ્મય થયો રે, એ કેમ રૂવે છે દાસીજી;
ઉચ્ચાટ અતિ છે અનંગની અંગે, રખે સ્ત્રી પામી હોય નાશજી.
ધાઇને મંદિરમાં પેઠો, મદાલસાને જોવાજી;
આસન તેનું સૂનું જોતાં, પાપી લાગ્યો રોવાજી.
કહે રે દાસી ક્યાં ગઇ અબળા, મારા પ્રાણતણો આધારજી;
વિકૃષ્ડલા કહે કો આવ્યો, સુભટ રાજકુમારજી.
મદાલસાનો કર ગ્રહીને, વાત કંઇએક ભાખીજી;
મારૂં કાંઇ ત્યાં નહિ ચાલ્યું, ભડક ઢોળી નાંખીજી.

પવનવેગી કો દેવનો વાજી, તે ઉપર બેઠાં નર નારજી;
એવી વાત સુણી પાપીએ, ગ્રેહ બાણનો ખાઇ મારજી.
ઘણું ધ્રૂજે કાંઇ ન સૂજે, ખોળાખોળ અતિ માંડીજી;
વણ વાંકે મુને મદાલસા રે, ગઇ હ્યાંથકિ છાંડીજી.
અન્ન જલ હું ત્યારેજ લઉં જો, મદાલસા મળે રાણીજી;
લઇ જનારો જો નિરખાય તો, લાવું તેનો અંત આણીજી.
રખે ઋતુધ્વજ હાથ ચઢી હોય, તો તેને ન જિતાયજી;
એવું વિચારીને પૃથ્વીપર, ધરિ જોગીની કાયજી.
ગુફા ગહ્વર ને નદી નાળાં, જોઇ ઉત્તર ભણી પળિયોજી;
એવે સમાચાર કહેવા આવ્યા, વાટે નારદને મળિયોજી.
કર જોડીને દાનવ બોલ્યો, કહો ઋષિ કરૂણાળજી;
મારી મદાલસા ખોવાઇ, તેની કહો કાંઇ ભાળજી.
નારદ કહે તું છે મુને વહાલો, કહું તુંને એ પેરજી;
ગાંધર્વની કન્યા દેશ વર્જિત, તે શત્રુજિતને ઘેરજી.
એમ કહીને નારદ વળિયા, થયા અંતર્ધ્યાનજી:
દાનવ આવ્યો અયોધ્યામાંહે, જ્યાં ઋતુધ્વજનું નિધાનજી.
ભિક્ષુકરૂપે ભિક્ષા માગે, પૂછે સઘળી વાતજી;
મંદિર આવ્યો મદાલસાને, થઇ રંક વિપ્રની જાતજી.
છજે છબીલી બેઠી દીઠી, ખખરો મનમાં પેઠોજી;
અસૂર જઇ ઝરૂખાની સામો, ધુણી ઘાલી બેઠોજી.
ઉદક અન્ન લઉં હું ત્યારે, અબળા દે દરશન્નજી;
ભજન કરે તે ભામિનિ કેરૂં, હરણ કરવા નિજ મન્નજી.
પણ હરિવદની હાથ ન આવે, સત્ય પોતાનું પાળેજી;
અસુર વિચારે બળ કરૂં તો, સતી શા પદઇ બાળેજી.
હું ન ભોગવું રાજા ન ભોગવે, મદાલસા પામે મર્ણજી;
ત્યારે દાહજ હુલવાયે મનની, ઠરે મુજ અંતઃકર્ણજી.
એક દિવસ મળિયો ઋતુધ્વજને, પાપી બોલ્યો વાણીજી;
કહો કુંવર આ મણિ મોંઘો છે, કેમ બાંધ્યો હાથે તાણીજી.
એ બાંધવો તો ઘટે નહિ તમને, દિસે નારીનો શૃંગારજી;
એંધાણ બાંધ્યું મદાલસાએ, મહંત કરેની વિચારજી.

સુખ દેખાડીશ સ્વર્ગનૂં, તમે રાખ્યો ગાલવનો યાગ;
યાગ વિષેથી પામિયો, ભોવન વિષે તું ભાગ્ય.
તૂં વહાલો અતિ દેવને, માટે મિત્ર તું યોગ્ય;
હવે અમો નવ સહી શકૂં, ભાઇ તમારો વિયોગ.
જે દહાડે આવશો નહીં, તે દહાડે અપવાસ;
પછી તે પાછા ફર્યા, અંતરે અતિ ઉલ્લાસ.
ત્રણ જણ નિત્ય આવી મળે, મેવા લાવે અમુલ્ય;
ખાય પિયે આનંદમાં રહે, સુખ ભોગવે અતુલ્ય.
અયોધ્યાપતિ આવતો, જ્યાં વસે નાગકુમાર;
વળાવીને વળે નાગ તે, કરિને પરોણાચાર.
પિતા પૂછે પુત્રને, કયાં જાઓ છો નિત્ય તન્ન;
ઉત્તર પાછો વાળે નહિં તે, કેમ કહેવાય મનુષ્ય મલિન્ન.

વળણ.

કેમ કહે મળવું મનુષ્યનું, એ કથા એટલેથી રહી રે;
વિપ્ર પ્રેમાનંદ એમ કહે, તાલકેતૂ કરતો શું ત્યાં સહી રે.

કડવું ૨૨ મું.—રાગ ધવલ ધન્યાશ્રીની દેશી.

શ્રીસદ્‌ગુરૂ એમ વાણિ બોલે, સાંભળો શુભજડ રાયજી;
પાત્તાલકેતૂએ શું કીધું, તેની કહું છઉં કથાયજી.
રસાતલથી પાછો આવ્યો, જ્યાં છે પોતાનૂં ધામજી;
દુષ્ટ આવતો જોઇ દાસી, રોઇ દઇ છોડી હામજી.
દાનવ તો વિસ્મય થયો રે, એ કેમ રૂવે છે દાસીજી;
ઉચ્ચાટ અતિ છે અનંગની અંગે, રખે સ્ત્રી પામી હોય નાશજી.
ધાઇને મંદિરમાં પેઠો, મદાલસાને જોવાજી;
આસન તેનું સૂનું જોતાં, પાપી લાગ્યો રોવાજી.
કહે રે દાસી કયાં ગઇ અબળા, મારા પ્રાણતણો આધારજી;
વિકુણ્ડલા કહે કો આવ્યો, સુભટ રાજકુમારજી.
મદાલસાનો કર ગ્રહીને, વાત કંઇએક ભાખીજી;
મારૂં કાંઇ ત્યાં નહિ ચાલ્યું, ભડાક દોળી નાંખીજી.

પવનવેગી કો દેવનો વાજી, તે ઉપર બેઠાં નર નારજી;
એવી વાત સુણી પાપીએ, ગ્રેહ બાણનો ખાઇ મારજી.
ધર્ણ ધ્રૂજે કાંઇ ન સૂજે, ખોળાખોળ અતિ માંડીજી;
વણ વાંકે મુને મદાલસા રે, ગઇ ત્યાંથકિ છાંડીજી.
અન્ન જલ હું ત્યારેજ લઉં જો, મદાલસા મળે રાણીજી;
લઇ જનારો જો નિરખાય તો, લાવું તેનો અંત આણીજી.
રખે ઋતુધ્વજ હાથ ચઢી હોય, તો તેને ન જિતાયજી;
એવું વિચારીને પૃથ્વીપર, ધરિ જોગીની કાયજી.
ગુફા ગહ્વર ને નદી નાળાં, જોઇ ઉત્તર ભણી પળિયોજી;
એવે સમાચાર કહેવા આવ્યા, વાટે નારદને મળિયોજી.
કર જોડીને દાનવ બોલ્યો, કહો ઋષિ કરૂણાળજી;
મારી મદાલસા ખોવાઇ, તેની કહો કાંઇ ભાળજી.
નારદ કહે તું છે મુને વહાલો, કહું તુંને એ પેરજી;
ગાંધર્વની કન્યા દેશ વર્જિત, તે શત્રુજિતને ઘેરજી.
એમ કહીને નારદ વળિયા, થયા અંતર્ધ્યાનજી;
દાનવ આવ્યો અયોધ્યામાંહે, જ્યાં ઋતુધ્વજનું નિધાનજી.
ભિક્ષુકરૂપે ભિક્ષા માગે, પૂછે સઘળી વાતજી;
મંદિર આવ્યો મદાલસાને, થઇ રંક વિપ્રની જાતજી.
છજે છબીલી બેઠી દીઠી, ખખરો મનમાં પેઠોજી;
અસૂર જઇ ઝરૂખાની સામો, ધુણી ઘાલી બેઠોજી.
ઉદક અન્ન લઉં હું ત્યારે, અબળા દે દરશનજી;
ભજન કરે તે ભામિનિ કેરૂં, હરણ કરવા નિજ મન્નજી.
પણ હરિવદની હાથ ન આવે, સત્ય પોતાનું પાળેજી;
અસુર વિચારે બળ કરૂં તો, સતી શા પદઇ બાળેજી.
હું ન ભોગવું રાજા ન ભોગવે, મદાલસા પામે મર્ણજી;
ત્યારે દાહજ હુલવાયે મનની, ઠરે મુજ અંતઃકર્ણજી.
એક દિવસ મળિયો ઋતુધ્વજને, પાપી બોલ્યો વાણીજી;
કહો કુંવર આ મણિ મોંઘો છે, કેમ બાંધ્યો હાથે તાણીજી.
એ બાંધવો તો ઘટે નહિ તમને, દિસે નારીનો શૃંગારજી;
એંધાણ બાંધ્યું મદાલસાએ, મહંત કરોની વિચારજી.

મારે માથે શત્રુ અનંત છે, મુને મુવો કહે તે ફોકજી;
આ મણિ વિના નારી નહિ માને, દેખીને જાય સુર લોકજી.

વળણ.

સુર લોક જાયે મણિ દેખે તો, પણ મુવે મૂકું એને નહીં રે;
જોગી કહે મહારાજ છો, તમો ચતુર મોટા છો સહી રે.

કડવું ૨૩ મું.–રાગ મેવાડાની દેશી.

એવું કહીને કુંવર પળિયો, દૈત્યે વિચાર્યું અંતઃકર્ણ;
મણિ લઉં હું કપટ કરી તો, મદાલસા પામે મર્ણ.
મદાલસા મરે કે એ મરે, એમાંથી એક વાનું થાય;
પછી ઋતુધ્વજની પુંઠ લીધી, છાનોમાનો જાય.
પેલા સરોવરે આવ્યો કુંવર ને, મળ્યા પેલા બે નાગ;
પાતાલકેતૂએ જોયું આવી, છે હ્યાં મારો લાગ.
દિવસ કેટલા વચ્ચે જવા દઇ, ધર્યું વિપ્રનું રૂપ;
તે દિવસે થયું અસુર નાગને, સવારો આવ્યો ભૂપ.
ઋતુધ્વજ ત્યાં નહાવા બેઠો, એક બેઠો દીઠો ઋષિજી;
વૃદ્ધ રૂપ પોતાનું કીધું, ને તે કહે હું દુખીજી.
રાય પૂછે છે પ્રેમ ધરીને, કેમ બેઠા મુનિ જન્ન;
નિઃશ્વાસ મૂકો છો ઘડી ઘડી, જલપૂર્ણ ભર્યાં લોચન્ન.
કર કપાલે બે દઇને, બોલ્યો પાતાલકેતૂ;
ઘણું દુઃખ છે મારાં કર્મે, જો પૂછો ધારી હેતુ.
વરૂણ લોક મહી હું વસું છું, અતિ તેજી મારૂં નામ;
એક બ્રાહ્મણને ઘેર કન્યા, રૂપે જોબન ધામ.
તે સાથે વિવાહ મળ્યો પુત્રનો, તેના બાપને ઇચ્છા ઘણી;
કન્યા કહે મુજ પોણ છે, જોઉં મદાલસાનો મણી.
તે અયોધ્યામાં પરણી છે, ઋતુધ્વજ તેનો કંથ;
તે લેવા હું આવીઓ છું, દેખાડો ગામનો પંથ.
સત્યવાદી શત્રુજિત રાજા, સત્ય પાળે તેનો કુમાર;
હું રંક ઋષિનું કાર્ય કરતાં, મુખથી ન નિકળે નકાર.

કહો તમે કોણ દેશ વસો છો, કેમ આવ્યા આ સરોવર ઘાટ;
જો જાણતા હો તો દેખાડો, અયોધ્યા કેરી વાટ.
વાયક સુણિ તે વિપ્ર કેરાં, કુંવરે કીધો દંડપ્રણામ;
પ્રભુ જેને જોવા જાઓ છો, તે તો મારૂં નામ.
તે મણિ મારી પાસ છે, પણ કોને નવ અપાય;
મદાલસા એ જો જાણે તો, વાત વિપરીત થાય.
દૈત કહે સાંભળ રે રાજા, જો અર્થ સરસે મારો;
તો કાલે મણી આણી આપીશ, ભૂપતિ પાછો એ તારો.
સત્ય વચન આપ્યું પાપીએ, વળી એમ બોલ્યો વચન;
આવતાં મુને વાટે મળ્યા હતા, નાગતણા જે એ તન.
તેણે કહાવ્યું જઇને કહેજો, અમને થાશે સંધ્યાકાળ;
વસ્તુ અનોપમ લાવવી છે, પાછા ન જશો ભૂપાળ.
પછે રાજાએ મણી છોડી આપ્યો, પાપી પાછો વળ્યો;
પાતાળ માંહે પાછો આવી, નાગ કુંવરને મળ્યો.
આવું ઋતુધ્વજે કહાવ્યું છે, આજ છે મારે કામ;
મૃગયા રમવા નવ આવશો, રહેજો તમારે ધામ.
નાગપુત્ર પાછા વળ્યા, જાણ્યું મિત્રે આજ્ઞા આપી;
પછે અયોધ્યા નાગણ રૂપે, દોડતો આવ્યો પાપી.

વળણ.

પાપી પ્રપંચ કરી રોતો આવ્યો, પાલવ દીધો મુખ રે;
રાજસભામાં આવી મળીયો, સાંભળ શુભજડ ઋખ રે.

કડવું ૨૪ મું.—રાગ વેરાડીની ચોપાઈ.

દૈત્ય આવ્યો અયોધ્યા ગામ, રૂવે ઋતુધ્વજનું લઇ નામ;
પ્રજા સર્વે વિસ્મય હોય, બ્રાહ્મણ કોણ કારણ રોય.
રાજ સભામાં આવી પડ્યો, હાય હાય કુંવર કહી રડ્યો;
ચેષ્ટા દૈત્યે માંડી ફોક, હૈડે ઢીક મારી મૂકે પોક.
રાય શત્રુજિત વિસ્મય થયો, સમાચાર પૂછવા પાસે ગયો;
કહો ઋષિજી ક્યાંથી આવ્યા, એ વિપરીત વાત ક્યાંથી લાવ્યા.

બ્રાહ્મણ કહે સાંભળ રાજન્, નિશ્ચે નાશ પામ્યો તુજ તંન;
સરોવરમાંથી મગરે ગળ્યો, હું હતો પાસે ને તે ઢળ્યો.
એવું કહી બેઠો ઋષિરાય, રાજા પડયો પૃથિવી માંય;
પુત્રનું સંભારી હેત, અયોધ્યાપતિ થયો છે અચેત.
બેઠો થઇ માંડયો ટળવળાટ, હો કુંવર કાં જોવડાવો વાટ;
શત્રુજિતને વારે સૌ કોય, પૃથ્વી પછાડો ખાઇ તે રોય.
મારો કુંવર કયાં ગયો પરહરી, વિધવા વહુ શા માટે કરી;
આખું નગર કરે છે રૂદંન, ન રૂવે મદાલસા સ્ત્રીજંન.
એ ખોટું નથી મરણ વત્ત, સાચું હોય તો મને ચઢે સત્ત;
સજ્જન સર્વને વારે સુંદરી, નિશ્ચે વાત નથી એ ખરી.
જુઠા બોલો એ બ્રાહ્મણ હશે, એ કહે તેનાથી શું વધ થશે;
મદાલસાએ તેડયો ઋષિદેવ, પાતાલકેતુ આવ્યો તત્ક્ષેવ.
શું જુઠો મુને તું કહે પાપણી, સાધવિ હોય જવ પાસે ધણી;
મદાલસાએ તવ વાણી ભણી, શું દેખાડો મોટમ આપણી.
ન શકે કો સ્વામીને હણી, એક એંધાણી બધી મુજતણી;
ત્યારે ઋષિએ છોડી નાંખ્યો મણી, જાણ્યું તવ મર્ણ પામ્યો ધણી.
તુરત તાળવું ફાટયું આફણી, જીવ ચાલ્યો સુર લોકજ ભણી;
ત્યારે દૈત્ય રીપ પામ્યો અતિ ઘણી, મેં મારી નારી શત્રુતણી.
જો મને મૂકી આવી પાપણી, તો સુખે કેમ રહે ધણી;
મરશે ઋતુધ્વજ આવી ઘેર, મારા તાલકેતુનું વળ્યું વેર.
એવું કહી પામ્યો અંતર્ધ્યાન, પછે સસરાજી આવ્યા તે ઠામ;
મોઇ જે વારે દીઠી વધુ, તવ રોવા લાગ્યું નગર બધું.
ઉઠયો રોતો શત્રુજિત રાય, મદાલસાની લીધી કાય;
સર્વે મળીને દીધું દહેન, સ્નાન કર્યું તોય નહીં ચેહેન.
પુત્ર વધુ બંન્યો પરવર્યાં, અમો માતપિતાને દુખિયારાં કર્યાં;
એમ રૂદન કરતાં અશ્રુભેર, એવે રાજકુંવર આવે છે ઘેર.
થાય માન શુકન અતિ ચિત્ત, અયોધ્યામાં દીઠું વિપરીત;
ઘોર શબ્દો શ્રવણે પડે, ત્રાહે ત્રાહે કહી ભૂપ રડે.
શું નગર વિષે ઉપન્યો ઉત્પાત, કુંવરે મન વિચારી વાત;
ઉચ્ચાટે પેઠો પુરમાંય, પ્રજા જોઇને વિસ્મય થાય.

લોક દોડ્યા ભૂપતિ ભણી, મહારાજ આપોનિ વધામણી;
દુઃખ નવ મન ધરશો રજ, એ આવે છે અહીં ઋતુધ્વજ.
એવી સુણી પ્રજાની વિનતિ, ઉધડક્યો ત્યાં અયોધ્યાપતિ;
અરે એ તે શું સાચું હશે, મુવો પુત્ર કયમ જીવતો થશે.
હર્ષે અશ્રુ ભરી પંથે પળ્યો, એવે આવતો પુત્ર સામો મળ્યો;
ગળે લપટાયો જઇ તાત, કોણે જિવાડયો કહેની વાત.
આકાશ માર્ગે બ્રાહ્મણ આવિયો, સમાચાર અશુભ લાવિયો;
તેણે પુત્રને મૂવો કહ્યો, ફરી પુત્ર કેમ જિવતો થયો.
તાતજી મુને કાંઇ થયું નથી, જુઠો બ્રાહ્મણ છે સરવથી;
મદાલસાની પૂછી વાત, પછી કરતો ત્યાં આંસૂપાત.
મારી મરણ કેમ પામે પ્રેમદા, સાધ્વી સત્ય પાળે છે સદા;
ત્યારે પિતાએ વાણી ભણી, તે બ્રાહ્મણ લાવ્યો તો મણી.
તે મણિનું વધુને દરશન થયું, તત્કાળ તાળવું ફાટી ગયું;
દેહ પડી તે ઠેકાણે કરી, માયા તેની ધરજો પરી.

વળણ.

તાળવું ફાટી પ્રાણ ગયો, એ વાત કુંવરે સાંભળી રે;
મદાલસાનાં મરણ થકી, પડયો ધર્ણે ને મૂર્છા વળી રે.

કડવું ૨૫ મું.—રાગ પરજીયાની દેશી.

પિતાજીકેરાં વચન સુણીને, પુત્ર પડિયો ભોમ;
કુંવર પાસે અશ્વ હતો, તે ઉડી ચાલ્યો વ્યોમ.
અચેતન થયો ઋતુધ્વજ, શરીરે વાધ્યું શીત;
કાષ્ટવત્ કાયા થઇ રે, બ્રહ્માણ્ડ ચહડિયું ચિત્ત.
ચિત્તભ્રમ થયો કુંવર, ભીંતર જ્વાલા લાગી;
હા હા નારી કરતો ઉઠયો, મૂર્છા હતી તે ભાગી.
મુગટ વહોણાં મસ્તકે, રેણુથી ભરાતા કેશ;
કામની કામની કરતો ધાયે, ઘરમાં કરતો પ્રવેશ.
મેડી અટારી ને ગોખ જોયાં, સૂની દીઠી સેજ;
શું હાસ્ય કરી સંતાયાં નારી, બોલો મારું એજ.

એમ ન કીજે હો એમ ન કીજે, મદાલસા મુજ સમ;
જેમ ચલાવો તેમ ચાલું, જે પડે મુજને ગમ.
કંથને કાં કકળાવો કામની, તમો મુને ઘણું વહાલાં;
એમ કહીને રોવા લાગ્યો, વળી જુવે ખુણા ખંચાળા.
દાસી કહે સ્વામી શું ખોળો, એપર રૂઠ્યા શ્રીભગવાન;
આપણું ઘર ઉદ્દવસ્ત કરી, રાણીએ વસાવ્યું સ્મશાન.
તે તો હાથ કદિ ન આવે, જો ઉપાય કીજે લાખ;
કનકવરણી કાયા જેની, બાળીને કીધી રાખ.
એવો બોલ તે દાસી કેરો, સ્વામીથી કેમ સંખાય;
તેમનો તેમ ઉઘાડે મસ્તક, સ્મશાન ભણી તે જાય.
આવીને ઉભો રહ્યો જ્યાં, રામાની રાખોડી;
પ્રદક્ષિણા તે પૂઠે કરતો, પોતાના બેઉ કર જોડી.
શું ભામિનીજી ભસ્મ થયાં છો, સમ વિસરજો દંડ;
મારા સમ જો બોલો નહીં તો, દેહ કરીશ શત ખંડ.
દહાડી સાદ કરૂં હું તમને, તમો શેં મુને નથી કરતાં;
હો કોકીલાનાદી વિચારજો, હું મુવો છઉં તું મરતાં.
એમ શું કરો છો છોકરવાદી, પાણી પાઓ પ્રેમદા;
ઉઠો વહેલાં ઉઠો વહેલાં, પતિની જાણી આપદા.
મન વ્યાકુળ તે કાંઇ ન જાણે, બોલે ઘેલાં ઘેલાં;
તારૂં મૃત્યુ કેમ થયું રે, હું થયો ન તુંથી પહેલાં.
બંન્યો હાથથી ઉસરડીને, રાખોડીનો ઢગલો કીધો;
પામરીમાં ગાંસડો બાંધી, મસ્તક ઉપર લીધો.
પછે દેશમાં તે ફરવા લાગ્યો, અમથો બારે વાટ;
રખે વળી કો એને મારે, રાજા મન ઉચ્ચાટ.
માત પિતા એ પુઠે દોડયાં, કહે કુંવર પાછો આવ;
દારૂણ વનમાં પરવર્યો જોતાં, પર્વત ગુફા ને વાવ.
વિકટ વાટે ચાલતાં, પૂઠે ધાયાં રાજા રાણી;
ઋતુધ્વજ પાછો નવ દીઠો, જેનો પ્રેમદામાં છે પ્રાણી.
તટ આવ્યું ત્યાં ગંગા કેરૂં, બેઠો રાજકુમાર,
ભજન મુખે ભામિનીનું, નૈણે તે જલની ધાર.

વળણ.

ઝરે નેણે અશ્રુ ઘણાં, ધ્યાન નારીનું તે ધરે રે;
પછે માત પિતા ત્યાં આવી મળ્યાં,ને કાલાવાલા કઇ પેર કરે રે.

કડવું ૨૬ મું.–રાગ આંદોલ ગોડી.

માત પિતા એમ ઓચરે, હો વહાલા રે;
તમે મૂકો મનનો શોક, કુંવર કાલા રે.
પાછું કોઇ ફર્યું નથી, હો વહાલા રે;
જે ગયું હોય સૂર લોક, કુંવર કાલા રે.
કાલે કન્યાને આણશું, હો વહાલા રે;
એ થકી રૂપ રતન્ન, કુંવર કાલા રે.
તે માટે મંદિર આવિયે, હો વહાલા રે;
રખે લોપો અમારાં વચન્ન, કુંવર કાલા રે.
વન વસવું છે દોહલું, હો વહાલા રે;
ત્યાં તો વિઘ્નો મોટાં થાય, કુંવર કાલા રે.
આ ફજેતી લોકોમાં થશે, હો વહાલા રે;
સ્ત્રીને માટે વસવું વન્ન, કુંવર કાલા રે.
એવું આપણા કુળમાં થયું નથી, હો વહાલા રે;
તે માટે મુકો પરિતાપ, કુંવર કાલા રે.
માગાં પરણ્યાનાં આવશે, હો વહાલા રે;
કંઇ કરશું મોટા ખર્ચ, કુંવર કાલા રે.
ઘેર ઉષ્ણોદક ઉકાળતાં, હો વહાલા રે;
તેલ ચોળે નિત્ય શરીર, કુંવર કાલા રે.
ત્યાં પોતાની મેળે અંગ ધુઓ, હો વહાલા રે;
કે ટાઢું નહાવણ નીર, કુંવર કાલા રે.
ત્યાં ચુવા ચંદન ને અર્ગજા, હો વહાલા રે;
કસ્તુરી નિત્ય ચોળાય, કુંવર કાલા રે.
જેથિ અંગે અનુપમ વાસના, હો વહાલા રે;
ત્યાં ભસ્મ ચોળવી કાય, કુંવર કાલા રે.

ત્યાં મેડી અટારીએ બેસવું, હો વહાલા રે;
પોઢવા પલંગ તળાઇ, કુંવર કાલા રે.
ત્યાં સૂવું શિલાની ઉપરે, હો વહાલા રે;
કંઇ કાંકરા ખુંચે કાય, કુંવર કાલા રે.
ત્યાં કલ્લોલ કિર્તન થૈ રહે, હો વહાલા રે;
જાગવું પ્રાતઃકાળ, કુંવર કાલા રે.
ત્યાં વાઘ વરૂ બોલે ઘણાં, હો વહાલા રે;
ભય પમાડે ફાલુ શિયાળ, કુંવર કાલા રે.
ત્યાં ચાતુર માસ છે દોહ્યલા, હો વહાલા રે;
તેમ શીત કાળની ટાઢ, કુંવર કાલા રે.
તાપ ઘણો ઉષ્ણ કાળમાં, હો વહાલા રે;
નવ થોભે દેહમાં પ્રાણ, કુંવર કાલા રે.
આજ્ઞા માતપિતાની પાળિયે, હો વહાલા રે;
એમ વદે શાસ્ત્ર ને ન્યાય, કુંવર કાલા રે.
માત પિતાની આજ્ઞા વિના, હો વહાલા રે;
તપ આચરે ફળ નવ થાય, કુંવર કાલા રે;

વલણ.

તપ હોમ ખંડ ના પામતા, માત પિતાનિ આજ્ઞા વિન ગ્રહ્યો રે;
વિપ્ર પ્રેમાનંદ ભણે, હવે પુત્ર વચન શાં શાં કહે રે.

કડવું ૨૭ મું.—રાગ મારૂ સોરઠીની ચોપાઇ.

ઋતુધ્વજ તે બોલ્યો વાણી, આંખડિયે ભરીને પાણી;
ઘેર આવું શું સુખ જાણી, હાય મોઇ મદાલસા રાણી.
કહેશો શી સગાઇ વખાણી, આવું અબળાને આપજો આણી;
જો દઢ હોય પુરૂપ પુરાણી, તોયે ન મળે મદાલસા રાણી.
તેનું મૂખ જુવે જે પ્રાણી, કેમ વિખાણું મમ ધણિયાણી;
માયા કેમ જાયે ભૂલાણી, પીલાય છે દુઃખની ઘાણી.
માટે આશા મેં લોહ મારી, મારી શિ સગાઇ સંભારી;
ત્યાંથી ઉદિશ વાત નિરધારી, જ્યારે બોલે મદાલસા નારી.

મ તો પૂજ્યા નથી મોરારી, તે વાત તો મન્ન વિચારી;
જો સેવ્યા હોય ઉમયાધારી, કેમ મરે ગાંધર્વકુમારી.
માત પિતા ન રાખો વારી, અમો જોગી તમો સંસારી;
જો આવે ઉઠાડવા ત્રિપુરારી, તોયે હૂં નવ જોશેં હારી.
તમો મન માને તે કરજો, મેં તો ગૃહસ્થાશ્રમને વરજ્યો;
અભાગિયો હું તમો પેટ સરજ્યો, એવું જાણીને પાછાં ફરજો.
નિશ્ચે હું થયો જોગટ, કાં ખપ કરો છો ફોકટ;
જે વાટે હું લુંટાયો, તે વાટનો શોધ કયમ પાયો.
સર્વે થયું મારે નિકંદન, હૂં તો છઉં ભાયેગ મંદ;
મેં તો સગાઇ તમારી તોડી, તે માટે ચોળી મેં રાખોડી.
ત્યારે બોલ્યાં છે માવડી, મૂને કયાં સેકે છે આવડી;
વહુઆરૂ સર્વેની મરે, પણ તારી પેઠે કોઇ ના કરે.
મારૂં કહ્યું કૂંવરજી કરો, મારા સમ તમે પાછા ફરો;
ભાવ સગાઇ તો કાંઇ રાખો, એમ તરછોડી શેં નાંખો.
કહ્યું નવ માન્યું લવલેશ, કુંવરને મન વાધ્યો કલેશ;
એવો વિચાર માત તાતે કહ્યો, તવ કુંવર ત્યાંથી નાસી ગયો.
વૃદ્ધ પડયાં પૃથવીએ ટળવળી, અયોધ્યા ચાલ્યાં કળકળી;
વહુ દિકરાનૂં દુઃખજ છાંડિયું, શત્રુજિતે રાજ્યાસન માંડિયું.
એ કથા તો એટલેથી રહી, ઋતુધ્વજની શી ગત થઇ;
મા બાપની માયા તે છાંડી, બેઠો ગંગાતટે તપ માંડી.
નારીની ભસ્મ હેઠે પાથરી, મુખે મદાલસા સુંદરી;
માથે જટા તડકે બળતો, નાથ નારી સારૂ ટળવળતો.
મુખ વિકાસી કરે બહુ નાદ, કરતો મદાલસાને સાદ;
રોઇ રોઇ કર્યાં રાતાં ચક્ષ, થયો દુર્બલ નવ પામે ભક્ષ.
મુખે મોટું ડાઢું વાધિયું, તરૂણિ કાજે તંન સંતાપીયું;
મનમાં મદાલસાતણો છે સાંસો, કાયા થઇ શ્યામ જપ તપ ત્યાં વાસો.

વળણ.

મદાલસાનૂં સ્મરણ હતું, એ કથા એટલેથી રહીરે;
વાર લાગી વીરને, પછે નાગને ચિંતા થઇ સહી રે.

કડવું ૨૮ મું.—રાગ વેરાડીની દેશી.

ઋષિ નારદ વદે વળતું, સાંભળ યુધિષ્ઠિર રાય;
પ્રાતઃકાળે નાગ આવ્યા, તેને ઉલ્લટ અંગ ન માય.
મેવા સુંદર સાથે લાવ્યા, બંન્યો બાળક સ્હોતા;
સરોવર પાળે આવીને, ઋતુધ્વજની વાટડી જોતા.
વાર લાગી નવ આવિયો, ત્યારે ગયા અયોધ્યા માંય;
પૂછી વાત જે ભ્રાત અમારો, કહો ગયો તે કયાંય.
પ્રજા સર્વે રોતી કહે છે, રોતો શત્રુજિત રાજંન;
તે જે તમારો વહાલો હતો એ, જઇ વસ્યો છે વંન.
કો બ્રાહ્મણ મણિ લાવિયો, કહ્યું મર્ણ ઋતુધ્વજનું થયું;
તે મદાલસાએ સાંભળ્યું, તવ તાળવું ફાટી ગયું.
પછે ઋતુધ્વજ ઘેર આવ્યો, સુણ્યું મોઇ મદાલસા મારી;
તેમનો તેમ તે ગયો વનમાં, અમો થાકયાં વારી વારી.
બંન્યો પડયાં ભોમી પરે, વૃદ્ધનાં વાયક સાંભળી;
થરથર ધ્રુજે ને કાંઇ નવ સૂઝે, પડતાં તો મૂર્ચ્છા વળી.
બે ઘટિકાએ ઉઠયા બંન્યો, શરીરે આવી શાન;
રોતા રોતા જોતા જોતા, ચાલ્યા તેહ સ્મશાન.
જઇ જુએ તે ભસ્મને, વળી વનમાં આથડતા:
હો હો બાંધવ હો હો કરતા, આરતથી આરડતા.
પર્વત જોયા દિશા જોઇ, પછિ થાકયા બંન્યો જાય;
એવે અઘોર વનની માંહે, બેઠો દીઠો ઋતુધ્વજ રાય.
ધાઇ પાસે આવ્યા બંન્યો, નેણે ભરિયાં પાણી;
રાજકુંવરે ઉઠિ આલિંગન દિધું, ગદ્‌ગદ્ કંઠે વાણી.
અરે ભાઇ ભલે પધાર્યા, વનમાં પણ જોવા આવ્યા;
હેર્ષાશ્રુ ખરે મારે, શું મદાલસાને લાવ્યા.
નાગ કહે કયાં થકી આવે ભાઇ, જેણે સ્મશાન નિવાસ્યું;
માત પિતા તજિ રાજ મૂકયું, વિરા આ તેં આ શું.

વલણ.

વિરા આ શી વિપત તુજને, ઉઠો: રાજકુમાર રે;
મદાલસા સરખી માનુની, લાવું સહસ્ર આ ઠાર રે.

કડવું ૨૯ મું–રાગ મેવાડાની દેશી.

ઋષિ નારદ વદે વળતું, સુણો યુધિષ્ઠિર રાજન્નજી;
સ્નેહ વચન સુણી નાગ કેરાં, બોલ્યો ઋતુધ્વજ તન્નજી.
ખોટી વાત જાત તે ન મળે, મદાલસાની કાયજી;
હરિ હર બ્રહ્મા મળિને ઘડે તોયે, એવી ન નીપજ થાયજી.
તમો મંદિર પધારો તમારે, ભોગવો નાનાવિધ ભોગજી;
મદાલસા આવી કહે પધારો, મારો ત્યારે ઉતરશે જોગજી.
એવું કહીને આસન વાળ્યું, ભસ્મ ગાંસડી ખોલેજી;
ઉઠો મદાલસા ઘેર જઇએ, એવાં ઘેલાં ઘેલાં બોલેજી.
નાગપુત્રે ઉપાયો કીધા, પણ કહ્યું ન ધરે કાનજી;
પછે મદાલસાની શોધને અર્થે, ભમિ જોયાં ત્રણ ભોવન્નજી.
યમસભા ને બ્રહ્મસભા રે, વળિ જોયું વૈકુંઠજી;
શિવલોક ફરી ફરી જોયો, આણ્યો પૃથ્વીનો અંતજી.
ચપળ રૂપે જોઇને આવે, વળિ ઋતુધ્વજ પાસે રેયજી;
નિસાયે જાયે મંદિરે, પણ તાતને વાત ન કેયજી.
અન્ન ઉદક મિત્રોને ન રૂચે, આખો દિવસ ઉદાસજી;
શરીરે કષ્ટિત થઇ બંન્યોએ, ગાળ્યા એમ ખટમાસજી.
એક દિવસ પિતાએ પૂછ્યું, દુબળાં દિસે તમ તન્નજી;
શોક સાગરમાં બૂડયા છો, નથી સહેવાતું ભુવન્નજી.
વાયેક સાંભળી તાતતણાં, પછી બોલ્યા ભરિને ચક્ષજી;
મૈત્રી કરશે આજ પુંઠે, તેને માથે છે દુઃખનાં વૃક્ષજી.
પૂર્વકથા સાંભળીએ પિતાજી, અયોધ્યાનો ભૂપાળજી;
તેની સાથે મૈત્રિ અમારે, પ્રાણપેં અતિ વહાલજી.
તેની મદાલસા જે નારી, અમે ભાભી કહી બોલાવીજી;
પ્રેમદા તે મૃત્યુ પામી, વાત થઇ ગઇ ભાવીજી.
વિનતા વિયોગથી વૈરાગ્ય ઉપન્યો, ભેખ સંન્યસ્તનો લીધોજી;
ફરિ એ કન્યાને નવ પરણ્યો, ઉપાય એક ન સિધ્યોજી.
મદાલસા આવે તો ઉઠે, બીજો નહીં ઉપાયજી;
તે જોગી તો અમો પણ જોગી, દુબળી તે થકી કાયજી.

તાત કહે. તન આજે કહો છો, એટલું એકજ કામજી;
મદાલસા આણીને આપું, ખર્ચ પડે નવ દામજી.
ચાલો જઈએ ઈશ્વર પાસે, સેવિએ શ્રીત્રિપુરારજી;
ભક્તિ કીજે શંભૂ કેરી, તે આપશે એ નારજી.

વળણ.

નારને તે જીવાડશે, સુણી પુત્ર પ્રસંન થાય રે;
અપ્સરાઓ અનંત લઈને, ભોળાને ભોવન જાય રે.

કડવું ૩૦ મું.–રાગ વસંતની દેશી સજની.

શિવને રિઝાવવા, નૃત્ય આદે સંગીત નાદ. શિવ. ટેક.
કૈલાસ શિખરે આવ્યા ત્રણ જણ, સાથે અપ્સરા અનંત;
ભોળાને ભુવને નૃત્ય માંડયું, ભૂલ્યો કામ વસંત. શિવ.
તાલ મૃદંગ ઉપંગ ને વેણા, બોલે ઝમઝમ પાગે ઘુઘર;
અરજ કરે ભોળાની આગળ, પૂંકે પૂરે પુત્ર સુસ્વર. શિવ.
તાલ શૂર ચુકે નહીં ને, નાચે કટિને મરડી;
ફેર ફુદડી ફરે પ્રેમદા, અન્યોઅન્યના ભૂજ મરડી. શિવ.
નૃત્ય સુંદર નાગે માંડયું, થૈ રહ્યો થૈ થૈકાર;
શૃંગાર સજ્યા સહુ કામિની, કંઠે કમળના હાર. શિવ.
હાવભાવ જોઈને શંકર, મંદિરમાંથી ડોલ્યા;
બહાર નીકળી નાચવા લાગ્યા, થૈ થૈ મુખે બોલ્યા.
શિવજી વિરાજે છે, નૃત્ય આદે સંગીત નાદ. શિવ. ટેક.
શિંગી તુરીના સ્વર અતિશે, વિખેરી ત્યાં જટાય;
નાગ અબીલ ગુલાલ ઉડાડે, શંકરને ભસ્મ સુહાય. શિવ.
કંઠે હાર સર્પના સળકે, વાગે ડમરૂ ને ડાક;
આવો રે ઉમયાવર કહે છે, પ્રેમે મારે હાક. શિવ.
નીલકંઠજી નાચે ઝમઝમ, સર્વે સાંખ્યું સંગીત;
નાગનું નૃત્ય સુંદર દેખી, હરખ્યું શંકરનું ચિત્ત. શિવ.
માગો નાગ જે જોઈએ તે, હું હવો તુષ્ટમાન;
અરે શિવ મદાલસા જીવે, એ માગું વરદાન. શિવ.

શત્રુજિતનો ઋતુધ્વજ કુંવર, તેની મોહી છે નાર;
મૃત્યુ સજીવન થાયે નારી, છે પ્રીતિવડે સંસાર. શિવ.
તમો પરને અર્થે આ યશ કીધો, હું હરખ્યો કહે હર હર;
એ મોહી મદાલસા જીવશે, એવો આપું એક વર. શિવ.
જમુના તીરે જાઓ તમો, કહું એક અનુપાન;
શ્રાદ્ધ કરજો પિતૃકેરૂં, કે આપજો ત્રિપિણ્ડ દાન. શિવ.
મધ્યેનો પિણ્ડ ભાંગી જોજો, ત્રણ ફેણનો તે ખગધારિ;
તેની મધ્યમાં ફેણ ફાટ્યેથી, જડશે મદાલસા જે નારિ. શિવ.

વળણ.

નિકળશે મદાલસા નારી, એવું કહિને હર વળ્યા રે;
વર જવ પામ્યા પન્નગ ત્રણ તે, જમુનાને મારગ પડયા રે.

કડવું ૩૧ મું.—રાગ ગોડીની ચોપાઇ.

પન્નગ ત્રણ જણ હર્ષિત થયા. ગંગાને ઉપકંઠે ગયા;
પિતાએ તવ વળાવ્યા તન્ન, જાઓ જ્યાં ઋતુધ્વજ રાજન્ન.
કહેતા ન વર પામ્યાની પેર, પણ તેડી લાવજો તેને ઘેર;
હું આવું છું શ્રાદ્ધજ કરી, જોઉં જડે છે એ સુંદરી.
તમને લાગશે આવતાં વાર, તો તે ત્યાં મરશે નિરધાર;
એવું કહિ વોળાવ્યા બાળ, નાગ શ્રાદ્ધને બેઠા તત્કાળ.
દર્ભશાખા પૃથ્વી પ્રચણ્ડ, જવ તલ પિષ્ટના મૂક્યા પિણ્ડ;
મધ્યનો પિણ્ડ વિદારણ કર્યો, ત્રણ ફેણનો મણિધર નિસર્યો.
તેનિ મધ્ય ફેણ વિદારણ કરી, તેમાંથી નીકળી સુંદરી;
વિશ્વાવસુતણી તે દીકરી, ફરી ફેણથકી અવતરી.
મુખે જપતી પતિનૂં નામ, કહે કયાં આવી છઉં આ ઠામ;
અરજકે તે દીઠિ કુમાર, અથ ઇતિ કહ્યો સમાચાર.
ત્યારે પાયે પડી મદાલસા, તમો પિતા સત્ય દિસે મુજ વસ્યા;
મુને દાખવો વનનો પંથ, કયાં બેઠા છે જોગી થઇ કંથ.
નાગ કહે તું આવ પાતાળ, મળશે સ્વામી સંશય ટાળ;
પછે આણી લાવ્યો નાગ તે ઘેર, પરોણાચાર કર્યો બહુ પેર.

એકાન્તે હતી એક ઓરડી, ત્યાં રાખી મદાલસા ગોરડી;
સકળ વસ્તુ તે માંહે ભરી, દ્વાર ભીડી રાખી સુંદરી.
એ કથા એટલેથી રહી, પેલા કુંવર મિત્ર મળિયા સહી:
આવતા દીઠા બંન્યો વીર, ઋતુધ્વજે નેણે ભરીયાં નીર.
ભલે ભાઇઓ કીધો વેહેવાર, માણુ માણુ મૂક્યો મિત્રાચાર;
મદાલસાએ મુને પરહર્યો, તો તમો પ્રેમ શા માટે ધરો.
દૈવે કીધો મુને દૂબળો, મન મૂકી તમો શાને મળો;
આટલે દહાડે શાને આવિયા, શકે મદાલસાને લાવિયા.
સર્પ કહે રે મહિપતિ સુણો, અરજક પિતાજી છે અમ તણો;
તેને સમાચાર અમથી થયો, વૃદ્ધ નાગ ઘણો દુઃખી થયો.
તેના મોકલ્યા આવ્યા આમ, કહ્યું પરોણા તેડી લાવો ધામ;
તે આવે તો જમું હું અન્ન, માટે ચાલો બાન્ધવ જન્ન.
ઋતુધ્વજ કહે સાધ્યો જોગ, તો હવે શા પરોણાના ભોગ;
મદાલસા જો પીરસે અન્ન, ત્યારે આ મુખ કરે ભોજન્ન.
તે ભૂખી ને હું કેમ જમૂં, આમ ને આમ ક્ષુધા દુઃખ ખમૂં;
મિત્ર કહે રૂડું થાય દૈવ વાત, મદાલસા આપે અમ તાત.
એવો બોલ તે બાન્ધવે કહ્યો, ઋતુધ્વજ ઉઠિ બેઠો થયો;
નારીને નામે થયો વિહ્વલ, ચાલો જઇએ થઇ ઉતાવળ.
પાતાળ વિષે ત્રણુ જણુ પરવર્યા, અગાધ જળમાંહે ઉતર્યા:
નાગની વિદ્યા શીખવી, તેથી તે રાયને જલગતી હવી.
અરજકની પાસે આવ્યા આપ, શંભૂ તણો જેપર છે પ્રતાપ:
વિવિધ પેર કર્યો પરોણાચાર, પણ ન કહ્યો પેલો સમાચાર.
સ્વાગતા કીધી સર્પ સર્વે મળી, રાજકુંવરને જોયો નેણે ભળી:
પણ તે નહીં લેતો કો સ્વાદ, ન કો સાથે કરતો સંવાદ.

વળણ.

વાદ ન કરે અવરકો સાથે, મુખે મદાલસા નામ રે:
વિદાય થાયે ઋતુધ્વજ ત્યાંથી, કાકાને કરી પ્રણામ રે.

કડવું ૩૨ મું.—રામગ્રી દેશી.

કર જોડી કુંવર વદે, મુને વિદાયજ કીજે;
અમો જોગિને ભોગ ઘટે નહીં, તે માટે આજ્ઞા દીજે.

અરજક વળતું બોલિયા, મનગમતી વસ્તુ માગો;
લજ્જા મનથી પરહરી, જ્ઞાન માંયથિ જાગો.
ऋतुध्वज वळतुं બોલિયો, તમો સાંભળોની રાય;
મારે જે કાંઇ માગવું, તે ઇંદ્રથી ન અપાય.
રાજસુખ સહુ પરહર્યું, ને થયો વિયોગે વેરાગી;
જોગીને શું માગવું રે, મેં લક્ષ્મી પરિત્યાગી.
નાગ કહે એમ ના કીજે, મુજ ઘેરથી પાછા જાઓ;
ઘટિત હોય તે માગિયે, રાય જેથકી સુખી થાઓ.
ત્યારે મન માન્યું ભૂપતિનું, માગું છું હવે પ્રાણી;
ખચીત વાત એ આપશે, મદાલસા મુજ રાણી.
બોલ બોલી ગળે પાછો, ખરે નેણે અશ્રુધાર;
સુવર્ણની સાંકળ જેવી, નાખવી પૂર વાર.
તે માગ કહેતાં રહે નહીં, બોલ્યો તે તો વળતો;
કોણે જોયું કોણે સાંભળ્યું, પછે બોલ્યો તે ગળગળતો.
અણઘટતું માગું છઉં, જો કહો છો સહુ કોઈ;
જીવતી કરી આપો મુને રે, મદાલસા જે મોઇ.
નાગ કહે શું માગિયું, એક મદાલસા નાર;
નવ નવી કન્યા કોમળી, આણી આપું હજાર.
ઓ પેલી ઓરડી વિષે, જઇ ભણો નૌત્તમ નેક;
પ્રેમ હશે તો બોલશે, મદાલસા વાયેક.
સુણિ રાય આવ્યો ડગમગતો, ઓરડા લગી ચાલી;
હાક મારી હો પ્રેમદા, બેહો કમાડ તે ઝાલી.
અન્યોઅન્ય નૌતમ વિલાસે, વાણી થકી અતિ લાડો;
અન્યોઅન્ય પ્રીત બહાર પડતાં, ફાટયાં બેહુ કમાડો.
ઓરડી ઉઘડી ગઇ ને, ભરાયાં લોચન્ન;
સામસામાં વધ્યાં બંન્યો, થયાં મન્ન પ્રસન્ન.
વળગ્યો તે વછૂટે નહીં, સ્નેહની અતિ કહાણી;
નાગ સર્વે હરખિયા, પ્રીતિ સ્નેહ પરસ્પર જાણી.

વળણ.

વાદે વધ્યા તે વાદ સહુ, ને મળ્યાં નર ને નાર રે;
સુખ પામ્યા સંસારનું, હવ જય અયોધ્યા કુમાર રે.

કડવું ૩૩ મું.–રાગ શ્રીની દેશી લટકની.

મદાલસા ને મહિપતિ, મળે પ્રેમ નદીને પૂર રે;
નેત્ર તુરી અસ્વાર થઇને, મળ્યાં બંન્યો શૂર રે.
વ્યોમ મારગ વિજળિ ચમકે, ત્યમ કંથે લીધી કામની;
સંતોખ્યો સ્વામી પોતિકો, પછે બોલી ભામની.
મંદિર પધારો મહિપતી, સર્વને દેવા સુખ રે;
તાપ ટળે તેનાં તન્નનો, જોતાં તમારૂં મુખ રે.
વચન સુણિ સુંદરી કેરૂં, ગયો નાગ સભાની માંય રે;
મુખ કળા મન હર્ષ અધિકો, મન મોહથી મલકાય રે.
જેની કમળ સરખી હથેળી, નેત્ર બે અંબૂજ રે;
હીંડતો મદ માતંગ જેવો શૂંઢ સરખા ભૂજ રે.
સર્વ જનોએ માન દીધું, આપિયું દિવ્યાસન્ન રે;
પાંચ દિવસ પરોણા રાખિયા, સતિ સાથે રાજન્ન રે.
મુહૂર્ત જોયું જોશિયે, શુભ તિથિ શુભ વાર રે;
ગાંધર્વિ સાથે ચાલિયા, બંન્યો તે નર ને નાર રે.
સહસ્ર સર્પ સાથે થયા, સજી શુભ શૃંગાર રે;
વાજિત્ર નાનાવિધનાં, થૈ રહ્યો જયજયકાર રે.
વિદાય માગીને વળ્યા, આવ્યા અયોધ્યા ગામ રે;
નર નાર બંન્યો શોભતાં, રવિ તેજે રતિ ને કામ રે.
વસ્ત્ર વાહન નાગનાં, તેણે શોભિત કાંતિ રે;
શકે લક્ષ્મી સાથ આવ્યા, હરિહરની પડે ભ્રાંતિ રે.
રણતૂર નફેરી ઘેરી વાગે, શોભિત છત્ર નિસાન રે;
શત્રુજિતની સભામાં જઇ, સેવકે કીધું જાણ રે.
નગર સઘળું ઉલટયું રે, ઉલટ અંગ ન માય રે;
આ સ્વપન સરખું સાંભળીને, દોડયા શત્રુજિત રાય રે.
દડબડે હસ્તિ અલબેલડા, સાંબેલાં અસ્વાર રે;
છાંટણાં છાંટયાં ચોક ચઉટે, પટકુળ બાંધ્યાં દ્વાર રે.
માંત પિતા આવી મળ્યાં, કંઇ ટળ્યાં, તનનાં દુઃખ રે;
માતા મોતિએ વધાવી, મુખ જોઇ પામી સુખ રે.

નોહોતું સાંભળ્યું તે દિઠું, જે જીવ પામી મોઇ રે;
ગાજતે મંદિર આવિયાં, પ્રજા મોહી જોઇ રે.
નાગનંદન આવિ મળિયા, શત્રુજિતને લાગ્યા પાય રે;
એોસિંકળ તમને થયા તે, શિવતણી કૃપાય રે.
અથ ઇતિ માંડી કહ્યો, સર્વ તે સમાચાર રે;
વાત ચર્ચાઇ ચૌદ લોકે, મોઇ જિવી બીજીવાર રે.
માન વાધ્યું માનનીનૂં, સહુ પૂછે મૃત્યુનિ વાત રે;
સમાચાર સુણિ નારના, મળવા આવ્યાં માત ને તાત રે.

વળણ.

આવી મળી ગયાં માત તાત, તેને આનંદ અતિ હૃદે રે;
પછિ મદાલસા શું કરે, તે ભટ પ્રેમાનંદ વદે રે.

કડવું ૩૪ મું.—રાગ ધવળ ધન્યાશ્રીની દેશી.

નારદજી વાણી વદે રે, સુણો યુધિષ્ટિર રાયજી;
નર નારી સંયોગે દિવસો, હાસ્ય વિનોદે જાયજી.
પાતાલકેતૂ ફરિને આવ્યો, અતિતનૂં ધરિ રૂપજી;
તેની માયા નાગે ઓળખિ, શિખ્યો ઋતુધ્વજ ભૂપજી.
મદાલસાનો મારનારો, આવ્યો છે બીજી વારજી;
રાજાએ ઓળખી શાખ લૈ મૂક્યો, નવ કીધો તેને પ્રહારજી.
એક દિવસ સૌ અતિતને તેડયા, ભોજન માટ ભોવનજી;
તે મળતો પેલો દૈત આવ્યો, સઘળું ખાધૂં અન્નજી.
દૈતે માયા પ્રગટ કરી તે, જુવે ઋતુધ્વજ ધીસજી;
ખડ્ગ ગ્રહિને કેશ ઝાલ્યા, દુષ્ટનું છેદ્યું શીશજી.
જયજયકાર થયો પુર મધ્યે, કહે ધન્ય ધન્ય ઋતુધ્વજ રાયજી;
સુખ વૃત્તિ સૌ પામવા લાગ્યા, કૃષ્ણ સમો મહિમાયજી.
પછિ શત્રૂજિત ગયો તપ કરવા, રાજ પુત્રને આપીજી;
સત્ય ધર્મ આણ ઋતુધ્વજની, રહી દિશોદિશ વ્યાપીજી.
કેટલે વરસે મદાલસાએ, પુત્ર પ્રસવ્યા ચારજી.
રૂપ કળા ગુણ સુંદર દેખી, પુત્રે શોભ્યૂં દ્વારજી.

સત્યજિત ને સત્યકર્મી, શત્રુદંત ને વક્ત્ર નામજી;
મહા જ્ઞાની પુત્ર થયા તે, કેવળ આત્મારામજી.
મદાલસાએ ભણાવ્યા બાળક, સૃષ્ટિકર્તા રસ ઉદ્ધારજી;
પારણામાંથી હાલરૂં ગાતાં, તજ્યો તેણે સંસારજી.
મોટા થઇ વન મધ્યે ચાલ્યા, માતનો લઇ ઉપદેશજી;
ચારે કુંવર ગંગા તીરે જઇ, તજ્યા કર્મના ક્લેશજી.
ઋતુધ્વજ દુ:ખી થયો અતીશે, કોણ ભોગવશે રાજ્યાસનજી;
અરે અબળા તેં ભોગ મૂકાવી, જોગી કીધા તનજી.
નારી કહે હો નાથજી રે, એ વાર્તા છે સત્યજી;
જો તમો ઘરસૂત્ર માંડયું, તો શાશી પડી વિપત્યજી.
એવું સાંભળ્યું જવ સ્વામીએ, તવ થયું બ્રહ્મજ્ઞાનજી;
ઉઠોની અબળા વન જઇએ, ભજિયે શ્રીભગવાનજી.
કામનિ કહે રે સ્વામી મારા, ઉદરમાં છે પુત્રજી;
તે પ્રસવે કે આપણુ જૈશૂં, સોંપી તેને ઘરસૂત્રજી.
પૂરે માસે પુત્ર પ્રસવિયો, અલર્ક નામ તો ધરિયુંજી;
મોટો થયો ને રાજ સોંપ્યું, માબાપનું કહ્યું ચિત્ત ધરિયૂંજી.
માત તાત કહે જઇએ તપ કરવા, તમો પ્રજાને પાળોજી;
માત તાતનાં વચન સુણીને, પુત્રે ઉત્તર પાછો વાળ્યોજી.
જોગી થૈને જટા વધારે, તો વડ દ્દઢ જ્ઞાની નાથજી.
ઘણા નીર વિષે શું નહાયે નિર્મળ, તો નાય છે મચ્છનો સાથજી.

વળણ.

સાથ મીનનો રહે જળમાં, પણ પરમેશ્વરને નવ મળે રે;
ગૃહસ્થાશ્રમમાં પ્રભુ મળે, તે મૂકી વન કો ટળવળે રે.

કડવું ૩૫ મું.—રાગ ધન્યાશ્રીની દેશી.

વાદે હાર્યાં માત પિતાયજી, ભાઇઓને તેડવા જાયજી;
તે જ્ઞાનથી છંડાવ્યાજી, પાછા ગૃહસ્થાશ્રમ મંડાવ્યાજી.

ઢાળ.

ગૃહસ્થાશ્રમને વર્ણવ્યો, ખંડિયો સંન્યાસ;
મન સ્થિર છે પોતાતણું તો, સમીપ છે અવિનાશ.

હરિ વિના બીજું કો નથી, મન કલ્પિત આ સંસાર;
મન સમ્યૂં તવ જાણવૂં જે, જગતનો નિસ્તાર.
બ્રહ્મા ત્રિગુણી એક છે, આદ્ય અંત ને મધ્ય સાર;
બ્રહ્મભાવ ત્રિગુણે રાખ્યો, તો ઉતરશો ભવ પાર.
જ્ઞાન અલૌકિક એ કહ્યું, આનંદ સર્વે પામિયાં;
માત પિતા ને પુત્ર પાંચે, સંકટ સઘળાં વામિયાં.
કેટલેક વરસે મદાલસા, તે સ્વામીને તેડી કરી;
રાજ સોંપી પુત્રને, ગાંધર્વ લોક તે પરવરી.
સદ્‌ગુરૂ કહે શુભજડને, કહ્યો મેં ઇતિહાસ;
નારદે કહ્યું યુધિષ્ઠિરને, તવ ઉપન્યો ઉલ્લાસ.
પવિત્ર કથા માર્કણ્ડેય પુરાણે, તેનું વિસ્તાર્યું આખ્યાન;
સકલ પદારથ પામિયે, જો સાંભળીએ વ્યાખ્યાન.
એ કથા અદ્‌ભૂત રસની, જે મોહે જીવી પ્રેમદા;
એ કથા પ્રેમે સાંભળે, તે સુખી હોયે સર્વદા.
ગાંધર્વકન્યા ક્ષત્રિ સ્વામિ, ઋષિ ગાલવનું ચરિત્ર;
નારદ ધર્મ સંવાદ સાંભળિ, દેહ થાય પવિત્ર.

ગાય શિખે કે સાંભળે, ભાવ સુંદર મન ધરે;
મહિમા સુણે મદાલસાનો, ભવસાગર સહેજે તરે.
સંવત સત્તર અઠયાવિશ, ચૈત્ર વદિ પાંચમ રવી;
સુંદર પ્રતાપ હું નથી લેતો, કથા એ પૂરણ હવી.
સંવાદ ધર્મ નારદજીતણો, સાંભળે શ્રોતા સુખ લહે;
અભ્યાસ સર્વ જનોએ કરવો, વિપ્ર પ્રેમાનંદ કહે.

વળણ.

વિપ્ર પ્રેમાનંદ કહે, આ કવિતા છે વૈખરી રે;
આખ્યાન એ પૂરણ થયું, શ્રોતા જન બોલો શ્રીહરી રે.

મદાલસા સંપૂર્ણ.

વામન ચરીત્ર.

કડવું ૧ લું.–રાગ આશાવરી.

અપરિમિત કવિ હુતા આગે, તુજ શરણ આવ્યા જેહ રે;
કૃપા કીધી ને બુદ્ધિ દીધી, સિદ્ધ કીધા તેહ રે.
બ્રહ્મતનયા ભાવથી, રાવ સુણીએ માત રે;
દિન દુર્બળ દાસ તારો, તું મેલ મસ્તક હાથ રે,
હંસવાહિની હાસ્ય વદની, સ્વેત અંબર શોહે રે;
કમળભૂની, કમલનયની, તું કૃપા દૃષ્ટે જોય રે.
એક હસ્તે કનક કલશ, સુધા પૂર્ણ પ્રમાણ રે;
એક હસ્તે અક્ષય માલા, સ્ફટિક મણીની જાણ રે.
એક હસ્તે ધરે વિણા, એક પુસ્તક હાથ રે;
મુગટ માળા મનોહર, વરદાયીની વિખ્યાત રે.
વર્ણન માતા તુજ તણું, એક મુખે કેમ કહેવાય રે.
સહસ્ર જિહ્વા શેષને, મુખ કહેતાં પાર ન થાય રે;
મુર્ખ મન ઇચ્છા ધરે, ચતુરાનન ચારે વેદ રે;
તુજ કૃપા વિણ કોણ ગત, કોઇ પાર ન જાણે ભેદ રે.
જેમ મીન ઇચ્છે ચંદ્રમંડલ, જેમ પતિત વાંછે ગંગ રે;
નિર્ધન ચિંતામણી ઇચ્છે, તેમ મને હરિ જન સંગ રે.
શ્રી ગણપતિ સરસ્વતિ, નિશ્ચલ કરૂણા સર્વ રે;
દયા કરજો દાસને, જેમ ટળે મનનો ગર્વ રે.
હરીદાસ કેરો સંગ મુજને, સદા વલ્લભ જેહ રે;
જેહ તણે સંગે કરીને, થાયે નિર્મળ દેહ રે.
કથા એક કહું અતિ ઉત્તમ, વરાહ પુરાણે જેહ રે;
ભાગવત અષ્ટમસ્કંધ મધ્યે, કહું વિસ્તારી તેહ રે.

વળણ.

વિસ્તારપૂર્વક કહું કથા, શ્રીવામન ચરિત્ર રે;
ભટ પ્રેમાનંદ કહે કથા, ભકિત ભાવે થાય પવિત્ર રે.

કડવું ૨ જું.—રાગ રામગ્રી.

વરણવું કથા વામન તણી, અષ્ટમસ્કંધની માંય;
પરીક્ષિત કહે શુકદેવજી, તે છે ચૌદમે અધ્યાય.
વિનય કરી શુકદેવજીને, પૂછે પીરક્ષિત ભૂપ;
બલિરાય માટે કેમ ધર્યું, શ્રીનાથે વામન રૂપ.
ધર્મનો કેમ લોપ કીધો, અચરજ મોટું એહ;
ભકિતમાન પાતાળ ચાંપ્યો, એહ નિવારો સંદેહ.
શુકદેવજી કહે ધન્ય રાજા, સાધુની એ રીત;
ગુણ સાંભળવા સંતના, મન ઘણું ઇચ્છે છે પ્રીત.
વૈવસ્વત મન્વન્તરે, વામને ધર્યો અવતાર;
ઇંદ્ર બલિના યુદ્ધનો, પ્રથમ કહું વિસ્તાર.
સ્વર્ગમાંહી ઇંદ્રનો, મહા દીઠો અધિકાર;
ઇર્ષ્યા થઇ બલિ રાજાને, અમો કશ્યપનો પરિવાર.
જગત તો પૂજે ઇંદ્રને, અમોને ન પૂજે કોય;
હું પદવી લઉં ઇંદ્રની, એ કારણ યુદ્ધનું હોય.
બોંતેર કોટી યોદ્ધા સાથે, યુદ્ધે ચઢિયો બલિરાય;
તેંત્રીસ કોટી લઇ ઇંદ્ર આવ્યો, નર્મદા તટ જાય.
દેવ અસુરનો સંગ્રામ મોટો, થયો શત વરસ પર્યંત;
હાર પડી ને બલિ નાઠો, પડયા દૈત અનંત.
સહસ્રાક્ષનો ત્યાં જય થયો, અમરેશ અમરાપુરી ગયો;
બલિરાય અંતરે પરજળ્યો, મન ભંગ મનનો થયો.
બલિ કહે શુક્રાચાર્યને, અમો સબલ પામ્યા કષ્ટ;
તમો સરખા ગુરૂ અમો હાર્યા; એવાં અમારાં અદષ્ટ.
ઉપાય કાંઇએક કરો ગુરૂજી, હું જિતું સઘળા દેવ;
ઇંદ્ર નાસે રણ વિષે; હું ઉતારૂં અહમેવ.

વામન ચરીત્ર.

કડવું ૧ લું.–રાગ આશાવરી.

અપરિમિત કવિ હુતા આગે, તુજ શરણુ આવ્યા જેહ રે;
કૃપા કીધી ને બુદ્ધિ દીધી, સિદ્ધ કીધા તેહ રે.
બ્રહ્મતનયા ભાવથી, રાવ સુણીએ માત રે;
દિન દુર્બળ દાસ તારો, તું મેલ મસ્તક હાથ રે;
હંસવાહિની હાસ્ય વદની, શ્વેત અંબર શોહે રે;
કમળભૂની, કમલનયની, તું કૃપા દૃષ્ટે જોય રે.
એક હસ્તે કનક કલશ, સુધા પૂર્ણ પ્રમાણ રે;
એક હસ્તે અક્ષય માલા, સ્ફટિક મણીની જાણ રે.
એક હસ્તે ધરે વિણા, એક પુસ્તક હાથ રે;
મુગટ માળા મનોહર, વરદાયીની વિખ્યાત રે.
વર્ણન માતા તુજ તણું, એક મુખે કેમ કહેવાય રે.
સહસ્ર જિહ્‌વા શેષને, મુખ કહેતાં પાર ન થાય રે;
મુર્ખ મન ઇચ્છા ધરે, ચતુરાનન ચારે વેદ રે;
તુજ કૃપા વિણ કોણ ગત, કોઇ પાર ન જાણે ભેદ રે.
જેમ મીન ઇચ્છે ચંદ્રમંડલ, જેમ પતિત વાંછે ગંગ રે;
નિર્ધન ચિંતામણી ઇચ્છે, તેમ મને હરિ જન સંગ રે.
શ્રી ગણપતિ સરસ્વતિ, નિશ્ચલ કરૂણા સર્વે રે;
દયા કરજો દાસને, જેમ ટળે મનનો ગર્વ રે.
હરીદાસ કેરો સંગ મુજને, સદા વલ્લભ જેહ રે;
જેહ તણે સંગે કરીને, થાયે નિર્મળ દેહ રે.
કથા એક કહું અતિ ઉત્તમ, વરાહ પુરાણે જેહ રે;
ભાગવત અષ્ટમસ્કંધ મધ્યે, કહું વિસ્તારી તેહ રે.

વળણ.

વિસ્તારપૂર્વક કહું કથા, શ્રીવામન ચરિત્ર રે;
ભટ પ્રેમાનંદ કહે કથા, ભક્તિ ભાવે થાય પવિત્ર રે.

કડવું ૨ જું.—રાગ રામગ્રી.

વરણવું કથા વામન તણી, અષ્ટમસ્કંધની માંય:
પરીક્ષિત કહે શુકદેવજી, તે છે ચૌદમે અધ્યાય.
વિનય કરી શુકદેવજીને, પૂછે પીરક્ષિત ભૂપ;
બલિરાય માટે કેમ ધર્યું, શ્રીનાથે વામન રૂપ.
ધર્મનો કેમ લોપ કીધો, અચરજ મોટું એહ;
ભક્તિમાન પાતાળ ચાંપ્યો, એહ નિવારો સંદેહ.
શુકદેવજી કહે ધન્ય રાજા, સાધુની એ રીત:
ગુણ સાંભળવા સંતના, મન ઘણું ઇચ્છે છે પ્રીત.
વૈવસ્વત મન્વન્તરે, વામને ધર્યો અવતાર;
ઇંદ્ર બલિના યુદ્ધનો, પ્રથમ કહું વિસ્તાર.
સ્વર્ગમાંહી ઇંદ્રનો, મહા દીઠો અધિકાર;
ઇર્ષ્યા થઇ બલિ રાજને, અમો કશ્યપનો પરિવાર.
જગત તો પૂજે ઇંદ્રને, અમોને ન પૂજે કોય;
હું પદવી લઉં ઇંદ્રની, એ કારણ યુદ્ધનું હોય.
બોંતેર કોટી યોદ્ધા સાથે, યુદ્ધે ચઢિયો બલિરાય;
તેંત્રીસ કોટી લઇ ઇંદ્ર આવ્યો, નર્મદા તટ જાય.
દેવ અસુરનો સંગ્રામ મોટો, થયો શત વરસ પર્યંત;
હાર પડી ને બલિ નાઠો, પડ્યા દૈત અનંત.
સહસ્રાક્ષનો ત્યાં જય થયો, અમરેશ અમરાપુરી ગયો;
બલિરાય અંતરે પરજળ્યો, મન ભંગ મનનો થયો.
બલિ કહે શુક્રાચાર્યને, અમો સબલ પામ્યા કષ્ટ;
તમો સરખા ગુરૂ અમો હાર્યા; એવાં અમારાં અદૃષ્ટ.
ઉપાય કાંઇએક કરો ગુરૂજી, હું જિતું સઘળા દેવ;
ઇંદ્ર નાસે રણ વિષે, હું ઉતારૂં અહમેવ.

એવાં વચન સુણી ગુરૂજીએ, મંડાવ્યો એક જાગ;
યજ્ઞ પુરૂષ સંતુષ્ટ કીધો, લોપ્યો ઇંદ્રનો ભાગ.
મૃત્યુંજયનો મંત્ર ભણાવી, યજ્ઞ પૂરણ ત્યાં કરીઓ;
સૂર્ય કાંતિ સરખો રથ એક, કુંડ માંહેથી નિસરીઓ.
ચપલ અશ્વ જોડ્યા તે રથે, મણિ માણેકે જડીઓ;
વહ્નિ જ્વાલા સરખી ધ્વજા ફરકે, મેઘનાદે ગડગડીઓ.
યુગ્મ ભાથા બાણ ભરીઆ, કવચ તોપ ને ચાપ;
તે દેખી શત્રુ દલ નાસે, એવો રથનો પ્રબલ પ્રતાપ.
આયુદ્ધ ધરી બલિ રથે બેઠો, ગુરૂને કરી પ્રણામ;
અસુરે જઇ સ્વર્ગ ઘેર્યું, માંડ્યો મહાસંગ્રામ.

વળણ.

સંગ્રામ કારણ સ્વર્ગ ઘેર્યું, થયું ઇંદ્ર રાયને જાણ રે;
તેંત્રીસ કોટી તત્પર કીધા, પછે ગડગડીઆં નિશાન રે.

કડવું ૩ જું.—રાગ સામેરી.

સમાચાર પહોંચ્યા શક્રને, જે આવ્યું દાનવ દળ;
વિચાર કીધો વાસવે, કાંઇ બલિને વાધ્યું બળ.
ઝુંબાણ વર્ત્યું સ્વર્ગમાં, અમર ભરે ઉચાળા;
પુત્ર પત્તિને કર ગ્રહી, દેવતા નાસે પાળા.
ત્યારે ઇંદ્રને કહે બૃહસ્પતિ, બલિએ કીધો છે જાગ;
આ વાર આપણ હારશું, નથી યુદ્ધ કર્યાનો લાગ.
ત્યારે ઇંદ્ર વળતું બોલીઓ, ગુરૂને કરી પ્રણામ;
હું કેમ નાસું મામ મૂકી, માંડું જઇ સંગ્રામ.
મહા યુદ્ધ અમરે આદર્યું, ગાજ્યો તે વાસવ વિક્રાળ;
ઐરાવત ચઢી શંખ પૂર્યો, ત્યાં આવ્યા દશે દિગ્પાળ.
અંતરીક્ષ માર્ગે યુદ્ધ કરતા, આવ્યા અવની માંય;
નર્મદાના તટ વિષે આવી, રણસ્થંભ રોપ્યો ત્યાંય.
વાજીત્ર વાજે ઘન ગાજે, વીર જે મહા વીર;
ભય દેખાડે આંખ ત્રાડે, પાડે જોદ્ધનાં શરીર.

મહા ભય દેખાડે ખડ્ગ કાઢે, મહા દિવ્ય ટોપ શિરે ધરે;
મહા ભમણી ફાળથી, ધમકારથી પૃથ્વી ચળે.
મુખ મરડે ને આંખ તરડે, ક્રોધે કરડે દંત;
વાહન ચઢી મુખે ગડગડે, આવી મળ્યા મહા બળવંત.
આપ વખાણે ને ધનુષ તાણે, મનમાં તે ન આણે મર્ણ;
કાળા તે ટોપ શિર ધરી, દીસે ભયાનક કર્મ.
ધ્વજ પતાકા શિર ફરે, ગડગડે રથનાં ચક્ર;
બલિ વિકારે અસુરને, સુરને વિકારે શક્ર.
જલ ભર્યાં જેવાં આભલાં, ચાલતા માતંગ;
શબ્દ કરતા પુંઠ ફરતા, શોભે પાખર તુરંગ.
દશે દિશા ડોલતી, ચઢ્યું મંડલ ચાક;
વીર યુદ્ધે પડયા ઘણા, માંહો માંહે મારે હાક.
શુક્રાચાર્ય સામા બૃહસ્પતિ, સામો સંગ્રામ થાય;
બલિ સામો આવિયો, સંગ્રામે સુર રાય.
બાણાસુરને જયંત વળગ્યા, અનેક બળ ભંડાર;
વીરૂપાક્ષ સામા આવિયા, આદ્ય અશ્વિનીકુમાર.
ભુપાક્ષય ને જમરાય વળગ્યા, કરી ક્રોધ અપાર;
કાળનેમીની સન્મુખ આવ્યા, ગડગડયા ઘનબાર.
બીડાલાક્ષ ને કુબેર વળગ્યા, રાહુ ને રવિ રાય;
ધૂમ્રમકેતુ ને જયંત વળગ્યા, અડતાળીશ અગ્નિ જાય.
જાનકોપ ને ચંદ્રમા, આવી જુદ્ધે બાઝ્યા બેહ;
ધર્મલોપ ને વાયુ વળગ્યા, ક્રોધે બોલે તેહ.
મયદાનવ ને વિશ્વકર્મા, બન્ને આવી અડીયા;
રથે રથ ને અશ્વે અશ્વ, એમ ગજે ગજ આથડીયા.
અતિરથી ને મહારથી, પાળા તણો નહીં પાર;
તેત્રીસ કોટી ને બોંતેર કોટી, થયો તે એકાકાર.
ભાલાં ચળકે ને ખડ્ગ ઝળકે, શોભે ભાથા ચર્મ;
શબ્દ ઉઠે ને બાણ છૂટે, સામા સામી પર્મ,
ભાથા ખુટે ને કવચ ત્રુટે, ઉઠે અગ્નિ જ્વાલ;
રથ ચૂર્ણ થાય વિમાન ભાંગે, વઢે વીર વિકાલ.

શુક્રાચાર્યની વિદ્યાથી, સઉ દાનવ બેઠા થાય;
બળ દેખી બલિ રાયનું, નાશી ગયો સુર રાય.

વળણ.

નાસી ગયો સુર રાય રે, પછે અસુર ગાજ્યો બળ ધરી રે;
જય કરી બળી આવ્યો, શોણિત પુર પાછો ફરી રે.

કડવું ૪ થું.–રાગ સામગ્રી.

શુકજી કહે સાંભળ રાયજી, બળી ઘેર આવ્યો અતિ ઉત્સાયજી.

ઢાળ.

ઉત્સાહ અંતર અતિ ઘણો, ત્રૈલોક્ય વર્તી આણ;
શુક્રાચાર્યને પગે લાગીને, બોલ્યો જોડી પાણ.
ગુરૂ પ્રતાપે યજ્ઞ પુરૂષે, કીધી તેં મારી વાહાર;
હું પદવી લેઉં ઇંદ્રની, અશ્વમેધ કરૂં આ વાર.
ત્યારે ઋષિ કહે રાય સાંભળો, તમો આરંભો અશ્વમેધ;
અવિચળ પદવી પામશો, શક્રને પમાડશો ખેદ.
પછે નર્મદા તટને વિષે, મંડપ રચ્યો વિશાળ;
મુખ માગ્યું આપ્યું વિપ્રને, દિક્ષા લીધી ભૂપાળ.
નવ્વાણું અશ્વમેધ કીધા, રહ્યો છેલ્લો એક;
ઇંદ્રને ચિંતા હવી, વિચાર કરી રે વિશેક.
એ જુદ્ધે જિત્યો જાય નહીં, કરૂં બુદ્ધિ વિચાર;
સર્વે દેવ સાથે ઇંદ્ર આવ્યો, કસ્યપ ઋષિને દ્વાર.
સમસ્ત સુર એકાંત આવ્યા, જ્યાં અદિતિ માત;
પ્રસુતાને પગે લાગી, ઇંદ્રે કર્યો અશ્રુપાત.
પ્રબળ દુઃખ અમને પડયું મા, નથી તમને દાઝ;
બલિએ સામો અશ્વ મૂક્યો, લેવા મારૂં રાજ.
ઉત્સંગ લીધો ઇંદ્રને, આંસુડાં લૂતી માત;
હ્રદે ધર્યો બુચકાર કરીને, મસ્તકે ફેરવ્યો હાથ.
એ ચિંતા છે જગદીશને, કહું ઘેર જાઓ સૌ સુર;
સત્યના બાંધ્યા હરિ સદા, દુઃખ પામશે અસૂર.

એ ઇંદ્રાસનના શોધનો, અમો આરંભશું ઉપાય;
ગોવિંદજીને ધર્મ વહાલો, નહીં રાજ તમારૂં જાય.
આનંદ પામી અમર વળીયા, વન વિષે કરે વાસ;
અદિતિને દુઃખ વ્યાપ્યું, મૂકે મુખે નિઃશ્વાસ.
ચોધાર નેત્રે નીર ચાલે, દ્વાદશ મેઘ સમાન;
સતી ચિંતાતુર હવી, મન ધર્યા શ્રીભગવાન.
ગોવિન્દ સાથે ગોષ્ટિ કરતી, ધરે મન આનંદ;
પણ કળા પાડી દેહની, એકે ઇન્દ્રિયમાં નવ ફંદ.
નવધા ભક્તિએ ધ્યાન ધરતી, સતી જાય સ્વામી પાસ;
દંડવત્ કરીને પાયે લાગી, મુખ જપે શ્રીઅવિનાશ;
મુખ દામણું અરૂણ સમાણું, કળા તે અભ્ર સમાન.
કશ્યપની પાસે સતી આવી, કરી જીરણ પટ પરિધાન;

વળણ.

પરિધાન પટ જીરણ કર્યાં, શોકે ભરી છે સુંદરી રે;
જોઇ કશ્યપજી વિસ્મય થયા, બોલાવ્યાં પ્રીતે કરી રે.

કડવું ૫ મું.—રાગ વેરાડી.

કશ્યપં કહે શું છે સતી, આવડું દુઃખ પામી શા વતી;
વિપરીત થઇ કેઇ કર્મની રતિ, ભૂલી ભક્તિ દુભ્યા જદુપતિ.
કંઇએક દુઃખ પામી છે નેટ, શું રસોઇમાં થઈ આભડછેટ;
વિદિત અંન ગયું શું પેટ, કે થઇ નીચ સંગ કંઇ ભેટ.
કોણે કહ્યું છે કંઇ વજ્ર વચંન, કે ચોરી માર્ગે ખોયું ધન;
કે પુત્રે સેવ્યું દારૂણ વંન, સાચું કહેની મને સ્ત્રીજંન.
બોલી વિનયયુક્ત મસ્તક નામી, શું પૂછો સર્વે જાણો સ્વામી;
મારા પુત્રે પીડા બહુ પામી, એથી નાથ તમોને છે ખામી.
હું દિતિનું ભાગ્ય શું વખાણું, બલિનું બળ શું મુખે આણું;
એણે અશ્વમેધ કીધા નવ્વાણું, આગળ શું કરશે તે ન જાણું.
ઇંદ્રાદિ દેવ સહુ વન વસે, નાના ખેદ દાનવ બહુ કસે;
સ્વામી ઇંદ્રાસન જેવું રે જશે, તેત્રીસ કોટીની શી વલ્લે થશે.

છો કૃપાનાથ તમો ઋષિરાય, અમર દુઃખનો કરો ઉપાય;
જીતે દેવ પદવી નવ જાય, એવું કહીને લાગી પાય.
કશ્યપ કહે સાંભળ સુંદરી, નહિ જીતે બલિ બળ કરી;
ઈંદ્રાસન લેવા દિક્ષા ધરી, ધર્મની પાસે છે શ્રીહરી.
એક ઉપાય કહું તે હૃદે ધરો, વિષ્ણુવ્રત અબલા આચરો;
ખટ માસ આહાર પયનો કરો, તો કારણરૂપ પામશો દીકરો.
વિષ્ણુ મંત્ર આપ્યો હેત કરી, અદિતિ આશ્રમે આવી ફરી;
પ્રિયવ્રત અબલા આચરી, પ્રગટ હવા ચર્તુભુજ હરી.
પ્રગટ થઇ બોલ્યા ભગવાન, સતી માગ્ય આપું વરદાન;
એક અંજલી કીધું પયપાન, પલ માત્ર ન ચુકી ધ્યાન.
સતીએ દીઠા જગજીવન, હર્ષે આંસુ ચાલ્યાં લોચંન;
અર્ધ્ય પાદ્ય કીધું પૂજંન, કર જોડીને બોલી દીન વચંન.
અંતરજામી છો જી તાત, અમર ઉપર વર્ત્યો ઉત્પાત;
તમને શી છે અજાણી વાત, એવું કહીને રોયાં સુર માત.
કૃપા કરીને કહે જગદાધાર, ઈંદ્રાદિની કરવા સહાય;
ઉતારવા બલિ અહંકાર, તારે પેટ લઇશ અવતાર.
સતીપર કરૂણા કીધી ઘણી, અંતર્ધ્યાન થયા વિશ્વ ધણી;
પ્રભુને કહેવા વધામણી, અદિતિ આવ્યાં કશ્યપ ભણી.
પ્રફુલ્લ દીઠી મુખની કલા, આનંદ યુક્ત દીઠી અબલા;
ખંજન નેત્ર શોભે ચંચલા, છૂટી વેણુ કેશ મોકળા.
કહો કેમ આવ્યાં ઋષિ પૂછે, અમો વધામણી ખાવા આવ્યાં મુખે;
પ્રસન્ન થઇ કહ્યું વિષ્ણુએ મુખે, અમો અવતાર લઇશું તુજ કુખે.
કશ્યપજી કહે ધન્ય તું સતી, વ્રતે વશ કીધો ત્રિભુવન પતિ;
ઘેર જાઓ શ્યામા સર્વથી, વિઘ્ન વિશ્વને કંઇએ નથી.
અદિતિ નિજ આશ્રમ ગઇ, પ્રભુ કૃપાએ સગર્ભા થઇ;
દશ માસ ગયા જવ વહી, તે વાત તો બ્રહ્માએ લહી.
અદિતિના આશ્રમ ઊપરે, દેવતા આવી ગર્ભની સ્તુતિ કરે;
તમારે ગર્ભ શું એમ ઓચરે, તમારે નામે જન્મ મરણ નિસ્તરે.
દેવને દુઃખ જે વેળા થાય, પ્રજા પીડે આવી વિષ્ણુ ને ગાય;
સકલ ધર્મ લય પામી જાય, ત્યાં તમો અવતરો વૈકુંઠરાય.

વળણ.

વૈકુંઠનાથની સ્તુતિ કરી, બ્રહ્મા સુર રાજંન રે;
દ્વાદશીએ પ્રગટ હુવા તે, વામન શ્રીભગવંન રે.

કડવું ૬ ઠું.—રાગ આશાવરી.

શુકજી કહે સાંભળ રાય, દેવનું દુઃખ જાણી;
અદિતિના ઉદર થકી, પ્રગટ્યા સારંગપાણી.
દેવનાં દુંદુભી ગડગડયાં, વરસ્યા તે પરજન્ય;
ગીત નાદ મંગળ ઘણા, શેં ઉત્પન્ન થયા વામન્ન.
રૂપ ભૂપસું વર્ણવું, કહે ગજ સંન્યાસી;
વામન રૂપ કોડામણા, પ્રગટ્યા શ્રીઅવિનાશી.
શોભે કમંડલુ મેખલા, કર દંડ પુસ્તક પર્મ;
શિખા સૂત્ર શિશ જટા, પેરણે મૃગ ચર્મ.
કેશર તિલક કપાળે વિરાજે, શોભતું વિદ્યોત;
કોટી ચંદ્ર કલા ઉપમા છે, પરમ ધર્મ ઉદ્યોત.
કુસુમ પટકૂળ ઓઢિયું, શોભિતું ઉદ્યોત;
ચંદ્રબિંબ વદન કળા, ન મળે તુલ્ય જ્યોત.
પાદ પાની છે ટુકડાં, આંગળી નાની નાની;
તાળવે તેજ છે પદ્મનું, કુમકુમ વરણી પાની.
વેદ ધૂની મુખે કરે, સ્વર સુધાપેં મીઠા;
કોટિક કામ છબી રૂડી, અદિતિએ પુત્ર દીઠા.
અમર મુનિ સ્તુતિ કરે, પૂજ્યા તે પરિબ્રહ્મ;
કશ્યપજીએ પુત્રનું, કીધું તે જાતકર્મ.
આશીર્વાદ બ્રાહ્મણ ભણે, તે પામ્યા બહુ વિત્ત;
કશ્યપજીએ આપિયું, પુત્રને પછે ઉપવીત.
પ્રદક્ષિણા કીધી તાતની, કરી વિનય પ્રણામ;
વામનજી કહે તાતને, મુજ સરખું દ્યો કાંઈ કામ.
તમારે કુળ હું અવતર્યો, શુભ કારજ કરવા;
સફલ જન્મ થાય માહરો, કરૂં માત તાતની સેવા.

માત પિતાની આજ્ઞા, પુત્ર જે પ્રતિપાળે;
તેને અડસઠ તીર્થ ઘર વિષે, એમ કહ્યું દિનદયાળે.
માતા પિતા પછે બોલિયાં, જો આજ્ઞા પ્રતિપાળો;
તમો યજ્ઞ ભંગ બલિનો કરો, ગયું ઇંદ્રાસન વાળો.
નવ્વાણું યજ્ઞ પૂરા થયા, આવી રહ્યો એક જાગ;
ત્યાં પૂર્ણાહુતિ થાય છે, રેવાને ઉત્તર ભાગ.
વામનજી તવ બોલીઆ, રહેજો વિશ્વાસે;
અમો જાઉં છું શોણિત પુર વિષે, ધાર્યું હશે તે થાશે.
આજ્ઞા માગી તાતની, હવા હરિ અંતર્ધ્યાન;
જ્યાં બલિનો યજ્ઞ થાય છે, આવ્યા શ્રીભગવાન.
મંડપ જોજન ચારનો, બહુ રચના કીધી;
જાચક નિર્મુખ નવ વળે, એવી રાયે દીક્ષા લીધી.
વાજીત્ર નાનાવિધતણાં, શુભ શબ્દે વાગે;
વેદધ્વનિ બ્રાહ્મણ ભણે, યજ્ઞ ભાગ વિરાજે.
શુક્રાચાર્ય કહે ભૂપને, આજ યજ્ઞ છે છેલ્લો;
કો નવો વિપ્ર આવે નહિ, દ્વારે સેવક મેલો.

વળણ.

મેલો સેવક મંડપ દ્વારે, કો સભા માંહી નવ સંચરે રે;
પ્રેમાનંદ પ્રભુ પરમેશ્વર, પછી વામનજી ત્યાં શું કરે રે.

કડવું ૭ મું.—રાગ મારૂ.

ઇંદ્રતણા ભય કારણે રે, સજી સેવક મેલ્યા બારણે રે;
દ્વારપાલને દીધી શીક્ષા રે, કોઇ આવે તો ભાંગે દીક્ષા રે.
તમો આજ્ઞા બલિની લેજો રે, કોઇને આવવા નવ દેજો રે;
આજ્ઞા દીધી શુક્રાચાર્ય રે, કેવું કરો છો રાજનું કાર્ય રે.
કીધું વામને રેવા સ્નાન રે, ઘણું ફુટડું શોભે વાન રે;
બટુક રૂપે શોભે સારે વેષ રે, કીધો નગરી મધ્યે પ્રવેશ રે.
ઓળખાયા અશરણશર્ણ રે, મળી જોવા ચારે વર્ણ રે;
જોઇ વિસ્મય થઇ પુર નારી રે, એ ઉપર કંઇ નાંખીએ વારી રે.

એની કેવી દીસે છે માઠી રે, ભીક્ષા માગવા મૂક્યો કાઢી રે;
પગલાં ભરે છે હળવાં હળવાં રે, એનાં દાઝે છે કોમળ તળવાં રે.
છે દંડ કમલ ઝારી રે, નીચું જોઇ ચાલે બ્રહ્મચારી રે;
બાળક બહુ થયાં છે કેડે રે; વામનજીને રમવા તેડે રે.
જેને વેદ નિત્ય વખાણે રે, તેને લોક બાળક જાણે રે;
રૂપ વામનજીનું જોઇ રે, અસુર અંગના સર્વે મોહી રે.
ઋષિપત્નિ જોવાને આવે રે, પુષ્પ થાળીથી પ્રભુને વધાવે રે;
આવ્યા વામન બલિને દ્વારે રે, પેસવા ન દીધા પ્રતિહારે રે.
તિષ્ઠ તિષ્ઠ કહે દ્વારપાળ રે, હસી બોલ્યા દીનદયાલ રે;
હું પાંચ વર્ષનું બાળ રે, હુંથી શું બીહીશે ભૂપાલ રે.
બલિરાયે લીધી છે દીક્ષા રે, અમો માગવા આવ્યા છું ભીક્ષા રે;
પ્રતિહાર કહે શિર નામી રે, ક્ષણ એક બેસો અહીં સ્વામી રે.
વામનજી બેઠા દ્વારે રે, કહ્યું બલિને જઇ પ્રતિહારે રે;
સેવક બોલ્યા જઇ શિર નામી રે, એક દ્વીજ આવ્યો કોઇ સ્વામી રે.
છે પાંચ વર્ષનું બાળ રે, તેની વાણી પ્રેમ રસાળ રે;
તવ બોલ્યા શુક્રાચાર્ય રે, નથી બ્રાહ્મણનું અહીં કાર્ય રે.
પ્રતિહાર તે પાછો ફરીઓ રે, વામનજી પ્રત્યે ઓચરીઓ રે;
પૂર્ણાહુતિ પૂરણ થાયે રે, પછે જાજો મંડપ માંયે રે.
શુક્રે કીધો માર્ગનો રોધ રે; ચડ્યો વામનજીને ક્રોધ રે;
મૃગચર્મ ત્યાં પાથરિયું રે, તે ઉપર આસન દૃઢ કરિયું રે.
પ્રભુ બેઠા બલિની પોળે રે, મળ્યા લોક જોવાને ટોળે રે;
નાના પગની પલાંઠી વાળી રે; રક્ત લોચન કીકી કાળી રે.
મૂક્યું દંડ કમંડળ પાસે રે, માંડ્યું ધ્યાન શ્રીઅવિનાશે રે.
આવ્યા વેદ ને સરસ્વતી માત રે, પાસે ઉભાં જોડીને હાથ રે.
અમર અંત્રિક્ષ જોવાને આવે રે, દેવાંગના પુષ્પે વધાવે રે;
સ્વર ઘોષ વામનજીનો ચઢીઓ રે, જાણે પ્રલયનો ઘન ગડગડીઓ રે.
વેદ ધ્વનીએ ગગન ભરાયું રે, આચાર્યનું મન ચોરાયું રે;
નદી સાગર જળ ઉછળ્યાં રે, પાતાલ સાતે ખળભળ્યાં રે:
ભૂલી વિધાતા લખતાં લેખ રે, તે શબ્દે સળક્યો શેષ રે;
ડોલ્યા વરૂણ ગાંધર્વ કુબેર રે, ડોલ્યા પર્વત કેરા મેર રે.

ગળ્યું વામનજીનું ગાત્ર રે, જુવે પુરનાં માણસ માત્ર રે;
થયાં રક્ત લોચન સારે વેશ રે, થયા ઉભા મસ્તકના કેશ રે.
પ્રતિહાર ઉભા ભય પામી રે, ઉભા રહી ચિંતવે શિર નામી રે;
ડોલ્યું બલિનું સિંહાસન રે, રાંધ્યાં રહ્યાં બ્રાહ્મણનાં ધાન રે.
આ ચર્ચા ભયાનક જોતા રે, નાઠા બ્રાહ્મણો પાછળ જોતા રે;
યજ્ઞ પાવક જ્વાલા છાંડી રે, થઇ વ્રતની જ્વાલા ખાંડી રે.
મંડપના સ્થંભ ગડગડીઆ રે, કર સ્રુવા સરૂવા ગુરૂ પડીઆ રે;

વળણ.

પડીઆ સરૂવા હાથથી, યજ્ઞનું કર્મ અમથું રહ્યું રે;
બળિ પૂછે ગુરૂ શુક્રને, આ વિઘ્ન યજ્ઞમાં શું થયું રે.

કડવું ૮ મું.—રાગ રામગ્રી.

શુક્ર બોલ્યા સાંભળ રાયજી, વિઘ્ન યજ્ઞમાં નિશ્ચય થાયજી;
મંત્ર ન સૂઝે વપુ બળ ભાંગ્યુંજી, બહારને ભણવે જઇ મન લાગ્યુંજી.

ઢાળ.

મન લાગ્યું જઇ મહા વિદ્યામાં, કો ભણે છે નિર્દોષ;
તો કારજ ચાલે યજ્ઞનું, જો શાંતિ પામે ઘોષ.
સહસ્ર અઠયાસી ઋષીશ્વર, તે બેઠા મંડપ માંય;
બ્રહ્માએ શું બીજા નિર્મ્યા, પૂછે છે બળિરાય.
ધૃત લક્ષ રહે નહીં, છે કોટીનો સમુદાય;
સાતે સ્વરે અધ્યયન કરે, એવો શબ્દ અપરિમિત થાય.
પ્રતિહાર કહે પ્રભુ સાંભળો, છે પાંચ વર્ષનું બાળ;
અધ્યયન કરે છે એકલો, વિસ્મય થયો ભૂપાળ.
જાઓ તેડી લાવો બટુકને, આજ્ઞા આપી રાય;
વામનજીને કહે સેવક, પધારો ઘર માંય.
સમસ્યા કરી તેણે કરતણી, થયો વિસ્મય સેવક જન;
જઇ કહ્યું બલિ રાયને, નથી આવતા વામન.
રાયે મન વિચારિયું, મોકલ્યો વૃદ્ધ પ્રધાન;
પાયે લાગી કહે મંત્રી, પધારો શ્રીભગવાન.
નેત્ર સમસ્યામાં ના કહી, મંત્રી ગયો જ્યાં રાય;
વામનજી આવે નહીં, જેનું મન અધ્યયનમાંય.

છે રૂપ તેનું અલૌકિક, આવી લોક તો આશ્ચર્ય થાય;
વાણીના કલ્લોલ ઉઠે, સામ ગાન કથાય.
એ સાંભળીને રાય રીઝ્યો, મોકલ્યો સુત બાણ;
અસુર જઇને પાય લાગ્યો, બોલ્યો જોડી પાણ.
હે વિપ્ર વામન વેદપાઠી, કૃપા કરો સ્વામીન;
દર્શન તમારૂં પામવા, ઘણું ઇચ્છે છે રાજંન.
વામન વળતું બોલીઆ, સાંભળો રાજકુમાર;
દીક્ષા લઇ પ્રતિહાર મૂક્યા, ધન્ય ધન્ય બલિ દાતાર.
આચારજને ભય ભણ્યાનો, રખે આવે પંડિત કોય;
તે તાત તારો નવ પ્રીછે, દાનવને બુદ્ધ શી હોય.
આ પારાયણ પૂરૂં કરી, ફરી અમો જાશું વનવાસ;
ભય પામી બાંણાસુર આવ્યો, પિતાજી કેરી પાસ.
મારી વતી આવે નહિ, બ્રાહ્મણ બ્રહ્મસ્વરૂપ;
પછે વામનજીને તેડવા, આસનથી ઉઠયો ભૂપ.
શુક્રાચાર્યે વારી રાખ્યો, યજ્ઞ ભાંગ્યો આજ;
કહ્યું કાન ધર્યું નહીં, વેહેલો ગયો મહારાજ.
રૂપ દેખી ભૂપ હરખ્યો, હું આજ થયો સનાથ;
પગે પડતાં વામનજીએ, મસ્તક મૂક્યો હાથ.

વળણ.

હાથ મૂક્યો શીર ઉપર, રાય આનંદ્યો ઘણું રે;
ઉભો રહીને બળિરાયે, સ્તવન કીધું વામનજીતણું રે.

કડવું ૯ મું.—રાગ ગોડી.

કર જોડી બળિ બોલીઓ, ઋષિ વામન રે;
આજ સફલ થયા શત યાગ, કીધો મુને પાવન રે.
હઠ મૂકી ભણતા રહો, ઋષિ વામન રે;
હું પૂજું તમારા પાગ, કીધો મુને પાવન રે.
મંડપ મારો શોભાવીઓ, ઋષિ વામન રે;
જો પધાર્યા સ્વામીન, કીધો મુને પાવન રે.
હું ખાંધે કરીને ઉચલું, ઋષિ વામન રે;
મંગાવું નરવાહન, કીધો મુને પાવન રે.

કૃપા કરી ઋષિ ઉઠિયા, ઋષિ વામન રે;
ભરે નાના નાના પાય, ચાલ્યા મુનિ પાવન રે.
પાછળથી બલિ સ્તવન કરે, ઋષિ વામન રે;
આગળ ચાલે શ્રીપરિબ્રહ્મ, ચાલ્યા મુનિ પાવન રે.
મંડપમાં આવીઆ હરિ, ઋષિ વામન રે;
ઉઠ્યા બ્રાહ્મણ ક્ષત્રી ભૂપ, થયા સૌ પાવન રે.
સભા સહુ વિસ્મે થઇ, નિરખી વામન રે;
દીઠું શોભા સાગર રૂપ, થયા સૌ પાવન રે.
કો કહે વિષ્ણુ પધારીઆ, નિરખી વામન રે;
કો કહે માનવ બાળ, થયા સૌ પાવન રે.
જોઇ વિપ્ર વાતો કરે, નિરખી વામન રે;
છે વામન ઘણા વાચાલ, કીધા સૌને પાવન રે.
રાજાએ આસન આપિયું, મુનિ વામન રે;
બેઠા વૈકુંઠ ભૂપ, કીધા સૌ પાવન રે.
ઇંદ્રાસન આવ્યું ગયું, જોઇ વામન રે;
શુક્રાચાર્યે ઘસીઆ હાથ, કીધા સૌ પાવન રે.
કર જોડી પૂછે બલિ, ઋષિ વામન રે;
હવે કહો જથારથ વાત, કીધો મુને પાવન રે.
કવણ દેશ ને ગામ તમોતણું, ઋષિ વામન રે;
શું છે તમારૂં નામ, કીધો મુને પાવન રે.
કવણ ઇચ્છાથી પધારીઆ, ઋષિ વામન રે;
કહો અમ સરખું કાંઇ કામ, કીધો મુને પાવન રે.
વામન વળતું બોલિયા, સુણ રાય રે;
અમોએ જાણ્યો તને ઉદાર, જાણ્યો મહિમાય રે.
તારી જોડ મળે બીજો નહીં, સુણ રાય રે;
જોતાં ત્રણ બ્રહ્માંડ, જાણ્યો મહિમાય રે.
મારો નિવાસ આખા જગતમાં, સુણ રાય રે;
બ્રહ્મચારીને શું ધામ, જાણ્યો મહિમાય રે.
બ્રહ્મકુલ છે માહેરૂં, સુણ રાય રે;
મારૂં વામનજી છે નામ, જાણ્યો મહિમાય રે.

માતા પિતા જાણતો નથી, સુણ રાય રે;
લઘુ વયે પામ્યાં નાશ, જાણ્યો મહિમાય રે.
વળતા શ્રીપ્રભુ બોલિયા, સુણ રાય રે;
મારે જોઇએ ભોમી ત્રણ ડગ, જાણ્યો મહિમાય રે.
દાતાર તું જાણીને આવિયો, સુણ રાય રે;
કાંઇ જાચવા તારી પાસ, જાણ્યો મહિમાય રે.

વળણ.

તારી પાસ આવ્યો જાચવા, જાણી મહા દાતા તુજ રે;
પ્રતાપ તારો શું વખાણું, અસુર કુલના સુરજ રે.

કડવું ૧૦ મું.—રાગ મારૂ.

ઋષિ વામન બોલ્યા વાણી, રાય બળીનો વંશ વખાણી;
કશ્યપ કુળ ઉજળું કીધું, આજ દીક્ષાપણું તેં લીધું.
હિરણ્યકશિપુથી તું વાધ્યો, વેદાંત મારગ તેં સાંધ્યો;
હવે આશા મુજ મન વારી, ધન્ય ધન્ય જનેતા તારી.
કલ્પ વૃક્ષ હોએ નવનિદ્ધ, ઉજ્જ્વલ ઉજ્જ્વલ તારી બુદ્ધ;
અગ્નિથી દીપકની જ્યોતિ, હોય સ્વાતી બુંદનાં મોતિ.
વાઘના વાઘ સિંહના સિંહ, પ્રહ્લાદ પુત્ર ભૂલે નહીં;
સંસારમાંહે લીહ વાળી, કોણ યજ્ઞ કરે તુજ ટાળી.
જાચક ના જાએ નિર્મુખ ફરી, હું આવ્યો એવું સાંભળી;
કર જોડી કહે બલિ રાય, સૌ બ્રાહ્મણનો ચરણ પસાય.
વામનજી તમે પધાર્યા, કોટી જજ્ઞ થયા આજ મારા;
ભરી શીતલ જળની ઝારી, સભામાં આવી બલિની નારી.
પૂજવા વામનજીના પાય, નર નારી તત્પર થાય;
વિચાર્યું શુક્રે મનમાંય, તેડ્યો સાન કરી બલિ રાય.
આચાર્ય કહે સુણ ભૂપ, છે વામન કપટ સ્વરૂપ;
નહિ બ્રાહ્મણ ભીખવાવાળો, એવું જાણીને પાગ પખાળો.
કરવા ઈંદ્ર રાયનું કાજ, ધર્યો વેશ તે શ્રીમહારાજ;
જુઓ જ્ઞાન દૃષ્ટે વિચારી, એ છે વામન દેવ મોરારી.
એ તો માગશે કંઇ તુજ પાસે, ભંગ યજ્ઞનો નિશ્ચય થાશે;
આપવાની વાત નવ કીજે, દેવ છલ થકી રાય રીઝે.

હિરણ્યાક્ષને હણવા કાજ, શૂકરૂપ ધર્યું મહારાજ;
ધરીને નરસિંહ રૂપ, માર્યો હિરણ્યકશિપુ ભૂપ.
દાનવ રૂપે સર્વને મૂક્યા વાહી, મોહિની રૂપે વારૂણી પાઇ;
સદા કરે દેવની સહાય, એ વામન વિષ્ણુ રાય.
રખે રાયજી પાય પખાળો, વામનજીને પાછા વાળો;
સાંભળી ગુરૂ ગર્વ વચંન, હસી બોલ્યા બલિ રાજંન.
તમો સાચા છો ગુરૂ સ્વામી, ઓળખાવ્યા અંતરજામી;
હવે વિશેષ પાય પખાળું, પરિબ્રહ્મ કેમ પાછા વાળું.
જેને નારદ શંકર ધાય, જેને નિગમ નેતિ કરી ગાય;
પ્રભુ ચૌદ લોકના નાથ, મુજ આગળ ઓડે છે હાથ.
મારૂં પૂર્વ ભાગ્ય જો જાગે, તો માધવ દક્ષિણા માગે;
પ્રભુ બેઠા આવીને પાટે, હરિ વામન થયા મુજ માટે.
ગુરૂ બુદ્ધિ તમારી નાઠી, મુને શીખ આપો છો માઠી;
જે નિર્મ્યું હશે તે થાશે, બલિ આવ્યા વામનજીની પાસે.
મંગાવી કંચનની થાળી, જળ લેવું છે પાગ પખાળી;
માનુભાવ મુનિ એમ બોલે, નહીં ભાગ્ય કો બલિને તોલે.
વૃદ્ધાવળી બલિની રાણી, હરિચરણ ઉપર રેડે પાણી;
શુક્રાચાર્યે વાત વિચારી, રાય ના માને શિક્ષા મારી.
વામનજી રીસાવી જાય, એવો કાંઇ કીજે ઉપાય;
થઇ ભ્રમર ઝારીમાં પેઠો, રૂંધી જલ ને નાળુએ બેઠો.
નવ પડે બિન્દુ ઝારી નામે, જોઇ સભા સહુ આશ્ચર્ય પામે;
બીજું પાત્ર લાવો કહે બલિ, કપટ વાત વામનજીએ કળિ.
દર્ભ શલાખા હાથમાં લીધી, વજ્રપેં કઠણ તે કીધી;
જલપાત્રને લઘુ દ્વારે, આરોપી દેવ મોરારે.
વામનજી કહે કાંઇ ભરાયું, તેણે આવતું જળ ઘેરાયું;
થયો શુક્રને નેત્રમાં પ્રહાર, તવ ચાલી શ્રોણિતની ધાર.
ગુરૂ નાઠા ને લોચન ફૂટયું, તવ ઝારીનું જલ વછૂટયું;
પ્રભુની માયા મહા ગંભીર, કોણે નવ દીઠું રૂધીર.

વળણ.

નવ દીઠું દાનવ માનવે, સાંભળ પરીક્ષિત રાય રે;
એ કથા વામન પુરાણમાં, નથી ભાગવત માંય રે.

કડવું ૧૧ મું.—રાગ મારૂ.

એકાક્ષ થયા આચાર્ય, કોપ અતિશે કીધો રે;
બલિ રાજાને શાપ, ઋષિએ તવ દીધો રે.
ગુરૂ લોપી તેં પાપી રાય, શીખ નવ માની રે;
તારો યજ્ઞ થાજો રે ભંગ, જાજો રાજધાની રે.
તું બંધાજો બહુ પાસ, બોલ ઉથાપ્યો રે;
ફોડી વામનજીએ આંખ, રાજાને શાપ્યો રે.
રંક ઉપર સહુ શૂર, બળિયાસું બીહે રે;
ફરી કેમ આવે લોચંન, લીધું નાથજીએ રે.
એ નેત્ર કથાનો પ્રસંગ, ભાગવતમાં નથી રે;
કહ્યું છે વામન પુરાણ, બોલ્યા શુકજી જતી રે.
બલિ રાય પખાળે પાય, નારી નીર નામે રે;
ભણે બ્રાહ્મણ આશીર્વાદ, સભા સુખ પામે રે.
જે પાદામ્બુજની રેણુ, જોગેશ્વરને નવ જડે રે;
તે ચરણ પખાળે રાય, પોતાના કર વડે રે.
પખાળીને લોહ્યા ચરણ, ચીરોદક છેડે રે;
હૈડામાં હર્ષ ન માય, નયણે જળ રેડે રે.
કીધું ચરણામૃતનું પાન, પીતાં નવ પહોંત્યું રે;
આવાગમનકેરૂં દુઃખ, દંપતિનું ગયું સહોતું રે.
કીધું અર્ઘ્ય પાદ પૂજંન, પ્રગટ્યો ધૂપ રે;
કાંઇ દક્ષિણા માગો દેવ, કહે બલિ ભૂપ રે.

વળણ.

ભૂપ કહે ભૂદેવને, શું માગો છો ઋષિ રાય રે;
અટુક મુનિ શું માગશે, સૌ સભા આશ્ચર્ય થાય રે.

કડવું ૧૨ મું.—રાગ રામગ્રી.

બલિ કહે ઋષિ રાયને, જે જોઇએ તે માગો;
એ બ્રાહ્મણ કુળનું કર્મ છે, તમે લજ્જા પરિત્યાગો. બલિ ક॰

વામન વળતું બોલિયા, આવી બેઠો હું પાટે;
લજ્જા શાની ભીક્ષાતણી, આવ્યો માગવા માટે. ઋષિ કહે રાયને રે.
હય હસ્તી નથી માગવા, નહીં રાજ નહીં ગામ;
લોભ નથી તિલ જેટલો, મુને આશ્રમનું છે કામ. ઋષિ૦
પર્ણકુટી રહેવા જેટલી, બીજી વસ્તે નહીં રાચું;
ત્રણ ડગલાં મારાં ધરૂં, એટલી મહી જાચું ઋષિ૦
વચન સુણીને સભા હસી, હશીઆ બલિરાય;
બાળકે માગી જાણ્યું નહીં, વય ઉપર જાય. બલિ૦
એ સ્વલ્પ દાન શું માગિયું, માગો કાંઇ મોટું;
રાજ ગજ રથ ધન વિના, જીવવું તે ખોટું. બલિ૦
વાંક નહીં ઋષિ તમતણો, લઘુ વય બ્રહ્મચારી;
રાજ્ય લ્યો એક દેશનું, પરણો સુંદર નારી. બલિ૦
વામન વળતું બોલિયા, અમારે શી માયા;
ધન સાંચીને શું કીજીએ, છે અસ્થિર કાયા. ઋષિ૦
તૃષ્ણા લોભ ને લલુતા, ઘણી માયા ને મમતા;
તે શ્વાનવત્ નર જાણવા, મોહે હીંડે ભમતા. ઋષિ૦
કો કોણ પૃથ્વીપર થઇ ગયા, ને વળી થઇ જાશે;
રાજા રંક ને છત્રપતિ, કાળને વશ થાશે. ઋષિ૦
ત્રણ કદમ અવની વિષે, બાંધું એક મઢી;
દિવસે ભણાવું વિદ્યાર્થી, ને રાતે રહું પડી. ઋષિ૦
બલિ કહે સંસારમાં, મોટું ધન વા મન;
જાત્રા જજ્ઞ થાય ધન વડે, ધને આપીએ દાન. બલિ૦
નિર્ધન સુકૃત્ય શું કરે, જુઓ આપ વિચારી;
વિશ્વ માને ધનવંતને, માને છત્રધારી. બલિ૦
વામન કહે સુણ ભૂપતિ, ધને થાય અહંકાર;
દરિદ્રનાં લીજે દુઃખડાં, સંભારે વિશ્વાધાર. ઋષિ૦
જો પાળે તું દીક્ષાપણું, રાય મૂક વિવાદ;
એ રાજ દાન આપવાપણું, કરે અતિ ઉન્માદ. ઋષિ૦
કો મંત્રી મંત્ર માળા જપે, તું શીક્ષા તેની માને;
જો મન ચળે માગ્યું આપતાં, તો મુને પૂજે શાને. ઋષિ૦

ક્રોધ જાણી વામનજી તણો, બલિ લાગ્યો પાય;
તુલસી લીધી દાન આપવા, શુક્રે કહ્યું કાનમાંય, શુક્ર કહે રાય ચેતજે.
આચાર્ય કહે રાય ચેતજો, વામન દુઃખ દેશે;
એ રાજ તારૂં ત્રિભુવનતણું, ત્રણ પદમાં લેશે. શુક્ર૦
ઠામ નહીં રહે રહેવાતણો, પછી ભટકશો ભૂપ;
તજશે વેષ વામનતણો, લેશે વિશ્વરૂપ. શુક્ર૦
ન હોય બ્રાહ્મણ જ એ જુગદીશ છે, બંધાજે એવું જાણી;
વેરી થાશે એ વામણો, જ્યારે મૂકશો પાંણી. શુક્ર૦
હું તારો શત્રુ નથી, દેઊં છું શીખ દાઝે;
એ પરમેશ્વર વામન થયા, તુંને છળવા કાજે. શુક્ર૦
હાસ્ય કરી બલિ બોલિયો, શું દેઊં મેલી દીક્ષા;
સફલ જન્મ થયો માહરો, હરિ માગે છે ભીક્ષા. બલિ૦
એ પરમેશ્વર પધારીઆ, કરવા મારી પરીક્ષા;
લાજે જનેતા માહરી, જો ભાંગે દીક્ષા. બલિ૦
એવું કહી અંજલી ભરી, દાન લ્યો વિશ્વનાથ;
સભા સર્વેકો દેખતાં, ધર્યો હરિએ હાથ. બળી૦

વળણ.

હસ્ત ધર્યો શ્રીવામને, રાયે આપ્યું દાન રે;
ત્રય પદ મહી લેવા પછી, વાધ્યા શ્રીભગવાન રે.

કડવું ૧૩ મું.—રાગ કેદારો.

વાધ્યા વામન વિશ્વ રૂપે, દશે દીશા જગદીશ રે;
પાતાળે પગ જઇ પહોંચ્યા, બ્રહ્માંડે ગયું શીશ રે. વાધ્યા.
કોટી આદિત્યસું થયા ઉદય, સભામાં પ્રગટયો તાપ રે;
ભક્ત જનને તાપ લાગે, હરિભજન પુણ્ય પ્રતાપ રે. વાધ્યા.
ગાજ્યા ગોવિન્દ શબ્દ ગડગડયો, ખળભળ્યાં સાત પાતાળ રે;
ઉલટયો સાગર મેરૂ ચળીઓ, સળકયો વાસુકી ગરવાળ રે. વાધ્યા.
આદિત્ય ઉડગણ ઇંદુ ઢંકાયા, અજ ઇશને પડી ફાળ રે;
દેવ દાનવ ને માનવ કાંપ્યા, ડગ્યા દશ દિગ્પાળ રે. વાધ્યા.
સ્થંભ કડકડીઓ મંડપ પડીઓ, ગડગડયા ગોવિન્દરાય રે;
વિપરીત વહી સર્વે સરીતા, ગર્ભપાત અસુરીના થાય રે. વાધ્ય

પાતાળ પૃથ્વી લીધાં એક પદે, ક્રોધે લોચન રાતાં ચોળ રે;
ઉર્ધ્વ પદ ભરતાં નખ વાગ્યો, તેણે ફાડયું બ્રહ્માંડનું ગોળ રે. વાધ્યા.
શ્વેત ચંદન ચર્ચ્યું બલિરાયે, પૂજ્યા શ્યામ શરીર રે;
તે ચંદન ગંગાએ ધોવાયું, ઉજ્જ્વલ થયું ગંગા નીર રે. વાધ્યા.
વાળ્યો પદ ત્રીજું ક્રમ ભરવા, કરવા, સુરનું કામ રે;
વામન કહે છે બલિરાજાને, ત્રીજા પદનું આપો ઠામ રે. વાધ્યા.
અસુર બળીઆ બળી રાજાના, ઉઠયા કરી વદન હોંકાર રે;
કેટલાએક વામનને વળગ્યા, આયુધના કરતા પ્રહાર રે. વાધ્યા.
આયુધ ભાંગ્યાં કર રહ્યાં, શિથિલ થયા સઉ જોદ્ધ રે;
વિશ્વનાથના પ્રતાપથી, સર્વેએ મૂકયા ક્રોદ્ધ રે. વાધ્યા.
પરમેશ્વરની પક્ષે આવ્યા, નંદ સુનંદન બળવાન રે;
અસુરને મારી અળગા કીધા, તાંણી બાંધ્યા બલિ રાજંન રે. વાધ્યા.

વળણ.

બલિને બાંધ્યો વરૂણ પાસે, આજ્ઞા ત્રિકમતણી રે;
ત્રિજા પદનું આપ સ્થાનક, એમ કહેતા હવા ત્રિભુવન ધણી રે.

કડવું ૧૪ મું.—રાગ પરજ.

બલિ બાંધિઓ વરૂણ પાસે, પ્રજા જુએ સકલ રે;
બે પદ આપ્યાં દાનમાં, ત્રિજાનું નહીં સ્થલ રે; હરિ હર બંધાયો બલિ રે. ટેક
દાનવ સર્વે નાશી ગયા, વર્ત્યો છે હાહાકાર રે;
ધાઇ આવી રાણી વૃદ્ધાવળી, બાંધ્યો જાણી ભરથાર રે. હરિ.
જોઈ વિસ્મય પામી સુંદરી, વામન હવા વિરાટ રે;
પૂજા કરતાં મુજ નાથને, બંધન થયું શા માટ રે. હરિ.
બંધન છૂટે સંસારમાં, લીધે નારાયણનું નામ રે;
પ્રત્યક્ષ હરિને પૂજતાં, કેમ નાથ બંધાયા આમ રે. હરિ.
અશ્વમેધ આરંભીઓ, પૂજવા યજ્ઞ પુરૂપ રે;
તે યજ્ઞ દેવ શત્રૂ થયા, હવે યજ્ઞ કરે કો મૂરખ રે. હરિ.
નિષ્કપટી સ્વામી માહરો, વૈષ્ણવ ધરિયું નામ રે;
ભક્તિ ફળી પરિબ્રહ્મની, ગયું રાજ લૂંટાયું ગામ રે. હરિ.
શોમ દૃષ્ટે સામું જુઓ, કમલાવર કરૂણાનિધાન રે;
દયા કરો દીનાનાથજી, છોડો બલિનાં બંધન રે. હરિ.

બાંધ્યો ધેઠા બલિ બોલીઓ, કૃપા કરી સુંદર સ્યામ રે;
શ્રીદામોદર મુને છોડીએ, ત્રીજા પદનો આપું ઠામ રે. હરિ.
સ્વર્ગમાંથી બ્રહ્મા પધાર્યા, આવ્યા દશે દિગ્પાળ રે;
સ્તુતિ કરે બલિ છોડવા, પ્રાણનાથ કૃપાળ રે. હરિ.
દેવની સ્તુતિ માની નહીં, કીધો બલિએ આરત નાદ રે;
તે શબ્દ પુત્રનો સાંભળી, ધ્યાન મૂકી ધાયા પ્રહ્‌લાદ રે. હરિ.
પ્રહ્‌લાદ દીઠા આવતા, ત્યારે લાજ્યા શ્રીજગદીશ રે;
મેં બલિને દુઃખ દીધું ઘણું, રખે ચઢે વૈષ્ણવને રીશ રે. હરિ.
તુળસી માળા સમરણી હાથમાં, ચંદને ચર્ચ્યું શરીર રે;
પિતામહ દીઠા આવતા, ચાલ્યું બલિ નયને નીર રે. હરિ.
આસના વાસના પુત્રની કરી, બોલ્યા શ્રીપ્રહ્‌લાદ રે;
નથી આ સમો રોવાતણો, આણો અંતરમાં આહ્‌લાદ રે. હરિ.
સ્તુતિ કરી વામનતણી, વૈષ્ણવ લાગ્યા પાય રે;
સ્તુતિ કરે ઉભા રહી, જય જય વૈકુંઠ રાય રે. હરિ.

વલણ.

જય જય શબ્દ વરતી રહ્યો, ઉભા જોડી હાથ રે;
પ્રહ્‌લાદ બલિ મન નીરખી, સ્તવન કરે શ્રીનાથ રે.

કડવું ૧૫ મું.—રાગ કેદારો.

જય જય દેવ વિશ્વરૂપ વિશ્વાત્મા, વિશ્વંભર વિશ્વનાથ વિષ્ણુ;
કૃપાલ દયાળ કેશવ કમલાપતિ, કમલનેણ કલ્યાણ કૃષ્ણ. જય.
જય જય દેવ સર્વેશ તું કેશવ, વામન વેશ વૈરાટ સ્વામી;
પ્રાણપતિ જગપતિ શ્રીપતિ શ્રીહરિ, અવિગત નાથ અંતરજામી. જય.
તારું આદિ અંત મધ્ય કો નહીં જાણે, શેષ મહેશ ભૂલે રે બ્રહ્મા;
વાણી પાછી વળી નિગમ અગમ કહી, કાળનો કાળ તેં જગત નિર્મ્યાં. જય.
જય પરિબ્રહ્મની કર્મ શ્રીનાથજી, જોગેશ્વર તારી જુગત જાણે;
બલિવત્ જીવ ત્યાં કોટી અન્ય ભર્યા, એ ઉપર બાપ શું ક્રોધ આણે. જય.
કદલિ ઉપર કુંહાડો ધરે નહીં, કરવત ધાર તે કેમ સહેશે;
જળચર જીવ નહીં જળ વિના જીવશે, કૃષ્ણ ઉપાસીએ કૃષ્ણ લોભે. જય.

વિરાટ રૂપ નરસિંહ તું વામન, એમ માટે અવતાર લીધા;
ભક્તવત્સલ કેરૂં બીરદ તમે પાળિયું, અધર્મી તોયે તમે ઊંચ કીધા. જય.
કઠણ કર્મ પાસ છેદાય નહીં વજ્રથી, તે સદ્ય તૂટે તારૂં નામ લેતાં;
ભક્ત પ્રહ્‌લાદની ભક્તિ સુણી, પ્રેમનાં વાયક તે જુગતે કહેતાં. જય.
મોટું આશ્ચર્ય પ્રભૂને પ્રત્યક્ષ પૂજતાં, બાંધીઓ બલિને દાન દેતાં;
હરખ આંસુ ખરે સ્તવન હેતે કરે, પ્રેમે પ્રત્યક્ષ પ્રભુ ત્યાંય જોતા. જય.
પ્રેમ જાણી હરિ પ્રીત દૃષ્ટિ કરી, ઉતર્યો ક્રોધ વામન દોડયા;
કૃપા પ્રહ્‌લાદને વામને ઘણી કરી, બલિ રાય બંધન નાથે છોડયાં. જય.

વળણ.

બંધન છોડયાં ભગતનાં, બલિરાયને કરૂણા કરી રે;
દયા કરી, કરી કૃપા દૃષ્ટિ, લીધા હૃદયા શ્રીહરી રે.

કડવું ૧૬ મું.—રાગ ધન્યાશ્રી.

બલિરાય છુટયો તુટયા પાસજી, વામન રૂપે થયા અવિનાશજી;
પ્રહ્‌લાદને ભેટયા કરી મુખ હાસ્યજી, બલિને તેડયો શ્રીહરીએ પાસજી.

ઢાળ.

પાસ તેડી હૃદે લીધો, મસ્તક મૂક્યો પાણ;
તળ ત્રિજાનું તુંને રાજ આપ્યું, બોલ્યા પુરૂષ પુરાણ.
બલિ કહે પ્રભૂ સાંભળો, આપ્યું તે કયમ લઊં ફરી;
મારા હૃદે ઉપર પાય મૂકો, ત્રિજું પદ લ્યો શ્રીહરી.
વામનજી કહે ધન્ય રાજા, તેં સત્ય રાખ્યું સર્વદા;
તેં મૂને આપ્યું મેં તુંને આપ્યું, બ્રહ્મસ્વ દોષ નહીં તદા.
જેમ દક્ષિણ હાથે બીજ પૃથ્વી, મૂકીએ પ્રેમે કરી;
ક્ષેત્રનો ગુણ જાણ એવો, લાવીએ દ્વીગુણ ભરી.
દેહથાંહી દાદમાં ત્યાં, આશ્ચર્ય શું હોય;
દાતા ભુક્તા શ્રીહરિ, ઊભય દષ્ટે તે જોય.
એક મન્વંતરનું રાજ કરજે, બહોંતેર ચોકડી પ્રમાણે;
પ્રતિહાર થઇ યષ્ટિકા ગ્રહી, હું રહિશ તારે આંગણે.
ત્યારપછી ઈંદ્ર પદવી પામીશ, રાખજે વિશ્વાસ;
નાના પ્રકારે સુખ ભોગવી, ભજજે તું અવિનાશ.

એમ કહી બલિરાયને, મોકલ્યો પાતાળ;
લોક કહે બળિ બંધાયો, પણ બંધાયા ગોપાળ.
ઇંદ્રાસન રાખ્યું ઇંદ્રનું, દેવ સર્વે સુખીઆ થયા;
બલિને દ્વાર ભક્તવત્સલ, પોળીઆ થઈને રહ્યા.
એવા ભક્તવત્સલ શ્રીહરિ, કરૂણાનિધિ કૃપાલ;
ગર્ભવેદના વામીએ, ટળે જગતની જંજાલ.
એ કથા શ્રીવામનતણી, જે ભણે પ્રીતે સાંભળે;
થાય ફળ સઉ તીર્થનું, કોટી પાતિક પરજળે.
પ્રહ્‌લાદ બલિને કૃપા કીધી, ભક્તની રક્ષા કરી;
જો ઇચ્છો હરિ પદ પામવા, તો મુખે જપો શ્રીહરિ.
સુતાં બેઠાં કાજ કરતાં, લીજે હરિનું નામ;
પ્રેમાનંદ પ્રભુ ભક્તિ આપે, પામે વૈકુંઠ ધામ.

વામન ચરિત્ર સંપૂર્ણ.

વિવેક વણઝારો.

રાગ પરજ.

સંત સાધૂને હું નમું, વણઝારા રે.
સંત ગુરૂને લાગું પાય, સમજ મન મારા રે.
સમરણ કરિયે શ્રીરામનું, વણ; પદબંધ મનોહર થાય, સમજ.
કાયા નગર સોહામણું, વણ; ત્યાં વસવા કીધું ગામ, સમજ.
આણ ફરે ત્યાં તાહરી, વણ; પુર નાયક એવું નામ, સમજ.
નવ દશ બે ત્રણ સુંદરી, વણ; વણઝારી મળી ચોવીશ, સમજ.
તે સાથે તું ક્રીડા કરે, વણ; તેં વિસાર્યા શ્રીજગદીશ, સમજ.
પટરાણી બે પ્રેમદા, વણ; તેનાં પ્રવૃત્તિ નિવૃત્તિ નામ, સમજ.
પ્રવૃત્તિ વખાણે ભોગને, વણ; નિવૃત્તિ વખાણે રામ, સમજ.
સંતાન થયાં બેઉ નારને, વણ; માંડયાં જુજવાં બે ઘરસૂત્ર, સમજ.
પ્રવૃત્તિને પાંચ પુત્રી થઇ, વણ; વળી સાત થયા છે પુત્ર, સમજ.
આશા, તૃષ્ણા, હિંસા, દીકરી, વણ; વળી ભ્રાંતિ, ઇર્ષ્યા નામ, સમજ.
લોભ, ક્રોધ, મદ, દીકરા, વણ; ગર્વ, મત્સર, મોહ ને કામ, સમજ.
પરિવાર પ્રવૃત્તિનો વધ્યો, વણ; હવે કહું નિવૃત્તિનાં સંતાન, સમજ.
પુત્રી ચાર ચતુર ઘણી, વણ; થયા પુત્ર પાંચ ગુણવાન, સમજ.
શાંતિ, ભક્તિ, દયા, દીકરી, વણ; વળી મૈત્રિ, મળી થઇ ચાર, સમજ.
સંતોષ ને ધર્મ દીકરા, વણ; વૈરાગ્ય, વિવેક, વિચાર, સમજ.
નવ સંતાન નિવૃત્તિનાં, વણ; હવે પ્રવૃત્તિનો વિસ્તાર, સમજ.
સંતાન જોઇને શાતા થઇ, વણ; પતિ રીઝયો જોઇ પરિવાર, સમજ.
બાવીશ નાર દાસી થઇ, વણ; કરે પ્રવૃત્તિ રાણીની સેવ, સમજ.
નાયક અભિમાને ભર્યો, વણ; એના મનમાં ઘણો અહમેવ, સમજ.
નિવૃત્તિ કહે મારા નાથજી, વણ; તમે મૂકો ભોગ વિલાસ, સમજ.
કાયા નગર છે કારમું, વણ; તે જૂઠાની શી આશ, સમજ.

બંધ બાંધ્યા છે જનતણા, વણ; માંહે હાડ ને માંસ રૂધીર, સમજ.
શરીર એવું જાણવું, વણ; માટે સ્મરિયે શ્રીરઘુવીર, સમજ.
માત પિતા સુત સુંદરી, વણ; વળિ મિત્ર સહોદર બંધ, સમજ.
એ અંતે કો તારૂં નથી, વણ; છે જીવતાનો સંબંધ, સમજ.
ગોખ જરૂખા માળિયાં. વણ; સાત ભૂમિના સરસ નિવાસ, સમજ.
એક દિવસ મેલી ચાલવું, વણ; સમશાને કરવો વાસ, સમજ.
માલ મતા વાસણ ઘણાં, વણ; મણી માણક મોતી અનેક, સમજ.
જમ કિંકર ગ્રહી ચાલશે, વણ; સાથે કોડી ન આવે એક, સમજ.
કર્મ કમાય જે આપણું, વણ; તે જાય છે જીવને સાથ, સમજ.
વૈતરણીમાં બૂડતાં, વણ; નહી મૂકાવે શ્રીરઘુનાથ, સમજ.
એવું જાણીને જાળવો, વણ; તમે પ્રવૃત્તિ રાણિના ભોગ, સમજ.
નહિ તો પસ્તાશો નાથજી, વણ; તે તો જાણવો કેવળ રોગ, સમજ.
એવું જાણીને મારા નાથજી, વણ; રખે શોકયનો કરતા સંગ, સમજ.
શીખ મારી શ્રવણે ધરો, વણ; તમે સમરોને શ્રીરંગ, સમજ.
પ્રવૃત્તિ રહેશે વેગળી, વણ; જ્યારે આવશે જમના દૂત, સમજ.
પંડ મૂકી પ્રાણી ચાલશે, વણ; ભૂતમાં મળશે પંચભૂત, સમજ.
જમ રાય લેખું પૂછશે, વણ; તેં તો શો કીધો વેપાર, સમજ.
તે વેળા છે ઘણી દોહેલી, વણ; તમે ચેતજો કુલ ભરથાર, સમજ.
હીણું કોઇનું નવ કીજિયે, વણ; પછી કોણે દીઠી છે કાલ, સમજ.
નિવૃત્તિનાં વાયક સાંભળી, વણ; કંઇક આવ્યો ઉર વૈરાગ, સમજ.
પ્રવૃત્તિ રાણિયે જાણિયું, વણ; એણે ભોગ કીધો છે ત્યાગ, સમજ.
શણગાર સોળે અંગે ધર્યા, વણ; તેડવા મોકલ્યા પંચ દાસ, સમજ.
કંઇ લટપટ કરી લાવિયા, વણ; પિયુ આણ્યો રાણીની પાસ, સમજ.
પહેરી પટોળી પ્રેમદા, વણ; છે ચોળીમાં ચૌદ રંગ, સમજ.
શણગાર શુભ સુંદરી તણા, વણ; જોઇ વૈરાગ્ય પામ્યો ભંગ, સમજ.
પ્રવૃત્તિ રાણી બોલિયાં, વણ; હેતે નાખી ગળામાં હાથ, સમજ.
ત્યાગી વેરાગી કયમ થયા, વણ; કંઇક ઉદ્યમ કીજે નાથ, સમજ.
બાળક સૌ પરણાવવાં, વણ; જેમ લોકમાં વાધે લાજ, સમજ.
ઘર ઉંચાં કરાવિયે, વણ; પૂર નાયકમાં કિજે રાજ, સમજ.
હસ્તિ ઘોડા સાંપડાવિયે, વણ; ત્યારે જીવ્યું તે સફલજ થાય, સમ

દધિ દૂધનાં સુખ લીજિયે, વણ; ત્યારે જીવ્યું તે સફલજ થાય, સમજ.
શય્યા સિંહાસન પાલખી, વણ; આગળ બહુ દાસી દાસ, સમજ.
બે બે દીપક પ્રગટાવિયે, વણ; ભલા કીજે ભોગ વિલાસ, સમજ.
ધન્ધો કરી ધન લાવિયે, વણ; તો અંતે આવે કામ, સમજ.
ઠગ બ્રાહ્મણ વસે ઘણા, વણ; નવ ખરચિયે કોડી દામ, સમજ.
બેન બનેવી ભાણજાં, વણ; દીકરી દોહિત્ર જમાઇ, સમજ.
દ્વાર કેને ન દેખાડિયે, વણ; એ તો વસ્તુ સારી જાયે ખાઇ, સમજ.
સંવત્સરી શ્રાદ્ધ ન સારિયે, વણ; એ તો સર્વ છે આળપંપાળ, સમજ.
દીકરાને જુજવા કરો, વણ; મને ગમતી નથી જંજાળ, સમજ.
આપણે સુખે ખાઇએ પીએ, વણ; રમતાં રૂડા દહાડા જાય, સમજ.
વેપાર કરી ધન લાવિયે, વણ; તો લખેશરીના તન કહેવાય, સમજ.
પીતાંબર શુભ પહેરિયે, વણ; ખાઇએ નાનાવિધ પકવાન્ન, સમજ.
ખાધું પીધું તે આપણું, વણ; નવ કીજીએ કોડીનું દાન, સમજ.
લાણાં લાહીએ નાતમાં, વણ; થાય દેશ વિદેશે નામ, સમજ.
દહાડા ભોગ કમાઇના, વણ; પછી અંતે જપશું રામ, સમજ.
પ્રવૃત્તિ શીખામણ સુણી, વણ; પછે રીઝ્યો મૂઢ અજાણ, સમજ.
નિવૃત્તિ થઇ અળખામણી, વણ; પ્રવૃત્તિ વહાલી પ્રાણ, સમજ.
એકાંત બેસી નર નારીએ, વણ; ભલી માંડી કીધી ગોઠ, સમજ.
સંકલ્પ વિકલ્પ બે પોઠિયા, વણ; પછી ચલાવે કર્મની પોઠ, સમજ.
લોભ પુત્ર સાથે ગયો, વણ; ગર્વ, મત્સર, કામ ને ક્રોધ, સમજ.
દાસી દશ સાથે થઇ, વણ; કરી ધર્મતણો વિરોધ, સમજ.
મન ઘોડે નાયક ચઢ્યો, વણ; ગ્રહી આશા હાથ લગામ, સમજ.
મમતા ચાલ્યો વહોરવા, વણ; અહંકાર નગારૂં નામ, સમજ.
છળ ભેદનાં બે ત્રાજવાં, વણ; તોળે પ્રપંચ વાણોતર, સમજ.
કૂડ કપટનાં બે કાટલાં, વણ; મોટી માયા દાંડી બરાબર, સમજ.
દામ દામ દુંદુભી ગડગડે, વણ; પુર નાયક મોટું નામ, સમજ.
લાભ લેવાને દોડિયો, વણ; જોયાં લક્ષ ચોર્યાશી ગામ, સમજ.
સંસાર દેશ સોહામણો, વણ; તેનો જોતાં ન આવે પાર, સમજ.
શ્રીફલ સોપારી એલચી, વણ; તેમાં નવ દીઠું કાંઇ સાર, સમજ.
ગોળ ખાંડ સાકર નહિ, વણ; નવ લીધાં ઘૃત ને ઘઉં, સમજ

શાક દાળ વહોર્યાં નહિ, વણ; એની અવગણના કરી બહુ, સમજ.
માણક મોતી સોનું નહિ, વણ; નવ વહોર્યાં પટોળાં ચીર, સમજ.
લાલચ લોઢું વહોરીયું, વણ; કોડે લીધું કપટ કથીર, સમજ.
હિંસા હિંગ વહોરી ઘણી, વણ; સંગ સીસું લીધું અપાર, સમજ.
પ્રપંચ પીતળ વહોરિયું, વણ; સંસારમાં દીઠું સાર, સમજ.
મમતા મીઠું વહોરિયું, વણ; અને વહોરિયું માયા મીણ, સમજ.
કુરૂપ સોમલ વહોરિયો, વણ; અતિ વહોર્યું વિષય અફીણ, સમજ.
અનાચાર વહોર્યો એળીયો, વણ; વહોર્યો આળસ ટંકણખાર, સમજ.
વછનાગ વહોર્યો વ્યભિચાર, સમજ.
ભ્રાંતિ ભાંગ લીધી ઘણી, વણ; કુલક્ષણી વહોરી લાખ, સમજ.
વહોરી ઇર્ષ્યા જે આંબલી, વણ; જેનો રંગ ઘણો અભિલાખ, સમજ.
કપટ કાપડ તે વહોરિયું, વણ; વહોરી કાંબળી કાળે રંગ, સમજ.
લઘુતા વહોરી લીંબડી, વણ; લોભ પુત્રને રાખી સંગ, સમજ.
છળ છાયલ વહોર્યાં ઘણાં, વણ; અતિ વહોર્યું મદ્ય અજ્ઞાન, સમજ.
નિંદા ગળી વહોરી ઘણી, વણ; ભર્યું પાત્ર તે કંઠ સમાન, સમજ.
ચાડી તાડી વહોરી ઘણી, વણ; વળી વહોર્યાં અવગુણ ટાટ, સમજ.
ખુનસ ખાદી વહોરી ઘણી, વણ; હાંકી પોઠ તે વસમી વાટ, સમજ.
શાવી ગુણ અવગુણે ભરી, વણ; સંકલ્પ વિકલ્પ વેપાર, સમજ.
મન ચિંતવન એ વેહિયા, વણ; તેને દેખે સૌ સંસાર, સમજ.
અભિમાન ઊંટે નાયક ચઢયો, વણ; પ્યારી તું મારા પ્રાણ સમાન, સમજ.
પ્રવૃત્તિને માન દીધું ઘણું, વણ; એને કીધું ઘણું અપમાન, સમજ.
નિવૃત્તિ આવી પુંકે પડી, વણ; ખોઇ નાયકે શુદ્ધ બુદ્ધ સાન, સમજ.
પ્રવૃત્તિ આભૂષણે ભરી, વણ; વળી વસ્ત્ર બીરાજે જ્ઞાન, સમજ.
જશ શણગાર નિવૃત્તિનો, વણ; ચાલે પ્રવૃત્તિ પિયુની સાથ, સમજ.
સાથે લઇ બાળક બાળકી, વણ; પિયુ પોઢે પ્રવૃત્તિની પાસ, સમજ.
નવ સંતાન નિવૃત્તિનાં, વણ; દ્વારે ઊભા છે પંચ દાસ, સમજ.
નિવૃત્તિ આવી ના શકે, વણ; રખે શોકયનો કરતા સંગ, સમજ.
પ્રવૃત્તિ કહે પિયુ સાંભળો, વણ; કરશે ઘર વેપારનો ભંગ, સમજ.
પળ એક પાસે જો બેસશો, વણ; જોગી કીધાનો અભિલાખ, સમજ.
ભેખ એના ભાખારી તણા, વણ; તો તે તમને ચોળાવશે રાખ, સમજ.
એની શીખામણ માનશો, વણ;

દેખીતી મંદ ભાગિણી, વણ: જ્ઞાન વૈરાગ્ય જેના તંન, સમજ.
વેષ સર્વ વિધવાતણા, વણ; કરે તમને માન શુકંન, સમજ.
નાયક કહે સુણ સુંદરી, વણઝારી રે;
તારાં વચન તે સુધા સમાન, સતી સુખકારી રે.
તારી શીખામણ શુભ ગણું, વણ; મેં તો તને કીધી ભગવાન. સતી.
નિવૃત્તિ દીઠી નવ ગમે, વણ; તુજ સાથે બાંધ્યો પ્રેમ. સતી.
નિવૃત્તિ સાથે બોલું નહિ, વણ; મેં આજથી લીધો નેમ. સતી.
કોલબંધ એવો કર્યો, વણઝારા રે;
પ્રવૃત્તિનો વાધ્યો ગર્વ, સમજ મન મારા રે.
નિવૃત્તિ દાસી થઇ રહી, વણ; એની શોકયે કીધું વશ સર્વ, સમજ.
ટાંડુ ચાલવા ચોદિશે, વણ; જોયો દેશ સર્વ સંસાર, સમજ.
આગળ લાભ દીઠો ઘણો, વણ; આવી અંતે ખોટ અપાર, સમજ.
કાળ ધણી આવી લાગિયો, વણ; એણે રોકી છે સઘળી પોઠ, સમજ.
વસ્તુનું મૂલ આવ્યું નહિ, વણ; થઇ લાખ કરોડની ખોટ, સમજ.
જમ કિંકરે આવી બાંધિયો, વણ; ત્યારે નાસી ગયો પરિવાર, સમજ.
પ્રવૃત્તિ પણ વેગળી રહી, વણ; નહિ કોઇ પાણી પાનાર, સમજ.
જમ રાય કને બાંધી આણિયો, વણ; વેપારીએ કીધી રાવ, સમજ.
કૈક ખાતાં ખોટાં નિકળ્યાં, વણ; જ્યારે જોયા મેળ હિસાબ, સમજ.
બાંધ્યો માર્યો બહુ ભાતથી, વણ; વળી નાંખ્યો નરક કુંડમાંય, સમજ.
ઘણીવાર દીવાળું કાઢિયું, વણ, નહિ લાજ્યો કરતાં અન્યાય, સમજ.
કારાગ્રહનું દુ:ખ ઘણું, વણ; કોણ કાઢે ત્યાંથી બહાર, સમજ.
પહેરી સાડી શુધ બુધની, વણ; પાસે આવી નિવૃત્તિ નાર, સમજ.
નાયક જોઇને રોયો ઘણો, વણ; દેખી સતીનું તે સમે મુખ, સમજ.
નીચું જોઇને કહે સાધવી, વણ; તેં પાપે ભોગવ્યું દુ:ખ, સમજ.
આંસુ લોહ્યાં નાથનાં, વણ; પછી બોલી નિવૃતિ નાર, સમજ.
પ્રવૃતિ તમારી કયાં ગઇ, વણ; સાત પુત્રી કયાં પંચ કુમાર, સમજ.
નાયક કહે સુણ સુંદરી, વણઝારી રે;
મેં નહિ માની તારી શીખ, સતી સુખકારી રે.
વહાલી થઇ પ્રવૃત્તિ પાપણી, વણ; ભુંડી રાંડે મગાવી ભીખ, સતી સુખ.
દુ:ખ વેળા નાશી ગઇ, વણ; મને પાણી કોઇ નવ પાય, સતી સુખ.

મૂકાવ મુજને સુંદરી, વણ; હું રહીશ તારી આજ્ઞાય, સતી સુખ.
નિવૃત્તિ કહે પિયુ સાંભળો, વણઝારા રે.
ઘણા ડાહ્યા છો ભરથાર, સ્વામીજી મારા રે.
ઘણે ઠામથી મૂકાવિયા, વણ; લેખે લાખ ચોર્યાશી વાર, સ્વામીજી.
ધર્મ કને તેડી ગઇ, વણ; ત્યાં કીધો કોલ કરાર, સમજ.
ધર્મ લેણું કરી લાવજો, વણ; જઇ રૂડો કરજો વેપાર, સમજ.
ફરી સંસારમાં અવતર્યો, વણ; મળ્યા સદ્ગુરૂ એક દલાલ, સમજ.
રામ નામ વસાણું વોહોરિયું, વણ; લાભ આવ્યો વસ્તુ રસાળ, સમજ.
વિવેક વાણોતર થયા, વણ; તત્વ વિચાર ત્રાજવાં સાથ, સમજ.
ધર્મ કર્મ બેઉ કાટલાં, વણ; ક્ષમા દાંડી ઝાલી હાથ, સમજ.
નાયક વહોરે વસ્તુને, વણ; જે જે નિવૃત્તિ કહેતી જાય, સમજ.
નિર્ગુણ ગોળ લીધો ઘણો, વણ; ગુણ સત્ય મર્મ કહેવાય, સમજ.
સદ્વિદ્યા સાકર વહોરે ઘણી, વણ; વહોર્યાં જાયફળ જોગાભ્યાસ, સમજ.
શ્રીફળ નામ શ્રીરામનું, વણ; મળ્યા ગાંધી હરિના દાસ, સમજ.
બ્રહ્મવિદ્યા ખાંડ વહોરી, વણ; શુભ લક્ષણ વહોર્યાં લવિંગ, સમજ.
ચતુરાઇએ ચંદન વહોરિયું, વણ; વહોર્યો કરૂણાએ કેસર રંગ, સમજ.
જ્ઞાન ધૃત કૂપે ભર્યું, વણ; સિદ્ધતા તે દધિ નિર્દોષ, સમજ.
પ્રીત પટોળી વહોરી ઘણી, વણ; લીધા સાળુ શીલ સંતોષ, સમજ.
વિશ્રામ પીતાંબર વહોરિયાં, વણ; વહોરી દયા દધિ દરિયાઇ, સમજ.
લખતો જાય ચિત્ત ચોપડે, વણ; લેખણ શુદ્ધિ બુદ્ધિ રૂશનાઇ, સમજ.
નવધા ભક્તિ મણી વહોરિયાં, વણ; વળિ મુક્તિ મુક્તા માળ, સમજ.
શ્રીહરિ હીરો હાથે ચઢયો, વણ; થયું ઘરમાં ઝાકઝમાળ, સમજ.
સદ્ગુણે ગુણ શીવી ભરી, વણ; કરે વસ્તુનું દેવ વખાણ, સમજ.
મોહ મેહેવાસી મારીઓ, વણ; હવે કોય ન માગે દાણ, સમજ.
નાદ બિંદુ બેઉ બળધિયા, વણ; વાજે નગારૂં ૐકાર, સમજ.
જ્ઞાન ઘોડે નાયક ચઢયો, વણ; જીતી ચાલ્યા સર્વ સંસાર, સમજ.
જમ રાયને લેખું આપિયું, વણ; ચિત્ર વિચિત્રે જોડયા હાથ, સમજ.
સન્માન આસન આપિયું, વણ; જમ રાય થયા રળિયાત, સમજ.
ન્યાલ થયો શુભ માલમાં, વણ; ગયો મૂળ પોતાને ગામ, સમજ.
ફરિ ભવમાં ભટક્યો નહિ, વણ; થયો શુદ્ધ તે આત્મારામ, સમજ.

પ્રવૃત્તિ જે કોઇ પરહરે, વણ; કરે નિવૃત્તિ અંગીકાર, સમજ.
એ મુક્તિ ફળ પામે સહી, વણ; નવ દેખે દુઃખ લગાર, સમજ.
ગુજરાત દેશ સોહામણો, વણ; વીર ક્ષેત્ર વડોદરૂં ગામ, સમજ.
વિપ્ર ચતુર્વેશી નાતમાં, વણ; કૃષ્ણ પુત્ર પ્રેમાનંદ નામ, સમજ.
વિવેક વણઝારો તે છે આત્મા, વણ; આ છે અધ્યાત્મનો ઉપદેશ, સમજ.
વણઝારો ગાય ને સાંભળે, વણ; ટળે જન્મ મરણનો ક્લેશ, સમજ.
જે કોઇ પ્રભુને અનુભવે, વણ; થાય મનવાંચ્છિત ફલ કામ, સમજ.
શ્રોતા સજ્જન સાંભળી, વણ; તમે સમરો સર્વે શ્રીરામ, સમજ.

વિવેક વણઝારો સંપૂર્ણ.

નરસિંહ મેહેતાની

હુંડી

કડવું ૧ લું.—રાગ રામગ્રી.

શ્રીગુરૂ ગોવિન્દને ચરણે લાગુંજી, સુધબુધ શારદા વાણી માગુંજી;
અંતર્ગતમાં ઇચ્છા છે ઘણીજી, ભાવે ભાંખું હુંડી શ્રીમેહેતાતણીજી.

ઢાળ.

હુંડી શ્રીમેહેતાજી તણી, અને વર્ણવું બુદ્ધિમાન;
ધન ધન નાગર નરસૈંયો, જેનું જુનાગઢ સ્વસ્થાન.
કૃપા તે શિવશંકરતણી, ઉપન્યો તે ભક્તિ ભાવ;
ભવસાગર નરસૈંયો તર્યો, તે નાથ નામ નાવ.
શ્રીકૃષ્ણ ધાયા ગુણ ગાયા, તજી માયા મમતા;
રાસ મંડળ નિરખિયું, તે પામીઓ છે વસ્તા.
વિશ્વાસ તે વિશ્વંભરતણો, એ દાસનું લક્ષણ;
સંસારમાં સરસો રહે, કરે હરિકથા કીરતંન.
લોકાચારી નવ ગણે, નવ ગણે નાગરી નાત;
જેણે પ્રભુ સાથે પ્રીત બાંધી, જેમ પટોળે ભાત.
મંડલીક વેલા નામ રાખ્યું, શ્રીહરિએ આપ્યો હાર;
ઉષ્ણ જલમાં મેઘ વરસ્યા, જ્યારે ગાયો રાગ મલાર.
મનગમતું કીધું કુંવર બાઇનું, મોસાળું લાવ્યા મોરારી;
સેવક જાણી સ્યામળાએ, હુંડી તે શાદ્રે શીકારી.
વરણવું વિસ્તાર તેનો, બુદ્ધીને અનુસાર;
હરખે જે હુંડી સાંભળે, તે તરે નર ને નાર.
ચરિત્ર જે નરસૈંયા તણાં, તેથી પવિત્ર થાયે પિંડ;
જે સુણે ભણે ને અનુભવે, અવતાર તેનો ધન્ય.

તીરથવાસી કોઈ વટેમાર્ગુ, આવીઆ પુર માંય;
દુવારકાની હુંડી લખે, એવો સરાફ છે નાણાવટ કોય.
ત્યાં બેઠા હતા નાગર બ્રાહ્મણ, જેને જૂઠું બોલ્યાનું પોણ;
તેને તીરથવાસીએ પૂછ્યું, અહીં હુંડી લખે છે કોણ.
વિપ્ર વીચારીને બોલીઆ, મહા ઠગના તે ઠગ;
હુંડી તે લખે નરસૈંયો, જેને રૂપૈઆના ઢગ.
વૈષ્ણવ જન વહેવારીઓ, સર્વે શિરોમણ સ્વામ;
આડત ચાલે તેહની, કરે તે તો મોટાં કામ.
હરિભગતને હુંડી કશી, નાગરે કીધી હાંસી;
નરસૈંયાનું ઘર દેખાડયું, પ્રીછ્યા નહીં તે તીરથવાસી.
નીચાં મંદિર નીપટ જુનાં ને, માંહે ચરકલાંના માળા;
વૈષ્ણવ આવી ઉતર્યા, મેહેતાતણી ધર્મશાળા.
ત્યાં તિલક તુલસી ને ચંગ બોલે, શબ્દ ધૂન રહી મૃદંગ;
પામે પ્રસાદ મેહેતાને મંદિર, સાધુ ગયે બહુ રંગ.
લુલા ભુલા અટુલા, અપંગ અંધ ને બધીર;
પડયા તે ખાયે રામદાસિયા, મેહેતાતણે મંદીર.
ગોપીચંદન તિલક તુલસી, શ્રીરામકૃષ્ણને ગાયે;
શબ્દ ઉઠે સોહામણા, શ્રીરામ લીલા ભણાયે.
એ ચરિત્ર દશ અવતારનાં, ચોકમાં તે તુલસીનાં વંન;
એક દેહેરૂં દીસે દામોદરતણું, ત્યાં નરસૈંયો કરે કીર્તન.
ત્યાં તીરથવાસીએ વિચાર્યું, નહીં હોય એ કોઠીવાલ;
નામું લેખું હરિ નામનું, લેખણ શાટે તાલ.
કોથળી દીસે તે વાજીંત્ર કેરી, તેમાં તે નવ મળે દામ;
દીસે ચોપડા કીર્તન કેરા, વ્યાપાર તો હરિનું નામ.
ત્યારે મેહેતાજી બેઠા થયા, આવો તમારૂં ધામ;
પરદેશી અમને પવિત્ર કીધા, અમ સરખું શું છે કામ.
ત્યારે તીરથ વાસી બોલીઆ, અમારે જાવું છે દ્વારકા ગામ;
ત્યાંની હુંડી કરાવવાને આવીઆ, મેહેતા જાણી તમારૂં નામ.
અમને ભલે નાગરે ભાળ દીધી, તે મેતાજી સારશે અર્થ;
એટલું તે સ્વામી કામ કીજે, ગણી લીજે ગર્થ.

રૂપૈઆ તે સાતસેં છે, તે ચારેં જણાનું ધન્ય;
અમારે ખરચવું છે દ્વારિકામાં, તે મેહેતા તમારૂં પુણ્ય.

વલણ.

પુણ્ય તમારૂં કામ થાયે, બોલ્યા તે તીરથવાસી રે;
હાંસી જાણી ન્યાતની, મેહેતે તે સ્મર્યા શ્રીઅવિનાશી રે.

કડવું ૨ જું.—રાગ માલવી ગોડી.

આજ કૃતારથ અમને કીધા, તીરથવાસી મળ્યા રે;
તે બ્રાહ્મણને હું ચરણે લાગું, જેણે તે અહીં મોકલ્યા રે. આજ.
આપી આસન ને મેહેતે પૂજા કીધી, મૂક્યો તે હરિપરસાદ રે;
એકેકી માળા મેહેતે કંઠ આરોપી, મેહેતે કીધો શંખનાદ રે. આજ.
સમરણ કીધું મેહેતે શ્યામળીઆનું, શું થાશે પ્રભુ મારા રે;
હૃદે ઉભરાણું મેહેતાજીનું, નયણે વેહે જલધારા રે. આજ.
તીરથવાસીએ કૌતક દીઠું, શંખ તાલ ને માલા રે;
વૈષ્ણવના ચાલા ને દીસે કંગાળા, બેઠા ગાયે ટોપીવાળા રે. આજ.
હરિશું રંગ ને વાગે ચંગ, ઢંગ રૂડી વખાર રે;
બેઠા થાએ ને ચૌટે જાએ, તીરથવાસી કરે વિચાર રે. આજ.
જોઇ રહ્યા નીચું ન થવાય ઉંચું, પ્રીછ્યું પારેખપણું રે;
આપવા લેવા હરિની સેવા, દેવા દર્શન ઘણું રે. આજ.
પ્રેમાનંદ પ્રભુ કૃષ્ણ કૃપાનિધિ, મેહેતે વારતા જાણી રે;
શું કરવાને ગાભરા થાઓ, સમરોને શાર્ઙ્ગપાણી રે. આજ.

કડવું ૩ જું.—રાગ ગોડી.

તીરથવાસીને દુઃખીઆ રે જાણી, મેહેતો બોલ્યા વળતી તે વાણી;
કાંઇ મન ચિંતા ન રાખશો તમો, હુંડી લખી આપીશું અમો.
તમારે અમારૂં કામ જ પડ્યું, પરમેશ્વર નહીં રાખે અડ્યું;
શીઘ્ર કામ થાશે તમતણું, મોકલનારા ડાહ્યા છે ઘણું.
સેવક તમારો હુંડી કરે, જ્યાં લખે ત્યાં પાછી નવ ફરે;
જઇ જોજો ચઉટામાં હેઠ, જઇ પૂછજો સ્યામલશાહ શેઠ.
તીરથવાસી બોલ્યા તેહ, રૂપૈઆ રે લ્યો સાતસેંહ;
લખી પત્ર ઉતારીને દીઓ, હુંડીયામણ ઘટે તે લીઓ.

મેહેતાજી કહે કરવું કામ, હુંડીઆમણ હરિનું નામ;
શત શતના ગણી લીધા ચોક, સાતસેં રૂપૈયા લીધા રોક.
મેહેતે મૂક્યા ઘરમાં ધર્યા, વૈષ્ણવ તેડી કૃષ્ણાર્પણ કર્યા.
નાણાવટી તે કોઇ નવ ઓળખે, હઇયા ખરો તે હુંડી લખે.
કહે નરસૈંયો કર જોડ, લજ્જા રાખજો શ્રીરણછોડ;
જણાશે હરિ અદવારકું, સેવક સ્વામીનું પારખું.
નષ્ટ નાગરે કીધી ઠગ, પ્રભુ મારે છે તમારી વગ;
રૂપીઆ સાતસેં મેં ગણીને લીધા, મ તો કૃષ્ણાર્પણ તમને કીધા.
વેહેવાર મારો રે વધારજો, શ્યામળીઆજી હુંડી શીકારજો;
ભીડભંજન શ્રીપરબ્રહ્મ, આડતની છે તમને શર્મ.
મેહેતે કરમાં તે લીધી તાલ, સ્તુતિ કરે ને સમરે ગોપાલ;
ખરેખરાં નૈણે આંસુ ઝરે, નરસૈંયો હરિની વિનતિ કરે.
રખે તીરથવાસી પાછા ફરે, તે દુઃખે જીવડો નીસરે;
તાલ વાગે ને હરિગુણ ગાય, શ્યામળિયાજી કરજો સહાય.
પ્રભુ પ્રહ્‌લાદની વારે ધસ્યા, લક્ષ્મીવર તમો લોહમાં વસ્યા;
અપર માનો ઉતાર્યો મદ, ધ્રુવને આપ્યું તે અવિચલ પદ.
ચંદ્રહાસને રાખ્યો તેં હરી, વિખ ટાળીને વિખયા તેં કરી;
અંબરીષનો ઉતાર્યો ભાર, પ્રભુ લીધા તેં દશ અવતાર.
અજામીલ નામે પાપી ઓધાર્યો, તેલ કઢામાંથી સુધન્વા તાર્યો;
ગજેંદ્ર રાખ્યો ઝૂડે ગ્રહ્યો, મેં મહિમા તમારો લહ્યો.
ગુણકા તારી કર્મે અઘોર, પ્રભુ ભીલડીનાં ચાખ્યાં બોર;
બળતા રાખ્યા તેં પાંડવ વીર, પાંચાલીનાં પૂર્યાં ચીર.
રુક્માંગદને કરૂણા કરી, પ્રભુ ચંદ્રહાસને આપી વૈકુંઠ પુરી;
ગોપીનું પાલન તેં કર્યું, સુદામાનું દારિદ્રય તેં હર્યું.
કુબ્જા સાથે રંગે રમ્યા, વિદુરને ઘેર ભાજી જમ્યા;
કબીરને તમે કીધી સહાય, નામદેવની જીવાડી ગાય.
જલ વહ્યું ત્રિલોચનને ઘેર, મીરાં બાઇનાં પ્રભુ પીધાં ઝેર;
જેદેવને આપી પદ્મમાવતિ, શા શા ગુણ ગાણિ ગોવિંદપતિ.
ત્રીકમ તાત ને માધવ માત, કુટુંબ કેશવ ને ભૂધર ભ્રાત;
શેષ નાગના છો તમે સખા, પ્રભુ તમો કરોની રક્ષા.

તમો ભક્ત વત્સલ કહાવો, માટે દાસ કરે છે દાવો;
મારે પાસું છે તમતણું, પ્રભુ પાળજો પોતાપણું.
આ સમો આવીને અડયો, શોક સાગરમાં નરસૈંયો પડયો;
પોણ જાશે જો મુજ તણો, વેવાર છે કાચો તાંતણો.
જો રાખશો નહીં વિશ્વાધાર, વળતી મારી કુણ કરે વહાર;
મનસા વાચા કહે નરસહી, તુજ વિના કોઇને જાચું નહીં.
જો હુંડી શિકારશો નહીં શ્યામ, ફરીને હું સાથે છે કામ;
વહાલા વધારજો મહારો કાર, હું નહીં રાખું તમારો ભાર.
જો પાછી ફરશે આ ચિઠ્ઠી, તો આપણી વાર્તા પડશે દિઠી;
એવી સ્તુતિ કરીને મુખે, પછે મેહેતાજી હુંડી લખે.
દ્વારકાં સાગર પૂરણ બેટ, સર્વ ઉપમા જોગ શ્યામળશાહ શેઠ;
તીરથવાસી છે ધનના ધણી, સાતસેં રૂપૈઆ આપજો ગણી.
કાંટે ચઢાવીને દેજો ખરા, આપજો કોરા ને કરકરા;
ઉજળા તાતા ને તાપે ચઢયા, આપજો ખરા બપોરના પડયા.
આપજો ચઉટાની છાપના, ઓળંગી ને નવી સાલના;
બજાર મધ્યે દેજો રે ગણી, જેમ ચાલે આડત આપણી.
એંધાણી હુંડીમાં લખી, ચતુર છો તમો લેજો ઓળખી;
લખી પાછી ફરે રે હુંડી, પ્રભુ મારી ટેવ છે ભુંડી.
લોકમાં તમને લાગશે લાજ, જણાશો નરસૈંના સ્વામી આજ;
દુકાને દેવાશે તાળું, તેમાં નહિ કંઇ હોય અજવાળું.
લાજશો પ્રભુ થાશો વાજ, મુજ વાણોતરને શાની લાજ;
બીડી હુંડી ને સમર્યા શ્યામ, શિરનામે શ્યામળશાહ નામ.

વળણ.

નામ શ્યામળશાહતણું, મેહેતે કરમાં લીધી તાળ રે;
હુંડી મૂકી મૂર્તિ આગળે, મેહેતે સમર્યા શ્રીગોપાળ રે.

કડવું ૨૧ મું.—રાગ કાલેરો.

શિકારજો શ્યામળા સેવકની હુંડી, શ્યામળશાહ સુજાણ રે;
જો રખે કાર જાયે નરસૈંનો, તેપેં જાજો પ્રાણ રે. શિકારજો

લખજે કાગળ કામ થયાનો, પ્રભુ રાખજે ઉચ્ચાર રે;
છે તાલ ચંગની કોથળી, હરિ મંદિર મારૂં હાટ રે; શિકારજો.
ખરૂં ખોટા ને કરકશ, ગણી આપજે રૂપૈઆ રોક રે;
જો નકાર કરશો શામળજી, તો હસશે દુરીજન લોક રે; શિકારજો.
છે વણજ મારો નકાળજો, જેમ ચાંદની ફાળ રે;
વખાન મારે એટલી, છે માળા તિલક ને તાલ રે; શિકારજો.
નરસૈંયો નાણાવટી, લોક જાણે ઠોકીવાળા રે;
જો હુંડી પાછી ફરશે તો, સેવક ઓઢશે સાલ રે; શિકારજો.
માત પિતા તું માવજી, લજ્જા રાખજે આણી ચોટ રે;
આપતાં રૂપૈઆ સાતસેં, નહીં આવે ખજાને ખોટ રે; શિકારજો.
નકાર કરશો કૃષ્ણજી, તો છે નાગર સાથે કામ રે;
પ્રેમાનંદ પ્રભુ પ્રીછજો, મહિમા રાખજે શ્યામ રે; શિકારજો.

દુઃખીઆ તીરથવાસી થયા રે, હવે દૈવ રૂપીઆ ગયા રે;
એક વણિકને પૂછી વાત રે, વૈષ્ણવ દીસે છે વિખ્યાત રે.
સાચું કહે ભાઇ દીસે દયાળ રે, કહો શ્યામળશાહની ભાળ રે;
નાણાવટી નરસૈંયો સુખી રે, તેણે હુંડી અમારી લખી રે.
ત્યારે વણિક બોલ્યો વિનતિ રે, શ્યામળશાહ નગરમાં નથી રે;
ક્ષત્રી વૈશ્ય વિપ્ર ને વાણીઓ રે, તે શ્યામળશાહ નથી જાણીએ રે.
પનોતીએ રખડાવ્યા પગ રે, લખનારો દીસે કાઇ ઠગ રે;
ખળની હુંડી ન હોય ખરી રે, જુનાગઢમાં જાઓ પાછા ફરી રે.
જ્યારે વણિકની સાંભળી વાણી રે, નીસાસા મેલ્યા ત્યાં તાણી રે;
ઢીલાં મુખ ને ધૂણે શીશ રે, હવે શું થાશે જુગદીશ રે.
નરસૈંને મળતાં ન મળ્યો સાપ રે, લાગ્યાં પૂર્વ જન્મનાં પાપ રે;
દેખિતો દિસે દકાળીઓ રે, જાતે વેવલો ને નહીં વાણીઓ રે.
માળા ઘાલે કોટે ગુંછળે રે, વળી નાચે ને ઘણું ઊછળે રે;
છાપ ભરી ભરી સહુને છાપે રે, વળી લીએ તેને પાછું ન આપે રે.
હાથમાં સમરણી ફેરવે રે, તીરથવાસીનાં મનને ફેરવે રે;
રાંક લોક ગળે મૂકે પાળી રે, નઠ નાગર તે ન હોય દયાળી રે.
આપણા મૂળગા રૂપૈઆ ગયા રે, નાગરને ન હોયે દયા રે;
પછે તીરથવાસી બોલે એક રે, ભાઇ મનમાં આણો વિવેક રે.
ગાળ માં દ્યો ને નવ થાઓ નિરાશ રે, નરસૈંયો દીસે છે સાધ રે;
એને નારાયણસું પૂરણ નેહ રે, વિરલો વૈષ્ણવ દીસે છે એહ રે.
એણે રાખ્યો પોતાનો ધર્મ રે, ભાઇઓ આપણાં તે ઉંધાં કર્મ રે;
આપણને ઠાકોરનું થયું દર્શન રે, એ મોટું નરસૈંયાનું પુણ્ય રે.
હવે લીઓ જુનાગઢની વાટ રે, આપણે નિર્મી હશે રડવડાટ રે;
ચાલ્યા તીરથવાસી થઇ નિરાશ રે, પ્રભુ જાણે લાજ્યો મારો દાસ રે.
વ્હારે ચઢ્યા તે જાદવ ભૂપ રે, લીધું શ્યામળશાહનું રૂપ રે.

વલણ.

રૂપ શ્યામળશાહતણું, લીધું દીનદયાલ રે;
ભટ પ્રેમાનંદ કહે કથા, કેમ વરણવું રૂપ શ્રીગોપાલ રે.

લખજો કાગળ કામ થયાંનો, પ્રભુ ટાળજો ઉચ્ચાટ રે;
છે તાલ ચંગની કોથળી, હરિ મંદિર મારૂં હાટ રે; શિકારજો.
ખરા ખોટા ને કરકરા, ગણી આપજો રૂપૈઆ રોક રે;
જો નકાર કરશો કાનજી, તો હસશે દુરીજન લોક રે; શિકારજો.
છે વણજ મારો નકાળજો, જેમ વાંદરની ફાળ રે;
વસાત મારે એટલી, છે માળા તિલક ને તાલ રે; શિકારજો.
નરસૈંયો નાણાવટી, લોક જાણે કોઠીવાળા રે;
જો હુંડી પાછી ફરશે તો, સેવક ઓઢશે સાલ રે; શિકારજો.
માત પિતા તું માવજી, લજ્જા રાખજો આણી ચોટ રે;
આપતાં રૂપૈઆ સાતસેં, નહીં આવે ખજાને ખોટ રે; શિકારજો.
નકાર કરશો કૃષ્ણજી, તો છે નાગર સાથે કામ રે;
પ્રેમાનંદ પ્રભુ પ્રીછજો, મહિમા રાખજો શ્યામ રે; શિકારજો.

કડવું ૫ મું–રાગ મેવાડો.

હુંડી આપીને લાગ્યાં પાય રે, તીરથવાસીને કીધા વિદાય રે;
રૂપૈઆ મળશે તે ઘડી રે, ન જડે તો આવજો પાછા ફરી રે.
વ્યાજ સુધાં આપશું ગણી રે, તમો રૂપીઆના છો ધણી રે;
શેઠને ઓળખે આખું ગામ રે, નીકર લેજો અમારૂં નામ રે.
તીરથવાસી ચાલતા થયા રે, થોડે દહાડે દ્વારકાં ગયા રે;
જાતરાળુના પૂર્યા કોડ રે, જઇ નિરખ્યા તે શ્રીરણછોડ રે.
મોટાં ભાગ્ય જે નાહાયા ગોમતી રે, પ્રેમે પૂજ્યા તે જાદવપતી રે;
સુંદર દર્શન શ્રીભગવાન રે, શ્યામળીઆજી ભીને વાન રે.
ભૃગુ લાંછન શોભે ડાબ રે, પાંપણ ઉપર દીઠી પાબ રે;
મુક્તા માલા તે નાભિ લગી રે, હૃદે ઉપર ઝલકે દુગદુગી રે.
પ્રભુનો ભીનો વાઘો કેશરી રે, સુંદર રૂપ તે શ્રીપરમેશ્વરી રે;
તીરથવાસી પામ્યા ઉલ્લાસ રે, ગુગળીએ આપ્યો હરિપ્રસાદ રે.
પછે પૂછે ચૌટામાં વાત રે, ક્યાં છે શ્યામળશાહનું હાટ રે;
નાણાવટીમાં પૂછ્યું જઇ રે, હુંડી કોઇ શિકારે નહીં રે.
ફરી ફરીને જોયું તે આખું ગામ રે,ન મળે શ્યામળશાહ શેઠનું નામ રે;
ખોટા કાગળ પુરમાં પડયો રે, શ્યામળશાહ પુરમાં ન જડયો રે.

દુઃખીઆ તીરથવાસી થયા રે, હવે દૈવ રૂપીઆ ગયા રે;
એક વણિકને પૂછી વાત રે, વૈષ્ણવ દીસે છે વિખ્યાત રે.
સાચું કહે ભાઇ દીસે દયાળ રે, કહો શ્યામળશાહની ભાળ રે;
નાણાવટી નરસૈંયો સુખી રે, તેણે હુંડી અમારી લખી રે.
ત્યારે વણિક બોલ્યો વિનતિ રે, શ્યામળશાહ નગરમાં નથી રે;
ક્ષત્રી વૈશ્ય વિપ્ર ને વાણીઓ રે, તે શ્યામળશાહ નથી જાણીઓ રે.
પનોતીએ રખડાવ્યા પગ રે, લખનારો દીસે કોઇ ઠગ રે;
ખળની હુંડી ન હોય ખરી રે, જુનાગઢમાં જાઓ પાછા ફરી રે.
જ્યારે વણિકની સાંભળી વાણી રે, નીસાસા મેલ્યા ત્યાં તાણી રે;
દીસાં મુખ ને ધૂણે શીશ રે, હવે શું થાશે જુગદીશ રે.
નરસૈંને મળતાં ન મળ્યો સાપ રે, લાગ્યાં પૂર્વ જન્મનાં પાપ રે;
દેખિતો દિસે દકાળીઓ રે, જાતે વેવલો ને નહીં વાણીઓ રે.
માળા ઘાલે કોટે ગુંછળે રે, વળી નાચે ને ઘણું ઊછળે રે;
છાપ ભરી ભરી સહુને છાપે રે, વળી લીએ તેને પાછું ન આપે રે.
હાથમાં સમરણી ફેરવે રે, તીરથવાસીનાં મનને ફેરવે રે;
રાંક લોક ગળે મૂકે પાળી રે, નઠ નાગર તે ન હોય દયાળી રે.
આપણા મૂળગા રૂપૈઆ ગયા રે, નાગરને ન હોયે દયા રે;
પછે તીરથવાસી બોલે એક રે, ભાઇ મનમાં આણો વિવેક રે.
ગાળ માં દ્યો ને નવ થાઓ નિરાશ રે, નરસૈંયો દીસે છે સાધ રે;
એને નારાયણસું પૂરણ નેહ રે, વિરલો વૈષ્ણવ દીસે છે એહ રે.
એણે રાખ્યો પોતાનો ધર્મ રે, ભાઇઓ આપણાં તે ઉંધાં કર્મ રે;
આપણને ઠાકોરનું થયું દર્શન રે, એ મોટું નરસૈંયાનું પુણ્ય રે.
હવે લીઓ જુનાગઢની વાટ રે, આપણે નિર્મી હશે રડવડાટ રે;
ચાલ્યા તીરથવાસી થઇ નિરાશ રે, પ્રભુ જાણે લાજ્યો મારો દાસ રે.
વહારે ચઢયા તે જાદવ ભૂપ રે, લીધું શ્યામળશાહનું રૂપ રે.

વળણ.

રૂપ શ્યામળશાહતણું, લીધું દીનદયાલ રે;
ભટ પ્રેમાનંદ કહે કથા, કેમ વરણવું રૂપ શ્રીગોપાલ રે.

કડવું ૬ ઠ્ઠું.—રાગ મારૂ.

જેને વેદ પુરાણે વખાણીઓ રે, મારો વહાલોજી થયો છે વાણીઓ રે;
એના આગમની ગત છે ઉલટી રે, મારો નાથ થયો નાણાવટી રે.
વહાલો ગોમતીજીના ઘાટમાં રે, મળ્યો તીરથવાસીને વાટમાં રે;
વેશ પૂરો આણ્યો મારે વહાલે રે, નાથ ચઉટાની ચાલે ચાલે રે.
છે અવળા આંટાની પાઘડી રે, વાલાજીને કેમ બાંધતાં આવડી રે;
દીસે વાણીઓ ભીને વાન રે, એક લેખણ ખોસી છે કાન રે.
હસતાં ખાડા પડે બહુ ગાલ રે, મોટું કપાલ જાણીએ વેતાલ રે;
અધર બેઉ જાણો પરવાળી રે, મોટી આંખ દીસે અણીઆળી રે.
બે કાને કુંડળ ઝળકે રે, નાસિકા દીવાની શળકે રે;
દીસે દાંત રૂડા હસતા રે, હીરા તેજ કરે છે કશતા રે.
ત્રિકમજી વણિકની તોલે રે, નાથ ઉતાવળું ને બોબડું બોલે રે;
સોનાની સાંકળી ને કેડે દોરો રે, કેડે પાટીઆનો કંદોરો રે.
ઝળકે ધનરેખ હથેલીમાં રે, આંગળીએ વીંટી ને વેઢીઆં રે;
સાદી એક તાઇ પેહેરી છે હરજી રે, એનો શિવનારો કોણ દરજી રે.
છે ટુંકડા બંધન બેવડા રે, ગુણ ક્યાંથી શીખ્યા પ્રભુ એવડા રે;
કરે આડે હાથે લટકો રે, સાદી દોરીનો કેડે પટકો રે.
પટકે લટકે ફુમતડાં જ્યોત રે, કેડે ખોસી પીતળની દોત રે;
કીઆં કીઆં તે કૌતક ભાળીએ રે, કાલી ગાંઠ વાળી બે ચાર ફાળીએ રે.
એક ઓઢી પછેડી ખાંધ રે, નાથ દુંદાલો ને મોટી ફાંદ રે;
વસ્ત્ર પેહેર્યાં તે પાંચે સાજાં રે, પાએ પેહેર્યા તે સાદા મોજા રે;
કાંઇ વાગો બીરાજે કેશર રે, બન્યા મોટો પારેખ પરમેશ્વર રે.
મારો નાથજી નીચે ખાંમણે રે, ભટ પ્રેમાનંદ જાએ તેને ભામણે રે;
સાથે વાણોતર છે સાત રે, ઓદ્ધવ ને અક્રૂર ભ્રાત રે.
હનુમાન કપિલ અર્જુન રે, ભક્ત સુદામો દીસે દીન રે;
પારથ થઇ ઉપમાન રે, આગળ જ્યેષ્ઠિકાદાર હનુમાન રે.
છે લાકડી સુદામાએ ગ્રહી રે, છે વિદુરના હાથમાં વહી રે;
ઓદ્ધવને ખાંધે કોથળી રે, તે તો પારસી બોલે ટોટડી રે.

એમ આવ્યા શ્યામળા અવિનાશી રે, તે જોઇ રહ્યા તીરથવાસી રે;
એ તો કોઇ પારખ દીસે નવો રે, આપણો અર્થ સરસે હવો રે.
કાંઇક ભારે માણસ ભાસે રે, ભલા વાણોતર છે પાસે રે:
હીંડે સહુને શીશ નમાવતા રે, દીસ પૈસાદાર કોઇ પામતા રે.
એ તો કારણરૂપ કંઇ મળિયું રે, એને દર્શને દુઃખડું ટળિયું રે:
હુંડીવાળા એમ વદે વાણીઓ રે, મળ્યું શ્યામળે અંગે એંધાણીઓ રે.
આઘા આવીને પાછા શાણી રે, તેનાં મનની વારતા જાણી રે:
બોલ્યા પોતે તે શાર્ઙ્ગપાણી રે, કાંઇક ઓછી લજ્જા આણી રે.
તીરથવાસી બોલ્યા શિર નામી રે, જુનેગઢથી આવ્યા છીએ સ્વામી રે:
અમે જુનેગઢથી આવ્યા રે, નરસૈંયાની હુંડી લાવ્યા રે.
જ્યારે સાંભળ્યું નરસૈંનું નામ રે, ત્યારે ધાયા શ્રીભગવાન રે:
નેત્રે ભર્યાં આંસુ અંબુજ રે, હુંડી લીધી તે ચતુરભુજ રે.
જ્યારે અક્ષર ઓળખ્યા નાથે રે, હુંડી ચાંપી તે હૈડાં સાથે રે:
હુંડી વાંચી તે વહેલી વહેલી રે, શ્રીહરીએ તે હુંડી ઉકેલી રે.
શુભ નગર દુવારામતી રે, જ્યાં વસે છે જાદવપતી રે;
પેર કરજો દીન દયાળ રે, છો ગૌ બ્રાહ્મણ પ્રતિપાળ રે.
સર્વે ઉપમા જોગ શ્યામ રે, નાથ નાણાવટીમાં નામ રે:
પરમારથ કરો તતખેવ રે, શેઠ શ્યામળશાહ વાસુદેવ રે.
છે જુનાગઢમાં વાસ રે, તે તો પ્રભુજી તમારો દાસ રે:
લખી હુંડી નરસૈંયો સેવક નામ રે, હુંડી શીકારજો તમે શ્યામ રે.
એક ઘડીનો કરશો ઉધારો રે, તો જશે કાર અમારો રે;
છે મોટા શેઠનું ધામ રે, રાખો વાણોતરનો વિશ્રામ રે.
લખી હુંડીમાં એંધાણી રે, નાથ આપીને પીજો પાણી રે;
ધનના તીરથવાસી ધણી રે, વિનતિ થોડામાં છે ઘણી રે.

એવડું લખવું પડતું શ્યાને રે, મસ્તક ધુણાવ્યું શ્રીભગવાને રે:
અમે નરસૈંયાના કહેવાએ રે, જ્યાં નરસૈંયો વેચે ત્યાં વેચાએ રે.

આવું લખવું નહોતું લેશે રે, રૂપૈઆ આપત હું સંદેશે રે:
કહે જાતરાળુને અવિનાશ રે, રૂપૈઆ આવ્યા મુજ પાસ રે.

તમે શોધતા ફરો તે શુંય રે, ભાઇ શ્યામળદાસ તે હુંય રે:
નરસૈંયો વાણોતર મુજ જાણો રે, આ નગરમાં રહું છું હું છાનો રે

અખો.

અમદાવાદનો વેદાંતી--જ્ઞાની સોની--સંવત ૧૭૦૫-
ઈ. સ. ૧૬૪૯માં તે હૈયાત હતો.

અખેગીતા.

કડવું ૧ લું.-રાગ ધન્યાશ્રી.

નમો ત્રિગુણપતિ રાયજી, સર્વે પહેલો જે પૂજાયજી;
અગમ અગોચર જેને શ્રુતિ ગાયજી, ચરણ ચિન્તવી હું લાગું પાયજી.

પૂર્વછાયા.

ચરણ ચિન્તવીને સ્તુતિ કરૂં, ચિદ્‌શક્તિ બ્રહ્માનંદની;
અણછતો અખો અધ્યારોપ કરે, તે કથા નિજ આનંદની.
ગુરૂ ગોવિંદ ગોવિંદ ગુરૂ, નામ યુગલ રૂપ એક;
તેને સ્તવું નીચો નમીને, કરૂં બુદ્ધિમાન વિવેક.
પરાત્પર પરબ્રહ્મ જે, તે મન વાણીને અગમ્ય;
તેનો લક્ષ આપી શકે, તે માટે ગુરૂ તે બ્રહ્મ.
શ્વાન શૂકર બીડાલ ખર, તેનાં ટોળાંનો જે જંત;
તેને મૂકે હરિ કરી, જેને મળે સદ્‌ગુરૂ સંત
ગુરૂ મહિમા છે અતિ ઘણો, કો સમજે સંત સુજાણ;
તે ગુરૂ ગોવિંદ એકતા ભજે, જેને લાગું સદ્‌ગુરૂ બાણ.
જેમ રવિ દેખાડે રવિ ધામને, તેમ ગુરૂ દેખાડે રામ;
તે માટે હરિ તે ગુરૂ, ગુરૂ ગોવિંદ એવું નામ.

ચિહ્ન સમ્યું તે સંતનું, જે ગુરૂ ગોવિંદ એકતા ભજે;
જેમ બીબામાંહે રસ ભર્યો, તે વણ ઘડયે રૂપ નીપજે.
જેમ સુવર્ણ કેરી મોહોરમાંહે, અન્ય મુદ્રા છે અતિ ઘણી;
તેમ ગુરૂ ભજનમાં સર્વ આવે, જો મન વળે ગુરૂ ચરણ ભણી.
જેમ બધિર ન જાણે નાદ સુખને, સ્વાદ નોહે રસના વિના;
તેમ ગુરૂ વિના હરિ નવ મળે, જેમ ભોગ ન પામે નિર્ધના.
કહે અખો સહુ કોએ સુણો, જો ટાળવા હીડો જંતને;
એ આરતસું ઉરમાં ધરો, તો સેવો હરિ ગુરૂ સંતને.

કડવું ૨ જું.

કવિ જને આગે ગ્રંથ બહુ કર્યાજી, વિધવિધ કેરા જુગતે વિસ્તર્યાજી;
ષટ્ દર્શનના મત બહુ ઓચર્યાજી, પૂર્વના કવિયો નામે ઉદ્ધર્યાજી.

પૂર્વછાયા.

ઉદ્ધર્યા બહુ સ્તુતિ કરીને, એવી ગ્રંથકારની રીત છે;
સૂર્ય આગળ ખદ્યોત કશો, મુજ એવી બોલ્યાની નીત છે.
જાહ્નવી આગળ જેમ વોકળો, સુર તરૂ બદરી યથા;
પારિજાતક પાસે અરણી, મહા કવિ આગળ હૂં તથા.
ગરૂડ આગળ યથા કુરરી, સાગર આગળ કૂપ;
મેઘ આગળ યથા ઝાકળ, કયાં તેલ ને કયાં તૂપ.
બાવનાંચંદન બેહેંકે આગળ, કશો શોભે કરીર;
કશું નીર નવાણનું, કિહાં રસકૂપિકાનું નીર,
પારસના પરતાપ આગળ, અન્ય વિદ્યા કેઇ માત્ર;
કિહાં ક્ષુદ્ર દેવ ઉપાસના, જેને કરે અક્ષય પાત્ર.
એવા કવિજન ગ્રંથ આદે, ગલિત વચન બોલતા હવા;
કહું કોપ ક્રોધ કરો રખે, હીંડીશ બાળક બુદ્ધિ બોલવા.
તેણે ગ્રંથ પહેલું એમ જાણવું,અમો મગણ જગણ નથી જાણતા;
તુક ચોક ચાતુરી ઝડઝમકો, અમો લક્ષ્ણ વિના નથી આણતા.
એમ ગલિતપણે ગરૂઆ થયા, કરૂણા ઉપજાવી કવિ જને;
હું એટલુંજ કહી તો સ્તવું, જો કવિ જાણું મુજને

હું તો જેમ દારૂ કેરી પૂતળી, ચાળા કરે અપાર;
પણ કાષ્ઠમાંહે કાંઇ નથી, એ તો કલ ચાંપે સૂત્રધાર.
કહે અખો સહુકો સુણો, એ સમઝો નિજ જંતને;
ઇચ્છો પરમ પદને પામવા, તમો સેવો હરિ ગુરૂ સંતને.

કડવું ૩ જું.

અણછતો આત્મા તે શું ઓચરેજી, આપનું વર્ણન આપે કરેજી;
જીવતણું પદ તે જોતાં નહીં સરેજી, સાંખ્યયોગ જોતાં જે હરિ ઉગરેજી.

પૂર્વછાયા.

ઉગરે જે વિચાર કરતાં, બ્રહ્માદિ જે ગૃહી રહ્યા;
તે હરિને તમો ઓળખો, જે આદ્ય પુરૂષે અજને કહ્યા;
જે પદ શિવના તન પ્રત્યે, દત્તેં કહ્યું વિશાદ કરી;
આકાશવત્ કેરી કથા, કહી ષડાનનને ઉરમાં ધરી.
વિધિ વસિષ્ઠે કહી કથા, રઘુનંદન આગળ જેહ;
અર્ણવ બ્રહ્મ વિદ્યાતણો, ભાઇ દેખાડયો છે તેહ.
અનંત પ્રકારે અચ્યુતે, કહ્યું ભારતને જ્ઞાન;
ગીતા ગાઇ ગોવિંદે, કર્મ યોગ નિદાન.
સમજાવ્યા શાને કરી, જનકેં જે શુકદેવને;
મહા મુક્ત થઇને પરવર્યા, જ્યારે પ્રીછ્યા અંતર ભેવને.
ભીષ્મે ભગવાન સાન્નિધ્ય, પાંડવ પ્રત્યે જે કહ્યું;
શાંતિ પર્વે શાતા કીધી, હત્યાનું હારદ ગયું.
વેદવ્યાસે વેદ વહેંચ્યા, કર્મ ધર્મ પોષ્યા જીવને;
તેની દાઝે લાગ્યો દાઝવા, જો જાણ્યો નહિ નિજ શિવને.
પછી નારદે નારાયણ કેરૂં, નિજ જ્ઞાન કહ્યું મહા દ્વિજને;
ત્યારે દ્વૈપાયનની દાઝ ભાંગી, જ્યારે કૃપા કીધી સંત જને.
શિવે કહ્યું શિવા પ્રત્યે, નિરાલંબ નિજ ધામ;
અમર કીધો આત્મા, અદ્યાપિ સહસ્ર નામ.
કહે અખો વસ્તુ જ્ઞાન વિના, કુશલ ન હોય જંતને;
નિજ ધામ હીંડો જાણવા, તો સેવો હરિ ગુરૂ સંતને.

કડવું ૪ થુ.

જંતે ન જાણ્યો જેણે નિજ આતમાજી, તે ભટક્યો ભમ્યો માયાના સાથમાંજી;
રયણીનો ભૂલો ઘર પામે પ્રાતમાંજી, પણ દિવસે દિવસ મોડ્યો ઘણું ભમે રાતમાંજી.

પૂર્વછાયા.

રાતમાંહે રડવડે, અજ્ઞાને આવર્યો હતો;
તે નિજ આતમ થયો ટળીને, વિચરતો માયાવતો.
જેમ સુતો નર નિદ્રા વિષે, માયા બહુ બીજી રચે;
કારજ કારણ પોતે થઇને, નિદ્રાવશ માંહે પચે.
આપથી ઓસરેથકે, અસંભાવના ઉપજે;
પછે તે વિપરીત ભાવના આચરે, ને દુઃખ પામે થોડે ગજે.
પંચ પર્વા માયા અવિદ્યા, હું મારૂં આદે સહી;
તે ફરે ફેરા ભવ વિષે, જ્યમ મણિ નિર્ગમે આંધળો અહી.
તે ભોગ દેખી ભૂર થાએ, લડાવા ઇંદ્રિય વિષે;
સંસારનાં સુખ સત્ય જાણી, કર્મ મોદક નિત્ય ભખે.
કર્મ જડને કર્મ વહાલાં, મર્મ ન સમજે બ્રહ્મનો;
ફરી ફરી તે આચરે, પણ ટળે નહીં દેહ ચર્મનો.
પરમાત્માને પુંઠ દઇ, આત્મા ઇંદ્રિય જુવે;
ઇંદ્રિયની દૃષ્ટિ વિષે સાહામી, એમ આપોપું નર ખુવે;
વિષય વ્યક્ત કરે હરિથી, નીચપણું દે જીવને;
અજ્ઞાને અવળો ફરે, તે સન્મુખ ના હોય શિવને.
સંસારનાં સુખ અધિક દેખી, કૃપા માને ઇશ્વરી;
અંતરમાંહેતું જ્ઞાન ન જાણે, જે પ્રાણપતિ ગયો વિસરી.
કહે અખો સહુકો સુણો, જો આણો જીવના અંતને;
હીંડો પરમ પદને પામવા, તમો સેવો હરિ ગુરૂ સંતને.

પદ ૧ લું–રાગ સામેરી.

જીવની આદ્ય વિચારો રે પંડિતો, આદ્ય જોતાં તે અનાદ્ય દિશે;
દેહતણી છાયા સમાયે દેહ વિષે, જ્યારે મધ્ય આવે સૂર શીશે. જી.
તન મનને ઓળખ્યા વિના આફળે, જેમ સૂત્રધાર નિજ નાવ નિર્મે;
તેજ સૂત્રધાર તે નાવે બેઠો થકો, પછે પરવશ પડ્યો પંથ ક્રમે.

તન મન નૌકા જીવ ગણે મારૂં, પણ ભવસાગર મધ્ય કાળ ખેડે:
કર્મના વાયુને વશ પડયો લાગો ડોલવા, જ્યારે હાથથી વાત વટકીજ નેડે. જી.
ભ્રમણાએ ભટકે ઘણા ભવ વિષે, ગુરૂ ગોવિંદને શરણ પાખે:
માયા રૂપિણી માજ વહાલી અખા, તે જાણીને જનની ભેદ રાખે. જી.

કડવું ૫ મું.–રાગ ધન્યાશ્રી.

મર્મ ન સમજે જે માયાતણો જી, તે નર જાણે હૂં ઘણું બોલણો જી;
તેને જાણે જનની આપણો જી, તે ભવ ભટકે સહુથી અતિ ઘણો જી.

પૂર્વછાયા.

ભવમાંહે ઘણું, પોતાનો કરીને ઠગે;
જ્યમ વિશ્વાસીને વધે વેરી, દીન થઇ મારે દગે.
જેમ પાળે પતીરીને ખાટકી, તેને ભક્ષ્ય ભોજ્ય આપે ઘણું;
પછી વધ કરે વારૂ કરીને, એ લક્ષણ અજાતણું.
તે મેંઢો જાણે માહરો, પાલક પોષક છે ધણી;
તેને આપ જાય અર્પવા, મોટમ મનમાં અતિ ઘણી.
વાત્સલ્ય જાણી વામ દક્ષિણ, વણ દોર્યો કેડે ફરે;
તેને મહાજન મૂકાવા કરે, તોય તે જવન કેડે સંચરે.
હાથ ફેરવે તે થકે મનમાંહી, હેતુ જાણે તેહને;
પણ સુનાને મન વાત અળગી, તે ભારે ભાલે દેહને.
અળગા આશય બેઉતણા, લોભે લાગો અજ હળે;
તે યવન જાણે ભક્ષ કરૂં, જો ઘણેરૂં વપુએ વળે.
પછે ચરણ ઉંચે અધો મુખે, ને નેટ તે રાખે શિરે;
માયા કેરી રીત એવી, અંતે જીવને એમ કરે.
વિષય દેખાડે વિશ્વના, ચિત્ર વિચિત્ર તે ચિત્ત ધરે;
પછે પંડિતને પૂછે પ્રભુ, મહા ભોગ કેમ પામીશ શિરે.
ત્યારે પંડિત રૂપે બોલે માયા, કર્મની કીરત ઘણી;
વિત્ત હરિને વાટ દેખાડે, નાનાવિધ કહે ભણી ભણી.
કહે અખો રૂચિ ઉપજે, જો એવું પોષે જંતને;
કર્મ ગહન હીંડા વામવા તો, સેવો હરિ ગુરૂ સંતને.

કડવું ૬ ઠું.

એમ માયા વેષ નાના ધરેજી, કર્મ ધર્મના શબ્દ નાના ઓચરેજી;
જીવ કેરાં મનને અતિ ઘણું આવરેજી, તેણે પુરંજન ભવ ફેરા ફરેજી.

પૂર્વછાયા.

ફરે ફેરા બહુ ભવવિષે, વિષયનો તાણ્યો વહે;
પ્રત્યક્ષ ભોગ દેખે ભલા, વળી પંડિતને પોષતો રહે.
કર્મનાં ફલ લખે માયા, વળી માયા બેઠી તે રચે;
શબ્દ કેરે બાંધણે ભાઇ, બાંધી જીવ રાખે યથે.
અંતર્માંહેથી મન રૂપે, સંકલ્પ વિકલ્પ સુત જણે;
નિમેષ માંહે નવા નવા, જયમ ઈંદ્રજાલ ગુટિકા ગણે.
કર્મ ફલ ને જીવ કેરો, જોગ માયા મેળવે;
વિષય તૃષ્ણામાંહે મૂકી, એમ જગતને ભેડવે.
માયા સ્વર્ગના ભોગ વખાણે, બીક દેખાડે નર્કની;
તે કામનાયે લાગો ફરે, ભાઇ ગતિ જેવી કૂપ ચક્રની.
કામ ધામ ને ધન દારા, માત પિતા સુત બાંધવા;
વર્ણ વેષ ને રૂપ મુદ્રા, નમણ ઠમણ દેવ વંદવા.
ચાલ ચાતુરી ચૌદ વિદ્યા, અવિદ્યા સર્વ સાધના;
પંડિત કવિ ને ગુણી જાણ દાતા, સર્વ માયા કેરી આરાધના.
રમે રમાડે આપ માયા, નીચો ઊંચો લઇ ચડે;
જેમ મર્કટ હીંડે માગતો, પેલા ભિક્ષુક કેડે રડવડે.
એમ ભમે બહુ ભવ વિષે, પણ ભેદ કોયે લહે નહીં;
દોરી સંચારો માંહિ માયાતણો, ભૂલવણ મોટી એ સહી.
કહે અખો સહુકો સુણો, તમે જુઓ અંતરના તંતને;
એ જાળમાંહેથી તો નિસરો, જો સેવો હરિગુરૂ સંતને.

કડવું ૭ મું.

માયા મોટી જગમાંહે નટીજી, તે આગળ કોઇ ન શકે ખટીજી;
હરિ હર અજથી આગળ વટીજી, સમજી ન જાય એવી માયા અટપટીજી.

પૂર્વછાયા.

સમજી ન જાય એવી માયા, દીસે નહીં ને બલવતી;
ચૌદ લોકોની આદિ માતા, ૐકારથી પહેલી હતી.
ત્રિગુણ પહેલી શૂન્યા સ્વામિની, તેણે ગુણ જન્મી ઉભા કર્યા;
પછે જનની થૈ યોષિતા, બલ પોષિ પોતે વર્યા.
ચિદશક્તિ ચતુરા ચરાચર, ગુણ સાથે ભજે વળી;
દેવ દાનવ નાગ માનવ, રમે રમાડે એકલી.
ઉર્ણ નાભ જેમ ઉર્ણા મૂકી, તે મૂકીને પાછી ભખ;
તેમ માયા ચિદ્દશક્તિ માટે, મોહોટું સામર્થ્ય એ વિષે.
ત્રિગુણ થઇ ચોવીસ રૂપે, તેહનો ભેદ કહું કથી;
જયમ જલ જમાયે શીત યોગે, તેને જડતા પ્રગટે માંયથી.
સત્વ રજ તમ રૂપે થઇ માયા, પછે એક એકના બહુ થયા;
પંચ ભૂત ને પંચ માત્રા, તામસના નિપજી રહ્યા.
રાજસના ઇંદ્રિય દશે, અને દશે તેના દેવતા;
ઇંદ્રિયે ઇંદ્રિયે તે વસ્યા, આપ આપણું સ્થલ સેવતા.
મન બુદ્ધિ ચિત્ત અહંકાર જે, તે સત્વગુણથી ઉપના;
એ સૃષ્ટિનાં ચોવીશ કારણ, માયા સમલિત રૂપના.
પ્રકૃતિ તે પંચવીશમી, પરિવાર સર્વ તેનો કહ્યો;
પણ છવ્વીશમો પરમાતમા, તે યથારથ જયમ ત્યમ રહ્યો.
કહે અખો સહુ કો સુણો, એ કહ્યું છે ધીમંતને;
એ સમજે તો કામ સરે નરનું, જો સેવો હરિ ગુરૂ સંતને.

કડવું ૮ મું.

એણે અનુક્રમે જગતને જાણીએજી, ત્રણ ભુવનમાંહે માયા પ્રમાણીએજી;
સ્થૂલ સૂક્ષ્મ જે કહ્યું જાય વાણીએજી, તેટલું સર્વે માયા વખાણીએજી.

પૂર્વછાયા.

માયા વખાણીએ માટ એણે, દૃષ્ટ્ય પદારથ જેટલો;
દૃષ્ટ્ય પદારથ જે જે કહાવે, પાછો વણસશે તેટલો.
ઉપન્યું તે અલ્પાયુ નિશ્ચે, બ્રહ્મા આદે કીટ જે;
જે જાયો તે જાય જાણો, અમર સંશય મેટજે.

અમર દાનવ ધ્રૂવ તારા, ચંદ્ર સૂરજ જાએ વળે;
જાગ જોગ અષ્ટાંગ સિદ્ધ સાધક, તો પ્રાકૃત જીવ કેટલે ભળે.
લીલા વપુ જો ધરે નિર્ગુણ, તોય નેઠ પાછો વળે;
કાલ માયાનું નાટક એવું, જે ઉપજાવી અહોનિશ ગળે.
જેમ કરસણી ઉછેરે કરસણ, તે કાચું પાકું સર્વ ભખે;
તેમ જગત્ કરસણ કાલ માયાનું, તે ન મૂકે ખાધા પખે.
જેમ મેઘનાં બિંદુ નાનાં મોટાં, રેળાઇ પૃથ્વીએ પડયાં;
તેમ માયાને મન સહુજ સરખૂં, જો પ્રાયઃ પોતાનાં ઘડયાં.
જેમ અર્ણવ ન જાયે ઉછળી, નવશેં નવાણું નદી ભળે;
સિંધુ થયો સરિતા સ્વરૂપે, તે માટે બાંધી ગળે.
તેમ માયાનું આ જગત્ નિર્મ્યું, કાલ યોગે સર્વથા;
પરમાત્માને વતરેક કારણ, તેની કલ્પામાં નાવે કથા.
માહાલે માયા અનન્ત રૂપે, પણ અપત્યને ભાસે ભલી;
જેમ બાળકી નાનાં ઢોલીયાં, રમે રમાડે એકલી.
કહે અખો સઉકો સુણો, જો આણો માયાના અંતને;
તો આપોપું ઓળખો, જો સેવો હરિ ગુરૂ સંતને.

પદ ૨ જું.—રાગ આશાવરી.

માયા પીડતી જાણી પરબ્રહ્મને આરાધીએ, સાધીએ સ્વામીને ચિત્ત પૂરે;
સદ્‌ગુરૂ કેરડાં ચરણ આદર કરી, માર્ગ ઝાલીએ મનસૂં રે. મા૦
મન ક્રમ વચને ગુરૂ તે ગોવિંદ ખરા, ભિન્ન ન જાણીએ ભાવ બીજે;
જાતને અધ્યયન આશ્રમતણું, માન મૂકી બ્રહ્મદ્રવ્ય પીજે. મા૦
જેમ અગ્નિ સંગે શીત વ્યાપે નહીં, જ્યોતિ દેખાડે ને તિમિર ત્રાસે;
તેમ ગુરૂ પ્રતાપે પરબ્રહ્મ ભેટીએ, માયારૂપિયું થેન નાશે. મા૦
જયમ કાષ્ઠ આવી પડે વહ્નિ જ્વાલા વિષે, તે દારૂ ફીટીને અનલ થાયે;
તેમ અનન્ય આરાધના જેહ કરશે અખા, તેમની માયા ફરી ચરણ સહાયે. મા૦

કડવું ૯ મું.—રાગ ધન્યાશ્રી.

નરને ઉપજે દૃઢ વૈરાગજી, તેના ટળે દ્વેષ ને રાગજી;
આરત કેરી મન વિષે આગજી, નહીં આતુરતા કહેવા લાગજી.

પૂર્વછાયા.

આતુરતા મન અતિ ઘણી, જેમ મીન વિછર્યું નીરથી;
એ જ્ઞાન સિંચાણો લેઈ ચઢ્યો, તેણે દૂર નાખ્યું તીરથી.
તડપ્‌ડે તલપે અતિ ઘણું, વિરહ સૂરજ શિર તપે;
સંસાર રૂપી ભૂમિ તાતી, નીર નીર અહર્નિશિ જપે.
કાલ સિંચાણો શિરે ભમે, તે તેની દષ્ટે પડે;
નીર વોહોણું વપુ દાઝે, ઝાળ લાગે ને તડફડે.
નયણે તે નીર દેખે નહીં, કળકળે કાળ જ બળે;
પેટ પૂંઠે પાસું વાળે, જેમ પડે તેમ દાઝે જળે.
કામધેનુના પય વિષે, જો કોઈ મૂકે તેહને;
તોયે આપદા ન ટળે મકરને, વારી વહાલું જેહને.
વૈરાગ ઘણો ઉપન્યો શરીરે, તેણે કાળજ કોર્યું માંહેથી;
વ્રેહતણો તાપ તપે તનમાં, તે નર જીવે કયાંહેથી.
નાનાવિધનાં ભક્ષ ભોજન, તેને દીઠાં નવ ગમે;
સંસારરૂપી ભૂખ લાગી, ઉભા થાતાં તન ભમે.
નિર્વેદ ઉપન્યો નર વિષે, તે જીવપણે જીવે નહીં;
તે મરી જીવે મનવડે, જેમ કીટ ભમરી હોયે સહી.
જેમ ઉધઈ ખાયે કાષ્ટને, તેનું કૃષ્ણાગર થૈ પરવરે;
તેમ વિરહ વૈરાગ્ય જેને ભખે, તે નર હરિ થાએ શિરે.
કહે અખો સહુકો સુણો, નિર્વેદ ટાળે જંતને;
જે નરને ઉપજે ચેતના, તે સેવે હરિ ગુરૂ સંતને.

કડવું ૧૦ મું.

વિરહ વૈરાગ્યે જેનું મન તપેજી, ને રૂંરૂંમાંહે હરિ હરિ જપેજી;
સદ્‌ગુરૂ ચરણે આપોપું અર્પેજી, પરબ્રહ્મ રહે ને પોતે ખપેજી.

પૂર્વછાયા.

પરબ્રહ્મ રહે ને પોતે ખપે, તેનો ભેદ કહું તે સુણો;
તે વચન માને ગુરૂતણું, ને ભાવ ભરોંસો અતિ ઘણો.
ગુરૂ કહે રામ રમે સકલમાં, સર્વાવાસ સ્વામી ભર્યો;
એવું સાંભળતાં મહા વચન માન્યું, ભક્તિ ઉપર આદર કર્યો.

તે હરિ હરિ દેખે સકલમાં, જેને જીવ જીવ કરી દેખતો;
હરિ જાણી હેત કરે સકલમાં, પહેલાં જે ઉવેખતો.
હરિ જાણ્યથકે ભક્તિ થાએ, તેજ ભક્તિ જાણો ખરી;
અજાણે જે આચરે, તેને દ્રોહ થાએ પાછો ફરી.
સદ્‌ગુરૂનાં વચન સુણીને, ભક્તિ જેને ઉપજે;
અચિર કાલ તે પામે આત્મા, સદ્‌ગુરૂ વચને જો ભજે.
ભાઇ ભક્તિ જેવી પંખણી, જેને જ્ઞાન વૈરાગ્ય બેઉ પાંખ છે;
ચિદાકાશમાંહે તેજ ઉડે, જેને સદ્‌ગુરૂ રૂપી આંખ છે.
દેખે નેત્ર પરબ્રહ્મનાં, પરબ્રહ્મનો કર્ણ માત્ર;
પાદ પાણી પરબ્રહ્મનાં, પરબ્રહ્મ દાતા ને પાત્ર.
જલે પરબ્રહ્મ સ્થલે પરબ્રહ્મ, સ્વર્ગ મૃત્યુ પાતાળે;
ગિરિ ગહ્વર વનવાટિકા, પરબ્રહ્મ જાળે ને માળે.
પરબ્રહ્મ વિના નહિ ઠામ ઠાલું, એમ દેખે ભરપૂર;
જિહાં તિહાં દેખે હરિ ભાઇ, જેનાં પડળ થયાં છે દૂર.
કહે અખો સહુકો સુણો, ભક્તિ આવી તે જંતને;
એવાં શુદ્ધ ભજનને પામવા, તમે સેવો હરિ ગુરૂ સંતને.

કડવું ૧૧ મું.

વળિ વળિ કહું છું ભક્તિ વિશેષજી, જેહ ન દેખે હરિ વિના શેષજી;
પેખે સઘળા હરિના વેષજી, તે જન ન કરે કહેનો ઉવેખજી.

પૂર્વછાયા.

ઉવેખ ન કરે કાયનો, આત્મા વિલાસી રહ્યો;
જેને શ્રીભાગવત ગાયે, ગીતા ઉપનિષદે જેને કહ્યો.
ભાઇ ભક્તિ તે જે એમ જાણે, જાણીને હૃદયે ધરે;
સ્વામી મારો રહ્યો સઘળે, અહર્નિશ ચિંતન એમ કરે.
ભૂવન ત્રણમાં રહ્યો પૂરી, પૂર્ણ સ્વયં પરમાતમા;
પોતે તો પિયુજી નિરંતર, પણ ભેદ દેખે ભાતમાં.
મારો રામ રમે છે સર્વ વિષે, એમ હેતે હીસે મન;
હરિ કહે એ સાંભળે હરિ, હરિને સોંપે તન.
નિત્ય રાસ નારાયણ કેરો, દેખે તે અનંત અપાર;
જિહાં જેવો, તિહાં તેવો, નારાયણ નર નાર.

ગદ્ગદ્ કંઠે ગાતે થકે, રોમાંચિત હોયે ગાત્ર;
હર્ષ આંસુ બહુ હેત હૃદય, પ્રેમ કેરૂં તે પાત્ર.
ખાતો પીતો બોલતો, દેખતો તે સઘળે રામ;
વેંધ્યું મન રહે તેનું, શિથિલ સંસારી કામ.
નવનીત સરખું હૃદે કોમલ, કહ્યું ન જાયે હેત;
આંખમાંહે અમૃત ભરિયું, હરિભક્તિ કેરૂં ક્ષેત્ર.
જેમ જારે લુબ્ધી યુવતી, તેનું મન રહે પ્રીતમ પાસ;
અહર્નિશ રહે અલોચતી, ભાઇ એવું મન હરિદાસ.
કહે અખો સહુકો સુણો, હરિ લક્ષ લાગ્યો ચિંતને;
મનન તેને માવનું, તે સેવે હરિ ગુરૂ સંતને.

કડવું ૧૨ મું.—રાગ ધન્યાશ્રી.

ઉદય ઉજાળું દે જેમ ચંદ્રમાજી, કિરણ તેનાં પસરે વન વિથિ મંદ્રમાંજી;
તેમ સરખો આત્મા ભાસે કીટ ઇંદ્રમાંજી, એવો પ્રકટ્યો હૃદયા કંદ્રમાંજી.

પૂર્વછાયા.

હૃદે ગુહામાં રામ પ્રગટ્યો, તેણે પાલટો મનનો થયો;
માયાને ઠામે બ્રહ્મ ભાસે, સંસારનો સંભવ ગયો.
જેમ રવિને તેજે ઓગળે, પાલો તે પાણી થૈ વહે;
તેમ જેને પ્રગટે આતમા, તે માયા દોપ સેહેજે દહે.
ભાઇ માયાનું બલ તિહાં લગે, જિહાં આત્મા જાણ્યો નહીં;
જેમ ગત યૌવન થઇ યુવતી, તે પ્રસવ લગી વાધી રહી.
જેમ ગોરસમાંથી આજ્ય કાઢે, તે જેમ તક્ર થયું દહી;
આત્મા જાણે એમ મારા, વિચારે દીસે નહીં.
ભાઇ કર્મ ગહન તે તિહાં લગી, જિહાં સદ્વિચાર નથી ઉપન્યો;
નવનીત ત્યાં લગી વણસતું, જિહાં ભેદ ન જાણ્યો તૂપનો.
તાવ્યું માંખણ ઘૃત થયું, પછી તે વણસે નહિ કયમે;
તેમ આતમા જાણે નોહે પરાભવ, અણજાણે માયા દમે.
અંધારૂં દુઃખ દે ઘણું, અર્ક વિહોણું જેમ ચક્ષુને;
તેમ આત્મા ઉદયે ગહન પલાયે, માયા દમે નહીં પુરૂપને.
નિદ્રાવાનને સ્વપ્ન હોયે, ભોગ નાના ભોગવે;
અણછતાં આરત કરે ઉભા, ગહન માયા જોગવે.

જાગ્યો ત્યાં થઇ ચેતના, નિદ્રા સાથે સર્વ પળ્યું;
ત્યમ તુરિયાવડે તિમિર ત્રાસે, ચિત્ત ચમક્યું હું તું ટળ્યું.
કહે અખો સહુકો સુણો, જેમ દારિદ્ર્ય નથી શ્રીમંતને;
જો મહા ધન હીંડો પામવા, તો સેવો હરિ ગુરૂ સંતને.

પદ ૩ જું.–રાગ રામગ્રી.

ગુરૂ ભેવ પામ્યો ગુરૂ ભેવ પામ્યો, તે નર માયાનું જાલ વામ્યો. (ટેક).
જેમ પારસ પરસે જઇ ધાતુને, આપ ટળીને થાય સોનું;
તેમ ગુરૂ પારસવડે નર નીપન્યા, કારણ પ્રીછ્યું જેણે ગુરૂતણું. ગુરૂ.
શબ્દરૂપી વંટોલ છે વાયુના, તેમાં પડયાથકા જીવ ભર્મે;
રાજસ તામસતણી રજ પડે નેત્રમાં, સદ્‌ગુરૂ બાલ તે દુર વિર્મે. ગુરૂ.
આપ વિના ઉદ્દેશ કોનો કરે, જો ઇશ અજાતણો માંહે દીઠો;
સદ્‌ગુરૂ કલા તે નાવે કહ્યા વિષે, મુખ વિના સ્વાદ કહે ખાટો મીઠો. ગુરૂ;
જાણે કોઇ જન જે આપ ટાળી રમે, પ્રેમે પ્રીછે જે વાત ગુરૂની;
જે જેમ તે તેમ લહેજ અખા, જો પરનાલિકા પ્રીછે ઘરની. ગુરૂ.

કડવું ૧૩ મું.–રાગ ધન્યાશ્રી.

જે નર સમજ્યા તેણે ત્યાં એમ લહ્યુંજી, આપ વિષેથી આપોપું ગયુંજી.
બ્રહ્મ અગ્નિમાંહે તે દ્વૈત સર્વે દહ્યુંજી, મર્મ સમજ્યાથી હું તું તેમ થયુંજી.

પૂર્વછાયા.

થયું તેમ જેમ હું તું આગે, જાણનહારો જાણિયો;
જે ૐકારની આદ્ય હતો, વળી વેદ પુરાણે વખાણિયો.
ક્યારે દેખે ધ્યેય ને ધ્યાતા, ક્યારે ધ્યેય રહે ને ધ્યાતા ટળે;
તટસ્થ ઉપન્યું જ્ઞાન જેહને, એમ સુરત ચળે વળે.
ક્યારે ઇન્દ્રિય આરામ વર્તે, ક્યારે વર્ત વોણી સૂર્ય છે;
તટસ્થકેરૂં એજ લક્ષણ, જ્ઞાનકેરી તે મૂર્ય છે.
જીવન્મુક્ત તેહજ કહાવે, જેહને એહ વૃત્તિ ઉપની;
આકાશવત્ તે રહે સદા, ક્યારેક સ્થિતિ તે રૂપની.
જેમ મહાજલમાંહિલો મકર મોટો, અંબુ મધ્યે આથો વહે;
ઉંચો આવી અલ્પ વર્તે, વળી મહાનિધિમાં જાતો રહે.
જીવન્મુક્ત તે યોગીશ્વર, જે એમ વર્ત્તે દેહ વિષે;
જેમ નાગને અંગે જરા પાકી, અળગી થઇ રહી નખ શિખે.

તે ચલણ હલણ કરે ખરી, પણ અંગથી એકતા ટળી;
તેમ જીવન્મુક્તને દેહ જાણો, જેમ ભુજંગને કાંચળી.
ઉપની તે સહજ માંહે, અનાયાસે અંગથી;
જ્યારે વિરમીને થયો વેગળો, ત્યારે ભિન્ન દીઠી ભુજંગથી.
એમ જીવન્મુક્તને જાણજો, ભાઇ દેહનો જે સંગ;
છેને છેને નથી સરખી, જેમ દૃષ્ટાંત ફણુંગ.
કહે અખો સહુકો સુણો, એમ જાણો જીવન્મુક્તને;
એ દશાને હીંડો પામવા, તો સેવો હરિ ગુરુ સંતને.

કડવું ૧૪ મું.

વળી કહું સાચા સંત સુજાણજી, જેને ઉદયો અંતર ભાણજી;
હરિને બોલ્યે જેહની વાણજી, જે ઘટ ઉઘડી વસ્તુની ખાણજી.

પૂર્વછાયા.

ખાણ ઉઘડી વસ્તુકેરી, તેણે ન્યૂનતા સઘળી ટળી;
અંતર માંહેલો આશય મોટો, તેણે વસ્તુમાંહે જઇ રહે મળી.
જેમ અગ્નિમાંહે લોહ પેઠું, તે લોહમાં અગ્નિ આવિયો;
ત્યારે શિવ શિવ થયું સર્વે, જ્યારે શિવમાં જીવ સમાવિયો.
ભાઇ છતે અણછતો થઇ રહે, કોઇક જાણે વિરલા સંત;
આપાપર વિના પ્રીછ અળગી, તે મહાનુભાવ મહંત.
ભૌતિક ભાવના ટળી તેને, ભાસ્યું ચિદ્ આકાશ;
શોધ ન પામે મીન જેમ, તેને નીર મધ્ય આકાશ.
નેત્ર ઉઘાડે ને ગતિ કરે, ભરે તે શ્વાસોચ્છ્વાસ;
તેણે નીર ફીટીને નભ થયું, જે આપ રહે અવકાશ.
જેમ હીમના પર્વત વિષે, મૂષક ચાલે મધ્ય;
તેને ખણ્યા વહોણી ખાણ થાય, એવી ઉષ્ણતાની સિદ્ધ.
અદ્રિમાં આકાશ તેને, મહા કલા મૂષક વિષે;
તેમ ભૌતિક ભાવના તિહાં નહીં, જે અણલિંગી આતમ લખે.
ભાઇ લિંગ તિહાં લેખાં ઘણાં, અણલિંગે લેખું કશું;
એ સહજ કેરી સાધના, સમજે તે દેખે અશું.
ભાઇ તત્વદર્શી તત્વમાંહે, દેખે સર્વ સમાસ;
જેમ અરૂપમાંથી રૂપ બંધાએ, પાછું અરૂપ થાય બરાસ.

કહે અખો સહુકો સુણો, એવી અકળા કળા મહંતને;
એ પદને ઇચ્છો પામવા, તો સેવો હરિ ગુરૂ સંતને.

કડવું ૧૫ મું.

વળિ કહું જીવન્મુક્ત દશાયજી, નિશ્ચે જેનો પ્રત્યક્ષ પ્રાયજી;
જેણે પ્રિછયો વસ્તુ મહિમાયજી, તે અનુભવતાં પાછો ન થાયજી.

પૂર્વછાયા.

અનુભવ જે મોટાતણો, આપાપર નહીં જે વિષે;
આપ ગળિયું આપ માંહે, દ્વંદ્વાતીત રહ્યાં સુખે.
તેની કલા પ્રીછી નવ પડે, મતો તે અગમ અગાધ;
વારિધિ કેરાં વારિ જાતે, ભાઇ નહિ તરવા સાધ્ય.
જેમ સૂર્ય તપે નિદાઘનો, તોએ તે ઉષ્મ ન થાય;
તેમ તત્વદર્શી પુરૂષને તે, દોષ ન લાગે કાંય.
જેમ વાયુ વહે બહુ ગંધને, ઉત્તમ અધમ અપાર;
પણ રહે અસંગી તે થકો, સ્પર્શે નહિ લગાર.
તત્વદર્શી પુરૂષને, એમ જાણો દેહ ભાવ;
વહે પણ વળગે નહીં, જે જાણે સહજ સ્વભાવ.
જેમ વિચિત્ર ભાંતિના રંગ મૂકિયે, સ્ફટિક મણિની પાસ;
તે ભળ્યા સરખા ભાવ દેખાડે, પણ આપે રહે ઉદાસ.
જેમ ચશ્માનાં પડ વિષે, શોધ ન પામે દ્રષ્ટ;
તેજ અધિક પોષે આંખને, તેમ અણુલિંગી ઉત્કૃષ્ટ.
તેમ અનુભવી પુરૂષને, આપોપું અંતર નથી;
અમલ આશય તેહનો, ભાઇ ભાંગી ઉર્મિ ઉરથી.
સંગીને સિદ્ધાંત પોખે, પ્રેમેસું પાવન કરે;
ઉપદેશ આપે આત્મવિદ્યા, સહજ શબ્દ તે ઉચ્ચરે.
કહે અખો સહુને વિષે, જરી માન ન હોય મહંતને;
એ ઉત્કૃષ્ટ દશાને તેજ પામે, જે સેવે હરિ ગુરૂ સંતને.

કડવું ૧૬ મું.

વળી કહું તત્વદર્શી પુરૂષજી, સેહેજ સ્વભાવે જેવાં કલ્પવૃક્ષજી;
જેને અહંતા ગયો અમર્ષજી, કલ્પાંત કાળે સદા સન્મુખજી.

પૂર્વછાયા.

સન્મુખ રહે કલ્પાંત કાળે, મહા પુરૂપ મોટી દશા;
તે અન્ય દેહની પરે જાણે, જે માંહે પોતે વશ્યા.
પોતાનો દેહ આદ્ય દેઇને, મિથ્યા દેખે સર્વને;
ચૈતન્ય તો સઘળે જ સરખું, તો કોણ ધરે દેહ ગર્વને.
કીટ પતંગ બ્રહ્મા લગે, પૂરણ દેખે આત્મા;
દૃષ્ટિ તત્વ ઉપન્યું જ્ઞાન જેહને, તે ભૂલા ન પડે ભ્રાંતમાં.
જન્મ અંધ જેમ રૂપને, દેખે નહિ નિર્ધાર;
અધ્યાસ નહિ તેને દેહ સાથે, સુણે શબ્દના ભણકાર.
તેમ જ્ઞાતાને પિંડ જ નહિ, નહિ ત્યાં પર ને આપ;
દેહદર્શી જે હોય ભાઇ, તેહ ત્યાં પુણ્ય ને પાપ.
જેમ અંજન વિદ્યા હોય જે કને, તે જ્યાં ત્યાં દેખે ધંન;
વિદ્યા વિના ઘર મધ્ય દાટયું, ન જાણે કો જંન.
ધનદર્શી જેમ ધન દેખે, પણ મધ્ય ન દેખ ભોમ્ય;
આવર્ણ છે પણ આડય ન કરે, તેને સાવ નિરંતર વ્યોમ.
તેમ મહા કળા છે મહા પુરૂપને, અણલિગી અભ્યાસ;
સ્થૂલતા દર્શન શરીરે, સેહેજે થયોજ સમાસ,
દેહ અધ્યાસે દોપ સઘળા, દેખે તેજ સંસાર;
દેહ તેને સર્વ સાચું, પાપ પુણ્ય અવતાર.
કહે અખો સહુકો સુણો, કળા મોહોટી મહંતને;
જેણે મનસા વાચા કર્મણાએ, સેવ્યા હરિ ગુરૂ સંતને.

પદ ૪ થું.—રાગ કાનડો.

અકલ કલા ખેલે નર જ્ઞાની, જેસંહિ નાવ હિરે ફિરે દશ દિશ;
ધ્રુવ તારેપર રહત નિશાનિ, અકલ કલા ખેલત નર જ્ઞાની. અ૰ ટેક.
ચલન હલન અવનીપર વાકો, મનકી સૂરત અકાશ ખેલાની;
તત્વ સમાસ ભયો હે સ્વતંતર, જેસેં હીમ હોત હે પાની. અકલ૰
છૂટી આદ્ય અંત નહિ પાયો, જઇ ન શકત જહાં મન બાની;
તા ઘર સ્થિતિ ભઇ હે જિનકી, કહી ન જાત યહ અકથ કહાની. અ૰
અજબ ખેલ અદ્‌ભુત અનુપમ, જાકું હે પિહિચાન પુરાની;
ગગનહીં ગેબ ભયા નર બોલે, એહી અખા કોઇ જાણે જ્ઞાની. અ૰

કડવું ૧૭ મું.–રાગ ધન્યાશ્રી.

વસ્તુ ને વાણી બોલી નવ શકેજી, મનકેરી સુરત જિહાં જાતાં થકેજી;
સદ્દગુરૂ કેરો જો લક્ષ આવે તકેજી, તે નર સર્વે હરિ થાય તેણે પલકેજી.

પૂર્વછાયા.

હરિ થાય તે હેત સમજે, દેહાતીત તે આતમા;
પરાત્પર પરબ્રહ્મ કેવળ, તે ન આવે વાતમાં.
અચલ આતમા એક પૂરણ, અખંડિત અવિનાશ;
અજર અમર અનામ અવ્યય, પૂરણ જ્યોતિપ્રકાશ.
તેને આદ્ય અંત્ય ને મધ્ય નહિ, નહિ જેને દેશ કાળ;
છાયા માયા વપુ વર્જિત, માપ રહિત વિશાળ.
અધો ઉર્ધ્વ મધ્ય નહિ, નહિ દિવસ ને રાત;
બાલ યૌવન વૃદ્ધ નહિ, ભાઇ તેવડે સર્વે ભાત્ય.
ત્યાં વારિ વાયુ વસુધા નહિ, નહિ અનલ ને આકાશ;
સર્વમાંહી ને સર્વ વર્જિત, નહિ ઉત્પત્તિ નહિ નાશ.
માનવ દાનવ દેવ પન્નગ, નાગ નહિ નર નાર;
સર્વ કેરૂં જીવન સદા, પણ સ્પર્શે નહીં લગાર.
તપ્ત શીતલ સુભગ સુંદર, કહ્યો ન જાયે તેહ;
મૂલ માપ થાપ ન થાયે, નહીં સ્પૃહ નિસ્પૃહ
ક્ષાર ખટ રસ મધુર મોળું, તીક્ષ્ણ મિષ્ટ ન કહેવાય;
દીર્ઘ લઘુ કે વામ દક્ષિણ, સર્વ વર્જિતને માંય.
નીલ પિત્ત કે શ્યામ ઉજ્જ્વલ, રહિત અવસ્થા ચાર;
દૂર નિકટ કે મધ્ય છેડે, થાય નહિ નિર્ધાર.
કહે અખો સહુકો સુણો, તેનો લક્ષ મોટા મહંતને;
એ અવાચ્ય વસ્તુને તેજ પામે, જે સેવે હરિ ગુરૂ સંતને.

કડવું ૧૮ મું.

જે પ્રભુ વાણીએ ન કહ્યો ન જાયજી, પામણહારો સેહેજે પલાયજી;
અગમ અગોચર જેને વેદ ગાયજી, અટપટો આશય સેહેજ સમજાયજી.

પૂર્વછાયા.

સેહેજમાં સાધન લાગે, અણલિંગી અનુભવ એવો;
વંધ્યા સુત જેમ સુખ સરાહે, અચવ્યો રસ પીવો નવો.
મુખ વિના રસપાન કરવું, એવું તે બ્રહ્મજ્ઞાન;
શ્રવણ વિના તે શબ્દ સુણવો, નેત્ર વોણું જેમ ધ્યાન.
વસ્તુ ગતે સેવક નહિ, અને સ્વામીને નહીં રૂપ;
ગ્રાહ્ય ગ્રાહક ભાવ નહિ, એવું તે ધામ અનૂપ.
જેને વર્ણ વેષ ન રૂપ મુદ્રા, તેતણા સર્વ રંગ;
છાયા માયા નહિ જેને, તેના જાણો સર્વ ઢંગ.
સ્થાન માન જેને નહીં, અકલ રૂપ અપાર;
તેવડે એ સર્વ શોભે, આપે જાણણહાર.
વાણી માંહે જેહ ન આવે, તેતણી સર્વ વાણ;
નેતિ નેતિ કરતા રહે જેહ, તેની જાણે સર્વ જાણ.
કૂટસ્થ આત્મા બ્રહ્મ કૈવલ્ય, તેનો સર્વ પસાર;
જેને વિશેષણ એક ન લાગે, તે વિલસી રહ્યો સંસાર.
જે કહેવો એ કહેવાય નહિ, અને શબ્દાતીત સદાય;
અનિર્વચનીય વચન બોલે, તે નાવે વાણીમાંય.
એ તો પ્રીછણહાર વિના પ્રીછવું, પદાર્થ વોહોણી જે પ્રીછ;
આપે આપનું જે નિરીક્ષણ, ઇચ્છા વોણી જે ઇચ્છ.
કહે અખો એ વાણ વર્જિત, નિજ સ્ફૂર્ણ મહંતને;
એ સમસ્યા તેણે લહી, જેણે સેવ્યા હરિ ગુરૂ સંતને.

કડવું ૧૯ મું.

વસ્તુ કેરૂં હારદ વસ્તુ જ જાણેજી, શુંએ જાણીને દ્વૈત ઉર આણેજી;
અદ્વૈતનો દ્વૈત કરે કોઇ સજાણેજી, આપકેરૂં રૂપ તે આપ વખાણેજી.

પૂર્વછાયા.

વખાણે તે વ્યક્ત કરીને, આપે કહે આપે સુણે;
જેમ ગારૂડી મૌવર વિષે, સ્વર દીએ ને ભાષા ભણે.

સ્વામી પિંડમાંહે તે જીવ ક્યાંથી, અને જીવને ક્યાંથી પિંડ;
એ ચલણ હલણ ચિદ્રૂપતા હરિ, આપ માંહેથી મંડ.
તું તે હું ને હું તે તું, ધ્યેય ધ્યાતા તું રામ;
ઊંડું વિચારી આપ નિર્ખે, આપે આપનાં કામ.
છો કૈવલ્ય સ્વામી તમો, દિશો ઇશ્વર માયા જીવ;
એ ત્રણે પ્રકારે થયું તદ્રૂત, પણ સ્વભાવે તમે શિવ.
અણછતી અજા તમારી, અંગીકૃત સરખી અશી;
તે મધ્ય પડિયું ધાય તમારૂં, ત્યારે ઇશ્વર થઇને વિલસી.
તે ઇશ્વરના ઐશ્વર્ય વિષે, અનંત જીવ ઉપજે સમે;
ચૈતન્ય ચાલ્યું આવે તમારૂં, તેમ તેમ માયા પરવરે.
જેમ કાચનું મંદિર રચ્યું, નીલ પીત શુભ્ર શ્યામનું;
તે ઉપર તપ્યો સૂર જ્યારે, ત્યારે વિચિત્ર રૂપ થયું ધામનું.
કૈવલ્ય સૂરજ તપે સદા, માયા તે મંદિર કાચ;
ઇશ્વિર નામ તે તેહનું, જીવ થઇ માન્યું સાચ.
અધિષ્ઠાન તે તમે સ્વામી, તેણે એ ચાલ્યું જાય;
અણછતો જીવ હું હું કરે, પણ ભેદ ન પ્રીછે પ્રાય.
કહે અખો તમે નાથ નિર્ગુણ, થયા સગુણ વેષ જંતને;
એ કલા તમારી પ્રીછવા, જન સેવે હરિ ગુરૂ સંતને.

કડવું ૨૦ મું.

એમ એ નાટક ચાલ્યું જાયજી, જેના સ્વામી તમો પ્રભુ રાયજી;
કૈવલ્ય ઇશ્વર ભૌતિક કાયજી, અછતો જીવ મધ્યે ઉભો થાયજી.

પૂર્વછાયા.

અણછતો જીવ થાય ઉભો, તે જાય હરિને જાણવા;
નરને ઓછાયો કેમ કળે, તે હીંડે બુદ્ધિમાં આણવા,
જેમ છો તેમ તમે પ્રભુજી, કાયા માયા સ્વે આપ;
બિંબ પ્રતિબિંબ થાયે દર્પણે, તેમ તમારો તે વ્યાપ.
કૈવલ્ય પદ તમે નિજ સ્વરૂપે, ઇશ્વર પદ છે અનંત;
મોટું સામર્થ્ય માયા કેરૂં, જ્યાં ઉપજે મિથ્યા જંત.

તે જંતને બહુ કામના, રસના માટે તે જીવ;
દેહ આસક્તિ તેને અતિ ઘણી, જાણે આયુઃ વધે થઇએ શિવ.
તે પિંડને બહુ પરભવે, અને કરે તે કર્મ કલેશ;
ચિરંજીવી થવા હીંડે, મોટો મન ઉદ્દેશ.
ભૂત ભવિષ્યની વાત લેવા, ઘણા માન્ય કે કોડ;
ઇશ થાવાને આશ મોટી, સાધે પિંડ મન મોડ.
સિદ્ધિ કાજે તે કરે, અતિ ઘણા ઉપાય;
તેણે અહંતા વાધે અતિ ઘણી, જીવ જાડેરો થાય.
માયા સાધે મન વડે, જાણે એજ પરમાત્મ પદ;
મમતાતણાં તેણે પડલ ચડે, ત્યમ ત્યમ વાધે મદ.
એવા પ્રકાર અજાતણા, સાધે છે જીવ અપાર;
નાટકમાં નર નાચ નાચે, એમ સરાહે સંસાર.
કરે અખો પદ મૂલગે, પહોંચ નહિ એ જંતને;
મર્મ મૂલગો તેજ પામે, જે સેવે હરિ ગુરૂ સંતને,

પદ ૫ મું.—રાગ ભૈરવ.

મર્મ સમઝ રે મનુવા મેરા, તામેં સમાસ જબ હોવે તેરા:
મન જગતકા ધારણહારા, મન મુવે મેટિયા સંસારા. મર્મ.
લોક ચૌદ સ્ફુર્યાં હે મનકું, તાતે મન પાવે બંધનકું:
મન મુવા તબ હે સબ રામા, એહ લોક પરલોકકી મેટી કામા. મર્મ.
મન મુવે તે રહે જે મનવા, સો હરિરૂપ જાણી જે જનવા;
કહે અખો રહ્યા નહિ બાકી, જબ હિકમત ખુઆી ઘરવાકી. મર્મ.

કડવું ૨૧ મું.—રાગ ધન્યાશ્રી.

વળી કહું પૂરણ પદ મહિમાયજી, કોટી બ્રહ્માંડ જે નવાં રચાયજી;
પણ અધિક ઓછું કાંઇ નવ થાયજી, જોતાં જોતાં તે વિલે જાયજી.

પૂર્વછાયા.

વિલે જાતાં વણસે નહીં અને નવાં થાતાં નવ વધે;
પ્રાયઃ વસ્તુ અરૂપ અણલિંગી, હેતુ વિના કારણ નિષે.

હેતુ વિના કારણતણું, કહું દૃષ્ટાંત વિધે કરી;
આકાશવિષે જેમ અભ્ર નાનાં, થાય જાય પાછાં ફરી.
નીલ પિત ને શ્યામ ઉજ્જ્વલ, રક્ત ભાત અનંત;
વિચિત્ર પેરે વિલસે વળી, ત્યાંજ આવે અંત.
પણ વ્યોમ તેમનું તેમ થાતે, જાતે તેમનું તેમ;
વારક પ્રેરક નહિ અભ્ર તે, વસ્તુ જાણવી એમ.
એ તો અરૂપી કેરૂં રૂપ બંધાયે, પાછું રૂપ અરૂપ થઇ જાય;
ઉપન્યા પછી તેનાં નામ પાડે, પણ થયું શાનું પ્રાય.
એ વિચારી જોતે થકે, જેવો એ ઘનસાર;
રૂપ બંધાઇ રમે રમાડે, પણ ક્ષણ ક્ષણ ખગાકાર.
ભાઇ જગતનાં કારણ ઘણાં, પણ થયા પછે ધરે નામ;
કહે પંચભૂતનાં પૂતળાં, એ બ્રહ્મ કેરાં કામ.
પણ વિરંચી આદે વિશ્વ સઘળું, ઘડયો કેનો ઘાટ;
એ વિચારે બુદ્ધિ બૂડે, અતિ નિરાળો નાટ.
ભાઇ જે છે તે તો એજ છે, બીજો વિચાર મનનો ઘડયો;
કર્તા કોણ કહું કેહતણો, જો અન્ય પદારથ નવ જડયો.
કહે અખો એ કળા મોટી, તોજ ઉપજે જંતને;
રૂપ અરૂપી આપ દેખે, જો સેવે હરિ ગુરૂ સંતને.

કડવું ૨૨ સું.

અનુભવ મોટા મોટા જાણેજી, બુદ્ધિ તે બાપડી થયું પ્રમાણેજી;
દીઠું સાંભળ્યું સહુએ વખાણેજી, પણ અચવ્યું કોઇક ઉરમાં આણેજી.

પૂર્વછાયા.

ચવ્યું નથી તેનાં ચરિત્ર શેનાં, એ તો આભાસે છે અણછતાં;
અણલિંગી એ અર્થ સમજે, કહું દૃષ્ટાન્ત જે પહોંચતાં.
અધિષ્ઠાન ઉત્કૃષ્ટ માટે, ચૈતન્યતા ત્યાં અતિ ઘણી;
તેણે અરૂપ ભાસે રૂપ સરખું, તેણે અહંતા ઉઠે આપણી.
તે અહંતા થાય અનંતરૂપે, પ્રૌઢી થઇને પાંગરે;
તેનો લક્ષ નરને કહું તે, કોક ધીમંત હૃદયામાં ધરે.

ભાઇ દૃષ્ટાન્ત આવે બુદ્ધિમાં, તો સિદ્ધાન્ત સમજે સહી;
તે દૃષ્ટાન્ત સમજી નવ શકે, જેને ઉકેલ હોયે નહીં.
જેમ દર્પણ મૂકિયે સામસામાં, ને પ્રતિબિંબે એક એકમાં:
તે અન્યો અન્ય અનંત થાયે, જો દૃષ્ટ પહોંચે છેકમાં.
તે દર્પણ દર્પણમાંહે રચના, દીસે પ્રગટ પ્રમાણ;
એક એકમાં અળગા અળગા, ચંદ્ર તારા બહુ ભાણ.
અનંત ભાસે સામ સામા, એકના ઉદરમાં એક;
સિદ્ધાંતનેં તમો એમ જાણો, કહું વસ્તુ વિવેક.
આદર્શ નિર્મલ અતિ ઘણું, પરબ્રહ્મસ્થાની તેહ;
તેમાં અજા આછી અણછતી, ભાઇ આવી ભાસે એહ.
તે અજામધ્ય ઉપાધ્ય ઓહલી, તે જાણે અહંકૃત્ય;
જેમ મુકુરમાં અનંત દીસે, રૂપની સંસૃત્ય.
કહે અખો સહુકો સુણો, સંસૃત્ય ન ભાસે જંતને;
એ ગીતાનું તે હારદ સમજે, જો સેવે હરિ ગુરૂ સંતને.

કડવું ૨૩ મું.

વળિ કહું પૂરણ પદ નિર્વાણજી, જ્યાં નવ પહોંચે મન ને વાણજી;
ત્યાં નવ હોએ ઉત્પત્ય હાણજી, સ્વસ્વરૂપની જ્યાં છે જાણજી.

પૂર્વછાયા.

સ્વસ્વરૂપની જાણ એ હવી, જીહાં જાણણહારો સ્વે રહે;
અણછતું તે છતું થાય છે, છતો બ્રહ્મ અગ્નિ દહે.
ભાઇ સિદ્ધાંતનું સિદ્ધાંત એહજ, મહા અનુભવની સ્થિતિ જહાં;
આકાશથી આઘેરૂં જે પદ, તે કહ્યું ન જાએ પરૂં અહાં.
વેત્તા વિણ વેદ્ય વિના, પૂરણ પદ નિર્વાણ;
જેને ગ્રાહ્ય ગ્રાહક ભાવ નહિ, જાણ્ય વિહોણી જાણ.
તેને ઉપમા દીજે કશી, જો તે વડે સર્વ કોય;
જે કહીએ તે અણછતું, ભાઇ તે તો તેહ ન હોય.
દૃષ્ટાંત ઉપમા જે જે દીજે, તે તો સર્વ રહે ઓહરૂં;
શું કરે એ બુધ્ય બાપડી, જો ચાલ્યાથી દશ ડગલાં પરૂં.

જેમ વિયતમાં ઉડે વિહંગમ, એકથી એક આઘાં વટે;
બલ દેખાડે બહુ પરે, શિરે સામર્થ્ય તે ઘટે.
જેમ અગમ અગાધ અનંત અંબર, તેમ વસ્તુ અનંત અપાર;
તેને સ્યા સરીખો કહે કવિજન, કહેવું બુદ્ધિ અનુસાર.
જેમ મૃતકની ગત જાણે મૃતક, જે જન જીવિતથો ટળ્યો;
તેમ જ્ઞાનીની ગત જાણે જ્ઞાતા, જે અંતરમાં પાછો વળ્યો.
ભાઇ શાને સમજે સંત શૂરા, પણ કર ગ્રહીને નથી આલવા;
એ તો પોતે હુંકારો દે પોતાને, તો જાય કેને ઝાલવા.
તો કહે અખો સહુકો સુણો, એવી અકલ કળા મહંતને;
મરી જીવ્યાનો મર્મ લેવા, સેવો હરિ ગુરૂ સંતને.

કડવું ૨૪ મું.

વળી કહું એક અપૂર્વ સારજી, વણ કર્મે હોયે પંથનું પારજી;
જહાં ન લાગે શબ્દ ઉચ્ચારજી, તે જાણવો બોલણહારજી.

પૂર્વછાયા.

બોલણહારાનું બોલવું, તે જાણજો જુગતે કરી;
એમ સમજે સિદ્ધાન્ત થાય, જો જૂએ જન પાછો ફરી.
ભાઇ પરાપરથી શબ્દ ઉઠે, તે જુગતે જાડો થાય;
પાર છે પરમાત્મા તે, સર્વે ચૈતન્ય ઘનરાય.
તે મનદ્વારાએ મહાતમ ધરે, તે મનને ઉઠે કલ્પના.
કલ્પનામાં કામના છે, તે કરે બહુ જલ્પના.
પરાતીતયું હોય પોપણ, તે શબ્દરૂપ પરા કરે;
તે પશ્યંતિએ થાય જાડો, અરૂપ ફીટી રૂપ ધરે.
મધ્યમાંએ ઘાટ ઘડાએ, અને વૈખરી થઇ વિખરે;
સંસ્કૃત વાધે શબ્દ કેરી, અનંત પ્રકારે ઓચરે.
અક્ષર બાવન અનંત રૂપે, વેદ પુરાણ સ્મૃતિ લખે;
મંત્ર યંત્ર ને વિદ્યા અવિદ્યા, કાંઇએ ન હોય વાણી પખે.
પટ્ દર્શનના મત્ત નાના, એ સર્વે મન વાણીતણા;
પશુ પંખી નર નાગ લગે, ભેદ સર્વ એના ઘણા.

પરાત્પર તે પર રહ્યું, એ રામત્ય વાણી મનતણી;
મધ્યે માની લીધું જીવડે, અણહુંતો થયો ધણી.
મોટું સામર્થ્ય મહા પ્રભુનું, વણ ચલાવ્યું ચળે વળે;
જેમ સૂર્યવડે સર્વ કામ ચાલે, પણ કિરણ કેમાંહે નવ ભળે.
કહે અખો એ મર્મ મોટો, એમ સમજે અનંતને;
એમ સમજેથી સ્વેજ થઇએ, જો સેવો હરિ ગુરૂ સંતને.

પદ ૬ ઠું.—રાગ મલાર.

મર્મ મોટો પરબ્રહ્મનો, રસનાએ નાવે;
શબ્દ વેધી સુરતા ખરા, તેને લક્ષે આવે. મર્મ.
જેણે સ્થલ કોઇએ નથી, તેણે સ્થલ તે સ્વામી;
ધ્યાતા ન રહે શેપ જે, તેણે વસ્તુ પામી. મર્મ.
શબ્દ વિના સોહં સદા, વેત્તા વિના વેવું;
જાણે કો સંત સાધી કલા, આકાશ વસેવું. મર્મ.
ગુરૂ શિષ્ય વિનાની સંજ્ઞા, જો સૂધો શિષ્ય પ્રીછે;
તે સદ્‌ગુરૂ કહી શકે, જે ગુરૂપણું નવ ઇચ્છે. મર્મ.
જે વાચા બોલે અવાચ્યને, તે વાચા ન હોય;
સ્વસંવેદ જાણે અખા, જો ગુરૂ ગમ્ય હોય. મર્મ.

કડવું ૨૫ મું.—રાગ ધન્યાશ્રી.

હવે કહું મોટો પરબ્રહ્મ ભેદજી, જેણે કરી હોય દ્વૈતનો ઉચ્છેદજી;
જેને કહે અગમ અગોચર વેદજી, તે પદ જાણો સ્વસંવેદજી.

પૂર્વછાયા.

સ્વસંવેદને પદ સદા, આપે લહે તે આપને;
જેમ ધુંધતો હોય અગ્નિ અચાનક, થાય શિખા તાપને.
તેને જોત્ય જ્વાલા અતિ ઘણી, દીસે જાજુલ્યમાન;
પ્રટકીને થયો ફરફરો, તેણે કાઢ્યું રૂપ નિદાન.
પરબ્રહ્મ વહ્નિ એમ જાણો, ઘટ ઘટ રહ્યો સમાય;
જેમ છે કાષ્ટ પાષાણ માંય, તે દેહ સાથે શ્યો જાય.

ધુંધુતો ધોંખે ભર્યો, તે શૂન્યવાદીના વાદ;
ધૂમ્ર ભર્યો અતિ ધૂખલો, તે ચાલ્યો જાય અપનાદ.
તે કાષ્ઠ નોહે કશાનું, કરે તે ઘોર અંધાર,
દારૂનાં દલથકી ટળ્યો, અને ઝળક્યો નહિ ઝાત્કાર.
તેમ શૂન્યવાદીને સત્તા ખરી, પણ આતમ નહિ ઉદ્યોત;
કથે પણ તેનો કલેશ ન ટળે, જેવી ચિત્રમણિની જ્યોત.
જેમ ચિત્રદીપ દીસવા લાગે, પણ અજવાળું નવ થાય;
તેમ શૂન્યવાદી સર્વ નાશ કહે, પણ મૂળ મેમાં ન પ્રીછાય.
તે પ્રપંચને મિથ્યા કરે, પરમાત્માને કહે નથી;
કર્મ ધર્મને તે પરહે, કહે જગત્ સર્વે શૂન્યથી,
કહે શૂન્ય ઉપજે શૂન્યે સમાયે, શૂન્ય વિષે સહુ સ્થિતિ કરે;
શૂન્યમાં આશય છે તેનું, કહે મુઓ ફરી નહીં અવતરે.
કહે અખો શૂન્યવાદી, ન પામે મૂળ તંતને;
પ્રભુ પરમારથ તેજ પામે, જે સેવે હરિ ગુરૂ સંતને.

કડવું ૨૬ મું.

હવે કહું અધમ જે શૂન્યવાદીજી, જેણે શૂન્યની શુદ્ધ ન લાધીજી;
પ્રપંચ ન ટળ્યો નિદા વાધીજી, તેણે મિથ્યા બુદ્ધિ સાધીજી.

પૂર્વછાયા.

તે પ્રપંચને મિથ્યા કરે, પણ હૃદે જગત્ સાચું કહી;
અધમ નામ તે માટે એનું, જે શૂન્યવાદી એ પૂરા નહીં.
તે કર્તવ્યથી નવ ઓસરે, ઉત્તમ તજે ને મધ્યમ ભજે;
દેહ આસકત રહે સદા, સુખ દુઃખ પામે જય વિજે.
જુગતે જગતના દોષ દેખે, પોતા પ્રત્યે તે વસે;
અજ્ઞાનને તે જ્ઞાન માને, ઇંદ્રિયનાં સુખને ધસે.
ક્યારે કહે એ આતમા ને, ક્યારે કહે એ શૂન્ય છે;
ક્યારે કહે એ જગત્ સાચું, ક્યારે કહે આંહિ મૌન્ય છે.
વાદ કરે એ તે સહુજ સાથે, નિંદે પણ લક્ષ નવ લહે;
બ્રહ્મ વિદ્યાનો ભેદ ન જાણે, વેદ વિટળ તેને કહે.

પરાત્પર તે પર રહ્યું, એ રામત્ય વાણી મનતણી;
મધ્યે માની લીધું જીવડે, અણહુંતો થયો ધણી.
મોટું સામર્થ્ય મહા પ્રભુનું, વણ ચલાવ્યું ચળે વળે;
જેમ સૂર્યવડે સર્વ કામ ચાલે, પણ કિરણ કેમાંહે નવ ભળે.
કહે અખો એ મર્મ મોટો, એમ સમજે અનંતને;
એમ સમજેથી સ્વેજ થઇએ, જો સેવો હરિ ગુરૂ સંતને.

પદ ૬ ઠું.—રાગ મલાર.

મર્મ મોટો પરબ્રહ્મનો, રસનાએ નાવે;
શબ્દ વેધી સુરતા ખરા, તેને લક્ષે આવે. મર્મ.
જેણે સ્થલ કોઇએ નથી, તેણે સ્થલ તે સ્વામી;
ધ્યાતા ન રહે શેષ જે, તેણે વસ્તુ પામી. મર્મ.
શબ્દ વિના સોહં સદા, વેત્તા વિના વેદું;
જાણે કો સંત સાધી કલા, આકાશ વસેવું. મર્મ.
ગુરૂ શિષ્ય વિનાની સંજ્ઞા, જો સૂધો શિષ્ય પ્રીછે;
તે સદ્‌ગુરૂ કહી શકે, જે ગુરૂપણું નવ ઇચ્છે. મર્મ.
જે વાચા બોલે અવાચ્યને, તે વાચા ન હોય;
સ્વસંવેદ જાણે અખા, જો ગુરૂ ગમ્ય હોય. મર્મ.

કડવું ૨૫ મું.—રાગ ધન્યાશ્રી.

હવે કહું મોટો પરબ્રહ્મ ભેદજી, જેણે કરી હોય દ્વૈતનો ઉચ્છેદજી;
જેને કહે અગમ અગોચર વેદજી, તે પદ જાણો સ્વસંવેદજી.

પૂર્વછાયા.

સ્વસંવેદને પદ સદા, આપે લહે તે આપને;
જેમ ધુંધતો હોય અગ્નિ અચાનક, થાય શિખા તાપને.
તેને જોત્ય જ્વાલા અતિ ઘણી, દીસે જાજુલ્યમાન;
પ્રટકીને થયો ફરફરો, તેણે કાઢયું રૂપ નિદાન.
પરબ્રહ્મ વહ્નિ એમ જાણો, ઘટ ઘટ રહ્યો સમાય;
જેમ છે કાષ્ઠ પાષાણ માંય, તે દેહ સાથે શ્યો જાય.

ધુંધુતો ધોંખે ભર્યો, તે શૂન્યવાદીના વાદ;
ધૂમ્ર ભર્યો અતિ ધૂખલો, તે ચાલ્યો જાય અનાદ્ય.
તે કાઇ નોહે કશાનું, કરે તે ઘોર અંધાર,
દારૂનાં દલથકી ટળ્યો, અને ઝળક્યો નહિ ઝાત્કાર.
તેમ શૂન્યવાદીને સત્તા ખરી, પણ આતમ નહિ ઉદ્યોત;
કથે પણ તેનો કલેશ ન ટળે, જેવી ચિત્રમણિની જ્યોત.
જેમ ચિત્રદીપ દીસવા લાગે, પણ અજવાળું નવ થાય;
તેમ શૂન્યવાદી સર્વ નાશ કહે, પણ મૂળ મેમાં ન પ્રીછાય.
તે પ્રપંચને મિથ્યા કરે, પરમાત્માને કહે નથી;
કર્મ ધર્મને તે પરહે, કહે જગત્ સર્વે શૂન્યથી,
કહે શૂન્ય ઉપજે શૂન્યે સમાયે, શૂન્ય વિષે સહુ સ્થિતિ કરે;
શૂન્યમાં આશય છે તેનું, કહે મુઓ ફરી નહીં અવતરે.
કહે અખો શૂન્યવાદી, ન પામે મૂળ તંતને;
પ્રભુ પરમારથ તેજ પામે, જે સેવે હરિ ગુરૂ સંતને.

કડવું ૨૬ મું.

હવે કહું અધમ જે શૂન્યવાદીજી, જેણે શૂન્યની શુદ્ધ ન લાધીજી;
પ્રપંચ ન ટળ્યો નિદા વાધીજી, તેણે મિથ્યા બુદ્ધિ સાધીજી.

પૂર્વછાયા.

તે પ્રપંચને મિથ્યા કરે, પણ હૃદે જગત્ સાચું કહી;
અધમ નામ તે માટે એનું, જે શૂન્યવાદી એ પૂરા નહીં.
તે કર્તવ્યથી નવ ઓસરે, ઉત્તમ તજે ને મધ્યમ ભજે;
દેહ આસક્ત રહે સદા, સુખ દુઃખ પામે જાય વિજે.
જુગતે જગતના દોષ દેખે, પોતા પ્રત્યે તે વસે;
અજ્ઞાનને તે જ્ઞાન માને, ઇંદ્રિયનાં સુખને ધસે.
ક્યારે કહે એ આતમા ને, ક્યારે કહે એ શૂન્ય છે;
ક્યારે કહે એ જગત્ સાચું, ક્યારે કહે આંહિ મૌન્ય છે.
વાદ કરે એ તે સહુજ સાથે, નિંદે પણ લક્ષ નવ લહે;
બ્રહ્મ વિદ્યાનો ભેદ ન જાણે, વેદ વિટળ તેને કહે.

નાસ્તિ કહે નારાયણને, પણ પ્રપંચ ન છુટે મનથી;
સંસારનાં સુખ અતિ વલ્લભ, મન ગયું પાપ પુણ્યથી.
નમે નહિ મહા પુરૂપને, દોપ દીએ છે અણછતા;
અજ્ઞાનને આગળ કરીને, પ્રબોધે પોતે અહંમતા.
આચાર્ય થઇને અન્યને, વાત કહે તે નાસ્ત્યની;
ભાવ ભરોંસો નહીંજ કહેનો, જુગત ન સમજે આસ્ત્યની.
અધમ શૂન્યવાદીનાં એજ લક્ષણ, તે શૂન્યવાદી પૂરા નહિ;
ખરા શૂન્યવાદી તેને કહીએ, વસ્તુ વિશ્વ બે ન કરે સહી.
કહે અખો સહુકો સુણો, એ સમજે સુખ બહુ જંતને;
સમી સમજણ તે સમજે, જે સેવે હરિ ગુરૂ સંતને.

કડવું ૨૭ મું.

વળી કહું આઘો અનુભવ જેહજી, જે જે સમજ્યા પુરૂપ વિદેહજી;
કોઇક જાણે મર્મ તો એહજી, જે જઈ નિસરે શૂન્યને છેહજી.

પૂર્વછાયા.

શૂન્ય મધ્યે છે વાટ એવી, પરમાતમ પદ તે સદા;
અગમ અગાધ મત મહા મનોહર, જ્યાં ન મળે દ્વૈતની આપદા.
તેને જગત નહીં તો શૂન્ય શું કહે, ગુણ દોપ તે કેના ગણે;
પરમાર્થે આવ્યું પ્રીછવા, તો આપ વિના અન્ય શું ભણે.
જેમ રતાંબરને રાત્ય મળે, તો દિવસ પરકે શા વડે;
એ તો કાલ માપે ભૂતલવાસી, પણ સૂર્યને કાંઇ નવ અડે.
તેમ વિશ્વ દેખી મિથ્યા કહે છે, આશ જાણીને જગતની;
નિકાલ તેને નથી જડતો, તેણે પેર્ય બાંધી મુક્તની.
ભાઇ અણલિંગીને આપ ન મળે, તો વ્યાપક પરકે કેહતણો;
અણચવ્યું આપ અનાદિ વર્જિત, એવો લક્ષ આઘો ઘણો.
શૂન્યવાદી તે શરીર દેખે, પણ કૃત્ય ન માને દેહનું;
અંધ લક્ષ આઘો ન ચાલે, ન સમજે કારણ છેહનું.
જેમ કાષ્ઠ મથતાં ઉષ્ણતા, પ્રથમ પ્રગટે માંહેથી;
પછે પ્રગટે ધૂમ્ર તેહનું, મૂલ અગ્નિને દાહથી.

ઉપ્પણતા તેહજ અગ્નિ જાણીએ, પણ આદ્યો આદર નવ લહ્યો;
તેમ જગત જગતનાં કૃત્ય દીઠાં, પણ આત્મા અણજાણ્યો રહ્યો.
શૂન્યવાદી તે એમ જાણે, દેહ સૂધી તેની દૃષ્ટ છે;
પણ પરમારથમાં પહોંચ ન હોય, જેની પુઠેં પુષ્ટ છે.
કહે અખો જે લક્ષણ સમજે, તેજ પામે અંતને;
પરપંચ પાર તે રહ્યો બોલે, કલા મોટી સંતને.

કડવું ૨૮ મું.

વળી વિદેહીતણાં કહું ચિહ્નજી, જ્યાં નવ પહોંચે વાણી મનજી;
જેને વિષે ન મળે રયણી દિનજી, જે વેત્તા તે તન્મય તનજી.

પૂર્વછાયા.

તન્મય તન તે માટ એણે, તે કહું દષ્ટાંતે કરી;
જેમ ભાસ્કર ભાસ્યો તોય ભાંડે, પણ ત્યાંનો ત્યાં જાતે ફરી.
તે વારી માંહેથી વાયુ યોગે, ડોલતો દીસે ઘણું;
પણ તરણિ તેમનો તેમ પ્રાએ, અચળ મંડળ આપણું.
તે તપ્ત જલ માંહે તપ્ત ન હોએ, શીતલ ન હોએ શીતથી;
રક્ત જલમાં ન હોએ રાતો, પીળો ન હોય પીતથી.
તે અસૂચી જલમાં ભાસ્યા માટે, અશુદ્ધતા પામે નહીં;
વારી વિપધરમાંહે દીઠો, અંતરમાં આમય નહીં.
સુરસુરીકેરાં નીરમાંહે, પવિત્ર ન હોએ દિનમણી;
સુધારસમાં ભાસ્યા માટે, અમર ન થાય અહર્ધણી:
પાત્ર માંહે હેઠો દીસે, પાતાલ માંહે નથી પડયો;
અણલિંગી પદ એમ જાણે, વ્યતિરેક કારણ પરવડયો.
અર્ક ત્યાં ઉપાધ્ય ન મળે, ઉત્તમ અધમ અવનીતણી;
મહા પદનું તાં માહાત્મ એવું, જ્યાં પક્ષ ન મળે અન્ય આપણી.
વિશેપણ જેટલાં કહ્યાં, તે રહ્યાં ભૂનાં ભૂવિષે;
વ્યતિરેક નાવે વાણ્ય માંહે, અન્વય પદમાં એ લખે.
અતિ આદ્યો લક્ષ વપુ વિના, સમજ્યા સરખું સાર છે;
વિદેહકેરી વાત મોટી, શબ્દ કેરે તે પાર છે.

કહે અખો સહુકો સુણો, એ સમજ છે મહંતને;
એ અર્થને જે સમજે ધરે, તે રહે પાર વેદાન્તને.

પદ ૭ મું.–રાગ સારંગ.

સંતો બાત બડી મહા પદકી.
શબ્દ શયાનપ કછુ નહિ લાગત, એસી સ્થિતિ બેહદકી સંતો.
દ્વંદ્વાતીત દ્વૈત સો ભાસે, કહા કહું કો બીધકી;
આપ અવાચ્ય વાચ્ય કરી બોલત, અજન કલા મહાનિધકી. સંતો.
જહાં કછુ નાહી તાહિમે તકીઆ, હામ નહિ જયાં હદકી;
શબ્દાતીત, સૂર્યકી લગના, ચોજ ગ્રહી ચિદ્દ્ઘનકી. સંતો.
ગ્રાહક ઘ્રાણ ગ્રાહ્ય નહિ તામેં, વાણ્ય ખુટી જહાં શ્રુત્યકી;
રૂપ અરૂપી આપ અખા હે, બુઝ બડી એ ગદ્યકી. સંતો.

કડવું ૨૯.–રાગ ધન્યાશ્રી.

જે ઘટ ઉપન્યું એવું જ્ઞાનજી, ત્યાં તેહ થયું સર્વ સમાનજી;
જીવ ઇશ્વરનું પામ્યું નિદાનજી, ત્યાંથી ટળિયું પ્રકૃતિનું ભાનજી.

પૂર્વછાયા.

પ્રકૃતિ ભાન ટળ્યું ત્યાંથી, યથારથ જેમ તેમ થયું;
હવે કહું દરશન ખટ જે, અપૂરવ અમથું રહ્યું.
ન્યાય પાતંજલ મીમાંસા, વૈશેષિક સાંખ્ય વેદાંત;
દર્શન ઉપદર્શન ભેદ કીધા, તે જાણજો તમે સંત.
શૈવ સાંખ્ય ને મીમાંસક, ચાર્વાક બૌદ્ધ ને જૈન;
એ ઉપદર્શન ભેદને જાણો, શરીર સંબંધી ચિહ્ન.
જટિલ મુંડિત માળાધારી, કરે ખંચન કેશ;
કોય વાલાં ઘરદાં શીશ વીટે, કંઠે લિંગ શિવ ઉપદેશ.
ષટ દર્શન તે મૂલગાં, ભાઇ શાસ્ત્ર કેરાં નામ;
તેના થયા પાખંડ છન્નુ, તે ચાલ્યા ગામોગામ.
પાખંડનાં બહુ ફડસુઆં, ગણતાં તે નાવે છેક;
તે મત ભાંખે જૂજવા, પણ ચાલ્ય ન મળે એક.

એક એક નિંદે એ માંહોમાંહે, અને પોતાને કહે સાર;
એમ ખટ્દર્શન ખટપટે, પણ ન કરે મૂળ વિચાર.
ભણી ભણીને ભેદ પાડે, અક્ષરતણી લે ઓટ;
સિદ્ધાન્ત નાવે સમજ માંહે, બાંધી રહ્યા ખટ કોટ.
જીએ કરે વાદ માંહોમાંહે, ત્યારે સહુને પોષે માય;
સમાય માયા આપે સરખો, હાર્યો કોએ ન જાય.
કહે અખો સહુકો સુણો, મત નોહે મહંતને;
નિર્દાવે નારાયણ મળશે, જો સેવો હરિ ગુરુ સંતને.

કડવું ૩૦ મું.

શ્રુતિ સ્મૃતિ તે એમ વખાણેજી, જીવને જીવનાં કર્મ પ્રમાણેજી;
કર્મ અનુસારે જીવને જાણેજી, એવું સિદ્ધાંત અઢારે પુરાણેજી,

પૂર્વછાયા.

સિદ્ધાંત કીધું વેદ પુરાણે, કર્મ ને વળિ જીવનું;
કહે કર્મ ને જીવ ચાલ્યા જાય, એ ઠાઠ છે સદૈવનું.
જથો પરઠી ચાલે આઘા, કર્મને જાડાં કરે;
કર્મ ત્યાં તો જીવ સાચો, એમ જગતજ પરવરે.
વેદે થાપ્યો જીવ સાચો, સ્મૃત્યે પિંડ પરઠ્યો ખરો;
કર્મ ધર્મ આચરણ લખિયાં, પ્રૌઢો પ્રપંચ પરવર્યો.
પણ આદ્ય ન કાઢી જીવની, જે પ્રાય જન શ્યાંનો ઘડ્યો;
નિયંતા કોણ ને નિમિત્ત શાથી, એવડો ખપ કરવો પડ્યો.
એ પરંપરા કોએ નવ જુએ, અને જુએ તે જંત નવ રહે;
જેમ વાયે વાંસ ઘસાય માંહોમાંહે, વહ્નિ વન આખું દહે.
નૈયાયિકનો ન્યાય સાચો, તે ન્યાય જીવ પરઠે ખરો;
તે કૃત્યજ દેખી જીવ દેખે, તે દીઠો માટે ઉચર્યો.
દેખે તે ત્યાં કહે સાચું, ન્યાયવાદી નામ એહનું;
હવે પાતંજલી તે પ્રાણ સાધે, કૃત્ય માને દેહનું.
દેહ પ્રાણને કહે સાચા, કહે જીવ વિના દેહ કેમ રહે;
પિંડ દેખી જીવ પરઠે, પાતંજલી તો એમ કહે.

મીમાંસા કહે જો જીવ નોહે, સ્વર્ગભોગ કોણ ભોગવે;
પુરંજન પ્રાયેજ છે, તો સંસારને રહ્યો જોગવે.
કહે અખો શાસ્ત્ર સઘળાં, સત્ય થાયે જંતને;
નિર્વાણ પદ તોજ પ્રગટે, જો સેવે હરિ ગુરૂ સંતને.

કડવું ૩૧ મું.

વૈશેષિક કહે જંત વિશેષજી, જંત વિના નોહે નાના વેષજી;
એમ તે ગણે ગુણના લેખજી, કોણે ન હોય જીવનો ઉવેખજી.

પૂર્વછાયા.

નોહે ઉવેખ એહનો, સૌજ દેખે દેહને;
હવે કહું સિદ્ધાંત મોટું, સાંખ્ય બોલે તેહને.
સાંખ્ય સંખ્યા કાઢે તત્વની, જીવ કેરૂં રૂપ કહે;
કહે માયા એમ લીન બ્રહ્મ છે, કર્મ ભારને નિત્ય વહે.
માયા કેરો સંગ છૂટે, તો પ્રાયઃ શિવ તે છે સદા;
આવર્ણના વિક્ષેપ માટે, ભોગવે છે આપદા.
વેદાંત કહે છે વાત મોટી, એ તો અજા રમે છે અણછતી;
કર્ત્તા કારયિતા એજ માયા છે, દીસે છે જાતી આવતી.
એ તો માયાને માયા પુરી છે, કર્મ જીવને ફલ અજાઃ
જે જે કર્તવ્ય તે માયાનું, જો ધર્મની બાંધે ધજા.
એ મૂલ મત ખટ્ દર્શનનું, શાસ્ત્રકેરૂં કહિયું હદે;
અર્વાચિન તેના ઉપાસક, તે તો મનના મત ખોહોળા વદે.
જીવ થાપ્યો મત સઘળે, પછે આચરણ અળગાં આચર્યાં;
જીવ રૂપે માના ઉદરથી, અળગા કો નવ નિસર્યા.
સાંખ્યને આંખ્ય છે પા વસાની, જો ચાલે તો ચાલી શકે,
વેદાંતને વાત સૂઝે સુધી, જો માયા મુખથી નવ બકે.
એક એક માંહોમાંહે ખટપટે, હારદ હેત મલે નહીં;
મધ્યે બેઠી માયા મોટી, તે અપત્યને રાખે અહીં.
કહે અખો સહુકો સુણો, એમ સમજ છે મહંતને;
એનું હારદ તો હાથ આવે, જો સેવે હરિ ગુરૂ સંતને.

કડવું ૩૨ મું.

સંતનો અતિ મોટો મહિમાયજી, સીજે કારજ સંત પસાયજી;
સંતના જશને ગીતા ગાએજી, સાધુ સેવતાં કારજ થાયજી.

પૂર્વછાયા.

કારજ થાય ને ગહન પલાયે, જ્ઞાન યથારથ ઉપજે;
નિર્મલ નેત્ર તે કરે હરિજન, જો ભાવે સંત જનને ભજે.
ભાઇ ભાવ ન ઉપજે જ્યાં લગે, તૃપાવંતને જેમ તોયનો;
ભાવ વિના પુંશ્ચલી તન જેવું, કહાવે નહીં તે કોયનો.
ભાઇ રતિ વિના રામ નવ મળે, ખરી કીધા વિના ખેપ;
જેમ પિપાસા જાયે પાન કીધે, શું હોય કીધે જલ લેપ.
ભાઈ આદર વિણ આવે નહીં, સ્વયં આત્માનું જ્ઞાન;
સંતને સેવી કામ સાધો, સુખે પામો નિજધામ.
સંત સંગ કીધા વિના જન, જેવો વનનો હોય પશુ;
ઉપજે ખપે તે વનનો વનમાં, તેને વસ્તિનું નહિ સુખ કશું.
સંત સંગે સર્વ સમજે, પશુ ટળી થાય પાત્ર;
સંત કૃપા દૃષ્ટિ કરે તો, નવપલ્લવ થાય ગાત્ર.
કામ ક્રોધ લોભ મોહ તાપે, બળી રહ્યું જે મંન;
તે જીવને ટાઢો થવાને, સંત તે પરજન્ય.
મમતા ધાણીએ જોતર્યા, જીવ ચઢ્યા કાલને હાથ;
તેને સંત કૃપાદૃષ્ટિ કરીને, કાપી મૂકે નાથ.
જેમ કેસરી કેશ ગંધથી, ભાઇ કરી પલાયે કોડ;
તેમ સંત કેરા શબ્દ સુણતાં, બંધન જાય બહુ મોડ.
કહે અખો એ દામ મહોટો, દરવાનો છે જંતને;
કરી જીવ ત્યારે દામ બેસે, જ્યારે સેવે હરિ ગુરૂ સંતને.

પદ ૮ મું.–રાગ સિંધુડો.

હરિ હરિજન અળગા કરી રખે ગણો, સંત સેવ્યા તેણે સ્વામી સેવ્યા;
નિર્ગુણ બ્રહ્મને સગુણ સંત જાણવા, જેમ વહ્નિ તેજથી થાય દીવા. હરિ.

અગ્નિથી દીપ થાય બહુ આદર કર્યે, દીપથી દીપ તે થાય સેહેલો;
જ્ઞાનિની મૂર્ત્તિ તે જાણો ગોવિંદની, તહાં ભગવાન ભેટેજ વેહેલો. હરિ.
દૃષ્ટિ ઉપદેશ આપે મોહોટી કળા, જેથકી જંનનાં કાજ સીજે;
સેવતાં સુખ્ય હોયે અતિશે ઘણું, જો સદ્ગુરૂકેરૂં મંન રીઝે. હરિ.
પ્રત્યક્ષ રામ તે તત્વવેત્તાવિષે, જેમ કુંડલવિષે કનક દિસે;
મન કર્મ વચને સંત ભજસે અખા, તેનું દ્વૈત દેખી મન નહિજ હીસે. હરિ.

કડવું ૩૩ મું.—રાગ ધન્યાશ્રી.

સંત સંગ કીજે વળી વળી જંનજી, અનુભવ વાધે આથો દિનદિનજી;
માયા ઉપરથી ઉતરે મંનજી, હરિસું ટળશે ભિન્નાભિન્નજી.

પૂર્વછાયા.

ભિન્ન ટળે વસ્તુ મળે, મોટો મહિમા હરિજંનનો;
ચૈતન્ય સાગર માંહે ભેળે, અભ્યાસ કળે એ તંનનો.
સોભે જીવિતવ્ય સંતજનકેરૂં, ભવમાંહે તે અત્ય;
સુખદાયક તેને હોય સહુકો, જેને સંત હાથે રત્ય.
આપ સરીખો કરી મૂકે, એવી સંતની પ્રીત;
જેમ વેહેરો ન કરે વરસતાં, એવી છે ઘનની રીત.
સિંચે સરખા સહુજનને, તેણે ફળે ભાર અઢાર;
હરિ હરિ તે કરી મૂકે, એહવી સંત સંગત સાર.
સૂકે જવાસો તેણી રતે, તો મેઘનો શો વાંક
પરજન્ય પાસે પય ઘણું, પણ પી ન શકે એક ટાંક.
તેમ અસંત સંત સંગત કરે, પણ લાગે નહિ તેને સંગ;
મેળ ન દે એ માયા મધ્યથી, જેમ તેમ થાએ ભંગ.
જેમ તેમ કુસુમે કરી વાસિયે, તેણે સઘળે તે લાગે વાસ;
તે મધ્યે આવે કાંકરી, તેને ન આવે આભાસ,
જેમ સલિલ મધ્યે શિલા રહે, પણ અંતર ન ટળે આગ્ય;
તો નીર તેને શું કરે, જો ભેદવા નહિ જાગ્ય.
જેમ ચંદનને ગંધે કરી, થાએ ચંદન આક પલાશ;
પણ ગાંઠ હોએ હદે વાંસને, તેને લાગે નહિ વાસ.

કહે અખો હરિ કૃપા હોએ, તો સમું પડે તે જંતને;
દોષ દર્શન નવ હોએ, જે સેવે હરિ ગુરૂ સંતને.

કડવું ૨૩ મું.

સંત સંગત કરતાં વિલંબ ન કીજેજી, જેમ તેમ કરીને હરિ રસ પીજેજી;
મહા જન સંગે કારજ સીજેજી, વસ્તુ રૂપ થઇને તો જીવીજેજી.

પૂર્વછાયા.

વસ્તુ રૂપે થઇ જીવિયે, તે કળા જાણે મહંત;
તત્વ સઘળાં એમ દિસે, જેમ પટરૂપે રહે તંત.
જેમ છીપને રત ખરી ઉપજે, તો ઉપર આવે જલમાંહેથી;
સુરત્યનો તાણ્યો તે પરજન્ય, આવી વરસે ક્યાંહેથી.
તેનાં મુખ વિકસી રહે, લેવા કાજે બિંદુને;
તો મુક્તાફ્લ નીપજે મનોહર, પામે નિજ આનંદને.
જે મેહેરામણથી બહાર નાવે, તે ત્યાં ઠાલી રહે ખરી;
તેમ હરિ ગુરૂ સંતને જે ન સેવે, તે ન પામે નિશ્ચે હરી.
તેજ વૃપાના બિંદુ બીજાં, પડે અહિના મુખ વિષે;
તેહ હલાહલ થઇ નીવડે, તેણે મૃત્યુ પામે જે કો ભખે.
સંત વચન તે કહે યથારથ, જો વાંકુ ગ્રહે ખલ બુદ્ધવડે;
પાત્ર યોગે ભલો ભુંડો, ક્ષેત્રનો વેહેરો પડે.
નિર્મલ બુધ્યે સંત સેવીએ, તો ઉપજે નિર્મળ જ્ઞાન;
મનસા વાચા કર્મણાએ, રાખો હરિ વિષે ધ્યાન.
જેમ કુંઞી મૂકે ઈંડાને, તે દૂર જઇ ચારો કરે;
'તેની સુરત્ય રહે માંહોમાંહે, તો અપત્ય ત્યાંથી ઉછરે.
વણ સેવે સેવાય બાલક, જેને કૃપા આવે ગુરૂ તણી;
તેમ સુલક્ષણાને મળે શ્રીહરિ, જેનું મન રહે ગુરૂ ચરણભણી.
કહે અખો સહુકો સાંભળો, એ કહું છું બુદ્ધવંતને;
જે સુણતાં માંહે ઝડપે વચનને, તે સેવે હરિગુરૂ સંતને,

કડવું ૩૫ મું.

સંત સેવે તે સર્વ સુખ પામેજી, મન ન લાગે બીજે ભામેજી;
જન્મ મરણ ને સુખ દુઃખ વામેજી, જેમ જળ ઢળી આવે નીચે ખામેજી.

પૂર્વછાયા.

જેમ નીચી ભોમે જળ ઢળી આવે, તિહાં ખામા માટે રહે ભર્યું;
તેમ રામ હૃદયમાંહે વસે, ગુરૂ ગોવિંદે ત્યાં ઘર કર્યું.
જેમ ભક્તને ભગવાન વહાલા, તેમ ભક્ત વહાલા ભગવાનને;
અંતર માંહેલો આશય જાણી, શકે ન મૂકી ધામને.
જેવા ભક્તને ભગવાન દુર્લભ, એવા ભક્ત દુર્લભ રામને;
ભક્ત બીજા છે ઘણા, ઇચ્છે ધર્મ અર્થ મોક્ષ કામને.
સકામે સ્વામીને ભજે, આશ્ચર્ય એહનું નહિ કશું;
નિષ્કામ વહાલા નાથને, હેત તેનું મન વસ્યું.
અણલિંગીની ભક્તિ બ્યાસીમી, કોઇક જાણે તે કરી;
ત્યાં ધ્યેય ધાતાનું કારણ ન રહે, તે જાણે જેણે આચરી.
ભાઇ સંત સંગ પ્રતાપ મોટો, રસના તે બાપડી શું કહે;
જેને વિતશે તે જાણશે, અખો તો એટલું લહે.
જેને કૃપાનિધાન કૃપા કરે, તે સંતને સદ્‌ગુરૂ મળે;
તે સદ્‌ગુરૂ મળતે પાર પામે, જીવ બ્રહ્મ માંહે ભળે.
જીવ બ્રહ્મમાં ભળ્યાનો, અખેગીતામાં ભેદ છે;
એ અનુભવતાં અદ્વૈત થઇએ, અવિચલ વાણી વેદ છે.
કાંઇ કલેશ કીધા વિના, કૃષ્ણમાં તે જન ભળે;
એ ગીતાનો ભેદ સમજે, તે નર જીવ તતક્ષણ ટળે.
કહે અખો એ ગીતા કેરી, ગમ્ય થાય તે જંતને;
તેને રામ હૃદયમાં રાખે, તે પ્રતાપ હરિ ગુરૂ સંતને.

કડવું ૩૬ મું.

અદ્વૈત પદ તે વાણીમાં ન આવેજી, જે આવે તે દ્વૈત કહાવેજી,
એ ગીતા તે દ્વૈત સમાવેજી, વાક જાલ વામે ત્યારે લક્ષ આવેજી.

પૂર્વછાયા.

વાક જાલ તે વિશ્વમાંહે, અણછતું જાણે સહુ;
નાના વિધિની વાણ ચાલી, મનના મત ફેલ્યા બહુ.

વસ્તુ વિચારે વિશ્વ નહિ, તો આચરણ તેનાં શાં ખરાં;
એ તો વંધ્યાપુત્રે પોતાકેરાં, ચિહ્ન લખી સાચાં કર્યાં.
સંસાર સુત વંધ્યાતણો, તમે જાણજો નિરધાર;
પોતે કહે ને પોતે સાંભળે, એ વાણ્યનો વિસ્તાર.
ધર્મ અર્થ કામ મોક્ષ લખિયા, ભૂત ભવિષ્ય ને વર્ત્તમાન;
બ્રહ્મચારી ગૃહસ્થ વાનપ્રસ્થ સંન્યાસી, એ વંધ્યાસુત નિદાન.
અંડજ, ઉદ્ભિજ, સ્વેદજ, જરાયુજ, ચાર ખાણ ચોર્યાસી લક્ષ;
સ્વર્ગ મૃત્યુ પાતાળ દશો દિશ, સર્વ વંધ્યાસુતની પક્ષ.
જન્મ મૃત્યુ ને દેહ કર્મ, ગુણ નથી કાંઈ પ્રાય;
મંત્ર યંત્ર ને યજન યાજન, વંધ્યાસુતની કાય.
દાતા ભુક્તા દેશ કાળ, કર્મ ફળ સર્વે જાણો એહ;
થયું નથી તેનું થાય શ્યાનું, એ તો મિથ્યા પુરૂષને દેહ.
વસ્તુ વિચારે કાંઈ નથી, તે અણછતું રહે જાય;
શિવ તો તેમનો તેમ સદા, જેને લિંગ નહિ પ્રાય.
જેને ગ્રાહ્ય ગ્રાહક ભાવ નહિ, અન્ય વિના ગ્રહે તે કોણ;
આરોપણ એ વિશ્વ સઘળું, એ તો સ્ફુર્યું છે ત્રણ ગુણ.
કહે અખો એ વસ્તુ વિચારે, ન મળે સ્થલ કાંઈ જંતને;
જેમ છે તેમ એ શિવ સદા, નિજ સ્ફુરણ મહંતને.

પદ ૯ મું.—રાગ મારૂ.

એ ચિદ્ જ્યુંકા ત્યું સદાઈ, જિહાં આપાપર ન મિલે અહર્નિશ;
બેહદ હદ ન કહાઈ, એ ચિદ જ્યુંકા ત્યું સદાઈ. એ ચિદ.
દ્વંદ્વાતીત અસ્પર્શ નિર્ગુણ ગુણ, એ સબ કહત તાંઈ;
આપાપર બિચ રમત નિરંતર, નહિ પંચભૂત ન કાંઈ. એ ચિદ.
જાત અજાત નહિ તિહાં રેહેની, માયાસકત નહિં આઇ;
થોભ અથોભ સ્થિર બિન સ્થિરતા, ના ઈચ્છક ના ઈચ્છાઈ. એ ચિદ.
જ્ઞાતા જ્ઞેય જ્ઞાન બિન જા ઘર, જિહાં પહોંચત નહિ ગિરાઇ;
લક્ષાલક્ષ અખા જિહાં નાંહી, સદા સદોદિત સાંઇ. એ ચિદ.

કડવું ૩૭ મું.—રાગ ધન્યાશ્રી.

વસ્તુકેરૂં વક્તવ્ય નવ કીધું જાયજી, જેનો મહિમા મોટો પ્રાયજી;
જેમ અર્ણવનું નીર જમાયજી, વણ બાંધ્યો સાયર તેમ રહ્યો જાયજી.

પૂર્વછાયા.

સાયર તેમનો તેમ સદા, તેમ મહા પદની માટમ ઘણી;
તીરે કંઇ એક લવણ જામ્યું, તો શી ઓછપ સાગર ભણી.
જમાવે કાંઈ જાત ન હોયે, નીર નથિ ઓછું થતું;
સેહેજ ઐશ્વર્ય માંહે નીપજે, ન જણાય જાતું આવતું.
તેમ જગત જગદીશ માંહે, ઉત્પત્તિ લય દીસે ખરી;
ઓછું અદકું કાંઇ ન થાય, સાગર દૃષ્ટાન્તે કરી.
મહા મોટપ સ્વામી કેરી, રસનાએ નથી કહી જતી;
સૂર્ય જે સમજી શકે છે, તે વાણીમાં નથી આવતી.
ભાઈ મોટી દીશા જો પ્રગટે, તો કાંઇક મોટમ લહે;
મોહોટા અનુભવ પાખે, એ બુધ કાંઇનું કાંઇ કહે.
જો અનંત કોટ બ્રહ્માંડ છે, તો તેણી મેળે તિલ નથી;
મહા મોટમ મહારાજકેરી, જો ચાલી શકે બુદ્ધિ હદથી.
રસનાએ કહ્યાથી, જાણવામાં ભાર ઓછો ઘણો;
બ્રહ્માંડ કેરી ભાવના મૂકી, કરે વિચાર જો એ તણો.
જે પદમાં સ્થિતિ કરીને, પછે જુવે બ્રહ્માંડને;
તો બ્રહ્માંડને ઠામ અણુ ન દીસે, તે શું પ્રમાણે પંડને.
જેમ આકાશે કોઇ નર ચઢે, અતિશે તે આઘો જાય;
અવનિના અંકુર નાના, તે ન દેખે પ્રાય.
કહે અખો સહુકો સુણો, આકાશ પુર્યો મહંતને;
પિંડ બ્રહ્માંડ સ્વતંત્ર થઇને, દેખે તેના અંતને.

કડવું ૩૮ મું.

એ અનંતને બોલ્યા ન જાયજી, મહત્તા નાવે વાણી માંહ્યજી;
વચન ન લાગે તો કેમ કહેવાયજી, મહા ચૈતન્ય ઘન નહિ મન કાયજી.

પૂર્વછાયા.

કાયા મન કોણ કહે તેહને, જિહાં કહણહાર કહેવું નથી;
અધો ઉર્ધ્વ તે શું શાથકી, જિહાં ગ્રહણહારે ગ્રહ્યું નથી.
દૂર નિકટ તે શાથકી શું, જો મધ્યે પદારથ નહિ કશું;
સદા નિરંતર છેજ સરખું, વસ્તુ વિચારે એ અશું.

પૂરણ બ્રહ્મ ફરી રહ્યો છે, જગત્ નથી નિરધાર;
પરઠણહારે પરઠ્યું નથી, નહિ વિચાર ને અવિચાર.
ચક્રાતીત ચિંતવ્યે થકે, ભાઇ રહે તે અદ્ભુત વસ્ત;
અતુલ આશે અનંત મોટો, જિહાં નહિ ઉદે ને અસ્ત.
ઉદે અસ્ત બ્રહ્માંડમાંહે, દિનકરવડે દિન રાત્ય;
દિન રાત્ય કરી કાલ માપતા, મરણ ન જીવ બહુ ભાત્ય.
એ સ્થૂલ ભોગ બ્રહ્માંડમાંહે, ચૌદ લોક કેરી વિરત્ય;
અનિર્વચનીય ત્યાં વાણી ન પહોંચે, નહિ તિહાં સંસૃત્ય.
સ્વતંત્ર સ્વામી સદા, તિહાં જેમ છે તેમનું તેમ;
થયું ગયું કાંઇએ નથી, સહજેજ એ છે એમ.
આપાપર કોએ નથી, જીવાજીવ વિગ્રહ કશો;
પૂર્વ પશ્ચિમ નથી કહેવા, કાર્ય કારણ વિણ અશો.
જ્ઞાન જ્ઞેય જ્ઞાતા વિના, જેમનું તેમ સદાય;
એ પૂરણની પૂરણતા, વેત્તા વેદ્ય વિનાય.
કહે આખો બ્રહ્મ અનિર્વચનીય, વચન નહિ અનંતને;
અક્ષરાતીત આનંદ પદની, ગમ્ય છે મહંતને.

કડવું ૩૯ મું.

સંત સયાણા મહા પદ જાણેજી, તે આપ ન દેખે અન્ય શું વખાણેજી;
આપ અણચગ્યું તે પ્રમાણેજી, ગુણ નિર્ગુણને ઉરમાં નાણેજી.

પૂર્વછાયા.

ગુણ નિર્ગુણ કાંઇએ નથી, સમ તત્વ સમજ્યા સહી;
પ્રાયે નહીં તેને પરાભવ શાનો, રજ્જુ નહીં તો શ્યો અહી.
એ તો અણછતાને અણછતું, ભાસ્યું તું ભર્મે કરી;
તે યથારથ જેમ તેમ થયો, પ્રાયે જેમ છે તેમ હરી.
પરપંચકેરૂં પેખવું, તે મરીચીજલવત સદા;
તે ઉલેચે ઓછું ન થાય, સમજે ભ્રમ ગયું તદા.
સમજે સાધન થાએ સઘળાં, પાર આવે પંથને,
જેમ રંચક વહ્નિ વન દહે, તેમ મહા વિચાર મહન્તને.

એ અંધ ધંધ ત્યારે ટળે, જ્યારે ગુરૂ ગમ્ય હોએ ખરી;
બ્રહ્મવેત્તા મળે જ્યારે, ત્યારે જ મન બેસે ઠરી.
સદ્‌ગુરૂ વિના બહુ મરે કાચા, આપ ઉદ્યોત થયા વિના;
સંત સંગત પ્રતાપ મોટો, અવયવ ફરી જાય જંતના.
જેમ શરદ કાલે અંબર ઓપે, નીર નિર્મલ હોય ઘણું;
સદ્‌ગુરૂ સંત પ્રતાપ પ્રાયે, એવું કરે મન જંતતણું.
ભવ દુઃખ વામે મહા સુખ પામે, અંતરથી આમય ટળે;
જીવ શિવ તે એમ હોય, જેમ સરિતા સાગરમાં ભળે.
નર નારાયણ એક વર્ત્તે, વંદનીક તે નર સદા;
દુસ્તર તારક નાવ હરિજન, નિષ્કારણમાંહે મુદા.
કહે અખો સુખે હોય, યોગ ક્ષેમ મહંતને;
દેહ ધારી સરખા દીસે, પણ રહે પદ અનંતને

કડવું ૪૦ મું.

એ અખેગીતા જે નર ગાયજી, અણ આયાસે તે નર હરિ થાયજી;
સાંભળતાં મહા ગહન પલાએજી, એવો ગ્રંથનો છે મહિમાયજી.

પૂર્વછાયા.

ગ્રંથનો મહિમાય મોટો, સાંભળતાં તે સદ્ય ફળે;
મનસા વાચા કર્મણાએ, જે સુરત્ય દઇને સાંભળે.
રામ તારક મંત્ર જે, તે અખેગીતાનો ભાવ;
જન્મ છેલ્લું હોએ જેને, તેને મળે પ્રસ્તાવ.
સંસારરૂપી મોહ નિશાને, નિવૃત્તાવા કાજ;
દિન મણી છે અખેગીતા, પામે સદોદિત રાજ.
એમાં જ્ઞાન ભક્તિ વૈરાગ્ય છે, માંહે માયા નિરીક્ષણ દષ્ટિ,
જીવન્મુક્ત ને મહામુક્તના, ચેહેનને વળિ પુષ્ટિ.
પદ દશ ને ચાલીસ કડવાં, છે પરમ પદની વાટ;
સંસાર સાગર ઉપરે, એ સેતુ બાંધ્યો ઘાટ.
એણે ઘાટે જે આવી ચઢશે, તે સુખે પામશે પાર;
ન બૂડે તે બીર બાંધી, કહે અખો નિર્ધાર.

બારે ઉણાં પાંચશે છે, અખેગીતાનાં ચરણ;
ચરણે ચરણે આત્મવિદ્યા, અશરણ કેરૂં શરણ.
નાથ નિરંજન ગ્રંથ કર્તા, અખો તે નિમિત્ત માત્ર;
જેમ વાજું દીશે વાજતું, પણ વજાડે ગુણ પાત્ર.
જે પૂરણ બ્રહ્મ પૂરી રહ્યો છે, ઘટ ઘટ બોલણહાર;
તેણે આપે આપનું વર્ણન, કીધું સ્વરૂપ નિર્ધાર.
સંવત્ સત્તર પચલોતરે, શુકલ પક્ષ ચૈત્ર માસ;
સોમ વાસર રામ નવમી, પૂરણ ગ્રંથ પ્રકાશ.
કહે અખો નિરંજન ગીતા, સ્વસ્વરૂપ નિજ સંતને;
અખાને શિર નિમિત્ત કેવું, ઇચ્છા હુતી અનંતને.

કડવું ૧૦ મું.—રાગ ધવલ ધન્યાશ્રી.

અભિનવો આનંદ આજ, અગોચર ગોચર હવું એ;
પરપંચ પાર મહારાજ, તે પુરણ બ્રહ્મ હું સ્તવું એ.
હરિહર અજ ભુવનેશ, તેતણો ઇશ અજાપતિ એ;
તે જાણો અંગ ઇશ, જેને ગાય નિત્ય શ્રુતિ એ.
સ્વે ચૈતન્ય ઘન રાય શૂન્યમાં સોહામણો એ;
તે નાવે વાણી માંહે, તે નહિ વિરાટ ને વામણો એ.
તે જાએ ન આવે ક્યાંહી, સ્થિર પૂરણ અવિનાશ છે એ;
લિંગ ભંગ તેમાં નહિ, જેવડે આકાશ છે એ.
એ જાણે જાયે જંજાલ, યથારથ જેમ તેમ થયું એ;
જિહાં કર્મ ન લાગે કાલ, સભર ભરાઇ તે રહ્યું એ.
તિહાં હવું મન લેલીન, જઇ ચૈતન્ય સભર ભર્યું એ;
નહિ કો દાતા દીન, તન મન સહજે સજ થયું એ.
પ્રગટયાં કોટિ કલ્યાણ, આપાપાર વિણસે રહ્યું એ;
સદા સદોદિત ભાણ, ઉદય અસ્ત આ કારણ ગયું એ.
કરે અખો આનંદ, અનુભવને લહેવાતણો એ;
એવો પૂર્ણ પરમાનંદ, નિત્ય સરાહી અતિ ઘણો એ.

અખેગીતા સંપૂર્ણ.

અનુભવબિંદુ.

કુંડલિયા.

પરમ ધામ પરમાત્મ હરિ, પ્રથમ કરૂં પરણામ;
પરમ જ્યોતિ પરબ્રહ્મ સદા, જ્યાં નહિ રૂપ ને નામ.
ત્યાં અણછતો થૈ પરણમું, વર્ણવું વાક્ય વિલાસ;
જ્યાં મન વાણી પહોંચે નહીં, ત્યાં શું કહી સ્તવે દાસ;
નિર્ગુણમાં ગુણ અણછતા, આરોપી અખે ઓચર્યું;
સત્ય સત્ય પરમાતમા, હું નહિ એવી સ્તુતિ કરૂં.

છપ્પય.

નિર્ગુણ ગુણપતિ નામ, ધામ ધર ગુણને આળે;
સ્તુતિ અંબરાતીત, દ્વૈત નિર્લિંગી નરાળે;
ત્યાં આરોપ્યા ગુણ ઇશ, શિશ ઢળે જેને ચમ્મર;
નિકટ રહે અષ્ટ સિદ્ધિ, નિદ્ધિ નવ ને બહુ અમ્મર;
સુર વિણાધર તે થકે, ચિદ્શક્તિ મહા સરસ્વતી;
જમલો જાણી અખો સ્તવે, સર્વાતીત સર્વનો પતી.
અનુક્રમે કહું એહ, જેહ છે પ્રપંચ પારે;
તત્વમસી પદ જેહ, તેહ કહું વાણિ ઉચ્ચારે;
કૈવલ્ય ઇશ્વર જીવ, ભેવ કહું વિવિધ વિચારે;
અંબરવત્ મન થાય, જાય ગુણ તત્ત્વજ ધારે;
જ્ઞાન ભક્તિ વૈરાગ્યધર, બોલે અખો વાણી અમળ;
એ ભાષા બ્રહ્મવિચાર વિધિ, સમઝે તો નર જળ કમળ.
જાણીને જગદીશ, શીશ સદ્ગુરૂને નામી;
અવસર છે આ વાર, સાર શ્રીપતિ ભજ સ્વામી;
તે જાવું નથી દૂર, ઊર અંતર અવલોકી;
ટાળ અસત અહંકાર, ચાર સ્થલ રહ્યો ઇ રોકી;

ચરણકમલ ગુરૂ દેવનાં, સેવતાં સદ્ય હરિ મળે;
જેમ અર્કતણા ઉદ્યોતથી, અખા અંધકાર સેજે ટળે.
મહા પદ તેજ મહંત, સંત શ્યાણા સૌ જાણે;
જ્યાં લઘુ બુધનો નહિ લાગ, વાક્ય વિચિત્ર વખાણે;
મનસા વાચા કાય, પાય વણ પંથ વિચરવો;
સુધરો જાણે સંચ, પંચ પર અનુભવ ધરવો;
લિંગ ચતુષ્ટય વિણ અખા, ચિદ્દ્યોતી ચોદિશ ભર્યો;
નિરાલંબ નર નાગ સુર, અલગ રહ્યો સત આવર્યો.
નહિ તેજ ને તોય, દોય નહિ અવની વાએ;
આકાશથી આધું જેહ, નિગમ ત્યાં નેતિ ગાએ;
ત્રિગુણ નહીં તે શૂન્ય, પુણ્ય નહિ પાપ ન ધારે;
રક્ત પીત નહિ શ્વેત, શ્યામ નહિ નીલ વિચારે;
ગતિ અવિગતિ તે ત્યાં નહીં, તો કહો વિચાર કે પેર વદે;
અંબરવત્ તે ઇશને, ઓળખ અખા સદ્ગુરૂ હદે.
દેશ વિદેશ ન ભાત, જાત નહિ વર્ણ વિચારે;
દશ પષ્ટ અષ્ટ ને એક, છેક પરપંચની પારે;
ભાનુ ભવન મધ્ય વાસ, ઉજાસ અંબરથો આપે;
એ જગત જાળ જંજાળ,કાળ માયા શિર થાપે;
આપ અંબુ અંબુજ વિધે, અલગ રહ્યો જળથી અકળ;
સહેજ વિલાસ શ્રીહરિતણો, સમઝ અખા વર્તે સકળ.
મહા પદનો એ મર્મ, ચર્મ વિણ ચિદમાં દીશે.
અવલોકે બહુ લોક, જેમ મુખ વિના અરીશે.
જેમ દીપકનો એક દેહ, તેહથી થાય અનંતા;
તેમ વસ્તુ વિશ્વ ઉત્પન્ન, અન્ય નહિ આપ નિયંતા.
લોક ચૌદ લગી વિસ્તર્યું, અંબર આધું એમ લહ્યું;
અખા આપ વિસ્તાર વિધ, જગત ભેદ જાણી કહ્યું.
હવે અવનીનો કહું અર્થ,વૃથા રખે અવસર ખોતા;
સેહેલે જે સમજાય, કાય મન સ્થિર કરિ શ્રોતા;
ભૂત ભુવન વૃક્ષ ધાત, સાત વાસ્નાદિ રૂપે;
સ્થાવર જંગમ જાત, ભાત સ્થૂલ સૂક્ષ્મ અનુપે;

સુર નર નાગ વૈકુંઠ લગે, દ્રષ્ટે દીશે જે સહૂ;
અખા અવની એક તેમ, આત્મા વ્યાપી રહ્યો બહૂ.
વળી કહું એક દષ્ટાંત, શાંતિ મન સુણતાં પામે;
પુરૂષે કરિયું શયન, ઘેન જેમ જાગ્રત વામે;
વધ્યો સ્વપ્ન સંસાર, પારણે પોઢયો રાજે;
હય હસ્તિ નહિ પાર, ચાર પ્રિય પુત્ર બિરાજે;
લક્ષ કોટિ રૂપે અખા, જંત જેમ એક વિસ્તર્યો;
સર્વાતીત એમ આત્મા, એ પેરે સભરે ભર્યો.
જેમ વારિધિ કેરૂં વારિ, સકલ દિશામાં ચાલે;
પૃથ્વીપર પથરાય, વનરાજી સહુ ફુલે ફાલે;
ઉગરતું રહે અંબુ, સર્વ ઢળી આવે ઢાળે;
તે નામ નદીનુ ધરાય, નહાય સહુ મહિમા ભાળે;
ગર્વ ભરી ગાજે અખા, સરૂં ન લહે સરિતા સહી,
જેમ સાગર તેમ શ્રીહરિ, વચ્ચે જીવ નદી થઇ હું વહી.
જીવ થતાં જંજાળ, કાળ માયા વશ પડિયો;
પિતૃ ઋણ ગ્રહ દેવ, સેવની વણજે જડિયો;
ધન દારા સુત માત, તાત જીવિકા વશ વરતે;
અધિક ન્યૂનતા જોઇ, તોય છૂટે નહિ મરતે;
અણસમઝે અહમેવ વશ, મર્મ ન સમઝે મંદ મતિ;
પ્રપંચ માંહિ-પચ્યો અખા, જેમ સર્પ પરશે વણશે દધિ.
અકસ્માત ઉલ્લાળ, કાળ જાગે દેહ કરણી;
તેમ આત્મા ઉદ્યોત, જ્યોતિ મધ્યે આવરણી;
જ્યારે ઉપજે ભાવ, સાવ સ્વતંતર થાવા;
પ્રગટે ભક્તિ વિરાગ, માગ જડે નિજ ઘર જાવા;
ચરણકમલ ગુરૂદેવને, શરણ જતાં ચિદ્ ઉપજે;
સદ્ગુરૂ પરમ શુદ્ધ શોધતાં, અખા પામિલે વર વિજે.
સાન સમી કહે સંત, જંત હરિ દેખે જમલો;
ઉજ્જવલતા જેમ થાય, જાય જો કાશળ કમળો;
અહમેવ વર્જિત અંગ લિંગ લીન થાએ લેખે;
સમી જાય સકળ વિકાર, પાર મન પામે પેખે;

આલોચે અંબર વિષે, લીન થાય લક્ષે કરી;
જંત જાય નિજ આલયે, અખા જાળ સર્વે પરહરી,
જેમ વર્ષા ઋતુ જાય, શરદ્ ઋતુ રૂડી દીશે;
દામિનિ દોડી પળાય, વાય મન હળવા હીંશે;
ચોદિશ ચમકે ચંદ, દ્વંદ્વ બહુ મનનો ભાંગે;
તેમ ભાંગે ભવભ્રાંતિ, કાંતિ જેમ દ્વિતિયા આગે;
વિમળ વપુ હોય વારિ, ચતુર લિંગ દેખી લહે;
ચિદાકામ ચિદમય અખા, ધ્યાતા ધ્યેય સમ રસ રહે.
જેમ દીપક તે વહ્નિ, વહ્નિ દીપક નહિ હોએ;
તેમ સેવક સ્વામી જાણુ, વાણિ કેવાની હોએ;
જેમ સૂરજ ને કીર્ણ, ચરણુ સન્મુખ જેમ દેહે;
તેમ છે આ વ્યવહાર, પાર જડે જુવે તેહે;
જીવન્મુક્ત કહેવાય અખા, વચન ન લાગે તે સ્થળે;
ગુરૂ ગમ્યે આલોચતાં, સેહેજપણે સર્વે કળે.
ક્યાંથો ક્યાંયે જાય, કાંઈ નહિ કશો જ કેહેવા;
વચન તિહાં ન સમાય, જાય કોણુ કેને લેહેવા;
ક્યાં છે તે વણુ ઠામ, ધામથી દૂર કે નેડો;
ક્યાં છે ઉંચ કે નીચ, ક્યાં છે મધ્ય કે છેડો;
કંઇ અવકાશ નહિ તે વિના, અધિક ન્યૂન નહિ શું કરૂં;
ત્યાંથી શું કાહું અખા, શ્યામાં શું લાવી ભરૂં.
કેને કહું હું મર્ત્ત, તર્ત્ત જો જીવિત દેખું;
કેને કહું હું સ્થૂલ, મૂલ જે સૂક્ષ્મ પેખું;
કેને કહું મહા ભાગ્ય, લાગ નહિ હીણો કેવા;
કેને કહું હું નીચ, ઉંચ સ્થલ નહિ કોઇ રહેવા;
વેત્તા વિણુ વિજ્ઞાન વિના, કોણુ અખા કેને કહે;
જ્યાં નહિ શબ્દ ઉચ્ચાર વિધિ, ચિદાકાશ ચિદમાં લહે.
નહિ લેનારો કોય, દોય નહિ દિલમાં ધરવા;
એવું અચરત એહ, છે નહિ પંથ વિચરવા;
જ્યાં નહીં શબ્દોચ્ચાર, સાર છે ત્યાંહાં સરખા;
ઊપાય ઉપાંતર નહિ, તહાં છે કોઇક શાવા;

આપ મરતાં એ અખા, સેહેજે સહજ શરાઇએ;
લેખે લિંગ લાગે થકે, વણુ બોલે શું ગાઇએ.
જેમ રૂદન રણમાંય, કરે ત્યાં કો કોણુ વારે;
તેમ જાણવાં કર્મ, ધર્મ સહુ અર્થજ સારે;
તિમિર ભરીને પાત્ર, થકી જન રહ્યો ઉલેચે;
જેમ કુસુમ આકાશ, તાસ લહી ઘર ઘર વેચે;
તેમ અધ્યાતમ જ્ઞાન વિના, કૃત્ય સકલ જાણે અખા;
મન્દમતિ માની રહ્યા, કરતા દીશે પખ પખા.
કે કર્તા દીશે ગાન, તાન ને સાધન માને;
કે વર્ણાશ્રમ અભિમાન, વાન અસમંજસ ભાને;
કોય સાધે અષ્ટાંગ, સાંગ કાયા કૃત જાણે;
કો કરે પૂર્વજ દેવ, સેવ અધિકતા આણે;
એ સર્વે કાય ક્લેશ છે, મન મલીનતા એ સહી;
અખા તક્રના પાનથી, અંગ તાપ ઉપજે નહીં.
કે ષટ્દર્શનનાં જ્ઞાન, વાન જિહ્વાની અગ્રે;
કે ઇશ્વિર થૈ પૂજાય, ગાય જશ નગ્રે નગ્રે;
કોય કવીશ્વર થાય, પાપ પૃથ્વીપત લાગે;
કોય થાય દાનેશ, ઇશ કર્ણાદિક આગે;
તહાં લગી જાણો અખા, ન સમી સઘળી વાસના;
લિગનું ભંગ થયા વિના, સર્વે મનની ઉપાસના.
ભૂત ભવિષ્યની વાત, સાત કોય કૈને આલે;
કો કહાવે ત્રિભુવન નાથ, હાથ મુખ બીડી ઘાલે;
કોઇક સુર તેત્રીશ, ઇશ ને અજ ખાડે;
કો કરે પ્રૌઢી કાય, અંડ કટાહજ ફાડે;
તોએ તે જાણો અખા, માયાએ મર્કટ કર્યા;
વાસના દોરી કંઠમાં, કાળ નાટય સાથે ફર્યા.
માટે જન તું જાણુ, વાણિ લે વિવિધ વિચારી;
તે નહોય કવિત ને ગીત, દ્વૈતનું મૂળ સંસારી;
જે કાપે નિજ અંગ, ભંગ, કરે ચતુર દેહનું;
તે છે ખાંડું એહ, છેહ જે જુવે તું તેહનું;

ગુરૂતણિ દષ્ટે જોતાં અખા, ઘેન તે સર્વે વામિયે;
આજ્યતણું જે પારખું, તે ખાંડશું ખાતાં પામિયે.
સર્વે માયા જાણુ, આણુ મન મૂળગે ઠામે;
આપથી બીજું તેજ, વિઘ્ન રે છે નિજ ધામે;
જેમ રાજપુત્રનો ન્યાય, ઉપાય ત્યાં તેમજ કરવો;
જ્યેષ્ટ કનિષ્ટ ભ્રાત, તાત લગ વાંછે મરવો;
તે માટે અભ્યાસ તું, કરી લે અખા એ વિધે.
દ્વૈતતણો આયાસ છે, તે ટાળે તમ કૈ વિધે.
જો દેખે ત્રિભુવન ઇશ, તોય વિપ વિશ્વા માયા;
જો દેખે સિદ્ધિવંત, અંત નહિ અમર કાયા;
જો તું દેખે સ્વર્ગ, વર્ગ જાણે માયાનું;
ઉત્તમ મધ્યમ વાત, શાંત એ કૃત કાયાનું;
પસર્યું સર્વ સંકેલજે, મન માન્યું મિથ્યા થશે;
અખા એજ આલોચતાં, સૂરત સહજ તનમા હશે.
મોટા મંદિર બહાર, ચાર દિશ કાચો ઢાળ્યા;
નીલ પીત બહુ રંગ, ઢંગના ભેદો ભાળ્યા;
ઉગ્યો શશિ કાં શૂર, દૂરથી અતિશે ઝળકે;
દેખાડે બહુ રૂપ, ધૂપ વિવિધ પેર ચળકે;
અખા ઉપર અવલોકતાં, તહાં તેમનું તેમ છે;
તેમ ત્રિલોકી જાણજે, એક વસ્તુ વડ એમ છે.
નવ ભૂલિશ તું ઘાટ, નાટ સૌ જાણે ખોટું;
પિંડ તેવું બ્રહ્માંડ, છાંડ સૌ ન્હાનું મ્હોટું;
સૂક્ષ્મ તેવું થૂળ, થૂળ સૂક્ષ્મ નહિં અંતર;
નારિ કુંજર ચીર, ધીર થૈ જુવે પટંતરઃ
પૂતલિ જોતાં બહુલતા, પૂતલિકા દૃષ્ટે પડે;
હસતી તેમ વિરાટ અખા, દિસે બહુલતા એ વડે.
એથી આઘો ચાલ, ઘાલ હામ આપજ ખાવા;
છાંડ પિંડ બ્રહ્માંડ, થૂલ નથી કો ગાવા;
જીવ ને ઇશ્વર હોય, કોય નથી એણે ઠામે;
સ્ત્રી કુંજર દષ્ટાંત, જંત ઇશ્વરને ધામે;

કૈવલ્યતામાં કોઇ અખા, બુદ્ધિ બળ પહોંચે નહીં;
એ સ્થૂલ સૂક્ષ્મ દૃષ્ટાંતને, કોઇ ધીમંત શકે ગ્રહી.
જેમ પર્વતની મોઢ, દિશે તેની તે માટે;
હોય કોશ દશ વીશ, તોય નિકટ એમ નાટે;
તે વડે દીશે તેહ, એહ પરમ પરિબ્રહ્મે;
નહીં બોલવા લાગ, પાગ છએ નહિ કર્મે;
તું એવું જાણી રહે અખા, લિંગ ભંગ સેહેજે હશે;
અન્ય ઉપાય જંજાળ છે, તે ટાળ્યે પ્રૌઢું થશે.
સાધન સર્વ વિચાર, બુદ્ધિથી જોને શોધી;
હું નહિ તું નહિ તેહ, નહીં ધર મૂક વિરોધી;
ગુરૂ થા તારો તુંજ, નથી કોઇ બીજો ભજવા;
બાહ્ય સુરતને ટાળ્ય, વાળ્ય અંતરમાં સેવા;
જેમ છે તેમનું તેમ અખા, થયું ગયું કાંઇ નથી;
આપે આપ આનંદ ધન, સ્વસ્વરૂપ જોયું મથી.
એ અનુભવ પરમાણુ, જાણી જે રાખે હૃદિયે;
સમઝતાં સમજાય, જાય નિશિ અર્કને ઉદિયે;
એ અનુભવ ભાખ્યો ઇશ, શીશ નમી પૂછયું ઉમિયા;
એ અનુભવ કહ્યો વશિષ્ટ, તુષ્ટ થઇ રઘુપતિ બનિયા;
એ અનુભવ શુકદેવને, જનક વિદેહે ભાંખિયો;
એ અનુભવ નારદે અખા, વેદવ્યાસ પ્રતિ દાખિયો.
એ અનુવભ કહ્યો હંસ, બ્રહ્મ સનકાદિક પ્રીછયા;
એ અનુભવ કહ્યો કપિલ, દિલ દેવહુતિ ઇચ્છા;
એ અનુભવ કહ્યો વેદ, ભેદ જે ચૌદમે કાંડે;
એ અનુભવ કહ્યો શુકદેવ, ભેવ જે સુણ્યો બ્રહ્માંડે;
એ અનુભવ પરિપૂર્ણ છે, ઠામ ન ઠાલું હરિ વિના;
સુર અસુર માનવિ અખા, એ સમજ્યાવિણ નિર્ધના.
એ અનુભવ કહ્યો કૃષ્ણ, પ્રશ્ન પૂછયું જો અર્જુન;
ગીતા અમૃત પાન, જ્ઞાન ગંગાજલ મજ્જન;
એ અનુભવ કહ્યો ભીષ્મ, ધર્મ પ્રત્યે પર્વ શાંતિ;
એ અનુભવ અવધૂત, શિવસુત પ્રતિ એકાંતે;

અખા એજ અનુભવ ખરો, જેણે મહાજન નીપનાં;
લિંગ ભંગ થયા વિના, સૌ સાધન કાલની સેવના,

એક અજાનું દોજ, ભોજ્ય ઘૃત નાવે શતથી;
જેમ પુલીનો આહાર, ફાર દીસે બહુ વતથી;
જેમ બદ્રીનો વેપાર, સાર શું ઉગરે તેને;
જેમ ઝાકળની વૃષ્ટિ, અર્થ શું આવે મેને;

તેમ અણલિંગી અનુભવ વિના, સાધન સર્વે જે કહ્યાં;
આકનું પુળ શોભે અખા, પણ તૂલ થઇ ઉડી ગયાં.

પારસનો ધનવંત, અંત જેમ ધનનો નાવે;
તેને વસ્તુ નહિ દુઃપ્રાય, ખાય પેરે જ્યમ ભાવે;
જેમ રવિ રથ બેસે કોય, તેહ તો સર્વે દેખે;
જેમ પંખિ મળે લખ કોટિ, જોડય નહિ અનલજ લેખે;

તેમ મહા અનુભવ આગળ અખા, કૃત્ય સકળ લેખો નહીં;
પરિબ્રહ્મની પ્રૌઢતા, તે રસના શું શકે કહી;

એજ છપા છત્રીશ, ઇશ અજનું છે જીવન;
એજ સુધારસ પાન, દેવ અંશીનું પીવન;
તત્વજ્ઞાન ઉપદેશ, લેશ લહિ તેહજ ધારે;
જે હરિનો અવતાર, સાર ગ્રહિ તેહજ તારે;

જેમ ઘટ મધ્યે આકાશ રહે, તેમ સંસારી મધ્યમાં
એ આરોપિ કહે અખો, જો જાણે તો અવધ્યમાં.

જણ્યો નહીં કોય જંત, તંન શું કાળું ગોરૂં;
કેનો કહું તાત માત, જન્મ જ્યાં ન મળે છોરૂ;
છતે અણછતી વાટ, ઘાટ આવે તો આવે;
વાંઝયાતણો સુત જેહ, તેહ છતી રણ પ્રાવે;

અખા એજ અકથ કથા, સમજુ નર સમજી જશે;
મહા અનુભવ આકાશવત્, પણ ખેતર સરખો ઉગશે.

જે સુણશે નર નાર, સાર વસ્તુ તે શાશે;
બ્રહ્મ હેમાળો જેહ, દેહ ગળી જળમાં જાશે;

જેમ પવને જાય બરાશ, આડ્ય કીધા વણ ઉડે;
તેમજ બ્રહ્મવિચાર, સાર પામે સત ગૂઢે;
જે જાણો તે સમજો, બુદ્ધિ મને એમ ઓચર્યું;
નિમિત્ત માત્ર અખો કહે, જે જાણે તેણે કર્યું.
આદ્ય અંત્ય ને મધ્ય, બુદ્ધિથી જુવો વિચારી;
તે તે કૈવલ્ય બ્રહ્મ, શ્રમ ન લે નર ને નારી;
એ છપ્પા છત્રીશ, દિસે છે મર્મ નિશાનો;
ચાર કહ્યાં ફળ સ્તુતિ, વેપ તે બ્રહ્મ દશાનો;
સર્વ મળી ચાલીશ અખા, સમઝી જે ઉરમાં ધરે;
ચિદાનંદ ચિદરૂપ તે, શ્રીહરિ મુખથી ઉચ્ચરે.

અનુભવબિંદુ સંપૂર્ણ.

કૈવલ્યગીતા.

રાગ આશાવરી.

આ તું પૂરણ પુરૂષોત્તમ પરબ્રહ્મ, દેખું છું હાજરા હજૂર રે;
પરાપારથો બોલે પ્રાણપતિ, કેમ કહું નેણથી દૂર રે. તું પૂ૦
આ ઉપમા દીજે તે આરોપણ, દૃષ્ટાંત દીજે તે દ્વૈત રે;
આપે આપમાં અડચજ શેની, દ્વૈત સહિત અદ્વૈત રે. તું પૂ૦
આ શ્વાસ ઉચ્છ્વાસ સરે ત્યાં તું છે, કળ ભારે તુજ માંહ્ય રે;
હું હું કરૂં પણ છે પ્રાયે તું, તું જોતાં હું ક્યાંય રે. તું પૂ૦
આ નખ શિખ જોતાં તુંજ નરહરિ, અન્ય તે કોણ ને ક્યાંથું રે;
ઇચ્છા બીજ વાવ્યું તુજમાંહે, ઉગી આવ્યું તુજમાંથું રે. તું પૂ૦
આ મૂળ સ્કંધ શાખા પ્રતિશાખા, પલ્લવ પત્ર ફળ ફૂલ રે;
સ્વાદ રંગ ગુણ નામ રૂપ બહુ, બીજ જોતાં નહી ભૂલ રે. તું પૂ૦
આ નિરંજન નિરાકાર નિરમય, એવું સરખું છે આપ રે;
અંજન આકાર ક્યાંથી આવ્યાં, આપ માંહેથી સર્વ વ્યાપ રે. તું પૂ૦
આ વસ્તુ નિરંતર કહું હું ધ્યાતા, ધ્યાતા વિના ધ્યેય ક્યાંય રે;
હું તું તું હું વસ્તુ વિચારે, અંકુર બીજ જ પ્રાય રે. તું પૂ૦
આ પરાપરમાં પેશીને જોયું, હુંપણું ન મળે રંચ રે;
પોપણુ ત્યાં તું તેમનો તેમ છે, સર્વે તારો સંચ રે. તું પૂ૦
આ તું ચૈતન તુજ માંહે જામ્યો, જોયો ત્યાં તું જીવ રે;
સ્થૂળ નામ ધર્યાં જીવેશ્વરનાં, તેમનું તેમ સદૈવ રે. તું પૂ૦
આ હું નહીં તું નહીં તે નહીં તેહજ, ફાલ્યું ફલ્યું આતકાર રે;
અવ્યક્તમાંહી વ્યક્ત સર્વ દીસો, આપ તે જાણણહાર રે. તું પૂ૦
આ ઉપના કેરી આદ્ય કહે કોય, અંત નહીં કોય કાળ રે;
મધ્ય માંહેથી નામજ નિસરે, એવું ધામ વિશાળ રે. તું પૂ૦

આ ગાણું છું હું ને ગાતો જા તું, અંતર ઉતરીને જોતે રે;
હુંનો હું અને તુંનો તું અજ, એમ પોતાનો પોતે રે. તું પૂ૦
આ પિંડ જોતાં બ્રહ્માંડ જોવાયું, સ્થાવર જંગમ દેહ રે;
સ્વર્ગ મૃત્યુ પતાળ દશેદિશ, આપ તું સ્વામી એહ રે. તું પૂ૦
આ કાયા ચલણ વલણ કરે નરની, ગમન ધાવન બહુ ભાવે રે;
પુરૂપ વિના પ્રતિબિંબ ન હોયે, ચેતન સ્હેજ સ્વભાવે રે. તું પૂ૦
આ સ્વે ચૈતન જડ સરખું ભાસે, આપે તે ભૂત આકાર રે;
નૃત્ય નિધાન કરતા કૈવલ્ય, ભાસે ચૈતન્ય જડ સાર રે. તું પૂ૦
આ તું તારી ઇચ્છાયે પ્રાણપતિ, અક્ષર તણિ લે ઓટ રે;
દર્શન મત નાના વિધિ ચાલે, ભેખ કેક કોટે કોટ રે. તું પૂ૦
આ દેશ દેશ ભાષા ભિન્ન ભિન્ન બોલે, ચાલ ચરિત્ર આચર્ણ રે;
રૂપ રમણ આકાર અનેરાં, પવન તેજ નીર ધર્ણ રે; તું પૂ૦
આ જળચર સ્થળચર ખેચર તું હરિ, ક્યાંક મિશ્રિત તું હોય રે;
ક્યાંક પંડિત મૂર્ખ સાધારણ, આપથી અળગો ન કોય રે. તું પૂ૦
આ જીવ ઇશ્વર તું તુજને ઠરાવે, અળગો કલ્પે આકાર રે;
કલ્પિતમાં પરમેશ્વર નાવે, અકલિત આપ અપાર રે. તું પૂ૦
આ દીશે તેવો તું ત્યાં ન હોયે, છે તે સર્વે ઇશ રે;
તું તુજને જાણે નવ જાણે, દેવ દૈત્ય જગદીશ રે. તું પૂ૦
આ બોલતાં બીજું થૈને ભાસે, કહેતાં કવતાં ને ગાતે રે;
પોતાનાં પરાક્રમ પોતામાં દીશે, તેટલે નહિ સ્થૂળ જાતે રે. તું પૂ૦
આ વણસતું દીશે પણ નહિં વણસે, રહેતું દીશે ન રહેવાય રે;
અટપટું દીશે સત્ય સર્વથા, કહેતું દીશે ન કહેવાય રે. તું પૂ૦
આ નિત્ય અનિત્ય મિત અમિત ન થાય, શબ્દાતીત ચૈતન્ય રે;
અન્ય અભ્યાસે ખંતેં ગાયો, વસ્તુ ગતે નહિં અન્ય રે. તું પૂ૦
આ કૈવલ્યગીતા નામ સંજ્ઞાયે, આપે તે નિજ આનંદ રે;
સમજતા શ્રીપતિ સ્વે થાયે, અખા એ કૈવલ્ય કંદ રે. તું પૂ૦

સામળભટ.

અમદાવાદ જીલ્લાનાં ગોમતીપુર-જેને પૂર્વમાં વેગણપૂર કહેતા હતા ત્યાંનો વતની-જ્ઞાતે શ્રીગોડ માળવી બ્રાહ્મણ-સંવત ૧૭૮૦-ઈ. સ. ૧૭૨૫ માં હૈયાત હતો. એની ઘણીક કવિતા દોહરા ચોપાઇ છપ્પામાં છે.

ઉદ્યમ કર્મ સંવાદ.

દોહરા.

શ્રી શંકર સુતને પ્રણમું, બુદ્ધિ તણો દાતાર;
અંગે સીંદુર શોભતું, મોદિક અમૃત અહાર.

બ્રહ્મસુતા તુજને નમું, માગું એક પસાય;
રસનાવાસ કરો સદા, તો બુદ્ધિ પ્રફુલ્લિત થાય.

નંદ સુત નરહરિને નમું, મુરલીધર મહારાજ;
ગ્રંથ કરૂં શુભ શાસ્ત્રનો, રાખે મારી લાજ.

કરજોડી કવીને કહું, કોઇ મા દેશો ખોડ;
ઉદ્યમ કર્મ વર્ણવ કરૂં, પહોંચે મનના કોડ.

માત તાત ગુરૂ ઇષ્ટને, ચરણે નામું શીશ;
ચંચળ ચિત્ત છે ગ્રંથમાં, કોએ મા કરશો રીશ.

ઉજ્જેણી નગરી વિષે, ક્ષીપ્રા ત્રટ શુભ સ્થાન;
નીર વહે અતિ નિર્મળું, જાણે અમૃત પાન.

મહાકાલેશ્વર શિવ વસે, શક્તિમાન હરસિદ્ધ;
જે કોઇ સેવે એહને, તે પામે નવનિદ્ધ.

વર્ણ અઢાર વસે જહાં, રાજ્ય કૂળ છત્રીસ;
નરનારી અતિ શોભતાં, પૂરણ ગુણ બત્રીશ.
વેદ યુક્ત વાડવ વસે, જે પાળે ખટકર્મ;
ગૌ બ્રહ્મણ રક્ષાકરે, ક્ષત્રી તણો એ ધર્મ.
વૈશ્યકરે વ્યાપાર શુભ, શાસ્ત્રતણે પરમાણ;
વૈષ્ણવ સેવા વિપ્રની, શૂદ્ર કરે નીરવાણ.
ઘર ઘર ઉત્સવ અતિઘણો, વાજે તાલ મૃદંગ;
પુજા પુરૂષોત્તમ તણી, નિતનિત નાટચારંભ.
વિક્રમકેરા વંશમાં, ભદ્રસેન મહારાજ;
રાજ્ય કરે તે નગરમાં, કરતો મોટાં કાજ.
મહા ભક્ત મહારાજનો, કામતણો અવતાર;
સત્ય વચન બોલે સદા, કર્ણ સમો દાતાર.
અસ્ત્ર શસ્ત્ર વિદ્યાતણો, જાણે મર્મ વિવક;
મહિપતિ મોટા વશ કર્યા, થયો છત્રપતિ એક.
પટરાણી ઘેર પાંચસે, રૂપતણો ભંડાર;
વનિતા ષોડશ વર્ષની, રંભા રતિ અવતાર.
બેઠો રાય સભા ભરી, ભદ્રસેન ભડ ભૂપ;
ચમર ઢોલે ચોપાસથી, અતુલિ તેજ મહારૂપ.
છત્ર ધર્યું શીર કનકનું, ભૂષણ અંગ અપાર;
સિંહાસન સોહામણું, બેઠા મહા જુંજાર.
ચાર વજિર અતિ ચતુરછે, તે આગળ સેહે ચાર;
એક સુબુદ્ધિ બીજો સુલક્ષણો, ત્રીજો તત્વ વિચાર.
ચોથો ગુણ ભંડારછે, રાજ્યતણો શીર ભાર;
પંડિત બેઠા પાંચશે, ગુણીજનનો નહીં પાર.
નાટક ચેટક અતીઘણાં, હાસ્યકથા રસ હોય;
નૃત્યકરે વારાંગના, તે દેખી મન મોહ્ય.
પોપટ બોલે મનુષ્ય સમ, મેનાં ને બહુ મોર;
શબ્દ કરે સોહામણા, રસિયાનાં ચિત્ત ચોર.

મહીં માગણ મળીયા બહુ, બંદીજન બહુ ગાય;
રાજકલા છત્રીશસું, બેઠો માલવારાય.
ભર જોબન વર્ષ સોળમાં, સુંદર ચતુર સુજાણ;
આસને બેઠે અવનવો, જાણે ઊગ્યો ભાણ.

અછત સભા છે જેહની, શાસ્ત્ર સ્મૃતિ બોલાય;
પંચ પ્રમાણ કરે સદા, (તેમ) ન્યાય અન્યાય તોલાય.
એક સમે ઈંદ્રાસને, બેઠા સુરપતિ રાય;
દેવલોક સભા સહુ, આનંદ ઓચ્છવ થાય.

નૃત્યકરે વારાંગના, મદનમંજરી નામ;
વસુધર દેવને નિર્ખિયો, તત્ક્ષણ પ્રગટયો કામ.
એક એકને નિર્ખિયાં, બેઉએ હરખ્યાં આપ;
કોપ ચડયો સુરરાયને, તત્ક્ષણ દીધો શાપ.

જોતાંમાં પૃથ્વી પડયો, દેવ સભા નહિં કામ;
મનુષ્ય થઇ મરશો જદા, તદા સ્વર્ગમાં ઠામ.
દેવ પડયો પૃથ્વી વિષે, શિવશર્મા દ્વિજ રાજ;
ઉજ્જયણી નગરી વિષે, વિદ્યાકરે આજ.

કરણાટકમાં કામિની, ગુણકા કુલ અવતાર;
નૃત્ય ગીત ગુણચાતુરી, જાણે નાટક સાર.
દેવતણો અભ્યાસ જે, જાણે તેના ભેદ;
રાત દિવસ નવરંગમાં, ક્ષણ નવ પામે ખેદ.

મોહિલાએ એમ વિમાસીયું, મૂર્ખ છે મૃત્યુલોક;
જીતું રાજ્યસભા ધણી, મન વિચારી રોક.
પંડિતકો પ્રીછે નહીં, ન ચતુર ધાલે હામ;
એવું જે કો પશ્ન કહે, કરૂં કારમું કામ.

સહિયર સાથે સાતસેં, સોળ વર્ષ શુભ રૂપ;
કામકળા મન કલ્પિયું, જીતું ભારે ભૂપ.
જે કોઇ મુજને જીતશે, તે જાણું ધરદેવ;
પૂરણ પ્રીત કરી રમું, કરૂં બહુ વિધિ સેવ.

કરણાટકથી સંચરી, મન વિચારી મર્મ;
વાદ કરૂં હું પંડિતા, ઉદ્યમ વડું કે કર્મ.
રઢીઆળી રથપર ચઢી, જોયો મહારાષ્ટ્ર દેશ;
જીત્યા પંડિત જામના, કામરૂ કર્યો પ્રવેશ.
નૈપધ આવી નાર તે, જોયો દેશ બંગાલ;
જગન્નાથ તે નીરખવા, આવી છે તત્કાલ.
પાટણ નીરખ્યું પ્રેમશું, મધ્રકુ કેરો રાય;
ખુરાસાન મુલતાન થઇ, મારૂ દેશ પલાય.
મેદપાટથી કચ્છ નગર, આવી સોરઠ દેશ;
જીતી નાર સુલક્ષણી, જોબન બાળે વેશ.
દક્ષિણ જીત્યું દેખતાં, પૂર્વ પશ્ચિમ સાર;
કાશી દેશ કાશ્મીરતે, દેશ નિહાળ્યા ચાર.
પંડિત સરવે પારખ્યા, મને ન આવી વાત;
જાણી ખાણ વિદ્યાતણી, આવી છે ગુજરાત.
દેખી ગુર્જર દેશને, મનમાં વિસ્મય થાય;
પંડિતને માને નહીં, પાખંડી પૂજાય.
દ્રવ્યવાળો વિનતા કરે, ગુણીજનને નહી માન;
નાદ ભેદ જાણે નહી, નહીં જ્ઞાન નહી તાન.
તે નિર્ખિ હર્ખિ સંચરી, ચાલી ચતુર સુજાણ;
માલવ દેશે મોટો રવી, ઉજ્જેણી મેલાણ.
ચતુર નાદ ચંચળ, વસે, જાણે સઘળી નાર;
કનક કળશ શિરપર ધરી, વેતી ક્ષિપ્રા તે ઠાર.
નરનારી જોઇ ચાતુરી, જોયાં સુંદર વન;
વિદ્યાવંત બહુ વિપ્ર છે, જોઇ હરખ્યું મન.
નીરખ્યું નગર સોહામણું, પહોંતી મનની આશ;
રાજદ્વારે સંચરી, આણી મન ઉહ્લાસ.
પોળે ઉભો પોળીઓ, તેને કહી એક વાત;
હું આવી પરદેશથી, કહો જઇ રાયને ખ્યાત.

પ્રતિહારે જઇ પ્રેમશું, મુજરો કીધો રાય;
એઉ કરજોડી બોલિયો, બેઠી સર્વ સભાય.
કોઇએક આવી કામની, સ્વરૂપ અપરંપાર;
માગે હુકમ હજુરનો, ઉભી છે રાજદ્વાર.
રાય સુણી રળીયાતશું, ચટકે કીધી સાન;
તેડો રાજદરબારમાં, દઇને ઝાઝાં માન.
તત્ક્ષણ પળ્યો પોળીયો, આવી ઉભો ત્યાંહિ;
મહિપત તેડે માનસું, જાઓ સભા છે જ્યાંહિ.
ચાલી ચતુરા ચમકતી, મળવા માલવરાય;
મદભરી મહિલા ધસી, થનથન ધરતી પાય.
બીડી મુખમાં પાનની, સજ્યા સોળ શણુગાર;
સાહેલી સંગ સાતસેં, રુપતણો ભંડાર.
ઠમકમ ચાલે ચમકશું, ઝમઝમ વાગે જોર;
ધમધમ વાગે ઘુઘરા, કામતણી સમશેર.
ચંદ્રવદની મૃગલોચની, સિંહના સરખો લંક;
કામ ધનુષ શોભે ભલું, ભ્રગુટીકેરો વંક.
વરણાગી વેણી સજી, જાણે મણિધર નાગ;
દંત જાણે દાડમ કલી, અધુર પ્રવાલી ત્રાક.
સાડી પહેરી શોભતી, ઉર એકાવલ હાર;
કડકડતો છે કંચુવો, કસણ કસ્યાં છે ચાર.
ઉર ઉરોજ બે ઉદીયાં, બિલ્લીફળ આકાર;
જાણે ઢુંકાં તીરનાં, વ્રેહેનાં મારણહાર.
ભ્રગુટી કમાન કલોલશું, નેત્ર સુરંગીત બાણ;
કામીજનને મારિયાં, તત્ક્ષણ પૂર્ણ પ્રમાણ.
નખ શિખ શોભા નિરખતાં કહેતાં નાવે છેક;
કઇપેરે વર્ણન કીજીએ, મુખમાં જીભ્હા એક.
નારી નિરખે નેહસું, ધરતા મન આનંદ;
દ્રષ્ટી ન ચુકે તે થકી, જેમ ચકોર ને ચંદ.

કરણાટકથી સંચરી, મન વિચારી મર્મ;
વાદ કરે હું પંડિતા, ઉદ્યમ વડું કે કર્મ.
રઢીઆળી રથપર ચઢી, જોયો મહારાષ્ટ્ર દેશ;
છત્યા પંડિત જામના, કામરૂ કર્યો પ્રવેશ.
નૈષધ આવી નાર તે, જોયો દેશ બંગાલ;
જગન્નાથ તે નીરખવા, આવી છે તત્કાલ.
પાટણ નીરખ્યું પ્રેમશું, મધકુ કેરો રાય;
ખુરાસાન મુલતાન થઇ, મારૂ દેશ પલાય.
મેદપાટથી કચ્છ નગર, આવી સોરઠ દેશ;
છતી નાર સુલક્ષણી, જોબન બાળે વેશ.
દક્ષિણ જીત્યું દેખતાં, પૂર્વ પશ્ચિમ સાર;
કાશી દેશ કાશ્મીરતે, દેશ નિહાળ્યા ચાર.
પંડિત સરવે પારખ્યા, મને ન આવી વાત;
જાણી ખાણ વિદ્યાતણી, આવી છે ગુજરાત.
દેખી ગુર્જર દેશને, મનમાં વિસ્મય થાય;
પંડિતને માને નહીં, પાખંડી પૂજાય.
દ્રવ્યવાળો વિનતા કરે, ગુણીજનને નહી માન;
નાદ ભેદ જાણે નહી, નહીં જ્ઞાન નહી તાન.
તે નિર્ખિ હર્ખિ સંચરી, ચાલી ચતુર સુજાણ;
માલવ દેશે મોટો રવી, ઉજ્જેણી મેલાણ.
ચતુર નાદ ચંચળ, વસે, જાણે સઘળી નાર;
કનક કળશ શિરપર ધરી, વેતી ક્ષિપ્રા તે ઠાર.
નરનારી જોઇ ચાતુરી, જોયાં સુંદર વન;
વિદ્યાવંત બહુ વિપ્ર છે, જોઇ હરખ્યું મન.
નીરખ્યું નગર સોહામણું, પહોંતી મનની આશ;
રાજદ્વારે સંચરી, આણી મન ઉહ્‌લાસ.
પોળે ઉભો પોળીઓ, તેને કહી એક વાત;
હું આવી પરદેશથી, કહો જઇ રાયને ખ્યાત.

પ્રતિહારે જઇ પ્રેમશું, મુજરો કીધો રાય;
બેઉ કરજોડી બોલિયો, બેઠી સર્વ સભાય.
કોઇએક આવી કામની, સ્વરૂપ અપરંપાર;
માગે હુકમ હજુરનો, ઉભી છે રાજદ્વાર.
રાય સુણી રળીયાતસું, ચટકે કીધી સાન;
તેડો રાજદરબારમાં, દઇને ઝાઝાં માન.
તત્ક્ષણ પળ્યો પોળીયો, આવી ઉભો ત્યાંહિ;
મહિપત તેડે માનસું, જાઓ સભા છે જ્યાંહિ.
ચાલી ચતુરા ચમકતી, મળવા માલવરાય;
મદભરી મહિલા ધસી, થનથન ધરતી પાય.
બીડી મુખમાં પાનની, સજ્યા સોળ શણગાર;
સાહેલી સંગ સાતસેં, રુપતણો ભંડાર.
ઠમઠમ ચોલે ચમકશું, ઝમઝમ વાગે જોર;
ઘમઘમ વાગે ઘુઘરા, કામતણી સમશેર.
ચંદ્રવદની મૃગલોચની, સિંહના સરખો લંક;
કામ ધનુષ શોભે ભલું, ભ્રગુટીકેરો વંક.
વરણાગી વેણી સજી, જાણે મણિધર નાગ;
દંત જાણે દાડમ કલી, અધુર પ્રવાલી ત્રાક.
સાડી પહેરી શોભતી, ઉર એકાવલ હાર;
કડકડતો છે કંચુવો, કસણ કસ્યાં છે ચાર.
ઉર ઉરોજ બે ઉઠીયાં, બિલ્લીફળ આકાર;
જાણે ટુંકાં તીરનાં, વ્રેહેનાં મારણહાર.
ભ્રગુટી કમાન કલોલશું, નેત્ર સુરંગીત બાણ;
કામીજનને મારિયાં, તત્ક્ષણ પૂર્ણ પ્રમાણ.
નખ શિખ શોભા નિરખતાં કહેતાં નાવે છેક;
કઇપેરે વર્ણન કીજીએ, મુખમાં જીહ્વા એક.
નારી નિરખે નેહસું, ધરતા મન આનંદ;
દ્રષ્ટી ન ચુકે તે થકી, જેમ ચકોર ને ચંદ.

આસનની ઉંચાઇથી, નિરખે રાયજી રૂપ;
નારી આવી નીહાળતી, જ્યાં બેઠો છે ભૂપ.
કરજોડી ઉભી રહી, છોડી મનની લાજ;
મોહો કોડી મુજરો કર્યો, જય જય જય મહારાજ.
ચતુરાએ ચોદિશ ભાળિયું, નિરખી રાજ સભાય;
સૌનાં મન શીતલ હવાં, ઉલટ અંગ ન માય.
નારી શું નરપતિ વદે, કહો ક્યાં તમારો દેશ;
ક્યાંથી આવ્યાં ને ક્યાં જશો, ક્યાં કરવો પ્રવેશ.
કોણથકી ઉત્પન હવાં, કોણ તમારૂં નામ;
કોણ તમારો ઘરધણી, અમ સાથે શું કામ.
મહિપતિ શું નારી વદે, સાંભળ ભૂપતિ વાત;
કરણાટકથી આવિયાં, ગુણકા અમારી જાત.
કામકળા મૂજ નામ છે, જન નવ જાણે કોય;
જે પૂછ્યું કહે માહેરૂં, તે પતિ અમારો હોય.
નગર અનેકજ નિરખતી, આવી તારી પાસ;
પંડિત પણ છોડાવીયાં, પુતલાં બાંધ્યાં પચાસ.
નગર અનેકજ નિરખતી, આવી તુજની પાસ;
પંડિત સઘળા સાંભળ્યા, વસતા તારે વાસ.
પંડિત હોય તો પાઠવો, વાર મા લાવો લેશ;
નહિંતો આપો પૂતળું, (તો) જાઉં અમારે દેશ.
બીજું કામ કંઇ એ નહીં, કરૂં વિદ્યાશું વાદ;
નૃપતિ સભા નવખંડમાં, તેના ઉતારૂં નાદ.
નૃપતિ મન ચિંતા થઇ, એતો મોટું કામ;
જો આપીશું પુતળું, તો તો જાશે નામ.
પંડિત પુરા પાંચસેં, પૂછું તેને આજ;
કોઇ જીતે આ જુવતીને, રાખે મારી લાજ.
બીડું બાસઠ પાનનું, બેઠા પંડિતરાય;
કર સોંપ્યું પરધાનને, ગયો સુબુદ્ધિ ત્યાંય.

પંડિત સૌ પાછા પડે, કોઇ નવ ઘાલે હામ;
શિવશર્મા સનમુખ થયો, કરવા મોટું કામ.
પાન સુબુદ્ધિ કર થકી, લઇ ચડાવ્યાં શીશ;
લખ્યું હશે તે ત્યાં થશે, જે કરશે જુગદીશ.
અતી ઉમેદથી, ઉઠીઓ, હરખ્યો હઇડાં માંહ્ય;
હું જીતું એ નારને, દેખે સર્વ સભાય.
માન ઘણું દીધું મહિપતે, તત્ક્ષણ ફૂલ્યું તન;
પ્રિતે પાસે બોલાવિયો, આપ્યું અર્ધ આસન.
માન ઘણું મહિપત વદે, જીત્યાનો જશ લેશ;
જે પુછે એ પ્રેમદા, તેનો ઉત્તર દેશ.
વાડવ વિનતાને કહે, મુજ સામું શું જોય;
પુછી લે જે પૂછવું, જે મન ઇચ્છા હોય.
છોડી નાંખ એ પુતળાં, શીદ વેંઢારછ ભાર;
જીતું છું સૌ દેખતાં, ઉતારૂં અહંકાર.
રાખીશ માં કોઇ ઓરતો, પુછ્યે વિપરીત વાત;
સંદેહ ભાગું સર્વદા પ્રસન્ન સારદા માત.
પ્રશ્ન–પંડિતને કહે પદ્મણી, સાંભળ દ્વિજ એક ધર્મ;
પ્રથમ પુછું એટલું, ઉદ્યમ વડું કે કર્મ.
ઉત્તર–દ્વિજ હરખ્યો મનમાં હસે, વસે રૂદેમા બોલ;
શાસ્ત્ર વચન તેં પુછિયું, હું કરૂં તેનો તોલ.
શાબાશ પદ્મણી પુછ્યું ભલું, કોઇથી નવ કહેવાય;
હું કહું તુજને આજ એ, જેથી સંદેહ જાય.
રામાશું ઋષિજી વદે, ભાંગુ નિ:સંદેહ;
પૂછ બીજું કંઇ પૂછવું, મન ઇચ્છા હોય જેહ
વચન સુણી હરખી તદા, નિરખી દ્વિજનું રૂપ;
સરખી ભેટ મળી મુજને, વરખીત ભારે ભૂપ.
પ્રશ્ન–કરજોડી કહે કામની, સાંભળજો દ્વિજ રાય;
કોને કહીએ ચતુર નર, તેહ બતાવો ત્યાંય.

પંડિત તે કોને કહું, મૂરખ કોણજ હોય;
ધનપતિ તે કોને કહું, કોણ દરિદ્રિ સોય.
કોણ સુખી કોણ દુખીયા, કોણ કાયર કોણ શૂર;
કોણ મૂવો કોણ જીવતો, કોણ નિકટ કોણ દૂર.
કોણ વાત અચરત કહે, કોણ રાજા કોણ રંક;
ઉત્તર આપો એટલો તો, વાળો આડો અંક.
તખત થયા સુણતાં સહુ, જેમ ચિત્રામણ લેખ;
લક્ષણીએ મહા આગળી, દીસે બુધ વીસેખ.
ઉત્તર–વિપ્ર કહે વનિતા સુણો, રૂદે ધરી બહુ ધ્યાન;
તેં પૂછ્યું તે હું કહું, શાસ્ત્રતણું જે જ્ઞાન.
ખાટો તુરો ખટરસ, નવરસ ચતુર અનેક;
ખીર નીર કરે જૂજવાં, હંસ ચતુર છે એક.
પય પાણી કરે એકઠાં, મેલે હંસ હજુર;
દૂધ દૂધ પ્રાસન કરે, પાણી મેલે દૂર,
ચતુર પુરૂપ તો એક છે, તેં પૂછ્યા બહુ ભેદ;
અનુક્રમે ઉત્તર આપિશું, જે વાણી બોલે વેદ-
નિર્ણય શાસ્ત્ર તણો કરે, જાણે સર્વ વિવેક;
એવા પંડિત અતિઘણા, હરીગુણ જાણે એક.
કીર્તિ આપતણી કરે, ધરે વ્રથા શીર ભાર;
મરે પરસ્ત્રીના સ્નેહથી, ડરે ન ચિત્ત લગાર.
એવા મૂરખ કેટલા, કહેતાં ન આવે પાર;
પરિબ્રહ્મને પૂજે નહીં, તે મૂરખ અવતાર.
હયપતિ ગજપતિ રથપતિ, સિંહાસનપતિ જેહ;
પુત્રદારા પરિવારશું, લક્ષ્મી ને વળી નેહ
એવા ધનવંત અતી ઘણા, કહેતાં નાવે છેહ;
રામનામ ગાંઠ ગર્થ છે, મોટો ધનવંત તેહ.
આસનાવાસના જેમાં નહી, આળસ ઊંઘ હોય અંગ;
વિપ્ર જઇ યાચે યાચના, થાય ઘણું માન ભંગ.

એમ અધિકાર દરિદ્રિઓ, એવા અપરંપાર;
ગર્થ ઘણો દાતા નહીં, તે દરિદ્રનો સરદાર.
સંપ સહોદરમાં ઘણો, દેહ નિરોગી હોય;
નવ જાવું પરદેશમાં, સુખિયો કહિયે સોય.
સંતોષી સબળો સુખી, એવા સુખી હજાર;
જેને માથે રણ નહીં, સુખિયાનો સરદાર.
મુરખ સુત છે જેહનો, વિધવા કન્યા હોય;
ચતુર વસે કુગ્રામમાં, મોટો દુઃખિયો સોય.
દુઃખી કહું હું કેટલા, સાંભળ શામા વાણ;
ભૂખ દુઃખ કુભારજા, એ દુઃખિઓ પરમાણ.
બ્રાહ્મણ જળથી ઓસરે, ક્ષત્રી રણથી જાય;
વૈશ્ય ડરે વેપારથી, તે કાયર કહેવાય.
કાયર કહેતાં બોલીયેં, મોટો કાયર જેહ;
ઘેર અભ્યાગત આવિયો, આદર ન કરે તેહ.
શૂરા જોદ્ધા રણ મધે, પરકાજે દે પ્રાણ;
બોલે રાજસભા વિષે, જીત્યા જશ સુજાણ.
કરે વ્હાર જે રંકની, ન કરે આપ વખાણ;
થોડું ધન ખરચે ઘણો, તે શૂરો પરમાણ.
મૂરખ તે પહેલો મૂવો, બીજો જેને રોગ;
ત્રીજો પરદેશી મૂવો, ચોથો પરવશ ભોગ.
મૃત્યુક એવાં અતીઘણાં, તેમાં નહીં કંઈ ભેદ;
મોટુંમર્ણ દરિદ્રનું, વાણી બોલે વેદ.
કોઈ દુઃખી કોઈ સૂખીયા, ચીરંજીવ નહીં કોય;
જેનીજશ કીર્તિ સદા, તે તો જીવ્યો સોય.
દશ ઇંદ્રિ છે દેહમાં, જેણે શોભે તન;
સરવે શોભે વેગળું, સદા સમરપી મન.
દૂર દેશ વસે ઘણા, દૂર સમૂદ્રનું પૂર;
જેશું મન માન્યું સદા, તે પાસેથી દૂર.

દુનિયા દેખે ડૂબતી, ડરે ન દિલ લગાર;
એહ મુવા મરવું નથી, અચરત એહ અપાર.

એક રાય પૃથ્વીપતિ, બીજો ધનવંત જેહ,
એવા રાજા અતિઘણા, મોટો રાજા મેહ.

રંક પશુ પરવશ પડયું, બીજું બાળ કહેવાય;
રંક શિરોમણિ કન્યકા, જ્યાં આપે ત્યાં જાય.

વચન સુણી વાડવતણાં, વનિતા કહે ધન્ય ધન્ય;
જે મેં પૂછ્યું તે તમો કહ્યું, માન્યું મારૂં મન.

પ્રશ્ન—વળી વીપ્ર પૂછું તુને, તારી બુધ પવિત્ર;
સાચું બોલે સુલક્ષણા, કોણ શત્રુ કોણ મિત્ર.

શું રૂડું છે સર્વથી, ભુંડું શું કહેવાય;
સગું સહોદર કોણ છે, વહાલું તે શું થાય.

ઉત્તર—વાણી તે વિપ્ર વદે વળી, વળી વળી મન આનંદ;
શત્રુ છે તુજ દેહમાં, તેહ બતાવું ફંદ.

ક્રોધ લોભ મહા મોહ છે, મદ મત્સર અહંકાર;
તેથી મોટો કામ છે, શત્રુ તણો સરદાર.

અજીત જીતાએ નહીં, નાખે નર્કને ઠામ;
માટે સૌકો જાણજો, મોટો શત્રુ કામ.

આપણશું જે નેહ કરે, કહે મનડાની વાત;
રાજદ્વારે રણ વિષે, જેહ કરે સંગાત.

મિત્ર કહીએ તેહને, જેની બુદ્ધિ પવિત્ર;
વિપત્તિ સમે અળગો નહીં, તે છે મોટો મિત્ર.

ખાવું પીવું ખર્ચવું, મોટમ પદવી માન;
સૌથી સારૂં ખર્ચવું, પંચે કર્યું પ્રમાણ.

ભુડું કરવું કાસદું, ભુંડો વેહેવો ભાર;
સૌથી ભુડું માગવું, સુમ કેવો દાતાર.

સગો બાપ ને બેટડો, સગો કામની કંથ;
સગો સ્વારથ જાણવો, ચતુરા વિચારો ચંત.

વહાલું બાલક પારણે, વહાલી નારી નેટ;
કરી પરિક્ષા પંડિતે, પૂરણ વહાલું પેટ.

શાબાશ શાબાશ શ્યામા કહે, ઉત્તર આપો એક;
પ્રશ્ન–સૌથી મોટો કોણછે, નાનો કોણ વિશેક.

ઉત્તર–મોટો શ્રીમંત સૃષ્ટિમાં, મોટો ધનવંત રાય;
મોટો દાતા સર્વથી, કીર્તિ ન ચિત્તમાં ચ્હાય.

નાનો નિરધન નિર્ગુણી, નાનો દુ:ખ સમેત;
સૌથી નાનો નાતે તજ્યો, સાંભળજે ધરિ હેત.

કામકળા કલોલશું, કહે સુણ બ્રાહ્મણ મર્મ;
પ્રશ્ન–વાત કરો વિસ્તારશું, જે ઉદ્યમ વડું કે કર્મ.

વચન કહેજો વિચારથી, હું નહીં રાખુ લાજ;
નહી રાખું શર્મ સભાવિષે, લાજથી વણસે કાજ.

ઉત્તર–શીવશર્મા કહે સુંદરી, સાંભળ ચતુર સુણજાણ;
વડું કર્મ ઉદ્યમથકી, બોલે વેદ પુરાણ.

કર્મતણી ગત અવનવી, નીરધનિયાં ધન હોય;
કર્મકરે જે કામિની, નકરે બીજો કોય.

મૂર્ખને કર્મ કવિ કરે, રંકને બેસાડે રાજ;
કર્મ કર્મ ને કર્મ એ, ઉદ્યમ તે કુણ કાજ.

કોપ કરી કહે કામની, ઉદ્યમ મોટો થાય;
હું વખાણું તેહને, સાંભળો પંડિત રાય.

ઉદ્યમ કરતાં નિરખીયાં, સૌ કો રંક ને રાય;
કોણ રહ્યાં એવું કહી, જે કર્મ કરે તે થાય.

જો જાણો તો કહો મુને, ન કરો મનમાં ખેદ;
સભા સહુકો દેખતાં, ભાંગું તમારો ભેદ.

ઉદ્યમ ઉદ્યમ ઉદ્યમ મળી, અદકો સૌથી આપ;
કર્મ બિચારૂં બાપડું, ઉદ્યમ પૂર પ્રતાપ.

દુનિયા દેખે ડૂબતી, ડરે ન દિલ લગાર;
એહ મુવા મરવું નથી, અચરત એહ અપાર.
એક રાય પૃથ્વીપતિ, બીજો ધનવંત જેહ,
એવા રાજા અતિઘણા, મોટો રાજા મેહ.

રંક પશુ પરવશ પડયું, બીજું બાળ કહેવાય;
રંક શિરોમણિ કન્યકા, જ્યાં આપે ત્યાં જાય.

વચન સુણી વાડવતણાં, વનિતા કહે ધન્ય ધન્ય;
જે મેં પૂછયું તે તમો કહ્યું, માન્યું મારૂં મન.

પ્રશ્ન—વળી વીપ્ર પૂછું તુને, તારી બુધ પવિત્ર;
સાચું બોલે સુલક્ષણા, કોણ શત્રુ કોણ મિત્ર.

શું રૂડું છે સર્વથી, ભુંડું શું કહેવાય;
સગું સહોદર કોણ છે, વહાલું તે શું થાય.

ઉત્તર—વાણી તે વિપ્ર વદે વળી, વળી વળી મન આનંદ;
શત્રુ છે તુજ દેહમાં, તેહ બતાવું ફંદ.

ક્રોધ લોભ મહા મોહ છે, મદ મત્સર અહંકાર;
તેથી મોટો કામ છે, શત્રુ તણો સરદાર.

અજીત જીતાએ નહીં, નાખે નર્કને ઠામ;
માટે સૌકો જાણજો, મોટો શત્રુ કામ.

આપણશું જે નેહ કરે, કહે મનડાની વાત;
રાજદ્વારે રણ વિષે, જેહ કરે સંગાત.

મિત્ર કહીએ તેહને, જેની બુદ્ધિ પવિત્ર;
વિપત્તિ સમે અળગો નહીં, તે છે મોટો મિત્ર.

ખાવું પીવું ખર્ચવું, મોટમે પદવી માન;
સૌથી સારૂં ખર્ચવું, પંચે કર્યું પ્રમાણ.

ભુંડું કરવું કાસદું, ભુંડો વેહેવો ભાર;
સૌથી ભુંડું માગવું, સુમ કેવો દાતાર.

સગો બાપ ને બેટડો, સગો કામની કંથ;
સગો સ્વારથ જાણવો, ચતુરા વિચારો ચંત.

વહાલું બાલક પારણે, વહાલી નારી નેટ;
કરી પરિક્ષા પંડિતે, પૂરણ વહાલું પેટ.

શાબાશ શાબાશ શ્યામા કહે, ઉત્તર આપો એક;
પ્રશ્ન–સૌથી મોટો કોણછે, નાનો કોણ વિશેક.

ઉત્તર–મોટો શ્રીમંત સૃષ્ટિમાં, મોટો ધનવંત રાય;
મોટો દાતા સર્વથી, કીર્તિ ન ચિત્તમાં ચ્હાય.

નાનો નિરધન નિર્ગુણી, નાનો દુઃખ સમેત;
સૌથી નાનો નાતે તજ્યો, સાંભળજે ધરિ હેત.

કામકળા કલોલશું, કહે સુણ બ્રાહ્મણ મર્મ;
પ્રશ્ન–વાત કરો વિસ્તારશું, જે ઉદ્યમ વડું કે કર્મ.

વચન કહેજો વિચારથી, હું નહીં રાખુ લાજ;
નહી રાખું શર્મ સભાવિષે, લાજથી વણસે કાજ.

ઉત્તર–શીવશર્મા કહે સુંદરી, સાંભળ ચતુર સુણજાણ;
વડું કર્મ ઉદ્યમથકી, બોલે વેદ પુરાણ.

કર્મતણી ગત અવનવી, નીરધનિયાં ધન હોય;
કર્મકરે જે કામિની, નકરે બીજો કોય.

મૂર્ખને કર્મ કવિ કરે, રંકને બેસાડે રાજ;
કર્મ કર્મ ને કર્મ એ, ઉદ્યમ તે કુણ કાજ.

કોપ કરી કહે કામની, ઉદ્યમ મોટો થાય;
હું વખાણું તેહને, સાંભળો પંડિત રાય.

ઉદ્યમ કરતાં નિરખીયાં, સૌ કો રંક ને રાય;
કોણ રહ્યાં એવું કહી, જે કર્મ કરે તે થાય.

જો જાણો તો કહો મુને, ન કરો મનમાં ખેદ;
સભા સહુકો દેખતાં, ભાંગું તમારો ભેદ.

ઉદ્યમ ઉદ્યમ ઉદ્યમ મળી, અદકો સૌથી આપ;
કર્મ બિચારૂં બાપડું, ઉદ્યમ પૂર પ્રતાપ.

ઉદ્યમવાદીનું સિદ્ધાંત.

ચોપાઇ.

કામકળા કહે સાંભળ બ્રહ્મ, ઉદ્યમથી અદકું નહીં કર્મ
સઘળા લોક ઉદ્યમવશ હોય, કર્મ સારૂ બેસે નહીં કોય.
મથુરાપુર નગરનું નામ, સુરસેન રાજાનું ઠામ;
તેમાં વિપ્ર વસે બે ભ્રાત, સત્યવાદી રૂડા સાક્ષાત.
બુદ્ધિ વિવેક ને વિદ્યાવંત, સાધુ શિરોમણિ રૂડા સંત;
એક નારાયણ બીજો નરહરિ, પતિવ્રતા બેને સુંદરી.
નારાયણ કહે મોટું કર્મ, નરહરિ લે ઉદ્યમનો મર્મ;
વાદ કરે બે બાંધવ ઘણો, સંદે ભાગે નહીં તે તણો.
વાદ કરતાં બેહુએ ગયા, રાજસભામાંહે પરવર્યા;
રૂડો પ્રતાપ રાજા તાહરો, ચૂકાવો ન્યાય માહરો.
સભા મધ્યે પંડિત જેટલા, ઊઠીને નમીયા તેટલા;
રાજાએ દીધાં બહુ માન, જાણી વિપ્ર તણા સંતાન.
રાજા કહે સીધ્યાં મુજકાજ, માનુભાવ પધાર્યા આજ;
અમ સરખું કોઇ કારજ કહો, સુખેથી સભામાં રહો.
વિપ્ર કહે રાજા સુણ મર્મ, મોટો ઉદ્યમ કે મોટું કર્મ;
એટલો ન્યાય ચુકાવતું આજ, નહીંતો દેહ કરીશું ત્યાજ.
અસત્યવાદી થાશો આપ, બેસશે બ્રહ્મહત્યાનું પાપ;
રાય સુણીને છાનો રહ્યો, પ્રત્યુત્તર તેમને નવ કહ્યો.
પંડિત પૂછ્યા રાયે ઘણા, સંદે નવ ભાગ્યા તેહ તણા;
ના કહેતાં બ્રાહ્મણ દે શ્રાપ, જૂઠું કહેતાં લાગે પાપ.
રાત દીવસ વિચારજ કરે, કોથી અરથ એકે નવ સરે;
વડો વજીર વનમાળી નામ, ત્યાં કહી ઊઠ્યો એકે ઠામ.
પંડિતનો કરવાને સંચ, રાજાશું રમિયો પરપંચ;
સુનું મન્દિર એક વિશાલ, ઓરડા આઠ ઊંચું ચોમાલ.
અગોચર મેલી સૂખડી, જે ખાવે ભાંગે ભૂખડી;
કોરી ગાગર ઉદકની હતી, અગોચર મેલી ચપણછતી.

પછી વિપ્રના તેડ્યા તન, બંધાવ્યાં તેમનાં લોચન;
નિર્ભય થઇ બાંધ્યા ચોપાસ, નહીં આંખે દેખ્યાની આશ.
કરી મોહોર બાંધ્યા બે બંધુ, ઉદ્યમ કર્મ વિદ્યાના સિંધુ;
સુના મન્દિરમાં મેલ્યા બેય, શીવશર્માને ગુણકા કહેય.
સંપુટ કીધાં તેના બાર, જોઇયે કોણ પામેછે અહાર;
જોઇયે કોને રહે છે ધીર, જોઇયે કોણ પીએછે નીર.
એક દિવસ તે સ્થાનક રહ્યા, ક્ષુધા તૃપાથી દુખિયા થયા;
કર્મવંત તો પોઢી રહ્યો, ઉદ્યમી ઉદ્યમ અર્થે ગયો.
કર્મા કહે કોણ ઉદ્યમ કરે, આમાં જે જાએ તે મરે;
ઉદ્યમી કહે ઘેલો તું આજ, ઉદ્યમથી સરશે સૌ કાજ.
માંડી તેણે ખણ ખોલણ ઘણી, બેસી રહ્યો ત્યાં કર્મનો ધણી;
ભીત ભંડાર મેડી ને મેહેલ, ઉદ્યમ આગળ સઘળું સેહેલ.
લીધો પાર તે મંદિરતણો, જેને નેહ ઉદ્યમશું ઘણો;
તેને ત્રુઠ્યા શ્રીભગવાન, આપ્યાં હાથ મેવા પકવાન.
કોરી ગાગર શીતલ જળ જેહ, આવી હાથ ઉદ્યમી ને તેહ;
ગાંઠે બાંધી આવ્યો ત્યાં, ક્ષુધાવંત બેઠો છે જ્યાં.
પોતે ભક્ષ કર્યું તે ઘણું, તૃપ્ત થયું ઉદર તેતણું;
વળતી મનમાં આવી દયા, પ્રસન બાંધવ ઉપર થયા.
હસી હાથમાં આપ્યો અહાર, કર્મિએ આરોગ્યો તેણે ઠાર;
સુરજ ઉગ્યો ને વીતી રાત, કાઢ્યા બહાર થયે પરભાત.
છોડયાં નેત્રને પૂછીવાત, તમો સાચું બોલો સાક્ષાત;
રાત દિવસનું કહોને દુઃખ, કેમ વેઠાણી ભુંડી ભૂખ.

દોહરા.

વિપ્રકહે સુણ નરપતિ, સાચું કહું તમ સાથ;
દુઃખ ન આવે ઢુકડું, ઉદ્યમ મારે હાથ.
ઉદ્યમ કર્યો મેં અતિઘણો, ત્રુઠ્યા શ્રી ભગવાન;
ક્ષુધાતણું દુઃખ ટાળિયું, ભક્ષ કર્યાં પકવાન.
પરમારથ પ્રીતે કરૂં, નારાયણશું નેહ;
સોપ્યું હાથ તે વિપ્રને, સંનોપાણો એહ.

પેટ ભર્યું પેલે કર્મિએ, આખર જોડયા હાથ;
ઉદ્યમ અદકો એ થકી, કર્મતણો શો સાથ.
કામકળા કહે વિપ્રને, મન વિચારી જોય;
ઉદ્યમથી જે નીપજે, કરે ન બીજો કોય.
શીવશર્માં કહે સાંભળો, કર્મતણી કહું ગત;
ઉદ્યમ કર્યો તો ઉંદરે, કહું તેની ઉતપત.
કામકળા કહે કહો મુને, કર્મ તણો વિસ્તાર;
સભા રહી તે સાંભળી, હું પામું તેનો પાર.

कर्मवादीनुं सिद्धात.

ચોપાઇ.

શીવશર્માં કહે સુણ સુંદરી, વાતકહું તુજને વીસ્તરી:
દક્ષિણદેશ જોટીયાળું ગામ, વિષ વાદી રહેવાનો ઠામ.
બાજીગર વાદી કહેવાય, મંત્ર જંત્ર તણો એ રાય;
સર્પ સાહીને ઘરમાં ધરે, જડી બુટીનાં કારજ કરે.
અઘોર વનમાં વાદી ગયો, પહાડપર્વત ઉપર જઇ રહ્યો:
મુરલીનો ત્યાં કીધો નાદ, આવ્યો સર્પ સુણવા તે સાદ.
વાદીયે તેને તત્ક્ષણ ગૃહ્યો, પોતાને મંદિર જઇ રહ્યો;
લાવ્યો વાંસનો કરંડ આપ, તેમાં ઘાલ્યો મણિધર સાપ.
નવ મેલ્યું ભોજન કે નીર, પામ્યો દુઃખ તે સર્પ શરીર;
ઉદ્યમ સર્પ તે શાનો કરે, કર્મ અનુસારે તે પરવરે.
વિશ્વાસ રાખે કર્મજ તણો, મળશે ભક્ષ મુજને બહુ ઘણો;
કર્મ જોરે લંકા લૂટશે, કર્મ બંધનથી છુટશે.
તો તેના ઘરમાં ઉંદરઘણા, વિશ્વાસ રાખે તે ઉદ્યમતણા;
કર્મ તેતો ત્રણવત ગણે, ઉદ્યમભાવથી ભારે ભણે.
ઉંદર એક હુતો તે ત્યાંહે, રહેતો વાદીના ઘરમાંહે;
શીર મોટો ચોટો ચાંકડો, મૂછમોટિ છોટો છાંકડો.

કાપે કાપડ કોડી ઘણી, નવં આણે બીહીક કોઇ તણી;
ઉદ્યમ પર જેને છે મંન, નાખે ઉઘાડી ઢાંકયાં અન્ન.

ઘી ગોળ ને વળી ગોરસ ખાય, એ છે ઉદ્યમ કેરો રાય;
એક દીન મન કર્યો વિચાર, લાવું આજ અદકેરો આહાર.

દાણા દૂણી કોણ જ ખાય, અદકો ઉદ્યમ કરવા જાય;
એમ ધારી ચાલ્યો પરચંડ, જ્યાં ઢાંકી મેલ્યો તો કરંડ.

દેખી કરંડ રળીઆત જ થાય, ઉલટથી આઘેરો જાય;
એમાં દીસે છે સુખડી, કાઢી ખાઊં ભાંગે ભૂખડી.

એમ કરી લાગ્યો કાપવા, વહાલાંને વહેંચી આપવા;
પાડી છિદ્ર ને પેઠો માંહે, કર્મી સર્પ બેઠો છે જ્યાંહે.

વદન વિકાસ્યું તેહજતણું, પેઠો ઉંદર લેવા ઘણું;
ગળ્યો મૂષક ને ભાંગી ભૂખ, કર્મે તેનાં ટાળ્યાં દુઃખ.

પામ્યો સુખ શરીરે સાર, પાડયું છિદ્ર ને આવ્યો બહાર;
પામ્યો સુખ તે ઉંદર ગળ્યો, જઇ સજ્જન સૌ કોને મળ્યો.

ઉદ્યમી ઉદ્યમ એળે ગયો, કર્મવંત તે આગળ થયો;
કર્મ કરે તે ન કરે કોય, કામકલા વિચારી જોય.

ઉદ્યમી હંકારે છે વહાણ, કર્મે બૂડે કે ખૂવે પ્રાણ;
ઉદ્યમી વાવવા ખેતર પડે, સૂકે કે ઉભેલો પડે.

ઉદ્યમી ગાડીને ભારે ભરે, વાટે લુંટે કે બળદ જ મરે;
કરે હજારો ઉદ્યમ મોટ, ભાંગે ગરાસ કાં આવે ખોટ.

ઉદ્યમ શું કરશે એ મર્મ, જીતે સર્વથકી એ કર્મ;
પંડિત બોલ એમ બોલ્યો અતીશ, ચઢી રામાને સબળી રીશ.

અરે પંડિત તું મૂર્ખજ હોય, ઉદ્યમથી મોટું નહીં કોય;
કર્મ નહાનું કેટલુંએ કઠોર, ઉદ્યમ શાહા ને કર્મ જ ચોર.

ઉદ્યમ રાય ને કર્મજ રંક, હારે કર્મ તે આડે અંક;
તે તો એક દેખાડું શાખ, દેખાડું હોયે અભિલાખ,

પ્રમાણ બીજા પંડિત કરે, ઉદ્યમ આગળ કર્મ પાણી ભરે;
ઉદ્યમ સઘળે છે સમર્થ, બ્રહ્મા વિષ્ણુ જાણે અર્થ.

દોહરો.

પંડિતને કહે પદ્મણી, મનમાં થઇ લયલીન;
વાત કહું ઉદ્યમ તણી, જેમ બગલે ખાધાં મીન.
વિપ્ર તો દે હોંકારડો, સાંભળે સર્વ સભાય;
કામકળા મુખ ઉચ્ચરે, ઉદ્યમનો મહિમાય.

उद्यमवादिनुं बीजुं सिद्धांत.

ચોપાઈ.

કામકળા કહે જોડી હાથ, એક કહું ઉદ્યમની વાત;
હીમાચળ પાસે એક વન, તે જોતાં હરખાયે મન.
આંબા જાંબું ને પીપળા, વડ વિવેકી દીસે વડા;
કોયલ મોર ટહૂકા કરે, તે સાંભળતાં હઇડું ઠરે.
એક સરિતા કેરે તીર, મોટો વડ છે ઘોર ગંભીર;
વડ ઊંચો છે જોજન એક, શાખા તેની છે વિશેક.
તે ઉપર બગલાનો ઠામ, મોટો બગ એક ધર્મી નામ;
વૃદ્ધ થયો ને થાકયો દેહ, ભક્ષ ભોજન મળે નહીં તેહ.
બીજા બગ સૌ ચરવા જાય, પેલો બેઠો તે નવ ઊઠાય;
સંભાળે પોતાનું કર્મ, ઉદ્યમનો નવ રાખે મર્મ.
સ્ત્રી પુત્ર તો રીસજ કરે, લાવી કષ્ટે ને પેટજ ભરે;
નારી કહે કાંઇ ઉદ્યમ કરો, કર્મ તણો તો નહીં આશરો.
વૃદ્ધ બગ કહે વિનતાને વાણ, મુરખ સહુ તમો છો અજાણ;
જે લખ્યું હોય કર્મજ માંય, કોટી ઉપાયે પરૂં ન થાય.
સ્ત્રીને રીશ ચઢી છે ઘણી, કર્મ સારૂ બેસી રહે ગણી;
ખાવા પીવા ન આપ્યો આહાર, કર્મી દુઃખ પામ્યો તે ઠાર.
કર્મ ઉપર રાખ્યું છે મન, પાંચ દિવસ ન પામ્યો અંન;
પેટ અંગ સહુ ગળી ગયું, ઉદ્યમ ઉપર મનડું થયું.
બગલો કહે સ્ત્રી સાંભળ વાત, તું કહે તે કરૂં સાક્ષાત;
કર્મ ઉપર આવ્યો છે કોપ, તુજ વચન કરૂં નહીં લોપ.

સ્ત્રી કહે સત્ય કહું મહારાજ, ઉદ્યમ કરે તે પામે રાજ;
કર્મી ઉદ્યમ કરવા ગયો, મહા સરોવરપર જઇ રહ્યો.
નિર્બળ છે તેનું શરીર, જઇ બેઠો સરોવર તીર;
રંક સરખો થઇ બેસી રહ્યો, એમ કરતાં દિવસ એક ગયો.
સરોવરમાં છે મચ્છ અપાર, મનમાં પોતે કર્યો વિચાર;
બગલો તો મહા જ્ઞાની છે, જાતિ સ્વભાવ મૂકે નહિ તે.
પાપનો થાય છે પશ્ચાત્તાપ, માટે મૂક્યો અધર્મ આપ;
મોટા મચ્છ હતા જેટલા, આવ્યા બગ પાસે તેટલા.
કરી પ્રણામ ને ઉભા રહે, કુશલ છે એમ મુખથી કહે;
ધર્મી બગલે ધુણાવ્યું શીશ, પૂછે મચ્છને તેને દીશ.
મચ્છ કહે મામા બગ સુણો, મનની વાત અમ આગળ ભણો;
બગ કહે સુણો મચ્છ સહુ, તમારૂં દુઃખ હૈડે છે બહુ.
મુજને દુઃખ છે તમારૂં ઘણું, દાઝે છે હઇડું અમતણું;
પૂછે મચ્છ શી છે એ વાત, તે વિસ્તારીને કહો ખ્યાત.
આજ હું ધર્મ લોકમાં ગયો, સાંભળી વાત મહા દુઃખિયો થયો;
બાર વરસ નહીં આવે મેહ, દુઃખ પામશે તમારી દેહ.
શીતળ સરોવર સૂકાઇ જશે, શી ગત ભાણેજાંની થશે;
સુકાશે સરોવરનું નીર, સર્વે મરશો આણે તીર.
કુડું વચન એમ બગલે કહ્યું, મચ્છ બિચારે સાચું લહ્યું;
કહે મચ્છ અમને સુખ થાય, મામા એવો કરો ઉપાય.
તમો સમર્થ છો પંખીના ધણી, અમ પગ વિનાનાને ચિંતા ઘણી;
બગલો બોલ્યો ક્ષણું એક રહી, મનમાં કપટ ને રાંકડો થઇ.
આવો અમો વસું છું જ્યાં, અખુટ સરોવર છે એક ત્યાં;
અખુટ સરોવર કેરૂં નીર, સુખે રહો સહુ તેને તીર.
મચ્છ મનમાં વિચારજ કરે, ત્યાં જાવાની મનસા ધરે;
પંથ વેગળો કેમ જવાય, ચરણ વિના અમે કેમ ચલાય.
કહે બગ બેસો ખાંધે ચઢી, પહોંચાડું સરોવર આ ઘડી;
એ ચારેક તે ઉપર ચઢે, અદકા ધરડે નહીં ઉપડે.

મચ્છ લઈને ઘેરજ જાય, સર્વનાં મન રળિયાત જ થાય;
બગ જીવ્યો નારી છોકરાં, સર્વે પરિવાર જીવ્યાં ઉછર્યાં.
ડાહ્યો એક આપે ઉચ્ચરે, મન ગમે તે પોતાને કરે;
એની સાથે જે કોઈ જાય, તેને બગલો નિશ્ચે ખાય.
એ ઉદ્યમ કરવા આવિયો, ફંદ કરી એ તો ફાવિયો;
એ કરે છે એની રીત, મચ્છને એને ક્યાંની પ્રીત.
મચ્છ નવ સમજ્યા બીજા મર્મ, જાણે નહીં બગલાનું કર્મ;
લખ્યું હશે જે કર્મ જ માંય, એમ કહી બગ સાથે જાય.
નિત્ય ચારો લઈને જાય, આઘો જઈને તેને ખાય;
વળી બીજે દિન આવે ફરી, ચાર મચ્છ લઈ જાયે હરી.
ઘર જઈને કહે સાચો મર્મ, મારો ઉદ્યમ ને તમારૂં કર્મ;
બીજે દિવસે આવી રહે, દીલ વારૂ કુશળ છે કહે.
કહે સંદેશો કહાવ્યો છે મચ્છે, અમો અહીંઆં રહું છું સુખે;
કર્મવંતા મચ્છ આગળથી જાય, જો જો ઉદ્યમનો મહિમાય.
બગલે જઈને સ્ત્રીને કહ્યું, ઉદ્યમ કરતાં દુઃખડું ગયું;
કર્મ સારૂં બેસી રહ્યો નેટ, ત્યારે નહોતું ભરાતું પેટ.
થોડે થોડે સૌ આવશે, એક વર્ષ સુધી ચાલશે;
કામકલા કહે સાંભળ ઋષિ, કર્મી મચ્છ થયા ત્યાં દુઃખી.
ધર્મી બગલાનો એ મર્મ, ઉદ્યમ આગળ હાર્યું કર્મ;
સૌ સભા સાંભળી રહી, રાજાને મન ચિંતા થઈ.
રખે નારી જીતીને જાય, ઉદ્યમનો વાંચી મહિમાય;
શિવશર્મા કહે સાંભળો રાજ, રખે ચિંતા કરતા આજ.
કર્મ માળીએ બેસીને જોય, ઉદ્યમ તે દેખીને રોય;
અમૃત રૂડાં કર્મી ખાય, ઉદ્યમી દેશ વિદેશે જાય.
એ વાત તો શાસ્ત્ર જ તણી, કહું કથા એ ઉદ્યમ જ તણી.

કર્મનું સિદ્ધાંત વીજું.

દોહરો.

વચન સુણી વનિતા તણું, બોલ્યો વિપ્ર વચંન;
વાત કહું છું કર્મની, જેમ માને તારૂં મંન.

સૌથી મોટું કર્મ છે, સાચું કહું આ દિશ;
નિરભાગી એક વરતિયો, ભાગ્યું જેનું શીશ.
કામકળા સુણ કામિની, સંદેહ તારો જાય;
ઉદ્યમ કરવા સંચરે, કર્મહીણો દુઃખાય.

ચોપાઈ.

શુભ વાણી વિપ્રે ઉચરી, શુણજે તું સલુણી સુંદરી;
મહિથલપુર એક નગ્ર અનૂપ, પદ્મસેન તેનો છે ભૂપ.
છત્રીસ લક્ષણ ને ગુણવંત, સાધુ શિરોમણિ રૂડો સંત;
પદ્મકેતુ તેનો પરધાન, તેપર મહિપતનું બહુ માન.
તે રાજાને નહી કંઇ બાળ, મસ્તક વંઝા કેરી ગાળ;
નારી તેને કનકાવતી, રાત દિવસ ઝૂરે છે સતી.
સ્ત્રીને દુઃખે મેલ્યું રાજ, ચાલ્યો રાય પુત્ર માગવા કાજ;
પદ્મકેતુને આપ્યું પાટ, ગયો રાય ગંગાને ઘાટ.
અઘોર વનમાં જઇ ફર્યો ઘણું, રાખ્યું મન દૃઢ પોતાતણું;
નિર્ભય થઇ ગયો તે સંગ, દીઠું ચિંતામણિ શિવનું લિંગ.
પ્રદક્ષિણા દઇ લાગ્યો પાય, રંક ઉપર કરો કરૂણાય;
સિદ્ધનાથનું દર્શન થયું, પાતક પાંચ જન્મનું ગયું.
આસનવાળી માંડયું ધ્યાન, સિદ્ધનાથ આપો સંતાન;
અભયવર આપો તમો ઇશ, જગતપિતા છો શ્રીજગદીશ.
ઉનાળે અગ્નિમાં રહે, વરસે ઘનધારા શિર સહે;
શીતકાળ મહાજળશું નેહ, અનેક કષ્ટ કરેછે દેહ.
તપ કરતાં ઝાઝા દિન ગયા, ત્યારે પરિબ્રહ્મ પ્રસન્ન થયા;
માગ માગરે રાજા તુંય, જે માગે તે આપું હુંય.

દોહરા.

સાર કરી સિદ્ધનાથજી, આપો એ વરદાન;
શરણ આવ્યે શર્મ તુંજને, માગું મુખ સંતાન.
ઇશ કહે સૂણ મહિપતિ, આંબે ફળ તું જોય:
તેમાંથી ફળ એક લે, પુત્ર જ તેનો હોય.

પટરાણીને આપજે, સરવે થાશે સૂત્ર;
દેવાંશી દશ માસમાં, પ્રગટશે તારે પૂત્ર.
ઇશ અલોપ તત્ખેવ થયા, રાજા ચડીયો ઝાડ;
આંખે ફળ દીઠાં ઘણાં, રીઝે લાગી રાડ.
જેટલાં ફળ છે વૃક્ષને, તેટલા પુત્ર જ હોય;
ગાંઠે બાંધ્યાં અતી ઘણાં, મર્મ ન જાણે કોય.
શત બે શત ને ચાર શત, લીધાં ઘણાં વિશેક;
નીચે ઉતરી નિરખ્યું, રહ્યું ખોળામાં એક.
અચરત પામ્યો અતિઘણું, ચઢીઓ બીજીવાર;
લીધાં બમણાં તે થકી, સમજ્યો નહીં ગમાર.
હરખમાંહે નિર્ખિ જુએ, ફળ થયાં અલોપ;
દીઠો લોભી અતિઘણો, ચઢ્યો ઇશને કોપ.
લોભી જાણે લોભમાં, જાણે પરઠું વહાણ;
સૌકો સાચું માનજો, ઝાઝે લોભે હાણ.

ચોપાઇ.

પ્રગટ થઇ શીવ બોલ્યા વાણ, રાજા છે તું ચતુરસુજાણ;
એક પુત્ર મેં આપ્યો તુને, લોભ કીધો ને વેઢ્યો મુને.

દોહરા.

જો તું લાલચમાં પડયો, તો ન હોય તારે તન;
જા પાછો મંદિર ફરી, ફોકટ ખો ના દન.
લોભે પ્રીત ઘણી ઘટે, લોભે નહીં વહેવાર;
લોભે લાજ રહે નહીં, લોભીનો નહિ કાર.
આ અવનીમાં અવતરે, જે કોઇ નરને નાર;
લક્ષણ થોડું લોભનું, તે જીત્યો સંસાર.

ચોપાઇ.

રાજા કહે હું તારો રાંક, શિક્ષા કર પ્રભુ મારો વાંક;
લોભી પણ હું છઉં તાહરો, અપરાધ ક્ષમા કરો માહરો.

શીવ કહે મારૂં વચન ન જાય, ત્રણ લોકનો લોપ જ થાય;
આપું તુજને બેટી એક ભૂપ, અતુલ તેજ ને અતિશે રૂપ.

એવું કહીને ચાલ્યો તેહ, સફળ થયો મુજ મનુષ્ય દેહ;
માગી શિખ મહિપતિ સંચર્યો, એક ફળ લઇ પુર ઘર ફર્યો.

વધામણીયા નગરમાં જાય, પ્રજા સૌ રળિયાત જ થાય;
રાણી રાયનો ટળિયો શોક, મળવા આવ્યાં મહાજન લોક.

આવી મંદિર આસન ઠરે, રાજરીત રાજા ઉચરે;
ગુરુ પુરાણનો આવ્યો દીન, મહિપતિયે વિચાર્યું મન.

પધાર્યાં રાણીને ઘેર, ફળ આરોગ્યું રૂડી પેર;
અતિ આનંદે દહાડો જાય, અતિ ઉલટ અંગ ન માય.

દોહરા.

માસ દશ પૂરણ થયા, રાણી રાય મન હેત;
પુત્રી પ્રગટી પદ્મિની, ત્રિલોકમાં નહિ તેજ.

બ્રાહ્મણ ભાટ જાચક બહુ, આપ્યાં અદકાં દાન;
ટળ્યું મેહેણું વાંઝતું, માનુની પામી માન.

ચોપાઈ.

દિનદિન કન્યા મોટી થાય, રમત રમે મનની ઇચ્છાય;
સાહેલી રમવા સંચાર, લક્ષણ પુરણ વીશ ને બાર.

સાત વરસ વેગે વહી જાય, રાજાને મન ચિંતા થાય;
કન્યા જોગ કોઇ વર લાવિયે, પ્રીતે પુત્રીને પરણાવિયે.

દોહરા.

કન્યા કહે સુણો તાતજી, અમો કરશું શિવ પૂજન;
મનગમતો વર શિવજી, આપશે રૂડું રતન.

અવર બીજો વરૂં નહીં, મારે તેનો ઓપ;
હુકમ થશે શુલપાણિનો, શાંત પમાડું શોક.

વાત એવી મનથી કરી, તાતની આજ્ઞા લીધ;
જે સેવે શુલપાણીને, તે પામે નવનિદ્ધ.

દેશપતિ ને છત્રપતિ, અનમી જેને આપ;
તે સૌ સાચું માનજો, શિવ પૂજન પ્રતાપ.

ચોપાઇ.

કનક કચોલાં ચંદન ભાર, વાજે વાજાં અપરંપાર;
ઢોલ દદામાં વાજે સાર, મનડામાં આનંદ અપાર.
પૂર મધ્યે ઢંઢેરો ફરે, સામો પુરુષ કો નવ સંચરે;
શિવપારે એમ શોભા થાય, કુંવરી પૂજા કરવા જાય.
દેવદત્ત બ્રાહ્મણ એક ગુણી, સેવા કરે નિત્ય શંભૂતણી;
દુર્બળ ગાંઠે નહીં કંઇ ધન, પરણ્યા ઉપર એનું મન.
રાત દિવસ કષ્ટે છે કાય, શિવ પાસે માગે કન્યાય;
ભોળો બ્રાહ્મણ વિદ્યા ભણે, કુડ કપટ મનમાં નવ ધરે.
કુંવરી વર માગે શિવપાસ, વિપ્ર જાચે કન્યાની આશ;
અરૂણકાલ આવ્યું તું જેહ, નારાયણ ઉપર બહુ નેહ.
તેનો મિત્ર એક વરતિયો, નિરમીષ નિર્મળ જાતે રહ્યો;
કરે મંત્ર જંત્રનાં કામ, જાદુગર જાણે બહુ જ્ઞાન.
સાથે સઘળે રમતા ફરે, સુખદુ:ખની તે વાતો કરે;
બેઉ જણ બેઠા ચૌટા માંય, કુંવરી પૂજન કરવા જાય.
વિપ્ર કર્મ અનુસારે રહે, વરતિયો ઉદ્યમ લક્ષે લહે.

દોહરા.

વરતિયે મન વિચારીયું, ઉદ્યમ કરૂં ઉપાય;
કપટ કરીને લીજીએ, રૂડી રાજકન્યાય.
વિપ્રને કહે વરતિયો, ચિત્ત ધરીને કર્ણ;
હું કહું તે ઉદ્યમ કરે, તો રાયની કન્યા પર્ણ.
વળી વાર ખોટું કરૂં, મનમાં રાખી ઝેર;
બ્રાહ્મણને આગળ કરી, કન્યા લાવું ઘેર.
ઉદ્યમ કરીએ સર્વથા, નાખી જાઇએ ચોટ;
જો મરશે તો બ્રાહ્મણો, મારે શાની ખોટ.

ચોપાઇ.

જ્વરને પૂછે બલવાત, તજાતું તારો ઉચાટ;
ાવ પૂજી મુવો બહુ કામ, તેથી કાંઇ સર્યું નહીં કામ.
ાચું બોલે પાળે ધર્મ, નિત્ય ઊઠી વ્રખાણે કર્મ;
રમાં બેઠાં કાંઇ નહીં મળે, ઉદ્યમ કીધા વિના નહી ફળે.
કહું તે તમે ઉદ્યમ કરો, રાજકુંવરીને નિશ્ચે વરો;
ૂજા કરે છે કુંવરી જહાં, અણુચેત્યા પેસો જઇ તહાં.
ૂજન કરી પગે લાગશે, શિવ પાસે સ્વામી માંગશે;
હે ઇશ્વર આપો ભરથાર, ત્યારે તું દેજે હુંકાર.
વેવેક વચન કહેજો એ ત્રણ, તે સાંભળશે કુંવરી કર્ણ.

દોહરા.

કહે એ સ્યામા સાંભળે, હરખ ધરીને જોય;
બત્રીશ લક્ષણુ આગળો, તુંને આપું વર સોય.

ઉગમણી દિશાએ દેહરૂં, સુંદર સરોવર પાળ;
માનુની જાજો મલપતાં, ખરે બપોરે કાળ.

તુજ સરખો તુજ જેવડો, ઉત્તમ કુળ મહારૂપ;
બેસારૂં છું બારણે, વરજે ભારે ભૂપ.

સ્યામા સાચું માનશે, તત્ક્ષણ પાછી જાય;
બીજે દીવસે આપણે, રહીશું દેહેરામાંય.

વરમાળ આરોપશે, જાણી ભારે ભર્મ;
એ ઉદ્યમ તુજને ફળે, શું કરે બિચારૂં કર્મ.

વચન કહ્યું જે વરતિયે, વાડવે ધરીયું કાન;
જ્યાં કપટ ત્યાં ચપટ છે, એ વાત તું નિશ્ચે જાણુ.

દેવ કહે સુણુ દુરમતિ, નથી કર્મમાં અંક;
અવળી ગત ધાર્યું કહી, એ રાજા હું રંક.

કર્મે લખ્યું જે આપણે, તે ભોગવવું સત્ય;
ઉદ્યમ સ્વામિ નહી કરૂં, મારી નહી એ મત્ય.

નિરંજનને જે જન નમ્યો, મારે તેનો થાય;
ઉદ્યમ કરીએ અતિઘણો, તે સૌ એળે જાય.
રાય રંક ઉદ્યમ કરે, કર્મ તણો બહુ ફેર;
ઉદ્યમે નવ સિદ્ધિ મળે, કર્મ તણો બહુ ફેર.
મેલ વાત મૂરખ મનતણી, કાં કરે ઘેલા ફંદ;
અવળો ઉદ્યમ જે કરે, તે પામે બહુ દંડ.

ચોપાઇ.

મૂઢ કહે સાંભળ રે બ્રહ્મ, બેસી રહે વખાણી કર્મ;
ન કરે કર્મ તે ઉદ્યમ કરે, દુઃખ દારીદ્ર તે ઉદ્યમ હરે.
ઉદ્યમનો જોજો મહિમાય, કરૂં ઉદ્યમ પરણું કન્યાય;
ઉદ્યમ કરતાં નૃપતિ હોય, કાર્ય ઉદ્યમથી અતિ હોય.
જો ઉદ્યમ કરિયે તે અમો, કર્મ સારૂ બેસી રહો તમો.

દોહરા.

વિપ્ર કહે તું શું કહે, આ તલમાં નહિ તેલ;
કપટ કરી પરણો તમો, મિથ્યા લવરી મેલ.
ઉદ્યમ આશા નવ કરૂં, કરૂં શિવ પૂજન;
જગંનાથને જે ગમે, સાચું કર્મ પૂજન.
ચડી રીશ ત્યાં મૂઢને, તજ્યો વિપ્રનો સંગ;
જો કર્મહીણા શું કરે, ઉદ્યમકેરો રંગ.

ચોપાઇ.

મમતા કરીને મૂઢ ત્યાં ગયો, શિવ પછવાડે જઇને રહ્યો;
જગંનાથજી કેરૂં લિંગ, શિષ મૂઢ જઇ કીધો સંગ.
જળ જાવાનું સ્થાનક જહાં, કરી સાથરો બેઠો ત્યાંહાં;
હઇડામાં હસ્યા મહાદેવ, કપટકારી ઓળખિયો દેવ.
એના હૈયામાં છે ભેદ, કર્યું ભોગવશે બોલે વેદ;
એમ કરતાં ઘટિકા ત્રણ થઇ, કુંવરી પૂજન કરવા ગઇ.
પોતે આપ બેઠી પાલખી, સાથે એક સહસ્ર છે સખી;

ઉરાડે બહુ અબીર ગુલાલ, બાજે મૃદંગ ને વીણા તાલ;
એમ સખીયો ચોદિશ જોય, પુરૂષ નામ ન દિસે કોય.

દોહરા.

શિવ દેશમાં આવિયાં, રમતાં રમતાં બાળ;
ઠામ ઠામ દીપક કર્યા, જોતાં ઝાકઝમાળ.
પંચામૃતે પૂજા કરી, ચંદન કુમકુમ તેલ;
કર્પૂર કસ્તુરી અરગજા, કરી રંગની રેલ.
બિલ્લિપત્ર તીલ તાંદુલા, પુષ્પ સુગંધી અપાર;
ધૂપ દીપ અતિ આરતિ, અમૃત મેવા અહાર.
મન માન્યું મહારૂદ્રનું, કીધી છે કરૂણાય;
માનુનીયે તવ માગિયું, મન આણી લજ્જાય.
શિવપૂજન પ્રતાપથી, સરશે મારાં કાજ;
તવ વિપ્ર ત્યાં બોલિયો, સાંભળ સલુણી રાજ.
વર પામો વય વીશનો, કરૂં હું રૂડાં કાજ;
તુજ મનમાં જેવો ગમે, તે વર આપું આજ.
કુપાત્ર સુમ કે સુઘવર, આપું તુજને પ્રચંડ;
માંગેલો વર એમ મળ્યો, જોતાં ન મળે નવખંડ.
સ્યામાએ સાંભળી વાર્તા, કૌતુક દીઠું સર્વ;
કર જોડી નીચી નમી, મેલી મનનો ગર્વ.
વિપ્ર બોલે બીજવરાં, સાંભળ સુંદરી વાત;
કાલ બપોરે નીસરે, તેડી સહીયર સાથ.
પૂર્વ દિશાએ પરવરો, મનમાં રાખી ધીર;
ત્યાં દહેરૂં મહાદેવનું, સમીપ સરોવર તીર.
નીરભે થઇને સુખથી, જાજે તેને તીર;
બત્રીશ લક્ષણ આગલો, મળશે કંથ મહાધીર.
ગામમાં પડો વજડાવજો, નર નીસરે નહીં કોય;
તે દહાડે આવી ચડે, પતિ તમારો હોય.

જાત ભાંત પૂછીશ માં, ન જોઇશ કુળ કે રૂપ;
મધ્યાહ્નને મળશે તુંને, તેહ પુરૂષ તુજ ભૂપ.
દેખે તેને તું વરે, ખેદ કરે નહીં કોય;
એવું વાયક સાંભળ્યું, સાંભળીને મન મોય.
મનમાં હરખી માનુની, સિધ્ધ્યાં સઘળાં કાજ;
ફળ પામી પૂજાતણું, ત્રૂઠયા શિવ મહારાજ.
હરખભરી પાછી ફરી, આનંદ અદકું હેત;
મંદિર આવી માનુની, અચરત તાતને કહેત.
વાત કહી જે નીપની, માન્યું સત્યાધાર;
માતતાત મન માનિયું, હર્ષ હવો અપાર.
પુરમાં પડો વજડાવિયો, વરત્યો જયજયકાર;
એવી તો બંધી કરી, જે કો નવ નીસરે બહાર.
પૂજા કરવા ઇશની, જાશે બીજે દિન;
પેલા મૂઢકને શું નીપજ્યું, જેનું કપટી મન.
મન ગમતું મહાદેવને, સ્ત્રીની તોડી ભ્રાત્ય;
બીજે દિવસે શું થયું, વીતિ જ્યારે રાત્ય.

ચોપાઇ.

સેવા કરવા ગઇ સુંદરી, જેહ વચન હઇડામાં ધરી;
ત્રણ પોહોર જ્યારે પૂરા થાય, બ્રાહ્મણ પાંચ પૂજાને જાય.
કુંવરી વળી આવી જ્યારે, વિપ્ર પાંચ પેઠા ત્યારે;
વરતીથી નીકળાયું નહીં, આવ્યો સંકટમાં જાએ કહીં.
કોઇ જો જાણે આણે દીશ, તો નીચ પાસ છેદાવે શીશ;
વેદિયા વેદની ધુનીયો કરે, જે સાંભળતાં પાતક હરે.
પૂજા કરતાં વીતિ રાત, ઉગ્યો સૂર થયો પ્રભાત;
મૂઢ તો માંહે બેસી રહ્યો, અર્ધ પ્રાણ એમ કરતાં ગયો;
બહાર નીસરવા તરફડે તન, પરણ્યા ઉપર જેનું મન.

દોહરા.

પૂજા કરી પાછા વળ્યા, પાંચે ભેળા બ્રહ્મ;
ન્હાલ થયો પેલો વરતિયો, ઉઘડ્યું આપણું કર્મ.

નીચે નીસરવા ગયો, હરખ ધરી મન આપ;
તે સમે પેઠો બારમાં, મોટો મણિધર સાપ.
અકળાયો આખી રાતનો, દરમાં જેનો વાસ;
રાત્રે પેસી શકયો નહીં, વિપ્ર બેઠા ત્યાં પાસ.
કર વાગ્યો તે નાગને, જે પૂર્વ જનમનું વેર;
ડસ્યો હાથ તે મૂઢને, તત્ક્ષણ ચડીયું ઝેર.
તે સમે થયો વાયદો, પુરા જે બે પહોર;
શોધવા કુંવરી નીસરી, જોવા તેને ઠોર.

રૂમઝૂમ કરે હઇડું ઠરે, ભરે સુગંધ અપાર;
મળી સખીઓ સાતસેં, ઊર એકાવલ હાર.

પુરૂપ નામ દીસે નહી, સખીઓ ઠામોઠામ;
શિખ માગીને નીસર્યાં, નારી નીર્મળ નામ.

મૃદંગ તાલ વાજે ઘણાં, વળી નિશાને વાય;
ધમકારે પૃથ્વી ગડગડે, વર વર વાયુ છાય.

શુભ શણગારી હાથણી, ઉપર બેઠી બાળ;
સખી કરે ઓવારણાં, કર ઝાલી વરમાળ.

હસી રમી સૌ ઉઠીયાં, કરે હાસ્ય મનમાંય;
અબીલ ગુલાલ ઊડે ઘણા, પૂજા કરવા જાય.

સ્નાન કર્યું સરોવર જઇ, પહેર્યાં પટકુળ અંગ;
પગ પાળે થઇ પરવરી, શિવજી કેરે સંગ.

અગર ધૂપે ઉવેખીયો, સુગંધ બરાસે સાર;
જાઇ જુઇ ને કેતકી, પ્રેમલ પુષ્પ અપાર.

ધૂપ દીપ નૈવેદ્ય શું, તાંબુલ બીડી બરાસ;
માની લ્યો મેહારૂદ્રજી, પુરો મનની આશ.

પૂજા પૂરણ ત્યાં થઇ, સુંદરીમાં બહુ રૂપ;
બોલવા લાગી ભામિની, શિવને કહે કયાં ભૂપ.

પેલો દેહરામાં પડયો, જૂવે છે બલવાટ;
કન્યા ન આવી હાથમાં, મોટો મન ઉચ્ચાટ.

વિચાર કરે મન મૂઢિયો, ઉદ્યમ ઉપર મંન;
દેહરે જાવું શિવેશને, લાવું એહ રતંન.
કપટે કન્યા પરણિયો, વેગે લાવું ઘેર;
મૂલી મોહોરો સેવશું, ઉતારીશું ઝેર.
હળવે હળવે નીસર્યો, જાવા લાગ્યો ઘેર.
વેગે જઇ પરણું સહી, રાજકુંવરી વેહેર.

શીર ઉપર સૂરજ તપે, અંગે અગન અપાર;
પગ પાની દાઝે ઘણી, દુઃખ પામ્યો નિર્ધાર.

તોએ મન ઉદ્યમ કરે, મન સંભળાવે ધર્મ;
ઉદ્યમ તો ત્યારે ફળે, જોરાવર હોય કર્મ.

એક વૃક્ષ બિલીતણું, ઊભો તેની છાંય;
ક્ષણુંએક ઉભો રહું, કન્યા જાશે ક્યાંય.

પાકું ફળ બિલી તણું પડીયું તેને શીષ;
વિપ્ર જોવાને ત્યાં ગયો, શી લીલા કરી છે ઇશ.

જોઉં વર્તિક કેમ પરણશે, કપટતણી જોઉં રીત;
જોઉં ઉદ્યમ કેવો ફળે, પૂરણ કરી છે પ્રીત.

શિવને સમરી નીસર્યો, જોવાને ચર્ચાય;
પોથી હાથમાં પાડની, ભોળે ભાવે જાય.

સુંદર અરચ્યા કેસરી, કંઠે પુષ્પનો હાર;
બ્રાહ્મણ તો તેજે તપ્યો, વિદ્યા અપરમ પાર.

સેવે નિત્ય શુલપાણિને, ઉદ્યમની નહીં આશ;
કુડ કપટ સમજે નહીં, કર્મતણો વિશ્વાસ.

કુંવરી શોધે કંથને, જુવે પતિની વાટ;
આ ઓચિંતો ત્યાં ગયો, ટળ્યો મન ઉચ્ચાટ.

સાહેલિયો સાહી લાવિયો, રાજકુંવરીની પાસ;
તમ સરખો સ્વામી મળ્યો, ત્રિપુરેશ્વરે પુરી આશ.

તે મુહૂર્ત ને તે ઘડી, તે દિન ને તે વાર;
વરમાળ આરોપી કંઠમાં, વર્ત્યો જયજયકાર.

તે વેળા ને તે ઘડી, ગડગડિયાં નિશાન;
ગજ ઉપર વાહાન કર્યું, જાણે ઉગ્યો ભાણ.
મોહોલે આવી માનુનિ, જાય પિતાની પાસ;
કંથ લાવી કોડામણો, આપ્યો વૈકુંઠનાથ.
નીરખી હરખી વિપ્રને, મળિ છે સખિયો જોડ;
હાસ્ય સર્વને ઉપન્યું, પહોંચ્યા મનના કોડ.
હેમકલશ ચોરી રચી, પૂરણ રૂડી પેર;
રાજપાટ સોંપ્યું સહી, રાયે રાખ્યો ઘેર.
અધિકાર એ છે કર્મનો, નિર્ધનિયાં ધન હોય;
કર્મ હશે તે પામશે, માનજો સાચું કોય.
ઉદ્યમ કરીએ અતિ ઘણો, કૂડ કપટ કહેવાય;
કર્મ ન હોયે પાધરૂં, તો બારે વાટે જાય.
વર્તિયો પડિયો વાટમાં, જે ઉદ્યમ વશ હોય;
રૂપી તે પામ્યો રાજને, કર્મ તણી ગત જોય.
અધસસ્તો થયો ખાળમાં, બીજો કરડયો નાગ;
ત્રીજો દાઝયો તાળવે, ચોથો દાઝયો પાગ.
બીલી હેઠળ બાપડો, નવ સહેવાયો તાપ;
મુઠ કચુર કડકા થયો, પ્રગટયાં પાંચે પાપ.
નિર્બળ જેનું કર્મ છે, ઉદ્યમ કરતાં હાણ;
ઘડી પાંચ તે પગ ધસ્યા, પછી તજ્યા છે પ્રાણ.
શિવશર્મા કહે સાંભળો, કામકલા સુજાણ;
કર્મે તો કન્યા વરી, ઉદ્યમે લીધા પ્રાણ.
કોઇ કરૂપ કલક્ષણો, કાયર કુડો કહેવાય;
કર્મ જો હોયે પાધરૂં, તેને વશ સહુ થાય.
શુભ સ્વરૂપ વિદ્યા ઘણી, રૂડી શોભે દેહ;
કર્મ આગળ કરગરે, તેમાં નહિ સંદેહ.
ત્રણ ત્રણ તલવારો ધરે, હોય શૂર સુજાણ;
ખોળે ચાકરી કર્મની, પૂરણ પ્રીત પ્રમાણ.

તે વેળ માતા ઉદ્યમ વશ થાય, મોટો થવા ગળથુંથી પાય;
ગજ ઉકુળમાં જે અવતરે, તે કુળ તેવો ઉદ્યમ કરે.
મોકુલે ધેનુ ઘરમાં ઘણી, જોજો રીત કહું ઉદ્યમ તણી;
કેધ લાએચારૂં શું લે બુધ, દૂહે ઉદ્યમી તેનું દૂધ.
નીરખી દૂધ પંચામૃત થાય, ઉદ્યમ વિના કર્મ શું ખાય;
હાસ્ય સૃષ્ટી કરી જ્યાહરે, નહિ મેડી મંદિર ત્યાહરે.
હેમકલશ ચુનો કાષ્ઠ જ ઘણાં, કર્યાં ઉદ્યમે ઘર તે તણાં;
રાજપાટ પાસ કે લાવે રૂ, વણી વિવેકે વસ્ત્રજ કર્યું.
અપિ ઉદ્યમ એવો નવ કરે, તો કર્મી સહુ નાગા ફરે;
કર્મપૃથ્વી ખેડી વાવે ધાન, ઉદ્યમ તો તરૂ કલ્પ સમાન.
ઊરસકસ કણ પાકે છે દુઃખે, ત્યારે કર્મવંત જીવે સુખે;
કંપકવે તલ ઘાણી પીલાય, દીપક જ્યોત કરે તો થાય.
ઠામ ઠામ ઉદ્યમનું જોર, એકલે કર્મે અંધારૂં ઘોર;
ભર્યાં અન્ન ઝાઝાં ઘર માંય, રાંધ્યા વિના તે કેમ રંધાય.
પાતાળ માંહે જે છે નીર, જાણે છે તે શ્યામ શરીર;
મેળવી દૂધ અપ્રેક જે વાર, વલોવતાં ઘૃત નિકળે સાર.
કૂપ ઉદ્યમવંત જો ખોદીએ, તો કર્મવંતા પાણી પીએ;
સુવર્ણ લાવે ગર્થે કરી, ઘરમાં નવ મેલીએ ભરી.
કરે આભૂષણ પહેરે અંગ, ત્યારે કર્મ પર આવે છે રંગ;
વસ્ત્ર લાવી મેલે કો પાસ, કોઇ હોય જો ઘરમાં દાસ.
ઊડી ઉંચો નીચો થાય, ત્યાર વિના તે કેમ પહેરાય;
સપ્ત ધાતુ છે બીજી ઘણી, વસ્તુ નીપજે અનેક તે તણી
કરે ઉદ્યમી તેનાં કામ, ઘડી ઘાટ પાડે છે નામ;
હવન હોમ ઉદ્યમથી થાય, સંતોષ પામે વૈકુંઠરાય.
ભારે મેઘ કરે છે વૃષ્ટ, ત્યારે જીવે છે સઘળી સૃષ્ટ;
મહા ઋષિ તપેસરી સાથ, કરે પૂજા ઇશ્વરની હાથ.
કરે ધૂમ્રપાન માહા ધર્મ, ત્યારે થાય જોરાવર કર્મ;
પુણ્ય વિના પામે નહીં કોય, કરે કામ તે ઉદ્યમી જોય

અગમ નિગમ જ્યોતિષ લહે, વિદ્યા સિદ્ધ જ
તે જાચે જઇ કર્મને, જુગતે કરી[illegible];
નાટક ચેટક કર્મમાં, ગુણકા રૂ[illegible]ન.
તે ખોળે જઇ કર્મને, ભારે કર્મ[illegible]ર;
ઉછેરે હાથી ઘોડલા, ઘોળા ઘોર[illegible]ર.
ખરીદદાર ખોળે ખરો, જે કોઇ આ[illegible]ર.
તેથી સૌ કો માનજો, કર્મ તણો [illegible]ર.
કર્મ જોરાવર સૌથકી, કવિ કહે સામ[illegible]

ઉદ્યમવાદીનાં દૃષ્ટાંત.

ચોપાઇ.

કામકલા કહે સાંભળ બ્રહ્મ, ઉદ્યમથી અદકું નહીં [illegible]
કર્મ જોરાવર કહે જે વાણ, તેનું નામ તો છે અ[illegible]
વખાણ કરે કર્મનું જેહ, મૂરખ નામનો કહીએ [illegible]
પંડિત પાંચસેં જોડે રાય, ચુકવો કહું તે મારો ન્યા[illegible]
કોઇની પક્ષ કરો જો આપ, તો બ્રહ્મહત્યા કેરૂં પા[illegible]
કહું વાત તેની કરો સાખ, પ્રત્યક્ષ દેખાડું [illegible] લક્ષ[illegible]
એવા મૂરખ વિચારી જોય, ઉદ્યમ વિણ ન[illegible] [illegible]ત. [illegible] છે [illegible]ાખ.
કર્મ બિચારૂં રંકજ થયું, ઉદ્યમ કર્યા વિના [illegible]ય; ન દીઠો કોય;
ચતુર પુરૂપ કે રૂડા કહી, ઉદ્યમ કર્યા વિના [illegible]ય. કોણજ રહ્યું.
રંક રાય ઉદ્યમ વશ હોય, કર્મ સારૂં બેસે [illegible]રા જાણે નહીં;
રાજસભા મુજને કહો રીઝ, કર્મતણું જે [illegible] નહીં કોય.
કર્મ તે તો સાથી થયો, જેને તમો જે[illegible] હોયે બીજ;
કર્મ બંધાણું જેને લલાટ, અદકું બોઇ[illegible] [illegible]રાવર કહ્યો.
ઉદ્યમ ઉદ્યમ ઉદ્યમ અતિ, ઉદ્યમ શ્રેષ્ઠ [illegible] તે શા માટ;
ઉદ્યમ રાય ને કર્મજ રંક, તેનો કહું [illegible]મ ને કર્મજ રતિ.
હઇડાં ઉઘાડી જો જો સર્વ, મેલી આગળ અંક;
કર્મ બીજ ઉદ્યમ જે હોય, કુડ કપટ તે અંતર્માનો ગર્વ;
પ્રથમ ઇશ્વરે ઘડયાં શરીર, નગ્ન અંગ ને તરતજ જોય.
ઢાંકે ધીર.

પંડિત બેઠા કરે પુરાણ, લે છે મનગમતાંનાં દાન;
રીઝવી રાયને લે છે માલ, સભામાં જાય બેસી સુખપાલ.
નાખે ટેલ દીવસ ને રાત, પૂજન અરચન જાણે આપ;
ઉદ્યમી કરે છે બહુ પેર, કર્મહીણ પામે નહીં શેર.
કહું કૌતુક એવાં એક લાખ, સભા પાસ પુરાવું શાખ;
મેલ અહંકાર મનમાંથી મર્મ, ઉદ્યમથી તો જીતે કર્મ.
મોટું કર્મ જાણું છું અમો, શો ઉદ્યમ વખાણો તમો;
છોડો પૂતળાં હારી જાઓ, નહીં તો ઉદ્યમના ગુણ ગાઓ.
પંચ પ્રમાણ કરે જે વાત, તે સાંભળ શ્યામા સાક્ષાત.

દોહરો.

કામકલા કહે વિપ્ર સુણો, મેલો મન અહંકાર;
ઉદ્યમ અદકો સર્વથા, જાણે સૌ સંસાર.

ચોપાઇ.

થોડો ઉદ્યમ કરે જ્યાહરે, ઘણું કર્મ ફળે ત્યાહરે;
વિના ઉદ્યમ કર્મો નવ ફળે, ઉદ્યમ કરતાં સઉથી જ મળે.
નથી કર્મ ને ઉદ્યમ હોય, સહેજે સ્વર્ગ પહોંચાડે સોય;

દોહરા.

કર્મવાદી કોઇક પુરૂપ, પડ્યો અર્ણવ નીર;
કર્મે પાર પડે નહીં, ઉદ્યમે પામે તીર.
કર્મવંત દુઃખમાં પડ્યો, વ્યાપ્યો દેહમાં રોગ;
ઉદ્યમથી ઔપધ કરે, પામે સુખ સંજોગ.
અડસઠ ભોગ ઉદ્યમથકી, તે પમાડે તર્ત;
તેટલા ઉદ્યમ કર્મથી, માથે લખીયાં મર્ત.
સભા શું નથી બોલતી, મનમાં કરી વિવેક;
નિશ્ચે કરી નરપતિ કહે, ઉદ્યમ કે કર્મ એક.
કર્મ વખાણે જો સહુ, તો તજો ઉદ્યમનું કામ;
એક કહો ને બે કરો, તેનું તે શું નામ.

કર્મવાદીનાં દૃષ્ટાંત.

ચોપાઇ.

કામકલાએં વાતજ કહી, લખ આગળ જે લક્ષ્મી થઇ;
એ તો અચરત અધિકું હોય, શિવશર્માસું સામું જોય.
કહી વાત મહા મોટી મૂલ, વેદ વાયક છે સમ તુલ;
ઘાલી મૂછે પોતાનો હાથ, શિવશર્મા બોલ્યો તે સાથ.
શ્યામા તેં કહ્યું તે સાચ, નામ એક સાંભળ કહું વાચ;
સાંભળજે આણી મન રીજ, પ્રથમ કર્મતણું હોય બીજ.
તેનું ફળ ઉગ્યું જ્યાહરે, તેવો ઉદ્યમ ઉગ્યો ત્યાહરે;
જેનું કર્મ જોરાવર સાર, તેનો ઉદ્યમ વણજવેપાર.
ઓછે કર્મે લખાણો દીશ, ઉદ્યમ ભાર ઉપાડે શીશ;
કર્મવંત તે પંડિત થાય, કર્મ ઉદ્યમ એ ભણવા જાય.
કરે ચાકરી સેવતું કાંઈ પડે, કર્મવંત તે હાથી ચડે;
એક લગને પરણે છે સૂત્ર, કર્મવંતને છે પંદર પુત્ર.
એક વાંઝિયા મેણે મરે, તે ઉદ્યમ શું ઓછો કરે?
રાજા શો ઉપાડે ભાર, રાખે છે અદકો અહંકાર,
રાંક બાપડો વાટે પડયો, ભૂખતણે દુઃખે બહુ નડયો;
ઉદ્યમ કરતાં શિર ભાર ભરે, કર્મહીણો તે ભૂખે મરે.
કરે કાસદું ઘેરે ઘેર, ભાર ઉપાડે છે બહુ પેર;
ઉદ્યમીને અદકી છે એહ, કર્મ વિના ઉદ્યમ નહીં તેહ.
નગર શેઠ વડો પ્રધાન, મહા જન મહિપતિ કેરૂં માન;
ગાયક પાખર ચાકર પાસ, સદાવ્રત આપે છે વાસ.
કર્મ દુઃખ વેગળાં કરે, એ ઉદ્યમ શું અદકો કરે;
રાત અંધારી છે ઘમઘોર, ચિત્ત કરી ચાલે છે ચોર.
રહે છે વનમાં દહાડે દીશ, પાડે ખાતર કપાવે શીશ;
અધિક ઉદ્યમ માંહે ભળે, સાજું વસ્ત્ર કદી નવ મળે.
કર્મ થકી ખટકર્મજ કરે, એવો ઉદ્યમ અદકો કરે;
બીજા ભિક્ષુક માંગે ભીખ, સૌને દેતા ફરે છે શીખ.

જેને જેવું કર્મ જ ગણે, ઉદ્યમે તેવી વિદ્યા ભણે;
જેને જેવું કર્મ જ સૂત્ર, ઉદ્યમે તેવો પ્રગટે પુત્ર.
જેને જેવું કર્મ જ કાજ, ઉદ્યમ તેવી રાખે લાજ.

દોહરા.

કર્મ થકી ઉદ્યમ ફળે, ઉદ્યમથી કર્મ હોય;
એવું અદકું એહને, કહી ન શકે કોય.
ન્યાય ચુકાવ્યો નૃપતિએ, વેદ શાસ્ત્ર મહા મૂલ્ય;
ઉદ્યમ કર્મ એ કલ્પીને, શાસ્ત્ર સદા સમતુલ્ય.
ઉદ્યમ વિના ચાલે નહી, કર્મ વિના ફુટાય,
કર્મને ઉદ્યમ ફળે, પ્રીછ્યો પંડિત રાય.
પ્રીત કરીને પંડિતે, જુગતે જોડ્યા હાથ;
ગયો મેલ મનડા થકી, શીવશર્માં શ્યામા સાથ.
જાતિ સ્મરણ તેમને થયાં, ઓળખિયાં બેઉ આપ;
થયાં કંથ ને કામિની, પુરણ પ્રીત પ્રતાપ.
છોડી નાખ્યાં પુતળાં, મેલ્યો મન અહંકાર;
રાજરીત સુખ ભોગવી, વરત્યો જયજયકાર.
અવસાને ઇંદ્ર લોકે ગયાં, પામી પ્રીત પ્રમાણ;
અનુગ્રહ અવતારનો, શ્યામા વિપ્ર સુજાણ.
શ્રીગોડ માળવી વિપ્ર શુભ, કવિ તે સૌનો દાસ;
ભક્ત બ્રાહ્મણ સર્વનો, વારૂ લીલા વિલાસ.
પાય લાગીને પરણમું, કરગરૂં બેહુ કરજોડ;
સામળભટ કહે બોલજો, જય જય શ્રી રણછોડ.

ઉદ્યમ કર્મ સંવાદ સંપૂર્ણ.

પંડિત હોય તો પરહરો, રાજ સભા તત્કાળ;
નિશાળે નવ મૂકશો, આપ ઉદરનાં બાળ.
બીજી સભામાં જો કદી, ન કરો ઉદ્યમ આપ;
ચુકો ચિત્તથી ચાકરી, કર્મ ઉપર શી છાપ.
દંડ ન દેશો ચોરને, સુમ ન કહેશો શાહ;
સ્વર્ગ મટામટ રહો, સહુ રાંક અને રાજાહ.
કામ તજો સહુ કુળતણાં, તજો ઉદ્યમ એ જાગ્ય;
કર્મે બેસી રહો તમો, તો હું લાગું પાગ્ય.
હસ્તી ઘોડા નવ પાખરો, સંભાળો નહિ ગામ;
કર્મ હશે તો પામશો, ઉદ્યમનું શું કામ.
કર્મ વિણ ચાલે કોટી ભવ, કરો વિચાર સૌ કોય;
ઉદ્યમ વિના એક ઘડી, અર્થ સરે નહીં જોય.
ઉદ્યમ હોય અતિઘણો, કર્મ અલેખે થાય;
ઉદ્યમ વિના આદર કશો, ધનને સૌ કો ધાય.
ખાવું પીવું ખરચવું, ભોગવવી જે નાર;
સૂવું બેસવું ઉઠવું, ઉદ્યમનો વેહેવાર.

નિર્ણય.
ચોપાઇ.

રાજસભા ત્યાં બોલી જ્યાંય, ઉદ્યમ કર્મનો ન્યાય તોળાય;
સાંભળ એ સતવાદી જન, ઉદ્યમે કર્મ કર્મે ઉદ્યમ બળવંત.
એકલું કર્મ તે જીતે કોક, જૂઓ વાત વિચારી લોક;
કર્મ વિના ઉદ્યમ નવ મળે, ઉદ્યમ કરતાં કર્મ જ ફળે.
એમાં ભેદ કરશોમાં કોય, સમતુલ બે તે જુગતે જોય;
ઉદ્યમનું તો કર્મજ નામ, કર્મનો તે ઉદ્યમ ઠામ.
એ બેઉમાં કંઇ અંતર નથી, જો જો વેદ પુરાણે કથી;
જેવું કર્મ લખાણું તેહ, તેવો ઉદ્યમ ઉદય જ એહ.
જેને જેવો ઉદ્યમ મર્મ, તેને તેવું વળગ્યું કર્મ;
જેને જેવું કર્મ જ સાર, તેવો ઉદ્યમ કરે વેપાર.

કુંભ ભરી શિરપર ધર્યો, કટાક્ષ કરતી જાય;
ચાતુરી ઘણી ચાળવી, તોય ન ચેત્યો રાય.
રીશ કરી રામા વદે, સાંભળ રાજકુમાર;
કોણ કારણ એહવું કામઠું, શીદ વેંઢ્યો રે ભાર.
રાય સુણી અચરત થયો, શાથી સામું જોય;
શું કહે છે એ કામિની, કહી નવ શકે કોય.
કહે રામા તું કોણ છે, કોણ તમારી જાત;
શા કારણ પડયું પુછવું, તે કહો મુજને વાત.
નારી વેણ જ ઓચરી, સાંભળ સાચું ધીર;
કશી ભરીને નાખ તું, મારા કુંભપર તીર.
કુંભે તીર જ વાગશે, ચાલશે જળની ધાર;
હોડ આપણે એટલી, આપું એકાવળ હાર.
તીર ધરી લઇ આવતું, ચુકતું ચોટની ફાળ;
મંદિરે લઇ જઈ માહરે, પરણું ત્યાં તત્કાળ.
મહિપતિ રિઝ્યો મનવિશે, એ તો રૂડી વાત;
હું નિશાન ભુલું નહિ, એવું તે કોણ માત્ર.
તાણી તીર જ નાંખિયો, રાજાએ દઈ દોટ;
આવતો ઝાલ્યો ઝડપશું, ચુક્યો પહેલી ચોટ.
સખિયો સાથે હશી પડી, ચડી રાયને રીશ;
કો કાળે ભુલું નહી, જાણે છેદું શીશ,
પ્રધાને વારી રાખિયો, રીશ ન કીજે રાઓ;
મુખથી વેણ જ ઓચર્યાં, એને મંદિર જાઓ.
પછી રાય હશી બોલીયો, કહો આવ્યાની વાટ;
મંદિરનું દ્યો પારખું, આવું પડતી રાત.
મશ્યા–નિતનિત પાવક પરજળે, મૃતક સંજીવન થાય;
તેથી મોહોલ ઉંચેરડો, એ એંધાણી રાય.
ઉત્તર–અગ્નિથકી લોહું ગળે, જીવતી ધમણો સાર;
મંદિર કહ્યું તેં માનિની, લક્ષ વસા લોહાર.

પદ્માવતીની વાર્ત્તા.

દોહરા.

પ્રથમ શારદા વરણવું, માગું એક પસાય;
શિર વર દો વરદાયિની, શુભ મતિ આપો માય.
શ્રી ગુરૂને ચરણે નમું, ગણપતિ રહું કરજોડ;
સહુ કવિને કરૂં વિનતી, કોઇ માં દેશો ખોડ.
આખ્યાન કહું પદ્માવતી, સતી શિરોમણી જેહ;
પુષ્પસેન સાથે વરી, વર્ણન હું કહું તેહ.
નગર એક ચંપાવતી, ચંપકસેન રાજન;
પટરાણી પુષ્પાવતી, પુષ્પસેન એક તન.
બત્રિશ લક્ષણ આગળો, ચૌદ વિદ્યા ગુણ જાણ;
રાગ છત્રિશે આળપે, વદન શશી પરમાણ.
સોળ વરસનો સુત થયો, ધનુર્વિદ્યાનો ધીર;
હયે બેશીને સંચર્યો, જાણે બાવન વીર.
પ્રીત ઘણી પરધાનશું, ક્ષણ અળગો નવ થાય;
એ જણ રમવા એકઠા, મૃગયા કારણ જાય.
વસંત રૂતુ ફુલી રહી, સુંદર સરોવર નીર;
મૃગયાથી પાછા વળ્યા, આવ્યા તેને તીર.
સુંદર તટ રળીઆમણું, ઉભા તેને છાંય;
માનુની એક મૃદે ભરી, જળ ભરવાને જાય.
ભર જોબનમાં ભામિની, સુલોચના નિજ નામ;
સ્વરૂપ તેનું નિરખતાં, તત્ક્ષણ પ્રકટે કામ.
કામિની કામાતુર થઇ, સ્નેહનું લાગ્યું બાણ;
રાય સંગે રંગે રમું, નહિતર છાંડું પ્રાણ.

ચોપાઇ.

એવું કહીને નારી જાય, મનમાં હરખ્યો પોતે રાય;
આપ આપણે મંદિર ગયાં, સાંજ સમે બે તત્પર થયાં.
પરધાન આજ્ઞા દ્યોજી તમો, તો સ્ત્રી ચરિત્ર નિરખિયે અમો;
શીઘ્ર કરો રૂડું કાવજો, પ્રાતઃસમે વેલા આવજો.
કહ્યાં એંધાણ ધરીને ગર્વ, રાજાને મન વશિયાં સર્વ;
પ્રીતથકી રાજા પરવર્યો, સ્ત્રી મહોલ સામો સંચર્યો.
દીઠો કામ સરીખો દેહ, નારીને મન પ્રગટ્યો નેહ;
ઉઠી અબળાએ કર્યો પ્રણામ, ભલે પધાર્યા રૂડે કામ.
પાંચ પદારથ પામ્યાં અમો, પ્રિતે કરી પધાર્યા તમો;
રાજા બેઠો પાસે જઇ, સ્ત્રી કરજોડી ઉભી રહી.
ભામનિયે નિરખ્યો તે ભૂપ, રાજબિજ રઢિયાળું રૂપ;
રાજાએ રાણિ નિરખિયાં, બેઉજણાં હૈડે હરિખિયાં.
નૃપપુત્રે વાણી ઓચરી, કહે અબળા તું કોને વરી;
કેથ તારાનું શું છે નામ, મારી સાથે શું છે કામ.

દોહરા.

સુલોચના એમ ઓચરે, સાંભળ રાય સુધીર;
જો વરૂં તો તુજને વરૂં, નહિ તો પાડું શરીર.
શિવ પૂજન મેં તો કર્યું, ચર્ચી ગોર અપાર;
દિન થયા બહુ નિરખતાં, પામું તુજ ભરથાર.
રાજા કહે સુણ સુંદરી, પરનાર અગ્નિઝાળ;
ધર્મ નહી એ આપણો, મુકો આળપંપાળ.
વિનતા વળતી ઓચરી, એ શું બોલ્યા રાય;
ના કહેતાં મરશું અમો, તે તમ શિર હત્યાય.
રાય કહે સુણ સુંદરી, એમાં અમને ખોડ;
કાલ સવારે પરણશું, આપણ જુવતી જોડ.
હૈડે ધીરજ રાખ તું, જઇ સંભળાવું તાત;
નગર લોક સઉ દેખતાં, ઝાલું જમણો હાથ.

સ—જેને દિઠે જગ હસે, તેનું છેદે શીશ;
તેને ઘેર થઇ આવજો, રવિ આથમતે દીશ.
ઉ—નિર્મળ વાડી વનસ્પતિ, નિર્મળ નીરશું નેહ;
પુષ્પો વીણે પ્રીતશું, માળી મંદિર તેહ.
સ—જેહ સમારે તુજને, તેને સમારે જેહ;
તેથી મહોલ ઉંચેરડા, સહિ એંધાણી એહ.
ઉ—શોભા દે સઉ લોકને, તેને ઉજ્વળ કામ;
શ્યામા સમજાવ્યું તમે, ધોબી એનું નામ.
સ—જેને કરડ્યે વિષ ચડે, તેને જે કોઇ ખાય;
તે મેલું મુજ બારણે, એ એંધાણી રાય.
ઉ—ગિરિ શિખરે વાસો વસે, ગાજંતે ઘનઘોર;
પરમેશ્વર મસ્તક ધરે, માનુનિ તે તો મોર.
સ—કુરંગ હેમ સરિખડો, પુચ્છ પિબંતો નીર;
તે મેલુ મુજ બારણે, આવજો આણી ધીર.
ઉ—દિવસે મારે કામિની, કુલમાં કરે ઉદ્યોત;
ઘેર ઘેર અજવાળું કરે, જુવતી દીપક જ્યોત.
સ—મુખે મધુરૂં બોલતો, ચાતુર નર વશ હોય;
તેનો શબ્દ સુણી આવજો, જેમ ન જાણે કોય.
ઉ—ભોગી માણે ભૂપતિ, તેને વાલો તંત્ર;
બોલે એશી જોખથી, જુવતી તે તો જંત્ર.
સ—રાંક અઢારે વર્ણમાં, જે વડે તારૂં રાજ;
ધીરજ રાખી આવજો, જાત અમારી આજ.
ઉ—ડાહ્યો અકલે આગળો, સર્વ કળાનો સૂત્ર;
નારી મેં તે ઓળખ્યો, વણીક કેરો પુત્ર.
સ—અમુલક બે જે તમ કને, જળમાં નીપજે જેહ;
એ બે કરિયે એકઠાં, તાત અમારો તેહ.
ઉ—અમુલક બે તે નેણ ને, જળમાં કમળ સુધામ;
નારી તેં મુજને કહ્યું, નેણ કમળશા નામ.

વૃદ્ધ પ્રધાન વાણી વદે, એમ ન બોલો તોલ;
કોઇક એવો રહી જશે, ઉતરશે તુજ બોલ.
નહિ ગુદરૂં પરધાનને, નહિ બેટા કે બાપ;
પક્ષ કરૂં જો કોઇનો, બ્રહ્મહત્યાદિક પાપ.

ચોપાઈ.

ચંપકસેને કોલજ કર્યો, શિકાર કરવાને સંચર્યો;
અન્યોઅન્ય સેના સંચરે, ઘેરી વાઘને આગળ કરે
એમ કરતાં વીતિ મધ્યરાત, વાઘ બેયની કીધી ઘાત;
રાજા મનમાં હરખ્યો બહુ, વજીર સાથે હરખ્યા સહુ.
રણમાં સભા કરીને રાય, સઉકોને ત્યાં કરે પસાય;
હું તેને આપું શિરપાવ, જેણે વાઘપર કીધા ઘાવ.
રણ મધ્યે સભા કીજીએ, જણ જણનો તશીઓ લીજીએ.

દોહરા.

કર્યું નિરીક્ષણ નરપતિ, જોયાં સઘળાં રૂપ;
દષ્ટે આવી નવ ચડ્યો, પુષ્પસેન સુત ભૂપ.
ક્રોધપૂર્ણ રાજા થયો, ભ્રમર ચઢાવી શીશ;
જઇ સુતને હાથે હણું, રવિ ઉગંતે દીશ.
હત્યા ન ગણું બાળની, વચન અમારૂં જાય;
રાવત સઉ ઝાંખા થયા, કર્યો મહા અન્યાય.

ચોપાઈ.

રાતે સર્વે રણમાં રહ્યું, ઉગ્યો સૂર્ય ને વહાણું થયું;
પ્રાતઃકાળ થયો જેટલે, પુષ્પસેન જાગ્યો તેટલે.
રવિ ઉગમતે તે ઉઠિયો, પાગ સમારી બેઠો થયો;
પ્રમદા આવી પાલવ ગ્રહ્યાં, રાજાને એમ વચન જ કહ્યાં.
તમો વિના મેં રહ્યું ન જાય, ઘડી એક વરસની થાય;
તમ દીઠે મુજ ભાગે ભૂખ, અણદીઠે ઉપજે મહા દુઃખ.
રાય કહે ધીર રાખો તમો, વચન મારૂં જે વરશું અમો;
વચન દેઇને મહીપતિ ગયો, મહેલ પોતાને દાખલ થયો.

મંડપ રચાવું મોકળો, પરણું રૂડી પેર;
પટરાણી કરૂં પ્રેમશું, રાખું મારે ઘેર.
શ્યામા સંતોખી સુંદરી, સેજે પોઢયો રાય;
એ વાત તો રહી એટલે, બીજું કૌતુક થાય.

ચોપાઇ.

તેણે સમે વળતું શું થાય, સજી સભાને બેઠો રાય;
ચંપકસેન નામ જે તણું, ઢળે છત્રશિર શોભિત ઘણું.
નિશા અંધારી દીપક બળે, રાજ કુળ છત્રિશે મળે;
રાગ રાગણી છત્રીશ થાય, બહુ મળ્યા રાણા ને રાય.
નાટક ચેટક રમતજ ઘણી, શોભા શી કહું તેહજ તણી;
વિવિધ પ્રકારે થાયે ગાન, એ રીતે બેઠા મજરા થાય.
વાત ગોષ્ટ ચાતુરી ચર્ચાય, ગુણકા નાચે રાજાન;
પહોર રાત એમ કરતાં ગઇ, નગરમાંહી ત્યાં ભુમજ થઇ.
ધસમસીને ત્યાં આવ્યા લોક, સઉકોને મન પ્રગટયો શોક;
રાય સભામાં આવી રહ્યા, કારણ રાજા આગળ કહ્યાં.
રાય બચ્યાનો નથી રે લાગ, નગર વિષે આવ્યા બે વાઘ;
રાજાજી સાંભળજો વાત, માણસ ત્રણની કીધી ઘાત.
સુણતાં રાય થયો અસ્વાર; સોંઢયા છે ત્યાં મહા જુઝાર;
નગરથકી બહાર નીસર્યા, ઘેરી વાઘ બે આગળ કર્યા.
રાજા સૌથી આગળ રહે, ક્રોધ કરીને વાણી કહે.

દોહરા.

નગરપડો વજડાવિયો, વરતાવી છે આણ;
જે નહિ આવે રણવિષે, તેના લેઉં પ્રાણ.
રહે રાયના દેશમાં, અન્ન રાયનું ખાય;
વહેલો આવી આ ઘડી, રણમાં સાથે થાય.
પાંચ થકી પચાશનો, પાળો કે અસ્વાર;
જે નહિ આવે રણ વિષે, તેને મારૂં ઠાર.

ચંપક વાણી એમ બોલિયો, હાહાકાર નગરમાં થયો;
એહ વચન કરી માનો સત્ય, વાર ન લાગે કહે ભૂપત્ય.
નગર લોક સૌ મનમાં લહે, કોણ એવો જઇ રાયને કહે;
બેઠી હતી રાણીજી જહાં, તે વાત વળતી ગઇ તહાં.
મારા સુતને મારે આજ, તેનાં ચક્ષુ કરાવું ત્યાજ;
જો કોઇ લહે કુંવરનું નામ, તેનો કેરું નિશ્ચે કામ.
ચઢાવી દૃષ્ટિ છૂટે કેશ, ભરજોબનમાં બાળે વેશ;
રાણિયે મન આણી ગર્વ, સોંઢાડી સાહેલી સર્વ.
લાગી વાર જ કરતાં વાત, સાહેલિયો મળી સૈંસાત;
સઉકો ખડ્ગ ઉઘાડાં કરી, રાજસભામાંહે સંચરી.
જઇ નરપતિને કર્યાં પ્રણામ, માગું છું હું એક ઇનામ;
રાય કહે માગો છો તમો, તે હાથથી નહિ આપું અમો.
તારાં મનથી માગ્યો સુત, તું ઉગારવા આવી પુત.

દોહરા.

રાણિ મન વિમાસિયું, જાતનું કશું જતંન;
જીવ્યાથી મરવું ભલું, જો સુત જાય રતંન.
ક્રોધ કરીને કામની, ધરી રાયશું રોષ;
શોક કરિ બેઠી સભા, કોઇ ન દેશો દોષ.
રાજાને કહ્યું રાણિયે, કોટે ગળશે જાત;
હમણાં તુજને લાગશે, સ્ત્રીહત્યા સૈંસાત.
બ્રહ્મહત્યા છુટયા તણો, કોઇક કાળે પાર;
સ્ત્રીહત્યા જેણે કરી, નહિ નર્કમાં કાર.

ચોપાઇ.

વચન સુણી માતાજી તણું, કુંવર મન દુઃખ પામ્યો ઘણું;
સુત માને જઇ લાગ્યો પાય, કોકટ બોલો કાં અન્યાય.
મારા તાતનું વચન જ જાય, શે કામે આવે આ કાય;
જાયું તે જાવાનું સર્વ, ગંદી દેહ તણો શો ગર્વ.

આવતો માયે નિરખ્યો તન, ઉલટ વધી માતાને મન;
કહો કુંવર ક્યાંથી આવિયા, સમાચાર શા શા લાવિયા.
કોણે વાઘ હણ્યા કઇ પેર, રાજકુંવર પધાર્યા ઘેર;
જીતી જશ તે કોણે લીધ, કેટલાને સરપાવ જ દીધ.
મા શું વાઘ શું કહોછો તમો, વાત કશી પ્રીછું નહિ અમો;
રાતે તે શી થઇ છે વાત, ક્યાં ગયા છે મારા તાત.

દોહરા.

રાતે વાઘ બે આવિયા, સેન ગયું રણમાંય;
નગરપડો વજડાવિયો, તું કયમ ન ગયો ત્યાંય.
વચન શુણીને માતનું, ચાલ્યો રાજકુમાર;
અશ્વે બેસી એકલો, ગયો નગરથી બહાર.
કટક સર્વ પાછું વળ્યું, જાણે સાગરપૂર;
કુંવર મળિયો વાટમાં, ત્યાં ઉગમતે સૂર.
પિતા સમિપે આવિયો, પાળો થઇ તે વાર;
કર જોડીને કુંવરે, કીધો જઇ જુહાર.

ચોપાઈ.

રાયની કરડી દીઠી દ્દષ્ટ, કુંવર મનમાં પામ્યો કષ્ટ;
કુંવર મનમાં ઝાંખો થયો, સૌની પાછળ પાછળ રહ્યો.
રાજા આવ્યો રણમાં જઇ, સેના સૌ સૌને ઘેર ગઇ;
ચંપક બેઠો આસન ચઢી, તેડયો કુંવરને તે ઘડી.
નાનું મોટું નગરનું સહુ, મળી ખલક જોવાને બહુ;
સાચું કહો રહ્યા ક્યાં રાત, વળતી આવ્યા કયમ પ્રભાત.
વળતી કુંવરે વચન જ કહ્યું, જેમ સરજ્યું હતું તેમ જ થયું;
લખ્યા લેખ કોઇના નવ મટે, દ્યો આજ્ઞા જે મુજને ઘટે.
રાજાજી જે કહો તે કરૂં, દ્યો આજ્ઞા તે મસ્તક ધરૂં;
શાને પૂછો રાખણહાર, હું અન્યાઇ ઉભો આ ઠાર.
બોલ્યો રાય ચડાવી રીશ, જાઓ કુંવરનું છેદો શીશ;
એની જે કો કરશે વાર, મારૂં તેને સાથે ઠાર.

દોહરા.

વજ્રસુત વાણી વદે, સુણો રાયજી સૂત્ર;
એક વચનને કારણે, વનમાં કાઢો પૂત્ર.
એણે વચન તમ પાળિયું, ઉત્તમ કીધો ન્યાય;
વચન જાય તમ પુત્રનું, એ મોટો અન્યાય.

ચોપાઇ.

સુતને તેડીને પૂછિયું, સત્ય કહો કાલે કેમ થયું;
ક્યાંહાં રહ્યાતા કેને કાજ, સાચું બોલ તજીને લાજ.
જે તારા મનમાંહિ હોય, મારિ આગળ ભાખો સોય;
સુત કહે સાંભળો મહારાજ, વનમાં જાતાં હર્ખ્યો આજ.
મુજને વહાલી નથી મુજ દેહ, સત્ય કરી માનોજી તેહ;
કાલે મુજને કૌતુક થયું, બીક થકી કોઇને નવ કહ્યું.
આજ તમે તજિયો છે ક્રોધ, તો સાચો બોલું પ્રતિબોધ.

દોહરા.

નેણકમલ વહેવારિયો, નગર તમારા માંય;
બત્રિશ લક્ષણ આગળી, તેને છે કન્યાય.
કર્મસંજોગે તે મળી, નાખ્યો તેણે પાસ;
વચન દીધું વરવાતણું, ભાંગિ તેની આશ.
આશા ભંગી જે કરે, કોલ બેકાલી થાય;
મહા નરકમાં માનવી, જરૂર તે તો જાય.
ચંપક ચિત્તમાં ચિન્તવે, સર્વ સુણી વૃત્તાંત;
તરત શેઠ તેડાવિયો, અધિપતિએ એકાંત.
મહાજન આવ્યા મલપતા, જ્યાં બેઠા છે રાય;
ભૂપે માન દિધું ઘણું, આવી નમિયા પાય.
રાય કહે શુણ શેઠજી, માગું છું હું માન;
નેણકમલ તુજ દીકરી, આપો અમને દાન.
વળતા માજન બોલિયા, સાંભળ રે ભૂપાળ;
કન્યા અમો કયમ દિજિયે, બેસે શિરપર ગાળ.

તમો ક્ષત્રિ અમો વાણિયા, તમો રાય અમો રાંક;
વર કન્યા પરણે નહીં, વૈસ્યો કાઢે વાંક.

ચોપાઇ.

નરપતિ કહે નહિ મારો વાંક, એ કન્યાયે વાળ્યો આંક;
મુજ કુંવરને તેડી ગઇ, કિધો કોલ અમારી થઇ.
તેને જઇ પૂછો નિરધાર, જે ઘટે તે કરો વિચાર;
શેઠ સુણિ આવ્યા ઘરમાંય, પુત્રીને જઇ પૂછ્યું ત્યાંય.
સત્ય વચન તું કહેજે આજ, જેમ કહે તે કરીએ કાજ;
પુત્રિ કહે વર એજ પ્રમાણ, નહિ તો મારા છાંડું પ્રાણ.
શેઠે વાત ધારી તે ધ્યાન, દેઉં કુંવરને કન્યાદાન;
નવ આપું તો પુત્રી મરે, વળી રાજા મન વેરજ ધરે.
કહો છો તો રાજા લિજિયે, કન્યાદાન અમો દીજિયે.

દોહરો.

મારી પુત્રી લાડકી, તમ સુત બાવન વીર;
જુગતું જોડું પરણશે, જ્યમ સાકર ને ખીર.

ચોપાઇ.

રાજા કહે ન લગાડો વાર, સામગ્રી કરજો તૈયાર;
શાને વાર કરો એવડી, જાઓ પરણાવી દ્યો આ ઘડી.
મંદિર આવ્યો વહેવારિયો, સમાચાર જઇ સ્ત્રીને કહ્યો;
કુંવરી તો ઇચ્છાવર વરે, ના કહિયે તો નિશ્ચે મરે.
શેઠાણિયે તે સુણિ લહ્યું, જઇ કુંવરીની આગળ કહ્યું.

દોહરા.

રાજકુંવર તને પરણશે, હમણાં જાશે રાન;
જો તો આવશે, તું સુણ તારે કાન.
તે થાશે મુજ હાલ;
આ ઠેકાણે કાલ.

તું જાણે વરૂં રાયને, બેઠી ચાવું પાન;
એ તો રહેશે ઓશિયો, સમજ આણિ સાન.

કાલ સવારે કાઢશે, રઝળી ભરશે પેટ;
તાત કહે છે તાહરો, નહિ સુખ પામે નેટ.

કન્યા માતાને કહે, કર જોડીને વાત;
માનું નહિ હું માવડી, ઘેલો થયો મુજ તાત.

તાત શું બેઠો દીન થઇ, કરો ગણેશ આચાર;
લગન ચોઘડિયું જાય છે, હવે ન કરવી વાર.

આવ્યો રાજા પરણવા, વાગ્યાં વડાં નિશાન;
પાટ બેસાડી પદ્મની, જાણે ઉગ્યો ભાણ.

હાથ મેળાવ્યો હાથશું, આરોપી વરમાળ;
મુહૂર્ત્ત એકમાં ઉઠિયાં, પરણિ તે તત્કાળ.

આશીર્વાદ વિપ્રો વદે, વેદ વદીને વાણ;
ચિરંજીવી રહે બે જણાં, બોલે લોક પ્રમાણ.

પરણી ઉઠ્યાં પાટથી, ઉતારી વરમાળ;
મીંઢલ છેડા છુટશે, લખ્યું હશે તે કાળ.

શિખ માગી નારી કને, હું પરદેશ પળીશ;
હુકમ લઇને હજુરનો, જાતાં તને મળીશ.

ચોપાઇ.

પુષ્પસેન પરણી પરવર્યો, માતાને જઇ ચર્ણે નમ્યો;
માતાજી અમો વન ચાલશું, લખ્યું હશે ત્યારે આવશું.

મારા સમ જો દુઃખ દિલ ધરો, નયણે આંસુ શાને ભરો;
જ્યાં જાઉં ત્યાં સુખજ હોય, મુજને ગાંજી શકે ન કોય.

પ્રસન્ન થઇને શિખ દિજિયે, પ્રણામ લક્ષવરાં લીજીયે;
ચાલો કહેતાં જીવજ જાય, પણ શું કરિયે કોપ્યો રાય.

ચિરંજીવી જોડું ઘરતણું, વધે જશ તે બહુ સુખ ભણું;
મા કહે સુત વહેલા આવજો, પદ્મની પરણી લાવજો.

દોહરા.

વચન માતનું શિર ધર્યું, ત્યાંથી ચાલ્યો જાય;
સામો જઇ ઉભો રહ્યો, જ્યાં છે રાજ સભાય.
શિર નમાવ્યું તાતને, સભાને કર્યો જુહાર;
રાજા બેઠો ત્યાં જઇ, ચરણે નમ્યો કુમાર.
રાજા મુખથી બોલિયો, જો સુત મારો હોય;
વનમાં જાજે એકલો, સાથે ન લઇશ કોય.
હું ને અશ્વ અમારડો, ન કરૂં કોઇની આશ;
જો કોઇ સાથે સંચરૂં, સુકૃત થાજો નાશ.
સેવક સાથે સંચરે, તે કાયરનું કામ;
જાઉં વનમાં એકલો, પુષ્પસેન મુજ નામ.
એમ કહિ પાછો વળ્યો, ન હોય મન ઉચ્ચાટ;
પ્રધાનપુત્રે નિરખિયો, ઉપન્યો મન ગેંગાટ.
પ્રધાનસુત પાછો વળ્યો, હૈડું ફાટિ જાય;
સાથે આવું કયમ કરિ, વારી રાખે રાય.
વળતી નિજ નારિ કને, આવ્યો રાજકુમાર;
નારે નિરખ્યો કંથને, કીધું રુદન અપાર.
નારિ પ્રત્યે નેહનાં, કહ્યાં વચન બે ચાર;
જો જીવશું તો આવશું, નહિ તો કોટી જુહાર.

ચોપાઇ.

મારે હાથે ભોજન કરો;
ફળ થાય તો મારાં કાજ.
મારે હાથે મુખમાં ધરૂં.

પીઉં વાર.
નાર;
માજ.
[illegible]

ચોપાઇ.

માયા મોહ ને મમતા તજ્જો, એક મને ઇશ્વરને ભજ્જો;
બુદ્ધિસાગર છે મારો મિત્ર, ઘણો ચતુર ને ઘણો પવિત્ર.
રહેશે ઘણું તમારી પાસ, એથી કાંઇ ન થાય વિનાશ;
એ મુજ પ્રાણ છે સાક્ષાત, સુખ દુઃખની તમે કરજ્જો વાત.

દોહરા.

રાજાને નારિ કહે, કોલ અમારો એહ;
બારે વર્ષે ન આવિયા, તો પાડું મુજ દેહ.
બાર વરસ પર એક દિન, જો વીંતિને જાય;
જીવ ધરૂં જો દેહમાં, નહિ મુજ એક પિતાય.
કંથ પાખે જે કામની, ભાળે નહિ સુખ ભોગ;
આટલું તમ પાખે તજું, સુખનો નહિ સંજોગ.
લોચના વાક્ય—આઠ કટકે નીપજે, એ નર નારી નર ચાર;
તેમાં નપુંસક એ વરો, તે મેં તજ્યો આ વાર.
ઉત્તર—ભોગીને મન ભાવતો, રામા સાથે રંગ;
રાજા કહે મેં પારખ્યો, પ્રેમદા તે પલંગ.
સ—સુખનું મંડન સરવથી, જેથી વાધે કામ;
તેહ તજ્યું મેં આજથી, નિર્મળ જેનું નામ.
ઉ—દુર્લભ છે તે દેવને, મહિપતિ આગળ માન;
કામાતુર થાય દેખતાં, પ્રેમદા તે તો પાન.
સ—સુંદર સરોવર જળે ભર્યું, જ્યાં બુડે સૌ કોય;
તેને પીઇ કોઇ નવ શકે, તમ વિણ તજીશ સોય.
ઉ—તેજ વધે તે દેખતાં, કામનિ વાધે કામ;
ભોગીને મન ભાવતું, દર્પણ તેનું નામ.
સ—સોળ સખીશું રંગે રમે, વહાલા ત્રણ કુમાર;
તે તજ્યું મેં આજથી, વાલા અપરંપાર.
ઉ—રાજે લેતા રાજ્યની, દેખીતા જડ રેહ;
હાર જીત હોડે કરે, કર શ્યામા સોગટાં તેહ.

દોહરા.

વચન માતનું શિર ધર્યું, ત્યાંથી ચાલ્યો જાય;
સામો જઇ ઉભો રહ્યો, જ્યાં છે રાજ સભાય.
શિર નમાવ્યું તાતને, સભાને કર્યો જુહાર;
રાજા બેઠો ત્યાં જઇ, ચરણે નમ્યો કુમાર.
રાજા મુખથી બોલિયો, જો સુત મારો હોય;
વનમાં જાજે એકલો, સાથે ન લઇશ કોય.
હું ને અશ્વ અમારડો, ન કરૂં કોઇની આશ;
જો કોઇ સાથે સંચરૂં, સુકૃત થાજો નાશ.
સેવક સાથે સંચરે, તે કાયરનું કામ;
જાઉં વનમાં એકલો, પુષ્પસેન મુજ નામ.
એમ કહિ પાછો વળ્યો, ન હોય મન ઉચ્ચાટ;
પ્રધાનપુત્રે નિરખિયો, ઉપજ્યો મન ગેંગાટ.
પ્રધાનસુત પાછો વળ્યો, હૈડું ફાટિ જાય;
સાથે આવું કયમ કરિ, વારી રાખે રાય.
વળતી નિજ નારિ કને, આવ્યો રાજકુમાર;
નારે નિરખ્યો કંથને, કીધું રુદન અપાર.
નારિ પ્રત્યે નેહનાં, કહ્યાં વચન બે ચાર;
જો જીવશું તો આવશું, નહિ તો કોટી જુહાર.

ચોપાઇ.

સ્ત્રી કહે અશ્વથકી ઉતરો, મારે હાથે ભોજન ક:
મુજને સાથે તેડો આજ, સફળ થાય તો મારાં કા
પ્રીતે પાનની બીડિ કરૂં, મારે હાથે મુખમાં ધ

દોહરા.

ભોજનનું મને શું કહો, હું નવ પીઉં વાર.
વચન ન પાળું તાતનું, ધિક્ક મારો અવતાર;
જો અશ્વથી ઉતરૂં, લાજે જનની આજ.
હાલ હાલ કરી શિખ દ્યો, કીજે રૂડાં કાજ.

પશુ પંખી ને માનવી; નર નારી ને રાય;
એ વશ થાજો તાહરે, રક્ષા કરો અંબાય.

પર મૂલક પર દેશડે, પર ધરતી પર ગામ;
જ્યાં દેખે મુજ જેવડી, ત્યાં ન ઘાલીશ હામ.

ચાલુ કહેતાં ચમકશું, પુંઠ દીઠે જીવ જાય;
નેણાં પડશે નીકળી, કાળજું કટકા થાય.

આભ પડે ધરતી ગળે, એવડું મારૂં દુઃખ;
જ્યારે તમને દેખશું, ત્યારે થાશે સુખ.

નરથી નારી એકલી, પગલે પગલે વંક;
દિશે દિન દિન દામણિ, કામની શિર કલંક.

વહેલા વળજો વાલમા, કરજો રૂડાં કામ;
એક સ્ત્રી પરણી લાવજો, દેજો મુને ઇનામ.

પૂજ્ય અમારે એક તમ, અવર ન બીજો કોય;
અવર બીજો જો કરૂં, કુળમાં ખાપણ હોય.

રાયે નારીને કહી, ચલાવિયો તોખાર;
એ અવસરે પ્રધાન સુત, આવ્યો એણે ઠાર.

વિપ્ર વદન સુખડ ભર્યો, ધેન સવત્સી જાય;
સુધન તે શ્રીફળ ભર્યો, નિર્ખિ હરખ્યો રાય,

માલણ પુષ્પશું પરવરી, સાથે પુત્ર એક નાર;
કન્યા પરણી પ્રેમશું, આવે રાજકુમાર.

એક ગુણકા ગુણ આગળી, સુંદર કરતી ગાન;
એ પલાણે સંચર્યો, બહુ હરખ્યો સુજાણ.

મદ ઝરતો ગજ નિરખિયો, મદ પીતો મચ્છરાળ;
શુભ શુકન તે વાટમાં, દેખિ રિઝયો ભૂપાળ.

બીજાં શુકન તો રણ વિખે, તોરણ ઘેર બંધાય;
રાજા જમણો ઉતર્યો, પૂરે મનની ઇચ્છાય.

કર્યો પ્રણામ પ્રધાનને, વળો હવે કહ્યું વીર;
જીવ આપણો એક છે, દીસે દોય શરીર.

ચોપાઈ.

પ્રધાનસુત તે પાછો વળ્યો, પોતે રાજા પંથે પળ્યો;
વેગે પાણી પંથ પળાય, મનમાં બીક ન આણે રાય.
અનેક દિન એમ રસ્તે થયા, ભમતાં ભમતાં વનમાં ગયા;
રાજા ચાલ્યો વનમાં વળી, મહાવનમાં એક જક્ષણી મળી.
મોટા હાથ ને ભૂરા વાળ, આવીને બીવરાવ્યો બાળ;
કોણ છે ને કેમ આવ્યો અહીં, મુજ આગળથી જાઇશ કહીં.
ઘોડા સાથે તુજને ગળું, ઘણે દિને મુજને ભક્ષ મળ્યું;
ત્યારે વાયક બાંળક ભણે, હું શરણે આવ્યો તુજ કને.
તમો કહો તે કામજ કરૂં, દ્યો આજ્ઞા તો મસ્તક ધરૂં;
જક્ષણીને મન આવી દયા, પ્રીત વચન રાજાને કહ્યાં.

દોહરા.

વળતી જક્ષિણી વદે, સાંભળ રાજકુમાર.
ભીડ પડે સંભારજે, હું આવીશ તે ઠાર.

સિદ્ધ વચન તે શિર ધર્યું, વેગે ખેડયો બાજ;
ઘણે દિને જઇ નીસર્યો, કુંતીભોજ જ્યાં રાજ.

નગર સમીપે જઇ રહ્યો, મળ્યો વિપ્ર એક ત્યાંય;
પૂછ્યું તેને પ્રેમશું, કોણ નગર કોણ રાય.

વિપ્રજ વાણી બોલિયો, તું શે ન જાણે મન;
ધાર નગર રળિયામણું, કુંતીભોજ રાજન.

વદન નમાવ્યું વિપ્રને, પછિ ખેડયો કેકાણ;
નગર અનુપમ નિરખિયું, જાણે ઉગ્યો ભાણ.

ગઢ દિસે રળિયામણો, દેખિ રિઝયો રાય;
સુવર્ણ કુંભે સુંદરી, જળ ભરવાને જાય.

વડી જુક્તિ વાડિતણી, પુષ્પો ઝાડ વિશેક;
વર્ણન પુરનું શું કરૂં, કેતાં નાવે છેક.

રાજસભામાં સંચર્યો ઉત્તમ શોભા હોય;
નૃત્ય કરે વારાંગના, તે દેખી મન મ્હોય.

પંડિત બેઠા પાંસસે, રાજકૂળ છત્રીશ;
જોશી જુગતે આચરે, લક્ષણધર બત્રીશ.
જમણી પાસે જુગતશું, પ્રધાન જે ધનરાજ;
ડાબી પાસે બેટડો, કાન કુંવર મહારાજ.
કળાવંત કળા કરે, ગુણિજન ત્યાં ગુણ ગાય;
ચમર ઢળે ચોપાસથી, કનક સિંહાસન રાય.
રાજસભા મનમાં વશી, હૈડે હરખ્યો રાય;
ક્યાં જઇએ આવું તજી, ઉત્તમ આજ સભાય.
રાજસભામાં જઇ રહ્યા, સઉનાં રીઝયાં; મન;
માન દઇ બોલાવિયો, મન હરખ્યો રાજન.
પંડિત સૌને પ્રણમિયો, રાયને કર્યો જુહાર;
ભૂપતિ મન આનંદિયો, દેખી રાજકુમાર.
કોણતણા તમ બેટડા, કોણ તમારો દેશ;
કિયા મુલકથી આવિયા, પૂછે વાત નરેશ.
પૃથ્વી દેશ અમારડો, તાત તો સરજનહાર;
ઉમેદવાર ઓળગતણો, જ્યાં ધાર્યું કર્તાર.
રાજસભા રાજી થઇ, બંધાવ્યો તોખાર;
ખાઓ પીઓ આનંદ કરો, એમ બોલ્યા દરબાર.
અહીં રહો ઓળગ કરો, સહસ્ર ટકા લ્યો રોક;
કુંવર સાથ નિત્યે રમો, ન હોય મનને શોક.
નિત્ય વાડિએ સંચરે, ચોરે ચૌટે જાય;
જાણીતો થયો નગરમાં, આવ્યા અમુલખ રાય.
વાર્ત્તા સઘળે વિસ્તરી, સુંદર ચતુર સુજાણ;
જ્યાં બેઠી પદ્માવતી, દાસી કરે વિખાણ.
કુંવરી કુંતીભોજની, પદ્માવતી અભિધાન;
શશિવદની મૃગલોચની, હીરા દંતસમાન.
પાન પ્રમાણે પેટ છે, અધર જાણે પરવાળ;
પોપટ વરણી નાસિકા, નાગણ સરખી ચાલ.
નાગ ફેણ અંબોરડો, ભ્રુકુટી ધનુષ આકાર;
પાયે પદ્મ શોભતું, સોલ કળા વર્ષ બાર.

ચૌદ વિદ્યા ચોસઠ કળા, ચોરાશી આસન;
સો દાસી રંગે રમે, ક્રીડા કરે અનુદંન.
સાહેલી સોળ વર્ષની, સુલેખા તેનું નામ;
જ્યાં બેઠાં પદ્માવતી, તે આવી તે ઠામ.

ચોપાઈ.

હસતી રમતી ને બોલતી, આવી નિકટ દાસી ડોલતી;
વાત સુણો બાઇ અમતણી, અમને આપો વધામણી.
તમ સરખો દિઠો એક ભૂપ, તમથી અદકું તેનું રૂપ;
કોઈ નગરનો છે રાજિયો, મહા સંકટે અહીં આવીયો.
રૂપ સુરૂપ છે લક્ષણ સાર, કારણ રૂપ તણો અવતાર;
હેત કરી રાખ્યો છે રાય, તેની શોભા કહી નવ જાય.
અશ્વ અનોપમ ઉપર ચઢયો, કાલ અમારી દૃષ્ટે પડયો;
ચિત્ર લખેલી હું તો થઈ, સુધ બુધ મારી સર્વે ગઇ.
વર્ષ સોળ બાઇ મુજને થયાં, એવાં રૂપ મેં નવ નિરખ્યાં;
સહિ માનજો મારૂં કહ્યું, રૂપ અલૌકિક મેં તો લહ્યું.

દોહરા.

પદ્માવતી કહે પ્રેમશું, સાંભળ સહિયર એહ;
વખાણ તું કરે જેહનું, મુજને દાખવ તેહ.
બાઈ બેસો માળિયે, નિરખાવું હું ચાલ;
કરવા સ્નાન સરોવરે, જાશે પ્રાતઃકાળ.
હેત ઘણાં હૈડા વિખે, જોબનમાં ભરપૂર;
રેણી રાતે વહી ગઇ, રવિ ઉગમિયો સૂર.
નારી બેઠી નિરખવા, જોગમ દેખે વાટ;
ચાર ઘડિમાં આવિયો, ભાંગ્યા ભવ ઉચાટ.
દૂરથી દીઠો આવતો, ભાંગી મનની ભ્રાંત;
અશ્વ દોડાવ્યો પાટિયે, નિરખિયો એકાંત.

ચોપાઈ.

પદ્માવતી બહુ દુઃખજ ધરે, મનડામાં વિચાર જ કરે;
ત્યાં રાજાને લાગી વાર, તોય નારીએ નવ છોડયો ઠાર.

નૃપે નાઇ વસ્ત્રો પેરિયાં, દંડવતો સુરજને કર્યો;
સવા ગજી શિર ઉપર કેશ, છૂટા મેલ્યા બાળે વેશ.
ઘોડા ઉપર થયો અસ્વાર, છુટી ચાલે રાજકુમાર;
વાંકાં મેલ્યાં છોગાં બહુ, તે દીઠે હરખે છે સહુ.

દોહરા.

ચાલે આગળ મલપતો, ને નિકળ્યો મેરાણ;
તત્ક્ષણ નિરખ્યો નારીએ, વાગ્યું મોહનું બાણ.
કપૂર સરખો ઉજળો, કુંડળ ઝળકે કાન;
રૂપે કામ સરિખડો, દાતા કર્ણ સમાન.
જો પરણું તો એહને, નહિ કર બેસે પાપ;
અવર પુરૂષ પૃથ્વી વિષે સર્વ ભાઇ ને બાપ.

ચોપાઇ.

કુંવર રાજસભામાં ગયો, નારીને મન શોકજ થયો;
સાહેલીને સાચું કહ્યું, રાય વિના નવ જાએ રહ્યું.
આપું તને સોળ શણગાર, વળી એક મોતિનો હાર;
ઉપાય કરવો રૂડી પેર, જેમ તેમ તેડી લાવો ઘેર.
રૂપ રંગ એનું નિરખિયે, નાત જાત એની પૂછિયે;
જોઇયે ચતુરાઇનો રંગ, પછી પરણું હું તેને સંગ.

દોહરા.

બિડું ઝડપ્યું માનિની, ઉલટ અંગ ન માય;
જો નવ લાવું રાયને, ન આવવું મોલો માંય.
કળા માહારી જો કરૂં, સમજાવી લાવું ઘેર;
કરૂં બેહુને એકઠાં, હું તે રૂડી પેર.

ચોપાઇ.

પ્રીત થકી પ્રેમદા પરવરી, રાજ સભામાં તે સંચરી;
બેઠા કુંવર સમારે પાન, દાસીને ત્યાંહાં દીધાં માન.
ભલે પધાર્યા નગરની માંય, પ્રીતે અમને કરો પસાય.

દોહરા.

રાજા રીસે બોલિયો, કેમ આવી આ ઠામ;
કોણે તેડું મોકલ્યું, શું છે મારૂં કામ.
બોલી રામા રીજશું, કુંતીભોજ જે રાય;
પદ્મની પદ્માવતી, બેટી તેની થાય.
તમને દીઠા વાટમાં, માન્યું તેનું મંન;
રાય તમારે કારણે, તજી બેઠી જળ અંન.
તમ દીઠે ભોજન કરે, નહીંતર છાંડે પ્રાણ;
ચતુર હોય તો ચેતજો, નહીં તો થાશે હાણ:
વીંછી કેરી વેદના, જેને વીતિ હોય;
તે જાણે તે દુઃખમાં, અવર ન જાણે કોય.
સાંભળતાં વિસમે થયો, મનમાં પ્રગટ્યો તાપ;
એક કાહાડ્યો વન વિખે, બીજું વળગ્યું પાપ.
નારી અમો નહીં આવિયે, એ નારી કેરી દીશ;
તાત જાણે જો એહનો, છેદે એહુનાં શીશ.
પરનારી કેરો નેહડો, કરે એ સરવે ફોક;
સુખે કો બેસે નહીં, વેરી સર્વે લોક.
કઇયાકિચક શત હણ્યા, રોળ્યો રાવણ રાય;
કૌરવ કુલ નિકંદન થયું, કામિની નેહે ત્યાંય.
શરીર વહાલું શું કરો, મરવું એક જ વાર;
તે સાથે હેત જ કરો, બેસે શિરપર ભાર.
નહીં માનો મારૂં કહ્યું, હત્યા બેસે ચાર;
સમ ખાધા છે સામટા, માનો રાજકુમાર.
ત્યારે ગુણ જોઇ રિઝિયો, શુણી વિનતાની વાત;
રાજા મનમાં ચેતિયો, પણ છે નારી જાત.
જોઉં ચતુરાઇ એની જે, મોટી ચતુર ગણાય;
કુંવરી કુંતીભોજની, પદ્માવતી કહેવાય.

ચોપાઇ.

દીધાં વચન વિનતાને હાથ, રાતે આવીશું તુજ સાથ;
કામ હોય તે કહેજો તમો, સર્વે કબુલ કરશું અમો.

હરખે દાસી આવી ત્યાં, રાજકુંવરી બેઠી છે જ્યાં;
રાણી જો બોલી પાળીએ, વધામણી મુજને આલીયે.
સાંજે તેડીને આવશું, રાજકુંવરને અહીં લાવશું;
દુઃખે પાપે તો દીન ગયો, પછે સુરજ અસ્તાંગત થયો;
સખીઓ સાથે રંગે રમે, થયો સંધ્યાકાળનો સમે.

દોહરા.

પદ્મની દાસીને કહે, લગાડીશ નહીં વાર;
પ્રસન્ન કરૂં હું તુંજને, લાવો રાજકુમાર.
દાસી ચાલી વેગશું, આવી જ્યાં રાજાન;
સમ દેઈ સમજાવિયો, ચાલ્યો ચતુર સુજાન.
આગળ દાસી સંચરી, પાછળ ચાલ્યો છેલ;
ધસમસ્તો મોલે ચડયો, થઇ રહી રંગ રેલ.
પદ્માવતી પ્રેમે કરી, દીધું ઘણુંએક માન;
સફળ જન્મ અમારડો, ઘેર આવ્યા રાજન.
પાટે બેસો ખાંતશું, લ્યો ચાવો આ પાન;
અમ ઉપર કરૂણા કરી, તૂઠ્યા શ્રી ભગવાન.
આશા પૂરી અમતણી, અમ ઘેર આવ્યા ઈશ;
રાજ પધાર્યા રીઝમાં, સફળ થયો આ દીશ.
રાજા રીઝી બેસિયો, સન્મુખ ઉભી નારી;
કોણ ધરતી કોણ દેશડો, પુછે રાજકુમારી.
કોણ રાયના બેટડા, કેમ નિકળ્યા પ્રદેશ;
હું પુછું છું પ્રેમશું, દિસો બાળે વેશ.

ચોપાઇ.

શે કામે પૂછો છો ગામ, શે કામે પૂછો છો નામ;
જેહ કરે વિવાની વાત, તે પૂછે પિતાની જાત.
જ્યાં વસું ત્યાં મારૂં ગામ, રજક લઈ આવ્યું આ ઠામ;
તારા તાતની ઓળગ કરૂં, મૃગયા રમવા સાથે ફરૂં;
લખ્યા પ્રમાણે રહીશું અમો, તે સત્ય કરીને માનો તમો.

સ–નારી પણ નિર્બલ નહીં, કાળી પણ નહીં કોલ;
દરમાં રેહે નહીં નાગણી, બુદ્ધ વિચારી બોલ.
ઉ–કાયર કર શોભે નહીં, શૂરાને મન સાર;
આ ક્ષણિક દેહની રક્ષણી, તારણી તે તલવાર.
સ–પઢતો પણ પંડિત નહીં, પૂર્યો પણ નહીં ચોર;
ચતુર હોય તો ચેતજો, મધુરો પણ નહીં મોર.
ઉ–પવિત્ર પંખીની જાતમાં, વાચા બોલે વીર;
વનવાસી વન નીપજે, કામિની તે તો કીર.
સ–શીશ મોટું પણ ગજ નહીં, ઝાઝું રહે જલમાંય;
પુંછ મોટું છે તેહનું, વાંદર નહીં કહેવાય.
ઉ–નાહાવણ સમીપે નીરખિએ, તોલ નહિ માંહિ તરત;
ઓળખવું શું એહમાં, કોશ વખાણો વરત.
સ–ચાલે છે પણ ચરણ નહિ, ઉડે પણ નહિ પાંખ;
લાખે સાયો નવ રહે, સઉકો દેખે આંખ.
ઉ–ઉડે તે આકાશ ભણી, ઘરમાં રહે ગેંગાટ;
ધુમાડો નિર્ધારિયે, વિચરે વસમી વાટ.
સ–ચંચુ પણ ચકવી નહિ, માંજારી મુખ શ્યામ;
એ જીભો નહિ નાગણી, નરપત કહો તે નામ.
ઉ–ડાહ્યાના દિલમાં વસે, પંડિતને પ્રિય પૂર;
લક્ષણ જોતાં લેખણી, નાણાવટીનું નૂર.
રાજા મન રિઝયો ઘણું, જોઇ ચતુરાઇ એહ;
સાચું બોલ સુલક્ષણી, તું નહિ દાસી દેહ.

ચોપાઇ.

રાજા રીઝે બોલે વાણ, સાંભળ ચતુરાં ચતુરસુજાણ;
દીસો છો દાસીની જાત, બોલો છો વિદ્યાવંત વાત.
બોલી દાસી નમાવી શીશ, હું સાચું બોલીશ આદિશ;
દાસી પણ રાણીસું વસું, એહ વાતનું અચરત કશું.
કુંવરી કહે ઉઠોજી રાય, ભોજનની વેળા વહી જાય;
તત્પર થઇ હેઠા ઉતરો, ભોજન મન ભાવતાં કરો.

આપું પાન હું મારે હાથ, રંગે રહો અમારી સાથ;
રાજા બોલ્યો રીશજ કરી, અરે અબળા એ શું બોચરી.
પર નારીનો પાલવ જેહ, એસે દીપ બાલતાં તેહ;
પર નારી તે પ્રત્યક્ષ છરી, તે સંગે કોઇ નવ રેહે ઠરી.
ઇજ્જત આબરૂ તરત જ જાય, ક્ષય રોગ પરસ્ત્રી કહેવાય;
તારે શિર કોઇ સ્વામી હશે, પતિવ્રતા ધર્મ તારો જશે.

દોહરા.

હું પરણી છું પેટમાં, દષ્ટે ચડિયા આપ;
તમ વિણ બીજા પુત્ર જેહ, તે ભાઇ ને બાપ.
જેમ ઘટે તેવું કરો, છોઓ ચતુર સુજાણ;
ના કહીને જો નિસરો, તો તમને દઉં પ્રાણ.

ચોપાઇ.

રાજા કહે જાણે તુજ તાત, આપણ એની કરશે ઘાત;
વાલી નથી મુજને મુજ કાય, મુજને ચિંતા તારી થાય.
વિનતા એ મૂકી દ્યો વાત, કહો જઇ પરણાવે તમ તાત;
આજ્ઞા લેવાને સંચરો, શા માટે વણ ખૂટે મરો.
ચતુરાઇ નહિ ચઉટે વેંચાય, એણે જીવ તમારો જાય;
રૂપતણે છાંયડે બેસશો, પાન તજી પૃથ્વી પેસશો.
કુલવંતી કુલ શોધે જેહ, તે પરપુરૂષશું ના કરે નેહ.

દોહરા.

ક્ષત્રિયનું એ કર્મ નહિ, કુંવરી કહે સુણ કર્ણ;
નાઠાથી છૂટે નહિ, માથે આવ્યું મર્ણ.
ઉચ્ચાટ આળસુને નહિ, નિર્ધનને નહીં સુખ;
નપુંસકને શૂર નહીં, સંતોષીને નહીં દુ:ખ.

ચોપાઇ.

સુણિ હૃદયામાં રાજા હસ્યો, બોલ તેહનો મનમાં વસ્યો;
એ નારીની ભાગું આશ, જઇ પડીએ જમ કિંકર પાસ.

આશા ભાંગી એને નવ વરૂં, મહા પાપ તવ મસ્તક ધરૂં;
જો વરવાનું મનમાં ધરો, વિપ્ર તેડાવી મુજને વરો.
પુરે સાખ જો બ્રાહ્મણ આપ, એ વાતે નવ બેસે પાપ;
પછી સંકટ જો આવી પડે, ઇશ્વર આપણી વારે ચડે;
વણ પરણે નવ પાલવ ગ્રહું, સાચી વાત સંક્ષેપે કહું.

દોહરા.

ગોર પોતાના ઘરતણો, તેડી દીધું માન;
મુજ પરણાવી પરવરો, લ્યો મનગમતાં દાન.
વિપ્ર પડ્યો વિચારમાં, વળગ્યું મુજને વ્યંગ;
મૃત્યુ મારૂં બે તરફ, પડિયો વિકટ પ્રસંગ.
જો નૃપ જાણે તો હણે, કુંવરી કેમ દુભાય;
બેહુ પ્રકારે મોત છે, પંડિત મન પસ્તાય.

ચોપાઇ.

વળતી વનિતા વાણી વદે, વાડવ દુઃખ નવ ધરશો હૃદે;
જો રાજા ફેડે મુજ ઠામ, તારૂં નહિ લેવા દેવું નામ.
પરણાવી આણે માળિયે, જન્મતણાં દુઃખડાં ટાળિયે;
કુંવરી કહે ગુરૂજી સુણો, આશીર્વાદ ઋષિજી ભણો.

દોહરા.

જોડી લાકડે માંકડું, દક્ષિણા પામું ક્ષિપ્ર;
વળતી અગીઆરાં ગણું, એમ વિચાર્યું વિપ્ર.
કર્યું માહિરૂં મલપતું, ચોરીના થંભ ચાર;
મંગળ ફેરા ફેરવી, આરોગાવ્યો કંસાર.
પ્રેમે પરણી ઉઠીયાં, પહોંતી મનની આશ;
ભાવટ ભાંગી ગુરૂતણી, કહે કવિ સામળદાસ.
જોષી તેડાવિયે, પંડિત પુરાણી હોય;
ગમ સર્વે કહે, પણ સ્ત્રી નવ લહે કોય.

ચોપાઈ.

ત્યાં વિપ્રે વનિતાને કહ્યું, આપો શિખ ન જાયે રહ્યું;
તને અમે રૂડું કહાવિયે, હવે ભણાવા નહિ આવિયે.
સાચું માનો રૂડી પેર, હવે નહિ આવું તુજ ઘેર.

દોહરા.

બોલી બત્રીસ લક્ષણી, સાંભળ વિપ્ર જ વીર;
લાજ અમારી તમકને, સોંપ્યું તુજને શીર.
એક તાત જેણે જણ્યાં, બીજો તાત કરતાર;
ત્રિજો તાત તો ગોર છે, ચોથો અન્ન દાતાર.
બ્રાહ્મણ બોળે ભાંખિયું, વશ થાશે સઉ લોક;
આશીર્વાદ અમારડો, શ્યામા છાંડો શોક.

ચોપાઇ.

નર નારી મળી લાગ્યાં પાય, વિપ્ર શિખ લઇ થયો વિદાય;
સોંપ્યું ઘર ઘરૂણી વાસિયે, પછી વાડવ ચાલ્યો કાશિયે.
રાણી રાયસું આનંદ કરે, હઇડે હોંસ અહંકેરી ધરે;
ખાય પિયે ને દિન નિર્ગમે, કરે ચેન જે મનમાં ગમે.
પ્રાતઃકાળ સમે પરવરે, રાજ સભામાંહિ સંચરે;
કુંતિભોજને હરખ ન માય, જાણે રખે નગરથી જાય.
એમ કરતાં વીત્યા બહુ દિન, રાજાનું માન્યું બહુ મન;
પ્રતિહાર નામે પોથિયો, ચતુરપણે મનમાં ચેતિયો.
તેણે ત્યાં માંડી પડપૂછ, જેને મુખે નહોતી મૂછ;
રાત દિવસ ખુંખારા કરે, સઘળી વાત તે દિલમાં ધરે.
આંખે કાણો ને વામણો, ભૂરા વાળ ને લજામણો;
કુંવરી મોલતણો પ્રતિહાર, રાત દિવસ નવ છાંડે દ્વાર.
ગયા આવ્યાની તે શુદ્ધ લહે, ખબર જઇ રાજાને કહે;
મોટી વાત મનમાં તે લહી, કો આગળ તેણે નવ કહી.
એમ કરતાં વામ્યા બહુ દન, ચેત્યો પોળિયો પોતે મંન;
ત્રણ વરસ એમ વીતિ ગયાં, ચોર થઈ નગરીમાં રહ્યાં.

એક દિવસ એક કૌતુક થયું, સેજ વાતમાં લક્ષણ લહ્યું:
એક સમે બેઠા રાજન, ગોર પધાર્યા તેણે દંન.
મહિપતિયે દિધાં બહુ માન, આપ્યાં આભૂષણ ધન દાન;
પૂછે ધર્મધુરંધર ધણી, કહો કુંવરી કેટલુંએક ભણી.
શા શા ગ્રંથનું શીખી જ્ઞાન, ભાષા કવિત સંગિત તાન:
કાવ્ય કોશ ને નૈષધ ન્યાય, કહો વાત જેથી સુખ થાય.

દોહરા.

બ્રાહ્મણ વાણી બોલિયો, સાંભળ રાજા કર્ણ;
કુંવરીને મંદિર ગયાં, વર્ષ વીંતિયાં ત્રણ.
બાલા બત્રીશ લક્ષણી, અદ્દ્ભુત બુદ્ધિ અપાર;
શિખી વિદ્યા સર્વ તે, મેં છોડયો તે ઠાર.
બ્રાહ્મણ ભોળે ભાંખીઉં, બુદ્ધિમાં નહીં બકાત;
સવળાનું અવળું કરે, શાણી થઇ સાક્ષાત.
ત્યારપછી જાત્રા ગયો, જોયું કાશિ ગામ;
પૂછી જુવો તે પુત્રીને, બોલાવી આ ઠામ.

ચોપાઇ.

એવું કહીને બ્રાહ્મણ જાય, પ્રધાનને તેડાવ્યો રાય:
પ્રધાન આવ્યો તેણે દીશ, આવી રાયને નામ્યું શીશ.
જાઓ તમો કુંવરીને દ્વાર, આશિશ કહો અમારી સાર:
કહેજો ચિંતા તજજો તમો, વર રૂડો જોઇયે છિયે અમો.
શિખામણ દઇને આવજો, પ્રતિઉત્તર તેનો લાવજો:
પ્રધાન પધાર્યા રૂડી પેર, તે આવ્યા કુંવરીને ઘેર.
મલપતા મેડી ઉપર ચડ્યા, તે કુંવરીની નજરે પડયા:
ભલે પધાર્યા પ્રધાન આજ, ઉભી થઇને કીધી લાજ.
કિયા દેશના વા વાઇયા, પ્રધાન મુજ મોલે આવિયા;
વાત સર્વ જાણું છું અમો, લેવા ખબર પધાર્યા તમો.
અલખત ઘણી કરું છું આપ, તે તો રાય પ્રધાન પ્રતાપ.

દોહરો.

પરધાને જોઈ પદ્મની, મનમાં થયો અચેત;
નવ પલ્લવ થઇને રહી, (જાણે)વરખા ઋતુનું ખેત.

શોભે સરોવર જળ ભર્યું, કમળ ઝળકે જ્યમ ક્રોડ;
તે ઉપર ભમરો ભમે, જુવતી દીઠી જોડ.
નેત્ર દીઠાં ચપલશું, ગલસ્થાલ અતિ અનૂપ;
નૌતમ મુખડું નિરખતાં, વિસ્મય પામ્યો ભૂપ.
ફળ ફળે જેમ વન વિષે, જેમ સાગરની લેર;
ફાળી ફળી વનસ્પતી, કામની દીઠી તે ઘેર.
છે પ્રવેશ કોઇ પુરૂષનો, વૃદ્ધ પામીએ જાત;
જે ખણુસે પડશે જ તે, કહેવી રાયને વાત.
એક તો બેટી રાયની, બીજી જાતે નાર;
જે કરશે તે ભોગવે, મારો એહ વહેવાર.
છાનું રાખ્યું નવ રહે, રાયની ચલાવું બુધ;
લાકડે માંકડું વળગાડીએ, જેમ રહે દોણી દૂધ.

ચોપાઇ.

વજીર વળતો બોલ્યો વાણ, સાંભળ કુંવરી ચતુરસુજાણ;
રાજાને સાંભરિયાં આજ; મોકલિયો શુદ્ધ લેવા કાજ.
કહ્યું છે ચિંતા તજજો તમો, વર રૂડો જોઇયે છિયે અમો;
દેશ વિદેશ વિષે કહાવશું, વર રૂડો ખોળી લાવશું.
ખાઓ પીઓ ને દિન નિર્ગમો, સખિયો સાથે સ્નેહે રમો;

દોહરા.

કુંવરી બોલી રીશસું, સાંભળ ડાહ્યા શેઠ;
વાત કરો વરવાતણી, પાળી મારૂં પેટ.
વર નથી જોઇતો માહરે, નથી પરણ્યાના ક્રોડ;
વરત કુંવારૂં આચરૂં, વ્રતમાં બેસે ખોડ.
જઇ સંભળાવો તાતને, જેમ ચઢે નહિ રીશ;
તાત તુલ્ય તું માહરે, તારે ખોળે શીશ.
રાજાને તો સાન નહિ, રાજાને તો કાન;
માને કહ્યું પ્રધાનનું, માટે માગું માન.
વણિક સમો તો કોઇ નહિ, દીસંતો તે રંક;
વગર વજીરે વાણિયે, ખોઇ રાવણે લંક.

ચોપાઇ.

પ્રધાન કહે સાંભળ રે સતી, એમાં કોઇનું ડહાપણ નથી;
જેવી ઇશ્વરની ઇચ્છાય, તે કોઇથી મિથ્યા નવ થાય.
આજ્ઞા આપો તો તો સંચરૂં, કામ કાજ રાજાનું કરૂં;
શિખ માગીને શેઠ જ ગયો, રાજસભામાં આવી રહ્યો.
રાજાએ દીઠો પરધાન, બોલાવીને દીધું માન;
કુંવરી લાડકવાઇ જેહ, શું બોલી કહો સાચું તેહ.
ત્યારે વજીર મન વિચાર જ કરે, સાચું બોલ્યે અર્થ નહીં સરે;
વણિક જાત તો ડાહી હોય, તેને કળી શકે નવ કોય.
પ્રધાનને સુણી ચિંતા થાય, સાચું કહેતાં કોપે રાય;
પ્રધાન બોલ્યો રૂડી પેર, તમને મળવા તેડે ઘેર.
કહ્યું તાત મળવા આવજો, સાથે કોઇને નવ લાવજો;
વળી કહ્યું છે બેઉ કર જોડ, નથી મારે પરણ્યાના કોડ.

દોહરા.

કુંતિભોજ સુણી કળકળ્યો, એ શું બોલી બાળ;
કુંવરીને મોલે જવા, તે ઉઠયો તત્કાળ.
મોલે બેઠી માનિની, કર્યું દાસિયે જાણ;
તમે બાયજી સાંભળો, આવે છે અહીં રાણ.
શૃંગાર સર્વે તત્ક્ષણ તજ્યા, તજ્યા મુખ તંબોલ;
કેમ કરી જોબન તજું, થઇ રહ્યો રંગરોલ.
સુખ તજ્યું જાએ નહીં, તજી ન જાએ જાત;
તજી ન શકું ચાતુરી, જેમ બીબાંની ભાત.
રાય પધાર્યા વેગથી, કુંવરી આગળ જાય;
પ્રત્યક્ષ જઇ ઉભો રહ્યો, આસન બેઠો રાય.
મારી કુંવરી લાડકી, વહાલી મુજ વિશેષ;
છત્રપતિ વર જોઇશું, દુઃખ મા ધરશો લેશ.
બેટી બોલી બાપશું, શાને ખોળો ગામ;
વ્રત કુંવારૂં આચરૂં, પરણ્યાનું શું કામ.

પરણ્યામાં કાંઇ સુખ નથી, નહીં કરૂં એ કામ;
માળા કરમાં રાખિશું, જપિશું હરિનું નામ.

ચોપાઈ.

વાત કરતાં વર્ત્યું મૂખ, રાજા મનમાં પામ્યો દુ:ખ;
નારી બાળનું નહીં એ મૂખ, પ્રવેશ થયો છે કોઇ પુરૂષ.
કોઇ નર સાથે એને તેહ, એ વાતમાં નહીં સંદેહ;
જેમ બેઠો તેમ ઉભો થયો, વણ શીખે મહિપતિ ચાલિયો.
ઉદરની કુંવરીને શું કરૂં, માઠી વાત હઇડે કેમ ધરૂં;
એકાંતે જઇ આસન કર્યું, પ્રધાનને તેડું મોકલ્યું.
રાજા લક્ષણ છે બત્રીશ, જેને ઘેર તરૂણી છે વીશ;
કામશાસ્ત્ર જે ભાવે ભણે, સ્ત્રીચરીત્ર ગણીતમાં ગણે.
મહા ક્રોધથી થયો વિક્રાળ, કૃતાંત સરીખો દીસે કાળ;
કહે વજીરને સાંભળ વાત, આજ મેં દિઠો એક ઉત્પાત.
તનયાનું મેં નીરખ્યું તન, નથી ધીરજ ધરતું મુજ મન;
પુરૂષ પ્રવેશ જાણું છું થયો, નર કોઇ માળિયામાં ગયો.

દોહરા.

વજીર સુત વાણી વદે, ઘેલું બોલો ભૂપ;
વરસ થયે વય પામીએ, જોબન બીજું રૂપ.
રાતે વનસ્પતિ વધે, નર નારીનો આહાર;
એમ કરતાં માનો નહીં, તેડાવો પ્રતિહાર.
તેને પૂછો પ્રીતસું, સાચું કહેશે તેહ;
સત્ય હશે તે બોલશે, તેમાં નહીં સંદેહ.

ચોપાઈ.

પ્રતિહાર તેડવા મોકલ્યો, તત્ક્ષણ આવ્યો તે એકલો;
સાચી પૂછી છાની વાત, જૂઠું બોલે તો થાશે ઘાત.
સાચી વાત ઇશ્વરને ગમે, સાચે સિદ્ધિ શોક જ સમે;
કુંવરી મહોલ આવે છે કોણ, સાચું બોલી બતાવો વાણ.

દોહરા.

પ્રતિહાર બોલ્યો પ્રેમસું, સાંભળ રાજા વાત:
જો સત વચન કહેશું અમો, થાશે મોટી ઘાત.
વેર વડાશું ન કિજિયે, વડી નવ કીજે વાત;
વડા તણી વઢવાડમાં, રાંક માણસની ઘાત.
રાજા કહે પ્રતિહાર સુણ, સાચી વાત તું બોલ;
જે હોય તે બક્ષીશ તને, પાળું મારો કોલ.

ચોપાઇ.

પ્રતિહાર વળતું બોલિયો, મન તણો પડદો ખોલિયો;
એક રાજકુંવર ઉત્તમ આવિયો, ભૂપતિ તારે મન ભાવિયો.
મહિપતિએ રાખ્યો મંદિરમાંય, તે રંગ મહોલમાં નિત્ય જાય:
કુડ કપટ ભાવે નવ ભાળિયો, જતાં આવતાં નિહાળિયો.
ન્યાય અન્યાય જાણું નવ વિચાર, કરીને સમજો તમો સાર;
તેહતણી વિમાસણ થાય, અવર બીજું જાણું નહીં કાંય.
સાચી વાત એ કહી તુંને, બીજો હોય તો મારો મુને:
એમ કહીને પોળિયો જાય, નૃપને મન ત્યાં ચિંતા થાય.

દોહરા.

પ્રતિહારે જે વાત કહી, વિહંગના સુણિ જાય;
ચેતાવી પદ્માવતી, કોપ્યો તુજ શિર રાય.
વેળા વંકી આપણી, જો ચેતે તો ચેત;
ઉગર્યાનો ઉપાય નથી, ઉતર્યું બાપનું હેત,
પદ્માવતી બોલી પછી, સાંભળ સખી સુજાણ;
મુજ પતિને ચેતાવ જઇ, નહિ તો થાશે હાણ.
લાવ તેડી આ મોલમાં, કરિએ કાંઇ વિચાર;
વિહંગના વળતી ગઇ, તેડી આવિ એ દાર.
પદ્માવતી પ્રણમી કહે, ચતુર પુરૂપ તું ચેત;
વેળા વંકી આપણી, ઉતર્યું રાયનું હેત.
મુજ માટે તને મારશે, મોટી થાશે હાણ;
માટે મારા કંથજી, માનો મારી વાણ.

જીવશો તો નારી ઘણી, જીવ વિના સૌ શૂન્ય;
પરદેશે ક્યાંઇ પરવરો, શી છે તમારે ન્યૂન.
તાત કહેશે તે સુણીશ, ધારીશ આજ્ઞા શીશ;
તમારો જીવ ઉગારજો, કોપ્યો નૃપ આદીશ.
સ્વામી કહે સુણ સુંદરી, નવ મૂકું આ ઠોર;
લાજે જનુની માહરી, નામ ધરાવું ચોર.
મરવું માથે સર્વને, ચિરંજીવી નહીં કોય;
નાસું નહીં નિર્બળ થઇ, પ્રભુ કરે તે હોય.

ચોપાઇ.

તું ક્ષત્રાણિ કેરો તન, આજ અમારૂં માન્યું મન;
મુજ માટે તુજને નૃપ હણે, હત્યા મનમાંહી નવ ગણે.
તમ હાથે હું દેઉં વચન, તમ સાથે પાડું મુજ તન;
એને મન પુત્રીનું ઝેર, વડું વધ્યું છે મનમાં વેર.
સાગવત કરૂં દેહ ઇહાં, વચન વિવેક કામિનીએ કહ્યાં;
મારૂં ચાલતાં મૂકાવીશ, નહિ તો તુજ સાથેજ મરીશ.
પુષ્પક બોલ્યો ત્યારેજ ત્યાંય, વિચરૂં રાજસભાની માંય;
શ્યામા અમને શીખજ ઘો, છેલ્લો જુહાર માની લ્યો.
રામા કહે સાંભળ રે રાય, ચતુર ન ધરશો મન ચિંતાય;
પ્રસન્ન જો પરમેશ્વર હશે, તો કલ્યાણ આપણું થશે.
માગી શિખ ને થયો વિદાય, કુંવર ચાલ્યો રાજ સભાય;
બેઠો સન્મુખ ભૂપતિ ભણી, બીક ન આણી મન કોઇ તણી.

દોહરા.

રાજા પૂછે વજીરને, શો કરવો ઉપાય;
વાત બહાર નવ નીકળે, કામ આપણું થાય.
વજીર વાણી બોલિયો, વાણી મારી સુણ;
જાણો તેમ તમે કરો, ના કહેનારૂં કૂણ.
રાયે તેડું મોકલ્યું, તેડાવ્યા ચંડાળ;
રાત સમે લઇ નિસરો, આણો એનો કાળ.

દોહરા.

પ્રતિહાર બોલ્યો પ્રેમસું, સાંભળ રાજા વાત;
જો સત વચન કહેશું અમો, થાશે મોટી ધાત.
વેર વડાશું ન કિજિયે, વડી નવ કીજે વાત;
વડા તણી વઢવાડમાં, રાંક માણસની ઘાત.
રાજા કહે પ્રતિહાર સુણ, સાચી વાત તું બોલ;
જે હોય તે બક્ષીશ તને, પાળું મારો કોલ.

ચોપાઇ.

પ્રતિહાર વળતું બોલિયો, મન તણો પડદો ખોલિયો;
એક રાજકુંવર ઉત્તમ આવિયો, ભૂપતિ તારે મન ભાવિયો.
મહિપતિએ રાખ્યો મંદિરમાંય, તે રંગ મહોલમાં નિત્ય જાય;
કુડ કપટ ભાવે નવ ભાળિયો, જતાં આવતાં નિહાળિયો.
ન્યાય અન્યાય જાણું નવ વિચાર, કરીને સમજો તમો સાર;
તેહતણી વિમાસણ થાય, અવર બીજું જાણું નહીં કાંય.
સાચી વાત એ કહી તુંને, બીજો હોય તો મારો મુને;
એમ કહીને પોળિયો જાય, નૃપને મન ત્યાં ચિંતા થાય.

દોહરા.

પ્રતિહારે જે વાત કહી, વિહંગના સુણિ જાય;
ચેતાવી પદ્માવતી, કોપ્યો તુજ શિર રાય.
વેળા વંકી આપણી, જો ચેતે તો ચેત;
ઉગર્યાનો ઉપાય નથી, ઉતર્યું બાપનું હેત,
પદ્માવતી બોલી પછી, સાંભળ સખી સુજાણ;
મુજ પતિને ચેતાવ જઇ, નહિ તો થાશે હાણ.
લાવ તેડી આ મોલમાં, કરિએ કાંઇ વિચાર;
વિહંગના વળતી ગઇ, તેડી આવિ એ ઠાર.
પદ્માવતી પ્રણમી કહે, ચતુર પુરૂપ તું ચેત;
વેળા વંકી આપણી, ઉતર્યું રાયનું હેત.
મુજ માટે તને મારશે, મોટી થાશે હાણ;
માટે મારા કંથજી, માનો મારી વાણ.

જીવશો તો નારી ઘણી, જીવ વિના સૌ શૂન્ય;
પરદેશે ક્યાંઇ પરવરો, શી છે તમારે ન્યૂન.
તાત કહેશે તે સુણીશ, ધારીશ આજ્ઞા શીશ;
તમારો જીવ ઉગારજો, કોપ્યો નૃપ આદીશ.
સ્વામી કહે સુણ સુંદરી, નવ મૂકું આ ઠોર;
લાજે જનુની માહરી, નામ ધરાવું ચોર.
મરવું માથે સર્વને, ચિરંજીવી નહીં કોય;
નાસું નહીં નિર્બળ થઇ, પ્રભુ કરે તે હોય.

ચોપાઇ.

તું ક્ષત્રાણિ કેરો તન, આજ અમારૂં માન્યું મન;
મુજ માટે તુજને નૃપ હણે, હત્યા મનમાંહી નવ ગણે.
તમ હાથે હું દેઉં વચન, તમ સાથે પાડું મુજ તન;
એને મન પુત્રીનું ઝેર, વડું વધ્યું છે મનમાં વેર.
સાગવત કરૂં દેહ ઇહાં, વચન વિવેક કામિનીએ કહ્યાં;
મારૂં ચાલતાં મૂકાવીશ, નહિ તો તુજ સાથેજ મરીશ.
પુષ્પક બોલ્યો ત્યારેજ ત્યાંય, વિચરૂં રાજસભાની માંય;
શ્યામા અમને શીખજ દ્યો, છેલ્લો જુહાર માની લ્યો.
રામા કહે સાંભળ રે રાય, ચતુર ન ધરશો મન ચિંતાય;
પ્રસન્ન જો પરમેશ્વર હશે, તો કલ્યાણ આપણું થશે.
માગી શિખ ને થયો વિદાય, કુંવર ચાલ્યો રાજ સભાય;
બેઠો સન્મુખ ભૂપતિ ભણી, બીક ન આણી મન કોઇ તણી.

દોહરા.

રાજા પૂછે વજીરને, શો કરવો ઉપાય;
વાત બહાર નવ નીકળે, કામ આપણું થાય.
વજીર વાણી બોલિયો, વાણી મારી સુણ;
જાણો તેમ તમે કરો, ના કહેનારૂં કૂણ.
રાયે તેડું મોકલ્યું, તેડાવ્યા ચંડાળ;
રાત સમે લઇ નિસરો, આણો એનો કાળ.

નિશાની લાવો નેત્રની, મનની આગ ઓલાય;
કોઇને નહીં જણાવશો, એમ ઉચર્યો રાય.

ચોપાઇ.

એવી કીધી છાની વાત, અરૂણ અસ્ત અને થઇ રાત;
તેડાવ્યો ત્યાં રાજકુમાર, પાસે પતીત ઉભા ચાર.
એની સાથ તમો પરવરો, આયુધ સર્વે અહિયાં ધરો;
પાળા પંથ જાઓ તે સાથ, હવે નવ પૂછશો બીજી વાત.
જાઓ રાખી પોતાનો ભાર, રાજા બોલ્યા તેણી વાર;
રાજાએ મન આણ્યો ગર્વ, તે કુંવર મન સમજ્યો સર્વ.

દોહરા.

રાજકુંવર વળતું વદે, હું ગાંજ્યો નહીં જાઉં;
જે કહો તે હાજર કરૂં, લુણ તમારૂં ખાઉં.
લુણ હરામી જે કરે, વળી વિશ્વાસી ઘાત;
મિત્ર દ્રોહ વળી જે કરે, દાસી જેની સાત.
પાપ પૃથ્વીમાં છે ઘણાં, કહીએ લાખ કરોડ;
નથી કોઇ ત્રિલોકમાં, લુણ હરામી જોડ.
તે માટે હું સંચરૂં, જ્યાં કહો ત્યાં સુજાણ;
જો કહો તો હાજર કરૂં, મુજ હાથે મુજ પ્રાણ.

ચોપાઇ.

ઝાઝી શીદ કરો છો વાત, જાઓ તમો ચંડાળો સાથ;
વળતી છોડીને હથીઆર, રણમાં ચાલ્યો રાજકુમાર.
પાંચે જણ ચાલ્યા જેટલે, જઇ પ્રધાન મળ્યો એટલે;
નિશા એક પહોર ત્યાં ગઇ, કોશ એક પહોંત્યા તે જઇ.

દોહરા.

કહે પ્રધાન પતીતને, લઇ જાઓ છો વંન;
રાજકુંવરીએ જે કહ્યાં, તે તમે સુણો વચંન.
જો આ કામ કરો નહીં, કામ તમારૂં થાય;
કુંવરીએ કહ્યું છે સુણો, ઉગારી લેજો રાય.

ચોપાઇ.

એવું કહીને પાછો ફર્યો, કુંવરી પાસે તે પરવર્યો;
ચતુરા બેઠી ચિંતા કરે, દુઃખ ઘણું દિલમાં તે ધરે.
એટલે ત્યાં આવ્યો પરધાન, બોલાવી દીધું ઘણું માન;
ખોળા ઉપર મેલ્યું શિશ, પ્રધાન ઉગારો આદિશ.
માત તાત મોશાળજ તમો, તમો થકી ઉગરિયે અમો.

દોહરા.

પ્રધાન કહે પદ્માવતી, વેગે વાર ન થાય;
સખીને ધન દઇ મોકલો, તેડી લાવવા જાય.
પસાય કરીને પતીતની, ભવની ભાવઠ ભાંગ;
હું મંદિર જાઉં માહરે, જન મોકલ તે જાગ.
કાઢી મેલ તુજ કંથને, કોઇ નગર મોઝાર;
રાજા જાણે જીવતો, તો મારે તે ઠાર.

ચોપાઇ.

એવું કહીને ગયો પ્રધાન, તવ કુંવરીને આવ્યું જ્ઞાન;
કહે કુંવરિ કોને તેડિયે, રાત સમે વનમાં ખેડિયે.
એકાંતે દાસિ તેડિયાં, ગુણિકા ભણી પંથે ખેડિયાં;
ચતુર ગુણકા ચંદ્રાવળિ, દાસિ જઇને તેને મળિ.
તમને તેડે પદ્માવતી, અરજ કર્યાનું કારણ નથી;
પછિ દડવડ ગુણકા દડવડી, પદ્માવતીને મોલે ચડી.
શા કામે બાઇ તેડી આજ, મુજ સરખું કહી દીજે કાજ;
પદ્માવતી તવ લાગી પાગ, ઓલવ આજ અમારિ આગ.
આજ સંકટ મારે અતિ ઘણું, તેથી કામ પડયું તમતણું;
રાજકુંવર મેં છાનો વર્યો, તાત અમારો ક્રોધે ભર્યો.
તેહ તણું છેદાવે શીશ, પતિત પાડ્યા આણે દીશ;
વાર નથી લાગી એવડી, હમણાં લઇ ગયા આ ઘડી.
છાના ગયા ન જાણે કોય, આવી પ્રધાને પ્રિછવ્યું સોય;
તેને જઇ ઉગારો તમો, દીન થઇ બોલું છું અમો.
રખે રાય નગરથી જાય, તેડી લાવો મેલો માંય.

દોહરા.

વળતી ચંદ્રાવળી વદે, શ્યામા તું તજ શોક;
જો નવ લાવું રાયને, મુક્તિ સર્વે ફોક.
તેડી લાવું તુજ કંથને, રાખું મારે ઘેર;
ખબર કહવા મોકલો, દાસીને શુભ પેર.
સાંભળ તરૂણિ તું વળી, જો નવ લાવું રાય;
જો પતિત તેને હણે, તું હણજે મુજ કાય.
મનમાં દુઃખ રખે ધરો, છાંડો ઉર ઉચ્ચાટ;
જાણો મહિપતિ મોલમાં, નવ કરજો ગેંગાટ.

ચોપાઇ.

એવું કહિને ગુણકા જાય, વેગે જઇ પોતી વનમાંય;
પતીત દીઠા તેણે ચાર, આગળ ઉભો રાજકુમાર.
ગુણકા ત્યાં જઇ ઉભી રહી, પતીત આગળ વાણી કહી;
રાત સમે અહીં કેમ આવિયા, રાજકુંવરને કેમ લાવિયા.
રાજકુંવરને ચઢી છે રીશ, તમો ચારનાં છેદે શીશ;
રાજકુંવર કેમ માર્યો જાય, અર્દ્ધાંગના જેની તે થાય.
રાત સમો છે મૂકી દિયો, જે જોઇયે તે મુજથી લિયો;
વળતી બોલ્યા તે ચંડાળ, અમ શિર શાને દ્યો છો આળ.
કુંતીભોજ બોલ્યો જે રાય, કેમ વચન તે મિથ્યા જાય;
લાગ્યું પાપ અમને બે પેર, કહો તો જાવા દઇયે ઘેર.
રાજા કોપે જો તે ઠામ, લઇયે અમે તમારૂં નામ;
ત્યારે ગુણકા તે તો હસી, વાત એહ મારે મન વસી.
કુંવર દેશ વિદેશે જશે, મહિપતિ શી રીતે જાણશે;
એહ વાતની શિ ચિંતાય, જેમ તેમ કામ તમારૂં થાય.
સોનાની મહોરો સેં ચાર, વેંચી આપી તેણે ઠાર;
પતીત તો હઇડે હરખિયા, હેમટકા નયણે નિરખિયા.
વળતી બોલ્યા મધુર વચંન, મૃગ મારિ લેશું લોચંન.

દોહરા.

દામ ઉગારે દેહને, જો કોપ્યો હોય દેવ;
હું બલિહારી દામડા, સમર્થ તુંજ સદૈવ.
વેરી આવી સેવા કરે, પરનારી વશ થાય;
જેને દમડો ગાંઠ છે, તેને શી ચંતાય.
ચતુરાઇ ચપળાઇ ને, ડહાપણ સર્વ સુધ;
કામન મોહન વશીકરણ, દમડે ચાલે બુધ.
દમડો વાલો દેવને, દુર્લભ છે મન સાથ;
દમડાથી મુનિવર ચળે, તરૂણી પસારે હાથ.
અવર વશીકરણ શું કરે, વડું કારણ ગરથ;
એ તો મોટો અધિપતી, સહુ વાતે સમરથ.

ચોપાઇ.

પતીત શિખ માગી પરવર્યાં, નગર ભણી ચારે સંચર્યાં;
જઇ રાજાને કહ્યાં વચન, લાવ્યા તેહતણાં લોચંન.
મૃગતણાં દેખાડયાં ચક્ષ, રાજા આગળ ઉભા અત્યક્ષ;
નૃપ કહે ક્યાંઇ ન કરશો વાત, કરશો તો તમને કરૂં ઘાત.
એ વાત એટલેથી રહી, પુષ્પસેનની શી ગત થઇ;
વનમાં ઉગર્યો રાજકુમાર, તવ ગુણકાને કર્યો જુહાર.
અમો વિચરશું દેશ વિદેશ, પુરમાં તમે કરોજ પ્રવેશ;
પદ્માવતીને કહેજો જઇ, લખ્યું હતું તે વાતજ થઇ.

દોહરા.

ચંદ્રાવળી વળતી વદે, શોક હૃદયનો ટાળ;
મુજ ઘેર આવો મહિપતી, વાચા મારિ પાળ.
ઉનો વા વાશે નહિ, લે નહિ કોઇ નામ;
પ્રીત ધરીને રાયજી, ચાલો મારે ધામ.
તમ પરદેશી પંખિયા, વળી કોમલ તમ હાડ
આવો મંદિર માહરે, માનું તમારો પાડ

ચોપાઇ.

પદ્માવતીશું પરણી હોડ, લાવું પતિ પહોંચાડું કોડ;
માટે મારો કોલ ન જાય, બીક તજી ચાલો ઘેર રાય.
એવું સુણી મુખ બોલ્યો વાણ, સુણ ચંદ્રાવળિ ચતુર સુજાણ;
મારો તમે ઉગાર્યો જીવ, તમો અમો વચ્ચે છે શિવ.

દોહરા.

થનાર વસ્તુ જે હશે, તેહ થશે નિર્ધાર;
વચન ના લોપું નારિનું, મનમાં કર્યો વિચાર.

સમ ખાઇ બે ચાલિયાં, આવ્યાં પુર મોઝાર;
જળહળ જ્યોત ઝળકી રહી, ગુણકા કેરે દ્વાર.

દાસિ દાસ તેને ઘણાં, થઇ રહ્યો ગેંગાટ:
સુંદર આસન બેસવા, હેમ હીંડોળાખાટ,

પ્રવેશ નહિ ત્યાં પુરૂષનો, દીસે લીલા વિલાસ;
ખાઓ પીઓ દીન નિર્ગમો, રહો અમારી પાસ.

શાક પાક ઘૃત નવનવાં, પાન સોપારી તેલ;
ખાટ તળાઇ ઓશિસાં, થઇ રહી રંગ રેલ.

પદ્માવતીએ મોકલી, દાસી જોવા એક;
પતિ આવ્યો કે આવશે, જુઓ કરી વિવેક.

દાસી ત્યાંથી સંચરી, જ્યાં ગુણકાનો વાસ;
રાજા દીઠો રીઝમાં, પોતી મનની આશ.

ચંદ્રાવળી વળતી વદે, જુવતી જલદી જાય;
મહીપતિ છે મુજ મહોલમાં, વધામણી તું ખાય.

દાસિ દોડતી ત્યાં ગઇ, સુણો બાઇ કહું વાત;
રાજા આવ્યો મોહોલમાં, મેં દીઠો સાક્ષાત.

મુકતાહાર હીરે જડયો, જળ જ્યોત અપાર;
કંઠથી આપ્યો કાઢીને, ન્યાલ કરી તે નાર.

ભાવઠ ભાંગી દાસિની, બહુ વિધ દીધું માન;
મહોત્સવ કીધો મોલમાં, દઇ જાચકને દાન.

શણગાર સોળે મોકલ્યા, ચંદ્રાવળીને ઘેર;
તુજ પ્રતાપથી ઉગર્યો, રાજ્ય રૂડી પેર.
ચરણા ચોળી શોભતાં, નારિ કુંજર ચીર;
તુજથી અદકું કાંઇ નહિ, લાવી નણદી વીર.

ચોપાઇ.

એમ કરતાં વિત્યા બહુ દન, માન્યું રાજકુંવરનું મન;
ચંદ્રાવળીનાં મંદિર માંય, સભા ઈંદ્રના સરખી થાય.
ચંદ્રાવળીએ છાની વિધ, નામ ઠામ પૂછીને લીધ;
એ વાત અહીંઆંથી રહી, પદ્માવતીની શી ગત થઇ.
પદ્માવતીની જ્યાં છે માત, કુંતીભોજ ત્યાં જઇ કહે વાત;
શિખામણ કુંવરિને દિયો, સમજાવીને પાસે લિયો.
આજ સુણી મેં વિપરીત વાત, તે સાચી માની સાક્ષાત;
ગોરે મંદિર તજ્યું તે તણું, પ્રતિહારે પણ જાણ્યું ઘણું.
ત્રિજો જોઇ આવ્યો પરધાન, તેણે સંભળાવ્યું મુજ કાન;
ચોથો હું જોઇ આવ્યો દૃષ્ટ, કાયા નિરખી પામ્યો કષ્ટ.
પાંચમું કહ્યું પરણવું નહિ, તે સુણી ચિંતા મુજને થઇ;
મેં મોટો કીધો ઉત્પાત, રાજકુંવરની કીધી ઘાત.
અતિ અલૌકિક એનું રૂપ, એ માટે મેં માર્યો ભૂપ;
સઘળું રાણી સાંભળી રહી, પછી બોલવા તત્પર થઇ.
મારી કુંવરી એવી ન હોય, જૂઠું તમે બોલો છો સોય;
નથી મુજ બેટીનો કાંઇ વાંક, શા માટે માર્યો નર રાંક.
શરણે આવ્યો રાજકુમાર, વણ અપરાધે માર્યો ઠાર;
કોઇ નગરથી આવ્યો ઘેર, વડા સાથે બંધાશે વેર.
રાય કહે મેં સઘળું લહ્યું, માનો સાચું મારૂં કહ્યું;
કુંવરીને મોલે જઇએ આજ, દ્યો શિખામણ તો રહે લાજ.
એવું વચન કહી ગયો રાય, કુંવરી પાસે માતા જાય;
ચાંપી કુંવરી હૃદયા સાથ, ગુંઝ કરવાને બેઠી માત.
મળ્યાં માતા ને દીકરી, અધિક હેત ઉછંગે ધરી;
શા છે સમાચાર તુજતણા, સુણવા મને મનોરથ ઘણા.

દોહરા.

માતા બોલી માન દઇ, કેવી ખબર છે તુજ;
મળવા કારણ આવી હું, કહે બેન તું મુજ.
પદ્માવતી થઇ ગળગળી, આંખે આંસુ ધારા;
શા માટે હું અવતરી, ધિક્ક ધિક્ક મુજ અવતાર.
માર્યો રૂડો મહિપતિ, એવું મોટું પાપ;
મુજ માટે હત્યા કરી, મૂરખ મારો બાપ.
વળતી બોલી માવડી, સાંભળ પુત્રી સુજાણ;
કરવા ધાર્યું ઇશ્વરે, નિપજે એજ પ્રમાણ.
ખાઓ પીઓ દિન નિર્ગમો, રમો સૈયરો સાથ;
શિખામણ દઇને વળી, મંદિર આવી માત.

ચોપાઇ.

શિખામણ દઇને ગઇ માય, રાણીને જઇ પૂછે રાય;
કહો પુત્રિનું જોયું રૂપ, દિલગીર થઇને પૂછે ભૂપ.
રાણી કહે રાજાજી સુણો, ભુંડી વાત મુખ શાને ભણો;
જેવી તેવી પણ બેટી થાય, રૂડે ઘેર પરણાવો રાય.
રાય ગયો સાંભળીને વાત, તેડાવ્યા રાવત સેં સાત;
કુંવરીને મોલે સંચરો, રાત દિવસ ત્યાં ચોકી કરો.
પુરૂષ નામ આવે કોઇ વાર, વણ પૂછે હણજો તે ઠાર;
શીખ લઇ રાવત પરવર્યો, કુંવરિને મોલે સંચર્યો.
રાત દિવસ ત્યાં રક્ષા કરે, મહોલે ફરતી ચોકી ફરે;
પછી રાયે તેડયો પ્રતિહાર, હવે ચુકીશ તો ખાઇશ માર.
એક ગુનો મેં બખસ્યો સહી, બીજો ગુનો તો બખશું નહીં;
કપટ હોય તે કરજે જાણ, નિકર તારા ખોઇશ પ્રાણ.
એવી સાચવી રાખો બાળ, માથે જેમ ન બેસે ગાળ;
એમ કરતાં દિન ઝાઝા ગયા, આઠ માસ ગુણિકા ઘેર રહ્યા.
હૃદયમાં રાણિ સાંભરે, હાસ્ય વિનોદ હૈડામાં ઠરે;
રાણીને મન ભાવે અન્ન, રાજકુંવરશું માન્યું મન્ન.

દોહરા.

પૂછી પાર ગુણિકા લે, ગામ ઠામ શુભ નામ;
રાત દિવસ સુખ ભોગવે, મનવાંછિત કરે કામ.
બોલે મન આનંદસું, કરે નવ નવા રંગ;
હાસ્ય વિનોદ કરે ઘણું, ગુણિકા ધર આનંદ.
એક સમે સજીને સભા, કુંતીભોજ જે રાય;
પંડિત બેઠા પાંચસે, જોષી જોષ પૂછાય.
ક્યાં આ કન્યા દિજીયે, જુઓ પ્રશ્ન વિચાર;
લેણું હોય જે રાયથી, ત્યાં પરણાવું કુમાર.
પંડિત વાણિ ઓચર્યા, એક કરોને કામ;
મળતા વશેક જોઇયે, લ્યો વર કન્યા નામ.
ચંપક દેશથી તે સમે, આવી ગુણિકા નાર;
ભરજોબન વર્ષ સોળની, વિચરી રાજદ્વાર.
શત ગાંધર્વ સાથે પળે, સાહેલી સેં સાત;
રૂપ સ્વરૂપે આગળી, સંગીતમાં વિખ્યાત.

સોરઠા.

જાતે ગુણિકા વિખ્યાત, શત ગંધર્વ સાથે ફરે;
સાહેલી સેં સાત, રૂપ સ્વરૂપે આગળી.
સંગીત શાસ્ત્ર સુજાણ, કોક શાસ્ત્રની ચાતુરી;
તેમાં તે પરમાણ, મોહ ઊપજાવ્યો માનુની.
કામ સ્વરૂપી નામ, રાજ સભા રીઝી રહી;
આવી તેણે ઠામ, પ્રણામ કીધો રાયને.
વિપ્રને નામ્યું શીશ, અચળ રાજ નૃપ તુજ રહો.
જીવો ક્રોડ બત્રીશ, મહિપત રીઝયો મન વિષે.
શુક્ર ખલિત સહુ થાય, નારી નેણે નિરખતાં;
તે નિરખી નહીં જાય, અન્ન ઉદક લ્યો પાન ફળ.
મન ગમતાં ભોજંન, નાચ કરો પછી નૃત્યથકી;
રીઝી રહે રાજંન, પ્રધાન આદિ પંડિત સહુ.

રાણી ને વળી રાય, નાનું મોટું નગરનું;
સહુકો જોવા જાય, શોભા જોતાં રીઝમાં.
સારંગીનો અવાજ, તારકશી ને તંબુરો:
જંત્ર આદે પખવાજ, રંભાની શોભા ઘણી.
માંડ્યો ગુણકાએ નાચ, વસ્ત્ર પહેર્યાં ચકમાં જઇ:
સુખડ કેરે તાસ, અંગ રંગ કેશ કેશરી.
પ્રીમળ પુષ્પ અપાર, ભમે ભ્રમરા બહુ ભાતના:
ધરતી ન સહે ભાર, લીલાં પીળાં કાર્યમાં.
કીધા અતી ઉપાય, ફુદડી ફરતી નીસરી:
શોભે તેની સભાય, સર્વ જણા વિસ્મે થયા.
જાણી વસ્ત્ર વિવેક, સકળ સભા નિરખે સહુ:
કોઇ ન પામ્યો છેહ, નગ્ન રહીને નૃત્ય કરે.
સહુકો ચુકયા જંન, સવા પહોર ફરી ફુદડી:
કોઇ નવ જાણે મંન, શુદ્ધ બુદ્ધ ભૂલ્યા સર્વકો.
જોઇ રામાનો રંગ, વસ્ત્ર ઉતાર્યાં ચકમાં જઇ:
રમત કીધી ત્યાં ભંગ, રાજા મન રીઝ્યો ઘણું.
આપ્યા બહુ તોખાર, આભ્રણ રથ અતિ આપિયા:
ભારે ગરથ ભંડાર, અશ્વ અને રથ પાલખી.
આપ્યાં અતિસેં સાર, સલામ કરી શિરપર ધરી:
મન માન્યો બહુ ભાર, એક માસ આંહી રહો.
ભૂપતી કહે આ દીશ, નારીએ નીચું નિહાળિયું:
સેહેજે ધુણાવ્યું શીશ, મહિપતિ મન ઝાંખો થયો.
ક્રોધ કરી મન રીશ, રાજા રામાને કહે:
સાંભળ તું આ દીશ, શાણી સહુથી સુંદરી.
સાંભળ ચતુરસુજાણ, સત્ય ન કહો મુજ આગળે:
તો ઇશ્વરની આણ, પ્રેમદા કહે નવ પૂછશો.
પૂછે થશે અનર્થ, સુખ લાગે દુઃખ રાયજી:
વાત જાય બધી વ્યર્થ, પછે અધીપ છો આપ તો.
હમણાં કોપે તરત, રાંક જાત અમો શું કરૂં;
માથે આણો મરત, જે હોય તે બક્ષીશ ગુનો.

જો તું સમજાવે કાજ, સભા જોઇ મુખ મરડિયું;
શા મારે તેં આજ, શ્યામા કહે સુણ રાયજી.
દુ:ખ લાગે કે સુખ, ચતુર નર આવ્યો ચંતમાં;
તેણે મરડિયું મુખ, વસ્ત્ર આભુષણ મેં તજ્યાં.
કોઇ ન જાણે પેર, ચતુર નરને નિરખિયા;
તે ઓળખવા શેહેર, સોરઠ જોયો સામટો.
મારૂ ને મેવાડ, પશ્ચિમ દેશ મેં પેખિયો;
જેનાં કોમળ હાડ, સાગર ત્રટ ચંપાવતી.
ચંપકસેન રાજંન, બત્રીસ લક્ષણ આગળો;
પુષ્પસેન એક તંન, રૂપ સ્વરૂપે હદ વળી.
જાણે સકલ વિવેક, નર સઘળા મ નિરખિયા;
દ્રષ્ટે આવ્યો એક, રાજા મન રીઝયો ઘણું.
પહોંતા મનના કોડ, પરણાવું હું દીકરી;
હરીએ મેળવી જોડ, પદ્મણી કુંવરી માહરી.

દોહરો.

પદ્મણી પુત્રી માહરી, બત્રિશ લક્ષણો એહ;
પરણાવું જો પ્રીતસું, દુધે વુઠે મેહ.

ચોપાઇ.

એ દિન તે ત્યાં ગુણિકા રહી, શિખ માગીને મારગ વહી;
રાજાએ તેડાવ્યા ભાટ, ચંપાવતીની ઝાલો વાટ.
વેગે જાઓ ચંપક ભણી, કહેજો જે કુંતલપુર ધણી;
તેને પુત્રી પદ્માવતી, રૂપ અનુપમ છે તે અતી.
વિવાહ અર્થે મોકલ્યા પાન, પુષ્પસેનને દેવું દાન:
કામ સિદ્ધ કરીને આવજો, સાથે જાન તેડી લાવજો.
એ રીતે ઉચરે છે રાય, ચંદ્રાવળી આવી વળી ત્યાંય;
કુંતિભોજે જે જે કહ્યું, તે ચંદ્રાવળીએ સુણી લહ્યું.
એ રીતે બોલ્યો જે રાય, ચંદ્રાવળીને હરખ ન માય.
મેં રાખ્યો છે પુષ્પક રાય, સકલ મનોરથ પુરા થાય;
ભાટ વાટ ચાલે જેટલે, ચંદ્રાવળી બોલી તેટલે.

દોહરા.

ગુણકા કહે સુણ રાયજી, કુંતિભોજ સુજાણ;
પુષ્પસેન અહિં પાહવું, શું દેશો મુજ લાણ.
દૂત મોકલવા નવ પડે, દિન ઝાઝા નવ થાય;
તેડાવું હું પાધરો, શું દેશો મુજ રાય.

ચોપાઇ.

રાજા કહે સાંભળ તું નાર, માગો તે આપું આ ઠાર;
તત્પર થઇને જાઓ તમો, જે કહેશો તે દેશું અમો.
ચંદ્રાવળી કહે તે વાર, પુષ્પકરાય હતો આ ઠાર;
રાખ્યો હતો તમે જે રાય, તે તો પુષ્પસેન કહેવાય.
તાત વચનથી તે વન ગયો, નગર આપણે આવી રહ્યો;
હમણાં કહીં ગયો શે કાજ, તે તો તમે જાણો મહારાજ.

દોહરા.

રાજા કહે પ્રધાનને, માઠી ઉપની મત્ય;
વણ સમજે મેં મારિયો રાજકુંવર ભૂપત્ય.
કાં તો વિષ ખાઇ મરૂં, કાં કરૂં આતમઘાત;
જમાઇ હણ્યો મેં જુગતસું, અઘટિત કીધી વાત.
વજીર કહે શીદ દુઃખ ધરો, શિદ આણો ચિંતાય;
દ્યો વાયક ચંદ્રાવળી, પેદા કરશે રાય.
ગુણિકા કહે માનું નહિ, રાજાનો વિશ્વાસ;
કોલ દિજીયે તાતનો, તો લાવું તમ પાસ.
રાય સ્નેહિ માનું નહીં, જો સોંપી દે પ્રાણ;
સઇ સોની ને સર્પની, માને પ્રીત અજાણ.
સિંહ અહી ને છત્રધર, માને મિત્ર અજાણ;
જો તુઠે તો ગુણ કરે, રૂઠે તો લે પ્રાણ.

ચોપાઇ.

નરપતિ કહે સાંભળ તું નાર, અમ શિર એવડો નવ દે ભાર;
કોલ મારો જો રીશ જ ધરૂં, જે માગે તે હાજર કરૂં.
સત વાત કહી છે બોલ, રામાને દીધો છે કોલ.

દોહરા.

ગુણિકા કહે નૃપ સાંભળો, વાયક રૂડી પેર;
ચંપક કેરો બેટડો, મેં રાખ્યો છે ઘેર.

પ્રધાન પ્રતાપે ઉગર્યો, આયુષ્ય એનું હોય;
મહોલે રાખ્યો માહરે, જેમ ન જાણે કોય.

શાલ આપી સો લક્ષની, ગુણકાને દઇ માન;
ગયો કુંવરને તેડવા, કુંતિભોજ રાજાન.

કર્યો પ્રણામ પ્રધાનને, ધન ચતુરાઇ આજ;
મુજ શિર હત્યા ઉતરી, રાખી મારી લાજ.

એક વિપ્ર ને વાણિયો, વળી નદી નહિ ગામ;
રાજા કહે સુણ સુંદરી, તે ગોઝારો ઠામ.

ઓચ્છવ કીધો અતિ ઘણો, મળિયા રાણા રાય;
પ્રધાન પાયે ચાલીને, કુંવર કને તે જાય.

નગરપડો વજડાવિયો, ગડગડિયાં નિશાન;
રાજા ચાલ્યો તેડવા, જાચક કરે વખાણ.

પુષ્પસેન પાસે જઇ, પુરપતિ લાગ્યો પાય;
અમ ઉપરે દયા કરો, કીધો જે અન્યાય.

ઉઠી આલિંગન કર્યું, રથે બેશીને જાય;
કહે સામળ શું વર્ણવું, અદ્દભુત એ શોભાય.

મહેલ પધાર્યા મલપતા, કુંવરીને થયું જાણ;
મનમાં હરખી માનિની, ઉગ્યો કનકનો ભાણ.

સુરત જોઇ સુખ ઉપન્યું, પદ્માવતીની માય;
રસબસ થઇ રહી રંગમાં,હઇડે હરખ ન માય.

કનક થાળ હીરે જડયા, મૂક્યાં શુભ આસન;
જોડે બેસી જુગતસું, કર્યું રાય ભોજન.

લવિંગ સોપારિ એલચી, બીડાં માંહીં બરાસ;
આરોગ્યાં આનંદ શું, પોતી મનની આશ.

દોહરા.

ગુણકા કહે સુણ રાયજી, કુંતિભોજ સુજાણ;
પુષ્પસેન અહિં પાઠવું, શું દેશો મુજ લાણ.
દૂત મોકલવા નવ પડે, દિન ઝાઝા નવ થાય;
તેડાવું હું પાધરો, શું દેશો મુજ રાય.

ચોપાઇ.

રાજા કહે સાંભળ તું નાર, માગો તે આપું આ ઠાર;
તત્પર થઇને જાઓ તમો, જે કહેશો તે દેશું અમો.
ચંદ્રાવળી કહે તે વાર, પુષ્પકરાય હતો આ ઠાર;
રાખ્યો હતો તમે જે રાય, તે તો પુષ્પસેન કહેવાય.
તાત વચનથી તે વન ગયો, નગર આપણે આવી રહ્યો;
હમણાં કહીં ગયો શે કાજ, તે તો તમે જાણો મહારાજ.

દોહરા.

રાજા કહે પ્રધાનને, માઠી ઉપની મત્ય;
વણ સમજે મેં મારિયો રાજકુંવર ભૂપત્ય.
કાં તો વિષ ખાઇ મરૂં, કાં કરૂં આતમઘાત;
જમાઇ હણ્યો મેં જુગતસું, અઘટિત કીધી વાત.
વજીર કહે શીદ દુઃખ ધરો, શિદ આણો ચિંતાય;
દ્યો વાયક ચંદ્રાવળી, પેદા કરશે રાય.
ગુણિકા કહે માનું નહિ, રાજાનો વિશ્વાસ;
કોલ દિજીયે તાતનો, તો લાવું તમ પાસ.
રાય સ્નેહિ માનું નહીં, જો સોંપી દે પ્રાણ;
સઇ સોની ને સર્પની, માને પ્રીત અજાણ.
સિંહ અહી ને છત્રધર, માને મિત્ર અજાણ;
જો ત્રુઠે તો ગુણ કરે, રૂઠે તો લે પ્રાણ.

ચોપાઇ.

નરપતિ કહે સાંભળ તું નાર, અમ શિર એવડો નવ દે ભાર;
કોલ મારો જો રીશ જ ધરૂં, જે માગે તે હાજર કરૂં.
સત વાત કહી છે બોલ, રામાને દીધો છે કોલ.

દોહરા.

ગુણિકા કહે નૃપ સાંભળો, વાચક રૂડી પેર;
ચંપક કેરો બેટડો, મેં રાખ્યો છે ઘેર.
પ્રધાન પ્રતાપે ઉગર્યો, આયુષ્ય એનું હોય;
મહોલે રાખ્યો માહરે, જેમ ન જાણે કોય.
શાલ આપી સો લક્ષની, ગુણકાને દઇ માન;
ગયો કુંવરને તેડવા, કુંતિભોજ રાજાન.
કર્યો પ્રણામ પ્રધાનને, ધન ચતુરાઇ આજ;
મુજ શિર હત્યા ઉતરી, રાખી મારી લાજ.
એક વિપ્ર ને વાણિયો, વળી નદી નહિ ગામ;
રાજા કહે સુણ સુંદરી, તે ગોઝારો ઠામ.
ઓચ્છવ કીધો અતિ ઘણો, મળિયા રાણા રાય;
પ્રધાન પાયે ચાલીને, કુંવર કને તે જાય.
નગરપડો વજડાવિયો, ગડગડિયાં નિશાન;
રાજા ચાલ્યો તેડવા, જાચક કરે વખાણ.
પુષ્પસેન પાસે જઇ, પુરપતિ લાગ્યો પાય;
અમ ઉપરે દયા કરો, કીધો જે અન્યાય.
ઉઠી આલિંગન કર્યું, રથે બેશીને જાય;
કહે સામળ શું વર્ણવું, અદ્દભુત એ શોભાય.
મહેલ પધાર્યા મલપતા, કુંવરીને થયું જાણ;
મનમાં હરખી માનિની, ઉગ્યો કનકનો ભાણ.
સુરત જોઇ સુખ ઉપન્યું, પદ્માવતીની માય;
રસબસ થઇ રહી રંગમાં,હઇડે હરખ ન માય.
કનક થાળ હીરે જડયા, મૂક્યાં શુભ આસંન;
જોડે બેસી જુગતસું, કર્યું રાય ભોજંન.
લવિંગ સોપારિ એલચી, બીડાં માંહીં બરાસ;
આરોગ્યાં આનંદ શું, પોતી મનની આશ.

ચોપાઇ.

વળતી રાજા બોલ્યો વાણ, સુણજો પુષ્પક ચતુર સુજાણ;
બાળપણામાં બાળે વેશ, નિકળ્યા કેમ તમે પરદેશ.
શા માટે તમે છાંડયો દેશ, મુજને માંડી કહો નરેશ;
વળતો બોલ્યો પુષ્પક રાય, માંડીને બધી કહી કથાય.
ચંપાવતી નગરીનો રાય, ચંપકસેન તાત મુજ થાય;
સિંહ કેડે સેના પરવરી, મારે તાતે પ્રતિજ્ઞા કરી.
જે નહિ આવે રણમોઝાર, તેને હું તો મારૂં ઠાર;
સહુ લોકો સંઘાતે થયા, કર્મસંજોગ અમો રહી ગયા.
મુજને હણતાં જાણ્યો દોષ, તાતે વન કાઢયો કરી રોષ;
તેથી અહિયાં આવ્યા અમો, પછી થયું તે જાણો તમો.
જામાત્રનું સુણી વચંન, હર્ખ્યો કુંતિભોજ રાજંન;
પંડિત પ્રધાનને કહે રાજ, કરો હવે વિવાહનું કાજ.

દોહરા.

પુત્રીને જઈ કહે પિતા, કરીને અતિસે ક્રોધ;
વણ પરણ્યે દંપતી થયાં, કિધો ધર્મ વિરોધ.
પદ્માવતીએ ગોરને, તેડી પૂરાવી શાખ;
ગોર કહે અન્યાય નથી, રાજા રીશ ન રાખ.
જેમ ઓખાનું નારદે, કર્યું સંક્ષેપે લગ્ન;
વિધિવત્ પછી બાણાસુરે, કર્યું લગ્ન થઇ મગ્ન.
મેં પણ સંક્ષેપે ક્રિયા, કરી પરણાવી એમ;
વિધિવત્ હવે વિવા કરી, પરણાવો તમે તેમ.
તિહાં લગન લેવરાવિયાં, પહોંત્યા મનના કોડ;
કહે સામળ શું વર્ણવું, જુગતે જુક્તિ જોડ.

ચોપાઇ.

રાજાએ કરી નગર શોભાય, આણ ફેરવી તે પુરમાય;
અજવાળિયાં મહોલ માળિયાં, શણગારિયાં ગોખ જાળિયાં.

ઘેર ઘેર ગાયે મંગળ સહુ, રાજાએ ધન ખર્ચ્યું બહુ;
ભાટ ચારણો માગણહાર, બ્રાહ્મણનો નવ લઇયે પાર.
પ્રધાન સઉ ઉતારે ફરે, નગર બધું ત્યાં ભોજન કરે.

દોહરા.

પીઠી ચોળી પદ્મણી, કનક કચોળા માંય;
કસ્તૂરી લેપન કરી, સુગંધી જળથી નહાય.
એક સુગંધ શરીરનો, બીજો પુષ્પનો હોય;
ભમરા ગુંજારવ કરે, દેખીને મન મોહ્ય.

ચોપાઇ.

પીઠી ચોળી રાય શરીર, મંજન કીધું નિર્મળ નીર;
વર રાજા વરઘોડે ચઢ્યા, દુંદુભીએ ડંકા ગડગડ્યા.
વાગે ઢોલ નિશાને ઘાય, સૌના મનમાં હરખ ન માય;
ગજ તુરંગ તણી બહુ હાર, તે ઉપર બેઠા ઝુઝાર.
તોરણ આવ્યો પુષ્પકુમાર, સાસુએ પોંખ્યો તે વાર.

દોહરા.

કર્યું મનોહર માહ્યરૂં, ચોરિના થંભ ચાર;
પધરાવી ત્યાં પદ્મણી, વર્ત્યો જે જે કાર.
વાજાં વાગે અતિ ઘણાં, ગુણિજન ત્યાં ગુણ ગાય;
પરણે છે પદ્માવતી, જોડે પુષ્પક રાય.
હાથ મેળાવ્યો હેતસું, દીધું કન્યાદાન;
હાથી ઘોડા આપિયા, દઇને મોટું માન.
મંગળ ફેરા ત્યાં ફર્યાં, આરોગ્યા કંસાર;
મંગળ ગાયે માનિની, હરખ્યાં સ્ત્રી ભર્થાર.
પગ પખાળ્યા રાયજી, જાણે બાવન વીર;
રાણીજી મન હરખિયાં, જેમ સાકરમાં ખીર.
વર કન્યા અતિ હરખશું, આરોગે કંસાર;
અંગે આનંદ ઉપન્યો, જિત્યો સકળ સંસાર.
પ્રીતે પરણી ઉઠીયાં, પામ્યાં અતિ ઉલ્લાસ;
સુખ પામી અતિસે ઘણું, કહે કવિ સામળદાસ.

સ–પેહેલું મંગળ વર્તતાં, વનિતા બોલિ વાણ;
રાતી વસ્તુ વખાણીએ, તમો છો ચતુર સુજાણ.
ઉ–રાતી પાની પગતણી, રાતા અધર પ્રવાળ;
રાતો રંગ મજીઠનો, શુક નાસા પણ લાલ.
સ–શ્યામ નીલ ને પીત વળી, વસ્તુ શ્વેત વખાણ;
કહો એટલું કંથજી, જો છો ચતુર સુજાણ.
ઉ–શ્યામ તો કીકી આંખ્યની, શ્યામ ભમર શુભ ભાગ;
શ્યામ તો અંજન આંજીયું, શ્યામ તો વેણી નાગ.
લીલી પહેરી કંચુકી, નીલ કમળનું ફૂલ;
નીલું કંકણ ચૂડલે, નીલું ત્રાજુ અમૂલ્ય.
પીળું સુવર્ણ શોભતું, પીળી કેસર આડ;
પીળાં પટકુળ પહેરીઆં, જોતાં મોહ પમાડ.
શ્વેત નેણ છે શોભિતાં, શ્વેત શશીસમ મૂખ;
શ્વેત હાર મોતિ તણો, જોતાં ભાંગે ભૂખ.
સ–બાંધ્યા તાંતણે સપ્ત નર, એવા નર મળી ચાર;
એહ બતાવો રાયજી, થઇ તેની એક નાર.
ઉ–પુષ્પક બોલ્યો પ્રીતથી, તમે જુઓ આ ઠામ;
પૂછો છો જે પ્રેમથી, ચોરી એનું નામ.
સત્ય કહો છો રાયજી, હું હરખી મન આજ;
વિઘ્ન જજો સઉ તમતણાં, અવિચળ તપજો રાજ.
ચાર વેદની ધૂન થઇ, આશીર્વચન ભણાય;
આજ્ઞા માગી ગોરની, ઉઠયાં વર કન્યાય.
ગોત્રજ પાસે આવિયાં, રમવા પાસા સાર;
ત્યાં જિત્યાં પદ્માવતી, હાર્યો રાજકુમાર.
ત્યાં કૌતક વિધવિધ કરે, રાયને હરખ ન માય;
મીંઢળ છેડા છોડીયા, ગુરૂને લાગ્યાં પાય.
મંદિરમાં રહી માનુની, ગયો સભામાં રાય;
કહે સામળ શું વર્ણવું, રાજકુંવર કન્યાય.

ઉત્તમ આસન ઉપરે, બેઠો રાજકુમાર;
બંદિજન જશ વર્ણવે, હરખ્યા લોક અપાર.

ચોપાઇ.

વર કન્યાના પહોંચ્યા કોડ, જુગતે જુગતી મળી છે જોડ;
રાજા રાણી રંગે રમે, કરે વિનોદ જે મનમાં ગમે.
વળી સસરાની સાથે રાય, મૃગયા રમવા કારણ જાય;
એમ કરતા દિન ઝાઝા ગયા, ત્યારે રાય ચિંતાતુર થયા.
સાંભરિયાં ત્યાં મા ને બાપ, તનમાં અતિશે ઉપન્યો તાપ;
પિતા સાંભરે વારંવાર, આંખે આવે આંસુધાર.
માતા સાંભરે પુષ્પાવતી, આણ્યો શોક હૈડામાં અતી;
સુલોચના સંભારી મંન, હૈડું ફાટે કરે રુદંન.
જે પરણી મૂકી તે દાર, તેહ સાંભરે વારંવાર;
ઘર મૂકીને ત્યાંથી વળ્યાં, વરસ અગિયાર પૂરાં થઇ ગયાં.
સુલોચનાનું વચન સાંભર્યું, બાર વરસ વીત્યા પછી મરૂં;
જો મરશે તો હત્યા થાય, અવતાર એનો એળે જાય.
એમ કહી મૂક્યો નિઃશ્વાસ, પદ્માવતી તવ આવી પાસ;
રામાએ દીઠું ત્યાં મુખ, દિલગિર જોઇને પામી દુઃખ.
પાય નમીને ઉભી રહી, શા માટે ચિંતા ચિત્ત થઇ;
રાયે વાત વર્ણવી કહી, જેટલી વાર્તા આગળ થઇ.
મુજને મોટી તે ચિંતાય, નાર મરે તો હત્યા થાય;
વણ તેડ્યો અહીંથી જો જાઉં, તરણાતુલ્યે હલકો થાઉં.
એવી વાત કરે જેટલે, ચંદ્રાવળી આવી તેટલે;
વળતી ગુણકા બોલી વાણ, બોલો સાચું ચતુર સુજાણ.
શે કારણે તમે દુઃખ ધરો, મુજ આગળ સાચું ઓચરો;
આપ વીતિ જે વાર્તા થઇ, ગુણકા આગળ માંડી કહી.
ગુણકા કે ત્યાં જાશું અમો, શોક મનનો ટાળો તમો;
રાજા કહે જૈ જો જો ગામ, અમારૂં ત્યાં જઇ લેજો નામ.
પુરની ચરચા જો જો સોય, ત્યાં અમને સંભારે કોય;
જઇને ત્યાં ચેતાવો રાય, ચાર હત્યા શિર પર નવ થાય.

માત તાત ને ત્રીજી નાર, ચોથો મારો જીવ ઉગાર;
ચંદ્રાવળી ચાલી મદ ભરી, ગુણકા તે પંથે પરવરી.
ગુણકા ત્યાંથી વાટે થઇ, ખટ માસે ચંપકપુર ગઇ;
ચંપાવતીને ચંપક સુત્ર, ફરી ફરી સાંભળે છે પુત્ર.
સાગર દુઃખ હઇડામાં ધરે, નણે બંને આંસુ ભરે;
વગર ગુનેહ કાઢયો કુમાર, પાપી પ્રાણ તજશું આ ઠાર.
તેડી લાવે મારો તન, ભાવટ ભાંગું કહે રાજન;
ચંદ્રાવળી તે માર્ગે વહી, એક માસે રાજા ઘેર ગઇ.
નગરે પડો વાજે તે દીશ, ગુણકાએ જઇ નામ્યું શીશ;
પ્રધાન બોલ્યો ગુણકા સાથ, નાટકની નવ કરશો ગાથ.
રાજાને મન દુઃખ છે ઘણું, માટે નૃત્ય ન જુવે તમતણું;
શોકાતુર છે અતિ ઘણો, વિનતા નહીં માને તમતણો.
ચંદ્રાવળી જોડીને પાણ, બોલી પ્રધાન સમીપે વાણ;
ત્યારે ગુણકા બોલી વાત, શું દુઃખ છે રાજાને ભ્રાત.
મુલકનાં ફરનારાં અમો, સાચું વાયક સુણજો તમો.

દોહરા.

ત્યારે પ્રધાન બોલિયો, સાંભળ તું ગુણકાય;
પુષ્પસેન એક બેટડો, કાઢયો છે વનમાંય.
વર્ષ એકાદશ વહિ ગયાં, ઉપર થયા ખટ માસ;
તે કુંવર આવ્યો નહિ, માટે મન ઉદાસ.
પુરૂં વર્ષ થયા પછી, નારી તજશે પ્રાણ;
વાત ચાલશે વિશ્વમાં, હસવું ને વળી હાણ.
માતાએ અન્ન જલ તજ્યું, તાત ત્યાગશે દેહ;
જોતાં વાટ ન આવીઓ, જેમ બપૈયો મેહ.
ગુણકા કહે શીદ દુઃખ ધરો, મુજને આપે લહાણ;
અહિ આણીને આપશું, ચતુરા ચતુર સુજાણ.
વારો એની માતને, વારો એની નાર;
માસ છ પેહેલાં મોકલું, પુષ્પક રાજકુમાર.

નૃપને આનંદ ઉપન્યો, કીધો બહુ પસાય;
પછી હું આપીશ પાલખી, જો મન ચિંતા જાય.

ખબર સુણાવા મોહોલમાં, ગુણકાને લઇ જાય;
પૂછે રાણી પ્રીતથી, કહો કુંવર છે ક્યાંય.

કુંતલપુર રળિયામણું, કુંતીભોજ રાજન;
બેટી પરણ્યો તેહની, પુષ્પસેન તવ તન.

ત્યાં ગુણકાને આપિયા, મોતીકેરા હાર;
ન્યાલ કરી ચંદ્રાવળી, આપ્યા ગજ તોખાર.

દાસી એવું સાંભળી, ત્યાંથી ચાલી જાય;
સુલોચના જે પદ્મણી, પાસ વધામણી ખાય.

આવી કુશળતા કંથની, ચિંતા મનની મેલ;
સુણતાં આનંદ ઉપન્યો, થઇ રહી રંગ રેલ.

પ્રેમે જૈને પદ્મની, નમી સાસુને પાય:
વાત કહો ગુણકાતણી, મુજને આનંદ થાય.

સુલોચનાએ કંચવો, હીરાજડિત અપાર;
આપ્યો ગુણકાને વળી, આપ્યા શુભ શણગાર.

ગુણકા સાથે મોકલ્યો, ગુણસાગર પરધાન;
તેડી વહેલા આવજો, એમ બોલ્યો રાજાન.

કહેજો કુંતીભોજને, અમોતણા જુહાર;
જેમ તેમ તેડી લાવજો, વહેલો રાજકુમાર.

વળતી પ્રધાન સાંચર્યો, શત સહસ્ર લઇ દાસ;
બે માસે પહોંત્યા જઇ, કુંતિભોજને વાસ.

નગર સમીપે આવિયા, ગડગડિયાં નીશાન;
રાજા બેઠો તો તહાં, ગુણકાએ કર્યું જાણ.

ચોપાઇ.

ચંદ્રાવળી ગુણકા ગઇ તહાં, કુંતિભોજ બેઠો છે જહાં;
પાસે બેઠો પુષ્પકરાય, ગુણકા તહાં વધામણી ખાય.

આવ્યો ચંપક તણો પ્રધાન, તેડી લાવો દઇને માન;
પ્રધાન સાથે પુષ્પકરાય, ગુણસાગરના સામો જાય.
ઢોલ દદામા વાજે બહુ, આવ્યો પ્રધાન હર્ષ્યાં સહુ;
પુષ્પસેન મંત્રીને મળ્યો, તાપ તેહના તનનો ટળ્યો.
સૌને મળિયા પુષ્પ નરેશ, વળતી પુરમાં કર્યો પ્રવેશ;
રાજસભામાં વેગે જાય, કુંતીભોજ ત્યાં ઉભો થાય.
મળી હળી આસન બેઠાય, કુશળ વાર્તા પૂછે રાય;
પછી સુંદર નિપજાવ્યા પાક, રસોઇ રૂડી સુંદર શાક.
કરી ભોજન કીધો મુખવાસ, કુંતિભોજની પહોંતી આશ.

દોહરા.

ગુણસાગર કહે રાયને, અમને કરો વિદાય;
એક ઘડી રહેશું નહિ, ક્ષણું વર્ષ સમ થાય.
પુષ્પસેન પદ્માવતી, મોકલો મારી સાથ;
ફરી ફરી ના પૂછશો, અમને બીજી ગાથ.
તાતે ભોજન ત્યાગિયું, માએ તજિયું અન્ન;
દીન થોડે દેખે નહિ, તજશે નારી તન.
બીજી વાત કહેશો નહિ, જે કહેશો તે જુઠ;
સાસરવાસો સજ કરો, રાય આ ઘડિયે ઊઠ.
ત્યારે રાયે તતક્ષણે, તેડયા વણિક સોનાર;
વસ્ત્ર ઘરેણાં સજ કર્યા, કહેતાં નાવે પાર.
ચીર પીરોદક દોરિયા, મગિયાં મોંઘી ભાત;
સાડી જરકશીની સહી, જેની ઊત્તમ જાત.
ત્રણસો રથ શણગારિયા, સહસ્ર દાસી દાસ;
દશ સહસ્ર દઇ અશ્વ ને, ઉંટો સત પંચાશ.
ગજ મોટા શણગારિયા, મદ ઝરતા મછરાળ;
બખતર ટોપ ધરી શરે, બેઠા વીર વિકરાળ.
બહુ પસાય દીલ રીઝીને, આપ્યા તેણે ઠાર;
કહે સામળ શું વર્ણવું, કહેતાં નાવે પાર.

પ્રાત:કાળે પદ્મિની, માને લાગી પાય;
માતા આપો આગના, અમને કરી વિદાય.
નેણેથી આંસું પડયાં, તુજ વિણ રહ્યું ન જાય;
સુખ દુ:ખ કહેશો કોણને, એ મોટી ચિંતાય.
માને વહાલી બેટડી, સઉથી હોય વિશેષ;
પુત્રીને જનની કહે, દુ:ખ ન ધરશો લેશ.
શિખ માગી લઇ સર્વની, લઇને સઘળો સાજ;
રથમાં બેઠી શીઘ્ર થઇ, સરિયાં સઘળાં કાજ.
પુષ્પક હય ઉપર ચઢયો, બાંધ્યાં કશી હથિયાર;
સસરાને શિર નામિયું, સૌને કર્યો જુહાર.
ચંદ્રાવળી ચરણે નમી, રાયે આપી લાણુ;
હસ્તી આપ્યો હેતથી, વળી આપ્યા કેકાણુ.
નગર થકી તે નિસર્યો, સર્વ વળાવા જાય;
ચરણે નમિયો રાયને, મળ્યા કંઇક રાણાય.

ચોપાઇ.

પ્રણામ કરીને પાછા વળ્યા, પુષ્પસેન તો પંથે પળ્યા;
ઢોલ શબ્દ થાયે અતિ ઘણા, મોટા લશ્કરમાં નહિ મણા.
એક દેશથી બીજે જાય, પડે નિશા ત્યાં વાસો થાય;
કંઇક દિવસ તો વાટે થયા, અઘોર વનમાં વાસો રહ્યા.
કર્યા ઉતારા તેણે ઠામ, સૌ લાગ્યા પોતાને કામ;
રથથી રાણી ઉતરે જ્યાં, ચેટક આવી વળગ્યું ત્યાં.
રથથી ત્યાં રાણી આખડી, અવની ઉપર આવી પડી;
સખી સર્વ આવી વિંટાય, હાહાકાર શુણ્યો તે રાય.
નવ બોલે નેત્રે નવ જુવે, દુ:ખ પોકાર કરીને રૂવે;
જાણે મૃત્યુ પામી સતી, સુધ સાન રહિ નહિ એક રતી.
સાહેલીએ કીધું જાણુ, જ્યાં બેઠા તા રાજાન;
રાજાજી ડેરામાં ગયો, જોઇ રાણીને દુ:ખિયો થયો.
એમ દિવસ ત્રણ વાટે ગયા, રાજા દિલમાં દુ:ખિયા થયા;
વનમાં સ્ત્રીની થાશે હાણુ, ઘેર સુલોચના તજશે પ્રાણુ.

એવું કહી મનડામાં બળે, ત્યાં જક્ષણી તે સામી મળે;
કુંવરે તેણીને કહી ગુંજ, કોલ દીધો છે મારે ભુજ.
આ દુઃખથી બીજું શું લહું, સ્ત્રીનું દુઃખ જાયે નહિ કહ્યું;
નવ ખાયે નવ પીયે નીર, તે દુઃખ સાલે મુજ શરીર.
જક્ષણિયે ઉપાય જ કર્યો, રોગ રાણીના તનનો હર્યો;
ત્રણ દિવસે ભોજન ત્યાં કર્યું, ભૂપતિનું મન હરખે ભર્યું.
વળતી ત્યાંથી થયા વિદાય, ચંપકપુરની વાટે જાય;
નગરલોક સૌ કરે ઉચ્ચાટ, પુષ્પસેનની દેખે વાટ.
વર્ષ થવાનાં પૂરાં બાર, તેમાં છે ઓછા દિન ચાર.

દોહરા.

નેણકમલની દીકરી, સુલોચના જે નાર;
વેગે ચાલી સાસરે, સૌને કર્યો જુહાર.
સસરા આપો આજ્ઞા, પાડુ મુજ શરીર;
વરસ બાર વીતિ ગયાં, નાવ્યો નણદી વીર.
સાસુનું સાચું કહ્યું, પાડું મારો દેહ;
વાટ જોઇ નવ આવિયો, સાસુ જાયો જેહ.
કોલ દીધો તો કર વિષે, તે મિથ્યા થઇ વાત;
તન ન તજું જો માહરૂં, લાજે મારો તાત.
એવું મન નવ લાવિયે, કહે સાસુ તે વાર;
બાર વરસમાં તો હજી, છે ઓછા દીન ચાર.
ધડિએકમાં શું નિપજે, સહાય કરે ભગવાન;
વહુને વારી રાખિયાં, કથન સુણાવી કાન.

ચોપાઇ.

સમજાવીને રાખી નાર, ગયા પછી દુઃખના દીન ચાર;
ધ્યાન તો અંબા માતનું ધરે, હોમ હવન બહુ વિધે કરે.
માતાજી ટાળો ચિંતાય, ચાર દિવસમાં મેળો થાય.

દોહરા.

આદ્ય ભવાની આદ્ય તું, નવ ખંડે તુજ નામ;
મહિષાસુર મર્દન કર્યો, કીધાં દેવનાં કામ.

ચંડ મુંડને ચોળિયા, દાનવ કેડ્યો ઠામ;
દૈત્યો માર્યા તેં ઘણા, મધુ કૈટભ જે નામ.
બ્રહ્મા વિષ્ણુ મહેશ્વર,, ધરે તાહારૂં ધ્યાન;
આરાધું તે ઇશ્વરી, આપે અવિચળ દાન.
રૂક્ષ્મણીએ સ્તુતિ કરી, તો તમે પ્રગટયાં આપ;
તત્ક્ષણ મળ્યા કૃષ્ણજી, મળ્યા તુજ પરતાપ.
મૂરખ મુખ વિદ્યા વસે, ભોગી પામે ભોગ;
દુઃખિયો જીવી પામશે, રોગીનો મટે રોગ.
જુદી ન જાણું માવડી, ચોસઠ જોગણી સાથ;
આશા પુરો અમતણી, આદ્યભવાની માત.
નાથ મેળવો અંબિકા, માત કરોની મ્હેર;
સમરથ સામળભટ કહે, કરે તરણાનો મેર.

ચોપાઈ.

સ્તુતિ સુલોચનાએ કરી, રીઝયાં છે અંબા સુંદરી;
સ્વપનામાં બોલ્યાં અંબાય, ચાર દિવસમાં આવે રાય.
પ્રદક્ષિણા દેઇ ચરણે નમી, વિનતા વાત અંતરમાં ગમી;
બીજે દીવસ પડી જ્યાં રાત, પુષ્પક આવ્યો સેન્યા સાથ.
નગર વિષે આવીને અડે, નિશાન વાગે ને ગડગડે;
વધામણી ત્યાં દશ દિશ જાય, વધામણી વધામણીઆ ખાય
ચંપક નૃપ બેઠો જે ઠાર, આવી ભાટ બોલ્યો તે વાર;
રાજકુંવર આવ્યા પુર બહાર, સુણતાં હરખ્યો રાય અપાર.

દોહરા.

આસનથી નૃપ ઉઠિયો, હરખ ન હઇયે માય;
પડો વજડાવ્યો પુરવિષે, રાજા સામો જાય.
આગળ મા પુષ્પાવતી, સાહેલી સેં ચાર;
પાછળથી સુલોચના, વિચરી તેણી વાર.
તે પાછળ પૃથ્વીપતી, સેના અપરંપાર;
તે પાછળ વેવારિયો, સસરો જે નિરધાર.

સહુ આગળથી પરવર્યો, ગુણસાગરનો તંન;
તે જઇ પુષ્પકને મળ્યો, માન્યું એનું મન.

માત પિતા જઇને મળ્યાં, પુત્ર પ્રણમિયો પાય;
વચન હતું મુજ તાતનું, પાળ્યું તમો પસાય.

સ્ત્રીને મળિયા સાનમાં, પહોતી મનની આશ;
સાસૂને ચેળો થયો, હરખિયાં દાસી દાસ.

સસરા કેરા હાથમાં, સુવર્ણકેરી થાળ;
સોના પુષ્પ વધાવિયાં, ઉરમાં આણી વહાલ.

બાથ ભીડીને ભેટિયા, નર સહુ આણી નેહ;
શીતળ મન સહુનાં થયાં, અમૃત વુઠયા મેહ.

સુંદર મહેલ સોહામણો, જોતાં પોચ્યાં કોડ;
પદ્માવતી ઉતારિયાં, સુલોચનાની જોડ.

સાસુને પાયે નમી, પદ્માવતી તજી ગર્વ;
વહુવર પુત્ર ઘણા હજો, સુખમાં રહેજો સર્વ.

પદ્માવતીના મહેલમાં, સુલોચના પછી જાય;
આદર કીધો અતિ ઘણો, આપ્યા બહુ પસાય.

પદ્માવતી પછી બોલિયાં, સાંભળ બેન સુજાણ;
વાતો કરો વિનોદની, બોલી અમૃત વાણ.

મારો તાત વેવારિયો, તમો તણો રાજન;
તમને બોચરવું ઘટે, બોલો પ્રથમ વચન.

પ્રશ્ન—એક નારી આ વિશ્વમાં, પાડે સહુને ત્રાસ;
આઠ માસ છાની રહે, મહાલે ચારે માસ.

ઉત્તર—સહિયર મારી સુલક્ષણી, તને હજો કલ્યાણ;
પદ્માવતી કહે પુછિયું, ટાઢ તેહ તું જાણ.

પ્રશ્ન—એક નારી સંસારમાં, રાય રંક ઘેર જાય;
જે ઉપર કરૂણા કરે, મૃતકતુલ્ય તે થાય.

ઉત્તર—સુલોચના કહે ધન્ય તું, કોઇ નહિ તુજ તોલ;
નિદ્રા તેનું નામ છે, બોલી તું જે બોલ.

પ્રશ્ન—નારી એક નવ ખંડમાં, લાગે સઉને અંગ:
સબળાને નિર્બળ કરે, કરે રંગનો ભંગ.
ઉત્તર—સુલોચના કહે સત કહું, દિસે ન ધરશો દુઃખ;
શ્યામા જે શમસ્યા કહી, ભુંડી તે તો ભૂખ.
પ્રશ્ન—ચાર પગ પણ ચાલે નહી, એક વાંસો બે શીશ:
બાળક તેના પેટમાં, જાતે પંઠ કહીશ.
ઉત્તર—ઘણું રૂડું જે ઘોડીયું, જેણે ઉતરે ગાળ:
એ નામે તે પામીએ, નીતમ રૂડા બાળ.
પ્રશ્ન—ઉંધે મસ્તક તપ કરે, ઉંડા સરોવર માંય:
પ્રાતઃ કાળ શોભે ઘણું, જો ઇશ્વર કીરપાય.
ઉત્તર—પદ્માવતી કહે તે કહું, તમો નાંખો ચોટ:
મધ્યુ છે તે સર્વથી, જે ઘેર પુરે જોટ.
પ્રશ્ન—નર એક ફરતો ફુદડી, માથે શિંગજ એક;
ચાંચ વિના ચુંકા ઘણું, વર્ણવી કરો વિવેક.
ઉત્તર—કર્મ હીણ કર્મે લગ્યો, સુલોચના કહે પ્રમાણ;
રેંટિયો નામ છે એહનું, સાંભળ ચતુરસુજાણ.

ચોપાઇ.

માંહોમાંહી વાતો કરે, ચતુરાઇશું મનડું હરે;
મારાસમ નિત્યે આવજો, કામકાજ રૂડું કહાવજો.
પદ્મા કહે પ્રથમથી વર્યાં. માટે મુજથી મોટાં ઠર્યાં:
શિખ માગીને થયાં વિદાય, મહા હરખથી મહોલે જાય.
નારી બે રહે પિયુની પાસ, કપટ નહિ મનમાંહી ઉલ્લાસ;
રોજ મળી બે બહેનો રમે, ભેળી બેસી ભોજન જમે.
સાથે બેસી તાત ને તન, પ્રીતેશું કીધું ભોજન;
પાન સોપારી ચર્વણ કર્યાં, આપ આપ મહોલે પરવર્યાં.

દોહરા.

સામળભટ કહે વર્ણવ્યું, પુષ્પકનું આખ્યાન;
ભણે ગણે ને સાંભળે, કૃપા કરે ભગવાન.

સત્યવાદી સતિયોતણો, ગાય સુણે મહિમાય;
વિજોગ ભાગે તેહનો, આશા પૂરણ થાય.
ખોડ ન દેશો મુજને, સર્વ કવિનો રંક;
જાણ અજાણે મેં કહ્યું, ક્ષમા કરો મુજ વાંક.
પ્રચંડ બુદ્ધિ ચાતુરી, સાહસીક સુખધામ;
શમસ્યા ચોપાઇ દોહરા, કીધ પરમારથ કામ.
સંવત સત્તર ચુંવોતરે, શુકલપક્ષ શુભ સાર;
કહી કથા દિન પાંચમે, મળતો મંગળ વાર.
આખ્યાન સુણે પુષ્પકતણું, પામે લક્ષ્મી અપાર;
બુદ્ધિ ને ચતુરાઇ વધે, પુણ્ય પદારથ ચાર.
શ્રોતાજનો સહુ સાંભળો, સુણતાં પહોંચે કોડ;
સામળભટ સાચું ભણે, બોલો શ્રી રણછોડ.

પદ્માવતી સંપૂર્ણ.

ભદ્રા ભામની.

દોહરો.

શ્રી સરસ્વતી સુખ દેયણી, બહુ ગુણ દેયણ માત;
મુક્તિ દેયણ માવડી, સૃષ્ટિ કર્ત્તા શક્ત.

ચોપાઇ.

શ્રી ગુરૂજીના વંદું ચર્ણ, આરાધુ શ્રીઅશરણશર્ણ;
રામકથા રસ પુણ્યપવિત્ર, વર્ણવું એનું વિક્રમ ચરિત્ર.
જે સાંભળતાં પાતિક જાય, નરનારી સહુ પાવન થાય;
ચાલે ચતુરાઇ રૂડી રીત, પરમારથ ઉપર બહુ પ્રીત.
અનેક ભાતના બીજા ભેદ, વિક્રમ જાણે પાંચમો વેદ;
માહારાજાધિરાજસ્વરૂપ, ભોજરાજ ભડ ભારે ભૂપ.
અક્કલતણી નહી એક ન્યૂન, માધ સરીખા મોટા મૂન્ય;
મોટા મહિપતનાં શુભ માન, કાળીદાસ સરખા પરધાન.
અગમનિગમ જે લક્ષણ લહે, ભવિષ્ય વર્ત્તમાનજ કહે;
દેવરૂપી દાતા દરશન, પોતે કાળી છે પરસન્ન.
પાંચસે પંડિત બેસે પાસ, વારૂ નવસે રૂડા બ્યાસ;
તેરશે જોશી કવિતાને સિદ્ધ, વૈદ વિશેષ પરમ પ્રસિદ્ધ.
દેશદેશ ને ગામેગામ, આવે ગુણિજન ઠામેઠામ;
નવી વાતતણી દે શાખ, સહજ વાતમાં પામે લાખ.
ભંડારથકી જો પાછો ફરે, હુકમ લાખ અઢીનો કરે;
જો તે હુકમ પ્રમાણે ન થાય, પાંચ લાખ આપે એ રાય.

છપ્પો.

દિવ્ય દેવાંશી દેહ, મેહ જેવો મન ગરૂઓ;
કરણ સમો દાતાર, સાત સાયરવત સરૂઓ;

શિવવ્રત નિર્મળ નામ, કામ હરિશ્ચંદ્ર સત્યે;
પૂરણુ પુણ્ય પ્રકાશ, આપ રાજા બળી પ્રત્યે;
જોડ યુધિષ્ઠિર સારિખો, લાયક લક્ષ જનમાં લહે;
નૃપ ભોજ ભલો ભડ ભૂપતિ, કવિ સામળ કોડે કહે.

ચોપાઈ.

લોક કોટી આવે નિત્ય કવિ, લાવે નિત્ય વાતો નવ નવી;
ખરી વાતતણો જે ખોજ, ભરતખંડમાં ભૂપતિ ભોજ.
લાવ્યો એક સિંહાસન વડું, રત્ન અમુલખ હીરે જડ્યું;
એક સમે શ્રી ગિરિકૈલાસ, વાસવ આવ્યા શિવને પાસ.

છપ્પા.

એક સમે કૈલાસ, વાસ દેવાંશી દેવા;
બ્રહ્મા વિષ્ણુ ઇશ, કરે શશી સૂરજ સેવા;
વિશ્વકર્મા લાવ્યો ભેટ, હેઠ બેઠા જ્યાં જોગી;
સૃષ્ટિ સરજનહાર, ભાર સકળ ગુણ ભોગી;
સહેજ પ્રસંગ શોભ્યું જયહાં, આસન આપ્યું ઓપતું;
શ્રીરાજરાજેશ્વર રીઝિઆ, આદ્ય પુરૂશ મન શોભતું.

કોઇક સંભવ કાળ, ઈંદ્ર આકાશે આવ્યો;
પાત્ર ચિંતામણિમાંહી, પુજા લાખેણી લાવ્યો;
બહુ વીધ પુજ્યા ઇશ, શીશ નમાવ્યું ચરણે;
અનેક પદ્ધતિ પાઠ, શાખ સંભાળાવી કરણે;
સહસ્ત્ર ભગ સેહેજે ગયાં, વચન સ્થીર કરી થાપિયું;
પ્રસન્ન થયા પરિબ્રહ્મજી, અતિ શુભ આસન આપિયું.

સુરપતિ આવ્યો ઘેર, પેરથી વેદના વામ્યો;
શિવપૂજન પરતાપ, આપ એ આસન પામ્યો;
આપ વંશ જશવંત, હુઓ રાજા ઉજેણે;
સકળ કળા ગુણ સાચ, પંચડંડ જીત્યા તેણે;
દુખભંજન દાવો કર્યો, શોભ્યો સકળ શુભ સાથમાં;
મઘવા રીઝ્યો મહિપત પરે, સિંહાસન આપ્યું હાથમાં.

મહિપત રીઝ્યો મંન, પુન્ય પૂજન પરમાણ્યું;
નગર ઊજેણીમાંહ, ત્યાંહ એ આસન આણ્યું.
અતિશે મુલ અમૂલ્ય, કોટિધા જત્ન કરાવ્યાં;
બત્રીસ પુતળી છત્ર, પંચડંડ શીશ ધરાવ્યાં;
આયુષ બુદ્ધિ અલખત ઘણી, સ્વર્ગ સુખ સેજે થયું;
અધિપત ઇંદ્ર લોકે ગયો, આસન અવનીમાં રહ્યું;
કોઇક કાળે ભોજ, જન્મ્યો વિક્રમને વંશે;
દેવરૂપ દાતાર, અધિક પ્રતાપી અંશે;
રામ સરીખું રાજ, કાજ કરે એ રીતે;
ધર્મ તણી ચર્ચાય, પ્રજા પાળે બહુ પ્રીતે;
કોઇક ભાગ્ય અનુસારથી, ભુપત સુખ મન ભાવિયું;
સિંહાસન સ્વર્ગ લોકનું, નૃપતિ હાથે આવિયું.
એક વિપ્ર સોનાર, મિત્ર બે બાળે વેશે;
ગરથ કમાવા કાજ, ગયાતા કો પરદેશે;
સોની સાથ રતંન, વતન મોકલિયાં બ્રહ્મે;
નામુકર ગયો સોનાર, કર્યું મન કુડે કર્મે;
દેવ આવ્યો તે દેશમાં, સિદ્ધ કરવા દરબારે ગયા;
ન્યાય ચુકાવા નરપત કને, ગુણવંતા તે બે ગયા.
જૂઠી દીધી સાખ, રાય વિપ્રશું રૂઠયો;
કર્યું કરીને કોપ, જૂગતે દીસે જૂઠો.
(પછી) કીધો ન્યાય ગોવાળ, રાયજી મનમાં બીધા;
સોની દીધો દંડ, રતન બ્રાહ્મણને દીધાં;
પ્રધાને કહ્યું પટંતરે, ભોજે જુગતે જાણિયું;
ભૂમી ખોદી ભોજ નૃપે, શુભ સિંહાસન આણિયું.
રતન મળે જો રંક, અંક અવનીપતિ કોપે;
રાંક કરે ગઢ લંક, ટંક તે પર નવ ઓપે;
મુલક કરે મહા શાક, સાપ પરાણે પેસે;
રળી મરે કો રંક, ધણી ધિંગો થઇ બેસે;
એવી વાત અવની સકળ, નિશ્ચે પદ જાણે સહી;
નબળાને નરપતિ નવ ગણે, છેક તુચ્છ છાજે નહી.

ચોપાઈ.

સમુરત રાજાને સૂજ્યું, પ્રીત કરી આસન પૂજ્યું;
ચતુર ચલાવે જમણો ચર્ણ, ગેબી શબ્દ સાંભળીઓ કર્ણ.
સંકટ હરણા જેનું નામ, બોલી પૂતળી તેણે ઠામ;
ભોજ મ કર સિંહાસન ભાર, વિક્રમ સરખો નહિ દાતાર.
કોટી કામ પરમારથ કરે, તે નરપત આસન પગ ધરે;
બાકી બીજો કરે સંજોગ, પ્રાણ તજે કે વ્યાપે રોગ.
સતવાદી જાણું છું તમો, આગળથી ચેતાવું અમો;
કહે ભોજ તે કેવો રાય, વાંચો વિક્રમનો મહિમાય.
તેણે કેવું પરાક્રમ કર્યું, દુઃખ પારકું કેમે હર્યું;
કેવા વાસ ને કેવા લોક, કેઇ પેરે સમાવ્યો શોક.
સંકટ હરણા કેહે સુણ ભોજ, ખરી વાત તણો તું ખોજ;
તેં પુછી જે મુજને વાત, કહું તુજને દિલ થઇ રળિયાત.

છપ્પો.

માળવ મુખ ઉજ્જેણ, તેહ તીરથ કેહેવાણી;
ગંગા સમાને ક્ષિપ્ર, પવિત્ર પુરાણ પ્રમાણી;
ખેલે બાવન વીર, સિદ્ધ ચોરાશી ચાલે;
ચોસઠ જોગણી સાથ, માત હરસિદ્ધ મ્હાલે;
મહાકાળેશ્વર મહા જતી, જ્યોતિર્લિંગ વસે ત્યહાં;
નરપત રાજ વિક્રમ વડો, મેહ માગ્યા વરસે જ્યહાં.

ચોપાઇ.

સિદ્ધ વડ મોટો ગંભીર, ચેટક ચોરાશી તે તીર;
વસે વાસ દેશે જે રિદ્ધ, વાસ વસે નરપત નવ નિદ્ધ.
જીત્યો તેણે વડહથ વીર, રાખ્યું નામ અનમીનું નીર;
સ્વર્ગ પાતાળ સુધી પરવરે, લઘુ લાઘવી વિદ્યા કરે.
પરકાયા જાણે પરવેશ, દુઃખ કાપે વ્યાપે તન લેશ;
નારાયણનું મોટું નૂર, હરસિદ્ધ હાજર રહે હજૂર.

ઇંદ્રપુરી જેવી એ અંક, લક્ષણ જોતે બીજી લંક;
વરણ અઢાર વસે જ્યાં વાસ, વસંત ઋતુ શુભ બારે માસ.

છપ્પો.

પ્રવીણશાસ્ત્રી એક લાખ, શાખ શાસ્ત્ર દે સારી;
અગ્નિહોત્ર અયુત, પ્રયુત અજાચક ભારી;
સવા લાખ તો ન્યાયી, વાણી વખાણે વેદે;
સાઠ સહસ્ત્ર સુજાણ, ભણે ભારત ધણું ભેદે;
જોતીષજાણ પુરાણ અતિ, લાયક લક્ષણ શુભ લસે;
અતિ સુખ આદરભાવથી, વીસ લક્ષ વિપ્રો વસે.

ચોપાઈ.

નિર્મળ સહુ માનવીનાં મન, અધિપતિ સહુને પુરે અન;
કર્મ અનુસારે વરતે લોક, નહી કોને વ્યાધિ કે શોક.
વણિકતણો શો કહું વિવેક, એક એકથી અધિકા એક;
કેટલા વહાણવટી વિદેશ, કંઇ વેપારી નગરના એશ.
સત્ય ધર્મના વોહોરે ધાટ, લાભ ન લેવો બ્રાહ્મણ ભાટ;
કિંમત સત્ય કરે ઉચ્ચાર, ફરી ન બોલે બીજી વાર.

છપ્પો.

સહસ્ત્ર કોટિધ્વજ પાંચ, જે ઘરમાં લક્ષ્મી વાસે;
સદાવ્રતની સાખ, અધિપતિ ગતિ નવ આશે;
લક્ષપતિ લક્ષ સાત, વણજ કરંતા વાદે;
સહસ્ત્રપતિ સઉ લોક, આદ અકિંચિત આદે;
શાહુકાર લક્ષ શત કહું, વણજ કરે જે વાણીઆ;
એ નવતેરી નગરી વિશે, જુજવા જુગતે જાણીઆ.

ચોપાઇ.

ખેડુ જનને રૂડો લાગ, રાજા પામે દશમો ભાગ;
એકવીસ લાખ એવાં હળ ફરે, કૃષિકર્મ કોડેથી કરે.
મહિપાંત વાત કરે મન ઠાઠ, બાર સહસ્ત્ર બુધ સારા ભાટ;
ચૌદ સહસ્ત્ર ચારણ ચાતુરી, અક્કલવંત અતિ આતુરી.

ચારસેં ચકલા ચોરાશી વાટ, સાતશત તંબોલી હાટ;
બસેં બાર દરવાજા કોટ, બાણું બારી અદકી ઓટ.
પરાં પંચાણું પુંઠે હોય, સંખ્યા પાર ન પામે કોય;
અદકી સમૃદ્ધિ એથી ઘણી, એવો આપ ઉજજયણીધણી.
લશ્કર સંખ્યા તેની લહું, કહે કવિ સંક્ષેપે કહું;
હય હાથી રથ પ્યાદા તણી, છે ચતુરંગી સેના ઘણી.

છપ્પા.

હાથી હરોલે લાખ, હેમ અંબાડી મહાલે;
ધજા નેજા નવરંગ, સંગ મદ ઝરતા ચાલે;
પાખર પંદર હજાર, વીસપર વાજાં વાજે;
સાઠ સહસ્રપર સુર, ઘણાં ભારખાંને ગાજે;
હાથી સીત્તેર હજાર છે, બીજી લાહાર રચી ઘણી;
હલમલતા એમ હાથીઓ, તરતીબસેન વિક્રમતણી.
અશ્વ લાખ અઢાર, અબલખ અતી અરાડી;
વીસ લક્ષ વેડાંગ, સૂરપુર માંહે પરાડી;
મુલતાની કેકાણ, ઘણા મુલી છે ઘોડા;
ગંગાજળી સમ તુલ્ય, મુલ્ય અમૂલક જોડા;
હીરે જડીત્ર પલાણ છે, વિધ વિધ વેડાંગ વખાણિયે;
કવી સામળે કરી કલ્પના, લક્ષ પાંસઠ પ્રમાણિયે.
પાંચ સહસ્ર પ્રધાન, દાન દેવે જે દાયક;
સત્તર સહસ્ર રણશૂર, પૂર લક્ષણ ગુણ લાયક;
સામત સોળ હજાર, રાવત અયુત ભણીજે;
બાર સહસ્ર બળવંત, ઘણા ગુણવંત ગણીજે;
દુણા દશ હજારથી, દિવાન ડાહ્યા દાખિયે;
વજીર વીશ હજાર ભડ, ભૂપતિ વિક્રમ ભાખિયે.
અપ્સરા અપરમપાર, નાટક ચેટક બહુ વિધવિધ;
ખાસ ખેલ રંગ રેલ, મેલ રાજસ ગુણ રિધસિધ;
જાચક કરે જેકાર, લે મોહે માગ્યાં માંગણ;
ચાતુર ચારણ ભાટ, હાક કરે નિત્ય આંગણ;

સુખસાગર અર્ણવ છે, અકલ આનંદ અતિઘણું;
રામ રાજ સરીખડું, સાંભળ સુખ વિક્રમતણું.

ચોપાઇ.

મુડામાં મુકી હોય જેમ, કરે વિખાણ કવિ તો તેમ;
ભરતખંડતણો એ ભૂપ, રાજતેજ રૂદિયાળું રૂપ.
દેશ વિદેશી દુખીયા જ્યાં, આવી દુઃખ રાયને કહે ત્યાં;
ભૂપત ભાગે તેની ભૂખ, સહજ વાતમાં કરતા સુખ.
ત્રંબાવટી નગરી ગુણ ગામ, નિર્મળ ચાર તેનાં છે નામ;
કનકાવતી અને રૂપવતી, ત્રીજું નામ તો ત્રંબાવટી.
ખંભાવતી ચોથું છે નામ, આદ ભોમી દેવસ્થાનક કામ;
મહિસાગરની ભારે તીર, અનેક તીર્થનાં આવે નીર.
કોટીધ્વજ અલખત છે અતિ, લેખા વના ઝાઝા લખપતી;
વેહાણવટી વારૂ વહેવાર, અલખત બીજી અપરમપાર.
વિદેશ થકી આવે બહુ વ્હાણ, અતીશે શોભા ઉદયો ભાણ;
કમળચંદશા નગરનો શેઠ, ડાહ્યો સપુત દંતોશા પેટ.
હીરાવતી ઘેર નારી સતી, પતિવ્રતા ધર્મ તે પાળતી;
ઘણા પુણ્યનાં ઉગ્યાં સૂત્ર, પામી પદ્મની પ્રીતે પુત્ર.
બત્રીશ લક્ષણો ચતુરસુજાણ, ભારે રૂપ ભલપણનો ભાણ;
કુકુમ લોળ સરીખી કાય, લક્ષણ ગુણકેરો તે રાય.
શાવટ ન્યાવટકેરૂં નૂર, પુણ્ય પ્રતાપતણો એ પૂર;
જાણે કો દેવાંશી દેહ, નારાયણ ઉપર છે નેહ.

છપ્પો.

ચૌદ વિદ્યા ગુણ જાણ, પ્રમાણ તે પંચે કીધો;
બત્રીસ લક્ષણ બુદ્ધ, પ્રેમરસ પ્રીતે પીધો;
અતિશે કોમળ અંગ, સંગ શુભ રૂડી રીતે;
વડી એહેક બરાસ, રથ પર બેસે પ્રીતે;
કળા બોહોતેરી બુધ લહે, ચાતુરી ચિત્ત ચાહે ઘણું;
કુળદીપક કુળતારણો, કસ્તુર નામ તે તનતણું.

ચોપાઇ.

તાતતણે ઘેર દોલત ઘણી, શી તરતીબ કહું તેતણી;
દેવ શબ્દ સંભળાયે સાદ, વાજે ભુંગળ ભેરી નાદ.
છપન ક્રોડ ટકા ઘેર રોક, વશ વરતે નગરના લોક;
દેશ વિદેશ દુકાનો ઘણી, આવે ઉપજ અંદરતણી.

છપ્પો.

વાણોતર સેં સાત, પાંચ શત પારેખ જાણું;
પરમુલક પરદેશ, વિવિધ વેપાર વિખાણું;
હસ્તી ઘોડા રથ, ગરથ ઘણો ઘેર ગાજે;
છપન્ન ઉપર નાદ, ભુંગળ ભેરી ત્યાં વાજે;
વહાણવટી દેશે ઘણા, દસે દીશ કોટી ફરે;
દંતોશેઠ દેશાવરે, વણજ કોટી એવા કરે.
નાવે ડહાપણ કીધ, ના આવે વિદ્યા ભણતે;
નાવે કરતે કૂડ, નાવે ગુણ જ્ઞાન ગણંતે;
ના આવે ગયે વિદેશ, નાવે વેઠ્યે દેહ દુઃખે;
ના આવે જણવ્યે જોર, નાવે તજે સુખ ભૂખે;
નાવે પરાક્રમ પરવશે, ના આવે લોભ લાલચ્યયથકી;
સામળ કહે લક્ષ્મી લહર તો, આવે, કર્મસંચયથકી.
તેડી કહી નવ જાય, ઘણું ઘણું મેહેનત માગે;
ચિત્તમાં એને ચાહે, પ્રણીપત પાગે લાગે;
કસર કરે નવ રહે, નવ રહે વાવરતાં દાડી;
પરપંચે નવ રહે, નવ રહે ઘરમાં ગાડી;
આશ કરો મા એહની, માની મમતા મર્મની;
સામળ કહે લક્ષ્મી રહે, કબુલ રેખ જો કર્મની.

ચોપાઇ.

લક્ષ્મી તેને લીલા લ્હેર, ઘણી દોલત બાંધી ઘેર;
કોટી પ્રકારે કરે કલોલ, સુતને વરસ થયાં છે સોળ.
આવે જ્યાં વિવાની વાત, ખોળા પાથરે માત ને તાત;
ઘણાં શ્રીફળ આવ્યાં ઘેર, પુત્ર ન કરે પરણ્યાની પેર.

સો પચાસ ઠેકાણે કામ, ના અક્ષર કહે નીજ નામ;
પિતા કહે તું કહે જેહને, પુત્ર પરણાવું હું તેહને
પુત્ર કહે સાંભળજો તાત, નહી કરૂં વિવાહની વાત;
નારી જાતે નીચ બુદ્ધિ ઘણી, સંગત નહી કરૂં તેતણી;
અવગુણનું એ મોટું પાત્ર, ન રહે તેમાં શુભ ગુણ માંત્ર.

છપ્પો.

એક નમેરી નાર, ભોળવે પિયુને ભ્રાંતે;
એક જુવતી કરે જાર, ખાર રાખે દિલ ખાંતે.
એક વનિતા દે દુઃખ, દુઃખે દાવાનળ દાઝે;
એક કરે અન્ય ભોગ, વિજોગ ડરથી ઘર ભાજે.
પણ સુંદર નાર સલક્ષણી, તારણતરણ સફળ ફળે;
કવિ સામળ કહે સંસારમાં, ભાગ્ય બળે ભામની મળે.

ચોપાઇ.

મન માની મળે જો નાર, સફળ પૂર્વતણો અવતાર;
વચન પોતાનું પ્રીતે પળે, એવી કામની ક્યાંથી મળે?
રામા મળે ડાહી જો રીત, તો તેને પરણું હું પ્રીત;
તન પ્રત્યે બોલ્યો ત્યાં તાત, સાંભળ રે સુત મારી વાત.
આગળથી કેમ કામની કળે, આપે પ્રેમદા પ્રીતે પળે;
કુંવર પારખું તેનું કશું, તાહરા દિલમાં રૂડું વસ્યું.

છપ્પો.

આવે અષાડી મેહ, ત્યારે તો વિશ્વ વખાણે;
પડે પુંઠ દુકાળ, તે કુણ જુગતે જાણે;
મોતી મોંઘે મુલ્ય, વેહ પડંતાં ભાજે;
કરસણ હોય પઝાડ, પછે ભેલાડે ભાજે;
ગરભ ગોધો ને ગોરડી, સાંભળ સુત વછેરો જાણિયે;
સામળ કહે કહું તે કરો, નવ નિપન્યાં જે વખાણિયે.

ચોપાઇ.

આગળથી કુણ કન્યા કળે, સતી થઈ સ્વામી સાથે બળે;
કુંવર વિચાર તે વાતે કરો, વનિતા જોઇ રૂડેરી વરો.

પુત્ર કહે સાંભળજો તાત, કહું એક વાતકની વાત;
લખું ધાવ એક જાણી મંન, ન કહું અર્થ તેનો અન્ય.
તેહ ધાવ જે પૂરો કરે, તે વનિતા મુજ સાથે વરે;
તે વાત સહુના દિલ વશી, અજર એમાં તે કરવી કશી:
પંડયો ખોખલો ડાહ્યો ઘણો, કુળગોર પોતા ઘરતણો;
દેશ વિદેશે તે બહુ ફર્યો, લખી ધાવ એક ઉભો કર્યો.

દોહરો.

કર ડાબામાં કામની, સંગ વીઠારે સુણ;
જેમ કિરણ દિનકરતણાં, રાખી શકે તે કુણ.

છપ્પો.

રણમાં ઝૂઝે રહી, વાઘ સાથે બથ ઘાલે;
હસ્તિદંત એક હાથ, ઝડપથી મરડી ઝાલે;
મણિધરમણી મરોડ, હોડ અરણવ જળ પેસે;
લેં ગઢ લખ કરોડ, બાજુ બુધવંતાં બેસે;
જે અગમ નિગમ લક્ષણ લહે, ત્રિલોકને જીતે તકે;
સામળ કહે શોધી જુઓ, નારી રાખી કો નવ શકે.

ચોપાઇ.

લખ્યો આપ હાથે જે પત્ર, સોંપ્યો બ્રાહ્મણ હાથે તત્ર;
માન દેઇ તેને મોકલ્યો, ખરો ડાહ્યો પંડયો ખોખલો.
પ્રથમ પશ્ચિમ જોયો દેશ, જ્યાં વનિતા નવ નવે વેશ;
પનઘટ જઇને ઉભો રહે, ધાવ કામની આગળ કહે.
કોઇ ધાવ પૂરો નવ કરે, બ્રાહ્મણ બાધે ભમતો ફરે;
સાખેણી કાઠીઆણી સર્વ, જોઈ નારી આણી ગર્વ.
મહેરામણ સુધી પરખિયાં, નારી નેહ ધરી નરખિયાં;
જોયો ઉત્તર પંથ અનંત, જોઇ કામની કર્મજવંત.
જગન્નનાથ કેદારો કોડ, જોઇ જુગતી જુગતે જોડ;
કોઇથી ધાવ પૂરો નવ થયો, જોતો જોતો બ્રાહ્મણ ગયો.
જોયા પુરૂપ પુરપુરના વાસીએ, કામની જોઇ જઇને કાશીએ;
અંતરવેધ જોયો છે અતિ, જ્યહાં માનની નિર્મળ મતિ.

શ્વેતબંધ રામેશ્વર રામ, જોઇ કામની ઠામેઠામ;
જાગ જાગની જુવતી જોય, ધાવ પુરો કરે નહિ કોય.
પાછો ફરીને પંથે પળ્યો, પોતાના પુર સન્મુખ વળ્યો;
ગંધવતી ગાંધારૂ ગામ, આવ્યો ઓળખલો તેણે ઠામ.
જાતો તો મારગની વાટ, બેઠો એક વણિકને હાટ;
ઘડી એક એ સુખિયો થયો, તેહ વણિકને બોલ જ કહ્યો.
ત્રંબાવટી રહી કેટલે, જાવું જરૂરી ત્યાં તેટલે;
ત્યારે વણિકે નમાવ્યું શીશ, રહી કોશ હવે તો વીશ.
ત્યારે વિપ્રે મુકયો નિઃશ્વાસ, અરે દૈવ ન પોતી આસ;
ફોકટ દેશ વિદેશે ફર્યો, એક અર્થ મારો નવ સર્યો.
અરે દૈવ શી કરીએ પેર, નિરાશ થઇ જાઉંછું ઘેર;
એમ હાથ કર્મે મારીઓ, હઇડેથી હીમત હારીઓ.
આંખે આંસુધારો પડી, ગળું બંધ ન બોલાયું ઘડી;
હાટ વાણિયો સામું જુવે, ઘેર જાતાં શાને રૂવે.

છપ્પો.

મંદિર જાતાં રોય, જેહ મારગમાં લુંટયો;
મંદિર જાતાં રોય, જેહપર રાજા રૂઠયો;
મંદિર જાતાં રોય, જે ઘર કન્યા કુંવારી;
મંદિર જાતાં રોય, જ્યાં શિર રણ બહુ ભારી;
મંદિર જાતાં રોય તે, જે નર હોય કુલક્ષણા;
કહે શામળ મંદિર જતાં, સુખ પામે તે સુલક્ષણા.

દોહરા.

વિપ્ર કહે સુણ વાણિયા, ત્રંબાવટી ગુણ ગામ;
હંતાશાનો દીકરો, કસ્તુરચંદ શુભ નામ.
ઘાલે સવાશેર કસ્તુરી, નિત્ય કરે અંઘોળ;
પંદર ચરૂ પાણી ભરે, અહર્નિશ કરે કલોલ.
તેણે ઘાવ એક જ લાગ્યો, કરે જો પૂરો પેર;
તેને પરણે પ્રીતશું, રાખે પોતા ઘેર.

કાગળ લઇ હું નીસર્યો, દેશ નિહાળ્યા ચાર;
એહ ઘાવ પૂરણ કરે, તે નવ નિરખી નાર.
છેક નિરાશ થઇ રહ્યો, સાચું કહું હું આજ;
માઠું લાગે મંદિર જતાં, કાંઇ સર્યું નહિ કાજ.
મને આશા મોટી હતી, થાશે મારૂં કામ;
શાહ મને રાજી કરી, આપશે ઝાઝા દામ.
કામજ તેનું નવ થયું, નવ પોતી મુજ આશ;
માટે મંદિર શું જવું, નિશ્ચે થયો નિરાશ.
વણિકપુત્રી વર્ષ તેરની, બેઠી મંદીર માંહ;
તેણે કાને સાંભળ્યું, તરૂણી બોલી ત્યાંહ.
લાવો જોઉં કાગળ કહાં, કેવો છે એ ઘાવ;
કરી આપું પૂરો પ્રીતે, સુખે સ્વદેશે જાવ.
પરણ્યા ઉપર પ્રીત નહિ, ધન દેખી નહિ ધીર;
કામની કો મળી નથી, મરદ ઉતારે નીર.
કહેજે જઇ કસ્તુરને, પરણ ગમે તે નાર;
પુરો ઘાવ હું તો કરૂં, ઉતારૂં અહંકાર.
ડાબા કરમાં કામની, સંગ બેસાડી સુજાણ;
જેમ કીરણ દિનકરતણાં, રાખી શકે તે કાણ,
સંગ લેઇ સુખે ફરો, છેક ધરીને છાપ;
મન અંકુશ હાથ હસ્તિયો, પોતે આપોઆપ.
રૂપિ રીઝ્યો રૂદિયા વિખે, તિલક કુકુમનું કીધ;
ગોળ પાન તે વ્હેંચિયાં, શ્રીફલ શ્યામા લીધ.
વિવાહ કીધો રૂડલો, પ્રીત ઘણેરી પેર;
તરત આવ્યો ત્રંબાવટી, ઘણા હેતથી ઘેર.
દેશ જોયા તે દુઃખ કહ્યાં, કર્યો ઘણેરો શોક;
ચતુરા જોઇ ચોદેશની, લક્ષણવંતા લોક.
ગાંધારમાં હું આવિયો, વિરચંદશાને વાસ;
પ્રીતે તેની પદ્મની, બેઠી હુતી પાસ.
ભાગ્યશાળી ભામનિ ઘણી, ભદ્રા તેનું નામ;
પુરો ઘાવ કર્યો પ્રીતશું, રૂપ કોટિધા કામ.

રૂપે રંભા સારખી, દમયંતી શી હોય;
ગુણસાગર એ ગોરડી, કળી શકે નવ કોય.
અડધો ધાવ તો એહિયે, પૂરો કીધો કોડ;
સંસારમાં નહિં સુંદરી, એની એકે જોડ.

રૂપ કહું હું કેટલું, કહેતાં નાવે પાર;
વિરંચિએ હાથે ઘડી, આપે એકજ નાર.

છપ્પા.

વેણી વાસુકી નાગ, માંગ સવાગજ કેશે;
ભરજોબન વરણાગ, વપુ સુંદર વર વેશે;
ઈંદુ આકારે વદન, મદન મોહન મહા મુલે;
અંબુજદલશાં નેણ, વેણ અમ્રત અમુલે;
જાણે કામ કટારિયો, દંત બત્રીશ દાડમકળી;
ભાગ્ય સુભાગ્યથી ભામનિ, તે તુજને ભદ્રા મળી.

ભ્રકુટી ધનુપ કમાન, અકકલ અતિ અનૂપે;
ચતુરા ચારૂ ચિત્ત, રંભા સુંદર રૂપે;
અધર મધૂર પ્રવાળ, ઉજ્વલ પૂરણ પાણી;
રસના રંગ અમૂલ, કોકિલવત મધુરી વાણી;
આનંદકંદ અતિ સુંદરી, કોથી નવ જાયે કળી;
કસ્તુરચંદ કર તાહરે, ભામની તો ભદ્રા મળી.

કંઠે એકાવળ હાર, નાર નક્ષત્ર જ સરખી;
ઊદર પોયણપાન, જાણી મેં એને નિરખી;
પ્રગટ ઊર અંકોર, જોરમદ જોબન જોરો;
મેહેમદ ગજ મછરાલ, ચાલે એ તરૂણી તોરો;
નાભી ગંભીર નારીતણી, સુભ લક્ષણવંત સારખી;
સામળ કહે ભામનિ મળી, પ્રીત ધરી મેં પારખી.

ચાલંતી ગજચાલ, સ્યામા શોભે સિંહલંકી;
કેળપત્ર પ્રમાણ, વેલ વાંસાની વંકી;
કુંભસ્થળ ગજરાજ, જેવા ગુદ ભામનિ ભારી;
જંઘા કદલીસ્થંભ, શોભા જોતાં ઘણી સારી;

પદ્મઆકારે પગ આંગળી, જાવક રંગ જુવતી જડી;
ભદ્રા ભોળી ભામની, નિરાંતથી વિધિએ ઘડી.

ચોપાઇ.

રૂપ સાંભળી રીઝયો ઘણું, તોલઘણું તે તરૂણી તણું;
દંતકુંવર આગળ દાખિયું, બ્રાહ્મણે ભાવ કરી ભાખિયું.
ભાગી ભાવટ બ્રાહ્મણતણી, મળી હેતે વધાઇ ઘણી;
વસંત વીસ હજાર જ તણો, મોકલ્યો માલ બીજો બહુ ઘણો.
મેવા મિઠાઇ અપરંપાર, ઘણા શોભિતા શુભ શણગાર;
જરકશી જર દોરા હીર, નારીકુંજરકેરાં ચીર.
લાવ જશ લાખેણો લીધ, વસંત મોકલી વિવા કીધ;
લીધું લગ્ન લાખેણું આજ, કરવા માંડયાં વિવાનાં કાજ.
ગંધાર બાંધે ઊલટ ઘણો, કસ્તુર આવશે દંતાતણો;
જેને ઘેર મહાલક્ષ્મી વસે, વાગે ભુંગળ ગેબી ધસમસે.
ફરે દેશ વિદેશે બ્હાણ, ખરી ખાંત અમૃતની ખાણ;
કર્મ અનુસાર કરે બહુ કાજ, પુણ્ય સરોવર બાંધે પાજ.
વગર વાંકે ન દે કો દંડ, જોર જુલમ કરે નહી લંડ;
પ્રજા સુખી, એ રાજા સુખી, દુઃખી રૈયત તો રાજા દુઃખી.
કોટીધ્વજ દેખે જ્યાહરે, મહિપત મન હરખે ત્યાહરે;
વીરચંદશા જે વાણિયો, અધિક સામન તેણે આણિયો.
રૂડો મંડપ પૃથ્વીપર રચ્યો, મહા મનોરથ મહિમા મચ્યો;
જોર જુગતથી આવી જાન, મનસા સિદ્ધ દીધાં બહુ માન.
મેવા મીઠાઇ બત્રીશ પાક, તરતીબ ઘણી તેત્રીસાં શાક;
વણિક વિશા શ્રીમાળી નાત, જુગત બધે જાણીતી જાત.
નાત ચાલ કુળ રીત જ કરી, ચારૂ કન્યા વરરાયે વરી;
કરી ભક્તિ ભલેરી ભાત, રાખી જાન દિવસ ઘેર સાત.

દોહરા.

કસ્તુર કહે કન્યા શુણો, રહો પિયર પ્રમાણ;
તેડાવું તો આવજો, ચતુરા ચતુરસુજાણ.

પરઠયા રૂપિયા પાંચ લક્ષ, તેને મન છે સેહેલ;
કામ કરો રે કામની, મોટા કરો ત્યાં મેહેલ.
કરો મેહેલ કસ્તુરીયા, ગુણ ગંધારે ગામ;
મહિમા વાધે માનથી, સરે આપણું કામ.
નવ ટકા નવ કોટિના, ઓપાવો અવાસ;
પિયર રહો તમે પ્રીતશું, માતપિતાની પાસ
શિવ દેહેરૂં સોહામણું, કરાવજો એ કામ,
શળંગ કરાવો મોલમાં, અમ ઘેર આવો ઠામ.
અવલ મેહેલ કરાવજો, શિવપ્રસાદ ત્યાં હોય;
અમ ઘેર આવો કામની, અવર ન જાણે કોય.

ચોપાઇ.

દીધાં માનનીએ બહુ માન, જુગતે કરી જોડાવી જાન;
માનની મહિયર મેહેલે રહી, ત્રંબાવટી સહુ આવ્યાં વહી.
વાત વિસારે નાંખી આપ, એક દિવસ બેઠો છે બાપ;
કુંવર કર જોડીને રહ્યો, પિતા પ્રત્યે બોલ જ કહ્યો.
મેં માની ગુપ્ત જાતરા, સાથે લેવી નથી માતરા;
કપરી બાધા રાખી અમો, જાણું ત્યાં હુકમ દો તમો.
ના કરશો મુજ ચિંતા લેશ, પંથ વેગળો છે પરદેશ;
અડવાણે પગ નહિ કો સાથ, એવી હોંસ ગણેરી હાથ.
જેણે જાત્રા ન કરી સાર, અફળ ગયો તેનો અવતાર;
પિતા કહે વહેલા આવજો, કુશળ વાત નિત્યે કહાવજો.
કસ્તુરીના મરદન કરો, પાળા કેમ પંથે પરવરો;
કહે છે કુંવર આવીશ કાલ, હુકમ પિતાજી મુજને આલ.
હુકમ હેત કરીને દીધ, કર્યો કુંવરે પંથ પ્રસિદ્ધ;
રાખ્યો વાટવો છાનો માલ, મન વનિતા જોયાનો હાલ.
કરી જાતરા ભારે ભૂપ, બદલાયું રઢિયાળું રૂપ;
વેશ પાલટ્યો વરવો વંક, રાજરૂપ થયો જેમ રંક.
જુના વસ્ત્ર આભુષણ અંગ, સાથે નહિ કો એને સંગ;
ગંધાર ગામ વચ આવ્યો વાટ, બેઠો વીરચંદશાને હાટ.

તાલેવંત બેઠો જ્યાહરે, થયો લાભ તેને ત્યાહરે;
મોટો જાણી દીધું માન, મુખ આગળ મેહેલ્યાં બહુ પાન.
ક્યાંથી આવ્યા ને ક્યાં જાઓ, શા વણજમાં ધંધે ધાઓ;
વીરચંદશા સાંભળજો શેઠ, ત્રંબાવટી નગરી મુજ નેટ.
દતકુંવરનો મહિમા ઘણો, હું વાણોતર તે ઘરતણો;
કાંઇક વચન અમને મન અડયું, તેથી નિસરવું નિશ્ચે પડયું.
જાણું સરવે વેપાર જ કરી, ઘર શેઠનું આપું ભરી;
નામુ લેખું જાણું અનેક, વેપાર સર્વની વિધિ વિવેક.
જે કહે તે કરૂં હું કામ, દુબળીશા તે માહરૂં નામ;
દાણો પાણી હશે મુજ જ્યાંહ, રહીશું ચાકર રાખે ત્યાંહ.
વાણોતર વેવાઇનો જાણિયો, બોલ્યો વીરચંદશા વાણિયો;
પ્રીછું હું તમારી પેર, સુખે રહો અમારે ઘેર.
કબુલ વચન તારૂં કીજીએ, મુસારો કહો તેવો દીજીએ;
મારૂં પણ રહ્યાનું મંન, કરૂં કામ જમું તુજ અંન.
દામ મુસારો હું નહી લેઉં, જે રળું તે તમને દેઉં;
જો મુજમાં કાંઇ આવડ હશે, તો સર્વે શેઠજી સારૂં થશે.
નથી ગુણ જાણ્યો કાંઇ તમો, તો શો મુસારો માગું અમો;
નવા મહેલ નવો વેપાર, નવો વાણોતર રાખ્યો તે ઠાર.
મંદિર માંહ ગયો તે બાપ, બેઠી ભદ્રા દિકરી આપ;
વાણોતર તારા સસરાતણો, નામ દુબળી ડાહ્યો ઘણો.
રાખ્યો વણજ નવા કારણે, આ બેઠો પેલો બારણે;
તે રમાએ જોયું રૂપ, દીઠો ભામની ભારે ભૂપ.
વીસ વસા એ મહારો કંથ, કંઇક ચિત્ત ચિંતાએ પંથ;
ફંદ રચી તે રૂડો આવિયો, ચેતી એમ જેમ કર તાવિયો.
કુંવર શ્રી આવ્યા ધુતાર, જોવા પારખું મુજ નિરધાર;
જેવું કર્મે લખ્યું તે થાય, રાખ્યો હેતે મંદિરમાંય.
કસ્તુર રહ્યો સસરાને ઠામ, પછી કરે કહી વિધનાં કામ;
ડાહ્યો આપ અકકલેતો પૂર, ઢાંકયું કયમ રહે મુખનું નૂર.
કરી ભોજન ઠેકાણે ઠર્યો, વિચાર આપ મનમાંહે કર્યો;
ગરીબ ઘેર નિત્યે શું ખાઇશું, મોહોટા માણસ કયમ થાઇશું.

ગયો આપ ચઉટાને ઠોર, આપી તંબોળીને દશ મોહોર;
હાટ દુકાન કંદોઇ જ્યાંહ, મોહોર પચીસ આપી જઇ ત્યાંહ.
પસ્તાગિયા વેચે બહુ શાક, પાંચ મોહોર આપી લઇ પાક;
હુંશ જે બાબત મનમાં ધરે, તરતીબ પહોંચતાં રીઝે કરે.
શેઠ પાસ નવ માંગે કોય, તેને શાની ચિંતા હોય;
ખાય પીએ ને મોજો કરે, શહેર બધામાં સહેજે ફરે.

છપ્પા.

જર માત ને તાત, ભ્રાત તે જરને જાણો;
ડહાપણ ચાતુરી દામ, દામ રાજા ને રાણો;
સગાં સહોદર સર્વ, દ્રવ્ય તે ધીરજ ધારી;
રંગ ને રૂપ અનૂપ, દ્રવ્ય તે વણજ વેપારી;
જગતવશ તે જરથકી, ગરથ માંહિ ગુણ બહુ ગણું;
સામળ કહે સ્વર્ગે સંચરે, જોર હોય જો જરતણું.
જરને વશ છે જગત, રાય પણ જરથી રીઝે;
જુવતી જરવશ હોય, જોર જશ જરથી લીજે;
જર સજ્જન સન્માન, જરે જશવંત કહાવે;
જરથી પામે જોખ, સતી શુભ કુળની આવે;
જરતુંજ જગતમાં જોર છે, જરે સકળ શોભા રહી;
સામળ કહે જર જોરથી, છવ અપાય કે રહે સહી.

ચોપાઇ.

જેને ઘેર વસે છે દામ, કરે ચિંતવ્યાં તે નર કામ;
રહ્યો દુબળી ઠામે ઠરી, જોર તો રૂદિયામાં ધરી.
કરે દલાલી વણજ વેપાર, રાખે શેઠતણો બહુ ભાર;
ગામપતિ સુધી થઇ ખ્યાત, સઘળે ચાલી વારૂ વાત.
વાણોતર દુબળી એતણો, કરે વણજ એ ગામે ઘણો;
આપે નિત્ય રાજાને માલ, નામ દુબળીશાહ દલાલ.

દોહરા.

લાખો વણઝારો લખપતિ, મહિમાકેરી મોડ;
લાવ્યો માલ અસંખ્ય લખ, પાંચ લાખેણી પોઠ.

મજિઠ સોરંગિ કિરમજ ઘણી, કસુંબો ને કથીર;
વસાણાં વિધવિધનાં, ધાતુ ધાન ને હીર.
જેને અર્થ હોય જેતણો, તે વેપારી જાય;
વોહોરત વોહોરે વાણિયા, કર્મ અનુસારે ખાય.
પોઠ પડી લાખાતણી, ત્યાંથી જોજન ત્રણ;
કહે દુબળી શેઠને, કહું વાત સુણ કર્ણ.
આપણે અર્થ જ કેટલો, તેટલા પોઠી લેઉં;
સામો જઇને સહી કરૂં, દિલથી બાનું દેઉં.
વીરચંદ કહે વીશ લો, કે લીજે ચાળીશ;
લખ્યું હશે જે કર્મમાં, આપે લાભ જુગદીશ.
મન તો સો લીધાતણું, હોંશ ઘણેરી હામ;
ઉધારે ધીરે નહી, ક્યાંથી દેઇએ દામ.

ચોપાઇ.

પહેરી પોશાક સ્વરૂપે સહેલ, જોડાવી એક વાર વહેલ;
ન રહ્યો ઘડી એકે તાકવા, બેઠા આપ હાથે હાંકવા.
ઘડી ચારમાં મારી ચોટ, આવ્યો જ્યાં લાખાની પોઠ;
આપ દુબળી ત્યાં જઇ અડયો, લાખો ડેરા તાણી પડયો.
જુહાર કરી બેઠો જઈ પાસ, ડેરે વણજારાને વાસ;
નાયક લાયક દીઠો દેહ, કરી હેત બોલ્યા છે તેહ.
કવણ વેપાર કવણ તુજ ગામ, કવણ કાજ કવણ તુજ નામ;
વણઝારે પૂછ્યું એ રીત, બોલ્યો દુબળી કરીને પ્રીત.

દોહરા.

બુધ ઘણેથી બોલિયો, સાંભળ નાયક નેટ;
નગર ત્રંબાવટીતણે, દંતકુવલ મુજ શેઠ.
વણજ અર્થ વેપારને, આવ્યો છું આ ઠામ;
નાયકજી જે પૂછીયું, દુબળી મારૂં નામ.
લાખો કહે દંતાતણો, તે વાણોતર આજ;
સોદો કર તું સામટો, કહે મુજ સરખું કાજ.
પાંચ લાખ પોઠીતણો, પૂછયો પાર પ્રપંચ;
લાખોતો લહ્યો નહી, શાહુકારનો શો સંચ.

નંગ જડયાં નવ લાખનાં, પહોંચી એહ અમુલ્ય;
સોંપી લાખાને તુરત, સાટામાં સમતુલ્ય.
ખરો પારખી લે ખરો, વચન દેઇને વરત;
સોદો કીધો સામટો, તોલ થણે રે તરત.
કર્યો કબાલો દેખતાં, લોભે લખિયા લેખ;
દામ આપ એ દુબળી, વોહોર્યો માલ વિશેક.
વોહોર્યો માલ જે મુલથી, ખોટ ન જાય કે ખાય;
વેચે માલ એ દુબળી, ત્યારે માલ વેચાય.
જોડી વહેલને ચાલિયો, કહી નાયકને નામ;
લાવો પોઠ ગંધારમાં, ઉતરો ગાંદરે ગામ.

ચોપાઇ.

આવ્યો દુબળી પોતે ઘેર, કહી શેઠ આગળ એ પેર;
પાંચ લાખ પોઠી વોહોર્યા અમો, તેનો લાભ લેજો છો તમો.
સાંભળતામાં મહા દુઃખ થયું, પહેર્યું પગરણ નિસરી ગયું;
જોયું મેં ડાહાપણ તાહરૂં, તેં તો ઘર ઘાલ્યું માહરૂં.
અમે તો શી કરીએ પેર, એ પરવડે દંતાને ઘેર;
જેને વણઝારો ધીરે દામ, એતો ક્રોડપતિનાં કામ.
ઉતાવળો ખપે નહી માલ, હવે મારા શા થશે હવાલ;
કુંવરી પાસ ઘરેણું ઘણું, લેશે વણઝારો તેતણું.
કસ્તુરચંદના ઘાલ્યા કેલ, વેચાવશો દંતાના મેહેલ;
છઇયાં છોકરાં વેચાવશે, પોઠ લઇ કાલે આવશે.
હવે શું કરૂં ને કયાં જાઉં, તાહરો શેઠ તો હું નહી થાઉં.
કરો છૂટકો કે નાશી જાવ, કે ડાહ્યા છો દેખાડો દાવ.
તમે કામ મૂરખનું કર્યું, માહરૂં ઘર તો કુડે ભર્યું;
ભલા વાણોતર કર્મે મળ્યા, રળી રોટલો ખાતા ટળ્યા.

દોહરા.

કહે દુબળી શેઠ સુણ, વીરચંદ વડહથ;
ચોકસ બેસો ચાકળે, શાહા થઇ સમરથ.
જો કીમત તું માહરી, દેઉં ઘણેરો દામ;
નામ તો મારૂં દબળી, કરૂં મોટેરૂં કામ

મન ઠેકાણે રાખજો, ભાખજો મીઠી ભાખ;
પારેખને મેં પ્રીછવ્યો, સર્વ વાતની સાખ.

ચોપાઇ.

એવી વાત કરે જે ઘડી, આવી પોઠ જઇ પનઘટ પડી;
દામ કામના ગયા દલાલ, વેચાતો લેવાને માલ.
લાખો ડેરા તાણી પડયા, સહુ વેપારી ત્યાં જઇ અડયા;
જેને સોદે જોઇએ જેહ, માંગવા માંડયો તેણે તેહ.
કહે લાખો કાં જુઓ છો એહ, મેં પોઠ વેચી સર્વે તેહ;
જો માલ એ લેવો ચાહો, તો શાહ દુબળી પાસે જાઓ.
સહુ વેપારી ઘસિયા હાથ, બોલ્યા વણઝારાને સાથ;
આપી દુબળીને શું લેશ, પાછો લે પરઠણ પ્રવેશ.
તારૂં ડહાપણ કહિયે શું કથી, એ દંતાનો વાણોતર નથી;
કાઢી મેલ્યો છે બારણે, રહ્યો પેટ ભરવા કારણે.
વીરચંદ વેપારી ઘણો, વોહોરત પોઠી પંદરતણો;
તેને ઘેર મજુરી કરે, પાખંડી થઇ પેટજ ભરે.
એથી કેમ પોઠી લેવાય, ભારે સોદો તે કેમજ થાય;
ખોશો નાણાં ને વળી માલ, માટે વિચારોને તત્કાળ.

દોહરા.

લાખો હશીઓ હુંશથી, કાંરે ચુગલી ખાઓ;
જે કોઇ સોદો સાટવે, દુબળી ડેરે જાઓ.
દામ આગળથી આપિયા, ગાંઠે બાંધ્યા રોક;
પછે પોઠ વહોરાવિયે, ફાંફાં મારો ફોક.
મહાજન મળિયું એકઠું, પ્રીતે આવ્યા પાસ;
સહસ્ત્ર બે ચાકર સામટા, વીરચંદને વાસ.
અસ્યા દુબળી હઠ કરી, કેમ કરે એ કામ;
વેપાર રૂંધી સર્વના, રહીશ એકલો ગામ.
બંધી કરશું સહુ મળી, સહુને દેશું શીખ;
વહોરે વસ્ત નહી તાહરી, માગીશ ઝાઝી ભીખ.
કરગરી કહે દુબળી, વેચવાની નહી વસ્ત;
ત્રંબાવટી એ તો જશે, ચડશે વહાણ સમસ્ત.

અધું બંગાળે મોકલ્યું, દાણો દાણો છેક;
પંદર પોઠનો ખપ પડયો, તેમાં આવી એક.
વિચાર કર્યો વેપારીએ, દંતા કેરો દામ;
એ પાળે અચરત કશું, કરી શકે એ કામ.
રડીએ જઇ રાજા કને, કાઢીએ એનું સાલ;
લૂટી લેશે લખપતિ, ફજેત થશે આ કાળ.
શાણો એક સમજુ હતો, રૂડી જેની શાખ;
તોલ નહી એ તમતણું, વાત અહીંથી રાખ.
જઇશું જો દરબારમાં, કરશું આઝું જોર;
મેસુલ ભરશે માલનું, આપણું જાશે તોલ.
બોલબાલા એની થશે, જશે આપણી લાજ;
માટે મળીએ એહને, કરીએ એવું કાજ.

ચોપાઇ.

કરજોડી વેપારી રહ્યા, દીન બોલ દુબળીને કહ્યા;
ઊંડળમાં ધાલ્યો તેં આભ, વેચ ગમે તે લઇને લાભ.
નહી હુંશ કરૂં મોટિયે, સવા રૂપિયો લઉં પોઠીયે;
એ તો લાભ લઉં આ ઘડી, કાલ વેચું તો લઉં હું અઢી.
કેણે દસ વીસને બાર, લખ્યા લેખ ન લાગી વાર;
બસેં ચારસેં કોઇ સેં પાંચ, જેને જેવી હોયે આંચ.
એ ચાર દીવસમાં સરવ, વેચી માલ જોડે છે દ્રવ્ય;
લાખો કોડી નવ લે હાથ, હું સમજ્યો દુબળીને સાથ.
વીરચંદ ઘેર લક્ષ્મી ઘણી, ઠામ ઠામ છે હેમજ તણી;
ન રહી ઊણપત તેને કશી, મહાલક્ષ્મી મંદિરમાં વસી.
ઝળહળતું નારાયણ નૂર, જાણે ઘરમાં ઉગ્યો સૂર;
જ્યાં જુએ ત્યાં દીસે હેમ, પાંચ પદારથ જેવા પ્રેમ.
દુબળી દેશપતિવત થયો, શેઠજી શેઠજી શેઠે કહ્યો;
ગણી લાભ ગલગલિયાં થાય, શેઠને મન તો હરખ ન માય.
જુએ વાટ જે આવે પોઠ, વળી એક બીજી મારૂં ચોટ;
ભલે પ્રભુજી મારા નાથ, આ વાણોતર આવ્યો હાથ.

છપ્પા.

ગુણની આગળ ભૂપ, સરીખા રહે કરજોડી;
ગુણની આગળ રૂપ, જુવે નિત્ય આહું ઓઢી;
ગુણની આગળ ગર્થ, ઘણેરા ફેરા ખાયે;
ગુણ આગળ દાતાર, માન માંગવા જાયે;
ગુણનાં માન ઘણાં કરે, જે માન નહી ભૂપને:
સામળ કહે ગુણે રાચજો, રખે રાચો કોઇ રૂપને.

ઇંદ્રવારણાં હોય, કોઇ ખાંતે નવ ખાયે;
આવળકેરાં ફુલ, તેથી શિવ નવ પુજાયે;
ઝાકળકેરાં નીર, તરસ તેણે નવ ભાગે;
બગલાં ઉજ્વળ હોય, જુએ પણ હંસ ન લાગે;
કરાંએ મોતીનાં સારખાં, નવ આભુપણ ઓપે અશો:
સામળ કહે શોધી જુઓ, ગુણ વિના રૂપ નવ કશો.

દોહરા.

નામ રૂપે નવ રાચિયે, જો ગુણહીણો હોય;
કનક નામ ધંતૂરનું, કડાં ન પહેરે કોય.
નામ ધરાવ્યું દૂબળી, કર્યું મોટેરૂં કામ;
ગર્થે ઘર ભરી આપિયું, ઠાલો નહિ કો ઠામ.

છપ્પા.

ધનજિ ઉવાણે પાય, ભૂપ ભિખંતો દિઠો:
સુરજિ ન દેખે આંખ, બોલતો કડવું મીઠો;
બ્યાજ ભરે રણછોડ, કામ કલ્યાણજ કરતો;
અવિચળ ચળ્યા અપાર, દીઠો અજરામર મરતો;
હીરા માણેક મોતિયો, રતનિયો કથીર દેખે નહી:
કવિ સામળ કેહે સંસારમાં, કારણ નામ રહ્યું કહી?

દીઠા અમર મરંત, નાના કાંઇ દીઠા ઘરડા;
નાગો પહેરે વસ્ત્ર, વાઘ સિંહ કુતરે કરડયા:
પર્વત ફરે પરદેશ, દીઠો મંગળને દુઃખિયો;
સંતોખિ અદકું ખાય, કાસહું કરે છે સુખિયો;

દયાચંદમાં દયા નહીં, ખુશાલ કહિ રોતા ફરે;
સામળ કહે નામ પનોતિયો, કંઇ લાખ કુંવારા મરે.
કુબેર નામ કહેવાય, ખજાને દીઠા ખાલી;
કરે ધર્મો બહુ પાપ, ન્યાલ આવે ઘર ઘાલી;
વહાલો રાખે વેર, ઝેર જેવો તે મીઠો;
જોગી કરે વેપાર, ભોગી ભિખંતો દીઠો;
ઘેલો જાયે છેતરી, બળિયોજી હારી જશે;
રૂડા કંઇ ભુંડા કહું, સામળ કહે નામે શું થશે.
હાથી નામ કહેવાય, બીહે ઉંદરને સાદે;
કપુર કાળો હોય, સામળો સુંદર વાદે;
રૂપો હોય કરૂપ, ભૂપણમાં દૂપણ ઝાઝાં;
કૃપાલ રાખે કૂડ, ભુપત વજાડે વાજાં;
આશા ઇચ્છા ઓલગ કરે, કલંક નિર્મળ શિર ચડે;
ફોગટ ફરે કઇ જોઇતા, સામળ નામને શું અડે.

ચોપાઇ.

મેલ ન જાણ્યો કોઇ મર્મને, અડયું એક આવી કર્મને;
ગર્થ કમાઇને ઘર ભર્યું, વળતું કામ તેણે શું કર્યું.
લાખા સાથ લાખેણી પ્રીત, કીધી ઘણી રાજાની રીત;
લાખો નાયક પોતે આપ, આવ્યો ઘેર નિશ્ચે છે છાપ.
મળ્યા પાખી નવ રહે એક ઘડી, મળ્યું મન તે સાથે જડી;
શેઠ શેઠાણી બેઠાં જ્યાંહાં, આવ્યો દૂબળી પારેખ ત્યાંહાં.
રીશ માં કરો તો કહું એક વાત, જે મુજને સુજે સાક્ષાત;
લાખો ઘેર આવે છે સંગ, પહેરી આભુપણ અતિ અંગ.
પેહેરી વાગા વસ્ત્ર જ સાર, દેખાડે અલખત અપાર;
ભદ્રા આગળ દુબળી ગયો, કહે વાત જઇ ઉભો રહ્યો.
ઘરેણું તારે છે ઘેર ઘણું, ઝવેર જડયું જે સસરાતણું;
તે પહેરીને ગોખે બેસ, શું આખો દિન ઘરમાં પેસ.
દેખે વૈભવ ઘરનો ઠામ, તો ધીરે ઉધારે દામ;
પુંજી થોડી ઘરમાં હોય, તોએ બહાર ન જાણે કોય.

લાખો માલ સોંપીને જશે, બમણા પૈસા વેપારે થશે;
પોતાનો થઇ કરી બહુ પ્રીત, માનો સાચું રૂડી રીત.
ભદ્રાભામની સમજી ત્યાંય, કાંઇ કપટ એના દિલમાંય;
ભલું લખ્યું હશે તે થશે, પાપી હાથ ઘસંતો જશે.
નિત્ય નવા પહેરે શણગાર, આવી માળિયે બેસે બહાર;
તેનું રૂપ તે કોણુ જ કળે, જેમ હીરો કુંદનમાં ભળે.
એક દિવસ લાખો લખપતી, બેઠો ચોકમાંહે મહામતી;
કરી વાત દુબળીને સાથ, એકએકના ઝાલી હાથ.
હવે દુબળી આપો દામ, જઇએ અમો અમારે ગામ.
દુબળીએ દેખાડયો હાથ, સાન કરી વણઝારા સાથ;
સોહંતુ માળિયું કીધું સાથ, ખરચ્યા પુરા પાંચજ લાખ.
લાખે ઊંચું જોયું જેટલે, નક્ષત્રવત દીઠી તેટલે;
જાણે માનસરોવર હંસ, જાણે જેમ ઇંદ્રાણી અંશ.
નીચી આંખ તેણે નવ થાય, ઘણા બાણના વાગ્યા ઘાય;
કાલોઘેલો તે થઇ ગયો, સવા પોહોર સુધી તો રહ્યો.
નમું દુબળી તારે પાગ, દીઠી મેં અલૌકિક જાગ
કોણ રૂપ રંભા એ નાર, કોણ પુરૂપ પનોતો સાર;
એનું મુખ નિર્ખે જન જેહ, ધન્ય ભાગ્ય તેનું તો તેહ.
કહે દુબળી છાના રહો, રખે વાત કંઇ મુજને કહો;
દંતાશેઠની શોભા ઘણી, એ વહુ કુંવર કસ્તુરજ તણી.
ભદ્રા ભાગ્યવંતી નિજ નામ, આપણ સરખા ઘેર ગુલામ;
સવા પાસેર કસ્તુરી અંગ, નિત્ય નાહાતાં શોભાવે સંગ.
ક્રોડપતી જોયો જામાત્ર, તે આગળ આપણ કુણ માત્ર;
માગો તે દામ ગણી લીજિયે, સુખે શીઘ્ર પંથે કીજિયે.
લાખે લાજ તજીને કહ્યું, મેં તો નહીં જાયેજી રહ્યું;
દુબળી તારો હું વેચાણ, જીવત દાન દીધું એમ જાણ.
દુબળી તારો ચાકર રહું, મન મળ્યું તે માટે કહું;
મારો જીવ રક્ષણ તે તું, હેત પ્રીત બોલું છું હું.

દુબળી કહે હમણાં તો જાઓ, પેટ ભરીને રોટલા ખાઓ;
ગયો લાખોજી ડેરે ત્યાંહ, રહ્યો જીવ તો માળિયામાંહ.

છપ્પા.

પરનારીસું પ્રીત, દેહમાં દુઃખ ઘણેરૂં;
પરનારીસું પ્રીત, થાય અનર્થ અનેરૂં;
પરનારીસું પ્રીત, ભાગ્યહીણાના ભોગ;
પરનારીસું પ્રીત, ખરો તનમાં ક્ષયરોગ;
પરનારી સાથે પ્રીતડી, પડિયો પાપ પ્રસંગમાં;
સામળભટ સાચું કહે, ઉચાટ ઉપજે અંગમાં.

પરનારીસું પ્રીત, તેને ભોજન નવ ભાવે;
પરનારીસું પ્રીત, નિદ્રા સુખે નવ આવે;
પરનારીસું પ્રીત, હરિ સેવા નવ સૂઝે;
પરનારીસું પ્રીત, બુદ્ધિ સારી નવ બૂઝે;
એ પાપ રૂપ પરનાર છે, અપજશ ઉપજે આપના;
સામળ કહે પ્રીત પરનારસું, બોળે બોહોંતેર બાપનાં.

પરનારીસું પ્રીત, તેને નવે ગ્રહ રૂઠ્યા;
પરનારીસું પ્રીત, અગ્નિ વરસાદજ વૂઠ્યા;
પરનારીસું પ્રીત, તેને પનોતી મોટી;
પરનારીસું પ્રીત, મુક્તિની આશા ખોટી.
પરનારી કેરી પ્રીતથી, અગ્નિ આંચ નિત નિત ખમે;
સામળભટ સાચું કહે, ગુણવંતાને નવ ગમે.

ચોપાઇ.

બીજે દિવસે ગયો એક પહોર, આવ્યો નાયક તેણે ઠોર;
પહોંચી લાવ્યો પરઠણની સાથ, સોંપી દુબળી કેરે હાથ.

હવે જીવ મારો જાય છે, ચિત્ત મળવા એને ચહાય છે;
દુબળી કહે કહું તે કરો, લખ્યાં પાછાં મુજ હાથે ધરો.

મેહેનત કરૂં તમારી વતી, જો જોર કરે કંઇ તારી રતી;
લીધાં ખત લાખો લાવિયો, શેઠાણી પાસે આવિયો.

વાત કામની કહું છું નેટ, સારી રીત સમજાવો શેઠ;
કરો આપ કહું તે અમો, ભદ્રાને સમજાવો તમો.
લાખાને લાગ્યો છે રંગ, કરશે શ્યામા કેરો સંગ;
રહેશે રંગે એકજ રાત, પંથ ઉઠી જાશે પ્રભાત,
એમાં જાન કેટલુંએક થશે, સઘળો માલ મૂકીને જશે;
ખાઓ પીઓ અલખત ભોગવો, ભોગ ઘણા ભારે જોગવો
હું કહું છું તમારે અર્થ, ઘણો આપણ પામીશું ગર્થ,
વહાણવટી ચાલે વેપાર, દોલત આવે અપરમપાર.
તમારૂં રૂડું ચાહુંછું અમો, ડાહ્યાં છો વિચારો તમો;
જોડ્યા તે જુવતીએ હાથ, બોલી દુબળીશાને સાથ,
કદાચ સસરો જાણે વાત, ત્યારે થાય મહા ઉત્પાત;
છાનું પાપ કદી નવ રહે, કોઇ જઇ કસ્તુરને કહે.

દોહરા.

હું છું તેના ઘરતણો, પ્રીછું સઘળો અર્થ;
ઘણાં કામ એવાં કર્યાં, તેનો ઝાઝો ગર્થ.
વસ્ત્રમાં નાગું વિશ્વ છે, કોય ન જાણે પાર;
કીડીની રક્ષા કરે, હાથી હણે હજાર.
માટી ચુલા મંદિરે, મુખ નવ બોલે કોય;
ઢેઢવાડો ગામગામમાં, શેહેર સમીપે હોય.
બુદ્ધિ બગડી જો ચુકશો, વળતી ઘસશો હાથ;
સ્વપ્નાની પેરે સહજમાં, આભ ભરાવે બાથ.

છપ્પો.

ઝારી જે જળપાત્ર, જાત્ર જે જોવા સરખી;
ઉટકીને એક દિન, પ્રીતે જુઓ તે પરખી;
ઉપર કમળ અનૂપ, રૂપ ઉપર બહુ કાંટા;
નારી નિર્મળ હોય, અંતરમાં બહુ આંટા.
વેપારી વરણાગિયો, ઘણા દામ નિત્યે ગણે;
તેવું તે દિલ માંહિ, કવિ સામળ સાચું ભણે.

ચોપાઇ.

ઉપર ઉજળો ને મેલો માંય, ઘેર ઘેર છે ત્યાં ને ત્યાંય;
અતિશે લોભ અર્ણવમાં પડી, માનુની પાસે મેડી ચઢી.
કંગાલપણે કરગરી જઇ, દીન વચનથી વાણી કહી;
દોહેલા દહાડા તો વામિયે, અનર્ગળ લક્ષ્મી તો પામિયે.
લક્ષણ કહેતાં આવે લાજ, પણ ભલો મેળ મળ્યો છે આજ;
ઘણાં વસ્ત્ર આભૂપણ થશે, દળદર સાત પેઢીનું જશે.
કરો કોલ તો ભેદ ભાંગિયે, કામ થોડું કહેતાં લાજિયે;
સમજી ભદ્રા વાચક ઘણાં, કર્તવ્ય કર્મ એ દુબળીતણાં.
એહ કરે તે કરવા દઉં, માલ સર્વ ખેંચીને લઉં;
આશક વિના તે શાની આડ, રોગ વિના તે શાની નાડ.
વાંક વિના નરપત શું કરે, છત વિના તસ્કર શું હરે;
વિદ્યા વિના શી કહાડે ખોડ, ઉદ્યમ વિના શી બાંધે મોટ.
નિર્મળને શું કરે કલંક, મીડાં આગળ શાનો અંક;
એ તો લક્ષણ લોભે લાવિયો, માટે મુજ મંદિર આવિયો.
દઇડું હશે પોતાનું હાથ, જખ મારે માવીતર સાથ;
માતાને મન ઉપન્યો લોભ, મારા મનમાં મોટો ક્ષોભ.

છપ્પો.

લોભે ઘટે કુળલાજ, કાજ બગડે જો જાગે;
લોભે ઘટે વેહેવાર, ભાર શોભા પણ ભાંગે.
લોભે લક્ષણ જાય, થાય અન્યાય અધર્મે;
લોભે સંત સંતાપ, છાપ ચોંટે કુલકર્મે
માન સન્માન મોટપ ઘટે, શુદ્ધ કૂળમાં શૂળ છે;
સામળ કહે સહુ માનજો, લોભ પાપનું મૂળ છે.

ચોપાઇ.

આશાએ આવ્યા છે જેહ, દયામણી દેખાતી દેહ;
કાંઇક માગવાને કારણે, બાઇ આવ્યા મારે બારણે.

છપ્પો.

થરથર ધ્રૂજે ગાત્ર, દેહની શુદ્ધ વિસારે;
તન ઉપર નહિ તેજ, તેજ મન કેરૂં હારે;
રૂંધાય બોલતાં કંઠ, નેત્રથી નીર ઝરે છે;
બોલે હળવા બોલ, શ્વાસ ઉચ્છ્વાસ ભરે છે;
એટલાં ચિહ્ન મરવાતણાં, અંગ અંગમાં લાગતાં;
શરીરે ઉપજે સામળ કહે, જનને મંગણ માગતાં.

ચોપાઇ.

અરે માત જે માગે તું, આ ઝભે ના નહીં કહું હું;
કુંવરીને તેડી એકાંત, ભાંગી મન કેરી ત્યાં ભ્રાંત.
નીચું જોઇને નારી રહી, ક્ષણું એક રહીને હા કહી;
જે સરતું હોય તારૂં કાજ, તેને તેડી આવો આજ.
મહા હરખે ઉઠી માવડી, ભલે ડાહી થઇ તું આવડી;
સંક્ષેપે સ્વામિને કહ્યું, સાચું લક્ષણ જાતે લહ્યું.

છપ્પો.

ગરજે ગોથાં ખાય, ગરજથી સદગુણ લે છે;
ગરજે વઢે રણમાંહ્ય, ગરજે દામ પણ દે છે;
ગરજે કરે વેપાર, કરે ખેતી પણ ખાંતે;
ગરજે ગુણકા નાચ્ય, ભોગવે ભંગી ભ્રાંતે;
ગરજથકી ગળ્યું નહીં, ગરજે લોક લક્ષણ લહે;
કવિ સામળ કહે વશ ગરજને, કુવર્ણને કાકા કહે.

ચોપાઇ.

નારી આવી ઠામે ઠેઠ, સાંભળ દુબળી મારા શેઠ;
કરો વાયદો રૂડી પેર, રાત આજની આવો ઘેર.
દુબળીશાએ દિલ રાખિયું, તે લાખા આગળ ભાંખિયું;
સામગ્રીનો શુભ સંજોગ, ભાવંતા લીધા બહુ ભોગ.
બણી ઠણીને મેડે ચઢ્યો, અચરત દુબળીને મન અડ્યો;
પૂર્ણ જોઉં એનો પ્રતાપ, કેમ રાખે પોતાનું આપ.

નિશિચર્યા જોવાને નેટ, લીધી કામની કેરી કેડ;
નવ ટુંકા મેહેલ મોટેરા ઘણું, શું વખાણ કરૂં તેતણું.
દસ હજાર દીપકની જ્યોત, દીવાળીવત્ કરી ઉદ્યોત;
કરી લેહેર બહુ લીલા વિલાસ, કસ્તુરીના બેહેક વાસ.
શોભા ઇંદ્રપુરી આકાર, નવ ટુંકામાં શોભા સાર;
શ્યામા વિચાર્યું સામી જાઉં, રાખું આપ તો સુખી થાઉં.
ચઢયો મોહોલે લાખો જ્યાહરે, શ્યામા સન્મુખ આવી ત્યાહરે;
લાખો લલકારી બોલિયો, ભામનીના મનમાં ભાવિયો.
અરે લાખાજી તું લાયકો, નિર્મળ કહાવે છે નાયકો;
ભલે આવ્યો આ પૃથ્વી પીઠ, ડહાપણ તારૂં દિલમાં દીઠ.

છપ્પો.

પ્રીતે ચાવો પાન, ગાન શુભ સુણો કે ગાઓ;
રમત રમો શુભ રંગ, અંગ અમલ વશ થાઓ;
નેહે વજાડો નાદ, સાદ સુણો શુભ કાને;
જંત્ર કેરો જોડ, ભૂપ તેમાં મન માને;
ખાંતે બેસો પલંગ પર, જ્યોત ઝાઝી દીપક સહી;
અમલ આરોગી આવિયો, હેત વધે તરૂણી તહીં

ચોપાઇ.

સરખે સરખી આપણ જોડ, કરીએ પ્રીત જેમ વાધે કોડ;
નદી નાવ સંજોગે મળી, હરખે દુધમાં સાકર ભળી.
એવું અમલ આરોગો તમો, જેમ રીઝું મનમાંહી અમો;
એક રાત રમત કીજિયે, સુખ સ્વર્ગનું અહિં લીજિયે.
કાલ અમારે આવે નાવ, તમે તમારે પંથે જાવ;
રીઝી તે રાત પધાર્યા તમો, તમ મન રીઝે તેડ્યા અમો.
રસબસ વાત વધારી કહી, મૂળ કેરી તે બેહેક્યો સહી;
મર્કટ ને વળી મદિરા પાન, કરડ્યો વીંછી ભૂતનું ભાન.
રમાડનાર રંગીલો મળ્યો, ત્રણ પાયાને ભાગે ભળ્યો;
વિપ્રરે વાઘ વકર્યો જેમ, નાયક બેહેકી બેઠો તેમ.

શુભ ગુટિકા વચ્છનાગજતણી, જેમાં કેફ અદકેરી ઘણી;
મગ મગ જેવડી દોયજ દીધ; લાખે લેઇને પાણી પીધ.
મીઠાઇ અમૃત આગળ ધરી, આરોગ્યો પૂરણ પેટજ ભરી;
દિવા જ્યોત જોરાવર કરી, મેલ્લી પાનદાની બિડાં ભરી.
લાગી લેહેર તેને તો ઘણી, અકક્લ ભુલ્યો ત્યાં ઉડ્યાતણી;
ઝોંકા ખાય ને સામું જોય, માનની દેખીને મન મોહ્ય.
કેફે ઘેર્યો નવ બોલાય, ખુશી વાત તો કેમ ખોલાય;
વળી તારૂણીએ મેલ્યો તંત્ર, જુવતી હાથમાં ઝાલી જંત્ર.
નાન તાળ આલાપજ કીધ, મધુરા સ્વર કાપાલિક દીધ;
ધ્રુપદ ખ્યાલ ને ભેરવ ભેદ, રીઝ રાખવા માંડયાં વેદ.
ગાન તાનની લાગી લહેર, ગઇ સાન ને વાપ્યું ઝેર;
સ્યામા તો સાચી સમશેર, નાખ્યો ઘેનમાં પૂરણ પેર.
પોઢયો પલંગે તે નર તરત, જાણે મૂળથી પામ્યો મરત;
જોર રહ્યું નહીં તેની જાતમાં, શબવત શયન કર્યું રાતમાં.
એની ગત તો એવી થઇ, મૂકી માનની મંદિર ગઇ;
પહોર દીવસ થયો જ્યાહરે, લાખો ઝબકી જાગ્યો ત્યાહરે.
પાત્ર સંભાળી નિહાળી નેટ, મેડીથી ઉતરિયો હેઠ;
ગયો ડેરે જાણિતો જંન, લાખે આપે વિચાર્યું મંન.
ગયો માલ ઘણેરો ગર્થ,, સર્યો નહીં કાંઇ એકે અર્થ;
હાર્યો જુગતે તેવું થયું, ગુણ ને ગર્થ મળ્યા એ ગયું.
પૂર્ણ પસ્તાવો મનમાં થયો, બોલ પછે બંધવાને કહ્યો;
હું તમને સોંપું છું માત્ર, મારે ગુપ્ત જાવું છે જાત્ર.
પોઠી લેઇ વણુઝારો ગયો, લાખો જાત્રા ઠામે થયો;
વનિતા વાહ્યો કીધી હાણ, શોકમાં પડ્યો જ્યમ બુડે વહાણ.
કેફી વસ્તુ પિયે ને ચડે ઘેન, બળે હઇયું ને ન પડે ચેન;
ન ગયો ઘેરતણી વાસિયે, વિતક વાત કરી કાશિયે.
એમ કરતાં વિત્યા બહુ દિન, ભદ્રા સમજી ગઇ સૌ ચિહ્ન;
જાવાની મન ઇચ્છા ઘણી, પારખું જોવા ઇચ્છા મન તણી.

દિન દિન ઘરમાં જઇને જોય, અન્ય વાત નહીં જાણે કોય;
એક દિવસ દુબળી ઘરમાં ગયો, કારી બોલ ભદ્રાને કહ્યો.
અમો જઇશું અમારે ગામ, કરો એક અમારૂં કામ;
લાખા સાથે જેમ લીધાં લાવ, તે દેખાડો મુજને દાવ.
પોંચી નંગ નવલાખજ તણી, તે દેખાડી અણમૂલી ઘણી;
એક ઘડી દેખાડો સેજ, તો મનની માની થાયે હેજ.
સો પોંચી વળી કહો જે તમો, અત્ર ઘડી આણી આપું અમો:
દુબળી તમને ગમી એ વાત, આવો મેડીએ રહેજો રાત.
પ્રીતે પોંચી લીધી હાથ, સંકેત કર્યો તેની સાથ:
ચડ્યો દુબળી મેડી માપ; જોઉં રામા કેમ રાખે આપ.
જ્યાં રામાની હુતી સેજ, અરૂણ ઉગ્યો એવું છે તેજ:
શાહપુત્ર ચડ્યો જ્યાહરે, કૌતક એક થયું ત્યાહરે.
ભદ્રા કહે જઇ બેસો તમો, પરવારીને આવું અમો:
એમ કહીને ત્યાંથી ગઇ, ભઇયા બેઠા પલંગપર જઇ.
તુરત બની ત્યાં કારમી વાત, આવી ભવાની ત્યાં સાક્ષાત:
જગતમાત કોઇક જોગણી, ભવાની રૂપ ભારે ભોગણી.
વજ્ર કછોટો વાળ્યો કસી, મસ્તક જટા લાખેણી લસી;
વિભૂત ઓપે આપે અંગ, પિતાંબર પલવટ રૂડે રંગ.
સિંદૂર મુખ ઉપર ઓપિયું, ત્રિશૂલ કર મધ્યે સોંપિયું;
સાક્ષાત્કાર જોગમાયા આપ, તેજપુંજ પૂરણ પ્રતાપ.
દીઠું દુબળીએ જ્યાહરે; તરત પગે લાગ્યો ત્યાહરે:
હમણાં એ મનમાં ધારશે, ત્રિશૂલ વડે મુજને મારશે.
થરથર તે અંગે ધ્રૂજિયો, બાબત કારમી તે બૂજિયો;
રક્ત આંખ ભમર બહુ ચઢી, નાઠો દુબળી તેણી ઘડી.
દેહમાંથી તવ ચેતન ગયું, પેશાબ પાગરણમાંહે થયું;
આવ્યો તરત તરેડી તાવ, શો એ બાબત બન્યો બનાવ.
કર્યો વિચાર મન સાથે તુર્ત, તેણે સર્વે રાખ્યું સૂર્ત:
કર્યો કારમો કાસદ એક, વિરચંદ આગળ કરી વિવેક.

દેતાશાએ જાણ્યો ત્યાં મુને, તેણે ઠપકો કહાવ્યો તુને;
ખાઓ પીઓ નિત્ય હેતે ઘણે, હું જાઇશ ઘેર દેતાતણે.
આજ્ઞા માગી મન ભાવિયો, પિતાતણે મંદિર આવિયો;
સુંદર મુખ દીઠાં સુતતણાં, દિધાં વધામણાં દેવને ઘણાં.
અમૂલ્ય આભૂષણ પહેર્યાં અંગ, રાજતેજથી રૂડો રંગ;
જગમગ જ્યોત ખરો જાજુલ, કુંવર જાણે કમળનું ફુલ.
મંદિર આવી હરખ્યો આપ, નારી તેડવા જઇશું બાપ:
આજ્ઞા લીધી પિતાજીતણી, કસ્તુર મનમાં ઇચ્છા ઘણી.
ધોરી ધવલ ને સુંદર વેલ, વૈમાન ઇંદ્રતણાંથી સેહેલ;
નહીં સાથે સેવક કો સહાય, નારી તેડવા કસ્તુર જાય.
પિતા કહે સાંભળ રે પુત્ર, મોટા ગૃહસ્થ આપણ ઘરસૂત્ર:
એકલા આપ ન જઇએ કોય, વાટે વિઘ્ન અનેરાં હોય.
કહ્યું પિતાજીનું નવ કર્યું, જવા સાસરે મનડું ધર્યું;
મેલ્યા બળદ દોડી ઠામ, ઉતર્યો જઈ ગંધારે ગામ.
ગઈ નગર વધાઈ નેટ, આવ્યો કસ્તુર નગરનો શેઠ;
ફુલ વેરાવ્યાં વારૂ વાટ, ઘણા ઢળાવ્યા કંચન પાટ.
વગડાવ્યાં બહુ જંગી ઢોલ, કર્યાં ઓવારણાં નંગ અમોલ:
શાક પાક સુખસાગર ઘણાં, તરતીબ ઘણી તેજાનાં તણાં.
શેઠ કહે હું નહીં રહું વાર, શિઘ્ર કરી વળાવો નાર;
સાસરવાસો શુભ સજ કરી, વળાવી વેગે સુંદરી.
એક વેહલમાં બેઠાં બેય, નર નારીને ઝાઝો નેહ;
રાત ઘડી બે ગઈ જયાહરે, બેડી વેહેલ વેગે ત્યાહરે.
ધન મદ જોબન મદ જેહને, બીક ન રાખે તે દેહને;
સૂર્ય ઉગતે મંદિર જશું, આપ વિચાર મનમાંહે અશું.
જાણું વરખડી કેરે અડયું, નેપુર ડાબા પગનું પડયું;
રાખો વેલ જોઉં જોર તાહરે, નેપૂર આણી આપો માહરે.
કહે કસ્તુર સાંભળ કામની, વિખમ વાટ જાયે જામની;
એવાં નેપુર ઘરમાં ઘણાં, નિત્ય નવાં પેહેરો તેતણાં.

એકજ નેપુર કેરે કાજ, નહિ ઉતરૂં હેઠા હું આજ;
નારી હઠ લેઇને રહી, ગદ્દગદ્દ કંઠ ગળેથી થઇ.
તે દેખીને આવી દયા, રાખી વેલ લેવાને ગયા;
વનિતા વેલ રહ્યાં વાટમાં, ચાલ્યો ચતુર ચિલે ધાટમાં.
નેપૂર જે ઠેકાણે પડયું, તરત એક તસ્કરને જડયું;
લેઇ હાથમાં તે આવિયો, ભામનીના મનમાં ભાવિયો.
બેઠા હાંકવા થઇને ધણી, હાંકી વેલ મેવાસા ભણી;
જાળાં જાંખરાં કાદવ નીર, તસ્કર લઇ ચાલ્યો તે તીર.
ઉજેશ થયો વહાણે જાહરે, દીઠા ભૂત જેવો તાહરે;
હણે હઇડું ને કુટે પેટ, કયાંહ ગયો જે મારો શેઠ;
આ દીસે તસ્કર નર કોય, એમ વિચારી બોલી સોય.

દોહરા.

તરૂણી કહે તસ્કર સુણો, તું કયાં આવ્યો યાંહ;
નેપૂર કયાં તમને જડયું, એહ ધણી છે કયાંહ.
કપટ કરી બેઠા અમો, પ્રપંચથકી બહુ પેર;
વાટ મરડાવી નીસર્યાં, જાઉં અમારે ઘેર.
તેની આશા મૂક તું, તેહ મળે નહિ કોય;
તું મુજ ઘેર રહે માનુની, માન ઘણેરૂં હોય.
તસ્કરને તો હર્ષ છે, માનની મન ઉચ્ચાટ;
તેહ સમે શું નીપજ્યું, ઇશ્વર કેરા ઘાટ.
નૃપતિ નગર ત્રાંબાવટી, ચઢયો સેજ શીકાર;
તારૂણી ને તસ્કર હતાં, આવ્યો તેણે ઠાર.
માનુની દીઠી કારમી, તત્ક્ષણ ઝાલી બાંહ;
દોરી ખેંચી દશ દિશા, બેસારી રથમાંહ.
બળદ બુદ્ધિથી ઓળખ્યા, નગર શેઠના હોય;
પગલું જાણશે એથકી, તો કહેશે જઇ કોય.
તસ્કર મૂકયો જીવતો, આપ્યા બળદ બે હાથ;
કાઢી મૂકયો વેગળો, શ્યામા લીધી સાથ.

એકાંતે ચોકી અધિક, રાખી તેણે ઠામ;
જાણ કરી કો નવ શકે, આવ્યો પોતે ગામ.

ચોપાઇ.

આવ્યો શેઠ ફરી તે ઠાર, ન દીઠી વેલ ન દીઠી નાર;
અરે દૈવ એનું શું થયું, બધું બારકસ કહો કયાં ગયું.
ચિલો વાટ ઉવાટે ચઢયો, રાત અંધારી તે નવ જડયો;
શું મોં લઇને મંદિર જાઉં, તરણાંથી હળવો હું થાઉં.
બાળે હૈયું ને બોલે લોક, રોમ રોમ પ્રગટે બહુ શોક;
ઘણું દુઃખ પડે જેટલે, ઘેર જવું ન સુજે તેટલે.
તેણે ઠામ તજ્યો વાશીએ, કરી મન ગયો કાશીએ;
તસ્કર ગયો પોતાને ઘેર, તેણે વિચારી મનમાં પેર.
વેહેલ બળદ ઐયર ને દીધ, જાવા જાત્રા મનકું કીધ;
આવ્યો વૈરાગ કીધું ઘર તાજ, ગયો કાશિએ કરવત કાજ.
કહું વાત તે સાંભળ કર્ણ, લાખા સાથ થયા જણ ત્રણ;
એહ વાત અહિંયાંથી રહી, પ્રેમદા રાયની શી ગત થઇ.
ભદ્રા પાસ રાજા આવિયો, હાર રત્નતણા લાવિયો;
પ્રીત ધરો મુજ ઉપર પેર, રાણી કરીને રાખું ઘેર.
બોલી ભદ્રા ત્યારે તરત, માહારે ખટ મસવાડા વરત;
સૌભાગ્ય કારણ સેવના કીધ, પરમ દેવી અંબા પરસિદ્ધ.
જાજુલમાન જાણી મેં એહ, મનવાંચ્છિત ફળ આપે તેહ;
વ્રત પૂરૂં એ જ્યારે થશે, સંકટ મનનું સર્વે જશે.
ત્યારપછી જે કહેશો તમો, માથે બોલ ચઢાવું અમો;
જો કરો મુજ સાથે જોર, તેમાં નહિ તમારો તોર.
હું અબલા નહિ ચાલે નેટ, તો મરૂં પાળી મારીને પેટ;
જીભ દંત કરડીને મરૂં, વ્રત ભંગ નિશ્ચે નહિ કરૂં.
સો દાસીઓ સોંપી રાય, રાખી અતિસય સંકટમાંય;
સૂતી નવ મૂકે અધ ઘડી, આવે દાસીઓ દાવે ચડી.
એક દિવસ રાણીએ કહ્યું, વ્રત મહારૂં પૂરૂં થયું;
પૂજું શિવને રૂડે રંગ, પછી રાયનો કરિયે સંગ.

રાજા મનમાં હરખ્યો ઘણું, વચન ગમ્યું એ રાણીતણું;
પૂજા સામગ્રી આપી હાથ, રાણી. દાસીઓ દીધી સાથ.
રખે સૂની મૂકો એહને, ધીરો માં એની દેહને;
પલક એક સૂની રહે દીશ, તો તમ સહુનું છેદું શીશ.
બેસાડી રથ ખેડયો બારણે, શિવ પૂજન કેરે કારણે;
દંતકુંવરનું દેરૂં ત્યાંહે, પ્રીતે ગઇ પૂજનને માંહે.
અરે દાસીઓ રહો સહુ બહાર, કરૂં પૂજન આવું આ ઠાર.
પ્રીતે વચનની દીધી આંચ, મોહોર એકને આપી પાંચ.
દેહેરૂં વાસી દાસી રહી, પૂજા કરવા રાણી ગઇ;
ધ્યાન શિવ અંબાનું ધર્યું, પૂજન રૂડી પેરે કર્યું.
કસ્તુરે કહીતી જે વાત, સાંભર્યું તે વેળા સાક્ષાત;
દોહિલા દિવસ કાલે વામશે, જીવતો નર ભદ્રા પામશે.
જીવ તો હું શા માટે તજું, ભાવે શ્રીભૂધરને ભજું;
શિવલિંગમાં ભોંયરૂં હતું, તે કાઇ નવ જાણે છતું.
તે ફેર ફેરવ્યો જમણે સંગ, નીકળ્યું જલધારીથી લિંગ.
સળંગ માંહ પ્રયાંણજ કરી, પાછું લિંગ હતું તેમ ધરી;
ડાબો ફેર ફેરવ્યો જેટલે, સજ્જડ લિંગ થયું તેટલે.
રૂમઝુમ કરતી ચાલી ત્યાંહ, આવી ઘર સસરાના માંહ;
વડી શેઠાણી ઢોળે વાય, ભોજન કરે છે દંતો રાય.
મહાલક્ષ્મીવત દીઠી નેટ, અચરત પામ્યો દંતો શેઠ;
કહે બાઇ દેવી તું કોણ, આટલે દહાડે દીઠી ઓણ.
કર જોડીને ઉભી રહી, કહાણી સસરા આગળ કહી;
ભદ્રા નામ જાણે છે સહુ, દંત કુંવરતણી કુલ વહુ.
સપૂત શેઠ દિલથી ડાહરો, કુલતારણ દીપક તાહરો;
દેહેરે મને દેખાડી વાટ, ગયા ગુપ્ત તે જાત્રા માટ.
ભલે પધાર્યાં વહુજી તમો, પહોંચી રળી રળિઆત જ અમો;
અમૂલ્ય મોતીએ વધાવિયાં, પ્રેમદા મંદિર પધારિયાં.
રાજા ઘેર જુવે છે વાટ, રાણી નહીં આવી શા માટ;

છડી અસ્વારી દેહેરે ગયો, બોલ તેહ દાસીને કહ્યો.
અક્કલ કેમ ગઇ તાહરી, સૂતી રાણી મૂકી માહરી;
કમાડ ઉઘાડી પેઠો માંહ, માનવ જાત નહિ દિસે ત્યાંહ.
સળંગ શિવ દેહેરે સાક્ષાત, ગુપ્ત ન જાણે કોઇજ વાત;
શિવ દેહેરામાં શોધી જુવે, નિરાશ થઇ નયણેથી રૂવે.
અરે દૈવ આ તે શું થયું, એ નારીને કોણ લઇ ગયું;
નથી પવન પ્રવેશની જાગ, સાંભરે સુંદરી ઉઠે આગ.
નારીને મહાદેવે ગળી, ન મૂકી જેણે ભીલડી વળી;
શકે દેવ અંત્રીક્ષે હરે, કંઇ કંઇ મન મનસુબા કરે.
હતી ત્યાં ઈંદ્રતણી અપ્સરા, એ રૂપ માનવ ન હોય મત્સરા;
શોભા રૂપ સુંદર સુંદરી, લોચન ભરે વિલાપ બહુ કરી.
નૃપતિ મન વિચારે નેટ, ખાઉં ઝેર કે મારૂં પેટ;
કરૂં એમ જે જીવજ જાય, પણ ભેટો તેનો નવ થાય.
માટે કુંવરને સોંપ્યું રાજ, સુખ શરીરે કીધું તાજ;
ગયો કાશી કરવત કારણે, થયા એકઠા ચારે બારણે.
સાચું પાપ પ્રકાશે દીશ, ત્યારે કરવત મૂકે શીશ;
કહે કરવતિયો ખોટી થાઓ, સાચું કહો કે મંદિર જાઓ.

દોહરા.

લાખો કહે કહું લખ વરાં, દુઃખની માથે મોટ;
એક નારીને કારણે, ખોઇ પાંચ લાખની પોઠ.

મળ્યો એક ડાહ્યો દુબળી, મળી નમેરી નારિ;
પુંખ ખાધા વિણ કર બળ્યા, હોડે બેઠો હારિ.

માટે કરવત લીજિયે, દેહ દુઃખથી દેઉં.
ગરથ બધો પોઠીતણો, તે નારીને લેઉં.

તસ્કર તે વેળા કહે, માનનિ એક મધ્ય રાત;
નેપૂર જડ્યું મુજને તિહાં, વારૂ કહું એક વાત.

તે મેં દીઠી એકલી, આપ્યું નેપૂર હાથ;
અણજાણ્યો નવ ઓળખ્યો, શ્યામા તેડી સાથ;

વહેલ લેઇ વાટે જતાં, ઉદ્યો આપે સૂર;
ચંદ્રવદની ચતુરા ચતુર, નારાયણનું નૂર.
નિરખીને હું હરખિયો, જાણ્યું ભળિયું ભાગ્ય;
કર્મહીણ જાણ્યું નહીં, પછીથી ઉઠી આગ.
નૃપત નગર ત્રાંબાવટી, મળ્યો ઉગમતે દીશ;
નારી લેઈ તે ગયો, રહ્યો કુટીને શીશ.
નેપૂર ગયું જુવતી ગઇ, આવ્યો તેણે આજ;
કરવત મૂકો કોટ પર, કામની કેરે કાજ.
રાજા બોલ્યો રીઝમાં, તે વનિતાને વત;
માનની ગઇ દેહેરા વિષે, અલોપ થઇ તે તર્ત.
પ્રભાતે લીધી હતી, તસ્કરકેરી તોલ;
વતતણો કર્યો વાયદો, માન્યો સાચો બોલ.
તેનું મુખ દીઠું નહીં, ભાંગી નહીં જે ભૂખ;
ખટ માસ રહી તે કામની, શ્યામા પામી સુખ.
શ્યામા કહે શિવ પૂજિયે, પ્રીત ધરીને પેર;
પછી રાણી થઇને રહું, રાજા તારે ઘેર.
પૂજન કરવા ગઇ પ્રેમદા, ગઇ દેહેરાની માંહ;
બોલાવી ખાંતે કરી, અલોપ થઇ તે ત્યાંહ.
અચરજ એ તો અતિ ઘણું, ક્યાં ગઇ નિર્મળ નાર;
માટે કરવત લીજીએ, આવ્યો છું આ ઠાર.
સમજ્યો શેઠ દિલડા વિષે, અંતઃકરણ થઇ આશ;
જીવતો નર ભદ્રા પામશે, વનિતા પહોંચી વાસ.

ચોપાઇ.

સાંભળ લાખા આણે ઠામ, કસ્તુરચંદ તે મારૂં નામ;
દુબળી પારેખ તે હું થયો, સ્ત્રીચરિત્ર જોવાને ગયો.
સાટાં તારાં કીધાં અમો, હું દુબળી ને લાખો તમો;
ઓળખીતા મન મેલી મળ્યા, સંતાપ હતા તે મનના ટળ્યા.

ભદ્રા જે નારી તાહરી, તે માની જાણી એની માહરી:
શુભ વચન તસ્કરને સાથ, એ નેપુર આપું તુજ હાથ.
તસ્કર કહે હું તારો રાંક, ક્ષમા કરો અમારો વાંક;
ત્રાંબાવટીતણો જે રાય, તે કર જોડી લાગ્યો પાય.
કસ્તુરચંદે જે નારી વરી, મારી પેટતણી દીકરી:
કાશીમાં કોઠીનાં કામ, પ્રગટ કર્યું પોતાનું નામ.
લીધો ત્યાંથી લાખો ગરથ, જોડાવ્યા મન ગમતા રથ;
કર્યાં પુણ્ય ઘણાં કાશિયે, દીધાં દાન તીરથવાસિયે-
કર્મ મૂકાવ્યાં કોડે કરી, બ્રહ્મ મોહોરો આપી ભરી;
ચારે એકઠા પંથે પળ્યા, દંતા શેઠ ઘેર આવી મળ્યા.
રાજા ઘેર થયું છે જાણ, ગડગડિયાં હરખે નિશાન;
ચાર એકઠા રંગે રમે, ભદ્રા રાંધે તે જુગતે જમે.
ચાર બારણાં ચાર શણગાર, ચતુરા જાણે હોયે ચાર;
પાંચ લાખ પોઠીના દામ, આપ્યા લાખાને કીધું કામ.
એ નેપૂરતણો જે ગર્થ, આપી તસ્કરને સાર્યો અર્થ;
રાજા ઘેર પોતાને ગયો, દંતા શેઠ પણ સુખિયો થયો.
નવ હુંડા મણી જડિયા મહેલ, શોભા ઈંદ્રાસનની સહેલ;
નવમી મેડિયે નિત્યે નાર, કરે કલોલ તેને વેપાર.
રાત દિવસ નહીં જાણે કોય, આનંદ લીલા અદકી હોય;
ઉપર સુવે ને ઉપર જમે, રામા સાથ રમત એ રમે.
પોતાની દાસી ને દાસ, પ્રીતે માણસ રાખે પાસ;
વ્યાપાર વણજ ને સુખ કે દુઃખ, કોઇ દેખી શકે નહિ મુખ.
મહાલક્ષ્મીની જેને મેહેર, તેને ઘેર લીલા તે લહેર:
વિત્યાં રમતાં વરસ જ બાર, સુખ સાગરમાં નર ને નાર.
દિવસ એક આવ્યું શુભ પર્વ, લોક મહિસાગર જાએ સર્વ;
નારી શેઠ દંતાકતણી, પ્રીતે સાથ પાંડોસણ ઘણી.
રથ બેસી આવ્યાં બારણે, મહિસાગર નહાવા કારણે;
વાત કરે માંહોમાંહે સહૂ, કો કહે રાંધી મૂકે વહૂ.

કો કહે વહુઅર પાણી ગળે, કો કહે વહુઅર ખાંડે દળે;
કો કહે વહુઅર દોહે વાય, કો કહે દહાડી ચાંપે પાય.

કો કહે વહુઅર લાગે ચરણ, સાંભળ્યું શેઠાણિયે કરણ;
ત્યારે તેને અચરજ અડયાં, આંખે આંસુ ધારા પડયાં.

મુખે તાણી મૂક્યો નિઃશ્વાસ, અરે દૈવ નવ પહોંતી આશ;
તે સર્વે સાથે દીઠું દષ્ટ, કહે સર્વ તમને શું કષ્ટ.

શ્રીમંત છો તમને શું દુઃખ, સઘળી વાતનું ઘરમાં સુખ.
તમ ઘરમાં દાસી છે ઘણી, એ વાત તો અમ ગરીબોતણી:

કહે શેઠાણી સાંભળ બેહેન, કહું મારી કુલ વહુનાં ચેહેન;
આવી તે દહાડાનું દુઃખ, નથી દેખતાં સુતનું મુખ.

તે નારીએ પુત્ર જ લીધ, શું જાણિયે કંઇ કામણ કીધ;
નિત્ય ઉઠી પગે લાગતો, માગી કહી ખાવા માંગતો.

હેત પ્રીતથી કરતો વાત, તે દેખીને ઠરતો તાત:
ઠરતી આંખ દેખીને તંન, તૃપ્ત થતું ત્યાં મારૂં મન.

તેને તો વહુએ વશ કીધ, અક્કલ સાન ભુલાવી દીધ;
તે હું પુત્ર ન દેખું દષ્ટ, એથી બીજું શું અદકું કષ્ટ.

સર્વ સાથ સાંભળી ત્યાં રહ્યાં, છોકરાં આજના એશુદ્ધ થયાં;
તમે કહ્યું તે આડા આંક, વધતો તમ વહુઅરનો વાંક.

એમ લોકે તે અદકું કહ્યું, સાથ શેઠાણી દાસીએ લહ્યું;
તે દાસી તો ભદ્રાતણી, વહાલા વંચી સાચી ઘણી.

વાટે વાટમાં જે જે લહ્યું, શેઠ શેઠાણી આગળ કહ્યું;
દુઃખ ઘણેથી રોયાં માત, કહી સર્વ માંડીને વાત.

કહે ભદ્રા સાંભળો ભરથાર, ઉતરો અટારીથી આ વાર;
સંતોખો જઇ મા ને બાપ, પછી પધારો આપોઆપ.

વ્યાપાર વણજમાં ઘાલો મંન, જમો છો બાપ રળ્યાનું અન્ન;
રૂડા નરને નવ તે ઘટે, વણ રોજગારે માન જ મટે.

આળસ મરડીને ઉઠીઓ, જેમ મદ્દગળ પોતે છૂટીઓ;
આવ્યો હેઠળ આપોઆપ, બેઠાં છે જ્યાં મા ને બાપ.

પિતા મુને આજ્ઞા દીજીએ, જે કાંઇ કામ દો તે કીજીએ;
કહે પિતા સુત સુખીઆ થાઓ, કર્મે લખ્યું છે બેઠા ખાઓ.
હજી લાડકવાયા છો તમો, તમ જેવડા હતાજી અમો;
કરતાતા કંઇ મોટાં કામ, વીશ કોટી જોડ્યાંતાં દામ.
કામ કામ જે લક્ષ્મી હોય, ચોરીથી નથી લાવ્યું કોય;
રળ્યાથકી મળે છે ગર્થ, બેસી રહે સરે નહીં અર્થ.

છપ્પો.

સિંહને માથે સિંગ, સાપ પોતે પંખાળો;
સુરને હાથે શસ્ત્ર, વાઘ વકારે ખાળ્યો.
સાગરને પરઠ્યું પૂર, હીરો જ્યમ કુંદન જડિયો;
ઈંદ્રપૂર અધિકાર, વળી વરઘોડે ચડિયો.
જેમ અરાડે હાથીઓ, કવિને વળી વખાણિયો;
સામળ કહે વાધે આટલા, વ્યાપારે ચઢે જે વાણિયો.

ચોપાઇ.

રાખ્યા વાણોતર જે ઘણા, ખાસ બેલ તે પોતાતણા;
વહાણ વીશથી બમણાં લીધ, માલ ભરી તૈયારી કીધ.
કાળાં કાપડ મોંઘે મૂલ્ય, અતિસે માલ ભર્યા અણતૂલ્ય;
જાવે જાવા મનસા ધરી, વહાણમાં ભારે જણસો ભરી.
સઢ ચઢાવી નાંખ્યા દોર, લાગ્યો નાદ નિશાને ઢોર;
એ સઘળી કીધી હેડિયે, ચડ્યો ભદ્રા પાસે મેડિયે.
કામની મારૂં કહ્યું જો કરો, તો મુજ આવ્યા વિણ નવ ઉતરો;
ખાઓ પીઓ મેડી માળિયે, સુખે નિત્ય બેસો જાળિયે.
શાણાં ડાહ્યાં ચતુરા તમો, તો શી શિખામણ દીજે અમો;
ઔંડે પંથે વહાણે જશું, કહી વાત તે મનમાં વસું.
આજ્ઞા માગી ઉતર્યો આપ, આવ્યો જ્યાં બેઠાં માબાપ;
કર જોડીને ઉભો રહ્યો, હેત બોલ માબાપે કહ્યો.
વ્યાપાર કરતાં કેમ વારિયે, તમ વિના જીવ તે ક્યાં ઠારિયે;
વહેલા વળજો મારા પુત્ર, સર્વે રિદ્ધ તારી ઘરસૂત્ર.

પ નક્ષત્ર સાંધ્યું પ્રીત, ચઢયો વહાણમાં રૂડી રીત;
સ શુકન રૂડી વાણિયે, ચાલ્યાં વહાણ કાળે પાણિયે.
ઢ સલામી પોતાતણી, શોભા સફરની સુંદર ઘણી;
ેર્યાં બંદર પોતે અનેક, એક એકથી ઉત્તમ એક.
ગાધ અર્ણવમાં વહે નીર, રહે નહીં જોતાં મન ધીર;
ેક બે દિવસ કરતાં એમ વાત, સહેજે ગયા મસવાડા સાત.
શ વિદેશ પરદેશે ગયો, ત્યાં તો એક અચરત ખેલ થયો;
ડી રાત શરદ પૂર્ણમી, અતિ ખીલી સ્વાતિ ઘણી.
મેવો જોગ જે દહાડે હોય, શું કૌતક થયું તે જોય;
અર્ણવ વીચ આવ્યો છે બેટ, છીપ્યાં વહાણ તે તળ હેટ.
ાહાણથકી સર્વે બારણે, ઉતર્યા જઇ ભોજન કારણે;
જેવો ઐરાવત હોયે ગજ, શુંઢ સરખી ફરૂકે ધજ.
ઠામ ઠામ સુતાં સહુ જાત, દોડ પોહોર ગઈ છે ત્યાં રાત;
નથી જાગતું માનવ કોય, એકલો શેઠિયો પોતે જોય.
એકો જ્યોત દીપકની કરી, માંડે નામું હેડે ધરી;
તન મન ધન મેળવ્યું છે ત્યાંહ, નથી જીવ બીજા કો માંહ.
મેળ મળતાં ભૂલે કોય, તો નર નિશ્ચે ઊંચું જોય;
એક હંસણી બીજો હંસ, પક્ષી પણ દેવતાઈ અંશ.
અંતરિક્ષ પાંખ વડે વિસ્તરે, અમૂલ્ય મોઘાં મોતી ચરે;
માન સરોવર ગુણ ગંભીર, ચરે હંસ સઉ તેને તીર.
સ્ફાટિક મણિની જ્યાં છે પાળ, વૃક્ષ દેવ વળીની જાળ;
વરસે ત્યાં મોતીનો મેહ, ઉજ્જવળ હંસતણી છે દેહ.
હંસ નર નારીની જોડ, કાયા જોતાં પહોંચે કોડ;
સમુદ્ર બેટ મોતીની ખાણ, ચારા કાજ ગયાં નિર્વાણ.
પાછાં માન સરોવર જાય, આવ્યાં અર્ધ અર્ણવની માંય;
થાકી હંસણી ન ઉડે પાંખ, દીઠાં વહાણ છીપ્યાં તે આંખ.
કહે હંસલી સાંભળ હંસ, પ્રાણજીવન અધિપતિ છો અંશ;
ઘડી એક જો બેસો વહાણ, થાકો શીતળ થઇ નિર્વાણ.

તેણે મેં બોલાતું નથી, તો વારવાર શું કહિયે કથી;
બેઠાં બે તે કામે કરી, શુભ વચન બોલી સુંદરી.
જાણે સ્વર્ગતણી છે શેર, દિવ્ય જળ દરિયાની લેહેર;
અતિ ઉજ્જવલ દીસે છે રાત, કોહો આ વેળા કાંઇક વાત.
કીયો દિવસ કીયું છે પર્વ, શોભા સ્વર્ગતણી તે સર્વ;
કહે હંસ સાંભળ કામની, જુગત આજ રૂડી જામની.
સરદ પૂનમ ને સ્વાતિ હોય, મહિમા કળી શકે નહિ કોય;
નર નારી કરે જો સંગ, હોય રીઝમાં રૂડો રંગ.
એક નાડે એક સોડે સૂત્ર, પડે બિંદુ પ્રગટે તો પુત્ર;
પિયુ પ્રિયાને પૂરણ પ્રીત, રમે મળીને રસની રીત.

છપ્પો.

પડે બિંદુ જો નીર, તીર અર્ણવ ઉદ્યોતી;
ઉજ્જવલ તેહ સોહંત, કરે મહા મોઘાં મોતી;
કેળે હોય કપૂર, સૂર ઘણા મૂલ ઘોડા;
બત્રીસ લક્ષણે બાળ, પદ્મિની જુગતી જોડા;
હોય નિર્મળ ચિત્ત નર નારનું, ઉદરે ગર્ભ આવી અડે;
પુરૂપ પ્રતાપિક અવતરે, છીંક ખાતાં મોતી પડે.

ચોપાઇ.

હાથણી સામું હાથી જોય, ભદ્રા જાતિક હસ્તી હોય;
શરદ પૂનમ સ્વાતી કહેવાય, અકલિત મહિમા તે ન કળાય.
હંસે વાત માંડીને કહી, કસ્તુરે તે સર્વે લહી;
તાણીને મૂક્યો નિઃશ્વાસ, અરે દૈવ નવ પહોંતી આશ.
નિરાશ થઇને બેઠા ધરણ, એમ નિશાસા નાંખ્યા ત્રણ;
હંસ હંસલી સાંભળે જેમ, તાણી તાણી મેહેલ્યા તેમ.
હંસલી કાન સુણ્યા જેટલે, હંસ પ્રત્યે પૂછ્યું તેટલે;
શા માટે નિઃશ્વાસ મૂકિયો, ચતુર પુરૂપ તે કયમ ચૂકિયો.
ખાવા પીવા દોલત ઘણી, કરે મોજ કરોડોતણી.
તમે હંસ પૂછો એહને, શું દુઃખ પ્રગટ્યું છે દેહને;
બોલ્યો હંસ તે વેળા વાણ, સાંભળ ભાઇ ચતુરસુજાણ.

શા માટે મૂકો નિઃશ્વાસ, પ્રીતે સાંભળું તારી પાસ.
બોલ્યો હસીને હંસની સાથ, શાહા પુત્ર જોડીને હાથ;
તમો વાત વિનતાને કહી, સ્વાતિ પૂનમની તે મેં લહી.
પ્રેમદા તમે વખાણી પેર, તે ગુણવંતી મારે ઘેર;
એક સોડે એક નાડે એક, એવી વિનતા ચતુર વિવેક.
તમો વાત વખાણી આજ, કહેતાં આવે છે બહુ લાજ;
આણે સમે કામની નવ મળે, પ્રીત વચન મારૂં કેમ પળે.
એક સમે ને બીજી વાણ, તેથી કેમ પડે નિશ્ચે જાણ;
જાય સમો તો વળતી મળે, ત્યારે ભાગ્ય તે કયાંથી ભળે.
તેણે દુઃખ દાઝું છું અમો, કહી વાત જે પૂછી તમો;
કહે હંસ ઝુરો શા માટ, વનિતા દૂર તે કેટલી વાટ.
શેઠ પુત્ર કહે સાંભળ વીર, અગાધ તો અર્ણવનાં નીર;
કહ્યું કુંવરજી વેગળી વાત, ચાલ્યા અર્ણવ મહિના સાત.

દોહરા.

ચંપકસેન ત્રાંબાવટી, મહિ સંગમ મહા મૂલ્ય;
ગુર્જર દેશ ગુણ આગળો, અતિશે દૂર અતુલ્ય.

કહે હંસલી હંસ સુણ, પૂછ્યો સકળ ઉપાય;
આ વેળા તમો એહને, મંદિર તેડી જાઓ.

મેળાવો એની માનિની, ભક્તિ ઘણીએ ભાવ;
ઉરો અકલ અદકી કરી, ઉગતા પેહેલાં આવ.

હંસ તે બોલ્યો હેતથી, ઉઠ આળસ તજ આજ;
બેસ પીઠ બહાદૂર થઇ, કર મનગમતાં કાજ.

પ્રતિજ્ઞા પ્રૌઢી કરો, ખોટી ન કરો ખાંત;
પલકમાંહ પાછા ફરો, જોઇ કામિનીની જાત.

હંસલી રહી ત્યાં હોડિયે, અંત્રિક્ષ ઉડ્યો હંસ;
કસ્તુર કોટ ઉપર ચઢ્યો, વારૂ શેઠનો વંશ.

આકાશ લગી ઊંચો ચઢ્યો, નિરખ્યું ગુણ ગામ;
ધનુપની પેરે ઉનર્યો, આવ્યો તેણે ઠામ.

કહે રે મહોલ તારો કિહાં, ઓળખ આપે આજ;
પેશ મંદિરમાં પ્રીતથી, કર કામનીનું કાજ.
નવ ટુંકા ને નવ લખા, રૂડી રીતે રંગ;
દીપક આઠ અટારિયે, શોભા રૂડા સંગ.
માનનિ બેઠી માળિયે, જુવતી જંતર વાય;
અગાશીમાં ઉભો રહ્યો, વનિતા વિસ્મય થાય.
શ્યામા જાણે સ્વપ્ન છે, કે ચેટક કે ચોર;
કૌતક કાંઇક કારમું, અકલિત એ અંકોર.
નહિ શેઠ કસ્તુર એ, અધિપતિ મારો આપ;
જુવતી જોઇ ત્યાં રહી, અચરત આપોઆપ.
સ્નેહ ઘણેથી સુખ થયું, રામા રીઝી રંગ;
સ્વાતિ જોગ તે સાચવ્યો, સ્વામી સાથે સંગ.

ચોપાઈ.

સ્વામી કહે સાંભળ સુંદરી, શું ભાળે છે દ્રષ્ટ જ ભરી;
માસ સાતની વાટે ગયો, ગ્રેહ મૂજને તારો થયો.
પંખી આગળ કહી મેં પ્રીત, રામા મેળવ રૂડી રીત;
તે પંખીની પીઠે ચઢી, આવ્યો અહિં તે લાગી ઘડી.
નારી કહે ભલે આવિયા, મારે મન તમે ભાવિયા;
થયાં કામાતુર નર ને નાર, તે વેળા કીધો વહેવાર.
નારી કહે નર સાંભળ નેટ, પૂરણ ગર્ભ રહ્યો મુજ પેટ;
હવે નહીં જવાયે તમો, તજું પ્રાણ વણ મૂટે અમો.
માબાપ તમારાંને જઇ મળો, પછી પંથ તમારે પળો;
વાત કરતાં લાગી વાર, હંસ હેતથી બેઠો બહાર.
હંસ કહે ખોટી થાઉં છું, હું મારે માર્ગે જાઉં છું;
તું તારે ગમે તો રહે, આવ અહીં કે ના પણ કહે.
દાસી હુતી ત્યાં દશ બાર, રાખી સાખ તે તેણે ઠાર;
તોએ નાર ન મૂકે હાથ, શાહ પુત્ર મને તેડો સાથ.
હંસ આવ્યો સખિયો સાથમાં, આપ્યાં મોતી બે હાથમાં;
નારી જોવા ગઇ દીપક પાસ, ઉડયો હંસ તેડી આકાશ.

ન આવી વાટમાં ઉંની આંચ, આવ્યો રાત રહી ઘડી પાંચ;
ક્ષેમકુશળ મૂક્યો વહાણ, સંભાળ કસ્તુર સુજન સુજાણ.
પ્રણામ કરી તે હંસજ ગયો, પ્રાતઃકાળ એ રીતે થયો;
નિશ્ચિન્ત થયો મનમાં વાણિયો,કુશળ ક્ષેમ ઘરનો જાણિયો.

દોહરા.

સઢ પૂર્યો સવારમાં, આવ્યા વાય સવાય;
વણિકપુત્ર વેવારિયો, જુગતે જાવે જાય.
જાવે જે કો નર ગયો, નાવે મંદિર માંય;
જાય રળી જાવેથકી, પરિયાના પરિયા ખાય.
જાવે જોખ ઘણી જુએ, ચઢ્યો વ્યાપારી વહાણ;
અદકું કહું શું એથકી, જ્હાં રત્નની ખાણ.
વેંચે માલ મહા મૂલથી, પૂરણ લાભથી પેર;
માનની મેહેલી માળિયે, ગોરડી રહી જે ઘેર.
ગુણવંતી ગર્ભજ વાધિયો, ભારે કર્મનો ભૂપ;
વનિતાને ઘણું વાધિયું, રાજતેજ રિધરૂપ.
પંચ માસ પૂરણ થયા, નણદલ આવી ત્યાંહ;
ઊંચી ચઢી અટારિયે, ભામની ભદ્રા જ્યાંહ.
રૂપ દીઠું રંભાતણું, ભાભી દીઠાં નેણ;
ઉદર જે ઉન્નત નિરખિયું, ચંચળ દીઠાં ચેહેન.
ભાભી તેંજ ભલું કર્યું, આ લક્ષણ શું આજ;
બોળ્યાં બોતેર બાપનાં, કુલદંતાને લાજ.
ભાઇ પરણ્યા ઘણા ભાવથી, ઘાવ લખિયો ગરજ;
તેં તો તારૂં પાળિયું, કામની વહાલું કરજ.
સાબાશ તેં સારૂં કર્યું, ગર્ભ વધાર્યો ઘેર;
વીર ગયાને વરસ થયું, પ્રૌઢી કીધી પેર.
શું કહેશો સસરા આગળે, શું કહેશો મા બાપ;
ગુણ ઘાવ પૂરો કર્યો, તેમ તેં પાળ્યું આપ.
નાક ગયું નવ ખંડમાં, કુલટા કહેશે લોક;
પડદે રહો તમે પ્રેમદા, ફાંસુ ફુલો ફોક.

નારી કહે નણદલ સુણો, પૂછો પ્રીતે દાસ;
હંસે ચઢી હેતેથકી, પ્રીતે આવ્યા પાસ.
સાખ પૂરી સહુ દાસિયે, ફળ વાદળ થયું દુઃખ;
માનશે તારી માવડી, કહીને મરડ્યું મુખ.
બોલો ભાભી માહરી, પ્રાણ કરોને તાજ;
મુખ બોલે છે તાહરે, કાંઇક મનમાં લાજ.

છપ્પા.

વિપ્ર શિર એક વાંક, આંક ભલે નવ ભણિયો;
વ્યાપારી શિર વાંક, રાંક કહેવાણો રણિયો;
રાજા શિર એક વાંક, વાંક વિના ઘર લુંટે;
જાચક શિર એક વાંક, રાઢ કરીને રૂઠે;
ચતુરને વાંક ચોરીતણો, ઘણા લોક શિર ગાળનો;
વડો વાંક વનિતા શિરે, સામળ કહે અધિકાં આળનો.
બાળ પરદેશી પ્રીત, બાળ વાતો આડીની;
બાળ રંડાની રીત, બાળ બુદ્ધ ચોરી ચાડીની;
બાળ ભીખનો ભોગ, બાળની આળ જુઠાનું;
બાળ દેહનો રોગ, બાળ રંકો ત્રુઠયાનું;
બાળ જીવવું જે બાપડો, બાળ હિંમત હરામની;
સામળ કહે બાળ તે નારને, કલંક ચઢ્યું જે કામની.
બાળ લંપટની લાજ, બાળ પર ધાન્ય જ ખાવું;
બાળ કુંવારો વાસ, બાળ નીચ સંગે જાવું;
બાળ સાધુ સગપણ, બાળ વિપ્રસું વઢવું;
બાળ ગરથ વિણ ગૃહસ્થ, બાળ જારીનું જડવું;
બાળ પ્રીત પર નારની, રામ નામ વિણ બોલવું;
બાળ કલંક જે કામની, કહે સામળ પટંતરે ખોલવું.

ચોપાઇ.

નિન્દા કરી બહુ નણદી ગઇ, જઇ માતાની પાસે રહી;
કહ્યો અક્ષર દીઠું તે આંખ, પડયો વડો વહુવરનો વાંક.

નારી નીસરી છેકજ નેટ, પ્રૌઢ ગર્ભ વાધે છે પેટ;
નીચ કામ કર્યું એણિયે, માળિયામાં બેઠી તેણિયે.
તે દૃષ્ટે જોઇ આવ્યાં અમો, શાણા સર્વ વિચારો તમો;
સસરો સાસુ સજ્જન સહુ, ફૂટ ફટ કરે છે વહુને બહુ.
રાખો વાત છાની આ ઠાર, કદી વાત જાણે દરબાર;
પૈસા માગતાં કરશે કોક, બીજો દંડ ઉપર લે રોક.
માટે એને પીયર પરહરો, કુથલી ઝાઝી શાને કરો;
એનું કર્યું ભોગવશે એહ, નાંણો કાને તેશું નેહ.

છપ્પો.

પરહર મન વિણ દાન, પરહર વિણ હેતે ખાવું;
પરહર ખાલી ખ્યાલ, પરહર ચિત્ત વણ ચહાવું;
પરહર વડાશું વેર, પરહર પૂત કપૂતો;
પરહર લંપટ ગોર, પરહર સંત જે ધૂતો;
પરહર મિત્ર જે લાલચુ, પરહર લાંચ લે પાંચમાં;
સામળ કહે પરહર પ્રેમદા, જે અન્ય પુરૂષની આંચમાં.

ચોપાઇ.

કામની સહુએ કુડી કરી, પીયર માંહે મેલી પરહરી;
શણગાર સરવ ઉતારી લીધ, પગરણ પાતળું પેહેરણ દીધ.
પરહરી મૂકી રૂડી પેર, ગઇ પિતા પોતાને ઘેર;
વિતક વાત માંડીને કહી, માત પિતાએ મનમાં લહી.

છપ્પો.

પિતા કહે નહીં પુત્ર, બેહેન કહે નહીં ભાઇ;
મામો ન કહે ભાણેજ, સસરો ન કહે જમાઇ;
મિત્ર કહે નહિ મિત્ર, નારી કહે નહીં નાથ;
પર્યા કરે જમાઇ, સગો નવ થાયે સાથ;
વેરી થાય વહાલાં સહુ, દેખાડે નહીં દામજી;
સામળ કહે સગપણ ગયું, જ્યારે રૂઠ્યો રામજી.

ચોપાઇ.

ગર્થે ઘર ભરી આપ્યું તેહ, નિમખ ન રાખ્યો તેણે નેહ;
જ્યારે રૂઠયો છે શ્રીરામ, કોઇ નવ આવે ત્યારે કામ.
મા બાપ કહે જાણી જ્યાહરે, ગર્ભ ગળ્યો નહિ કાં ત્યાહરે;
જીવત કાં થયું તાહરૂં, તેં કુળ બોળ્યું છે માહરૂં.

છપ્પો.

ન શોભે રાંડયું રૂપ, ન શોભે વિપ્ર વિણ વિદ્યા;
ન શોભે સૈન્ય વિણ ભૂપ, ન શોભે સાધુની નિંદા;
ન શોભે શસ્ત્ર વિણ શૂર, ન શોભે રાગ વિણ ગાણું;
ન શોભે ગજ વિણ સૈન્ય ન, શોભે સુમ ઘેર નાણું;
ન શોભે નદિઓ નીર વિણ, ન શોભે દાતા દાન વિણ;
સામળ કહે શોભે નહીં, માનવ રૂડા માન વિણ.

ચોપાઇ.

માબાપે વિચાર્યું મંન, દંડે ગામતણો રાજંન;
ન્યાત બહાર કહાડે સહુ સાર, વ્યાપારે જાયે વહેવાર.
ઇજ્જત જાય સગાં સહુ સાથ, લોક કલંક દેખાડે હાથ;
મોટા મસે મસે મેહેણું દિયે, નીચ કહી પાણી નવ લિયે.

દોહરા.

માન મૂકી માને કહ્યું, નથી અમારો વાંક;
હંસ ચઢી નર આવિયો, નિશ્ચે આડો આંક.
શાખ દાસી દશ તેહની, સાચું કહું છું સૂત્ર;
કસ્તુરચંદશા શેઠનો, પેટ રહ્યો છે પૂત્ર.
માએ મ્હોં મચકોડિયું, જુવતી બોલે જૂઠું;
જીવ જીવાડણ કારણે, આળ પંપાળે ઊઠું.
જૂઠું ચાલે જેટલું, જેમ આટામાં લૂણ;
જૂઠું વાદળ જેવડું, સાચું માને કૂણ.
માબાપે માન્યું નહિ, મૂકી જઇ વનમાંય;
વાઘ સિંહ વરૂઓ ઘણાં, આપે કરડી ખાય.

નારીને હણવી નહીં, વાંક પડે શત લાખ;
પરહરવી તે પ્રીતથી, શાસ્ત્ર પૂરે છે શાખ.
ગાંડે ગર્થ ન બાંધિયો, વાસણ વસ્ત વિવેક;
કહાડી મૂકી કામની, આપે એકલી એક.
ઢોલિયે બેસાડી દીકરી, ઉપાડી જણ પાંચ;
મૂકી જઇ મહા વન વિષે, અરૂણતણી બહુ આંચ.
વરૂ વાઘ શીઆળવાં, સિંહ હરણ ને સાપ;
મૂકી સહુ મંદિર ગયાં, રામા રહી રણ આપ.
સંભારે શ્રીરામને, રૂએ વિલાપે વાણ;
સહાય કરે તું માહરી, દિનકર ભોળા ભાણ.
સાચે સૂરજ શાખિયો, પ્રત્યક્ષ દેવ મહારાજ;
દાવાનલ મહા દુઃખ પડયું, રાખે મારી લાજ.
તાતાનું ટાઢું કરે, પતિજ કરંતે તેલ;
ત્રિલોકમાં મેં પારખ્યું, ખરો બરાબર ખેલ.
નોંધારા આધાર તું, આપત મુજને આજ;
વહારે ચઢજે વિશ્વપતિ, રાખે મારી લાજ.

ચોપાઇ.

હૈડામાં રાખીને ધીર, પિધું સરોવરમાં જઇ નીર;
આગળ પાછળ વારૂ વાડ, ચઢી એક ધુલરાંને ઝાડ.
પાકાં ધુલરાં વીણી ખાય, જળ પીવા સરોવરે જાય;
રાત અંધારી ગાજે ઘોર, વૃક્ષ નીચે થઇ જાયે ચોર.
વાઘ સિંહ ગર્જના કરે, કોમળ કુંવરી દિલમાં ડરે;
ત્રાહિ ત્રાહિ રે શ્રીગોપાળ, જૂઠું ચઢયું જુવતીને આળ.
મખમલ સેજે પોઢે જાત, તે ઝાડે કહાડે છે રાત;
જે કસ્તુરીએ નિત્ય જ નહાય, તે ધુલરાં વીણીને ખાય.
જેના દાસી ચાંપે ચરણ, આપ એકલી રહે છે અરણ્ય;
સઘળી વાતનું જેને સૂખ, તે વેઠે છે ભુંડી ભૂખ.
ઉદર ગરભતણે કારણે, કહાડી મૂકી છે બારણે;
એક માસ થયો જેટલે, આવ્યો વણઝારો તેટલે.

માલ અનર્ગલ સાથે મોટ, લાખેણી લાખાની પોઠ;
ટાંડું બાંધ્યું રણમાં ઠળે, લાખો ઉતર્યો થુલરાં તળે.

દિવસ બે રહી તે ઝાડ, ભૂખ તરસ ને તડકો ટાઢ;
સૂરજ આવ્યો જ્યારે શીશ, ખાય છીંક લાખો તે દીસ.

ઉંચી દૃષ્ટિ કરી જ્યાહરે, નારી વળતી દીઠી ત્યાહરે;
ડાકણ વંતરી હોશે એહ, સિદ્ધ શિકોતર જક્ષણી જેહ.

કરે બળદો કેરી હાણ, કે બાળકના લેશે પ્રાણ;
ખેંચી કમાન ચઢાવી તીર, ઉઠયો આળસ મરડી વીર

ઉતર રાંડ કરે શું કામ, હવડાં મારૂં આણે ઠામ;
નાખે તીર તવ બોલી બાઇ, માં માર તું લાખા ભાઇ.

લાખો કહે છે સાચું વેણ, તું કીયા દહાડાની બેહેન;
વિરચંદ કેરી હું દીકરી, દંતપુત્ર કસ્તુરે વરી.

ભદ્રા ભામની મારૂં નામ, મહા દુઃખે રહી છું આ ઠામ;
વનિતા કેરી સાંભળી વાત, ભલે ભલે હો મારી માત.

ઉતારીને લાગ્યો પાગ, આપી રહેવા સુંદર જાગ;
અમૃત મેવા આપ્યા આહાર, પહેરાવ્યાં વસ્ત્ર બે સાર.

આ જે માલ ખજાનો દ્રવ્ય, સમૃદ્ધિ સઘળી પાસે સર્વ;
ભોજન મનભાવંતાં જમો, વણઝારીઓમાં રંગે રમો.

બેહેન તમારે સાસરે સુખ, નથી પિયરમાં કંઇ પણ દુઃખ;
એકલાં કેમ આવ્યાં છો તમો, તે અચરત પામું છું અમો.

વિસ્તારીને મુજને કહો, સંદેહ કહાડી સુખે રહો;
ભાઇ વિતક વર્ણેખા તણાં, કહેતાં પાર ન આવે ઘણાં.

દેવચરિત્ર સરખું જે થયું, મુજ જીભે નવ જાયે કહ્યું;
સોને શ્યામ ને સાચે જૂઠ, દુરાચાર બોલે સૌ પૂંઠ.

તરત આળ મુજ માથે ચઢયું, તે દુઃખે નીસરવું પડયું;
ગ્રહો સાનુકૂલ જ્યારે થશે, સંદેહ સહુના મનના જશે.

હવડાં તો હું થઇ છું ચોર, તેથી વનમાં કહાડી ઘોર;
મહા સંકટ પડે જેટલે, ઇશ્વર સહાય કરે તેટલે.

આ વનમાં મહા દુઃખે અમો, પ્રભુ પ્રતાપ પધાર્યાં તમો;
સંક્ષેપે વિસ્તારી કહી, વીર વણઝારા સાથે રહી.
ભદ્રા ઠરી રહી છે ત્યાંહે, કરે આનંદ વણઝારા માંહે;
નારી સુખ પામી તે નેટ, વધે ગરભ પોતાને પેટ.
બાર બત્રીશી રસોઇ કરે, તે લાખો જમીને ઠરે;
હેત પ્રીત કરે છે અતિ, જાણે માણસ ભલું કે સતી.

દોહરા.

બીજો જે વણઝારિયો, તેને પડિયો ભાર;
ક્યાંથી આવી કામની, રૂપ રૂપનો અંબાર.
આવશે એને દીકરો, અદકું થાશે માન;
એન એન મોઢે કહે, તે તો બહુ તોફાન.
નારી કરીને રાખશે, ઘડતાં જાણે ધીર;
આપણાં ઉતારશે માનુની, નારી એ તો નીર.
વિચારે વણઝારિયો, પરહરિયે એ પેર;
રાખવી એને નવ ઘટે, ગુણ રૂડીને ઘેર.
પોઠ તો ત્યાંથી ઉપડી, દગપુર પાટણ જાય:
કાલું ટાંડું ગોરડે, આનંદ અંગ ન માય.

ચોપાઇ.

વેંચે જે પોતાની વસ્ત, સોદો લે છે લોક સમસ્ત;
આવે લોક પોઠી નરખવા, ન્યાય અન્યાય પ્રીતે પરખવા.
જાય વણઝારિયો ગામજ માંહ, જુવે બજાર તરતીબે તાંહ:
દેશી દલાલ ગાંધીનાં હાટ, નેસ્તી નાણાવટી જે ધાટ.
જોતિ જોતિ આવી સહુ નાર, જ્યાં ગુણકાકેરા દરબાર:
ઢાળી માંચિયો બેઠી તેહ, અંગ સમારી ઝળકે દેહ.
અત્તર અરગજા બેહેકે બરાસ, પાન ફુલની લિલા વિલાસ;
કરે રાગ ને ગાએ ગીત, અંગ સમારે પુરૂષે પ્રીત.
ત્યાં વણઝારિયો જોવા રહે, તેને ગુણકા ઉત્તર દે:
અહિંયા તો મરદોનાં કામ, કામની કેમ આવી આ ઠામ.

કાંઈક કામ હોય તો કહો, હુંશ હોય તો વાસો રહો;
ખાઓ પીઓ ને ખુબી કરો, શૃંગાર નિત્ય નવેરા ધરો.

દોહરા.

હસી બોલી વણઝારિયો, એક નાર અમ પાસ;
તેહ ધણી છે ફુટડી, તમને રાખે દાસ.
તમ મંદિર હોય માનુની, ઘેલું થાયે ગામ;
ટંકશાળ ઘેરે પડે, દે મનગમતાં દામ.
ગામ સંબંધી ગોરડી, રઢિયાળી કો રૂપ;
તમ ઘેર તે બેઠી રહે, આવે ભારે ભૂપ.
તેને દેખે દેવ કો, કે બ્રહ્મા કે ઈશ;
તપ ચૂકે મહા જોગિયો, દેખે પલક જે દીશ.
તે ગુણકાએ સાંભળ્યું, વિનતા રૂડી વાસ;
શિર તેને સ્વામી હશે, અમને શાની આશ.
વેચો તો વનિતા લેઉં, દેઉં ઘણેરા ગર્થ;
હુંશ હોય દેખાડજો, સરે તમારો અર્થ.

ચોપાઇ.

કહે વણઝારિયો કહું તે કરો, વણ ગર્થે વનિતાને હરો;
કહું વાત જેમ કામજ થાય, સાલ અમારૂં સહુનું જાય.
વણ કાંતે વણ પીંજે વસ્ત્ર, તેવો એક બતાવું દસ્ત્ર;
લાખો નાયક ટાંડાંતણો, જશ મહિમા જગતમાં ઘણો;
ડેરો તાણી બેઠો જ્યાંહ, સૌ કો રમવા આવો ત્યાંહ;
કોઈ રૂપમાં એ કામની, ભર જોબનમાં છે ભામની;
માસ સાતમો તેને પેટ, એ એંધાણ નારીનું નેટ;
તે રામા રણમાંથી જડી, વૃક્ષ ધુલરાં ઉપર ચઢી.
ડેરા કીધા તેણે ઠામ, ભદ્રા કહે છે તેનું નામ;
તમો તેહનો ઝાલો હાથ, લડો લાખા વણઝારા સાથ.
કહેજો એ અમારી દાસ, કેમ રાખો લાખાજી પાસ;
દંડ ઘણો તમને દેઇશું, માલ પોઠી લુંટી લેઇશું.

નાઠી છે ઝાઝો લઇ ગર્થ, સર્યો આજ અમારો અર્થ;
તે વાતની અમો દેશું શાખ, સહુ સાથે બોલીશું ભાખ.
તે વાતની પ્રતિજ્ઞા કરી, સોંપીશું તુજને સુંદરી;
ગુણકા મન વચન ભાવિયાં, તારૂણી સહુ ટાંડે આવિયાં.
લેઇ પોતાનો સર્વે સાજ, આવી ગુણિકા કરવા નાચ;
રીઝી લાખો ઘરમાં ગયો, બોલ ભદ્રાની પ્રત્યે કહ્યો.
એક મહોર સોનાની લ્યો, જાઓ બહાર ગુણિકાને દ્યો;
ભદ્રા બહાર આવી આપવા, ગુણિકાનું રૂડું થાપવા.
એટલે તેણીએ ઝાલ્યો હાથ, પાડી બુમ વઢી તે સાથ;
ઝાલી લાખા કેરી બાંહે, ચાલ હીંડ રાજદ્વારનીમાંહે.
વેંચાવું પોઠી તાહરી, કેમ દાસી રાખે માહરી;
એ ભદ્રા દ્રવ્ય લેઇ ગઇ, ઝાડ ધુલરાંકેરે રહી.
ગર્ભવંતી અમ ઘેરે થઇ, યશની વાત જુવે છે કઇ;
માટે પાછી આપો મુને, નહિ તો દુઃખ દેઇશું તુને.

દોહરા.

ગુણકા કહે લાખા સુણો, ખોઇશ સઘળો માલ;
કાઢી મેલ એ કામની, શીદ પાડે છે ખાલ.
સાખ પુરે સહુ તાહરી, નહિ વણઝારી એહ;
ઘેર કેમ રાખી ગોરડી, દેખી રૂડી દેહ.
ગળે ઝાલી ધણે જણે, કહાડી મેલી બહાર;
ગુણિકા ઘેર લેઇ ગઇ, નક્ષત્ર સરખી નાર.
દીધાં વધામણાં દેવને, ઓચ્છવ અધિકો હોય;
રૂપ રંભા એ રાજવી, કળી ન શકે કોય.
માનુની ધાલી માળિયે, સહુકો લાગે પાય;
અચરત ચીજ આગળ ધરે, ચિત્તમાં સહુકો ચહાય.

છપ્પો.

ભેદુ ઘરનો ચાહે, ગામ ને કોટ લુટાવે;
ભેદુ ઘરનો ચાહે, કટક તે બાધું પાવે;

ભેદુ ઘરનો ચાહે, કલંક પરિયાનું ખોલે;
ભેદુ ઘરનો ચાહે, સવળાનૂં અવળું બોલે;
ભેદુથી વઢીએ નહીં, લોકમાં ઉપજાવે દુઃખ છે:
સામળ કહે ભેદુ ને માનિયે, સૌ પ્રકારે સૂખ છે.

દોહરા.

અમો સહુ તુજ દાસિયો, તું મારી સરદાર;
પાન ચાવો પ્રીતે કરી, પહેરો શુભ શણગાર.
બીજા લોક છે બાપડા, માનવ રૂડા જંન;
દીવાળી તેને વરસમાં, આવે એકજ દંન.
નિત્ય દિવાળી આપણે, નિત્ય નવા શણગાર;
નવાં પેરણુ નિત્ય પાગરણુ, નિત્ય નવા ભરથાર.
નિત્ય અંગે અરગજા, નિત્ય ચાતુરી ચિત્ત;
નિત્ય નવું નાણું મળે, એહ આપણી રીત.
બીજી જુવતી જો કરે, પલક એક પરવેશ;
દેખાડે સહુ આંગળી, રહી ન શકે કો દેશ.
બીજી સહુ બળી મરે, કરી શકે નહિ જાર;
નિરભે થઇ નિઃશંકશું, ભોગવીએ ભરથાર.
કુળવંતીને કેદ છે, પરા પૂર્વનો પંથ;
કાણો લૂલો આંધળો, કર્મે ભાંગ્યો કંથ.
રળે મળે છે રોટલો, ધંધો કરતે ધાન;
કરે વેપાર જ ઉજળો, મહિમા ન મળે માન.
હવે ભાગ્ય તારૂં ભળ્યું, દીન રૂડા જો હોય;
જાર જુગતેથી રીઝવો, હોંશે આવે કોય.
ખાવો પીઓ ખુબી કરો, ખુશબોઇ અંગે નાહો;
રાજાની રાણીથકી, અદકો લીજે લાહો.
લાહો લાખેણો લીજીએ, મનસાથી તજ મેલ;
પહેરો ઓઢો પ્રીતથી, જુઓ જગતનો ખેલ.
ભદ્રાએ મન વિચારિયું, સંકટ આવ્યું આજ
ના કહેતાં નહીં ઊગરૂં, જાશે મારી લાજ.

છપ્પા.

ભટ્ટ પડયો અવતાર, રળ્યું જે નારનું ખાયે;
ભટ્ટ પડયો અવતાર, ગૂણ શત્રુના ગાયે.
ભટ્ટ પડયો અવતાર, જાર માતાનું જૂવે;
ભટ્ટ પડયો અવતાર, નામ જે બાપનું ખૂવે.
પરવશ પરસેવન પરઘર, નિત્ય પરદેશ ફરવું ભુંડું;
સામળભટ કે અવતાર ભટ્ટ, શુભ કુળને ગુણકાપણું.
કુળ રૂડે કલંક, રંક કહે રાજાને;
કુળ રૂડે કલંક, મટે માન માઝાને;
કુળ રૂડે કલંક, પરિયા બહુ બુડાડે.
કુળ રૂડે કલંક, વાત જુઠી ઉડાડે;
સાસરે મોસાળ સજ્જન સહુ, બુડાડે તે બાપને.
સામળ કહે સલક્ષણા, રખે તજો કો આપને.

ચોપાઇ.

સંકટ મોટું આવી પડયું, રખે કલંક મસ્તક મુજ ચઢ્યું;
ઇશ્વર રાખે મારૂં આપ, જપવા માંડયો હઇડે જાપ.
હઇડે દુઃખ ને મહોડે હશી, ભ્રાંત ન જાણી મનમાં કશી;
બાઇ એક માગું છું માન, પ્રસવું જ્યાર સૂધી સંતાન.
ત્યાર સૂધી નવ કહેશો તમો, એકાંત જાગ ઉતરીએ અમો;
કોઇ પુરૂષ સાથે નહિ રમું, ભોજન હું રાંધીને જમું.
પછે તમો કહેશો તે કરૂં, ધન રળી આપું ને ઘર ભરૂં;
કરગરીને હું કહું છું તુંને, એટલું માગ્યું આપો મુને.
સહુ તે વાતે સુખિયાં થયાં, ઠરી ભદ્રા તે ઠામે રહ્યાં;
અવધ થઇ પૂરણ દસ માસ, પ્રસવ્યો પુત્ર પોતી મન આશ.
સાક્ષાત્કાર કો બીજો કામ, દેવરૂપ દેવાંશી નામ;
આસના વાસના અદકી કરી, જોતાં સુખ દુઃખ ગયું વિસરી.
પુત્ર નવરાવ્યો નારીએ, બાળા બેઠી છે બારીએ;
રવી કીરણ પડયું જેટલે, આવી છીંક સુતને તેટલે.

ભેદુ ઘરનો ચાહે. કલંક પરિયાનું ખોલે:
ભેદુ ઘરનો ચાહે, સવળાનૂં અવળું બોલે;
ભેદુથી વઢીએ નહીં, લોકમાં ઉપજાવે દુઃખ છે:
સામળ કહે ભેદુ ને માનિયે, સૌ પ્રકારે સૂખ છે.

દોહરા.

અમો સહુ તુજ દાસિયો, તું મારી સરદાર;
પાન ચાવો પ્રીતે કરી, પહેરો શુભ શણગાર.
બીજા લોક છે બાપડા, માનવ રૂડા જંન;
દીવાળી તેને વરસમાં, આવે એકજ દંન.
નિત્ય દિવાળી આપણે, નિત્ય નવા શણગાર;
નવાં પેરણ નિત્ય પાગરણ, નિત્ય નવા ભરથાર.
નિત્ય અંગે અરગજા, નિત્ય ચાતુરી ચિત્ત;
નિત્ય નવું નાણું મળે, એહ આપણી રીત.
બીજી જુવતી જો કરે, પલક એક પરવેશ;
દેખાડે સહુ આંગળી, રહી ન શકે કો દેશ.
બીજી સહુ બળી મરે, કરી શકે નહિ જાર;
નિરભે થઇ નિઃશંકશું, ભોગવીએ ભરથાર.
કુળવંતીને કેદ છે, પરા પૂર્વનો પંથ;
કાણો લૂલો આંધળો, કર્મે ભાંગ્યો કંથ.
રળે મળે છે રોટલો, ધંધો કરતે ધાન;
કરે વેપારજ ઉજળો, મહિમા ન મળે માન.
હવે ભાગ્ય તારૂં ભળ્યું, દીન રૂડા જો હોય;
જાર જુગતેથી રીઝવો, હોંશે આવે કોય.
ખાવો પીઓ ખુબી કરો, ખુશબોઇ અંગે નાહો;
રાજાની રાણીથકી, અદકો લીજે લાહો.
લાહો લાખેણો લીજીએ, મનસાથી તજ મેલ;
પહેરો ઓઢો પ્રીતથી, જુઓ જગતનો ખેલ.
ભદ્રાએ મન વિચારિયું, સંકટ આવ્યું આજ
ના કહેતાં નહીં ઉગરૂં, જાશે મારી લાજ.

છપ્પા.

ભટ્ટ પડયો અવતાર, રળ્યું જે નારનું ખાયે;
ભટ્ટ પડયો અવતાર, ગૂણ શત્રુના ગાયે.
ભટ્ટ પડયો અવતાર, જાર માતાનું જૂવે;
ભટ્ટ પડયો અવતાર, નામ જે બાપનું ખૂવે.
પરવશ પરસેવન પરઘર, નિત્ય પરદેશ ફરવું ભુંડું;
સામળભટ કે અવતાર ભટ્ટ, શુભ કુળને ગુણકાપણું.
કુળ રૂડે કલંક, રંક કહે રાજાને;
કુળ રૂડે કલંક, મટે માન માઝાને;
કુળ રૂડે કલંક, પરિયા બહુ બુડાડે.
કુળ રૂડે કલંક, વાત જુઠી ઉડાડે;
સાસરે મોસાળ સજ્જન સહુ, બુડાડે તે બાપને:
સામળ કહે સલક્ષણા, રખે તજો કો આપને.

ચોપાઇ.

સંકટ મોટું આવી પડયું, રખે કલંક મસ્તક મુજ ચઢયું:
ઇશ્વર રાખે મારૂં આપ, જપવા માંડયો હઇડે જાપ.
હઇડે દુ:ખ ને મહોડે હશી, ભ્રાંત ન જાણી મનમાં કશી;
બાઇ એક માગું છું માન, પ્રસવું જ્યાર સૂધી સંતાન.
ત્યાર સૂધી નવ કહેશો તમો, એકાંત જાગ ઉતરીએ અમો;
કોઇ પુરૂષ સાથે નહિ રમું, ભોજન હું રાંધીને જમું.
પછે તમો કહેશો તે કરૂં, ધન રળી આપું ને ઘર ભરૂં;
કરગરીને હું કહું છું તુંને, એટલું માગ્યું આપો મુને.
સહુ તે વાતે સુખિયાં થયાં, ઠરી ભદ્રા તે ઠામે રહ્યાં;
અવધ થઇ પૂરણ દસ માસ, પ્રસવ્યો પુત્ર પોતી મન આશ.
સાક્ષાત્કારે કો બીજો કામ, દેવરૂપ દેવાંશી નામ;
આસના વાસના અટકી કરી, જોતાં સુખ દુ:ખ ગયું વિસરી.
પુત્ર નવરાવ્યો નારીએ, બાળા બેઠી છે બારીએ;
રવી કીરણ પડયું જેટલે, આવી છીંક સુતને તેટલે.

ખમા ખમા કહ્યું વચંન, પડયાં ખોળામાં બે રતંન;
અમુલક જુગિત છે એ જોડ, નહીં તેમાં ખાપણ કે ખોડ.
વચન સ્વામી કહ્યું તે મળ્યું, કહે ભામની ભાગ્ય મુજ ભળ્યું;
વીત્યા દીન એવા ચાલીશ, નાખ્યું તવ ગુણકાને શીશ,
હવે વેપાર તે જારી કરો, હેતે હૈડાં ઉપર ધરો;
નિત્ય એ ચાર છીંકજ ખાય, રતન એકઠાં ગાંઠે થાય.
કામની કહે હવે શું કરૂં, અહિયાંથકી તે કેમ નીસરૂં;
જિયહાં જાઉં ત્યાં ફાટી પડું, કે હસારત લાગે વડું.
એમ વિચાર કરે જેટલે, ગુણકા ત્યાં આવી તેટલે;
બહાર આવ્યો છે મિત્ર માહરો, દેખાડ ભાવ ભામની તાંહરો.
પછે રમાડજે તાહરો તંન, હવડાં રમાડ એનું મંન;
બોલી ભદ્રા શ્યામા સાથ, આપું રત્ન અમુલક હાથ.
આજ એકાદશીનું વરત, ન કરૂં કામ કુકું હું તરત;
રત્ન તે નારે નરખિયું, અમુલ્ય પારખું જે પરખિયું.
એમ કરતાં પડી છે રાત, ગુણકા કહે દાસીને વાત;
આ પ્રેમદાનો પુત્ર જ મરે, તો આપણનું કારજ સરે.
પુત્ર હરી એનો લીજીએ, ઉંડે કુપ નાખી દીજીએ;
નારી નિંદ્રામાં જયાહરે, લીધો પુત્ર તેનો ત્યાહરે.
સોંપ્યો તે દાસીને તરત, નાંખો કુપમાં પમાડો મરત;
ગઇ દાસીઓ રણમોઝાર, દીઠો કૂપ જ તેણે ઠાર.
નાખે કૂપ માંહે જયાહરે, દયા દીલ આવી ત્યાહરે;
આ અવતાર ગુણિકાની દેહ, નીચમાં નીચ તે દાસી તેહ.
નીચ સર્વથી કરવું કામ, કેમ રાજી રહેશે શ્રીરામ;
બાળહત્યા વડેરૂં પાપ, દાસી દિલે વિચાર્યું આપ.
શું કરીશ હું આગળ ધર્મ, છૂટીશ કેમ આ માઠાં કર્મ;
કુવાના થાળમાં સુવાડયો તંન, દયા પ્રગટી દાસીને મંન.
મૂકી જીવતો વનિતા વળી, પોતાની ગુણિકાને મળી;
તમો કહ્યું તે કારજ કીધ, કુંવર કૂપમાં નાંખી દીધ.

ઝબકીને જાગી તે નાર, પુત્ર ન દીઠો તેણે ઠાર;
પેટમાંહે પડી બહુ ફાળ, કિહાં ગયો એ મારો બાળ.
કાલાવાલા કીધા ઘણા, કોણ માને તે તરૂણી તણા;
એક કહે ડાકણ ઉતરી, એક કહે લીધો વંતરી;
એક કહે બલાડે લીધ, ક્રોડ પ્રકાર એવા બહુ કીધ;
કોઇ કહે તું ઉંઘે છે બહુ, ફટ ફટ કરે છે ત્યાં સહુ;
નીચ સંગ નારીને નેટ, વળી દુઃખ પુત્રનું પેટ.

છપ્પો.

ભુંડું દેહમાં દુઃખ, ભૂખ પણ તેથી ભૂંડી;
ભુંડું દેવું દામ, કામનિ ક્રોધી કૂડી.
ભુંડી સ્ત્રી થઇ અનાથ, ખ્યાત ભુંડી જ્યાં લોકે;
ભુંડું કુગ્રામે વાસ, ભુંડું સ્ત્રી સુખ નહીં શોકે.
પણ ભુંડું ભાર ઉપાડવું, ભુંડું કાસદું કરવું ઘણું;
ભુંડાંથી ભુંડું સામળ કહે, દુઃખ સુત મરવાતણું.

ચોપાઇ.

દાવાનળ દુઃખ પડ્યું તે સાર, લાગ્યું મન તે અપરમપાર;
ક્રોડ દુઃખ ભુંડાં બહુ થકી, ભુંડું પુત્ર વિજોગથી નથી.
વિચાર્યું વિનતાએ વાણ, હવે તજું હું મારા પ્રાણ;
કદાચ જીવ જો મારો જશે, કલંક ચઢ્યું તે સાચું થશે.
જીવતો આવશે મારો કંથ, કાલે વળશે પ્રૌઢે પંથ;
મારે વિજોગે તજશે દેહ, એવો નરનારીનો નેહ.
જીવતો નર ભદ્રા પામશે, કાલ કહેવાય જે રૂડું થશે;
એમ સર્વે બોલે છે લોક, જોઉ સાચું કે સર્વે ફોક.
આવરદા અદકી સુતની હશે, તો બાળક મારો જીવતો થશે;
એમ કરીને વાળ્યું મંન, ઇશ્વર વાળશે મારો દન.

છપ્પો.

કોઇ દિન અમરત અહાર, કોઇ દિન લૂખી ભાજી;
કોઇ દિન પળવું પાય, કોઇ દિન ચઢવા વાજી.

કોઇ દિન સુંદર સેજ, કોઇ દિન ભોમી સોવું;
કોઈ દિન વહેવા હોય, કોઇ દિન રીસે રોવું.
કોઇ દિન રળવું ઘણી રીજથી, કોઇ દિન ખોવા કામને;
સામળ કહે હિમ્મત ન મૂકિયે, સંભારિયે શ્રીરામને.

ચોપાઇ.

સાંભળ ગુણિકા તું પણ માત, કહું તુજ આગળ સાચી વાત;
દિવસ એક બીજા પચ્ચાસ, માં કર માત રળ્યાની આશ.
તારે રળ્યાનો શો છે અર્થ, જોઇએ એટલો લેને ગર્થ;
પાડા પાડીનું શું કામ, વાસણ દુધ ભરાવો ઠામ.
તેની તુજને આપું લાંચ, આપ્યાં રત્ન અમુલક પાંચ;
અંધારે અજવાળું થાય, નિરખી નાર હરખી મનમાંય.
સંતોખી રાખી તે ઠામ, પચાસ દિવસ ન લેશો નામ;
એહ કથા એટલેથી રહી, કહું બાળકની શી ગત થઇ.

દોહરા.

એક રાક્ષસ ઉત્તમ હતો, રહેતો તે વનમાંહ;
જળ પીવા કારણ ગયો, દીઠો કુંવર ત્યાંહ.
હેતે રાખ્યો હૈડે ધરી, પ્રીત ઘણેરી પેર;
ગયો લેઇ ગુફા વિષે, સાથે તેને ઘેર.
કામદુગ્ધા એક ગાવડી, જઇ લાવ્યો તે શુદ્ધ;
ઉછેર્યો આદર કરી, પાયું તેને દૂધ.
સબળ સંગ રાજાતણી, કુંવરી રૂપનિધાન;
ઊપાડી આદર કરી, સોંપ્યો ત્યાં સંતાન.
ઉપાસક શ્રીજક્ષણી, પૂરણ હેત પ્રસંન;
આવે ઘેર નિત્ય આપવા, દેવી શ્રીદર્શન.
પ્રથમ પ્રસન્ન જક્ષણી, તેહતણો પરતાપ;
એક કુંવર બીજી કામની, ત્રીજો આપોઆપ;
પ્રાણથી વહાલો તેહ છે, જાણે મારો પુત્ર;
સાચવે પ્રીત ઘણી કરી, સાચે દિલથી સૂત્ર.

પાડ્યું નામ જતને કરી, અહર્નિશ એવું કામ;
કોડે કરીને કુંવરનું, રત્નસાગર શુભ નામ.
જીકે જ્યારે છોકરો, મોટો તે મહિમાય;
પડે રત્ન પૃથિવી વિષે, સર્વે એકઠાં થાય.

ચોપાઇ.

એ તો વાત અહિયાંથી રહી, શી ગત ભદ્રાની ત્યાં થઇ;
એક સમે બેઠી માળિયે, જાંખે છે જુવતી જાળિયે.
તેહ તળે જાવાની વાટ, બેઠો તિહાં તળેથી ભાટ;
તેણે ભણ્યું કવિત જ એક, કહ્યો તેમાં વિક્રમનો વિવેક.
ઉભી વાત બડાઇ તે કહે, તે મંદિરમાં માનનિ લહે;
કામની કાન માંડ્યો જેટલે, પછે ભાટ ભણ્યો તેટલે.

છપ્પો.

રૂપે શિરોમણ કામ, શ્યામ સુંદર છબી શૂરો;
રાજે રૂડો રામ, નામ પરમેશ્વર પૂરો;
કનક દાનમાં કર્ણ, તરણી તો રૂડો તેજે;
સત્યવાદી હરિશ્ચંદ્ર, અને ઇંદ્ર જયમ શોભે;
બલરાય બળી જયમ દાનમાં, ઇશ્વર ઘેર જેને અડ્યો;
કહે કવિ સામળ કલિજુગ વિષે, દુઃખભંજન વિક્રમ વડો.

ચોપાઇ.

એવું પંથજ તે વાટમાં, વિદ્યા અધિક છે તે ભાટમાં;
સાંભળ્યું તે કામનીએ કાન, માનની મન વિચાર્યું માન.
પરદુઃખભંજન કહે છે સહૂ, દુઃખ મુજને દાવાનલ બહુ;
મારી અક્કલ ચલાવી જોઉં, સંદેહ સહેજ મનમાંનો ખોઉં.
લાગે તીર કે તુક્કો થશે, થશે કામ કે સંદેહ જશે;
એક દિવસ ભિક્ષા કારણે, નાંખે ટેલ બ્રાહ્મણ બારણે.
કહે ભદ્રા સાંભળ રે બ્રહ્મ, માન કહું એક મનનો મર્મ;
સાચું બોલું તારી સાથ, પ્રથમ રત્ન એક ઝાલો હાથ.

પછે કહું તે કરો એક કામ, જાઓ આપ ઉજેણી ગામ;
હું અબલા ને બ્રાહ્મણ તમો, ચરણ નમીને કહું છું અમો.
તુજ મુજ વચ્ચે સીતા રામ, રાખી કૂડ કરે જે કામ;
માનું પાડ ઘણો તાહરો, કાગળ જો પહોંચે માહરો.
વિક્રમસેન બેઠા હોય જ્યાંહ, સોંપો પત્ર આ લઇ જઇ ત્યાંહ;
તેનો પ્રતિઉત્તર લાવજો, શીઘ્ર સિદ્ધ વેહેલા આવજો.
આવશો પાછા ફરી વતંન, ત્યારે આપશું બીજું રતંન;
આપ્યું પત્ર એક પ્રીતે લખી, ચાલ્યો વિપ્ર આશિષ જં ભખી.
રાત દિવસ ને સાંજ સવાર, દિવસ થયા પંદર ને બાર;
નગર ઉજેણ ભલું નિરખિયું, હરદેવનું હઇડું હરખિયું.

છપ્પો.

ઇંદ્રપુરી આકાર, વરણ અઢાર ભરી છે;
વિશ્વકર્માએ સિદ્ધ, જાણિએ લંક કરી છે;
જાણે ગંગ તરંગ, ક્ષિપ્રા હેઠ ઠરી છે;
માનસરોવર માન, અનુમાન સુરસરી છે;
દેવ ઉપમા કાંઇ દેવની, જે નરે ક્યાંહી દીઠી નહીં;
સામળ કહે ઉજેણમાં, તેજ પુંજ છે દીસે તહીં.

ચોપાઇ.

હરખ્યો હરદેવ વેગે જાય, સમીપ આવ્યો રાજસભાય;
ધર્મધુરંધર એવો ધીર, વિક્રમસેન સમો નહિ વીર.
અવર ઉપમા તો નવ દેવાય, નથી સુંઠ ખાધી કો માય;
તિહાં વિપ્રે દીધી આશિષ, રાજ અવિચળ કોડ વરીશ.

છપ્પો.

પંચતણું પરાક્રમ, લેહેર સાતની સોહિયે;
નવ રાખ્યો જુજ નેહ, દેવ દશ મહિમા મોહિયે;
વીશ તણો વિશ્વાસ, પંદર રહો તારે પૂરી;
બત્રીસ ચૌદ બોહોતેર, આઠ સોળે સંસ સૂરી;
એકતણી હોય આમન્ય, ચાર ધર્મ ચિત્તે ચડો;
અગિયારતણો આદર અધિક, સામળ સત્ય વિક્રમ વડો.

ચોપાઇ.

પ્રદક્ષિણા કરી લાગ્યો પાગ, સુંદર બેસણુ આપી જાગ;
ક્યાંથી પધાર્યા ક્યાંહાં રહો, કામ સેવક સરખું કાંઇ કહો.
છોડયું છેડેથી એક પત્ર, કર સોપ્યું વિક્રમને તત્ર;
હું નથી જાણતો છે શું કામ, પત્ર આપવા આવ્યો આ ઠામ.
વાંચ્યો કાગળ વિક્રમ વીર, ચાલ્યાં આપ નયણેથી નીર;
પરદુ:ખે જેનું દિલ બળે, તેને નેત્ર આંસુડાં ગળે.
કાગળમાં લખ્યું છે જેહ, ધાંટે વિક્રમ વાંચે તેહ;
સુણો સભાસદ સહુકો કાન, ધારિયે એક ચિત્તેથી ધ્યાન.

છપ્પા.

અમૃત વાડી માંહ, ત્યાંહ ગર્દ્ધવ એક પેઠો;
માનસરોવર નીર, તીર કાગો જઇ બેઠો;
નિર્મળ ગંગા તોય, જોય તો ગલિમાં ઢળિયો;
પદ્મિની પ્રેમદા પુત્ર, ભૂત અંતરમાં મળિયો;
વાણી એહ વિલોમ છે, કહે કામની કહું શું કથી;
સામળ કહે વિક્રમસેન વણ, ન્યારૂં કરવા કો નર નથી.
ગર્દ્ધવીઓના સેન મહીં, એક ગાય ગઇ છે;
કાગણ કેરી કોટ, હંસણી એક રહી છે;
વિજયા કેરૂં વંન, તુળસી દલ ત્યાંહ પડી છે;
છીપો સંખ્ય અસંખ્ય, ઝવેર મણિ જુગત જડી છે;
રાક્ષસીઓમાં ઋષિ જણી, કથિર મધ્યે કંચન કથી;
સામળ કહે વિક્રમસેન વણ, સહાય કરવા સમરથ નથી.
ઝાઝાં લસણની ખાંણ, ત્યાં અત્તર શીશી ઢળી છે;
મૂરખના જુથમાંય, એક ભાગ્યવંત ભળી છે;
રેણુતણો છે રાપ, કિંચિત્ કસ્તુરી ભળી છે;
ઝેર તણી છે સીપ, સાકરમાંહ મળી છે;
વાડ શૂળ કાળ કાંટા તણી, ઉગી કેળ ત્યાં કષ્ટથી;
સામળ કહે વિક્રમસેન વણ, સહાય કરવા સમરથ નથી.

કરે પરમેશ્વર પ્રીત, રીત તારી મેં જાણી;
વદે દેવ વચંન, તન મન કાયે વાણી;
બ્રાહ્મણ ભાટ ચારણે, પંડિત જે પૃથિવી રહે;
કરે કવિત્ત કે ગીત, રીત રૂપક જશ તે લેહે;
સારો કહે સંસાર સહુ, વારંવાર મુખથી કથી;
મહા દુઃખ સંકટ માંહે તો, તુજ વિણ વિક્રમ કો નથી.

ચોપાઇ.

જો થાય તો કરજો સહાય, નહિ તો નિશ્ચે લખજો નાય;
ઉતાવળો ઉત્તર આવશે, રહેશે લાજ કે જીવડો જશે.
નિદાન વાત લખી છે અમો, સામર્થ્ય હોય તો કરજો તમો;
ચેત્યો રાજા ચમક્યો મંન, બ્રાહ્મણને આપ્યું ભોજંન.
શુભ વાત લાવ્યા છો શાખ, આપી નગદ મહોરો લાખ;
સાંઢ સોત મહોરો ભરી, રૂડો આપ્યો છે જોતરી.
મંદિર જાઓ મોટા મહારાજ, કરો રૂડાં જે કુળનાં કાજ;
બ્રાહ્મણ કહે આવ્યો છું કામ, પ્રતિઉત્તર લખો આ ઠામ.
લેખ લખી આપ્યો હાથમાં, વિપ્ર વળાવ્યો સહુ સાથમાં;
મહારાજાને ચિંતા પડી, નિશ્ચિંત ન બેઠા એક ઘડી.
મનવેગી એક સાંઢ વિવેક, પોતે પાખરી કરી વિશેક;
અન્ન જળ નિદ્રાને તજી, ચાલ્યો ભૂપ ભૂધરને ભજી.
ત્રીજે દિન આવ્યો તે ઠામ, ઠગપુર પાટણ તેણે ગામ;
નિશ ચરચા જોવા કારણે, બેઠો જઇ ગુણકાબારણે.
દીઠી સાંઢ ગુણકાએ વળી, ઘણી દાઢ લેવાને ગળી;
જે જન એ માગે તે દેઉં, કરૂં ચરિત્ર તો સાંઢજ લેઉં.
જે રીઝાવણ જુવતી રીત, કરી દેખાડી પૂરણ પ્રીત;
હાવભાવ કામની બહુ કરે, મહા મુનિ સરખા પણ ક્રરે.
પરનારી સહોદર જેહ, ચૂકે કયમ દેવાંશી દેહ;
ઊંચી બેસું અટારીએ, મારૂં કામની કટારીએ.
છળભેદ કરે જેટલે, તે નર પણ બોલ્યો તેટલે;
તારે ઘેર હોયે જે દાસ, પ્રીતે કરી લાવો મુજ પાસ.

જ્યારે મન માને માહરૂં, ત્યારે કહ્યું કરૂં તાહરૂં;
તે વાત ગુણકાને ગમી, નરપતને નારી તે નમી·
લીધો દીપક પોતે હાથમાં, તેડયો રાજા સખી સાથમાં;
દશ ચોગણી તેને પાસ, પ્રીતે સહુ દેખાડી દાસ.
રાજા સહુને દ્રષ્ટે જોય, વખાણ વાતમાં નાવે કોય;
ચતુરા ચાલીશે નવ ગમી, કહે દેખાડો કો એક સમી.
ભદ્રા બેઠી રાજસ્વરૂપ, ત્યાં લાવી ભામની તે ભૂપ;
અકલપણે જોયો આકાર, દીઠો ભૂપતિએ બહુ ભાર.
વિપરીત એ ગુણકાની વાત, ન હોય એ ગુણકાની જાત;
ગુણકા હોય તો હરખે મંન, એ નારનું દાઝે છે તંન.

છપ્પો.

આભમાંહે જેમ ઇંદુ, રહે પટંતર પામી;
વિભૂતે ઢાંકયો વહ્નિ, દેખાયે જ્યમ દામી;
ટોળાં વછોઇ જેમ હરણ, અરણ્ય જ્યમ એક ફરંતી;
રાક્ષસીઓમાં સીત, ચિત્ત એક કોપ કરંતી;
જેવું કમળ કરમાઇ ગયું, વનિતા કેળનું રૂખડું;
સામળ આકારે ઓળખી, મહિપત જોતે મુખડું.

ચોપાઇ.

રાજા કહે શ્યામા સમ તુલ્ય, કહો માનની એનું મૂલ્ય;
મારા મનમાં તે બહુ વસી, જે માગો તે આપું હસી.
વિક્રમ કહે કહું એક વાત, દિવસ રહું તુજ મંદિર સાત;
તુજમાં છે વિદ્યા તે કશી, કહો નિરભ્રાંત ને બોલો હસી.

દોહરા.

ગુણકા કહે પંથી સુણો, હાર જિતની હોડ;
સારી પેરે સોગઠાં, તુજસું રમવા કોડ.
ખિલાડી બુદ્ધે આગળી, દીપક રાખ્યો શીશ;
રમીએ આપણ રીઝમાં, હોડ બાંધિયે આ દીશ.
જો દીપક નાંખી દિયે, હોડ કહો તે દેઉં;
ડગે નહીં તુજ દેખતાં, તો સાંઢ તાહરી લેઉં.

લખ્યાં કરાવ્યાં લોકમાં, સાખી રાખ્યો રાજ;
રમત માંડી ત્યાં રીઝશું, કરવા રૂડાં કાજ.
બેસાડ્યાં સખી બારણે, પ્રીતે માંડ્યો પાટ;
દીપક મનિમુસ્તક ધર્યો, વિપરીત દીઠી વાત.
ડગાવે નહીં દિલથકી, કૌતક દેખે લોક;
હવડાં સાંઢ હારી જશે, થશે ફજેતી ફોક.
પેર પેર જોયું પારખું, છતે એહ જરૂર;
ચરિત્ર કરીએ ચિત્ત થકી, તો રહે નામનું નૂર.
વૈતાળ સમર્યો વિક્રમે, નિર્મળ તારૂં નામ;
ઉપાય કરો કાંઇ અવનવો, કરો જરૂરી કામ.
થયો કૂતરો કારમો, જેવો કોઇક જોદ્ધ;
બીજો એ દેખે નહીં, કરીને ઉઠયો ક્રોધ.
નાઠી દીવો નાખીને, થયું અંધારૂં ઘોર;
હારી હારી સહુકો કહે, ચતુરા થઇ તે ચોર.
રાજા કહે રામા સુણો, બીજું બળ કાંઇ હોય;
તે દેખાડ સહુ દેખતાં, કળી શકે નવ કોય.

ચોપાઇ.

તે જુવતીએ જોડયા હાથ, બોલી તે રાજાની સાથ;
તારૂં વચન હું શિરપર લેઉં, હાર હોડમાં કહો તે દેઉં.
વડો દિસે છે તું કો વીર, નેટ નારી ઉતાર્યું નીર;
રાજા કહે સહુ શુળિયે દઉં, ઘરબાર ખુંચીને લઉં.
નિર્મળ એક નારીનાં ચેન, એક છવથી રાખું એન;
ગુણિકા કહે હું તારી દાસ, જ્યાં કહે ત્યાં જઈ વસું વાસ.
દીન બોલ કામનીએ કહ્યા, દેવરૂપને આવી દયા;
સાચું બોલ મૂકું છવતી, આ તેં ક્યાંથી આણી સતી.
ગુણિકા કર જોડીને રહી, મૂળ વાત માંડીને કહી;
અન્યાય અમોએ કીધો ઘણો, માર્યો પુત્ર એ પ્રેમદાતણો.
કીધો એક અણઘટતો આંક, મારે માથે મોટો વાંક;
વિક્રમ કહે મારનારી જેહ, લાવ દાસી મ્હોં આગળ તેહ.

કહે દાસી સાંભળ રે ભૂપ, નથી કુંવરને નાખ્યો કૂપ;
મૂક્યો જીવતો તેને તીર, આવી ઘેર ભરીને નીર.
પરદુ:ખભંજન રાજા હોય, તેથી દુ:ખ ન પામે કોય;
માલ ખજાનો બક્ષી દીધ, ભદ્રાભામની સાથે લીધ.
ઘડિયા જોજન સાંઢે ધરી, આપ રાય અસ્વારી કરી;
ન કરીશ ચિંતા રાખજે ધીર, હું બંધવ તુજ વિક્રમ વીર.
પરનારી સહોદર એન, તું મા જાઇ મારી બેહેન;
વાટે જાતાં વાત જ થઇ, કર્મકથા માંડીને કહી.
કસ્તુરચંદ પરણ્યોતો પ્રીત, કહી માંડી તે દિનની રીત;
વણઝારાને હાથે ચઢી, ઘણે સંકટ ગુણિકા ઘર પડી.
દીન કર્મ રેખાનો વળ્યો, ભાટ વાટમાં મુજને મળ્યો;
તેણે વખાણ તમારૂં કર્યું, સાચું હૃદયા સાથે ધર્યું.
વિપ્ર મોકલ્યો વેગે કરી, આવ્યા વીર ઠેકાણે ઠરી;
સકળ દુ:ખ તો વિસર્યું મંન, રત્નસાગર સાંભરે છે તંન.
એક છીંક ખાતામાં અડે, રત્ન અમુલખ જોતાં જડે;
કસ્તુરચંદ સાંભરે છે કંથ, ગયો વેગળો પ્રીતે પંથ.
તે દુ:ખે રહેવાતું નથી, તે સારૂ પ્રાણ તજાું સર્વથી;
મહારાજ મુને કાશીએ વળાવ, ચિત્ત્રિ કરવતની અલાવ.
રાજા કહે ન ધરશો દુ:ખ, ઇશ્વર તારી ભાંગશે ભુખ;
એ દિવસે તો દુ:ખ વામશે, જીવતો નર ભદ્રા પામશે.
મુવા પછી મળે નહીં કોય, સકળ બ્રહ્માંડ જો ઉલટું હોય;
સંતોખીને રાખી નાર, મળ્યો ભાટ વાટે તે ઠાર.
આવકાર અતીસે કર્યો, આશિષ સુણીને દિલડે ઠર્યો;
શ્યામાએ ત્યાં સમસ્યા કરી, એની વાતે આંતરડી ઠરી.
રાખી સાંઢ કહી એક વાત, પસલી મોહોરની આપી સાત;
આપ્યાં રત્ન તે વીશ અમૂલ્ય, જેનાં ચિન્તામણ સમતૂલ્ય.
વિદાય થઇને મારગ વળ્યો, વિપ્ર વિચારી સામો મળ્યો;
બહાદુર થઇ બેઠો છે રથ, ઘણી સાંઢ ભરી છે ગર્થ.

રાખી સાંઠ ઓળખીઆ નાથ, રત્ન એજ આપ્યાં તે હાથ:
ભાગ્ય વિપ્ર કહે મુજનું ભળ્યું, માંગતું જન્મ બધાનું ટળ્યું.
કર્યો વિદાય ભૂપત ભાવિયો, ઉજ્જેણી નગરી આવિયો:
મહેલ જુવતિકેરો જ્યાંહ, ઉતારી ભદ્રાને ત્યાંહ.

દોહરા.

રામા રહી તે મહેલમાં, કરે ઈશ્વરનો જાપ;
રાજા રાજ કરે સુખે, આનંદ અતિસે આપ.
કસ્તુરચંદ વહેવારિયો, વહાણે ચઢિયો જેહ;
મુલક અંદર બહુ ફરે, તરતિબ કહું હું તેહ.
દરી અંદર એક હાઉક, વેંચ્યો ઝાઝો માલ;
સોદો ભર્યો તે શહેરનો, ચાતુરની જેમ ચાલ.
જરૂરપણે જાવેથકી, આવ્યો વિદેશી વીર;
અર્ણવ તોય અગાધથી, ધારણ રાખી ધીર.
ગુલતાન નગર વિચ આવિયા, જુગલ થઇ ગુલતાન;
તે મધ્યે ગુણિકા રહે, ઉતારે બહુ માન.
ગુણવંતી ગુણ આગળી, વડા છે રાજમહેલ;
આવે વિદેશી વાટમાં, ખરો રમાડે ખેલ.
ભારે ઉપાસન ભૂતનું, વેંચે તે વેચાય;
ક્ષણમાં થાયે જીવતું, ક્ષણમાં તે મરી જાય.
રોક્યાં વહાણ તે વાટમાં, લાગે મારો દાવ;
આવી ચઢયા છો વાટમાં, વેગે આપી જાવ.
કસ્તુર કહે સુણ કામની, તું શી પૂછે ખ્યાત;
શું માગે છે દામણાં, વિસ્તારી કહે વાત.
સાચા સામું જોયું નહીં, વોળાવી દેશું વાત:
જૂઠાનું જુગતે લઉં, ઘણો ઘડીને ઘાટ.
સાહી રાખું સામટા, રાજ હજુરી સત્ય;
વચમાં ઇશ્વર આણિયો, પંચપ્રમાણી પ્રત્ય.
છે મૃતક વરસ વીશનું, કંટક સરખી કાય;
આણી આગળ નાખિયું, દેખે સર્વ સભાય.

છે મુવું કે જીવતું, તે તું વાતજ બોલ;
સહુ સભા જેમ સાંભળે, મનનો પડદો ખોલ.

નાયકા કહે તે મૂરખ થશે, જાશે જશ ને ભાર;
મૂરખને અમે લુંટિયે, જશવંત શિર સરદાર.

કહે મુવું કે જીવતું, જે કો સાચો થાય;
તે મંદિર જાય મલપતો, દેખે સર્વ સભાય.

શરત અમારે એટલી, બે વસ્તીની વાણ;
મૂરખ થઇ ચાલો સહુ, કો તો શાહા સુજાણ.

વિચાર કરે સહુ વાણીઆ, એમાં મોટી ફૂટ;
જેમ તેમ લેશે માલને, જાણ્યું મનમાં લૂંટ.

ના કહે નવ છૂટીયેં, હા કહે તો હાણ;
વિચારી જોતાં વાટમાં, ખુંચી લેશે વહાણ.

મુવું કહિયે તો માલ લે, જો જીવત કહિયે પેર;
તો કહેશે ઉઠાડી મોકલો, જાય અમારે ઘેર.

મુવું કહીશું માનવી, તો તે મંદિર જાય;
કૌતક એમાં કારસું, મન વિમાસણ થાય.

મહાજન મળી ઠરાવિયું, તે તો મૃતક હોય;
કલંક દીસે કંઇ વરસનું, જીવિત ન કહે કોય.

પ્રવેશ કરી પ્રીતેં જઇ, જડ ચૈતન જેમ થાય;
આળસ મરડી ઉઠિયું, રીઝયો ત્યારે રાય.

માલ મૂકાવ્યો મંદિરે, હાર્યા કરીને હોડ;
હોડી બેસાડી હાંકિયા, ખરી દેઇને ખોડ.

કસ્તુર કુંવર એમ નિકળ્યો, ન સર્યો એકે અર્થ;
જાઉં ઘેર હું જીવતો, ધણો ઘેર છે ગર્થ.

પરમેશ્વરે આપ્યો હશે, જો તે વેળા તંન;
રત્ન હશે ઘેર છીંકનાં, ડગલે ડગલે ધંન.

આપે થઇને એકલો, ચર્યા જોવા કામ;
ત્રાંબાવટી નગરી ગયો, ઘર પોતાને ઠામ.

પૂછ્યું જઇ પટંતરે, આપે રહી એકાંત;
ત્યાંહાં એક માણસ મળ્યું, ભાંગી મનની ભ્રાંત.
દંતકુંવર કરોડપતિ, કુશલ છે કહો હામ;
વેપાર વણજ કેવા કરે, ગુણ કેવા છે ગામ.
શાહપુત્ર પરિવાર છે, શી છે ઘરની રીત;
નામ એનું મેં સાંભળ્યું, તેથી મારે પ્રીત.

ચોપાઇ.

રખે વીરા પૂછે કંઇ વાત, તે ઘેર વરત્યો મહા ઉત્પાત;
તેનો કુંવર ગયો પરદેશ, ઘેર વહુ રહી જોબન વેશ.
હરામ બુદ્ધિ તે નારે કરી, પિયર મૂકી તેને પરહરી;
તેના પિતાએ જાણ્યું આપ, મૂકી વન તેને માબાપ.
ત્રંબકસેને તે જાણિયું, અધર્મ મનમાંહે આણિયું;
લૂંટી લીધો ઘરભંડાર, ગયો કાર ખોયો વેપાર.
સર્વે પેઢિયો ઉડી ગઇ, ભુંગળ સાટે ભોગળ રહી;
દંત હતા તે દાતણ થયા, હવડાં સદાવ્રત લેવા ગયા.
લંગર ખાઇ ભરે છે પેટ, વેપારતણી ઉડી છે વેઠ;
એનું નામ ન લેશો તમો, પૂછ્યું તો કહિયે છિયે અમો.

દોહરા.

પ્રલે કાળ સમ ઉકળ્યું, ઉઠી અંગે ઝાળ;
હવે હાણ દેહની કરૂં, આણું મારો કાળ.
ધિક્ક અવતાર એ માહરો, ધિક્ક ડહાપણ ધિક્ક રૂપ;
ધિક્કાર અક્કલ એ અમતણી, જઇ પડું જળ કૂપ.
ઝંપાવા માંડયું કૂપમાં, વપુ સાંભળી વાંક;
જીવ તો નર ભદ્રા પામશે, સંભારી એ આંક.
જોઉં કુડા એ દેવ છે, કરૂં ઉપાસન કાજ;
નારાયણ સમરી નિસર્યો, અતળીબળ તે આજ.
અથડાતો ઉજ્જેણમાં, આવ્યો એકજ દંન;
મહાકાલેશ્વર શિવ કને, મરવા કીધું મંન.

વિક્રમને જઇ વીનવું, તેણે અર્થ શો થાય;
એવું આપી નવ શકે, વડો જે વિક્રમ રાય.
મધરાતે મહા રુદ્રની, અચરત પૂજા ઇશ;
કહાડી ખડ્ગ કોટે ધર્યું, સમર્પવાને શીશ.
મહિપત મહાપૂજા વિખે, શિવ દેહેરામાં જાય;
દીઠો દુઃખિયો દેહ કંપતો, અચરત પામ્યો રાય.
શિર છેદે તો છે આજ્ઞા, સો સમ તારે સાથ;
માં માં કહિને મહિપતે, ઝાલ્યા તેના હાથ.

ચોપાઈ.

દુઃખિયે દીઠું તેનું રૂપ, ભારે મહિપતિ એ કો ભૂપ;
અરસપરસ ધરતા મન ધીર, ઓળખિયો ત્યાં વિક્રમ વીર.
તે દુઃખિયાને ભેટયો હ્રદે, અમૃત વાણી મુખથી વદે;
શા દુઃખે મરવા કારણે, આવ્યા છો શિવને બારણે.
દીસંતા છો રૂડે વેશ, પ્રાણ તજવા આવ્યા પરદેશ;
આ વેળા આ શિવની આણ, જો મુખથી નવ બોલો વાણ.
આપ રાય દીઠો એકાંત, બોલ્યો મન મૂકીને ભ્રાંત;
નિવાસ ત્રાંબાવટીએ આપ, દેતકુંવર કોટીધ્વજ બાપ.
ધાવ લખ્યો તે પૂરો કર્યો, ભદ્રા ભાગ્યવંતીને વર્યો;
રામા સાથે રાગ જ કીધ, મહેણું માતપિતાએ દીધ.
ભર્યાં વહાણ જાવાને નેટ, છીપ્યા એક સમુદ્રને બેટ;
હંસ હંસણી મળિયાં રાત, શરદ સ્વાતિની કહી વાત.
બેસી પંખ ગયો હું ઘેર, દેઇ ઋતુ પરવાર્યો પેર;
જાવે જઇને વેચ્યો માલ, વળતી વાટે થયો એક ખ્યાલ.
ગુણિકા સાથે પાડી હોડ, લીધો માલ ખુંચીને કોડ;
ગયો ત્રાંબાવટીએ જ્યાંહ, વિપરીત વાત થઇ છે ત્યાંહ.
પૂછી તેનો લીધો પાર, વનિતા ગર્ભ રહ્યો તે ઠાર;
નારીને દેશવટો દીધ, માલ સર્વ રાજાએ લીધ.
સાંભળી વાત ન રહી ધીર, જઇ ચેતાવું વિક્રમ વીર;
વળી વિચાર્યું મેં મન માંહ, અપાર દુઃખ જાઉં હું ક્યાંહ.

એમ વિચારી પૂજ્યા ઇશ, સમર્પતોતો દુઃખે શીશ;
મૂક્યું ખડ્ગ માથે જેટલે, મહારાજ આવ્યા તેટલે.
મહિપત કહે સ્થિર રાખો મન, સર્વે મળશે થોડે દન;
અમરત વચને પોષ્યો તેહ, શીતળ કરી દુઃખિયાની દેહ.
વિચાર પ્રથમ રાયજી કર્યું, લૂટેલ દ્રવ્ય પાછું દઉં ધર્યું;
પછી ભદ્રા પામશે નાર, છે ઇશ્વર નોધારાધાર.
બીજે દિવસે પૂરૂં એક વહાણ, સંગ શોભિતા સાથ સુજાણ;
વિવિધ પ્રકારે ભરિયાં વસ્ત્ર, નાળ ગોળા સામગ્રી શસ્ત્ર.
ખેડયું નૌકા ક્ષિપ્રા નીર, જઇ પહોંચ્યું ગુલતાની તીર;
ગુણિકા પામી મનમાં સૂખ, હવે ભાંગશે મારી ભૂખ.
હવે ભક્ષ ભલું આવિયું, રાજદ્વારે તે કહાવિયું;
ગામ રાય ચેતાવ્યો જઇ, હોડ પાડવા તત્પર થઇ.
ગામ લોક ને રાજા સાચ, શેઠ પટેલ પ્રમાણિક પાંચ;
ઇશ્વરને વચમાં આણિયો, સાખી તેનો જુગ જાણિયો.
જૂઠાનું તો લૂંટી લેઉં, સાચો થાય તો સર્વે દેઉં;
દરબાર ને રાજા સમેત, આવ્યું સર્વ જાણીને હેત.

દોહરા.

સભા મળી સહુ ગામની, નાના મોટા લોક;
ખળ લોકોને ખાંત છે, શાહતણે મન શોક.
હારશે વહાણવટી એ, લેશે લુંટી માલ;
કંઇ લાખોને ભુલાવિયા, એના એહ હવાલ.
મૃતક આણી ત્યાં નાંખિયું, ભરી સભા મોઝાર;
એ છે મૂવું કે જીવતું, બોલો આણે ઠાર.
વિક્રમસેને વિચારિયું, એ કો ભૂતનું કામ;
જોતાં કરે છે જીવતું, દેખે બાધું ગામ.
વેગે વીર હકારિયો, બાંધ્યો પ્રેત પ્રમાણ;
મૂકયો જઇ ઉજેણના, સિદ્ધવડે સુજાણ.
મહિપત કહે એ મૃતક છે, જો ઉઠાડે આ દીશ;
નહીં તો ઘર ખાલી કરો, વળતું છેદું શીશ.

રાંડે ઉપાય અદકા કર્યા, ભાંગ્યું સઘળું જોર;
હારી હારી સહુ કો કહે, ચતુરા કીધી ચોર.
સુખ પામી સભા સહુ, રિઝયો નગરનો રાય;
જેહ કરે તે ભોગવે, નારાયણનો ન્યાય.

પકડી લીધી પલકમાં, ખાંતે દઇને ખોડ;
ઘણે ઠામ ગાજી હતી, હુંસ હરાવી હોડ.

કહે'તો ઉઠાડું મૃતકને, ઠરી રહું જે ઠામ;
પછે દેઉં તુંને શૂળિયે, દેખે આખું ગામ.

કર્યો પ્રવેશ મૃતકમાં, વડો વૈતાલ જ વીર;
આળસ મરડી ઉઠિયો, દઢ મન રાખી ધીર.

સાત સલામ સહજે કરી, નમી નમીને પાય;
દુઃખભંજન તું દેશપતિ, વડહથ વિક્રમ રાય.

ઇંદ્રથકી ઉત્પન્ન હુઓ, અતળીબળ તું આપ;
મરતઘાત મૂર્છા વળી, મહિમા તૂજ પ્રતાપ.

સુક્યાં હોય તે પાલવે, કડવાં મીઠાં થાય;
મુવાં જીવે જે માનવી, એ તારો મહિમાય.

અચરત પામ્યા અધિક જન, કૌતક જોઇ કામ;
સુલતાનધીશ ચરણે નમ્યો, સુણી નરપતિનું નામ.

ધન્ય ભાગ્ય ધરણીતણું, ધન્ય હું ધન આ દેશ;
દિવ્ય દેવાંશી પૂતળું, પ્રીતે કર્યો પ્રવેશ.

ઓશિંગણ અમને કરો, ઘણો વાંક વિવેક;
દેહ શુભ છે દીકરી, આપું તમને એક.

કન્યા સોંપી કસ્તુરને, ભરાવ્યું વિવેકે વહાણ;
હતો તેથી ચોગણો, લક્ષ કોટિધા પ્રમાણ.

ગુણિકા મૂકી જીવતી, દીધું જીવતદાન;
ઉજેણ આવ્યો અધિપતિ, મોટપકેરૂં માન.

કંઇક માલ કંઇ ગામના, હોંસે લાવ્યો હાથ;
મહિસંગમમાં મોકલ્યો, સેવક સોંપી સાથ.

નામ લેજો નરપતતણું, ઉતારો એકાંત;
ગર્થ ભર્યો દંતા ધરે, ભાંગી મનની ભ્રાંત.
પુરમાં પાસે રાખિયો, કસ્તુરચંદે કુમાર;
રાત પડી રળિયાતમાં, વિક્રમે કર્યો વિચાર.
મહિમા મોટો માવડી, હરસિદ્ધ માત હજૂર;
વ્યાપી રહી જે વિશ્વમાં, નારાયણી નિધિ નૂર.
સર્જનહાર સંહારિણી, કરતા હરતા કામ;
જગમગ જ્યોતિ જુગમાં, નવે ખંડમાં નામ.
દેવીને દેહેરે ગયો, પૂજા લેઇને પ્રીત;
સહસ્ર નામથી સ્તુતિ કરી, રૂડા ગુણની રીત.
આધાર અંગુઠે એકથી, ઉભો રહ્યો એક પોહોર;
દેવી શબ્દ દેહેરે થયો, માગ માગ આ ઠોર.
માતા માગું એટલું, તું જાણે છે આજ;
અંતર્યામી અધિપતી, રાખો છો નિત્ય લાજ.
કુંવર કસ્તુરચંદનો, રત્નસાગર જે રિદ્ધ;
તે મળે માતા મને, એહ બતાવો વિદ્ધ.
માતા કહે મહિપત સુણો, અકલ ધરીને અંત;
વસે વિંધ્યાચળ વેગળો, પશ્ચિમ કેરે પંથ.
આથી દીશા ઇશાનમાં, ગેહેવર એક ગુફાય;
દંડક નામ દાનવ વસે, તેત્રીશનણો છે રાય.
ઉપાસન અદકું કરે, જક્ષણીકેરૂં જોર;
ઓખધી તેના હાથમાં, ગુણ તેમાં બહુ ઘોર.
એક રાખે છે દીકરો, બીજી રાખી નાર;
દહાડે કો દેખે નહીં, પ્રીછે નહિ કો પાર.
ઓખધી એ અંજન કરે, કરી નાંખે છે કાક;
માઝમ રાતે માનવી, ઠીક બનાવે ઠાક.

ચોપાઈ.

નિત્ય જક્ષણી તેને ખાય, ઉદય થયે સજીવન થાય;
માટે ત્યાં પ્રીતે પરવરો, પ્રસન્ન જઇ જક્ષણીને કરો.

જા વચન થયું માહરૂં, કહ્યું કરશે જક્ષણી તાહરૂં;
તાહરો આગળ વધશે ધર્મ, એનું એ ભોગવશે કર્મ.
આજ્ઞા માગી મહિપત વળ્યો, કહ્યો ઠામ તે પંથે પળ્યો;
આવી જક્ષણી હાથ ત્રિશૂળ, કોપે તેનાં કહાડે મૂળ.
અલ્યા કોણ તું આવ્યો અહિં, હાથ ચઢયો તું જઇશ જ કહિં:
આયુષ પરવાર્યું તાહરૂં, કર્મ જોરાવર છે માહરૂં.
જીવતો તુજને જાવા નહીં દેઉં, પાર વાત પૂછીને લેઉં;
ક્યાંથી આવ્યો કોણ જ ગામ, સાચું કહે રે તારૂં નામ.
છે સાહુકાર કે જાતે ચોર, કોણ ઇષ્ટ ઇશ્વરનું જોર;
જુગતે વિક્રમે જોડયા હાથ, બોલ્યો તે શક્તિની સાથ.
પૂછો છો તો સુણજો તમો, ઉજેણીતણા આધપત અમો;
હરસિદ્ધ હુકમથી આવ્યો અહિં, માવડી તારા મોહોલજ મહિં.
શિવ મહાકાલેશ્વરનું જોર, વૈતાળ વીર તે જીત્યો ઘોર;
પરમારથ વસે મુજ પાસ, દયા દેવ વિપ્રનો દાસ.
પરદુઃખે મુજ સોંપું પ્રાણ, દુઃખભંજન તે મુજને જાણ:
એમ બોલ્યો વિક્રમ જ્યાહરે, જક્ષણી ત્યાં બોલી ત્યાહરે.

દોહરા.

કહે જક્ષણી રાય સુણ, જો જાણે પરદુઃખ;
તો આ વેળા આ ઘડી, ભાંગો મારી ભૂખ.
ભૂપત કહે તુને ભાવતું, મન મેલીને માગ;
રખે રાખતી ઓરતો, જુગતે રૂડી જાગ.
રૂધિર રાજા તું પા મુને, વળતું છેદું શીશ.
સંતોષ થઇશ હું એટલે, દુઃખભંજન તું દીશ;
મહેલ્યું કુંડું મુખ આગળે, નિસરી રૂધિરની વેલ;
છેદી હાથ ખાંડો કર્યો, થઇ રંગની રેલ.
પાયું પેટ ભરી ત્યાંહાં, રહ્યાં એકલાં અસ્ત;
હવે શીશ લઉં સામટું, વારૂ ગમે જે વસ્ત.
હાં હાં કહી કર ઝાલિયો, માગ માગ તું માગ;
આશા પૂરૂં તાહરી, પ્રગટયાં તારાં ભાગ્ય.

વચન વિક્રમ હાથે ધર્યું, વારૂં માગું વ્રત;
હૈત્ય ન કરશો જીવતો, પ્રીતે પમાડો અંત.
દુઃખભંજન દાવ આવિયો, કરવા નર પરકામ;
બાંધી મેલ્યાં છે બે જણાં, તે પહોંચાડું ઠામ.
વિક્રમ એક વૃક્ષે ચડ્યો, શિર આથમિયો સૂર;
હૈત દશાથી આવિયો, પાપતણો જે પૂર.
પુરૂપ જીવાડ્યો પલકમાં, નિમેખ જીવાડી નાર;
દીપકજ્યોત દીપાવિયાં, આવી જોગણી હાર.
કાયા કાપી કોડશું, સર્વ મળ્યો સંજોગ;
ભાવ ધરીને આપિયો, લે ભવાની ભોગ.
ભવાની લ્યો આ ભક્ષ કરો, વચન બંધાણી વેશ;
વણ જીવાડે વહી ગઇ, દેવી દક્ષણ દેશ.

ચોપાઇ.

પ્રગટ રૂપ પોતાનું કર્યું, વનિતા પ્રત્યે વચન ઉચર્યું;
રખે ચિંતા કરતાં કો આપ, મેળવું તમારાં મા ને બાપ.
હંકાર્યો વૈતાળજ વરત, રથ રઢિયાળો આણ્યો તરત;
રત્ન અમુલખ ભરિયાં ત્યાંહ, બાળક બેસાર્યાં તેમાંહ.
તે ઘડી તે વેળાએ તેણ, આવ્યો અધિપત શ્રીઉજ્જેણ;
ભદ્રા પાસે આવ્યો ભૂપ, હસતું મુખ રઢિયાળું રૂપ.
કસ્તુર મળ્યાનું શું એંધાણ, પ્રીછે કેમ તેને પ્રમાણ;
ડાબી કુખ કટીનો લંક, ઉજ્જવલ લાખું એને અંક.
રત્નસાગર કુંવર જો મળે, શે એંધાણે વળગાડે ગળે;
છટ્ટી આંગળી જમણે હાથ, દીઠી ડાબા પગને સાથ.
પ્રગટ પારખું એહ વતન, ખાય છીંક તો જડે રતન
કયાંથી મારા કર્મ જ માંહ, એવા પુત્ર મળે તે કયાંહ.
તે નારીને દીધી આશ, આવ્યા કસ્તુરશાને પાસ;
ભદ્રા જો મળે ભામની, કેમ ઓળખો તે કામની.
તે ઓળખવાનું કારણ કશું, અતુલ્ય તેજ તેની દેહ વસ્યું;
પદ્મ કર ડાબામાં સૂત્ર, બત્રીસ લક્ષણો પ્રસવે પુત્ર.

નર નારીને ત્રીજે તંન, મેળવ્યા એક મહીપત મંન;
ભામનિયે દીઠા ભરથાર, ચાલી હરખ આંસુની ધાર.
પુત્ર જેટલે દષ્ટે પડયો, ફાટી કંચુકી પાનો ચડયો;
છીંક આવી ને રત્ન જ પડયું, ઘણા હેતથી અચરત અડયું.
દૈત્ય ઘેરથી આણી આપ, તેડાવ્યાં તેનાં મા બાપ;
કુંવરી પ્હેલી આપીતી જેહ, તેના પિતાને આપી તેહ.
ઉપન્યો તેના મનમાં નેહ, કસ્તુરને પરણાવી તેહ;
રાજાએ તેડયો પ્રધાન, બહુ પેરે દીધાં સન્માન.
તારી જે ડાહી દીકરી, પરણાવ તે શેઠને સુંદરી;
મહારાજ કહો છો તો લીજિયે, કન્યાદાન કોડે દીજિયે.

છપ્પા.

જીવે તેને જોખ, રંક તે રાજા થાય;
જીવે તેને જોખ, નીચ જન ગંગા નહાય;
જીવે તેને જોખ, રોગી જન થાયે માતો;
જીવે તેને જોખ, ગુંગણો થાયે ગાતો;
જીવે તેને તો જોખ છે, સરવ વેદના વામશે;
કવિ સામળ કહે જન જીવતો, પ્રીતે ભદ્રા પામશે.
વાંઝણી પ્રસવે પુત્ર, મૂર્ખ પણ કવિ જન થાયે;
નીર ભરાય નવાણ, રંક શિર છત્ર ધરાયે;
વળે કોઇ દિન વેર, ઝેર વળી જાય જરૂરી;
ગુણિકા જેવી ગમાર, સતી તે થાય જ શૂરી;
એ રીત અનેક થયાં થશે, શાસ્ત્ર સાખ દે છે સહી;
સામળ કહે ઝાઝું શું કહું, જીવ ગયો આવે નહીં.
જિવતો પામે રાજ્ય, જીવતો પરણે નારી;
જિવતો બેસે અશ્વ, થાય જીવતો વેપારી;
જિવતો માંડે જગન, સુકીર્ત્તિ જીવતો સાહે;
જિવતો પહેરે નંગ, જીવતો લાણાં લાહે;
વહાલાંનો હોય વિજોગિયો, તે સંજોગી થાય છે;
પણ મુઆ કોઈ દેખે નહીં, સામળ ભટ ગુણ ગાય છે.

જીવે જો નિર્ધન, કોઇ દિન ધનને પામે;
જીવ જો દુઃખિ દેહ, વેદના કોઇ દિન વામે;
જીવે જો વાંઝિયો, કોઇ દિન પ્રગટે પૂત્ર;
જીવે જો કોઇ રાંક, સારૂં પામે ઘર સૂત્ર;
જીવતો નર ભદ્રા પામશે, મુઆ પછી કો નહિ મળે;
આ તકમાં તો ટાળો કરો, કોઇ દિવસ ઇશ્વર ફળે.

દોહરા.

કન્યાદાન રાજા કરે, પૂરણ ધરીને પ્રીત;
ગજ એક આપ્યો ગાજતો, રૂડી કીધી રીત.
બીજે મંગળ ઘોડલા, ત્રીજે મંગળ રથ;
ચોથું મંગળ વરતી રહ્યું, સર્વે સાર્યો અર્થ.
પરણી ઉઠ્યો પાટવી, ગડગડિયાં નિશાન;
દાન આપ્યાં કંઇ વિપ્રને, જાચક દીધાં લહાણ.
પ્રધાન પોહોંચાડણ મોકલ્યો, ત્રાંબાવટિયે જાઓ;
તેડો ત્રંબકસેનને, ગુણ હું કહું તે ગાઓ.
ઘણો ગર્થ તેં લુંટિયો, કીધી કુડી વાત;
વિક્રમસેનની આગળે, ખોટી ચાલી ખ્યાત.
પગે લાગીને પ્રીછવો, સોંપો સવાયો માલ;
પત્ર લખાવજો પામિયા, નહિ તો બેઠી ગાળ.
જોર કરે તો જુદ્ધ કરૂં, દેશ કરાવું ત્યાજ;
લક્ષ્મી લુંટી લો એહની, ભેળવો એનું રાજ.
લાવ લશ્કર લેખા વનું, અસંખ્ય અપરંપાર;
ડેરાં કીધાં દેખતાં, ત્રાંબાવટી નિરધાર.
હલહલ કરી હલકારડે, વેળાવટી છે આજ;
સમજીશ નહીં તો સેજમાં, લેશે તારૂં રાજ.
ત્રંબક ત્યાંથી નિસર્યો, મળિયો દેઇને માન;
પ્રીતે ઘેર પધરાવિયો, વિક્રમનો પરધાન.
સમૃદ્ધિ સરવે મોકલી, દંતકુંવરને ઘેર;
ગેબી નાદ ભુંગળ થયો, થઇ રહી લીલ લહેર.

કસ્તુર મળ્યો માબાપને, હેત પ્રીતની હોડ;
અરસપરસ કથા કહી, પહોત્યા મનના કોડ.

વિતક જે વરસ બારનું, આપ આપણી આથ;
કર્મ કથા માંડી કહી, સજ્જન સહુને સાથ.

ચાર નાર અતિ ચતુર છે, પ્રીતે લાગે પાગ;
ઉતાર્યા આનંદમાં, જેહ અનોપમ જાગ.

નવ ટુંકા નવ લાખના, રંગી સિંદુર વરણ;
મહિલા ઉતારી મહેલમાં, સાસુ સસરા શરણ.

ધન્ય અવતાર વિક્રમતણો, ધન્ય પરમારથ કામ;
ધન્ય કવી સામળ કહે, થયું નવ ખંડે નામ.

એવાં કામ નિત્ય કોટિધા, દુઃખહરતા નિશ દીશ;
જેને પ્રસન્ન પરમેશ્વરી, આદ્ય નિરંજન ઇશ.

કહે પૂતળી ભોજ સુણ, વિક્રમનો મહિમાય;
એવાં પરાક્રમ જો કરો, ધરો સિંહાસન પાય.

વિક્રમ મહિમા સાંભળે, આણી મનમાં ભાવ;
ટાઢો ઉંનો ચોથિયો, સ્વપ્ને નાવે તાવ.

એવું સાંભળી જે કરે, અન્ન વસ્ત્રનાં દાન;
મનવાંચ્છિત ફળ પામશે, મહા રૂદ્ર કેરાં માન.

પુરાણ પરમારથતણું, સુણે શિખે જે થાય;
વિજોગ ભાંગે તેહનો, આશા પૂરણ થાય;
મહિમા મોટો સાંભળે, પૂરણ થઇ પ્રસન્ન;
પુણ્ય ચાંદ્રાયણ વરતનું, રેવાનું દરશંન.

શ્રીગુર્જર ગુણનિધિ ભલું, લીલાલહેર વિલાસ;
પાછળ પરાં પવિત્ર છે, વેગણપુરમાં વાસ.

શ્રીગોડ માળવી વિપ્ર શુભ, વીરેશ્વર સુખ ધામ;
સામળજી સુત તેહનો, નિર્મળ રૂડું નામ.

તેહ શિષ્ય શ્રીગોડનો, ગુરૂ કૃપાથી જ્ઞાન;
ચરણરેણુકાવન્દને, દિવ્ય જ દીધાં દાન.

કવિ શ્રીસામળદાસને, તરતિમ તેડયો ત્યાંહ;
વીરેશ્વર જે વિશ્વ છે, જ્યોત જાગતી જ્યાંહ.
સિંહુજ ગામ શિરોમણી, શુભ સાહોદરા બ્રહ્મ;
સિંધુ સર્વે શાસ્ત્રના, જાણે સઘળા મર્મ.
કુળ શુદ્ધે કણબી વસે, લેખામાં લખ લાજ;
કાછિઓ કુળદીપક વડો, મનછસુત મહારાજ.
રખીદાસ રાજસ વડો, જશ કેરો રિદ્ધ રૂપ;
ગામાનંદ સુંધી તેહનો, ભાટ ભલેરો ભૂપ.
કીર્તિ કહી તે કવિતણી, ગુણિજન તેડયો ઘેર;
પૂરણ પરમારથ કરો, પ્રીત ધરીને પેર.
કાલિદાસ કવિયે કર્યું, સંસ્કૃતમાંહે સુજાણ;
કવિ સામળ કોડે કર્યું, પ્રાકૃતમાંહે પ્રમાણ.
ભાટ ચારણ બ્રાહ્મણ બહુ, કો માં દેશો ખોડ;
તમ કૃપાથી એહવું, જાગતે અક્ષર જોડ.
પિંગળ પાઠ પરઠું નહીં, રાગ ન જાણું રીત;
ભેદ ગુણ ભાળું નહીં, પીછું નહિ કો પ્રીત.
પગો પરવત જયમ ચઢે, કીડી છતે કુંજ;
તેમ હું તમ આગળ કવિ, જેમ ઘણા મૂલને ગંજ.
સામળ કહે સંસ્કૃતમાં, સમજણ નહીં સમર્થ;
વિવેક નહિ કો વેદમાં, અક્કલ ન આવે અર્થ.
શ્રોતા વક્તા સાંભળો, કહું તમને કર જોડ;
સામળ કહે સહુ બોલજો, જે જે શ્રીરણછોડ.
એમ કહીને પૂતળી, આપે ગઇ આકાશ;
એહ કથા પૂરણ હવી, કહે કવિ સામળદાસ.

ભદ્રાભામની સમાપ્ત.

સામળ રત્નમાળા.

અન્નપૂર્ણા માહાત્મ્ય વિષે.

જગત અન્ન આધાર, અન્ન દૈવત એ મોટું;
અન્ન વણ ન રહે જીવ, અન્ન વણ સરવે ખોટું;
દેવ દનુજ નર નાર, જીવે છે અન્નને જોરે;
અન્ન વિનાનું સર્વ, અતિ અંધારૂં ઘોરે;
પાલણ પોષણ પૃથ્વી વિષે, કર્તા રે કૃત ફૂરણા;
સામળ કહે છે સેવો સહુ, આદ્ય શક્તિ અન્નપૂરણા.
સિતા રામ તે એજ, એજ શ્રીરાધા કૃષ્ણ;
એ ઉમયા ને ઈશ, પંડિતે કીધું પ્રશ્ન;
એ રોહિણી ને ચંદ્ર, એજ બ્રહ્મા સાવિત્રી;
મંત્ર જંત્ર ને તંત્ર, એજ ગુણનિધિ ગાયત્રી;
અન્ન પૂર્ણા સૌની ઈષ્ટ છે, બુદ્ધિવંત જન બૂજશે;
સામળ કહે અન્ન આધારથી, સર્વે ડહાપણ સૂઝશે.
અન્નપૂર્ણા વડી માત, જગત જીવાડણ જાણી;
અન્ન વિના સઉ શૂન્ય, અન્ન વિણ જીવે ન પ્રાણી;
અન્ન વિના સુખ અલ્પ, અન્ન વિણ ચરણ ન ચાલે;
અન્ન વણ ભાવે ન ભક્તિ, અન્ન વણ મોજ ન માલે;
ઈશ્વર વહાલો નહિ અન્ન વણ, ગાન તાન ગુણ નવ ગમે;
સામળ સેવો અન્નપૂરણા, સકલ દુઃખ એથી શમે.

પેટ ભરવા વિષે.

પેટ કરાવે વેઠ, પેટ વાજાં વજડાવે;
પેટ ઉપડાવે ભાર, પેટ ગુણ સૌના ગાવે;
પેટ ભમે પરદેશ, પેટથી પાપ કરે છે;
પેટ કરે છે જાર, પેટ તો સત્ય હરે છે;

વળી સંચ પ્રપંચ અધિક કરે, પેટ કાજ નરકે પડે;
સામળ કહે સાચું માનજો, પેટ પાપ નરને નડે.
વિપ્ર પેટને કાજ, શાસ્ત્ર વાંચે ને શીખે;
વિચરી વળી વિદેશ, ભણેલા થઇને ભીખે.
વણિક પેટને કાજ, ચાહિને વહાણે ચડે છે;
મજુર ઉપાડે ભાર, ઘણા જન ઘાટ ઘડે છે;
વળી કાસદ કરે છે કાસદું, શિર કપાવી તસ્કર મરે;
કહે સામળ પેટને કારણે, કુલાચાર સૌ કો હણે.
પેટ ચડાવે વાંસ, પેટથી નરતક નાચે;
પેટ કાજ ગુણ ગાય, ઊંચ નીચાને જાચે;
પેટ કરે છળ કપટ, પેટ રણમાં રખડાવે;
પેટ કરે વિખવાદ, પેટ તો શીશ કટાવે;
ચોરી ચાડી ને ચાકરી, અધર્મ સૌ આખેટના;
સામળ કહે સાચું માનજો, પ્રપંચ પાપી પેટના.
કિયા નીચ ને ઊંચ, કિયા રોગી ને સાજા;
કિયા અબળ ને સબળ, કિયા દુર્બળ ને તાજા;
કિયા અજાણ ને જાણ, કિયા પથ્થર ને હીરા;
કિયા અજા ગજરાજ, કિયા વેરી ને વીરા;
જુઠા બોલા સાચા કિયા, નીચ બુદ્ધિ કરે નેટને;
સામળ કહે માન ગમાવિયા, પ્રપંચ પાપી પેટને.
પેટ કરાવે પાપ, પેટ પરદેશે કાઢે;
પેટ જ કરે પ્રપંચ, ચલાવે મારગ આડે;
પેટ કરે પાખંડ, પેટ વણ વાંકે દંડે;
પેટે સંકટ થાય, પેટ મહેનતમાં મંડે
સતી નારીને ગુણકા કરે, શા અવગુણ કહું શેઠના;
સામળ કહે છે સૌ જાણજો, પ્રપંચ પાપી પેટના.
કિયા ધડકણ ને ધીર, કિયા ગુણહિણ ને જ્ઞાતા;
કિયા કૃપણ ને કર્ણ, કિયા દંભી ને દાતા.
કિયા રંક ને રાય, કિયા અકરમી ઇંદર;
કિયા પાપી પુણ્યવંત, કિયા ચખહિણ ને ચંદર;

વળી અણપંડિત પંડિત કિયા, બેશી પારકે બારણે;
સામળ કહે માન ગમાવિયાં, કુડા પેટને કારણે.

કિયા દરિદ્રી દિવાન, કિયા કુરૂપ રૂપાળા;
કિયા યુધિષ્ઠિર જોર, કિયા ભિક્ષુક ભૂપાળા;
કિયા બુદ્ધિ બળવંત, કિયા ગદ્ધા ને ઘોડા;
કિયા કપૂત સપૂત, રામ લક્ષ્મણના જોડા;
નર નાર જાર ને સતી કિયાં, જાણે જેને વારણે;
સામળ કહે માન ગમાવિયાં, કુડા પેટને કારણે.

કઈ લછ ને અલછ, કઇ રંજિત ને રંગા;
કઈ રૂપહિણ ને રત્ન, કઇ ગંદી ને ગંગા;
કઇ મૃગનેણી નાર, કઇ વળી આંખે કાણી;
કઇ દાસી તો દેખિયે, રીઝવાળી કઇ રાણી;
એ લપોડશંખ લેખા વિના, દક્ષણાવંત વળી કહ્યા;
સામળ કહે કવિ કોવીદ પણ, પેટતણે વશ સઉ રહ્યા.

વિદ્યા વિષે.

સદવિદ્યાથી સુવર્ણ, શરણ સદવિદ્યા સત્યે;
સદવિદ્યાથી સ્વર્ગ, ભીખ ઊતારણ વિત્તે;
સદવિદ્યાથી સિદ્ધિ, પળે વચનો વર વાણી;
સદવિદ્યાથી રિદ્ધિ, જગતમાં સઘળે જાણી;
સદવિદ્યાને વંશ સર્વ છે, સદવિદ્યા ત્યાં શી મણા;
સામળ કહે સદવિદ્યા વિના, ભટકે ગુણહીણા ઘણા.

લક્ષપતી તો લાખ, દિઠા નિર્માલ્ય પ્રમાણે;
જાય રાયનું રાજ્ય, રૂપ પણ રહે ન ટાણે;
કુળ પણ હોય કલંકી, જોર જોતામાં જાયે;
જોબન પણ વહી જાય, વંશ નિર્વંશી થાયે;
નહિ રાજ ચોર કે અગ્નિ ભય, માગ મુકાવે બહુ થકી;
સત પુરૂષો મન માનજો, સદવિદ્યા છે શુભ સહુ થકી.

વિદ્યા મુકાવે માગ, પૂર્ણ જશ વિદ્યા પામે;
વિદ્યા શોભે વાન, નૃપતિ વિદ્યાને નામે;

વિદ્યામાંહિ વિવેક, વિમળ વિદ્યાથી વાણી;
વિદ્યાને વશ વિશ્વ, જગતમાં મોહિની જાણી;
સદ્‌વિદ્યા રત્નવિશાલ છે, વિદ્યાથી વડું નહિ કશું;
સદ્‌વિદ્યા આગળ ધન કશું, વિદ્યા વિહિન નર તે પશુ.

પંડિત આગળ મૂઢ, હંસ આગળ જ્યમ બગ્ગા;
પંડિત આગળ મૂઢ, કોકિલા આગળ કગ્ગા;
પંડિત આગળ મૂઢ, રાય આગળ જ્યમ રંકા;
પંડિત આગળ મૂઢ, સિંધુ આગળ જ્યમ ટંકા;
પંડિત પ્રાક્રમી પૂરા, પંડિત સઉ શિર મોર છે;
સામળ કહે પંડિત આગળે, મૂઢ તો ચાકર ચોર છે.

મૂરખને વાહન, પંડિત અડવાણો ચાલે;
મૂરખ મોતનમાલ, પંડિત ફુલમાળા ઘાલે;
મૂરખને બહુ માન, પંડિત કદી ગરીબ કહાવે;
મૂર્ખને અલખત મોજ, પંડિત ખડધાન્ય જ ખાવે;
પણ મૂરખ કાચ કથીર છે, દીસંતાં તો દિલ હરે;
પણ પંડિત રત્ન અમૂલ્ય છે, સામળ ઝવેરી પરીક્ષા કરે.

મૂરખને નહિ માન, મૂર્ખ ઝાઝામાં ઝુરે;
દે ન મૂર્ખને દાન, મૂર્ખમાં અક્કલ અધૂરે;
મૂરખ હલકો હોય, બહૂ ગુણવંતો બોલે;
મૂર્ખ ન લેખામાંહિ, નહીં પંડિતને તોલે;
જેમ હંસમધ્ય બગલાં પડ્યાં, કારણ શું જાણે કશું;
સામળ કહે છે સાચું કહું, વિદ્યા વિહીન તે નર પશુ.

પંડિત જોય વિદેશ, તોય જશથી જાણીતો;
પંડિત પ્રાક્રમ પૂર, મહીપતિનો માનીતો;
પંડિતને પરણામ, કરે જન સૌ કર જોડે;
પંડિતને સન્માન, માન અનમીનાં મોડે;
જે અગમ નિગમ છે ગુણ ઘણા, લક્ષ કોટિધા તે લહે;
છે વિદ્યા મોટી વિશ્વમાં, કવિ સામળ સાચું કહે.

વચન પાળવા વિષે દૃષ્ટાંતાલંકાર.

વચન કાજ હરિશ્ચંદ્ર, નીચ ઘર ભર્યું છે પાણી;
વચન એકને કાજ, કૃષ્ણે કુબ્જાને આણી;
વચન એકને કાજ, હરે હલાહલ પીધું;
વચન એકને કાજ, દેવ વર દૈત્યે લીધું;
શુભ ધર્મ કર્મ ને શર્મ સૌ, વચન જતાં તે વહિ ગયું;
કવિ સામળ ભટ સાચું કહે, વચન ગયું તો થઇ રહ્યું.

એક વચનને કાજ, રંક રાવણ થઇ બેઠો;
એક વચનને કાજ, બળી પાતાળે પેઠો;
એક વચનને કાજ, વેચિ હરિશ્ચંદ્રે નારી;
એક વચનને કાજ, પાંડવો હાર્યા પ્યારી;
વળી એક વચનને કારણે, ભડ પાંચે વનમાં ભમ્યા;
કહે સામળ વચનજ કારણે, સો કીચક સાથે શમ્યા.

બદ્દ કરે જે બાપ, વચન બદલીને બોલે;
બદ્દ કરે જે બાપ, ખોટું મુખ વાયક ખોલે;
બદ્દ કરે જે બાપ, આપને ખુબ વખાણે;
બદ્દ કરે જે બાપ, આપ આપ્યું ઘર આણે;
કરથી જિહ્વા ભલી કાપવી, મોત ભલું મહા મૂલ્યનું;
સામળ કહે ભુંડું સર્વથી, વચન જાય તૃણ તુલ્યનું.

વચન ન પાળ્યું જેણ, તેજ સુકૃત વ્રત હાર્યો;
વચન ન પાળ્યું જેણ, કમોતે તેને માર્યો;
વચન ન પાળ્યું જેણ, તેહ નર દૈવે દંડયો;
વચન ન પાળ્યું જેણ, તેહ શિર અગ્નિ મંડયો;
જો વચન વ્યર્થ જેનું થયું, તો દૈવત તેનું ગયું;
કવિ સામળ ભટ સાચું કહે, વચન ગયું તો થઇ રહ્યું.

પાળે વાયક શૂર, જેહ રણમાં બહુ ઝૂઝે;
પાળે વાયક સિદ્ધ, જેહને આગમ સૂઝે;
પાળે વાયક ભક્ત, કરે ઇશ્વર વશ આપે;
પાળે દાતા વચન, વૃષ્ટિ જેને પરતાપે;

વિદ્યામાંહિ વિવેક, વિમળ વિદ્યાથી વાણી;
વિદ્યાને વશ વિશ્વ, જગતમાં મોહિની જાણી;
સદવિદ્યા રત્નવિશાલ છે, વિદ્યાથી વડું નહિ કશું;
સદવિદ્યા આગળ ધન કશું, વિદ્યા વિહિન નર તે પશુ.

પંડિત આગળ મૂઢ, હંસ આગળ જ્યમ બગ્ગા;
પંડિત આગળ મૂઢ, કોકિલા આગળ કગ્ગા;
પંડિત આગળ મૂઢ, રાય આગળ જ્યમ રંકા;
પંડિત આગળ મૂઢ, સિંધુ આગળ જ્યમ ટંકા;
પંડિત પ્રાક્રમી પૂરા, પંડિત સઉ શિર મોર છે;
સામળ કહે પંડિત આગળે, મૂઢ તો ચાકર ચોર છે.

મૂરખને વાહન, પંડિત અડવાણો ચાલે;
મૂરખ મોતનમાલ, પંડિત ફુલમાળા ઘાલે;
મૂરખને બહુ માન, પંડિત કહી ગરીબ કહાવે;
મૂર્ખને અલખત મોજ, પંડિત ખડધાન્ય જ ખાવે;
પણ મૂરખ કાચ કથીર છે, દીસંતાં તો દિલ હરે;
પણ પંડિત રત્ન અમૂલ્ય છે, સામળ ઝવેરી પરીક્ષા કરે.

મૂરખને નહિ માન, મૂર્ખ ઝાઝામાં ઝુરે;
દે ન મૂર્ખને દાન, મૂર્ખમાં અક્કલ અધૂરે;
મૂરખ હલકો હોય, બહૂ ગુણવંતો બોલે;
મૂર્ખ ન લેખામાંહિ, નહીં પંડિતને તોલે;
જેમ હંસમધ્ય બગલાં પડયાં, કારણ શું જાણે કશું;
સામળ કહે છે સાચું કહું, વિદ્યા વિહીન તે નર પશુ.

પંડિત જોય વિદેશ, તોય જશથી જાણીતો;
પંડિત પ્રાક્રમ પૂર, મહીપતિનો માનીતો;
પંડિતને પરણામ, કરે જન સૌ કર જોડે;
પંડિતને સન્માન, માન અનમાનાં મોડે;
જે અગમ નિગમ છે ગુણ ઘણા, લક્ષ કોટિધા તે લહે;
છે વિદ્યા મોટી વિશ્વમાં, કવિ સામળ સાચું કહે.

વચન પાળવા વિષે દૃષ્ટાંતાલંકાર.

વચન કાજ હરિશ્ચંદ્ર, નીચ ઘર ભર્યું છે પાણી;
વચન એકને કાજ, કૃષ્ણે કુબ્જાને આણી;
વચન એકને કાજ, હરે હલાહલ પીધું;
વચન એકને કાજ, દેવ વર દૈત્યે લીધું;
શુભ ધર્મ કર્મ ને શર્મ સૌ, વચન જતાં તે વહિ ગયું;
કવિ સામળ ભટ સાચું કહે, વચન ગયું તો થઇ રહ્યું.

એક વચનને કાજ, રંક રાવણ થઇ બેઠો;
એક વચનને કાજ, બળી પાતાળે પેઠો;
એક વચનને કાજ, વેચિ હરિશ્ચંદ્રે નારી;
એક વચનને કાજ, પાંડવો હાર્યા પ્યારી;
વળી એક વચનને કારણે, ભડ પાંચે વનમાં ભમ્યા;
કહે સામળ વચનજ કારણે, સો કીચક સાથે શમ્યા.

બદ્દૂ કરે જે બાપ, વચન બદલીને બોલે;
બદ્દૂ કરે જે બાપ, બોટું મુખ વાયક બોલે;
બદ્દૂ કરે જે બાપ, આપને ખુબ વખાણે;
બદ્દૂ કરે જે બાપ, આપ આપ્યું ઘર આણે;
કરથી જિહ્વા ભલી કાપવી, મોત ભલું મહા મૂલ્યનું;
સામળ કહે ભુંડું સર્વથી, વચન જાય તૃણ તુલ્યનું.

વચન ન પાળ્યું જેણ, તેજ સુકૃત વ્રત હાર્યો;
વચન ન પાળ્યું જેણ, કમોતે તેને માર્યો;
વચન ન પાળ્યું જેણ, તેહ નર દૈવે દંડયો;
વચન ન પાળ્યું જેણ, તેહ શિર અગ્નિ મંડયો;
જે વચન વ્યર્થ જેનું થયું, તો દૈવત તેનું ગયું;
કવિ સામળ ભટ સાચું કહે, વચન ગયું તો થઇ રહ્યું.

પાળે વાયક શૂર, જેહ રણમાં બહુ ઝૂઝે;
પાળે વાયક સિદ્ધ, જેહને આગમ સૂઝે;
પાળે વાયક ભક્ત, કરે ઇશ્વર વશ આપે;
પાળે દાતા વચન, વૃષ્ટિ જેને પરતાપે;

પાળે જે વાયક પ્રેમથી, વેદે વિવિધ વખાણિયો;
સામળ વાયક સંભાળતાં, જશે જગતમાં જાણિયો.
વચન પાળે તે રાય, બાકી તો રાંડીરાંડો;
વચન પાળે તે શાહ, બાકી ગુણહીણો ગાંડો;
વચન પાળે તે વિપ્ર, ધર્મ સઉ ધાર્યો તેણે;
વચન પાળ્યું તે વીર, જગત જશ લીધો જેણે;
પાળે સદ્‌વાયક પ્રેમદા, પાંચે પૂરણ પક્ષણી;
સામળ કહે વચન ન સાચવે, લલના એજ કુલક્ષણી.

મોત વિષે.

કોઇ આજ કોઇ કાલ, કોઇ દિવસે કોઇ રાતે;
કોઇ જોબન, કોઇ વૃદ્ધ, બાળ જન જુવતી જાતે;
કોઇ તાવે તરફડી, આપઘાતે કોઇ મરતાં;
કોઇ ભોગ કોઇ રોગ, કોઇ તો સર્પ કરડતાં;
કોઇ વાસિ વિકાર કે હડકવા, કોઇ મમતે લડિને મુઓ;
પણ કાળ ન મૂકે કોઇને, સામળ કહે સમજી જુઓ.

કોઇ આજ કોઇ કાલ, કોઇ માસે ખટ માસે;
કોઇ વર્ષે દશ બાર, કોઇ પચીસ પચાસે;
કોઇ સાઠ સીત્તેર, કોઇ પોણોસો એંશી;
જે જાયું તે જાય, નથી રહેવાનું બેશી;
જે નામ તેહનો નાશ છે, ધર્મ જ એવો ધારવો;
કવિ સામળ કહે મૂરખ કરે, ગંદી દેહનો ગારવો.

ઘડી પલક કે પહોર, સાંજ સવાર કે વહાણું;
એ દીપક ઓલાય, ન આવે સાથે નાણું;
રહે ઘરમાં કે ગામ, દેશ પરદેશે પડશે;
જલ પરપોટો જેમ, એક દિન નિશ્ચે નડશે;
રાખી કોઇની રહેશે નહીં, દિવસ નક્કી નહિ દેહનો;
સામળ કહે કાચો કુંભ છે, તો ભરૂંસો શો તેહનો.

માત તાત ને મિત્ર, પુત્ર પરિવારજ પ્રૌઢા;
અસખત અપરંપાર, ઘણા હસ્તી ને ઘોડા;

સેવક સાથે શૂર, પરીપૂરણ પરતાપ;
બળવંતા બહુ બાહુ, છત્ર છાંયે છત છાપે;
અધિકાર અયુત લખ ઈંદ્રનો, ક્રોડ વાર શું કહું કથી;
પણ મોતથકી મૂકાવવા, સામળ કોઇ સમર્થ નથી.
જે જાયું તે જાય, ફૂલ ફૂલ્યું તે ખરશે;
ભર્યું તેહ ઠલવાય, ચઢ્યું તે તો ઉતરશે;
લીલું તે સૂકાય, નવું તે જૂનું થાશે;
આવરદા વશ સર્વ, કાળ સૌ કોને ખાશે;
જો કિન્નર જક્ષ ને રાક્ષસો, દેવ ગાંધર્વ ને દાનવી;
મઘવાદિક પણ મોતે મરે, કોણ માત્રમાં માનવી.

ગયા ઈંદ્ર કઇ ક્રોડ, ગયા બ્રહ્મા કઇ ભૂલ્યા;
ગયા કરોડો કામ, અડગ શૂરા પણ ડૂલ્યા.
ગયા દેવ દિગ્પાળ, ગયા માન્ધાતા મહિપત;
ગયા દિલિપ હરિશ્ચંદ્ર, ગયા છાકેલ છત્રપત;
વળી ગયા જનક ને જાદવો, જે વળી લાવ્યા જાહ્નવી;
સ્થિર થાવર કોઇ રહ્યાં નહીં, કોણ માત્રમાં માનવી.

ચિરંજીવી નહિ કોઇ, ગયા માન્ધાતા મહિપત;
ચિરંજીવી નહિ કોઇ, ગયા વહી અગણિત અહિપત;
ચિરંજીવી નહિ કોઇ, ગયા અધિકારી ઈંદ્ર;
ચિરંજીવી નહિ કોઇ, ગયા કઇ સૂરજ ચંદ્ર;
વળી ગયા રામ ને રાવણા, ગયા દેવ ને દાનવી;
સતવાદી સલક્ષણા ગયા, કોણ માત્રમાં માનવી.
પેસે અરણવ નીર, તીર ગંગાને બેસે;
ચઢે જો પર્વત મેર, કદી પાતાળે પેસે;
પર્વતમાંહિ પ્રવેશ, કરે આપે બહુ એકાંતે;
ઔષધ અમૃતાહાર, ભમે ભલભલા ભ્રાંતે;
કિંકર રાખે કઇ કોટિધા, સંચ પ્રપંચ ઘણા કરે;
સામળ કહે સૌ સાંભળો, મોત આવ્યે નિશ્ચે મરે.
જાય જોરાવર શરણ, પ્રીતે પાતાળે પેસે;
પેસે અરણવ નીર, મેરૂ માથે જઇ બેસે.

જાય શેષને શરણ, રવીરથ આગળ ચાલે;
મંત્ર જંત્રના જાપ, કરી મધવા સંગ માલે;
કદી સંચ પ્રપંચ કરે ઘણા, રવિ મંડળ આખું અટે;
પણ સામળ ભટ સાચું કહે, મરવાનું તો નહિ મટે.

રાખે લખ રખવાળ, લોહ પિંજરમાં પેસે;
અરણવ વિચ આસંન, વાળીને જો કોઇ બેસે;
વજ્ર ગુફા ગંભીર, માંહી કોરાવી માણે;
ઇંદ્રજાલ વિદ્યાય, જુગતથી જો વળી જાણે;
સંભાળી સાચવી સાંચરે, કોટિ જતન કોડે કરે;
જાળવતાં પણ જીવે નહિ, મોત આવ્યે નિશ્ચે મરે.

માત પિતાનો ભોગ, જોઘ વીરજ બંધાયું;
રૂધિર માંસ ને હાડ, શરીર તેનું સંધાયું;
નસો જળ નખ વાળ, સંગ લઇ સાંધા મેલ્યા;
પંચ ભૂતના ભાગ, લાગ ભમવાને ભેળ્યા;
મમતા માયા અહંકાર અતિ, વાયુરૂપ કોઇક વસ્યો;
સામળ જળ પરપોટો જથા, કહો ગર્વ તેનો કસ્યો.

મારૂં મારૂં કહે મૂઢ, કારમી કાયા માયા;
અજ્ઞાને આરૂઢ, અંધ થઇ ધંધે ધાયા;
આ મારૂં ઘરસૂત્ર, પુત્ર મારો પરણાવું;
ઘડપણ પાળે મને, આજ ભલિભાત ભણાવું;
પણ જેમ દીપક વશ છે વાયુને, કાચો કૂપો કાચનો;
સામળ કહે મૂઢ મમતા કરે, એવા શરીર અસાચનો.

કોઇ કહે આવ્યો તાવ, કોઇ કહે થયું કોગળિયું;
કોઇ કહે કરડયો નાગ, કોઇ કહે વાસી વળિયું;
કોઇ કહે વાધ્યો રોગ, કોઇ કહે શસ્ત્ર જ વાગ્યું;
કોઇ કહે મારી મૂઠ, કોઇ કહે પાપ જ લાગ્યું;
ઇશ્વર માથે લેતો નથી, જગતમાંહિ મહિમા જુઓ;
સામળ કહે સૌ સાંભળો, મોત આવ્યું તેથી મુઓ.

નાકે ન મુકે ભૂખ, દુઃખ નાકે નવ જાય;
નાકે ન મુકે ભોગ, રોગ નાકે પણ થાય;
નાકે ન મુકે તાવ, પાપ નાકે નવ છૂટે;
નાકે ન રહે લાજ, ચોર કે હાકમ લૂટે;
કદિ નાકે મોત મુકે નહીં, પ્રસવ્યો ત્યાંથી પાસ છે;
કવિ સામળ ભટ સાચું કહે, નામ સર્વનો નાશ છે.

સ્ત્રીના દોષ વિષે.

નારી નીચ સ્વભાવ, અજિત નવ જાયે હારી;
પર પુરૂષાસું પ્યાર, મરદને નાખ મારી;
વિહ્વલ ચિત્ત મન મદન, રૂદન કરતી વણુ વાંકે;
સાચી કોઇ ન દીઠ, જૂઠ અતિ આડે આંકે;
શિખામણ તેની સાંભળી, મનમાં તુરત ન માનિયે;
સામળ કહે કદી શાણી ઘણી, પણ પ્રમદા બુદ્ધિ પાનિયે.

સ્ત્રીચરીત્ર બહુ લાખ, નીચ મતિ જુગતે જોડે;
લાખ દિવસની પ્રીત, રીત રંજકમાં તોડે;
હસે વિના પ્રસ્તાવ, ભાવ હિણુ ભલપણ છંડે;
કઠણુ હૃદય વળી કુમતિ, મમત પોતાને મંડે;
વળી ગરજ પડે ગરૂવી ઘણી, સ્વામિ સાથ સમર્થ સદા;
વળી સહજ વાતમાં શાપ દે, કલંક વાત કહે કદા.

અતિ લાલચ ને લોભ, થોભ જુગતે જૂઠાનો;
આળસ નિદ્રા અંગ, રંગ હૃદયે રૂઠ્યાનો;
નિર્દય ન ગણે નેહ, દેહ મેલી મેલું મન;
શ્વસુર પક્ષ પર ખાર, ઘણો આહાર જુવતિ જન;
નિર્લજ રાખે નહિ નમ્રતા, જાતિ સ્વભાવે જાણવી;
વળી આપ મત્યે ડાહી ઘણી, અધિક નીચ ઉર આણવી.

મુખ ઉપર નહિ મૂછ, તુચ્છ દીસે નહિ ડહાડી;
કરે નીચનો સંગ, અંગ હીંડે ઉઘાડી;
નદી તળાવે જાય, ધાય પર મંદિર પેસે;
પરપુરૂપસું મગ્ન, નગ્ન થઇ નહાવા બેસે;

મુખ બિંદુ શ્યામ નાકે નથન, કથન જૂઠ જોતાં કહે;
ચિત્ત ચતુર પુરૂષ ચેતી જુઓ, માનનીસું મન કયમ રહે.
સ્ત્રી વશ સૂર્ય ને ચંદ્ર, ઈંદ્ર તરૂણી વશ જ્યારે;
સ્ત્રી વશ દેવ મહાદેવ, મોટિ માયા તે ત્યારે;
સ્ત્રી વશ રૂડા ગામ, સ્ત્રી વશ મુનિવર મોટા;
સ્ત્રી વશ સઘળી સૃષ્ટિ, છેક મોટા ને છોટા;
વશ વરતે નર સહુ તે તણે, જુવાની જ્યારે ઘણી;
કવિ સામળ કહે અજિત એ, તરતિખ ઘણી તરૂણી તણી.
ઘડિમાં આપે સૂખ, ઘડિકમાં દુઃખ દેખાડે;
ઘડિમાં ચાંપે ચરણ, ઘડિકમાં મરણ પમાડે;
ઘડિમાં ભોળવી લહે, ઘડિકમાં સરવશ આપે;
ઘડિ એકમાં કહે વીર, કંથ ઘડિમાં કરી થાપે;
વળી ઘડીએકમાં વિખ દિયે, પરણ્યો તજી પરસું રહે;
કવિં સામળ ભટ સાચું કહે, બુદ્ધિહીણી તે કયમ બિહે.
સ્ત્રીના વાંક હજાર, તોય તેને નવ હણવી;
ડહાપણ દેશ હજાર, તોય મૂરખમાં ગણવી;
સતી શિરોમણિ શુદ્ધ. તોય જશહીણી જારી;
હઇડે અધિકું હેત, તોય તે નાંખે મારી;
નારી અવગુણ ગણવા નહીં, ચતુર ન ગણવી ચુકવી;
સામળ કહે છે હણવી નહીં, માનનિ જિવતી મુકવી.
કૈકે માર્યા કંથ, કૈકે પરણ્યા પરહરિયા;
કૈકે ઉંચ અમીર, તજી કિંકર વર કરિયા;
કૈકે કુટુંબ પરિવાર, તજી ચિત્ત બીજે ચાલી;
કૈ મહિપતિને મેલિ, માનની ગમતે મહાલી;
કૈકે સાસુ નણંદ સંહારિયાં, માત પિતા મર્દન કર્યાં;
એ જુવતિ જાત છે જક્ષણી, જોર જોરાવરનાં હર્યાં.
ઉંચતણી અર્ધાંગ, નીચ નીચાને ન્યાળે;
ડંસ રાખે દિલ માંહિ, વેર કોઇક દિન વાળે;
પાપથી ન બિહે પલક, આપના પરિયા બોળે;
પોતે હોય પાંસરી, તરૂણિ તો પર્વત તોળે;

હઠ કરતી સાથ હઠે નહિ, પુત્ર પતી મા બાપની;
કામની કલંક ભરી ખરી, સામળ શાસ્ત્ર છે છાપની.

જન્મ સમે તે જનનિ, જુવતિ જોબનમાં જાણું;
ભોગ કાળ ભારજા, પેટ પુત્રી પરમાણું;
બહુ સગપણના બોલ, રૂપ માયા એ મહાલે;
અગમ રૂપ આકાશ, ક્ષિતીરૂપે ચિત્ત ચાલે;
આદ્ય શક્તિ એ આદિ તે, આગળ શું ડાહ્યા થવું;
છે કાળરૂપ એ કાલિકા, ત્યાંથી થયા તેમાં જવું.

લલનાને નહિ લાજ, સત્ય તેને નવ સૂઝે;
કરે ન રૂડું કાજ, પ્રભૂને પણ નવ પૂજે;
શ્યામાને શી શર્મ, ધર્મ કે ધ્યાન ન ધારે;
નારીને નહિ જ્ઞાન, હોડ કરતી નવ હારે;
કામનિ આંખે દેખે નહીં, જાણે નહિ દિન જામની;
સામળ કહે સૂજ પડે નહીં, કામાતુર જે કામની.

નારી તે તો નીચ, ન રહે પોતાને ધર્મે;
નારી તે તો નીચ, કલંક ચઢાવે કર્મે;
નારી તે તો નીચ, પતિવ્રતપણું ન પ્રીછે;
નારી તે તો નીચ, અન્ય નરને જે ઇચ્છે;
નીચમાં નીચ તે નારિયો, પર નર સાથે પ્રીતડી;
સામળ નારી સમસ્તની, રૂડી નહિ કો રીતડી.

નીચ નમેરી નાર, પિયુને મારી નાંખે;
ખાધું પીધું ખરિ ખાંત, સ્નેહ સગપણ નવ સાંખે;
વિનતાનો વિશ્વાસ, કરે તે જડ જન જાણો;
નારી ન ગણે નેહ, રંક કે ન ગણે રાણો;
સઉ નાર સતી છે સાધવી, સ્નેહ સ્વામી સાથે સદા;
પણ દુસ્મનપણું તે દાખવે, કલંક કહિએ જો કદા.

રાખે બહુ રખવાળ, પાળ લોઢાની બાંધે;
મેલે અરણુવમાંહિ, સહસ્ર પ્રપંચે સાંધે;

ઓઝલ કરે અનેક, વિવેકે વનિતા રાખે;
પલક ન મેલે પુંઠ, ભલપણે ભાષા ભાખે;
નર શૂર પૂર સંગ્રામમાં, ત્રાસે નહિ રિપુ તાપથી;
તે સ્ત્રીને રાખી નવ શકે, રહે નારી નિજ આપથી.

સ્ત્રીની બુદ્ધિ કુબુદ્ધિ, સવળાનું અવળું ધારે;
રિપુને રાખે શરણ, મિત્રને મરડી મારે;
કુલહીણો કે કપુત, જુવતી તેનો જશ જાણે;
દાતા દિલ દરિયાવ, તેના અવગુણ ઉર આણે;
મૂરખ કેશ જે મહિપતી, સ્ત્રીસું વાત કરે છાનિયે;
સામળ કહે સ્ત્રી હોય સાધવી, પૂર્ણ બુદ્ધિ પણ પાનિયે.

રામા ન જુએ રૂપ, નહિ વિદ્યા કે વાણી;
જાત ભાત નવ જુએ, પરાક્રમ કે નહિ પાણી;
ન જુએ કુળ ક શીળ, નહીં પંડિત કે પૂરો;
નહિ ભિક્ષુક કે ભૂપ, નહીં કાયર કે શૂરો;
વિદ્યા વનિતા ધન વેલડી, ચપળ ગમે ત્યાં જઈ ચડે;
જે પાસ વસે ત્યાં પ્રીતથી, ફોકટ ફાંદામાં પડે.

પંડિત કેરી નાર, મૂરખસું મોજો માણે;
કુળવંતાની નાર, નીચને પુરૂષ પ્રમાણે;
જરવંતાની જુવતિ, વાણોતર સાથ વળુંધે;
નરપતિ કેરી નાર, ગમાર ગોલાશું ગંધે;
શૂરા કેરી જે સુંદરી, કાયરને કાયા દિયે;
સામળ સ્વભાવ શ્યામાતણો, બુદ્ધિહીણ તે કયમ બિયે.

સ્ત્રીના પેટમાં વાત, છેક તો ન રહે છાની;
કરે ઉજ્જાડ બધું ગામ, હોય જો મનની માની;
સ્ત્રીને છાની વાત, કહે તે મૂરખ માનો;
સ્ત્રીને છાની વાત, કહે તે શાણો શાનો?
સ્ત્રી આગળ છાની વાત તે, જગ બધે જાહેર થશે;
સામળ કહે સ્ત્રી વિશ્વાસથકી, અનર્થ વધતો વાધશે.

સ્ત્રીના પેટમાં વાત, રહે ન ભલી કે ભુંડી;
સ્ત્રીએ જાણી જો વાત, દેશમાં વાગે ડુંડી;
સ્ત્રીને છાની વાત, કહે તો કાળજ ખૂટયો;
સ્ત્રી સાથે એકાંત, કરે તો રામ જ રૂઠયો;
પ્રમદાએ બહુ નર પરભવ્યા, મમતે કઇને મારિયા;
અનમી શૂરા અહંકારિ પણ, હોડ હઠીલા હારિયા.
ઇંદ્રે અહલ્યા નાર, ભોગવી ભારે ભૂપે;
શિવજી સમો સમર્થ, રિઝયો ભિલડીને રૂપે;
પારાશર પુણ્યવંત, મુનિ મચ્છગંધા માણી;
ચંદ્ર સરખો ચતુર, ભુલ્યો ગોરાણી જાણી;
હરિ હર રાજા રાજેંદ્ર પણ, પ્રમદા દેખી બહુ પડયા;
સામળ કહે સાધક સિદ્ધ નર, નારીએ સઉકો નડયા.
સીતા સતી સ્વરૂપ, રણે રાવણ રોળાવ્યો;
દ્રુપદી દેવી દયાળિ, કુરૂકુલ નાશ કરાવ્યો;
રૂડી રેણુકા રૂપ, ઠીક નહિ બુદ્ધિ ઠરાવી;
નક્ષત્રિ અવની એહ, વાર એકવીશ કરાવી;
કૈયાકિચક સ્ત્રીથી મુઆ, હોડ કોડ સઉ હારિયા;
સામળ શૂરા પૂરા સઉ, માનનિયે બહુ મારિયા;
એવા લાખ કરોડ, કૂળવંતાને કળિયા;
કૈયાકિચક શત ભ્રાત, એક ચિતામાં બળિયા.
કૃષ્ણ જગતકર્તાર, જુવો કુબ્જાને વરિયો;
કપટે આવ્યો કામ, જગત તેમાં શો કરિયો;
ભામનિયે સૌને ભોળવ્યા, દેવ મુનિ ને દાનવી;
સામળ કહે જીત્યા દેવતા, કોણ માત્રમાં માનવી.
નારીને વશ નાથ, બુદ્ધિ તેની તો બાળો;
નારીને વશ નાથ, કર્મમાં અક્ષર કાળો;
નારીને વશ નાથ, મરદ જીવતો તે મૂઓ;
નારીને વશ નાથ, હડકવા તેને હૂઓ;
નારીને વશ જે નાવલો, અધમ કામમાં એ અડયો;
સામળ કહે એમાં શું વળ્યું, પરાક્રમે નરકે પડયો.

કામનીને વશ્ કંથ, તોલ પણ ન રહે તેનો;
કામનીને વશ કંથ, જગતમાં જશ નહિ જેનો;
કામનીને વશ કંથ, પુણ્યની પેર ન પ્રીછે;
કામનીને વશ કંથ, ઉપાસન એક ન ઇચ્છે.
કામનીને વશ જે કંથડો, પતિજ તેની નવ પડે;
સામળ કહે છે સત્ય માનજો, જશ તેને તો નવ જડે.

મૂરખનો સરદાર, જેહ ધન જુગટે ખૂએ;
મૂરખનો સરદાર, પરાયું પાપ જ ધૂએ.
મૂરખનો સરદાર, ભૂતનું સાધન સાધે;
મૂરખનો સરદાર, શિવ વિણ અન્ય આરાધે;
જન મૂરખનો સરદાર જે, પ્રભુ ભજતાં આળસ કરે;
સામળ કહે મહિપતિ મૂર્ખનો, નારી નેહ હ્રદે ધરે.

નારી વશ જે નાવ, તેની બુદ્ધિનું બુડયું;
નારી વશ જે નાંવ, તેહ ભુંડામાં ભુંડું;
નારી વશ જે નાવ, રાય પણ રાંડ સરીખો;
નારી વશ જે નાવ, પુરૂપ પણ પશૂ પરીખો;
નારીને વશ જે નાવલો, દુ:ખિયો દીસે દેહનો;
સામળ કહે જીત્યો સુંદરી, અફળ જન્મ તો એહનો.

જુવતી જીત્યો જેહ, તેહ જોખમમાં જાણે;
જુવતી જીત્યો જેહ, તેહ પાપી પરમાણે;
જુવતી જીત્યો જેહ, કરે નહીં સુકીત કોડે;
જુવંતી જીત્યો જેહ, હારી બેસે તે હોડે;
જન જે જુવતીએ જીતિયો, ગણતિમાંથી તે ગયો;
સામળ કહે સ્યામાજીત નર, તરણાથી હળવો થયો.

સ્રીનાં વખાણ વિષે.

મળે કામની કંથ, પ્રથમ તો લજ્જા પામે;
મળે કામની કંથ, નેણ તે નીચાં નામે;
મળે કામની કંથ, સ્નેહનાં વાયક સૂઝે;
મળે કામની કંથ, જોર જોબનનું ઝૂઝે;

જ્યાં મળે કંથ ને કામની, હાવ ભાવ મનમાં ભરે;
પકડે તે તરૂણી તોલ ત્યાં, સામળ કહે શોભા ધરે.

રામા રત્નની ખાણ, જાણ એ રંભા રૂડી;
ધરે સોળ શણગાર, હાર કંઠે કર ચૂડી;
શોભે જળહળ ગેહ, દેહ કોમળ શુભ સાજી;
શોભા કેરૂં સદન, વદન હસી રાખે રાજી;
ભડ ભોજ કરણ વિક્રમ અને, હરિશ્ચંદ્રની હારના;
પંડીત ચતુર પુર પાટવી, નૃપતિ નેટ પણ નારના.

જે ઘરમાં ઘરનાર, દામ ઊધારે દેશે;
જે ઘરમાં ઘરનાર, પિંડ પિત્રી પણ લેશે;
જે ઘરમાં ઘરનાર, તોજ મેણું શિર ટળશે;
જે ઘરમાં ઘરનાર, માન માણસમાં મળશે;
ઘરનાર જેહને ઘર હશે, શોભિત શાહ સરસ જસો;
ઘરનાર વિના નર નિર્બળો, શાહ તોય તસ્કર તસો.

નાર વિના નર રંક, સંગ રાખે નહિ કોઇ;
નાર વિના નર ચોર, જોર જર બેસે ખોઇ;
નાર વિના નર નિર્બળ, સબળ રાખે નહિ સંગે;
નાર વિના નર દીન, હીનસુખ એકલ અંગે;
ચતુરા વિણ ચાલે નહીં, જગતમાંહિ રહે જ્યાહરે;
સામળ કહે છે શ્યામા કશી, તજે જગત તો ત્યાહરે.

જોબનમાં દે રંગ, સંગ સુખ ટાઢક તનની;
વાલપણે કરી વાત, મટાડે પીડા મનની;
સુખ દુઃખમાં સમ ભાગ, રાગ રૂડે ગુણ ગાતી;
ચતુરા ચિત્ત હરનાર, સાર ઉરમાં મદમાતી;
વળી વૃદ્ધપણે સેવા કરે, દેખ્યાથી દિલ દુઃખ ટળે;
એ અંત કાળ અળગી નહિ, બહુ સ્નેહે સાથે બળે.

રાખે કંથની રીઝ, કામ કરવા દિલ દાસી;
પિયુ ઘર કામ પ્રધાન, હોય મધુરી મુખહાસી;
કંદ્રપ વેળા કામ, ખરૂં દિલ રિઝવે ખાંતે;
વેલી સેવામાંહિ, ઘણી રૂપાળી ઘાટે;

પતિવ્રતપણું પાળે ઘણું, નર ઉપર દિલ નેહનું;
કવિ સામળ કહે શોધી મળે, તરૂણી નામ જ તેહનું.
નારી તેનું નામ, કરે સ્વામીની સેવા;
નારી તેનું નામ, દીલથી જાણે દેવા;
નારી તેનું નામ, દુઃખ સુખ ઘટતાં લહિયાં;
નારી તેનું નામ, સ્વામીના અવગુણ સહિયા;
વળિ નારી જે નમી ચાલશે, નારી સફળ ફળે ફળે;
જીવે ત્યારે જશ કીર્તિ લે, અંતકાળ બાંહે બળે.
નારી દેખી નર લાખ, ભોળવાણા કઇ ભટક્યા;
જોગી મૂક્યા જોગ, કઇક સંન્યાસી સટક્યા;
સિદ્ધ તજી સિદ્ધાઇ, બ્રહ્મચારી કઇ ભમિયા;
પંડિત તજી પુરાણ, રંગ રામાસું રમિયા;
વળિ વ્રત મૂક્યાં કઇ વરતિયે, વગોવ્યો વેપ વેરાગિયે;
સઉ સ્ત્રી સુખમાંહી શમી ગયા, તરૂણી ન તજી ત્યાગિયે.

પશૂ ચરે છે તરણ, રહે છે રણમાં રમતાં;
નર નારીની જોડ, ભાળિયે સાથે ભમતાં;
ઉડે પંખી આકાશ, જુઓ તેનું પણ જોડું;
કોણ ઉંચ કે નીચ, ગધેડું કે કાં ઘોડું;
સુર અસુર નાગ કિન્નર વિષે, દેવી નાગણ દાનવી;
મન ગર્દ કર્યા છે મેરિયે, કોણ માત્રમાં માનવી.

નાર વિના નર રંક, દામણો દીસે દેહે;
નાર વિના નર રંક, દિસે ગુણહીણો ગેહે;
નાર વિના નર રંક, નહીં ધન ધીરે કોય;
નાર વિના નર રંક, હરી પૂજન નવ હોય;
નિર્બળ છે નર નારી વિના, ભોગ કશા તે ભોગવે;
અવગુણ અદકા અયુતેગણા, જુવતી વણ નર જોગવે.

નારી નરનું અંગ, સુખ દેયણ કર સેવા;
ભળે પુણ્યમાં ભાગ, લાભ જશ લાખો લેવા;
શ્યામાથી સંતાન, ધર્મ બુદ્ધિ તે ધારે;
પ્રગટે પુત્ર સપૂત, કુળ ઇકોતેર તારે;

કુળ શુદ્ધ મળે જો કામની, સ્વામીને સુખ દે સતી;
હું એમ વિચારૂં આપથી, પુણ્યવંત તેનો પતી.

માનનિ મોટે મૂલ્ય, મહા માયા એ મોટી;
જિતવા ઇચ્છે જેહ, તેહની ખાંતજ ખોટી;
સ્વર્ગ મૃત્યુ પાતાળ, ભેદ ભારત જે ભણિયા;
ઊંચ નીચ ને અમિર, સર્વ જુવતીએ જણિયા;
સ્ત્રી ખરા રત્નની ખાણ છે, મોટી પુરૂષથી પ્રીછજો;
સઉ શાસ્ત્ર શાક્ષી સામળ કહે, અંતરમાં સઉ ઇચ્છજો;

નિર્મળ મનની નાર, સ્વામિને સ્વર્ગ પમાડે;
જુવતી જોબનમાંહિ, રીઝથી રંગ રમાડે;
ઢાંકે કૂળ કલંક, સરસ ચલવે ઘરસૂત્ર;
વધે તેહથી વંશ, પ્રસવે પૂત્ર સુપુત્ર;
વળી હોય સતી શુભ સાધવી, પુન્યવંતિ તે પારખી;
છે નીચ કોઇકજ નારિયો, સ્વભાવે સઉ નહિ સારખી.

ભિક્ષુક અને રાજ કન્યાનો સંવાદ.

બ્રાહ્મણ—હું કુશકા તું શાળ, શિયાળ હું તો તું સહિયે;
હું પડતર તું ક્ષેત્ર, પટંતર એવો કહિયે;
હું કથીર તું કનક, કૂપ હું તો તું સિંધુ;
હું આગિયો તું અરુણ, હું તારો તું ઈંદુ;
હું કીડી કુંજર તુલ્ય તું, કયાં પાષાણ ઝવેરડી;
પટ ફટરે રાજકુમારિકા, દીપક લેઈ કુવે પડી.

રાજકન્યા—જ્યમ ગૌતમ અહલ્યા, જ્યમ સીતા ને રામ;
જ્યમ રૂકમણિ ને કૃષ્ણ, કહું જ્યમ રતિ ને કામ;
જ્યમ તારા ને વાળિ, જ્યમ નળ ને દમયંતી;
જ્યમ પાંડવ પંચાળિ, ચંદ્ર રોહિણિ ગુણવંતી;
વળિ જેમ વસિષ્ઠ અરૂંધતી, જેમ રન્નાદે ને રવી;
ત્યમ તું વર ને હું કન્યકા, કહી ગયા મોટા કવી.

બ્રાહ્મણ—મારે માગવી ભીખ, સદાવ્રત તું તો આપે;
હું જાચું જન નીચ, કષ્ટ તું કઇનાં કાપે;

હું ચોળું તન રાખ, તું તો સોને શોભાવે;
મારે જીરણ વસ્ત્ર, તું તો પટકુળ ઓપાવે;
વળી હું તો ફરૂં છું કાસદું, તું ચડી સુખપાલે ફરે;
ફટ ફટરે ઘેલી ગોરડી, વિપ્ર ગરીબને ક્યમ વરે.

રાજકન્યા–જ્યમ બીબું ને ભાત, છઠી અક્ષર જ્યમ છાપે;
જ્યમ અરણવ મર્જાદ, વજન તોલા મણ માપે;
રાત દિવસ જે રીત, જેમ વાદળ ને તડકો;
જેમ પવન આકાશ, ઘડી પાણીવળ પલકો;
આવરદા આખી સૃષ્ટિની, સુખ દુઃખ ટાળ્યાં નવ ટળે;
હું ભામનિ ને ભરથાર તું, નાકે મારગ નહિ મળે.

બ્રાહ્મણ–ન ગમ્યો કોઈ નરેશ, ગમ્યો ન પ્રતાપિક પૂરો;
ન ગમ્યો કરમી કોઈ, ગમ્યો નહિ સામદ શૂરો;
ન ગમ્યો કોઈ વણીક, ગમ્યો નહિ નૌતમ નાગર;
દાતા કે દેશાઈ, ગમ્યો નહિ સુમતી સાગર;
કો ન ગમ્યો ગામ ગરાસિયો, ન ગમ્યો મેહેવાસી તને;
પ્રધાન પાટવી પરહરી, ખોળી કાઢ્યો તેં મને.

ઘડા જેવડું રત્ન, છેક રહેશે ક્યમ છાનું;
તમે કહ્યો પ્રતિ બોલ, તેહ હું તો ક્યમ માનું;
તમ માટે મુજ જીવ, જરૂર જોતામાં જાય;
તારે શીર કલંક, દેશમાં દર્શિત થાય;
જો મુજને હોય મરાવવો, પરવશ પડવું તાહરે;
અરે હાણ અને હસવું થશે, જગત જાણશે જ્યાહરે.

રાજકન્યા–ઇશ્વરકેરી આણ, નામ લેવા દેઉં તારૂં;
તારૂં પડે જ્યાં થુંક, મળે રૂધિર ત્યાં મારૂં;
કુદૃષ્ટિ તુજને જુએ, ચક્ષુ બે તેનાં કાહું;
વાટે નખ દે દુઃખ, વેધી તેનું શિર વાઢું;
જો કદાપિ જિવ જોખમ થશે, ભક્તિ તારીમાં હું ભળું;
હાકમ પટેલ હાજર છતાં, શરીર તુજ સાથે બળું.

કવિ–રામા ન જુએ રૂપ, જુએ નહિ કુળ કે કાયા;
ભામનિ ન જુએ ભૂપ, મળે જ્યાં મનની માયા;

જુવતી ન જુએ જાત, જુએ નહિ પંડિત પૂરો;
ન જુએ ઉંચ અમીર, તથા સતવાદિ શૂરો;
કામનિ તો કામાતુર જુએ, કે મન માને કામની;
વળિ જાય નિમિષમાં નીસરી, ભુંડી હોય જે ભામની.

રૂડી રાજકુમારિ, હિંચે હીંચોળા ખાટે;
પરિમળ પુષ્પો પાન, પોઢતી પલંગ પાટે;
સજે શોળ શણગાર, ઝવેરે જુગત જડાવે;
ખમા ખમા કહે ખલક, લક્ષધા લાડ લડાવે;
તેવી તરૂણીનું તો જુઓ, વિપ્ર સાથ મનડું વસ્યું;
ભિક્ષા માગી ભોજન કરે, કહે સામળ કારણ કશું.

લે કામિનીની કેડ, વગર મોતે તે મરશે;
લે કામિનીની કેડ, હરખ હિત હારદ હરશે;
લે કામિનીની કેડ, જીવ જર જશ તે જાશે;
લે કામિનીની કેડ, અધિક અતિ અનર્થ થાશે;
દુઃખ દેશે કે દેડાવશે, મરશે કે તે મારશે;
જે કેડ કામિનીની લહે, સામળ હોડે હારશે.

સુરા પિયે જે નાર, જુએ વનવાડી સરવર;
જાત્રામાં નિત્ય જાય, તેહ સાથે પરઘર નર;
વાલાં અતિ વાજિત્ર, ગાન ઉપર દિલ દોડે;
અતિ ચપળાઈ ચિત્ત, હાંસ અતિ માણે મ્હોડે;
જાતિ લોભી અને લાલચી, અતિ નિઃશંક પરઘર મટે;
સામળ કહે કુળ શુદ્ધ કામની, એ લક્ષણથી ગુણ ઘટે.

જુવાનીના જોર વિષે.

જેને જુવાની જોર, પુન્યની વાત ન પ્રીછે;
જેને જુવાની જોર, ઈશ અર્થે કંઈ નહિ ઇછે;
જેને જુવાની જોર, પરસ્ત્રી ઉપર પ્રીતિ;
જેને જુવાની જોર, રૂડી નવ રાખે રીતિ;
છે જોર જુવાની જેહને, અંધ તે આડે આંક છે;
સામળ કહે ચૂકયા ચતુર નર, વણ બુદ્ધિનો શો વાંક છે.

હસ્તી જોબન હોય, જ્યારે મદમાતો મહાલે;
અશ્વનું જોબન હોય, મશાલા ચરી જ્યાં ચાલે;
ભેંશનું જોબન હોય, ભલો જ્યારે ભાદરવો;
નરનું જોબન હોય, પુત્ર દોલત તન .નરવો;
રાજાનું જોબન રાજ્ય છે, પરિપૂરણ સમરથપણું;
કામનિનું જોબન કંથ છે, સામળ કહે શું કહું ઘણું.

કંઇ જોબનમાં જોર, રૂડી રામાશું રમિયા;
કંઇ જોબન જશવંત, ભાગ્યશાળી થઇ ભમિયા;
કંઇ જોબન જર કાજ, જુઠ કરતાં નવ જોયું;
કંઇ જોબન જશ લીધ, ધર્મ કરી પાપજ ધોયું;
કંઇ જોબનમાં જીતી ગયા, હરામી હોડે હારિયા;
જોબનમાં તે જિવતા રહ્યા, કંઇ માયાએ મારિયા.

કંઈ જોબનને જોર, જગતમાં બનિયા જોગી;
અડસઠ તીરથ અટન, ભાવ ભરપૂરે ભોગી;
કંઇ જોબનને જોર, પ્રસિદ્ધિ પામ્યા પ્રાણી;
કંઇ જોબનને જોર, ભણ્યા વિદ્યા રસ વાણી;
જે સત્ય અસત્ય ભુંડું ભલું, જોબનમાં સ્થિર થાય છે;
સામળ કહે જોબન જોરમાં, વેગે જન વહિ જાય છે.

રમઝમ કરતી રંભ, રહે પાળી ને પોષી;
થયાં શિથિલ ગુણ ગાત્ર, દેશ જન કે હશે ડોશી;
હતું જોબનનું જોર, જાર ગુણ તેના ગાતા;
પડી ગયા પછી દંત, મોટપદ કહે સઉ માતા;
વાંકા અંબોડા વાળતી, શુભ શણગાર ધરે સહૂ;
ધોળે કેશે કર લાકડી, બુઢ્ઢી થઇ દીઠી બહૂ.

ધોળા થાશે કેશ, ડાડી કહેવાશે ડોશી;
વિપરિત થાશે વેષ, તનૂ પાળી ને પોષી;
થરથર ધ્રુજશે થૂળ, નમી જાશે એ નેણાં;
પડે દેહમાં વેહ, વદાશે વિપરિત વેણાં;
વળી લીંટ ચુશે બહુ નાકથી, બેય કાન બેરા થશે;
સેવો પ્રભુને સામળ કહે, જોબન જોર ઝટ વહી જશે.

જેમ વાદળની છાંય, ચાર પળનો છે ચટકો;
મનમાં ચેતો મનુષ્ય, ખરો રાખીને ખટકો;
રાખ્યું તો નહિ રહે, રૂપ ને જોબન રૂડું;
વૃદ્ધ થઇ જશે વેષ, કલંક રહે તે બહુ કુડું;
છે કોણ રંક કે રાણિયો, રૂપ વૃદ્ધ ને બાળનું;
સામળ કહે રાખ્યું નવ રહે, સર્વ ચવેણું કાળનું.

સદ્ગુણદુર્ગુણ વિષે.

ઇંદ્રવારણાં હોય, કોઇ ખાંતે નવ ખાય;
આવળકેરાં ફૂલ, તેથિ શિવ નવ પૂજાય;
આકળકેરાં નીર, તૃષા તેથી નવ ભાંગે;
બગલા ઉજ્જવલ હોય, હંસને કામ ન લાગે;
દેખાય ફરા મોતી સમા, આભ્રણ નવ ઓપે અશાં;
કવિ સામળ કહે સાંખી જુઓ, ગુણ વિણ રૂપ કહો કશાં.

કામ ક્રોધ ને લોભ, મોહ માયા નવ મંડે;
અહંકાર અભિમાન, છક્ક છળ ભેદજ છંડે;
પરધન ને પરનાર, તજે પરનિંદા પ્રીતે;
સત્ય સાથ સંબંધ, રજોગુણ રાખે રીતે;
દે દાન માન સન્માન શુભ, પરમારથ પ્રીતે કરે;
જો ગૃહસ્થમાં ગુણ એટલા, તો ઇકોતર ઉદ્ધરે.

પ્રતિદિન પ્રાતઃકાળ, સ્નાન સંધ્યા શુભ સેવા;
ગંગાજળ સમ ગણે, પિતા માતા ગુરૂદેવા;
ગાય વિપ્રનાં વૃંદ, તુળસી પીંપળને પૂજે;
જીભે આઠે જામ, સત્યની વાણી સૂજે;
ભોજન કરાવી ભોજન કરે, યથાશક્તિ દાતા દયા;
સામળ સદ્ગુણી ગૃહસ્થ તે, સહજમાંજ સ્વર્ગે ગયા.

લોભીને પ્રિય લોભ, જારને વહાલી જારી;
સુમને વહાલું દ્રવ્ય, પુરૂષને વહાલી પ્યારી;
શૂરને વહાલું શસ્ત્ર, મૂરખને મૂર્ખ વખાણે;
રાગીને પ્રિય રાગ, જોગી જોગીને જાણે;

ગુણ સાથે ગુણ જેના મળે, તો ત્યાં પૂરણ પ્રીત છે;
કહે સામળભટ સઉ માનજો, એજ અનાદી રીત છે.

છાનું ન રહે પુન્ય, રહે નહિ છાની છત્યે;
છાનું ન રહે ખૂન, છાની ન રહે ગુણ ગત્યે;
વિદ્યા છાની ન રહે, રહે નાહ છાની પ્રીતી;
છાનો ન રહે શૂર, રહે નહિ છાની રીતી;
દાતા જુઝાર જ્ઞાની ગુણી, વ્યસન વાદ વિદ્યા વિધી;
વળિ દાન માન સનમાન શુભ, ન રહે સિદ્ધિ રિધી.

છાની ન રહે છેક, રીત ભુંડી કે રૂડી;
ઘરમાં કરિયે ગુહ્ય, દેશમાં વાગે ડુંડી;
છાનો ન રહે પુરૂપ, શૂર કાયર કે દાતા;
છાનું ન રહે છીદ્ર, ભ્રાત ભગની કે માતા;
વળી વિદ્યા છાનિ નહિ રહે, લિલા લેહેર લક્ષ્મીતણી;
કદિ છાનું પાપ રહે નહીં, ખોદી ઘાલ પૃથ્વી ખણી.

નમે આપને જેહ, સમધા તેને નમિયે;
દમે આપને જેહ, તેહને દશધા દમિયે;
પાય આપને નીર, દૂધ તેને તો દઇએ;
કરે આપણો ઘાત, જીવ તેનો તો લઇએ;
ઘાસે આપણને દામ દશ, જર ઝાઝો દઇએ સહી;
જે ગુણ અવગુણ નહિ જાણશે, પિત્રિ પિંડ લેશે નહીં.

રાજાને તે સાલ, ફૂટાયો ભાઇ ફૂટે;
એક પ્રજાને સાલ, ભૂપ વણ વાંકે લૂંટે;
વેપારીને સાલ, પટંતર પટકુળ નાંખે;
પૂરૂં પુરૂપને સાલ, ભામની ભુંડું ભાંખે;
શ્યામાને સાલ જ સોકયનું, મૂરખને વિદ્યાતણું;
જે નર નવ માને નારને, સ્ત્રીને સાલે તે ઘણું.

જેમ મચ્છને નીર, જેમ વહ્નીને વાયુ;
જેમ ભક્ત ભગવાન, જેમ જીવતને આયુ;

જેમ સતીને નાવ, જેમ જાચકને દાતા;
જેમ લોભીને લછ, જેમ બાળકને માતા;
પ્રીતિ અનેક એવી વિધે, બહુ પ્રકાર બૂઝે બહુ;
કવિ સામળભટ સાચું કહે, લેણ દેણ લે છે સહુ.
નાગો નવ લૂંટાય, સુમે નવ દાન અપાય;
સાચો નવ દંડાય, ક્ષમાધર કદી ન કપાય;
વૈદ જુએ શું નાડ, નિરોગી જેની કાયા;
ગુણિકાથી ન ઠગાય, મેલિ જેણે જગમાયા;
મૃત્યુ પણ મારી નવ શકે, આયુપ છતાં આપને;
જમથી પણ નર્ક નખાય નહિ, સામળ નર નિષ્પાપને.

ભલે જ જાયો જન, જેથિ સુખ પ્રાણી પામ્યા;
ભલે જ જાયો જન, જેથિ દુનિયાં દુઃખ વામ્યાં;
ભલે જ જાયો જન, દાનદાતા કહેવાણો;
ભલે જ જાયો જન, સદા સદ્‌ગુણી ગણાણો;
જનનીએ જંન ભલે જણ્યા, શૂર પૂર દાતા ભગત;
સામળ તે ભલે જ જનમિયા, જેથી સુખ પામ્યું જગત.

ધન્ય તેહની માત, પુન્ય ઉપર જો પ્રીતી;
ધન્ય તેહની માત, જેહ ઘર રૂડી રીતી;
ધન્ય તેહની માત, જેહ સદાવ્રત આપે;
ધન્ય તેહની માત, પરાયાં કષ્ટ જ કાપે;
ધન્ય ધન્ય તો માતા તેહની, દરીદ્રતા કવિની દળે;
કહે સામળ તે સાથી વડો, બાકી બીજા બહુ મળે.

ધિક્ક માતાની કૂખ, કરી ચોરી કે ચાડી;
ધિક્ક માતાની કૂખ, અકલ ફેલાવી આડી;
ધિક્ક માતાની કૂખ, દુઃખ દુનિયાંને દેતા;
ધિક્ક માતાની કૂખ, જગતમાં અપજશ લેતા;
સામળ કહે શિદને જનમિયા, ભુંડિ વાત ભાવે ભણ્યા;
વનિતા ન રહી, શે વાંઝણી, લપોડશંખ જેણે જણ્યા.

સાસૂકેરૂં કલંક, પાપણી વહુ પ્રકાશે;
કુમિત્ર મિત્ર કલંક, વિશ્વ સઘળામાં વાસે;

શેઠતણું જ કલંક, મુની વાણોતર ખોલે;
કંથતણું જ કલંક, બુદ્ધિહીણી સ્ત્રી બોલે;
આપણે કામ દેખાડિયો, કલંક બોલે આપણું;
સામળ કહે તેનું પરખિયે, પ્રથમથી જ લુચ્ચાપણું.

હાસથકી બહુ હાણ, હાસથી ગરૂઆ ગાંજે;
હાસથી હોય કલેશ, હાસથી ભવન જ ભાંજે;
હાસથી રૂઠે રાય, હાસથી હીમ્મત હારે;
હાસથકી જશ જાય, હાસ વણ મોતે મારે;
હસવાથી હુંશ પહોંચે નહીં, હસે ખોડે લાગે ખરી;
સામળ કહે શાણા સમજજો, કરશો નહિ કદિ મશ્કરી.

સામળ રત્નમાળા સમાપ્ત.

નિષ્કુળાનંદ.

સ્વામીનારાયણ સંપ્રદાયનો સાધુ–એનાં કાવ્યો ગુજરાતી ભાષામાં ઘણાં છે–એ કાઠીઆવાડમાં આવેલા ગઢડામાં રહેતો હતો. સંવત ૧૮૭૭ માં હૈયાત હતો.

ધીરજાખ્યાન.

કડવું ૧ લું–રાગ ધન્યાશ્રી.

સુખના સિંધુ શ્રીસહજાનંદજી, જગજીવન કેહ જગવંદજી;
શરણાગતના સદા સુખ કંદજી. પરમ સ્નેહી છે પરમાનંદજી.

ઢાળ.

પરમ સ્નેહી સંત જનના, છે ઘણા હેતુ ઘનશ્યામ;
દાસના દોષ ટાળવા, રહે છે તૈયાર આઠે જામ.
અનેક વ્યસનથી લીયે ઉગારી, કરી પળે પળે પ્રતિપાળ;
પરદુ:ખ દેખી નવ શકે, એવા છે જો દીનદયાળ.
નિજ દાસ ને દુશ્મન જન, ઘડી ઘડી રે ઘાત કરે ઘણી;
ક્ષણું ક્ષણુંએં ખબર ખરી, રાખે છે હરિ તે તણી.
જેમ પડે જનને પાંસરૂં, તેમ કરે છે એ કૃપાનિધી;
સુખ દુ:ખ ને વળિ સમ વિષમે, રાખે છે ખબર બહુ વિધી.
જેમ પાળે જનુની પુત્રને, બહુ બહુ કરી જતંન;
એમ જાળવે નિજ જનને, બહુ ભાવે કરી ભગવંન.
આ જગમાં જીવને વળી, હરિસમ હેતુ નહિ કોય;
પરમ સુખ પામે પ્રાણધારી, એમ ચિંતવે શ્રીહરિ સોય.

જે દુઃખે થાય સુખ જનને, તે દે છે દુઃખ દયા કરી;
જેહ સુખે દુઃખ ઉપજે, તે આપે નહીં કેદી હરી.
જેમ અનેક વિધીની ઔષધી, હોય અતિ કડવી કસાયલી;
દર્દહારિ દિયે દર્દીને, ટાળવા વ્યાધિ બહાર માંહેલી.
કુપથ વસ્તુ કેદી નહીં દિયે, ખાવા તે ખોટે મસે કરી;
નિષ્કુલાનંદ એમ નિજ જનની, સાહે કરે છે શ્રીહરી.

કડવું ૨ જું.

આગે અનેક થયા હરીજનજી, તેને આવ્યાં બહુ વિઘ્નજી;
સમજી વિચારી કર્યાં ઉલ્લંઘનજી, ભાવશું ભજ્યા શ્રીભગવંનજી.

ઢાળ.

ભજ્યા ભગવાન ભાવશું, સોબત કરી શીર સાટ;
લાલચ મેલી આ લોક સુખની, લીધી અલૌકિક વાટ.
તે ભક્ત પ્રહ્‌લાદ પરમાણિયે, જાણિયે જદુ જનક જે દેવ;
વિભિપણ અમ્બ્રિપ આદી, ભજ્યા હરી તજી બીજી ટેવ.
શિબી વળી સુધન્વા, ઋભુ ને રતિદેવ કહીએ;
નળ મુદ્‌ગળ મોરધ્વજ, હરિશ્ચંદ્ર હરીજન લઇયે.
શુક નારદ ને સનકાદિક, જડભર્ત જાજલી જાણિયે;
અરૂણી વળી ઉપમન્યુ, ખરા ખપવાળા એ વખાણિયે.
ઉંડું વિચારી અંતરમાં, જાણી લીધું જેમ છે તેમ;
ખાટ થોડી ને ખોટ ઘણી, એ મારગે ચલાય કેમ.
અલ્પ સુખ સંસારનું તેમાં, દુઃખનો નહિ પાર;
જેમ ધાંખે ખાયે ધંતુર નર, તેમાં નાવે સુખ નિરધાર.
એવું સુખ જોઇ આ જગતનું, જેનું માન્યું નહીં ક્યાં મન;
તજ્યું સુખ ત્રિયા તન ધનનું, કરવા પ્રભુને પ્રસન્ન.
મોટાં દુઃખને મટાડવા, કસી કમર કરડાઇ કરી;
છતિયે કે જઇએ જીવથી, પણ એ દુઃખમાં નાવીએ ફરી.
એવો આગ્રહ જેણે આદર્યો, કરી અંતરે ઉંડો વિચાર;
નિષ્કુલાનંદ એવા જનની, શ્રીહરી કરે છે સાર.

કડવું ૩ જું.

શુભ મતી સુણો સહુ સુખની વાતજી, હરી ભજતાં રહેવું રાજી રળિયાતજી;
સુખ દુઃખ આવે જો તેમાં દિન રાતજી, કોઇ કચવાઇ ન થાય કળિયાતજી.

ઢાળ.

કળિયાત ન થાયે કોઇ દિને, રહે મનમાંય તે મગન;
દુઃખ પડતાં આ દેહને, દિલગીર ન થાય કોઇ દીન.
વણ તોળી વિપત માંહે, વળી ધરવી અંતરે ધીરને;
સદાય ન હોય સરખું, હોય સુખ દુઃખ શરીરને.
તેમાં કાયરતા કોર કરી, હઇયે હિમ્મત રૂડી રાખવી;
મોળી વાતને મુખથી, વળી ભૂલે પણ નવ ભાંખવી.
જેમ શૂરો જુવે શરીરના, ઘણા ઘણા લાગેલ ઘાવ;
તેમ તેમ મકલાય મનમાં, વળી મૂછે નાખે તાવ.
ઘણે દુઃખે મુખ ઉજળું, રહે શૂરવિરનું સદાય;
અલ્પ દુઃખે અણોસરો, રાત દિવસ રહે હૃદયામાંય.
મુખથી મોટી વારતા, કષ્ટ સહ્યાવિના ન કહેવાય;
ભીડ પડયામાં ભળ્યો નથી, ત્યાં સુધી જાંખપ્ય ન જાય.
શૂરા સંતનું સરખું કહિયે, તન ઉપર એક તાન;
એ મરે, એ સુખ પરહરે, કરે અળગું અંગ અભિમાન.
સંકટના સમુહ માંહે, દિલે દિનતા આણે નહીં
ચડયો રહે કેફ ચિત્તમાં, તેને સમ વિસમ ગણતી સહી.
ઇચ્છે સંકટ આવવા, જેમાં સાંભરે શ્રીઘનશામ;
નિષ્કુલાનંદ એ ભક્ત કહિયે, નારાયણના નિષ્કામ.

કડવું ૪ થું.

જેનાં કસાણાં કસોટીમાં તનજી, તે તે થયા નર નિરવિઘ્નદ
સુખ દુઃખ પડયે ન મુંઝાય મનજી, કાચું માને સાચું કસણી વીનદ

ઢાળ.

કાચું માને કસણીવિના, સાંધાણું માને છે સાર;
ફરી ન થાયે ફેરવણી, એવો ઉંડો ઉરે વિચાર.

જેમ કુંભાર કસે મૃત્તિકા, વળી કાષ્ટને કસે સુતાર;
દરજી કસે દુકુલને, લોહને કસે છે લુહાર.

જેમ શીલાટ શિલાને કસી કરી, વળી રૂડું આણે તેમાં રૂપ;
એમ કસાય છે જન હરીના, ત્યારે થાય છે શુદ્ધ સ્વરૂપ.

જાણો જેમ શોધાય છે સુવર્ણ, તે કનક કુંદન થાય છે;
રૂડી રીતે રૂપું શોધતાં, જાણે ચોખી ચાંદી કહેવાય છે.

રૂપ રંગ ને રૂડાપણું, મૂલ તોલમાં વધે વળી;
તેહ શોધ્યાથી સહુ સમજો, વધી કીમત સઘળી.

વળી જેમ બીજી ધાતુને, ગાળી બાળે મેલ માંયથી;
તેને તોલે જે ભેગે ભરી, અન્ય ધાતુ આવતી નથી.

જેમ પરિયટ પટકે પટને, વળી દિયે મુશળનો માર;
ત્યારે મેલ માંહલો, નવ રહે રતિ નિરધાર.

જેમ મજીઠને ખાંડે ખરી, રૂડી રીતશું રંગરેજ;
ચળકે રંગે આવે ચટકી, વળી તેમાં તે આવે તેજ.

એમ ભક્ત ભગવાનના, આવ્યે કષ્ટ શોધાય આપ;
નિષ્કુલાનંદ એ ભક્તનો, વળી વાધે અધિક પ્રતાપ.

પદ ૧ લું. રાગ રામગ્રી.

ભક્ત થાવું રે ભગવાનનું, છે જો કઠણ કામ;
સુખ સર્વે સંસારનાં રે, કરવાં જોઇયે હરામ. ભક્ત૦

દેહ-ગેહ-દારા દામનું, મેલવું મમતા ને માન;
એમાંથી સુખ આવે એહવું રે, ભૂલે ન પડે ભાન. ભક્ત૦

વિપત આવે વણ વાંકથી, તે તો સહેજે શરીરે;
ઉપહાસ્ય કરે આવી કોય રે, તેમાં રહે દઢ ધીરે. ભક્ત૦

ખુની ન થાય ખમે ઘણું, એવા સહેજ સ્વભાવે;
નિષ્કુલાનંદ એવા ભક્તનો, જશ જુગો જુગ કહાવે. ભક્ત૦

કડવું ૫ મું.–રાગ ધન્યાશ્રી.

જેને થાવું હોય હરી ભક્તજી, તેને ન થાવું આ દેહમાં આસક્તજી;
વળી વિષય સુખથી રહેવું વિરક્તજી, તેહ સુખ સારૂં આ જગે છે જક્તજી.

ઢાળ.

જક્ત સુખમાં ન જળવું, વળી વિષય સુખને સ્વાદ;
શુદ્ધ ભક્ત શ્રીહરીતણા થાવું, જેવા જન પ્રહ્‌લાદ.
પ્રહ્‌લાદ ભક્ત પ્રમાણિયે, જાણિયે જગ વિખ્યાત;
હિરણ્યકશિપુ સુત હરીજન, કહું કયાધુ જેની માત.
ગર્ભવાસ માંહેથી ગુરૂ કર્યા, મુનિ નારદને નિરધાર;
નિશ્ચે કર્યું હરી ભજશું, તજશું સુખ સંસાર.
પછી પ્રહ્‌લાદજી પ્રસવ્યા, વળી વીત્યાં વરસ સાત;
ત્યારે તાતે તેડાવીને, કહી નિજકૂળ રીતભાત;
આસુરી વિદ્યા આપણી, તમો પઢો કરી બહુ પ્રીત;
વિબુધ વામ વિષ્ણુ થકી, તો થાઓ અતિશે અજીત.
ત્યારે પ્રહ્‌લાદે પરીક્ષા કરી, આ તો દીસે છે અસૂર;
મારે એને કેમ મળશે, એમ વિચાર્યું વળી ઊર.
મારે ભજવા ભગવાનને, તજવી વિષય સુખની આશ;
દેહ-ગેહ-દારા-દામથી, અતિ થાવું છે ઉદાસ.
એહ વાત અસૂરને, વળી નહીં ગમે નિરધાર;
મારે મારે એને નહીં મળે, એવો કર્યો ઉર વિચાર.
પણ હમણાં તો એને હા કહું, વળી ના કહેવાયે કેમ;
પછી નિષ્કુલાનંદના નાથનું, થશે જેમ ધાર્યું હશે તેમ.

કડવું ૬ ઠું.

ત્યારે પ્રહ્‌લાદ કહે પિતા સારૂંજી, ભણીશ જેમાં ભલું થાશે મારૂંજી;
એટલું વચન માનીશ તમારૂંજી, એવું સુણી સુતથી તેડયા અધ્યારૂજી.

ઢાળ.

અધ્યારૂ સંડામર્ક જે, તેને કહે છે એમ ભૂપાળ;
ભણાવો એને વિદ્યા આપણી, જાઓ તેડી બેસાડો નિશાળ.
પ્રહ્‌લાદ બેઠા પછી પઢવા, લખી આપ્યા આસુરી અંક;
તેને તર્ત ટાળી લખ્યા, નારાયણ થઇ નિઃશંક.

જેમ કુંભાર કસે મૃત્તિકા, વળી કાષ્ટને કસે સુતાર;
દરજી કસે દુકુલને, લોહને કસે છે લુહાર.
જેમ શીલાટ શિલાને કસી કરી, વળી રૂડું આણે તેમાં રૂપ;
એમ કસાય છે જન હરીના, ત્યારે થાય છે શુદ્ધ સ્વરૂપ.
જાણો જેમ શોધાય છે સુવર્ણ, તે કનક કુંદન થાય છે;
રૂડી રીતે રૂપું શોધતાં, જાણે ચોખી ચાંદી કહેવાય છે.
રૂપ રંગ ને રૂડાપણું, મૂલ તોલમાં વધે વળી;
તેહ શોધ્યાથી સહુ સમજો, વધી કીમત સઘળી.
વળી જેમ બીજી ધાતુને, ગાળી બાળે મેલ માંયથી;
તેને તોલે જે ભેગે ભરી, અન્ય ધાતુ આવતી નથી.
જેમ પરિયટ પટકે પટને, વળી દિયે મુશળનો માર;
ત્યારે મેલ માંહલો, નવ રહે રતિ નિરધાર.
જેમ મજીઠને ખાંડે ખરી, રૂડી રીતશું રંગરેજ;
ચળકે રંગે આવે ચટકી, વળી તેમાં તે આવે તેજ.
એમ ભક્ત ભગવાનના, આવ્યે કષ્ટ શોધાય આપ;
નિષ્કુલાનંદ એ ભક્તનો, વળી વાધે અધિક પ્રતાપ.

પદ ૧ લું. રાગ રામગ્રી.

ભક્ત થાવું રે ભગવાનનું, છે જો કઠણ કામ;
સુખ સર્વે સંસારનાં રે, કરવાં જોઇયે હરામ. ભક્ત૦
દેહ-ગેહ-દારા દામનું, મેલવું મમતા ને માન;
એમાંથી સુખ આવે એહવું રે, ભૂલે ન પડે ભાન. ભક્ત૦
વિપત આવે વણ વાંકથી, તે તો સહેજે શરીરે;
ઉપહાસ્ય કરે આવી કોય રે, તેમાં રહે દઢ ધીરે. ભક્ત૦
ખુની ન થાય ખમે ઘણું, એવા સહેજ સ્વભાવે;
નિષ્કુલાનંદ એવા ભક્તનો, જશ જુગો જુગ કહાવે. ભક્ત૦

કડવું ૫ મું.—રાગ ધન્યાશ્રી.

જેને થાવું હોય હરી ભક્તજી, તેને ન થાવું આ દેહમાં આસક્તજી;
વળી વિષય સુખથી રહેવું વિરક્તજી, તેહ સુખ સારૂં આ જળે છે જક્તજી.

ઢાળ.

જક્ત સુખમાં ન જળવું, વળી વિષય સુખનો સ્વાદ;
શુદ્ધ ભક્ત શ્રીહરીતણા થાવું, જેવા જન પ્રહ્લાદ.
પ્રહ્લાદ ભક્ત પ્રમાણિયે, જાણિયે જગ વિખ્યાત;
હિરણ્યકશિપુ સુત હરીજન, કહું કયાધુ જેની માત.
ગર્ભવાસ માંહેથી ગુરૂ કર્યા, મુનિ નારદને નિરધાર;
નિશ્ચે કર્યું હરી ભજશું, તજશું સુખ સંસાર.
પછી પ્રહ્લાદજી પ્રસવ્યા, વળી વીત્યાં વરસ સાત;
ત્યારે તાતે તેડાવીને, કહી નિજકૂળ રીતભાત;
આસુરી વિદ્યા આપણી, તમો પઢો કરી બહુ પ્રીત;
વિમુખ વામ વિષ્ણુ થકી, તો થાઓ અતિશે અજીત.
ત્યારે પ્રહ્લાદે પરીક્ષા કરી, આ તો દીસે છે અસૂર;
મારે એને કેમ મળશે, એમ વિચાર્યું વળી ઊર.
મારે ભજવા ભગવાનને, તજવી વિષય સુખની આશ;
દેહ-ગેહ-દારા-દામથી, અતિ થાવું છે ઉદાસ.
એહ વાત અસૂરને; વળી નહીં ગમે નિરધાર;
માટે મારે એને નહીં મળે, એવો કર્યો ઉર વિચાર.
પણ હમણાં તો એને હા કહું, વળી ના કહેવાયે કેમ;
પછી નિષ્કુલાનંદના નાથનું, થશે જેમ ધાર્યું હશે તેમ.

કડવું ૬ ઠું.

ત્યારે પ્રહ્લાદ કહે પિતા સારૂંજી, ભણીશ જેમાં ભલું થાશે મારૂંજી;
એટલું વચન માનીશ તમારૂંજી, એવું સુણી સુતથી તેડયા અધ્યારૂજી.

ઢાળ.

અધ્યારૂ સંડામર્ક જે, તેને કહે છે એમ ભૂપાળ;
ભણાવો એને વિદ્યા આપણી, જાઓ તેડી બેસાડો નિશાળ.
પ્રહ્લાદ બેઠા પછી પઢવા, લખી આપ્યા આસુરી અંક;
તેને તર્ત ટાળી લખ્યા, નારાયણ થઇ નિઃશંક.

ત્યારે સંડામર્કે કહે સમજીએ, ભાઇ એ નહીં આપણું કામ;
એ છે વેરી આપણા, તેનું ન લખવું નામ.
ત્યારે પ્રહ્‌લાદ કહે પાપી જનના, હશે શત્રૂ શ્રીભગવાન;
મારે તો સદા એ મિત્ર છે, આદ્ય અંતે મધ્યે નિદાન.
ત્યારે સંડામર્કે એમ સમજ્યા, છે આ વાતમાં વિવાદ;
એમ કહી ઉપેક્ષા કરી, ત્યારે કહે છે બાળકને પ્રહ્‌લાદ.
મરી જાવું સૌને મુરખો, શીદ ચડો છો બીજે તોર;
ભજો શ્રીભગવાનને, તજો બીજો શોરબકોર.
જેને ભજે જગ જીતી જાયે, અને થાય સુખિયા સદાય;
તેને તજી બીજું બોલે જેહ, તેહ કૃતઘ્ની કહેવાય.
અમૂલ્ય તન જેણે આપિયું, આપ્યો સર્વે સુખનો સમાજ;
તેને ભજિયે ભાવે કરી, તો સરે તે સઘળાં કાજ.
ત્યારે બાળક સૌ બોલિયાં, જેમ કેહશો તેમ કરશું;
નિષ્કુલાનંદનો નાથ ભજતાં, ન થાયે અમારૂં નરસું.

કડવું ૭ મું.

એવો સુણી બાળકનો બોલજી, સંડામર્કે કર્યો મન તોલજી;
આ તો વાત ચડી ચગડોલજી, ત્યારે કહ્યું રાયને મર્મ ભર્મ ખોલજી.

ઢાળ.

ખોલી મર્મ ખરૂં કહ્યું, પ્રહ્‌લાદ તમારો તન;
તે તો ભક્ત છે ભગવાનનો, એ મેં જોઇ લીધું રાજન.
આસુરી વિદ્યા એની જીભે, ભૂલે પણ ભણશે નહીં;
બીજા બાળકને બગાડશે, વળી અવળો ઉપદેશ દઇ.
માટે આડી રખાવો એની આજથી, જે ન ચડે બીજે ચેન;
કુળ આપણામાં કોણે ન કર્યું, એવું આદર્યું છે એણે કેન.
ત્યારે હિરણ્યકશિપુ કહે પ્રહ્‌લાદને, આવી અવળાઇ તું કાં કરે;
નાની વયમાં નિઃશંક થઇ, કાં કરે કોઇથી નવ ડરે.
આપું રાજ તુંને આજથી, અન્ન ધન સર્વે સમાન;
ત્રણ લોકમાં કહ્યું તાહરૂં, કોઇ મોડી શકે નહીં માન.

પ્રહ્લાદ કહે મહાપાપરૂપ, મુને ગમતો નથી એહ ગેલ;
ભજતાં શ્રીભગવાનને, મુને સમું લાગે છે સેહેલ.
ત્યારે હિરણ્યકશિપુ બોલ્યો હાકલી; માગી લે છે મુખે શિદ મોત;
માનતો નથી માહેરૂં, મરી જાઇશ તું તારા સોત.
ત્યારે પ્રહ્લાદ કહે બોલવું, તેનો કરવો વિચાર;
તુંને તારે મને મારિયો, તેથી પામ્યો છે તું હાર.
ત્યારે હિરણ્યકશિપુ કહે કોપ કરી, તુંને હણીશ મારે હાથ;
તારી રક્ષા કેમ કરશે, નિષ્કુલાનંદનો નાથ.

કડવું ૮ મું.

કહે હિરણ્યકશિપુ કોય છે લ્યાં સેવકજી, મારી મુકાવો આની તમે ટેવજી;
આણે તો આદરિયું અવળું છેકજી, એવું સુણી ઉઠયા અસુર અનેકજી.

ઢાળ.

અસુર ઉઠી આવી કહે, રાય જેમ કહો તેમ કરિયે;
રાય કહે આને મારો જીવથી તો, આપણ સર્વે ઉગરિયે.
અસુર કુલ કાનનનો, કાપનાર આ છે કોઠાર;
જેમ મહા અરણ્યને અલ્પ અગ્ની, વળી બાળી કરે છે છાર.
માટે મારો એના થકી, વડો થાશે વળી વિનાશ;
જેમ ઝીણો કણુકો ઝેરનો, કરે કલેવરનો નાશ.
કાળ છે આપણા કુળનો, તમે જાણી લેજો જરૂર;
માટે એને જો મારિએ તો, સૌ ઉગરીએ અસૂર.
માત તાત સુત ભ્રાતનો, વેરી લીએ વાલાનો વેશ;
એથી સુખ આવે નહીં, આવે કઠણ કષ્ટ કલેશ.
માટે એને તમે જરૂર મારો, માં વિચારો બીજી વાત;
છેલી આજ્ઞા એજ છે, કરો એનાં દિલની ઘાત.
એવું સુણી અસૂર નર, સૌ તર્ત થયા તઇયાર;
મારો મારો સૌર કરે, અઘ ભર્યા નર અપાર.
નમેરી ને નિર્દયા, વળી પાપના પુંજ કહિયે;
તેને પાને પ્રહ્લાદ પડિયા, ખરી ક્ષમા એની લહિયે.

ગડથલાવી ગજે ઝાલી, કર્યા મારવા સારૂ મોહોર;
નિષ્કુલાનંદ કહે કરી ત્યાં, આવતો દીઠો એહ ઢોર.

પદ ૨ જું.-રાગ રામગ્રી.

પદાતિ કહે પહેલવાનને, હુકમ કર્યો છે રાયે;
ચીરી નાંખ પ્રહ્‌લાદને, બાંધી હાથીને પાયે. પદા૦
ત્યારે માવતે વાત માની મને, બાંધ્યા હાથીને પગે;
તેમાંથી પ્રહ્‌લાદ ઉગર્યા, સૌએ દીઠા છે દ્રગે. પદા૦
ત્યારપછી તેણે તપાસીને, આપ્યું ઝેર અન્નમાં;
તે તો અમૃતવત થયું, તર્ત ઉતરે તનમાં. પદા૦
શિશુ એ સાત વર્ષના, બાંધ્યું વડાશું વેર;
નિષ્કુલાનંદ કહે અસુરને, નહીં કોઇને મેહેર. પદા૦

કડવું ૯ મું.-રાગ ધન્યાશ્રી.

કહો ભાઇ આપણે કરિયે કેમજી, સૌ વિચારવા લાગ્યા વળી એમજી;
કોણ જાણે કેમ રહે છે એ ક્ષેમજી, હવે જેમ મરે કરો સૌ તેમજી.

ઢાળ.

તેમ તપાસી સૌ કરો, નાંખો સૌઢો કાલે કૂપ;
મરી જાશે ભોરીંગ ખાશે, થાશે તેણે રાજી ઘણું ભૂપ.
તેમાં નાખે પણ નવ મર્યા, ત્યારે ડર્યા અસુર અપાર;
ખરો વેરી છે ખોટું નથી, એમ થયો સૌને વિચાર.
પછી કહે પછાડે પહાડથી, તલ તલ થાય એનું તન;
તેમનું તેમ તેણે કર્યું, તેમાં કર્યું હરિયે જતન.
પછી ખારા જળ ખારા કીચમાં, ઘાલિયા ઘણો દઇ ભાર;
તેથી પ્રહ્‌લાદ ઉગર્યા, શ્રીહરિયે કીધી સાર.
પછી શસ્ત્ર સર્વે સજ કરી, ઊઠયા મારવા શુરવીર;
તેણે ત્રાસ પામ્યા નહીં, ધન્ય ધન્ય એ જનની ધીર.
પછી પાવકે પ્રજાળવા, બાળવા કર્યો વિચાર;
તેહ વિના ઉપાયો બીજા; કર્યા હજારો હજાર.

ભક્ત જાણી ભગવાનના, છે અસુરને વેર અતી;
મનમુખા મને મારવાના, કરે છે બહુ બહુ કુમતિ.
નર નારી સૌ એમ બોલે, કોઇ ઘાત કરો પ્રહ્લાદની;
તો અસુર સૌ અભય થાશે, જય થશે કયાદની.
આશ્ચર્ય પામ્યા અમર નર, જોઇ પ્રહ્લાદની ધીર;
નિષ્કુલાનંદના નાથની કસણી, જોઇ નયણે આવ્યાં નીર.

કડવું ૧૦ મું.

નથી હરિ જનને ધીરજ સમ ધનજી, કામ દામ આવે એ દોહલે દિનજી;
જ્યારે જન કરે હરિનું ભજનજી, તેમાં બહુ આવે વિપત વિઘ્નજી.

ઢાળ.

વિઘ્ન આવે અણચિંતવ્યાં, સુર અસુર ને નરથકી;
જોખમ ન થાય જન જેમ, તેમ વાત કરવી નકી.
આદ્ય અંત્યે મધ્યમાંયે, ભક્તે સુખ શું શું ભોગવ્યું;
સહી સંકટ ભજ્યા શ્રીહરી, એમ ચારે જુગ માંહે ચવ્યું.
ભક્ત થાવું ભગવાનનું, રાખી વિષય સુખની આશ;
એઉ કામ ન બગાડિયે, થાય ખરા હરિના દાસ.
અતિ મોટું કામ આદરી, વળતો કરિયે વિચાર;
એ તો અર્થ આવે નહીં, વળી ઠાલો ખોવાયે કાર.
કાર જાય ને કામ ન થાયે, વળી જાય ખાલી ખેપ;
એવું કામ આદરતાં, કહો કેને આવ્યું ઠેપ,
માટે તાવે ઘાવ જેમ ઘણના, ઘણા લગાડે છે લુહાર;
તક ચુકે જો તે તણી તો, સાંધો ન થાય નિરધાર.
જોને મોહોરે જેવું મોઘું હતું, એવું મોઘું નથી જો આજ;
પ્રહ્લાદની પેઠે આપણને, નથી કસતા મહારાજ.
પેખો ભક્ત પ્રહ્લાદને, જે જે પડિયાં એને દુઃખ;
વેઠી બહુ કહું વિપત્તિ, રહ્યા હરીને સન્મુખ.
એકાએક વિવેક ટેક, એવું કામ એણે આદર્યું;
નિષ્કુલાનંદ કહે નાથે તેનું, ઘણું ઘણું ગમતું કર્યું.

કડવું ૧૧ મું.

વળી પ્રહ્‌લાદની કહું સુણો વાતજી, તેહપર કોપિયો તેનો તાતજી;
ઉઠયો લઇ ખડ્ગ કરવા ઘાતજી, થયો કોલાહલ મોટો ઉત્પાતજી.

ઉત્પાત તે અતિશે થયો, કહે પાપી પ્રહ્‌લાદ ક્યાં ગયો;
દેખાડ તારા રાખનારને, કાઢી ખડ્ગ મારવા રહ્યો.
પ્રહ્‌લાદ કહે પુરણ છે, સર્વે વિષે મારો શ્યામ;
હમણાં પ્રભુ પ્રગટશે, ટાળશે તારૂં ઠામ.
અરેરે એવું બોલ માં તું, વળી કહે ડેરાવીને ઠીક;
તું ને તારા રાખનારની જો, મારે નથી કંઇ બીક.
એમ કહીને જો કાઢિયું, તીખું ખડ્ગ તે વાર;
ધાંધો થાય ઘણું ઘાવ કરવાં, પણ ન ડરે પ્રહ્‌લાદ લગાર.
કરડે દાંત ક્રોધે કરી, વળી બોલે વસમાં વેણ;
રીસ કરી રાતાં થયાં, મહા પાપીનાં તે નેણ.
પછી પ્રહ્‌લાદે પ્રકાશિયું, જોઇ આસુરનો આરંભ;
કહ્યું છે આ કાષ્ઠમાં સ્થિર, રહ્યા છે થઇ સ્થંભ.
દેરાવ્યા જ્યારે હરી સ્થંભમાં, ત્યારે કોપ્યો લઇ તલવાર;
ઠીકા ઠીક મારી સ્થંભમાં, ત્યાં પ્રગટયા પ્રભુ કૃપાળ.
પછી માંગ્યું હતું જ્યમ મોતને, તેમાં તે બાધ આવે નહીં;
તેમજ તેને મારિયો, શ્રીનૃસિંહજી પ્રગટ થઇ.
હાહાકાર અપાર થયો, રાખ્યું પ્રહ્‌લાદજીનું પણ;
નિષ્કુળાનંદ કહે તેણે કરી, સૌ સુખી છઇએ આપણ.

કડવું ૧૨ મું.

પ્રગટયા નૃસિંહજી પ્રહ્‌લાદને કાજજી, બહુ રાજી થઇ બોલિયા મહારાજજી;
માગો માગો પ્રહ્‌લાદ મુજ થકી આજજી, આપું તમને તે સુખનો સમાજજી.

ઢાળ.

આપું સમાજ સુખનો, એમ બોલિયા છે નરહરી;
પ્રહ્‌લાદ કહે તમે પ્રસન્ન થયા, હવે શું માગું બીજું ફરી.

મારે તો નથી કંઇ માંગવું, પણ એવું કહેશો માં કોયને;
પંચ વિષયમાં પ્રીત જીવને, માગશે રહ્યા છે જેમાં મોહીને.
થોડીક સેવા કરી તમારી, માગે છે મોટાં સુખને;
એવા વેપારીને ઓળખી, સુખ વિષય દેશો માં વિમુખને.
એમ પ્રહ્લાદ ઓચર્યા, કહ્યો અંતરનો અભિપ્રાય;
ધીરજતાનું ધામ ધન્ય, નિષ્કામ કહ્યા ન જાય.
પેખી ભક્તિ પ્રલ્હાદની, એવી આપણે પણ આદરો;
નક્કી પાયો નાખી કરી, ભય તજી ભક્તિ કરો.
ભક્ત કહેવાઇ આ ભવમાં, અભક્તપણું અળગું કરો;
શુદ્ધ સેવક થઇ ઘનસ્યામના, અમલ ભક્તિ આદરો.
ભક્તિમાં જોગ ભુંડાઇનો, વળી રતી પણ નવ રાખિયે;
દોરી બાંધી અંગે દામની, વિશ્વાસી પાસે નવ નાંખિયે.
ભક્ત છે બહુ ભાતના, દામ વામ સુખ ખાન પાનના;
એવું ન થાવું આપણે, થાવું ભક્ત ખરા ભગવાનના.
સેવક થઇ ઘનસ્યામના, ઇચ્છવાં સુખ સંસારનાં.
નિષ્કુલાનંદ એ ભક્તિ નહીં, એ તો લક્ષણ છે ચોર જારનાં.

પદ ૩ જું.—રાગ રામગ્રી

ભક્ત સાચા ભગવાનના; ઝાઝા જડતા નથી;
લક્ષણ જોઇ લેવા લખી રે, શું કહિયે ઘણું કથી. ભક્ત૦
અતિદયાળુ દીલના, પડયે કષ્ટે ન કોય;
પ્રાણધારીને પીડે નહીં રે, પર પિડ્યે પીડાય. ભક્ત૦
પોતાને સુખ જો પામવા, બીજાનું ન બગાડે;
દુષ્ટ આવે કોઇ દમવા, તેને શાંતિ પમાડે. ભક્ત૦
ક્ષમા ઘણી શોભે નહીં, સુખ દુઃખને સહે;
નિષ્કુલાનંદ એવા ભકતથી, હરી દૂર ન રહે. ભક્ત૦

કડવું ૧૩ મું.—રાગ ધન્યાશ્રી.

વળી ધન્ય ધન્ય ધ્રુવજીને કહિયેજી, જેનો તાત ઉત્તાનપાદ લઇયેજી;
સુનીતિને ઉદર આવ્યા જહિયેજી, જન્મી ઉરમાં વિચારીયું તહીયેજી.

ઢાળ.

ઉરમાં એમ વિચારિયું, થાવું મારે શ્રીહરી દાસ;
એવે વિચારે આવિયા, વળી નિજ પિતાને પાસ.
આદર ન પામ્યા તાતથી, થઇ પુષ્ટિ એહ પરિયાણની;
માયે પણ એમજ કહ્યું, થઇ દૃઢ મતિ સુજાણની.
જેમ શુરો શત્રુ સૈન્યશું, હૈયે કરે લડવાને હામ;
તેને સિંધુ સંભળાવતાં, ભાઇ મરી મટે એહ ઠામ.
તેમ ધ્રુવે ધાર્યું હતું, અતિ થાવું સૌથી ઉદાસ;
રાજસાજ સુખ સંપતિ મેલી, વન કરવો છે વાસ.
અલ્પ સુખ સંસારનું, જે મળે તે મટિ જાય રે;
તેહ સારૂં આવું તન ખોઇ, કહો કોણ દુઃખને ચહાય રે.
અચળ સુખ અવિનાશીનું, જેહ પામીને પાછું નવ ટળે;
એવા સુખને પરહરીને, બીજા સુખમાં કોણ બળે.
અસત્ય સુખ સંસારનાં, તેને સત્ય માની નર નાર;
ભુલવણીમાં ભૂલાં પડયાં, કેણે ન કર્યો ઉર વિચાર.
મરિચિ જળ મળવા સારૂ, મનસુબો કરે છે મનમાંહે;
પણ જાણતાં નથી રીત ઝાંઝુની, એહ અર્થ ન આવે કાંયે.
એવું દૃઢ ધ્રુવે કર્યું, મોરેથી મનમાંયે;
નિષ્કુલાનંદનો નાથ ભજશું, તજશું બીજી ઇચ્છાયે.

કડવું ૧૪ સું.

દ્રઢ વિચાર કરી એમ ધ્રુવે મનજી, વેગે શું ચાલિયા વળતા વનજી;
માર્ગમાં મળિયા નારદ મુનિ જનજી, તેણે કહ્યાં બહુ હિતનાં વચનજી.

ઢાળ.

વચન કહ્યાં બહુ હીતનાં, વળી આપ્યો મંત્ર અનૂપ;
પછી અચળ તપને આદર્યું, જપે મંત્ર એ સુખ સ્વરૂપ.
પાંચ વર્ષના એક પગે, ઉભા અચળ અડગ થઇ;
બહુ બલાઓ આવે બિવરાવવા, તેના બીવરાવ્યા બીયે નહીં.
સ્યાળ, બ્યાળ, કરી, કેશરી, વાઘ, વાનર વૃંદ, વિંછુ વળી;
ભૂત પ્રેત રાક્ષસ રાક્ષસી, વૈતાળ વૈતાળી મળી.

હાહોકાર હુંકાર કરે, કાનમાં ક્રૂર ઉચ્ચાર;
મારો મારો ખાઓ કરે, પણ ન ડરે ધ્રુવજી લગાર.
અન્ન જળ તજી આરંભ્યું, કઠણ તપ જે કહેવાય;
તજી લાલચ તનની, આદર્યો એહ ઉપાય.
ખરી ટેક ખટ માસ સૂધી, ઉભા રહ્યા એક પગે;
અસુર સુર આશ્ચર્ય પામ્યા, દેખી તપ ધ્રુવજીનું દ્રગે.
પ્રભુ મળ્યા સારૂ પરહર્યું, સર્વે શરીરનું સુખ;
રાજી કરવા રમાપતિ, અતિ દિયે છે દેહને દુઃખ.
મેલી મમત હિમ્મત કરી, ખરી ખોટા સુખની આશ;
આકરૂં તપ આદર્યું, જોઈ પામ્યાં જન મન ત્રાસ.
ધરણી લાગી ધ્રુજવા, ડગવા લાગ્યા દિગ્પાળ;
નિષ્કુલાનંદ નાની વયમાં, દીઠા બહુ બળવાળા બાળ.

કડવું ૧૫ મું.

નિર્બળથી ન નીપજે એ કામજી, શીદ કરે કોય હઇયામાં હામજી;
ઘણું કઠણ છે પામવા ઘનશ્યામજી, જેણે પામીએ સુખ વિશ્રામજી.

ઢાળ.

સુખ વિશ્રામ પામીએ, વામીએ સર્વે વિઘ્ન;
તેમાં કસર ન રાખીએ, રાખીએ પરગલ મન.
ધારી ટેક વન સરખી, ઉર આંટી પાડવી એમ;
પામું હરી કે પાડું પિંડને, કરૂં ધ્રુવે કર્યું હતું તેમ.
એમ ઓથ મોટાની લીએ, ખોટ તે ખોવા કાજ;
ખાલી જાય ન ખેપ તેની, જરૂર રીઝે મહારાજ.
પ્રહલાદ ધ્રુવની પેરે કરે, સમજી ભકિત સુજાણ;
તેથી અધિક કરવી નથી, કરવી એને પરમાણ.
એના જેવી જ આદરે, સહે તને કષ્ટ બહુ ટાઢ;
એમ કરતાં હરી મળે ત્યારે, પલટ્યો નથી કંઇ પહાડ.
એની જેવી વળી આપણે, ભલી ભાતે બાંધીએં ભેટ;
ત્યારે પ્રસન્ન જનપર પ્રભુ, ન થાય કો કેમ નેટ.

હિમ્મત જોઈ હરીજનની, હરી રહે છે હાજરાહજૂર;
પણ ભાંગે મને ભકિત કરે, તેથી શ્રીહરી રહે દૂર.
સાચાને સોંઘા ઘણા છે, નથી મોંઘા થયા મહારાજ;
ખોટાને ન જડે ખોળતાં, તે દીન કે વળી આજ.
માટે કસર મૂકી કરી, થાઓ ખરા હરીના દાસ;
નિષ્કુલાનંદ નકી કહે છે તે, દાસ પાસ અવિનાશ

કડવું ૧૬ મું.

વળી કહું વરણવી ધ્રુવની વાતજી, શિત ઉષ્ણ સહે છે દિન ને રાતજી;
તેમાં ન થાય કોઇ કાળે કળિયાતજી, કરવા હરીને રાજી રળિયાતજી.

ઢાળ.

રાજી કરવા મહારાજને, સુખ દુઃખ સહે છે શરીર;
અડગ ઉભા એક પગપર, ધારી મને દ્દઢ ધીર.
રોજ ગેંડા પાડા હરણાં, સસા સેમર સુરા ગાયે;
આવે એવાં વળી દુઃખ દેવા, પણ બીહે નહીં મન માંયે.
ગૃન્જય ગીધ ચીલ ચીબરી, કાક કરૂરી સુઘરી કપોત;
ભમર તમર બોલે ટીડડાં, ઠામ ઠામ દમકે ખદ્યોત.
એક એકથી અધિક પાપી, પાડે ભજનમાં ભંગ;
તોય ધ્રુવજી નથી ધ્રુજતા, ખરી ધીરજ કરી દ્દઢ અંગ.
ખાન પાનની ખબર નથી, નથી કરતા નિદ્રા નયણે;
ભજે છે ભગવાનને, વારંવાર વયણે.
શ્વાસ ઉચ્છ્વાસે સમરે, સુખદાઇ શ્રીઘનશ્યામ;
પળ એક પામતા નથી, એહ ભજનથી વિરામ.
તનને રાખ્યું છે તાપમાં, મન રાખ્યું છે મહા પ્રભુમાંય;
તેહ વિના તન મન બીજે નથી, રાખિયું કહું કયાંય.
જોઇ તપ એ જનનું, બાળપણનું બહુ પેર;
માનવ દાનવ દેવતાને, કહો કેમ નાવે મનમાં મેહેર.
વિષ્ણુ તેને વિલોકીને, રીઝયા અતિ રમાપતિ;
નિષ્કુલાનંદ કહે નાથજી, ઇચ્છા દેવા પુરણ પ્રાપતી.

પદ ૪ થું.–રાગ રામગ્રી.

ઇચ્છયાં અટલ પદ આપવા, અલબેલો અવિનાશ;
આવી એમ ધ્રુવને કહ્યું રે, માંગો માંગો મુજ પાસ. ૯૦
ધ્રુવજી કહે ધન્ય ધન્ય નાથજી, તમે પ્રસન્ન જ થયા;
એથી બીજું શું માગવું, દીન દુઃખના ગયા. ૯૦
અખંડ રહેજો મારે અંતરે, પ્રભુ આવાના આવા;
મોટુ બંધન છે માયાતણું, તેમાં ન દેશો બંધાવા. ૯૦
એમ ધ્રુવજી જ્યારે ઉચર્યા, લાગ્યું સારૂં શ્યામને;
નિષ્કુલાનંદ કહે નાથે પછી, આપ્યું અચળ ધામને. ૯૦

કડવું ૧૭ મું.–રાગ ધન્યાશ્રી.

હરી ભજવા હર્ષ હોય હઇએજી, ત્યારે ભક્ત ધ્રુવ જેવા થઇએજી;
એથી ઓરા રતિએ ન રહીએજી, પરમ પદને પામીએ તહીંએજી.

ઢાળ.

પર પદને પામીએ, વામીએ સર્વ વિકાર;
કાચાં સાચાં સુખને, ન પામે નિરધાર.
અજારન દેવો અંગે આવા, દેહ દમવી ગમતી નથી;
એવા ભક્ત જકતમાં ઘણા, તેની વાત હું શું કહું કથી.
વાંછના વિષય સુખની, રહે અખંડ તે ઉરમાંય;
ભાળી એવા ભકતને, કહો કેની કરે હરી સહાય.
માટે ભકત એ ભૂલા પડયા, નથી ભૂલાં પડયા ભગવાન;
જેહ જેવી ભકિત કરે, તેવું ફળ પામે નિદાન.
વાવિયે બીજ વળી વિષનું, કરિયે અમૃત ફળની આશ;
એહ વાત નથી નીપજવી, તેનો તે કરવો તપાસ.
કરી લાડવા જો કાષ્ઠના, વળી લેવું મોતીનું મૂલ;
તે સમજુ કેમ સમજે, કાષ્ટ પિષ્ટ મિષ્ટ સમ તૂલ.
ભૂત ભવિષ્ય વર્તમાનમાંયે, વળી વિચારવી એહ વાત;
ભકિત કરી મોરે ભગતેં, તેવી કરવી વિખ્યાત.

છાર સારનો ભાર સરખો, તપાસી તે ઉપાડવો;
સારમાં સૌ સુખ મળે, છાર ધોયે પરિશ્રમ પાડવો;
માટે સાચા થઇ સૌ મંડો, ખોટ ખંખેરી કાઢો કરી;
નિષ્કુલાનંદ કહે નાથજી, રીઝશે તો શ્રીહરી.

કડવું ૧૮ મું.

જુઓ હરી ભક્ત થયા હરીશ્ચંદ્રજી, તેનું સત્ય જોઇ અકળાયો ઇંદ્રજી;
ત્યારે ગયો વિષ્ણુને પાસે પુરંદ્રજી, જઇ કહી વાત મારૂં ગયું મંદ્રજી.

ઢાળ.

મારૂં તો ઘર ગયું આજ, કાલે લેશે અવધપતિ;
એનું સત્ય ધર્મ નીમ જોઇને, હું તો અકળાયો અતિ.
એને દાને કરી ડોલિયું, મારૂં અચળ ઇંદ્રાસંન;
માટે રાખો કહું મુજને, હું આવ્યો શરણ ભગવંન.
ત્યારે વિષ્ણુ એમ બોલિયા, તું બેસ સ્થાનક તાહરે;
નથી દેવું ઇંદ્રાસન એને, તેને રાખવો છે ધામ માહરે.
પછી તેને તાવવા સારૂ, તેડાવ્યા વિશ્વામિત્રને;
હરિશ્ચંદ્રને સત્યથી પાડો, પમાડો દુઃખ નિરંત્રને;
ત્યારે વિશ્વામિત્ર કહે વિષ્ણુને, એમાં લાગે મુને અપરાધ.
ત્યારે વિષ્ણુ કહે મારે વચને, તમને નથી કંઇ બાધ.
જેણે વસિષ્ઠના સુત સો સંહાર્યા, એવા છે દીલના દયાળ;
તેને એ કામ કઠણ નથી, ઉઠી ચાલિયા તત્કાલ.
પરને પીડા પમાડવા, જેને અંતરે નથી અરેરાટ;
સંકટ એ કેમ સહી શકે, એવો નથી હૈયામાં ઘાટ.
મનમાં મેહેર મળે નહીં, વાણીએ વિપત પાડે ઘણી;
કાયાયે રૂડું તે કેમ કરે, ધારો વિચારો તેના ધણી.
અવધ પુરી એ આવિયા, હરિશ્ચંદ્ર રાયને ઘેર;
નિષ્કુલાનંદ હરિશ્ચંદ્રે પછી, પૂજા કરી બહુ પેર.

કડવું ૧૯ મું.

શોડપ પ્રકારે કરી પૂજા અતિજી, ધૂપ દીપ કરી ઉતારી આરતીજી:
પછી હાથ જોડી કરી વિનતીજી, માગો માગો મુજથી મોટા મહિપતીજી.

ઢાળ.

માગો કંઇ એક મુજ પાસથી, તે આપું તમને આજ;
ત્યારે મુનિ બોલિયા, આપ તારૂં સર્વે રાજ.
પૂછ રાણી કુંવર તારાને, સૌ હોય રાજી રળિયાત;
તો મેં જે માગ્યું તે આપજે, નહીં તો ન કર મુખથી વાત.
રાજ્ય દઇને રંક થાશો, નહીં મળે અંબર અન્ન આહાર;
અણતોળ્યું દુઃખ આવશે, નહિ રહે સત્ય કરો વિચાર.
ત્યારે રાય રાણી કુંવરે, કર્યો એમ વિચાર;
આપો રાજ સૌ એહને, રાખો સત્ય નિરધાર.
ત્યારે રાય કહે છે ઋષિને, આપ્યું રાજસાજ સર્વ સ્મૃદ્ધિ;
ઋષિ બોલ્યા જોઇએ, તે ઉપર દક્ષિણા દીધી.
ત્યારે રાયજી બોલિયા, દેશું સુવર્ણ ત્રણ ભાર;
ત્યારે ઋષિ કહે આપ હમણાં, મકર વેળ લગાર.
રાજ સાજ સ્મૃદ્ધિ મારી, એથી બીજું હોય તુજતણું;
આપ્ય તે ઉતાવળું, એમ ધાંધળ કીધું ઘણું.
ત્યારે રાય કહે આ રાજમાં તો, અમારૂં નથી અણુભાર;
કુંવર રાણી આ દેહ મારૂં, એ છે દીધા થકી બહાર.
ત્યારે રાય ઋષિને કહે, અમને વેંચીને ધન લઇએ;
નિષ્કુલાનન્દ ત્યારે શું કહે, ચાલો સૌ કાશીએ જઇએ.

કડવું ૨૦ મું.

વિશ્વામિત્ર કહે વિતશે એક માસજી, ત્યારે હું આવીશ તમારી પાસજી;
ત્યાંસુધી કરજો કાશીમાંય વાસજી, પછી હું વેંચીશ કરી તપાસજી.

ઢાળ.

તપાસ કરીશ હું ત્રણેને, પછી વેંચીશ વિગતે કરી;
ત્યારે ત્રણે ચાલ્યાં ત્યાંથકી, દૃઢ ધીરજ મનમાં ધરી.
રાજા રાણી કુંવરનાં છે, અતિ કોમળ અંગ;
સો સો સેવા જેની કરતા, નથી તેને સેવક એક સંગ.
કાંટા કાંકરા આકરા અતિ, ખાડા ખડિયાં ઠેશ ઠબકે;
ગોખરૂ ભ્રટ ડાભશૂળિયાં, લાગે પગમાં લોહી ત્રબકે.

તપે ભોમિ તીખી અતિ, તેમાં નથી ચલાતું ચર્ણું;
બળે તળાં એ પગનાં, તેણે ઢળી પડે છે ઘર્ણું.
ઉપર તીખો પ્રલય સરખો, ઉગ્યો અર્ક અગ્નિ લઇ;
પાણી ન મળે પ્યાસે મરે, અન્ન વિના દિન ગયા કંઇ.
પ્યાસ ભૂખથી પીડા થકી, નકી દિલે નથી ડોલતાં;
અડવડે લડથડે, તોય કાયર વાકય નથી બોલતાં.
વાટમાં બહુ વિઘ્ન કરવા, સત્ય મૂકાવવા સામા મળે;
ત્રણેની એક ટેક છે તે, ચળાવ્યાં પણ નવ ચળે.
સહ્યાં ન જાયે શરીરમાંયે, એવાં બીજાં કષ્ટ આવે બહૂ;
તોએ દુઃખ ન માને દીલમાં, એવાં શ્રદ્ધાવાળાં છે સહૂ.
દુઃખતણા દરિયાવ માંહે, ત્રણે પડિયાં છે તળે;
નિષ્કુલાનંદ કહે ધન્ય ધીરજ, એમ કહ્યું સંત સઘળે.

પદ ૫ મું.—રાગ સિન્ધુ.

સત્યવાદી સંકટને સહે, રહે ધીર ગંભીર નિરનિધિ જેવા;
આપે અમાપે તોય તપે નહીં કેદી, અડગ પગ ન પરકે એવા. સત્ય૦
સત્ય સજગ ઉપહાસ ત્રાસ, હરીદાસ સહે અન્ય કાસતાસ નાશ કીધી જેણે;
અવિનાશ પાસ વાસ આશ કરી, શ્વાસઉચ્છ્વાસ ઉલ્લાસ રહે છે તેણે. સત્ય૦
અતિ પ્રસન્ન વદન નિશ દિન રહે, ધન્ય ધન્ય જને પાવન સરે;
જગજીવન સજન વિઘ્ન હર, તેહ વિણ ભજન મન નવ કરે. સત્ય૦
ગ્રહી ટેક એક વિવેક કરી ખરી, છેક તે કેને કયે નવ તજે;
નિષ્કુલાનન્દ જગ વન્દ્ય સહજાનન્દ, સુખ કંદ ગોવિંદ મુકુંદ ભજે. સત્ય૦

કડવું ૨૧ મું.—રાગ ધન્યાશ્રી.

ત્યારપછી ત્રણે ચાલી ભૂલ્યાં વાટજી, આગળ આવ્યું ઉજજડ નરેડાટજી;
નાવ્યું નીર નદી કોય વાટ ઘાટજી, તોય મને નથી કરતાં ઉચ્ચાટજી.

ઢાળ.

ઉચ્ચાટ નથી જેને અંતરે, રહે છે આનંદ ઉરમાં અતિ;
દૃઢ ધીરજ મનમાં ધરી, કરી સઘન વન વિષે ગતિ.

ખેર કેર ખજુરી ખરાં, બાવળ કંટાળા બોરડી;
અતી અણિયાળા આંકડીઆળા, લાગે કાંટા જાય લડથડી.
વાઘ વરૂ વાનર વીંછુ, શશા શેમર શીઆળ છે;
ચીત્રા માતંગ નાહર નોળ, એ વનમાં વીંછી વ્યાલ છે.
પર્વત ઉપર પાવક બળે, પાડે પશુ પંખી ભુંભરાણ;
ઉપર ઉડે શકરા સમાળા, કંક કોશી હરવા પ્રાણ.
ઘૂડ હોલાં ઘણાં ઘુઘવે, બીજા શબ્દ થાય ભયંકાર;
સહ્યા ન જાયે શ્રવણે, એવા થાય બહુ ઉચ્ચાર.
ભારે કઠણ એ ભોમિકા, અતિ વિકટ વન સઘન;
ચાલી ચર્ણે ચકચૂર થયા, ત્યારે થયું એ વન ઉલ્લંઘન.
ચાલી શકે નહીં ચર્ણે, ટળી વળી પડી જાયે ઘણે;
પામે પીડા બહુ પેરની તે તો, વદને ન જાયે વર્ણે.
મૃતકવત મહી ઉપરે, ત્રણે પડીયાં તે વાર;
મોડીશી મૂર્ચ્છા ઉતરી, ત્યારે થયાં ચાલવા તઇયાર.
ધીરે ધીરે પગ ધરી ચાલતાં, આવી નદી પીધું નીર:
નિષ્કુલાનંદ ત્યાં માર્ગ મળ્યો, પછી ચાલ્યાં ત્રણે સુધીર.

કડવું ૨૨ મું.

મળીઓ મારગ ચાલિયાં ચોંપેજી, પડે આખડે પગ પાછા ન રોપેજી;
પહોંચીએ કાશી તો સારૂં છે સૌપેજી, નવ પહોંચીએ તો ઋષિ રખે કોપેજી.

ઢાળ.

ઋષિ કોપ્યાની બીક રહે, રખે વહી જાય માસ:
આપે શ્રાપ તો આપણે, એવો ત્રણેને મન ત્રાસ.
અન્ન વિના અચેત અતિ, ગતિ થોડી થોડી થાય છે;
અડવડતાં ને આખડતાં, ત્રણે ચાલ્યાં જાય છે.
સાંજ પડે સૌ સામટાં મળી, વળી વાત કરે ધીરજની;
સ્મર્ણ કરતાં શ્રીહરીનું, એમ નીર્ગમે છે રજની.
સવારે સૌ થઇ સાવધાન, વળી ચાલે છે ચોંપે કરી;
રખે વિતી જાય વાયદો, એવી અંતરે ખટક ખરી.

લાંઘણે કરી લેલરિયાં, થયાં અન્ન વિના અચેત;
સુકી ગયાં શરીરમાં, રાજા રાણી કુંવર સમેત.
તોયે ટેક તજતાં નથી, કથી નથી કહેવાતી એહની;
ધીરજ ઓંચબત આણે અંતરે, સુખ દુઃખ ન માને શરીરની.
એમ મહા દુઃખ પામ્યાં મારગે, તે કહેતાં પણ કહેવાય નહીં;
ત્યારે તે પહોંચ્યાં કાશીએ, ઉભાં ત્રણે તે ચોક જઇ.
ત્યાં તો તૈયાર ઉભા હતા, ઋષિ વિશ્વામિત્ર જેનું નામ;
ત્રણ કોળી તે ઉપર ધરી, વળી વેંચવાને કામ.
સાંજ પડી ગઇ શેહેરમાં, ત્યારે આવ્યાં ગ્રાહક તે પેર;
નિષ્કુલાનંદ કહે નાણું દઇ, લઇ ગયાં પોતપોતાને ઘેર.

કડવું ૨૩ મું.

રાણી રોહીતાશ્વનું દ્વિજ દઇ ધનજી, તેડી ગયો તેને નિજ ભુવનજી;
હરિશ્ચંદ્રએ કરિયો રાજનજી, તે પણ વેંચાણો શ્વપચને સદનજી.

ઢાળ.

શ્વપચ ઘેર રાજા રહ્યા, દ્વિજ ઘેર રહ્યા રોહિતાશ્વ;
તારા તે પણ દ્વિજનું, કરે કામ કરી ઉલ્લાસ.
તારા ખાંડી દીયે તાંદુલા, પીસી દીયે ગોધુમાદિ અન્ન:
જળ ભરે વાળે ઘર આંગણું, લીંપે સદન ધુવે વસન.
રોહિતાશ્વ પણ એહજ રીતે, કરે બ્રાહ્મણનું કામ;
પુષ્પ પ્રણ તૃણ ઇંધણાં આણે, ચાંપે ચર્ણ ચારૂ જામ.
શ્વપચે સોંપ્યું હરિશ્ચંદ્રને, લેવો મુડદે મુડદે લાગ;
આપે ખાપણ લઇ પઇસો, ત્યારે મુકવા દેવી આગ.
ત્યારે હરિશ્ચંદ્ર ધારી હઇએ, જાય સૌથી મોરે મશાણ;
દીયે દોટું લેવા લાગને, વળી પાડે બહુ બુંબરાણ.
ખાપણ પઇસો લઇશ ખરો, ત્યારે તે આપીશ બાળવા;
આપ્યા વિના રખે આગ મૂકો, આવ્યો છું હું ખાળવા.
મોટું શેહેર મરે ઘણાં; બાળે અળગાં એક એકથી;
હમ્મેશ ઉઠી દીયે હડિયો, નીરાંત તે લવલેશ નથી.

મુડદે મુડદે મશાણમાં, રડવડે રાત ને દિન;
જળ ટાંણે જળ ન મળે, અન્ન ટાંણે ન મળે અન્ન.
એવા કામમાં રાજા રહ્યા, ત્યાં ગયા વહી કૈ દીન;
નિષ્કુલાનંદ ન થાય બીજે, જેવું કર્યું એહ રાજંન.

કડવું ૨૪ મું.

વિપ્ર કહે સુણ રોહિતાશ્વ સુભાગજી, સુગંધી ફુલ લાવ્ય જઇ બાગજી;
ગયા ત્યારે ત્યાં ડસ્યો કાળો નાગજી, તેથી તુર્ત કર્યું તન ત્યાગજી.

ઢાળ.

ત્યાગ્યું તન જન જોઇને, કહ્યું વિપ્રને તે વાર;
તેહના દેહને દાગ દેવા, મોકલ્યા સેવક ચાર.
તે શબ લાવ્યા ગંગા તીરે, ચેહે રચી મૂકે છે આગ;
કહે હરિશ્ચંદ્ર કેમ મૂકીશ અગ્ની, આપ્યા વિના મારો લાગ.
આપી લાગ લગાડી ચિતા, થયું અર્ધ બળ્યું જ્યારે તન;
ત્યારે નાંખી ચેહે ઓલવી, અતિશે તે વરસી ઘન.
ત્યારે આવી છે તારા તીહાં, લીધું મુડદું તે ખોળામાંય;
ત્યાં આવ્યા ઋષિ કહે આપું છરી, રાખો ભૂત ભય ન રહે કાંય.
આપી છરી કહ્યું જઇ રાયને, એક વાત કહું કાને ધરીએ;
મશાણે મરઘી મનુષ્યને, ખાય છે કાપી કાપી છરીએ.
ત્યારે ભૂપ કહે તેડી ભંગીઓ, જાઓ મારો ગર્દન એહને;
ઝાલી લીધી પછી ઝટીયે, મારવા સારૂ તેહને.
ઢીકા ગડદા પાટુએ વળી, મારી કરી છે અધમુઇ;
મારો મારો કહે શું વિચારો, કરો મુંડી ધડથી જુઇ.
એવાં દુઃખ આવી પડિયાં, જે સહ્યાં ન જાય શરીર;
સુત મુવાનો અતિ શોક છે, પણ ધરી રહ્યાં છે ધીર,
પછી હરીશ્ચંદને હુકમ કર્યો, આવ્યો મારવા ગરદન;
નિષ્કુલાનંદના નાથની કસણી, સહી શકે કહો કોણ જન.

પદ ૬ ઠું.—રાગ સિંધુ.

રાણી વાણી જાણી તાણી તીખી કેહ, કાઢય કાઢય કાઢય તરવાલ તારી;
ગ્રહે અતિ ગાઢય ગાઢય ગાઢય મને, વાઢ વાઢ વાઢ વળી મુંડ મારી. રાણી.

રોમ અટર નર ડરે ડરતો, થર થર થર કર કરીશ માં જો;
ધરિ થિર શરીર શૂરવીર થઇ, નાથ હાથ વળતાં દિલે ડરીશ માં જો, રાણી.
ત્યારે અચાનક ચિત્તે ચડી, દડવડી ડગ ભરી ડોટ દીધી;
અતિ વિકરાળ, તરવાલ ઝાલા જેવી કહિયે, તે ભૂપાળ ઉતાલ તત્કાલ લીધી. રાણી.
કાઢી ખડ્ગ ધડક ધડક નથી, થડક થડક તે થડક ટળી;
ફટક ફડક ફડકતી નથી, ઝડક ઝડક કહે મુને માર વળી. રાણી.
તીખી તરવાર માર માર કરે, ધારચ ધાર ધરે ધીરજ ન રહે;
તારે તારે તારે તારે તારા ભણે, માર માર માર એમ મુખે કહે. રાણી.
સુર નર સાથ સાથ સાથ સાથ મળ્યા, પાથ પાથ પાથ પડે રડી રીયાં;
નિષ્કુલાનંદ અનાથના નાથજી, હાથે હાથ હાથ ગ્રહી લીધો છે તહીયાં. રાણી.

કડવું ૨૫ મું.—રાગ ધન્યાશ્રી.

માગો હરિશ્ચંદ્ર આપું તુજને જી, તમથી વહાલું નથી બીજું મુજનેજી
તમને પાડ્યા સુણી સુરેશની ગુંજનેજી, ઘટે એવું કામ કરવું અબુજનેજી.

ઢાળ.

અબુજ એવું કામ કરે, જેને ડર નહીં હરીતણો;
માટે માગો મુજ પાસથી, હું તો રાજી થયો ઘણો.
ત્યારે હરિશ્ચંદ્ર બોલિયા, ધન્ય તમે થયા પ્રસન્ન;
એથી અધિક બીજું નથી, મુને સર્વે મળ્યો માલ ધન.
એમ કરતાં હોય આપવું તો, માગું છું મારા શ્યામ;
અમો અમારિ રૈયત સહિત, રાખો તેડી તમારે ધામ.
ત્યારે વિષ્ણુએ વર આપિયો, આપ્યો વૈકુંઠે તમને વાસ;
એહ વાત હરિશ્ચંદ્રની કહી, સૌ ગુણી લેજો હરિદાસ.
એવી ભક્તિ આદરવી ખરી, જાણે જેવી હરિશ્ચંદ્રે કરી;
તેહ વિના તન મન તાણે, નથી રીઝતા શ્રીહરી.
કાલાવાલાનું કામ નથી, આ તો શીર સાટાંની વાત છે;
તેહ વિના કોઇ કરે વલખાં, તે તો કાળી કામળીએ ભાત છે.
જેમ હવાનું સુણી હઇયાટલ, ચાલે કોયે ચપણ લઇ;
પણ પેટ ભર્યાનાં છે પાંપળાં, તે જાલમ નર જાણે નહીં.

જેમ કાની કોટે ઘાલી ગાળિયું, જઇ સુતી સોડ તાણીને;
મનમાં જાણે હું મરી ગઇ, એવું કામ ન કરવું જાણીને;
સિદ ત્રોડી સંસારથી, રહેવું હતું ઘરમાં ધરી;
નિષ્કુલાનંદ કહે મુવા પછી, જે જે થાય વાત તે ખરી.

કડવું ૨૬ મું.

જ્યારે જાય વોહોરવા વસ્તુ અમૂલ્યજી, ત્યારે જોઇએ કર્યો મનમાંય તોલજી
દેશે ત્યારે, જ્યારે લેશે મુખે માગ્યું મૂલજી, એ વાત કહીં કથી નથી એમાં ભૂલજી.

ઢાળ.

ભૂલે કરે મનસુબો મનમાં, તે વિના પૈસે પુરો ન થાય;
તેમ શ્રદ્ધા હિણની ભક્તિ, તે પણ તેવી કહેવાય.
નથી વિત્તવો રે આવ્યા, કરે હાથી લેવાની હોંશ;
તે તો પામ્યાનાં પાંપળાં, અમથો કરે અફસોસ.
જેમ વર જાનઇયા જાનમાં, વળી જાય જોડાજોડ;
જાનઇયા તો જમે રમે, ધરે વરને શીર મોડ.
માટે જોઇ અધિકાર આપણો, પછી દિલમાં કરવી કોડ;
પ્રહ્લાદ ધ્રુવ હરિશ્ચંદ્ર જેવો, ક્યાંથી પુરો થાય મન કોડ.
જેમ પંચ અસ્વાર પંથે જોતા, છટ્ઠો ભલો થયો નર ખરે ચડી;
તેના પોહોંચવાની પ્રતિત કરવી, એ પણ ભૂલ મોટી પડી.
જેમ બક હંસ બરોબરી, વળી ઉજળા એકજ વાન;
તેમ સાચા કાચા સંત સરીખા, એમ જાણવું એજ જ્ઞાન.
શરીર સુખને સંભારતાં, નિશ દિન નવરાં નવ રહે;
મહા સુખ મહારાજનું, કહો તે કઇ પેરે લહે.
કાયરને કેમ ધીર થાવું, એ પણ અટપટી વાત છે;
વેશ લેતાં શૂરવીરનો, જન જાણો ધટની ઘાત છે.
પેખી ભકત પૂર્વના, હૈયે રહેતી નથી વળી હામ;
નિષ્કુલાનંદ આજે આદર્યું તે, કઠણ છે ઘણું કામ.

કડવું ૨૭ મું.

સુણો વળી કહું રંતીદેવની રીતજી, ભક્ત પ્રભુનો પૂરો પુનીતજી;
સહ્યાં દુઃખ તેણે શરીરે અગણિતજી, કહું તેની વાત સુણો ધરી ચિત્તજી.

રખે અડર નર ડરે ડરતો, થર થર થર કર કરીશ માં જો;
ધરિ ધિર શરીર શૂરવીર થઇ, નાથ હાથ વળતાં દિલે ડરીશ માં જો, રાણી.
ત્યારે અચાનક ચિત્તે ચડી, દડવડી ડગ ભરી ડોટ દીધી;
અતિ વિકરાળ, તરવાલ ઝાલા જેવી કહિયે, તે ભૂપાળ ઉતાલ તત્કાલ લીધી. રાણી.
કાઢી ખડ્ગ ધડક ધડક નથી, થડક થડક તે થડક ટળી;
ફડક ફડક ફડકતી નથી, ઝડક ઝડક કહે મુને માર વળી. રાણી.
તીખી તરવાર માર માર કરે, ધારચ ધાર ધરે ધીરજ ન રહે;
તારે તારે તારે તારે તારા ભણે, માર માર માર એમ મુખે કહે. રાણી.
સુર નર સાથ સાથ સાથ સાથ મળ્યા, પાથ પાથ પાથ પડે રડી રીયાં;
નિષ્કુલાનંદ અનાથના નાથજી, હાથે હાથ હાથ ગ્રહી લીધો છે તહીયાં. રાણી.

કડવું ૨૫ મું.—રાગ ધન્યાશ્રી.

માગો હરિશ્ચંદ્ર આપું તુજને જી, તમથી વહાલું નથી બીજું મુજનેજી
તમને પીડયા સુણી સુરેશની ગુંજનેજી, ઘટે એવું કામ કરવું અણુજનેજી.

ઢાળ.

અણુજ એવું કામ કરે, જેને ડર નહીં હરીતણો;
માટે માગો મુજ પાસથી, હું તો રાજી થયો ઘણો.
ત્યારે હરિશ્ચંદ્ર બોલિયા, ધન્ય તમે થયા પ્રસન્ન;
એથી અધિક બીજું નથી, મુને સર્વે મળ્યો માલ ધન.
એમ કરતાં હોય આપવું તો, માગું છું મારા શ્યામ;
અમો અમારિ રૈયત સહિત, રાખો તેડી તમારે ધામ.
ત્યારે વિષ્ણુએ વર આપિયો, આપ્યો વૈકુંઠે તમને વાસ;
એહ વાત હરિશ્ચંદ્રની કહી, સૌ ગુણી લેજો હરિદાસ.
એવી ભક્તિ આદરવી ખરી, જાણે જેવી હરિશ્ચંદ્રે કરી;
તેહ વિના તન મન તાણે, નથી રીઝતા શ્રીહરી.
કાલાવાલાનું કામ નથી, આ તો શીર સાટાંની વાત છે;
તેહ વિના કોઇ કરે વલખાં, તે તો કાળી કામળીએ ભાત છે.
જેમ હવાનું સુણી હઇયાટલ, ચાલે કોયે ચપણ લઇ;
પણ પેટ ભર્યાનાં છે પાંપળાં, તે જાલમ નર જાણે નહીં.

જેમ કાની કોટે ઘાલી ગાળિયું, જઇ સુતી સોડ તાણીને;
મનમાં જાણે હું મરી ગઇ, એવું કામ ને કરવું જાણીને;
સિદ ત્રોડી સંસારથી, રહેવું હતું ઘરમાં ધરી;
નિષ્કુલાનંદ કહે મુવા પછી, જે જે થાય વાત તે ખરી.

કડવું ૨૬ મું.

જ્યારે જાય વોહોરવા વસ્તુ અમૂલ્યજી, ત્યારે જોઇએ કર્યો મનમાંય તોલજી
દેશે ત્યારે, જ્યારે લેશે સુખે માગ્યું મૂલજી, એ વાત કહીં કથી નથી એમાં ભૂલજી.

ઢાળ.

ભૂલે કરે મનસુબો મનમાં, તે વિના પૈસે પુરો ન થાય;
તેમ શ્રદ્ધા હિણની ભક્તિ, તે પણ તેવી કહેવાય.
નથી વિત્તવો રે આજ્યા, કરે હાથી લેવાની હોંશ;
તે તો પામ્યાનાં પાંપળાં, અમથો કરે અફસોસ.
જેમ વર જાનઇયા જાનમાં, વળી જાય જોડાજોડ;
જાનઇયા તો જમે રમે, ધરે વરને શીર મોડ.
માટે જોઇ અધિકાર આપણો, પછી દિલમાં કરવી ડોડ;
પ્રહ્લાદ ધ્રુવ હરિશ્ચંદ્ર જેવો, કયાંથી પુરો થાય મન કોડ.
જેમ પંચ અસ્વાર પંથે જોતા, છક્કો ભલો થયો નર ખરે ચડી;
તેના પોહોંચવાની પ્રતિત કરવી, એ પણ ભૂલ મોટી પડી.
જેમ બક હંસ બરોબરી, વળી ઉજળા એકજ વાન;
તેમ સાચા કાચા સંત સરીખા, એમ જાણવું એજ જ્ઞાન.
શરીર સુખને સંભારતાં, નિશ દિન નવરાં નવ રહે;
મહા સુખ મહારાજનું, કહો તે કઇ પેરે લહે.
કાયરને કેમ ધીર થાવું, એ પણ અટપટી વાત છે;
વેશ લેતાં શૂરવીરનો, જન જાણો ઘટની ઘાત છે.
પેખી ભકત પૂર્વનાં, હૈયે રહેતી નથી વળી હામ;
નિષ્કુલાનંદ આજે આદર્યું તે, કઠણ છે ઘણું કામ.

કડવું ૨૭ મું.

સુણો વળી કહું રંતીદેવની રીતજી, ભક્ત પ્રભુનો પૂરો પુનીતજી;
સહ્યાં દુઃખ તેણે શરીરે અગણિતજી, કહું તેની વાત સુણો ધરી ચિત્તજી.

કહું વાત રંતીદેવની, કરે નીજ નગરનું રાજ;
પોતે પોતાની પ્રજા પાસે, રખાવે બહુ અનાજ.
એમ કરતાં આવી પડયો, બાર વરસનો વળી કાળ;
એકાદશ વર્ષ અન્ન પોહોંચ્યું, દ્વાદશનો થયો જંજાળ.
ત્યારે રાયે અન્ન આપિયું, તે પહોંચ્યું દશ માસ;
પછી લાગ્યા છે પડવા, ઉપરા ઉપરી અપવાસ.
કળકળે જન અન્ન વિના, બહુ બહુ પાડે છે બકોર;
તે સુણી રાય ચાલીઆ, સંગે રાણી સુત વધુ ભોર.
ઉપવાસ ચોખ્ખા ચારેને પડયા, એકે ઓછા પુરા પચાશ;
ત્યાં અણઇચ્છાયે અન્ન મળ્યું, બેઠાં જમવા પાસોપાસ.
પાશેર પાશેર પાણીમાં વળી, આવ્યું હતું જે અન્ન;
ઉપવાસ ઓગણ પચ્ચાસમે, કરવા બેઠાં ભોજન.
અભ્યાગત અત્યારથી, તેહની વાટ જુએ છે વળી;
આપીએ એને આમાંથી, એમ વિચારે છે ચારે મળી.
ત્યાં અઘોરી એક આવીઓ, સંગ લઇને વળી શ્વાન;
ભૂખ્યો ભૂખ્યો એમ બોલતો, કોઇ આપો ભોજન પાન.
ત્યારે આપ્યું અન્ન જળ એહને, રાય રાણી સુત સુત ભામ;
નિષ્કુલાનંદ પ્રાણી પ્રી અઘોરીએ, હેંસ દઇ ફોડયું જળ ઠામ.

કડવું ૨૮ મું.

ફુટયું જળ ઠામ કૂપ ઉંડા અપારજી, પ્યાસાં રહ્યાં એહ રાજા સહિત ચારજી;
પડયું દુઃખ એવું તોય પામ્યાં નહીં હારજી, વળતો રાયે એમ કર્યો વિચારજી.

ઢાળ.

વિચાર કરીને બોલીઆં, મળ્યું અન્ન કેટલે દીન;
ભલે આવ્યું અર્થ અભ્યાગતને, એમ કહી થયાં પ્રસન્ન.
ત્યારે ટળી અઘોરી થયા, ધર્મદેવ મૂર્ત્તિમાન;
માગ માગ રાજા મુજથકી, આપું તુંને તે વરદાન.
ત્યારે રાય કહે ધન્યધન્ય ધર્મ, માગું રાજી થયા જાણી તમને;
સુખી રહે સૌ પ્રાણધારી, એની આવે પીડા અમને.

ત્યારે ધર્મ કહે પરની પીડા લે, તેને અંગે પીડા આવે નહીં;
એહ વિના ત્રણ માગે આપું છું, અવિનાશ ધામ વસશો સહી.
ધન્ય એ રાયની ધીરજને, ધન્ય સત્યવાદી એ દયા ધણી;
એવી અનાદિની રીત જોઇને જન, પછી વિચારવી રીત આપણી.
એવાના જેવી હોય આપણી, તો હરી બેસવું એ ઠીક છે;
નહીં તો કસર કાઢવી, એહજ રૂડો વિવેક છે.
પણ ખીજીને ખોટ ન આણવી, જાણવી એ પણ વાત;
ખીજે બગાડયે શું બગડે, એહ સમજવું સાક્ષાત.
બીજાં કામ ત્યાં કેક કર્યા, કેડે રાખ્યું એક કરવું કલ્યાણ;
એને સમજુ સમજવું, એ પણ જાણ તે અજાણ.
આપે જમ્યા વિના આપણી, કહો ભૂખ કેમ ભાંગશે;
નિષ્કુલાનંદ કહે સાચું કહેતાં, કોઇકને દુઃખ પણ લાગશે.

પદ ૭ મું.—રાગ સિંધુ.

કઠણ કસોટી મોટી મહારાજની, સહી રહે વળી કોય સંત શૂરા;
જેમ જેમ દુઃખ પડે આવી દેહને, તેમ તેમ તેમ પરખાય પૂરા—કઠણ૦
જેણે પાડી છે આંટી મોટી જીવમાં, મન માન્યું છે મરી કરી મટવું;
ભર અવસરપર ધીર ધરી, ફરી ખરી હદ વાગે નથી જ હટવું—કઠણ૦
અનેક દેહ ખોયા અણઅર્થે, તે દેહ કાંઇ નાવ્યા કામે;
હવે આ દેહ હરી અર્થે કરી, રાખવી છે અચળ તે આદે જામે—કઠણ૦
એમ દૃઢ ધીરજ ધરી કરીને, ભજે છે જેહ ભગવાન ભાવે;
નિષ્કુલાનંદ કહે એમ જાણવું, અંત્યે અર્થ પણ એજ આવે. કઠણ૦

કડવું ૪૯ મું.—રાગ ધન્યાશ્રી.

વળી કહું એક વાત અનૂપજી, ભક્ત એક રત્નપુરીનો ભૂપજી;
નામ મયુરધ્વજ સદાય સુખ રૂપજી, કરે યજ્ઞ હોમે હવિષાન્ન તૂપજી.

ઢાળ.

હોમે હવિષાન્ન યજ્ઞ કરે, ભલો ભક્ત સત્યવાદી સહી;
ત્યાં શ્રીકૃષ્ણ અર્જુન આવીઆ, વેશ વિપ્રનો લહી.
કૃષ્ણ થયા કૃષ્ણશર્મા, અર્જુન થયા તેના શિષ્ય;
યજ્ઞશાળામાં આવીઆ, જ્યાં બેઠા હતા નરેશ.

ત્યારે રાય ઉઠી ઊભા થયા, કર્યો દંડવત પ્રણામ;
ભલે પધાર્યા પ્રભુ મારા, માગો કંઇ એક મન અભિરામ.
ત્યારે બ્રાહ્મણ કહે ધન્ય ધન્ય રાજા, સત્યવાદી તું સાચો સહી;
પણ મારે છે જે માગવું, તે તુરત તુંને કહેવાય નહીં.
ત્યારે નરેશ કહે નિઃશંક થઇ, માગો મનવાંચ્છિત શંકા તજી;
રાજ સાજ સુખ સંપતિ, માગો વસ્તુ જે મન રજી.
ત્યારે દ્વિજ કરે ધર્મપુરથી, હું પુત્ર પરણાવા ચાલિયો;
આવ્યા આ શેહેરની સીમમાં, ત્યાં સુતને સિંહે ઝાલિયો.
એકજ પુત્રને એમ થયું, ગયું મારૂં કુળ સમૂળું સહી;
બુઢ્ઢાપણામાં બાળક બીજો, આવવાની આશા નહીં.
હર્ષ હૈએ નવ રહ્યો, ગયો આનંદ સર્વે ઊચળી;
મારી મારા સુતની, વધૂ ન જાણે પીડા વળી.
ત્યારે મેં કહ્યું મેલ પુત્ર મારો, એને સાટે ખાઇ જા મુજને;
ત્યારે વાઘ કહે નિષ્કુલાનંદનો, નાથ ભજ કહું તુજને.

કડવું ૩૦ મું.

તેને મેં કરી બહુ બહુ વિનતિજી, પણ વાઘે ન માની મારી એક રતિજી;
મારે તો પડી ત્યાં વિકટ વિપતિજી, તે જોઇ સિંહ કહે સુણ શુભ મતિજી.

ઢાળ

શુભ મતિ સાંભળ સહી, મૃગપતિ ન મૂકે મુખથકી;
બહુ દીને મળ્યો બાળક તારો, હું ઘણું પીડાયો તો ભુખથી.
એમ કરતાં હોય ઉગારવો, તો તું જાચ જઇ ભૂપાળને;
આપે અંગ જો અરધું, તો મેલું તારા બાળને.
ત્યારે વિપ્ર કહે મેં કહ્યું વાઘને, એ વાત હુથી કેમ થાય;
કદાપિ માગું હું અંગ એનું, પણ રાય કેમ દેવાય.
અન્ન ધન આપે અવનિ, તે તો સત્યવાદીને છે સોહલું;
પણ અંગ કાપીને આપવું, એથી બીજુ શું દોહલું.
વણ માગ્યાનું જે માગવું; તેનો કરવો તપાસ;
વેરી આપે અંગ અધિપતી, એવો આવે કેમ વિશ્વાસ.

ત્યારે વાઘ કહે એ વસમું નથી, અંગ આપશે જા તું અચીર;
આગે અસ્તિ દધિચીએ આપ્યાં, આપ્યું શીબીએ કાપી શરીર.
કર્ણે કવચ આપિયું, આપ્યું બળીએ ત્રીલોકીનું રાજ;
સત્યવાદીને છે સોહલું, જઇ જાચ્યો ન પાડે તે નાજ.
એમ કહી અહીં મોકલ્યો, તરત તમારે રાય પાસ;
નથી મંગાતું મેં મુખથી, તેમ નથી મેલાતી સુત આશ.
ઉભય સંકટ આવિયાં, એક એક થકી અધિક;
નિષ્કુલાનંદનો જે નાથ કરશે, તેજ થાશે અંતે ઠીક.

કડવું ૩૧ મું.

ત્યારે રાય બોલ્યા થઇ પ્રસન્નજી, ભલે તમે આવિયા મારે ભુવનજી;
આપીશ હું તમને મારૂં આ તનજી, તે જાણજો તમે જરૂર મનજી.

ઢાળ.

જરૂર તમે જાણજો, આપું ઉતાવળો આ દેહ;
વિલંબ તેની નથી વળી, સાચું માનજો નથી સંદેહ.
ત્યારે તામ્રધ્વજને તેડાવીઓ, આપી રાજગાદી એહને;
પુત્ર પ્રજાને પાળજો, માં ટાળજો હરીશું સ્નેહને.
પછી નરેશ નહાઇ તિલક કરી, ધરી કંઠમાં તુલસી દામ;
મંગાવ્યું કરવત વેહેરવા, ત્યારે ઉઠ્યું અકળાઇ ગામ.
હાલકલોલ શેહેર સૌ થયું, રહી નહીં ધારતાં ધીર;
હાહાકાર હુવો ઘણો, ભર્યાં સૌએ નયનોમાં નીર.
ત્યારે તામ્રધ્વજ એમ કહે, હું સુત તમારો તમારૂં તન;
આપો મુને એ વિપ્રને, વળી કરો એને પ્રસંન.
ત્યારે રાણી કહે અર્ધાંગ હું કહાવું, આપો રાય એ જાય લઇ;
પામે પુત્ર એ પોતાતણો, મુને વાઘના મુખમાં દઇ.
કુંવર રાણીની વાણી સુણી, બોલ્યો દ્વિજ સેવકને સંગ;
આ તો વાત વિગ્રહે પડી, નહીં આપે રાય અર્ધું અંગ.

મેલી લાલચ ચાલો મારગે, જાઇયે વેગે વાઘની પાસ;
અસ્થિ એનાં પ્રજાળીએ, જ્યારે ખાઇ જાય એનું માંસ.
પડી વાત પંચાયતે, તે નહિ નીપજે નિરધાર;
નિષ્કુલાનંદના નાથને, એવું ગમિયું આ વાર.

કડવું ૩૨ મું.

ત્યારે કર્મવંતિને કહે દ્વિજ આમજી, નારી અંગ નરનું પણ વેદે કહ્યું વામજી;
માટે અંગ તારૂં નાવે એને કામજી, એણે તો લીધું છે દક્ષિણનું નામજી.

ઢાળ.

નામ લીધું છે દક્ષિણનું, રાણી કુંવરનું વેહેરેલ;
એવું લઇને આવજે, આપ્યું હોય હરખે ભરેલ.
ત્યારે મહિપતિ કેમ બોલો કોય, સૌ રહો રાજી રળિઆત;
આ અવસર અમૂલમાં, રખે કોય બગાડો વાત.
માગે મોટા મગન થઇ, તેવી તક આવી મારે આજ;
ધન્ય ધન્ય મારા દેહને, જે આવશે બ્રાહ્મણને કાજ.
લાવો કરવત કાકરી, આકરી કરી તે નિરધાર;
માથું ચીરીને માહરૂં, તુર્ત પોહોંચે જઇ પાર.
પાછળ રહેજે તું પુત્ર મારા, સામી રહેજે વળી તું સુંદરી;
વચ્ચેથી માંડો તમે વેહેરવા, અતિશય હરખ હૈયે ભરી.
રાજી કરો ઋષિરાયને, કોઇ દિલ માં કરો દિલગીર;
મારાં દુઃખને દેખી કરી, રખે નયણે ભરો કોઇ નીર.
મારે નથી એવું મનમાં જે, અવળું થયું આ વાર;
તમો શોક શીદને કરો, થાઓ વેહેલે વેહેરવા તૈયાર.
એમ કહી ઉભા થંભ એ મધ્યે, અતિ ઉતાવળા થાય;
તે જોઇને જન બીજા કરે છે, ઉભા ત્રાહે ત્રાહે.
અસ્રકની છોળો ઉડશે, રહેજો છેટે સૌ નર નાર;
નિષ્કુલાનંદનો નાથ જોતાં, કર્યું કરવત તૈયાર.

પદ ૮ મું.—રાગ સિંધુ.

આકરે કાકરે કરવત કાઢીયું, વાઢીયું મસ્તક લીલાટ લગે;
ધડક ફડક થડક નથી મને, અચળ અકળ ઉભાં એક પગે. આકરે.

છુટી છોળ અતુલ લાલ લોહીની, તે જોઇ જન મન ચડિ ચિત્તે ચિતરી;
દેખી ભૂપતિની વિપતિ મતિ ચળી, ઢળી વળી પડયાં મૂર્ચ્છાએ કરી. આકરે.
કરે કરેરાટ ચરેરાટ માંડયું ડોલવા, તે વામ અંગે એની વાત જાણી;
એહ અંગ તે ઉમંગ ભંગ થયું, વળી આવી ગયું આંખમાંહે પાણી. આકરે.
તે જોઇ દ્વિજ બોલિયો ક્રોધ કરી, કલપીતું દાન હું ન લઉં કદી;
હટકી ફટકી ચટકી ચાલિયા, તેને વાળિયા દિનતા વાણી વદી. આકરે.
પછી આવીને પૂછ્યું એહ અંગને, કહે આંસું આવ્યાનું કારણ સહી;
ત્યારે તે કહે અભાગ્ય સહી અર્ધા અંગની,જે બ્રાહ્મણને અર્થે આવ્યું નહીં. આકરે.
એવું સુણી દ્વિજ પલટીને થયા, ત્યાં પ્રગટ શ્રીપુરૂષોત્તમ રૂપ રે;
નિષ્કુલાનંદનો નાથ ગાથ કહે, માગ માગ માગ મુજ પાસથી ભૂપ રે. આકરે.

કડવું ૩૩ મું.–રાગ ધન્યાશ્રી.

મયુરધ્વજ કહે માગું હું તે દેજ્યોજી, આવું રૂપ અનૂપ હૃદયામાં રહેજ્યોજી;
વળી એક બીજું મારે માગવું છેજ્યોજી, હવે આવી પરીક્ષા કેનીયે માં લેજ્યોજી.

ઢાળ.

લેશો માં આવી પરીક્ષા કેની, તમો દયાળુ દયાને ગ્રહી;
એમ મયુરધ્વજે મોઢે માંગ્યું, સૌ જીવ સારૂ જાણો સહી.
ભલો ભલો એ ભૂપતિ, જેની મતિ અતિ મોટી ઘણી;
ભલી કરી એણે ભક્તિ, એના જેવી જોઇએ આપણી.
સત્ય શ્રદ્ધા ધીરજપણું, જો એના જેવો વિવેક;
ધર્મ પણ દૃઢ ધારવો, જો એના જેવી ગ્રહી ટેક,
એક ટેક હરી ભકતને, નેક છેક સુધી છાંડવી નહીં;
કરિ વિવેક અતિ ઉરમાં, વળી એક રંગે રહેવું સહી.
પળે પળે રંગ પલટે, કહીં નવલ કસુંબી નીલનો;
એક રેહેણી કહેણી એક રીત નહીં, સ્વભાવ સમ સલીલનો.
પણ ભકત જે આગળ થયા, તે સર્વેની સુણીએ રીત;
કર્યાં વિના જુઓ કોણ રહ્યા, સૌ ચિંતવી જુઓ તમે ચિત્ત.
જેમ ઇક્ષુ પામે અમૂલ્યતા, તે તો પ્રથમ પોતે પીલાય છે;
ત્યારપછી ચઢે તાવડે, તેનાં ગોળ ખાંડ સાકર થાય છે.

તેમ કસ્યા વિના કોય વસ્તુ, ખરે ખપે નથી આવતી;
એમ સમજી સંકટ સહો તો, ભલી ભજાયે ભકતી.
પહોંચ વિના પર્વતે ચડયાની, હૈએ કરે કોઇ હોંશ;
નિષ્કુળાનંદ કહે એ નહીં બને, અમથો થાશે અફસોસ.

કડવું ૩૪ મું.

પ્રભુ ભજવા જેને કરવો ઉપાયજી, તેને એમ કરવું જેમ કર્યું ઋભુરાયજી;
પ્રભુ પ્રસન્ન કરવા ગયા વનમાંયજી, આરંભી તપ ઉભા એક પાયજી.

ઢાળ.

એક પગે ઉભા રહ્યા, અડગ મને અચળ થઇ;
કર બેઉ ઉંચા કર્યા, શરીરપર ફેરવે નહીં.
ઇચ્છા મેલી અન્ન પાનની, પ્રભુ પ્રસન્ન કરવાને કાજ;
તજી આશા વળી તનની, જેમ છોડીને આવ્યા રાજ.
શરીર સર્વે સૂકી ગયું, રહ્યું ન લોહી ને માંસ;
અસ્થિ રહ્યાં એક અંગમાં, રહ્યો શ્વાસ વણુ વિશ્વાસ.
નાડી રહી સર્વે નીસરી, ઉઘાડી અંગની બહાર;
ગળ્યું અંગ મળ્યું પેટ પૂંઠે, તોય કરે છે નામ ઉચ્ચાર.
માથું ગોઠણુ મોટાં થયાં, રહ્યું હૈયું બહારે નીસરી;
અજીન વળગ્યું અસ્થિએ, થઇ કૃશ કાયા તપે કરી.
લાગે પવન અંગ લડથડે, વળી ડોલે છે તેણે દેહ;
એવું અચેત અંગ થયું, તોય તપ ન તજે તેહ.
સુકા કાષ્ઠ સમ ઉભા રહ્યા, અરણ્યમાં એકાએક;
હાલે ચાલે નહીં ચરણે, એવી ગ્રહી આકરી ટેક.
રાજી કરવા રમાપતિ, અતિ આકરૂં તપ આદર્યું;
ધરણી લાગી ધ્રુજવા, સ્વરગ કંપાયમાન કર્યું.
એવું તપ જોઇ આકરૂં, બીહીના સર્વે સુર અસૂર;
નિષ્કુળાનંદના નાથને કંઇ, લેશે આપણાં સ્થાનક જરૂર.

કડવું ૩૫ મું.

ત્યારે સુર ગયા શ્રીપતિ પાસજી, અમરે સૌએ કરી અરદાસજી;
અમને રાખ્યા ત્યાં અમે કર્યો છે નિવાસજી, પણ હવે નથી એ સ્થાનકની આશજી.

ઢાળ.

આશા નથી એ સ્થલતણી, જોઇ તપ ઋભુરાયતણું;
એના તપ પ્રતાપે કરી, અમે તો તપીઆ ઘણું.
ત્યારે શ્રીહરિ કહે સુર સાંભળો, તમે જાઓ તમારે સ્થાનકે;
એમ કહીને ઉઠીઆ, અવિનાશી અચાનકે.
આવ્યા રાય ઋભુ પાસ તે, દીધાં દયા કરી દર્શન;
માગો માગો રાય મુખથી, હું થયો છઉં પ્રસન્ન.
હેતે કરી હાથ ફેરવે, મુખ માથે ને સર્વે શરીર;
જોઇ ધીરજ એ રાજનની, આવી ગયાં નયનમાં નીર.
અતિ દીન આગળ થઇ ઉભા, આધીન ઓશિયાળા થઇ;
જાણે આપું એ જનને હું, મારૂં સુખ સર્વે લઇ.
વહાલપ દેખાડે છે વળી વળી, હેત હૈયામાં નથી સમાતું;
અકળાઇ થયા છે ઉતાવળા, મન ધીરજ નથી પમાતું.
ત્યારે રાય પાયે લાગ્યા પ્રભુને, કહે ધન્ય અનાથના નાથ;
નીરખી તમને નયને, શ્રીહરિ હું થયો સનાથ.
માગું છું હું મહા પ્રભુ, પંચ વિષય સંબંધી જે સૂખ;
દેશો માં દયા કરી, જેથી થાયે તમથી વિમૂખ.
ત્યારે શ્રીહરી કહે શુદ્ધ ભક્ત તમે, નથી માયાનો લેશ જરા;
નિષ્કુલાનંદનો નાથ કહે, અનન્ય ભક્ત મારા ખરા.

કડવું ૩૬ સું.

એમ પ્રસન્ન કર્યા પરિબ્રહ્મજી, સહી શરીરે બહુ પરીશ્રમજી;
એહ વાત સાંભળી લેવો મર્મજી, વાત છે કઠીણ નથી કંઇ નર્મજી.

ઢાળ.

નરમ નથી છે કઠણ ઘણી, જેવા તેવાથી થતી નથી;
સૌ સૌના મનમાં જુઓ, ઊંડું વિચારી અંતરથી.
વણ ખપવાળાને એ વાર્તા, અણુ એક અર્થે આવે નહીં;
મહિમા મહાતમ મોટપ મુખથી, કેયે મરકથી કથી કહી.
જેમ પશુ જનને ચાર પ્યારી, તેહ લીલી દેખીને નવ તજે;
સહે કષ્ટ બહુ એહ સારૂ, તોયે ભાવે કરી તેને ભજે.

જેને મોટી આશા છે મનમાં, જેવી પામવા પૈસાતણી ઘણી;
તેવી આશા નથી અવિનાશ પદની, વાત શું કહીએ ઘણી.
અન્ન વસન સારૂ અંગ આવે, જ્યાં કાપે શત્રુ વળી શીશ;
એ તો થાય છે ઉછરંગશું, પણ ભજાય નહીં જુગદીશ.
અસત્ય સુખ સારૂ એવું કરે, પિંડ પાડયા સુધી પરીયાણ;
સત્ય સુખને સાંભળી, વળી થાતી નથી એવી તાણ.
વિષનો કીડો વિષમાં રહી, વખાણે વિષનું સુખ;
તેને રહેતાં અમૃતમાં, થાય જરૂર જાણો દુઃખ.
તેમ ભક્ત આ બ્રહ્માંડમાં, ભજે હરિ ન તજે વિકાર;
જેમ કેશ કહી એક કેકાણાતણા, શ્વેત શ્યામ સૌ એક હાર.
ભક્ત થઈએ ભગવાનના, પ્રથમના ભકત પ્રમાણ;
નિષ્કુલાનંદ કહે તે વિના, બીજા માનો માયાના વેંચાણ.

પદ ૯ મું.–રાગ બિહાગડો.

દોહિલું થાવું હરિ દાસ રે, સંતો દોહિલું૦
જોઈયે તજવી તન સુખ આશ રે, સંતો દોહિલું૦ ટેક.
શૂરો જેમ રણમાં લડવા, હૈયામાં અતિ ઉલ્લાસ;
પેટ કટારી મારી પગ પરઠે, તેને કેની રહી ત્રાસ રે. સંતો૦
કાયર મનમાં કરે મનસુબા, રહીશું ઉભા આસપાસ;
એમ કરતાં જો ચઢી ગયા ચોટે, તો તરત લેશું મુખે ધાંસ રે. સંતો૦
શૂરા સંતની રીત એક સરખી, કરવો વેરીનો વિનાશ;
કામ ક્રોધ લોભ મોહ તજી, ભાવે ભજવા અવિનાશ રે. સંતો૦
એવા ભકત તે ભકત હરિના, તે સહે જગ ઉપહાસ;
નિષ્કુલાનંદ કહે તે વિના બીજા, તેનો નાવે વિશ્વાસ રે. સંતો૦

કડવું ૩૭ મું.–રાગ ધન્યાશ્રી.

વળી કહું વાત અનૂપમ એકજી, સુણજો સૌ ઉર આણી વિવેકજી;
કહું સત્યવાદી રાય શીબીની ટેકજી, મૂકી નહીં નૃપે મુવા લગી છેકજી.

ઢાળ.

છેક ટેક તજી નહીં, દીયે દેદેકાર કરી દાન;
જે જે માગે તે તે આપે તેને, બહુ બહુ કરી સન્માન.

ભૂખ્યો પ્યાસો કોઇ પ્રાણી આવે, માંગે મનવાંચ્છિત જે વળી;
આપ તેને આદરસું, આરત વાણી સાંભળી.
તેણે જશ વાધ્યો આ જગતમાં, પરલોકે પડી ફાળ;
ઇન્દ્ર કહે લેશે આસન મારૂં, કરૂં કોઇ એક રખવાળ.
પેહેલ વેહેલાં પાળ બાંધિયે, તો રહે તળાવે તોય;
આવે જળે જે આદરવું તે, કામ ન આવે કોય.
લાગી આંગે કોઇ કૂપ ખણે, તેણે ઓલાય નહીં અંગાર;
માટે મેલી ગાફલતા, વહેલો વહેલો કરવો વિચાર.
પછી શક્ર થયો શકરો, થયો હોલો તે હુતાશન્ન.
આવ્યા બેઉ ઉડતા, જ્યાં બેઠા હતા રાજન્ન.
કપોત ગર્યો આવી ગોદમાં, બેઠો શકરો સામો સુજાણ;
આપ માહરા આહારને, મારા ભૂખે જાય છે પ્રાણ.
ત્યારે શીબી કહે સુણ શકરા, શર્ણે આવ્યો તે કેમ અપાય;
માગ બીજું હોય મનમાં, જેણે કરી તારૂં દુઃખ જાય.
ત્યારે બાજ કહે બીજું જોઇતું નથી, જોઇએ ખાવાનું આ વાર;
નિષ્કુલાનંદના નાથ ન્યાય કરી, આપ માંસ એહ હોલા ભાર.

કડવું ૩૮ મું.

શિબી રાજા છે દયાનો નિવાસજી, પાપ કરતાં પામે બહુ ત્રાસજી;
તેનો તન મનમાં કર્યો તપાસજી, તેણે કેમ અપાય મારી પર માંસજી.

ઢાળ.

તપાસ કરી તને મને, ત્રાજું મંગાવ્યાં તે વાર;
કાતુ લઇ માંડયું કાપવા, આપવા આમિષ હોલા ભાર.
કાપી કાપી રાએ આપીયું, સર્વે શરીરનું માંસ;
તોય ત્રાજું નવ ઉપડયું, હોલો બેઠો છે જેહ પાસ.
ત્યારે રાયે વિચારિયું, આ તો કપોત કારણરૂપ;
માટે આપું અંગ આખું એને, એમ કહે છે વળી ભૂપ.
ત્યારે બેઠા રાય જઇ ત્રાજવે, હુવો લોકમાં હાહાકાર;
ત્યારે હોલો ટળી હુતાસન હુવો, હવો શકરો શક્ર તે વાર.

ત્યારે ઈંદ્ર કહે ધન્ય ધન્ય રાજા, તું જેવો નથી બીજો એક;
તન અભિમાની તું નહીં, અમે જોયું કરી વિવેક.
સત્ય-ધર્મ-નિયમ-ટેક-તારી, ભારે ધારી ભલી તમે ભૂપ;
તન તજી બ્રહ્મ લોક જાશો, થાશો બ્રહ્મસ્વરૂપ.
પહેલ વહેલું લીયે પારખું, પછી દીયે છે અભય દાન;
એવાં સંકટને સહન કરતાં, જાણો નથી કંઇ જાન.
વામને બાંધ્યા બળી રાય, પછી પોતે બંધાયા બહુ પેર;
હજી સુધી હેતે કરી હરિ, રહે છે એને ઘેર.
એમ વર દઇ સુરેશ ગયા, થયો અતિ જયજયકાર;
નિષ્કુલાનંદ હરિ ભક્તને, ગ્રહી લેવો એવો સાર.

કડવું ૩૮ મું.

આપ્યું કાપી તન સત્યવંત શીબી રાજજી, તે તો પરલોકના સુખને કાજજી;
એના જેવું આપણે કરવું તે આજજી, ત્યારે રીઝશે ઘનશ્યામ મહારાજજી.

ઢાળ.

ઘનશ્યામ ઘણું રીઝે ત્યારે, રહીએ એ રાજાની રીત;
ધીરજ-ધર્મ-સત્ય-સુશીલતા, તેના જેવી કરી જોઇએ પ્રીત.
અંગથી અળગી અવનીએ, વળી જે જે જણસો હોય;
તે તે આપે ત્રિલોકમાં, સુખે થકી સૌ કોય.
પણ જ્યારે આવે અંગ ઉપરે, સુખ દુઃખના સમૂહ મળી;
ત્યારે દૃઢ ધીરજ રહે, સંત કહિયે તેને વળી.
મોટી વાત કરતાં મુખથી, વળી સ્વાદ આવે છે સહુને;
પણ જ્યારે જોયે આ જીવમાં ત્યારે, ભળાયે ભૂલ બહુને.
એહ ભૂલને અળગી કરી, ખરી હરિની ભક્તિ કરીએ;
મોટા ભક્ત જે મોરે થયા, તેનાં મનને અનુસરીએ.
મનગમતું મેલી કરી, મત મોટાનો મન ધારીએ;
પ્રસન્ન કરવા છે પ્રાણપતિને, એવું તો જરૂર વિચારીએ.
અંતર્યામીની આગળે, નવ ચાલે જૂઠ જરાય;
એમ વિચારી આપણે, કસર ન રાખવી કાંય.

એહ વાત અનૂપ છે, નકી સુખ થાવાની નિદાન;
વણ સમજે વિપત પડે, રણ તૃણાર્થી સંગ શ્વાન.
માટે મોટા સંતને મળી, વળી ટાળવી સર્વે ભૂલ;
નિષ્કુલાનંદ કહે નવ ખોઇએ, અવસર આવ્યો અમૂલ્ય.

કડવું ૪૦ મું.

જેને ઉપાય કરવો હોય એહજી, તેને થાવું નિઃસ્નેહીજી;
જેમ વરત્યા જનક જેહજી, કરતાં રાજ્ય કહેવાયા વિદેહીજી.

ઢાળ.

વિદેહી કહેવાયા તે સાંભળી; ત્યાં આવ્યા નવ ઋષિરાય;
ઉઠ્યા જનક ભેટયા સૌને, ઘણે હેતે ઘાલી હઇયામાંય.
પછી મળ્યા એક એકને, તેની પૂછી ઋષિએ વાત;
અમે ન સમજ્યા આ મર્મને, તમે સમજાવો સાક્ષાત.
ત્યારે જનક કહે આ દેહનો, નથી પક્ષ એકનો વિશ્વાસ;
મળાય કેમ આ મુનિને, જ્યારે થઇ જાય તન નાશ.
એમ કરીને પૂજા કરી, ભાવે કરાવ્યાં ભોજન;
પછી બેઠા સભા કરીને, પૂછ્યા ભલા પ્રશ્ન.
ત્યાં મિથીલાપુરી પ્રજળી, ધાયાં સૌં સૌને ઘેર લોક;
જનક કહે મારૂં નથી જલતું, શાને કરૂં હું શોક.
રાજ સાજ સુખ સંપતિ, વળી દેહ-ગેહ-દારા-દામ;
એહ કોણ કેનાં કોણ આપણે, કોઇએ કેને ન આવે કામ.
અણસમજણે આપણું, સૌ માની રહ્યું મનમાંય;
જુએ વિચારી જીવમાં તો, નથી આપણું કાંય.
એમ રાજમાં રહી રાગ તજ્યો, એ છે લક્ષ લેવા જેવો ઘણો;
તુચ્છ પદારથ સાર તણાવું, એવો મત જોઇયે નહીં આપણો.
ખાવા ખટ રસ નરેશ સુતને,તોએ ડોડાં દેખી ડગે દિલ;
નિષ્કુલાનંદ એ કંગાલ છે, નથી આવ્યો રાજાનો અમલ.

પદ ૧૦ મું.—રાગ બિહાગડો.

શિદને રહીયે કંગાલ રે, સંતો શિદને૦
જ્યારે મળ્યો મોટો મહા માલ રે, સંતો શિદને૦ ટેક.

પૂર્ણ બ્રહ્મ પુરૂષોત્તમ પામી, ખામી ન રહી એક વાલ;
અમલ સહિત વાત ઉચરવી, માની મનમાં નીહાળ રે. સંતો૦
રાજાની રાણી ભમે ભીખ માંગી, હાલે કંગાલને હાલ;
ઘર લજામણી રાણી જાણી, રાજા ખીજી પાડે વળી ખાલ રે. સંતો૦
તેમ ભક્ત ભગવાનના થઇને, રહે વિષયમાં બેહાલ;
તે તો પામર નર જાણો પૂરા, હરિભકતની ધરી છે ટાલ રે. સંતો૦
તન મન આશ તજી તુચ્છ જાણી, કાઢું સમજી એ સાલ;
નિષ્કુલાનંદ એ ભકત હરિના, બીજા બજારી બકાલ રે. સંતો૦

કડવું ૪૨ મું.

વળી કહું વાત હરિજનની અમલજી, નળ પુરીનો રાજા એક નળજી;
રૂપ ગુણ શીળ ઉદાર નિર્મળજી, એવો વિરસેનનો સુત સબળજી.

ઢાળ.

સબળ ને સત્યવાદી સુણી, દમયંતિએ વિચારી વાત;
વરવું છે એ નળને, બીજા પુરૂપ તાત ને ભ્રાત.
તેહ વાત ન જાણે તાત એનો, રચ્યો સ્વયંવર તેવાર;
તેમાં રાજા તેડાવિયા, સૌ આવવા થયા તૈયાર.
ત્યારે નારદે કહ્યું ઇંદ્રને, ધર્મ અગ્નિ સુણો વરૂણ;
તમ જોગ એ કન્યા ભીમની, સુણ્યા સર્વ એના મેં ગુણ.
પણ એને વરવું છે નળને, એવી દૃઢ ધારી છે ટેક;
ટેક તજાવી તમે વરો, તો વળે વડો વિશેક.
નળ અંતરે નિર્મળ છે, જેમ કહેશો તેમ કરશે;
તજી પ્રિય પોતાતણું, તમારે પ્રિયે અનુસરશે.
ત્યારે ચારે મળી કહ્યું નળને, તું કર અમારાં વખાણ;
તું તારી નિંદા કરજે, તો અમને વરશે એહ જાણ.
ત્યારે નળે કહ્યું જઇ દમયંતીને, ઇંદ્ર-અગ્નિ-ધર્મ ને વરૂણ;
એને વર તું વેગે કરી, તો તારે તોલે આવે કહું કુણ.
ત્યારે દમયંતી કહે હે દેવતા, હું તો વરી છઉં નળ રાય;
હવે ડગાવું જો દીલને, તો પતિવ્રતાપણું જાય.

ત્યારે ઇંદ્રાદિ ચારે નળ થયા, પલટી પોતાનો વેશ;
નિષ્કુળાનંદ નાથ સ્મરી, ત્યાં આવ્યા નળ નરેશ.

કડવું ૪૨ મું.

પછી પાંચે થયા નળ સમ પ્રમાણજી, પતિવ્રતા ધર્મથી પડી ઓળખાણજી;
નાંખી નળ કંઠે વરમાળ સુજાણજી, સુર નર થયા નિરાશી નિર્વાણજી.

ઢાળ.

નિરાશી નર અમર ગયા, ત્યારે ઇંદ્રે કર્યો ઉપાય;
આપી કળીને આજ્ઞા, તું પ્રવેશ કર નળમાંય.
ત્યારે નળ મતિ રતિ નવ રહી, રમ્યો દ્યૂતવિદ્યા ભ્રાત સાથ;
રાજ સાજ સુખ સમૃદ્ધિ, લીધી જીતી કર્યો અનાથ.
પછી કાઢયાં દંપતી પૂરથી, આપી પ્હેરવા એક અંબર;
મૂકયાં કાઢી મોટા વનમાં, જ્યાં ન લીએ કોઇ ખબર.
જળ ટાણે જળ નવ મળે, અન્ન ટાણે ન મળે અન્ન;
ભૂખ પ્યાસ ત્યાં ભેળાં ભમે, દુઃખમાંહે નિર્ગમે દિન.
મનુષ્ય માત્ર જ્યાં ન મળે, મળે વનવાસી વિકરાળ;
ખાવાં આવે ખરા થઇ, તોએ ન કરે તેની સંભાળ.
ભૂત ભૈરવ ભયંકર ભમે, દમે બીજાં આવી દેશને;
આપે સંકટ સંતાપે સહુ, કહે નહીં કંઇ તેહને.
જેને સંકટ શરીરમાંય, અણું જેટલું આવ્યું નથી;
તેને સંકટ સામટું પડયું, જે કહેવાય નહીં મુખથી.
અડવાણાં ફરે અરણ્યમાં, ચર્ણમાં ચાલ્યાં રૂધીર;
તોએ અકળાયે નહીં અંશ રે, સમજી મને સુધીર.
રાત દિવસ એમ રડવડે, પડે અન્ન વિના ઉપવાસ;
નિષ્કુળાનંદ કહે એહ વનમાં ફરે, ધરે નહીં તન ત્રાસ.

કડવું ૪૩ મું.

તન વિષમ અતિશય વિકટજી, જ્યાં જ્યાં જાય ત્યાં પામે સંકટજી;
રાત દિવસ રહે દુઃખ અમટજી, ઝાડ પહાડ પૃથ્વી અતિ

ઢાળ.

દુર્ઘટ દેખી અટવાયે એહ, ચળી જાય મનુષ્યનાં ચિત્ત;
તેમાં રાજા રાણી રડવડે, પડે દુઃખ ત્યાં અગણિત.
ઘણા ગોખરૂ કાંટા કૂંગટા, કૌચાં કંદુ કરણાં નીર;
આવી પરસે અંગમાં, તેણે સૂજી જાય છે શરીર.
પશુ પંખી પરસ્પર કરે, શબ્દ ભૂંડા ભયંકાર;
સહ્યા ન જાય તે શ્રવણે, એવા થાય વનમાં ઉચ્ચાર.
નિશામાં નિશિચર ફરે હરે, પશુ પંખીના પ્રાણ;
એવા વનમાં દંપતી, અતિ નિઃશંક ફરે નિર્વાણ.
ખાન પાન ખોળે નવ મળે, મળે હિંસક જન હમ્મેશ;
તોય સંભારે નહીં સુખ રાજનું, હૈયામાંહે લવલેશ.
જેમ જેમ પડે વિપત્ત વળી, તેમ તેમ મને મગંન;
એમ વનમાંય વિચરે, રાત દિન રાણી ને રાજંન.
એવા વનમાં ઋષિ રહે, જેને અન્નનો નહીં આહાર;
જોઇ રાજા એવા ઋષિને, ત્યાંથી ચાલી નીસરે તે વાર.
એમ દીન કંઇ વહી ગયા, પછી રાજાએ કર્યો વિચાર;
રાણી ખાણી સર્વે દુઃખની, માટે તજી દેઉં નિરધાર.
પછી અર્ધું અંબર લઇ અર્ધ રાત્રે, ચાલી નીકળ્યા નરેશ;
નિષ્કુલાનંદ કહે દમયંતિ, પામી પૂરણ ક્લેશ.

કડવું ૪૪ મું.

દમયંતિ પુકારે કહે રાજનજી, મેલી તમે મુને રડવડતી વનજી;
હું પતિવ્રતા મારૂં અબળાનું તનજી, તમ વિણ મારૂં કોણ કરશે જતનજી.

ઢાળ.

જતંન કરતા તે જાતા રહ્યા, હવે રહીશ હું શી રીતમાં;
હે દૈવ તેં દુઃખ દીધું સામટું, તેનું ન વિચાર્યું ચિત્તમાં.
રડી લડથડી પડી ગઇ, શુદ્ધ નહીં રહી શરીરની;
નળ વિયોગે એ નારની, નયણે નદી ચાલી નીરની.

પછી પડતી આખડતી વળી, ચાલી એકાએક વનમાં;
લાગ્યા કાંટા કાંકરા ખરા, તેની પીડા થઇ છે તનમાં.
તેમજ નળરાય તનમાં, પામે છે પીડા અતિ ઘણી;
પણ સત્ય ન ચૂકે ધર્મ ન મૂકે, શું કહિયે ધિરજ તેહ તણી.
એમ કહી કષ્ટ ભોગવ્યાં, તેનો કહેતાં ન આવે પાર;
રાત દિવસ રડવડતાં, વળી વહી ગયાં વર્ષ બાર.*
પછી પામ્યા નિજ રાજને, ભાવે ભજ્યા શ્રીભગવાન;
એટલું કળી વળી કરી ગયો, તોય સત્ય ન ચૂક્યાં નિદાન.
એમ સાધુને સત્ય રાખવું, રાખવી દૃઢ મતિ ધર્મમાં;
સુખ દુઃખ સહી શરીરને, રહેવું અચળ નિજ આશ્રમમાં.
ધર્મ સમ ધન્ય નથી, નર નારીને નિદાન;
ધર્મ જોતાં જોદ્ધ ન મળે, તો જાણવું થયું એ જ્યાન.
એવી આંટી પડી અંતરે, હરિ જન હિમ્મત રાખો હઇએ;
નિષ્કુલાનંદનો નાથજી, થાશે રાજી અતિસે તહીએ.

પદ ૧૧ મું.—રાગ બિહાગડો.

કરીએ રાજી ઘનસ્યામ રે, સંતો કરીએ રાજી૦
તો સરે સર્વે કામ રે, સંતો૦ ટેક.

મરજી જોઇ મહારાજના મનની, એમ રહીએ આઠે જામ;
જે ન ગમે જગદીશને જાણો, તેનું ન પૂછીએ નામ રે. સંતો૦
તેમાં કષ્ટ આવે જો કાંઇ એક, સહિયે હઇએ કરી હામ;
અચળ અડગ રહી એક મને, તો પામિયે સુખ વિશ્રામ રે. સંતો૦
જુઓ રીત આગેના જનની, પામ્યા વિપત્તિ વિરામ;
જન્મ થકી માનો મુવા સુધી, ઠરી બેઠા નહીં ઠામ રે. સંતો૦
એ તો દોહેલું સોહેલું છે આજ, તજિયે દોયે દામ વામ;
નિષ્કુલાનંદ નિઃશંક થઇને, પામિયે હરિનું ધામ રે. સંતો૦

---

* આ ખોટું છે. નળ દમયંતિનો વિયોગ ત્રણ વરસનો મહાભારતમાં છે. કવિયે કાં તો ભૂલમાં કે કાં તો પ્રાસ મેળવવાની લહેરમાં બાર વરસ લખ્યાં છે.

કડવું ૪૫ મું.–રાગ ધન્યાશ્રી.

વળી કહું રાજા અંબરીષજી, તેને ઘેર આવ્યા દુર્વાસા લઇ શિષ્યજી;
ભોજન કરાવ અમને નરેશજી, ત્યારે નૃપ કહે નાહી આવો મુનેશજી.

ઢાળ.

મુનિ વેહેલા તમે આવજો, આજ છે દ્વાદશીનો દિન;
ન આવ્યા જાણી ત્યારે નૃપે, કર્યું ઉદક પાન પ્રાસન.
વીતિ વેળાએ મુની આવિયા, રાજા કેમ કર્યું તેં ભોજન;
મુને જમાડયા વિના જમ્યો, દઉં છું હું શ્રાપ રાજન.
શ્રાપ દઇ આપ ચાલિયા, આવ્યું સુદર્શન તે વાર;
બહુ ભાગે આવે બાળતું, પછી આવ્યા હરીને આધાર.
કહ્યું હરિને કષ્ટ નિવારિયે, ટાળિયે સુદર્શનનો ત્રાસ;
ત્યારે શ્રીપતિ કહે ઋષિ સાંભળો, તમે જાઓ અંબરીષ પાસ.
ત્યારે ઋષિ આવ્યા રાય પાસે, રાયે પાય લાગી કહ્યો અભિપ્રાય;
આજ તે દિન એક ભાવ હોય તો, સુદર્શન દૂર થાય.
એમ શત્રુ મિત્ર જેને શત્રુ છે, સમ સુખ દુઃખ દેનાર;
એવા ભક્ત જે જગતમાંહે, તે પર પ્રભુનો પ્યાર.
પર પ્રાણીને પીડે નહીં, ભલે પીડાય પિંડ પોતાતણો;
એવો વિચાર જેને અંતરે, ઘડી ઘડીએ રહે છે ઘણો.
હિતકારી ભારી સૌ જીવના, જેને ભૂંડાઇ ભાગે આવી નથી;
તેણે અવળું અવરનું, કેમ થાય ઉપર અંતરથી.
સમુદ્ર શીતળ સદાય, કેને દુઃખ ન દીયે કાંય;
નિષ્કુલાનંદ એ ભક્તની, શ્રીહરી કરે છે સહાય.

કડવું ૪૬ મું.

વળી કહું એક ભક્ત વિભીષણજી, ભજે હરિ કરી વિવેક વિચિક્ષણજી;
તે જાણી રાવણ કોપ્યો તત્ક્ષણજી, તેનું કોણ કરે રાક્ષસ રક્ષણજી.

ઢાળ.

રાક્ષસ રાવણે લાત મારી, કાઢ્યા લંકાથી બહાર;
આવ્યા રામના સેનમાં, ન દીધા પેસવા તે વાર.

ત્યારે વિભીષણ કહે રખવાળને, જઇ રામને કહો વાત;
ભક્ત તમારો નામ વિભીષણ, આવ્યો છે રાવણનો ભ્રાત.
ત્યારે સેવકે કહ્યું શ્રીરામને, સુણી રામ કહે સુણ દાસ;
આવે તો આવે સમ ખાઇને, વણ સમે નહીં વિશ્વાસ.
ત્યારે સેવકે કહ્યું વિભીષણને, ખાઇ આવ સુધા સાચા સમ;
તો તેડી જઇએ પ્રભુ પાસે, નહીં તો જવાનું છે વિષમ.
ત્યારે વિભીષણ કહે સુત દારા સંબંધી, રાજ સાજ અમલ અન્ન ધન્ન;
આપં રૂપ અનૂપ રામજી, જો દગો હોય મારે મંન.
તે સેવકે સુણાવ્યું શ્રીરામને, સુણી તર્ત તેડાવિયા પાસ;
ભલો ભક્ત વિભીષણ તું, જગ સુખથી છો ઉદાસ.
સુત કલત્ર કારણે, સુર અસુર નર ઇચ્છે ઘણું;
રાજ ધન રૂપને સૌએ સુખ માન્યું છે, તેં બંધન જાણ્યું આપણું.
એમ કહી વિભીષણને, રાજી રાજી થયા શ્રીરામ;
ધન્ય એવા હરિજનને, જેને સુખ સંસારી સમને કામ.
એમ નર નિર્જરનાં, જેને સુખ સ્વપનને તોલ;
નિષ્કુલાનંદ કહે ભક્ત હરિના, અતિ મોટા અમોલ.

કડવું ૪૭ મું.

હંસધ્વજ સુત સુધન્વા જેહજી, તેને અતિ શ્રીહરિમાં સ્નેહજી;
દૃઢ હરિભક્ત અચળ વળી એહજી, અલ્પ દોષે આવ્યા તાતના ગુનામાં તેહજી.

ઢાળ.

તેને તાતે તપાસ કરાવી, નાખ્યો તપેલા તેલની માંય;
શ્રીહરિના સ્મરણ થકી, કાયા ન બળી કાંય.
ત્યારે કહે તેલ તપ્યું નથી, માનો ઔષધી છે એહ પાસ;
તેલ પણ તપેલ ખરૂં, નહીં ઔષધી કરી તપાસ.
ત્યારે કહે મંત્ર છે એના મુખમાં, તેનો અખંડ કરે છે ઉચ્ચાર;
તે મંત્ર તો શ્રીહરિ સ્મરણ, એથી નાખ્યો અંગે આજાર.
સાચો ભક્ત શ્રીકૃષ્ણે જાણીને, કરી કષ્ટમાં એની સહાય;
ખરી પીડયે નવ ખમી શકે, દુઃખ દાસનું મનમાંય.

પળ પળની પીડા હરવા હરિ, હરિજન પાસે રેહ;
વણ વિશ્વાસી એહ વાતને, લેશ માત્ર પણ નવ લેહ.
રાત દિવસ રક્ષા કરે, નિજ ભક્તની ભગવાન;
મીટે થકી તે મૂકે નહીં, નિશ્ચે નાથજી નિદાન.
જનક જનુની નીજ જનના, સાચા શ્રીહરિ કહેવાય;
એહ હેત કરે જેવું જીવને, તેવું બીજે કહો કેમ થાય.
નક્કી ભક્ત સારૂ નાથજી, અવનીએ રહે છે અખંડ;
દુર્મતિ તે દેખે નહીં, જેમ પડદા આડું પિંડ.
પડદે રહી પેખે હરિ, દેખે દાસની દ્રઢતા ધીર;
નિષ્કુળાનંદ કહે કષ્ટમાંહી, કરે સહાય શ્રીહરિ અચીર.

કડવું ૪૮ મું.

એહ આદિ ભક્ત થયા બહુ ભૂપજી, સાચા સત્યવાદી અનઘ અનૂપજી;
પર પીડા હરવા સુધા સુખ રૂપજી, કરી હરિ રાજી તરી ગયા ભવકૂપજી.

ઢાળ.

ભવકૂપ રૂપ તે તર્યાં, આગલા ભક્ત અનેક;
ધન્ય ધન્ય એમની ભક્તિ, ધન્ય ધન્ય એમની ટેક.
એવી ટેક જોઇએ આપણી, કરવા પ્રભુને પ્રસન્ન;
જ્યાંસુધી ન રીઝે શ્રીહરિ, ત્યાંસુધી કરવી જતન.
જેમ ધૂવે કોઇ લૂગડું, પણ માંહે રહી જાય મેલ;
ત્યાંસુધી ન જાણવું, એવાં વસ્ત્રને ધોએલ.
જેમ બેસે કોય ઝાઝમાં, હોય ઊંડા અર્ણવ માંય;
ત્યાંસુધી સુખ ભોમીનું, શીદ માની તે મલકાય.
કર્યાં કેસરીયાં શૂરા સરખાં, પણ કીધી નથી બડાઇ;
ત્યાંસુધી તે વેશની, કેમ વખાણાય બડાઇ.
શૂરા દેખી દગે શત્રુને, કરે દગે કરી ઘણા ઘાવ;
હરિજન તે અરિ ઝીણા, અતિ કરે તે ઉપાવ.
કામ ક્રોધ લોભ મોહ કહીએ, એ અતીશે ઝીણા અરી;
આવતાં એને ઓળખીને, વળી ખબર તે રાખવી ખરી.

અખંડ આગ્રહ એ ઉપરે, જેહ નહિ રાખે છે જન;
તેહ તે એ શત્રુ થકી, ન રહે નિરવિઘ્ન.
ગાફલને ઘાયલ કરે, સાજું રહેવા ન દીયે શરીર;
નિષ્કુલાનંદ કહે સચેત રહેવું, ધરી દ્દઢતા અતિ ધીર.

પદ ૧૨ મું.–રાગ બિહાગડો.

ધિરજ સમ નહિ ધન રે, સંતો ધીરજ૦
આવે અર્થ દોયલે દીન રે, સંતો ધીરજ૦ ટેક

અતુલ દુઃખ પડે જ્યારે આવી, તે તો ન સહેવાયે તંન;
તેમાં કાયર થઇને કો દીન, ન વદે દીન વચન રે. સંતો૦
ધીરજવંતને આપે અત્યંત, દુઃખ બહુ દુરીજન;
તે તો સર્વે સહે શરીરે, જાણી તે જન અગન રે. સંતો૦
ધીરજધારી રહે નર નારી, પામે તે સુખ સદન;
કષ્ટ કાપવાનો એ છે કોઠારો, વાઢે વિપત્તિનાં વન રે. સંતો૦
આગે સીતા કુંતા ને દ્રૌપદી, ધારી ધીરજ અતિ મન;
નિષ્કુલાનંદના નાથને કર્યા, પૂરણ એણે પ્રસન્ન. સંતો૦

કડવું ૪૯ મું.–રાગ ધન્યાશ્રી.

એવા ધીરવાળા જાણો જડભર્તજી, હતા અતિ આપે અત્યંત સમર્થજી;
સહ્યાં દુઃખ દેહે રહી ઉન્મત્તજી, કરે ઘર પરકામ તેમાં એક મત્તજી.

ઢાળ.

મિત રહિત મુનિ રહે, મળે અન્ન જેવું તેવું જમે;
કોહ્યું કસાયું સડયું બગડયું, બળ્યું ઉતર્યું ખાઇ દિન નિર્ગમે.
ત્યારે ભ્રાતે કહ્યું જડભર્તને, રાખો ખરી ખેતની ખબર;
ત્યારે જડભર્તજી જઇ રહ્યા, ઉભા રાત્યમાં અડર.
અતિ ભૂલી શુદ્ધ અંગની, વર્તે છે અંતરે વર્તી;
આપ પ્રભાવ નથી ભાસતો, એવી ખરી કરી છે મતિ.
મતિમાં રતિ નવ રહ્યો, સુખ દુઃખ સંભવ વળી;
એવી રીતે જડભર્તજી, સાચવે છે ખેતર ખળી.

ત્યાં તસ્કર નર આવીને, ઝાલી લઇ ગયા જડભર્તને;
ઉભા રાખ્યા દેવી આગળે, તેમને મારવા તર્તને.
ત્યારે ચોર કહે પછી ચડાવીએ, સારી પેરે જમાડી સુખડી;
ત્યારે જડભર્ત જમિયા, તુરત વળી તેહ ઘડી.
પછી તીખી તરવાર લઇ કરી, હાથ ઉપાડયો હણવા કાજ;
તે દેખી ન શકી દિલે દેવી, હાથ ઝાલી લિધો વાજેવાજ.
પછી લીધી તરવાર કરથી, દેવીએ કાપ્યાં સર્વેનાં શીશ;
પીધું લોહી ખાધું માંસને, ત્યારે ઉતરી દેવીની રીશ.
જોડી હાથ જડભર્ત આગળે, કરે અતિ વિનતિ તે વળી;
નિષ્કુલાનંદના નાથના વહાલા, તમને પીડયા પાપીએ મળી.

કડવું ૫૦ મું.

એમ કહી દેવી ગઇ છે સમાઇજી, નથી હર્ષ શોક જડભર્તને કાંઇજી;
તે સમે રાજા આવ્યો એક ત્યાંયજી, નામ રહુગણ બેસી શિબિકાયજી.

ઢાળ.

શિબિકાનો ભુઇંરથી વાટમાં, પડયો માંદો આવી તેની ખોટ;
ઝાલી જડભર્તને જોડિયા, લીધા તે ઘડી દડી દોટ.
જડભર્ત જાળવે જીવ જંતુ, કીડી મંકોડી ન કચરાય;
દીયે તલપ તે દેખીને, તે થડક રાયે ન ખમાય.
ત્યારે ભૂપ કહે છે ભોંઇને, આવી કરો છો અવળાઇ કેમ;
ત્યારે ભોંઇ કહે છે ભૂપાલને, આ નવો કરે છે એમ.
ત્યારે નવા પ્રત્યે કહે નૃપતિ, અતિ વસમાં લાવી વચન;
ત્યારે જડભર્ત બોલિયા, સુણ વચન કહું રાજન.
અવળાઇ જે મારા અંગની, તે કહું હું સર્વે તુજને;
તેં જે જે કહ્યું તારી જીભથી, તેનું નથી કંઇ દુઃખ મુજને.
તેં કહ્યું જો તે આત્માને, તે નથી આત્મામાં એક;
દેહદર્શી તો એમ જ દેખે, જેને નથી અંતરે વિવેક.
ત્યારે પૂછ્યું રાયે પીછાન પડી, લાગ્યો પાય પ્રણીપત કરી;
ક્ષમા કરજો અપરાધ મારો, એમ કહ્યું કરગરી.

એના જેવું થાય આપણે, ત્યારે પડે પૂરી પીછાન;
ખરા ખોટાની ખબર ખરી, નક્કી જણાય નિદાન.
ભાંદે વડ ભિંડો તડોવડ્ય છે, સામું વડથી વધે છે વિશેક;
નિષ્કુલાનંદ નમુલિયાંની, અંતે ટકે નહીં ટેક.

કડવું ૫૧ મું.

ટેક એક નેક શુકજીની સારીજી, જતિ અતિ મોટા સૌને સુખકારીજી;
ગજપુર આવ્યા રાય પાસે વિચારીજી, પંથમાં પીડા પામ્યા મુનિ ભારીજી.

ઢાળ.

ભારે પીડા પામિયા પરથી, કરી બહુ બહુ ઉપહાસ;
ઉન્મત્ત જાણી કહે કઠણ વાણી, ડરાવે દેખાડી ત્રાસ.
કોયક નાંખે ગોબર કોબર, પીશાબ ઈંટ પહાણા કઇ;
કોયક સંચારે છે સરિયા, પાપી નર પુંઠમાં લઇ.
કોઇએક તાડે તાળી પાડે, પમાડે દુઃખ વિમુખ ઘણું;
શોક હર્ષ તેનો શુકજીને, નથી અંતરની માંહે અણું.
કહેતા નથી તેનું કોઇને, જાણી જગતના જીવ અજાણ;
એવા થકા આવ્યા નરેશ પાસે, કર્યું રાજાનું કલ્યાણ.
આગે વ્યાસને આપ્યો જેણે, ઉત્તર જન વનમાં રહી;
આવર્ણ રહિત આતમદર્શી, એવા સમર્થ શુકજી સહી.
સમર્થપણું સર્વે સહ્યું, અસમર્થ સહે તેનું શું કહીએ;
આજ તપાસો આપણું, એમના જેવા નથી કે છીએ.
ભક્તની રીત જો ભકતમાં, જન જાણો જોઇએ જરૂર;
પોતાની રીત પરહરી પરી, હરિદાસ ન કરવી દૂર.
વેશથી લેશ લેવાય નહીં, સાહુકાર નરેશનું સુખ;
બોલી દેશી તો બહુ તેમ જ કરે, પણ દામ હુકમનું રહે દુઃખ.
ઓઢી અજીન અંગે સિંહનું, જંબુક કરે જેમ જોર;
નિષ્કુલાનંદ એહ વાતનો, અંત્યે નહીં આવે તોર.

કડવું પર મું.

વળી કહું ઋષિ નારદ એક નક્કીજી, જેને પ્રતીત પ્રકટની છે પક્કીજી;
આપે જ્ઞાન દાન જનને વિવેકીજી, પામ્યા ભવ પાર અગણિત એહ થકીજી.

ઢાળ.

અગણિત જીવ ઉદ્ધારવા, ફરે સ્વર્ગ મૃત્યુ ને પાતાળ;
જ્યાં જ્યાં હોય જીવ જિજ્ઞાસુ, ત્યાં ત્યાં જાય તત્કાળ.
એમ કરતાં આવિયા નારદ, નારાયણ સર;
દીઠા સામટા સહસ્ર દશ, દક્ષ પ્રજાપતિના કુંવર.
તેને ઉપદેશ આપી કાપી, સંસાર સુખની આશ;
તેહ સાંભળી દક્ષ દિલે, અતીશય થયો ઉદાસ.
ત્યારપછી એક સહસ્ર, ઉપજાવી મૂક્યા એહ સ્થાન;
તેમને પણ તેમના ભાઇઓના, જેવું આપ્યું છે નારદે જ્ઞાન.
તે સુણી દક્ષ દીલગીર થયો, આપ્યો નારદજીને શાપ;
મુહૂર્ત ઉપર તમે જ્યાં રહો, તો મૃત્યુ પામજો આપ.
એ શાપ ચઢાવી શીર ઉપરે, આપે છે હજી ઉપદેશ;
એના જેવો આગ્રહ, હરિજનને જોઇએ હમ્મેશ;
કહેવી વાત હરિ કૃષ્ણની, હેત દેખાડી હૈયાતણું;
કાઢી લેવો કાળ મુખથી, એવો ઉપકાર કરવો ઘણું,
ચોખે માર્ગે ચલાવતાં, કોઇને ગમે કે નવ ગમે;
કહ્યામાં કસર નવ રાખવી, સુખ દુઃખ સમે કે વિસમે.
આળસી ન બેસવું આપણે, હેતે કરવી હરિની વાત;
નિષ્કુલાનંદનો નાથજી, રહે રાજી તે પર દિન રાત.

પદ ૧૩ મું.—રાગ કડખો.

સાચા સંત અનંત રાજી કર્યા શ્રીહરી, મેલી મમત તન મન તણી;
હિમ્મત અતિ મતિમાંય તે આણીને, રતિપતિની લીધી લાજ ઘણી. સાચા૦
દામ વામ ધામ દીઠાં પણ નવ ગમે, કામ શ્યામ સાથે રાખ્યું છે જેણે;
નામ ઠામ ન પૂછે ગામ ગ્રાસનું રે, આઠે જામ હામ હઇએ રહે છે તેણે. સાચા૦
એવા સંતનો સંગ ઉમંગથી કરીએ, તો અભંગ રંગ રૂડો અંગ રહે;
દિલ ડગમગે પગ નવ પરડે, ચિત્ત રહી ચંગે જગ જીતી લહે. સાચા૦
સાચા સંત શૂરવીર ધીર ગંભીર છે, નીરખી કાંક રહી કરે નીવેડો;
નિષ્કુલાનંદ [illegible] પદ પામીને, કેદી ન મૂકે એ વાતનોજ કેડો. સાચા૦

કડવું ૫૩ મું.—રાગ ધન્યાશ્રી.

એવા તો સનકાદિક સુજાણજી, વિષય સુખરૂપ જાણી તજી તાણજી;
ભજી પ્રભુ પામીઆ પદ નિર્વાણજી, એહ વાત સર્વે પુરાણે પ્રમાણજી.

ઢાળ.

પુરાણે વાત એ પરઠી, સનકાદિક સમ નહીં કોય;
વૈર કરી વિષય સુખ સાથે, ભજ્યા શ્રીહરિ સોય.
જેહ સુખ સારૂ શિવ બ્રહ્મા, સુર નર ભૂખ્યા ભમે;
તે સુખ સનકાદિકને, સ્વપનમાં પણ નવ ગમે.
ભકિત કરી હરીને રીઝવ્યા, માગો માગો કહે શ્રી ઘનસ્યામ;
માગીએ વય વર્ષ પાંચની, વળી રહીએ સદા નિષ્કામ.
પછી પામી અવસ્થા વર્ષ પાંચની, સર્વે લોકમાં ફરે સુજાણ;
સુણાવે કથા શ્રીકૃષ્ણની, કરે બહુ જીવનાં કલ્યાણ.
ઉંડી અંતરથી ઇચ્છા ગઇ, સ્પર્શ સુખ ત્રિય તનની;
એની પેરે કરો આપણે, મેલી દીયો ઇચ્છા મનની.
નિર્વિષયી ગમે છે નાથને, વિષય વિકલ ગમતા નથી;
જેમ સમલ નર બેસે સભામાં, સૌ જાણે ઉઠી જાય અહીંથી.
ઉપર બન્યા ઘઉંહુ ઉજળા, માંહે મેલની મણા નથી;
એવા જન જોઇ જગપતિ, અભાવ કરે છે ઉરથી.
ઇચ્છાઓ અનેક ઉરમાં, ખાન પાન સ્પર્શ સુખની;
એવા ભકતની ભક્તિ, હરિ વદે તહીં વિમુખની.
પંચ વિષયની પટારીઓ, ઘણી ઘાટે ભરી ઘટમાંય;
નિષ્કુલાનંદ કહે નાથના, એહ ભકત નવ કહેવાય.

કડવું ૫૪ મું.

વળી ઋષિ એક જાણો જાજળીજી, આરંભ્યું તપ અતિ વિષમ વળીજી;
કર્યું હરિ ધ્યાન તેણે તન શુદ્ધ ટળીજી, આવ્યાં વન વિહંગ ઘણી સુગરીઓ મળીજી.

ઢાળ.

સુગરીએ મળી માળા ઘાલ્યા, વળી બેઉ કાનની કોર;
ઈંડાં મૂકીને અહરનિશ, કરે છે શોર બકોર.

અડગ પગે તે ઉભા રહ્યા, વળી ભય નવ લાવે કાય;
જાણે પંખીને પીડા ઉપજશે, એવી પીડા ઘણી દિલમાંય.
ચારે દીશે જાય ચારા સારૂ, વળી આવી વસે ત્યાં રાત;
પછી ઇંડાં મટી ઈંડજ થયાં, ગયાં ઉડી પરભાત.
તોય જાજળી જોઇ રહ્યા, દિન કેટલાક સુધી વાટ;
પાછાં ન આવ્યાં પંખી જ્યારે, ત્યારે તજ્યો મન ઉચ્ચાટ.
એના જેવી દયા દીલમાં, રાખવી અતિ ધરી ધીર;
ઝીણા મોટા જીવનું, સહેવું સુખ દુઃખ તે શરીર.
આપણે અંગે પીડા આવતાં, જો થાય સર્વને સુખ;
તો ભાવે કરી ભોગવીએ, દીલમાં ન માનીએ દુઃખ.
અલ્પ જીવની ઉપરે, રાખવો નહીં રોપ એક રતિ;
સ્થાવર જંગમ જીવ ઉપર, પરહરવી હિંસક મતિ.
પરને પીડા કંઇ પણ કરવી, એ તો કામ છે કસાઇનું;
સાધુને સુખ થવા ઇચ્છવું, એ કૃત્ય છે સંત સુખદાઇનું.
એ મત ખરો હરિ ભક્તિનો, નવ પીડવા પ્રાણ ધારીને;
નિષ્કુલાનંદનો નાથજી રીઝે, એવું કરવું વિચારીને.

કડવું ૫૫ મું.

અરૂણી, ઉપમન્યુ, આપત્ય, ધૌમ્યના શિષ્યજી, ગુરૂ આજ્ઞામાં વરતે અહરનિશજી;
જાય અન્ન જાચવા, હરખે હમ્મેશજી, આણી આપે ગુરૂને, ન આપે ગુરૂ તેને લેશજી.

ઢાળ.

લેશ ન આપે જ્યારે શિષ્યને, શિષ્ય જાચે અન્ન પછી જઇ;
ત્યારે ગુરૂ કહે ગરીબ ગૃહસ્થને, ફરી ફરી પીડવા નહીં.
ત્યારે પય પળી પીને વળી, કરે છે તેહ નિર્વાહ;
ત્યારે ગુરૂએ પય વચ્છીરણની, પાડી છે ચોખી નાહ.
પછી ખાધાં તેણે ક્ષુધામહી, અર્કપાન, થયા તેહ અંધ;
વનથી આવતાં વાટમાં, પડી ગયા છે કૂપ મધ્ય.
આવ્યાની વેળા વહી ગઇ, ત્યારે ગોતવા ગુરૂ નીસર્યા;
પોકાર કરતા પડેલ કૂવામાં, સામ સામા સાદ કર્યા.

પછી કુવામાંથી કાઢી કહ્યું, ઉપમન્યુ તું છે મારો દાસ;
મુને તેં પ્રસન્ન કર્યો હવે, માગ કંઇ એક મુજ પાસ.
એમ ગુરૂની આજ્ઞા, જે પાળે પર્મ સુજાણ;
નિર્વિઘ્ન તે નર થઇ, પામે પદ નિર્વાણ.
મન ગમતું મેલી કરી, રહે આજ્ઞાને અનુસાર;
તેજ શિષ્ય સાચા ખરા, બીજા સર્વે સંતાપનાર.
કુકર કાનના કીટ સરીખા, શિષ્ય ન થાવું સમજી;
ગુરૂ વાળે તેમ વળવું, અહંતા મમતા મનની તજી.
ગુરૂ કૃપાએ સુખ પામીએ, ગુરૂ કૃપાએ ઉપજે જ્ઞાન;
નિષ્કુલાનંદ ગુરૂ કૃપા કરે, તો આપે અવિચળ દાન.

કડવું ૫૬ મું.

એ કહ્યા સર્વે પરોક્ષ હરિ જનજી, એને કોઇને પ્રગટ મળ્યા નથી ભગવનજી;
તોએ કોઇએ મોળા ન પડીઆ મનજી, કહું વાર હજાર એમને ધન્ય ધન્યજી.

ઢાળ.

ધન્ય ધન્ય એહ જનને, જેણે શીર સાટે સોદો કર્યો;
તજી છે આશ તન મનની, એવો ઉદ્યમ જેણે આદર્યો.
લીધો સીદોરો શિષ્ય હાથમાં, તેહ સાથ જોવા કયમ રહે;
મરવાની તો બીક મટી, અતિ આગ્યનો ભાગ્યો ભહે.
આગળ ચાલતાં આનંદ અતિ, આવે ઝટ દઇ રણ રૂપ રે;
એક લડી મરે, એક બળી ટળે, માને એઉ વાત અનૂપ રે.
તેમજ સાચા સંતને, તજી જોઇએ શે તનની આશ;
દેહરખા સરખા કાયર નર, તે તો કેદી ન હોય હરિદાસ.
હરિદાસને હોય હિમ્મત ઘણી, ગણે તનને તરણા તોલ;
લાલચ મેલી આ લોક સુખની, પામવા વસ્તુ અમોલ.
અચળ સુખમાં આવી ઘણી, પુરણ વળી પ્રતીત:
અસત્ય સુખ પણ ઓળખ્યું, જાણ્યું જેવી છે એની રીત.
પડ્યું પોતાને પારખું, ખરા ખોટાનું ખરેખરૂં;
સુખ ઘણું માન્યું ઘનસ્યામમાં, મેલ્યું અલ્પ સુખ અળગું પરૂં.

શાદને ખાઇએ ખાટી છાશને, મેલી પીયુસ રસ પ્રવાહ;
પટુ પાંબરી પરહરીને, કરે કોણ ચર્મની ચાહ.
તેહ ભક્ત, જગતનાં સુખ જોઇને, લોભાય નહીં લગાર;
નિષ્કુલાનંદ તેહ ભક્ત સાચા, ફેર નહીં રતિ ભાર.

પદ ૧૪ મું.–રાગ કડખો.

સાચા ભક્તની રીત સર્વે સાચી સહી, સાચાં સૌ આચર્ણ એનાં;
ખાતાં પીતાં સુતાં જાગતાં જાણીએ, ઉપદેશ રૂપ અનુપ તેનાં. સા૦
હાલતાં ચાલતાં જોતાં માંહે જોવું ખરૂં, લેતાંદેતાં બોલતાંમાં કળી લૈયે;
જાતાં આવતાં પાસ વાસ વસતાં, કેમ ન કળાએ કહોહીં તૈયે. સા૦
કરતાં ન કરતાં હરતાં ફરતાં, ગાતાં વાતાં વળી હસતાં હોયે;
રોતાં ધોતાં પોતાં પહેરતાં પરખાયે, છતા વકતા જાણો સુખદ સોયે. સા૦
જે જે આચરણ સંત આચરે, તે તે સર્વે છે વળી સુખકારી;
અખંડ ધામમાં એજ પહોંચાડશે, નિષ્કુલાનંદ કહે છે વિચારી. સા૦

કડવું ૫૭ મું.–રાગ ધન્યાશ્રી.

સુણો એક મુગ્દળ ઋષિની રીતજી, વિણે અન્ન દિન પંદર લગી નિત્યજી;
કરી પાક જમાડે અભ્યાગત ઘણે હીતજી, વધે અન્ન તેહ જમે કરી અતિ પ્રીતજી.

ઢાળ.

કરી પ્રીત અતિ જમતો, ત્યાં દુર્વાસા ઋષિ આવિયા;
અતિ આદર દઇ બ્રાહ્મણે, જમવાને બેસાડિયા.
જમી અન્ન જે વધ્યું હતું તે, ચોળી પોતાને તન;
ચટક દઇ ચાલી નીસર્યા, ગયા શિવને ભુવન.
પછી પંદર દિવસે વળી, ભેળું કર્યું બ્રાહ્મણે અન્ન;
તેપણ તેમનું તેમ કર્યું, તોપણ રહ્યા મુગ્દળ મગન.
એમનું એમ કરતાં વળી, વીતિ ગયા દ્વાદશ માસ;
અન્ન વિનાના એટલા, પડયા ચોખ્ખા ઉપવાસ.
ત્યારે દુર્વાસા કહે ધન્ય દ્વિજ તું, ધન્ય ધીરજ તારી નિદાન;
તેહ સમામાં તેડવા, આવ્યાં વિબુધનાં વિમાન.

બેસો ઋષિ વિમાનમાં, તેડી જઇએ અમર પુરમાંય;
સત્ય ટેક તમારી જોઇને, આવ્યા અમે તેડવા આંય.
ત્યારે પૂછ્યું સુખ દુઃખ સ્વર્ગનું, કહ્યું કઇક ચડે પડે પણ ખરાં;
(ત્યારે) મુગ્દળ કહે નહીં આવું એ ધામે, લઇ જાઓ વિમાનને પરાં.
અલ્પ સુખને ભોગવી, પુણ્ય ખુટયે પાછું પડવું;
એવાં સુખને સાંભળી, ચોખ્ખું નથી અમોને ચડવું.
પછી અવધે તન તજી કરી, ગયો તે અખંડ ધામમાં;
નિષ્કુલાનંદ કહે સહ્યું કષ્ટ જે, તેહ તે આવિયું કામમાં.

કડવું ૫૮ મું.

વળી કહું શિલોંચ્છવૃત્તિ ધારીજી, વીણે એક કણ કણ ધર્મ વિચારીજી;
ઋષિ, ઋષિ સુત, ઋષિ નારી, સુત નારીજી, જમે દિન આઠમે એહ વળી ચારીજી.

ઢાળ.

ચારે મળી બેઠાં જમવાને, હતો સાથુ શેર જુગલ;
ત્યાંહાં ધર્મ ધરી રૂપ દ્વિજનું, તક જોઇ આવ્યા તેહ પલ.
આવી કહ્યું આપો અન્ન મુને, હું ભૂખ્યો છઉં બ્રાહ્મણ;
ત્યારે ઋષિએ આદરે આપ્યું, પોતાના ભાગનું અન્ન.
પછી આપ્યું ઋષિ પત્નિએ, આપ્યું ઋષિ સુતે કરી પ્યાર;
પછી આપ્યું એની નારીએ, થયાં અન્ન વિના એ ચાર.
અન્ન વિના દિન આઠ ગયા, પાછી આવે પણ નહીં આશ;
તો એ ચારે રાજી રહ્યાં, વળી કોઇએ ન થયાં ઉદાસ.
આપ્યું અન્ન અભ્યાગતને, જળ ઢળ્યું ધોયેલ કર ચર્ણનું;
તેમાં આળોટયો આવી નોળીયો, થયું અર્ધું અંગ સુવર્ણનું.
એવું શુદ્ધ અન્ન એ હતું, તે જમીઆ વૃષભ વળી;
રાજી થયા ઋષિ ઉપરે, જાણે આપું સમૃદ્ધિ સઘળી.
ત્યારે દ્વિજ પલટી ધર્મ થયા, માગો માગો તમે મુજ પાસ;
ત્યારે દ્વિજ કહે ધન્ય ધર્મ તમે, આપો તમારા ધામમાં વાસ.
(એમ) સમયે આવી કોય અન્ન જાચે, વળી હોય ક્ષુધાએ આતૂર;
પહોંચ પ્રમાણે આપવું, રાજી થઇ જન જરૂર.

અન્ન આપે ઉત્તર આપે, કાં તો સંતાપે કઠણ કહી;
નિષ્કુળાનંદ હરિ જનની, એવી રીત જોઇએ નહીં.

કડવું ૫૯ મું.

વળી કહું એક જયદેવજીની વાતજી, સાંભળ્યા જેવી છે સારી સાક્ષાતજી;
જેને ઘેર પદ્માવતી વિખ્યાતજી, કરે હરિભક્તિ દોયે દિવસ ને રાતજી.

ઢાળ.

રાત દિવસમાં રાગે કરી, ગાય ગોવિંદ ગીત પ્રીતે કરી;
જાચી લાવે અન્ન તેહ જમે, આપે ભૂખ્યા જનને ભાવે કરી.

બ્રાહ્મણ ને વળી ભકત હરિના, જાણી શિષ્ય થયા કોઇ જન્ન;
એમ કરતાં કોઇ દિન કાળ પડયો, જડે નહીં જાચતાં અન્ન.

પછી જયદેવ ચાલ્યા જાચવા, શિષ્ય પાસેથી જાચ્યું ધન;
તે લઇ આવતાં વાટમાં, મળ્યા મારગમાં દુરીજન

આવતાં ઓળખી એહને, જયદેવે વિચારી વાત;
આપું ધન તો તન ઉગરે, નહીં તો થાશે એઉની ઘાત.

કટાંણે ને કુઠેકાણે, તક જોઇ આવ્યા છે તેહ;
જરૂર મારશે જીવથી, એ વાતમાં નહીં સંદેહ.

એમ જયદેવે વિચારી જીવમાં, આપી દીધું રાજી થઇ ધન;
ત્યારે ચાર ચોરે વિચારીયું, કંઇએક કપટ છે એને મન.

માટે મારી નાંખો એહને, તોજ રહે આ સઘળો માલ;
ત્યારે એક કહે કાપો હાથ પગ, એની મેળે મરશે એહાલ.

પછી હાથ પગ કાપી ચાલીઆ, મહા પાપીને નહીં મેહેર;
ત્યાં આવ્યો એક નૃપતિ એલે, એસારી લઇ ગયો ઘેર.

પછી રાજાએ એમને ઓળખ્યા, જાણ્યા ભકત આ તે જયદેવ;
નિષ્કુળાનંદના નાથના વહાલા, જાણી કરે છે બહુ સેવ.

કડવું ૬૦ મું.

પછી એના શિષ્ય થયા ભૂપાળજી, એમ કરતાં પાછો પડી ગયો કાળજી;
આવ્યા એ ચોરટા સાધુ થઇ ધાલી માળજી, તેમને ઓળખ્યા જયદેવે તત્કાળજી.

ઢાળ.

તત્કાળ તેમને ઓળખી, બહુ બહુ કરાવે છે સેવ;
ત્યારે ચોરટે પણ જાણિયું, આ ખરો ખુની જયદેવ.
આવ્યા અરિના હાથમાં, હવે ઉગર્યાની આશા નહીં;
જોઈ અપરાધ આપણા માર્યા વિના એ મૂકે નહીં.
પાપીને પાપ પોતાતણું, આવ્યું નજરે તે નિરધાર;
કહો ભાઈ કેમ કરીશું, એમ ચિંતવે છે ચોર ચાર.
પછી ચોરે ચાલવાનું કર્યું, ત્યારે અપાવ્યા ધઉં ગાડાં ભરી;
આગળ જઈ કાંક ઉતર્યા, ગાડાવાળાને વાત કરી.
જયદેવ જાતનો ઝાંપડો, રાજાના ગુનામાં આવ્યો હતો;
અમને સોંપ્યો હતો મારવાને, ત્યારે અમે મેલ્યો જીવતો.
તે ગુણે આપ્યાં ધઉનાં ગાડલાં, વળી બીનો પણ મનમાં સહી;
જાણ્યું એમ મારી જાતનું, રખે રાજાને આપે કહી.
એમ કહેતાં ફાટી અવની, પહોંચ્યા ચોર ચારે પાતાળ;
ગાડાં વાળી ઘેર લાવિયા, કહ્યું વૃત્તાંત થયું તેહ કાળ.
ત્યારે જયદેવે ધર્યા કર ચરણો, થયા સાજા તે સમે સોય;
જુઓ વિચારી જન મને, એવા ક્ષમાવંત કો હોય.
સાચા સંતને જાણીએ, ખરી ક્ષમા રાખે મન માંય;
નિષ્કુલાનંદના નાથને, એથી વહાલું નથી બીજું કાંય.

પદ ૧૫ મું.—રાગ કડખો.

ક્ષમાવંત સંત અત્યંત સુખ ભોગવે, પામે દુઃખ ક્ષમાની ખોટવાળા;
સોનું રૂપું જેમ સહે ધણ ધાવને રે, જોઇયે કાચને વળી રખવાળા. ક્ષમા૦
રૂપા સોનાનાં ભૂષણો સૌ પહેરી ફરે, અંગો અંગમાં શોભા આપે;
કાચ ભાંગે તો કામ આવે નહિ રે, કટકા કોઈકનું તન કાપે. ક્ષમા૦
સર્પ સિંહ સ્વભાવવાળા સંત શા, જેને પાસે જતાં પગ પડે પાછા;
અતિ અખતર નરસા ઘણા રે, તેને કહેવું પડે તમે સંત સાચા. ક્ષમા૦
એ જેવી કેવી દેવી નંદવાણાતણી, રૂઠે તુઠે આપે સંતાપ સરખો;
નિષ્કુલાનંદને નવ થાય ઓરતો રે, જો પહેલ વહેલાં એના પગ પરખો. ક્ષ૦

કડવું ૬૧ મું-રાગ ધન્યાશ્રી.

થોડી થોડી વાત કહી રાય ઋષિની કથીજી, જેમ છે તેમ તેહ કહેવાણી નથીજી;
વિસ્તારે વાત સુણજો પુરાણથીજી, એ જેવા થયા કે અધિક એકએકથીજી.

ઢાળ.

એકએકથી અધિક થયા, કૈક ઋષિ કૈક રાજન;
તે પ્રસિદ્ધ છે પુરાણ માંયે, સૌ માનજો જન મન.
કઠણ કસણી સઈ સરીરે, કાઢ્યો મેલ માંયલો માયાતણો;
ત્રણ ગુણ પંચ વિષે વાસના, કરવો ત્યાગ તેને મને ઘણો.
અખંડ વરતે નિત્ય અંતરે, બાહ્ય દૃષ્ટિને સમેટી વળી;
જેમ વરસે જળ અચળપર પણ, નીચી ભોમે આવે ટળી.
તેમ વૃત્તિઓ સરવે વળી, મળી આવી તે અંતર માંય;
પછી મૂર્ત્તિ મેલી મહારાજની, જાય ન આવે ક્યાંય
માલ મળ્યો મોટો ઘણો ઘરમાં, તેના અમલનું આનંદ રહે;
વળી મેલી ચંદન મળીઆગરૂ, વળી વેગે કોયલા કોણ વહે.
એવાં સુખ સંસારનાં, જાણો કુચા કોયલા સમાન;
આળસ આપે ખંજોળી સંતાપે, વળી ન આપે સુખ નિદાન.
એવાં સુખને અભાગિયા, રાત દિવસ રૂવે છે રહ્યા;
પણ વાત નથી વિચારતા, જે ઠાલે હાથે કૈક ગયા.
મહા દુઃખે કરી જે સુખ મળે, તે પણ ટળી વળી જાય;
એવા સુખને અજ્ઞ જન વિણ, કહો ભાઈ કોણ ચહાય.
એમ આગળ રાય ઋષિએ, એમ સમજીને કીધો છે ત્યાગ;
નિષ્કુલાનંદ કહે નર અભાગીને, નથી ઉપજતો વૈરાગ.

કડવું ૬૨ મું.-રાગ ધન્યાશ્રી.

વૈરાગ વિના તન સુખ ન તજાયજી, તન સુખ તજ્યા વિના હરિ ન ભજાયજી;
હરિભજ્યા વિના ન ભક્ત નીપજાયજી, લીધી મેલી વાતે ભક્ત પાસું લજાયજી.

ઢાળ.

લજ્જામ જાય આ લોકમાં, પરલોકે પણ પહોંચે નહીં;
એવી ભક્તિ આદરતાં, કહો ભાઇ કમાણી સહી.

જેમ કેસરીયાં કરી ચાલે, ઘાલે કાખમાં કોળી તરણની;
કામ પડે કહો કેમ આવે, પ્રતીત એનાં મરણની.
જેમ સતી ચાલી બહાર બળવા, સાથે ભરી લીધાં જળ માટલાં;
આગ લાગે ઉઠી ભાગશે, ઓળવી તૃણનાં ત્રાટલાં.
એમ ભકત થઇ ભગવાનનો, વળી કહેવાયો સૌથી ભલો;
પણ શરીર સુખ રૂચી રાખી રહે, મોટો મીયાંનો ગોખલો.
જ્યારે વેચી હવેલી વિત્ત લઇ, ત્યારે આ લીધાનો શો અર્થ;
પણ દગો છે એના દીલમાં, જે અંતે કરવો છે અનર્થ.
એવા ભમરાળા ભકત ન થાય, થાય ભકત આગળ કહ્યા એવા;
જ્યારે સાત ભાતની કરી સુખડી, ત્યારે ન બગાડિયે કાચલિયે વિવા.
દીધું આંધરણ જ્યારે દુધનું, તેમહીં મીઠું ઓરવું નહીં;
ખાતાં ન ખવાય દુધ જાય, કહો તેમાં કમાણી સૂહી.
ભલી ભકિત આદરી, પામવા પુરૂષોતમ સહી.
પછી પંડે સુખ ઇચ્છવું, એ તો વાત બને નહી.
ખાવો ભેરવ ને સુખ જાયે, ત્યારે ખસતું ન મેલવું અંગ;
નિષ્કુલાનંદ જેમ દીવો દેખી, પાછો ન વળે પતંગ.

કડવું ૬૩ મું.

હરિ જન છે મોટું એક જ્યાનજી, જો આવી જાય અંગ અભિમાનજી;
તો ન ભજાયે કો દી ભગવાનજી, પિંડ પોષવા રહે એક તાનજી.

ઢાળ.

તાન રહે એક પિંડ પોષ્યાનું, ખાન પાનને રહે ખોળતા;
મળે તો મહા સુખ પામે, ન મળે તો રહે આંખો ચોળતા.
જેમ ભાંડ ખાંડ નાવે ભીડમાં, કુલક્ષણની જાણે કળા;
સો સો વાતે નાવે સાંકડે, વાદી નાશી જાય વેગળા.
એમ નરો અભાગીઆ, કરે કળ છળ હુન્નર હજાર;
અનેક રીતે આવવા વળી, ન દીએ અંગે અજાર.

કડવું ૬૧ મું–રાગ ધન્યાશ્રી.

થોડી થોડી વાત કહી રાય ઋષિની કથીજી, જેમ છે તેમ તેહ કહેવાણી નથીજી;
વિસ્તારે વાત સુણજો પુરાણથીજી, એ જેવા થયા કે અધિક એકએકથીજી.

ઢાળ.

એકએકથી અધિક થયા, કૈક ઋષિ કૈક રાજન;
તે પ્રસિદ્ધ છે પુરાણ માંયે, સૌ માનજો જન મન.
કઠણ કસણી સઈ સરીરે, કાઢ્યો મેલ માંયલો માયાતણો;
ત્રણ ગુણ પંચ વિષે વાસના, કરવો ત્યાગ તેને મને ઘણો.
અખંડ વરતે નિત્ય અંતરે, બાહ્ય દ્રષ્ટિને સમેટી વળી;
જેમ વરસે જળ અચળપર પણ, નીચી ભોમે આવે ટળી.
તેમ વૃત્તિઓ સરવે વળી, મળી આવી તે અંતર માંય;
પછી મૂર્ત્તિ મેલી મહારાજની, જાય ન આવે ક્યાંય
માલ મળ્યો મોટો ઘણો ઘરમાં, તેના અમલનું આનંદ રહે;
વળી મેલી ચંદન મળીઆગરૂ, વળી વેગે કોયલા કોણ વહે.
એવાં સુખ સંસારનાં, જાણો કુચા કોયલા સમાન;
આળસ આપે ખંજોળી સંતાપે, વળી ન આપે સુખ નિદાન.
એવાં સુખને અભાગિયા, રાત દિવસ રૂવે છે રહ્યા;
પણ વાત નથી વિચારતા, જે ઠાલે હાથે કૈક ગયા.
મહા દુઃખે કરી જે સુખ મળે, તે પણ ટળી વળી જાય;
એવા સુખને અજ્ઞ જન વિણ, કહો ભાઈ કોણ ચહાય.
એમ આગળ રાય ઋષિએ, એમ સમજીને કીધો છે ત્યાગ;
નિષ્કુળાનંદ કહે નર અભાગીને, નથી ઉપજતો વૈરાગ.

કડવું ૬૨ મું.–રાગ ધન્યાશ્રી.

વૈરાગ વિના તન સુખ ન તજાયજી, તન સુખ તજ્યા વિના હરિ ન ભજાયજી;
હરિભજ્યા વિના ન ભક્ત નીપજાયજી, લીધી મેલી વાતે ભક્ત પાસું લજાયજી.

ઢાળ.

લજ્જામ જાય આ લોકમાં, પરલોકે પણ પહોંચે નહીં;
એવી ભક્તિ આદરતાં, કહો ભાઇ કમાણી સહી.

જેમ કેસરીયાં કરી ચાલે, ઘાલે કાખમાં કોળી તરણની;
કામ પડે કહો કેમ આવે, પ્રતીત એનાં મરણની.
જેમ સતી ચાલી બહાર બળવા, સાથે ભરી લીધાં જળ માટલાં;
આગ લાગે ઉઠી ભાગશે, ઓળવી તૃણનાં ત્રાટલાં.
એમ ભક્ત થઇ ભગવાનનો, વળી કહેવાયો સૌથી ભલો;
પણ શરીર સુખ રૂચી રાખી રહે, મોટો મીયાંનો ગોખલો.
જ્યારે વેચી હવેલી વિત્ત લઇ, ત્યારે આ લીધાનો શો અર્થ;
પણ દગો છે એના દીલમાં, જે અંતે કરવો છે અનર્થ.
એવા ભમરાળા ભક્ત ન થાય, થાય ભક્ત આગળ કહ્યા એવા;
જ્યારે સાત ભાતની કરી સુખડી, ત્યારે ન બગાડિયે કાચલિયે વિવા.
દીધું આંધરણ જ્યારે દુધનું, તેમહીં મીઠું ઓરવું નહીં;
ખાતાં ન ખવાય દુધ જાય, કહો તેમાં કમાણી સૂહી.
ભલી ભક્તિ આદરી, પામવા પુરૂષોતમ સહી.
પછી પંડે સુખ ઇચ્છવું, એ તો વાત બને નહી.
ખાવો ભેરવ ને સુખ જાયે, ત્યારે ખસતું ન મેલવું અંગ;
નિષ્કુલાનંદ જેમ દીવો દેખી, પાછો ન વળે પતંગ.

કડવું ૬૩ મું.

હરિ જન છે મોટું એક જ્યાનજી, જો આવી જાય અંગ અભિમાનજી;
તો ન ભજાયે કો દી ભગવાનજી, પિંડ પોષવા રહે એક તાનજી.

ઢાળ.

તાન રહે એક પિંડ પોષ્યાનું, ખાન પાનને રહે ખોળતા;
મળે તો મહા સુખ પામે, ન મળે તો રહે આંખો ચોળતા.
જેમ ભાંડ ખાંડ નાવે ભીડમાં, કુલક્ષણની જાણે કળા;
સો સો વાતે નાવે સાંકડે, વાદી નાશી જાય વેગળા.
એમ નરો અભાગીઆ, કરે કળ છળ હુન્નર હજાર;
અનેક રીતે આવવા વળી, ન દીએ અંગે અજાર.

કર્મ વશ કોટી કષ્ટ સહે, રહે રાત દિવસ રોશી વનડો;
પણ સત્સંગમાં લેશ દુઃખ સહેતાં, જાય છે એનો જીવડો.
અણુ અર્થે અભાગીયો, દુર્મતિ અતિ દુઃખ હોત;
પ્રભુ ભજતાં પગ ન માંડે, જેમ બેઠો કટિએ કપોત.
કોટિ કોટિ શાસ્ત્ર સાંભળ્યાં, વળી કોટિ કોટિ સાંભળશે;
આજ આવી ઉપદેશ દેશે, તોય ભૂલ એની કાંય ટળશે.
ગુરૂ શાસ્ત્ર ઘણું ઘણું, સમજાવે છે સર્વે મળી;
પણ પકડયું પૂંછ નરે ખરનું, નથી મૂકતો વણસેલું વળી.
આંટી પડી ઉરે અવળી, તે વાત ન સમજે સવળી સહી;
ઝાલી ટેક ખાવા ઝેરની, તે મુવા સૂધી મૂકે નહીં.
મૂઠી વાળી જેમ મર્કટે, ચપટી ચણાને કાજ;
નિષ્કુળાનંદ ફંદ પડીઓ ગળે, પરવશ થયો પશુરાજ.

કડવું ૬૪ મું.

ધીરજાખ્યાન છે એનું નામજી, ધીરજવાળાનું સારશે એ કામજી;
ગાશે સાંભળશે કરી હૈયે હામજી, તેહ જન પામશે પ્રભુનું ધામજી.

ઢાળ.

ધામ પામશે પ્રભુતણું, જ્યાં કાળ માયાનો કલેશ નહીં;
અટલ સુખ આનંદ અતિ, તે તો કોટિ કવિ ન શકે કહી.
દિવ્ય ભોમિ દિવ્ય મંદિર, દિવ્ય દેહ ધારી ત્યાં જન રહે;
દિવ્ય પદારથ દિવ્ય વસ્તુ, દિવ્ય સુખ તે સહુ લહે.
દિવ્ય વસન દિવ્ય ભૂપણ, દિવ્ય સર્વે સાજ સમાજ;
દિવ્ય સિંહાસન ઉપરે આપે, બેઠા શ્રીમહારાજ.
દિવ્ય પૂજા વળી દિવ્ય પુષ્પ, દિવ્ય ચંદન, દિવ્ય મણીમાલ.
મહાસુખમય મૂર્ત્તિને, પ્રેમે પૂજે છે મરાલ.
લઇ પૂજા નિજ જનની, થઇ પ્રસન્ન પુરૂષોત્તમ;
પછી અમૃત ભરી આંખસું, જૂએ છે સૌને પરબ્રહ્મ.

તેહ સમાતું સુખ સર્વે, કહેતાં પણ કહેવાયે નહીં;
તેહ પામ્યા છે સંત સાચા, વાલાને વચને રહી.
વચનમાં જેહ વાસ કરી, રહ્યા છે હૃદયે રાજી થઈ;
તેની નજરમાં નર.અમરનાં, સુખની ગણતી હોય નહીં.
અનુપને આપમાં ન આવે, અકળ તે ન કળાય;
અચળ તે ચળે નહીં, એવું એ સુખ કહેવાય.
એહ સુખ સહેજે પામીએ, સંત વાળે તેમ જો વળીએ;
નિષ્કુળાનંદ નિર્ભય સુખથી, તુચ્છ સુખ સારૂ શીદ ટળીએ.

પદ ૧૬ મું.—રાગ કડખો.

ધન્ય ધન્ય ધન્ય કહું સાચા સંતને, જેણે રાજી કર્યા રાધા રમાપતિ;
માન અપમાનમાં મન ટકયું નહીં રે, સમ વિસમે રહી એક મતિ. ધન્ય૦
સુખદુઃખ સમ તોલ સમજ્યા સહી, અરિ મિત્રમાં રહી એકજ બુદ્ધિ;
સંપત્તિ વિપત્તિ સરખી સમ થઈરે, સમજ્યા સંત એમ વાત સુધી. ધન્ય૦
હાર જીત ને હાણ વૃદ્ધિ જાણો વળી, હરખ શોકમાં નવ હસે રૂવે;
ગાંધર્વ શેહેર સમ સુખ સંસારનાં રે, મૃગ જળ જોઇ સુખ રૂપ જળ ખૂવે. ધન્ય૦
સ્વપનાંની પૂજા પીડા સ્વપને રહી, તે જાગ્રતમાં એહ આવતી નથી;
નિષ્કુળાનંદ એમ સાચા સંત સમજે રે, વિચારો સહુ કહું વાત કથી. ધન્ય૦

કડવું ૬૫ મું.—રાગ ધોળ.

આજ આનંદ મારા ઉરમાં, મળી મને મહા મોંઘી વાત રે;
કોટિ કષ્ટ કરે હરી નવ મળે, તે તો મુને મળિયા સાક્ષાત રે. આજ આનંદ.
રમાડયા જમાડયા રૂડી રીતસું, મળ્યા વળી વારમવાર રે;
હેતે પ્રિતે નિત્યે સુખ આપીયાં રે, તે કહેતાં આવે કેમ પાર રે. આજ આનંદ.
અન્ન જળ ફળ ફુલ પાનની, આપી એવી પ્રસાદી અનૂપ રે;
ચરણની છાપ દીધી છાતીએ, આપ્યાં સારાં વસ્ત્ર સુખ રૂપ રે. આજ આનંદ.
આગળ ભક્ત તે અનેક થયા, સહ્યાં તેણે શરીરે બહુ દુઃખ રે;
તોય પ્રભુ પ્રગટ પામ્યા નહીં, પામ્યા પણ નાવ્યાં આવાં સુખ રે. આજ આ૦

કોઇકને આપી અમરાવતી, કોઇકને આપ્યું કૈલાસ રે;
કોઇકને સત્ય લોક સોંપીયું, કોઇકને વૈકુંઠે વાસ રે. આજ આનંદ.
જુજવાં જુઓ ધામ આપ્યાં જનને, જોઇ નિષ્કામ સકામ રે;
આજ તો અઢળક ઢળ્યા હરિ, આપ્યું સૌને અક્ષર ધામ રે. આજ આનંદ.
સુખ સુખ સુખ જ્યાં સુખ ઘણું,તે તો મુખે કહેતાં ન કહેવાય રે;
નિષ્કુલાનંદ એ આનંદમાં, હરખી હરખી ગુણ ગાય રે. આજ આનંદ.
ચોસઠ કડવાં સાત એક સિંધુ, છ ચર્ણ વળી પદ સોળ રે;
તેના ઉપર એક છે રે, વધામણાનું રે આ ધોળ રે. આજ આનંદ.
સંવત અઢાર નવાણુવો, ચૈત્ર વદી દશમી દિન રે;
રચ્યો આ ગ્રંથ ધઢપુરમાં, સુણી સમરો શ્રીભગવંત રે. આજ આનંદ.

ધીરજાખ્યાન સમાપ્ત.

મુક્તાનંદ.

સ્વામીનારાયણના સાધુઓમાં મુખ્ય-પૂર્વાશ્રમમાં રામાનંદી સંપ્રદાયનો આશ્રિત ને વેદાંતી-ઉત્તરાશ્રમમાં ગુરૂ ઉપાસનાવાળો ને સહજાનંદનો મુખ્ય શિષ્ય-સંવત ૧૮૮૭ માં ૭૦ વરસની વયે ગઢડામાં દેહ મૂક્યો હતો.

સતી ગીતા.

કડવું ૧ લું.

નમો અખિલ ભુવનપતિ રાયજી, નીલકંઠ ગુરૂ કરજો સહાયજી;
ઉર વસજો પ્રભુ અખિલ આધારજી, સતીગીતા કરૂં સુગમ પ્રકારજી.

ઢાળ.

સુગમ રીતે કરી કહું, સતીગીતા ગ્રંથ અનૂપ;
જે સુણતાં સર્વ સુંદરીને, ઉર વસે હરિરૂપ.
નીલકંઠ મુનિવરે કહ્યો, ગીર્વાણ ગ્રંથ ઉદાર;
તે હવે ભાષા કરી કહું, સદ્ગ્રંથ કેરો સાર.
ઇષ્ટ દેવ છે ધર્મ ભક્તિ, તેને વારંવાર;
નીલકંઠ મુનિવર નમે છે, જાણી સુખદ અપાર.
ધર્મ મહા સુખ ધામને, ચરણે નમાવું શીશ;
જે ત્રિભુવનમાં જીવેશ્વરના, કારણ પરમ અધીશ.
ભવતારણ ધર્મની પત્ની, ભક્તિ જેનું નામ;
તેને વારંવાર વંદુ, જાણી સદા સુખ ધામ.

ભૂત ભવિષ્ય વર્તમાનમાં, ધર્યા જે જે હરિ અવતાર,
તે ભક્તિ થકી મુમુક્ષુને, અંતર ભાસે અપાર.
પુરૂષોત્તમનાં રૂપ સર્વે, સામર્થ્ય સહિત અનંત;
મુક્તાનંદ કહે બ્રહ્મપુરમાં, ભક્તિ વડે જીવે સંત.

કડવું ૨ જું.

ધર્મ ભક્તિનો પામી પ્રસાદજી, નીલકંઠ મુનિએ કર્યો સંવાદજી;
સતીગીતા આ ગ્રંથનું નામજી, નારી માત્રને આ સુખ ધામજી.

ઉથલો.

સુખ ધામ સૌ નારીતણો, સદ્‌ગ્રંથ અતિ સુખરૂપ;
શ્રીનિજગુરૂ મુખમાં ભળ્યો, તે ભાખું પરમ અનૂપ.
દેવ સભામાં ગંગાદિક નદી, સાંભળતાં શ્રુતિ સાર;
પાર્વતીએ શિવને કહ્યા, વનિતાના ધર્મ ઉદાર.
પ્રગટ શ્રીભક્તિથકી, મેં સાંભળ્યા જે ધર્મ;
સુવાસણી વિધવાતણા, ધર્મનો કહું શુભ મર્મ.
શ્રીઉદ્ધવ સંપ્રદાયને, આસર્યાં વિનતા વૃંદ;
ઇચ્છે નિજ ધર્મ જાણવા, જેણે ટળે ભવના ફંદ.
માનનીઓનું હીતકારી, મેં રચ્યો ગ્રંથ રસાળ;
પ્રાયશ્ચિત્ત શ્રોતા આ ગ્રંથે કરી, જાણે ધર્મ વિશાળ.
પ્રથમ સુવાસણી ધર્મ વર્ણવું, કરીને પર્મ વિભાગ;
પછી તે વિધવા ધર્મને, વર્ણવું અતિ અનુરાગ.
સતીગીતામાં સુંદરીના, ધર્મ અતિ દૃઢ જેહ;
મુક્તાનંદ કહે માનનીને, આપે અતિ સુખ તેહ.

કડવું ૩ જું.

શુભ કુળ શુભ ગુણ રૂપ ઉદારજી, જોઇ યોગ્ય વર કરે નિરધારજી;
વિધિવત રીતે આપે તાતજી, તે તો સુવાસણ ત્રિય સાક્ષાતજી.

ઉથલો.

સુવાસણીથી ઇતર નારી, તે વિધવા કહેવાય;
તેના લક્ષણ કહું હવે, જેમ શ્રુતિ સ્મૃતિ ગાય.

જ્ઞાન વૈરાગ્ય કે ભક્તિને બળે, ન બળી પતિસંગ જોય;
ધર્મ પાળ્યાને બળે, ન બળી પતી સંગ કોય.
સુંદર સુતનું બળ ગ્રહી, પતિ સંગ ન બળી હોય;
એ રીતે તન નવ તજે, વિધવા કહાવે સોય.
જે વનિતા વૈરાગ્યવંતી, વિષય થકી ઉદાસ;
શ્રીહરિને નિજ પતિ ગણે, ત્યાગે અન્ય સુખની આશ.
પ્રાકૃત નર અતિ તુચ્છ જાણી, ન પરણી જે નાર;
તે પણ વિધવા જાણવી, જે થવા ઇચ્છે ભવ પાર.
જે વનિતાને તપ જ વહાલું, દઢ મતિ નિષ્કામ;
બાળપણાથી હરિ ભજે, ઉર ધરે પ્રભુ સુખ ધામ.
તે સર્વે વનિતાઓ વિધવા, સંન્યાસી સમ એહ;
મુક્તાનંદ કહે માનની સર્વે, સાંભળો ધરી નેહ.

કડવું ૪ થું.

તે મધ્ય પ્રથમ સુવાસણ જેહજી, ઉભય પ્રકારની જાણો તેહજી;
કુલટા સતી એ ભિન્ન ભિન્ન નામજી, એક દુષ્ટ એક શુભ ગુણ ધામજી.

ઊથલો.

દુષ્ટ નાર તે કામની, કુલટા કહાવે એહ;
પોતાનો પતિ પરહરી, કરે જાર સંગે સ્નેહ.
રૂડા કુળમાં ઉપજીને, જો કોઇ કુલટા થાય;
દુષ્ટ સ્વભાવ અધર્મવાળી, વઢવાડે ન ધરાય.
ભૂંડે મુખ નિજ પતિને ભાંડે, જાર સંગ અતિ પ્રીત;
ધર્મી પતિને જુવે વિખ સમ, એ કુલટાની રીત.
સુંદર નયન કટાક્ષ નાખી, કામ સમજાવે જાર;
કામ વશ અતિ પાપીણી, કુલટાના એ આચાર.
કામી જોબનવાન નરનો, જોઇને સુંદર વેશ;
ધીરજ તજી ભીંજાય યોની, લાજ ન રહે લવલેશ.
ગુરૂ કે પતિ પુત્રાદિકે, કુલટાને શુદ્ધ ન રખાય;
જ્યાં ત્યાં ભેટે જારને, નૃપતિને વશ ન થાય.

કુલટા નાર ન કોઇની, જ્યાં સ્વારથ ત્યાં લોભાય;
મુક્તાનંદ કહે માયામૂર્તિ, પાપ રૂપ કહેવાય.

પદ ૧ લું-રાગ સોરઠ.

કુલટા નારી પાપતણી મૂર્તિ, અતિસે દુઃખકારી;
એનું મુખ દીઠે પુણ્ય સર્વે નાસે, થાય પાતક ભારી. કુલટા.-ટેક.
એને જગમાં કોય ન વહાલું, કરે હેત સ્વારથીયું ઠાલું;
બોલે કામ પ્રવેશ કાલું કાલું, કુલટા.
(એ તો)નિત્યનો તમ સંગ નેહ કરે, નિત્ય જુના નર પરહરે;
એનું કોય ઠેકાણે મન ન ઠરે, કુલટા.
જેમ ધેનુ તૃણ ચરવા જાયે, તે નવું નવું ખોળી ખાયે;
એમ કુલટા બહુ સંગ લોભાયે, કુલટા.
(એનું)જપ તપવ્રતમાં મન ન ઠરે, ચિત્ત દઇ ઘરનું નવ કામ કરે;
કોઇ દિન ગુરૂ મૂર્તિમાં મન ન ધરે, કુલટા.
(એનું)જારપુરૂષ સંગ મન ડોલે, બધું ગામ ગ્રજે તેમ મુખ બોલે;
કહે મુક્તાનંદ વેશ્યા તોલે, કુલટા.

કડવું ૫ મું.

કહી છે પુરાણમાં કુલટાઓ જેહ જી, ત્રણ પ્રકારની જાણો તેહ જી;
સ્વૈરિણી, કામનિ ને પુંશ્ચલી નામ જી, ત્રાસ સહિત મહા પાપનું ધામ જી.

ઉથલો.

ત્રાસ સહિત મહા પાપણી, પરપંચનો પરિહાર;
પાપ કરી રાજી રહે, મનમાં ન શોક લગાર.
પોતાની નાતના નર સંગ, ચૂકે તે સ્વૈરિણી નાર;
નાત પર નાતમાં કામની, થાય ભ્રષ્ટ ઠારો ઠાર.
નાત પરનાત ને કુટુંબી સંગ, કરે અતિ વ્યભિચાર;
પ્રભુ વિમુખ એ પુંશ્ચલીના, પશુ તુલ્ય આચાર.
કુલટા ત્રણ પ્રકારની તે, મરીને જમપૂર જાય;
કોટિ કલ્પ તે કષ્ટ માંયે, તોય ન સદ્દગતિ થાય.

જેને પતિવ્રત અચળ છે, પતિવ્રતા તેનું નામ;
પ્રાણ થકી પણ પતિ વલ્લભ, અંતર અધિક અકામ.
દેવ દૈત્ય ને નર થકી, જેને અધિક પતિસંગ હેત;
ઇશ્વર જાણી કપટ ત્યાગી, સેવે પ્રેમ સમેત.
દાન વ્રતાદિક શુભ ક્રિયા, પતિ હુકમથી કરે એહ;
મુક્તાનંદ તે પતિવ્રતાનો, પિયુસંગ પરમ સ્નેહ.

કડવું ૬ ઠું.

એક સુતવાનને સુત સંગ પ્રીતજી, જેમ હરીજન રહે હરિસું વિનીતજી;
એક નેત્રવાનને નેત્રમાં હેતજી, જેમ તરસ્યાને જળમાં સ્નેહજી.

ઉથલો.

સ્નેહ જળમાં તૃષાવંતને, ભૂખ્યાને અન્નમાં પ્યાર;
કામીને પરનારસું, રહેશે જેમ અપાર.
ચોરને પર ધન વિષે, રહે પ્રીત સહેજે જેમ;
દુષ્ટ નારને જાર સંગે, જેમ છે પ્રેમનું નેમ.
પંડિતને જેમ શાસ્ત્રમાં, રહે સહેજ સ્વભાવે હેત;
વેપારી વેપારનો કરે, ઉદ્યમ પ્રેમ સમેત.
એજ રીતે પ્રીતિ નિરંતર, સતીને રહે પતિ સંગ;
મન રહે નિજ પતિ વિષે, અતિ રાચે પતિને રંગ.
પતિવ્રતા વિનતાતણા, કહું ધર્મ પર્મ ઉદાર;
સતિને સેવ્યા જોગ છે, જેણે લહે પતિત ભવ પાર.
પતિવ્રતા વનિતાઓને, પતિ તેજ ઇશ્વર રૂપ;
પતિને સેવે ભક્તિથી, જાણી ઇશ્વર તુલ્ય અનૂપ.
પ્રભાતે ઉઠી નાહીને, રાખે તે સુંદર સાજ;
મુકતાનંદ કહે પતિવ્રતા, નવ લોપે પતિની લાજ.

કડવું ૭ મું.

વળી કહું ઉત્તમ નારીની રીતજી, વસ્ત્ર પોતાનાં રાખે પુનીતજી;
અતિ પવિત્રતા રાખે તેહજી, પતિ સેવામાં પર્મ સ્નેહજી.

ઉથલો.

સ્નેહ પતિ સેવ્યા વિષે, નિત્ય રહે તે પતિને હજૂર;
નિર્મળ નીરે સ્નાન કરાવે, નિમેષ ન રહે દૂર.
ધોયલાં સુંદર વસ્ત્ર આપે, પતિના પગ ધુવે સોય;
સતીને નિજપતિ દેવતા, પતિ તુલ્ય અન્ય નહિ કોય.
પતિને સુંદર આસન આપે, ચંદન ચર્ચે ભાલ;
સૌ અંગે ચંદન ચઢાવી, અર્પે હાર વિશાળ.
સામવેદના મંત્ર કહીને, દિયે સુધા સમ ભોગ;
પતિને પૂજે ભક્તિથી, કરે સ્તવન મન સંજોગ.
સદા નમું નિજ કાંતને, સર્વે દેવરૂપે જેહ;
નમું નિત્ય મહા સંતને, પૂજું આ મંત્રે પતિ એહ.
એ મંત્રે કરી પુષ્પ ચંદન, સમર્પે કરી પ્યાર;
ધૂપ દીપ ને વસ્ત્ર આભૂપણ, ભોજન અનંત પ્રકાર.
અતિ સુગંધી જળ સમર્પે, સુગંધી મુખવાસ;
મુક્તાનંદ કહે હાથ જોડી, ઉભી રહે પતિ પાસ.

કડવું ૮ મું.

પ્રથમ રમાએ કર્યું શ્રુતિ સારજી, તેજ સ્તવન સતી કરે ઉચ્ચારજી;
કાંતને વંદુ વારમવારજી, શિક્ષા દેતલ સુખદાતારજી.

ઉથલો.

મોક્ષદાતાના મંગળમૂર્ત્તિ, શાંત દાંત અનૂપ;
સર્વ દેવ સ્વરૂપ જે, નિત્ય નમું નિજ પતિ રૂપ.
નમું આત્મ સ્વરૂપને, જે સતીના પ્રાણ આધાર;
પૂજન વંદન જોગને, નિત્ય નમું કરી બહુ પ્યાર.
અંતરજામી સ્વરૂપ જે, વળી પ્રાણના જે પ્રાણ;
નયન તારાને નમું, સેવે મળે નિર્વાણ.
નારીને જ્ઞાન આધાર જે, વળી પતિ એ પરમાનંદ;
ધર્મ યજ્ઞ ને અચળ અક્ષર, પતિ સદા સુખ કંદ.

બ્રહ્મ તત્ત્વ છે પતિ નિર્ગુણ, સેવ્યાથી નાશે કર્મ;
નમું નિજ આધારને, પતિ આશરે સર્વ ધર્મ.
જાણે અજાણે જે કર્યાં, સર્વ ગુના કરજો માફ;
દાસી જાણી દયાસિંધુ, ટાળજો સર્વ પાપ.
તમેજ પતિના સગા, હું સદા તમારી દાસ;
મુક્તાનંદ એમ સ્તુતિ કરી, સતી રહે સદા પતિ પાસ.

પદ ૨ જું-રાગ ગરબી.

રે સતિ એમ સેવે નિજ સ્વામી;
સદા સર્વ સુખથી નિષ્કામી. રે સતી૦
રે પ્રથમ આ સ્તવન અતિ ભારી;
ગાયું કમળા અતિ અઘહારી;
સતી સૌને મહા સુખકારી. રે સતી૦
રે સરસ્વતી ગાન કર્યું એવું;
ગંગાધર પઠન કર્યું તેનું;
માતમ અતિ જાણે સૌ જેનું. રે સતી૦
રે બ્રહ્માણીએ બ્રહ્મા રીઝાવા;
પારવતીએ શિવ રાજી થાવા;
ગાયું પતિસ્તવન કપટ જાવા. રે સતી૦
રે મુનિ કેરી પત્નિઓ સુરનારી;
ગાયું તેણે સ્તોત્ર આ વિચારી;
મુક્તાનંદ કહે થઇ પિયુ પ્યારી. રે સતી૦

કડવું ૯ મું.

કમળા આદિ સ્તવન કર્યું જેહજી, પતિવ્રત સૌને સુખપ્રદ એહજી;
આ સ્તોત્રે કરી પતિવ્રતા સર્વજી, પતિનું સ્તવન કરે ત્યાગી ગર્વજી.

ઉથલો.

ગર્વ તજી પતિને સ્તવે, પછી પ્રેમે લાવે થાળ;
પોતે જ રાંધી પીરસે, બહુ પાક પરમ રસાળ.
પતિ જમાડયા પછી જમે, પતિ બેઠે બેસે તેહ;
પતિ સુતા કેડે સુવે, એમ પતિસું પર્મ સ્નેહ.

પતિ જાગ્યાથી મોહોર જાગે, એજ સતીની રીત;
સુંદર આભ્રણ વસ્ત્ર પહેરે, સતીને પતિપર પ્રીત.
જ્યારે પતિ અન્ય ગામ જાયે, આભૂપણ કરે ત્યાગ;
પતિ વિના સતી સર્વથી, ઉર રાખે દૃઢ વૈરાગ.
પતિનું નામ ન મુખ કહે, પતિ આયુપ વધવા કાજ;
પતિને નામે નામ અન્યનું, તે ન લહે ગૃહી લાજ.
વાદ વિવાદ ન કરે પતિ સંગે, સહે તે અતિ અપમાન;
મારે તોય રાજી રહે, મુખ કરે પતિ ગુણ ગાન.
ધણી વાર ન દ્વાર ઊભે, ન કરે ઊંચો સાદ;
મુક્તાનંદ લોભીનું ધન તે, મસતી કરે સંવાદ.

કડવું ૧૦ મું.

પતિ બોલાવે તો તજે ઘર કામજી, વેગે જઇ કહે મન અભિરામજી;
હાજર છઉં કરો હુકમ તે તૈયારજી, એમ હળવી રહી કરે ઉચ્ચારજી.

ઉથલો.

ઉચ્ચાર હળવી રહી કરે, પતિ સેવે શ્રીહરિનું રૂપ;
વણ કહે તે સામગ્રી સર્વે, આપે પર્મ અનૂપ.
પતિનું અન્ન ઉચ્છિષ્ટ જે, તે જમે કરી બહુ પ્યાર;
અન્ન ફ્લાદિક પતિ જે આપે, વંદે વારમવાર.
દેવ પિતૃ ને અતિથિ સર્વ, ગાયો ને ભિક્ષુક જેહ;
સેવકને આપ્યા વિના, નવ જમે સાધવી તેહ.
દુર્બળ વિપ્ર અનાથ જે, વળી રંક અંધ ને દીન;
ભૂખ્યાને અન્નદાન આપે, પતિને રહે આધીન.
સામગ્રી સર્વે તૈયાર રાખે, શહાણી હરખ સમેત;
ખર્ચ અતિશે નવ કરે, પતિ હુકમમાં બહુ હેત.
પતિની મરજી લોપીને, ન કરે વ્રત ઉપવાસ;
પતિવ્રતા નિજ ધર્મ રાખી, મગન રહે પિયુ પાસ.
પતિવ્રતાના ધર્મ ભાખ્યા, શંખ મુનિ કરી પ્યારઃ
મુક્તાનંદ કહે તે રીતે, ભાખું અંતિ અનુસાર.

કડવું ૧૧ મું.

હુકમ વિના નવ જાય ઘર બહારજી, વસ્ત્ર ઓઢયા વિના ન રહે લગારજી;
ચાલ ઉતાવળી ચાલે નહિ સોયજી, સતિ પર નર સંગ બોલે ન કોયજી.

ઉથલો.

ન બોલે પર પુરૂષ સંગે, પતિવ્રતા જગ જેહ;
જતિ-વણિક-વૃદ્ધ-વૈદ્ય-સાથે, બોલે અવશ્ય હોય તેહ.
નાભી કોઇને નવ દેખાડે, પહેરે તે ઘુંટી પર્યંત;
સ્તન ઉઘાડાં નવ કરે, ન હસે દેખાડી દંત.
પતિ ને પતિના સંબંધીનો, ન કરે દ્વેપ લગાર;
દુત્તિ-ધૂતારી-વેશ્યા સંગે, લેશ ન રાખે પ્યાર.
નજારા મારતી નારી, જોગણ વિનતા જે હોય;
શીતળ રહી તજે કપટમૂર્ત્તિ, સંગતિ જોગ ન સોય.
કહી જે પ્રથમ કુનારીઓ, તેનો સંગ સતિને થાય;
નિશ્ચે નિજ ધર્મથી પડે, તેનું સતિપણું સર્વે જાય.
જન સમાજ કે ઉત્સવ જોવા, સતિ ન જાય બુદ્ધિવંત;
તીરથ જાય ન એકલી, ઘર રહી ભજે ભગવંત.
વિહિવાને નવ જોવે સતિયો, રાખે ઉત્તમ રીત;
મુક્તાનંદ કહે પતિવ્રતાને, પતિસું પૂરણ પ્રીત.

કડવું ૧૨ મું.

અતિ એકાંતનું કારજ હોયજી, સતિ ન ઉઠાડે પતિને તોયજી;
સુખે સુતો સુખે બેઠો જોયજી, કામ ન બતાવે પતિને કોયજી.

ઉથલો.

કામ ન બતાવે કોય પતિને, બોલે તે મરજી પ્રમાણ;
પતિને ઇશ્વર તુલ્ય જાણી, સેવે પરમ સુજાણ.
રજસ્વલા સતિ થાય ત્યારે, પતિ થકી રહે દૂર;
ત્રણ રાત્રિ ન મુખ દેખાડે, નાહીને થાય હજૂર.
નહાય નહીં ત્યાં લગી પતિ સંગ, ન કરે વચન ઉચ્ચાર;
નાહીને પતિનું વદન નીરખે, પતિસું પૂરણ પ્યાર.

ગામ ગયો હોય નિજ પતિ તો, પતિનું ધરી ઉર ધ્યાન;
સૂરજનું દર્શન કરે, અન્ય પુરૂષ ઝેર સમાન.
ભાલે કુંકુમ ચાંદલો, સેંથે ભરે સીંદૂર;
કાજળ સારે નયનમાં, સદા પહેરે કમખો જરૂર.
તાંબુલ આભ્રણ તિલ હરિદ્રા, ગુંથે તે સુંદર કેશ;
અંગો અંગ આભ્રણ સજી, રાખે મનોહર વેશ.
પતિનું આયુષ ઇચ્છતી, સતિ ન ત્યાગે શણગાર;
મુક્તાનંદ કહે પતિવ્રતા, એમ રાખે શુભ આચાર.

પદ ૩ જું.—રાગ ધોળ.

સતી નિશ્શંક થઇને રે, કે પતિવ્રત દૃઢ પાળે;
જગ કેરી જુઠી રે, કે અન્ય તૃષ્ણા ટાળે.
રહે પતિ સંગ રાચી રે, કે અન્ય સુખને ત્યાગી;
જેને પતિ સેવ્યામાં રે, કે દૃઢ લગની લાગી.
સતી નાર ન મૂકે રે, કે સતથકી પગ પાછો;
સમજી સહાયો રે, કે નિજ ધર્મ અતિ સાચો.
આગે અનંત સતીની રે, કે રીતિ ઉર ધારે;
હરીરૂપ હઇયામાં રે, કે અહો નિશ સંભારે.
ગાય હરીગુણ પ્રીતે રે, કે દુષ્ટનો સંગ તજે;
પ્રેમે નિજ પતિ સેવે રે, કે ઉરે હરીરૂપ ભજે.
સદા નીચ ત્રિયાની રે, કે સંગતને ત્યાગે;
મુક્તાનંદ કહે પતિવ્રતા રે, કે પ્રભુ પદ અનુરાગે.

કડવું ૧૩ મું.

સતી ન કરે ધોબણનો સંગજી, જે થકી થાય નિજ વ્રત ભંગજી.
વાત કહી કરે ધર્મનો નાશજી, સતિ ન બેસે તે ત્રિય પાસજી.

ઉથલો.

પાસ ન બેસે તેહને, જેને અંતર ધર્મ ન લેશ;
સતીના ધર્મને લોપવા, કરે જુઠા બહુ ઉપદેશ.

દુઃખી દુવાગણુ નાર કેરે, સતી ન રાખે સંગ;
તે સંગતને પરહરે, જેના બોલ્યામાં નહીં ઢંગ.
જે નારી વિશ્વાસઘાતી, વ્યંડળ વિનતા વેશ;
પતિવ્રતાએ પાપીયોનો, સંગ ન રાખવો લેશ.
નરનો વેશ ધરી રહી, વળી બોલકી બહુ જેહ;
ઘણે ઘેર ભમતી ફરે, તેસું સતી ન રાખે નેહ.
જુગટું રમતલ ત્રિયા, વળી માદક પીતલ નાર;
ચુગલ નારસું પતિવ્રતા, પ્રીતિ ન રાખે લગાર.
ક્રુર નારનો સંગ તજે, વળી અતિ વઢકણી કોય;
ચોરટી અતિ અંતર મેલી, સંગતિ જોગ ન સોય.
અતિ ચપળ અતિ આહારવાળી, અતિ અલચ્ય વનિતા એહ;
મુક્તાનંદ કહે પતિવ્રતાને, સંગતી જોગ ન તેહ.

કડવું ૧૪ મું.

પતિ સંગ દ્રૈપ કરે ત્રિય જેહજી, તે સંગ સતી ન રાખે સ્નેહજી;
એકલી ઘર તજી કયાંઈ ન જાયજી, નગ્ન થઇ કોઇ કાળે ન નહાયજી.

ઉથલો.

નગ્ન થઈ નવ નહાય કોઇ દિન, અંતર ત્રાસ અપાર;
અન્ય પુરૂપ જેમ અંગ ન દેખે, રાખે એહ વિચાર.
ખાંડણીઓ મૂશળ સાવરણી, ઉંબર કે પાપાણ;
તે ઉપર નવ બેસવું, એ સતીની રીત પ્રમાણ.
અંગ સંગના સમય વેણી, નિર્લજ પતિસું ન થાય;
પાત રૂચી તહાં પ્રેમવંતી, તેજ સતી કહેવાય.
ઉંચે આસન ચઢી ન બેસે, પર ઘર ભમે ન એહ;
ગાળ કે નિર્લજ વચન હોય, સતી ન બોલે તેહ.
જેઠ કે સસરા સમીપે, ન કરે ઉંચો સાદ;
નિર્લજ થઇ અતિ નવ હસે, નવ કરે અતિ બકવાદ.
અન્ય પુરૂપનો સ્પર્શ કરે નહીં, એજ અનાદી રીત;
મનને વશ થઇ નવ જુએ, પર પુરૂપને કરી પ્રીત.

પશુની જાતના પુરૂષને સતી, ન દેખે કરી હેત;
મુક્તાનંદ સતી નવ સુણે, પર કલંક કલેશ સમેત.

કડવું ૧૫ મું.

સતી ન કલંક ધરે કોઇને શીશજી, કોયસું ન વઢે કરી બહુ રીશજી;
પતિવ્રતા નારીને પતિ એ દેવજી, સતિ શુદ્ધ મને કરે પતિ સેવજી.

ઉથલો.

શુદ્ધ મને કરી સેવે પતિને, ન લોપે વચન લગાર;
પતિનો અવગુણ એક ન ધારે, રાખે પૂરણ પ્યાર.
નપુંસક રોગી દરિદ્રી, વૃદ્ધ બુદ્ધિનો હીન;
પતિ સમર્થ કે રંક જેવો, સતી સેવે થઇ દીન.
પતિને હરખે હરખ જેને, પતિને કલેશે કલેશ;
સંપત વિપત એક સરખી, ધર્મ ન તજે લેશ.
ઘૃત લવણ ને તેલ આદિ, જ્યારે તે ઘરમાં ન હોય;
સતિ એ દુઃખની વારતા, પતિ આગળ ન કરે તોય.
જે જે કામ કર્યા થકી, પતિને તે પરિશ્રમ થાય;
પતિવ્રતા તે કામ સારૂ, પતિની પાસ ન જાય.
બહારથી જ્યારે પિયુ પધારે, દેખી હરખ અપાર;
વેગે આસન જલ દઇ, કરે પાન બીડી તૈયાર.
વીંઝણો લઇ વાસર નાખે, પગ દાબે કરી પ્રીત;
મુક્તાનંદ કહે પતિવ્રતાની, એજ ઉત્તમ રીત.

કડવું ૧૬ મું.

મધુર વચન કહે પર્મ રસાળજી, જે સુણી ખેદ ટળે તત્કાળજી;
ભક્તિ સહિત જોડે બેઉ હાથજી, પ્રેમે ભરી બોલે પિયુ સાથજી.

ઉથલો.

પ્રેમે ભરી પિયુ સાથ બોલે, પતિજ જેને દેવ;
પતિ ગુરૂ પતિ ધર્મપાલક, તીર્થ વ્રત પતિ સેવ.
તે માટે સતી નારને, રાખવું પતિનું માન;
સતીને પતિનું કોય પ્રકારે, ન કરવું અપમાન,

પતિ બોલાવે ત્યારે જે વનિતા, કરે તે અતિશે ક્રોધ;
ક્રોધ કરી પતિને કહે, જેમ આપે શઠને બોધ.
તે થાય ગામમાં કૂતરી, વળી શીયાળ વનમાં થાય;
મુક્તાનંદ કહે કુનારીનું; કષ્ટ નવ કહેવાય.

કડવુ ૧૯ મું.

જ પતિનો કરી પરિત્યાગજી, પર નર સંગ કરે અનુરાગજી;
લૂકી થાય અધિક કૂરજી, પોલા તરૂમાં નિત્ય વસે જરૂરજી.

ઉથલો.

પોલા તરૂમાં નિત્ય વસે, કરે કાગ કીટનો આહાર.
રાત બધી ભમતી રહે, તેનાં કષ્ટ તણો નહીં પાર.
પતિ મારે ત્યારે પતિ હણવા, ક્રોધે થાય તયાર;
તે સિંહણ તે મીંદડી થઇ, મારે જીવ અપાર.
જે પર નરને કટાક્ષે કરી, જૂવે કુલક્ષણી નાર;
તે ફાંગી થઇ ભૂંડું મુખ લઇ, ફરે તે ઠારોઠાર,
જે નિજ પતિને પરહરી મિષ્ટાન્ન એકલી ખાય;
ગામમાં તે ભૂંડણ સરજે, વડવાગોળ તે થાય.
ઉંધે મુખ લટકી રહે, ખાય આપની વિષ્ટા એહ;
દિવસમાં નજરે ન દેખે, પામે અતિ દુઃખ તેહ.
જે તુંકારા કરે [illegible] મુંગી સરજે સોય;
[illegible]ષની [illegible] વિધવા હોય.
[illegible] નરને કરી પ્યાર;
[illegible] કુરૂપ ગમાર.

[illegible]ગીને નર્કમાં જાયજી;
[illegible] કરે ત્રાગુ તેહજી.

[illegible]પાર;
[illegible]માર.

લાકડીએ એક વાર મારે, પતિવ્રતા થઇ જેહ;
બાર દિવસનું વ્રત કરે, પરાક નામે તેહ.
એ રીતે સંક્ષેપથી, કહ્યા સુવાસણી કેરા ધર્મ;
દુર્લભ નારી પતિવ્રતા, જે જાણે પતિવ્રત ધર્મ.
પતિની આજ્ઞા વિમુખ થઇ, કરે નિયમ વ્રત ઉપવાસ;
પ્રથમ પતિનું આયુષ ટાળે, મુવે તે નર્ક નિવાસ.
દાન વ્રત ઉપવાસ સુકૃત, તેનાં નિષ્ફળ થાય;
પતિના ધર્મ જેથી પડે, તે નિશ્ચે નરકે જાય.
મન ક્રમ વચને પતિની આજ્ઞા, ન લોપે જે નાર;
મુક્તાનંદ કહે તે સતિ, હરિ ભજીને ઉતરે પાર.

કડવું ૧૮ મું.

એ લક્ષણ વિના સતી ન કહેવાયજી, અસતી નારી સર્વ યમપૂર જાયજી;
વાણી દુષ્ટ નહીં નહીં ખળ સંગજી, ધીરજ દઢ શુભ વ્રત અભંગજી'

ઉથલો.

અભંગ વ્રત અતિ નિર્મળી, વળી શીલ* દુષ્ટ ન જેહ;
પોતાના સત્યને બળે, સર્વ વિશ્વ ધારે તેહ.
શીલ દુષ્ટ જે કામિની, જે ચૂકે પર નર સંગ;
નહીં નિવારણ કોય કેકાણે, નાશ થઇ સર્વ અંગ.
વચન દુષ્ટ જે કામિની, તેનો દોષ નિવારણ હોય,
શીલ દુષ્ટનો મુનિવરે, ઉપાય ન કહ્યો કોય.
શીલ દુષ્ટનો કોટી કલ્પે, થાય નહિ ઉદ્ધાર;
તિર્યક્ યોનિ અનંતમાં, જન્મે મરે બહુ વાર.
નામ માત્ર મનુષ્ય તનને, પામે કુલટા નાર;
ચાંડાલી થઈ શ્વાન થાયે, ફરે તે દ્વારોદ્વાર.

---

* આ સ્થળે આ સાધુ કવિએ "યોની" શબ્દ વાપર્યો છે. આવા રૂડા ગ્રંથમાં તે અમને યોગ્ય નહિ લાગવાથી જ્યાં બન્યું ત્યાં "શીલ" કે, "નીતિ" એ બે શબ્દો મૂકવામાં આવ્યા છે.

પતિ બોલાવે ત્યારે જે વનિતા, કરે તે અતિશે ક્રોધ;
ક્રોધ કરી પતિને કહે, જેમ આપે શઠને બોધ.
તે થાય ગામમાં કૂતરી, વળી શીયાળ વનમાં થાય;
મુક્તાનંદ કહે કુનારીનું, કષ્ટ નવ કહેવાય.

કડવુ ૧૯ મું.

જે નિજ પતિનો કરી પરિત્યાગજી, પર નર સંગ કરે અનુરાગજી;
તે ઉલૂકી થાય અધિક ક્રૂરજી, પોલા તરૂમાં નિત્ય વસે જરૂરજી.

ઉથલો.

પોલા તરૂમાં નિત્ય વસે, કરે કાગ કીટનો આહાર.
રાત બધી ભમતી રહે, તેનાં કષ્ટ તણો નહીં પાર.
પતિ મારે ત્યારે પતિ હણવા, ક્રોધે થાય તૈયાર;
તે સિંહણ તે મીંદડી થઇ, મારે જીવ અપાર.
જે પર નરને કટાક્ષે કરી, જૂવે કુલક્ષણી નાર;
તે ફાંગી થઇ ભૂંડું મુખ લઇ, ફરે તે કારેકાર,
જે નિજ પતિને પરહરી મિષ્ટાન્ન એકલી ખાય;
ગામમાં તે ભૂંડણ સરજે, વડવાગોળ તે થાય.
ઉંધે મુખ લટકી રહે, ખાય આપની વિષ્ટા એહ;
દિવસમાં નજરે ન દેખે, પામે અતિ દુઃખ તેહ.
જે તુંકારા કરે પતિને, મુંગી સરજે સોય;
શોકયની ઇર્ષા કરે તે, દૂાગણ વિધવા હોય.
પતિની નજર ચુકાવીને, જૂએ પર નરને કરી પ્યાર;
મુક્તાનંદ કહે કાણી કુમુખી, થાય કુરૂપ ગમાર.

કડવુ ૨૦ મું.

શીલ ભંગ જે નારીનું થાયજી, ત્રણ કુળ બોળીને નર્કમાં જાયજી;
માત પિતા પતિનું કુળ જેહજી, લંછનયુક્ત કરે ત્રણ તેહજી.

ઉથલો.

લાંછન દઇ ત્રણ વંશને વળી પામે તે કષ્ટ અપાર;
જીવતી ધિક્ક થાય જગતમાં, મૂવે મળે જમ માર.

શીલ ભંગ જે કામિની, તેનો પતિ અતિ ધર્મવાન;
તોય પડે તે સ્વર્ગથી, થાય જૂઠું જપ વ્રત દાન.
તે માટે સૌ નારીએ, રાખવું શીલ અભંગ;
મન ક્રમ વચને પર પુરુષનો, કદી ન કરવો સંગ.
સુકૃત્યનું ભોજન મનુષ્ય તન, તેનો કરીને વિચાર;
પર નર સ્પર્શ બચાવવો, કરી યત્ન અનંત પ્રકાર.
પર પુરુષના સ્પર્શમાંહી, ઠાલી સુખ આભાસ;
મૂરખ નારી મોહને વશ, પડે તે જમને પાસ.
સતીનો જશ આ લોકમાં, વળી સદા સ્વર્ગનિવાસ;
સખીપણું કમલા સંગાથે, ત્યાં નહીં જમનો ત્રાસ.
પતિ હોય મહા પાતકી, વળી હરિ વિમુખ જે હોય;
મુક્તાનંદ કહે પતિવ્રતાને, ત્યાગ કરવો સોય.

પદ ૫ મું–રાગ રામગ્રી.

સૂરજ સરખી પતિવ્રતા, જેને પ્રભુ સંગ પ્રીતિ;
કાળ તણે શીર પગ દઇ, સહેજે જગ જીતિ. સૂરજ.
સીતાના જેવું સત્ય ગ્રહી, સેવે નિજ સ્વામી;
હરિથી વિમુખ પતિ હોય તો, રહે અતિ નિષ્કામી. સૂરજ.
પતિ જો કરે પ્રભુ આશરો, છૂટે પાપથી જ્યારે;
પતિવ્રતા પૂરણ પ્રીતસું, સેવે નિજ પતિ ત્યારે. સૂરજ.
છાંયામાં કોઇની દબાઇને, નિજ ધર્મ ન લોપે;
લેશ જો ધર્મ લોપાય તો, સતી મન ઘણું કોપે. સૂરજ.
એવી જે અતિ શુદ્ધ પતિવ્રતા, તે તો પતિને ઉદ્ધારે;
મુક્તા નંદ મા બાપને, કુલ સહિત તે તારે. સૂરજ.

કડવું ૨૧ મું.

સતિ તન રોમ સંખ્યા નિરધારજી, તેટલી ક્રોડના દશ હજારજી;
રમે પતિ સંગ સ્વર્ગમાં સોયજી, મહા સુખ પામે વિઘ્ન ન કોયજી.

ઉથલો.

મહા સુખ પતિ સંગે ભોગવે, નિત્ય ગોવિંદના ગુણ ગાય;
એવી મહા સતી પતિવ્રતાનો, મહિમા કહ્યો ન જાય.

ધન્ય તે માત ને તાત સતીનાં, ધન્ય પતિ ગુણવંત;
જેને ઘેર એ પતિવ્રતા, નિત્ય ભજે શ્રીભગવંત.
સો જન્મનાં પુણ્યનો, સંચય તે જેહને હોય;
તેને ઘેર એવી પતિવ્રતા, એવી સુભાગી નારી સોય.
માત તાત ને પતિતણી, ત્રણ ત્રણ પેઢી જેહ;
પતિવ્રતાના પુણ્યથી, પામે સ્વર્ગનં સુખ તેહ.
અકારજ કરનાર જે, વળી પતિત શુભ ગુણહીણ;
એવા પતિને સતિ ઉદ્ધારે, પોતાને તારે પ્રવીણ.
સૂરજ ચંદ્ર ને વાયુ સતિને, સ્પર્શ કરે ધરી ત્રાસ;
શુદ્ધ થવા સતિને પરસે, અન્ય નહીં ઉર આશ.
તીર્થ જે પૃથિવી વિષે, તેનો સતિને ચર્ણે વાસ;
મુક્તાનંદ કહે પતિવ્રતાનો, સૌથી પરમ પ્રકાશ.

કડવું ૨૨ મું.

સુર મુનિ સિદ્ધ તપસ્વી જેહજી, સૌનું તેજ સતિ તન વસેયજી;
સતિની ચરણરજનો મહિમાયજી, જેણે સર્વ ભૂમિ શુદ્ધ થાયજી.

ઉથલો.

થાય ભોમિ શુદ્ધ સર્વે, ચરણરજ પ્રતાપ;
પાપી કરે પ્રણામ સતીને, તેનાં જાય સૌ પાપ.
સતી પોતાને તેજે બાળે, ત્રિલોકી તત્કાળ;
પતિવ્રતા મહા પુણ્યવંતી, જેનું તેજ વિસાળ.
અરુંધતી સાવિત્રી સરખી, પતિવ્રતા બળવાન;
સત્યરૂપા કમલા સતી સમ, ભજે શ્રીભગવાન.
શાંડિલી, મેના, સુનીતિ, તે સરખી સતી સોય;
સંજ્ઞા, સ્વાહા, લોપામુદ્રા, એવી તે વિરલી કોય.
કહી જે નારી પતિવ્રતા, તેના ત્રણ પ્રકારના ભેદ;
ઉત્તમ મધ્યમ ને કનિષ્ઠ, વખાણે નિત્ય વેદ.
ત્રણને મધ્યે કનિષ્ઠા તે, પાળે સતિના ધર્મ;
પતિથી ઇચ્છે કામ સુખને, દેખાડે બહુ મર્મ.

શૃંગાર કરી સમિસ્રજે, કરે હાવભાવ અપાર;
મુક્તાનંદ પતિને ગમે, સતી કરે તેજ પ્રકાર.

કડવું ૨૩ મું.

રૂપ ને ગુણ પર નરનાં જોઇજી, તે સંગ મન રહે મોહીજી;
મન વશ કરતાં હારી જાયજી, દેહે કે વચને ભ્રષ્ટ ન થાયજી.

ઉથલો.

વચન દેહને શુદ્ધ રાખે, મન વિકળ થઇ જાય;
એવાં લક્ષણ જેહનાં તે, સતી કનિષ્ઠ કહેવાય.
મધ્યમ સતી ધર્મે સર્વે, રાખે દૃઢ કરી સોય;
પતિ સેવ્યામાં પ્રેમ અતિશે, તન સુખ ન ગમે કોય.
પોતાના પતિથી અધિક, ધન રૂપ ગુણ કરી જેહ;
જુવાન નરને જોઇને, સર્વ અંગે ન ચળે તેહ.
દૈવ જોગથી દેશ કાળ ને, ક્રિયા સંગ મળે તે વાર;
મને કે દેહે પરપુરુષ સંગ, પામે નારી વિકાર.
તે વિના અન્ય પુરુષનો, સ્વપનામાં સંગ ન લેશ;
ક્યાંય ન મન ડગવા દીયે, રાખે ધીરજ ધર્મ વિશેષ.
પતિ થકી પણ કામ સુખને, કદીયે ન ઇચ્છે એહ;
પતિનું આપેલ પતિવ્રતા, સુખ ભોગવે કરી સ્નેહ.
કહ્યાં એ લક્ષણ જેહનાં, તે મધ્યમના આચાર;
મુક્તાનંદ કહે મધ્યમ સતી, ન તજે ધર્મ લગાર.

કડવું ૨૪ મું

ઉત્તમ પતિવ્રતા તેહનું નામજી, પ્રથમ કહ્યા તે ધર્મનું ધામજી.
સર્વ ધર્મ સેવે કરી પ્યારજી, પતિવ્રતા ન ચળે ધર્મથી લગારજી.

ઉથલો.

ન ચળે લગારે ધર્મથી, એ ઉત્તમ સતીની રીત;
પોતાના પતિને તજી, સતીને ન અન્યસું પ્રીત.
ધન જોબન ગુણ રૂપવંતો, દેખી પુરુષ સુવેશ;
મન ક્રમ વચને પતિવ્રતા, નવ ચળે ધર્મથી લેશ.

દેશ કાલાદિક વિપમ આવે, તોય ન મને ચળી જાય;
પતિવ્રતાને અન્ય પુરુપનો, મનમાં ઘાટ ન થાય.
સન્નિપાતાદિક રોગ અથવા, કેફનોં કરનાર;
સતીને અન્યસંગ નિજપતિની, ભ્રાંતિ ન થાય લગાર.
પ્રેમ ભરી સેવા કરે, પતિથી ન ઇચ્છે કામ;
નિજ ધર્મમાં અતિ રુચિ, પતિ સેવામાં સુખ ધામ.
આગ્રહે કરી પ્રેમે કરી, પતિ કામ સુખ કરે દાન;
ભાવ વિના તે ભોગવે, તેને જાણે કષ્ટ સમાન.
જે લીંબુ ભક્ષણ કરે, તેણે ચણા કેમ ચવાય;
મુક્તાનંદ કહે ઉત્તમ સતીને, એમ વિપય ભોગવાય.

પદ ૬ હું.—રાગ ગરબી.

સતી સેવે છે પતિને એવી રીતે રે, ધરે ઉરમાં હરિને અતિ પ્રીતે રે;
દેહ પોતાનો ને પારકો છે જેહ રે, સતી નર્ક સમાન ગણે તેહ રે.
ભજે કમલાપતિને કરી પ્રીત રે, જાણી અતિશે ઉત્તમ રસ રીત રે;
સતી સેવે છે પતિને ગ્રહી લાજ રે, તે તો કૃષ્ણને રીઝાડવાને કાજ રે.
પતિ પરણી લાવે જો અન્ય નાર રે, સતિ ન કરે શોક લગાર રે;
સામું રાજી રહે થાય તેની દાસી રે, ભજે અંતરે અખંડ અવિનાશી રે.
એવી ઉત્તમ સતી જે જગમાંહી રે, અતિ દુર્લભ ખોળી ન જડે ક્યાંઇ રે;
મુક્તાનંદ કહે પતિવ્રતા સોય રે, પાપ દૃષ્ટિએ ન દેખી શકે કોય રે.

કડવું ૨૫ મું.

સતીને ક્રુર નજરે દેખે જેહજી, ગલત કોઢિયા થાય પાપી તેહજી;
દેવાદિકથી સતી ન જોવાયજી, પાપે જુવે તો જમપુર જાયજી.

ઉથલો.

જાય જમપુર પાતકી, જેણે સતીમાં કલ્પ્યું પાપ;
ચોરાશી લક્ષ દેહમાં, ભોગવે બહુ સંતાપ.
કનિષ્ટા જે સતી કહી, તેને સાત જન્મ જ્યારે થાય;
રાખે નિજ ધર્મ દૃઢ કરી, ત્યારે મધ્યમ સતી કહેવાય.
મધ્યમ તે સાત જન્મ લગી, જ્યારે રાખે નિજ ધર્મ સાર;
ત્યારે ઉત્તમ પતિવ્રતાનો, પામે સર્વ આચાર.

ત્રણ પ્રકારની પતિવ્રતા, તેનો પતિ તજે જ્યારે દેહ;
ત્રણેની ગતિ જૂજવી, વર્ણવી સુણાવું તેહ.
તે મધ્યે ઉત્તમ સતિ, પતિ મુવા મોહોર્ સાક્ષાત;
પતિનું તન છૂટ્યા તણી, જાણે તે સર્વે વાત.
આ દિવસે આ મુહૂર્તે, તજશે સ્વામી શરીર;
એવું જાણી પતિવ્રતા, મનમાં થાય અધીર.
પૂર્વ જન્મ જે પતિતતો, વળી પોતાના ભવ જેહ;
મુક્તાનંદ કહે સાત કે અધિક, સૂઝે સતીને તેહ.

કડવું ૨૬ મું.

સતીને અધિક સત્ય વધતું જાયજી, મરણને દિવસે તદ્રૂપ થાયજી;
પતિ સંગ ઐક્યતા ટળે તન ભાનજી, જય રણછોડ કરે મુખ ગાનજી.

ઉથલો.

મુખ ગાન હરિ ગુણનું કરે, જ્યારે ત્યાગે નિજપતિ દેહ;
ચેહમાં બેસે પતિને સંગે, ત્યાગે સર્વે સ્નેહ.
ચેહમાં બેસતાં સાથ સતિનો, જીવ કરે તન ત્યાગ;
સતિ પહોંચે સત્ય લોકમાં, પછી બાળે તનને આગ.
તે માટે એ પતિવ્રતાને, બળે ન થાય દુઃખ લેશ;
આત્મઘાતનો દોષ ન લાગે, કીધે અનલ પ્રવેશ.
પતિ મુવાના સમયને દિન, મધ્યમ સતિ હોય જેહ;
પોતાનો ને પતિતણો જાણે, એક પૂર્વ ભવ તેહ.
મધ્યમ સતિ પણ પતિ સંગાથે, તદાકાર એક તાર;
પાવક અતિ પીડા કરે તોય, રાખે દૃઢ નિરધાર.
શૂરો જેમ રણમાં ચઢે, તેમ સતીને મન નહીં ત્રાસ;
પતિ સંગે બળી ભસ્મ થાયે, ત્યાગે તનની આશ.
કનિષ્ઠાને જન્મ પતિનો, પોતાનો ભવ કોય;
મુક્તાનંદ કહે ન સૂઝે, બળે લોક લાજે સોય.

કડવું ૨૭ મું.

પૂર્વ જન્મ ન સૂઝે કોયજી, સમજી વિચારી બળે સતિ સોયજી;
કામની વ્યાકુળતા વશ એહજી, રહી ન શકે પતિ વિના તેહજી.

ઉથલો.

પતિ વિના નવ રહી શકે, ઉર કામ જ્વાલ અપાર;
માત તાત ને પતિતણું કુળ, લાંછન દઇ કરે ખુવાર.
વિધવા કેરા ધર્મ દુષ્કર, તે પણ ન પળે લેશ;
રક્ષક નહિ શુભ સુત નહિ માટે, કરે તે અનલ પ્રવેશ.
ચેહમાં કરે પ્રવેશ ત્યારે, વ્યાકુળ અતિશે થાય;
નિજ ધર્મ પાળ્યાની બીકે, પતિ સંગે બળી જાય.
ત્રણ પ્રકારની પતિવ્રતા, તે જો હરિભક્ત ન હોય;
તો એ સતિઓ રૂદ્રગણ સંગ, સતિ લોકે વસે સોય.
ઉત્તમ સતિ નિજ પતિને સંગે, પામે ઉત્તમ ભોગ;
મધ્યમ નિજપતિ સંગ પામે, મધ્યમ સુખ સંજોગ.
કનિષ્ઠા નિજ પતિ સોતી, પામે ભોગ કનિષ્ટ;
પોત પોતાનાં કામ સુખને, મોહ થકી ગણે ઇષ્ટ.
જે હરિ ભક્ત પતિવ્રતા, તે રમા તુલ્ય કહેવાય;
મુક્તાનંદ કહે અનંત સતીસંગ, ગોવિંદના ગુણ ગાય.

કડવું ૨૮ મું.

ત્રણ પ્રકારની પતિવ્રતા જેહજી, ભિન્ન ભિન્ન કરી વર્ણવી તેહજી;
જેને બળ્યાનો નહીં અધિકારજી, તેવી સતીઓનો કરૂં નિરધારજી.

ઉથલો.

નિરધાર કરી કહું પતિવ્રતા, જેને પતિ સંગે ન બળાય;
જ્ઞાન વૈરાગ્ય કે ભક્તિવંતી, તે બળી ભસ્મ ન થાય.
બ્રહ્મચર્યાદિક નિયમ જે, વિધવાના ધર્મ ઉદાર;
તે પાળ્યાની શક્તિ હોય તે, ન બળે કરીને વિચાર.
મોક્ષ ઇચ્છાવાન જે, વળી પુત્રવંતી જે હોય;
નહાના બાળ કે ગર્ભવંતી, સતી ન બળે સોય.
જે સતિઓ એવી રીતની, તેને બળ્યાનો નહિ અધિકાર;
મન-કર્મ-વચને તેહને, હરિ સેવવા કરી પ્યાર.

પતિ મુવા પછી પતિવ્રતા, પતિ સંગ જે બળી જાય;
તે અરૂંધતી તુલ્ય નારી, સ્વર્ગમાં પૂજાય.
એ આદિ પતિ સંગ બળ્યાનાં, વચન ગ્રંથમાં જેહ;
સૌ વિનતાને નથી કહ્યાં, હવે વિગતે વર્ણવું તેહ.
મોક્ષ ઇચ્છા રહિત જે, નિજ ધર્મે ન રહે લેશ;
મુક્તાનંદ કહે તે માનિનીઓ, કરે તે અનલ પ્રવેશ.

પદ ૭ મું.—રાગ કેદારો.

વિધવાના ધર્મ તે, વિકટ સૌથી ઘણા, બ્રહ્મચર્યાદિક નિયમ ભારી;
જેને એ પાળ્યાનું, સામર્થ્ય ન હોય તે, પતિ સંગ બળી મરે મન વિચારી. વિ૦
પતિવ્રતા પતિને, મૂવા પછી દૃઢ કરી, વ્રત બ્રહ્મચર્ય તે અચળ પાળે;
નહીં તો એ નિજપતિ, સંગ શૂરી થઇ, અનલ પ્રવેશ કરી દેહ બાળે. વિ૦
વિચિત્રવીર્યજ તણી, નારની પેર એ, વંશ વધાર્યાનો અર્થ જાણી;
વ્રત બ્રહ્મચર્યનો, ભંગ તે નવ કરે, પોતાનો ધર્મ પાળે શહાણી. વિ૦
જતિ સતિ શૂરની, રીત સરખી સદા, તન ધનના તે ન ધર્મ ત્યાગે;
તેજ મુક્તાનંદ, મહા સુખ ભોગવે, પ્રભુ સંગ લગન પણ તેને લાગે. વિ૦

કડવું ૨૯ મું.

વિધવા ત્યાગે તે સુખ પ્યારજી, પુષ્પ મૂલ ફળનો આહારજી;
એમ વ્રત રાખીને શૂકવે દેહજી, પર નર સંગ તજે સતી તેહજી.

ઉથલો.

પતિ મુવા પછી પતિવ્રતા, ત્યાગે તે પર નર સંગ;
નામ પણ પર નરનું ન લીએ, રાખે વ્રત અભંગ.
નિજ પતિ તનને તજે તહીંએ, સતી રહે ઘણું શાંત;
અખંડ રહે બ્રહ્મચારિણી, મનને દમે થઇ દાંત.
અઠ્યાશી હજાર મુનિગણ, ઉર્ધ્વરેતા જેહ;
વંશવૃદ્ધિ નવ કરી તોય, પંહોચ્યા હરિ પદ તેહ.
પતિનું તન છૂટ્યા પછી, બ્રહ્મચર્ય રાખે જોય;
પુત્ર વિના તોય મુનિની પેરે, લહે સદ્‌ગતિ સોય.

બ્રહ્મચર્યનું લક્ષણ વર્ણવું, તજે તે મદિરા માંસ;
દિવસમાં સૂવું તજે, તજે ગંધ પુષ્પની આશ.
આંખમાં અંજન ન આંજે, તૈલ મર્દન ત્યાગ;
પગે ન પહેરે મોજડી, નહિ છત્રસું અનુરાગ.
કામ ક્રોધ ને લોભ ત્યાગે, મોહ હર્ષ નૃત્ય ગીત;
મુક્તાનંદ મદ ભય તજે, એ બ્રહ્મચર્યની રીત.

કડવું ૩૦ મું.

વળી કહું બ્રહ્મચર્યની રીતજી, જે સુણી વનિતાઓ થાય પુનીતજી;
શ્રવણ કીર્તન કહેતી જેહજી, પર નર સંગ તજે સતી તેહજી.

ઉથલો.

પર નરને જોવો તજે, ગુહ્ય ભાષણનો કરે ત્યાગ;
સંકલ્પ જે પર પુરુષનો, ત્યાગે સતી બડભાગ.
પર નર કેરા સંગનો, મનમાં ન નિશ્ચય થાય;
અંગ સંગ તો ન જ કરે, ત્યારે બ્રહ્મચર્ય કહેવાય.
મૈથુન આઠ પ્રકારનું, જેને વર્ણવે મુનિ રાય;
તેથી અવળું વર્તવું, તે બ્રહ્મચર્ય શ્રુતિ ગાય.
સતીનો પતિ તનને તજે, ત્યારે સતી બળે પતિ સંગ;
કાં પાળે બ્રહ્મચર્યને, તેનો ભૂલે ન થાયે ભંગ.
પુરુષની પેઠે માનુનીને, આત્મઘાતનો દોષ;
અલ્પ મતિ અબળાઓની, તેને બળે થાય સંતોષ.
સ્વર્ગ સુખ અતિ તુચ્છ જે, તે ધારે મનમાં આશ;
આત્મઘાતનું પાપ ન ગણે, પાવકમાં કરે વાસ.
અલ્પ મતિ જે નારીઓ, તેને બળ્યાનો અધિકાર;
મુક્તાનંદ તે સ્વર્ગથી પડે, ધરે બહુ અવતાર.

કડવું ૩૧ મું.

બળવા જોગ ન બ્રાહ્મણી કોયજી, પરાશર મુનિ કહી ગયા સોયજી;
અન્ય વર્ણની વનિતાઓ જેહજી, બળવા કરતાં કરે તપ શુભ તેહજી.

પતિ મુવા પછી પતિવ્રતા, પતિ સંગ જે બળી જાય;
તે અરુંધતી તુલ્ય નારી, સ્વર્ગમાં પૂજાય.
એ આદિ પતિ સંગ બળ્યાનાં, વચન ગ્રંથમાં જેહ;
સૌ વિનતાને નથી કહ્યાં, હવે વિગતે વર્ણવું તેહ.
મોક્ષ ઇચ્છા રહિત જે, નિજ ધર્મે ન રહે લેશ;
મુક્તાનંદ કહે તે માનિનીઓ, કરે તે અનલ પ્રવેશ.

પદ ૭ મું.—રાગ કેદારો.

વિધવાના ધર્મ તે, વિકટ સૌથી ઘણા, બ્રહ્મચર્યાદિક નિયમ ભારી;
જેને એ પાળ્યાનું, સામર્થ્ય ન હોય તે, પતિ સંગ બળી મરે મન વિચારી. વિ૦
પતિવ્રતા પતિને, મૂવા પછી દૃઢ કરી, વ્રત બ્રહ્મચર્ય તે અચળ પાળે;
નહીં તો એ નિજપતિ, સંગ શૂરી થઇ, અનલ પ્રવેશ કરી દેહ બાળે. વિ૦
વિચિત્રવીર્યજ તણી, નારની પેર એ, વંશ વધાર્યાનો અર્થ જાણી;
વ્રત બ્રહ્મચર્યનો, ભંગ તે નવ કરે, પોતાનો ધર્મ પાળે શહાણી. વિ૦
જતિ સતિ શૂરની, રીત સરખી સદા, તન ધનના તે ન ધર્મ ત્યાગે;
તેજ મુકતાનંદ, મહા સુખ ભોગવે, પ્રભુ સંગ લગન પણ તેને લાગે. વિ૦

કડવું ૨૯ મું.

વિધવા ત્યાગે તે સુખ પ્યારજી, પુષ્પ મૂલ ફળનો આહારજી;
એમ વ્રત રાખીને શૂકવે દેહજી, પર નર સંગ તજે સતી તેહજી.

ઉથલો.

પતિ મુવા પછી પતિવ્રતા, ત્યાગે તે પર નર સંગ;
નામ પણ પર નરનું ન લીએ, રાખે વ્રત અભંગ.
નિજ પતિ તનને તજે તહીંએ, સતી રહે ઘણું શાંત;
અખંડ રહે બ્રહ્મચારિણી, મનને દમે થઇ દાંત.
અઠ્યાશી હજાર મુનિગણ, ઉર્ધ્વરેતા જેહ;
વંશવૃદ્ધિ નવ કરી તોય, પંહોચ્યા હરિ પદ તેહ.
પતિનું તન છૂટ્યા પછી, બ્રહ્મચર્ય રાખે જોય;
પુત્ર વિના તોય મુનિની પેરે, લહે સદ્‌ગતિ સોય.

બ્રહ્મચર્યનું લક્ષણ વર્ણવું, તજે તે મદિરા માંસ;
દિવસમાં સૂવું તજે, તજે ગંધ પુષ્પની આશ.
આંખમાં અંજન ન આંજે, તૈલ મર્દન ત્યાગ;
પગે ન પહેરે મોજડી, નહિ છત્રસું અનુરાગ.
કામ ક્રોધ ને લોભ ત્યાગે, મોહ હર્ષ નૃત્ય ગીત;
મુક્તાનંદ મદ ભય તજે, એ બ્રહ્મચર્યની રીત.

કડવું ૩૦ મું.

વળી કહું બ્રહ્મચર્યની રીતજી, જે સુણી વનિતાઓ થાય પુનીતજી;
શ્રવણ કીર્તન કહેતી જેહજી, પર નર સંગ તજે સતી તેહજી.

ઉથલો.

પર નરને જોવો તજે, ગુહ્ય ભાષણનો કરે ત્યાગ;
સંકલ્પ જે પર પુરુષનો, ત્યાગે સતી બડભાગ.
પર નર કેરા સંગનો, મનમાં ન નિશ્ચય થાય;
અંગ સંગ તો નજ કરે, ત્યારે બ્રહ્મચર્ય કહેવાય.
મૈથુન આઠ પ્રકારનું, જેને વર્ણવે મુનિ રાય;
તેથી અવળું વર્તવું, તે બ્રહ્મચર્ય શ્રુતિ ગાય.
સતીનો પતિ તનને તજે, ત્યારે સતી બળે પતિ સંગ;
કાં પાળે બ્રહ્મચર્યને, તેનો ભૂલે ન થાયે ભંગ.
પુરુષની પેઠે માનુનીને, આત્મઘાતનો દોષ;
અલ્પ મતિ અબળાઓની, તેને બળે થાય સંતોષ.
સ્વર્ગ સુખ અતિ તુચ્છ જે, તે ધારે મનમાં આશ;
આત્મઘાતનું પાપ ન ગણે, પાવકમાં કરે વાસ.
અલ્પ મતિ જે નારીઓ, તેને બળ્યાનો અધિકાર;
મુક્તાનંદ તે સ્વર્ગથી પડે, ધરે બહુ અવતાર.

કડવું ૩૧ મું.

બળવા જોગ ન બ્રાહ્મણી કોયજી, પરાશર મુનિ કહી ગયા સોયજી;
અન્ય વર્ણની વનિતાઓ જેહજી, બળવા કરતાં કરે તપ શુભ તેહજી.

ઉથલો.

અજ્યાથી તપ શુભ ઘણું, એમ કહી વિરંચી વાત;
તપ કર્યાની શ્રદ્ધા હોય તે. ન કરે આત મઘાત.
મુવા પતિ સંગ બ્રાહ્મણી, કરે પાવકમાંહે પ્રવેશ;
આતમ ઘાતના દોષથી, નવ થાય સુખ લવલેશ
પતિ સહિત એ બ્રાહ્મણી, નવ પામે સ્વર્ગ નિવાસ;
બ્રહ્મહત્યારાની પેઠે, ભોગવે મહા દુઃખ ત્રાસ.
સમર્થ ધર્મને પાળવા, વળી મોક્ષની ઇચ્છાવાન;
તે વનિતાને ન બળવું, એમ બોલ્યા શ્રીભગવાન.
સ્વર્ગને પામવા ઇચ્છે, તેનો એ નિરધાર;
હઠે કરી નવ પ્રાણ તજવા, તો પામે સુખ સાર.
સ્વર્ગ ફલ સારૂ વૃથા, નહિ ત્યાગવો નિજ દેહ;
મોક્ષ ઇચ્છાવાનને, જાણવું હારદ એહ.
ઇંદ્રાદિક ઇચ્છે ઘણું, એવો મનુષ્ય દેહ ઉદાર;
મુક્તાનંદ કહે હરિ ભજી, જેણે પામીએ ભવ પાર.

કડવું ૩૨ મું.

તે માટે એ મનુષ્ય તન સારજી, તેહની આયુષ્ય હોય લગારજી;
હરિ ભજી તજી સર્વ વિષય વિકારજી, સાધન કરી પામે ભવ પારજી.

ઉથલો.

સાધન કરી ભવ પાર પામે, તેની તે કહું હવે રીત;
કર્મ કરિ હરીને સમર્પે, તેણે તે થાય પુનીત.
અંતરમાંથી મેલ એણીપેર, ટાળીને શુદ્ધ થાય;
શ્રવણ મનન ને નિદિધ્યાસન, ભક્તિ વધતી જાય.
પુરુષોત્તમનું જ્ઞાન પામી, થાય કૃતારથ એહ;
તે માટે તુચ્છ સ્વર્ગ સારૂ, ન તજવો આ દેહ.
મોક્ષની ઇચ્છા રહિત વળી, અલ્પ મતિ અતિ તેહ;
સ્વર્ગ સારૂ બળિ મરે, સતી નામ માત્ર છે તેહ.

પતિવ્રતાનો ધર્મ જે, તે બે રીતે કહેવાય;
કેવળ એક જે ધર્મ સતિનો, તે પણ મહા મુનિ ગાય.
વાસુદેવની ભક્તિ સોતો, બીજો સતિનો ધર્મ;
તેથી પામે પરમ પદને, નાસે કોટિક કર્મ.
પ્રથમ ધર્મનું ફળ કહ્યું છે, સતિને લોક નિવાસ;
મુક્તાનંદ કહે બીજાનું ફળ, કહું જે પરમ પ્રકાશ.

પદ ૮ મું.—રાગ ગરબી.

સતિ નારની રીતિ સાચી રે, જેને પ્રભુ સંગ પ્રીત ઘણી:
તેને ફેરવણી નહીં પાછી રે, જેને પ્રભુ સંગ પ્રીત ઘણી.
સતિ ધર્મવાન પતિ પામે રે, જેને૦ તેનું મન ન ચટે અન્ય ભામે રે. જેને૦
સતિ ઉર કમલા વરધારી રે, જેને૦ ભજે નિઃશંક થઇ ગીરિધારી રે. જેને૦
તેમાં ઉત્તમ તેજ સતિ નારી રે, જેને૦ એને ઉર ભક્તિબળ ભારી રે. જેને૦
તે દેહ તજે સતિ જ્યા રે; જેને૦ થાય કમલા સરખી ત્યારે રે. જેને૦
વસે વૈકુંઠે પ્રભુ પાસે રે; જેને૦ ભજે શ્રીપતિ શ્વાસ ઉચ્છ્વાસે રે. જેને૦
એનો પતિ હરિ પાર્ષદ થાય રે; જેને૦ નિત્ય ગોવિંદના ગુણ ગાય રે. જેને૦
કહે મુક્તાનંદ ઉમંગે રે; જેને૦ સતિ રાચે હરિને રંગે રે. જેને૦

કડવું ૩૩ મું.

મધ્યમ સતિ જ્યારે ત્યાગે દેહજી, સગુણ વિષ્ણુપુર પામે તેહજી;
સુર વનિતાનું વાંછિત જેહજી, જે પુર સંગ સુર સૌને સ્નેહજી.

ઉથલો.

સ્નેહ જે પુર સંગ સુરને, એવું સગુણ હરિ ધામ;
શ્રીવિષ્ણુપુર અતિ સુખદ, વૈકુંઠ જેનું નામ.
ત્યાં કમલા રહે અન્ય રૂપે, તે સંગ સુખણી થાય;
પતિ તેનો હરિ પાર્ષદ થઇ, પ્રેમે હરિ ગુણ ગાય.
કનિષ્ઠા સતિ તન તજી, ઋષિ લોકમાં કરે વાસ;
નારીને નર સંગની, ઉરમાં રહે દૃઢ આશ.
ઋષિના લોકમાં તે સતિ, અનસૂયા ગાર્ગી સમાન;
પતિ સંગે સુખ ભોગવે, રહે અખંડ તન અભિમાન.

યાજ્ઞવલ્ક્યને અત્રી સરખો, થાય તે સતિનો કંથ;
સંક્ષેપે કરી વર્ણવ્યો, સતિ કનિષ્ઠાનો પંથ.

વાસુદેવના ભક્ત જે, તે સતિની વર્ણું રીત;
મર્યાદા માર્ગ ને આશ્રિત, જાણો પરમ પુનીત.

ઋષિના લોકમાં સતિ કનિષ્ઠા, પામે મહા સુખ સોય;
મુક્તાનંદ હરિ માહાત્મ્ય જોતાં, પક્ષ ન રહે કોય.

કડવું ૩૪ મું.

ભક્તને અતિ આનંદ દાતારજી, વાસુદેવનો મહિમા અપારજી;
તે હરિ મહાત્મ્ય જોતાં અશેષજી, સાધનનું બળ ન રહે લેશજી.

ઉથલો.

લેશ ન રહે સાધનનું બળ, જોતાં હરિ પરતાપ;
નામ માત્ર ઉચ્ચારવે, ટળ્યાં મહા પાપીનાં પાપ.

અજામિલ મહા પાતકી, તે નારાયણને નામ;
છોડાવ્યો જમદૂતથી, તેને પોહોંચાડ્યો નિજ ધામ.

પતિત પાવન પક્ષ લઇને, આપ્યો વૈકુંઠ વાસ;
પુત્ર વશંસે નારાયણ કહી, પામ્યો પદ અવિનાશ.

એવા અધમ અનંતનો, કીધો શ્રીહરિએ ઉદ્ધાર;
માહાત્મ્ય જોતાં મહા પ્રભુનું, પતિત લહે ભવ પાર.

તે માટે છળ કપટ ત્યાગી, જે હરિ ભક્ત કહેવાય;
તેને ભજવા શ્રીહરિ, ત્યાગવો અન્ય ઉપાય.

જે અનન્ય થઇ શરણ આવે, તેને કરે ભવ પાર;
ઉત્તમ મધ્યમ ને કનિષ્ટની, રાખે ન વિગત લગાર.

સ્વાસણ કેરા ધર્મ સર્વે, ફલ સહિત કહ્યા તેહ;
મુક્તાનંદ કહે ફલ સહિત કહું, વિધવાના ધર્મ જેહ.

કડવું ૩૫ મું.

વિધવા કેશ ગુંથાવે જેહજી, પતિના બંધનને અર્થે તેહજી;
તે માટે ઉતરાવવા કેશજી, મટકા દેખાડવો નહીં લવલેશજી.

ઉથલો.

લેશ ન તન શણગાર રાખે, જો રાખે શિર કેશ;
જટા જેવા વણીને રાખે, શોભાડે ન નિજ વેશ.
તેલ ન ઘાલે કેશમાં, નવ ઓળાવે સતિ એહ;
શુભ તીરથ શુભ પર્વણીમાં, મુંડી નખાવે તેહ.
આપત્તિ કાળ ન હોય તો, વિધવા જમે એક વાર;
રોગાદિક ઉપદ્રવ થયે, નવ રાખે એ નિરધાર.
ધર્મહીન જે કામની, તેનો સતિ ન રાખે સંગ;
પલંગ પર વિધવા ન પોઢે, જો ન હોય રોગી અંગ.
નગ્ન થઇ નવ નહાય સાધવી, ક્રોધને કરે દૂર;
રોગાદિક વિના તેલ તનમાં, સતિ ન ચોળે જરૂર.
વિધવા નાર ન ભોગવે, સુગંધી વસ્તુ લગાર;
સુગંધી સુંઘ્યાથકી, થાય ઉરમાં અનંત વિકાર.
બળદ પર બેસે નહીં, જો ગળે આવ્યા હોય પ્રાણ;
મુકતાનંદ કહે કેફ તાંબુલ, સતિ ન ખાય સુજાણ.

કડવું ૩૬ મું.

ધાતુ વૃદ્ધિ જેણે કરી થાયજી, વિધવા તે અન્ન અતિશે ન ખાયજી;
રોગાદિક વિના વિધવા જેહજી, દૂધ કે ઘૃત અતિ ખાય ન તેહજી.

ઉથલો.

દુધ ઘૃતાદિક ખાય ન અતિશે, જેથકી વાધે વિકાર;
ગળ્યું અન્ન કે તજ તેજાનો, સતિ ન ખાય લગાર.
કાળુ વસ્ત્ર કસુંબિયું, નવ પહેરે વિધવા નાર:
ચંદન પુષ્પનો હાર ચૂડી, સતિ ન ધરે લગાર.
ન સારે કાજળ નયનમાં, સેંથે ન ભરે સિંદૂર;
ધાતુ સોનું વસ્ત્ર ન પહેરે, ન પહેરે ઘરેણાં જરૂર.
ઝીણાં વસ્ત્ર ન પહેરે વિધવા, જેમાં નૌતમ ભાત;
એવાં વસ્ત્ર ન પહેરવાં, જેણે કદી જણાયે જાત.

યાજ્ઞવલ્કયને અત્રી સરખો, થાય તે સતિનો કંથ;
સંક્ષેપે કરી વર્ણવ્યો, સતિ કનિષ્ઠાનો પંથ.

વાસુદેવના ભકત જે, તે સતિની વર્ણે રીત;
મર્યાદા માર્ગ ને આશ્રિત, જાણો પરમ પુનીત.

ઋષિના લોકમાં સતિ કનિષ્ઠા, પામે મહા સુખ સોય;
મુકતાનંદ હરિ માહાત્મ્ય જોતાં, પક્ષ ન રહે કોય.

કડવું ૩૪ મું.

ભકતને અતિ આનંદ દાતારજી, વાસુદેવનો મહિમા અપારજી;
તે હરિ મહાત્મ્ય જોતાં અશેષજી, સાધનનું બળ ન રહે લેશજી.

ઉથલો.

લેશ ન રહે સાધનનું બળ, જોતાં હરિ પરતાપ;
નામ માત્ર ઉચ્ચારવે, ટળ્યાં મહા પાપીનાં પાપ.

અજામિલ મહા પાતકી, તે નારાયણને નામ;
છોડાવ્યો જમદૂતથી, તેને પોહોંચાડયો નિજ ધામ.

પતિત પાવન પક્ષ લઇને, આપ્યો વૈકુંઠ વાસ;
પુત્ર વરાંસે નારાયણ કહી, પામ્યો પદ અવિનાશ.

એવા અધમ અનંતનો, કીધો શ્રીહરિએ ઉદ્ધાર;
માહાત્મ્ય જોતાં મહા પ્રભુનું, પતિત લહે ભવ પાર.

તે માટે છળ કપટ ત્યાગી, જે હરિ ભકત કહેવાય;
તેને ભજવા શ્રીહરિ, ત્યાગવો અન્ય ઉપાય.

જે અનન્ય થઇ શરણ આવે, તેને કરે ભવ પાર;
ઉત્તમ મધ્યમ ને કનિષ્ટની, રાખે ન વિગત લગાર.

સ્વાસણ કેરા ધર્મ સર્વે, ફલ સહિત કહ્યા તેહ;
મુકતાનંદ કહે ફલ સહિત કહું, વિધવાના ધર્મ જેહ.

કડવું ૩૫ મું.

વિધવા કેશ ગુંથાવે જેહજી, પતિના બંધનને અર્થે તેહજી;
તે માટે ઉતરાવવા કેશજી, મટકા દેખાડવો નહીં લવલેશજી.

ઉથલો.

લેશ ન તન શણગાર રાખે, જો રાખે શિર કેશ;
જટા જેવા વણીને રાખે, શોભાડે ન નિજ વેશ.
તેલ ન ઘાલે કેશમાં, નવ ઓળાવે સતિ એહ;
શુભ તીરથ શુભ પર્વણીમાં, મુંડી નખાવે તેહ.
આપત્તિ કાળ ન હોય તો, વિધવા જમે એક વાર;
રોગાદિક ઉપદ્રવ થયે, નવ રાખે એ નિરધાર.
ધર્મહીન જે કામની, તેનો સતિ ન રાખે સંગ;
પલંગ પર વિધવા ન પોઢે, જો ન હોય રોગી અંગ.
નગ્ન થઇ નવ નહાય સાધવી, ક્રોધને કરે દૂર;
રોગાદિક વિના તેલ તનમાં, સતિ ન ચોળે જરૂર.
વિધવા નાર ન ભોગવે, સુગંધી વસ્તુ લગાર;
સુગંધી સુંઘ્યાથકી, થાય ઉરમાં અનંત વિકાર.
બળદ પર બેસે નહીં, જો ગળે આવ્યા હોય પ્રાણ;
મુક્તાનંદ કહે કેપ્ તાંબુલ, સતિ ન ખાય સુજાણ.

કડવું ૩૬ મું.

ધાતુ વૃદ્ધિ જેણે કરી થાયજી, વિધવા તે અન્ન અતિશે ન ખાયજી;
રોગાદિક વિના વિધવા જેહજી, દૂધ કે ઘ્રૃત અતિ ખાય ન તેહજી.

ઉથલો.

દૂધ ઘ્રૃતાદિક ખાય ન અતિશે, જેથકી વાધે વિકાર;
ગળ્યું અન્ન કે તજ તેજનો, સતિ ન ખાય લગાર.
કાળુ વસ્ત્ર કસુંબિયું, નવ પહેરે વિધવા નાર:
ચંદન પુષ્પનો હાર ચૂડી, સતિ ન ધરે લગાર.
ન સારે કાજળ નયનમાં, સેંથે ન ભરે સિંદૂર;
ધાતુ સોનું વસ્ત્ર ન પહેરે, ન પહેરે ઘરેણાં જરૂર.
ઝીણાં વસ્ત્ર ન પહેરે વિધવા, જેમાં નૌતમ ભાત;
એવાં વસ્ત્ર ન પહેરવાં, જેણે કદી જણાયે જાત.

વિધવા નાર ન પહેરે ડગલી, ન રંગે કર-નખ-દાંત;
પગ ન રંગે ફુલ ન ગુંથે, સતિ રહે ઘણી શાંત.
સતિ ન ચોડે ચાંદલો, નવ સ્વાસણ સરખી થાય;
પુરૂપ સરખો વેશ ન કરે, જે થકી લજ્જા જાય.
નાચણ કે સંન્યાસણીનો, વિધવા ન કરે વેશ;
મુક્તાનંદ કહે વિધવા નારી, પ્રપંચ ન કરે લેશ.

પદ ૯ મું.—રાગ ગરબી.

સુણો સતિ વિધવાની રીતિ, જેને પ્રભુ સંગે દૃઢ પ્રીતિ. સુણો૦
વિચારીને, તન સુખને ત્યાગે, ઉમંગે હરિ સંગ અનુરાગે;
વિષય સુખથી ડરીને ભાગે. સુણો૦
જે જે કર્યે અપકીર્ત્તિ થાયે, તેને તજી ગોવિંદ ગુણ ગાયે;
કુસંગીની છાયામાં નવ જાયે. સુણો૦
લલાટના કેશ ન ખૂંટાવે, વૃથા ઘરોઘર નવ ભમી આવે;
પ્રેમે કરી હરિગુણ નિત્ય ગાવે. સુણો૦
કોઇને ઘેર બેસવાને નારી, એકલડી જાય ન ઘર બહારી;
ધીરજ ધરે નિજ ધર્મ વિચારી. સુણો૦
કહ્યા ધર્મ વિધવાના ભારી, પતિવ્રતા સૌને સુખકારી;
મુક્તાનંદ કહે કહ્યું વિસ્તારી. સુણો૦

કડવું ૩૭ મું.

પિતા આદિ અતિ વૃદ્ધને પાસજી, સતિ ન બેસે રહે ઉદાસજી;
ખોળે ન બેસે કરી લાડજી, તાતથી વેગળી રહે કરી ચાડજી.

ઉથલો.

ચાડ કરી રહે વેગળી, વળી સાસરિયાંની પેર;
પિઅરીઆસું હસી ન બોલે, લાજ ગ્રહી રહે ઘેર.
સંજોગી નર નારની, વારતા ભૂંડી જેહ;
માતા આગળ નવ કહે, પતિવ્રતા વિધવા તેહ.
શૃંગારિક જે વારતા, નવ કરે અન્ય ત્રિયા પાસ;
સંસારી નર નારથી, વિધવા રહે ઉદાસ.

ફાગણમાં હોળી ન ખેલે, ભૂંડું ન બોલે લગાર;
મિથ્યા કલંક ન મુખે કહે, નવ કરે ગાળી ઉચ્ચાર.
પ્રસાદી પરિબ્રહ્મની, કુંકુમ કે ચંદન હોય;
એક આંગળીયે ગળે અડાડે, ભાલ ન ચર્ચે સોય.
હરીપ્રસાદી પુષ્પમાળ, તે પણ વિધવા નાર;
કંઠમાં પેહેરે નહીં, તજે પ્રેમે સુંઘી લગાર.
સાસરિયાં સાથે સતી, નિર્લજ ન બોલે વાત;
મુક્તાનંદ તેથી ડરે, જેણે થાય નિજ વ્રત ઘાત.

કડવું ૩૮ મું.

જે અતિ પાપિણી દુષ્ટ નારજી, તે સંગ હેત ન રાખે લગારજી;
ભેખ ધારી વનિતા જેહજી, વિધવા સંગતિ ત્યાગે તેહજી.

ઉથલો.

તે સંગત વિધવા તજે, જેણે થાય નિજ વ્રત ભંગ;
નારી પુરુષની દૂતીયોનો, ત્યાગે અધિક પ્રસંગ.
શ્રીહરિના અવતાર જે, તેમાં તે નહિ વિશ્વાસ;
એવી વનિતા પાપિણીની, સતી ન બેસે પાસ.
ઔષધની કરનાર જે, વળી લાજ વિનાની જેહ;
જંત્ર મંત્રની જાણ વનિતા, સંગ તજવો તેહ.
ધુતારી વળી ગર્ભ હણતલ, એવી વનિતા હોય;
જે વિધવા શ્રીહરિ ભજે, એવો સંગ ત્યાગે સોય.
મહાપાપી કોય પુરુષને ઘેર, પતિવ્રતા હોય નાર;
તોયે તેને ઘેર જોવા સારુ, સતી ન જાય લગાર.
પોતાથી અતિ નીચ જાતી, હોય સતી ધર્મવાન;
તેને ઘેર વિધવા ન જાયે, વચન ન સુણે કાન.
નીચ ત્રિયા સંગ બેસતાં, વિધવાને લંછન થાય;
મુક્તાનંદ કહે ઉત્તમ સંગે, ગોવિંદના ગુણ ગાય.

કડવું ૩૯ મું.

શુદ્રથી નીચ જાતિ ત્રિયા જેહજી, વિધવા તે સંગ ન કરે સ્નેહજી;
યવન જાતની નાર ખુવારજી, તે સંગ વિધવા ન રાખે પ્યારજી.

ઉથલો.

પ્યાર ન રાખે તે સંગે, જે કામ વશ અતિ હોય;
પાખંડી વનિતાઓનો, સતી સંગ ત્યાગે સોય.

ધોબણ કે ભરમાવતલ, વળિ દૂાગણ કેરો સંગ;
લઢકણી કે નિડર ત્રિયાનો, વિધવા ન રાખે પ્રસંગ.

ચોર ચપળ વળી ઘણું ખાતલ, ધરી રહે નર વેશ;
વિશ્વાસુને હણનારીનો, સંગ ન રાખે લેશ.

નજારાની મારતલ, વળી બોલકી બહુ નાર;
બહુ ઘેર ફરતી ફરે, તેને સતી ન બાંધે બાર.

જુગટાંની રમનાર જે, વળી કેફનો કરે આહાર;
ચુગલ નાર કે નપુંસકસું, સતિ ન રાખે પ્યાર.

વિધવાને નિર્વાહ જેટલું, જે હોય ધન કે ધાન;
હરિ કે હરિજન કારણે, તેનું ન કરવું દાન.

પોતાનું ધન વાવરી, અન્ય ઉદ્યમ કરવા જાય;
મુક્તાનંદ કહે મૂર્ખ વિધવા, ભ્રષ્ટ અતિશે થાય.

કડવું ૪૦ મું.

વિધવા નાર ન જૂએ વિવાહજી, નર સમૂહ ન જુવે કરી ચાહજી;
નૃત્ય ગીત જનઓચ્છવ કોયજી, વિધવા નારી ન દેખે સોયજી.

ઉથલો.

ન જાય જોવા નાર વિધવા, પુરુષકેરૂં રૂપ;
દર્પણમાં મુખ નવ જૂએ, એમ રાખે ધર્મ અનૂપ.

એકલડી નવ જાય વિધવા, ન જૂએ નરનો રાસ;
ભેળાં થઈ બહુ લાંડીયા, જ્યાં કરતા હોય વિલાસ.

કામ વશ નહિ જુએ નરને, ન બોલે કરિ પ્યાર;
સ્પર્શ ન કરે પુરૂષનો, જેણે વાધે કોટિ વિકાર.

શ્રવણ કીર્તન પુરુષનું, સદગ્રંથવિનાનું કોય;
જે વિધવા નવ સાંભળે, સાચી સતી જગ સોય.

વાઘ અહિ જળ અગ્નિનો, જ્યાં ત્રાસ અતિશે થાય;
એવે ઠેકાણે પુરુષનું બોલે, અડકે દોષ ન ગણાય.
તેમજ ધાવણાં બાળને, અડવાનો નહિ અપવાસ;
તે વિના નર માત્રને, નવ અડે ઉર ધરી ત્રાસ.
ધર્મ જે વિધવાતણા, તેને પાળે સાધવી નાર;
મુક્તાનંદ કહે તે સતી, સુખે ઉતરે ભવપાર.

પદ ૧૦ મું.—રાગ આશાવરી.

સતી વિધવાની રીત અલૌકિક, પર નર સંગત ત્યાગે રે;
મન ક્રમ વચને પ્રેમમગન થઇ, હરી ચર્ણે અનુરાગે રે. સતી૦
પુરુષોત્તમને નિજ પતિ જાણે, સેવે કરી બહુ ભાવ રે;
કમળાકાંત એ નાથ છે મારો, એજ અચળ ઠેરાવ રે. સતી૦
લાંઘણ કરી મરી જાય તોય પણ, કેસરી ઘાંસ ન ખાય રે;
તેમ સતી હરિને રંગે રાચે, અલગું તે મન નવ જાય રે. સતી૦
પતિભાવે સેવે પુરુષોત્તમ, તનસુખ આશા ત્યાગી રે;
મુક્તાનંદ કહે કુળ એકોતેર, તારે સતી બડ ભાગી રે. સતી૦

કડવું ૪૧ મું.

[illegible]ળી કહું સતી વિધવાની રીતજી, જે સુણી પ્રેમદા થાય પુનીતજી;
મન ક્રમ વચને તજે નર સંગજી, વ્રત પોતાનું રાખે અભંગજી.

ઉથલો.

વ્રત અભંગ રાખી રહે, ધરે ચાત્રક સરખી ટેક;
અન્ય પુરુષની આશા ત્યાગે, અંતર પરમ વિવેક.
ધોયલ સૂકું ધોયલ લીલું, વસ્ત્ર નવું હોય જેહ;
તે વિનાનું વસ્ત્ર નરનું, સતી ન સ્પર્શે તેહ.
પુરુષ પહેરી રહ્યો હોય તે, વસ્ત્ર ન સ્પર્શે કોય;
કામ ભાવે પુરુષનું, મનમાં ન ચિંતન સોય.
નારી પુરુષ સંયોગીયાંનું, ચિત્ર જે કહેવાય;
સતી ન સ્પર્શે નવ લખે, જેણે ભ્રષ્ટ બુદ્ધિ થાય.

નરનારીનાં જોડલાં, પશુ પંખી આદિ અપાર;
સતી મન દઇ નવ જુએ, જેણે વાધે કોટી વિકાર.

કારજ સરતું હોય પોતાનું, તોપણ વિધવા નાર;
પરનર સાથે મિત્રતા, નવ રાખે એક લગાર.

પુરુષને મળમૂત્ર તજ્યાની, ક્રીયા જે સ્થળ થાય;
મુક્તાનંદ કહે તે ક્રીયા ત્યાં, સતી ન કરવા જાય.

કડવું ૪૨ મું.

પુરુષની દૃષ્ટિસું વિધવા નારજી, દૃષ્ટિ નવ બાંધે કરીને વિચારજી;
બોલ્યા વિના કર દૃગ કરી સોયજી, પુરુષને બોધ ન દે સતી કોયજી.

ઉથલો.

બોધ નવ દે પુરુષને, કર દૃગ ચલાવી જેહ;
ગુહ્ય અંગ ન દેખે નરનું, સતી કહાવે તેહ.

પુરુષથી પંચ હાથ છેટે, ચાલે સતીઓ સુજાણ.
પાંચ હાથનું નીમ ન જે સ્થળ, તેનું કહું પ્રમાણ.

દેવાલય કે અલ્પમારગ, ભગવદ્ ઓચ્છવ હોય;
તે સ્થળ ન કરે સ્પર્શ નરનો, વપુ બચાવે સોય.

જે ઘરની ભોંય ઉપલીમાં, પુરુષનો હોય વાસ;
ત્યાં રાતે સતી એકલી, હેઠી, ઉંચી ન સુવે ધરિ ત્રાસ.

પુરુષ બેઠા હોય ત્યાં, હઇયું ઉદર સાથળ કેશ;
ભૂલેં પણ ક્યારે સતી, નવ દેખાડે લવલેશ.

ભર સભાની દેખતાં, કર ચર્ણ ચપલ ન થાય;
નવ ખંજોળે દેહને, નર દેખી અધિક લજાય.

સાસરીયાં ને પીયરીયાંથી, છાની કોય નર સંગ;
મુક્તાનંદ કહે લીધા દીધાનો, લેશ ન રાખે પ્રસંગ.

કડવું ૪૩ મું.

વિધવા છાની અન્ય ત્રિયા હાથજી, લેણ દેણ ન કરે નર સાથજી;
ભરજોબન નિજ બંધુ જેહજી, ગામ સધાવે એકલો તેહજી.

ઉથલો.

ગામ સધાવે એકલો, તે સંગ વિધવા કોય;
એકલડી મારગ ન ચાલે, સતી કહાવે સોય.
સંબંધી નરને સંગે, નવ બેસે કરી એકાંત;
એ રીતે નરથી ડરે, તેનું તે મન રહે શાંત.
પુરુષ કેરો સ્પર્શ ભાષણ, જોયાનો કહ્યો ત્યાગ;
અતિ સંબંધી નર વિના, તે ભાંખું સર્વે વિભાગ.
પિતા ભ્રાત ને સગો કાકો, કાકાના સુત જેહ;
તેના સુત આદિ સહુ, અતિ નિકટ સગપણ તેહ.
માનો બાપ ને સગો મામો, મામાના સુત જાણ;
સુતના સુત આદિ સહુ, નિકટ સંબન્ધી પ્રમાણ.
માસી માસો તેહના સુત, ફઇ ફુવો ધર્મવંત;
ફોઇના સૂત સુધી સહુ, કહે નિકટ સગપણ સંત.
ગુરુ ને ગુરુના પુત્ર જે, વળી અન્ન દાતા ગંભીર;
મુક્તાનંદ એ નિકટ સગપણ, જો હોય ધર્મી ધીર.

કડવું ૪૪મું.

અન્ન દાતાના સુત જે હોયજી, નિકટ સંબંધી ગણવા સોયજી;
સસરો ને સસરાનો ભાઇજી, દિયર જેઠની અધિક સગાઇજી.

ઉથલો.

સગાઇ દિયર ને જેઠની, વળી તેહતણા સુત જેહ;
દિકરીઓ જમાઇ સોતી, અડીને સગપણ તેહ.
પુત્ર ને પુત્રીતણા સુત, એ આદિક જે હોય;
પોતાને અતિ ઢુકડાં, સંબંધી કહાવે સોય.
તે સંગાથે બોલે પરસે, જોયે દોષ ન થાય;
જો હોય તે અતિ ધર્મવાળા, તો નિર્દોષ ગણાય.
સુંદર ભુવન કમાડ સોતું, નહીં કોઇ ત્યાં નર નાર;
ત્યાં વિધવા નિજ તાત સંગે, ન રહે એક લગાર.

નિજ સંબંધી જે કહ્યાં તે, હરિ વિમુખ હોય ક્રૂર;
પાપિયાં જાણી સતી, તેથી રહે બહુ દૂર.
અન્ય પુરુષની પેર તેહનો, કરે તે અતિશે ત્યાગ;
સંબંધી સંગ મન હેત તોડે, રાખે દૃઢ વૈરાગ.
ધર્મ રક્ષક પુરુષ પાસે, વિધવા રહે ગણી તાત;
મુક્તાનંદ કહે તેજ માનો, સગો સંબંધી ભ્રાત.

પદ ૧૧ મું.—રાગ માલીગાડો.

વિધવા નાર વરે શ્રીહરિને, અન્ય સુખની તજે આશ રે;
બ્રહ્મચર્ય વ્રત પૂરણ પાળે, ઉર ધારે અવિનાશ રે. વિ૦
રીઝવવા રણછોડ છોગાળો, નિષ્કામી રહે નારી રે;
નિષ્કામીપણું અખંડ પળાવે, તે સંગ રહે તે વિચારી રે. વિ૦
તાતની પેરે જે પોપણ રાખે, ધર્મનો રક્ષક જેહ રે;
વિધવા નારને મન ક્રમ વચને, તાત જાણવો તેહ રે. વિ૦
ધર્મ રહિતનો સંગ તજીને, ગોવિંદના ગુણ ગાય રે;
મુક્તાનંદ કહે પતિવ્રતા નારી, કમળા તુલ્ય કહેવાય રે. વિ૦

કડવું ૪૫ મું.

ધર્મનો રક્ષક તે નિજ ભ્રાતજી, ભ્રાત તુલ્ય પોષે સાક્ષાતજી;
પુત્ર તુલ્ય પોપક હોયજી, ધર્મનો રક્ષક સુત પણ સોયજી.

ઉથલો.

ધર્મરક્ષક હોય જે, તે સાચો સુત કહેવાય;
ધર્મઘાતી સુત નહીં, એમ જ શ્રુતિ સ્મૃતિ ગાય.
દેહનાં સંબંધી નહીં પણ, ધર્મ રક્ષક જેહ;
ભિન્ન વર્ણ તોય પિતા ભ્રાતા, પુત્ર સરખા તેહ.
તે સંગ ભાપણ સ્પર્શ જોવું; કરે વસ્ત્ર સ્પર્શ વહેવાર;
ધર્મી વિધવા નારને, નવ લાગે દોપ લગાર.
પિતા ભ્રાતા આદિ જેહને, ન હોય સંબંધી કોય;
ધર્મ રક્ષક પુરુપને, ઓથે રહે સતી સોય.

ઇચ્છે નિજ ધર્મ રાખવા તે, સ્વતંત્ર ન રહે નાર;
નિડર થઇને ધર્મ વાળી, સતી ન રઝળે બહાર.
નાતમાં કોય ન હોય તો, ધર્મિષ્ટ રાજા પાસ;
આશરે રહી હરિ ભજે, ત્યાગે તે તન સુખ આશ.
એવું કર્મ ન આચરે, જેણે જાતમાંથી જાય;
મુક્તાનંદ કહે જાતી શુદ્ધ, તે ધર્મ હેતુ કહેવાય.

કડવું ૪૬ મું.

વણજ વેપાર કરે જે કર્મજી, ખેડ કે પર સેવાનો ધર્મજી;
તે સતીઓનો નિર્ણય સારજી, કહી સંભળાવું શ્રુતિ અનુસારજી.

ઉથલો.

કહી સંભળાવું ધર્મ તેહનો, જ્યારે કરે વ્યવહાર;
તે કાળે નરને અડ્યાથી, બોલો ન દોષ લગાર.
એજ એની જીવિકા તે, મૂકી નવ મૂકાય;
વિધવા નિજ ધર્મ જાળવી, કરે જાત જોગ ઉપાય.
કુળને જોગ જે હોય તે, કરે ઉદ્યમ જીવ્યા કાજ;
તે પરવશ નિજ ધર્મ ખુવે, ન રહે તે સતીની લાજ.
પુષ્પ ચંદન જે મળે તેણે, પૂજે પ્રભુ સુખ ધામ;
મન વિષે કાં મૂર્ત્તિમાં, ધારે તે સુંદર શ્યામ.
તે હરિને નિજ પતિ જાણે, સેવે કરી બહુ ભાવ;
અંતરમાં રાજી રહે, ત્યાગે કપટ છળ દાવ.
પોતાની શક્તિ પ્રમાણે, જપે સદા હરિ નામ;
રાત દિન સર્વે કામ કરતાં, હરિ ભજે નિષ્કામ.
અખંડ હરિનો આશરો, ધરે અખંડ હરિનું ધ્યાન;
મુકતાનંદ કહે સૌ સતીને, એ છે ધર્મ સમાન.

કડવું ૪૭ મું.

સુતક, રોગ, રજસ્વલા, થાયજી, ત્યારે તે હરિ મૂર્ત્તિ ન પૂજાયજી.
માનસી પૂજા કરે સતી સોયજી, હરિ મૂર્ત્તિ પૂજે અન્ય કો·

ઉથલો.

હરિ મૂર્ત્તિ અન્ય નાર પૂજે, એજ સતીની રીત;
છોગાળા રણછોડસું, રાખે તે પૂરણ પ્રીત.
અવશ્ય કારજ ઘરતણું, કરીને તે વિધવા નાર;
હરિ ભક્તિ અહો નિશ કરે, ખાલી કાળ ન જાય લગાર.
જતિ કે બ્રહ્મચારીનું, સતી વિધવા અન્ન ન ખાય;
આશ્રય રહિતનું પ્રાણ જાતાં, સતીએ ન અન્ન જમાય.
એકાદશી જન્માષ્ટમી, એ આદિ હરિ વ્રત જેહ;
સતી સદા એ વ્રત કરે, તેમાં પૂજે પ્રભુને તેહ.
ધર્મવાળી પતિવ્રતા, સદા કરે વ્રત ઉપવાસ;
જોબનવાન જો હોય તો, કરે મહા વ્રતનો અભ્યાસ.
ત્રિરાત્રી પંચ રાત્રીનાં, વળી પક્ષ વ્રત કરે ધીર;
માસ સુધીનાં વ્રત કરે, મન રાખે દૃઢ ગંભીર.
ચાંદ્રાયણ પરાક સૂધી, વ્રત કરે અતી સોય;
મુક્તાનંદ કહે મહા સતી, કસર ન રાખે કોય.

કડવું ૪૮ મું.

તપ્ત કૃચ્છ્ર કરે વિધવા જાણજી, કૃચ્છ્ર વ્રત કરે જાણી પ્રમાણજી;
જવ અન્ન ખાય કે, ફળનો આહારજી, શાક જમે કાં પય વ્રત સારજી.

ઉથલો.

શાક જમે કાં પયોવ્રત ધારી, રાખે વિધવા પ્રાણ;
આવરદા પર્યંત એ વ્રત, રાખે પરમ સુજાણ.
ઇશ્વરની ઇચ્છાએ કરી, જ્યારે છૂટે સતીનો દેહ;
ત્યારે એ પામે પરમ પદને, તેમાં નહિ સન્દેહ.
વૈશાખ કાર્તિક માઘમાં, અતિ રાખે અધિકાં નેમ;
સ્નાન દાન ને તીરથ યાત્રા, વિષ્ણુ સમર્પણ તેમ.
વૈશાખે જળ કુંભ આપે, કાર્તિકે ઘૃત દીપ;
માઘે અન્ન તલ દાન આપી, વસે તે પ્રભુને સમીપ.

વશાકે જળ પર્વ કરાવી, ગળતી શિવને શીશ;
સતી એમ સાધન કરે, જેણે રીઝે શ્રીજગદીશ.
છત્ર ચામર વસ્ત્ર સૂક્ષ્મ, ચંદન પુષ્પના હાર;
પાન બીડાં કપૂર સોતાં, જળનાં પાત્ર અપાર.
પુષ્પ ગ્રહ રસ પાન વિધિ, રંભા ફળ ને દ્રાખ;
મુક્તાનંદ એ આપે દ્વિજને, હરી વરના અભિલાખ.

પદ ૧૨ મું.-રાગ ગરબી.

સતી નારનું સાધન રે, કે હરી વરને ગમવા;
સતી દેહ દમે છે રે, કે રસિયા સંગ રમવા.
ઉત્તમ સતી થાવા રે, કે તન સુખ આશ તજે;
સતી શ્વાસ ઉચ્છ્વાસે રે, કે નિજ પતિ કૃષ્ણ ભજે.
તજી લોક લજ્જાને રે, કે મતવાલી ડોલે;
મુખથી હરી વોણું રે, કે બીજું નવ બોલે.
લગની દ્રઢ લાગી રે, કે શ્યામળીયા સંગે;
સતી રસબસ થઇ છે રે, કે રસિયાને રંગે.
જગ શિર પગ દઇને રે, કે જે હરીભજન કરે;
તે તો જૂઠા જગ કેરી રે, કે શંકા શીદ ધરે.
રણછોડ છોગાળો રે, કે રહી શિર પર ધારી;
મુક્તાનંદ કહે જગમાં રે, કે ધન્ય ધન્ય તે નારી.

કડવું ૪૯ મું.

કાર્તિક માસે સતિયો સુજાણજી, નિત્ય જવ અન્ન જમી ધારે પ્રાણજી;
કાંઇએક અન્ન જમે એકવારજી, એમ સતિ ટાળે સર્વ વિકારજી.

ઉથલો.

વિકાર સર્વ એમ ટાળે વિધવા, ન જમે સૂરણ શાક;
વૃંતાક ને સર્વ ફળી તજે, તજે જવ ને ઘઉંનો પાક.
કાર્તિક માસે તેલ ત્યાગે, કાંસામાં નવ ખાય;
મધ મીઠાળું શાક ત્યાગી, ગોવિંદના ગુણ ગાય.

સડયું અન્ન સતિ નવ જમે, કાર્તિક માસે કોય;
નિયમને શિર દાન જે, વર્ણવી સુણાવું સોય.
કાર્તિક માસે મૌન વ્રતનું, નિયમ રાખે જેહ;
સુંદર ઘંટા દાન આપે, વ્રત સંપૂરણ તેહ.
કાર્તિક માસે પાંદડાંમાં, જમે જે ત્યાગી માન;
તે કાંસાનું પાત્ર ઘૃત ભરી, આપે દ્વિજને દાન.
કેવળ ભૂમીપર સુવે તે, આપે શય્યા સાર;
ઓશીકું ઓછાડ સોતું, આપે સતી ઉદાર.
જે જે રસ જે ફળ તજે તે, દાન કરે સતી નાર;
મુક્તાનંદ કહે દાન વ્રતમાં, ફેર ન રાખે લગાર.

કડવું ૫૦ મું.

જે જે અન્ન કરે સતી ત્યાગજી, તે તે દ્વિજને આપે બડ ભાગજી;
અથવા સર્વ અન્ન હાજર નોયજી, સાળનું દાન કરે સતિ સોયજી.

ઉથલો.

દાન કરે સતી સાળનું, વળી આપે ધેનુ દાન;
કંચન ભૂષણ સહિત દ્વિજને, આપે કરી સન્માન.
એકી કોરે દાન સર્વે, દીપ દાન એક કોર;
કાર્તિક માસે દીપ કરવો, સૌથી દાન સજોર.
માઘ સ્નાન જે કરે વિધવા, તેનો કહું નિરધાર;
નહાય સૂરજ ઉગ્યા સમે, રાખે નિયમ બળ અનુસાર.
સુંદર અન્ન રાંધી કરી, લાડુ સુંવાળી સેવ;
શાક કરી બહુ ભાવતાં, સતી જમાડે ભૂદેવ.
સુતરફેણી વડાં સુંદર, ગુંજા ઘૃતરસ પૂર;
સુગંધી શાક રસ ભર્યાં, અતિ વાંસીયાં કપૂર.
એવા પાક અનેક સુંદર, જોતાં સૌ દુઃખ જાય;
જતિ તપસ્વી ને સતી, એવું આપી રાજી થાય.
સુકાઇ ધન ભાર આપે, શીત નીવારણ કાજ;
મુક્તાનંદ કહે સાધન કરી, રીઝવે વ્રજરાજ.

કડવું ૫૧ મું.

વિધવા ડગલીનું કરે દાનજી, જેથકી રીઝે શ્રીભગવાનજી;
આપે તળાઇ ઓશીસું સારજી, જેથી રીઝે હરી ભર્તારજી.

ઉથલો.

જેણે રીઝે શ્રીહરી, તેમ કરે તે વિધવા નાર;
કાર્ત્તિક માસે દાનમાં, નવ રાખે ફેર લગાર.
મજીઠે રંગેલ જે, તે વસ્ત્ર આપે ધીર;
ગોદડાં રૂનાં ભર્યાં, સતી આપે ગુણ ગંભીર.
લવિંગ સોપારી એલચી, વળી જાયફળ તંબોલ;
એ આપે સતી વિપ્રને, જેણે થાય મુખ રંગ ચોળ.
કંબલ વિવિધ પ્રકારના, વળી વાયુ વિના ઘર જેહ;
રીઝવવા રણછોડને, વિપ્રને આપે તેહ.
આપે કોમળ પગરખાં, વળી જાડી વાટના દીપ;
વિવિધ ભાતનાં ભોજન આપે, થાવા હરીને સમીપ.
સુગંધી ચંદન સમર્પે, કર ધોવાને કાજ;
એમ સેવે સતી વિપ્રને, જેમ રીઝે શ્રીમહારાજ.
કૃષ્ણ સ્વરૂપી કાંત મુજપર, રીઝજો કરી પ્યાર;
મુક્તાનંદ વિધવા સતી, એમ માગે વારમવાર.

કડવું ૫૨ મું.

એવી રીતે નિયમ અપારજી, વ્રત દાનાદિક વિવિધ પ્રકારજી;
વૈશાક કાર્ત્તિક માઘમાં જેહજી, વિધવા નારી કરે સર્વે તેહજી.

ઉથલો.

વિધવા નારી વ્રત કરે, જેમ અંતર નિર્મળ થાય;
પુરૂષોત્તમ સંગ પ્રીત તેમ તેમ, અધિક વધતી જાય.
નિયમ વ્રત અપવાસ વોણી, જે કોઇ વિધવા હોય;
નિજ ધર્મથી ભ્રષ્ટ થઇ, ફરે ભૂંડું મુખ લઇ સોય.
કાર્ત્તિક માસમાં કૂતરી, વાંદરી સરખી ત્યાર;
બારે મહિના કામ વશ થઇ, ફરે તે ઠારોઠાર.

તે માટે વિધવા સતિને, સાંભળવા સદ્ ગ્રંથ;
ધર્મવાળા પુરૂષથી, જાણવા પંથ કુપંથ.
ત્યાં પણ વિધવા વૃંદમાં રહી, કરે કથા રસ પાન;
પોતાનું વ્રત અચળ રાખે, ભજે શ્રીભગવાન.
માંસ મદિરા ચોરી ત્યાગે, ત્યાગે પર નર સંગ;
પોતાની ને પારકી, સૌ હિંસા ત્યાગે અભંગ.
શ્રીઉદ્ધવ સંપ્રદાયમાં, સૌ વનિતાનો ધર્મ;
મુક્તાનંદ એમ ધર્મ પાળે, નાસે કોટિક કર્મ.

પદ ૧૩ મું.–રાગ સામેરી.

વિધવા સતિને રે, એમ હરી સેવવા રે, પ્રેમે કરી ધર્મ ઉદાર;
પ્રથમ કહ્યાં તે રે, નિયમ સંભારવાં રે, ભૂલ ન રાખવી એક લગાર. વિ૦
મન ક્રમ વચને રે, ધર્મ દૃઢ રાખવો રે, નિંદવા યોગ કર્મ કરી ત્યાગ;
વિધવાના ધર્મ રે, કહ્યા આ ગ્રંથમાં રે, તે સંગ રાખવો દૃઢ અનુરાગ. વિ૦
વિધવાના ધર્મ રે, વિશેષે જે કહ્યા રે, તેમાં જે જે ચૂક અજાણે થાય;
તેનું પ્રાયશ્ચિત્ત રે, કરે સતિ પ્રેમસું રે, જેણે કરી દોષ સર્વે બળિ જાય. વિ૦
મરેલ પતિને ભજે રે, પાળે ધર્મને રે, તે તો પતિ સોત પામે સતિ લોક;
વિષયતણાં સુખ રે, પતિ સંગ ભોગવે રે, અંતે ત્યાંથી પડીને પામે શોક. વિ૦
પ્રગટ શ્રીવાસુદેવ રે, પતિને વરે રે, નિજ ધર્મ પાળે હરીગુણ ગાય;
મુક્તાનંદ કહે રે, વસે વૈકુંઠમાં રે, કમળા સમાન તે સતિ કહેવાય. વિ૦

કડવું ૫૩ મું.

વળી કહું સતિનો ધર્મ વિશેષજી, નારી માત્રને હિત ઉપદેશજી;
નિત્ય હરી પૂજન કરવું તેહજી, નારી માત્રને જોગ છે જેહજી.

ઉથલો.

જોગ વિનતા માત્રને, પ્રભુ પૂજવા કરે પ્યાર;
તેનો વિધિ સંક્ષેપસું, વર્ણવું કરી નિરધાર.
ઉજળે દાંતે સતી, નિત્ય સવારે ઉઠી નહાય;
ધોળું વસ્ત્ર પહેરે તન પર, શુદ્ધ અતિશે થાય.

પછી એ સતિ કરી આચમન, ભેળો કરે સર્વ સાજ;
ધાલે ઉજ્જ્વલ પાત્રમાં, નિર્મળું જળ હરિ કાજ.
દેવને નવરાવવાનું, પાત્ર સુંદર જેહ;
આચમન કેરાં પાત્ર સોતું, શુદ્ધ કરી લે તેહ.
સુંદર અક્ષર પુષ્પ ચંદનેં, ધૂપ દીપ નૈવેદ્ય;
દક્ષિણ મુખવાસ સોતી, આરતી બહુ ભેદ.
એ સર્વ સામગ્રી લઇ, બેસે તે પ્રભુને પાસ;
આચમન કરી આસને બેસે, પૂજવા અવિનાશ.
ધીરે તાળી ધુન્ય કરી, કરે ઘંટા શબ્દ પ્રકાશ;
મુક્તાનંદ કહે પતિવ્રતા, એમ જમાડે અવિનાશ.

કડવું ૫૪ મું.

ઊઠો ઊઠો ગોવિંદ ગરૂડાધીશજી, કમલાપતિ ઉઠો જગદીશજી;
ત્રિભુવનમાં પ્રભુ કરો કલ્યાણજી, છોગાળા રણછોડ સુજાણજી.

ઉથલો.

છોગાળા રણછોડ એમ કહી, હરી પ્રતિમા શુભ જેહ;
ઉઠાડે વસ્ત્રે કરી, સતિ સંમાર્જન કરી તેહ.
મૃદુ આસનપર મૂર્તિ સ્થાપે, તે કરી બહુ પ્યાર;
કાં તો સ્થાપે કરંડીયામાં, જેમ શોભે શણગાર.
કાષ્ટ કે પાષાણની, ધાતુની મૂર્તિ હોય;
લખી કે ચંદને લીંપી, હરી મૂર્ત્તિ સત્ય સોય.
વેળુની કે માનસી, વળી મણિમય મૂર્તિ સાર;
પ્રતિમા અષ્ટ પ્રકારની, નિગમે કરી નિરધાર.
ઉત્તર કે પૂરવ મુખે, બેસે તે પ્રભૂને પાસ;
અચળ મૂર્તિ હોય તો પૂજે, સામી રહીને અવિનાશ.
સ્વસ્તિક આસન વાળી બેસે, ધરે તે ઉર હરી ધ્યાન;
સિંહાસન પર કોટિ રવિ સમ, શોભે શ્રીભગવાન.
ચતુર્ભુજ ઘનશ્યામ સુંદર, મૂર્ત્તિમાન અભિરામ;
મુક્તાનંદ કહે કોટિ કંદર્પ, તુલ્ય શોભા ધામ.

કડવું ૫૫ મું.

આભ્રણ અનંત પહેરી શણગારજી, પિતાંબર ધારી સુકુમારજી;
ચમર લઇ કમળા પ્રભુ સાથજી, વામ ભાગે સેવે નિજ નાથજી

ઉથલો.

વામ ભાગે રહી કરી, નિત્ય સેવે શ્રી નિજ શ્યામ;
ડાબે પડખે ધર્મ ઉજ્જ્વલ, સેવે હરી સુખ ધામ.
ભક્તિ જમણી કોર રહીને, સેવે કરી બહુ પ્યાર;
દેવ ગણ બહુ સામગ્રી લઇ, પૂજે તે વારંવાર.
છત્ર ચામર વીંઝણા લઇ, સેવે પાર્ષદ વૃંદ;
એવા શ્રીપતિ શ્યામને, સતિ ઉર ધારે જગવંદ.
હૃદય કમલમાં એવી રીતે, ધરે તે સાધવી ધ્યાન;
પ્રથમ પૂજા માનસી કરી, પૂજે તે શ્રીભગવાન.
પ્રથમ પૂજી ધ્યાનમાં, શ્રીહરી મૂર્તિ જેહ;
આવાહન કરી પ્રતિમામાં, ભાવે સાધવી તેહ.
જે મળે તે સામગ્રી લઇ, હરી પૂજે કરી પ્યાર;
શ્રીકૃષ્ણાય નમઃ એમ કહીને, અર્પે સૌ ઉપચાર.
સાલિગ્રામને પૂજવાનો, નીચને નહીં અધિકાર;
મુક્તાનંદ સર્વ નાર પૂજે, હરી પ્રતિમા ઉદાર.

કડવું ૫૬ મું.

જે જળમાં નખ બોળે કોયજી, હરી પૂજાને યોગ્ય ન સોયજી;
આચમન કરતાં વધ્યું જળ જેહજી, પ્રભુ પૂજનને જોગ ન તેહજી.

ઉથલો.

પ્રભૂ પૂજાને જોગ નહીં, જે પગે અડયું નીર;
શુદ્ધ જલ લઇને શ્રીહરીને, પૂજે પરમ સુધીર.
ઘૃતતણો દીપક કરે, કાં તેલનો કરે દીપ;
હરિ પૂજ્યાની સામગ્રી તે, રાખે સર્વ સમીપ.
જો સામગ્રી ન હોય તો, કરે તે મંત્રોચ્ચાર;
પૂજા કરતાં બીજી સાથે, સતિ ન બોલે લગાર.

પૂજા કરી રહે પતિવ્રતા, પછી મૂળમંત્રના જાપ;
પાંચસેં પૂરા કરે, જેણે ટળે સર્વ સંતાપ.
પૂજા કેરી પદ્ધતિ, હવે સંક્ષેપે કહું સોય;
તે રીતે પૂજા કરે, સંશય ન રહે કોય.
આજ ઉત્તમ માસ છે તે, વિષ્ણુ કેરો માસ;
વાર ને નક્ષત્ર સર્વે, વિષ્ણુનાંજ પ્રકાશ.
એવા અતિ શુભ યોગમાં, કમલાપતિ કીરતાર;
મુક્તાનંદ એમ સતિ કેહે, હરી પૂજીશ કરી બહુ પ્યાર.

પદ ૧૪ મું-રાગ રામગ્રી.

સતિ પૂજે શુદ્ધ ભાવથી, શ્રીહરી નિજ સ્વામી;
તન સુખની આશા તજે, રહે અતિ નિષ્કામી. સતિ૦
વાસુદેવ જગવંદને, પૂજે પતિ જાણી;
જેમ હરી રીઝે તેમ કરે, સતિ પરમ શયાણી. સતિ૦
અનંત ભુવનના ઇશને, મૂર્ત્તિ મધ્ય ધારી;
મન ક્રમ વચને માનની, સેવે સુકુમારી. સતિ૦
પ્રથમ સતિ સંકલ્પ કરે, પછી પૂજે મુરારી;
મુક્તાનંદ તે માનની, પ્રભુને બહુ પ્યારી. સતિ૦

કડવું ૫૭ મું.

ચરણને નમું એમ કરી ઉચ્ચારજી, ચંદન અક્ષત પુષ્પ અપારજી;
અર્પું છું એમ બોલે વાણજી, કલશને પૂજે પરમ સુજાણજી.

ઉથલો.

કલશને પૂજે ચંદન અક્ષત, પુષ્પ અર્પે સાર;
ઘંટાને નમું એમ સાધવી, કરે શબ્દ ઉચ્ચાર.
ચંદન અક્ષત પુષ્પ લઇને, ઘંટા પૂજે સોય;
ઘંટા કેરૂં પૂજન કરી, હરીધ્યાન તત્પર હોય;
કોટી કોટી સૂરજ સરખા, સિંહાસનપર જેહ;
શ્રીસહિત શ્રીકૃષ્ણનું, ધરે ધ્યાન ઉરમાં તેહ.

શ્રીકૃષ્ણાય નમઃ એમ કહી, આવાહન શુભ રીત;
એ મંત્રે પૂજન કરે, ઉરમાં તે પૂરણ પ્રીત.
શ્રીકૃષ્ણાય નમઃ એમ કહી, આસન આપ્યા કાજ;
અક્ષતને અર્પણ કરૂં છું, માનજો મહારાજ.
શ્રી કૃષ્ણાય નમઃ એમ કહી, પાદ્યનું શુભ નીર;
ચર્ણમાં અર્પણ કરૂં છું, માનજો બળ વીર.
શ્રીકૃષ્ણાય નમઃ એમ કહી, અર્ઘ્યે ઉદક લગાર;
મુક્તાનંદ કહે કર વિષે, હરીને સમર્પે નાર.

કડવું ૫૮ મું.

શ્રીકૃષ્ણાય નમઃ કહી મંત્રજી, આચમન અર્પું કરી શુભ તંત્રજી;
શ્રીકૃષ્ણાય નમઃ ઉચ્ચારજી, પંચામૃત અર્પું કરી પ્યારજી.

ઉથલો.

પ્યાર કરી પંચામૃત અર્પું, સ્નાન કરવા કાજ;
તે નહીં તો અક્ષત સમર્પું, હરી સેવાનો સાજ.
શ્રીકૃષ્ણાય નમઃ એમ કહી, નહાવાનું જળ જેહ;
અર્પું છું આદર કરી, પ્રભુ ગ્રહણ કરજો તેહ.
શ્રીકૃષ્ણાય નમઃ એમ કહી, વસ્ત્ર આભ્રણ સાર;
તે નહિ તો અક્ષત સમર્પું, પ્રેમે વારમવાર.
શ્રીકૃષ્ણાય નમઃ એમ કહી, અતિ સુગંધી કોય;
ચંદન અર્પું શ્રીહરી, પ્રભુ ગ્રહણ કરજો સોય.
શ્રીકૃષ્ણાય નમઃ એમ કહી, તીલકનો શણગાર;
અક્ષતને અર્પણ કરૂં છું, પ્રભૂ લેજો કરી પ્યાર.
શ્રીકૃષ્ણાય નમઃ એમ કહી, તોરા ગજરા હાર;
પુષ્પને અર્પણ કરૂં છું, પહેરો પ્રાણ આધાર.
શ્રીકૃષ્ણાય નમઃ એમ કહી, કુંકમ અબિલ ગુલાલ;
મુક્તાનંદ કહે સતિ સમર્પે, લેજો દીન દયાળ.

કડવું ૫૯ મું.

શ્રીકૃષ્ણાય નમઃ કહી વાણજી, ધૂપ સમર્પું પરમ સુજાણજી;
શ્રીકૃષ્ણાય નમઃ કહી નેહજી, ઘૃતનો દીપ સમર્પું તેહજી.

ઉથલો.

દીપ સમર્પું ઘૃતનો, વળી જે જે હાજર હોય;
દૂધ દહીં ઘૃત સાકર સાથે, થાળ સુંદર સોય.
શ્રીકૃષ્ણાય નમઃ એમ કહી, ધરે તે સુંદર થાળ;
અર્પું છું નૈવેદ્ય સુંદર, જમજો જન પ્રતિપાલ.
શ્રીકૃષ્ણાય નમઃ એમ કહી, ચાલુ કરવા કાજ;
સુગંધી જળ સમર્પું છું, લેજો શ્રીમહારાજ.
શ્રીકૃષ્ણાય નમઃ એમ કહી, કર ધોવાને જેહ;
સુગંધી ચંદન સમર્પું, ગૃહણ કરજો તેહ.
શ્રીકૃષ્ણાય નમઃ એમ કહી, નાગરવેલી પાન;
લવિંગ સોપારી એલચી, અર્પું શ્રીભગવાન.
શ્રીકૃષ્ણાય નમઃ એમ કહી, સુંદર તેલ ફુલેલ;
સમર્પું છું પ્રેમથી, પ્રભુ ગૃહજો શ્રીઅલબેલ.
શ્રીકૃષ્ણાય નમઃ એમ કહી, ઋતુ કાળે થયાં સાર;
મુક્તાનંદ કહે માનની, ફળ સમર્પે કરી પ્યાર.

કડવું ૬૦ મું.

શ્રીકૃષ્ણાય નમઃ ભણી મંત્રજી, જે હાજર તે થઈને સ્વતંત્રજી;
દક્ષિણા અર્પું છું સુખ ધામજી, ગૃહણ કરો પિયુ સુંદર શ્યામજી.

ઉથલો.

ગૃહણ કરજો દક્ષિણા, હું સદા તમારી દાસ;
એમ કહી આરતી પ્રગટી, કરે તે અધિક પ્રકાશ.
શરદ પૂનમ ચંદ્ર સરખું, શોભે મુખ અર્વિન્દ;
ચંદન ચર્ચિ શ્યામ મૂર્ત્તિ, જોતાં થાય આનંદ.
પુષ્પનાં આભ્રણ અંગોઅંગ, પેહેરી શોભે શ્યામ;
દિવ્ય આભ્રણ વસ્ત્ર ધારી, મૂર્ત્તિ મન અભિરામ.
એવા નિજ પતિ કૃષ્ણની, કરે આરતિ કરી પ્યાર;
ધૂપ દીપ કપૂર બત્તી, વાજાં વિવિધ પ્રકાર.

શ્રીકૃષ્ણાય નમઃ એમ કહી, દીપ સમર્પું દેવ;
આરતી કરૂં પ્રેમશું, પ્રભુ માની લેજો સેવ.
શ્રીકૃષ્ણાય નમઃ એમ કહી; પરિક્રમા કરૂં નાથ;
માની લેજો શ્રીહરી, પ્રભુ સદા રહેજો સાથ.
પ્રેમેસું પૂજા કરી, રહે કર જોડી આધીન;
મુક્તાનંદ કહે મહા સતી, કરે વિનંતી થઇ દીન.

પદ ૧૫ મું.—રાગ ગરબી.

રસીયા વર રણછોડ છોગાળા, સાંભળો વિનતી અમારી રે;
મર્માળા મુને જાણી પોતાની, હાથ ગ્રહો ગીરધારી રે.
મનમોહન મેં મન ક્રમ વચને, તન મન તમને દીધું રે;
સમજી વિચારી શ્યામળીઆ રે વહાલા, બીજું તે વિષ સમ કીધું રે.
ચાત્રકના સરખી સુખકારી, ટેક ધરી તમ સંગે રે;
અવર પુરૂષની આશ તજીને, રાચી તમારે રંગે રે.
નાથ હું નહીં કોયની ઓશિયાળી, તમ જેવા પતિ પામી રે;
છેલા તમારાં છોગલાં ઉપર, મોહી રહી બહુ નામી રે.
ચરણકમલની સેવા દઇને, નાથ કરો નિજ દાસી રે;
રંગ ભીના મારે મંદિરીએ, અખંડ રહો અવિનાશી રે.
કર જોડી મેં તો કીધી વિનતી, મન ધારો શ્રીમોરારી રે;
મુક્તાનંદના શ્યામ મનોહર, અમને છે આશા તમારી રે.

કડવું ૬૧ મું.

ગોવિંદ માધવ દીન દયાળજી, શ્રીપતિ દીનબંધુ પ્રતિપાળજી;
મન ને નયનના આનંદ ધામજી, દિવ્ય મૂર્તિ પ્રભુ સુંદર શ્યામજી.

ઉથલો.

દિવ્ય મૂર્તિ શ્યામ સુંદર, ઇંદ્ર નિલમણિ શ્યામ;
તે સરખી મૂર્તિ મનોહર, અધિક શોભા ધામ.
શ્રીરુક્મિણી પતિ મુજને, જાણજો નિજ દાસ;
રક્ષણ કરજો શ્રીહરી, નિત્ય આપી નિકટ નિવાસ.

કંસાદિક દુષ્ટના દમતલ, અખિલ જગના ઈશ;
કમળ શંખ ને ચક્રધારી, શોભો છો જગદીશ.
પ્રણતપાલ દયાલ છો, વળી ગદાધર ગોવિંદ;
શ્રીદ્વારામતિ ઈંદ્ર છો, વળી પૂરણ કામ સ્વચ્છંદ.
શ્રીરુક્મિણીના રમણ અમને, પાળો પર્મ દયાળ;
અતિ સમર્થ આનંદ મૂર્ત્તિ, કાળના પણ કાળ.
શરદ પૂનમ ચંદ્ર સરખું, વદન પંકજ જેહ;
મંદ હાસ્ય સહિત શોભે, અતિ મનોહર તેહ.
ભૂને ભાર સ્વરૂપ જે, નૃપસેનના હણનાર;
મુક્તાનંદના નાથ અમને, પાળો પ્રાણ આધાર.

કડવું ૬૨ મું.

આનંદ કંદ જદુનંદન ધીરજી, શેષના બંધુ પરમ ગંભીરજી;
પાળજો અમને પ્રાણ આધારજી, શ્રીરુક્મિણી પતિ સુખદાતાજી.

ઉથલો.

શ્રીરુક્મિણીના પતિ સુખદાતા, પ્રભુ પ્રદ્યુમ્નના તાત;
સભા સુધર્મા ઈંદ્રની, તેમાં બેસતલ સાક્ષાત.
સત્યભામા રીઝાવવા, પારિજાતક લાવણહાર;
સોળ હજારે સુંદરીના, એક તમે ભર્તાર.
શ્રીરુક્મિણી રમણ અમને, પાળો જન પ્રતિપાળ;
શરણાગત વત્સલ સદા, તમે કહાવો દીનદયાળ.
પોતાના પાંડવ ગણી, તેનું તે કરવા હેત;
અર્જુનના થયા સારથી, હણ્યા કૌરવ કર્ણ સમેત.
દ્રૌપદીનું જય વાંચ્છિત, કલ્પતરુ તે કાજ;
ગરુડધ્વજ સારંગપાણી, શ્રીરાજાધિરાજ.
શ્રીરુક્મિણી રમણ અમને, પાળો ગુણ ભંડાર;
ઈંદ્રાદિકને વંદન કરવા, જોગ છો કીરતાર.
ધર્મના મારગ તણી, તમે સેતુના રચનાર;
મુક્તાનંદના નાથ તારા, ગુણ અનંત અપાર.

કડવું ૬૩ મું.

રૂડા દ્વિજને દઈ બહુ દાનજી, મગન કરે છે કૃપાનિધાનજી;
હરે મુરારે શ્રીભગવાનજી, નારદાદિ મુનિ કરે ગુણ ગાનજી.

ઉથલો.

શ્રીનારદ આદે મુનિ, જેના તે ગુણ નિત્ય ગાય;
શ્રીરુક્મિણી વર અમારી, કરજો નાથ સહાય.
કરૂણાના સાગર સદા, વળી કરતલ ભવ જલ પાર;
પતિત પાવન નામ જેનું, મુક્તિના દાતાર.
છો નર દેવ શિખામણી, વળી ગૌ બ્રાહ્મણ પ્રતિપાળ;
શ્રીરુક્મિણી રમણ અમને, પાળો દીન દયાળ.
સંસાર દુઃખથી ખેદ પામી, શરણ આવે જંત;
તેની રક્ષાને વિષે તમે, ઉદ્યમ યુક્ત અનંત.
ઉદ્ધવને વિષે અર્પિયું, તમે નિર્મળ જે નિજ જ્ઞાન;
અનંત જન ઉદ્ધારવા, કર્યા પરમારથ ભગવાન.
નાનાવિધ અવતાર ધારી, પાળ્યા સાધુ લોક;
શ્રીરુક્મિણી રમણ અમને, કરજો સદા અશોક.
મન ક્રમ વચને માહરૂં, હવે માન્યું તમસું મન;
મુક્તાનંદના નાથ મારૂં, તમ અર્થે આ તન.

કડવું ૬૪ મું.

મુજને ભય આ લોક પરલોકજી, તમે સમર્થ નિવારણ ભય શોકજી;
તે માટે પતિ શબ્દ છે જેહજી, તમમાં સાચો છે પ્રભુ તેહજી.

ઉથલો.

સત્ય છે પતિ શબ્દ તમમાં, એમ જાણીને શ્યામ;
મેં તમને નિજપતિ કર્યા, સમજી સદા સુખ ધામ.
તપ અર્ચન સાધન વડે, આરાધી તમને કોય;
તમ વિના અન્ય પતિ વરે, અતિ ભૂલી વનિતા સોય.

તમારી માયા વિષે, અતિ મોહ પામી નાર;
ડર આલોક પરલોકમાં, ન ટળે તેણે એક લગાર.
તે માટે મેં તપ વ્રતાદિક, ધર્મ પાળ્યા જેહ;
તે તમને રીઝાડવા, તેમાં તે નહીં સંદેહ.
તે માટે તમે રાજી થઈને, મારો મનોરથ નાથ;
સંપૂરણ કરો શ્રીહરી, રાખો સદા નિજ સાથ.
એમ પ્રાર્થના કરી નમે, પછી ઉર ધારે હરીરૂપ;
કરંડીયામાં મૂર્ત્તિ સુવાડે, નિત્ય નિત્ય પરમ અનૂપ.
હરી પૂજા વિધિ મેં કહ્યો, સદ્ગ્રંથ કેરો સાર;
મુક્તાનંદ ત્રિય માત્રને, જેથી વધે પ્રભુ સંગ પ્યાર.

પદ ૧૬ મું.—રાગ ધોળ.

સતિ નાર અચળ ધર્મ પાળે રે, હરી વરવા;
બીજી ઉર થકી આશા ટાળે રે, હરી વરવા.
સતિ ચાત્રક સરખી થાય રે, હરી વરવા;
તન જાતે ટેક ન જાય રે, હરી વરવા.
મતી સુર સરખી સાચી રે, હરી વરવા;
કદી પાની તે ન ધરે પાછી રે, હરી વરવા.
સતિ મતવાલી થઈ ડોલે રે, હરી વરવા;
મોળું વેણ મુખથી ન બોલે રે, હરી વરવા.
સતિ લોક લજ્જા સર્વે ત્યાગે રે, હરી વરવા;
પ્રેમે પ્રભુ ચરણ અનુરાગે રે, હરી વરવા.
મુક્તાનંદ કહે પતિવ્રતા નારી રે, હરી વરવા;
રાખે ઉરમાં અખંડ મોરારી રે, હરી વરવા.

કડવું ૬૫ મું.

હવે કહું દોષ નિવારણ રીતજી, જે સુણી પાપી થાય પુનીતજી;
કહીંએ અજાણ્યે એકજ વારજી, ધર્મથી વનિતા ચૂકે લગારજી.

ઊથલો.

ધર્મ ચૂકલ માનની તે, જેણે કરી શુદ્ધ થાય;
પામે ફળ નિજ ધર્મનું તે, સુગમ કહું ઉપાય.

વિધવા ગુંથે ચોટલો, વળી પલંગે સુવે કોય;
અર્ધી ત્રિય સંગથી, કરે એક ઉપોપણ સોય.
તેમ બે ટાણાં એક દિનમાં, જમે વિધવા જેહ;
નગ્ન નહાય અતિશે જમે, કરે એક ઉપોપણ તેહ.
રોગ વિના તન તેલ ચોળે, જે દિન થાયે ક્રોધ;
એક કરી ઉપવાસ વિધવા, કરે તે પાતક શોધ.
અતિ મીઠાં અન્ન મોદિક આદિ, જે વિધવા બહુ ખાય;
એક દિવસ ઉપવાસ કીધે, દોષ તેહનો જાય.
તેજાનો તંબોલ માદક, ખાય વિધવા નાર;
એક દિવસ ઉપવાસ કીધે, ન રહે પાપ લગાર.
કસુંબલ કે અતિ ઝીણાં, વસ્ત્ર અધિક પ્રકાશ;
મુક્તાનંદ કહે માનનીને, પહેરે એક ઉપવાસ.

કડવું ૬૬ મું.

ડગલી પેહેરે વિધવા જેહજી, એક દિવસ અન્ન ત્યાગે તેહજી;
નાતથી ન્યારાં વસ્ત્ર જે હોયજી, તે પેહેરે એક વ્રત કરે સોયજી.

ઉથલો.

વ્રત કરે તે વસ્ત્ર પહેરી, જે હોય વિધવા નાર;
જે પેહેરે ન જણાય તેહનો, દેશાચાર લગાર.
દાંતને કે પગને રંગે, સેંથે ભરે સિંદૂર;
કુંકુમનો કરે ચાંદલો, તેને એક ઉપવાસ જરૂર.
ચંદન અંજન પુષ્પમાળા, પેહેરે વિધવા જેહ;
ચૂડો પહેરે હાથમાં, કરે એક ઉપોપણ તેહ
કુંકુમ કેરી પીળ ભાલે, કરે જે વિધવા કોય;
એક દિવસ ઉપવાસ કીધે, છૂટે પાતક સોય;
હરિપ્રસાદિ ચંદન લઇને, સતિ કરે નિજ ભાલ;
તોપણ એક ઉપવાસ કીધે, વાધે હરી સંગ વહાલ.
તેમ પ્રસાદી હાર હરીના, ઉર ધારે કરી પ્યાર;
તે વિધવા એક વ્રત કરે તો, રીઝે હરી ભરથાર.

ધાતુ સોતું વસ્ત્ર પેહેરે, કીધે તન શણગાર;
મુક્તાનંદ કહે તે સતિ શીર, એક ઉપવાસ પ્રહાર.

કડવું ૬૭ મું.

ધાતુતણાં આભૂષણ જેહજી, વિધવા નારી પેહેરે તેહજી;
જે વિધવા કરે સુવાસણ વેસજી, લાજ મર્યાદ ન રાખે લેશજી.

ઉથલો.

લાજ મર્યાદા જે તજે, વળી કરાવે ઉપહાસ;
તે સૌ વિધવા માત્રને, શિર એક એક ઉપવાસ.
સંન્યાસણનો વેશ ધારે, નાચણનો કરે વેશ;
તે વિધવા એક દિવસ ત્યાગે, અન્નતણો લવલેશ.
પુરૂપ કેરો વેશ ધારે, જે વિધવા તજી લાજ;
એક દિવસ તે અન્ન તજે, મહા દોપ મળવા કાજ.
કેશ ઉખાડે ભાલના, વળી ભમે ઘર ઘર જેહ;
પર ઘેર જઇ બેસી રહે, કરે એક ઉપોપણ તેહ.
સાસરિયાં સમ પિયરીયાંસું, સતિ કરે ઉપહાસ;
તે વિધવા શુદ્ધ થાય ત્યારે, કે કરે એક ઉપવાસ.
બાપને ખોળે ચઢી, જે બેસે વિધવા નાર;
એક દિવસ ઉપવાસ કીધે, ન રહે દોપ લગાર.
નર નારી સંજોગની કરે, માતા આગળ વાત;
મુક્તાનંદ કહે એક ઉપોષણ, કીધે શુદ્ધ સાક્ષાત.

કડવું ૬૮ મું.

નર નારી સંજોગની વાતજી, વિધવા સુણે કહે સાક્ષાતજી;
એક દિવસ જો કરે ઉપવાસજી, તો એ પાતકનો થાય નાશજી.

ઉથલો.

તો એ પાતક નાશ થાયે, અન્ન ત્યાગે દિન એક;
વિધવા થઇ ગાળો દીયે, તેનો પણ એજ વિવેક.
જે વિધવા હોળી રમે, વળી જૂઠું બોલે કોય;
એક દિવસ ઉપવાસ કીધે. પાતક છૂટે સોય.

જે વિધવા થઇ કલંક કૂડું, ધરે કોઇને શીશ;
એક દિવસ ઉપવાસ કીધે, રીઝે શ્રીજગદીશ.
સાસરિયાં સંગ લાજ ત્યાગી, બોલે વિધવા જેહ;
એક દિવસ ઉપવાસ કીધે, છુટે પાતક તેહ.
મહા પાપી કોય કામની સંગ, વિધવા રાખે પ્યાર;
એક દિવસ ઉપવાસ કીધે, છૂટે પાપ અપાર.
પાખંડી કે યવન નારી, તે સંગ બાંધે હેત;
તે વિધવા એક દિવસ અન્નને, ત્યાગે સંગ સમેત.
જંત્ર મંત્રની જાણનારી, તે સંગ પ્રીતી થાય;
મુક્તાનંદ કહે તે સતિ પણ, એક દિન અન્ન ન ખાય.

પદ ૧૭ મું.–રાગ ધોળ.

સ્યામળીયાને ગમવા ઇચ્છે સુંદરી, તે ત્યાગે સૌ પાપીણીનો સંગ જો;
નિયમ ધર્મનો નાશ કરાવે પાપીયાં, પાપી સંગે થાય ભજનમાં ભંગ જો. સ્યા૦
નહીં પ્રતીતી જેને હરી અવતારમાં, લાજ રહિત વળી ઓસડની કરનાર જો;
એવા સંગથી એક દીન અન્ન ત્યાગવું, એ વિધવાનો ધર્મ સનાતન સાર જો. સ્યા૦
ગર્ભતણી ઘાતક કે ધૂતી નારની, એક દિવસ સંગત ભૂલે થાય જો;
તો એ મહા પાતક ટળવાને કારણે, વિધવા નારી એક દિન અન્ન ન ખાય જો. સ્યા૦
પાપી નરના ઘરમાં નારી પતિવ્રતા, વિધવા તેને જોવા જાય લગાર જો;
મુક્તાનંદ તે એક દિવસ અન્નને તજે, એ વિધવા સતિયોનો શુભ આચાર જો. સ્યા૦

કડવું ૬૯ મું.

નીચા કુળની નારી હોયજી, તેને ઘેર સતી જાય જો કોયજી;
તે વિધવા કરે એક ઉપવાસજી, ત્યારે એ પાતક પામે નાશજી.

ઉથલો.

પાતક તેનાં નાશ પામે, જો નૃત્ય ગીત જોવાય;
તો વિધવા હરી ધ્યાન ધારી, એક દિન અન્ન ન ખાય.
ઉત્સવ કે વિવાહમાં જઇ, જુવે નર શુભ વેશ;
તે વિધવા એક દિવસ રજની, ન જમે અન્ન લવલેશ.

પુરૂષ બહુ પોતાની મેળે, જે સ્થલ રમતા હોય;
તે વિધવા જુએ એકલી, કરે એક ઉપોષણ સોય.
સથવારો જોવા સતિ, ક્યાંય એકલી જો જાય;
તે વિધવાને દોષ ટળવા, એક ઉપોષણ થાય.
પુરૂષના ગુણ રૂપને, કહેવાય કે સંભળાય;
તે વિધવા એક વ્રત કરે તો, પાપથકી મૂકાય.
અજાણે કોઇ પુરૂષને જો, અડે વિધવા નાર;
એક દિવસ ઉપવાસ કીધે, ન રહે દોષ લગાર.
નર સંબંધી ઘાટ ભૂંડો, જો મનમાંહી જણાય;
મુક્તાનંદ અન્ન તજી એક દિન, ગોવિંદના ગુણ ગાય.

કડવું ૭૦ મું.

પુરૂષનું વસ્ત્ર ધોયા વિણ હોયજી, તેને વિધવા પરસે કોયજી;
જો નર સંગ ભાષણ થઇ જાયજી, વિધવા એક દીન અન્ન ન ખાયજી.

ઉથલો.

વિધવા એક દિન અન્ન તજે, જો નરનું ચિત્ર લખાય;
તેમ નર નારી વિહાર સોતું, ચિત્રામણ પરસાય.
નર સાથે વાહલપ કરે, કોઇ કારજ અર્થે જેહ;
એક દિવસ ઉપવાસ કીધે, પાપ છૂટે તેહ.
પશુ પંખીનિ આદ્ય જે કોઇ, મૈથુન કરતાં હોય;
મન વશ થઇ જોવાય તો તજે, એક દિન અન્ન સોય.
ગુહ્ય અંગ જે નરતણું, તે વિધવાને દેખાય;
એક દિવસ તે અન્ન ત્યાગે, ત્યારે સતિ શુદ્ધ થાય.
કર નયન ચાળા કરી, જે કરે નરને બોધ;
એક દિવસ ઉપવાસ કીધે, થાય મનનો શોધ.
પુરૂષની દૃષ્ટિ સંગાથે, દૃગ જોડે કરી નેહ;
એક દિવસ ઉપવાસ કીધે, દોષ નિવારણ એહ.
પાંચ હાથથી ઢુકડું જો, નરની પાસ ચલાય;
મુક્તાનંદ કહે અન્ન એક દહાડો, ત્યાગી હરી ગુણ ગાય.

કડવું ૭૧ મું.

પુરૂષ મળ મૂત્ર કરે જે ઠારજી, તે સ્થળે તેજ ક્રિયા કરે નારજી;
તે વિધવા કરે એક ઉપવાસજી, ત્યારે એ પાતક પામે નાશજી.

ઉથલો.

પાતક સર્વે નાશ પામે, પાળે નિજ ધર્મ સાર;
ઇચ્છે હરી પદ પામવા, સતિ રાખે એજ વિચાર.
ઉપર ભોંય કે હેઠ ભોંયમાં, જ્યાં નર સૂતો હોય;
તે ઘરમાં સતિ એકલી, રજનીમાં સૂતી કોય.
પ્રભાતે ઉઠી નાહીને, જે કરે એક ઉપવાસ;
તે વિધવાનું પાતક હોય તે, પામે સર્વે નાશ.
નર સભાને દેખતાં, ઉર ઉદર સાથળ જેહ;
દેખાડે વિધવા થઇ, કરે એક ઉપોપણ તેહ.
નર સભાને દેખતાં ઘસે, અંગ વારમવાર;
તે વિધવા અન્ન તજે એક દિન, સેવે હરી ભરથાર.
સાસરિયાં ને પિયરીયાંથી, ગુપ્ત કરે વ્યવહાર;
નારી દ્વારે પુરૂષ સાથે, રાખે મિત્રાચાર.
તે સતિ એક દિન અન્ન તજીને, રહે નિરંતર નામ;
મુક્તાનંદ તે માનનીનું, મન થાયે નિષ્કામ.

કડવું ૭૨ મું.

દર્પણમાં મુખ નીરખે જેહજી, એક ઉપવાસ કરે સતિ તેહજી;
નિજ બંધુ ભર યૌવન થાયજી, તે સંગ વિધવા મારગ જાયજી.

ઉથલો.

તે સંગે જાય મારગે, કાં બેસે જઇ એકાંત;
એક કરે ઉપવાસ ત્યારે, પાતક પામે શાંત.
માનસી કે બહારની, પૂજા જ્યારે ન થાય;
કાં નિત્યનો જપ ન થાય ત્યારે, એક દિન અન્ન ન ખાય.
અવશ્ય ઘરનાં કામ વોણો, હરી ભક્તિ વિણ કોય;
વૃથા કાળ જો જાય તો, કરે એક ઉપોપણ સોય.

પુરૂષ પેસે બારણામાં, તુરત વળે ધરી ત્રાસ;
ત્યાં હોય વિધવા એકલી, તો કરે એક ઉપવાસ.
જ્યાં હોય વિધવા એકલી, ત્યાં નર કોઇ આવી જાય;
કાઢે અતિ અપમાન કરી, નહિ તો એક દિન અન્ન ન ખાય.
તે નરને જો ન કાઢે ને, વિધવા રહે તે ઠામ;
ચાર દિવસ ઉપવાસ કીધે, તે સતી થાય અકામ.
સ્વપ્નામાં નર સંગ કીધે, અન્ન ત્યાગે દિન એક;
મુક્તાનંદ કહે તે માનનિને, ઉપજે પરમ વિવેક.

પદ ૧૮ મું.–રાગ ધોળ.

વિધવા સતિ અખંડ ધર્મ પાળે; તે તો તન સુખ લાલચ ટાળે;
ધારે ઉરમાં અખંડ હરીરૂપ, સતિ જાણે શ્રીહરીને અનૂપ.
સતિ સમજી થઇ તેની દાસી; ધાર્યા શીર ધણી અવિનાશી;
નિયમ દાન ને વ્રત કરે જેહ, પ્રેમે હરીને સમર્પે છે તેહ.
કર્યું તન મન ધન હરી કાજ, પ્રભુ કાજ તજી કુળ લાજ;
કરે સાધન સમજી વિચારી, મુકતાનંદ જેમ રીઝે મોરારી.

કડવું ૭૩ મું.

સ્વપ્ને સમ્બન્ધિનો સંગ થાયજી. પાદકૃચ્છ્ર વ્રત કરે અઘ જાયજી;
નિજ ધન ખરચી વિધવા જેહજી, જીવ્યા કાજ ઉદ્યમ કરે તેહજી.

ઉથલો.

જીવ્યા સારૂ જે સતિ, પર સેવા કરવા જાય;
કામિક્ષાવ્રત આચરે, કરી ચાંદ્રાયણે શુદ્ધ થાય.
ખેડ કે વેપારને, ઉદ્યમે જીવે કોય;
પુરૂષનો સ્પર્શ થાય તોપણ, સ્નાન કરે શુદ્ધ સોય.
વેપારણ કે ખેતી કરતલ, બોલે પર નર સંગ;
પાંચસેં જપી નામ પ્રભુનાં, થાય નિર્મળ અંગ.
કાષ્ટ તૃણ કે મૃત્તિકા, વળી છાણ ઉપાડે જેહ;
અવશ્ય કામે અડે નરને, સ્નાન થકી શુદ્ધ તેહ.

પોતાના સંબંધી નરને, કામ થકી જોવાય;
કામથકી બોલાય તોપણ, બમણું પાપ ગણાય.
બમણા કરી ઉપવાસ વિધવા, ટાળે અતિશે પાપ;
તે વિનતાનાં મન વિષે, નવ રહે કોય સંતાપ.
અધર્મમાં મન જાય ત્યારે, ન ગણે દોષ લગાર;
મુક્તાનંદ કહે મન જીતે તે, સતિ સાધવી નાર.

કડવું ૭૪ મું.

એક પતિવ્રત રાખે જેહજી, નારી સુવલ કે ત્યાગી તેહજી;
પર ત્રિય સંગ ન ઇચ્છે કોયજી, વિશ્વાસી શરણાગત હોયજી.

ઉથલો.

શરણાગત પર્યંત નર જે, છ પ્રકારના જોય;
જે નારી તે સંગ ચૂકે, મહા પાપી સમ સોય.
તેમાં એક એક પુરૂષનો સંગ, કીધો હોય એક વાર;
તેને પાપ ટળ્યાતણો હવે, કરી આપું નિરધાર.
એક વર્ષ એકાંતરે દિન, મોળો સાથુ જેહ;
પ્રેમ સહિત પીતી રહે, મહા પાતક છૂટે તેહ.
ધારણાં પારણાં નામે, વ્રતોની કરનાર;
અસમર્થ જો હોય નારી, તેનો કહું વિચાર.
પારણાંને દિવસ રાંધેલ, મીઠાળું જે અન્ન;
એક વખત ભોજન કરીને, કરવું હરી ભજન.
તેથી કાયર અધિક હોય તો, બે અન્ન લવણ સમેત;
એક વખત રાંધી જમે, રાખે તે હરી સંગ હેત.
ધારણાને દિવસ નારી, ત્યાગે અન્નની આશ;
મુક્તાનંદ હરી ભજન કરતાં, જળ પીએ કાં છાશ.

કડવું ૭૫ મું.

વર્ષ દિવસનું વ્રત કરનારજી, જો અંગ રોગી થાય અપારજી;
તોએ રોગ ટળ્યા પછી નારજી, વ્રત કરે પૂરૂં ન તજે લગારજી.

ઉથલો.

વ્રત લગારે નવ તજે, કરે વરસ દિન લગી જેહ;
તે વીનતા સર્વ પાપ છૂટે, તેમાં નહીં સંદેહ.
એક વર્ષનું વ્રત કરતાં, કાયર વિનતા કોય;
પોણા વર્ષનું વ્રત કરે, પણ પ્રભુ પદ પામે સોય.
અતિ અસમર્થ હોય નારી, વ્રત કરે ખટ માસ;
તે પણ પામે પરમ પદને, પાતક થાયે નાશ.
તે થકી પણ અધિક કાયર, જો કોય વિનતા થાય;
ત્રણ મહિના એ વ્રત કરે તો, પાપ થકી મૂકાય.
તે સાધન વર્ણવી કહ્યાં, જે સૌને પાપ જણાય;
ગોપ્ય રહે તે પાપ ટળવા, ભાખ્યું સુગમ ઉપાય.
શ્રીહરીની મૂર્ત્તિ આગળ, મટકું છતી નાર;
દૃઢ આસન બેસી રહે, નવ હાલે દેહ લગાર.
મુનિવ્રત લઇ મંત્ર જપવા, દિન દિન પાંચ હજાર;
મુક્તાનંદ કહે મંત્ર કેરા, અક્ષર પૂરા ચાર.

કડવું ૭૬ મું.

જયારે એ મંત્ર જપી રહે સારજી, ત્યારે જમે ભોજન એક વારજી;
છ મહિના એમ જપ કરે સોયજી, તેને પાતક ન રહે કોયજી.

ઉથલો.

પાતક ન રહે કોય તેને, સાધન કરી શુદ્ધ થાય;
ગોપ્ય પ્રગટ સૌ પાપ નાશે, પ્રેમે હરી ગુણ ગાય.
પ્રથમ કહ્યા છ ભાતના નર, તે સંગ ભ્રષ્ટ થવાય;
તે પાતક છૂટયા તણા, મેં વર્ણવ્યા સર્વ ઉપાય.
તે વિના અન્ય પુરૂષ સાથ, ભૂલ પડે એક વાર;
કહ્યાં તેથી અર્દ્ધવ્રત કરી, ભવ જલથી ઉતરે પાર.
અજાણે મદ્ય પાન થાયે, તેમ જ માંસ ખવાય;
એક ચાંદ્રાયણ વ્રત કરે, ત્યારે પાપ થકી મૂકાય.

પોતાના સંબંધી નરને, કામ થકી જોવાય;
કામથકી બોલાય તોપણ, બમણું પાપ ગણાય.
બમણા કરી ઉપવાસ વિધવા, ટાળે અતિશે પાપ;
તે વિનતાનાં મન વિષે, નવ રહે કોય સંતાપ.
અધર્મમાં મન જાય ત્યારે, ન ગણે દોષ લગાર;
મુક્તાનંદ કહે મન જીતે તે, સતિ સાધવી નાર.

કડવું ૭૪ મું.

એક પતિવ્રત રાખે જેહજી, નારી મુવલ કે ત્યાગી તેહજી;
પર ત્રિય સંગ ન ઇચ્છે કોયજી, વિશ્વાસી શરણાગત હોયજી.

ઉથલો.

શરણાગત પર્યંત નર જે, છ પ્રકારના જોય;
જે નારી તે સંગ ચૂકે, મહા પાપી સમ સોય.
તેમાં એક એક પુરૂષનો સંગ, કીધો હોય એક વાર;
તેને પાપ ટળ્યાતણો હવે, કરી આપું નિરધાર.
એક વર્ષ એકાંતરે દિન, મોળો સાથુ જેહ;
પ્રેમ સહિત પીતી રહે, મહા પાતક છૂટે તેહ.
ધારણાં પારણાં નામે, વ્રતોની કરનાર;
અસમર્થ જો હોય નારી, તેનો કહું વિચાર.
પારણાંને દિવસ રાંધેલ, મીઠાળું જે અન્ન;
એક વખત ભોજન કરીને, કરવું હરી ભજન.
તેથી કાયર અધિક હોય તો, બે અન્ન લવણ સમેત;
એક વખત રાંધી જમે, રાખે તે હરી સંગ હેત.
ધારણાને દિવસ નારી, ત્યાગે અન્નની આશ;
મુક્તાનંદ હરી ભજન કરતાં, જળ પીએ કાં છાશ.

કડવું ૭૫ મું.

વર્ષ દિવસનું વ્રત કરનારજી, જો અંગ રોગી થાય અપારજી;
તોએ રોગ ટળ્યા પછી નારજી, વ્રત કરે પૂરૂં ન તજે લગારજી.

ઉથલો.

વ્રત લગારે નવ તજે, કરે વરસ દિન લગી જેહ;
તે વીનતા સર્વ પાપ છૂટે, તેમાં નહીં સંદેહ.
એક વર્ષનું વ્રત કરતાં, કાયર વિનતા કોય;
પોણા વર્ષનું વ્રત કરે, પણ પ્રભુ પદ પામે સોય.
અતિ અસમર્થ હોય નારી, વ્રત કરે ખટ માસ;
તે પણ પામે પરમ પદને, પાતક થાયે નાશ.
તે થકી પણ અધિક કાયર, જો કોય વિનતા થાય;
ત્રણ મહિના એ વ્રત કરે તો, પાપ થકી મૂકાય.
તે સાધન વર્ણવી કહ્યાં, જે સૌને પાપ જણાય;
ગોપ્ય રહે તે પાપ ટળવા, ભાખું સુગમ ઉપાય.
શ્રીહરીની મૂર્ત્તિ આગળ, મટકું છતી નાર;
દ્રઢ આસન બેસી રહે, નવ હાલે દેહ લગાર.
મુનિવ્રત લઇ મંત્ર જપવા, દિન દિન પાંચ હજાર;
મુક્તાનંદ કહે મંત્ર કેરા, અક્ષર પૂરા ચાર.

કડવું ૭૬ મું.

જ્યારે એ મંત્ર જપી રહે સારજી, ત્યારે જમે ભોજન એક વારજી;
છ મહિના એમ જપ કરે સોયજી, તેને પાતક ન રહે કોયજી.

ઉથલો.

પાતક ન રહે કોય તેને, સાધન કરી શુદ્ધ થાય;
ગોપ્ય પ્રગટ સૌ પાપ નાશે, પ્રેમે હરી ગુણ ગાય.
પ્રથમ કહ્યા છ ભાતના નર, તે સંગ ભ્રષ્ટ થવાય;
તે પાતક છૂટયા તણા, મેં વર્ણવ્યા સર્વ ઉપાય.
તે વિના અન્ય પુરૂપ સાથ, ભૂલ પડે એક વાર;
કહ્યાં તેથી અર્દ્ધવ્રત કરી, ભવ જલથી ઉતરે પાર.
અજાણે મદ્ય પાન થાયે, તેમ જ માંસ ખવાય;
એક ચાંદ્રાયણ વ્રત કરે, ત્યારે પાપ થકી મૂકાય.

સુવર્ણની ચોરી કરે, સોળ માસા સમ કોય;
એક ચાંદ્રાયણ વ્રત કીધે, પાતક છૂટે સોય.
સાધન પાપ ટળ્યા તણાં, આ ગ્રંથમાં કીધાં તેહ;
ધર્મ શાસ્ત્ર મુનિવરે, અતિશે કહ્યાં છે જેહ.
કળિ વિષે એ મોટાં સાધન, કરતાં પામે ત્રાસ;
મુક્તાનંદ કહે સુગમ રીતે, વર્ણવ્યા જપ ઉપવાસ.

પદ ૧૯ મું.–રાગ સિંધુ.

સાચી સતિયો તણી રીત મહા અટપટી, તન ધન જાતે ન ધર્મ ત્યાગે;
પોતાનો પુરૂપ શ્રીકૃષ્ણ કરૂણા નિધિ, તે સંગ પ્રીત અતિશે જ લાગે. સા૦
જલ વિના મીન જીવે નહીં બારણે, દૂધ ઘૃતમાંહી જો ધરે તેહને;
તેમ સતિયોતણું મન નવ ગમે, પ્રાણજીવન પિયુ કૃષ્ણ જેને. સા૦
ડગમગ મન કરી ધર્મમાંથી પડે, સાધન કરી ફરી શુદ્ધ થાય;
પતિત પાવન પ્રભુ જાણી વળગી રહે, તે પણ ભવ જલ પાર જાય. સા૦
ઉત્તમ પતિવ્રતા એને ગણવી નહીં, અતિશે કનિષ્ઠ તુચ્છ નારી;
આઠ પ્રકારે કરી અન્ય નરને તજે, પતિવ્રતા તે જ પ્રભુને મહા પ્યારી. સા૦
સુરજ તુલ્ય નિષ્કલંક સાચી સતિ, પોતાને તેજે ત્રિલોક પાળે;
મુક્તાનંદ તે સતિતણી ચરણ રજ, શીપ ધારે તેનાં કર્મ બાળે. સા૦

કડવું ૭૭ મું.

શાક મૂળ ફળ દળ કહેવાયજી, રાંધેલ અન્ન એક દિન લગી થાયજી;
તેમ દહિં દૂધ જો ચોરી ખવાયજી, તે સતિ એક દિન અન્ન ન ખાયજી.

ઉથલો.

એક દિવસ તે અન્ન તજે, જેને ચોર્યાનો અભ્યાસ;
ગળ્યું અન્ન કેદી ચોરે તો, બે દહાડા ઉપવાસ.
એવી રીતે અન્ય ઠેકાણે, જાણી લેવી રીત;
ઘટતું હોય તેમ દોપ નિવારણ, કીધે થાય પુનીત.
ચાંચડ માંકડ લીંખ જૂ, એવા જંતુ મારે જેહ;
અજ્ઞાની એ વિનતા; કરે એક ઉપોપણ તેહ.

મૂષકાદિ મારે વિનતા, અજ્ઞાને કરી કોય;
બે દિન સૂધી અન્ન તજે, હરિ ભજન કરતી સોય.
અધિક મોટા જીવનું, જાણવું મોટું પાપ;
દેશ કાળ જોઇ સાધન કીધે, નાસે સર્વ સંતાપ.
આત્મ હત્યાની કરનારી, જમના ધોકા ખાય;
સાપણ કે ચૂડેલ જેવી, ચોરાશીમાં થાય.
તામસ યોની વિષે તે, તન ધરે બહુ વાર;
મુક્તાનંદ કહે આત્મઘાતી, પામે કષ્ટ અપાર.

કડવું ૭૮ મું.

એકાદશી ચોવિશે જેહજી, હરીના જન્મ દિવસ સર્વ તેહજી;
આપત્કાલ ન આવ્યો હોયજી, વિધવા હરી વ્રત ત્યાગે કોયજી.

ઉથલો.

વિધવા નારી વ્રતને દિન, તૃષ્ણા કરી અન્ન ખાય;
ચાંદ્રાયણ એક વરત કરે તો, પાપ થકી મૂકાય.
જતિ કાં બ્રહ્મચારીનું, જો અન્ન જમે એક વાર;
તે વિધવા એક ચાંદ્રાયણ કરી, ટાળે પાતક ભાર.
તેમ જ આશ્રમ રહિત નરનું, ભૂલે અન્ન ખવાય;
એક ચાંદ્રાયણ વ્રત કરે તો, વિધવા અતિ શુદ્ધ થાય.
જાત થકી કરે ભ્રષ્ટ એવું, કર્મ કરે સતિ જેહ;
એક ચાંદ્રાયણ વ્રત કરે, હરી ભજન કરતી તેહ.
અજ્ઞાને એક વાર જે જે, વ્રતનો ભંગ થઈ જાય;
આ ગ્રંથે જે જે કહ્યા છે, કરવા તેજ ઉપાય.
દોષ ટળ્યાના વ્રતને દિન, અહર્નિષ લે હરી નામ;
તો સંપૂરણ ફળ મળે, સતિ થાય અતિ નિષ્કામ.
શ્રીહરીના નામકેરૂં, માહાત્મ્ય અનંત અપાર;
મુક્તાનંદ હરી ભજન કરતાં, પતિત પામે પાર.

કડવું ૭૯ મું.

પ્રાયશ્ચિત્તનું વ્રત કરતી હોયજી, ચાર દિવસનું વ્રત હોય સોયજી;
એકાદશી આદિ વ્રત જેહજી ચાર દિન મધ્ય આવે તેહજી

ઉથલો.

ચાર દિવસ મધ્યવ્રત આવે, તે ન ગણે સતિ નાર;
પાંચ કરે ઉપવાસ પૂરા, ન તજે એક લગાર.
એવી રીતે જે જે વ્રતમાં, આવે મધ્ય ઉપવાસ;
તે વ્રત ભેળો નવ ગણે, તો અતિ રીઝે અવિનાશ.
પ્રાયશ્ચિત્તના ઉપવાસ કરતાં, નિરીછા સેવી ન જેહ;
ફળ ફૂલાદિક સતિ વિધવા, કાંઇ ન ખાયે તેહ.
જે વ્રત ભંગે પ્રાયશ્ચિત્ત કરશે, તે પણ સતિ કહેવાય;
શ્રીસરખી વૈકુંઠમાં જઇ, અતિશે સુખણી થાય.
પોતે પ્રાયશ્ચિત્ત નવ કરે, વળી અન્ય કોય કરતી હોય;
તેને પણ વારૂ કહે, મહા કષ્ટ પામે સોય.
ઇશ્વરની આજ્ઞા પ્રમાણે, તે એને ધર્મ રાય;
નાખે અતિશે નર્કમાં, જેમ પાપ છૂટી જાય.
જમ કરમાં મુદ્દગર લઇને, મારે કરી બહુ રીશ;
મુક્તાનંદ તે નારીઓ ત્યાં, પાડે અતિશે ચીશ.

કડવું ૮૦ મું.

જમ પુરનાં દુઃખ અતિશે જેહજી, ત્રાહિ ત્રાહિ કરી ભુકતે તેહજી;
જમ પુર કષ્ટ સહી અઘ જાયજી, તે સુંદરીઓ અતિ શુદ્ધ થાયજી.

ઉથલો.

શુદ્ધ થયા પછી સુંદરી, લઇ અર્ક સમ વૈમાન;
આવે પ્રભુના પાર્ષદ તે, કરશે બહુ સન્માન.
વૈમાને બેસાડી બેઉને, વૈકુંઠ પુર લઇ જાય;
શ્રીહરીના ધામમાં તે, અતિશે સુખણી થાય.
પ્રથમ કીધી ભક્તિ તેણે, પ્રભુ સંગ રાખી પ્રીત;
તે ભક્તના ફળ વડે, થાશે અંતે પરમ પુનીત.
કમળાનું દાસીપણું તે, પામશે બેઉ નાર;
સુરવાંચ્છિત હરી ધામમાં રહે, જ્યાં નહીં કષ્ટ લગાર.
વિષ્ણુ ભક્તિ રહિત વનિતા, દઢ પાળે નિજ ધર્મ;
વ્રત ભંગે પ્રાયશ્ચિત્ત કરે, તેહનો બતાવું મર્મ.

કડવું ૮૨ મું.

દેવ પિત્રીના કર્મમાં એહજી, જોગ થાય દિન પાંચમે એહજી;
કરે ઉપવાસ જો આપત હોયજી, ત્રીજે દિન શુદ્ધ થાય છે સોયજી.

ઉથલો.

ત્રીજે દિન શુદ્ધ થાય નારી, એક ઉપવાસે જેહ;
દેવ પિત્રિનું કર્મ કરવા, જોગ કહાવે તેહ.
તે માટે એ મહાપાતક, નવ સંતાડે નાર;
સંતાડે તે નિત્ય હત્યારી, ન ટળે દોષ લગાર.
રજસ્વલાને જે અડે તે, મેલી કે શુદ્ધ હોય;
તોપણ લાગે પાપ એઉને, અડવા જોગ ન સોય.
રજસોતીને અન્ય નારી, અડે કરી બહુ હેત;
તોપણ તેને પાપ લાગે, બ્રહ્મહત્યાએ સમેત.
સ્મૃતિમાં તે તે પાતકનો કૃચ્છ્રવ્રત નિરધાર;
કળિમાં તે સૌ સુંદરીને, કરતાં ત્રાસ અપાર.
તે માટે સૌ સુંદરીને, નાંખું સુગમ ઉપાય;
જે સાંભળતાં સૌ નારીને, કરવા હિંમત થાય.
પોતે હોય રજસ્વલા તે, જઇ બેસે અન્ય પાસ:
મુક્તાનંદ કહે અડે જાણી, તે શીર એક ઉપવાસ.

કડવું ૮૩ મું.

નારી ધર્મમાં જે હોય નારજી, તેને અજાણે અડાય લગારજી;
વસ્ત્ર સહિત જઇ જલમાં નહાયજી, ત્યારે એ પાપથી મૂકાયજી.

ઉથલો.

પાપ થકી મૂકાય ત્યારે, કરે મૂશલ સ્નાન;
એમ એ વિના શુદ્ધ થઇને, ભજે શ્રીભગવાન.
આપત્કાલે નર નારીનો, જાણીને સ્પર્શ થાય;
તો પણ રજવાળી વિનતાને, સ્નાન કરે અઘ જાય.
રજ સંતાડવા જોગ નહીં, એમ કહી છે મુનિવર વાત;
એ રીતે સર્વે સતીની, પરંપરા વિખ્યાત.

રજ તનમાં પ્રગટ થયું તે, ન સંતાડે જેહ;
બ્રહ્મહત્યાનાં દોષથી, વિનતાઓ છૂટે તેહ.
પર પુરૂષથી ગર્ભશંકા, સગાંનો થાય નાશ;
તે માટે સૌ યોષિતાને, કરવું રજ પ્રકાશ.
એ રીતિ સર્વ સુંદરીને, અતિશે પાળ્યા જોગ;
પુરાતન આ રીત છે, આપે સુખ આરોગ્ય.
ચારે વર્ણની નારીઓ, ઇચ્છે ધર્મ ફલ જોય;
મુક્તાનંદ કહે એ મર્જાદા, પાળે અતિશે સોય.

કડવું ૮૪ મું.

વ્રત નિષ્કામ સર્વ શ્રુતિ સારજી, નર નારી પાળે કરી પ્યારજી;
છળ વચને કરી શુભ વ્રત સોયજી, ભંગ કરાવે વિનતા કોયજી.

ઉથલો.

ભંગ કરાવે વીર વ્રતને, પાપણ નારી જેહ;
નરકમાં જઇ પાપણી, મહા કષ્ટ પામે તેહ.
ક્રોધે જેનાં નેણ રાતાં, જમના દૂત કઠોર;
અગ્ની વર્ણી લોહ મૂર્ત્તિ, ભેટાડે કરી જોર.
લોહાના થંભ અનંત રાતા, બળતાં દાઝે દેહ;
ઉંચે સ્વરે જમ હાક મારી, ફરી ભેટાડે એહ.
નર નારીનું વ્રત જેણે, છલ કરી કીધું ભંગ;
કુંભીપાકના તેલમાંહી, રાંધે તેનું અંગ.
રક્ત પરૂ વિષ્ટાતણા, કુંડમાં નિશ દિન નહાય;
ભુકતે અતિ જમ જાતના, નહીં શાંતિ એક લગાર.
પોતાના તન રોમની, સંખ્યા તે જેટલી થાય;
તેટલાં વર્ષ પર્યંત પાપણ, માર જમનો ખાય.
પછી નિર્લજ વન વિષે તે, પિશાચી થાય ખ્વાર;
મુકતાનંદ કહે પાપણી, દુઃખનો ન પામે પાર.

પદ ૨૧ મું.—રાગ ગરબી.

દૂતીને જમપુર મારે ધણી, તેનો મિત્ર ભુવનમાં નહિ કોય. ધણી. દૂતી૦

ભરજોબન નારીને પ્યાર કરે, તે તો નવ છોડે પોતાની જણી. દૂતી૦
નર નારીનાં વ્રત જે ભંગ કરે, તેને જ પીડે સર્વ પાપ ગણી. દૂતી૦
લોહાના અંકુશ લઇ કરમાં, ખોસે રોમ રોમમાં તીખી અણી. દૂતી૦
કહે મુક્તાનંદ દુઃખ સહી જમનું, પછી થાય વૈતરી અરણ્યતણી. દૂતી૦

કડવું ૮૫ મું.

સાત જનમ કુતરડી થાયજી, દૂતીનું દુઃખ નવ વર્ણવાયજી:
સાત જનમ વડવાગોળી હોયજી, ઉંધે શિર લટકે નિત સોયજી.

ઉથલો.

ઉંધે શીર લટકી રહે, મહા કષ્ટ પામે તેહ;
નરની વિષ્ટામાંહે કીડાના, ધરે હજારો દેહ.
તે કેડે એ પાપણી વળી, ગ્રામ શૂકરી થાય;
તે કેડે અતિ કામી જે તન, તે તે દેહ પમાય.
નર નારીનું નિષ્કામી વ્રત, ભંગનો કરનાર;
તે પુરૂષ પણ પ્રથમ કહીને, વનિતા સરખો પ્યાર.
તે પુરૂષ પણ દેહ ત્યાગી, નર્કે કુંડમાં જાય;
પોતાને પાપે કરીને, જમના ધોકા ખાય.
કુંભિપાક મહા નર્કમાંહે, પડે તે વારંવાર;
ક્રોધ કરી બહુ સર્પ કરડે, કષ્ટનો નહીં પાર.
જમ ફરશી લઇ અંગ ચીરે, અતિશે કરે પોકાર;
પાપી નર જેમ ચીસ પાડે, તેમ તેમ આપે માર.
તે કેડે ચંડાલ તનમાં, ધરે સાત અવતાર;
મુક્તાનંદ કહે અધર્મીને, દિન દિન કષ્ટ અપાર.

કડવું ૮૬ મું.

સાત જન્મ તે સર્પ થાયજી, અનંત જીવ મારી ખાયજી;
ધરે જળોનાં તન સાતજી, જળમાં રહી કરે બહુ ઉત્પાતજી.

ઉથલો.

ઉત્પાતી એ જીવ ધારે, જન્મ કોટિ હજાર;
વિષ્ટામાં કીડાતણાં, પામે તે કષ્ટ અપાર.

પુંશ્ચલિયુની યોનિમાં, સાત જન્મ કૃમી થાય;
પાપી નર તેમ પાપમાં, અધકો જડાતો જાય.
ગાયના આળા વિષે, એ કીડો થાય સો વાર;
એમ બહુ યોનીમાં ફરે, ફરી નાવે નર અવતાર.
નિષ્કામી નર નારનું વ્રત, રક્ષણ કરશે જેહ;
નિષ્કામિની જે ગતિ, પામશે નિશ્ચે તેહ.
સતીગીતા શુભ ગ્રંથને, જે ભણે સાંભળે નાર;
અર્થ ધારે ઉર વિષે તે, પહોંચે ભવજલ પાર.
આ ગીતાને પ્રેમસું જે, ભણે ભણાવે ગાય;
મનવાંચ્છિત ફળ પામશે, વળી પાપ થકી મૂકાય.
નિત્ય નિયમે આ ગ્રંથ કેરો, પાઠ કરશે જે કોય;
મુક્તાનંદ ભૂમધ્ય કીર્ત્તિ, પામે હરી પદ સોય.

કડવું ૮૭ મું.

સતીગીતા જે વિનતા ગાયજી, તે ફરી શુભ કુળ ઉત્પન્ન થાયજી;
પુરૂષોત્તમ પતિ પામે સોયજી, બીજો પતિ નવ થાયે કોયજી.

ઉથલો.

બીજો પતિ નવ થાય તેને, ભક્તિ થકી જે નાર;
આ ગીતાને સાંભળે, નવં મેલે એક લગાર.
ગાનારીની જે ગતી, વળી સાંભળ તલની તેહ;
હરીનું સુખ પરલોકમાં, તેમાં નહીં સંદેહ.
ધર્મવાળી નારને, નિત્ય પાઠ કરવા જોગ;
નિત્ય આ ગીતા પઠન કરતાં, પામે સુખ આરોગ્ય.
ગ્રંથ સઘળો પાઠ કર્યાની, જેને શક્તિ ન હોય;
પાંચ દશ કે પંદર કડવાં, પાઠ કરે નિત્ય સોય.
સોવાસણ હોય તે પોતાના, ધર્મ ગોતીને કરે ગાન;
વિધવા હોય તે આ ગીતાને, રાખે પ્રાણ સમાન.
જે સ્થલ જેના ધર્મ હોય તે, ગોતીને ગ્રહે સાર;
સોવાસણ ને વિધવાતણો, આ ગ્રંથ અતિ શણગાર.

પ્રેમે કરી જે પ્રેમદા, આ ગ્રંથ ગ્રહેશે સાર;
મુક્તાનંદ તે માનનીને, મળશે હરી ભરથાર.

કડવું ૮૮ મું.

સતીગીતાને નાર જે ગાયજી, શ્રવણ કરે તે પણ શુદ્ધ થાયજી;
મનવાંચ્છિત ફળ પામે એહજી, અતિ જશવંત કહાવે તેહજી.

ઉથલો.

જશ વાધે અતિ તેહનો, જે ધર્મમાં રહી ધીર;
આ ગીતા સંભળાવે સૌને, તે નર ગુણ ગંભીર.
પોતાના ધર્મ જાણવા, જે ઇચ્છે સતીઓ કોય;
આ ગીતા તેને કહે, લહે મનવાંચ્છિત ફળ સોય.
આ ગીતા શુદ્ધે ધર્મમાં રહી, સંભળાવે નર જેહ;
ધર્મ ભક્તિ વસે ઉરમાં, પામે સદ્ગતિ તેહ.
જે વિનતા વિનતાઓને, આ ગ્રંથ કહે કરી પ્યાર;
તેને હરી રીઝાવવાનું, એ સાધન અતિ સાર.
સતીગીતા સર્વ સુંદરીનું, હીત કરવાને કાજ;
સદ્ ગ્રંથનો સાર લઇ, કરી નીલકંઠ મહારાજ.
આ ગીતા કરવે કરીને, માતા પરમ ઉદાર;
મુજ પર ભક્તિ રીઝજો, એ માગું વારંવાર.
સુર મુનિ સેવે ચર્ણ એવા, ધર્મ મારા તાત;
મુક્તાનંદ કહે રીઝજો, એ માગું મુનિ સાક્ષાત.

પદ ૨૨ મું.–રાગ ધોળ.

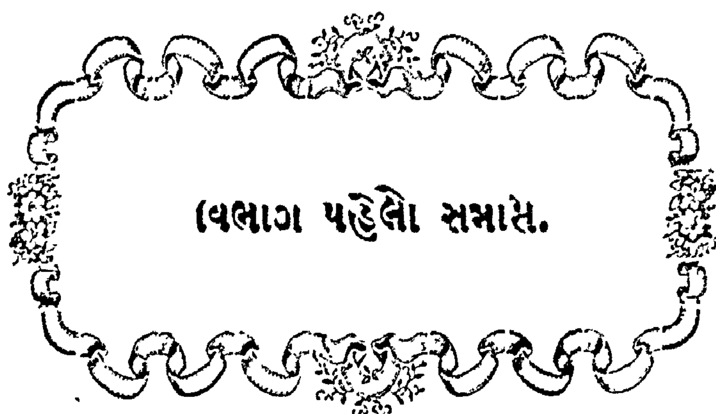
ધન તે નારી, શ્રીહરીને વરવા મનમાં શૂરી થઈ;
વરી ગિરધારી, ભક્તિ સહિત નિજ ધર્મ અચળ ઉરમાં લઈ. ટેક૦
સતી ભક્તિ સહિત નિજ ધર્મ પાળે, બીજી આશા ઉરમાંથી બાળે;
સતી તિવ્ર વૈરાગે મન ગાળે, ધન૦
સતી રાત દિવસ હરી સેવ કરે, તે તો લોકલજ્જાથી ન લેશ ડરે;
સતી હરી વિના બીજું સૌ પરહરે, ધન૦

સતી શ્યામળીયાને રંગ રાચી, વરી શ્યામાસુંદર વર થઇ સાચી;
બીજી વાત જણાવી અતિ કાચી, ધન૦
સતી તન મન ધન હરી કાજ કર્યું, બીજાું પાપ રૂપ સર્વે પરહર્યું;
કહે મુક્તાનંદ અતિ કાજ સર્યું, ધન૦

દુહો.

સંવત અઢાર એંશીયો, જેઠ માસ ગુરૂવાર;
શુક્લ પક્ષ તૃતિયા તિથી, ગ્રંથ સંપુરણ સાર.

સતીગીતા સંપૂર્ણ.

बृहत्

કાવ્યદોહન.

ગ્રંથ બીજો.

(વિભાગ બીજો.)

ભાલણ.

પાટણ નગરનો રહીશ, સંવત ૧૫૪૦ થી ૧૬૮૦-ઈસ. ૧૫૮૪ થી
તે ૧૬૨૪ લગણમાં હૈયાત હતો. સત્તરમાં શૈકાના પહેલા
કાળમાં જે કવિઓ થયા તેમાં એ કવિ પહેલા વર્ગમાં
શોભે તેવો છે.

કૃષ્ણલીલા.

પૂતના વધ.

પદ ૧ લું.–રાગ ગોડી.

કપટે આવી કામિની, સજી સર્વ શૃંગારજી;
બાળકને ભોળાવવા ઇચ્છે, ધર્યું રૂપ અપાર. હરિને નવ જાણે.

આવી તે પ્રેરેલી કંસે, કાળ તણો જે કાળજી;
હણતી હીંડે જ્યાં ત્યાં સઘળે, ઘર ઘર નાનાં બાળ. હરિને.
છૂટી લટ કુચ પર સોહંતી, ચાલંતી અતિ લટકેજી;
વ્રજ જન કેરાં ચિત્ત ચોરંતી, અંગ મરોડે મટકે. હરિને.
વેણી માંહે માલતી ઘાલી, ગજેન્દ્ર ગતિની ચાલજી;
કર કંકર સોહે મુદ્રિકા, નથની ઝાક ઝમાળ. હરિને.
પ્રૌઢે અંગે સાડી પહેરી, કટી કિંકણી ઝણકારજી;
સુંદરી મલપતી ચાલે ચાલે, ડગમગ ભૂપર ભાર. હરિને.
મંદ હાસ્ય ને મુખ મરકલડે, ચંચળ નયન નિહાળેજી;
પાગે વીંછીયાં રણઝણે, ચહો દીશ મીટડી ઘાલે. હરિને.
ઉર સ્તન તે વિષે ભર્યાં, મલપંતી તે આવીજી;
વિસ્મે પામી ગોપિકા, કોણે નવ બોલાવી. હરિને.
વ્રજ વિનતાએ ચિંતવ્યું, નારાયણને જોવાજી;
લક્ષ્મી ચાલી આવે છે, વિરહ વેદના ખોવા. હરિને.
સુંદરી સહુ સામું જુએ, તે આવી નંદને વેરજી;
યશોદાજી વિસ્મે થયાં, ન લહી એહની પેર. હરિને.
પારણા માંહે પોઢીઆ, સ્વામી જુગ જીવનજી;
મળવાને આવી જાણી, મીચ્યાં ત્યાં લોચન. હરિને.
પાવક ભસ્મે ઢાંકિયો, ત્યમ ગોપવ્યું તેજજી;
શ્યામાએ શ્યામજી તેડયા, અંતર અવળું મુખ હેજ. હરિને.
પડીઆરે જેમ ખડ્ગ ઢાંક્યું, ત્યમ બોલે મધુરી વાણીજી;
માતા તેને વારે નહિ, ઉત્તમ સ્ત્રી કો જાણી. હરિને.
જ્યમ જાણી દોરડી, સુતો લે ભૂજંગજી;
તેમ તેણીએ કાળ આપણો, લીધો ત્યાં ઉચ્છંગ. હરિને.
કહે એ નાનડીઓ નિરખતાં, અતિશે લાગે મીઠોજી;
મેં તો કોટિક બાલક નિરખ્યાં, પણ એવો નથી દીઠો. હરિને.
દુર્મતિ સ્તન વિષથી ભરિયાં, મુખમાં મેલે નારજી;
બેઉ કર ભીડીને ધાવે, પીએ પ્રાણ મુરાર. હરિને.

મૂકા મૂકા મહાવજી, કરતી અતિ આક્રંદજી;
ચરણ પાણ ચહોદીશ નાખે, શબ્દ ગાત્ર મતિ મંદ. હરિને.
આંખ ફાટી રહી કેશ મોકળા, વિકલ થયાં સહુ ગાત્રજી;
જીવ ગયો પડી તે પૃથ્વી, મોટી પર્વત માત્ર. હરિને.
ગાય વાછરૂ ચૂરણ કીધાં, પડતાં તેનો દેહજી;
શબ્દ દેશ સઘળી વળી, ગ્રહ તારા ગણ જેહ. હરિને.
શબ્દ સાંભળી તેહનો, આવ્યો સઘળો સાથજી;
ઉર ઉપર રમતા દીઠા, ભાલણ પ્રભુ રઘુનાથ. હરિને.

જનુનીલીલા.

પદ ૨ જું.—રાગ ધન્યાશ્રી.

મહાવજી પૂછે વાત માતને, મુખ શ્યામ શરીર રે;
રોમાંચિત તમો શું થયાં, નયણે પ્રગટ્યું નીર રે. મહાવજી.
યસોદા એણી પેરે ઉચ્ચરે, મુખડું જોતાં તારૂં રે;
અતિ આનંદે કરી થયું છે, પુલકિત તન ત્યાં મહારૂં રે. મહાવજી.
વચન મનોહર સાંભળી, હરજીએ લીધો આડો રે;
એવું સુંદીર જે કહો છો, આજ મુજને દેખાડો રે. મહાવજી.
જે કહ્યો તે તણી કાંતિ તણું, કહ્યું ન જાયે લેખું રે;
હું એમ મનમાં જાણું છું, એકવાર હું દેખું રે. મહાવજી.
વળતી માતા એમ વદે છે, તે તું કયમ દેખે તંન રે;
મેં તો એવું કીધું છે તેનું, તારે નથી તેવું પુણ્ય રે. મહાવજી.
બોલ સાંભળી જનુનીના, હદેડા માંહે હસિયા રે;
ભાલણ પ્રભુ રઘુનંદન ત્યારે, સામું જોઇ મન વસિયા રે. મહાવજી.

ઉખળબંધનલીલા.

પદ ૩ જું.—રાગ કેદારો.

માતાને મોહન ધાવે, અતીશે લાગે મીઠું રે;
ચુલે પય ઉભરાવા લાગ્યું, યશોદાએ તે દીઠું રે.

અધ ધાવતો મૂક્યો અવની, જનની વેગે ચાલી રે;
આંખે અતિ ખરતાં આંસુ, હરજીએ છેડલે ઝાલી રે. માતાને.
અતિ આકળી થઇ નીસરી, બળ કરી વછોડી રે;
ટંસ લેઇ ગોવિંદે તે વારે, મહીની ગોળી ફોડી રે. માતાને.
પૂર નદીની પેરે ચાલે, હરજી સુખે માખણ ખાય રે;
ઊતારીને આવે જેટલે, તેટલે કૌતુક દીઠું માય રે. માતાને.
બાલક માંકલડાંને ખવરાવે, નાચે પ્રેમે મુદિત થાય રે;
જનનીને આવતી જાણી, ભયભીત થઇ નાસી જાય રે. માતાને.
કામિની કરમાંહે લઇ, ચીમટા પુંઠે થાય રે;
સાસ ભરાયે ભાલણ પ્રભુ, લીલા બ્રહ્માદિક ગાય રે. માતાને.

પદ ૪ થું.—રાગ ગોડી.

નાશીને જાશો કેટલે રે, હવડાં સહાશું કહાન;
હૈડું દાઝે છે મારૂં રે, ઘણું કર્યું છે જાન. નાશીને૦
કરમાં લઇ કામડી રે, કુંવર પૂંઠે ધાય;
રીસે લોચન રાતડાં રે, યશોદાને સાસ ભરાય. નાશીને૦
મુખડું માખણ ખરડયું રે, ખરડયા છે બે હાથ;
નારીને નયણે નીર ઝરે રે, ચૌદ ભુવનનો નાથ. નાશીને૦
જોવા આવી ગોવાલણી રે, ઘર ઘરની બહુ નાર;
ગોળી ફોડી ગોવિંદજી રે, મહીડું વહે છે અપાર. નાશીને૦
અંતરીક્ષ અમર તે આવિયા રે, ચઢી દેવ વિમાન;
કૌતક જોવા કૃષ્ણજીનું રે, લક્ષ્મીપતિ ભગવાન. નાશીને૦
આંગણે ફેરવે માતને રે, સુત તે કહે વચંન;
મને સાહી શકે નહીં રે, જો શ્રમ કરે મહા મુન્ય. નાશીને૦
સ્વાસ ભરાઇ યશોમતી રે, હાથ ન આવે તંન;
હાસ્ય કરે સર્વ ગોવાલણી રે, દુઃખે દાઝી મન. નાશીને૦
માખણ મારૂં લુંટીયું રે, પોતાને નવ ભાવ્યું;
વહેંચી આપ્યું આપને રે, માંકડલાંને ખવરાવ્યું. નાશીને૦

દહાડી કહેતી ગોવાલણી રે, માનતી નહિ હું તેહ;
આજ પ્રત્યક્ષ દેખિયું રે, ભાંગ્યો મનનો સંદેહ. નાશીને૦
નાનડીયું એક મહારે રે, સહુનું મારે કાજ;
શિખામણ દઉં અતિ ઘણી રે, જો કર આવે આજ. નાશીને૦
થાકી જાણી માતને રે, બેઠા સુંદર શ્યામ;
જશોદાએ આવી બાંધિયા રે, ભાલણ પ્રભુજી રામ. નાશીને૦

પદ ૫ મું.—રાગ દેશાખ.

જશોદા છોડો કહાનને, ઢોળ્યું ગોરસ ગોળી રે;
એવડી રીશ ઘટે નહીં, તમો જાણો છો ભોળી રે. જશોદા૦
અળગાં ઉભાં દુઃખ ધરે છે,બાળક સઘળાં ટોળી રે;
આંખડી જુઓ થઇ છે રાતી, રોતાં અતિ ચોળી રે. જશોદા૦
હઠ કીધે કંઇ નહીં આવે, જે મહી નાખ્યું ઢોળી રે;
તમને તો દુઃખ નથી લાગતું, ભાલણ જન મન હોળી રે. જશોદા૦

પદ ૬ ઠું.—રાગ ગરબી.

નંદજીને ઘેર ખાવા ટળ્યું રે, પેલા નંદજીને૦ ટેક.
માખણ માટે બાળક બાંધ્યો, એનું અન્ન સઘળું બળ્યું રે. પેલા૦
નંદજીને ઘેર એવો કુંવર કયાંથી, પૂરણ પુણ્ય ફળ્યું રે. પેલા૦
ભાલણ પ્રભુ શ્રીરામ ન જાણ્યો, તેનું જીવિતવ્ય બળ્યું રે. પેલા૦

પદ ૭ મું.—રાગ દેશાખ.

જશોદાજી છોડો સુંદર શ્યામને હો, કઠણ દામણું ખુંચે કોમળ અંગ હો;
નયણે હો આંસુ બહુ ઝરે હો, દેખી અતિ દાઝે મારૂં મન હો. જશોદા.
દોહિલે કુંવર આવ્યો લાડિકો હો, તે ઉપર એવડી ન કીજે રીશ હો;
સુંદીર છે બાલિક અતિ ઘણું હો, એવા બીજા નથી દશ વીશ હો. જશોદા.
વહાલો છે એ આખા ગામને હો, કહો કેટલું કીધું છે એણે જાન હો;
અમો સર્વ મળીને આપીએ હો, જે વણસાડયું હોય શ્યામ હો. જશોદા.
એના પગ પુંઠે તમો પામિયાં હો, કયાં તમારે એવડી હુતી આથ્ય હો;
નવનિધ આવી છે એણે કરી હો, પૂજો શેં નહિ એના પાય હો. જશોદા.

એવડી રીશ કરીએ નહિ હો, દયા ન આવે દેખી સુંદીર બાળ હો;
અમને દુઃખ લાગે છે ઘણું હો, રોતો દેખી મહાવજી શ્રીગોપાળ હો. જશોદા.
એને નામે બંધન છુટીએ ભવતણાં હો, તે લઇ બાંધ્યો ઉખળ સાથ હો;
આંખડી ચોળે છે આપણા કરે હરી હો, ભાલણ પ્રભુ રઘુનાથ હો. જશોદા.

પદ ૮ મું.

બાઇ જાઓને ઘેર આપણે હો, સોડ ભલાઈ ફોકટ લેતી આજ હો;
ઓળંભા એના દાડી લાવતાં હો, સાંભળીને મુજને થાતી લાજ હો બાઈ.
કુંવર વણસ્યો તો અમારો હો, તમારૂં કાંઇ આવે ને જાય હો;
માખણનો ચોર સહુ એને કહે હો, અમારો તો મહિમા ઓછો થાય હો. બાઈ.
નવ લખ ધેન દુઝે માહરે હો, આલીગાળો કરતો હીંડે આળ હો;
ખાવું ને પીવું મંદીર છે ઘણું હો, ફોકટ માટે પર ઘર જઈ ખાય ગાળ હો. બાઈ.
શિખામણ તે મહારી માને નહિ હો, નહિ તો કંઇ એ શાને જાય હો;
દુધ દહી માખણ છે ઘણું હો, જાણે તો નાનુંસું રાજ થાય હો. બાઈ.
મોહનનાં મીઠડાં મનનાં મેલ્યાં હો, જાણું છું પ્રેમ છે અપાર હો;
સ્વારથ સહુને વહાલો આપણો હો, પરને દુઃખ લાગે નહિ લગાર હો. બાઇ.
સાચા સમ ખાશે તો છોડશું હો, શિખામણ લાવે એક વાર હો;
ભાલણ પ્રભુની લીલા કો જાણે નહીં હો, જો આવે બ્રહ્મા ત્રિપુરાર હો. બાઈ.

પદ ૯ મું.—રાગ ધોળ.

આવો રે બાઇ કૌતક જોવા, જન્મ કોટીનાં પાતિક ખોવા. આવો રે૦
નંદજીનો કુંવર નાનડિયો, ઉખલ બાંધી ઉર પર ચડિયો. આવો રે૦
ચોરપણું એનું લેખાણું, દોહોણીએ કીધું કાણું. આવો રે૦
શીકું હાલે તેમ મુખ ડોલે, ઉપમા શી ત્રિભુવન તોલે. આવો રે૦
જેને ઘેર નવ લખ દૂઝે, તેને એવી મતિ સૂઝે. આવો રે૦
મુખડાં ઉપર છાંટા દીસે, નીરખતાં મારૂં મનડું હીસે. આવો રે૦
આવ્યા જાણશે તો પીતો રહેશે, તો ત્યાં મારૂં હૈડું હીસે. આવો રે૦
માતા કને તો કાંઇ ન માગે, આપણા જનનું મીઠું લાગે. આવો રે૦
જેનો મહિમા વેદ ગાયે, ભાલણ જન પીતો ન ધરાયે. આવો રે૦

ગોપી સ્નેહલીલા.

પદ ૧૦ મું.—રાગ ગોડી.

બાલમુકુંદને નીરખીએજી, આનંદ અંગ ન માયજી;
આવ રે આવ ઉતાવળી, કોણે પીલ્યો તારો પાય. લીલા નૌતમ છે.
રંગે રીખે આંગણે રે, કરમાંહે નવનીતજી;
પ્રાગવટને પાંદડે પોઢે, દીસે તેણી રીત્ય. લીલા.
મુસ્તક મુગટ મણી જ્યોત રે, જાણીએ ઉગ્યો ભાણજી;
પાછળ કચ લટકંતો રે, કૌસ્તુભને છે વાન. લીલા.
સુંદર વદન સોહામણું રે, નાનડીઆશા દંતજી;
જાણે કમલમાંહે પ્રગટે રે, ફુલકલા વિકસંત. લીલા.
કટી કહર તે લટકંતો રે, કૌસ્તુભને આકારજી;
મુખમુદ્રા સોહામણી રે, જાણીએ ગંગા વાર. લીલા.
હાથે સાંકળાં હીરે જડ્યાં રે, પહોંચી સોહે પાણ્યજી;
કાંઇ કાલુંસું બોલતો રે, અમૃત મુખપે જાણ્ય. લીલા.
કટી કંકણ મેખલા રે, ચરણે ઘુઘરી નાદજી;
શ્યામલડાના શબ્દ સાંભળી રે, ઉપજે અતી આહ્લાદ. લીલા.
ચાલ દેખી આપણી રે, ચાળા કરે અનેકજી;
રીઝે રમતો મનસું રે, સામો જોઇ વિવેક. લીલા.
પુંછડું સાહી વચ્છનું રે, ઉભો થાયે બાળજી;
જાણે ત્યારે ધ્રુજતો રે, મૂકી બેસે તત્કાલ. લીલા.
જેની માયાએ મોહ્યા રે, બ્રહ્મા હરી મોરારજી;
ખેલે નંદને આંગણે રે, પુણ્યતણો નહીં પાર. લીલા.
ધન તે માતા જસોમતી રે, બેસે હરિ ઉચ્છંગજી;
ચુંબન કરે મોહન મુખનું રે, રોમાંચિત થઇ અંગ. લીલા.
દે આલિંગન પ્રેમસું રે, હૈડું ટાઢું થાયજી;
શાં તપ કીધાં કામિની રે, થઇ સુંદરશ્યામની માય ! લીલા.
ઘરનાં કારજ વીસર્યાં રે, જોતાં એનું રૂપજી;
એવો કો દીઠો નહિ રે, જાણે ચૌદ ભૂવનનો ભૂપ. લીલા.

ક્ષણ અળગાં થઇએ નહિ રે, જોતાં દિન ને રાતજી;
ક્ષુધા તૃષા લાગે નહિ રે, કરતાં એની વાત. લીલા.
જાણું લઇએ ભામણાં રે, ઉપર ઉતારૂં દેહજી;
ભવ ભવ વાંચ્છું એહવું રે, ચઢતો વાધે નેહ. લીલા.
સુર નર મુનિ જુઓ આકાશથી રે,લીલા કળી ન જાયજી;
મનમાં જાણી રામને ભાલણ, જન ગુણ પ્રભુના ગાય. લીલા.

પદ ૧૧ મું.

બાઇ એ કાનુડો, અમૃતપેં અતિ મીઠો રે. ટેક.
સુતાં ઉઠીને કામ ન કીજે, લીજે ભવનો લ્હાવો;
નંદ કુંવરનું વદન નિહાળું, રવી સુત ન હોય હાવો. બાઇ.
ખાવું પીવું એને નવ જોઇએ, રમવાની છે આલી;
તે ગોવીંદજીને ભોગ ન આવે, તે વારૂ વસ્ત પરી ખાલી. બાઇ.
ગોળી ફોડી ને ગોરસ ઢોળી, રોળ્યું ઘર નવનીત;
અમને પ્રેમ સાગરમાં બોળ્યાં, એટલું ધરજો ચિત્ત. બાઇ.
સીતાપતી ગોકુલ અવતરિયા, સીધ્યાં સઘળાં કાજ;
ભાલણ પ્રભુ રઘુનાથ લીધું, રમવાને આ રાજ. બાઇ.

પદ ૧૨ મું.–રાગ દેશાખ.

આવ આતા હું દુધ પાઉં, પારણે પોઢો નંદનંદન હરખે હાલરૂં ગાઉં. ટેક.
માખણ ચોર કહે આવી, શ્યામ સુંદીર હું ઝાંખી થાઉં. આવ.
નવ લખ ધેનુ દુઝે મ્હારે, લોકમાંહી કહો કેમ સમાઉં. આવ.
ઓળંબે આવે સર્વ આહીર, તે આગળ શ્યામ સમ ખાઉં. આવ.
ભાલણ પ્રભુ રઘુનાથ રમાધર, પ્રાણજીવનને હું વારણે જાઉં. આવ.

પદ ૧૩ મું.–રાગ પરજીઓ.

સખી હું શું કરૂં રે, ધડીએ ન રહે ઘેર રે;
બ્રહ્માદિક જાણે નહિ રે; મારા પુત્રતણી તો પેર રે. સખી.
કહાન કહાન કરતી હીંડું રે, ઘેર ઘેર હીંડું જોતી રે;
કહાં ગયો મારો નાનડીઓ રે, જેને નાકે નિર્મળ મોતી રે. સખી.

જાણું કોની દૃષ્ટી લાગશે રે, રૂપ જોઇને રુડું રે;
ગાલે કરું કાજળનું ટબકું રે, મનમાં આવે કુડું રે. સખી૦
ભુખ્યો છે નથી શીરાવ્યો રે, માખણ ભક્ષ નથી કીધું રે;
ઘણું હું તો ટળવળી રે, પણ એક ટાંક ન પીધું રે. સખી૦
રખે ગયો હોય એકલો રે, જમુનાની તીરે સ્યામળીઓ રે;
કહે સખી તું ક્યાંથી આવી રે, મારો પ્રાણજીવણ મળીઓ રે. સખી૦
જાણું કો ઉપાડી જાશે રે, જેમ પૂતના આવી આગે રે;
દેખાડે તેને હું આપું રે, જે કાંઇ મારી પાસે માગે રે. સખી૦
ઘેર ઘેર બાલક છે ઘણાં રે, બીજો કો નહિ એવો રે;
આલીગાળો દેખાડો રે, મારા સ્યામસુંદીર વર જેવો રે. સખી૦
જળ વિના જેમ માછલી રે, તેમ હું ટળવળતી રે;
સામું જુએ સુંદરી રે, ઉત્તર નાપે વળતી રે. સખી૦
ઓળંએ ભાગી થઇ રે, વશ નાવે વનમાળી રે;
કો કહે મારું ચોરી ખાધું રે, હું થઇ રહું ઓશીઆળી રે. સખી૦
ખીજવવાને કોણે રાખ્યો રે, એને લઇને છાનો રે;
હૈડું મારું દાઝે છે રે, બાઇ તે તો મોઢે માનો રે. સખી૦
માંકડાં વહાલાં છે એને રે, હીંડે છે પરવરીઓ રે;
શું દશરથ નંદન જાણીએ રે, ભાલણ પ્રભુ અવતરીઓ રે. સખી૦

પદ ૧૪ મું.—રાગ ધનાશ્રી.

આવ સખી ઉતાવળી, મંદિરમાં શું બેઠી રે;
નયણે નંદકુંવરને નીરખો, માયા માંહે શું પેઠી રે. આવ૦
એ અણીઆળાં રાતાં કાળાં, લોચન કહી ન દીઠી રે;
મારાં મનની વાત કહું આલી, અમૃતપેં અતિ મીઠી રે. આવ૦
સામું જો રે સજની મારી, પાંપણનો ચાળો રે;
ગોરા કોડિયું પાડી નાંખ્યું, રૂપે રુડો કાળો રે. આવ૦
એ અણીઆળી અતિશે રાતી, નાક તણી તો ડાંડી રે;
ઉપમા શૂક ચાંચની કહીએ, જુઓ મીટડી માંડી રે. આવ૦
વાંસલડી વજાડતાં દીઠો, કટીતણો એહ લટકો રે;
મારે હૈડે રંગ બેઠો, ચોળ તણો જ્યમ ચટકો રે. આવ૦

લાજ લોપી લોકતણી હું, જાણું જાઉં પાસ રે;
ભાલણ પ્રભુ રઘુનાથની, ભવ ભવ હું દાસ રે. આવ૦

પદ ૧૫ મું.–રાગ રામગ્રી.

જુઓ રે જશોદા પુત્ર તમારો, કૌતક કીધું રે;
દાણ મિષે કરી વનમાં રાખી, મહીડું મારું પીધું રે. જુઓ૦
કહો રે બાઇ શું કીજે, વારે નહિ ત્યાં કોએ રે;
ઘર માંહી લઇ જાઉં વનમાળી, દીસે સચરાચર એ રે. જુઓ૦
ક્ષણું એક માંહી બાળક થઇ ઘૂટે, ક્ષણું એકમાં અધિકારી રે;
જે દહાડાનો નયણે નીરખ્યો, ગૃહ કારજથી વારી રે. જુઓ૦
ક્યારે જાણું કર ગૃહી બાંધું, મુખ દીઠે મોહ લાગે રે;
ત્યારે જાણું જે ભાગ્ય મહારું, જે નંદકુંવર મહી માગે રે. જુઓ૦
નાઠા પુંઠે કોને નવ લાભે, દેવ મળી જો પેખે રે;
ભાલણ પ્રભુની અદ્ભુત લીલા, કો પાસે નવ દેખે રે. જુઓ૦

પદ ૧૬ મું.–રાગ રામગ્રી.

સજની મુને વહાલી લાગે, નંદ કુંવરની ચાલ રે;
જે સુંદીર વરને અર્થ ન આવે, તે વારુ વસ્તુ પરી બાલ રે. સજની૦
નયનમાં છે કાંઇ એક કામણ, સામું રહીને ન્યાળે રે;
પીતામ્બર જે પહેરે અંગે, મને તે સૈયર સાલે રે. સજની૦
જે જે મેં તો પ્રેમે પ્રાશું, કુર સુગંધી સાળ રે;
ઘી તો મેં હવડાં તાવ્યું છે, ઉની ઉત્તમ દાળ રે. સજની૦
રીસાવી જાય છે વહાલો, તું ત્યાં જઇ વાળ રે;
પોઢે તો ચરણ ચાંપું, ઢોલિયો લઇને ઢાળ રે. સજની૦
વેરીડા શું કરશે મુંને, દેશે અદકી ગાળી રે;
ઘરનો તો જે ભય હુતો, તે શંકા સર્વે ટાળી રે. સજની૦
મેં તો નિશ્ચે કરીને લોપી, લોક દેવની પાલ રે;
ભાલણ પ્રભુ રઘુનાથસું રમીએ, તે લીલા સંભાળ રે. સજની૦

પદ ૧૭ મું.—રાગ ધનાશ્રી.

આવો સજની નજરે નીરખો, મોહન કેરી આંખનો મચકો. ટેક.
મધુરે સ્વરે વેણુ વજાડે, સહુને માયા મોહ પમાડે. આવો૦
માણસને કયમ મોહ ન થાએ, વનચર મૃગ તૃણ તજી નવ જાએ. આવો૦
રાગ રાગણીનાં બહુ તાન, ગાયો રહી છે માંડી કાન. આવો૦
દેવ લોકથી અધિકું તાન, નથી હાલતાં તરુવરનાં પાન. આવો૦
રૂપ ભલું કે નાદ વખાણું, દેહમાં મનને કીધું કાણું. આવો૦
મનુષ્ય દેહ છે સર્વથી છેલી, ઘેર કયમ જઇએ એ રસ મેલી. આવો૦
ઘર વ્યાપાર તમે સર્વ છાંડી, મેં તો એસું પ્રીતડી માંડી. આવો૦
સજની બીજી માયા ટાળો, ઘર ધંધાથી મનડું વાળો. આવો૦
બીજી માયા સર્વે કુડી, નંદકુંવરસું કરવી રુડી. આવો૦
ચતુર સંગે જો ઘડી રહીએ, તેહ સમો તો સફલ જ કહીએ. આવો૦
મૂરખ સંગે ક્ષણું રદ હેવું, બહુ લોકનાં સુખથી રહેવું. આવો૦
મારું મન ત્યાં એસું વળગ્યું, ક્રોડ ઉપાયે ન થાયે અળગું. આવો૦
દૂધ દહીં જાણું એને પાઉં, અંતે અધિકા એહ ઉપાઉં. આવો૦
સજની કહોની બીક ન કીજે, ભાલણ પ્રભુ રઘુનંદન કીજે. આવો૦

પદ ૧૮ મું.—રાગ ગોડી.

આવ રે આવ ઉતાવળી, હરિ જોવાને જઇએ રે;
મન ત્યાં પ્રેમે ભેળીને પછે, નિર્લજ્જ થઇએ રે.
નંદતણો જે નાનડીઓ, મારે હૈયે વસીઓ રે;
તે કોની નિન્દા નહિ કરે, જોયાનો છે રસીઓ રે.
અમીએ ભરી એની આંખડી, અતિ છે અણીઆળી રે;
અધર જોઇએ એના રાતડા, જાણીએ પરવાળી રે.
સામું તે જુઓ સુંદરી, વહાલે તે મીટડી માંડી રે;
ચાંચ જાણે પોપટતણી, એની નાકની દાંડી રે.
એને મસ્તક મોળિયું રે, તે છે કમળને વાન રે;
પહેરી છે તે ઝુલડી, મોતી ઝળકે કાન રે.
મન તે મહારું મોહ્યું, મોરલીને નાદે રે;
કાળી ધોળી બોલાવતા, હરિ શરુએ સાદે રે.

એને આંકી લોંબડી રે, કોટે મોતી માલ રે;
એકે જિહ્વા શું કહું, એના અંગની ચાલ રે.
એવો તે નર નવ સાંભળ્યો, નથી નયણે દીઠો રે;
સનકાદિક સેવા કરે, એહનો રસ મીઠો રે.
સામું જોઇ નીરખતાં, લાગે અતિ મીઠો રે;
ઘર કાજને શું કરું, એ સંસાર જુઠો રે.
લોક ભયે હું બીહું નહિ, મારું ચિત્ત તે બાંધ્યું રે;
માણસ જન્મ પામી ભલે એવું, રત્ન અમુલિક લાધ્યું રે.
કૃષ્ણજીની સંગત કરતાં, ગર્ભવાસથી ટળીએ રે;
ભાલણ પ્રભુ રઘુનાથસું, અંતર્ગત મળીએ રે.

પદ ૧૯ મું.–રાગ ધોળ.

નંદકુંવરનું મુખડું જોતાં, કિમે નિંદ્રાઉં;
નયન કમળનું અમૃત પીતાં, પૂરણ કેમ થાઉં. નંદ૦
વૃન્દાવનથી આવતાં, જાણું હું સાથે જાઉં;
પ્રેમે કરી વહાલો પીએ તો, દૂધ દહીં પાઉં. નંદ૦
ક્યારે વાંસળી પ્રેમે વાસે, ઘેર બેઠી ધાઉં;
શ્રવણે શબ્દ સાંભળું, જ્યારે ઉઠી જાઉં. નંદ૦
સાસુ નણદી દીઅર પૂછે, તો ઉત્તર પાઉં;
કહ્યું ન માને જો તે મારું તો, જૂઠા સમ ખાઉં. નંદ૦
એનો હસવાનો મરકડલો, સંભારી ધાઉં;
દુરીજન આડે દેખી ન શકે તો, અતિ અવરાઉં. નંદ૦
એની હું થઇ દાસ, વિણ મૂલે વેંચાઉં;
ભાલણ પ્રભુ રઘુનાથ તણા હું, શા શા ગુણ ગાઉં. નંદ૦

વચ્છહરણલીલા.

પદ ૨૦ મું.–રાગ ગોડી.

નાનાં મોટાં વાછરુ રે, ચારવાને હરિ જાય;
લુણ ઉતારે યશોમતિ રે, ભાંમણાં લે છે માય. નાનાં૦

મસ્તક નવરંગ મોળીયું રે, કેડ પર પીળું પટફૂલ;
ઉડણ આદર લોંબડી રે, વેદ વૃક્ષનું મૂલ. નાનાં૦

પાગે વાગે ઘુઘરી રે, જાણે હસ્તીનો નાદ;
પનહીક થાક્યા નીચે હેરણ, મંદ ગતિ આહ્લાદ. નાનાં૦

પહોંચી પટરંગ પાટણી રે, રંગીત પટકા હાથ;
કેડે ખોશી છે વાંસળી રે, ચૌદ લોકનો નાથ. નાનાં૦

એવે ને આવી ગોવાલણી રે, ઘર ઘરથી બહુ નાર;
આવો નયને નીરખીએ રે, જન્મ સફ્લ અવતાર. નાનાં૦

કો એક કુસુમે વધાવતી રે, કો એક વધાવે લાજ;
કો એક મોતીડે માનુની રે, વધાવે મહારાજ. નાનાં૦

મળિયાં તેવડ તેવડે રે, રંગે રમતાં રીત;
ઘરથી ભ્રાતથી જે ગ્રહ્યા રે, વાત કરતાં અતિ પ્રીત. નાનાં૦

આગે અગાસુર આવીઓ રે, તેનો કીધો નાશ;
બાલક વચ્છ ઉગારિયાં રે, તેજ કીધું પ્રકાશ. નાનાં૦

કાલંદીએ આવીઆં રે, નીર પાયું વચ્છ;
બેઠાં ફુદડી ફરતાં બાલ રે, ચરતાં મૂક્યાં વચ્છ. નાનાં૦

અન્યો અન્યે આણિયાં રે, અન્નતણાં ત્યાં પાત્ર;
મધ્યે માધવ બેઠડા રે, સુંદીર શ્યામળ ગાત્ર. નાનાં૦

હરજી દેખાડે ડોળીઆ રે, આ મીઠું દાધ ભાત;
ચાખી ચખાવી મિત્રને રે, મોહન પ્રેમે આપે પાત્ર. નાનાં૦

એક કહે હરજી ચાખો મારું રે, આ કેવું છે કહાન;
બોટયું પ્રાશે આહિરનું રે, જે પુરુષોત્તમ ભગવાન. નાનાં૦

બ્રહ્માજી જોવા આવીઆ રે, વિસ્મે પામ્યા મંન;
પારખું જોવાને કારણે રે, હર્યાં વાછરૂં વંન. નાનાં૦

બહાર શોધવાને નીસર્યા રે, પોતે દીન દયાલ;
કરમાં લીધી કામલી રે, બેઠાં મૂક્યાં બાલ. નાનાં૦

વિધિએ સાથી સર્વે હર્યાં રે, રાખીઆ માયા માંહે;
હરજીએ આવી નીરખિયું રે, મિત્ર ન દીઠા ત્યાંહે. નાનાં૦

મોહને મન વિમાસિયું રે, જાણી આજની પેર;
સાથી સર્વ હરાવિયા રે, કયમ જાઉં એકલો ઘેર. નાનાં૦
બાલક વચ્છ રૂપે થયા રે, પોતે શ્રીગોવિન્દ;
ઘેર ઘેર પ્રીત અતિ ઘણી રે, ગૌ ગોપ આનંદ. નાનાં૦
ચતુરાનન ચાલી આવીઓ રે, વર્ષ થયું જ્યાં એક;
રંગે રંગ ત્યાં નીરખીઆં રે, આવે નહિ વિવેક. નાનાં૦
જાણે તે શું આવિયાં રે, પુનરપિ જોવા જાય;
હરિની માયાએ મોહીઆ રે, લીલા જોઇને વિસ્મે થાય. નાનાં૦
બ્રહ્માજીને દેખાડિયું રે, શ્વેત ચતુર્ભુજ રૂપ;
ભાંગ્યો ભર્મ તે મનતણો રે, અંતર જાણ્યું ભૂપ. નાનાં૦
પગે લાગીને સ્તુતિ કરે રે, ઓળખ્યા નહિ મેં સ્વામ;
એ અપરાધ ક્ષમા કરો રે, ભાલણ પ્રભુ શ્રીરામ. નાનાં૦

બંસી મોહિનીલીલા.

પદ ૨૧ મું.—રાગ રામગ્રી.

વૃન્દાવન માંહે રે વિઠ્ઠલો, ચત્રભુજ ચારે ગાય;
ચાલો જોવાને ત્યાં જઇએ, દુષ્કિત દૂર પલાય. વૃન્દાવન૦
મળીઆ તેવડે તેવડા, સઘળા સરખો વેષ;
વાદે વાય છે વાંસળી, નાદે મોહ્યા દેવેશ. વૃન્દાવન૦
લોચન તેનાં મંગોરીઆં, જોતાં હરખ ન માય;
વાટે દેવ પળે નહિ, ઢોરા સ્તંભ ત્યાં થાય. વૃન્દાવન૦
લાંબી વેણે વંકીલો, લીલાએ મોરડું અંગ;
નારી દેહડી કાં ન સરજ્યાં, નહિતર રહેતાંજી સંગ. વૃન્દાવન૦
ધન તે નંદ જશોમતી, જેને એહવો છે તંન;
બ્રહ્મા રુદ્ર જાણે નહિ, એવડું એનું પુણ્ય. વૃન્દાવન૦
આપણ સરજ્યાં અભાગીઆં, પૂરી પ્રીત ન થાય;
સ્વેદ મળે છે શ્યામ મને, જઇને કીજે રે વાય. વૃન્દાવન૦
નવ સરજ્યાં વાંસળી રે, અટકત પ્રભુજીના પાણ્ય;
અધર અમૃત રસ ચાખતાં, એ રસ વેદ પુરાણ. વૃન્દાવન૦

લજ્જા લોપી લોકથી, જઇએ જીવન પાસ;
મહીડું માખણ સોંપી, પહોંચે મનની આશ. વૃન્દાવન૦
વેરી વિધાતા વિરાંશીઓ, નયણે નિમિષ્યની ખોડ;
જોતાં જોખમ ઉપજે, એલડી રાઘવ જોડ. વૃન્દાવન૦

વારુ વન માંહે મૃગલાં, આપણા પીયુ સમેત;
નયણે નીરખે નાથને, મુરલીનો રસ લેત. વૃન્દાવન૦

ધન તે ઋષિની કામિની, કોડીલા કૃષ્ણ હાથ;
એ દિન કૃષ્ણ જમાડીઆ, ભાલણ પ્રભુ રઘુનાથ. વૃન્દાવન૦

પદ ૨૨ મું.—રાગ સામેરી.

મોરલી વાય છે વૃન્દાવનમાં શ્રીગોપાળ, મોરલી સાંભળવા જઇએ.

ગૌ તૃણ ચરતી રહી, સાંભળે માંડી કાન;
આકાશે ચાલે નહિ, થંભી રહ્યાં વૈમાન. મોરલી૦

મૃગલાં મીટ માંડી રહ્યાં, વૃક્ષ તણાં ન હાલે પાન;
મોરલી રાગ રંગે સાંભળીને, યોગેશ્વર મૂક્યાં ધ્યાન. મોરલી૦

ગુણી જન લઈ શકે નહિ, અનેક રાગ રંગ તાન;
મોરલી રંભા મેનકા ઉર્વશી, વિધાતાએ મૂક્યાં માન. મોરલી૦

યમુના જળ હાલે નહિ, સૂર્ય રહ્યો સ્થિર સ્થાન;
મોરલી સુણતાં મોહી રહ્યાં, સાંભળી સુંદીર ગાન. મોરલી૦

અંબર તે સુર નારીનાં છૂટે, અતિ વિકલ દેહ;
મોરલીએ મણિધર ફેણા માંડી, ન હાલે ચાલે જેહ. મોરલી૦
મેં તો રહ્યું જાય નહિ, કામ બાણના વાગ્યા પ્રહાર;
મન તો ચોર્યું મહાવજીએ, વિસરિયાં ધન વ્યાપાર. મોરલી૦

નયણે જઇને નિરખીઓ, સાંભળીઓ સુંદીર સાદ;
નટવરજીનું લટકું દેખી, મૂકી કુલ મરજાદ. મોરલી૦
લોક લાજ મેં પરહરી, સોંપ્યુ રે એને શરીર;
મોરલી પરવશ થયો આત્મા, રાખ્યો તે ન રહે ધીર. મોરલી૦

એ મારે હૈડે વસ્યો, રહ્યો દિન ને રાત;
ભાલણ પ્રભુ રઘુનાથજી, અંતર્ગત મળીઓ સાથ. મોરલી૦

દાણલીલા.

પદ ૨૩ મું.

એની વાટે નહિ જઇએ, નંદકુંવર કરે આળ ઘણી;
એને કો વારી ન શકે, શું કીજે મથુરાંનો ધણી.
બાળકથી બળવંત થયો છે, ધેનુક બળ હણી;
એ કેનું કહ્યું ન માને, ઇચ્છાએ ચાલે આપણી.
કાલિન્દ્રી દોહીને વશ કીધો, એણે ઉચાળ્યો ફણી;
ગોવર્ધનગિરિ તોળી રાખ્યો, કર ઉપર આળ કરી.
જે દેખે તે મોહ પામે, એનું રુડું રૂપ ભણી;
લીલા ગતિ કોઇએ નવ જાણે, ભાલણ પ્રભુ રઘુનાથતણી.

પદ ૨૪ મું.

કાંબલી મે'લો કાનજી રે, શું માગો છો નાથ;
મહીંડું મથુરાં માંહે વેંચવું રે, જાય છે સહીઅર સાથ. કાંબ૰
આણી વાટે કોઇ એક આવશે રે, ટોકટ દેશે આળ;
કરશે નામ તે નંદનું રે, સાંભળશે ભૂપાળ. કાંબ૰
જન્મ તમારાથી અતિ ઘણી રે, મોટમ વાધી જેહ;
થોડે કાજે સાંભળણી રે, નિર્ગમશો શું તેહ. કાંબ૰
એવડી આળ ન કીજીએ રે, સુનું નથી આ વંન;
લોક વહેવાર તે રાખવો રે, દોહિલું છે રે દુર્જન. કાંબ૰
કહો તો મેલું માટલી રે, ઠાલી જાઉં ઘેર;
યશોદાજી આગળ કહું રે, જુઓ પુત્રની પેર. કાંબ૰
મોટો મહિમા છે નંદનો રે, તેની રાખું લાજ;
કોડી એક આપું નહિ રે, તે નિશ્ચે જાણજો આજ. કાંબ૰
રાખો સઘળી ગોવાલણી રે, સહુ કને લ્યો દાણ;
અથવા જાવા દ્યો મુને રે, કંસરાયની આણ. કાંબ૰
સાંભળશે તો અહીં આવશે રે, તાત મારો વૃખભાન;
નંદજીની જોડનો જેહ છે રે, વારુ દેશે માન. કાંબ૰

લક્ષણ ચતુરાનાં એ નહિ રે, જે માર્ગ કરતી આળ;
વ્રજપતિ તાત તમારડો રે, તેને લાગશે ગાળ. કાંઅ૦
શાને રાખો છો એકલી રે, હું તે વાલી નહિ નાર;
પરાણે પ્રીત ન ઉપજે રે, મારે માથે છે ભરથાર. કાંઅ૦
મન તો પોતાનું રાખીએ રે, નાલ કરે જમ નીર;
એને નિર્લજ ન કીજીએ રે, સુંદર શ્યામ શરીર. કાંઅ૦
ધણીઆતાંને નવ બોલાવીએ રે, ઠગતો જોઇએ ઠાર;
કુલ મરજાદા તે રાખીએ રે, ભેદ તણો વહેવાર. કાંઅ૦
શીખો સુંદર શ્યામજી રે, ચતુરાઇની રીત;
કામી કો કરે નહિ રે, પંચ દેખતાં પ્રીત. કાંઅ૦
મોહન મળવું તે ભલું રે, જે બેઉનું માને મંન;
કેમ ન માને તે માનું રે, જેનું ચિત્ત ન હોએ ભિન્ન. કાંઅ૦
પ્રેમ તે ઝાલ્યો રહે નહિ રે, નદીતણું જેમ પૂર;
હવાં જાવા દ્યો મુને રે, થાય છે મુને અસૂર. કાંઅ૦
મન તમારું જો હશે રે, તો મહા રાસે ન હોય;
અંતર્જામી એક છે રે, હૈયે વિમાસી જોય. કાંઅ૦
જ્યારે વાશો વાંસળી રે, અતિ અનોપમ નાદ;
સાંભળવાને અમો આવિશું રે, આણી મંન આહ્લાદ. કાંઅ૦
આ ઠેકાણે રહેજો એકલા રે, વૃન્દાવનને કામ;
મને પોતાની કરી જાણજો રે, ભાલણ-પ્રભુ શ્રીરામ. કાંઅ૦

પદ ૨૫ મું.

રાધા કહે સુણો સુંદર વર, તમને કહું હું વાત રે;
આવા રૂડા ચતુર શિરોમણિ, નંદ તમારો તાત રે. રાધા૦
તમો આળ કરો તે દેખે, જાતાં વળતાં લોક રે;
આપણા મનમાં નહિ કાંઇ, આળ ચઢાવે ફોક રે. રાધા૦
મારગમાં ન બોલાવીએ, જો ઘણી હોય પ્રીત રે;
નયનતણા ચાળા જે કરવા, ચતુરતણી નહિ રીત રે. રાધા૦

એક વૃન્દાવન દાણી થયા, બીજું સહુને કરો આળ રે;
એ તો લક્ષણ નહિ કાંઇ રુડાં, સાંભળશે ભૂપાળ રે. રાધા૦
હું તો વહાલા માટે કહું છું, દાઝે મારું મંન રે;
જાણું રખે ભુંડા કહે તમને, સુંદર સાંભળ તંન રે. રાધા૦
આજ જાવા દ્યો મુને, વળી મળીશું એક વાર રે;
હું દાસી છું તમારી, ભાલણ પ્રભુ મુરાર રે. રાધા૦

પદ ૨૬ મું.–રાગ કલ્યાણ.

રાધા કહે હું આગળ થાઉં, તમો સહુ પાછળ આવો; બંસીબટ વાટે પળાણીં૦
શું કરશે કહાનજી મુને, હું વૃખભાન સુતા કહેવાઉં;
દાણ માગવા જો આવે તો, કોટી એક ઉત્તર પાણીં. બંસી૦
ઓશિયાળી કાંઇ નથી એની, બળે તો પાણી નવ પાણીં;
એ ભાગિ હું તો શું બીહું, કંસનાં માળીઆં હેઠળ જાણીં. બંસી૦
મારગ મેલી જો હીંડું તો, સાસરે કેમ સમાણીં;
દહાડી એને દૂધજ પાઉં તો, વણજ હું શું કમાણીં. બંસી૦
જેવો છે તેવો જાણું છું, તમ આગળ અવગુણ ગાણીં;
સુંવાળી થઇ શું બોલું તો, સહીઅર માંહી ઠગાણીં. બંસી૦
સગપણ મારે શું એ સાથે, તમો કહો તેવા સમ ખાણીં;
મીટ તણી મેલાવા માટે, ભાલણ પ્રભુ તણે હાથ વેંચાણીં. બંસી૦

પદ ૨૭ મું.–રાગ પરજીઓ.

સુંદર શ્યામજી રે, એમ ન કરશો આળ;
અમને તો દોહિલું લાગે છે, તમને દે છે ગાળ,
એવડી આળ ન કીજીએ રે. ટેક.
એ હવડાં આવી છે, નંદજીને એ નવ જાણે રે;
રૂપ યૌવન ચતુરાઇનો, ઘણો ગર્વ મન આણે રે. એવડી૦
સુંદીર દૂધ ભાવે તો પીઓ, માહરું માખણ રે દહીં ખાઓ રે;
જાવા દ્યો એને મારા વહાલા, સુખીઆ થાઓ રે. એવડી૦
શું એ ધૂટે મોંહે બોલે છે, તમો રહો છો સાંખી રે;
ભાલણ પ્રભુ રઘુનાથજીને, તે કહાવશે સાંખી રે. એવડી૦

પદ ૨૮ મું.

જાશો કો આણી વાટે, કહાનજી ઉભો છે ઘાટે; દાણ માગે રે. ટેક.

એ તો છે કો મોટો દાણી, ન જાણે દૂધ ને પાણી;
લાવ્યો કાગળ છાપું આણી, હું ભોળી કયમ જાણી. દાણ૦

ચંચળ લક્ષ ચલાવે, દાણ મીસે પાસે આવે;
તહારું મહી મુને ભાવે, કિમ જાઈશ હાવે. દાણ૦

આજ હું એકલી રાખી, માથેથી મટુકી નાંખી;
મારું મહી જોયું ચાખી, કહાને ઉભી રાખી. દાણ૦

હું ગઇ યશોદા પાસ, મહાવે મારી ઢોળી છાશ;
ગોરસનો કીધો નાશ, મનમાં મોટી આશ. દાણ૦

ગોવાળાસું બોલે વાણી, એમ કહે સારંગપાણી;
નિત્ય ભાંજિસ તાજી દહોણી, કોમાં કરતો કાણી. દાણ૦

વિનતિ સુણોને આજે, અમને જાવા દ્યો મહારાજે;
કંસનું છે કુડું રાજે, ભાલણ પ્રભુને નવ છાજે. દાણ૦

પદ ૨૯ મું.–રાગ રામગ્રી.

મુંને શું કહો છો શું કહો છો, સ્વામી શ્રીભગવાન;
વડી વારની વનમાં રાખી, સુંદરી શ્યામળે વાન. મું૦

મહી વેંચવા અસુર થાએ, જાય સહીઅર સાથ;
એકલડી મેં કયમ રહેવાએ, મેલો મારો હાથ. મું૦

નંદ યશોદાને જઇ પૂછો, ન હોએ દહીનું દાણ;
નવી ચાલ કહો કયમ ચાલશે, તમો છો ચતુરસુજાણ. મું૦

આળ માંડી તમે અતિ ઘણી, નહિ સાંખે કોએ;
માથા ઉપર કંસ જાણશે, નવ નવી કયેમ હોએ. મું૦

મારગ દુરીજન લોક દેખશે, કરશે નવો વિચાર;
સાસુ નણંદ ને જેઠાણી, દોહિલો છે ભરતાર. મું૦

આટલા દિન હું અસન જાણતી, હવે થયા છો પ્રૌઢ;
બાળપણું તોએ નવ છોડો, સ્વામી ગરુડારૂઢ.

દૂધ દહીં જો લીધું જોઇએ, વિનય કરીને માંગો;
ભાલણ પ્રભુને પ્રમદ પામી, જન્મ મરણનો ભય ભાંગો. મું૦

પદ ૩૦ મું.—રાગ સામેરી.

વૃન્દાવનની વાટે, હરજી ઉભા છે ઘાટે;
માથે મહીની ગોળી, આવી ગોપિકાની ટોળી.

ઢાળ.

ટોળી આવી ગોપિકાની, મુખ્ય રાધા સુંદરી;
નંદ નંદન હાસ્ય કરતા, જ્યેષ્ટિકા આગળ ધરી.
કમલલોચન કહે વાણી, અબળા તું આવી ભલી;
અવરનું મહી પીધું છે, પણ તું રહી એકલી.
ઘણી થાઇશ ધાવુડી મેં, જાણી તારી ચાતુરી;
આજ પય તારું પીયું તો, પ્રતિજ્ઞા મારી ખરી.
મન તલપે મારું તું, આણે મારગ નવ આવતી;
આદર ને ઉપદેશ દઇને, નવે પંથ ચલાવતી.
દાણ ભાંગે તું મારું, ઘણા દિન થયા હઠ ચડી;
આજ સર્વે જાણશે, જે એકલી આવી પડી.
રસ રાખી પ્રિછવાં તો, સખી કો જાણે નહીં;
મન તો માને માહરું, તુંને જાવા દેઉં સહી.
ચતુર હોય તે એક ચિત્તે, બાંધી મુંઠી એક ભરે;
ભાલણ પ્રભુ રઘુનાથજી, એમ પ્રીત રીતે ઉચ્ચરે.

પદ ૩૧ મું.

નારી નયન નચાવે, અંતર ભય નવ આવે;
મરમે કહે મૃગ નયની, પ્રેમે વદે પિક વયણી.

ઢાળ.

પિક વયણે પ્રેમે વદે, વેગળો રહે ગોવાળીઆ;
કંસ સરખાને દાણ ન આપું, અમો નહિ તે બાળિઆં.
જાણું છું તું જેહ વાંચ્છા, વાત તારી મેં લહી;
વડાઇ શી કરો છો, પોતાની જીભ્યાએ કહી.

ગાય ચારે નંદની, તુંને દાણી કોણે કર્યો;
ચોરીને દહીં દૂધ પીતાં, પરાણે તું ઉછર્યો.
માંગવું તો માનસું રે, ગર્વ ઘેલો આણવો;
અલુઆઇ શી કરો છો, કંસ રાજા જાણવો.
તમો ચતુરાઇ કરો છો સખી, જુવે ત્યાં અતિ ઘણી;
તમારાથી એક વિદ્યા, આજ હું અધિકી ભણી.
બીહાવો તે બીજાને જે, ભોળી હોયે ભામિની;
તું થકી હું અધિક છું રે, કુટિલ વિદ્યા કામિની.
બીહે તે તો બળે આપે, મારે બીક છે કશી;
ભાલણ પ્રભુ રઘુનાથને કહે, પ્રીત રીતે મન વશી.

પદ ૩૨ મું.

હરજી કહે એમ વાણી, જેવી છે તેવી જાણી;
વચન કહું છું છેલ્લું, વિણ લીધે નહિ મેલું.

ઢાળ.

લીધા વિણ મેલું નહિ, બાપ તારો આવશે;
કોણ છે જે બલ કરીને, મુજ આગળ મૂકાવશે.
દૂધ દહીં નવનીત ઉત્તમ, ગોપિકા આપે બહૂ;
આરોગે ગોવાળિયા તે, ગોકુળમાં જાણે સહૂ.
પિયુ તારો શું કરશે, લાગતું લેઉં અહીં;
પાસે પૂછો પ્રેમદાને, આપ્યા વિણ જાએ નહીં.
ઘણા દિન થયા ભાગી જાતી, આજ મુજ મીટે પડી;
સઘળા દિનનું વાળી લેઉં, જત્ન કરતાં જો જડી.
એમ શું મુજ ફોક થાશે, દિવસ પ્રત્યે જે કરું;
આણી વાટે ઉતરો તો, મન આવે તે હરું.
રાવ કરી જઇ કંસ આગળ, શું કરશે તે મુંને;
સહી કરીને જાણ જોજે, જાવા નહિ દઉં તુંને.
સંતોષેસું તમો થોડું, આપી જાઓ રીત્યસું;
ભાલણ પ્રભુ રઘુનાથજી, કહે કાર્ય મહારે પ્રીતસું.

પદ ૩૩ મું.

બીજી સખી કહે લાગો, આપોને ચરણે લાગો;
બાઇ બોલ પ્રભુનો થાપો, થોડું ઘણું કાંઇ આપો.

ઢાળ.

થોડુંસું રસ કરી આપો, નંદકુંવર લાડિકા;
કેટલું એક કહાન પીશે, ભરી મહિ લ્યો વાડિકા.
માતા રીસ નહિ કરે અમો, સાખ દઇને થાપશું;
એમ કરતાં કોપશે તો, અમો બમણું આપશું.
હઠ કરે છે કૃષ્ણજી તો, વચન એનું પાળીએ;
શ્યામ સુંદીર પ્રાણ માંગે, તોહે બોલ ન વાળીએ.
રાધા કહે હું તે નહિ જે, હઠ ચઢે આપું રતી;
સોડ ભલાઇ શી કરો છો, પ્યારી થાવા સતી.
મારા બાપને ઘેર ઘણાં જાચક, આવી પય પીએ સદા;
કરગરીને કૃષ્ણ માગે તો, હું પય આપું સુદા.
બીહે તે તો બળે આપે, મારે બીક છે કશી;
વિનય કરીને પ્રારથે તો, દૂધ દહીં પાઉં હશી.
પ્રીતે કોટિક કામ થાયે, મન જો માને ખરું;
ભાલણ પ્રભુ રઘુનાથસું, એક ચિત્તે અનુસરું.

પદ ૩૪ મું.

ભેદ સખી કહે ભાંગો, યાચક થઇ હરિ માંગો;
તો એ આપશે નારી, હઠે ભરી ભરાણી ભારી.

ઢાળ.

હઠ ભરાણી ભામિનિ એ, આંટી આવી નવ ટળે;
બીજાની ને એહની કહો, વાત સરખી કયમ મળે.
વૃખભાન કુંવરી લાડકી, એ રૂપ યૌવન ભરી;
માન એનું રાખીએ, કૃષ્ણજી માગો કરગરી.

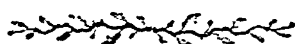
શ્યામ સુંદર હસ્યા ત્યારે, વચન શ્યામાનાં સુણી;
કેશવજીએ કર જોડીઆ, ને પ્રીત વાધી અતિ ઘણી.

આજ્ઞાકારી હું તહારો તું, જ્યમ રાખે ત્યમ રહું;
જાચવાનું શું ગજું, મન માને તે હું કરું.

યાચક જાણો તાહરો, સંદેહ સઘળો મેં હર્યો;
સ્નેહ સાચો જાણજો, અવતાર આણે અવતર્યો.

સ્નેહ જાણી પ્રેમ આણી, પાણીએ પાયું બહ્યું;
મનનું જલ માનુની તે, દૂધથી અધિકું લહ્યું.

એણીપેર થયા એક રસે, ચિત્ત એહુ અનુભવ્યું;
ભાલણ પ્રભુ રઘુનાથસું, જ્યમ રત્ન કુંદનસું મળ્યું.

વલ્લભ ભટ.

અમદાવાદનો ભટ મેવાડો સંવત્ ૧૭૯૦ સને ૧૭૩૪ માં હૈયાત હતો. એ માતાનો ભક્ત, ઘણુંખરું ચુંવાળમાં રહેતો. "વલ્લભ ધોળાકી જે" એવું જે માતાના મંદિરમાં બોલાય છે, તેમાંનો એક એ હતો.

આનંદનો.

ગરબા છંદ.

આજ મને આનંદ, વાધ્યો અતિ ઘણો મા;
ગાવા ગરબા છંદ, બહુચર માતતણો મા.

અળવે આળપંપાળ, અપેક્ષા આણી મા;
છો ઇચ્છા દીન પ્રતિપાલ, દ્યો અમૃત વાણી મા.

સ્વર્ગ મૃત્યુ પાતાળ, વાસ સકળ તારો મા;
બાળ કરી સંભાળ, કર ઝાલો મારો મા.

તોતળા મુખ તન, તો તો તો કહે મા;
અર્ભક માગે અન્ન, નિજ માતા મન લહે મા.
નહિ સવ્ય અપસવ્ય, કહિ કાંઇ જાણું મા;
કળી કહાવા કવ્ય, મન મિથ્યા આણું મા.
કુલજ કુપાત્ર કુશીલ, કર્મ અકર્મ ભર્યો મા;
મૂરખમાં અણમીલ, રસ રટવા વિચર્યો મા.
મૂઢ પ્રમાણે મત્ય, મન મિથ્યા માપી મા;
કોણ લહે ઉતપત્ય, વિશ્વ રહ્યાં વ્યાપી મા.
પ્રાક્રમ પરમ પ્રચંડ, પ્રબળ ન પળ પ્રીછું મા;
પૂરણ પ્રગટ અખંડ, અન્ન થકો ઇચ્છું મા.
અર્ણવ ઓછે પાત્ર, અક્કલે કરી આણું મા;
પામું નહિ પળ માત્ર, મન જાણું નાણું મા.
રસના જુગ્મ હજાર, તે રટતે હાર્યો મા;
ઇશે અંશ લગાર, લૈ મન્મથ માર્યો મા.
માર્કણ્ડેય મુનિ રાય, મુખ માહાત્મ્ય ભાંખ્યું મા;
જયમુનિ ઋષિ જોવાય, ઉર અંતર રાખ્યું મા.
અણગણ ગુણ ગતિ ગોત, ખેલ ખલ ખરો ન્યારો મા;
માત જાગતી જ્યોત, જળહળતો પારો મા.
જશ તૃણવંત ગુણ ગાથ, કહું ઉંડળ ગુંડળ મા;
ભરવા બુદ્ધિ બે હાથ, ઓધામાં ઉંડળ મા.
પાગ નમાવી શીશ, કહું ઘેલું ગાંડું મા;
માતા ન ધરશો રીસ, છે ખોલું ખાંડું મા.
આદિ નિરંજન એક, અલખ અકળ રાણી મા;
તુજથી અવર અનેક, વિપ તરતાં જાણી મા.
શક્તિ સરજી સૃષ્ટ, સેહેજ સ્વભાવ અલપ મા;
ક્વચિત કરુણા દૃષ્ટ, કૃતકૃત્ય કોટિ કલપ મા.
માતંગી ધન મુક્ત, રમવા કીધું મન મા;
જોવા જુક્ત અજુક્ત, રચિયાં ચૌદ ભુવન મા.

નીર ગગન ભૂ તેજ, સહેજ કરી નિર્મ્યાં મા;
મારુત વત જે જે જ, ભાંડે કરી ભર્મ્યાં મા.
તતક્ષણ તનથી દેહ, ત્રણ કરી પેદા મા;
ભવ કૃત કરતા જેહ, સરજે પાળે સદા મા.
પ્રથમ કર્યાં ઉચ્ચાર, વેદ ચારે વાયક મા;
ધર્મ સમસ્ત પ્રકાર, ભૂ ભણવા લાયક મા.
પ્રગટી પંચ મહાભૂત, અવર સર્વ જે કો મા;
શક્તિ સર્વ સંયુક્ત, શક્તિ વિના નહિ કો મા.
મૂળ મહી મંડાણ, મહા માહેશ્વરી મા;
જગ સચરાચર જાણ, જય વિશ્વેશ્વરી મા.
જલ મધ્યે જલશાયી, પોઢ્યા જગજીવન મા;
એઠાં અંતરિક્ષ આઇ, ખોળે રાખી તન મા.
વ્યોમ વિમાનની વાટ, ઠાઠ ઠર્યો આછો મા;
ઘટ ઘટ સરખો ઘાટ, કાચ બન્યો કાચો મા.
અજ રજગુણ અવતાર, આકારે જાણી મા;
નિર્મિત હિત નર નાર, નખ શિખ નારાયણી મા.
પન્નગ ને પશુ પંખી, પૃથક્ પૃથક્ પ્રાણી મા;
જુગ જુગ માંહે ઝાંખ, રૂપે રુદ્રાણી મા.
ચખ ચંચળ ચૈતન્ય, વચ ચાહન ટીકી મા;
જણાવવા જન મંન, મધ્ય માતા કીકી મા.
અન્નચર તૃણચર વાયુ, ચર વારી ઝરતા મા;
ઉદર ઉદર ભરી આયુ, તું ભવની ભરતા મા.
રજો તમો ને સત્ત્વ, ત્રિગુણાત્મક ત્રાતા મા;
ત્રિભુવન તારણ તત્ત્વ, જગતણી જાતા મા.
જ્યાં ત્યમ ત્યાં ત્યમ રૂપ, તેજ ધર્યો સઘળે મા;
કોટી કરી ધ્યાન ધૂપ, કોઇ તુજને ન કળે મા.
મેરુ શિખર મહિમાય, ઘોળા ગઢ પાસે મા;
બાળી બહુચર આગ, આદ્ય વસે વાસે મા.

ન લહે બ્રહ્મા ભેદ, ગુણ ગતિ તાહેરી મા;
વાણી વખાણે વેદ, શી મતિ માહેરી મા.
વિષ્ણુ વિમાસી મન, ધન્ય એમ ઉચ્ચરિયાં મા;
અવર નહીં તુંથી અન્ય, બાળી બહુચરિયાં મા.
માને મન માહેશ, માત મયા કીધે મા;
જાણે સુરપતિ શેષ, સહુ તારે લીધે મા.
સહસ્ર ફણાધર શેષ, શક્તિ સબળ સાધી મા;
નામ ધર્યું નાગેશ, કીર્તિ તો વાધી મા.
મચ્છ કચ્છપ વારાહ, નૃસિંહ વામન થઇ મા;
અવતારો તારાહ, તે તુજ માહાત્મ્ય હઇ મા.
પરશુરામ શ્રીરામ, રામ બળી બળ જે મા;
બુદ્ધ કલંકી નામ, દશ વિધ ધરી દેહે મા.
મધ્ય મથુરાંથી બાળ, ગોકુળ તો પોતું મા;
તેં નાંખી મોહ જાળ, બીજું કોઈ નોતું મા.
કૃષ્ણા કૃષ્ણ અવતાર, કલિ કારણ કીધું મા;
ભક્તિ મુક્તિ દાતાર, થૈ દર્શન દીધું મા.
વ્યંડળ ને વળિ નાર, પુરુષપણે રાખ્યાં મા;
એ અચરજ સંસાર, શ્રુતિ સ્મૃતિએ ભાખ્યાં મા.
જાણી વ્યંડળ કાય, જગમાં અણજુક્તિ મા;
મા મોટે મહિમાય, ઇન્દ્ર કથે ઉક્તિ મા.
મહેરામણ મથી મેર, કીધો રવૈયો સ્થિર મા;
કાઢ્યાં રત્ન એક તેર, વાસુકીનાં નેતર મા.
સુર સંકટ હરનાર, સેવકને સન્મુખ મા;
એવી ગતિ અગમ અપાર, આનંદી નિધિ સુખ મા.
સનકાદિક મુનિ સાથ, સેવે વિવિધ વિધે મા;
આરાધી નવ નાથ, ચોર્યાસી સિદ્ધે મા.
આવી અયોધ્યા ઇશ, નામી શીશ વળ્યા મા;
દશ મસ્તક ભુજ વીશ, છેદી સીત મળ્યા મા.

નૃપ ભીમકની કુમાર, તમ પૂજે પામી મા;
રુક્મિણિ રમણ મુરાર, મન ગમતો સ્વામી મા.
રાખ્યા પાંડુ કુમાર, છાના સ્ત્રી સંગે મા;
સંવત્સર એક બાર, વામ્યા તમ અંગે મા.

ઉંધ્યો તન પ્રદ્યુમ્ન, છૂટે નહિ કેથી મા;
સમરી પૂરી શંખન, ગયો કારા ગૃહથી મા.

વેદ પુરાણ પ્રમાણ, શાસ્ત્ર સકલ સાંખી મા;
શક્તિ સૃષ્ટિ મંડાણ, સર્વ રહ્યાં રાખી મા.

જ્યાં જ્યાં જગતી જોઇ, ત્યાં ત્યાં તું તેવી મા;
સમવિત ભ્રમવિત ખોઇ, કહી ન શકું કહેવી મા.

ભૂત ભવિષ્ય વર્તમાન, ભગવતિ તું ભવની મા;
આદ્ય મધ્ય અવસાન, આકાશે અવની મા.

તિમિર હરણ શશી સૂર, તે તારો ધેરો મા;
અમિ અગ્નિ ભરપૂર, થઇ પોંખો શોખો મા.

પટ્ ઋતુ રસ ખટ માસ, દ્વાદશ પ્રતિબંધે મા;
અંધકાર ઊજાસ, અનુક્રમ અનુસંધે મા.

ધરતી તું ધન્ય ધન્ય, ધ્યાન ધરે ન આવો મા;
પાલણ પ્રજા પરજન્ય, અણુચિંતાવ્યાં આવો મા.

સકલ સમૃદ્ધિ સુખદાઇ, પય દધિ ધૃત માંહીં મા;
સર્વે રસ સરસાઇ, તું વિણ નહિ કાંઇ મા.

સુખ દુઃખ એ સંસાર, તારાં નીપાયાં મા;
બુદ્ધિ બળ ને બળ આહાર, ઘણું ડાહ્યાં વાયાં મા.

ક્ષુધા તૃષા નિદ્રાય, લઘુ જોબન વૃદ્ધા મા;
શાંતિ શૂર સીમાય, તું સઘળે સિદ્ધા મા.

કામ ક્રોધ મોહ લોભ, મદ મત્સર મમતા મા;
તૃષ્ણાથી સ્થિર શોભ, શરમ ધરે શમતા મા.

અર્થ ધર્મ ને કામ, મોક્ષ તું મોહ માયા મા;
તન મનનો વિશ્રા[illegible] અંતર છાયા મા.

ઉદ્દે ઉદ્દારણ અસ્ત, આદ્ય અનાદેની મા;
ભાષા ભૂર સમસ્ત, વાક વિવાદેની મા.
હરખ હાસ્ય ઉપહાસ્ય, કાવ્ય કવિત વિત્ત તું મા;
ભાવ ભેદ નિજ ભાષ્ય, ભક્તિ ચિત્ત તું મા.
ગીત નૃત્ય વાજીંત્ર, તાળ તાન માને મા;
વાણી વિવિધ વિચિત્ર, ગુણ અગણિત ગાને મા.
રતિ રસ વિલસ વિલાસ, આશ સકળ જગની મા;
તમ તન મન મધ્ય વાસ, મોહ માયા અગ્નિ મા.
જાણે અજાણે જગત, એ બાધા જાણે મા;
જીવ સકલે આ સૃષ્ટ, સૌ સરખાં માણે મા.
વિવિધ ભોગ મરજાદ, જગ દાખ્યું ચાખ્યું મા;
ગરથ સુરત નિઃસ્વાદ, પદ પોતે રાખ્યું મા.
જલ સ્થલ શાખા પત્ર, પુષ્પ ફળે ફળતી મા;
પરણ માત્ર એક અંત્ર, રસબસ વિચરતી મા.
નિપટ અટપટી વાત, નામ કહું કોનું મા;
સરજી સાતે ધાત, માત અધિક સોનું મા.
રત્ન મણિક માણેક, નંગ મઢ્યાં મુક્તા મા;
આભા અટળ અધિક, અન્ય ન સંજુક્તા મા.
નીલ પીત આરક્ત, શ્યામ શ્વેત સરખી મા;
ઉભય વ્યક્ત અવ્યક્ત, જગ જોવી નરખી મા.
નાગ જે અષ્ટ કુલ આઠ, હીમાચલ આદે મા;
પવન ગવન ઠઠી ઠાઠ, તુજ રચિતા બાધે મા.
વાપિ કૂપ તળાવ, તું સરિતા સિંધુ મા;
જલ તારણ જે નાવ, તું તારણ બંધુ મા.
વૃક્ષ વન ભાર અઢાર, ભૂ ઉપર ઉભાં મા;
[illegible] કરતાર, કોશ વિધિ કૂભાં મા.
[illegible] અભિધાન, અંશ અંશ ધારી મા;
[illegible] ાટે માન, એ કરણી તારી મા.

વરણ ચાર વિધિ કર્મ, ધર્મ સહિત થાપી મા;
એને બાર અપર્મ, અનુચર વર આપી મા.
વાડવ વહ્નિ નિવાસ, મુખ માતા પોતે મા;
તૃપ્તે તૃપ્તે આશ, માત જગત જોને મા.

લખ ચોર્યાસી જંત, સૌ તારાં કીધાં મા;
આણ્યો અસુરનો અંત, દંડ ભલા દીધા મા.
દુષ્ટ દમ્યા કંઇ વાર, દારુણ દુઃખ દેતાં મા;
દૈત્ય કર્યા સંહાર, ભાગ જગન લેતા મા.

શુદ્ધ કરણ સંસાર, કર ત્રિશૂલ લીધું મા;
ભૂમિતણો શિર ભાર, હરવા મન કીધું મા.
અનુચર બુદ્ધિ ઉદાર, ખળ ખોળી ખાવા મા;
સંત કરણ ભવ પાર, સાદ કરે સહાવા મા.

અધમ ઉદ્ધારણ હાર, આસનથી ઉઠી મા;
રાખણ જગ વ્યવહાર, બુદ્ધિ બાંધી મુંકી મા.
આણી મન આનંદ, મા માંડયાં પગલાં મા;
તેજ કિરણ રવિ ચંદ, ઘો નાનાં ડગલાં મા.

ભર્યાં કદમ એ ચાર, મદમાતી મદઝર મા;
મનમાં કરી વિચાર, તેડાવ્યો અનુચર મા.
કુર્કટ કરી આરોહ, કરુણાકર ચાલી મા;
નખ પંખી મેલ્યોહ, પગ પૃથ્વી હાલી મા.

ઉડીને આકાશ, થઇ અદ્દભુત આવ્યો મા;
અધ ક્ષણમાં એક શ્વાસ, અવની તલ લાવ્યો મા.
પાપી કરણ નિપાત, પૃથ્વી પડમાંહી મા;
ગોઠ્યું મન ગુજરાત, ભીલાં ભડમાંહી મા.

ભોળી ભવાની માય, ભાવ ભલે ભાળે મા;
કીધી ઘણી કૃપાય, ચૂંવાળે આળે મા.
નવ ખંડ ન્યાળી નેટ, નજર નજર પેઠી મા;
ત્રણ ગામ તર ભેટ, ઠેઠ ઠરી બેઠી મા.

ઉદે ઉદ્ધારણ અસ્ત, આદ્ય અનાદેની મા;
ભાષા ભૂર સમસ્ત, વાક વિવાદેની મા.
હરખ હાસ્ય ઉપહાસ્ય, કાવ્ય કવિત વિત્ત તું મા;
ભાવ ભેદ નિજ ભાષ્ય, ભક્તિ ચિત્ત તું મા.
ગીત નૃત્ય વાજીંત્ર, તાળ તાન માને મા;
વાણી વિવિધ વિચિત્ર, ગુણ અગણિત ગાને મા.
રતિ રસ વિલસ વિલાસ, આશ સકળ જગની મા;
તમ તન મન મધ્ય વાસ, મોહ માયા અગ્નિ મા.
જાણે અજાણે જગત, એ બાધા જાણે મા;
જીવ સકલે આ સૃષ્ટ, સૌ સરખાં માણે મા.
વિવિધ ભોગ મરજાદ, જગ દાખ્યું ચાખ્યું મા;
ગરથ સુરત નિઃસ્વાદ, પદ પોતે રાખ્યું મા.
જલ સ્થલ શાખા પત્ર, પુષ્પ ફળે ફળતી મા;
પરણ માત્ર એક અંત્ર, રસબસ વિચરતી મા.
નિપટ અટપટી વાત, નામ કહું કોનું મા;
સરજી સાતે ધાત, માત અધિક સોનું મા.
રત્ન મણિક માણેક, નંગ મઢ્યાં મુક્તા મા;
આભા અટળ અધિક, અન્ય ન સંજુક્તા મા.
નીલ પીત આરક્ત, શ્યામ શ્વેત સરખી મા;
ઉભય વ્યક્ત અવ્યક્ત, જગ જેવી નરખી મા.
નાગ જે અષ્ટ કુલ આઠ, હીમાચલ આદે મા;
પવન ગવન ઠેઠી ઠાઠ, તુજ રચિતા બાધે મા.
વાપિ કૂપ તળાવ, તું સરિતા સિંધુ મા;
જલ તારણ જે નાવ, તું તારણ બંધુ મા.
વૃક્ષ વન ભાર અઢાર, ભૂ ઉપર ઉભાં મા;
કૃત્ય કર્મ કરતાર, કોશ વિધિ કૂભાં મા.
જડ ચૈતન્ય અભિધાન, અંશ અંશ ધારી મા;
માનવી મોટે માન, એ કરણી તારી મા.

વરણ ચાર વિધિ કર્મ, ધર્મ સહિત થાપી મા;
એને બાર અપર્મ, અનુચર વર આપી મા.

વાડવ વહ્નિ નિવાસ, મુખ માતા પોતે મા;
તૃપ્તે તૃપ્તે આશ, માત જગત જોને મા.

લખ ચોર્યાસી જંત, સૌ તારાં કીધાં મા;
આણ્યો અસુરનો અંત, દંડ ભલા દીધા મા.

દુષ્ટ દમ્યા કંઇ વાર, દારુણ દુઃખ દેતાં મા;
દૈત્ય કર્યાં સંહાર, ભાગ જગન લેતા મા.

શુદ્ધ કરણ સંસાર, કર ત્રિશૂલ લીધું મા;
ભૂમિતણે શિર ભાર, હરવા મન કીધું મા.

બહુચર બુદ્ધિ ઉદાર, ખળ ખોળી ખાવા મા;
સંત કરણ ભવ પાર, સાદ કરે સહાવા મા.

અધમ ઉદ્ધારણ હાર, આસનથી ઉઠી મા;
રાખણ જગ વ્યવહાર, બુદ્ધિ બાંધી મુંઠી મા.

આણી મન આનંદ, મા માંડયાં પગલાં મા;
તેજ કિરણ રવિ ચંદ્ર, દ્યો નાનાં ડગલાં મા.

ભર્યાં કદમ એ ચાર, મદમાતી મદઝર મા;
મનમાં કરી વિચાર, તેડાવ્યો અનુચર મા.

કુર્કુટ કરી આરોહ, કરુણાકર ચાલી મા;
નખ પંખી મેલ્યોહ, પગ પૃથ્વી હાલી મા.

ઉડીને આકાશ, થઇ અદ્ભુત આવ્યો મા;
અર્ધ ક્ષણમાં એક શ્વાસ, અવની તલ લાવ્યો મા.

પાપી કરણ નિપાત, પૃથ્વી પડમાંહી મા;
ગોઠ્યું મન ગુજરાત, ભીલાં ભડમાંહી મા.

ભોળી ભવાની માય, ભાવ ભલે ભાળે મા;
કીધી ઘણી કૃપાય, ચૂંવાળે આળે મા.

નવ ખંડ ન્યાળી નેટ, નજર નજર પેઠી મા;
ત્રણ ગામ તર ભેટ, હેઠ ઠરી બેઠી મા.

સેવક શરણાં કાજ, શંખલ પુર શોઢે મા;
ઉઠ્યો એક અવાજ, દેડાણા નેડે મા.

આવ્યાં અશરણ શર્ણ, અતિ આનંદ ભર્યાં મા;
ઉદિત મુદિત રવિ કીર્ણ, દશ દિશ જશ પ્રસર્યાં મા.

સકલ સમય જગ માત, બેઠાં ચિત્ત સ્થિર થઇ મા;
વસુધામાં વિખ્યાત, વાત વાયુ વિધિ ગઇ મા.

જાણે સહુ જગ જોર, જગ જનની જોખે મા;
અધિક ઉઠ્યો સોર, વાસ કરી ગોખે મા.

ચાર ખૂટ ચોખાણ, ચરચા એ ચાલી મા;
જન જન પ્રતિ મુખ વાણ, બહુચર બિરદાળી મા.

ઉદો ઉદો જયકાર, કીધો નવ ખંડે મા;
મંગળ વર્ત્યાં ચાર, ચૌદે બ્રહ્માંડે મા.

ગાજ્યા સાગર સાત, દૂધે મેહ વૂઠ્યો મા;
અધર્મ ધર ઉત્પાત, સૌ કીધાં જુઠા મા.

હરખ્યા સુર નર નાગ, મુખ જોઇ માતાનું મા;
અવિલોકી અનુરાગ, મન મુનિ સરખાનું મા.

નવ ગ્રહ નમવા કાજ, પાગ પડી આવ્યા મા;
ઉપર ઉતારવા કાજ, મણિ મુક્તા લાવ્યા મા.

દશ દિશના દિક્પાળ, દેખી દુઃખ વામ્યા મા;
જન્મ મરણ જંજાળ, મટતાં સુખ પામ્યા મા.

ગુણ ગાંધર્વ જશ ગાન, નૃત્ય કરે રંભા મા;
સુર સ્વર સુણતાં તાન, ગતિ થઇ ગઇ સ્થંભા મા.

ગુણ નિધ ગરબો જેહ, બહુચર મા કેરો મા;
ધારે ધારી દેહ, સફળ ફળે ફેરો મા.

પામે પદારથ પાંચ, શ્રવણે સાંભળતાં મા;
નાવે ઉની આંચ, દાવાદળ બળતાં મા.

શસ્ત્ર ન અડકે અંગ, આદ્ય શક્તિ રાખે મા;
નિત્ય નિત્ય નવલે રંગ, ધર્મ કર્મ પાખે મા.

જળ જે અકળ અથાત, ઉતારે બેડે મા;
ક્ષણ ક્ષણ નિશ દિન પ્રાત, ભવ સંકટ ફેડે મા. ૧૪૦
ભૂત પ્રેત જાંબૂક, વ્યંતર ડાકીણી મા;
નાવે અડી અચૂક, સમરે સાકીણી મા. ૧૪૦
ચરણ ભરણ ગતિ ભંગ, ખંગ પંગ વાળે મા;
ગુંગ મુંગ મુખ અંગ, વ્યાધિ બધી ટાળે મા. ૧૪૦
શેણ વિહીણા નેણ, નેહે નેણાં આપે મા;
પુત્ર વિહીણાં કહેણ, કઇ મેણાં કાપે મા.
કળા કલ્પતરુ ઝાડ, જે જાણે તેને મા;
ભક્ત લડાવે લાડ, પાડ વિના કેને મા.
પ્રગટ પુરુષ પુરુષાતન, તું આપે પળમાં મા;
ઠાલાં ઘેર ઠકરાઇ, દો દળહળ ભળમાં મા.
નિર્ધનને ધન પાત્ર, તું કરતાં શું છે મા;
રોગ દોષ દુઃખ માત્ર, તું હરતાં શું છે મા.
હય ગજ રથ સુખપાલ, આળ વિના અજરે મા;
બિરદે બહુચર બાળ, ન્યાલ કરે નજરે મા.
ધર્મ ધજા ધન ધાન, ન ટળે ધામ થકી મા;
મહિપતિ દે સુખ માન, માના નામ થકી મા.
નર નારી ધરી દેહ, જે હેતે ગાશે મા;
કુમતિ કર્મ કૃત ખેહ, થઇ ઉડી જાશે મા.
ભગવતિ ગીત ચરિત્ર, નિત્ય સુણશે કાને મા;
થઇ કુલ સહિત પવિત્ર, ચઢશે વૈમાને મા
તુંથી નથી જે વસ્ત, તેથી તને તરપું મા;
પૂરણ પ્રગટ પ્રસ્ત, શી ઉપમા અરપું મા.
વારંવાર પ્રણામ, કર જોડી કીજે મા;
નિર્મળ નિશ્ચળ નામ, જનનીનું લીજે મા.
નમો નમો જગ માત, નામ સહસ્ર તારે મા;
માત તાત ને ભ્રાત, તું સર્વે મારે મા.

રાજા તારી રાણી કાઢ બહાર કે, કાંકરીયા પાળ ભરે રે લોલ.
ફરતી ફરે માજીની ફોજ કે, પાવો ઘેરિયો રે લોલ.
લીધું લીધું ચૌટું ચાંપાનેર કે, રાજા ગઢ રોળીયો રે લોલ.
રોળ્યા સુબા ને સરદાર કે, પુત્ર પાટવી રે લોલ.
જોબનવંતી નારીઓ અનેક કે, મુગલો વળગ્યા ફરી રે લોલ.
પાટવી પુત્રની નાર કે, તેને છે દુઃખ ઘણાં રે લોલ.
મારીને કીધા ચકચૂર કે, પાવો ઘેરીઓ રે લોલ.
સુલતાન ચાલ્યો સંઘે છડીદાર કે, પાવે જઇ મળ્યો રે લોલ.
તેને મળ્યું અભય વરદાન કે, નીર ભર્યાં નેત્રમાં રે લોલ.
માજી હું છઉં તમારો દાસ કે, આપો મને આજ્ઞા રે લોલ.
માનાં લોચન દીઠાં વિક્રાળ કે, રાતી આંખડી રે લોલ.
સુલતાન નમાવી માને શિશ કે, પાયે પડી પ્રીતસું રે લોલ.
માજી વાત વિસારો મંન કે, અલ્પ મતિ છે થોડી રે લોલ.
માજી થયાં તેને પ્રસંન કે, માગ તુષ્ટમાન થઈ રે લોલ.
આપું રે તુંને વરદાન કે, પાવાગઢ બેસણા રે લોલ.
માજી થાજો મને પ્રસંન કે, નથી જોતાં રાજ હવે રે લોલ.
માગું ભક્તિ પદારથ વૈરાગ કે, સેવું માનાં ચરણને રે લોલ.
માજીએ મસ્તક મેલ્યો હાથ કે, નિર્ભય કરી થાપિયો રે લોલ.
સાતમી પેઢીએ આપીશ રાજ કે, પાવો આપિયો રે લોલ.
માનો થાજે તું સેવક કે, નિર્ણય થાપિયો રે લોલ.
ઉપમા કાળિકાની કોઇ ગાય કે, શીખે સાંભળે રે લોલ.
ગરબો ગાયે તે વલ્લભ કે, સેવક માનો સહી રે લોલ.
માજી આપજો અવિચલ વાણ કે, બુદ્ધિ છે થોડી રે લોલ.

આરાસુરનો ગરબો.

[મા]જી તું આરાસુરની રાય રે, આઇ અંબિકા રે મા. ટેક.
[આ]રાસુરમાં બિરાજતી રે મા, સેવકને શિર છાજતી રે મા;
આસને બેઠી ગાજતી રે મા, માજી તુંને દીઠે મહા સુખ થાય રે. આઇ૦

મંડપની રચના ઘણી રે મા, હિરા રત્ન જડયાં મણિ રે મા;
શોભે શ્રીસુરના ધણી રે મા, માજી તુંને દીઠે પાતિક જાય રે. આ૦

પૂજા કરે મધ્યને સમે રે મા, કામ લોભ મોહને દમે રે મા;
અંબાને મન તે ગમે રે મા, માજી દીઠે મન લોભાય રે. આ૦

ગંગોદક નિર્મલ ભરી રે મા, કરે પખાલ જુગતે કરી રે મા;
દૂર થકી નાશે અરિ રે મા, માજી તું કરુણા કર કીરતાર રે. આ૦

ચંદન પુષ્પ ચડાવતા રે મા, મન માજીનું લડાવતા રે મા;
અબીલ ગુલાલો ઉડાવતા રે મા, તેનો સફલ થાય અવતાર રે. આ૦

જાઇ જુઇ ને માલતી રે મા, કિંકરીઓ થઇ આલતી રે મા;
શેરા કરી કંઠે ઘાલતી રે મા, માજી તું નિર્ભય પદ દાતાર રે. આ૦

બહુ જન પાળે અવતાર રે મા, મેવા બહુ વિધ લાવતા રે મા;
માજી માને ધરાવતા રે મા, માજી તેને ભવ સાગરથી તાર રે. આ૦

ધૂપ દીપ નૈવેદ્ય કર્યા રે મા, નર નારી મોહે ભર્યા રે મા;
પાન પત્ર મધ્યે ધર્યા રે મા, માજી તેને નવનિદ્ધિ ઘણી આપ રે. આ૦

ઘટા વજાડી કરે આરતિ રે મા, નર નારી મન ધારતી રે મા;
તન મન ધન સહુ વારતી રે મા, તેનાં દુઃખ દારિદ્રય બધાં કાપ રે. આ૦

સન્મુખ રહી શિશ નામતા રે મા, કોટી જનમ દુઃખ વામતા રે મા;
પૂરણ પદવી પામતાં રે મા, માજી મને પોતાનો કરી થાપ રે. આ૦

હવન વેળા સહુ આવીને રે મા, સહ પરિવારે સરજાવીને રે મા;
પૂજાપો બહુ લાવીને રે મા, માજી ત્યાં બ્રાહ્મણ કરતા જાપ રે. આ૦

કરે હવન જન જાપથી રે મા, ટળે તનના તાપથી રે મા;
અંબા મા આપો આપથી રે મા, માજી તે જુગ સચરાચર જાણ રે. આ૦

પૂજા સર્વે સમર્પતા રે મા, શ્રીફળ વાટડીઓ અર્પતા રે મા;
બ્રહ્મભોજન કરી તર્પતા રે મા, માજી તે વેદ પુરાણે પ્રમાણ રે. આ૦

પ્રદક્ષિણા જાદને કરે રે મા, અંબા મા મનમાં ધરે રે મા;
નવનિદ્ધિ તેને દ્વારે રહે રે મા, માજી તું મૂળ મહિમા મંડાણ રે. આ૦

પંચતીરથી કરવા પળ્યાં રે મા, કોટિક કર્મ કૂડાં બળ્યાં રે મા;
રાજન સહું સરવે વળ્યા રે મા, માજી તું નિર્મળ પદ નિરવાણ રે. આ૦

ગણપતિને શિશ નામશે રે મા, જન્મ મરણ ભય વામશે રે મા;
તે ચાર પદારથ પામશે રે મા, માજી તેને આપે પુત્ર ધન નાર રે. આ૦
શિવ સન્મુખ બેસે સહી રે મા, મોહ માયા મમતા વહી રે મા;
અલખ નિરંજન એ કહી રે મા, માજી તારા સેવકને ઓદ્ધાર રે. આ૦
ચાચર પૂજા કીજીએ રે મા, મન વાંચ્છિત ફળ લીજીએ રે મા;
અમૃત રસ એ પીજીએ રે મા, માજી તેં કર્યું સફલ દેદાર રે. આ૦
આદ્ય સ્થાનકે વાસો વસ્યાં રે મા, દયા દીલમાં આણી ધસ્યાં રે મા;
આયુદ્ધ અંગે ધર્યાં હર્યાં રે મા, માજી તમે ઉતારો ભવ પાર રે. આ૦
વારાહી દિન વાળીએ રે મા, પાય તે સફળ પ્રજાળીએ રે મા;
જો જો આંખ રસાળીએ રે મા, માજી તમે સહુની રાખો લાજ રે. આ૦
ભૂતલ રહે સહુ એ થકે રે મા, જો નમણ ચઢાવે મુસ્તકે રે મા;
શાખ વખાણે પુસ્તકે રે મા, માજી તેને અંતે સ્વર્ગ વિમાન રે. આ૦
ઉલટ મન સહુને થયાં રે મા, ત્રણ તાપ તનના ગયા રે મા;
અડસઠ તીરથ અહીં કહ્યાં રે મા, માજી તું સાચું સત્વ દયા દાન રે. આ૦
ચાચર પૂજીને આવતાં રે મા, આજ્ઞા માજીની લાવતાં રે મા;
વાવ્ય સન્મુખ પલાવતા રે મા, માજી ત્યાં પૂજન તારું થાય રે. આ૦
ભૈરવ પાયે લાગીએ રે મા, આળસ તજીને જાગીએ રે મા;
મન માન્યું જઇ માંગીએ રે મા, માજી એવા ભૈરવ બાળે વેશ રે. આ૦
માર્કણ્ડેય કહે મુખથકી રે મા, અનેક સ્વરૂપ તે એકથી રે મા;
અંબા મા બીજી નથી રે મા, માજી તારો પાર ન પામે શેષ રે. આ૦
સિદ્ધ સવાઇ સહુથી વડી રે મા, ધ્યાન ધરીને હૃદે ધડી રે મા;
લાણું એક રહો ઉભાં અડી રે મા, માજી સિદ્ધ શુભ કરે ઉપદેશ રે. આ૦
આદ્ય શક્તિ એક છે રે મા, વાવ્ય તણી વિવેક છે રે મા,
વન તરુવર અનેક છે રે મા, માજી ભૂતળ ન લે તારો ભેદ રે. આ૦
આનંદ ઉરે ધર્યો અંગમાં રે મા, ચાલો જઇએ સહુ સંગમાં રે મા;
મન રાખો જી સુચંગમાં રે મા, માજી તેનું થાય શુદ્ધ શરીર રે. આ૦
માન સરોવરે એ લહું રે મા, ઇંદ્ર અમર આવે સહુ રે મા;
ઉર્વશી ગાન કરે બહુ રે મા, માજી તેનું નિર્મળ દીસે નીર રે. આ૦

શોભા તેમાં સરોવર કને રે મા, નહાશે પોતે એક મને રે મા:
શિવ સહિત ચતુરો નમે રે મા, માજી એવું માન સરોવર નીર રે. આ૦
વાજાં તે વાજે છંદમાં રે મા, મીઠાં મહા મન મંદમાં રે મા;
જીવ રહે છે આનંદમાં રે મા, હાંરે તમે દઢતા રાખો ધીર રે. આ૦
નર નારી બંધ જાઇને રે મા, આપો આપ ગમાઇને રે મા;
સેવો તે આદ્ય અજાઇને રે મા, માજી તમે પૂરો મનની આશ રે. આ૦
ગાજતે વાજતે આવિયા રે મા, શોભા સકલ સજાવિયાં રે મા;
માજીને મન ભાવિયાં રે મા, માજી સહુ કરતાં હાસ્ય વિલાસ રે. આ૦
દેવીએ દૈત્યને બહુ હણ્યા રે મા, માર્યો મહિપ તે નહિ મણા રે મા;
અમર ઉદો મુખથી ભણ્યા રે મા, માજી જાય કાલ ઉડ્યો આકાશ રે. આ૦
સકળ તીરથ અહીં વાસીએ રે મા, ભમવું નવ પડે કાશિએ રે મા;
ન રહો સહુ મન રાશિએ રે મા, માજી તારો વાસો છે સર્વ અક્ષય રે. આ૦
રાખો મન નિર્મળ મતિ રે મા, સેવ્યા ત્રિભુવનના પતિ રે મા;
જો હોય કર્મ તણી રતિ રે મા, સાચી સેવો અંબા શક્તિ રે. આ૦
અંબા અંબા જે રટે રે મા, પ્રાયશ્ચિત્ત પૂર્વતણાં ઘટે રે મા;
માજીને નિત્યે રટે રે મા, એ છે સકલ કલા બધ્ય શક્ત રે. આ૦
ગરબો ગાશે માનવી રે મા, સહેજે નહાશે જાહ્નવી રે મા;
દમે નહિ કોઇ દાનવી રે મા, તરે નર નારી આરક્ત રે. આ૦
શિખે સુણે ને સાંભળે રે મા, ભવસિંધુ ફેરો ટળે રે મા;
અંબા મા પોતે મળે રે મા, માજી તમે વલ્લભ દેજો ભક્ત રે. આ૦

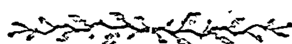
અંબાજીના શણગારનો ગરબો.

અંબા માતા રે વિનવું, લંબોદર લાગું પાય;
વાણી આપો રે મા માયા કરી, તેમ અક્ષર આપો માય.
સરસ્વતી ગુણ પતિ રે મા સ્તવન કરું, જેના ગુણ ગાયા નવ જાય;
નયણે નિરખું રે મા માતાને, ધન્ય ધન્ય આરાસુરી માય.
શિશે શોભે રે મા રાખડી રે, માને શ્રવણે ઝબુકે ઝાલ;
માજી રૂપ સોહામણાં રે મા, જેની જ્યોત્ય પડે બહુ ગાલ.

શ્વામ ત્રિવેણી રે મા ચોટલો, માંહી જડિત્ર ગોફણો સાર;
ગોફણે ફરતી રે મા ઘુઘરી, જેનો સુંદર ઘાટ અપાર.
નીલવટ સોહે રે મા ચાંદલો, ને કુમકુમ કેશર આડ;
આડ અનોપમ રે મા શોભતી, મા વિધવિધ લડાવે લાડ.
વેણુ સમારે રે મા આપસું, ને સેંથે ભર્યો સિંદોર;
નયણે કાજલ રે મા સારીયાં, અણીઆળે નાકે મોર.
ચોકે બાંધી રે મા ચુંદડી, માંહી કસએ બંધ દિસે તોર;
કુમકુમ કેશર રે મા કસ્તુરી, માંહી ચુવા ચંદનનું જોર.
દાડમ કળીઓ રે મા દંત છે, ને મુખ ચાવ્યાં તંબોળ;
મુખથી બોલે રે મા મરકલડે, ને નૌતમ કરે કલોલ.
કોટે સોહે રે મા કટેશરી, માંહી મોતી કીડીયાં જેહ;
ચાંદલો સોહે રે મા સોનાતણો, માંહે તનમનિયાં તેહ.
હારલો લહેકે રે મા જડાવનો, માજી કરે તે ઝુમણું જ્યોત;
માળા લહેકે રે મા મુકતાફળની, માદળીએ ઉદ્યોત.
ઉપર સોહે રે મા ઉતરી, માંહી દુગદુગી ભાત્ય અપાર;
કંઠે નૌતમ રે મા કાંઠલો, માંહી રહે પુષ્પના હાર.
ભુંડી રુડી રે મા શોભતી, માંહી કાંકણી તેને સંગ;
બાંહે બાજુબંધ રે મા બેરખા, આભૂષણ ધરીઆં અંગ.
ખટપટ ખળકે રે મા મેખલા, માંહી ઘુઘરીનો ઘમકાર;
વાજાં વાજે રે મા રણઝણે, માંહી જંત્ર તણા તણકાર.
ચરણા ચોળી રે મા ચુંદડી, માંહી કમખો લીલી ભાત;
વસ્ત્ર અનોપમ રે મા પહેરિયાં, તે સર્વે જુજવી ભાત.
વેઢ વીંટીઓ રે મા આંગળીએ, ને નૌતમ દીસે અંગ;
અંગની આંગળીઓ રે મા આપસું, ને દર્પણ દીસે સંગ.
કાંબી કડલાં રે મા શોભતાં, ને ઝાંઝર નેપૂર સાર;
અણુવટ ઠમકે મા અંગુઠે, ને વિંછીઆનો ઝણકાર.
શણગાર પેર્યા રે મા શોભતા, તેનાં શાં કરૂ વખાણ;
તળીયાં રાતાં રે મા પગતણાં, જાણે ઉગ્યો ભમર ભાણ.

સુરી નર મુનિવર રે મા મોહી રહ્યા, ને મોહ્યા મોટા ભૂપ;
મોહ્યા મોહ્યા રે મા દેવતા, મા જોતાં તારું રૂપ.
ચોસઠ બેનું રે મા આવિયો, ને માંડયો નૌતમ રાસ;
હરખ ધરીને રે મા હમચી, ખુંદે તાળીઓ વાગે ત્રાસ.
હરતાં ફરતાં રે મા ફુદડી, ને છંદે ગરબો ગાય;
શોભા શી કહું રે મા તમતણી, તે કળી કોઇથી નવ જાય.
ગરબે ફરતાં રે મા જાળિયાં, તેના દીપક જ્યોત અપાર;
કમલ દીપક રે મા કોડિયાં, તેની શોભાતણો નહીં પાર.
પાર નવ આવે રે મા તમતણો, તેના ગુણ ગાય છે ઇશ;
આવ્યા આવ્યા રે મા કાશી થઇ, ઇન્દ્રાદિક સુર તેત્રીસ.
બ્રહ્મા આવ્યા રે મા હંસ ચઢી, ને વૃષભ ચઢી મહાદેવ;
વિષ્ણુ આવ્યા રે મા ગરુડે ચઢી, જેની દેવ કરે છે સેવ.
નાચે નાચે રે મા ઉર્વશી, ને કરે અપ્સરા ગાન;
ગાન ગાવે રે મા નૃત્ય કરે, ત્યાં નાટક થેઇ થેઇ તાન.
જય જય વાણી રે મા સહુ વદે, ત્યાં પુષ્પની વૃષ્ટિ થાય;
હશી રમીને રે મા રાસમાં, તે સ્થાનિક બેઠાં માય.
ભોજન કીધાં રે મન ભાવતાં, પકવાન્ન દૂધ છે પાસ;
ઝારી ભરી રે મા ગંગાજલી, ને મન માન્યા મુખવાસ.
કર જોડીને રે મા વિનવે, વલ્લભ તારો દાસ;
સંકટ ટાળો રે મા સેવકનાં, મા તમે મનની પૂરો આશ.

દ્વારકો.

સંવત ૧૮૮૦ સને ૧૭૪૪ માં હયાત હતો. તે ઘણું ખરું ડાકેરમાં રહેતો, પણ એનું મૂળ વતન ચરોતરમાંનું ભાલેજ છે.

શણગાર.

પદ ૧ લું.-રાગ ગરબી.

આજ મારે આંગણિયે પેલો, નંદનો કુંવર બેઠો જો;
હું ગઇતી જમુના જળ ભરવા, છાનો ઘરમાં પેઠો જો.
ઘરમાં પેશી એવું કીધું,, માંકડલાં બોલાવ્યાં જો;
મહિ કાઢી મ્હોં આગળ મેલ્યાં, ખાવા સારુ આવ્યાં જો.
ઓચિંતી મહિયારી આવી, હરિની બાવડી ઝાલી જો;
મોંઢા ઉપર ગોરસ લોહ્યું, ઓચંબા લઇ ચાલી જો.
સાંભળજે તું જશોદા રાણી, તારો કુંવર લાવી જો;
બાળક તારો બહુ મસ્તાનો, ટેવ શી પાડી આવી જો.
કહે જશોદા જૂઠા બોલી, જીભ કરો કાંઇ થોડી જો;
મારો કુંવર કાંઇ ન જાણે, બેઠો બેઉ કર જોડી જો.
બાળ જુવે તો પોતા કેરું, જોઇને લજ્જા પામી જો;
સહુ ગોપીનાં માન ઉતાર્યાં, એવો અંતર્યામી જો.
એની અકલને કોઇ ન પહોંચે, ગતિ એની બહુ ન્યારી જો;
દ્વારકાના સ્વામી સંગે, અબળા રહી છે હારી જો.

પદ ૨ જું.-રાગ ગરબી.

આદ્ય અંતની પ્રીત છે મારે, કદિયે બોલે ન આવોજી;
અબળાનો અપરાધ ન જોઇએ, પ્રેમે કરીને બોલાવો. પાલવ વળગ્યાંજી.

પ્રથમ પહેલું અમૃત પાઇને, ઝેર હવે શીદ પાવોજી;
જળ વિના જેવું મીન વછોડયું, એમ શીદ તલસાવો. પાલવ૦
ભાત ભાતનાં ફળ અમૂલ્યક, હંસ હશે તે ચરશેજી;
મીઠા જળનું માછલડું તે, ખારે જલ કેમ ઠરશે. પાલવ૦
શમસ્યામાં સૌ સમજી લેજો, ઝાઝું તે શું કહીએ જી;
દાસ દ્વારકાના સામું નિહાળો, આવા કઠણ ન થઇએ. પાલવ૦

પદ ૩ જું.—રાગ વસંત.

વસંત ઋતુમાં આનંદ મારા વહાલા, ઘેર ઘેર ઓચ્છવ થાય;
જે ઘર આનંદ ઓચ્છવ ના થાએ, તે ઘર મૂઢ કહેવાય. વસંત૦
તાલ પખાજ બાજે બાંસુરી, વાજાં લેઇ લેઇ જાય;
અબીલ ગુલાલ અગર કસ્તુરી, કેસર રંગ ઘોળાય. વસંત૦
પ્રેમે ગાયે સાંભળશે જે કોઇ, સેજે વૈકુંઠ જાય;
દાસ દ્વારકાનો સ્વામી સાચવીએ, મારા હ્રદયામાં સમાય. વસંત૦

પદ ૪ થું.—રાગ કાફીની હોરી.

છાંટે છે પીચકારી રે, રંગ બીનો રંગીલો, છાંટે છે. ટેક.
જુમનાંની તીરે તે હળધર વીરે, ખેલ મચ્યો અતિ ભારી રે. રંગ૦
બીની શી ચોળી ને, હરિ રમે હોળી, કેસર ગાગર શિર ઢોળી રે. રંગ૦
કુમકુમ કેશર ઘોળ્યાં ને રોળ્યાં, કસ્તુરી રંગ રેલો રે. રંગ૦
સ્વામી દ્વારકાનો સખીઓમાં શોભે, કુંજ તણો બીહારી રે. રંગ૦

પદ ૫ મું.—થાળ.

સાંભળ તું સજની રે, મનુહાર શી કરીએ;
સુખલડી તો સારી રે, મોહો આગળ ધરીએ.
જલેબી પેંડા રે, મીઠા માલપુઆ;
શીરો ને પૂરી રે, તેના સ્વાદ જુજવા.
ખાજાં ને ઘેબર રે, સુંદર શાક તળ્યાં;
ચાખીને જુઓ રે, પકવાંન લાગે ગળ્યાં.
કારેલાં કડવાં રે, રુડી રસ પોળી;
હરિ હેતે જમાડું રે, ઘીમાં ઝબકોળી.

અળવી ને સૂરણ રે, મેથીની ભાજી;
કઢી ને ફૂરજ રે, તરત કરી તાજી.
રાઇનાં અથાણાં રે, ગંગા જળ ઝારી;
પ્રેમી જન કહે છે રે, એ છે બહુ સારી.
અલબેલાજીની રે, આરતિ ઉતારી;
દ્વારકો કહે છે રે, જોતાં જાઉં બલિહારી.

ઉપદેશનાં પદ.

પદ ૬ ઠું.—રાગ વેરાડી.

જીવ તારી શી ગતિ થાશે રે, માયામાં ગોથાં ખાશે રે;
ચતુરાઇ ચુલે પડી રે, હરિને ભજ્યા નહીં ઘડી રે.
આવીને તેં શો લાભ લીધો રે, ખોટનો વેપાર કીધો રે;
હરિની તો સેવા ન જાણી રે, પાપની પીલી ઘાણી રે.
માયામાં મુવો રળીને રે, બેઠો કંકોડી દળીને રે;
વિષયમાં ઘણો જ મહાલ્યો રે, અવળે મારગ ચાલ્યો રે.
પર નારી દેખીને મોહ્યો રે, તપાસી તેં ભેદ ન જોયો રે:
ઉંચાં મંદિર ને મેડી રે, વેપારની ચાલે છે પેઢી રે.
લાખે તો લેખાં કરતો રે, હૃદે રામ નામ ન ધરતો રે;
સાધુનો તેં સંગ ન કીધો રે, આવ્યાને ન આદર દીધો રે.
લાંબી સોડ ઘાલી પોઢ્યો રે, આવ્યો એવો ગયો જ દોડયો રે;
દ્વારકો કહે છે તમને રે, જિતો તમે આવતા જન્મને રે.

પદ ૭ મું.—ચોપાઇ.

તું કાં ભૂલ્યો સમજુ થઇ, મૂઢ મતિ મનિ તારી થઇ;
લક્ષ ચોર્યાશી ફેરા ફર્યો, કેમ નામ હરિનું વિસર્યો.
જ્યારે હતો તું ઉદરમાંહી, પરિબ્રહ્મ તેં પોકાર્યા ત્યાંહી;
તિહાં હરિતણું સ્મરણ કીધ, તે શ્યામળીએ ચિત્તમાં લીધ.
પુરે માસે આવ્યો બહાર, વિસરી ગયા તને મોરાર;
ઉદરનાં દુઃખ અળગાં કર્યાં, પછે સુખ સંસારી ધર્યાં.
માત પિતાને વહાલું બાળ, રમવા જાય કરે બહુ આળ;
વઢવાડો તો લાવે ઘણી, નિશાળેથી ઉતર્યો ભણી.

એટલે આવ્યું વેવિશાળ, પરણ્યો વર્ષ થયાં જ્યાં બાર;
સોળે વરસે આવી સાન, વીસે વરસે વળિયાં વાન.
નારી સાથે માન્યું મંન, રળવાને તું લાગ્યો ધંન;
વરણાગીમાં વાંકો ફરે, નવાં નવાં બહુ પ્રાક્રમ કરે.
ડાહ્યો ડહાપણ સમજૂદાર, બાંધ્યા ઘરના માથે ભાર;
વેપાર વણજ કરિયા બહૂ, લાગ્યું છે ઓળખવા સહૂ.
ત્રીશ થયાં ચાળીશની ઝામ, તોય નથી ભજતો શ્રીરામ;
ધંધામાં નવરો નવ થયો, અવસર બાધો એળે ગયો.
પચ્ચાશે તો આવ્યાં પળિયાં, મોનાં ડાચાં સર્વે મળિયાં;
ફૂલી જેમ કરમાયે ફૂલ, થયું છે તન તો તેની તૂલ.
સાઠે વર્ષે નાઠી સાન, કાંઇ થયા છે બહેરા કાન;
ઘરને લોક સર્વે કહ્યું, ડોસાનું તો ડહાપણ ગયું.
સીતેર વરસ વીત્યાં સહી, ગતિ બોલવાની નવ રહી;
તોય ઉદરમાં જોઇએ અન્ન, માયામાં લલચાયું મંન.
લેખું લેશે રાજા ધર્મ, કહે અલ્યા શાં કીધાં કર્મ;
મરણતણી છે માથે ખોડ, માટે પ્રીત પ્રભુથી જોડ.
સંભારે તે સુખમાં રહે, સાધુ જન શિખામણ કહે;
પાણી પહેલી બાંધી પાળ, દ્વારકા તું તારું સંભાળ.

પદ ૮ મું.–રુચિરા છંદ.

ચેતી લે ચેત્યાનો અવસર, ફરી ફરી ક્યાં મળશે રે;
જોબન જાતાં વાર ન લાગે, જરા આવીને ઢળશે રે.
ઢળશે ત્યારે નહિ રહે ધારણ, થરથર કાયા ધ્રુજે રે;
માયાની અંધારી નાંખી, તેમાં કાંઇ નવ સૂઝે રે.
સૂઝે ક્યાંથી સમજણ નથી, કુટુંબ કબીલે વાહ્યો રે;
અવળે સવળે બંધે બાંધ્યો, હાથેસું બંધાયો રે.
કહો ભાઇઓ એને શું કહીએ, મૂરખ મન નવ આણે રે;
દુર્મતિ આગળ કાંઇ ન સૂઝે, આપે આપ વખાણે રે.
મોહે ભરિયો મત્સર ભરિયો, અજ્ઞાને અંજાયો રે;
નારી સાથે નેહ ઘણો ને, ઘણા ઘણાને ધાયો રે.

ધાયો ત્યાં તો ધૂળ મળ્યું ને, ગાંઠે ન મળે કોડી રે;
ઠાલા હાથે ઠાલાં જાવું, શીદ મરે છે દોડી રે.
સંસારી સુખ જોવા માત્ર, અંતે સઘળું ખોટું રે;
આગળ અવસર એવો આવે, દારુણ દુઃખ છે મોટું રે.
ખોટામાંથી ખરું કરી લે, તે તું બાંધને તાણી રે;
સાધુ જનની સેવા સજને, ભજને શાર્ઙ્ગપાણી રે.
એ શિખામણ માન્યા સરખી, માની લેજો કોઇ રે;
આવ્યા છો તો લાભ કમાવા, જાશો મુડી ખોઇ રે.
ખોઇને જાશો ખત્તા ખાશો, કેમ કહ્યું નથી કરતા રે;
અન્ન માટે આથડતા હીંડો, પેટ પાપથી ભરતા રે.
પર નિંદા ખાડો છે પૂરો, કેમ પડે છે જાણી રે;
જાણીને તેં બાંધ્યું તાણી, જૂઠી વાત વખાણી રે.
એક ઘડી એકાંતે બેસી, હરિનું નામ ન લીધું રે;
અમરિતનો રસ અળગો મૂકી, ઝેર હળાહળ પીધું રે.
પીતાં પૂરણ તું ન ધરાયો, જોયું નહિ વિચારી રે;
કહે દ્વારકો રામ ભજી લ્યો, નહિ તો જાશો હારી રે.
સંવત અઢારસેં પૂરામાં, કારતક સુદિ દશમી રે;
શિખામણ સુણી હરિજન હરખે, વિમુખ જીવને વશમી રે.

પ્રીતમદાસ.

ચરોતરના સંધેસર ગામનો ભાટ–સંવત્ ૧૮૩૮–ઇ૦ સ૦ ૧૭૮૨ માં હયાત હતો.

કૃષ્ણ જન્મની વધાઇ.

પદ ૧ લું.–રાગ ધોળની દેશી.

શ્રીનંદજીનાં ભાગ્ય તણો નહિ પાર રે, જેને ઘેર ઇશ્વરનો અવતાર રે;
જપ તપ જોગ જગન વ્રત દાન રે, સાધન મુક્તિ સમરણ ધ્યાન રે.
તેનું ફળ કમળનયન સુત કૃષ્ણ રે, જેને જોઇ જગત થાયે પ્રસંન રે;
જેના રોમ કૂપ વિષે બ્રહ્માંડ રે, જે અવિનાશી અકળ અખંડ રે.
તેને જસોદાજી કરાવે પય પાન રે, જેનું શિવ બ્રહ્મા ધરે છે ધ્યાન રે;
પોઢાડે પારણે પૂરણ પ્રીતે રે, કરે શિશુ લીલા નૌતમ નિત્યે રે.
ત્રિભુવન મોહન મંગલકારી રે, અંગ અંગ રતિવર કોટિક વારી રે;
વ્રજ વધુ વેગે વધાવાને આવે રે, બહુ પેરે પૂજા સામગ્રી લાવે રે.
કર ધર્યા કંચન કેરા થાળ રે, શ્રીફળ ફોફળ અક્ષત માળ રે;
મળી મળી માનુની મંગળ ગાય રે, ઉલટ આનંદ અંગ ન માય રે.
તરિયાં તોરણ બારે બંધાવે રે, મણિ મુક્તાના ચોક પૂરાવે રે;
આંગણે કદલીના સ્થંભ રોપાવે રે, શેરીએ સઘળે સુગંધ સીંચાવે રે.
ઘેર ઘેર આનંદ ઉત્સવ થાય રે, થેઇ થેઇ ગ્વાલ નાચે ને ગાય રે;
વ્રજ રહ્યું સુવર્ણ ફૂલે ફૂલી રે, શોભા જોઇ સુરપતિ ગયો ભૂલી રે.
આઠે પહોર અમૃત મેહ વરસે રે, હીરા મણિ હેમના ડુંગર દરસે રે;
સૂરજ પુત્રીને પ્રેમ અપાર રે, ભુજમાંહી કરશે રંગ વિહાર રે.
હરખ્યાં ગૌ ગોપી ગીરિરાજ રે, હરખ્યા સુર નર સકલ સમાજ રે;
હરખ્યાં પશુ પક્ષી મૃગ મીન રે, હરખ્યા હરિ જન પરમ પ્રવીણ રે.

હરખ્યું વૃંદાવન વૃક્ષ વેલી રે, દશ દિશ આનંદ રંગની રેલી રે;
નિજ જન તનના તાપ નિવાર્યા રે, દુષ્ટ દળી ભૂમિ ભાર ઉતાર્યા રે.

પ્રભુજીએ પ્રથમ પૂતના મારી રે, ગઇ સુર લોક પાછી ન પધારી રે;
શકટાસુર તૃણાવર્તને તાર્યો રે, ધેનુક વત્સાસુર પ્રલંબ સંહાર્યો રે.

અઘાસુર બકાસુર ને કેશી રે, વૃષભાસુર વ્યોમાસુર દ્વેશી રે;
એવા અસુરતણો અંત આણ્યો રે, શંખચૂડ કેશ ગૃહીને તાણ્યો રે.

કાલિનાગ કાલિન્દીથી કાઢયો રે, વ્રજનાં જનને આનંદ પમાડયો રે;
ગોપીવરે ગોવર્દ્ધન કર ધાર્યો રે, એ પેરે ઇન્દ્રનો ગર્વ ઉતાર્યો રે.

વહાલોજી તો વનમાં વાછરુ ચારે રે, ગુંજ માલા મોરપીંછ શિર ધારે રે;
દ્રુમ ચઢી પક્ષીની ભાષા બોલે રે, ડરે નહિ ડાળી ગૃહીને ડોલે રે.

મુરલિમાં સુરભિનું નામ લઇ બોલાવે રે, તત્ક્ષણ તે ત્યાં દોડીને આવે રે;
એમ ક્રીડા કરે બહારે વંન રે, સંગે સૌ ગોપ કેરા તંન રે.

જે હરિ નિગમે વર્ણ્યો ન જાય રે, તે પ્રભુ એઠું આહીરડાંનું ખાય રે;
વિરંચિએ વત્સ હરીને લીધાં રે, તેણી વારે તત્ક્ષણ તેવાં કીધાંરે રે.

અદ્દ્ભુત લીલા અજને દેખાડી રે, કૃપા કરી અનુભવ આંખ ઉઘાડી રે;
ત્રિભુવનપતિ ધરે જ્યાં પાય રે, ધરણીની રેણુ કુંકુમ થાય રે.

મોર ચકોર કોકીલા કીર રે, શીતળ મંદ સુગંધ સમીર રે;
કુસુમિત કુંજ ભુવન કહેવાય રે, સુંદર મહેલ મનોહર થાય રે.

સુખડું તે શ્યામા શ્યામને આપે રે, વહાલાજીસું વહાલ અતિ વ્યાપે રે;
વ્રજ જન વૈકુંઠનું સુખ માણે રે, દિન રજની જાતાં નવ જાણે રે.

ગૌ ચારી ગોવિંદ ગોકુલ આવે રે, ગોપી જન મોતીને ઝુમખે વધાવે રે;
આરતિ સહસ્ર દીપની સાંજે રે, જોવા જુવતિનાં જુથ વિરાજે રે.

નોછાવર નેહે કરે નંદ રાણી રે, બેસાડે ઉંચે આસન આણી રે;
પય પકવાંન , મીઠાઇ મેવા રે, મુખ આગે મૂકે તે લાલજીને લેવા રે.

ભોજન શયન કરે ગોકુલ રાય રે, કોઇ નંદભુવન તજી નવ જાય રે;
નંદજીનું સુવદન સુરેશ સમાન રે, વિશ્વને આપે તે અન્ન પાન રે.

ઋદ્ધિ સિદ્ધિ નવ નિધ દાસી થઇ છે રે, દધિ તનયા જ્યાં લોભાઇને રહી છે રે;
આઠ ક્રોડ તીરથ વ્રજમાં વસીયાં રે, પ્રભુજીનાં ચરણ કમલ પ્રેમે સ્પર્શીયાં રે.

ધનદના સુત પડ્યાતા શ્રાપે રે, તેઉને ઉદ્ધાર્યા જઇને આપે રે;
નંદજીને નવ લખ દૂઝે ગાય રે, ગોપીનું ગોરસ ચોરીને ખાય રે.
રમત રમે રવિતનયા તીર રે, કોટી મન્મથ શોભે શરીર રે;
તરૂણીને તાન કરીને તેડે રે, અબળાનો આંખો કરીને વેડે રે.
નવ નારીનો કુંજર કરીને રે, ઉલ્લટ અંગો અંગ ધરીને રે;
પરમ પવિત્ર ચરિત્ર ઉદાર રે, જેનો નેતિ નિગમ પામે ન પાર રે.
દાણી થઇ મોહન મારગ રોકે રે, અમૃત વેણે સૌને સંતોકે રે;
માટી ખાતાં માએ મુખડું નિહાળ્યું રે, ત્યાં ત્રૈલોક્યનું કૌતુક ભાળ્યું રે.
ગોવર્દ્ધન ચઢીને શબ્દ ઉચ્ચારે રે, વધુ મંગળનું માન વધારે રે;
મથુરાં નંદ ગામ વરસાણું રે, વૃંદાવન શોભા શી શી વખાણું રે;
વૃક્ષવેલી કુસુમ ઘણાં નીસરિયાં રે, રત્ન મણિ મોતી વિવિધ વીખરિયાં રે
સુંદર શરદ્દનિશા અજવાળી રે, આનંદે વેણ વજાડી વનમાળી રે.
સૃષ્ટિ સૌ માયાથી મોહ પમાડી રે, વ્રજ જુવતીને રાસ રમાડી રે;
તે સુખ મુખ કહ્યું નવ જાય રે, શારદ શેષ સહસ્ત્ર મુખે ગાય રે;
આનંદ સિન્ધુ અગમ અપાર રે, પ્રીતમ પ્રભુનો અખંડ વિહાર રે.

પદ ૨ જું

બાવન દિવસ વરસ અગિયાર રે, પછી પ્રભુ આવ્યા મથુરાં મોઝાર રે;
પ્રથમ પરિયટ મરણ પમાડયો રે, સુવો સ્વર્ગનો પંથ દેખાડયો રે.
સામો મળ્યો માળી ચઢાવ્યાં ફૂલ રે, ચાર પદારથ આપ્યા અમૂલ્ય રે;
રતિ એક ચંદન કુબ્જાનું લીધું રે, તેનું રૂપ કમળા સરખું કીધું રે.
હળધર ગિરિવર સુંદર શોભા રે, ધનુષ જાગમાં આવીને ઉભા રે;
જુક્તે કરીને જોયો જાગ રે, કીધા ધનુષતણા બે ભાગ રે.
યોદ્ધા તો યુદ્ધ કરવાને આવ્યા રે, તેઉને મારીને હાર મનાવ્યા રે;
કુંજર કીટક તણી પેરે માર્યા રે, રસિયો રાજસભામાં પધાર્યા રે.
ધર્યો શરીરે વીર રસ પોતે રે, થર થર કાળ કંપે જેને જોતે રે;
જ્યારે આવી ઉભા જુગદાધાર રે, જે જેમ તેમ રહ્યું શૂન્યકાર રે.
કંસે કાળ સ્વરૂપ નિહાળ્યું રે, ભોજપતિ મૃત્યુ પોતાનું ભાળ્યું રે;
જોગી જને તત્વ કરીને જાણ્યું રે, પંડિતે પૂરણ રૂપ વખાણ્યું રે.

નગર નારીએ નટવર દીઠા રે, મોહન લાગે તે મનમાં મીઠા રે;
જાદવે જોયા જુગદાધાર રે, સ્નેહી સહોદર દીઠા સાર રે.
વસુદેવ દેવકીએ હરિ નિરખ્યા રે, હૃદયે વહાલા લાગ્યા સુત સરખા રે;
મલ્લે તો મલ્લ સરીખા દીઠા રે, તત્ક્ષણ જુદ્ધ કરવાને ઉઠયા રે.
ચાણુર મુષ્ટિકને ત્યાં માર્યા રે, શલ્ય દુઃશલ્યને સહેજે સંહાર્યા રે;
કંસને કેશ ગૃહીને પછાડયો રે, પાપીનો પ્રાણ પલકમાં કાઢયો રે.
આવી લાગ્યા માત પિતાને પાય રે, હસ્ત જોડી સ્તવન કરે જદુરાય રે;
અમ સારુ તમને મહા દુઃખ દીધું રે, દુષ્ટે તો કામ અઘટિત કીધું રે.
તેવું ફળ પામ્યો એ પાપિષ્ઠ રે, હવે કરો અમ પર કરુણા સ્પષ્ટ રે;
વસુદેવ કહે સુણો મહારાજ રે, તમ દર્શનથી સિધ્યાં સર્વ કાજ રે.
વસુદેવે વિપ્રનાં વૃંદ બોલાવ્યાં રે, દશ સહસ્ર ધેનુ ને દ્રવ્ય મગાવ્યાં રે;
તત્ક્ષણ દીધાં દાન ઉદાર રે, જગમાંહે થઇ રહ્યો જય જયકાર રે.
ઉગ્રસેનને રાજ્યાસન આપ્યું રે, સહુનું સંકટ હતું તે કાપ્યું રે;
ગર્ગાચાર્યે આવી ઉપવીત દીધું રે, બ્રહ્મતેજ વાધ્યું ને કારજ સિધ્યું રે.
વિદ્યા ભણવા સંદીપનિ ઘેર આવ્યા રે, પ્રભુ જાણી પૂરણ પ્રેમે ભણાવ્યા રે;
જેનો શ્રુતિ સ્મૃતિ પાર ન જાણે રે, જેનો મહિમા વીર વિરંચી વખાણે રે.
સંસાર ધર્મ ચલાવાને કાજે રે, માનસી ચેષ્ટા કરી મહારાજે રે,
જપ તપ તીરથ વ્રત ને દાન રે, એવું તો આચરિયા ભગવાન રે.
ગુરુસુત આણી આપ્યો આનંદે રે, વિનય કરી વિદાય માગી ગોવિંદે રે;
મધુ પુર આવ્યા દેવ મોરારી રે, જેને જોઇ મોહી નગરની નારી રે.
ઘેર ઘેર આનંદ ઉત્સવ થાય રે, હરિના જન્મ કર્મ જશ ગાય રે;
એટલે તો ભૂપ જરાસંધ આવ્યો રે, ત્રેવીશ ક્ષોહિણી સેના સંગે લાવ્યો રે.
દુષ્ટ રાજા હતા જે બળવંત રે, તેનો તો આણ્યો પલકમાં અંત રે;
સત્તર વાર સેનાનો ગર્વ નિવાર્યો રે, ભલી ભાતે ભૂમિ ભાર ઉતાર્યો રે.
કહીંથી કાલયવન વળી આવ્યો રે, ત્રણ કોટિ મ્લેચ્છ હંકારી લાવ્યો રે;
તપ કરી વર પામ્યો શિવ અજથી રે, જાદવ કુળ ભય પામશે તુજથી રે.
વાલેજીએ કીધો મંન વિચાર રે, વિશ્વકર્મા તેડાવ્યા તે વાર રે;
એક મારી આજ્ઞા શિષ ચઢાવો રે, સાગર તીરે શુભ નગ્ર બનાવો રે.
કહેતાં વેંત ચાલ્યા તે મતિ ધીર રે, દ્વારામતિ રચી દરિયા તીર રે.
કંચન મણિમય કીધું કામ રે, રમણિક રસિયાજીનું ધામ રે;

જોગ નિદ્રા પ્રેરી જદુરાય રે, ખગ પતિ લઇ ઉડ્યા ક્ષણ માંય રે;
જે જેમ તે તેમ મેલ્યું સર્વ કોય રે, અન્યો અન્ય નિરખી આનંદ હોય રે.
મધુપુર માંહે રહ્યા મોરારી રે, સુંદર શ્યામ પીતાંબર ધારી રે;
શંખ ચક્ર ગદા પદ્મ ધર્યાં પાણ રે, અંબુજ લોચન પરમ સુજાણ રે.
મથુરાંની પોળે નિસર્યા નાથ રે, જોઇ મોહ પામ્યો અસુરનો સાથ રે;
હરિને જે કરવું હતું કાંઇ મનમાં રે, દર્શન દેઇને નાઠા વનમાં રે.
પાપિષ્ટ ઉઠીને પુંઠળ ધાયો રે, વાલેજીએ વેશ ધરીને વાયો રે;
ગોમતાચળ પર્વતની જે ગુફાય રે, ઘણા કાળનો સૂતો મુચકુંદ રાય રે.
તેની પાસે આવ્યા પ્રેમ ધરીને રે, પીતાંબર ઓઢાડયું જુગ્તે કરીને રે;
ઉરમાંહે ઉપન્યો અતિ આનંદ રે, ઉપાય રચી ગયા ગોવિંદ રે.
હરિને ભરોંસે તેને જગાડયો રે, જ્વાલા નેત્રની પતન પમાડયો રે;
પછી હેતે હસતા આવ્યા ગોપાળ રે, પ્રસન્ન થઇ દર્શન દીધું દયાળ રે.
કર જોડી હરિની સ્તુતિ કીધી રે, મહિપતે મુક્તિ માંગીને લીધી રે;
જરાસંધે આવીને પર્વત પ્રજાળ્યો રે, સુખી થયો દુઃખનો સંદેહ ટાળ્યો રે.
અલબેલો આવ્યા એક ક્ષણું માંહે રે, છપ્પન કુલ યાદવ છે જયાંહે રે;
પરથમ પરણ્યા શ્રીબળદેવ રે, રેવતી કન્યા સુંદર એવ રે.
પછી પ્રભુ પરણ્યા રૂકિમણી રાણી રે, અધ્યાય બાવનમે લ્યો જાણી રે;
રસિયોજી લાવ્યા રાજકુમાર રે, એક શત અષ્ટ ને સોળ હજાર રે.
દશ દશ પુત્ર ને પુત્રી એક રે, સૌને સમૃદ્ધિ છે સરખી વિશેક રે;
પ્રભુજીનો પ્રૌઢ થયો પરિવાર રે, સાગરમાં ઝીલવા આવે જે વાર રે.
સિંધુ શોર કરતો રહી જાય રે, ઘુંટણ કટિ બરાબર થાય રે;
નાહીને બારણે નિસરે જ્યારે રે, આભ્રણ અંબર આપે ત્યારે રે.
નિત્ય નિત્ય નવલા ધરે શણગાર રે, પ્રભુજીનો આનંદ અખંડ વિહાર રે;
પ્રીતે કરી પારથનો રથ હાંક્યો રે, નિજ જન જાણીને ધર્મ રાખ્યો રે.
પુંડરીક વાસુદેવને આપી મુક્ત રે, જરાસંધ જિત્યો કરીને જુક્ત રે;
છોડાવ્યા રાજા વીશ હજાર રે, યુધિષ્ઠિરને યજ્ઞ કરાવ્યો સાર રે.
સપ્ત દ્વીપના છત્રપતિ રાય રે, ધર્મ કુંવરને લગાડયા પાય રે;
ભારત કુરુ ક્ષેત્રમાં કીધો રે, દુષ્ટ હુતા તેને દંડ દીધો રે.
ભક્ત અનેકનાં કારજ સાર્યાં રે, નિજ જન જાણીને દુઃખ નિવાર્યાં રે;
અજ ભવ આદીપતિ નિગમ વખાણે રે, હરિનાં ચરિત્રનો પાર ન જાણે રે.

શારદ સરસ્વતી મળે શત ક્રોડ રે, કલ્પ કોટિ વર્ણન કરે કર જોડ રે;
હરિ લીલાનો કંઇ અંત ન આવે રે, કેઇ પેરે જીવ જાણ્યામાં લાવે રે.
હરિ જશ શીખે સાંભળે ગાય રે, પ્રીતમ સરખા પતિત પાવન થાય રે.

દાણની ગરબીઓ.

પદ ૧ લું.—રાગ ગરબી.

રાધા—ક્યાંનો છે દાણી રે, કોણ દેશથી આવ્યો;
વાત ન જાણી રે, છાપ કોની કરી લાવ્યો.

અબળા સાથે રે, આવડી શી ઇતરાઇ;
કોની આગળ રે, દેખાડો છો ચતુરાઇ.

અમો આહીરડાં રે, દીસું બાળાં ભોળાં;
તે પળ નોહે રે, જે કાંઇ પડે ધંધોળ્યાં.

ઢેઢાઇ તજીને રે, સીધે મારગ ચાલો;
કેમ જુવતીનો રે, જોરે પાલવ ઝાલો.

કંસ છે કપરો રે, કોની લાજ નહીં રાખે;
નોહે નંદજી રે, જે બોલો તે સાંખે.

ધીરજ ક્યાંથી રે, જેણે ઢોરાં ચાર્યાં;
પ્રભુ પ્રીતમના રે, તમો જિત્યા અમો હાર્યાં.

પદ ૨ જું.

કૃષ્ણ—બલવંત બોલ્યા રે, બાળા બુધ્ધ વિચારો;
ઘણે ઘણે દહાડે રે, આવ્યો દાવ અમારો.

કરી મન મોટું રે, માનિની માટ ઉતારો;
રાજ નંદજીનું રે, કોણ છે કંસ બિચારો.

દાણ લઇશું રે, જો આવે ઇન્દ્રાણી;
અજર ન થાયે રે, કોણ રાજાની રાણી.

શિવ ચતુરાનન રે, જાણે છે શૂક જોગી;
પ્રભુ પ્રીતમનો રે, ભાવ તણો છે ભોગી.

પદ ૩ જું.

રાધા–ભોગી ભાળ્યા રે, પ્રીતની રીત ન જાણો;
તમો તમારૂં રે, આપે આપ વખાણો.
મોટા માટે રે, મોટપણું નવ કીજે;
વાટે ઘાટે રે, કોનું નામ નવ લીજે.
સૌ નોહે સરખું રે, કોઇ માથાનું મળશે;
પય પાણીનું રે, ત્યારે પારખું પડશે.
સર્વે તમારૂં રે, હેતે હસી બોલાવો;
અમૃત પીતાં રે, કોને હોય અભાવો.
મહીને મસે રે, મધુપુર માંહે જઇએ;
પ્રભુ પ્રીતમના રે, પરશી પાવન થઇએ.

પદ ૪ થું.

કૃષ્ણ–માનુની માન્ય રે, મર્મ વચન કહું તુજને;
વ્રજ વૈકુંઠથી રે, વહાલું લાગે છે મુજને.
ગોલોક ગોકુલ રે, જાણી લેજે જુવતી;
નિર્લજ્જ થઇને રે, નીર ભરે જમું ગતી.
ધરા જસોદા રે, દ્રોણ વસુ નંદરાય;
કલ્પ તરુ તરુવર રે, કામધેનુ તે ગાય.
રત્ન મણિમય રે, કંચન ભોમી ધરી છે;
ખગ મૃગ મધુકર રે, મુનિવર દેહ ધરી છે.
કોય ન જાણે રે, એવો ખેલ અમારો;
અબળા એમાં રે, નહીં કંઇ દોષ તમારો.
રસને વેણે રે, નયણે નેહ વધાર્યો;
સહુ સોંપીને રે, જુવતીએ જન્મ સુધાર્યો.
ગોરસ પીધું રે, લીધું દીધું મનનું;
સર્વસ રાચે રે, સુકૃત ગોપી જનનું.
ભાયગ મોટું રે, મુખે કહ્યું નવ જાયે;
પ્રભુ પ્રીતમનો રે, પ્રેમતણે વશ થાયે.

જ્ઞાન માસ.

કારતિકે ચેત્યો નહિ કાં મૂઢ ગમાર રે, આ અવસરમાં;
જન્મ ધરી જાણ્યા નહીં જુગદાધાર રે, આ અવસરમાં.

શું કરવાને ભોમી ભારે મારી રે, આ અવસરમાં;
અમુલક હરિ હીરો તો હીંડયો હારી રે, આ અવસરમાં.

દશ મસવાડા માતાને દુઃખ દીધું રે, આ અવસરમાં;
અવતરીને સાધન કાંઇ નવ કીધું રે, આ અવસરમાં.

ઘનો પડયો ગિરિધારીલાલ ન ગાયા રે, આ અવસરમાં;
કહે પ્રીતમ તે વસતીમાં લૂંટાયા રે, આ અવસરમાં.

માગસરે મહા દુઃખ મેટયાં કીધી મેહેર રે, આ અવસરમાં;
તેં પ્રભુને સંભાર્યા નહીં સેં ઘેર રે, આ અવસરમાં.

જઠરમાં તને જતન કરીને રાખ્યો રે, આ અવસરમાં;
અચેતન કાં ઉઘડતી નથી આંખો રે, આ અવસરમાં.

નેણ નાસિકા સૌ અંગે સીકાર રે, આ અવસરમાં;
મનુપાદેહીનું મૂલ નહીં નિરધાર રે, આ અવસરમાં.

તે પ્રભુનો ગુણુ ઓશિંગણ ન થયો રે, આ અવસરમાં;
કહે પ્રીતમ તેનો જન્મ અકારથ ગયો રે, આ અવસરમાં.

પોશે પામર પ્રાણી કાંઈ ન પ્રીછયો રે, આ અવસરમાં;
હરિપદ મૂકીને માયા સુખ ઇચ્છ્યો રે, આ અવસરમાં.

કામ ધામ ને ધનને કાજે ધાયો રે, આ અવસરમાં;
પ્રભુ ન જાણ્યા પ્રથમ ખોટો પાયો રે, આ અવસરમાં.

તેમ તેમ તૃષ્ણા વાધી ગઇ વિપરીત રે, આ અવસરમાં;
સત્સંગ ન કર્યો રાખી કુળની રીત રે, આ અવસરમાં.

પ્રીતમના સ્વામીને ભાવે ભજને રે, આ અવસરમાં;
જેનું દર્શન દુર્લભ ઇન્દ્ર અજને રે, આ અવસરમાં.

માહે મહિને માયા રસ ચાખ્યો મૂઢ રે, આ અવસરમાં;
ગર્વ તજી ગાયા નહીં ગરુડારૂઢ રે, આ અવસરમાં.

તે નરે તો ફોકટ ફેરા ખાધો રે, આ અવસરમાં;
જેને હરિ માર્ગનો મર્મ ન લાધ્યો રે, આ અવસરમાં.

અપરાધી અહંકારે ઊંધું વાળ્યું રે, આ અવસરમાં;
હરીપ થઇને હાથે દારદ ટાળ્યું રે, આ અવસરમાં.

સદ્‌ગુરુને સંગે સરવાળો શોધે રે, આ અવસરમાં;
કહે પ્રીતમ પોતાનું મન પ્રબોધે રે, આ અવસરમાં.

ફાગણ માસે ફુલ્યા નવરંગ ફાલ રે, આ અવસરમાં;
કોઇ એક લાભ કમાશે હરિના લાલ રે, આ અવસરમાં.

સંસાર સોદો સમજે તેને સાર રે, આ અવસરમાં;
નહીં તો અંત્યે ઉગરવાની છાર રે, આ અવસરમાં.

જે જેમ આવ્યું તે તેમ જાશે સૌ કોય રે, આ અવસરમાં;
કોઇ કમાશે કોઇ એક જાશે ખોય રે, આ અવસરમાં.

પ્રભુને ભજતાં આવે ભવનો પાર રે, આ અવસરમાં;
પ્રીતમ એવું જાણી ઉરમાં ધાર રે, આ અવસરમાં.

ચૈતર ચંચળ ચપલ ચિત્તના ચાળા રે, આ અવસરમાં;
હૃદયે રાખો રામ રટણની માળા રે, આ અવસરમાં.

કામ ક્રોધ મદ મોહની લહેર ન લાગે રે, આ અવસરમાં;
જેનું મન મોહ્યું પૂર્ણ પદ ધાગે રે, આ અવસરમાં.

મૂળ પ્રણવ શ્રુતિ સ્નેહ ધરી સાંભળીએ રે, આ અવસરમાં;
ભજન કરીને બ્રહ્માનંદમાં ભળીએ રે, આ અવસરમાં.

અખંડ સુરતી સહેજ સમાધિ લાગે રે, આ અવસરમાં;
પ્રીતમ પ્રભુને ભજતાં ભવ દુઃખ ભાગે રે, આ અવસરમાં.

વૈશાખે તો વસમી એની વાટ રે, આ અવસરમાં;
અઘરી આંટી આડા ઓઘટ ઘાટ રે, આ અવસરમાં.

કાચા પોચાનું તો નહીં એ કામ રે, આ અવસરમાં;
શૂરા પૂરાનો તો છે સંગ્રામ રે, આ અવસરમાં.

પૂરા હોય તે પૂરા પદને પરસે રે, આ અવસરમાં;
મરજીવા થઇ બ્રહ્મરંધ્ર હરિ દરશે રે, આ અવસરમાં.

દશે નાદનાં ગડગડિયાં નિશાન રે, આ અવસરમાં;
કહે પ્રીતમ તે પદ પામ્યા નિર્વાણ રે, આ અવસરમાં.

જેઠે ઠેઠ ઠરી બેઠા ઠેકાણે રે, આ અવસરમાં;
જે જન જીવ થઇ ઇશ્વરનો પરિચો જાણે રે, આ અવસરમાં.

દેહાંતીત પણ દીસંતા દેહધારી રે, આ અવસરમાં;
ચઢી ન ઉતરે લાગી બ્રહ્મ ખુમારી રે, આ અવસરમાં.

તેને શાની અવતરવાની આશ રે, આ અવસરમાં;
સાક્ષી રૂપે સઘળે જેનો વાસ રે, આ અવસરમાં.

સૌના પ્રેરક સૌના મનની જાણે રે, આ અવસરમાં;
જન પ્રીતમ તે કેની ઉપમા આણે રે, આ અવસરમાં.

અષાડ માસે આવે નહીં નર તેહ રે, આ અવસરમાં;
જેને નિર્ભય નારાયણસું નેહ રે, આ અવસરમાં.

રવિનાં કીરણ સરખી તેની કાયા રે, આ અવસરમાં;
દેવ દાનવ માનવની નવ વ્યાપે માયા રે, આ અવસરમાં.

ગતિ કરે તે સપ્ત દ્વીપ નવ ખંડ રે, આ અવસરમાં;
લોક ચતુર્દશ એકવીશમે બ્રહ્માંડ રે, આ અવસરમાં.

જલ થલ જંગમ સઘળે જેનો વ્યાપ રે, આ અવસરમાં;
કહે પ્રીતમ તે કર્ત્તા હર્ત્તા આપ રે, આ અવસરમાં.

શ્રાવણ શ્રવણ મનન નિત્ય ધ્યયન કરીએ રે, આ અવસરમાં;
બાકી બીજા પ્રપંચ સૌ પરહરીએ રે, આ અવસરમાં.

સત્સંગ કરતાં તરીએ ભવ સંસાર રે, આ અવસરમાં;
વિષય ન વ્યાપે કાપે કોટિ વિકાર રે, આ અવસરમાં.

કૃષ્ણ કથા કીર્તન કલિયુગમાં કરીએ રે, આ અવસરમાં;
ધીરજ રાખી ધ્યાન ધારણા ધરીએ રે, આ અવસરમાં.

તીલક છાપ સેવા સમરણમાં રહીએ રે, આ અવસરમાં;
પ્રીતમ પ્રભુને ભજતાં પાવન થઇએ રે, આ અવસરમાં.

ભાદરવે ભરપૂર હરિને ભાળો રે, આ અવસરમાં;
હું મારું, અહંકાર હઇએથી ટાળો રે, આ અવસરમાં.

કીડી કુંજર ચૈતન્યતાથી ચાલે રે, આ અવસરમાં;
તૃણ માત્ર તે હરિ વિના નવ હાલે રે, આ અવસરમાં.

કીટ ઇન્દ્ર તે આતમ દૃષ્ટે એક રે, આ અવસરમાં;
ગુરુ ગમ્ય જોશે જેને જ્ઞાન વિવેક રે, આ અવસરમાં.

ગુરુ ગોવિન્દના ઘરની જેને ગમ્ય રે, આ અવસરમાં;
કહે પ્રીતમ તે જાણે જેમ છે તેમ રે, આ અવસરમાં.

આસોએ રામ રમે તેને અવિધાર રે, આ અવસરમાં;
છે અજમ્પા તે એકવિશ હજાર રે, આ અવસરમાં,

ઉપર આગલા ખટસેંનો છે ખેલ રે, આ અવસરમાં;
રણકાર ધ્રુનિ થાય રંગની રેલ રે, આ અવસરમાં.

કહું રહસ્ય રસીઆને રસ પીવાની રે, આ અવસરમાં;
જેમ ડુબકી દરિઆમાં મરજીવાની રે, આ અવસરમાં.

ગુણાતીત તે ગેબ ગગનમાં ગડીયા રે, આ અવસરમાં;
આઠે પહોર અખંડ અનુભવમાં અડીયા રે, આ અવસરમાં.

દિન દિન પ્રત્યે ચઢે ચોગણો રંગ રે, આ અવસરમાં;
કહે પ્રીતમ કર સદ્દગુરુ સંતનો સંગ રે, આ અવસરમાં.

સંવત અઢાર અતિ ઓગણત્રીસો સાર રે, આ અવસરમાં;
શ્રાવણ શુકલ પક્ષ સાતમ રવિ વાર રે, આ અવસરમાં.

સંધેસરમાં સહુ સંતોનો દાસ રે, આ અવસરમાં;
પ્રીતમ પ્રેમે ગાયા બારે માસ રે, આ અવસરમાં.

પન્દર તિથિઓ.

રાગ ગરબાનો.

પડવે બ્રહ્મા પાસ પુકારી, વસુધા સુરભિ રૂપ ધરી;
સુર સર્વે શંકર અજ આદે, આવ્યા જ્યાં અવિનાશ હરિ.
બીજે બહુ વિધિ સ્તુતિ કીધી, ત્યાં બોલ્યા ત્રિભુવન પતિ;
શાને શોચ કરો શિવ બ્રહ્મા, ભય કોનો નવ ધરશો રતિ.

ત્રીજે ત્યાં મથુરા ગોકુળમાં, અમર જઈ અવતાર ધરો;
જાદવ કુળ વસુદેવ તણે ગૃહ, શેષ સહિત હું આવું ખરો.
ચોથે ચતુરાનન પંચાનન, સ્તવન કરી નિજ ધામ ગયા;
મધુ પુર ગોકુલ વ્રજ વૃન્દાવન, ગોપ ગોપાળ સૌ દેવ થયા.
પાંચમે પ્રાણજીવન પુરુષોત્તમ, શેષ સહિત માયા પ્રેરી;
જેમ કોઈ ભૂપ ભુવન પ્રત્યે, આવી સમરાવે સુંદર શેરી.
છઠ્ઠે છબીલો દિન મણી ઉદિયો, દેવકી નામે પૂર્વ દિશા;
ઉર આવેશ કર્યો અલબેલે, વિશ્વેશ્વર તન માંહે વસ્યા.
સાતમેં ગર્ભ શંકર્ષણ કેરો, રોહીણીજીને ઉદર ધર્યો;
જક્ત ન જાણે વેદ વખાણે, એણી પેરે ઉપાયે કર્યો.
આઠમ અર્ધ નિશા શુભ મુહૂરત, સ્યામળીએ પ્રાગટ્ય કીધું;
કોટિ કોટિ રવિ શશિની શોભા, દયા કરી દર્શન દીધું.
નોમે નંદરાય ઘેર ઉત્સવ, આનંદની હેલી થાય;
દાન માન બહુ પેરે દીધાં, માનનિયો બહુ મંગલ ગાય.
દશમે દિશા વળી વ્રજ કેરી, નિત્ય અમૃતના મેહ વરસે;
ઠોર ઠોર ફૂલી દ્રુમવેલી, ફળ ભારે ભોમિ પરસે.
એકાદશી આનંદ વધાર્યો, ગોવર્દ્ધન ઉત્સવ કીધો;
લીલા લલિત ચરિત્ર કરવા, અનેક દુષ્ટને દંડ દીધો.
બારશે બારે મેઘ મોકલ્યા, ઇન્દ્રે કોપ કર્યો એવો;
ગોકુલ રાખ્યું નિજ બળ દાખ્યું, કોણે ન જાણ્યો ભય કેવો.
તેરશ ત્રિભુવન ત્રાસ નિવાર્યો, સુખ સાગર સઘળે છળીયો;
પ્રેમ મુદિત મન ગોપી જનનાં, ફુલી હૃદે કમળ કળીઓ.
ચૌદ વિદ્યા ગુણ જાણ છબીલો, વૃન્દાવન શોભા નીરખી;
વેણુ નાદ કર્યો વનમાળી, વ્રજબાળા હઇએ હરખી.
શરદ રેણી રસ આરંભ્યો, સફલ મનોરથ સૌના કર્યાં;
પ્રીતમનો પ્રભુ ઉર પ્રેમ સનેહી, પ્રેમી જન ઉર માંહે ધર્યા.

શૃંગાર સંગ્રહ.

પદ ૧ લું.—રાગ યમન કલ્યાણ.

રંગ લાગ્યો રે, રસિક વર સાથે. ટેક.
સુંદર વરસું સ્નેહ બંધાણો, ઘરથકી આવ્યા ઘાતે. રંગ લાગ્યો૦
કૃપા કટાક્ષે સન્મુખ ભાળ્યું, નજર કરીને નાથે. રંગ લાગ્યો૦
વણુ વજાડી ને વશ કીધાં, વહાલપણાંની વાતે. રંગ લાગ્યો૦
પ્રીતમનો પ્રભુ પ્રેમ સનેહી, હરિએ ગ્રહ્યાં હવે હાથે. રંગ લાગ્યો૦

પદ ૨ જું.

અલબેલો રે, આનંદકારીજી. ટેક.
એના આનંદ વડે સૌ શોભ્યું, સુખ સાગર ગિરિધારી. અલ૦
નવ ઘન નીલ મણી નવ નીરજ, કોટિ કામ છબી વારી. અલ૦
મોર મુકુટ મકરાકૃત કુંડલ, ભાલ તિલક અતિ ભારી. અલ૦
અંગો અંગ અનેક આભૂપણુ, અંગ અંગ છબી ન્યારી. અલ૦
તડિત સમાન પીત પટ રાજિત, પાયે નેપૂર રવકારી. અલ૦
પ્રીતમનો સ્વામી પરમ સ્નેહી, લીજે આનંદ ઉર ધારી. અલ૦

પદ ૩ જું.

વશ કીધાં રે, વેણુ વજાડી. ટેક.
નૌતમ ગાન કર્યું મુરલીમાં, માનનીને મોહ પમાડી. વશ૦
ખટ દશ આભ્રણુ અવળાં સજ્યાં, અવળી ઓઢી અંગ સાડી. વશ૦
લોક લાજ મર્જાદ વેદની, અબલાએ નાંખી ઉડાડી. વશ૦
જે જેમ તે તેમ ચતુરા ચાલી, જેને ગોઠડી ગોવિન્દસું ગાઢી. વશ૦
પ્રીતમનો પ્રભુ પ્રેમ સનેહી, સુંદરીને રાસ રમાડી. વશ૦

પદ ૪ થું.

રસમાતો રે, પ્રીતમડો પ્યારો. ટેક.
માનુનીની મંડલી મધ્ય મોહન, નૃત્યત નંદ દુલારો. રસ૦
સ્વરસું સ્વર કરસું કર મેલે, અંગ અંગ રંગ ન્યારો. રસ૦
રાસ વિલાસ હાસ્ય રસ પૂરણુ, આનંદ સિન્ધુ ઉદારો. રસ૦
પ્રીતમનો પ્રભુ પ્રેમ સનેહી, જીવન પ્રાણુ અમારો. રસ૦

પદ ૫ સું.

વૃન્દાવનકી રે, શોભા સારી. ટેક.
બંસીબટ ફૂલન યમુના ત્રટ, કુસુમિત કુંજ લજારી. વૃન્દા૦
ગુંજત મધુકર કીર કોકિલા, ત્રિવિધિ પવન સુખકારી. વૃન્દા૦
નવલ કિશોર કુંવર નંદજીકો, નવલ નવલ વ્રજ નારી. વૃન્દા૦
ખેલત ફાગ અનુરાગ સુહાગી, પ્રીત સહિત પીયા પ્યારી. વૃન્દા૦
ઉડે અબીર ગુલાલ અરગજા, ગગન ગિરદ ભઇ ભારી. વૃન્દા૦
કેસર કુમકુમ અગર કસ્તુરી, સોંધે ભરી પીચકારી. વૃન્દા૦
પ્રીતમકે પ્રભુ પ્રેમ સનેહી, કમલ નયન ગિરિધારી. વૃન્દા૦

પદ ૬ ઠું.

નંદજીનો રે, કુંવર છબીલો. ટેક.
અંગ અંગ સત કોટિ મનોભવ, રસિયો રંગ રંગીલો. નંદજી૦
મારૂં મન મોહ્યું એનું રૂપ જોયું, વાલમ હૃદયે વસીલો. નંદજી૦
સુતાં બેઠાં જોતાં જાગતાં, ક્ષણુંએ ન મૂકે વીલો. નંદજી૦
પ્રીતમના સ્વામીને સંગે, સખી સુખ સાગર ઝીલો. નંદજી૦

પદ ૭ મું.

આજ દીવાળી રંગ રસાળી, ઘેર આવ્યા વનમાળી;
અગર કપૂરે આરતી સાજું, લેઇ સોનાની થાળી. આજ૦
વદન સરોજ નેણ નવ અંબુજ, સુંદર પાઘ છોગાળી;
ભાલ તિલક મકરાકૃત કુંડલ, અધરબિંબ પરવાળી. આજ૦
વારિજ પાણ જાણ નવ પલ્લવ, નાભિ કમર રઢીઆળી;
પદ પંકજ રજ પ્રેમે પરસું, દરસું દુષ્કૃત ટાળી. આજ૦
પીત વસન તન રત્ન આભૂપણ, રહીએ ભાવે ભાળી;
પ્રીતમના સ્વામીની શોભા, જોઇએ નેહે નિહાળી. આજ૦

પદ ૮ મું.

આજ અમારૂં ભાગ્ય સુ સજની, મોહન મોહોલે પધાર્યા;
અંગો અંગ સંગ સુખ પામી, રસીએ રંગ વધાર્યા. આજ૦

મનના મનોરથ સફલ કર્યા સહુ, તનના તાપ નિવાર્યા;
અમૃત પીધું કારણ સિધ્યું, આનંદ ઉર વધાર્યા. આજ૰
શોભાનો સાગર શ્યામળિયો, રૂપે રતિપતિ હાર્યા;
પ્રીતમનો પ્રભુ પ્રેમ સનેહી, પ્રાણથકી ઘણું પ્યારા. આજ૰

પદ ૯ મું.

વાયદો વરે છે રે, વાલા હું વિસરી રે, વાયદો મૂકીને રે આવો ગિરિધરલાલ;
સુખ નથી સહેજે રે, દુ:ખે થઇ દૂબળી રે, પ્રભુ શેં નાં જાણો અમારું વાલ. વાયદો૰
આવું નોતું જાણ્યું રે, પરથમ પેલડે રે, જાણ્યું વેહેરો કરશે નહીં લગાર;
હૈયાં વલુંડી રે, પહેલે કીધી પ્રીતડી રે, નિર્લજ્જ થઇને બેઠા નંદકુમાર. વાયદો૰
કહો ક્યાં વળુંધ્યા રે, કોણ મળી કામની રે, કે શું કોઇસું બાંધ્યું તમારું તંન;
રૂપે હશે રુડી રે, ગુણે હશે આગળી રે, હવે અમસું કેમ માને મંન. વાયદો૰
કહો કોને કહીએ રે, દોષ અમારા કર્મના રે, ભજતાને કો ભજે ભગવાન;
સ્વામી રણછોડનો રે, સુંદર શ્યામળો રે, આવો મારા કામણગારા રે કાન. વાયદો૰

ભક્તિ પ્રકાશ.

પદ ૧૦ મું.—રાગ મહ્લાર.

કોપ ન કરીએ કૃષ્ણજી, સમરથ છો સ્વામી;
જલને કાજે જાદવા, દુનિયા દુ:ખ પામી. કોપ ન૰
માતા મારે જો બાળને, બીજું કોણ રાખે;
વાડ ગળે જો ચીભડાં, કોય ક્યાંથકી ચાખે. કોપ ન૰
સુધા થકી વિષ પ્રગટે, તો જીવે જવલા;
શરણે આવ્યાને જે હણે, તેને કોણ કહે ભલા. કોપ ન૰
પર્જન્ય વિના પીડાય છે, પ્રભુ પ્રજા તમારી;
મેહેર કરીને મોકલો, મેહને મોરારી. કોપ ન૰
શાને કાજે સૃષ્ટિ કરી, કરી તો પ્રભુ પાળો;
કહે પ્રીતમ પરમાત્મા, સ્વામી સન્મુખ ભાળો. કોપ૰

પદ ૧૧ મું.

તમો ભૂપ વિના ભૂધરા, કોને જઇને જાચું;
અવર નૃપ તો દીસે નહીં, શ્યામળા કહું સાચું. તમો૦
જૂઠા જીવને જોઇને, શું હૃદયે રાચું;
મારા કર્મતણી કથા, તમ આગળ વાંચું. તમો૦
અભયદાની ઉદાર છો, નથી કર્તવ્ય કાચું;
શરણે આવે ચાહીને, તે ન ફરે પાછું. તમો૦
છેલ છબીલા છો તમો, આડે અંગે આછું;
કહે પ્રીતમ પ્રભુ પ્રેમસું, તમ આગળ નાચું. તમો૦

પદ ૧૨ મું.

મધુસૂદન મહારાજ છો, મોટામાં મોટા;
અધમ જીવ જાણે નહીં, કરણીના ખોટા. મધુ૦
માયા તમારી મહા બળી, કરે ગડબડ ગોટા;
વિરોધ પાડે ગુરુ સંતસું, કરી કરી છળ છોટા. મધુ૦
સીસાબાજી જક્ત છે, જેવા જળ પરપોટા;
કાચો કુંભ તે ક્યાં લગી, જેવા ધૂળધમોટા. મધુ૦
જેને સન્મુખ છો તમો, તેને શા ટોટા;
કહે પ્રીતમ પ્રભુને ભજો, ટળે જમના સોટા. મધુ૦

પદ ૧૩ મું.

રામ રટણ કર રંગમાં, અંગ આનંદ આણી;
મિથ્યા ભાપણ મૂકજો, બોલે અમૃત વાણી. રામ રટણ૦
રસના તું રસવંત છે, સહુ સ્વાદને જાણે;
રામ સુધા ચાખ્યો નહીં, તો તું પશુ પ્રમાણે. રામ રટણ૦
શાકર દ્રાક્ષ ને શેરડી, અમૃત રસ મેવો;
અવર બીજા રસ છે ઘણા, નહીં હરિ રસ જેવો. રામ રટણ૦
શિવ વિરંચી શારદા, શ્રુતિ શાસ્ત્ર વખાણે;
કહે પ્રીતમ પ્રભુ નામનો, મહિમા મહા મુનિ જાણે. રામ રટણ૦

પદ ૧૪ મું.

જય જય શ્રીજાનકીરાય, ભક્ત હિતકારી;
પતિત પાવન નામ જયકો, લીલા પિયુધારી. જય જય૦
કમલાસન શંભુ શેષ, કહત નિગમ ચારી;
દિનકે દયાલ આપ, ઇસતા વિસારી. જય જય૦
શુનક ગજ વિપ્ર વ્યાઘ્ર, ક્ષૌદ્ર પશુ નારી;
અધમ જાતિ બહુત ભ્રાંતિ, આપદા નિવારી. જય જય૦
પાહિ પાહિ શરણુ શરણુ, રાખીએ મોરારી;
પ્રીતમકે પ્રાણ પ્યારે, મહિમા બલિહારી. જય જય૦

પદ ૧૫ મું.

કૃષ્ણ કૃષ્ણ કૃષ્ણ વાસુદેવ કહે તું, હેત હૈયામાં આણી;
ગોપીનાથ ગોવર્દ્ધનધારી, વૃન્દાવન દધિ દાણી. કૃષ્ણ૦
પુત્ર ભાવસું પ્રેમે લડાવે, નંદ રાયની રાણી;
નવલ કિશોર ચોર માંખણનો, મીઠી મુખની વાણી. કૃષ્ણ૦
વ્રજ રજ અજ ઉમયાપતિ ઇચ્છે, પ્રીછે કોઇએ પ્રાણી;
પ્રીતમ પ્રેમ ધરી ભજ ભાવે, સુંદર વર સુખ ખાણી. કૃષ્ણ૦

પદ ૧૬ મું.—રાગ યમન કલ્યાણ.

રહીઆળો રે, રંગનો ભીનો. ટેક.
સુખ સાગર નાગર નંદજીનો, નિગમ કહે જશ જેનો. રહી૦
વ્રજ જુવતિનાં વહાલે કરીને, અવનિમાં અવતાર લીનો. રહી૦
નૌતમ ખેલ કર્યા ગોકુળમાં, તાપ હર્યો તરુણીનો. રહી૦
ત્રિભુવન નાયક સબ સુખદાયક, લાયક નામ નગીનો. રહી૦
પ્રીતમનો સ્વામી સુંદર વર, ચતુરા ચિત્તમાં ચીનો. રહી૦

પદ ૧૭ મું.

રંગ ભીની રે, રાધા રાણી. ટેક.
નિત નિત નિરખે હઇડે હરખે, મુખ મરકે સુખ જાણી. રંગ૦
સુર મુનિ વ્યાસ વિરંચી નારદ, પ્યારીની પ્રીત વખાણી. રંગ૦
ચૌદ લોક સચરાચર સૌમાં, કીર્તિ સુતા કહે વાણી. રંગ૦

પ્રેમ સુધાકર પ્રેમે પીધો, લીધો આનંદ ઉર આણી. રંગ૦
વહાલપણે વાલમ વશ કીધો, સુંદર વર સુખ ખાણી. રંગ૦
પ્રીતમના સ્વામીની સંગે, માનની મહા રસ માણી. રંગ૦

પદ ૧૮ મું.

બડ ભાગી રે, વ્રીજની નારી. ટેક.
ધન ધન રે ગોપી ગોકુલની, પ્રેમ રસ પીનારી. બડ૦
હરતાં રે ફરતાં કારજ કરતાં, નિરખે નવલ બિહારી. બડ૦
તન ધન સદન તજી ભજી ભાવે, એના સ્નેહતણી બલિહારી. બડ૦
જેના સ્નેહ થકી શ્યામળીએ, વૃન્દાવન ગૌ ચારી. બડ૦
અદ્દ્ભુત સુખ આપ્યું અબલાને, લીલા લેહેર વધારી. બડ૦
પ્રીતમનો પ્રભુ પ્રેમ સનેહી, મોહન મંગલકારી. બડ૦

પદ ૧૯ મું.

પ્રભુ પદ રજ રે, વિઘન હરે છે. ટેક.
આનંદકારી અખંડ વિહારી, ભક્તનો ભાવ ભરે છે. પ્રભુ૦
જે રજને અજ શંકર ઇચ્છે, શુકજી ધ્યાન ધરે છે. પ્રભુ૦
સિંધુ સુતા સેવે જે સ્નેહે, મન કર્મ વચને વરે છે. પ્રભુ૦
જે રજથી ગંગાજલ નિર્મલ, ત્રિભુવન પાવન કરે છે. પ્રભુ૦
પ્રીતમનો પ્રભુ પતિત ઉદ્ધારણ, સમરે કારજ સરે છે. પ્રભુ૦

પદ ૨૦ મું.

લે રસના નિત્ય ગોવિંદ ગાઇ. ટેક.
સકલ સિદ્ધ મુનિ કરત મનોરથ, બંછત ચરન કમલ સેવકાઇ. લે રસના૦
સહસ્રાનન ચતુરાનન શંકર, શુક સનકાદિ મુનિ સમુદાઇ;
શ્રીરઘુપતિ પદ અતિ અનુરાગી, કરત ભજન તજી માન બડાઇ. લે રસના૦
ચરણ ચેહેન અંકિત શુભ ખટ દસ, રસિક રૂપ ત્રિભુવન છબી છાઇ;
પ્રીતમકે હૃદયે રહો નિશ દિન, આનંદ ઓઘ અમોઘ પ્રભુતાઇ. લે રસના૦

પદ ૨૧ મું.

જય વૃન્દાવન કુંજ બિહારી. ટેક.
આનંદ કેલિ કરે દિન રજની, નંદ નંદન બ્રખુભાન દુલારી. જય વૃન્દાવન૦

કુસુમ સેજ રચી કુસુમ સિંહાસન, કુસુમ મેહેલની શોભા સારી;
જુવતી સમૂહ મધ્ય મનમોહન, કરત વિલાસ હાસ્ય ગિરિધારી. જય વૃંદાવન૦
સુંદર વદન કમલદલ લોચન, અંગ અંગપર જાઉં બલિહારી;
પ્રીતમનો પ્રભુ પ્રેમ સનેહી, ભક્ત હેત ભૂતલ દેહ ધારી. જય વૃંદાવન૦

પદ ૨૨ મું.

ગિરિધરલાલતણા ગુણ ગા રે: ટેક.
આ સંસાર પૂર પાણીનું, તેને તરંગે તણાયો ન જા રે. ગિરિધરલાલ૦
જો રે વહ્યો તો ગયો અતિ આઘો, ન મળે ઠોર ઠેકાણું કા રે;
માયા મહા જલ પાર મળે નહીં, એવું જાણી હરિ શરણું સાહા રે. ગિરિધરલાલ૦
રાખ ભરોંસો રાધાવરનો, બીજો અન્ય નથી ઉપા રે;
જન પ્રીતમ જો પ્રીત યથારથ, પ્રભુને ભજીને પાવન થા રે. ગિરિધરલાલ૦

પદ ૨૩ મું.

ભાવ કરીને તું હરિને ભજ રે. ટેક.
આ તન તારું શિરોમણિ સારું, મારું કહ્યું તું માન નિર્લજ્જ રે. ભાવ કરી૦
હરિને વિસાર્યા તે સર્વસ્વહાર્યા, તેથી નઠારા નહિ કોણ જ રે;
હરિનો મહિમા મોટા મુનિ જાણે, જેના પદને ધાય ઇંદ્ર અજ રે. ભાવ કરી૦
ગરુઓ થઇ ગોવિંદ ગુણ ગાજે, માન બડાઇ ટેંડાઇ તજ રે;
સુખમાં લીન પ્રવીન સંત જન, પ્રીતમ પ્રેમે પરસ પદ રજ રે. ભાવ કરી૦

પદ ૨૪ મું.

ભજન વિના દિન જાય છે વિત્યા. ટેક.
શિર પર કાલ કરે છે ગર્જના, મૂઢ મતિ નર શેં નથી બીહીતા. ભજન૦
જો પ્રાણી પ્રતીત ન આવે, સુરત ધરી સાંભળ તું ગીતા;
તેનો સ્વાદ જડે જે કાને, અવર બીજા રસ મૂકે છીતા. ભજન૦
જેને લગન લાલસું લાગી, દેહ ધરી પણ દોષ રહિતા;
કહે પ્રીતમ તે જન હરિ જેવા, જેમ સાગર એકરૂપ સરિતા. ભજન૦

પદ ૨૫ મું.

ચરણ કમળનો રે, મોટો મહિમા, જેનું ધ્યાન ધરે સુર બ્રહ્મા;
નિગમ નિરંતર ગાય છે રે. ચરણ૦

જેના ચરણ સેવે રે મહા મુનિ, વહાલપણાં વદે રે વ્રજ જુવતી;
સિંધુસુતા નિત્ય ગાય છે રે. ચરણ૦
ગંગા તુલસી ચરણનિવાસી, ઋદ્ધિ સિદ્ધિ કહીએ જેની દાસી;
સૌ કોઇ સેવે શ્યામને રે. ચરણ૦
ચરણ સરોજ સુગંધ સંજોગી, ભક્ત અનેક ભ્રમર રસ ભોગી;
નિમેશ તજે નહીં નામને રે. ચરણ૦
પદ પર શીતલ જલ પાવનકારી, શેષ સેવે સદા ત્રિપુરારી;
અમર લોક આશા કરે રે. ચરણ૦
મહિમા જાણ્યો ગૌતમ નારી, તન મન ધન કરે બલિહારી;
પ્રેમે પ્રીત હૃદયે ધરી રે. ચરણ૦
પદ પરસી રજ વ્રજ વૃન્દાવન, પ્રેમે પામે કોઇ પ્રેમી જન;
જેને શ્રીકૃષ્ણ કૃપા કરે રે. ચરણ૦
પ્રીતમનો સ્વામી શ્યામળીઓ, અલબેલો છે અકળીક ઢળીઓ;
નીરખીને નયણાં ઠરે રે. ચરણ૦

પદ ૨૬ મું.

આજ અમારે દીવાળી રે સજની, રંગ ભરી રળીઆમણી રજની;
હું દાસી પિયુના પદની રજની તો, પ્રેમ નેમ પાળું સદા રે.
કમલ નયન કમલાનો સ્વામી, આદ્ય મધ્ય અંત અંતર્યામી;
પૂરણ પુણ્યે કરીને પામતો, વામી સકલ ભવ આપદા રે.
શિર મુગટ કુંડલ વનમાળા, મદન શરદ સરી રૂપ રસાળા;
યુગ્મ સ્વરૂપ બાહુ વિશાલા, તો સુંદર એનુ ધરી રે.
રત્ન જડિત કટિ કંદોરો સોહે, નેપૂર ધ્વૂન મુનિનાં મન મોહે;
ચરણ કમલમાં ચિત્તડું પ્રોએ, તો જુગલ નયનાં ભરી રે.
અંગ સોરંગ પીતાંબર ધોતી, પટકે જોર ઝવેર ને મોતી;
અંગ અંગ આભ્રણ સજ્યાં જ્યોતી, તો સુંદર શોભા શી કહું રે.
પ્રીતમનો સ્વામી શ્યામળિયો, આનંદ સિંધુ અકળીક ઢળિયો;
પૂરવની પ્રીતિ પ્રગટ પીયુ મળિયો, તો સૌ સોંપી સન્મુખ રહું રે.

પદ ૨૭ મું.

આજ દીવાળી પ્રેમ રસાળી, ભુવને પધાર્યા શ્રીવનમાળી;
રસ બસ થઇ ગઇ રૂપ નિહાળી, તો ભાળી રહી ભાવે કરી રે.
આપ્યાં આસન આનંદકારી, બેઠા નટવર નવલ વિહારી;
તન મન પ્રાણ કરું બલિહારી, તો પ્રાણજીવન ધન જાણીને રે.
અગર કપૂરે આરતિ કીજે, નીરખી રૂપ હૃદયામાં લીજે;
પ્રેમ સુધા રસ પ્રેમે પીજે, તો અતિ આનંદ ઉર આણીને રે.
નિત્ય નિત્ય નવલા નેહ વધારું, ત્રિભુવન વ્યાપક તેજ તમારું;
જોઇને મોહી રહ્યું મન મારું, તો ન્યારું ક્ષણુંએ નવ રહે રે.
પ્રીતમનો પ્રભુ પ્રેમ સનેહી, એની લીલા કહું કેઇ કેઇ;
પ્રસન્ન કીધો દર્શન દેઇ, તો રજની દિવસ હૃદયે વસે રે.

પદ ૨૮ મું.

આજ કર્યો અંનકોટ છબીલે, રંગ વધાર્યો રંગ રંગીલે;
પ્રેમનો સિંધુ પ્રેમી જન ઝીલે, તો ગોપી કુળ ગોપ લીલા કરી રે.
ઇંદ્રતણો અપરાધ વિસાર્યો, લઇ પર્વત સુરપતિ શિર ધાર્યો;
સાત દિવસ લગી ભારે માર્યો, તો ગર્વ નિવાર્યો શ્રીહરિ રે.
જેને પંચ તત્ત્વ માળા ઉર રાજે, ભાજ્ય નીલ જળ મુક્તિ વિરાજે;
તેજ માણેકવાળું વિધુ રજ છાજે, તો વ્રજ આકાશે પ્રકાશે છે રે.
તે આગે ન કોણ દેવની માયા, જેમ કેઇ પુરુપ પુરુપની છાયા;
નિગમે પુરાણે અગમ કરી ગાયા, તો જેનો આ વિશ્વ પ્રકાશે છે રે.
નિર્ગુણ બ્રહ્મ સગુણ થઇ શોભા, જેની લીલામાં મુનિવર લોભ્યા;
જેના થોભાવ્યા ધર્મ સૌ થોભ્યા, તો જગત મંગળ જશ પ્રગટે રે.
ભક્ત હિત અવતાર ધરે છે, દાસતણાં બહુ કાજ કરે છે;
પ્રીતમ પ્રેમીનાં ચિત્ત હરે છે, તો તાપ હરે છે તેહનાં રે.

પદ ૨૯ મું.

મંગળ ગાન કરે છે ગોપી, આનંદ રૂપ રહી અંગ ઓપી;
પ્રેમ નવલ વેલ રસમાં રોપી, તો નિર્ભે કારણ કલ્પતરુ રે.

પરમ ચતુર સકલ વ્રજ વહાલા, નવ ઘન ઘેર્યો દામની માળા;
સુર શિરોમણિ રૂપ રસાલા, તો વર્ણન કેઇ પેરે કરૂ રે.
પદ્મ પત્ર વિશાલ વિલોચન, દૃષ્ટિ અગોચર ગોચર મોચન;
મનમોહન મઘવા મદમોચન, તો શોચ સકલ સહેજે ગયો રે.
ગોવર્દ્ધન ઓચ્છવ હરિ કીધો, ગોપ વેશ ગોવિંદે લીધો;
વ્રજ જન પ્રેમ સુધારસ પીધો, તો સફળ મનોરથ સૌ થયો રે.
ઘેર ઘેર ચતુર કરી ચિત્રશાલા, ધજા પતાકા તોરણ માળા;
સોળે શણગાર સજ્યા વ્રજ વહાલા, તો આભૂપણ અંબર ઓપતાં રે.
પ્રીતમના સ્વામીની સંગે, મળવું પરસ્પર પ્રેમ પ્રસંગે;
આનંદ કંદ વધાર્યો અંગે, તો ચિત્ત હરિ ચરણે આરોપતાં રે.

પદ ૩૦ મું-રાગ ગરબો.

પ્રેમે પરણે તુલસી શાલિગ્રામ રે, શોભા સાગર સુખનું ધામ રે;
કાર્તિક શુદ એકાદશી કહીએ રે, મહિમા મોટો પાર ન લહીએ રે.
બલિને દ્વારે શ્રીનાથ પધાર્યા રે, અવની ઉપર આનંદ વધાર્યા રે;
ચાર જામ જાગે જદુ રાય રે, ભોગ આરતિ ચતુર્ વિધ થાય રે.
તુલસીજી પરણે ત્રિભુવન નાથ રે, ધોળ મંગળ ગાય વૈષ્ણવ સાથ રે;
વૈકુંઠપતિ ચઢ્યા વરઘોડે રે, સંત સાથ ભેળા સોહે જોડે રે.
પ્રભુ પ્રીતમનો પ્રેમ સનેહી રે, તોરણ ચઢીઆ દુંદુભી દેઈ રે.

પદ ૩૧ મું.

સાસુજીએ આવીને વધાવ્યા રે, પ્રેમે પોંખીને પધરાવ્યા રે;
રત્ન સિંહાસન બેઠા આવી રે, સખી સૌ કન્યા શણગારીને લાવી રે.
કંઠે આરોપી વનમાળા રે, ગીત ગાય મધુર રસાલા રે;
કનક મણિમય મંડપ રચ્યો રે, લોક ચતુર્દશ અતિ રંગ મચ્યો રે.
જવ તલ હોમી પાવક પરજાળ્યો રે, રત્નદીપ ચોદસ અજવાળ્યો રે;
જળહળ તે જ્યોત પ્રકાશે રે, ચંદરવા તોરણ ચો પાસે રે.
વાડવ કરે વેદની ધૂન્ય રે, આવ્યા ત્યાં બ્રહ્મા નારદ મૂન્ય રે;
મંગળ ફેરા ફરે ભગવાન રે, સમે વર્તે સાવધાન રે.

વર કન્યા આરોગે કંસાર રે, જુગમાં તે વરતે જય જયકાર રે;
અબલા તો અખંડ અમર વર પામી રે, પ્રેમ સ્નેહી પ્રીતમનો સ્વામી રે.

પદ ૩૨ મું.–થાળ ૧ લી.

આનંદે આવો રે, જીવન જમવાને; બહુ પાક બનાવું રે, ગિરિધર ગમવાને.
ઉષ્ણોદક આપું રે, નટવર નહાવાને; પીતાંબર લાવું રે, પ્રેમે પહેરવાને.
ચાંખડીએ ચઢીને રે, આવ્યા અંતરજામી; ચંદનની ચોકી રે, બેઠા બહુ નામી.
કંચનને બાજઠ રે, સુવર્ણની થાળી; ભોજન કરવાને રે, બેઠા વનમાળી.
ખાજાં ને લાડુ રે, ઘેબર ઘીનાં છે; પકવાન્ન ભલાં છે રે, સૌ મીસરીનાં છે.
એવા ભોગ છપ્પન છે રે, વ્યંજન બહુ ભાંતિ; સાકર મેવાદિક રે, રહ્યા છે સહુ જાતિ.
જેની રુચી આવે રે, તે લેજો માંગી; જમતાં મુખ નિરખે રે, તે મહા બડ ભાગી.
જમુના જળ શીતળ રે, એલચીએ વાસી; પાનનાં બીડાં રે, ખવડાવું ખાસી.
કંકુ ને કેસર રે, કુમકુમ થાળ ભરી; પ્રીતમનો સ્વામી રે, પૂજું પ્રેમ ધરી.

પદ ૩૩ મું.–થાળ ૨ જી.–રાગ સારંગ.

હરિ ભાવે ભોજન કીજીએ૦ હરિ૦ ટેક૦
સુંદર વદન સરોરુહ લોચન, શોભા જોઇ જોઇ રીઝીએ. હ૦
દધિ પકવાંન મીઠાઇઓ મેહ, રુચિ આવે સો લીજીએ. હ૦
જાઇ જાવંત્રી જાયફળ મીસરી, ઔંષ્ટયોપ પ્રભુ પીજીએ. હ૦
આચમન પાન કીએ કમલાવર, દેખી દેખી દિલ રીઝીએ. હ૦
પ્રીતમ દ્વાર રહ્યો રસ ગાવે, ઉબરી જુઠણ લીજીએ. હ૦

જ્ઞાન પ્રકાશ.

પદ ૩૪ મું.

જીવ વચન વિચારી બોલે, બહુ બકવાદ ન કીજે;
નિર્મલ નામ રામ રઘુવરનું, નિત્ય નિરંતર લીજે. જીવ૦
શિવ વિરંચી શેષ શારદા, નિગમ પુરાણ વખાણે;
નામ અમૂલક દામ ન બેસે, કેમ જડ જીવ ન જાણે. જીવ૦

ફુટે કુંભે નીર ઠરે નહીં, વૃક્ષ વેડાએ ફળ ક્યાંથી;
એમ અસત્ય ભાષણથી થાયે, હીણુ તેજ તપ ત્યાંથી. જીવ૦
શીબી, દધીચિ, બલિ, નૃપ દશરથ, હરિશ્ચંદ્ર, કર્ણ કહીએ;
શરીર ગયું પણ શબ્દ ન ચૂક્યા, તે પૂરા નર લહીએ. જીવ૦
દાતા શૂર સત્ય સહુ સદ્‌ગુણ, ભક્ત તણે હૃદે રહે છે;
કહે પ્રીતમ તે પ્રભુના પ્યારા, નિશ દિન હરિ હરિ કહે છે. જીવ૦

પદ ૩૫ મું.

તું તારું તન દેખી તપાસી, અનુભવ આંખ ઉઘાડી;
આશા તૃષ્ણા લોભ ને ઇર્ષ્યા, નાંખ કલ્પના કાઢી. તું તારું૦
પ્રભુ પ્રેમે પરસે અમૃત વરસે, દરસે દહાડી દહાડી;
આઠે પહોર આનંદની હેલી, ફૂલી રહી ફૂલવાડી. તું તારું૦
દેહના નેહ થકી રેહ ન્યારો, ચિત્ત ચૈતન્યમાં લગાડી;
કહે પ્રીતમ તો તું હરિને વંદે, નિગમ નગારાં વગાડી. તું તારું૦

પદ ૩૬ મું.

જે જગદીશ ઇશ અવિનાશી, ઉર વાસી સુખ રાસી;
પરમાનંદ પરમ સુખ સિંધુ, સેવે સદા કમલાસી. જે જગ.
નેતિ નેતિ નિગમ કરી ગાયે, પૂરણ બ્રહ્મ વિલાસી;
જન્મ જન્મ જગતપતિ જીવન, ચરણ કમલ હું દાસી. જે જગ.
વહાલા પધારો કારજ સારો, પૂરણ પ્રેમ પ્રકાશી;
પ્રીતમના સ્વામી સુંદર વર, નામે ટળે ચોર્યાશી. જે જગ.

પદ ૩૭ મું.

જે સત્સંગ કરે શુદ્ધ ચિત્તે, સઘળાં તીરથ તેને;
નિરખે નિત્ય નિરંતર હરિને, ભૂલે નિંદે નહીં કેને. જે સત્સં૦
કામધેનુ ચિંતામણી સુરતરુ, અમૃત ફલ નિત્ય એને;
શું કરવા ભરમે તે ભટકે, ઘટમાં ગોવિંદ ચિહ્‌ને. જે સત્સં૦
આઠે પહોર આનંદનો સિંધુ, છલ્યો રહે દીને રેને;
નિત્ય નિત્ય સ્નેહ સહિત સત્સંગે, પ્રીતમ પ્રેમ રસ પીને. જે સત્સં૦

પદ ૩૮ મું.

રહે રસના તું રામ ભજનમાં, હંસ દશા દિલ આણી;
કહું છું કુટિલ વચન નવ કાઢીશ, વૃથા વાયસ વાણી. રહે૦
હરિ નામ નિર્મલ મુક્તાફલ, જિહ્વાએ જપીએ જાણી;
તજી અસાર સાર પય પીજે, પરહરી પરપંચ પાણી. રહે૦
જેના સ્મરણથી ટળી જાએ, ગર્ભવાસની ઘાણી;
પ્રીતમ ભજન કરી લે ભાવે, નિર્ભય નામ નિશાની. રહે૦

પદ ૩૯ મું.

ગુરુ ગમ જ્ઞાન વિચારું ઘટમાં, પ્રગટી પ્રેમ ખુમારી;
ખટ અંબુજ ખોલીને જોયું, ઉઘડી અગમ અટારી. ગુરુ૦
પંચ પ્રવાહ ગંગા વહે પાવન, કરને સ્નાન કરારી;
સહસ્ર પાંખડી કમલ કોશમાં, દર્શ્યા દેવ મોરારી. ગુરુ૦
તત્વમસી તુરીયા શુદ્ધ ચૈતન્ય, તે તે જ્યુંજ બલિહારી;
પ્રીતમ પરબ્રહ્મ પુરુષોત્તમ, વ્યાપક અખંડ વિહારી. ગુરુ૦

પદ ૪૦ મું.—રાગ ગોડી.

વન્દુ સદ્‌ગુરુ ચરણરજ શીશ. ટેક.
ચરણરજ શીશ ચરણરજ શીશ, અખિલ બ્રહ્માંડતણો જે ઇશ. વન્દુ૦
વ્યાપક પૂરણ બ્રહ્મ જગદીશ, મંગળકારી માયાધીશ. વન્દુ૦
જેને વશ વરતે પાંચ પચ્ચીશ, નિર્મળ નામ જપે જોગીશ. વન્દુ૦
સુર નર નાગ અસુર મુનિ દેવ, સૌ કોય કરે સદ્ ગુરુની સેવ. વન્દુ૦
કવિ પંડિત ગ્રંથ આદે ગાય, ગુરુ કૃપાથકી કારજ થાય. વન્દુ૦
કહે પ્રીતમ ગુરુ પરમ દયાળ, આપે અભય પદ તે તત્કાળ. વન્દુ૦

પદ ૪૧ મું.

જય જય જાનરાય, જશ અગમ અપાર. ટેક.
અગમ અપાર જશ, અગમ અપાર, નેતિ નેતિ નિગમ કહે નિરધાર. જય૦
વંદે વિરંચી શિવ વારંવાર, સદા સમાધિ ધરે સનત્કુમાર. જય૦
અહિપતિ નિશ દિન કરત ઉચ્ચાર, સહસ્ર વદન જિહ્વા યુગ્મ હજાર. જય૦
સિંધુ સુતા પદ સેવે ઉદાર, સંશય શોક મિટાવન હાર. જય૦

ફુટે કુંભે નીર ઠરે નહીં, વૃક્ષ વેડાએ ફળ ક્યાંથી;
એમ અસત્ય ભાષણથી થાયે, હીણ તેજ તપ ત્યાંથી. જીવ૦
શીબી, દધીચિ, બલિ, નૃપ દશરથ, હરિશ્ચંદ્ર, કર્ણ કહીએ;
શરીર ગયું પણ શબ્દ ન ચૂક્યા, તે પૂરા નર લહીએ. જીવ૦
દાતા શૂર સત્ય સહુ સદ્‌ગુણ, ભક્ત તણે હૃદે રહે છે;
કહે પ્રીતમ તે પ્રભુના પ્યારા, નિશ દિન હરિ હરિ કહે છે. જીવ૦

પદ ૩૫ મું.

તું તારું તન દેખી તપાસી, અનુભવ આંખ ઉઘાડી;
આશા તૃષ્ણા લોભ ને ઇર્ષ્યા, નાંખ કલ્પના કાઢી. તું તારું૦
પ્રભુ પ્રેમે પરસે અમૃત વરસે, દરસે દહાડી દહાડી;
આઠે પહોર આનંદની હેલી, ફૂલી રહી ફૂલવાડી. તું તારું૦
દેહના નેહ થકી રેહ ન્યારો, ચિત્ત ચૈતન્યમાં લગાડી;
કહે પ્રીતમ તો તું હરિને વંદે, નિગમ નગારાં વગાડી. તું તારું૦

પદ ૩૬ મું.

જે જગદીશ ઇશ અવિનાશી, ઉર વાસી સુખ રાસી;
પરમાનંદ પરમ સુખ સિંધુ, સેવે સદા કમલાસી. જે જગ.
નેતિ નેતિ નિગમ કરી ગાયે, પૂરણ બ્રહ્મ વિલાસી;
જન્મ જન્મ જગત્પતિ જીવન, ચરણ કમલ હું દાસી. જે જગ.
વહાલા પધારો કારજ સારો, પૂરણ પ્રેમ પ્રકાશી;
પ્રીતમના સ્વામી સુંદર વર, નામે ટળે ચોર્યાશી. જે જગ.

પદ ૩૭ મું.

જે સત્સંગ કરે શુદ્ધ ચિત્તે, સઘળાં તીરથ તેને;
નિરખે નિત્ય નિરંતર હરિને, ભૂલે નિંદે નહીં કેને. જે સત્સં૦
કામધેનુ ચિંતામણી સુરતરુ, અમૃત ફલ નિત્ય એને;
શું કરવા ભરમે તે ભટકે, ઘટમાં ગોવિંદ ચિહ્‌ને. જે સત્સં૦
આઠે પહોર આનંદનો સિંધુ, છલ્યો રહે દીને રેને;
નિત્ય નિત્ય સ્નેહ સહિત સત્સંગે, પ્રીતમ પ્રેમ રસ પીને. જે સત્સં૦

પદ ૩૮ મું.

રહે રસના તું રામ ભજનમાં, હંસ દશા દિલ આણી;
કહું છું કુટિલ વચન નવ કાઢીશ, વૃથા વાયસ વાણી. રહે૦
હરિ નામ નિર્મલ મુક્તાફલ, જિહ્વાએ જપીએ જાણી;
તજી અસાર સાર પય પીજે, પરહરી પરપંચ પાણી. રહે૦
જેના સ્મરણથી ટળી જાએ, ગર્ભવાસની ઘાણી;
પ્રીતમ ભજન કરી લે ભાવે, નિર્ભય નામ નિશાની. રહે૦

પદ ૩૯ મું.

ગુરુ ગમ જ્ઞાન વિચારું ઘટમાં, પ્રગટી પ્રેમ ખુમારી;
ખટ અંબુજ ખોલીને જોયું, ઉઘડી અગમ અટારી. ગુરુ૦
પંચ પ્રવાહ ગંગા વહે પાવન, કરને સ્નાન કરારી;
સહસ્ર પાંખડી કમલ કોશમાં, દર્શ્યા દેવ મોરારી. ગુરુ૦
તત્વમસી તુરીયા શુદ્ધ ચૈતન્ય, તે તે જ્યુંજ બલિહારી;
પ્રીતમ પરબ્રહ્મ પુરુષોત્તમ, વ્યાપક અખંડ વિહારી. ગુરુ૦

પદ ૪૦ મું.—રાગ ગોડી.

વન્દુ સદ્દગુરુ ચરણરજ શીશ. ટેક.
ચરણરજ શીશ ચરણરજ શીશ, અખિલ બ્રહ્માંડતણો જે ઇશ. વન્દુ૦
વ્યાપક પૂરણ બ્રહ્મ જગદીશ, મંગળકારી માયાધીશ. વન્દુ૦
જેને વશ વરતે પાંચ પચ્ચીશ, નિર્મળ નામ જપે જોગીશ. વન્દુ૦
સુર નર નાગ અસુર મુનિ દેવ, સૌ કોય કરે સદ્દ ગુરુની સેવ. વન્દુ૦
કવિ પંડિત ગ્રંથ આદે ગાય, ગુરુ કૃપાથકી કારજ થાય. વન્દુ૦
કહે પ્રીતમ ગુરુ પરમ દયાળ, આપે અભય પદ તે તતકાળ. વન્દુ૦

પદ ૪૧ મું.

જય જય જાનરાય, જશ અગમ અપાર. ટેક.
અગમ અપાર જશ, અગમ અપાર, નેતિ નેતિ નિગમ કહે નિરધાર. જય૦
વંદે વિરંચી શિવ વારંવાર, સદા સમાધિ ધરે સનતકુમાર. જય૦
અહિપતિ નિશ દિન કરત ઉચ્ચાર, સહસ્ર વદન જિહ્વા યુગ્મ હજાર. જય૦
સિંધુ સુતા પદ સેવે ઉદાર, સંશય શોક મિટાવન હાર. જય૦

અમર લોક કરે અમૃત આહાર, તારો પ્રેમ રસ તે કોયક પીનાર. જય૦
અનેક બ્રહ્માંડતણો આધાર, પ્રીતમના સ્વામી રહો હૃદયા મોઝાર. જય૦

પદ ૪૨ મું.–રાગ સામેરી.

હરિ ગુણ ગાતાં રે, વિલંબ ન કીજીએ રે, સ્મરણ કરીએ શ્વાસ ઉચ્છ્વાસ;
આવો સમો રે, હાંરે ફરી ફરી નહીં મળે રે, હૃદયામાં રાખે દૃઢ વિશ્વાસ. હરિ૦
આજ કાલમાં રે, ચૂપે તારે ચાલવું રે, જઈને કરવો પનઘટ વાસ;
કાયા પડીને રે, થશે ઢેરી ધૂળ જ્યારે, ત્યારે કોય પ્રાણી નહીં પાસ. હરિ૦
શરીર સમીને રે, જમી જાડી થશે રે, તું પર ઢોરાં ચરશે ઘાસ;
વ્યોમન પવન પાવક જલ પૃથ્વી રે, જ્યાં જે હતું ત્યાં તેનો સમાસ. હરિ૦
કપટ તજીને રે, ભજ ભગવાનને રે, થશે તુજ દાસ તણો નિજ દાસ;
પ્રપંચ ટાળે રે, પ્રભુ દર્શન થશે રે, પ્રીતમ હોએ પ્રેમ પ્રકાશ. હરિ૦

પદ ૪૩ મું.

આળસ આણીને રે, ઉંઘમાં અભાગીઆ, જાગી જોને અવસર વીત્યો જાય;
તું નથી લેતો રે, મોહ પ્રમાદમાં રે, કાયાને કાળ નિરંતર ખાય. આળસ૦
વ્હાલપણું ગયું રે, ગયું જોબન જથારથ, તારા રહ્યા તે દિન જાય;
નજરે દેખે છે રે, જીવન આવતાં રે, તોએ તારી ચિત્તમાં ચિંતા ન થાય. આળસ૦
રહેવા છે રે, મંદિર માળીઆં રે, થશે ઉદે રાત શોધી ઉપાય;
સુરતરુ તજીને રે, સેવે શેમળો રે, તેમાં ફળ શું સરવાળે થાય. આળસ૦
ઘણે દહાડે પામ્યો રે, દુર્લભ દેહડી રે, હવે કંઈ હેત કરીસું આણ;
વહારે ન વેપારે રે, લાભ મળે મોહોરનો રે, પ્રીતમ જો પરમારથ જાણ. આળસ૦

પદ ૪૪ મું.

તત્ત્વ વિચારી રે, તીરથ જે કરે રે, તેણે તારાં મનનો મેલ ધોવાય;
સજ્યાં દયાળે રે, સર્યું ગોમતી રે, મંજન કરતાં ચિત્ત શુદ્ધ થાય. તત્ત્વ૦
ક્ષમા ક્ષિપ્રા રે, નમ્રપણું નર્મદાને રે, ગલ્લકી શ્રીગોવિંદ ગુણ ગાન;
ગંગા ગુરુ ભક્તિ રે, સંત સંગ સરસ્વતિ રે, જમુના જાણ હરિનું ધ્યાન. તત્ત્વ૦
પ્રેમે બહુ શું રે, પ્રયાગ પરસતાં રે, પૂર્વનું પાતક પ્રલ્લય થાય;
હૃદિયામાં રાખે રે, હૃષ્ટ ઉપાસના રે, જન્મ વાસના તેણે ટળી જાય. તત્ત્વ૦

અવગુણ મૂકી રે, ગુણનું ગ્રહણ કરે રે, સેવા સુમતિ શીલ સંતોષ;
પ્રીતમ હેતે રે, પરમારથ થકી રે, તેને તારા ટળશે દેહના દોષ. તત્ત્વ૦

પદ ૪૫ મું.

રણછોડ રંગીલો રે, રહ્યો હૃદયે વશી રે, રસિક શિરોમણિ રાય;
રૂપ સુધા સુખ સાગર શ્યામળો રે, દર્શન કરતાં રે દુઃખડું જાય. રણછોડ૦
રાજાનો રાજા રે, શ્રીરણછોડજી રે, દેવનો દેવ શ્રીદ્વારકા નાથ;
અખિલ લોકમાં રે, આણ જેની ફરે રે, હુકમ ના મેટે સુર નર આપ. રણછોડ૦
જીવ ચરાચર જીવે રે, જીવોને જોઇ રહે રે, જેને વશ વર્તે સંસાર;
ત્રણ ભુવનમાં રે, તપે જેના તેજથી રે, અનંત બ્રહ્માંડ તણો આધાર. રણછોડ૦
ભક્તને હેતે રે ભૂતળ આવિયા રે, લીલા કરવા લક્ષ્મીનાથ;
પ્રેમ સનેહી રે, પ્રભુ પ્રીતમતણા રે, તન મન સોંપ્યુ હરિને હાથ. રણછોડ૦

રણછોડજી દીવાન.

જુનાગઢના નવાબનો દીવાન–સંવત ૧૮૯૭, સને ૧૮૪૧ માં હૈયાત હતો. એ દેવી ભક્ત, રાજ કામકાજ કરનાર, કવિ, સાથે ઉત્તમ જ્ઞાની હતો.

ચણ્ડીપાઠ.

છંદ ભુજંગ પ્રયાત.

નમઃ ચંડિકાયૈ, ગણેશામ્બિકાયૈ, નમઃ અંચલાયૈ, નમઃ શારદાયૈ;
કહ્યો માર્કણ્ડેય મહિમા વખાણી, જગતમાં તને વર્ણવું ભાવ આણી.

કવચ ૧ લું.–રાગ ગરબો.

સુરથ નામે તે એક માહપાલ રે, અંબિકા આનંદી;
મહિ સુંદરીનો કંઠ મણિમાલ રે, અંબિકા આનંદી.

યવન ભૂપે આવી લિધું રાજ રે, અં૦ મંત્રી જઇ મળ્યા લોભને કાજ રે, અં૦
ભાગ્યો ઘોડે ચઢી ભૂપાળ રે, અં૦ વન વિકટ મહા વિકાળ રે, અં૦
મુનિ મેધાને આશ્રમે આવ્યો રે, અં૦ ભાવ નરખીને સઉને ભાવ્યો રે, અં૦
મૃગ સંગે તે કેશરી રમે રે, અં૦ મોર ભુજંગ સાથે ભમે રે, અં૦
રાજા ચિંતા કરે મન માંહ રે, અં૦ દેશ ખોયો થયો ઉર દાહ રે, અં૦
ધન માહારાંને શત્રુ જોગવે રે, અં૦ કીડી સંચરે ને તેતર ભોગવે રે, અં૦
ધન માહારું ને ધણી કોક થાય રે, અં૦ વૃક્ષ વાવ્યું ને ફલ કોક ખાય રે, અં૦
તેવે સમે જાણી વિશ્રામ રે, અં૦ વૈશ્ય આવ્યો સમાધિ નામ રે, અં૦
પૂછ્યું ભૂપે આવ્યો છે કોણ કામ રે, અં૦ કોણ નામ ને કોણ છે ઠામ રે, અં૦
ચિંતા ચિત્તે તમારે દિસે રે, અં૦ દુઃખી લાગો છો મનની રીસે રે, અં૦
પછી વૈશ્યે કહ્યું સાંભળો રાજ રે, અં૦ હું તો ખોઇ આવ્યો છું ધન લાજ રે, અં૦
નારી સંતાને કાઢી મૂકિયો રે, અં૦ ભુખે દુઃખ્યો કમાઇ ચૂકિયો રે, અં૦
મધમાખી ઘસે જેમ હાથ રે, અં૦ ભૂલ્યો ભરું બાવળ સાથે બાથ રે, અં૦
વૈશ્ય ભૂપ ગયા મુનિ પાસ રે, અં૦ હાથ જોડી કરી અરજ દાસ રે, અં૦
મંત્રી ખુટી ને લુંટી લીધો રે, અં૦ લાજ વોણો ને રાજ વોણો કીધો રે, અં૦
તોય મમતા ન થાયે અળગી રે, અં૦ પુત્ર મિત્રની માયા વળગી રે, અં૦
તેનું કારણ કહો મુનિ રાય રે, અં૦ મહારા મનનો તે સંદેહ જાય રે, અં૦
મુનિ કહે માયા બળવાન્ રે, અં૦ જેને વંદે સદા ગિર્વાણ રે, અં૦
પંડિત કોઇ ન પામ્યો કેડો રે, અં૦ માયાએ નાંખ્યો અંધાર પછેડો રે, અં૦
માયા ફંદે પડયા જગ લોક રે, અં૦ તેણે છૂટે નહિ ચિંત્તનો શોક રે, અં૦
થયા મધુ કૈટભ બે ભાઇ રે, અં૦ કરવા વિષ્ણુની સાથે લડાઇ રે, અં૦
નિદ્રારૂપે માયાને છે ફંદ રે, અં૦ પરવશ ફસાણા મુકુંદ રે, અં૦
થયું પંકજ નારાયણ નાભ રે, અં૦ તેમાં પ્રગટ્યા બ્રહ્મા અરુણાભ રે, અં૦
બ્રહ્મા માયાને ચરણે લાગી રે, અં૦ સ્તુતિ કરવા થયા અનુરાગી રે, અં૦
જગદંબા જનાર્તિહારી રે, અં૦ ત્રિપુર સુંદરી ત્રિલોક વિહારી રે, અં૦
દુઃખ ભંજની ને દાનવગંજની રે, અં૦ શિવ રંજની ને માત નિરંજની રે, અં૦
સિંહવાહિની દારિદ્રય દુઃખદાહની રે, અં૦ પ્રબળ વાહની પૂરણ અવગાહની રે, અં૦
નિદ્રા રૂપે નારાયણ મોહ્યા રે, અં૦ શેષ પર્યંક ઉપર સોહ્યા રે, અં૦
સ્તુતિ સાંભળીને તુષ્ટ થયાં માત રે, અં૦ વિષ્ણુ નેત્રને મૂક્યાં સાક્ષાત રે, અં૦
જાગ્યા વિષ્ણુ થયા સાવધાન રે, અં૦ યુદ્ધ કરવા મંડયા બળવાન રે, અં૦

ઝુંટણ ગડદા મુષ્ટિઓ મારે રે, અં૰ કોઇ જિતે ને કોઇ નવ હારે રે, અં૰
શિથિલ વિષ્ણુ થયા સંગ્રામે રે, અં૰ દેવી પ્રગટ્યાં તે દેવને કામે રે, અં૰
મધુ કૈટભને મોહજ લાગ્યું રે, અં૰ મૃત્યુ વિષ્ણુને હાથે માગ્યું રે, અં૰
શક્તિ આવી બેઠાં ભુજદંડ રે, અં૰ અસુર માર્યા ઘણા પ્રચંડ રે, અં૰
દીધું દર્શન આદ્ય ભવાની રે, અં૰ બ્રહ્મા નારાયણે સન્માની રે, અં૰
દેવ કાર્ય ધરી અવતાર રે, અં૰ આદ્ય શક્તિ તે જગદાધાર રે, અં૰
દાસ ખાસ તે રણછોડ રાય રે, અં૰ માતા થાજો સર્વને સહાય રે, અં૰

કવચ ૨ જું.—દોહરો.

મહિષાસુર દાનવ પતિ, સુર માનવ દુઃખદાય;
મહા પ્રબલ દલ લાવિયો, ઇન્દ્ર રાજ ઇચ્છાય.

રાગ ગરબો.

મહિષ નામે અસુરનો ભૂપતિ રે, ઇન્દ્ર પદવી લેવાને ચલાવી મતિ રે;
દેવ ભાગીને બ્રહ્મા પાસે ગયા રે, રાજકાજ ગયું લાજ હીણા થયા રે.
દેવ મંડળી મહેશ પાસે મળી રે, ક્રોધ કીધો વિરોધ વાત સાંભળી રે;
કોપ આટોપથી અંબિકાજી બન્યાં રે, વિઘ્ન સર્વ સકળ દેવતાનાં હણ્યાં રે.
મુખ પંચ મુખથી કેશ કાળથી રે, કટી મંઘવા ઉરોજ અંશુ માળથી રે;
ભુજા દંડ યુગલ ચતુરભુજથી બણ્યાં રે, અમલ ચરણ કમલપત્રે રળિયામણાં રે.
લેંઘો અંતલસી ને ચુંદડી છે જરકશી રે, કમખી પહેરી મોટીની કસકસી રે;
આપ્યાં આભૂષણ રત્ન જડાવનાં રે, હીરા માણેક ને હેમ ઘડાવનાં રે.
બાજુબંધ સોહે તે મોતી બોરડે રે, ગલેબંધ મણિ હાર હેમ દોરડે રે;
આપી શસ્ત્ર અસ્ત્ર દેવ મોદ પામિયા રે, સિંહ હેમ ગિરી આપી દુઃખ વામિયા રે.
દેવીને દેખીને દેવતા હોંકારિયા રે, દૂત દાનવના જોઇને પોકારિયા રે;
મહિષ સાંભળીને આંગળી દાંતે દશે રે, અજા કોણ ગજાં વાઘની સામે ધસે રે.
ચડી કોણ છે બિચારી બાપડી રે, સામી મંડે નહીં ઘડી ચાપડી રે;
કટક જટક મહાદેવી સામું ધસ્યું રે, શેષ સળક્યો ને કમઠપીઠ ધસમસ્યું રે.
વીર બંકા અટંકા ડાંખરા રે, વાજી તાજી ને સાજ સજી પાંખરા રે;
ગજ અગજના ઘંટ ઘણા ઘણઘણે રે, રથ ચક્રથકી શક્ર પુરી ઘણઘણે રે.
આવ્યો વાસ પુરી ભોમ પગે હળહળી રે, દેવની સેના દેખી સઉ ખળભળી રે;
આવ્યો શિઘ્ર ઉદગ્ર બ્યાગ્રહ બોલતો રે, અસિ લોમ વ્યોમ રોમ રોમ લેખતો રે.

આવ્યો બીડાલ ને કુડાલ ઉલાળતો રે, દૈત્ય મહા હનુ બાણ ધનુ ઝાલતો રે;
કડાઝૂડ કટક ઝટક બંન્યો આફળ્યા રે, બટાચૂર હડાહૂડ સુરાસુર લડયા રે.
દેવને ઠોકી રોકીને કર્યાં વેગળા રે, માત સન્મુખ ધાયા તે જોદ્ધ આગળા રે;
બાણ વરસે તે જેમ મેઘની ઝડી રે, ખાંડાં જળહળે જાણે જે વિજળી પડી રે.

ચક્ર ચલવે ને ચોટ કરે ચોંપથી રે, કાંડાં કરડે કટાર હણે કોપથી રે;
ચંડિ ઉપર ભુષંડી ચંડી નાંખતા રે, કાતી મારી છાતીથી લોહી ચાખતા રે.
ગદા તોમર ત્રિશૂલ પટા ફેરવે રે, મુંઠી ઉઠી મારે ને પવાડા ચડે રે;
ચક્ર ચલવે ગતિ વક્ર અણુવક્રનું રે, તક્ર સરખું થઇ જાય વકત્ર શક્રનું રે.

વાઘને કુદડી ફરાવે ઝાલે પુંછથી રે, ખભા ઠોકે ને તાઓ દે મુંછથી રે;
માતા કોપિયાં ને ઓપિયાં ઉમંગથી રે, જંગ ઝળકી રહ્યો છે અંગો અંગથી રે.
સિંહ નખે ઝરડે ને કરડે હાડકાં રે, પંઝે દરડે ઉખરડે શિર ફાડકાં રે;
એક દોટ ચડીચોટ અસુર ગંજીયા રે, કોટ પકડીને લોટપોટ ભંજીયાં રે.

હેઠા પટકી પટકી કરે કટકા રે, ફરી કટકા કટકા ને ભરે બટકાં રે.
નરડી મરડી કરડે તે શીશ આરજાં રે, પેટ ઉઝરડી ઉતરડી ખાય કાળજાં રે;
ઝાલે દુષ્ટને મંજારી જેમ કુકડા રે, વીશ વીશના ભરે છે માતા બુકડા રે;
રથ વાજી હાથીની મુખે ઘાલિયા રે, જેમ ફાકડા ભરાય ધાણી દાળીયા રે.
સૈન્ય માર્યું હુતાશ યથા ઘાસને રે, કોક ભાગ્યો તે વિરલો લઇ સાસને રે;
સૈન્ય થઇ ગયૂં ચુંથાણ યુદ્ધ ભંગમાં રે, દેવી જિત્યાં રણછોડ રાય જંગમાં રે.

કવચ ૩ જું.—દોહરો.

સૈન્ય મરાણૂં મહિપનૂં, હુવો તે હાહાકાર;
ચાલ્યાં કાળી સાંભળી, આવ્યાં દળ સિરદાર.

છંદ ગરબો.

ચિક્ષુર આવ્યો ક્ષુર ધાર અસિ હાથમાં રે લોલ;
નાથ વોણો જેમ ખુંટ કુદે સાથમાં રે લોલ.
રથ કિંકણી અનેક ઘોર ઘમકતી રે લોલ;
ધજા ફરફરે ને કલશ કાંતિ ચમકતી રે લોલ.
બાણ વરસે પરજન્ય યથા ડુંગરે રે લોલ;
દેવી અગ્રમાં તો દિનેશ જેવી છબ્બ ધરે રે લોલ.

ત્રિશૂલ નાખ્યું જાજવલ્યમાન દાનવે રે લોલ;
કાપ્યું ચંડિકાએ કાપે જ્યમ માનવે રે લોલે.
રથ ભાંગીને સારથી તે ગાજિઓ રે લોલ;
ચિત્ત લાજ્યો તે દૈત્ય તણો રાજિયો રે લોલ.
દોડિ ચોંડી તરવાર સિંહ શિશમાં રે લોલ;
ભૂજે દેવિને ઘાત કરી રીસમાં રે લોલ.

માએ મારી ત્રિશૂળ મૂળ કાપિયું રે લોલ;
ભૂત પ્રેતને સમસ્ત ભક્ષ આપિયું રે લોલ.

મત્ત કુંજર બેસીને ચમર આવિયો રે લોલ;
ઘટા પર્વત આકારે જીભી લાવિયો રે લોલ.

સિંહ કુદીને હાથીને માથે ચઢ્યો રે લોલ;
અસુર સાથ ભરી બાથ ધરણે પડયો રે લોલ.

દંતઘાતે વિચ્ચિંત કરી દુષ્ટને રે લોલ;
કરી ચરવણ રણ મધ્ય ધરે દુષ્ટને રે લોલ.

ગદા ઘાતે ઉદગ્રને ઘટાડિયો રે લોલ;
લાત પ્રહારે ઉગ્રસ્યને મટાડિયો રે લોલ.

ઉગ્ર વિરજ નેં તામર અંધખું રે લોલ;
વીર બાષ્કળી દુર્ધર દુર્મુખું રે લોલ.

દૈત્ય મહા હનૂ દનુજ વંશ અગ્રણી રે લોલ;
કાળ પાસે મળવાને મોકલ્યા ઘણી રે લોલ.

મહિપ આવ્યો પાડાને રૂપે રણકતો રે લોલ;
કાળ જેવો ઘન ઘોર નાદ કણકતો રે લોલ.

નાગ કુંડળી સમાન સિંગડાં વળ્યાં રે લોલ;
કંઠ ઘંટ ઘણા ઘમઘમે કાને કડાં રે લોલ.

કાયા તો અંજન આકાર મહિધર જસી રે લોલ;
પુંછ ફેરવેથી સમુદ્રની માઝા ખસી રે લોલ.

પગ ખડતાળે પડતાળે ધરાનાં તળાં રે લોલ;
મેરુ ડગમગ્યો ને દિગ્ગજનાં ચિત્ત ચળ્યાં રે લોલ.

ઢીંગ શિંગથી ઉરાડે ગિરિ શૃંગને રે લોલ;
ફુંકે ફાડે બ્રહ્માંડ કોશ તુંગને રે લોલ.
ઢીંકે ઢીંકે મૃગાધીશને નાંખ્યો ધસી રે લોલ;
અટ્ટ હાસ હસી અંબિકા કહાડી અસી રે લોલ.
પાડો પાડી આડો તે પાસે બાંધિયો રે લોલ;
કુંજર રૂપે થયો માયા મંત્ર સાંધિયો રે લોલ.
સુંઢ દંડે પ્રચંડ સિંહ તાણીયો રે લોલ;
અધર તોળ્યો, જેમ ગોળ તોળે વાણિઓ રે લોલ.
માએ મારી ત્રિશૂળ હુલે વેધિયો રે લોલ;
પુરુષ પ્રગટ થયો તે પણ છેદિયો રે લોલ.
ધર્યું ભેંપા સ્વરૂપ ભયંકર ઘણું રે લોલ;
માન ભાંગ્યું જમરાજના પાડાતણું રે લોલ.
ગર્જે તર્જે લરજાવે ધરા ખંડને રે લોલ;
માતા બોલ્યાં ઉપાડી ભુજ દંડને રે લોલ.
મધુપાન કરી પ્રાણ હરું તાહરા રે લોલ;
તૃપ્ત થાશે તે ભૂત પ્રેત માહરાં રે લોલ.
દોટ દીધી ને ચોટ કીધી ચાંપથી રે લોલ;
ડોટ ઝાલી ચંડીએ ઘણી કોપથી રે લોલ.
શિશ કાપ્યું, ત્યાં પુરુષ એક નિસર્યો રે લોલ;
અસી ચર્મ ધરી નેત્રમાં ક્રોધે ભર્યો રે લોલ.
ડોક વહાડીને દડો કર્યો હાથનો રે લોલ;
નિજ હાથનો ખરો પણ સકળ સાથનો રે લોલ.
મહિષ માર્યો પ્રસન્ન થયા દેવતા રે લોલ;
રણછોડ રાય હરખીને ચરણ સેવતા રે લોલ.

કવચ ૪ થું.—દોહરો.

મહિષ માર્યો માહેશ્વરી, પ્રગટ્યો સુર આનંદ;
શક્રાદય સુર ગણ મળી, સ્તુતિ કરે નારચંદ.

રાગ ગરબો.

શક્રાદ્ય સુર ગણ મળી, અંબાના ગુણ ગાય;
જગ જનની ગિરિનંદિની, ભય ભંજની માય. શક્રા૦
રૂપ અનોપમ માતનું, વાણીથી ન કહેવાય;
સુંદરતા ત્રૈલોકયમાં, તેથી છબી શરમાય. શક્રા૦
વસ્ત્ર ધર્યાં માયે જરકસી, જાણે પ્રાત દિનેશ;
કમળ કોશ માંહી ચંચલા, શોભે યથા સુવેશ. શક્રા૦
કેશ પાશ રવિનંદિની, ગંગ કુસુમની માળ;
સેંથો સિંદૂર સરસ્વતી, વેણી ત્રિવેણી વિશાલ. શક્રા૦
શરદિન્દુ સરખું વદન છે, દંત દાડીમ બીજ;
મંદ મંદ મંજુલ હશે, જાણે ઝબકે છે વીજ. શક્રા૦
ચપલાયત માની આંખડી, પંકજ પાંખડી માન;
કીર ચંચુ જેવી નાસિકા, કંઠ કંબુ સમાન. શક્રા૦
પીન પયોધર ઓપતાં, જાણે કંચન કુંભ;
બલિહારિ ભુજ દંડની, ભાંગ્યા દૈત્યના દંભ. શક્રા૦
કંઠાભ્રણુ તો હીરે જડયાં, ઝાલ ઝુમણું તાંત;
કંકણ સોહે જડાવનાં, ઝુમખા મોતીની પાંત. શક્રા૦
રમઝમ ફરે મા ફુદડી, શોભે અપરમપાર;
દેવાંગના રંગ રંગનાં, અંગ અંગના શણગાર. શક્રા૦
વળી વળી પાડે તાળીઓ, લટકાળી સુર નાર;
કટિમેખલા ક્ષુદ્રઘંટિકા, ઝાંઝરનો ઝમકાર. શક્રા૦
ચાચરમાં ગરબે રમે, ગાય મધુરાં ગીત;
ચંગ મૃદંગ મધુરાં વાજે, નાચે ગત સંગીત. શક્રા૦
ઘુઘરી પાયે ઘમઘમે, નેપુરના રણકાર;
પડછંદા પડે ગગનમાં, શેષ સહે નહિ ભાર. શક્રા૦
સુંદરતા લાવણ્યતા, વાણીથી નવ કહેવાય;
સાગર નીર ગંભીર જેમ, ગાગરમાં ન સમાય. શક્રા૦
ચંડ પરાક્રમ ચંડિકા, કીધો દૈત્યનો નાશ;
ચરણને શરણે આવી રહ્યાં, જાણે દાસના દાસ. શક્રા૦

ચક્ર ગદા શર ચાપથી, કાતી ખડ્ગ કટાર;
રક્ષા કરો નિજ શસ્ત્રથી, નોધારાના આધાર. શક્તિ૦

પાહિ પાહિ પરમેશ્વરી, પાહિ જગદાધાર;
પાહિ પાહિ મહિષ મર્દની, પાહિ શ્રીજનોદ્ધાર. શક્તિ૦

પ્રસન્ન થઇને દેવી કહે, માગો સુર વરદાન;
દેવ કહે સુણો અંબિકા, એ દુ:ખ વિપિન કૃશાન. શક્તિ૦

કષ્ટ સમે સુર સાથને, થાજો તમે રે સહાય;
તથાસ્તુ કહીને થયાં, અંતર્ધ્યાન ઉમાય. શક્તિ૦

શુંભ નિશુંભ સંહારવા, પ્રગટ્યાં રણછોડ રાય;
કથા સકલ વિસ્તારથી, ભાંખી શ્રીમુનિરાય. શક્તિ૦

કવચ ૫ મું.–રાગ ગરબો (ઢાળ ઉતાર).

સુરપતિ પદ પામ્યો રે અમરારી, શુંભ નિશુંભ મહા અહંકારી;
ભાગ્યા તે સ્વર્ગ તજીને જંભારી.

ઢાળ–સ્વર્ગ તજી જંભારી ભાગ્યો, દેવ સકળ બેહાલ;
દાનવ થયા દિનેંદ્ર હુતાશન, ઇંદ્ર ચંદ્ર દિગ્પાલ.

ચાલ–ઇંદ્ર આદિ દેવતા પોકાર્યા, હે ભક્તજનની તું જગદાધાર;
અમને તો શુંભ નિશુંભે માર્યા.

ઢાળ–મારો દુષ્ટ કષ્ટથી તારો, સંહારો અસુરેશ;
પાહિ પાહિ જનાર્તિહારી, પાહિ પરમેશ પરેશ.

ચાલ–પરમ પરેશ હે ચંચલા દેવી, વિષ્ણુ બ્રહ્મા ગિર્વાણે તુંને સેવી;
વેગે તે શરણાંગત શુદ્ધ લેવી.

ઢાળ–શુદ્ધ લેવી કુંજર મુખ જનની, નીલકંઠ સુખદાય;
જય જય હંસવાહિની વાણી, ભવ જલ તરણી માય.

ચાલ–માયા તે કુંડલની જય ભદ્રા, રુદ્રાણી ગૌરિ ને જય તંદ્રા;
નમો નમો ક્ષુધા જય જય નિદ્રા;

ઢાળ–નિદ્રા રહિત સદા અન્નપૂર્ણા, ભવ સાગરની નાવ;
ત્રિભુવન સુંદરી દિન દયાળી, સુણો અમારી રાવ.

ચાલ–સુણજો તે રાવ અમારી દુર્ગા, જ્યોત્સ્ના જગદાયક અપવર્ગા;
ધાત્રી શર વાણી જય ભર્ગા.

ઢાળ–ભર્ગા રૂપી કૃષ્ણા જય સારા, ધૂમ્રા ચેતન બુદ્ધ;
છાંયા શક્તિ ક્ષાંતિ જાતિ, લજ્જા શાંતિ શુદ્ધ.

ચાલ–શ્રદ્ધા વૃદ્ધિ દયા જય તુષ્ટિ, ભ્રાંતિ વ્યાપ્તિ જય જય પુષ્ટિ;
નમો નમો સુખ સંપત જય વૃષ્ટિ.

ઢાળ–વૃષ્ટિ સુધા કરી દૃષ્ટિથી, કહ્યું મ ધરશો ત્રાસ;
હું રક્ષા કરૂં હણું દાનવને, પૂરૂં મનની આશ.

ચાલ–આશા પૂરણ શિવા મહા કાલી, ગંગા સ્નાન કરી મતવાલી;
કૌશિકી પ્રગટાવ્યાં તત્કાલી.

ઢાળ–તત્કાલી પ્રગટયાં જગદંબા, હેમાચલને શૃંગ;
ત્યાં ચંડ મુંડ નીરખીને શોભા, અંગ ભરાણો ઉમંગ.

ચાલ–અંગે તે ઉમંગ ભર્યા મછરાલા, શુંભ નિશુંભ પાસે વિક્રાળા;
આવીને કહ્યું સાંભળ ભૂપાળા.

ઢાળ–ભૂપ એક રૂપાળી નિરખી, તે સરખી નથી નાર;
જાણી રત્ન અગત્ય કરી લેવું, ધીર. ધરો ન લગાર.

ચાલ–ધીર ધરો ન લગાર સભાગી, રુડું રત્ન દઈએ નહિ ત્યાગી;
દિઠામાં જાય મહા દુઃખ ભાગી.

ઢાળ–ભાંગે દુઃખડું મુખડું જોતાં, ચિત્તને થાયે ચેન;
વેણ સાંભળી ઠરે કાળજું, ટાઢાં થાયે નેણ.

ચાલ–નયણે જે નિરખે તે નર જાણે, વાણી લજ્જાય તે રૂપ વખાણે;
રંભા જેવી એનું જલ તાણે.

ઢાળ–રંભાને પણ હારી કહેતાં, વાણીનું જાય પાણી;
તું રાણીમાં પટરાણી કરજે, ઘણું શું કહેવું તાણી.

ચાલ–તાણી કહેથી ઉલ્લાસે ભરાણો, વાંદરને કરમાં આપ્યો પાણો;
વણ જોયે જોવા અકળાણો.

ઢાળ–અકળાણો અક્કલ વણ પાપી, વિકળ સકળ થઈ મત્ત;
એક સુગ્રીવ નામે દૂત તેડાવીને, બોલ્યો જ્યમ ઉન્મત્ત.

ચાલ—મત્ત માતંગે પેરેં તું જાંજે, પ્રણતી કરજે મારે કાજે;
 વણશે નરનું કારજ લાજે.
ઢાળ—લાજ તજી તું કંઠ નાખજે, મધુર વચનનો ફંદ;
 મૃગા નેણીનાં નેણ જોઇને, હુંને થાય આનંદ.
ચાલ—આનંદી સુગ્રીવ સંધાવ્યો, દેવીની પાસ ઉલ્લાસે આવ્યો;
 કર જોડીને શિશ નમાવ્યો.
ઢાળ—શિશ નમાવી અરજ કરી, હું શુંભ નિશુંભનો દૂત;
 જે આગળ કાગળ લઇ જાએ, સુર નાયક પુરુહૂત.
ચાલ—પુરુહૂત સરખા સેવક જેને, સેવક સ્નેહ કરને સુંદરી તેને;
 ઉપમા તેની તે દઇએ કેને.
ઢાળ—કેને ઘેર ઐરાવત હાથી, કામગ રત્ન વિમાન;
 સુંદર નવીન સુરગિત વાઘા, કીધા ભેટ કૃશાન.
ચાલ—કિધા ભેટ દિવાકર વાજી, દીધો રથ પ્રજાપતિએ સાજી;
 આપીને નિધિ કુબેર થયા રાજી.
ઢાળ—રાજી થઇ તું ચાલ છબીલી, થા રાણી શિર મોડ;
 સુરી અસુરી સેવા કરશે, પૂરશે ચિત્તના કોડ.
ચાલ—પૂરશે મનના કોડ જો મળશો, નહિતર કઠણ વચન સાંભળશો;
 પાડશણે દાસીમાં જઇ ભળશો.
ઢાળ—ભળશો દાસીમાં સાંભળીને, મંદ મંદ કરી હાસ્ય;
 સાંભળ દૂત અદ્‌ભુત પ્રતિજ્ઞા, કરવો નહિ પરિહાસ.
ચાલ—નહીં પરિહાસ પ્રતિજ્ઞા છે સાચી, ભય દીઠે નવ થાઉં હું કાચી;
 સમોવડ જોદ્ધો લીધો જાચી.
ઢાળ—જાચી જુદ્ધ પ્રતિજ્ઞા કીધી, હૈયે હામ નિર્ધાર;
 રણમાં જિતે સન્મુખ આવી, તે માહારો ભરથાર.
ચાલ—ભરથાર થાય જે રણમાં શૂરો, જો હું સાથ પડે યુદ્ધ પૂરો;
 નહીંતર છુંદી કરું ચકચૂરો.
ઢાળ—ચૂરો કરું ખડ્‌ગથી પળમાં, ઘાલું નહિ વર માળ;
 ઇશ્વર કેરાં શિશમણિની, શિવ ધરશે રુંઢ માળ.

ચાલ–રુંઢ માળ ધરશે તે શિવ ત્રિપુરારી, લાગશે કાળજ માંહ કટારી;
મારી નેણુ જ જેવી એ ધારી;
ઢાળ–એ ધારી અણિઆળી લાગે, જા પાછો તું દૂત;
હું તો તને વરું નહિ પણ, તુંને વરશે ભૈરવ ભૂત.
ચાલ–વરશે તે ભૂત પિશાચણ જમશે, જોગણી કેરી જમાતો ભમશે;
જરખ ને શીયાળ રાસડે રમશે.
ઢાળ–રમશે રાસ રંગ થકી દેવી, હિમાચલને શૃંગ;
રણછોડરાય અમર સુખ પામે, નિત્ય નિત્ય નવો ઉમંગ.

કવચ ૬ ઠું.–રાગ ગરબો.

દડવડ દૂત ગયો રડવડતોજી, ભોંઠો ભ્રમનાથી રે ભડભડતોજી.
વાત કહી તે તો સહી નહીં ભૂપેજી, જાણીએ કોપે પડશે કૂપેજી.
તેડયો કરી કરી મન આલોચનજી, ધુમ્રલોચન સુર મદ આમોચનજી.
સાઠ હજાર મહારથી આપીજી, મોકલ્યો દૈત્ય સુરાસુર પાપીજી.
જંપે વારંવાર કલેશીજી, ઝાલી ખેંચીને લાવ સુકેશીજી.
રક્ષક હોય તો ભક્ષણ કરજેજી, એ સ્ત્રીનું રક્ષણ ચિત્તમાં ધરજેજી.
જો એ ચંદ્રમુખી નહીં લાવીશજી, વેગે ચંદ્રને ગામ સધાવીશજી.
કુંજરગામિની જો નહીં આવેજી, કુંજર ચરણમાં તુજને બંધાવેજી.
મુજને જો મળવું થયું ફોકજી, તો તુજ સ્ત્રીનો રંડાપો રોકજી.
ચડવડ ચોંપ કરીને ચાલ્યોજી, પગ ધમકે હિમાચલ હાલ્યોજી.
નિકટ વિકટ ટંકારવ કીધોજી, નિજ મૃત્યુને સંદેશો દીધોજી.
હૂંકારો કીધો કરી હાંસીજી, ભસ્મ થયો જેમ તૃણની રાસીજી.
ધુમ્રનો ધુમ્ર ગયો આશમાનજી, ખેચરી યુદ્ધે કર્યું ધુમ્રપાનજી.
કેશરીને લલ્કાર્યો દેવીજી, તારે દલની હવે શુદ્ધ લેવીજી.
દાનવ દળને હણે પંચાનનજી, જેમ કાનમાં જ્વલિત હુતાશનજી.
ફાડે છાતી પછાડે ધરણેજી, મારે થાપ ને ચાંપે ચરણેજી.
ફાંડ દેહ ને ચાટે લોહીજી, જોઇને વીર રહ્યા સહુ મોહીજી.
પુંછ પટકે ને મુંછ ખટકેજી, હાડ કકડાને ખાય છે બટકેજી.
ખાંતે ખાંતે તે દાંતે ચાવેજી, દોટ કરે પણ ચોટમાં ન આવેજી.
દાનવ સેન હણે તરવારેજી, તોમર ત્રિશૂલ ને કાતી કટારેજી.

શસ્ત્ર અસ્ત્રના વરશે ઓઘજી, કેશરી ઉપર થયાં છે અમોઘજી.
દાનવનો કીધો સંહારજી, સૂરજ હરે યથા અંધકારજી.
ભાગી ગયો એક દુર અભાગીજી, શુંભને ચિત્ત દાવાનલ લાગીજી.
સાંભળી વાત ઉત્પાત નિશુંભજી, ભડભડતો જેમ કાલો રે કુંભજી.
અબલા ન હોય બલા કોક આવીજી, કાળનું કટક ચઢાવીને લાવીજી.
સત્વર જાઓ હે ચંડ ને મુંડજી, હણજો રે વેગે મ ગણજો રંડજી.
વાઘ ને વાઘની ચઢવાવાળીજી, ઝાલીને લાવો વહેલા ચાલીજી.
પણ અબળાથી ન કરીએ લડાઇજી, એ રંડથી જુદ્ધે ન હોય વડાઇજી.
બાંધી લાવજો જેમ અપરાધીજી, નહીંતર લાખોની ખોટજ ખાધીજી.
રણછોડરાય થયો જયકારજી, દેવ સુખી ને દૈત્ય સંહારજી.

કડવચ ૭ મું.—રાગ ગરબો.

ચંડાસુર પ્રબળ પ્રચંડ, જય જગદંબા રે;
મતવાલો મુંડ ઉદ્દંડ, જય ચામુંડા રે.
ચતુરંગિણી સેના સંગ, જય જગદંબા રે;
પહોંત્યાં હેમગિરિને શૃંગ, જય ચામુંડા રે.
દોડયા કહાડીને તરવાર, જય જગદંબા રે;
શર નાખે છે વર્ષાધાર, જય ચામુંડા રે.
હીમજ્તને પ્રગટયો રોપ, જય જગદંબા રે;
ફાટયો ભ્રુકુટીનો કોશ, જય ચામુંડા રે.
તેમાંથી નિસર્યાં માત, જય જગદંબા રે:
શ્રીમહાકાળી સાક્ષાત, જય ચામુંડા રે.
વાઘાંબર શ્યામ સ્વરૂપ, જય જગદંબા રે;
દ્દગ જાણીએ ઉંડા કૂપ, જય ચામુંડા રે.
ભ્રુકુટી વાંકી પુરંદર ચાપ, જય જગદંબા રે;
દાનવને લાગ્યો તાપ, જય ચામુંડા રે.
ચઢી કેશરી દીધી દોટ, જય જગદંબા રે;
ચટ્ટ કરે ત્રિશૂલની ચોટ, જય ચામુંડા રે.
તરવારે કાપે શીશ, જય જગદંબા રે;
ભૂત ખાઇને દે આશીષ, જય ચામુંડા રે.

શક્તિનું ઉમટ્યું યૂથ, જય જગદંબા રે;
પડતાળ્યું દૈત્ય વિરૂથ, જય ચામુંડા રે.
રથ રથી ને સારથિ સંગ, જય જગદંબા રે;
બટકાવે તે અંગો અંગ, જય ચામુંડા રે.
ગજ પાંચ પાંચનો ગ્રાસ, જય જગદંબા રે;
તેનો મૂખમાં ન થાય સમાસ, જય ચામુંડા રે.
નર વાઘ ચાવી જાય, જય જગદંબા રે;
જેમ મોદક બ્રાહ્મણ ખાય, જય ચામુંડા રે.
સંહાર્યા ચંડ ને મુંડ, જય જગદંબા રે;
હરખ્યા સુર કિન્નર તુંડ, જય ચામુંડા રે.
અંબા મન થયો આનંદ, જય જગદંબા રે;
યશ ગાય છે બ્રહ્મ મુકુંદ, જય ચામુંડા રે.
વળતાં બોલ્યાં તે જગતમાત, જય જગદંબા રે;
તમે કરી અસુર બેની ઘાત, જય ચામુંડા રે.
ચામુંડા તમારું નામ, જય જગદંબા રે;
થાશે રણછોડજી સુખ ધામ, જય ચામુંડા રે.

કવચ ૮ મું.—છંદની ચાલ.

સુણી વાત મહાદલ ઘાત તણી, મન શુંભ નિશુંભ અચંબ બણી;
એક રક્તક બીજ મહા બળીઓ, જગદંબથી યુદ્ધને મોકલીઓ.
હય હાથી રથી નર પાર નહીં, ગણતી બણતી નથી માન સહી;
અસુરાદિક ધૂમર કાળ બળી, ચતુરંગિણિ ફ્રોજથી ભોમ હળી.
અતિ ક્રોધ વિરોધ લડાઇ કરે, શરની મઘવા જેમ ધાર ઝરે;
સતિ કોપ આટોપથી ચોંપ ધરી, ગિર્વાણ સમસ્તથી શક્તિ કરી.
શિવશક્તિ ત્રિશૂલ કપાળ ગ્રહી, વૃપ વાહિની યુદ્ધને ટાંપી રહી;
કમલા વિહંગાધિપ પત્ર ચઢી, કર ચક્ર અવક્ર કૃપાન કઢી.
નરસિંહી વરાહી કુમારી શચી, કમલાસની વારુણી શક્તિ રચી;
રજની કર સૂરજની પ્રેમદા, તન ધારી સદા સુરને સુખદા.
તરવાર ત્રિશૂલ ગદા ઝપટે, દપટે ચપટે ઉરથી લપટે;
નરસિંહી નખે ને વારાહિ મુખે, મનુજારી વિદારી ને માંસ ભખે

ચપલાચર ચક્રનાં ચક્ર હણે, કમલાસન કામિનિ મંત્ર ભણે;
શિખિવાહની દેવ રચી બરચી, જેમ રંક ધરે પકવે ખરચી.
જેમ ઘાવ પડે ને રક્ત ઝરે, તેમ બુંદથી દૈત્ય સ્વરૂપ ધરે;
નર રક્તક બીજ સમાન બણે, તરવાર ગદા ખટ્વાંગ હણે.
વળી કોપથી જો ગણી ઘાવ કરે, અસુરાધમથી ધર વ્યોમ ભરે;
મનુજાદ અપાર અનેક થયા, લડવા ભડવા સન્મુખ ગયા.
જેમ ઝાડ પહાડ ને તાડ વડાં, ઝપટે દપટે કર શિશ દડા;
મુખ કીધું વિશાલ મહેશ પ્રિયા, સઘળા અસુરાધમ ગ્રાસ થયા.
ન પડયું એક બુંદ રુધિર મહીં, નિર્બીજ થયો રક્તબીજ સહી;
નભ દુંદુભિ નાદ સુરેશ કરે, જય પારવતી અભિલાખ હરે.
જયકાર થયો રણછોડ પ્રથી, હરખ્યા નર કિન્નર ને ત્રીપથી.

કવચ ૯ મું.–રાગ ગરબો.

મુનિ વદે મધુરી વાણી, મહેશ પ્રાણ પ્યારી;
તમે સાંભળો ભલો ભાવ આણી, મહેશ પ્રાણ પ્યારી.

સુણો શુંભ નિશુંભની ગાથ, મહેશ; સુણીને શિશ ધુણી પટકે હાથ, મહેશ.
અબલા ન હોય બલા કોક આવી, મહેશ; જીવ જવાનો ઉદ્યમ લાવી, મહેશ.
ચંડીએ ચંડ મુંડ માર્યા ચોળી, મહેશ; રંડી શક્તિએ રક્ત નાખ્યો રોળી, મહેશ.
ધૂમ્રલોચનનો કાઢયો ધૂમાડો, મહેશ; મુંડી મરડીને મૂઢને પછાડયો, મહેશ.
સુડાવાળીએ વાળ્યું ચોડ, મહેશ; મુંછવાળાના ઢાળ્યા મોડ, મહેશ.
ચાલ્યો શુંભ લેઇ સેન ચડી ચોટ, મહેશ; દેવીને દેખીને દીધી દોટ, મહેશ.
ધસ્યું દાનવતણું ઘમસાણ, મહેશ; જંગ જાગ્યો થયું રમખાણ, મહેશ.
ભડ મારે ભુપંડી ભડાભડ, મહેશ; પટા ફરસી તણી પડાપડ, મહેશ.
ડાકણ ડામણિનાં વાજે ડાક, મહેશ; હસમ હુકળ્યા ને વાગી હાક, મહેશ.
દેવી દાનવ તણો સંગ્રામ, મહેશ; પૂર્ણ થાય હૈયાની હામ, મહેશ.
વીર તાણીને તીર હણે આકરાં, મહેશ; શિશ કાપે જેમ જવનજાત બકરાં, મહેશ.
ગદા ઘાથી કપાળ કરે ભૂકા, મહેશ; જથા તુંબડાં પછાડે થાય ટૂકા, મહેશ.
હોઠ કરડીને શુંભ બકે ભાંડ, મહેશ; રાંડે કીધી ઘણાની રાંડ, મહેશ.
પડ્યું કાળના કાળથી કામ, મહેશ; રહી મનની તે મનમાં હામ, મહેશ.
નાખે શુંભ નિશુંભ ઘણાં શસ્ત્ર, મહેશ; ચંડી ચૂરે તે ચક્રે સમસ્ત, મહેશ.

ખડ્ગ ચર્મ લઇ ધાયો નિશુંભ, મહેશ; શિશ સિંહનું ફાડ્યું જથા કુંભ, મહેશ.
કાપ્યું દેવીએ ખડ્ગ ને ચર્મ, મહેશ; જથા ટાળે અધર્મ ને ધર્મ, મહેશ.
નિશુંભ નાંખે તે સાંગ્ય ને શૂળ, મહેશ; દેવી ઉડાડે પવન જેમ તુલ, મહેશ.
મુષ્ટી ગદા ને ફરશીઓ નાંખે, મહેશ; ચંડી બાણે ભાંજે અભિલાખે, મહેશ.
બાણ લાગ્યું નિશુંભ બેહાલ, મહેશ; દેખી શુંભ આવ્યો તત્કાળ, મહેશ.
કરે શસ્ત્ર ને અસ્ત્રની ઘાત, મહેશ; વારે પ્રહારે ભવાની માત, મહેશ.
સિંહ કૂદે ને ખૂંદે ગાત્ર, મહેશ; શિશ ફૂટે જેમ જોગીનું પાત્ર, મહેશ.
બાથ ભરી ઉડાડે વ્યોમ, મહેશ; ગળે બાથ ભરીને પડે ભોમ, મહેશ.
ગળે ઝાલીને પગ તળે ઘાત, મહેશ; ગળે જીવતાંને દળે દઇ લાત, મહેશ.
નિશુંભ ચેત્યો ને માંડ્યો જંગ, મહેશ; બાણે ઢાંક્યું માતાજીનું અંગ, મહેશ.
દેવી કોપી ને શૂળ ઉર માર્યું, મહેશ; અન્ય દેવનું દુઃખ નિવાર્યું, મહેશ.
નિકળ્યો ઉરમાંથી દૈત્ય મહા દુષ્ટ, મહેશ; કેશે ઝાલી દાબ્યો પગ પૃષ્ટ, મહેશ.
શિશ કાપ્યું આશીસ દેવે દીધી, મહેશ; સુધા પાનની સાર શિઘ્ર લીધી, મહેશ.
ગિરા કમળા વારાહી કોપી, મહેશ; સેના દાનવોની લીધી લોપી, મહેશ.
જય બોલ્યા તે રણછોડ રાય, મહેશ; શક્તિ થાજો સર્વને સહાય, મહેશ.

કવચ ૧૦ મું.–રાગ ગરબો.

શુંભે ભ્રાતનો પાત અવલોકીને, રીસે કીધો બહુ અફસોસ રે;
કૃત કર્મ શુભાશુભ પામવાં, તેમાં દેવો ન કોઇને દોષ રે.
વીર ધીર ગ્રહીને બોલીઓ, તું તે શાને કરે અભિમાન રે;
આવો એકલા મર્દ મેદાનમાં, તો હું જાણું જે મર્દ મરદાન રે.
માએ સાંભળીને નિજ દેહમાં, કીધી સકલ શક્તિને લીન રે;
આપો આપ રહીને રે બોલિયાં, અરે કાળ જાળના મીન રે.
કૃમી કીટથી કમલાસન લગી, માહરો સચરાચર વિસ્તાર રે;
હું તો એક અનેક રૂપે થઇ, યથા કનકથી બહુ આકાર રે.
વળતું યુદ્ધ પરસ્પરે આદર્યું, થઈ છે મેદની આંદુલમાન રે;
દેવીનાં અસ્ત્ર ભાંજે શસ્ત્રથી, દાનવ અસ્ત્ર શસ્ત્ર સાવધાન રે.
નાખે વારિદ ધારાની પેરે, અસ્ત્ર દાનવ કૂલ રાજંન રે;
દેવી ખડે યથા જળવાહને રે, ચર નભ સંભવ બળવાન રે.

દુષ્ટે વિશિખ વિશેકે નાખિયાં, માએ કાપ્યું તે શર થકી ચાપ રે;
ઘાત શાંગ્યની શક્તિ ઉપર કરી, બાળી દીધી તે ચક્રને તાપ રે.
ખડ્ગ ચર્મ અધર્મ લઇને વઢે, છેદ્યાં અંબાએ બાણને ઘાએ રે;
વાજી સારથિ મૂક્યા જમ નગરે, શુંભ મુદ્ગળ લઇને ધાએ રે.
તીક્ષ્ણ તીરે તત્ક્ષણ તોડિયું, મૂઠી ઉઠી મારે અસૂરેશ રે;
કોપી મરણ શરણ ચરણે કરી, મારી હૃદયા પ્રત્યે કેશ રે.
અતિ ક્રોધ મગન ગગન ન ગણે, યુદ્ધ કીધું અસુર અસુરારિ રે;
વેગે ધરણી પડી વળી દોડિયો, ઉઠી મૂઠી મારી અમરારિ રે.
રવિ નંદન તો અનુકૂલ થયો, પ્રતિકૂલ નગેશ દુલ્લારિ રે;
ત્રિશૂલ હણ્યું તે માએ કંઠમાં, ગયો કાળ ને મુજરે સુરારિ રે.
દેવ જય જય બોલ્યા હર્ષથી, કરે દુંદુભી કેરા નાદ રે;
અંબા કુસુમે વધાવે ગગનથી, કરે મંગળ ગુણ અનુવાદ રે.
અંતરિક્ષ દેવી જગતી તણા, નાશ પામી ગયા ઉત્પાત રે;
પામ્યા દેવ સકલ નિજ સ્થાનને, માના ગુણ ગાય અવદાત રે.
અંબે રણછોડરાયને હેતથી, આપ્યાં સુખ સંપત્ત ધન ધાન્ય રે;
સઘળી વિપત્તિ ટાળી ત્રિલોકની, સુખી રાજા પ્રજા પ્રધાન રે.

કવચ ૧૧ મું.—રાગ ગરબો.

બ્રહ્મા વિષ્ણુ ને સુર રાય, નામી શિશ સકલ દેવના રે;
માના સુંદર જશ ગાય, શરણ આવ્યા ચરણ સેવના રે.
પાહિ પાહિ જક્ત માત, પાહિ પાહિ ભુવનેશ્વરી રે;
પાહિ દાનવ કુળઘાત, પાહિ; પાહિ વિશ્વંભરી રે.
ધરા રૂપે આધાર, તમે અખિલ લોકનાં થયાં રે;
બની નીરને આકાર, સ્થાવર જંગમને પોશિયાં રે.
શચી વારાહિ ને વાણિ, નારસિંહી મયૂરવાહની રે;
વજ્ર તુંડા મંત્ર આણિ, કીધી રક્ષા સુખદાયની રે.
સદા મંગલ સ્વરૂપ, નિજાનંદ કંદ કાલિકા રે;
દેવ દાનવના ભૂપ, ભોગી ભૂપણુની દારિકા રે.
નમો શ્રીનારાયણી નામ, નમો નીલકંઠ નાગરી રે;
વેદ વિદ્યા ગુણ ધામ, સદાનંદ સુખ સાગરી રે.

માર્યો ચંડાસુર મુંડ, રંગે રક્ત બીજ રોળિયો રે;
નમો શ્રીનારાયણી ચંડ, ધૂમ્રલોચન ઢંઢોળિયો રે.

દાતા સ્વર્ગ ને અપવર્ગ, બુદ્ધિ રૂપે હૃદયમાં વસ્યાં રે;
નમો શ્રીનારાયણી નામ, ભક્ત ચિત્તને ફંદે ફસ્યાં રે.

દિન શરણાંગત દેવ, ત્રાણ ત્ર્યંબિકા ગૌરી કરો રે;
સિદ્ધ સંત કરે સેવ, ગુણાતીત ત્રિગુણે ધરો રે.

મેધા સરસ્વતી સર્વેશ, નમો નારાયણી ઇશ્વરી રે;
કૃપા સિંધુ વિઘ્ન કલેશ, દીન દેવની રક્ષા કરી રે.

હર્ષ પામીને માય, સદા સકળ દેવ સાથને રે;
અવિચલ રહેજો સહાય, દઢ ગ્રહણ કરો હાથને રે.

આપું ઇચ્છિત વરદાન, એમ ચંડિકા ઓચર્યાં રે;
જોડી કર કહે ગિર્વાણ, જય શંકરી જય ઓચરા રે.

અમને થાય જ્યારે કષ્ટ, સહાય દેજો ત્રિપુર સુંદરી રે;
સૂરના શત્રુ જે દુષ્ટ, કાઢયું મૂળ ત્રિશૂળે કરી રે.

માર્યા શુંભ નિશુંભ, વિન્ધ્યાચલને શૃંગે વસી રે;
કરવા ભારે સરંભ, જન્મી નંદ ઘેર હુલસી રે.

વિપ્ર ચિત્ત અસુરાન, રુધિર પીધાં હોંસે કરી રે;
દંત દાડિમ ઉપમાન, નામે રક્તદંતિકા ઠરી રે.

પ્રથમ પડયો મહા કાળ, સ્તુતિ કરી મુનિજને ઘણી રે;
નયણે નિરખ્યા મેં હાલ, નામે સહસ્રનયની બની રે.
સાખે પોષ્યો સંસાર, નામ પામી શાકંભરી રે;
દુર્ગ માર્યો અમરાર, તેણે દુર્ગા નામે ઠરી રે.
ભિમાદેવી અભિધાન, ભ્રમ ભંજની એ ભ્રામરી રે;
હણ્યા દાનવ બળવાન, મારી લોકની ચિંતા હરી રે.
પરાક્રમ કિધાં અપાર, તેણે નામની સીમા નહિ રે;
કષ્ટ ભંજની નિર્ધાર, સકલ વિશ્વમાં વ્યાપી રહી રે.

અંબા, થઇને સંતુષ્ટ, પુષ્ટ કીધો રણછોડને રે;
દુષ્ટ માર્યા ઉત્કૃષ્ટ, જય જય દેવાસુર મોડને રે.

દુષ્ટે વિશિખ વિશેકે નાખિયાં, માએ કાપ્યું તે શર થકી ચાપ રે;
ઘાત શાંગ્યની શક્તિ ઉપર કરી, બાળી દીધી તે ચક્રને તાપ રે.
ખડ્ગ ચર્મ અધર્મ લઇને વદે, છેદ્યાં અંબાએ બાણને ઘાએ રે;
વાજી સારથિ મૂક્યા જમ નગરે, શુંભ મુદ્દ્ગળ લઇને ધાએ રે.
તીક્ષ્ણ તીરે તત્ક્ષણ તોડિયું, મૂઠી ઉઠી મારે અસૂરેશ રે;
કોપી મરણ શરણ ચરણે કરી, મારી હૃદયા પ્રત્યે કેશ રે.
અતિ ક્રોધ મગન ગગન ન ગણે, યુદ્ધ કીધું અસુર અસુરારિ રે;
વેગે ધરણી પડી વળી દોડિયો, ઉઠી મૂંઠી મારી અમરારિ રે.
રવિ નંદન તો અનુકૂલ થયો, પ્રતિકૂલ નગેશ દુલ્લારિ રે;
ત્રિશૂલ હણ્યું તે માએ કંઠમાં, ગયો કાળ ને મુજરે સુરારિ રે.
દેવ જય જય બોલ્યા હર્ષથી, કરે દુંદુભી કેરા નાદ રે;
અંબા કુસુમે વધાવે ગગનથી, કરે મંગળ ગુણ અનુવાદ રે.
અંતરિક્ષ દેવી જગતી તણા, નાશ પામી ગયા ઉત્પાત રે;
પામ્યા દેવ સકલ નિજ સ્થાનને, માના ગુણ ગાય અવદાત રે.
અંબે રણછોડરાયને હેતથી, આપ્યાં સુખ સંપત્ત ધન ધાન્ય રે;
સઘળી વિપત્તિ ટાળી ત્રિલોકની, સુખી રાજા પ્રજા પ્રધાન રે.

કવચ ૧૧ મું.—રાગ ગરબો.

બ્રહ્મા વિષ્ણુ ને સુર રાય, નામી શિશ સકલ દેવતા રે;
માના સુંદર જશ ગાય, શરણ આવ્યા ચરણ સેવતા રે.
પાહિ પાહિ જક્ત માત, પાહિ પાહિ ભુવનેશ્વરી રે;
પાહિ દાનવ કુળઘાત, પાહિ; પાહિ વિશ્વંભરી રે.
ધરા રૂપે આધાર, તમે અખિલ લોકનાં થયાં રે;
બની નીરને આકાર, સ્થાવર જંગમને પોશિયાં રે.
શચી વારાહિ ને વાણિ, નારસિંહી મયૂરવાહની રે;
વજ્ર તુંડા મંત્ર બાણિ, કીધી રક્ષા સુખદાયની રે.
સદા મંગલ સ્વરૂપ, નિજાનંદ કંદ કાલિકા રે;
દેવ દાનવના ભૂપ, ભોગી ભૂપણની દારિકા રે.
નમો શ્રીનારાયણી નામ, નમો નીલકંઠ નાગરી રે;
વેદ વિદ્યા ગુણ ધામ, સદાનંદ સુખ સાગરી રે.

માર્યો ચંડાસુર મુંડ, રંગે રક્ત બીજ શોળિયો રે;
નમો શ્રીનારાયણી ચંડ, ધૂમ્રલોચન ઢંઢોળિયો રે.

દાતા સ્વર્ગ ને અપવર્ગ, બુદ્ધિ રૂપે હ્રદયમાં વસ્યાં રે;
નમો શ્રીનારાયણી નામ, ભક્ત ચિત્તને ફંદે ફસ્યાં રે.

દિન શરણાંગત દેવ, ત્રાણ ત્ર્યંબિકા ગૌરી કરો રે;
સિદ્ધ સંત કરે સેવ, ગુણાતીત ત્રિગુણે ધરો રે.

મેધા સરસ્વતી સર્વેશ, નમો નારાયણી ઇશ્વરી રે;
કૃપા સિંધુ વિઘ્ન કલેશ, દીન દેવની રક્ષા કરી રે.

હર્ષ પામીને માય, સદા સકળ દેવ સાથને રે;
અવિચલ રહેજો સહાય, દઢ ગ્રહણ કરો હાથને રે.

આપું ઇચ્છિત વરદાન, એમ ચંડિકા ઓચર્યાં રે;
જોડી કર કહે ગિર્વાણ, જય શંકરી જય ઓચરા રે.

અમને થાય જ્યારે કષ્ટ, સહાય દેજો ત્રિપુર સુંદરી રે;
સૂરના શત્રુ જે દુષ્ટ, કાઢ્યું મૂળ ત્રિશૂળે કરી રે.

માર્યા શુંભ નિશુંભ, વિન્ધ્યાચલને શૃંગે વસી રે;
કરવા ભારે સરંભ, જન્મી નંદ ઘેર હુલ્લસી રે.

વિપ્ર ચિત્ત અસુરાન, રુધિર પીધાં હોંસે કરી રે;
દંત દાડિમ ઉપમાન, નામે રકતદંતિકા ઠરી રે.

પ્રથમ પડ્યો મહા કાળ, સ્તુતિ કરી મુનિ જને ઘણી રે;
નયણે નિરખ્યા મેં હાલ, નામે સહસ્રનયની બની રે.
સાખે પોષ્યો સંસાર, નામ પામી શાકંભરી રે;
દુર્ગ માર્યો અમરાર, તેણે દુર્ગા નામે ઠરી રે.
ભિમાદેવી અભિધાન, ભ્રમ ભંજની એ ભ્રામરી રે;
હણ્યા દાનવ બળવાન, મારી લોકની ચિંતા હરી રે.
પરાક્રમ કિધાં અપાર, તેણે નામની સીમા નહિ રે;
કષ્ટ ભંજની નિર્ધાર, સકલ વિશ્વમાં વ્યાપી રહી રે.

અંબા, થઇને સંતુષ્ટ, પુષ્ટ કીધો રણછોડને રે;
દુષ્ટ માર્યા ઉત્કૃષ્ટ, જય જય દેવાસુર મોડને રે.

દુષ્ટે વિશિખ વિશેકે નાખિયાં, માએ કાપ્યું તે શર થકી ચાપ રે;
ઘાત શાંગ્યની શક્તિ ઉપર કરી, બાળી દીધી તે ચક્રને તાપ રે.
ખડ્ગ ચર્મ અધર્મ લઇને વઢે, છેદ્યાં અંબાએ બાણને ઘાએ રે;
વાજી સારથિ મૂક્યા જમ નગરે, શુંભ મુદ્ગળ લઇને ધાએ રે.
તીક્ષ્ણ તીરે તત્ક્ષણ તોડિયું, મૂઠી ઉઠી મારે અસૂરેશ રે;
કોપી મરણ શરણ ચરણે કરી, મારી હૃદયા પ્રત્યે કેશ રે.
અતિ ક્રોધ મગન ગગન ન ગણે, યુદ્ધ કીધું અસુર અસુરારિ રે;
વેગે ધરણી પડી વળી દોડિયો, ઉઠી મૂંઠી મારી અમરારિ રે.
રવિ નંદન તો અનુકૂલ થયો, પ્રતિકૂલ નગેશ દુલ્લારિ રે;
ત્રિશૂલ હણ્યું તે માએ કંઠમાં, ગયો કાળ ને મુજરે સુરારિ રે.
દેવ જય જય બોલ્યા હર્ષથી, કરે દુંદુભી કેરા નાદ રે;
અંબા કુસુમે વધાવે ગગનથી, કરે મંગળ ગુણ અનુવાદ રે.
અંતરિક્ષ દેવી જગતી તણા, નાશ પામી ગયા ઉત્પાત રે;
પામ્યા દેવ સકલ નિજ સ્થાનને, માના ગુણ ગાય અવદાત રે.
અંબે રણછોડરાયને હેતથી, આપ્યાં સુખ સંપત્ત ધન ધાન્ય રે;
સઘળી વિપત્તિ ટાળી ત્રિલોકની, સુખી રાજા પ્રજા પ્રધાન રે.

કડવચ ૧૧ મું.—રાગ ગરબો.

બ્રહ્મા વિષ્ણુ ને સુર રાય, નામી શિશ સકલ દેવતા રે;
માના સુંદર જશ ગાય, શરણ આવ્યા ચરણ સેવતા રે.
પાહિ પાહિ જક્ત માત, પાહિ પાહિ ભુવનેશ્વરી રે;
પાહિ દાનવ કુળઘાત, પાહિ; પાહિ વિશ્વંભરી રે.
ધરા રૂપે આધાર, તમે અખિલ લોકનાં થયાં રે;
બની નીરને આકાર, સ્થાવર જંગમને પોશિયાં રે.
શચી વારાહિ ને વાણિ, નારસિંહી મયૂરવાહની રે;
વજ્ર તુંડા મંત્ર બાણિ, કીધી રક્ષા સુખદાયની રે.
સદા મંગલ સ્વરૂપ, નિજાનંદ કંદ કાલિકા રે;
દેવ દાનવના ભૂપ, ભોગી ભૂપણની દારિકા રે.
નમો શ્રીનારાયણી નામ, નમો નીલકંઠ નાગરી રે;
વેદ વિદ્યા ગુણ ધામ, સદાનંદ સુખ સાગરી રે.

માર્યો ચંડાસુર મુંડ, રંગે રક્ત બીજ રોળિયો રે;
નમો શ્રીનારાયણી ચંડ, ધૂમ્રલોચન ઢંઢોળિયો રે.

દાતા સ્વર્ગ ને અપવર્ગ, બુદ્ધિ રૂપે હૃદયમાં વસ્યાં રે;
નમો શ્રીનારાયણી નામ, ભક્ત ચિત્તને ફંદે ફસ્યાં રે.

દિન શરણાંગત દેવ, ત્રાણ ત્ર્યંબિકા ગૌરી કરો રે;
સિદ્ધ સંત કરે સેવ, ગુણાતીત ત્રિગુણે ધરો રે.

મેધા સરસ્વતી સર્વેશ, નમો નારાયણી ઇશ્વરી રે;
કૃપા સિંધુ વિઘ્ન કલેશ, દીન દેવની રક્ષા કરી રે.

હર્ષ પામીને માય, સદા સકળ દેવ સાથને રે;
અવિચલ રહેજો સહાય, દઢ ગ્રહણ કરો હાથને રે.

આપું ઇચ્છિત વરદાન, એમ ચંડિજી ઓચર્યાં રે;
જોડી કર કહે ગિર્વાણ, જય શંકરી જય ઐાચરા રે.

અમને થાય જ્યારે કષ્ટ, સહાય દેજો ત્રિપુર સુંદરી રે;
સૂરના શત્રુ જે દુષ્ટ, કાઢ્યું મૂળ ત્રિશૂળે કરી રે.

માર્યો શુંભ નિશુંભ, વિન્ધ્યાચલને શૃંગે વસી રે;
કરવા ભારે સરંભ, જન્મી નંદ ઘેર હુલસી રે.

વિપ્ર ચિત્ત અસુરાન, રુધિર પીધાં હોંસે કરી રે;
દંત દાડિમ ઉપમાન, નામે રક્તદંતિકા ઠરી રે.

પ્રથમ પડયો મહા કાળ, સ્તુતિ કરી મુનિ જને ઘણી રે;
નયણે નિરખ્યા મેં હાલ, નામે સહસ્રનયની બની રે.

સાખે પોષ્યો સંસાર, નામ પામી શાકંભરી રે;
દુર્ગ માર્યો અમરાર, તેણે દુર્ગા નામે ઠરી રે.

ભિમાદેવી અભિધાન, ભ્રમ ભંજની એ ભ્રામરી રે;
હણ્યા દાનવ બળવાન, મારી લોકની ચિંતા હરી રે.

પરાક્રમ કિધાં અપાર, તેણે નામની સીમા નહિ રે;
કષ્ટ ભંજની નિર્ધાર, સકલ વિશ્વમાં વ્યાપી રહી રે.

અંબા, થઇને સંતુષ્ટ, પુષ્ટ કીધો રણછોડને રે;
દુષ્ટ માર્યા ઉત્કૃષ્ટ, જય જય દેવાસુર મોડને રે.

દુષ્ટે વિશિખ વિશેકે નાખિયાં, માએ કાપ્યું તે શર થકી ચાપ રે;
ઘાત શાંચની શક્તિ ઉપર કરી, બાળી દીધી તે ચક્રને તાપ રે.
ખડ્ગ ચર્મ અધર્મ લઈને વઢે, છેદ્યાં અંબાએ બાણને ઘાએ રે;
વાજી સારથિ મૂક્યા જમ નગરે, શુંભ મુદ્દગળ લઈને ધાએ રે.
તીક્ષ્ણ તીરે તત્ક્ષણ તોડિયું, મૂકી ઉઠી મારે અસૂરેશ રે;
કોપી મરણ શરણ ચરણે કરી, મારી હૃદયા પ્રત્યે કેશ રે.
અતિ ક્રોધ મગન ગગન ન ગણે, યુદ્ધ કીધું અસુર અસુરારિ રે;
વેગે ધરણી પડી વળી દોડિયો, ઉઠી મૂઠી મારી અમરારિ રે.
રવિ નંદન તો અનુકૂલ થયો, પ્રતિકૂલ નગેશ દુલ્લારિ રે;
ત્રિશૂલ હણ્યું તે માએ કંઠમાં, ગયો કાળ ને મુજરે સુરારિ રે.
દેવ જય જય બોલ્યા હર્ષથી, કરે દુંદુભી કેરા નાદ રે;
અંબા કુસુમે વધાવે ગગનથી, કરે મંગળ ગુણ અનુવાદ રે.
અંતરિક્ષ દેવી જગતી તણા, નાશ પામી ગયા ઉત્પાત રે;
પામ્યા દેવ સકલ નિજ સ્થાનને, માના ગુણ ગાય અવદાત રે.
અંબે રણછોડરાયને હેતથી, આપ્યાં સુખ સંપત્ત ધન ધાન્ય રે;
સઘળી વિપત્તિ ટાળી ત્રિલોકની, સુખી રાજા પ્રજા પ્રધાન રે.

કવચ ૧૧ મું.—રાગ ગરબો.

બ્રહ્મા વિષ્ણુ ને સુર રાય, નામી શિશ સકલ દેવતા રે;
માના સુંદર જશ ગાય, શરણ આવ્યા ચરણ સેવતા રે.
પાહિ પાહિ જક્ત માત, પાહિ પાહિ ભુવનેશ્વરી રે;
પાહિ દાનવ કુળઘાત, પાહિ; પાહિ વિશ્વંભરી રે.
ધરા રૂપે આધાર, તમે અખિલ લોકનાં થયાં રે;
બની નીરને આકાર, સ્થાવર જંગમને પોશિયાં રે.
શચી વારાહિ ને વાણિ, નારસિંહી મયૂરવાહની રે;
વજ્ર તુંડા મંત્ર બાણિ, કીધી રક્ષા સુખદાયની રે.
સદા મંગલ સ્વરૂપ, નિજાનંદ કંદ કાલિકા રે;
દેવ દાનવના ભૂપ, ભોગી ભૂપણની દારિકા રે.
નમો શ્રીનારાયણી નામ, નમો નીલકંઠ નાગરી રે;
વેદ વિદ્યા ગુણ ધામ, સદાનંદ સુખ સાગરી રે.

માર્યો ચંડાસુર મુંડ, રંગે રક્ત બીજ શેળિયો રે;
નમો શ્રીનારાયણી ચંડ, ધૂમ્રલોચન ઢંઢોળિયો રે.

દાતા સ્વર્ગ ને અપવર્ગ, બુદ્ધિ રૂપે હૃદયમાં વસ્યાં રે;
નમો શ્રીનારાયણી નામ, ભક્ત ચિત્તને ફંદે ફસ્યાં રે.

દિન શરણાંગત દેવ, ત્રાણ ત્ર્યંબિકા ગૌરી કરો રે;
સિદ્ધ સંત કરે સેવ, ગુણાતીત ત્રિગુણે ધરો રે.

મેધા સરસ્વતી સર્વેશ, નમો નારાયણી ઇશ્વરી રે;
કૃપા સિંધુ વિઘ્ન કલેશ, દીન દેવની રક્ષા કરી રે.

હર્ષ પામીને માય, સદા સકળ દેવ સાથને રે;
અવિચલ રહેજો સહાય, દઢ ગ્રહણ કરો હાથને રે.

આપું ઇચ્છિત વરદાન, એમ ચંડિજી ઓચર્યાં રે;
જોડી કર કહે ગિર્વાણ, જય શંકરી જય ઓચરા રે.

અમને થાય જ્યારે કષ્ટ, સહાય દેજો ત્રિપુર સુંદરી રે;
સૂરના શત્રુ જે દુષ્ટ, કાઢયું મૂળ ત્રિશૂળે કરી રે.

માર્યાં શુંભ નિશુંભ, વિન્ધ્યાચલને શૃંગે વસી રે;
કરવા ભારે સરંભ, જન્મી નંદ ઘેર હુલ્લસી રે.

વિપ્ર ચિત્ત અસુરાન, રુધિર પીધાં હોંસે કરી રે;
દંત દાડિમ ઉપમાન, નામે રકતદંતિકા ઠરી રે.

પ્રથમ પડયો મહા કાળ, સ્તુતિ કરી મુનિ જને ઘણી રે;
નયણે નિરખ્યા મેં હાલ, નામે સહસ્રનયની બની રે.
સાખે પોષ્યો સંસાર, નામ પામી શાકંભરી રે;
દુર્ગ માર્યો અમરાર, તેણે દુર્ગા નામે ઠરી રે.
ભિમાદેવી અભિધાન, ભ્રમ ભંજની એ ભ્રામરી રે;
હણ્યા દાનવ બળવાન, મારી લોકની ચિંતા હરી રે.
પરાક્રમ કિધાં અપાર, તેણે નામની સીમા નહિ રે;
કષ્ટ ભંજની નિર્ધાર, સકલ વિશ્વમાં વ્યાપી રહી રે.

અંબા, થઇને સંતુષ્ટ, પુષ્ટ કીધો રણછોડને રે;
દુષ્ટ માર્યાં ઉત્કૃષ્ટ, જય જય દેવાસુર મોડને રે.

કવચ ૧૨ મું.—રાગ ગરબો.

જગત માત સુર સાથને, વદે સુધા સમ બોલ;
હું અભય કરૂં ને ભવ ભય હરૂં, અવિચળ મારો કોલ. જગ૦
સંકટ વિકટ જ્યારે પડે, ધરજો મારૂં રે ધ્યાન;
સાર દયા અનુસારથી, કરૂં અચળ વરદાન. જગ૦
ચણ્ડીનો પાઠ ભાવે કરે, મધુ કૈટભનો નાશ;
મહિષ મર્દન ગાયે સુણે, જાય જન્મનો ત્રાસ. જગ૦
અષ્ટમી નૌમી ચતુર્દશી, જે મારા ગુણ ગાય;
દુઃખ સન્મુખ આવે નહીં, સુખ સંપત જશ થાય. જગ૦
શસ્ત્ર ને અસ્ત્ર પૃથ્વીપતિ, દુષ્ટ ચોર ભય રોગ;
શત્રુ અનલ ગાજે નહીં, થાય ન ઇષ્ટ વિયોગ. જગ૦
બળીદાન પૂજા સમે, હોમ મહોત્સવ રંગ;
ભણે સુણે તેને સદા, થાય સુખનો સંગ. જગ૦
વાર્ષિક સુખનો શારદી, જે કરશે નવરાત્ર;
રાજ રાજ સરખો કરૂં, યશ વૈભવ વિખ્યાત. જગ૦
ધૂપ દીપ શણગારથી, સેવા કરે જે અખંડ;
ભૂત પ્રેત યમદૂતથી, બાધા પામે નહિ પંડ. જગ૦
અંબા અંતર્ધ્યાન થયાં, દેખતાં ગિર્વાણ;
નિજ નિજના અધિકારને, પામ્યા સુરપતિ સ્થાન. જગ૦
યજ્ઞ ભાગ સૂર ભોગવે, અસુર ગયા પાતાળ;
દેવ સુરેશ નરેશ ને, સુખ સંપત્ત ધન માલ. જગ૦
જગ કારણ તારણ નમો, નમો, વિશ્વ આધાર;
રણછોડરાય પાયે નમો, તેની કરજો મા સાર. જગ૦

કવચ ૧૩ મું.—રાગ ગરબો.

મુનિ બોલ્યા તે પરમ ઉદાર, જય જગ જનની રે;
મહા માયા તે ભવનું સાર, જય જગ જનની રે.
માનો મહિમા છે અપરમ પાર, જય; કરતા હરતા ભર્ત્તાર, જય
અંબા ત્રિગુણા ત્રિગુણાતીત, જય; જગ પાવન પરમ પુનીત, જય.

ભવસાગર કેરાં નાવ, જય; હનૂધિપ પવનના દાવ, જય૦
અસુરાસુર અંબાના દાસ, જય; જગજનની તે બ્રહ્મ પ્રકાશ, જય૦
વદે માર્કણ્ડેય મુનિરાય, જય; નૃપ વૈશ્ય હૃદય હરખાય, જય૦
વન નિરંજનમાં જલ તીર, જય; સહે આતપ શીત સમીર, જય૦
કરી પાર્થિવ માનું સ્વરૂપ, જય; રચે પૂજન વૈશ્ય ને ભૂપ, જય૦
નિજ માંસનું દે બલિદાન, જય; દૃઢ ચિત્તથી ધારે ધ્યાન, જય૦
પૂજ્ય ત્રણ વર્ષ એક મન, જય; જગદંબા થયાં પ્રસન્ન, જય૦
તું આ દેહે પામીશ રાજ, જય; સુખ દોલત તખ્ત ને તાજ, જય૦
ભવ આવતે ભૂપ કુમાર, જય; થાશે દીનકર ઘેર અવતાર, જય૦
સાવર્ણિ નામ પ્રસિદ્ધ, જય; મનુ થાઇશ પરમ વિશુદ્ધ, જય૦
તું સાંભળ વૈશ્ય સુજાણ, જય; શુભ પામીશ નિધિ નિર્વાણ, જય૦
એમ કહી થયાં અંતર્ધ્યાન, જય; નૃપ વૈશ્ય ગયા નિજ સ્થાન, જય૦
જગ જનની તે જગદાધાર, જય; જય નાદ બિન્દુ ૐકાર, જય૦
ભય ભંજની દીન દયાળ, જય; કરુણાનિધિ પરમ કૃપાલ, જય૦
જે આ ભણશે ચણ્ડીનો પાઠ, જય; તેને સુખ સંપત્તિનો ઠાઠ, જય૦
ધન પુત્ર પૌત્ર પરિવાર, જય; ચિરંજીવ ને યશ વિસ્તાર, જય૦
સંવત્ અઢાર અઠ્યોતેર, જય; થઇ સુખ સંપત્તિની લેહેર, જય૦
તિથી નવમી ને આશ્વિન માસ, જય; પૂરી રણછોડરાયની આશ, જય૦

દોહરો.

અમર પુત્ર રઘુનાથજી, રણછોડજી દલપત્ત;
ચરણ શરણ રાખો સદા, દીજે સુખ સંપત્ત.

ધીરો ભક્ત.

વડોદરા તાબે સાવલીનો રહીશ-સંવત્ ૧૮૮૦ થી તે ૧૮૯૦ સૂધીમાં હૈયાત હતો. એનાં કાફી રાગનાં પદ ઘણાં સરસ છે.

કક્કો.

પદ ૧ લું.-છંદ તોટકની ચાલ.

કક્કા કૃષ્ણતણી ભક્તિ કરીએ, સાચા સ્વામીનું ધ્યાન હૃદે ધરીએ;
ખખ્ખા ખાર વિખવાદને તજીએ, ભાવે ભૂધરજીના ગુણ ભજીએ.
ગગ્ગા ગુરુજી કેરી સેવા કરીએ, જ્ઞાન બુદ્ધ આપે તે પૂરે ફરીએ;
ઘઘ્ઘા ઘેલી બુદ્ધિને નવ રાખીએ, શ્રીરામ શ્રીરામ જીભે જપીએ.
નન્ના નારાયણ નામ હૃદે ધરીએ, સત્ સંગત સાધુતણી કરીએ;
ચચ્ચા ચતુરાઇ ચિત્તમહિ રાખીએ, હિણી બુદ્ધિ હૈયેથી કાઢી નાખીએ.
છછ્છા છંદ ભણતાં નવ છપીએ, અહો રાત્રિ પ્રભુ પ્રભુ તે જપીએ;
જજ્જા જોબનને જાળવી ચાલીએ, નિત્ય રામતણા રંગમાં મહાલીએ.
ઝઝ્ઝા જીભ ઝઝેરી નકો કરીએ, વહાલાસું વિરોધ કદી ના લડીએ;
ટટ્ટા ટેક સ્વામી તે સેવીએ, જેના આધારથી જુગમાં જીવીએ.
ઠઠ્ઠા જૂઠ થકા વેગળા ખસીએ, જ્ઞાન ગીતા સુણવા સામા ધસીએ;
ડડ્ડા ડહાપણ દિલમાં લીજીએ, પ્રભુનો રસ રુડો પ્રેમે પીજીએ.
ઢઢ્ઢા ઢીલ હવે તો નવ રાખીએ, ફરી ફરી મનુષ્યા દેહ કયાંહાં ચાખીએ;
ણણ્ણા રામતણા સંગમાં રહીએ, મુખે કૃષ્ણ કૃષ્ણની કથા કહીએ.
તત્તા તસ્કર વિદ્યા તજી મૂકીએ, ચતુરા ચક્ષુમાં ન કો ચૂકીએ;
થથ્થા થોડું ઘણું પરમારથ આપીએ, અંગમાંથી અભિમાનને કાપીએ.
દદ્દા દેહને દુર્લભ જાણીએ, દીલમાં દયા તે માટે આણીએ;
ધદ્ધા ધારણ ધણી કેરી ધરીએ, આશા અંતરમાં કેની ના કરીએ.

પપ્પા પાપ કરતાં થકી બ્હીજીએ, સાચી વાત સંસારમાં કીજીએ;
ફફ્ફા ફેલીની સંગ ફ્લા ફરીએ, તો નિશ્ચે વણ મોતે માર્યા મરીએ.
બબ્બા બળ વિના જોર ના કરીએ, વિચારી વિચારી ડગલાં ભરીએ;
ભભ્ભા ભાર પોતાનો રાખી રહીએ, જ્યાં વીતી હોય ત્યાં જાળવી જઇએ.
મમ્મા મદ મોહ મત્સરને મારીએ, રામનું નામ કદી ન વિસારીએ;
રર્રા રામ તણા રંગમાં રહીએ, પરનારી ગુંજ કરવા ના જઇએ.
લલ્લા લખિત પદારથ લઇએ, તેમાં દોષ દયાળને શો દઇએ;
વવ્વા વળાવો થઇ લૂટી લીજીએ, તે તો હત્યા જૂગો જૂગ ના છૂટીએ.
શશ્શા સત્ય તણાં પગલાં ભરીએ, કુડાં આળ કોઇ શિર ના ધરીએ;
ષષ્પા ખરેખર તાજુએ તોલીએ, પારકી થાપણ નવ ઓળવીએ.
સસ્સા સરોવર પાળ ન ભાંગીએ, હોડ પાડી કૂવો નવ ઓળંગીએ;
હહ્હા હરિ કેરા ગુણ ગ્રહીએ, દાસ ધીરો કહે હરિવર રાખો હઇએ.

જ્ઞાન બત્રીશી.

પદ ૧ લું.—રાગ કાફી.

અનુભવી આવો રે, જ્ઞાન ગતિ ગોતનારા;
ભેદ બતાવો રે, બ્રહ્મ માંહીં ભળનારા. અનુભવી૦
કહો પવનનું મૂળ અમને, ક્યાંથી આવ્યું મન,
ઠીક કરી ઠેકાણું બતાવો, ક્યાં રહે છે મન પવન;
શબ્દ ક્યાંથી ઉઠે રે, ગગન માંહીં ચઢનારા. અનુભવી૦
નાદ બુંદનું રૂપ બતાવો, કહો ક્યાં રહે છે જીવ,
જૂજવા અર્થ કરી સમજાવો, શે સ્વરૂપે છે શિવ;
અખંડ જ્યોતિ ઝળકે રે, અભેદ બ્રહ્મ છે ન્યારા. અનુભવી૦
પ્રગટ પિંડ પડયો પૃથ્વીપર, ત્યાં જીવ શિવ જોની ક્યાં જાય,
નાદ બુંદ મન વાયુ સુદ્ધાં, એ સર્વે ક્યાં સમાય;
રીત બતાવો રે, અગમ વાતે વદનારા. અનુભવી૦
અનુભવી આવો ભેદ બતાવો, વિશ્વંભર વિસ્તાર,
લંબા ચોડા કે પંચ રંગે, કરે છે કિરતાર;
ધણી ધીરાના રે, સ્વામી સરજનહારા. અનુભવી૦

પદ ૨ જું.

માયાનો મર્મ મોટો રે, મોહોટપ પદ માયા વડે;
સમર્થ સંત શૂરા રે, પલકમાં પાર પડે. માયાનો૦
હેત પ્રીત રીત ગતિ માયા કહિએ, ચાતુરી વિવેક વિચાર,
લાલણા માયા બોલણા માયા, માયા હરિનો દેદાર;
શક્તિ માયાની રે, માયા તો મન રાખે ઘડે. માયાનો૦
ગાન ધ્યાન હરિ સ્મરણ શક્તિ, માયાતણું પ્રમાણ,
કુરાન પુરાણં વેદ ભેદ ભારે, માયા મૂળ મંડાણ;
આદ્યદેવી શક્તિ રે, ગુણવંત ઘાટે ઘડે. માયાનો૦
બ્રહ્મા માયા શંકર માયા, માયા વિષ્ણુ રૂપ,
માયા કરંદા માંકર હો માયા, માયાનું અકળ સ્વરૂપ;
જંતુ જીવ જાયજ રે, અજાણ્યા અરણ્ય મધ્ય આથડે. માયાનો૦
મૂરખ કહે મેં માયા મૂકી, ત્યાગ કર્યો સંસાર,
માયા ત્યાં સુધી કાયા રહેશે, સંગે સરજનહાર;
કાયા વડે ધીરો રે, માયા વસ્તુ જડે. માયાનો૦

પદ ૩ જું.

બ્રહ્માનંદ ભાસ્યો રે, આત્મા અનુભવ જ પોતે;
સોહમ્ સાધે સાધન રે, પ્રગટે પોતામાંથી પોતે. બ્રહ્માનંદ૦
એકવીસ હજાર છસે ઉડે અજપા જપે, બ્રહ્મા વિષ્ણુ શિવ દેવ,
ચૌદ બ્રહ્માંડ જપે જડ ચૈતન્ય, સિદ્ધ સાધક કરે સેવ;
સુર નર સાધે રે, જે તે જ્ઞાની મુનિ ગોતે. બ્રહ્માનંદ૦
રવિના તેજ વડે રવિરૂપ ભાસ્યું, મણિને તેજ મણિજ્યોત,
આત્માને તેજે આત્મા ઓળખાયો, ઉગ્યો અંતર એકે ઉદ્યોત;
થયું અજવાળું રે, વસ્તુ મળી મનમાં તે. બ્રહ્માનંદ૦
પંદરમી ભોમી રમે પૂરણ બ્રહ્મ, ખેલે અખંડ નિશ દિન,
શૂનું શિખર ગઢ અનહદ ગડગડે, ઉન્મુનિએ મન મગન;
પાળ બાંધી પોતે રે, પ્રીતિ બાંધી ચિત્ત ગોતે. બ્રહ્માનંદ૦

આળ પંપાળ ફાળ જે મર્યા જ મટમટી, ઉલટ પુલટ ચોટયું ચિત્ત,
જે જેમ હતું તેમનું તેમ થયું, રહ્યું આનંદ પદ અદ્વૈત;
ધીર મરજીવા રે, અણછતા રમે અણું ઓથે. બ્રહ્માનંદ૦

પદ ૪ થું.

જગત પિતા ગતિ અદ્વૈત રે, અકળ કળા અવિનાશી;
સભર્યાં ભર ભરીઆં રે, ચરાચર ચર વાસી. જગત૦
શીશ અશમાન રવિ શશિ લોચન, શેપ પગ પાતાળ,
પૃથ્વી પિંડ નવસેં નવાણું નદી નાડી, નિર્મળ ઉદર અર્ણવ ખાળ;
અઢાર ભાર રોમજ રે, નવ લખ તારી આદલ બાશી. જગત૦
તેંત્રીશ ક્રોડ સુરીનર કર કહીએ, વર્ષે પાણી પ્રકાશ,
અષ્ટ કુલ પર્વત અસત્ય આનંદ, બનવાયુ દનવાયુ દવ નિઃશ્વાસ ઉચ્છ્વાસ;
બ્રહ્માંડ રૂપ ભાસ્યું રે, પ્રસિદ્ધ જ્યોતિ પ્રકાશી. જગત૦
નાભી બ્રહ્મા પીઠમાં રુદર, એ હૃદિયા ઉમીયા નાથ,
વપન વિષ્ણુ કંઠ કૃષ્ણ જી, શ્રવણ રસની શક્તિ માત;
મહા મર્મ મોટો રે, આનંદ પદ ઉલ્લાસી. જગત૦
અચલિત અકલિત ગતિ તમારી, પરાને પામે પાર,
પરમેશ્વર વિશ્વંભર ઇશ્વર, વારી વારી વાર હજાર;
ધીર ગણી ધાર રે, કહી કાળ કટી ફાંસી. જગત૦

પદ ૫ મું.

આત્મા શોધ્યા વિના રે, જે જન સાધન સાધે;
સાચે પ્રભુ જુદાના રે, જશ કેમ જગે વાધે. આત્મા૦
રવિ રવિ રટ રજની મટત નહીં, એમ તિમિર નવ જાય,
આત્મા અર્ક ઉગ્યો અંતરમાં, ત્યારે અજવાળું થાય;
ભોજન ભોજન ભાખે રે, ભાંગે ન ભૂખ વિના ખાધે. આત્મા૦
મીઠા મેવા વખાણે મુખથી, તેને સ્વાદ ના આવે લગાર,
જલ જલ ઝંખે તૃષા નવ છીપે, પોકારે વાર હજાર;
અંધારે વસ્તુ શોધો રે, અંજવાળાં વિના કયાંથી લાધે. આત્મા૦

પોતાના પિંડની ખબર નવ જાણે, વાતો શીખી વાતે બાઝે,
વ્યોમ ઉપરની તો આછી બનાવે, ભીતરની નથી કેમ રાજે;
હદનો ભેદ નવ જાણે રે, બેહદ માંહે જઇ બાધે. આત્મા૦
શીલ સંતોષ ને ક્ષમા ગરીબી, ગુરુ જ્ઞાન નિજ નામ,
એ કામ ક્રોધ લોભ મોહ ત્યજે ત્યારે, વીશ વસા થાએ કામ;
ધીર મરજીવા રે, તુંહી તુંહી આરાધે. આત્મા૦

પદ ૬ ઠું.

આદિ અંત્ય મધ્યે રે, અખંડાનંદ આનંદા;
વિગત ગત વિગત રે, વેદા ભેદા તું જાણંદા. આદિ૦
કોટિ બ્રહ્માંડનું મધ્યે વ્યાપી, વિશ્વંભર સરજનહાર સંસાર,
વિરંચી, વિષ્ણુ, શિવ, સુર, શક્તિ, હુવો માંહી રમણહાર;
અલખ નિરંજન રે, કરંદા એલંદા. આદિ૦
તું ચૈતન્ય મણિ માળા મુક્તાફલ, તે મધ્યે પોતે સૂત્રનો તાર,
જેમ જલમાં તોરંગ બુદ્‌બુદા, એમ વિશ્વમાં વિશ્વાધાર;
અદ્વૈત અવિનાશી રે, હાલંદા બદ બોલંદા. આદિ૦
વાવ તળાવ કૂપ સરિતા સિંધુ, પ્રગટ ઉદક એક પેખ,
દ્રુમમાં બીજ બીજમાં દ્રુમ લતા, સૂત્ર તાણો વાણો એક દેખ;
વિશ્વ વિશ્વંભર રે, જાણંદા મધ્યે માણંદા. આદિ૦
એક હેમના ઘાટ જુજવા, નામ ધરાવો ધરી નેમ,
બેટો તે બાપ, બાપ તે બેટો, તદ્‌વત્ નામ ઘાટ નેમ;
ધીરા ધણીએ ખેલે રે, લેવંદા બંદા દેવંદા. આદિ૦

પદ ૭ મું.

શરીર વિના શોધન રે, પાર, કોઇ પાવે નહીં;
મલોખાં મીઠાં કાજે રે, સ્વાદ કંઇ આવે નહીં. શરીર૦
થડ મૂકીને ડાળે વળગતે, ટોંચે કેમ ચઢાય,
અધવચથી જો પાંખડી ટૂટે તો, પાછો આવીને પછડાય;
સંગત સમ સમજો રે, ચઢોને થડ મૂળી ગ્રહી. શરીર૦

શાસ્ત્ર પુરાણના મત જુજવા, ઘણો કરે સંવાદ,
બત્રીસ ભોજન રૂડી રસોઇ બનાવી, ચાટવાને શાનો સ્વાદ;
વારીને વલોણે રે, નહીં માખણ ને મહી. શરીર૦
નથી જમ્યો ને નથી જમાડ્યો, દીઠા વિના ચલવે જૂઠ,
પારકા મોદિકનો સ્વાદ વખાણે, એ તો મિથ્યા માથાકૂટ;
વિવેક વિના વસ્તુ રે, વિચાર વિના દૂર રહી. શરીર૦
અંતર્ ઘરમાં આણી ઉછાળો, નિહાળો નિરંજન નૂર,
મરજીવા એ મર્મની જાણે, ભરપૂર ભર્યો નથી દૂર;
ધોરંધર ખેલે ધીરો રે, લક્ષણવંત એ લહી. શરીર૦

પદ ૮ મું.

સલેલ શઠ સાકુટ રે, હરિભજનમાં ભંગ પાડે;
તેનો સંગ તજીએ રે, બુદ્ધિ બીજાને બૂડાડે. સલેલ૦
કૂડ કપટ ઘટ ભીતર ભરિયું, દંભ પાખંડ અપાર,
સો સો વાર તેને સંત સમજાવે, પણ માને નહીં લગાર;
દૂધે ધોયા કોયલા રે, ઉજળા તે ક્યાંથી કાઢે. સલેલ૦
અમૃત પાઇને સાપ ઉછેરે, તોય તજે નહીં ઝેર,
પાલણ પોષણ નિશ દિન કરતાં, કોઇક સમે કરે કેર;
જાતિ સ્વભાવ ન જાય જ રે, પોતાનું પોતે દેખાડે. સલેલ૦
હરિ ભજન જેને ભાવન નહીં, મંદિર તેનું મસાણ,
સ્મરણ પુણ્ય સમણે નવ સમજે, તે પાપી પાખંડી પશુ પ્રાણ;
ધિક્કાર તેની જનુની રે, એવાં સંતાન જે જીવાડે. સલેલ૦
ગુરુજ્ઞાન હીણા વિશ્વાસઘાતી, તે કૃતઘ્ની કહેવાય,
દાસ ધીરો તેને વાસ નવ વસીએ, સંગ અનુકૂલ થાય;
અદીઠ મુખ તેનું રે, કૂવે ઉતારી વ્રત વાઢે. સલેલ૦

પદ ૯ મું.

ધાહ સુણી ધાજો રે, ધીંગડમલ ધીંગા ધણી;
પ્રભુનું પત પાળો રે, ભાવે ભાળો ભક્તો ભણી. ધાહ૦

હું પતિત તમો પતિત પાવન, હું દીન તમો દયાળ,
હું ચાકર તમો ઠાકર મારા, પ્રજાતણા પ્રતિપાળ;
સંભાળી લીજે સ્વામી રે, અંતરજામી આશા ઘણી. ધા૦
ભૂમિ અસ્માનતણો ત્રાસ બંધાણો, વાળ્યું જલ પવન અગન,
દાંડી વિરંચી વિષ્ણુ શંકર તમે, તોળ્યાં ત્રણ ભૂવંન;
શ્વેદજ ઉદ્‌ભિજની રે, બાજી તો તારે હાથે બણી. ધા૦
કોટી અપરાધ કોટી ગુના અમ, બક્ષો ગરીબ નીવાજ,
તું તારા બર્દ સામું રે જોજે, કરો કરુણાનિધિ સુખ કાજ;
લજ્જા મારી રાખો રે, મહાનત સંત ચિંતામણી. ધા૦
ભારે ભરોંસો વિશ્વાસ વિશ્વંભર, આશા પૂરો અનાથના નાથ,
દુઃખ વિલાપ સંકટ કપટ ટાળો, હરિ હેત કરીને ઝાલો હાથ;
ધીરાની વારે ધાજો રે, તારે ને મારે પ્રીત બણી. ધા૦

પદ ૧૦ મું.

ચાતુર ચિત્ત ચેલો રે, અચળ વસ્તુ ખોળી કાઢી;
ખટ અઠ બારી મેલી રે, પંદરમી બારી ઉઘાડી. ચાતુર૦
પંદરમી ભોમી ને પંદરમી બારી, ત્યાં દા રમે રંગીલો,
પાંચ મહેલને પાછળ મેલ્યા ત્યારે, છઠ્ઠે મેહેલ છે છબીલો;
અલબેલો એકીલો રે, ખેલંદા ખેલ ખેલાડી. ચાતુર૦
ગંગા જમુના સરસ્વતી, રુડી ત્રીવેણી તીરે રંગ રેલી,
ઈંગળા પિંગળા સુષમણા રાણિ ભરે પાણી, ઉન્મુનિએ આનંદ હેલી;
ઝરમર ઝરમર મોતી વરસે રે, વિના વેલી ખીલી ફૂલવાડી. ચાતુર૦
સૂનું શીખર અમર અજર નર, વિશ્વંભરજ બીરાજે,
સોમદલ કમલ ઉપર કરે લીલા ત્યાં, અનહદ છંદ વાજાં વાજે;
ગેડેડે સિંધુ ગાજે રે, ફેલ્યાં જલ પાળ ફાડી. ચાતુર૦
પૃથ્વીથી પોહોળું આકાશથી ઉંચું, એવું પ્રવિન અધર ફરે પંખી,
એ બચ્ચાં તેની બગલમાં બિરાજે, બોલે પિઉ પિઉ જ જંખી;
ધીરા મરજીવા રે, સાકર દૂધ પીએ દહાડી. ચાતુર૦

પદ ૧૧ સું.

પ્રભુ તમ સાથેં રે, નાથ મારે પ્રીત બણી;
ભાવ કરીને ભેટો રે, મુજને રાંક ગણી. પ્રભુ૦
પ્રહ્‌લાદની તમો પ્રતિજ્ઞા પાળવા, ધરિયું નરસિંહ રૂપ,
ફાટયો સ્થંભ ને પ્રગટયા મુરારી, થરથર કંપે મોટો ભૂપ;
હિરણ્યકશિપુ નાંખ્યો રે, વહાલે મારે હાથે હણી. પ્રભુ૦
ભરી સભામાં દ્રૌપદી આવ્યાં, તાણવા માંડયા તેના ચીર,
નવસેં નવ્વાણું વહાલે નવ નવાં પૂર્યાં, તોય ના દેખાય શરીર;
પ્રતિજ્ઞા રાખી રે, પાંડવોની નારતણી. પ્રભુ૦
નરસી મેહેતાની વહાલે હુંડી શીકારી, હેતે કરી આપ્યો હાર,
શ્યામળશાહ સંતને જદપિ રે વિનવ્યા, ભેટયા વિશ્વાધાર;
રૂપૈયા રોકડા રે, ગિરિધર ભટને આપ્યા ગણી. પ્રભુ૦
સુદામાનાં વહાલે સંકટ કાપ્યાં, લઇને આપી રે નવનિદ્ધ,
કંચનના વહાલે મોહોલ જ કીધા, દુજી દ્વારામતિ દીધ;
દારિદ્રય કાઢી નાંખ્યું રે, દયા જાણી રાંકતણી. પ્રભુ૦
આરે વેળાની પ્રભુ અરજ અમારી, માની લઇએ મહારાજ,
શરણે આવે તેને ઉગારી લેજો, બાંહે ગ્રહ્યાની પ્રભુ લાજ;
દાસ ધીરો કહે છે રે, નાથ મારે તુંહી ધણી. પ્રભુ૦

પદ ૧૨ સું.

પંચરંગી બંગલો રે, શોભા તેની સરસ બણી;
તેમાં તો બિરાજે રે, આપે અલખ ધણી. પંચરંગી૦
એ બંગલાને દસ દરવાજા, દસ દરવાજે નિશાન,
બ્રહ્મા વિષ્ણુ અરજ કરે છે, શેષ ન પામે કંઇ જ્ઞાન;
અકલિત એવો રે, શી કહું વાતો એહતણી. પંચરંગી૦
સાચા દેવ દેવલમાં બેઠા, સદ્‌ગુરુનું નિશાન,
અજપા દોરી ખેંચી પકડે, લઇ ચઢયો આસમાન;
દેખો તમાસો રે, ઘટમાં રચના ઘણી. પંચરંગી

માળા તિલકનો પાખંડ રચિયો, આપ ચિન્યો નહીં કોઇ,
જ્યાં લગી ત્રિવિધિ તાપ ટળ્યા નહીં, ભૂલ્યો ભમ્યો છે સોઇ;
ભૂલ તારી ભાંગે રે, શુદ્ધ લે આપ તણી. પંચરંગી૦
મનકું મુંડયા તનકું મુંડયા, તેને પાયા ભેદ,
દાસ ધીરો દીલમાં પેખે, આપ નિરંજન વેદ;
પાષાણ કોણ પૂજે રે, મને મળ્યા તમો ધણી. પંચરંગી૦

પદ ૧૩ મું.

કર્ત્તાનો પંથ કરડો રે, ઉલટી અટપટી આંટી;
શિર સાટાનો સોદો રે, ઓઘર ઘાટ ઘડી ઘાંટી. કર્ત્તાનો૦
હાંસી ખેલનાં કામ ન હોયે, હિમ્મતવાળા શૂરાનો એ સંગ્રામ,
સુરત નુરત સત્ય ગતિવાળા જ્ઞાની, એમાં ન હોય કાયરનું કામ;
અગમ પાંખે ઉડે રે, અલક્ષમાં લક્ષ ચોંટી. કર્ત્તાનો૦
દેખા દેખી જોગ આરાધે, તાન વિના મેળવે તાળ,
કઠણ દૂધ એ સિંહણ કેરું, પીએ સિંહણનું બાળ;
બીજો પીવા ઇચ્છે રે, મિથ્યા એ વાત ખોટી. કર્ત્તાનો૦
કાચના મંદિરમાં જેમ શ્વાન જ પેઠું, દીઠા પોતાનો દેદાર,
પ્રતિબિંબ દેખીને કરી ગર્જના, ભસ્યાં શ્વાન હજાર;
અભ્યાસે અકલાણો રે, મદમાં ફૂટી ફૂરી જાય પોઠી. કર્ત્તાનો૦
મન બુદ્ધિ વાણીએ મનમાં રે, ના આવે ગુરુ ગમ ને એ ધામ,
અખંડ અજર અમર અવિનાશી, કરવાનો છે ઠામ;
ધિરાના સુખ સિંધુ રે, રહ્યા છે ઘટ ઘટ ગોઠી. કર્ત્તાનો૦

પદ ૧૪ મું.

અલખ લેહે લાગી રે, જાગીને જોયું આ ઘટમાં;
ભ્રમણા તો ભાંગી રે, સોહાગી ભેટયા ઉલટમાં. અલખ૦
અંબાડીએ ગજરાજ ગળીઓ, ઘોડાને ગળી ગયું જીણ,
વસ્ત્ર ઉપર વાડ સુકાણી, સમુદ્રને ગળી ગયું ફીણ;
શશલો તો શાણો થઇને રે, શાર્દૂલને નાંખે પટમાં. અલખ૦

આંબે તો ફળ શ્રીફળ લાગ્યાં, કદલીએ કેરીઓની લુંબ,
નાગરવેલે દ્રાક્ષ બીજોરાં, એવી ખૂબી બની છે ખૂબ;
ગગન દોહ્યો ઘટમાં રે, દૂધ પીધું છદ છટમાં. અલખ૦
પાવક વરસ્યા ને પાષાણ પલાળ્યા, ચૌદશ થઇ ગયું પાણી,
તે પાણીમાં દેવી દેવતા ડુબ્યાં, રાજ રંકને ગયું તાણી;
બ્રહ્મા વિષ્ણુ શંકર રે, ઇન્દ્ર ડુબ્યા ઝટપટમાં. અલખ૦
વિદુર વ્યાસજી ને શુકજી જેવા, આપે દાસનું ધીર,
ઘણી ધીરાનો છે ધીરવંતો, એવા તો શ્યામ શરીર;
જીવન્મુક્ત થઇએ રે, મુનિ તો જન માને મટમાં. અલખ૦

પદ ૧૫ મું.

દુનિયાં દીવાની રે, બ્રહ્માંડ પાખંડ પૂજે;
કર્ત્તા વસે પાસે રે, બાજી કાંઇ નવ બૂઝે. દુનિયાં૦
જીવ નહીં એને હરિ કરી માને, પૂજે કાષ્ઠ પાષાણ,
ચૈતન્ય પુરુષને પાછળ મૂકે, એવી અંધી જગત્ અજાણ;
અર્કને અજવાળે રે, પ્રસિદ્ધ મણિ નવ સુઝે. દુનિયાં૦
પાષાણનું નાવ નીરમાં મૂકે, સો વાર પટકે શીશ,
કોટી ઉપાએ તરે નહિ એ તો, ડુબે વસા વીશ;
વેળુમાં તેલ કયાંથી રે, ધાતુની ધેનુ શું દૂજે. દુનિયાં૦
અંતર મેલ ભર્યો અતિ પૂરણ, નિત્ય નિર્મલ જળમાં નહાય,
મહા મણિધર પેઠો રે દરમાં તો, રાફડો ટીપે શું થાય;
ઘાયલ ગતિ ઘાયલ રે, જાણીને જ્ઞાની ઘાવ રુઝે. દુનિયાં૦
સદ્‌ગુરુ શબ્દનું ગ્રહણ કરીને, પ્રગટી પંડમાં પેખ,
દૂર નથી નાથ નજીક નિરંજન, દિલ શુદ્ધે દેદાર દેખ;
ધુરંધર ખેલે ધીરો રે, જાહેર જગત મધ્યે ઝુઝે. દુનિયાં૦

પદ ૧૬ મું.

પ્રગટ ખેલ ખેલું રે, દેદાર તેને દેખાડું;
મૃત સંજીવન રે, માહ મંત્ર સહેજે શીખવાડું. પ્રગટ૦

વિના પાંખ ઉડી અસ્માનપર, ચર્ણ વિના મેરુ ચડું,
નવસેં નવાણું એક ઘેર આણું, સિંધુ કૂદી પાર પડું;
સાડા ત્રણ કરોડ રોમને રે, રમત રુડી રમાડું. પ્રગટ૦
પાવક વરસાવી પાષાણ પલાળું, સાત વૈકુંઠને તારું,
જલ મધ્યે જાલંધર ધીકાવું, મરે નહીં તેને મારું;
ચૌદને ચેતાવું રે, પંદરે રહી પાર પાડું. પ્રગટ૦
કહો તો વિના અર્ક કરું અજવાળું, મહા નિધિમાં માણું,
શિવ વિરંચી વિષ્ણુ વિવેકે, ત્રણેને તાણી અહીં આણું;
એક સંગે આનંદ રે, ભણેલાં એને ભૂલવાડું. પ્રગટ૦
વિના બૂટીએ વૈદ્ય બનું ધન્વંતરી, કાયા કરું નીરોગી,
સતજુગ દ્વાપર ત્રેતા ને કલજુગ, ચાર જુગના અમો જોગી;
ધીરા ધર ધારણ રે, સિંધુ ગઢમાં સંતાડું. પ્રગટ૦

પદ ૧૭ મું.

પ્રશ્ન એક પૂછું રે, જ્ઞાનિ મુનિ પંડિતા;
આત્માની ઉત્પત્તિ ક્યાંથી રે, કોણ એનાં માત પિતા. પ્રશ્ન૦
અતલ ઉત્સવ કીધો દાનવ, હર્યા વિરંચીના વેદ,
તે વેદમાંથી શું હરી લીધું, તેનો બતાવો મુને ભેદ;
નહીં બ્રહ્મા વેદ દાનવ રે, વિવેક વદો આત્મવેત્તા. પ્રશ્ન૦
હિરણ્યકશિપુ હાથે હણીઓ, નિર્ભયરૂપ નરસંઘ,
પ્રહ્લાદની પક્ષ કીધી પૂરણ, ધણી તણા તો એવા ઢંગ;
વાતોની ગતી ન્યારી રે, ચતુર વિચારો ચેતા. પ્રશ્ન૦
લાખા ગૃહમાં પાંડવ બળતાં, સેયડો દેખાડે સહદેવ,
બાવન મણની શીલા ખસેડી, પાર હુવા પાંડવ તત્ખેવ;
નહીં લાખાગૃહ પાંડવ શીલા રે, અધ્યાત્મ જ્ઞાન જૂઓ ગીતા. પ્રશ્ન૦
સિંધુ બાંધી ને રામે રાવણ રોળ્યો, સેનાનો કર્યો સંહાર,
આવે જાવે દમે એકવી હજાર છસેં, તેનો કોણ સ્થંભાવી રાખનાર;
સિદ્ધાંતે શોધો ધીરા રે, નહીં રામ રાવણ સીતા. પ્રશ્ન૦

પદ ૧૮ મું.

વાડો વાળી બેઠા રે, પોતાનો પંથ કરવાને;
નવા ખેલ ઉઠાવે રે, ઉપાય ઉદર ભરવાને. વાડો વાળી૦
અજાનો વાડો કુકડીનો વાડો, ગાયોનો વાડો વળિ ભેસુંનો વાડો,
અબંધ સ્વારી બંધમાં નાવે, મુને વાઘ્રનો વાડો દેખાડો;
દીવસ ને દહાડો રે, અગમ ઠામ કરવાને. વાડો વાળી૦
રામાનંદી ને નીમાનંદી, વલ્લભ સેજાનંદ સમજાવે,
કબીર પંથી ને તારજ તુંબી, ભણી ભણીને ભુલાવે;
ગુરુ થઇને ગાજે રે, પારકું ધન હરવાને. વાડો વાળી૦
પ્રીત કરીને પ્રેત પૂજાવે, પીતળ ને પાષાણ,
વૈશ્યસેવા ને કબર પૂજાવે, એમાં કોણ કરશે કલ્યાણ;
તીર્થ વ્રતે ડોલે રે, અફળાઇ મરવાને. વાડો વાળી૦
સિંહ રાયથી ડરે સૌ દુનિયા, સિંહને ડર નહીં કોનો સંબંધ,
સોહમ્ શબ્દ સચ્ચિદાનંદ સ્વામી; એવો અખંડ આત્મા બ્રહ્મ;
ધીર શૂર વિરા રે, આતમધ્યાન ધરવાને. વાડો વાળી૦

પદ ૧૯ મું.—રાગ કાફી.

ગુરુ વિના જ્ઞાની રે, તે તો નર અંધ ઠર્યો;
દીપક છે ઘટમાં રે, જો તે પર છાર ઠર્યો. ગુરુ વિના૦
ભેખ લીયો પણ ભેદ ન પાયો, મનમાં મેલ ભર્યો,
માળા તીલકનો પાખંડ રચીને, ફોકટ ફેરો ફર્યો;
ગાયો ગર્જ્યો સ્વાદ રે, ભોજન ભક્ત ઠર્યો. ગુરુ વિના૦
પૂજા કરે તેની પુંઠ ન મૂકે, આવર્ણમાં આવર્યો,
પરનારીસું પ્રીત કરીને, આપે અધમ ઠર્યો;
નિંદા કરીને રે, ઘટ કુંભ પૂરણ ભર્યો. ગુરુ વિના૦
સદ્ ગુરુની સેવા તજીને, દુષ્ટનો સંગ કર્યો,
મોક્ષ અમૃત પાન તજીને, વિષય રસમાં ભર્યો;
ભમે ને ભટકે રે, પાષાણરૂપ આપે ઠર્યો. ગુરુ વિના૦

મારું મારું કરી માયા ન મેલે, દામ લેખન કરે,
અજાણ્યું અણચિંતવ્યું આવશે, તેનો ભય ન ગણે;
લાલ કહે લુંટાણો રે, બળાપો ખરા ચિતથી કરે. ગુરુ વિના૦

પદ ૨૦ મું.

ફૂલ્યો શું ફરે છે રે, ભૂલ્યો ભવ કૂપમાં પડ્યો;
મનુષ્ય દેહ રૂપી રે, ખોયો મણી હાથે ચઢ્યો. ફૂલ્યો૦
ડાહ્યો થઇ દુનિયામાં ફરે છે, તેણે શું સર્યું તારું કાજ,
તેં ન જાણ્યું જે જાવું પલકમાં, કેમ કરી રહેશે લાજ;
ડહાપણ તારું જાણ્યું રે, જ્યારે જમ હાથે ચઢ્યો. ફૂલ્યો૦
વાંકી મૂછપર વાટ જ ઉકી, નરકની વાટે સંચર્યો,
મિથ્યા જનુનીને ભારે મારી, અલ્યા જન્મ ધર્યો ન ધર્યો;
માટે જોને જાગી રે, અવસર આવી અડ્યો. ફૂલ્યો૦
શું થયું જો સંપત્તિ ઘણી મળી, મળ્યાં મોટાં ઘરબાર,
નિશ્ચિંત થઇને હરિ નવ ભજ્યા, ધિક્ પડ્યો અવતાર;
ધિક્ તારું જીવ્યું રે, હરિએ તને શાને ઘડ્યો. ફૂલ્યો૦
મનમાં લે શિખામણ મારી, મમતા મૂક પરી,
કર સ્મરણ સરજનહારનું, જનમ સફળ લે કરી;
દાસ ધીરો કહે છે રે, સૌથી તું સરસ નીવડ્યો. ફૂલ્યો૦

પદ ૨૧ મું.

જેને રામ રાખે રે, તેને કુણ મારી શકે;
અવર નહિ દેખું રે, બીજો કોઇ પ્રભુ પેખે. જેને૦
ચાહે અમીરને ભીખ મગાવે, ને રંકને કરે રે રાય,
સ્થલને સ્થાનેક જલ ચલાવે, જલ સ્થાનક સ્થલ થાય;
તરણાનો તો મેરુ રે, મેરુનું તરણું કરી દાખવે. જેને૦
લીંભાડાથી બળતાં રાખ્યાં, મંઝારીનાં બાળ,
ટિટોડીનાં ઇંડાં ઉગાર્યાં, એવા છો રાજન રખવાળ;
અંત વેળા આવો રે, પ્રભુ તમે તેની તકે. જેને૦

બાણ તાણીને ઉભો પારધિ, સીંચાણો કરે રે તકાવ,
પારધિને તો પગે ડશિયો, સીંચાણા શીર નહિ ઘાવ;
બાજ પડયો હેઠો રે, પંખી ઉડી ગયાં સુખે. જેને૦
ગજ કાતરણિ લેઇને બેઠા, હરજી તો દીન દયાળ,
વધે ઘટે તેને કરે બરાબર, સૌની લે સંભાળ;
ધણી તો ધીરાનો રે, હરિ તો મારો હીરે હેકે. જેને૦

પદ ૨૨ મું.

ભરપૂર વિશ્વ ભાસે રે, બ્રહ્મજ્ઞાની કયમ ભટકે;
અનુભવ અજવાળું રે, આત્મા દૃષ્ટિ કેમ અટકે. ભરપૂર૦
સ્થાવર જંગમ ને સચરાચર, પશુ પંખી જંતુ જીવ,
પોતે કરતા પોતે હરતા, સબ ઘટ દેખ્યા શીવ;
ભ્રમણા તો ભાંગી રે, અકલ લ્હે લાગી લટકે. ભરપૂર૦
મા મેડકિયે મણિધર માર્યો, સમુદ્ર પી ગયો મીન,
અજાએ આભને ઉદરમાં રાખ્યું, એમ ધણી પ્રજાને અધીન;
ખગે બાજ ઝડપ્યો રે, સ્વાન ભયથી સિંહ સટકે. ભરપૂર૦
નાવ ઉપર નીર ચઢી ચાલ્યું, જેમ ચરુપર ચઢીઓ ચૂલ,
અશ્વાર ઉપર તુરંગ ચઢીઓ, એ તો ભારે ભૂલવણીની ભૂલ;
કાયરે ક્રોધ કીધો રે, જોદ્ધાને ઝાલીને પટકે. ભરપૂર૦
ધણીના ધાર્યા વિના વસ્તુ ઘડાણી, જેમ કાદવે ઘડયો રે કુંભાર,
કીડી કુંજરને નૃત્ય કરાવે, એમ સોનાએ ઘડયો રે સોનાર;
ચિત્ત ચોટી ધીરા રે, ચડયો તે રંગ કયમ ફટકે. ભરપૂર૦

પદ ૨૩ મું.

હીરાની પરિક્ષા રે, ઝવેરી હોય તે જાણે;
મૂરખ મનમાં મોટા રે, અજાણે ઉતારણ આણે. હીરાની૦
મગ મરી બરોબર મૂરખ જાણે, ગોળ ખાંડ એક ઘાટ,
પુષ્પની વાસના પત્ર ન જાણે, એવો જગત ભગતનો ઠાઠ;
સો વાર સમજાવું રે, પતીજ તોય નવ આણે. હીરાની૦

મૂરખ હાથે હીરલો લાધ્યો, તે છાણ સાથે વેચાય,
કોઇ ઝવેરી મળ્યો તેણે ઝડપીને લીધો, તો તેની કિંમત થાય;
ગુણ ગાયે જનવર વાડી રે, પૂરણ પરમાણે. હીરાની૦
ભગત થયા પણ ભેદ ન જાણ્યો, કરે તરવાનો ઉપાય,
તન જોગી મન કંચન કામની, એવે તરણે કેમ ઉતરાય;
ઘર ધંધાની ઘાણી રે, તેમાં તેલિયા તાણે. હીરાની૦
જાગ જગન જપ તપ ને તીરથ, તેમાં સૌથી મોટો સત્સંગ,
સુકી ડાળ વેલ થઇ રસ પીલે, તોય અધુરો રહ્યો બાળ ભોરંગ;
ધીરા શોધ હીરો રે, રટ રાત દિવસ વહાણે. હીરાની૦

પદ ૨૪ મું.–રાગ સારંગ.

મન શીંકળી ગર, હરદમનાં હથીઆરાં સારણે ચઢાવીએ;
આછાં ઉતારી, મસકલો મેલાવી મેલ વડાવીએ. ટેક.
કાયા કટાર લાડિલે લુવારે ઘડયો, મીનાકારી કામ મોતી ચૂરે જડયો;
તેના ઉપર અતિશે કાટ ચઢયો. મન શીંકળી ગર૦
તન ત્રાડીયાં કરોને સજ, શા માટે રાખો છો રે અસજ;
બનાવે લોઢું થાશે ધજ. મન શીંકળી ગર૦
હો કસબી કસબ કરે સારો, ફરી ફરી નહીં આવે આવો વારો;
તું કહ્યો માનને અમારો. મન શીંકળી ગર૦
અલ્યા અજાણ્યા ભયે રાખે કોનો, તારિ મહેનત આપશે નાથ દીનો;
આ કટાર તો છે ખુદાનો. મન શીંકળી ગર૦
જળાબોળ જ્યારે થાશે, ગુરુ ગમથી જળહળ દેખાશે;
કહે ધીરો ધણીને ભેટી જાશે. મન શીંકળી ગર૦

પદ ૨૫ મું.

મન મહારાજા, મનુશા પદ પામ્યા, પણ માંહેથી શું મળ્યું;
અભિમાન અહંકાર, મદ મોહ મત્સર મમતા તનથી ના ટળ્યું. ટેક૦
મનુશાપદ પામ્યા મોટું તારું, હરિચરણે ચિત્ત નવ ચોંટયું;
તેં તો ખરેખરૂં કીધું ખોટું. મન મહરાજા૦

તમે ચતુરાઇએ ચાલો છો, તમે મૂરખ થઇને મહાલો છો;
ઘેલા ઘરમાં ખોટ ઘાલો છો. મન મહારાજા૦
ભાઇ રાત દિવસ મારું તારું, કીધું સો મણ તેલે અંધારું.
સુખ માને શા જીવ્યા સારું. મન મહારાજા૦
વટેમારગુ મારગમાં ચાલે, કોઇ ચાલ્યા કોઇ પંથે પાળે;
કોઇક હળવા હળવા તો હાલે. મન મહારાજા૦
નીરભે થઇ ભજ નારણ નારણ, ત્રિભુવન નાથ તરણ તારણ;
કહે ધીર ધરો ધણીની ધારણ. મન મહારાજા૦

પદ ૨૬ મું.

ચંચલ મન ચોર ચાર ઘડીનાં ચાંદરણામાં ચેતો;
ક્ષણ ભંગ શરીર, ઝાકળ ઉદક ઉડી જાશે એ તો. ટેક૦
તુજ બુદ્ધિને કેમ ભરમાવે, હેતે હરિ સમરણ કરીએ હાવે;
ફરી ફરી આ અવસર નહીં આવે. ચંચલ મન૦
જલ બુદબુદા લેજો જાણી, પલળે જેમ કાગળ ને પાણી;
તન અર્ક તૂરની એંધાણી. ચંચલ મન૦
જૂઓ રાવણ જરાસંધ જેવા, કંઇ ઉડી ગયા એવા એવા;
કંઇ માન્યું નહીં પા ઘડી રહેવા. ચંચલ મન૦
દાસ ધીરા હરિ ભજ ઢૂંકો, તમે ચતુર થઇને કેમ ચૂકો;
બળતામાંથી કાંઇ બૂકો. ચંચલ મન૦

પદ ૨૭ મું.

મન મૂઢ ગમાર, મારો મર્ણનો તારે માથે મોટો છે;
કરો અંતર વિચાર, હરિના નામ વિના ખેલ સઘળો ખોટો છે. ટેક.
દ્રવ્ય દારા દિકરા પિતા માતા, કુટુંબ સહોદર ભગિની ભ્રાતા;
અંતકાળે કરે કોણ તારી સહાયતા. મન૦
સાચી વસ્તુને જૂઠી કરી જાણો છો, તમે મિથ્યા સુખને માણો છો;
મારૂં મારૂં કરી તરીલાં તાણો છો. મન૦
અડધી ઉમ્મર તો નિદ્રામાં ગઇ, અડધી ઉમર મારું મારું કરતાં વહી;
એક ઘડી પ્રભુની વેઠ નવ થઇ. મન૦

ઊંટ મર્કટ ગર્ધવ હતો જ્યારે, મહા દુઃખ કષ્ટ વેઠતો હતો ત્યારે;
મનુષ્યા દેહ દીધી તને કિર્તારે. મન૦
પ્રેમ પ્રીતે હરિ ગુણ ગાજો, તમે સદ્‌ગુરૂની સંગત સહાજો;
દાસ ધીરા ધણીને મારગ ધાજો. મન૦

પદ ૨૮ મું.

ગરડગફ ગયા, પહોંત્યાનાં પરમાણાં કોઇએ મોકલ્યાં નહીં;
કોને ખબર નથી, ક્યાંથી આવ્યા, હવડાં ક્યાં રહેશો જઇ. ટેક.
કાળ કે ચરા મહિપતિ મહામતી, શૂરા પૂરા કંઇ સાધ્ય સતી;
કોટિ હિ ઉપાયે રહેવાય નહીં કોની વતી. ગરડગફ૦
માથે મરણનો માર મોટો છે, જોરાવર જમની ચોટો છે;
ખરું જાણો છો પણ ખેલ ખોટો છે. ગરડગફ૦
કંઇ ત્યાગી ને કંઇ વૈરાગી, સંન્યાસી સ્વામી મુવા ભીખ માગી;
ત્રૈલોક્યમાં તૃષ્ણા કોઇની નવ ભાગી. ગરડગફ૦
કંઇ ગયા ને કંઇ વહી જાશે, કંઇ ગુણવંતા ગોથાં ખાશે;
હવે શું થયું ને શું થાશે. ગરડગફ૦
એક લાખ એંશી હજાર પીર પળ્યા, નવ લાખ ચોર્યાશી સિદ્ધ વળ્યા;
અઠ્યાસી સહસ્ર ઋષિ ધરણી ઢળ્યા. ગરડગફ૦
જીવની જાત કોઇ નવ જાણે, આપ આપણે અનુમાન માણે;
મરતાં સૂધી તરીલાં તાણે. ગરડગફ૦
આદિ અંત કાળ મૂળ કોઇ લહેતું નથી, જેણે છાંયા ધરી તે કોઇ રહેતું નથી;
કહે ધીરો સાચું કોઇ કહેતું નથી. ગરડગફ૦

પદ ૨૯ મું.

જ્ઞાની ધ્યાની ગયા, તેના જુગમાં જશ રહ્યા, પણ શોધ્યા નથી જડતા;
ડાહ્યા ચતુર સુજાણ, દેવ દાનવ માનવ, મારું મારું કરી ગયા રડતા. ટેક૦
તમે ડાહ્યા છો તો મુંને દેખાડો, તમે શ્રોતા જન શોધી કાઢો;
પડયાં પત્ર તે પાછાં ડાળે ચોટાડો. જ્ઞાની ધ્યાની૦
એક લુણની પુતળી જળમાં પધરાવે, બ્રહ્માદિક તેને બોલાવે;
કહો ભાઇઓ તે પાછી ક્યાંથી આવે. જ્ઞાની ધ્યાની૦

એક સરિતા સિંધુમાં જાશે, તેનાં જુજવાં ઉદક તે કેમ થાશે;
આતમા અનુભવ વડે ઓળખાશે. જ્ઞાની ધ્યાની૦
પોતે પુણ્ય કરે તે પોતે પામે, પોતે ભક્તિ કરે પોતાનો જશ જામે;
નીર જઇ ઢળે નીચે ઠામે. જ્ઞાની ધ્યાની૦
જેવાં બીઆં તેવાં બીઆં બંધાયે, વડનો વડ આંબાનો આંબો થાયે;
ધીરો કહે બીજે બીજ ચાલ્યું જાયે. જ્ઞાની ધ્યાની૦

પદ ૩૦ મું.—રાગ ગરબો.

ભક્તિ પદ ભારે રે, મુક્તિ સદ્ગુરુ પાસે;
જગત્ સ્વપ્ન સુષુપ્તિ રે, તુરી પદ ઉલ્લાસે.
બ્રહ્મા વિષ્ણુને વેધી રે, શંકર ઘરથી સંચરી;
ખેચરી ભૂચરી અગોચરી રે, ઉન્મુનિએ જઇ ઠરી.
ઇંગલા પિંગલા રહી અળગી રે, વળગી સુષુમ્ણા વરતી;
મહી તરવેણી ગંગા રે, જમુનાં સરસ્વતી.
શૂન્ય શિખર ઉપર રે, અખંડ અંતરજામી;
ભમર બગલાની રીખે રે, બીરાજે બહુ નામી.
ઉંચું જોતો આકાશમાં રે, હસ્તે હૈડે એઠા;
રોમ રોમ રમી રહ્યા રે, ચરાચર મેં દીઠા.
પરણ્યા પિયુની વારતા રે, પીઅરીએ કેમ કહીએ;
પિઉ મળ્યાનું પારખું રે, લોચનીએ લહીએ.

પદ ૩૧ મું.—રાગ ધોળ.

એક સખી હૈડે હરખીને ચાલ્યાં, અગમ્ય પુરી મોઝાર રે;
સોહંગ આવે ને ઓહંગ જાયે, શોભિતા શત શણગાર રે.
સુણ સખી રે ત્યાં દીઠા મીઠા, સંગે સાહેલી શણગાર રે;
ઉન્મુનિ ઘેર અજર ઝરે અમીરસ, વરસે છે અપાર રે.
થઇ ગઇ સાજ સમાધી વાધી, ધૂન અનહદ નાદ રે;
વંક નાળ સૂધાં ધીર મરજીવા, લે છે ત્યાં સંવાદ રે.

પદ ૩૨ મું.

ભાગી ગઇ ભવ બેડીઓ, ઉઘડયાં ભ્રમ ભોવનનાં તાળાં રે;
તીમર ટળ્યાં ગુરુ અંજન જળહળ, ભાળ્યાં ભડ અજવાળાં રે.
ચંદા સૂરજનાં ઘર પાછળ, ઝળમળ જ્યોતિઓ ઝળકે રે;
ત્રિદુતિ આસનપર બેઠા તેડી, છે ઉલટાં ઉદાન સળકે રે.
ઝણ પડે વાજે ઝાલરી, ઘુઘરી નાદમાં ધમકે રે;
વિના અર્ક અજવાળાં, ગગન વિના વિદ્યોત ચળકે રે.
વસુધા વિના સરિતા વહે, સિંધુ વિના જળ જોય રે;
વાજિત્ર થાયે નાદ ને, મહા જન જાણે છે કોય રે.
હરિ વિના ઠામ ઠાલો નહીં ને, જપે અજપા જાપ રે;
બહાર ભીંતર રમી રહ્યા, અમર અખંડ અપાર રે.
મુંગો તે ગાળા ઘાલી ગાય, કેને એ સંવાદ કહેવાય રે;
દાસનો દાસ ધીરો સદ્ગુરુ ગમથી, એ ગુણ ગરવા ગાય રે.

રણછોડભક્ત.

કપડવણજ તાબે તોરણાનો વાણિયો—સંવત્ ૧૮૬૦, ઇ૦ સ૦ ૧૮૦૪ માં હૈયાત હતો.

રણછોડજીનો ગરબો.

છોગાળા છબીલા છેલ, રણછોડ રંગીલા રે;
કરી ઓડાણા ઉપર મેહેર, છો મોરલીવાળા. રણછોડ૦
અકળ કળા અલબેલા તારી, પાર ન પામે શેષ રે;
વેદ વિચારી વિસ્મે પામ્યા, સમજાયો નહીં લેશ. રણછોડ૦
મહા મોટપ મહારાજ તમારી, મૂખથી કેમ કહેવાય રે;
સમુદ્રમાંથી ચાંચ ભરે જેમ, પંખીની તૃષા જાય. રણછોડ૦
મંદ ગતિ મહારાજ મહારી, મલીન મારું મન રે;
શરણે રાખો શ્યામળીઆ મને, જાણી તમારો જન. રણછોડ૦
દ્વારકાના વાસી મહા રાય, રણછોડ તમારું નામ રે;
ઘણી દયા ગુજરાત ઉપર કરી, આવ્યા ડાકોર ગામ. રણછોડ૦
ઓડાણાની ભક્તિ ભાવી, ભૂધરજી ભલી તમને રે;
અઢળક ઢળિયા ધરણીધર, દુર્લભ છો અગમ નિગમને. રણછોડ૦
ધન્ય ઓડાણા ધીરજ તારી, ધન્ય ધન્ય તારી માત રે;
પાતળિયો પોતાનો કીધો, હેતે લીધા હાથ. રણછોડ૦
સિત્તેર વર્ષ સેવા કરી, શ્યામળિયો સમજાવાય રે;
ડાકોરથી તો દ્વારકાં માંહે, વર્ષ બે ત્રણ ફેરા ખાય. રણછોડ૦
કરમાં તુલસી વાવીને જઇ, ચતુર્ભુજને ચઢાવી રે;
પ્રભુજી તો પ્રસન્ન થયા ને, દીલમાં દયા આવી. રણછોડ૦

અલબેલો બોલ્યા એમ મુખથી, બોડાણાની સાથ રે;
એકાંતે આવીને કહ્યું તે, કોઇએ ન જાણે વાત. રણછોડ૦
ઘણા દિવસ તેં મારે કાજે, મહા મોટું કષ્ટ કીધું રે:
વપુ તારું વૃદ્ધ થયું તે, જોઇ મારું મન બીધું. રણછોડ૦
તે માટે હું તારી સાથે, આવું તારે ગામ રે;
તારે ચરણે નથી ચલાતું, તે માટે તજવું ધામ. રણછોડ૦
કહ્યું મારું માની કાલે, જા તું ડાકોર ગામ રે;
ડામણું લાવ તું વાત ન ફૂટે, મનમાં રાખી હામ. રણછોડ૦
બોડાણો કહે બાપજી હું, ડામણું ક્યાંથી લાવું રે;
મારે ઘેર તો નથી મહારાજ, કેમ કરીને આવું. રણછોડ૦
મોહનજી કહે માંગી લાવો, જેવી તેવી વેહેલ રે:
જાત જોયાનું કામ નથી, બે જોડી લાવો બેલ. રણછોડ૦
બોડાણાને વચન જ આપી, વિદાય કીધો વળતી રે;
ધનમાળી કહે તારે માટે, વાત આવી છે મળતી. રણછોડ૦
વારુ કહીને વિઠ્ઠલજીને, ચરણે પડયો કર જોડ રે;
લજ્જા મારી લટકાળા તમો, રાખજો જે રણછોડ. રણછોડ૦
અતિ આતુરતા અંગમાં તેના, આવ્યો ડાકોર ગામ રે;
પાડોશી પ્રત્યે કહી માંગ્યું, તમ સરખું છે કામ. રણછોડ૦
ઉપકાર માનું તમતણો જો, આપો બળદ ને વેહેલ રે;
જાવું દ્વારકામાં છેલ્લો ફેરો, ત્રિકમજીની ટેલ. રણછોડ૦
પુરવાસી પાડોશી કહે ભાઇ, જેવી તેવી મળશે રે;
જેમ તેમ કરીને જોડી જાઓ, ભાગ્ય તમારું ફળશે. રણછોડ૦
એવું સાંભળીને ઉઠયો પોતે, વારુ કહી વેહેલ જોડી રે:
વેલા કરતા વનમાલીના, મંદિર પાછળ છોડી. રણછોડ૦
ગુગળી સહુકો હસવા લાગ્યા, કૌતુક સરખી વાત રે;
બોડાણો તો આણે આવ્યો, લેઇ જવાને નાથ. રણછોડ૦
વેહેલ ને બે બલદ જોતાં, હસ્યા મૂખ મચકોડી રે;
ત્રિભુવનમાં નહિ મળે ભાઇ, આવી બેલની જોડી. રણછોડ૦

બોડાણો કહે હસો ભાઇઓ, હસવા સરખી વાત રે;
ઇશ્વર ઇચ્છા કોઇ ન જાણે, કેવું થશે પ્રભાત. રણછોડ૦
સંધ્યા થઇ ને શયન કરાવ્યું, રણછોડને રંગ ભેર રે;
અડધી રાતે ઉઠયા પોતે, પ્રીતમ કરીને પ્રેર. રણછોડ૦
તાળાં તોડયાં ભુંગળ ભાંગી, આવ્યા મંદિર બહાર રે;
બોડાણાની પાસે આવી, પ્રેમે કર્યો પોકાર. રણછોડ૦
જાગ જાગ તું ઝટપટ કરીને, વિઠ્ઠલ કહે વેલ જોડ રે;
બોડાણો ઝબકીને જાગ્યો, દીઠા શ્રીરણછોડ. રણછોડ૦
ગદ્દગદ્દ કંઠે ગળગળું બોલે, થરથર ધ્રૂજે અંગ રે;
ગોવિંદજી હવે ગત શી થાશે, તમો રાખજો રંગ. રણછોડ૦
બળદ પૂંછ મરડી મરૂં પણ, ચાલે નહિ લગાર રે;
પ્રાત સમે તો પકડશે મુને, મારશે બહુ વિધ માર. રણછોડ૦
જગજીવન કહે જેમ તેમ કરીને, ઝાંપા સૂધી કહાડ રે;
હાંકીશ પછી હું હેત કરીને, માનીશ તારો પાડ. રણછોડ૦
જેમ તેમ કરતાં ઝાંપા સૂધી, પાછલી રાતે પહોંતા રે;
રાશ પરોણો પોતે લીધો, બોડાણો માંહે સૂતા. રણછોડ૦
વેગે વેહેલ ઉડાડી પોતે, અંત્રીક્ષથી અલબેલે રે;
ઉમરેઠ ને ડાકોરની વચ્ચે, લાવીને તો મેલે. રણછોડ૦
બોડાણાને કહે જગજીવન, જાગી જોને વાટ રે;
પ્રાત થયો ઉઠ આળસ મેલી, જો આવ્યો કંઇ ઘાટ. રણછોડ૦
આંખ ઉઘાડી ઉંચું જોયું, બોડાણે તેણી વાર રે;
શ્યામળિયા સીમાડો મારા, ગામતણો નિરધાર. રણછોડ૦
અલબેલો ઉતરિયો હેઠે, લિંબ તળે લટકાળો રે;;
વિશ્રામ કીધો વાલાજીએ, થંભીને થાક ટાળ્યો. રણછોડ૦
લિંબડાનું લટકાળા તમે, એક ડાળ કીધું મીઠું રે;
કર અડકાડી કડવાસ કાઢી, તે સર્વે દષ્ટે દીઠું. રણછોડ૦
પાતળીએ ત્યાં પગલાં પાડયાં, પોતાનાં સાક્ષાત્ રે;
અદ્યાપિ એંધાણી તેની, સર્વે જાણે વાત. રણછોડ૦

એમ કહી અલબેલો આવ્યા, દડબડ ડાકોર ગામ રે;
બોડાણા પ્રત્યે એમ જ બોલ્યા, મને રહેવાનો કર ઠામ. રણછોડ૦
ધરણીધર કહે ધામ તજ્યું મેં, તે સૌ કોઇયે જાણ્યું રે;
મંદિરમાં મુજને નહીં દેખે, જ્યારે વહાસે વાણું. રણછોડ૦
ધસમસ ધસમસ ધાઇ આવશે, ગુગળીઓ ધરવાળા રે;
શ્યામળિયો કહે મુજને સંતાડી, તું ઝાલી બેશને માળા. રણછોડ૦
ગોમતિમાં ગોવિંદજી પેઠા, વાવમાં વનમાળી રે;
ગાળો દેતા ગુગળી આવ્યા, થોડે દિવસે ચાલી. રણછોડ૦
બોડાણાને બાંધી લાવો, ગુગળી એમ બોલ્યા રે;
બોડાણો ગોરસ લેઇ મળવા, ગયા સહુના પહેલા. રણછોડ૦
આવતામાં આંખ ચઢાવી, ગુગળીએ વિક્રાળ રે;
ચોર તું કેમ ચોરી લાવ્યો, ભુધરજી ભૂપાળ. રણછોડ૦
બોલ બોલ કહી બરછી મારી, મૂર્છાગત તે પાડયો રે;
અંગીકાર કરી અલબેલે, કૂખમાં દીસે ખાડો. રણછોડ૦
ગોમતીમાં રુધિર થયું તે, જાહેર જુગ મોજાર રે,
એ એંધાણે અલબેલોજી, શોધી કહાડ્યા નીર બહાર. રણછોડ૦
એ વચને ત્યાંથી બલવંત બોલ્યા, હું હવે નહીં આવું રે;
મુજ બરાબર સોનું લઇને, કરો તમે મન ભાવ્યું. રણછોડ૦
લાલચમાં લપટાયા સર્વે, લોભમાં લેવાયા રે;
સરકાર સર્વે પંચ મળીને, તાંસ તીરે લાવ્યા. રણછોડ૦
સામા સામું લખ્યું લઇને, બોડાણો એમ બોલ્યો રે;
એકાંતે અલબેલા સાથે, પ્રીતે પડદો ખોલ્યો. રણછોડ૦
મહારાજ મુજ પાસે નથી, વાલ કેરી વિંટી રે;
સોનું જોઇએ શ્યામ બરોબર, ચિત્તમાં ચિંતા પેઠી. રણછોડ૦
ગોવિંદજી કહે ઘેર જઇને, ગંગા બાઇને પૂછો રે;
સવા વાલની વાળી છે તે, લાવો કાં તમે ધ્રૂજો. રણછોડ૦
ઘેર આવીને ગંગા બાઇને, વાત કહી વિસ્તારી રે;
વાળી લેઇ વનમાળી તેડે, ગોવિંદની ગત ન્યારી. રણછોડ૦

તરત લેઈને તીરે આવ્યા, વાળી રાખી પાસ રે;
લજ્જા રાખજો લટકાળા હું, ચરણકમળની દાસ. રણછોડ૦
વડની ડાળે ત્રાજું બાંધી, ત્રિકમજીને તોળ્યા રે;
વાળી નમી ને વાલમ કસ્યા, તવ જે જે સહુકો બોલ્યા. રણછોડ૦
ઝાંખા થઈને જગજીવનને, ગુગળી ગાળો દે છે રે;
કાળા તુજમાં કપટ ભર્યું છે, જૂઠ ઘણેરું રહે છે. રણછોડ૦
બાળપણે તેં મામો માર્યો, મથુરા નગરી માંય રે;
આજ લગી અમને અથડાવ્યા, હવે જઈએ ક્યાંય. રણછોડ૦
પ્રભુ કહે પાછા ફરો જાઓ, દ્વારકા મોજાર રે;
સ્વરૂપ મારું સેવંત્રીમાં છે, તે કહાડજો બહાર. રણછોડ૦
નિરાશ થઈ નિસાસો મૂકી, ગુગળી ઘેર પધાર્યા રે;
સેવંત્રીમાં જઈને જોયું, પ્રભુ ત્યાં તો સધાર્યા. રણછોડ૦
સંવત્ બાર ને બારમાં પ્રભુ, બાકી કશી ન રાખી રે;
દયા કરી ડાકોરમાં આવ્યા, તે સર્વે પૂરે સાખી. રણછોડ૦
વરસ પાંચસે ઓગણોતેર સૂધી, અલબેલે એમ કીધું રે;
ત્યાં લગી તો ગોમતી તીરે, સહુને દર્શન દીધું. રણછોડ૦
અભેસંગ એક રાજા આવ્યો, મારવાડથી મોટો રે;
પીલાજીસું પ્રપંચ કીધો, મનમાં મેલ છે ખોટો. રણછોડ૦
તેણે મન માન્યું મોહનજીનું, મંદિર તો આદરવું રે;
જગજીવનને જોગ મેળવવો, પરમેશ્વરનું કરવું. રણછોડ૦
કારજ કીધું જાણી વજીર, રતનસિંગને તેડે રે;
મોહનજીનું મંદિર મોટું, કર તું દિવસ થોડે. રણછોડ૦
મંદિર કરીને મહારાજાને, પધરાવ્યા ત્યાં પ્રીતે રે;
સંવત સત્તર એકાશીમાં, રંગીલો રંગ રીતે. રણછોડ૦
માણેકઠારીએ મેળો કીધો, મોહનને મન ભાવે રે;
વૈષ્ણવ વાજીત્ર લેઈ સર્વે, સંઘ સમાજે આવે. રણછોડ૦
મોટું માહાત્મ્ય જાણીને જન, સર્વે દર્શને આવે રે;
ભેટ સામગ્રી શણગાર સારા, સ્યામળીઆને લાવે. રણછોડ૦

મેળો મહા ભારત થયો તે, મંદિરમાં ન માય રે;
જગજીવનને જોવાને તો, જંન તણા જીવ જાય. રણછોડ૦
ત્યારે મહારાજે મનસુબો કીધો, મંદિર મોટું કીજે રે;
ઉંચે આસને અમો બેશીને, દર્શન સહુને દીજે. રણછોડ૦
ત્રાંબેકરને તરત કહ્યું તે, ક્ષણું ન લાગી વાર રે;
ડાકોર મધ્યે દોડી આવ્યો, પુનાનો રહેનાર. રણછોડ૦
આવીને અલબેલા કેરું, આરંભ્યું મંદિર રે;
સલાટ સારા શોધી કહે છે, વેગે કરજો વીર. રણછોડ૦
કામ કરતાં કસર ન કરશો, પૈસા પૂરા પાડું રે;
ધન્ન તો ધરણીધરનું, સર્વે શ્વાન મુસ્તક ગાડું. રણછોડ૦
પાયામાં તો પથ્થર પૂર્યાં, શીસું ઢોળ્યું સાર રે;
મોહનજીનું મંદિર કીધું, શોભાનો નહિ પાર. રણછોડ૦
મહારાજશ્રીનું મંદિર ત્યાં તો, ત્રીજે વરસે તૈયાર રે;
પ્રભુજીને પધરાવા તણો, કીધો છે નિરધાર. રણછોડ૦
સર્વ મળીને શ્યામળીઆની, પાસે આવ્યા પ્રીતે રે;
મુહૂર્ત જોવા મોટા જોશી, તેડાવ્યા રંગ રીતે. રણછોડ૦
મુહૂર્ત જોઇને જોશી કહે છે, મંદિરમાં પધરાવો રે;
મોટું મુહૂર્ત આજ દહાડો, ફરી ન આવે આવો. રણછોડ૦
અલબેલાજીને ઉંચકે પણ, ખસે નહિ તલ માત્ર રે;
વિચારી સહુ વિસ્મય પામ્યા, ગળિયાં સહુનાં ગાત્ર. રણછોડ૦
શું થાશે શ્યામળિયા મોટું, મંદિર મિથ્યા થાશે રે;
ત્રાંબેકર કહે ટેક રાખજો, લજ્જા મારી જાશે. રણછોડ૦
પુણ્યદાન બહુ પેરે કીધાં, પાતળિયો પધરાવા રે;
તોયે પણ મોહન ના માને, મોટે મંદિર જાવા. રણછોડ૦
સાંજ પડી ને સહુ કોઇ થાક્યા, કાંય ન સૂઝે વાત રે;
અલબેલાને એ ગમ્યું કહી, હેઠા પડિયા હાથ. રણછોડ૦
પ્રભુએ પ્રેર્યો પુરવાસી, કોઇ બોલ્યો એવી વાત રે;
જગજીવનને જોઇએ ભાઇઓ, બોડાણાની જાત. રણછોડ૦
તેના કુળમાં કોઇ હોય તો, અલબેલો ઉઠે રે;
ખોળ કરીને ખબર મંગાવો, તો ત્રિમકજી ત્રૂઠે. રણછોડ૦

શોધ કરીને શોધી કાઢયો, કુલ મધ્યે તો કોઈ રે;
જોતામાં જગજીવન કેરું, મન રહ્યું છે મોહી. રણછોડ૦
અલબેલાને અંગે અટકયા, સંગે સઘળો સાથ રે;
અંતરિક્ષ ઉઠયા અલબેલો, તે કોઇ ન જાણે વાત. રણછોડ૦
પ્રીત કરી પાતળિયો લઇને, મોટે મંદિર ચાલ્યા રે;
સિંહાસન ઉપર શ્યામળિયો, હરજી હેતે માલ્યા. રણછોડ૦
સંવત અઢાર અઠયાવીશે, પ્રીત કરી પધાર્યા રે;
સહુને સુખ આપ્યું શ્યામળિયે, અંગે રંગ વધાર્યા. રણછોડ૦
બોડાણાનું બીરદજ ગાવા, વંશ બોલાવ્યો વહાલે રે;
ત્રંબેકર તેને તેડીને, સરપાવ સારો આલે. રણછોડ૦
ડાંકોર કીધું દ્વારકાં તે, ત્રિકમજી તત્કાલ રે;
લવ લવ મારી લેખે ગણજો, તમો પિતા હું બાળ. રણછોડ૦
સિંહાસનની શોભા સારી, આરસનું મહિ કામ રે;
મધ્યે મોહન તમે બહાર જોજો, જોવા સરખું ધામ. રણછોડ૦
ચરણકમલનું ચિંતવન કરતાં, ચિંતા ચિત્ત ઓલાય રે;
નેપુર ઝાંઝર ઘુઘરીઓ, અલબેલા લેવું બલાય. રણછોડ૦
પીતાંબર પીળું છે તેની, કસબની છે કોર રે;
જડિત કંદોરો જોડ શોભે, ઘુઘરીનો ઘન ઘોર. રણછોડ૦
કસબી વાઘો કનક સરિખો, પટકો પીળો શોભે રે;
લેહેર કસબની છેડા ઉપર, અલબેલાને ઓપે. રણછોડ૦
ચારે હાથે ચતુર્ભુજને, કડાં ચુનીઓવાળાં રે;
સાંકળી સંગે સારી શોભે, બાજુબંધ નખરાળાં. રણછોડ૦
આંગળીએ અંગુઠી ઉજ્જ્વલ, વેઢ અને વળિ વીંટી રે;
પોંચી સાંકળી પાતળિયાને, મુખમાં મોરલી મીઠી. રણછોડ૦
મોતીમાળા ત્રણ તેવડી, અલબેલાને ઓપે રે;
મોહનમાળા મોતી મોહે, ચરણે જઇને ચોંપે. રણછોડ૦

સોનાની સાંકળીઓ દોરો, ઘુગઘુગીઓ માંહે ઝળકે રે;
શંખ ગદા પદ્મ ને ચક્ર, ચારે હાથે ચળકે. રણછોડ૦
ગળુબંધ ગળામાં સોહિયે, કાને કુંડળ મોતી રે;
જડાવનું તિલક જદુવીરને, અખંડ જ્યોત ઉદ્યોતી. રણછોડ૦
મુગટ મનોહર મહારાજાનો, જુગમાં ન મળે જોડો રે;
મધ્યે ચુનીઓ ચળકે ઝાઝી, કલંકીનો તોરો. રણછોડ૦
અદ્ભુત રૂપ અકળમાં નાવે, એક રસના શું ભાંખું રે;
અપાર એનો પાર નથી હું, કેમ કરીને ઝાંખું. રણછોડ૦
જેને જેવો જોઇએ તેને, તેવો છે અલબેલો રે;
ગવાય તેમ ગુણ ગાજો એના, રખે મૂળગો મેલો. રણછોડ૦
ધન્ય બોડાણા ધીરજ તારી, બળવંતને તેં બાંધ્યો રે;
જોગી મુનિને જે છે દુર્લભ, તે પ્રભુ તુજને લાધ્યો. રણછોડ૦
ડાસરામાં ડીક નિકળિયો, પ્રગણામાં પ્રીતે રે;
દુનિયામાં તેં ડંકો કીધો, ડાંકોર રહે રંગ રીતે. રણછોડ૦
ચાર જુગમાં જાણ થયો તું, બોડાણો બલિહારી રે;
તન મન ધન તેં ત્રિકમ ઉપર, સર્વે નાખ્યું વારી. રણછોડ૦
અલબેલાને અરજ અમારી, એકાંતે તમો કહેજો રે;
અવગુણનો તો આંક નથી, તમો શ્યામળિયાજી સહેજો. રણછોડ૦
જો મોહન મનમાં આણો તો, જુગમાં ન મળે જોડ રે;
ત્રાહિ ત્રાહિ શરણાગત રાખો, રંગીલા રણછોડ. રણછોડ૦
જે જે અવગુણ જોશો તો, પ્રભુ મુજમાં ભર્યા ભરપૂર રે;
આળ કરો તો ઉડી જાઉં, જેમ આકડાનું તૂર. રણછોડ૦
શ્યામળિયા તમો સામું જુઓ, સ્નેહ ધરીને શ્યામ રે;
મને કેરવી મોહનજી મારું, સેજે થાયે કામ. રણછોડ૦
ચરણકમલમાં ચિત્તડું મારું, તાણીને તમો રાખો રે;
ધણી થઇ ગિરિધારી મુજને, તરછોડી ના નાખો. રણછોડ૦
બેઉ કર જોડી ચરણે લાગું, સો સો કરું સલામ રે;
રણછોડને તમે રાખો રસિયા, ખાના જાત ગુલામ. રણછોડ૦

રાય રણછોડનો ગરબો જે કોઇ, ગાશે પૂરણ પ્રીતે રે;
તે ઉપર રીઝે રંગીલો, રસબસ થઇ રંગ રીતે. રણછોડ૦
સહુ મળીને સાંભળજો, હું કહું છું વારંવાર રે;
ભૂલ્યું ચૂક્યું માફ કરજો, કર્તા છે કિર્તાર. રણછોડ૦
સંવત્ અઢારસેં અગણોત્તેરે, આઠમ આસો માસ રે;
કૃષ્ણ પક્ષ ને રવિ વારે, ગુણ ગાય છે રણછોડદાસ. રણછોડ૦

છુટક પદો.

પદ ૧ લું.—રાગ વસંત.

કુને કુને ગુલાલ નાંખ્યો રે, મારી આંખલડીમાં ખટકે. કુને કુને૦
આ શાં લક્ષણ લોકનાં રે, જીવડો મારો ભટકે. કુને કુને૦
કુમકુમ કેસર ઘોળ્યાં ને રોળ્યાં, મોળીડાને મટકે. કુને કુને૦
વ્યાકુળ થઇ વળગી વહાલાને, પીતાંબરને પટકે. કુને કુને૦
રણછોડના સ્વામી સુંદર વર, લાલજી તમારે લટકે. કુને કુને૦

પદ ૨ જું.

લોકડીઆં દેખે છે લાલ, આંખ્યોમાં ભર્યો ગુલાલ;
મુખડાંની ખાશો ગાળ, આ તે શું કર્યું. લોકડીઆં૦
માથાની મટુકી ફુટી, ગોરસ મારું લીધું લુંટી;
હવે તો હું હારી છૂટી, મહિ કયાંથી ભરું. લોકડીઆં૦
હૈયેથી વછૂટયો હાર, મોતીડાંનો તૂટયો તાર;
આવડો શો હતો ખાર, ભરણ ભર્યું. લોકડીઆં૦
પન કારીના મનના મોડ, પૂરણ પ્રીતે પહોંત્યા કોડ;
કર જોડીને કહે રણછોડ, કારજ સિધ્યું. લોકડીઆં૦

પદ ૩ જું.—રાગ કેદારો.

આવો મારા લાલ ગુલાલીઆ રે હેકાર, કેશરે રંગ રસ ભીના રે;
જે કોઇ તમને પ્રેમે બોલાવે, તે તમારે મન તેના રે. આવો૦

ચાંપી ચોપીને રંગ ભેર રોળી, કેની સંગે રમીયા હોળી રે;
જુવતી જુથ સહુ ચાલી આવે, કોણ ભામિની મળી ભોળી રે. આવો૦
સવારે વસંત તમારે વહાલા, તમો રે વસંતના વાંકા રે;
ગૌ ગોપી ગોવાળાની મંડળી, ઉડાવત અબીલ ગુલાલ બાંકા રે. આવો૦
એ મુખ જોઇ મારા હૈડામાં હરખું, દર્શન દેજો દહાડી રે;
રણછોડ પ્રેમ સખી પીયા પ્રીતમ, આંખો થઇ મારી ટાઢી રે. આવો૦

પદ ૪ થું.–રાગ ગરબી.–થાળ.

આજ સપરમો દહાડલો, મારા વહાલા રે;
હું તો હરિ મુખ જોવા જાઉં, કહાન છોગાળા રે.
જળહળ તેજે દીવડે, મારા વહાલા રે;
હરિ મુખ નિરખી રાજી થાઉં, કહાન છોગાળા રે.
સરસ પાથરણાં પાથરું, મારા વાલા રે;
કાંઇ મોહન બેસો માંહે, હરિ છોગાળા રે.
પેર પેરનાં પકવાન્ન કરાવું, મારા વહાલા રે;
કાંઇ ત્રિકમ તારે કાજ, કહાન છોગાળા રે.
શીરો કર્યો સાકર ભેળી, મારા વહાલા રે;
જમાડું જમણે હાથ, કહાન છોગાળા રે.
લવિંગ સોપારી એલચી, મારા વહાલા રે;
આ બીડી લ્યો બાસડ પાન, કહાન છોગાળા રે.
રણછોડ પ્રભુ પાતળા, મારા વહાલા રે;
મેં તો તમ સામું નવ જોવાય, કહાન છોગાળા રે.

પદ ૫ મું.–રાગ પ્રભાત.

તારે મારે પ્રીત બંધાણી, કોણ ચોઘડીએ કહાના;
આજ હરજી મોંઘા થાય છે, કાલે રમતા નહાના. તારે૦
વહાલો સપના મધ્યે ઘણું સાંભરે ને, જાગતાં નજરે દીઠા;
ભોજન કરવા ભેળાં બેઠાં, લાગે અમરીતપેં અતિ મીઠા. તારે૦
વાલો ખડકીએ જોઊં તો અડકીને ઉભો, બારીએ જોઉં તો બેઠો;
શેરીએ જોઊં તો સન્મુખ આવે, આવી હૃદે કમળમાં પેઠો. તારે૦

અરે તારી આંખલડીના ઉલાળા, કંહીં સબળા લાગે સારા;
ક્ષણું એક ઉભલા નવ રહો, નટવર નંદલાલા. તારે૦
વાલો કેશર કેરાં તિલક બનાવે, મુખ ઉપર જાઉં વારી;
રણછોડના સ્વામી અંતરજામી, હું છું દાસી તમારી. તારે૦

પદ ૬ ઠું.

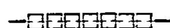
તમને આરાધું અન્નદેવ, પ્રથમ કરૂં તમારી સેવ. ટેક.
સવા પહોરે સૂતાં ઉઠે, બકોર કરતાં બાળ;
માતા પાસે ખાવા માગે, પ્રથમ પ્રાતઃકાળ. તમને૦
પહોર દહાડામાં આવી મળે તો, કાયા કરે કલ્લોલ;
માણસ થાય છે મરવા જેવું, ઘડી થાય જો સોળ. તમને૦
વાત કરતાં વઢી પડે છે, ભણતાં જાય છે ભૂલી;
આંખડિએ અંધારાં આવે, કાયા થઇ જાય લૂલી. તમને૦
પંદર દિને એકાદશી આવે, વ્રતતણો મહિમાય;
રાત પડે ને સ્વપનું લાગે, વહાણું ક્યારે વાય. તમને૦
બળિયામાં જે બળિયો કહાવે, જે છે સઉથી બળિયો;
તે જો પામે ત્રીજે પહોરે, ધૂળ થઇને ઢળિયો. તમને૦
તેત્રિશ કોટી દેવ મળીને, સહુકો તમને પૂજે;
કહે રણછોડ અન્નદેવ મળે તો, સર્વે વાતો સૂઝે. તમને૦

ધનદાસ.

૧૭ મા શૈકાનો કવિ; (સંવત્ ૧૭૮૩ માં હૈયાત હતો એમ જણાય છે.) ઘણું કરીને ધન્ધુકાનો રહીશ. એની બનાવેલી ભક્તગીતા પણ છે.

અર્જુન ગીતા.

સરસ્વતી છંદની ચાલ.

શ્રીગુરુ પ્રતાપે ગાઇએ, કિરપા તે સાધૂ જંન,
પરિગ્રહ મારો આતમા, મારું મંન તે અર્જુન;
અર્જુન સુણો ગીતા સાર, પાંડવ માનજો નિંધાર. ટેક.
અર્જુને એમ જ પૂછિયું, સાંભળો વૈકુંઠ રાય;
એક સાર ગીતા કહો મને, નિજ ભક્તનો મહિમાય. અર્જુન૦
ત્યારે શ્રીહરિ એમ ઓચર્યા, અર્જુન ધરજો મંન;
એ સાર ગીતા સાંભળે, અવતાર તેનો ધન્ય. અર્જુન૦
ચૌદ લોક તે વશ માહરે, બ્રહ્માંડ કેરો ભાર;
પણ ધન્ય મારા દાસને, રાખે હ્રદય મોઝાર. અર્જુન૦
જલ મધ્યે જે છે પદ્મ, તેને સ્પર્શ નહીં લગાર;
તે ચિહન મારા ભક્તનું, વળગે ન વિષય વિકાર. અર્જુન૦
સંસારસું સરસો રહે, ને મંન મારી પાસ;
સંસારમાં લેપાય નહિ, તે જાણ મારો દાસ. અર્જુન૦
મુજ ભક્ત તે મુજને ભજે, હૈયે હોય હેત હંમેશ;
તો ભક્ત તેને જાણિયે, જે કરે ન કોઇનો દ્વેષ. અર્જુન૦

કર માંહી તુલસી કર્ણે તુલસી, કંઠ તુલસીહાર;
બહુ તિલક છાપાં શોભિતાં, મુજ ભક્તનો શણગાર. અર્જુન૦
મારા સાધુને જાણે નહીં, પાખંડ પૂજે લોક;
જે દંભ આડંબર કરે, તે જાણું સર્વે ફોક. અર્જુન૦
ઉત્તમ વર્ણ થઈ નહિ ભજે, ચાંડાલ કહિએ તેહ;
ચાંડાલ થઈ મુજને ભજે, તે જાણ મારી દેહ. અર્જુન૦
મુજ ભક્ત કેરે કારણે, અવતાર લીધા દશ;
હું નિરંજન ને નિરાકૃતિ, મને ભક્તે કીધો વશ. અર્જુન૦
વળી દેવ કેરે કારણે, ગયો વસમે વંન;
રાવણ મારી ને રાજ્ય આપ્યું, વિભીષણ રાજંન. અર્જુન૦
દુર્વાસા ઋષિયે દૂભિયો, મુજ આતમા અંબરીખ;
ભય ચક્ર મેલી છેદિયો, મેં ભલી લગાડી શીખ. અર્જુન૦
બલિરાયને મેં બાંધિયો, દેવોની કીધી સાર;
પાતાલ આપ્યું રાયને, ત્યાં હું રહ્યો છડીદાર. અર્જુન૦
ગોકુલ વિષે હું અવતર્યો, શિર પીંછ ધરતો મોર;
ખાતો હું માખણ તસ્કરી, જુગમાં કહેવાયો ચોર. અર્જુન૦
મા જશોદાએ બાંધિયો, હું જોડી ઊભો હાથ;
હું દીન થયો તે દાસનો, ચૌદભૂવનનો નાથ. અર્જુન૦
વળી ઇંદ્ર જ્યારે કોપિયો, ત્યારે કોઇએ ન આવ્યું આડ;
ગોકુલ રાખ્યું રેલતું, ગોપી લડાવ્યાં લાડ. અર્જુન૦
સોળસેં સ્ત્રીઓમાં હું રમ્યો, મારો કોઈ ન જાણે ભેદ;
મારા ભક્ત કેરે કારણે, મને કહે લંપટ વેદ. અર્જુન૦
વિરંચી વાછરુ હરી ગયો, તે કરી ગયો જ અધર્મ;
હું નવાં નિપજાવી લાવિયો, મારો કોઇ ન જાણે મર્મ. અર્જુન૦
મામાને હું મળવા ગયો, ત્યાં મળી કુબ્જા નાર;
થોડાક ચંદન કારણે, મેં આપ્યું રૂપ અપાર. અર્જુન૦
વળી પ્રથમ પોળે પેસતાં, પરિયટે દીધી ગાળ;
મેં મારીને વસ્તર લીધાં, સોહાવિયા ગોવાળ. અર્જુન૦

વળી ત્યાંથી આગળ ચાલતાં, માલણ લાવી હાર;
મેં અર્થ સાધ્યો એહનો, આપ્યા પદારથ ચાર. અર્જુન૦

વળી માર્ગમાં નાપિક મળ્યો, ને આપ્યું દર્પણ હાથ;
પૂર્યા મનોરથ તે તણા, મેં રાખ્યો મારી સાથ. અર્જુન૦

સમ્બન્ધી જનને જે હણે, ચાંડાલનો તે અંશ;
મારા ભક્ત કેરે કારણે, મેં માર્યો મામો કંશ. અર્જુન૦

મેં સુદામાને સંતોખિયો, કાંગના કણને કાજ;
સંપત્તિ આપી તેહને, નવનિદ્ધિ સુદ્ધાં રાજ. અર્જુન૦

એક વાર વિદુર ઘેર જઈ, આરોગી ભાજી પાન;
મેં લાડ પાળ્યાં દાસનાં, રાજાનાં મોડ્યાં માન. અર્જુન૦

કૌરવનું કુલ સંહારિયું, મેં સાર્યો તારો અર્થ;
હું ચૌદ ભુવનનો રાજિયો, મે હાંકયો તારો રથ. અર્જુન૦

એક વાર વનમાં હું ગયો, ત્યાં વન હતું ઘનઘોર;
મેં ભાવ જોયો ભીલડીનો, ખાધાં તે એઠાં બોર. અર્જુન૦

અમે ઘણા મળી ગોવાળિયા, રમતા ગયા મહા વંન;
બહુ ભાવ જોઈ ઋષિ નારનો, અમે જાચી લીધાં અન્ન. અર્જુન૦

પ્રહ્લાદ પિતુએ પરભવ્યો, મેં થંભ પૂર્યો વાસ;
તે દુષ્ટને વિદારિયો, ઉગારી લીધો દાસ. અર્જુન૦

વળી ધ્રુવને દુઃખ પમાડિયો, ને કાઢિયો વનવાસ;
તે બાલકે મને વશ કર્યો, ધન્ય ધન્ય મારો દાસ. અર્જુન૦

ચંદ્રહાસ ને હરિશ્ચંદ્ર, રાજા ભક્ત મારા તેહ;
પડે વિપત્તિ પણ નહિ વિસરે, મૂજ મુકુટના મણિ એહ. અર્જુન૦

જ્યારે સુધન્વાને નાંખ્યો, તાતે તેલ બળતી ઝાળ;
મારા દાસને ઉગાર્યો, સંભારતાં તત્કાલ. અર્જુન૦

દ્રૌપદીનાં પટકુળ કાઢિયાં, હું પાસ નહિ તે કાલ;
મારા દાસને વેળા પડી, ત્યારે તુરત કરી સંભાળ. અર્જુન૦

પાંચાલીને જ્યાં પરભવી, પાસે હતા પંચ વીર;
મારા દાસને મેં પૂરિયાં, નવસેં નવાણું ચીર. અર્જુન૦

એક કોળીએ કૌતુક કીધું, ને લીધું મારું રૂપ;
રાજાની કન્યા પરભવી, પરદળ કોપ્યો ભૂપ. અર્જુન૦
મેં ત્યાં જઇને શું કર્યું, મારું તેજ મૂક્યું માંય;
પરદળનો પરાજય કર્યો, મારું બિરદ પાળ્યું ત્યાંય. અર્જુન૦
અજામેલ મહા પાતકી, મામિકી ગુણિકા જેહ;
જે સ્મર્ણ કરતાં માહરું, વૈકુંઠ પામ્યાં તેહ. અર્જુન૦
ગજરાજને ગ્રાહે ગ્રહ્યો, ત્યાં લીધું મારું નામ;
ત્યાં એક કરતાં બેઉનાં, અર્જુન સીધ્યાં કામ. અર્જુન૦
હુંમાં ને મારા ભક્તમાં, અંતર ન હોય લગાર;
મુજ ભકતને ઓળખે નહીં, તે ભૂલી ભમે સંસાર. અર્જુન૦
મારા ભકત સુખી તો હું સુખી, દુઃખી, તો દુઃખી હું જાણ;
મારા ભકતને કોઇ પરભવે, તો મને લાગે બાણ. અર્જુન૦
છે સ્વર્ગ મૃત્યુ પાતાલમાં, જલથલ મહીં મૂજ વાસ;
સુણ ઇંદ્રસુત તુજને કહું, હું થકી અદકો દાસ. અર્જુન૦
હું જોગે યજ્ઞે નહિ મળું, નહિ તપ તીરથ કે દાન;
અર્જુન મહિમા જાણજો, મારું ભક્તિથી છે જ્ઞાન. અર્જુન૦
હું ભક્તની સંગે ફરું, મને ભકતનો આધાર;
અર્જુન મહિમા જાણજો, કહેતાં ન આવે પાર. અર્જુન૦
હરિભકત મહિમા સુણી અર્જુન, પામ્યો હરખ અપાર;
મૂર્ચ્છિત થઇ અવની પડયો, નેત્રે વહે જલધાર. અર્જુન૦
આ ગીતાને જે અનુભવે, જે ગાય નર ને નાર;
અર્જુન એવું જાણજો, તે પામે પદ નિરધાર. અર્જુન૦
એ ભકત મહિમા માહરો, કોણે કળ્યો નવ જાય;
જેનું ભાગ્ય હોય તે અનુભવે, ધનદાસ ગીતા ગાય. અર્જુન૦

રામકૃષ્ણ.

શૃંગારનાં પદો.

પદ ૧ લું.—રાગ ગોડી.

આ જોને અલબેલી, આ જોને અલબેલી, ક્હાનજીને કરતી હાંકલી રે હાંકલી. આ જો૦
હસીને હરિએ તેડી પાસ, કાલું કાલું બોલીને કરતી હાસ્ય. આ જો૦
પ્રીતે પૂરી મનની હાઉ, રખે બોલતી દેખે બલ દાઉ. આ જો૦
રામકૃષ્ણ કહે જાઓ છો ગેહ, અવસરે મળશું આપણ બેહ. આ જો૦

પદ ૨ જું.

સખી આજ મારે ક્હાનજી આવ્યા ઘેર, તેની શોભા કહીએ શી પેર. સખી૦
નાના સરખા નટવર વેષ, શિર સોહે ખીટલીઆ કેશ. સખી૦
નાના સરખા નંદકુમાર, કંઠડે ધરી આવ્યા મોતન માળ. સખી૦
અતિશે આનંદ ઉલટયો અંગ, રામકૃષ્ણ પ્રભુ રાખો રંગ. સખી૦

પદ ૩ જું.

મારા નાથજીને ભુવન પધરાવો, મારી સહીઅર સહુ આદરે આવો. મારા૦
ચુવા ચંદન અગર સુરંગ, લેપન કરજો ક્હાનુડાને અંગ. મારા૦
આપો રે આસન આણી સૌ સાર, હરિને કંઠે આરોપ્યો નવલો હાર. મારા૦
નાના ભોગ સમર્પ્યા ધરી ભાવ, વળી વળી દુર્લભ આવ્યો દાવ. મારા૦
રામકૃષ્ણ પ્રભુ રસિક રાય, રમતાં શોભે સહીઅર માંય. મારા૦

પદ ૪ થું.

આનંદ ઓચ્છવ સજની, આજ મારે, આનંદ ઓચ્છવ સજની:
જતન કરતાં જોગ મળ્યો રે, ક્હાનજીસું રમવા રજની. આજ૦

નવરંગ પહેરું ચીરને ચોળી, નવસત ભૂષણ સારું;
શ્યામળિયાની સન્મુખ રહેવા, હૈડું હીસે મારું. આજ૦
વળી વળી એ સુખ દુર્લભ, થાઇ રે અબળા કેરી દેહ;
રામકૃષ્ણ પ્રભુ નવલ છબીલો, રસબસ કરશું નેહ. આજ૦

પદ ૫ મું.

આજ અતિ દુર્લભ કીધું, મારા વહાલા, આજ અતિ દુર્લભ કીધું;
ઘણે ઘણે દહાડે ઘેર પધાર્યા, દુર્લભ દર્શન દીધું. મારા૦
એ આનંદ રસ તમથી થાયે, અન્ય નથી સમર્થ કોઇ;
મોહન મુખનાં મરકલડાં રે, નીરખી નીરખી મોહી. મારા૦
વૃન્દાવનમાં કરી રે વાયદો, વારુ રે પેરે વળજો;
રામકૃષ્ણ પ્રભુ લાજ તજીને, હેતે મુજને મળજો. મારા૦

પદ ૬ ઠું.

શ્યામળીઓ એ આવે, મારી સજની, શ્યામળીઓ એ આવે;
શેરડીએથી જોને સુંદર વર, લટકો સારો લગાવે. મારી૦
પ્રીતે પૂરો ને રીતે રૂડો, રસિયામાં અતિ રસિયો;
અતિ મીઠો રે નંદનો કુંવર, મરકલડે મન વસિયો. મારી૦
મલપંતો રે મુજ મંદિર આવી, મારગ જોતાં મહાવો;
રામકૃષ્ણ પ્રભુ પ્રેમે રે પામી, સ્નેહી સુંદર વર આવો. મારી૦

પદ ૭ મું.

ગૌ ચારીને આવે વ્હાલો, ચો બાજૂ જોતો;
સહિયર કેરો સાથ તેને, જોવા રે જાતો. ગૌ૦
નાટારંગ કરે સામસામા, શ્યામતણા સાથી;
છેલ છબીલો શોભે વચમાં, છાઉડલો હાથી. ગૌ૦
આવો રે અવસર કહાં જડે, ને અલબેલડો રે આવો;
રામકૃષ્ણ પ્રભુને પૂજીને, પુષ્પે વધાવો. ગૌ૦

પદ ૮ મું.

આરતડી કીજે રે આપણ, વહાલાની સારી;
તન મન ધન ત્રિકમજી ઉપર, નાખું રે વારી. આ૦

કનક થાળમાં દીવડા તે, જળહળ જળહળે;
મોહનજીનું મુખડું જોતાં, મનડું રે ચળે. આરતડી૦
વાજીત્ર વાજે અતિ ઘણાં, ને શંખ શબ્દ થાએ;
રામકૃષ્ણ પ્રભુ નીરખતાં, ભવનાં દુઃખ જાએ. આરતડી૦

પદ ૯ મું.

મારી શેરડીએ તુંને જોવા રહી છું, જાતાંરે વળતાં;
કોડતણા કામડલાં હુ તો, મૂકું છું ઢળતાં. મારી૦
મોલીડાનો લટકો ચટકો, ચિત્તતણો હેરું;
નેહ વલુંધી નવલ છબીલા, નુન નવ ફેરું. મારી૦
આઠ પહોર એ ધખ વલુંધી, ધંધો રે ભૂલી;
રામકૃષ્ણ પ્રભુ રંગે તારે, હીંડૂં છૂં ફૂલી. મારી૦

પદ ૧૦ મું.

આ જોને અલબેલડો, શું સારું ભાવે;
ગૌ ચારી ગોવાળાસું રે, વ્રજ મધ્યે આવે. આ૦
મોર મુકુટ માથે બન્યો, કાને કુંડળ હલકે;
પીતામ્બરની પલવટડી, કર કંકણ ખલકે. આ૦
ઉર વનમાલા લટકતી, અતિ રૂડી લાગે;
રામકૃષ્ણ પ્રભુ પેખતાં, ભવનાં દુઃખ ભાગે. આ૦

પદ ૧૧ મું.

વૃન્દ્રાવનથી વ્હાલો મારો, આવે ગૌ ચારી:
મોતીડે વધાવે માનુની, મોહી રહી વ્રજનારી. વૃન્દા૦
વૈજયંતિ વનમાલા શી છે, સુંદર ઉર સારી દીસે;
પીતામ્બરની પલવટડીએ, હૈડું અતિ હીસે. વૃન્દા૦
મુખે મધુરી મન ભાવતી, વાંસલડી વાગે;
રામકૃષ્ણ પ્રભુ પાતળા રે, અતિ વ્હાલા લાગે. વૃન્દા૦

પદ ૧૨ મું.

દર્શનમાં શું જાએ છે, જીવણજી કહીએ;
માનુની સું મીઠડા રે, મોંઘા નવ થઇએ. દર્શન૦

તન મન રૂપજ આવિયું, નહિ કોને કાજે;
તે નિશ્ચે કરી જાણજો, ભાગ્ય અમારૂં આજે. દર્શન૦
અમો સાથે આડા ફર્યે, નહીં સારા દીસો;
રામકૃષ્ણ રસ ભોગી અતિ, તેને સૌ પ્રીછો. દર્શન૦

પદ ૧૩ મું.-રાગ ગરબી.

આવોને માગુંછું માન રે, છોગાળા છેલા રે;
એવું તે શું અભિમાન રે; છોગાળા છેલા રે.
ગોકુલ ઘેર ઘેર જાઓછો રે, છો૦ તે'શું રે મોંઘા થાઓછો રે; છો૦
અમે શું લીધું તમારૂં રે, છો૦ વચન ન રાખો મારૂં રે; છો૦
વાંકા અને વિપરીત રે, છો૦ પ્રીછોછો કાંઇ પ્રીત રે; છો૦
મોહ્યાં તમારે તાને રે, છો૦ અમો થયાં રાને પાને રે; છો૦
મળો નાથ હૃદયામાં અડો રે, છો૦ પ્રભુ રામકૃષ્ણ વળતા હીડો રે; છો૦

પદ ૧૪ મું.

દ્યોને વચન સલુણા રે, સુભાગી શ્યામ રે.
ક્યારે મલશું કહાના રે; સુભાગી શ્યામ રે.
તમો ચાલ્યા ગૌ ઘેરી રે, સુ૦ અમને જુઓને ફેરી રે; સુ૦
અમારા રે તે દિન કેમ જાશે રે, સુ૦ તમારે તો આનંદ થાશે રે; સુ૦
મારી રે ગૌતમ સાથે રે, સુ૦ સોંપીને આપી છે હાથે રે; સુ૦
તેને હાથ ફેરવજો શ્યામ રે, સુ૦ મારૂં તે લેજો નામ રે; સુ૦
તેને અંગર સુઆણજો સારા રે, સુ૦ હું રે દઇશ હુંકારા રે; સુ૦
ઉલટ ધરજો અંગ રે, સુ૦ રહેશે રામકૃષ્ણ પ્રભુ રંગ રે; સુ૦

પદ ૧૫ મું.

જાતે છો અતિ રસિયા રે, જગજીવન કહાના રે.
તમો મારે મન વસિયા રે; જગજીવન કહાના રે.
વાંસલડી સુંદર વાહિ રે, જ૦ અમે ત્યાં અધવચમાં ધાઇ રે; જ૦
વૃન્દા તે વનમાં આવી રે, જ૦ વહાલાને મન ભાવી રે; જ૦
હું એકી સખી પૃષ્ટે રે, જ૦ તમો જોયું આડી દૃષ્ટે રે; જ૦
હું ભણી હેઉં છાને રે, જ૦ તે હું સમજી સાને રે; જ૦
હું છું ઘેલીને કાલી રે, જ૦ પ્રભુ રામકૃષ્ણને વહાલી રે; જ૦

પદ ૧૬ મું.—રાગ ગોડી.

આજ અતિ આનંદ રે સજની, રમીએ રમીએ વહાલાજી શું રજની;
નૌતમ નાહાવલો રે પામી, અબલા આરત ભવની વામી.
લટકો લાલનો રે લહીએ, તેની શોભા શી શી કહીએ;
નંદજીનો નાનો રે છે નટવર, વહાલો સુંદરમાં છે સુંદર.
ઘરનો ધંધો સર્વસ્વ છાંડી, ક્ષણુંએ દષ્ટ ન કરી ખાંડી;
રામકૃષ્ણ રસ બહુ રેડે, પ્રભુ મારો પાસે રે તેડે.

પદ ૧૭ મું.

મીઠડો મોહન રે મહાવા, તમો કેમ વહાલા છોજી આવા;
સહિયર સહુએ રે સુભાગી, ચિત્ત ચિત્ત રહેછે રે ચરણે લાગી.
જે દિન નવ દેખું નેણે, તે દુઃખ કહ્યું નવ જાએ વેણે;
અમ સંગ આવો રે રમવા, સાંઇડુ દીજે વિરહ દુઃખ શમવા.
પુંઠળ પુંઠળ રે ફરીએ, નિત નિત નેણે નેડો ધરીએ;
રામકૃષ્ણ રસ બહુ લઇએ, નાથશું નેડો નીર વહીએ.

પદ ૧૮ મું.

આજ હું તો હરખી રે સજની, કહાનજીશું રંગે રમીઆં રજની;
તે સુખ સ્યામસું ભાવે, કાંઇ કહેતાં પાર ન આવે.
વહાલોજી તે નટવર વેષે, સોહે ખિટલીઆળે કેશે;
મોલીડાનો રે મચકો જોતાં, ને કાને કુંડળ અતિ સોહતાં.
હું પણ રૂપે રે છું રૂડી, હાથે હેમ તણી છે ચૂડી;
રામકૃષ્ણ રસમાં રે નમતાં, રજની વીતિ રંગે રમતાં.

પદ ૧૯ મું.

આવે વહાલો લટકતો ગોપાલ;
સાંજ સમે સુરભિ લઇ આગળ, દીનાનાથ દયાલ. આવે૦
મોર મુકુટ મકરાકૃત કુંડલ, નીલવટ તિલક રસાલ;
પલવટડી રે પીતામ્બર કેરી, ઉર વૈજયંતિ માલ. આવે૦
જય જયકાર કરે સુર નર મુનિવર, ગુણ ગાએ ગોવાળ;
રામકૃષ્ણ રસ દિન દિન ચઢતો, દીનાનાથ દયાળ. આવે૦

પદ ૨૦ મું.

મારો વહાલોજી તે વાયે વાંસલડી;
ઘરમાંથી હું હર્ષે દોડું, પ્રેમે વીંધી મારી પાંસલડી. મારો૦
મણિમય કુંડલ ને વનમાલા, મોર મુકુટ દીસે દૂરથકી;
પાવલીએ ઘુઘરડી ઘમકે, પ્રેમે ઉલટે પૂર થકી. મારો૦
ગૌ ગોવાળે વિંટ્યો વહાલો, સૌપે સાર દીસે સહી;
રામકૃષ્ણ પ્રભુનું મુખ જોતાં, સુખની સીમાનો પાર નહીં. મારો૦

પદ ૨૧ મું.

મારો વહાલોજી આવે તે ગૌચારી;
હર્ષ ભરી હું તો જોઉં આજની, છબી છે અતિ ન્યારી. મારો૦
આંખડી પાંખડીએ અમી રસ પીજી, મરકલડે કરે મનુહારી;
બ્રીજનારીના જૂથ વચ્ચેથી, મુજ ભણી ભાળે મોરારી. મારો૦
હું આધીન થઇ હરિને હેતે, સુંદર વર અતિ સુખકારી;
રામકૃષ્ણ પ્રભુના ગુણ ઉપર, તન મન કીજે બલિહારી. મારો૦

પદ ૨૨ મું.—રાગ ગોડી.

આ જોની સાહેલી સુંદર; શ્યામળીઓ વર આવે રે;
કહાનજી દેખી કોડ ઘણેરું, મુને મહા રસ ઉપજાવે રે. આ જો૦
મોર પિચ્છનો મુકુટ મનોહર, કાને કુંડલ લહેકે રે;
ઉર વનમાલા પગ રેલંતી, અંગે ચંદન બેહેકે રે. આ જો૦
બાંહુડીએ બાજુબંધ લટકે, પાયમાં ઘુઘરી વાગે રે;
રામકૃષ્ણ પ્રભુનું મુખ જોતાં,, ભવનાં દુઃખડાં ભાગે રે. આ જો૦

પદ ૨૩ મું.

પાતળિયો છે પ્રીતમ સજની, એ મુને મન ભાવે રે;
જુવતી જુથ વિષે લાડકડો, લડસડતો શો આવે રે. પાતળિયો૦
મુખે મીઠાં મરકલડાં કરતો, નેહે નયન નચાવે રે;
પાયે ઘુઘરડી ઘમકે, મધુરી શી વેણુ બજાવે રે. પાતળિયો૦
એ સાથે રંગે રમવાનું, કોડ ઘણું મુને થાયે રે;
રામકૃષ્ણ પ્રભુ હૃદયે લેતાં, ભવની ભાવટ જાયે રે. પાતળિયો૦

પદ ૨૪ મું.

ગૌ ચારી ઘેર આવે મારો વહાલો, ગોવાળે પરવરિયો રે;
પુષ્પ પત્ર ગુંજ્જા ને ગેડી, મોર મુકુટ શિર ધરિયો રે. ગૌ૦
છુટી અલક ને તિલક ધાતુનું, ઉર વૈજયંતિ માળા રે;
પટ પીતામ્બર પાએ ઘુઘરી, કરતો આવે ચાળા રે. ગૌ૦
મુખ મધુરી વાંસલડી વાતો, લટકે મન્મથ લાજે રે;
રામકૃષ્ણ પ્રભુનું મુખ જોતાં, ભવનાં દુઃખડાં ભાજે રે. ગૌ૦

પદ ૨૫ મું.—રાગ ગોડી—રાગ બીજો.

તુંને સાંભરે સુંદીર તેહજ દહાડા, આપણ સહી સહુકો રમતાં;
કુર દહીનો કરી રે કરમલો, હેતે માંહે બેસી જમતાં. તુંને૦
એક સેજે સહુ મળી સુતાં, કાંઇ સુણતાં ને કાંઇ કહેતાં;
અતિ માયાએ મામ ન રહેતાં, કામ શ્યામને બહુ દેતાં. તુંને૦
નિત્ય નિત્ય નવલા રંગ જ કરતાં, નયને નેહ નવા ધારતાં;
કુંમકુમ કેસર તેલ તંબોળે, રામકૃષ્ણ રસે રંગ ભરતાં. તુંને૦

પદ ૨૬ મું.

મારો નાથ નથી ગયો ગોકુલમાંથી, હરનિશ રહે છે અલિયરમાં;
ગોપીને મૂકી ગિરિવરધર, નવ આસરો લેયે કહાં. મારો૦
લીલા રૂપ લલિત લટકાળો સો, હરિ વસે છે વ્રજમાં વાસ;
અમારી આંખ આગળ છે ઉભો, પલક ન છોડે પ્રીતમ પાસ. મારો૦
જે જે આનંદ અમસું કીધા તે, નથી લક્ષ્મીને લક્ષમે અંશ;
રાત દિવસ આ વૃન્દાવનમાં, રામકૃષ્ણ પ્રભુ રાચે રંગ. મારો૦

પદ ૨૭ મું.

મનમોહન આવે રે મોરલી વાતો, મોર મુંગુટ શિર સુંદર હો;
કુંડલ કાન લહે મકરાકૃત, મરકલડામાં હર્ષ જ હો. મન૦
ગળે ગુંજા વનમાળ વિચિત્રી, બાહુડીએ બાજુબંધ સોહે હો;
પલવટ પીતામ્બર ફરહરતી, લાલ લોબરી અંગ સોહે હો. મન૦
ચાલ તણી ચતુરાઇ જોતાં, હાર્યાં હંસગત્ય નેટ હો;
રામકૃષ્ણ પ્રભુ રસિક શિરોમણી, દુઃખ ભાંજે થાતાં ભેટ હો. મન૦

પદ ૨૮ મું.—રાગ ગોડી ચોતાલ.

વારુ વારુ રે વિઠ્ઠલ વારુ કીધું, દીન જાણીને દર્શન દીધું. વારુ૦
અમ ઘેર તમ વિણ કોણ એવું, સર્વ સોંપીને જેને સેવું. વારુ૦
તમ વડે તનતણા તાપ જાએ, કામિની કોણ નવ કીરતિ ગાએ. વારુ૦
અંગનાસું ઓપતા રંગ ચૂડા, રામકૃષ્ણ પ્રભુ રસિક વર રુડા. વારુ૦

પદ ૨૯ મું.

જોઇએ જોઈ રે વિઠ્ઠલો વાળી વાળી, પહેરો પહેરો રે ફુટડી પસલી;
કરો કરો દીવડા ધૃત ગાળી, હાલો હાલો રે હાથમાં હેમ થાલી. જો૦
ગાઓ ગાઓ રે મંગળ મમ બાળી, હૈડે હૈડે રે નાથને દીવાળી;
નાચો નાચો રે રંગ ભર અંગ વાળી, રંગે રમો રે રામકૃષ્ણ સંગ તાળી. જો૦

પદ ૩૦ મું.

કરો કરો રે આરતિ કહાનની સરખી, સહુ સખી તમો શ્યામ નીરખી. કરો૦
ભાવ ભેર દીવડા વાટ રુડી, જળહળે કોહોણી લગી કનક ચૂડી. કરો૦
મુકુટ કુંડલ મણિમાલ દીસે, મોહન છબી જોઇને મન હીસે. કરો૦
હરિ મિત્ર વિચિત્ર વાજીંત્ર વાયે, જે જે રે કાર કરી જશ ગાએ. કરો૦
ધન્ય ઘડીને એતો ધન દહાડો, રામકૃષ્ણ રૂપે વળ્યો આંક આડો. કરો૦

પદ ૩૧ મું.—રાગ ગોડી.

આજ ઘણું હું આઈ, મારા વાલા રે; મોહન મળવાનું છે મન, છેલ છોગાળા રે.
મુખ દીઠા વિના આનંદ, મારા વાલા રે; ઘણું તલપે મારું તન. છેલ૦
દર્શન કરવા કારણ કહાન, મારા વાલા રે; હું તો આવી વાર બે ચાર. છેલ૦
કેમ બોલાવું કહાનને, મારા વાલા રે; દોહલો છે લોકાચાર. છેલ૦
માણસ જોતાં મૂજને, મારા વાલા રે; મનમાં આવે લાજ. છેલ૦
રામકૃષ્ણ પ્રભુ ભેટતાં, મારા વાલા રે; આજ સર્યાં સર્વે કાજ. છેલ૦

પદ ૩૨ મું.

રાધાવર છો રસ ભર્યા, રઢીઆળા રે; ત્રિભુવન સુંદિર તન. છેલ૦
અવસર લાધ્યો એકલા, રઢીઆળા રે; મળવાનું છે મન. છેલ૦
વદન નીરખતાં વિઠ્ઠલા, રઢીઆળા રે; વહાલની ફૂટે વેલ. છેલ૦
કો દિન આવ્યો કુંજમાં, રઢીઆળા રે; કીજે કૌતૂક કેલ. છેલ૦

જ્યાં તમે આવ્યા જીવન પ્રાણ, રઢીઆળા રે; કોટિ રત્ન બિરાજે કુંજ. છેલ૦
અમને રંગ રમાડીએ, રઢીઆળા રે; પ્રભુ રામકૃષ્ણ રસ પુંજ. છેલ૦

પદ ૩૩ મું.

મારા વાલા શું છે તમ કને, મારા વાલા રે; કામણગારા મોહન કાન. છેલ૦
મુખ દેખીને મહાવતું, મારા વાલા રે; માનુની મૂકે માન. છેલ૦
ક્ષણું ક્ષણું જુએ તમ ભણી, મારા વાલા રે; કરે મરકલડાં કોડ. છેલ૦
હર્ષ ધરે બહુ હૈડા વિષે, મારા વાલા રે; હીંડે મોડા મોડ. છેલ૦
કેટલીક તારુણી તરફડે, મારા વાલા રે; દર્શન કરવા કાજ. છેલ૦
રામકૃષ્ણ પ્રભુ ખેલતા, મારા વાલા રે; ભાગે ભવની ભાજ. છેલ૦

પદ ૩૪ મું.

મરકલડે મન હરી લીધું, મારી બેની રે; શ્યામળીઆની વાત, સલુણી કેની રે.
કુંજ ભુવનમાં કહાનજી, મારી બેની રે; શી પેર રમિયા રાત, સલુણી કેની રે.
કહેછે કાનજીએ એમ કરી, મારી બેની રે; નૌતમ સુંદીરની પ્રીત, સલુણી કેની રે.
સહિયર સહુ મોહી રહી, મારી બેની રે; શ્યામળીઆન કૃત, સલુણી કેની રે.
હું સંભારી શ્યામળે, મારી બેની રે; સારા કરતી તાન, સલુણી કેની રે.
રામકૃષ્ણ પ્રભુ સર્વમાં, મારી બેની રે; કાને કીધી સાન, સલુણી કેની રે.

પદ ૩૫ મું.

મોહન અતિ મીઠડો, મૃગ નેણુડીઓ; દીઠડો જમુનાં તીર; મારી બેનડીઓ૦
મોર મુકુટ માથે બન્યો, મૃગ નેણુડીઓ; સુંદીર શ્યામ શરીર. મારી૦
મચકે એને મન હર્યું, મૃગ નેણુડીઓ; હું રહી એમની એમ. મારી૦
જાણું ઘેર જાવું નહિ, મૃગ નેણુડીઓ; પ્રીતમ સેવું પ્રેમ. મારી૦
સાન કરી મુને શ્યામળે, મૃગ નેણુડીઓ; હું છું તેની દાસ. મારી૦
રામકૃષ્ણ પ્રભુ રસ ભર્યો, મૃગ નેણુડીઓ; મુને મળવાની કીધી આશ. મારી૦

પદ ૩૬ મું.

મારા વહાલા વરણાગિયા, મારા શ્યામળિયા; તમસું માન્યું મન; પ્રીતમ પાતળિયા.
સુતાં બેઠા શ્યામજી, મારા૦ મુને હૃદય વસે નહિં અન્ય. પ્રીતમ૦

કામણ જે કાંઇ કર્યું, મારા૦ મરકલડામાં માવ. પ્રીતમ૦
મન મારૂં તુજસું રમે, મારા૦ તુજ ઉપર અતિ ભાવ. પ્રીતમ૦
જો મારૂં મનડું હર્યું, મારા૦ તો કરની કાંઇ પેર. પ્રીતમ૦
રામકૃષ્ણ પ્રભુ રસ ભર્યા, મારા૦ આ અવસર આવની ઘેર. પ્રીતમ૦

પદ ૩૭ મું.

વાતલડી કરો મનની વહાલા, આનંદ ઉપજે અંગે રે;
ડહાપણ છાંડી મીટ જ માંડો, આપણ રમીએ રંગે રે. વાત૦
જે દહાડાના નયને નિરખ્યા, પરખ્યા પૂરણ રસીઆ રે;
રૂપ રંગને ગુણ ચતુરાઇ, એ આવીને ઉર વસીઆ રે. વાત૦
જ્યાં જોઉં ને જ્યારે જોઉં, ત્યાં ત્યાં દેખું શ્યામ રે;
રામકૃષ્ણ પ્રભુ રૂપ મનોહર, આંખના છો વિશ્રામ રે. વાત૦

પદ ૩૮ મું.

વાતલડી રે કરો મારા પ્રીજના રે વહાલા, તમ વિણ કોણ જ માને રે;
એવા નાથ પ્રવીણને પામી, શોચ કરૂં તે શાને રે. વાત૦
જાતા વળતા જમુના તીરે, ચોટ જ આંખની વાગી રે;
કહાન દીઠા વિણ કળ ન પડે રે, હૃદયે વસ્યા વરણાગી રે. વાત૦
આપણ આવ્યા ને સમક સીચીએ, તો અતિ સારું લાગે રે;
રામકૃષ્ણ પ્રભુ હૃદયે વસો, તો ભવની ભાવટ ભાંગે રે. વાત૦

પદ ૩૯ મું.

વહાલાજીસું રંગે રમતાં, જે સુખ ઉપજે અંગે રે;
હું જાણું ને હરજી જાણે, અવર નહિ કો સંગે રે. વહાલા૦
જેમ જેમ જીવણ સાથે મળીએ, તેમ તેમ અતિ સુખ થાય રે;
એક ક્ષણું એને સંગ વસીએ તો, ભવની ભાવટ જાય રે. વહાલા૦
લાડ ઘેલો ને લાડકડો, નિત્ય આવે ઘેર મારે રે;
રામકૃષ્ણ પ્રભુ પરમ પનોતો, પરાણે પ્રીત વધારે રે. વહાલા૦

પદ ૪૦ મું.

મારા શ્યામળીઆ સુખદાઇ તું તો, શીદ ગયો હતો આજ રે;
મેં તો વાટ જોઇ તારી અતિ ઘણી, કાંઇ મેલીને મંગળ સાજ રે. મારા૦

મેં તો વાટ જોઇબહુ વિઠુલા, હું તો ક્ષણું ખડકી ક્ષણું બહાર રે;
શિર શીપ ફૂલ રાખડી શોભે, પાએ નેપુરનો ઠમકાર રે. મારા૦
મેં તો તુજ માટે મચકો કર્યો, ને હૈડે ધરીઓ હાર રે;
રામકૃષ્ણ પ્રભુ ભલે આવિયો, મારા સફલ કર્યા શણગાર રે. મારા૦

પદ ૪૧ મું.

મારા વહાલાજી વરણાગીઆ, તું તો વ્રજ જુવતીનો શણગાર રે;
હું તો ગુણ ગાઉં પ્રેમે ભરી, મુંને આપ્યો મોતન હાર રે. મારા૦
હવે કર કરુણા મુંજ દીનને, કાંઇ જાણી પોતાની દાસ રે;
જેણે પરમ પનોતા પ્રેમસું, આપણ અહરનિશ રહીએ પાસ રે. મારા૦
હવે રુચિ રુચિ રે રસ પીજીએ, તારું મુખડું જોઇ જોઇ માવ રે;
મારા રામકૃષ્ણ પ્રભુ રસ ભર્યા, આજ દર્શનનો છે દાવ રે. મારા૦

પદ ૪૨ મું.

મારા મોહનજી મચકલડા તમો, આવોને અમ ઘેર આજ રે;
હું તો તમ સરખા સોહામણા, કાંઈ મેલું મંગળ સાજ રે. મારા૦
અમે આદિથી તમને અનુસર્યાં, તમે મરકલડે દીધાં માન રે;
હવે તમ વિના કાંઇ ન ગમે, મારા કામણગારા કાન રે. મારા૦
તમો નાના સરખા નાવલિયા, તમો સમર્થ ને સુજાણ રે;
પ્રભુ રામકૃષ્ણ અતિ રસ ભર્યા, મારા પ્રેમે બાંધ્યા પ્રાણ રે. મારા૦

પદ ૪૩ મું.

સુખ નિધિ મારો શ્યામજી રે, આવશે રમવા અલવે રે;
સહીઅર સહુ મન તેવડ કરે, પૂંઠે હીંડે ને વાલાને વળગે રે. સુખ૦
આજ સખી સોભાગીઓ કાંઇ, અતિશે શોભે અલબેલો રે;
દદર દમકે ને ઘુઘરે ધમકે, રમતાં લજ્જા મેલો રે. સુખ૦
તમો નયને નેહ વધારજો, જેમ નહાનડીઓ રીઝે રે;
રામકૃષ્ણ પ્રભુ સન્મુખ હોએ, હવે તરુણી તે પેર કીજે રે. સુખ૦

પદ ૪૪ મું.

આજ તમો અલબેલડા હો, રમવા આવ્યા અંગે;
સહીઅર સહુને અતિ ઘણો હો, કાંઇ ઉજમ વાધ્યો અંગે. આજ૦

છબી તમારી જોઈ કરીને, ચકિત થઇ સહુ બાળા;
સુંદરીઓની સુધ બુધ ખોઇ, ચતુર તમારા ચાળા. આજ૦
માંહો માંહી કહે કામિની, જેસું રે ભાગ્ય હશે તેનું;
રામકૃષ્ણ પ્રભુ અંગી કરશે, આપ્યું મૂક્યું જેનું. આજ૦

પદ ૪૫ મું.

પરમ સનેહી પાતળીઆ, મારી પાસેથી નવ જાશો;
આપણ મળી મળી ચાલીએ, તેણે સબળ સુખીઆ થાશો રે. પરમ૦
જે દિન તમ વિણ નિર્ગમું, જાએ મહા દુઃખદાઇ;
શું કરે મારા શ્યામળીઆ, હું જીવું છું ગુણગાઇ રે. પરમ૦
તમને ચિંતા અતિ ઘણી તે, અવરને કાજે કાંહાંથી;
રામકૃષ્ણ પ્રભુ પાતળીઆ, તમો ખસો માં ક્ષણ ત્યાંથી રે. પરમ૦

પદ ૪૬ મું-રાગ ગોડી.

મારો મોહનજી મન ભાવતા, મને ચતુર ગમે તારી ચાલ;
તમો વૃંદાવનની વાટડીએ, મુને કોડે મળીઆ કાલ. મારા૦
તમ દેખીને ઘુંઘટ કર્યો, મેં નીચાં રે ઢાળ્યાં નેણ;
તમે કર્યો મુખ મરકલો, તે નણદીએ નીરખ્યાં ચેન. મારા૦
તેણીએ સોના સહસ્ત્ર કર્યા, અણદેખી અરે અસંન;
રામકૃષ્ણ પ્રભુરસ ભર્યા, એ તો દોહેલડા રે દુરીજંન. મારા૦

પદ ૪૭ મું.

હરિ શું કરીએ રે સંસારને, મુને વળગ્યા રે વરી પ્રાણ;
હું તો તમથી તેણે અળગી રે, મારા પ્રીતમ પરમ સુજાણ. હરિ૦
મુને મોહન મુખ દીઠા વિના, મારી દુર્બલ થઇ છે દેહ;
રાત દિવસ જાએ ઝુરતાં, જોઉં છું ચાત્રક જલ મેહ. હરિ૦
ચર્ણ તમારા ચિત્ત ધરું, મારે હરનિશ એહ આધાર;
આવો રામકૃષ્ણ પ્રભુ પાતળા, મારી વહેલી તે કરજો વાર. હરિ૦

પદ ૪૮ મું.

સખી આજ અનોપમ રાતડી, કાંઇ જાગ્રણ જસોદાને ઘેર;
જી રે મીટ મેળવો મહાવસું, જ્યારે થાશે તે રુડી પેર. સખી૦

જીરે ચીર પટોળાં પહેરીએ, કાંઇ સજીએ શુભ શણગાર;
પાયે તે વાજે વીંછીઆ, જીરે નેપુરના ઝણકાર. સખી૦
જીરે નાનપણાંનો નેહડો, જીરે નાનો છે નવ જોબંન;
રામકૃષ્ણ પ્રભુ પાતળો, જીરે પૂરે મનોરથ મંન. સખી૦

પદ ૪૯ મું.

કામળી મેલો કહાનજીની કહાનજીની. ટેક.
કહાનજી મેં દીઠા રે, બેઠા તે આણે ઠાર;
તે છબી છભે કેમ કહી શકું રે, નીરખી રહી સહુ નાર. કહાનજી૦
હોઠ લાલ છે લોખરી રે, લટકે તે બાજુબંધ;
ગાલે હાથ દઇ કરી રે, એમ બેઠા શ્રીગોવિંદ. કહાનજી૦
મેં દેખાડયા તે મહાવજી રે, અંગના ભાવ અનૂપ;
હૃદય માંહે વસી રહ્યા રે પ્રભૂ, રાકૃમષ્ણ રસ રૂપ. કહાનજી૦

પદ ૫૦ મું.

કહાનજી રે આજ છે કાજલી રે, સહીઅરને શુભ પેર;
જાગ્રણ કરવા કહો તો આવીએ રે, જસોદાજીને ઘેર. કહાન૦
અમો સહુ ગીતડાં ગાઇશું રે, તમો બંસી વાજો નાથ;
સહીઅર ખંતસું ખુંદસું રે, કાંઇ અંબોડા હરિ સાથ. કહાન૦
નમી નમી હરિને હુલાવીએ રે, પ્રેમે પાલવ સાહો;
રામકૃષ્ણ પ્રભુ અતિ રુડલા રે, રમતાં તે લીજીએ લાહો. કહાન૦

પદ ૫૧ મું.

મોહન આવોની મલપતા રે, મારી ચતુર કરોની ચિંતાય;
સુતા ને બેઠા તે શ્યામજી રે, મેં તો તમ વિણ રહ્યું ન જાય. મોહન૦
આવા રુડા ને રસ ભર્યા રે, હીંડો મોડા મોડ;
કામિની હોયે ફુટડી રે, તેને કેમ ન થાએ કોડ. મોહન૦
તમ મળવાને ઉજમ ઘણો રે, ના ગમે ઘર વ્યાપાર;
રામકૃષ્ણ પ્રભુ રસ ભર્યા રે, મારા નયનોના શૃંગાર. મોહન૦

પદ ૫૨ મું.

સજની મારી શ્યામળીઓ, સાંઝી વેલા દીઠોજી;
અમૃતથી અલબેલડો કાંઇ, મુજને લાગે મીઠો. મારી૦

મોર મૂકુટ મન ભાવતો, મારે મનડે વસીઓજી;
હંસતણી ગતે હીંડતો તે, હું સામું જોઇ હસીઓજી. સજની૦
મેં જાણ્યો જે નંદકુંવર એ, એંધાણે ઓળખીઓજી;
રામકૃષ્ણ પ્રભુ રૂપે રંગે, હૃદયા માંહે લખીઓજી. સજની૦

પદ ૫૩ મું.

વ્યસન પડ્યું વ્રજ રાજનું, શું કહીએ વારે વારેજી;
નંદકુંવરને નીરખવા કાંઇ, જાઉં જમુના આરેજી. વ્યસન૦
કર મુરલી ને ઉભલો કાંઇ, સિંહતણી કટી લાજેજી;
મરકલડે જોયું મુજ ભણી રે, કાંઈ અડપડીઆલી આંખેજી. વ્યસન૦
એ સરખો નર કો નહીં, કાંઇ પ્રેમ કસોટિયે કસિયોજી;
રામકૃષ્ણ પ્રભુ રતિએ ન વિસરે, હૃદયા માંહે વસિયોજી. વ્યસન૦

પદ ૫૪ મું.

આવોને હરિ હિંચવાને, હાર જીતની હોડજી;
હું નાની ને તમો નાનડીઆ, કાંઇ સોહે જુગતી જોડજી. આવો૦
તાળી રે દેઉં તેવ તેવડાને, હમોડા લેહેજેજી;
સહીઅર સહુ સુખ સાંપડે, ત્યાં શ્યામળિયાને સેજેજી. આવો૦
રમકે ને ઝમકે ડમકે લઇને, નાચું નાના છંદેજી;
રામકૃષ્ણ પ્રભુ હૃદયે વસો કાંઇ, નિતનિત નવલે આનંદેજી. આવો૦

પદ ૫૫ મું.

ચાલો સખી વેગે વૃન્દાવન, કમલનયન જ્યાં ગેલ કરે છે;
જુગજીવન જગમોહન, સૌ નારીનાં મનડાં હરે છે. કમલ૦
તેવ તેવડી સહિયર સઘળી, જેમ રે મણિમધ્ય કુંદન;
નાના સર્વે ભાવશું નાચે, નારી ને નંદનંદન. કમલ૦
વાધ્યો રંગ ગીત વાજીત્રનો, દરસણિયું દુઃખ કંદન;
રામકૃષ્ણ પ્રભુ રસિક છબીલો, દેખી કરે જન પાવન. કમલ૦

પદ ૫૬ મું.

ચિંતા શી છે રે સંસારમાં, નટવર નેહડો થાતાં જીરે;
અમને પ્રેમે ઉતાર્યા પાર, પાવન વેણુલાં ગાતાં જીરે.

મુજને મરકલડે દઇ માન, સહીઅર સહુકો પૂછે જીરે.
તુજને વહાલા સુંદર શ્યામ, અબલા એવડું શું છે જીરે.
મેં તો નથી દીઠો નંદલાલ, અલવે અવસર આણે જીરે;
રંગડે રામકૃષ્ણ રસ રૂપ, તેની તે ગત જાણે જીરે.

પદ ૫૭ મું.

પ્રીતડી બાંધી મારી બહેની, વ્રજ મારગ જાતાં જીરે;
જોયું મરકલડે મહારાજ, એક દીન મંદિરે નહાતાં જીરે.
અલવે વાળ્યો અંબોડો શીશ, દેખી આવતા વહાલા જીરે;
એને ગોઠી ગયા ચિત્તમાંહે, ચંચલ ચક્ષુ ચાળા જીરે.
મુજને તે દિનનું દર્શન, દેખી રહ્યું મન જાએ જીરે;
રંગડે રામકૃષ્ણ રસ રૂપ, આંખે અમૃત પાએ જીરે.

પદ ૫૮ મું.

જનમ ન મેલુ છોજી રાજ, તમથી શું છે છાનું જીરે;
જ્યારનું તમસું માન્યું મન, પ્રાણ ગયા છે માનું જીરે.
આવું તે હેત વધારો સજ હાડ, ચિતશું ચર્ણે આવ્યું જીરે;
વાધ્યે રમવા કેરો રંગ, સંગ સાર્યો ભાવું જીરે.
અમને ઓરીઓ મોટો એહ, મચકે તમશું મ્હાલિયે જીરે;
રંગડે રામકૃષ્ણ રસ રૂપ, બોલ્યું વચન પાળિયે જીરે.

પદ ૫૯ મું.—રાગ ધનાશ્રી.

આરતિ કરે રે જસોદા માવડી, ઘેર આવ્યા ગોવિંદ ગૌ ચારી;
મુખે શ્રમજલ ઉર અંબર સોહે, ભામણા લે ભુદર મુખ જોએ.
મોર મુગટ ધ્રુવ પલ્લવ ફરકે, વનનો વેપ જોઇ મનકું હરખે;
સુરિનર મુનિવર દર્શને આવે, મોહી વ્રજવધૂ પુષ્પે વધાવે.
શાક પાક ધૃત ગોરસ કાઢે, સખા સહિત હરિ જમે જમાડે;
રામકૃષ્ણ જન રતિ એક જાચે, તે પાચી પ્રસાદને પ્રેમે રાચે.

પદ ૬૦ મું.

આરતિ કહાન કુંવરની કરીએ, ભોગ ભેટ ભલી આગળ ધરીએ;
મોહન મુખનાં મીઠડાં લીજે, તનમન પ્રાણ સમર્પણ કીજે.

વાજાં વિવિધ પ્રકારનાં વાઇએ, પાવન જસ પ્રેમ ભરી ગાઇએ;
મનમથ કોટી મરકલડે લાજે, ઉપમા કહી અહીં નહિ છાજે.
નટવર વેષતણા જે ચાળા, મોહી વ્રજબાળા મોહ્યા ગોવાળા;
રામકૃષ્ણ પ્રભુ રાધા સંગે, જોઇ જોઇ જન્મ સફલ કર્યો રંગે.

પદ ૬૧ મું.

આરતિ કીજે નંદનંદનની, સફલ શિરોમણિ જગજીવનની;
પહેલી આરતિ પાપ પ્રજાલે, જલહલ જ્યોત મન અજુઆલે.
બીજી આરતિ બહુ સુખ આપે, બાંહ ધરીને બંધન કાપે;
ત્રીજી આરતિ ત્રિભુવન સારી, તન મન ધન કીજે બલહારી.
ચોથી આરતિ ચમકે ન થોડી, ચારે વેદ રહે કર જોડી;
પાંચમી આરતિ રાખે પાસે, રામકૃષ્ણ પ્રભુ પ્રત્યક્ષ ભાસે.

પદ ૬૨ મું.—રાગ કેદારો.

ચાલોની અલબેલી અબલા, વૃંદાવન જઇએ;
શ્યામલીયાસું રંગ ભર રમતાં, સપરાંણાં થઇએ. ચાલો૦
પ્રાણતણો જીવન પાતલીઓ, પ્રેમ ધરી બોલે;
સામું જોઇને સાન કરેશું, તે સુખની તોલે. ચાલો૦
દિન દિન પ્રીત વધે પ્રભુજીસું, પાલવડે સાહો;
રામકૃષ્ણ પ્રભુ હૃદયામાં લીજે, તે મોટો લાવો. ચાલો૦

પદ ૬૩ મું.

સખી પહેરોને પટ ચીર મનોહર, આભ્રણ રે અંગે;
વૃંદાવનમાં રમવા પળીએ, સુંદર વર સંગે. સખી૦
ચિત્તના ચોર ચતુર વર સાથે, ચેન ઘણા કીજે;
વિવિધ વિનોદ કરે વનમાલી, તાલી કર દીજે. સખી૦
હાસ્ય કરે હરજી આપણને, સ્નેહ ભર્યાં સહીએ;
રામકૃષ્ણ પ્રભુના લટકાની, લીલાઓ જોઇએ. સખી૦

પદ ૬૪ મું.

આજ સપરમો દહાડો સાચો સુંદરજો, નંદતણો નાનડીઓ આવે ઘેર જો;
ઝાકઝમાલ કરું તે ઉત્તમ આંગણેજો, સાથીઓ તે પૂરું સારી પેર જો.

મોહનજી મરકલડે જૂએ મુજ ભણીજો, નેણ નચાવે ટળવળાવે અમને જો
હસતી આંખે હું નિરખું કહાનજો, મીઠલડાને દેઉં ઝાઝા માન જો
વૃંદાવનમાં રાસ રમાડી રીઝવાજો, તે દહાડાથી લખીઓ મનડાં માંહ્ય જો
રામકૃષ્ણ પ્રભુ રસિક ન મૂકે અધ ઘડીજો, એના ગુણ તે એનામાંજ સમાય જો.

પદ ૬૫ મું.

ધન ધન દહાડો ધરણીધર વરણાગીઆજો, આંગણુલે ને આવ્યા મારે આજ જો;
લક્ષ્મીવર હરિ હીંડે લટકતા જો, શોકતણે મુખ ચાલી એની લાજ જો.
પાતલીઆને રંગી નાંખું હોલીઆજો, પૂજીને બેસાડું સુંદર પાટ જો;
ભાવંતા તે ભોગ સમર્પું ભૂધરાજો, અલબેલા તે થઇ આવ્યા અમ માટ જો.
પાંચ પટાનો પહેરણ મારે ઘાઘરોજો, ઓઢાડું આછું અમૂલક ચીર જો;
રામકૃષ્ણ પ્રભુ રસીઆ સામું લેખતાંજો, સાંયલડું તે દીધું શ્યામ શરીર જો.

પદ ૬૬ મું.

હું તો દીન દાસી છું તારી રે, મારા મનમોહન;
તું તો કરને ચિંતા મારી રે, પ્યારા મનમોહન.
તેં તો કરુણા મુજપર આણી રે, વિઠલા મનમોહન;
મેં તો નગુણીએ કાંઇ નવ જાણી રે, શ્યામળા મનમોહન.
તેં તો નાનપણેથી પોખી રે, વહાલા મનમોહન;
તેં તો સઘળી પેરે સંતોખી રે, નંદના મનમોહન.
હું તો હીંડી તે ભોળે ભાવે રે, છોગાળા મનમોહન;
હું તો હાથ ઘસું છું હાવે રે, વાલમા મનમોહન.
મારા અવગુણ હોય તે ખમીએ રે, મીઠડા મનમોહન;
પ્રભુ રામકૃષ્ણ રંગે રમીએ રે, દીઠડા મનમોહન.

પદ ૫૭ મું.

હું તો હેતે તારે પલકી રે, મારા છેલ છબીલા;
તારે સ્નેહે ડાઢજ સળકી રે, મારા છેલ છબીલા.
મને વ્યસન જ તારૂં વળગ્યું રે, મારા૰ તે તો કેમે ન થાએ અળગૂં રે. મારા૰
મને છબી તે તારી ભાવી રે, મારા૰ તેં તો પ્રેમે મુને બોલાવી રે. મારા૰
હું તુજ સંગાથે ખેલૂં રે, મારા૰ તેં તો મારું ઘર તેં મેહેલ્યૂં રે. મારા૰

મને લાલચ તારી લાગી રે, મારા૦ મુને કળ વળે નહિ આધી રે. મારા૦
મુને વારંવાર ન વાહીએ રે, મારા૦ પ્રભુ રામકૃષ્ણ રસ પાઇએ રે. મારા૦

પદ ૬૮ મું.

વાંસલડી વાઇને વનમાં તેડીઆં જો, વીસર્યો તે પતિ પરીવાર જો;
ક્હાનજી પાખે કેમ રહી શકું જો, હરિ મારે હૈયાનો હાર જો. વાંસલડી૦
અંબુજ વરણી આંખડીએ આંસુ ખરે જો, વહે નીર ને ઓલ્યું નવ જાય જો;
નયણાં તો રહ્યાં પ્રભુને પંથડે જો, પાછો તે નવ લેવાય જો. વાંસલડી૦
કામણ કરીને ગયો ક્હાનજી જો, હર્યું હર્યું છે કુમળું મારું મન જો;
કો દેખાડો મુજને રૂડા ક્હાનજી જો, આપું તેને સરવસ ધન જો. વાંસલડી૦
ગોકુળિયું તે ગામ સુનું કરી જો, મધુવન જઇ વસીઆ વાસ જો;
રામકૃષ્ણના પ્રભુજીને પેખવા જો, ચાલો જઇએ પ્રીતમ જીવન પાસ જો. વાંસલડી૦

પદ ૬૯ મું.

આંખલડીને ચાળે ચિત્તડું મોહિયું જો, શ્યામળીઓ તે સનમુખ જોય જો;
લ્હેરડી લાગી રે કાલા ક્હાનની જો, ઓસડીઆં માં કરશો કોય જો. આંખલ૦
બીજાંને કાંઇ રે હું બુઝું નહીં જો, શ્યામળીઆને સાંઇડું દેવાનું કોડ જો;
આંગણલે નીરખું રે ઊભી આવતો જો, ચતુર ચાંપલીઆનો છોડ જો. આંખલ૦
શ્યામળીઓ સ્નેહી શી પેરે વીસરે જો, વશીઓ છે હૈડાં માંહી જો;
રામકૃષ્ણ રસીયો રૂડલો જો, તે વિણ નથી ધીરજ મુને કાંઇ જો. આંખલ૦

પદ ૭૦ મું—રાગ પ્રભાત.

નામ લેશો હાલ્યા કેરું, સુણતાં હૈડું ઝેહેર જ ખાયે;
સુખ નથી મુને સેજડલીનું, કોસું વાત ન કીધે સોહાયે. નામ૦
અબલા ઉપર બલ ન કીજે, નેન ભરી જે ભાખે દીન;
એવી વાત સુણી કેમ શકીએ, સુખ સઘળાં તમારે આધીન. નામ૦
ઇચ્છું છું જે અલગી ન રહું, જ્યાં લગી પ્રાણ રહે ઘટ માંહે;
વહાલા વર વનમાલી પાખે, રખે રે વહેલું વહાણું વાયે. નામ૦
અંતર માંહે શું ઓછું આવ્યું, મન કેરો સર્વ મર્મ જણાવું;
રામકૃષ્ણ પ્રભુ રસિક શિરોમણિ, પાલવ પાથરી પાયે લાગું. નામ૦

પદ ૭૧ મું.–રાગ શોક સામેરી.

શ્યામને કહેજો, તમ વિના કેમ રહીએ સંદેશ;
એક ઘટીમાં આકુળ થાતાં, આજ લીધો પરદેશ રે. તમવિના૦
સખા તે સરવે શૂન્ય થયાજી, સુનાં ગોપી જંન;
થોડા દિનની પ્રીતલડીમાં, સંભારણ બહુ દિન રે. તમવિના૦
સર્વ મળે સંસારમાં રે, દુરલભ થયા છો શ્યામ;
કરવતની પેરે કાળજ માંહે, સાલે ગુણ સંગ્રામ રે. તમવિના૦
સાર સુધાની મુરલી વિના રે, સૂકી વનિતા વેલ;
નવ પલ્લવ આવી કરો પ્રભુ, રામકૃષ્ણ રસ રેલ રે. તમવિના૦

પદ ૭૨ મું.

સજની શું કીજે, એક હસવું ને બીજી હાંણરે, બોલતાં બીજે. ટેક.
ઝરમરી પટોલી પ્રેમે પહેરી, સેંથી કાલ સમારી રે;
દેખી મન ડગે જોગીનું, વન મળ્યો વ્યભિચારી. સજની૦
મનગમતું ને માલીયું સુનું, મુકી ન શકે કોઇ રે;
હસીને હાથ ગ્રહ્યો શ્યામળીએ, તો મરકલડે ગઇ મોહી રે. સજની૦
હું લાજું વહાલો વદન નીહાળે, કટીથી પાટલી છૂટે રે:
ઘૃત પાવકનો જોગ મળ્યો, ત્યાં મળે ઝાલજ ઊઠે રે; સજની.
નવજોબન હું નિરખ્યા સરખી, તેવો રસિક વર સાજે રે;
સરખે સરખું જ્યાં મળ્યું ત્યાં, વિણ બાંધ્યો સ્નેહ બાધે રે. સજની૦
મધુરે વચને મન હરી લેતો, લળી લળી લાગે પાય રે;
અબળા કેરું અંગ ધર્યું ત્યારે, કઠણ કેમ થવાય રે. સજની૦
રહો રહો કરતાં હૃદયે લીધી, અધર સૂધારસ પાયો રે;
રામકૃષ્ણ પ્રભુ પ્રેમે મળિયો, જે વેદ પુરાણે ગાયો રે. સજની૦

પદ ૭૩ મું–રાગ મારૂ.

મ્હારા વહાલાજીની વાત રસાળી રે, સજની શું કહીએ;
એક દિવસ વહી જાતાં વળતાં, વાટે મળ્યો વનમાળી રે. સજની૦ ટેક.
બીજે દિવસે બોલાવી મુજને, મનડું મારું જોવા રે;
પેલી પટોળી ગાય તમારી, દે છે અડવા દહોવા રે. સજની૦

પરમ દહાડે પાણી જાતાં, વચન કહ્યું મુજ વહાલે રે;
આ અંબોડો કેમ કરી વાળ્યો, તે સ્વપનાંતરમાં સાલે રે. સજની૦

એનું મન મુજ પાખી ન રહે. મારું એપર માન્યું રે;
રામકૃષ્ણ પ્રભુ એવો આવે, તે આલિંગન દે છાનું રે. સજની૦

પદ ૭૪ મું.

દર્શનમાં શું જાએ દામોદર, દર્શનમાં શું જાયે રે;
બે ડગલાં તમો ચાલી આવો, અમ ઘેર ઓચ્છવ થાયે રે. દર્શન૦

મોહન મુખ દીઠા વિણ મુજને, એક પલક જુગ હોય રે;
માયા વોહેણા માવજી તુંને, વહાલું છે નહીં કોય રે. દર્શન૦

જે નર નારી તમને દેખે, તે અમને કહે ધન્ય રે;
એવડી શોભા શાને દીજે, જેનું નહીં પૂરું મંન રે. દર્શન૦

અમ ઘર પ્રાણ આવી રહો છો, મળવા શ્રી મહારાજ રે;
રામકૃષ્ણ પ્રભુ બીરદ પાળીએ, બાંહ્ય ગ્રહ્યાની લાજ રે. દર્શન૦

પદ ૭૫ મું.

ન કરીશ ચાળા નેણ તણા, મારું મનડું વ્યાકુળ થાયે રે;
હું મારો ઘર ધંધો ચૂકું, તારું તે કાંઇ જાયે રે. ન૦

વાંસલડી વાહીશ માં વહાલા, વિપરીત વેર જણાવે રે;
શ્યામ વિના સુની હું થાઉં, નયણે નિદ્રા ન આવે રે. ન૦

છાના છપના ભુવન આવીએ, જ્યારે કોઇએ ન જાગે રે;
રામકૃષ્ણ પ્રભુ સંગે રમતાં, ભવનું દુઃખડું ભાગે રે. ન૦

પદ ૭૬ મું.

રહે રહે અળગો આળ જ કરતો, મર્મ ન જાણે કાંઇ રે;
નિર્લજ્જ કહાનજીને કેમ દેવાયે, દુર્જિન દેખતાં સાંઇ રે. રહે૦

જેવાને મળીએ તેવાં થઇએ, સાધુ કહે છે સાચ્યૂં રે;
એકે વાતે નહીં તું ઓછો, અમો અબલાનું મન કાચ્યૂં રે. રહે૦

અનુભવ હોએ તે સુખ જાણે, મૂરખનાં મન દાઝે રે;
મરકલડે મોહનને જોતાં, કેમ ઘર સુરત આઝે રે.

મારે મારગ જાતી હુતી, શાને છેડલો તાણ્યો રે;
રામકૃષ્ણ પ્રભુ અતિ રૂપાળો, હુતો તેવો જાણ્યો રે. રહે૦

પદ ૭૭ મું.

હું તો મોહી રે મુખની માંડણીપર; મારા નાથજી સરખા ન મળે નર. હું તો૦
રૂમઝુમ ચાલે સુંદર શ્યામ; પગલે પગલે કરૂ પ્રણામ. હું તો૦
નયણામાંહી જણાવે નેહ; અમૃતના જાણે વરસે મેહ. હું તો૦
રામકૃષ્ણ પ્રભુ પરમ અનુપ; ત્રિભુવન માંહે એવું નહી રૂપ. હું તો૦

પદ ૭૮ મું.

આવે આવે રે ગોવિંદરાય ગૌ ચારી. ટેક.
આખા દિનની અલજાઇ અક્ષ; ભુલી ઘરનું કારજ લક્ષ. આવે૦
રૂમઝુમ ઘુઘરી ચરણે હોયે; ગગને રહ્યા થકા ગાંધ્રવ મોહે. આવે૦
પીતામ્બરે મન પ્રગટી રીઝ; ગગન માંહે જેમ ચમકે વીજ. આવે૦
કલીત લલિત વનમાલા લોલ; કાને કુંડલ ઝલકે લોલ. આવે૦
મોર મુગટ ખીંટલીયા કેશ; આ શો શોભે નટવર વેષ. આવે૦
ગૌરજ રંગિત સુંદર અંગ; લાડ ઘેલડા ગોપીને સંગ. આવે૦
રામકૃષ્ણ પ્રભુ પ્રાણ આધાર; તન મન ધન કીજે બલહાર. આવે૦

પદ ૭૯ મું.

મારી મીટડીએથી મોહન અળગો થા; મુંને વહાલ વધારવાને વાંસળી વા. મા૦
પ્રેમ હોએ તેહને રહીએ પાસ; એમ ન કીજે નાસા નાસ. મા૦
મન ભાવતી કરૂ મનુહાર; ભામણલાં લઉં વારંવાર. મા૦
નીરખે નવપલ્લવ હોયે દેહ; આપણે નિત નિત વાધે નેહ. મા૦
રામકૃષ્ણ પ્રભુ રસિક લોલ; મુજને દીજીએ સાચો બોલ. મા૦

પદ ૮૦ મું.

રવિ આથમીઓ ઉડી એહ, ગૌચારી હરિ આવે ગેહ;
જેમ તેમ યુવતી વિંટ્યો વીર, જોવા જઇએ શ્યામ શરીર.
કેમ રહેવાયે કરી મરજાદ, કાળજ કોરે મુરલીનો નાદ;
સુરભિ વૃન્દ સખા સહુ સંગ, ત્રિભુવન શોભાવે છે અંગ.

નવરંગ કુસુમનો મસ્તકે ખૂંપ, આ શું રે રૂડું હરિનું રૂપ;
પૂનમ ચંદ્રથી મનોહર મુખ, જોતાં ભાગે તરસ ને ભુખ.
વાંકી ભ્રમર ઘુંઘરલિયા રે વાળ, કુંડલ લહેકે શશિ અજુઆલ;
મુખ જોતાં રે મન ન રહે ઠામ, શું આપીને સંતોખું શ્યામ;
રામકૃષ્ણ પ્રભુ દસ ભંડાર, ભક્ત હેત છે એ અવતાર.

પદ ૮૧ મું.

શ્યામ સુંદર શ્રવણે ધરો, કાંઇ કાંઇ વિનતિ કહીએ જી;
ધેન તણો ધંધો નાંખી દો, તમ આધારે રહીએ. કાંઇ કાંઇ૦
જાવા નહીં દઉં ગાય ચારવા, ગ્રહીને રહેશું છેડોજી;
મંદિર મારા માંહે બિરાજો, અથવા સંગે તેડો. કાંઇ કાંઇ૦
ગાયો ચારશું ગોપી સઘળી, રાજ તે બેસીને રહેજો જી;
પરમ સેવા અમો પ્રેમે કરશું, વળી રહે તો કાંઇ દેજો. કાંઇ કાંઇ૦
ચીર અમારા જુક્તે જોડી, કરશું છબીલા છાયાજી;
પ્રાણજીવન એ ચર્ણ ન મુકું, લાગી તમારી માયા. કાંઇ કાંઇ૦
જે થાશે તે સરવે સહેશું, પણ નહી હાલું અહીઆંથીજી;
રામકૃષ્ણ પ્રભુ દુર્લભ દર્શન, વળી અમને ક્યાંથી. કાંઇ કાંઇ૦

પદ ૮૨ મું.

ધન ધન રે માછલડી તારો પ્રેમ, જલ વિના દેહ ધર્યાનો નેમ. ધન ધન૦
અમો રે પલક પીયુ પાસે રહું, સ્નેહ તણાં સુખ સંપી રે લહું. ધન ધન૦
તારા જેવી જો ગત થાયે, તો મોહન મૂકી ન વ્રજ જાયે. ધન ધન૦
રામકૃષ્ણ પ્રભુ સન્મુખ જોયે, તો તારા જેવી આરત હોયે. ધન ધન૦

પદ ૮૩ મું.

અલી હરિની વેણુ વાગી, હવે કેમ રહું ઘરમાં;
પિયુડા પાયે પડું છું તારે, મારો પાલવ ન ગ્રહીશ કરમાં. હરિ૦
ઘેર ઘેરથી ગોપી સહુ, કંકણ વાજે છે થરમાં;
સાસુ નણંદ સહિત વહુવારુ, પગ ન રહે ઘર ઉમ્બરમાં. હરિ૦
માયા ન વાધે કાયા રોકે, મન ગયું સુંદર વરમાં;
રામકૃષ્ણ પ્રભુ સરખું સારું, નવ મળે નારી નરમાં. હરિ૦

પદ ૮૪ મું.

વાટડલી જોઉંરે વહાલા કેરી, નયન કાજળ સારી;
ક્ષણું ખડકી ને ક્ષણું આંગણલે, અલજાઇ આજ મારી. વાટ૦
ક્યારે આવે કહાનુડો, મુખ દીઠે મનડું હીસે;
હેત ધરી હું સામું નીરખે, કહેવું સારૂં દીસે. વાટ૦
કામકાજ મુને કાંઇ ન સૂઝે, કોસું ન બોલું ચાલૂં;
રામકૃષ્ણ પ્રભુનો રંગ લાગ્યો, બીજું તે શું હોય વહાલૂં. વાટ૦

પદ ૮૫ મું.

નિત રમીએ નંદલાલ સંઘાતે, કૃત સંકેત છે સારો રે;
વળી વળી એ વૃંદાવન, એ જમુનાનો આરો રે. નિત૦
આપણ સહુ તેવડાં તરુણી, નંદકુંવર નટ નાનો રે;
કુંજભુવનમાં કોય ન દેખે, છેલ છલીઓ છાનો રે. નિત૦
જે સુખ યોગેશ્વરને દુર્લભ, તે અબલાને દીધૂં રે;
રામકૃષ્ણ પ્રભુ ગોકુલ વસતાં, ગોવિંદે ગમતું કીધૂં રે. નિત૦

પદ ૮૬ મું.

મુને લાધ્યો લાભ અપાર, ગોકુલ ગોહરીએ;
મુને મલીઆ દેવ મોરાર, શિશ મુકુટ ધરીએ. ગોકુલ૦
વહાણું સાંઝે વહાલે ભર્યાં રે, હર્ષ ન માએ હોડ રે;
મન ગમતા ગોવિંદજી સાથે, કરીએ ગણું ગણુ ગોઠ. ગોકુલ૦
મોહનજી સાથે મહાલતાં રે, હૈડાં ટાઢાં થાય રે;
સારી સુખડી શ્યામને, વળી છાની વાત કહેવાય. ગોકુલ૦
વહાલોજી અમને જણાવતો રે, દિન દિન અધિકો વહાલ રે;
રામકૃષ્ણ પ્રભુ પાતળો રે, નયને કરતો નીહાલ. ગોકુલ૦

પદ ૮૭ મું.

મારા છોગાલા છો છેલ, જાઇએ બલિહારી;
તમે રંગ કર્યો છે અપાર, નટવર ગિરિધારી. જાઇએ૦
માથે મોર સોહામણો રે, તેવો સોના તાર રે;
કાને કુંડલ ઝગમગે, કાંઈ આ શા ઓપે હાર. જાઇએ૦

મુખની શોભા શી કહું રે, હૈડે વાધે હેજ રે;
જોતાં પાર ન પામીએ રે, ત્રિભુવન સુંદર તેજ. જાદ્એ૦
આ શા સુંદર શ્યામજી રે, કહેતાં ન આવે પાર રે;
રામકૃષ્ણ પ્રભુ નિરખે ઠંડક, જોઇ જોઈ વારે વાર રે. જાદ્એ૦

પદ ૮૮ મું–રાગ ગોડી.

ચાલો સખી વૃંન્દાવન, કમલ નયન જ્યાં કેલી કરે છે;
જગજીવન જગમોહન, સૌ ગોપીનાં ચિત્ત હરે છે. ચાલો૦
તેવ તેવડી રે સહીઅર સઘળી, જેમ મણિમાંહે કુંદન રે;
નાના હાવ ભાવશું નાચે, નારી ને નંદ નંદન. ચાલો૦
વાધ્યો રંગગીત વાજીત્રનો, દર્શનીઉં દુઃખ મરદન;
રામકૃષ્ણ પ્રભુ રસિક છબીલો, છંદ કરે જન પાવન. ચાલો૦

પદ ૮૯ મું.

આવો રમીએ રંગ, વહાલા મારા આવો રમીએ રંગ;
હું તો તલસું તમારો સંગ, વહાલા આવો રમીએ રંગ. ટેક.
નંદ તણા સુત નાનકડા રે, ધર્યા નાના શૃંગાર;
રુમઝુમ કરતાં આવો સહીઅર, કીજે વિધ વિધ વિહાર. વહાલા૦
પૂર્યો મનોરથ પાતળા રે, અબલાના આધાર;
જોબન જાયે છેલડે રે, કાંઇ વિલંબ ન કીજે વાર. વહાલા૦
આજ છે અવસર અતિ ભલો રે, પ્રેમ કર્મનો પાર;
રામકૃષ્ણ પ્રભુ પામવા રે, હુંતો વિરહ વ્યાકુલી નાર. વહાલા૦

પદ ૯૦ મું.

હરિસું હેત થયું છે જો, દુઃખડું દુર થયું છે જો;
લક્ષણ લલિત લહ્યું છે જો, હૃદયે ધ્યાન રહ્યું છે જો. ટેક.
શું કરીએ સંસારતણું સુખ, ભૂષણ ભોગ વિલાસ;
ગુંજ્યા વીલો ગલે પડે, તેણે છૂટી છીલર આસ. હરિ૦
સુતાં બેઠાં ચાલતાં રે, ગોવિન્દ સરસી ગોઠ;
હું મારે મન હરિ કૃપાએ, હસ્તી હીંડું હોડ. હરિ૦
વહાલાજી સું વીલસીએ રે, મનસાએ મદ સુખની પેર;
રામકૃષ્ણ પ્રભુ હૃદે વસ્યો, તેણે નિત નિત લીલા લહેર.

પદ ૯૧ મું.

સુખ નિધાન શ્યામળિયો છે જો, મનમાંહે થલીઓ છે જો;
હેતે સૌમાં હળીઓ છે જો, સફલ જ ફળીઓ છે જો. ટેક.
ધન્ય ધન્ય એ શું કેલડી રે, કલ્પતરુની છાંહ;
પૂરે મનોરથ મનતણા, તે ગ્રહી ન મૂકે બાંહ. સુખ૦
વાટે જાતાં રસ ભર્યો રે, ચાળા કરી ચિત્ત હરતો;
ઘેલી ગોપી પાસે આવતાં, જાયે ધસમસતો. સુખ૦
મૂરખ મનને એમ કહું રે, સુતાં હરિને સંભાર;
રામકૃષ્ણ પ્રભુ સેવતાં, કાંઈ શી ચિંતા સંસાર. સુખ૦

પદ ૯૨ મું.

મદભર માન ચઢ્યું છે જો, હાવું અંત અડ્યું છે જો;
અમશું કામ પડ્યું છે જો, તુજને તેજ જડ્યું છે જો. ટેક.
પરવશ છું હું પાતળા રે, અબલા ઓછી જાત;
નહીંતર નાદ ઉતારતે, તારો ભલો ભલેરી ભાત. મદ૦
દહાડી ઉઠી દધિ તણો રે, તને ગળકો લાગ્યો ગૂઢ.
બીહે બીહાવી તારી રે, જે માનની હોએ મૂઢ. મદ૦
રહેવા દેની વાત તારી રે, વહાલા વિઠ્ઠલા આજ;
રામકૃષ્ણ પ્રભુ રસ ભર્યા, હું જ્યાં લગી રાખું લાજ. મદ૦

પદ ૯૩ મું.

મારી બુદ્ધિવંત બ્હેની હો, વહાલાની વાત કહેની હો;
ઘડી લાખેણી લેની હો, ક્ષણું ઉભી રહેની હો. ટેક.
રસિક શિરોમણિ શ્યામળીઓ રે, વાતો વેણું રસાલ;
કારજ કારણ કહાનજી રે, તે કહી દીઠો તન કાલ. મારી૦
મોર મુગટ મન માનતા રે, અદ્દભૂત આંખ આણીઆલ;
ચિતડું ચોરીને જોય છે રે, જે ચંચલ એની ચાલ. મારી૦
વેણે અમૃત વારી નાંખુ રે, નૈણે શોભે કાજળ રેખ;
રામકૃષ્ણ પ્રભુ રસિક શિરોમણિ, છબીએ વળીઓ છેક. મારી૦

પદ ૯૪ મું.

મારા ત્રિભુવન તારણ હો, હરજી હૈયા ઠારણ હો;
સઘળાં સુખના કારણ હો, ભવની વ્યાધિ નિવારણ હો. ટેક.
ગોપી જનને સુખડાં દેવા, વસો વૃંદાવન વાસ;
વનમાં રહીને વેણુ વજાડી, પ્રેમે તેડી છે પાસ. મારા૦
અખિલ લોકની લાવણ્ય લીધી, અદ્‌ભૂત શોભા અંગ;
કંઠધરી બાંહોડલી બલવંત, ગોપી રમાડ્યાં રંગ. મારા૦
ભલે આવીઓ ભૂતલ વહાલા, ભોગી કેરા ભૂપ;
ભેટી ભવ દુઃખ ભાગીએ, પ્રભુ રામકૃષ્ણ રસ રૂપ. મારા૦

પદ ૯૫ મું–રાગ કલ્યાણ.

લાડકવાયા લાડસ ઘેલા, આવડું લાડ ન કીજે રે;
હું મારે મારગડે જાતાં, ગિરિધર ગાળ ન દીજે રે. લાડ૦
લાડકવાયો તારાં માત પીતાને, બીજું કોઇ નહિં સાંખે રે;
ભરી ભરી મૂઠી અબીલ ગુલાલની, મારે તે મૂખ પર નાંખે રે. લાડ૦
બીવરાવે બીહે બીજી નારી, એક દેશો તો દશ ખાશો રે;
લુવા ચુંટીને હાથમાં આલું, રોતા રોતા ઘેર જાશો રે. લાડ૦
મને વસંત રમાડો મારા વહાલા, મારી સૈયરનું લહેણું રે;
રામકૃષ્ણ પ્રભુની સંગે રમતાં, ટળે તે ભવનું મહેણું રે. લાડ૦

પદ ૯૬ મું–રાગ મારૂ.

ડોળ રહ્યો ઓપી, દામોદર ડોળ રહ્યો ઓપી;
સંગે સોહીએ બ્રખુભાનનંદની, ચોદસ સૌ ગોપી. દામોદર૦
રત્ન જડિત રંગિત કનૈયાની, કોટે મૂક્તાની દોરી;
પહેલી વારે રાધિકા ઝુલે, ગુણવંતી ગોરી. દામોદર૦
નીલાંબર પીતાંબર સોહીએ, ચંચલ પવન ચકોરી;
રામકૃષ્ણ પ્રભુની સંગે રમતાં, રહીએ બેઉ કરજોડી. દામોદર૦

પદ ૯૭ મું–રાગ થાળ.

આવોને અલબેલા કહાન, તમશું માન્યું મહારૂં મન;
સુખડી છે શાકરે ભરી, માવડીએ મુજ સારુ કરી.

ખાજાં જલેબી ઘેબર બહૂ, સૈયરથી છાનાં લાવી સહૂ;
મગદ ને મોતૈયા ઘણા, નથી પડોશણ દૃષ્ટે પણા.
ભાત દાળ ને વડી કઢી, પાપડ કચોળી ઘીમાં તળી;
મેથી કહોળું ચોળા શેંગ, વાલોળો વઘારિ મેલી હેગ.
આરોગી જાણો છો નાથ, સ્વાદતણી નથી કહેતા વાત;
શું ખાટું શું મોળું હરિ, શેમાં જોઇએ મીઠું ને મરી.
જમનાજલની ઝારી ભરી, આચમન લઇને ઉઠયા હરિ;
પિયુડે આપ્યાં પાકાં પાન, તે તમ સારુ લાવી કહાન.
કાથો ચુનો તેની સંગ, આરોગો મુખ આપે રંગ;
લવંગ સોપારી મુખમાં ધરી, આછી આડ કુમકુમની કરી.
નણદી નિંદા કરતી ઘણી, તેણે તમારી મોરલી સુણી;
જે ગાય ને જે તે ગમે, રામકૃષ્ણ પ્રભુ ચરણે નમે.

પદ ૯૮ મું–થાળ.

છાનોમાનો ઘેર આવજે માવલા જો;
મને મારી બાઇજીની બીક જો, છાનોમાનો ઘેર આવજે માવલા જો.–ટેક.
એકાંતે આવો પ્રભુ એકલા જો, વાયદો કરું છું ઠીકા ઠીક જો; છાનો૦
ઓરૂં ઓરૂં અલબેલાજી આવજો જો, ઝાંપલીયામાં જમણે હાથે ઘરજો; છાનો૦
ભાભીજીના સમ વહેલા આવજો જો, વૈષ્ણવ થયો છે મારો વરજો; છાનો૦
લાડવા લાવું તે બાફ્યા લોટનો જો, માંગી લાવું કાકીજીનાં કેરજો; છાનો૦
ઓરૂં બેશીને ખાજે એકલો જો, મારી જેઠાણીની આંખમાં ઘણું ઝેરજો; છાનો૦
દૂધ દોવરાવું પેલી જોતનાંજો, માંગી લાવું ચલાણામાં ભેંસજો; છાનો૦
સામા બેસીને ખાજો એકલાજો, હુંતો તારા મુખડા સામું જોઇશ જો; છાનો૦
ઝાલર તળ્યા છે ઝાઝા તેલમાંજો, ઉપર આલું મરીઆળાશા મગજો; છાનો૦
ફરસા લાગે તો ફાકો ફાકજો જો, મારા ખેતરમાં પાકયા છે ઢગજો; છાનો૦
પથારી કરાવું ઝાઝા પરાલની જો, સારી આપું ચલાખાની સોડ જો; છાનો૦
રામકૃષ્ણ પ્રભુ પોઢીઆ જો, હું તો તારા ચરણની દાસ જો; છાનો૦

પદ ૯૯ મું–થાળ.

આવો આવો સ્યામળીઆજી સુંદર છો, તમે ભાવના ભૂખ્યા ભૂધર છો;
અનોપમ આજનો દહાડો છે, જોતામાં એકજ સારો છે.

વશીકરણ વ્રજની નારી છે, તેણે મુખડી સરવે સમારી છે;
પેંડા રે પતાસાં ને પૂરી છે, સેવૈયામાં શાકર ચુરી છે.
માંહે દરાખ ચારોલીના મેવા છે, મોહનજી મુખ ભરો તેવા છે;
જમનાજલ ભરી ઝારી છે, તેના સન્મુખ પાન સોપારી છે.
અહિઆં આ અવસર તો રૂડો છે, રાધાજીને રંગભેર ચૂડો છે;
મહેતા રામકૃષ્ણ રંગે રાતા છે, એતો ગરીબપણે ગુણ ગાતા છે.

પદ ૧૦૦ મું-થાળ.

લાવે લાવે લટકતી વ્રજની નાર કે, મેવા અતિ મીઠડા હો લાલ;
વાલા મારા સંસારમાં એક સાર કે, જેણે હરિ દીઠડા હો લાલ.
વાલા મારા ભક્ત તણે ઘેર જાઓ કે, શીળ સ્વભાવના હો લાલ;
વાલા મારા તુલશી પત્ર ધરાવું કે, ભૂખ્યા હરિ ભાવના હો લાલ.
વાલા મારા રાંક તણી મનુહાર કે, માની લીજીએ હો લાલ;
મહેતા રામકૃષ્ણ રંક સહાય કે, રતિ એક દીજીએ હો લાલ.

બ્રહ્માનંદ.

ડુંગરપૂર પ્રગણાના ખાણગામનો બારોટ. મૂળ નામ લાડુ બારોટ-સ્વામીનારાયણનો સાધુ થયા પછી બ્રહ્માનંદ નામ ધર્યું હતું. સંવત્ ૧૮૫૦ થી કવિતા કરતો હતો, ને સંવત્ ૧૮૮૮ માં વઢવાણ પાસે મૂળીમાં દેહ છોડયો હતો.

કૃષ્ણ કીર્ત્તનનાં પદો.

પદ ૧ લું.-રાગ ગરબી.

કાનુડો રે, કાનુડો રે; જમનાજીને આરે, પાણીડાં વારે રે. એની કાનુડો
કા૦ કા૦ ઓચિંતો આવે, આવીને બોલાવે રે. એની કા૦

કા૦ કા૦ કોડે જલની હેલું, બોલે ઘેલું ઘેલું રે. એની કાનુડો૦
કા૦ કા૦ વૃંદાવનની વાટે, બાઝે મહીને માટે રે. એની કાનુડો૦
કા૦ કા૦ ડોલરીઓ થઇ ડોલે, જેમ તેમ બોલે રે. એની કાનુડો૦
કા૦ કા૦ બ્રહ્માનંદ કહેલી, કીધી મુને ઘેલી રે. એની કાનુડો૦

પદ ૨ જું.

છોગાળોરે, છોગાળોરે; છોગાં મેલે માથે, મોરલી લીધી હાથે રે. છેલ છો૦
છો૦ છો૦ ગોપીજનને સંગે, આનંદ અંગે રે. છેલ છો૦
છો૦ છો૦ ખાંતે ખાંતે ખેલે, રંગડો રેલે રે. છેલ છો૦
છો૦ છો૦ રંગ ભીનો ને રૂપાળો, અતિ મર્માળો રે. છેલ છો૦
છો૦ છો૦ કસુંબલીએ ફેંટે, રાતે રેંટે રે. છેલ છો૦
છો૦ છો૦ બ્રહ્માનંદનો પ્યારો, કામર કટારો રે. છેલ છો૦

પદ ૩ જું.

વાલાજી રે, વાલાજી રે; મારે મંદિર આવો, હસી બોલાવો રે. મારા વાલાજી૦
વા૦ વા૦ રૂપ તમારું જોઇને, રહીછું મોહીને રે. મારા વાલાજી૦
વા૦ વા૦ લઇને સર્વસ્વ મારું, તમપર વારું રે. મારા વાલાજી૦
વા૦ વા૦ આવો મોરલી વાતા, મધૂરે રાગે ગાતા રે. મારા વાલાજી૦
વા૦ વા૦ બ્રહ્માનંદના બેલી, આવો છોગાં મેલી રે. મારા વાલાજી૦

પદ ૪ થું.

રંગીલોરે, રંગીલોરે; રંગડાનો છે રેલો, અતિ અલબેલો રે. રંગ રંગીલો૦
રં૦ રં૦ નેહ જણાવે નેણે, વાલમ વેણે રે. રંગ રંગીલો૦
રં૦ રં૦ અલવ કરતો આવે, ચિત્ત લલચાવે રે. રંગ રંગીલો૦
રં૦ રં૦ બોલે સુંદર વાણી, હું લોભાણી રે. રંગ રંગીલો૦
રં૦ રં૦ ધૂતી સુણાવે વેરી, મોરલી કેરી રે. રંગ રંગીલો૦
રં૦ રંગ બ્રહ્માનંદનો વહાલો, નંદજીનો લાલો રે. રંગ રંગીલો૦

પદ ૫ મું.

કોડીલોરે, કોડીલોરે; કોડે આળ કરતો, આવે મન હરતો રે. કાન કોડીલો૦
કો૦ કો૦ કોડે સામું ભાળે, રંગડો ઢાળે રે. કાન કોડીલો૦
કો૦ કો૦ કોડે છાનું કહાવે, મુંને બોલાવે રે. કાન કોડીલો૦
કો૦ કો૦ કોડે ચાલે કાલો, લાગે મુને વહાલો રે. કાન કોડીલો૦

કો૦ કો૦ કોડે રંગનો ભરિયો, મારો ઠાકરિયો રે. કાન કોડીલો૦
કો૦ કો૦ બ્રહ્માનંદનો સ્વામી, અંતર્યામી રે. કાન કોડીલો૦

પદ ૬ ઠું.

લટકાળો રે, લટકાળો રે; લટકે મનડું લેતો, આવે સુખ દેતો રે. લાલ લટકાળો૦
લ૦ લ૦ લટકાં સુંદર લાવે, મનડે ભાવે રે. લાલ લટકાળો૦
લ૦ લ૦ લટકામાં મન લોભે, સુંદર શોભે રે. લાલ લટકાળો૦
લ૦ લ૦ બ્રહ્માનંદ કહે એની, આશા મુંને એની રે. લાલ લટકાળો૦

પદ ૭ મું

મર્માળો રે, મર્માળો રે; મર્મ કરતાં બોલે, આવે મુજ ઓલે રે. માવ મર્માળો૦
મ૦ મ૦ મર્મની વાતો જાણે, આવે સંધ્યા ટાણે રે. માવ મર્માળો૦
મ૦ મ૦ મર્મ કરી કરી હેરે, ઘાટે આવી ઘેરે રે. માવ મર્માળો૦
મ૦ મ૦ શોભે જળમાં રમતો, મનડે છે ગમતો રે. માવ મર્માળો૦
મ૦ મ૦ પહેરી જરકશી જામો, આવે મુજ સામો રે. માવ મર્માળો૦
મ૦ મ૦ બ્રહ્માનંદ કહે રંગી, સાચો મારો સંગી રે. માવ મર્માળો૦

પદ ૮ મું.

શ્યામળિયો રે, શ્યામળિયો રે; વહાલી લાગે વેણુ, નથી રહેવાતું રે. સેણ શ્યામળિયો૦
શ્યા૦ શ્યા૦ આવો આવો ઓરા, માથે ઘાલી તોરા રે. સેણ શ્યામળિયો૦
શ્યા૦ શ્યા૦ તમથી લાગ્યો નેડો, ડોલે મારો દેડો રે. સેણ શ્યામળિયો૦
શ્યા૦ શ્યા૦ તમ વિના કેમ રહીએં, દુઃખ કોને કહીએ રે. સેણ શ્યામળિયો૦
શ્યા૦ શ્યા૦ તમથી સગ પણ કીધું, સર્વસ્વ દીધું રે. સેણ શ્યામળિયો૦
શ્યા૦ શ્યા૦ બ્રહ્માનંદના પ્યારા, રહો માં ન્યારા રે. સેણ શ્યામળિયો૦

પદ ૯ મું

છોગાવાળા હો છેલ, પ્યારા મારા જીવન પ્રાણ છો. ટેક.
મોહન તારી મૂર્ત્તિ, લાગે છે પ્યારી લાલ;
આડી મીટે દેખતાં તમે, ચાલોછો સુંદર ચાલ. છોગાવાળા૦
વેણુ અલૌકિક વાઇને, વળી ગાઇને નૌત્તમ ગીત;
કામણ કીધાં કારમાં, મારું ચોરી લીધું ચિત્ત. છે

બાંહે બાજુબંધ બેરખા, પહેરી ફુલડાં કેરા હાર;
વ્હાલા બ્રહ્માનંદના, ઓરા આવોને નંદકુમાર. છોગાવાળા૦

પદ ૧૦ મું.

લટકાળા હો લાલ, મન મારું લીધું રે, લટકે તારે. ટેક.
મોહન વાઇ મોરલી, તમે કાલિન્દ્રીને તીર;
સાંભળતાં શુદ્ધ વીસરી, હું તો ભરવાં ભૂલી નીર. લટકા૦
પ્રીતમ તમે પહેરો છો પ્રેમથી, વળી શોભીતા શણગાર;
જાદવ સામું જોઇને, સર્વે વશ કીધી વ્રજ નાર. લટકા૦
હસી બોલાવી હેતમાં, મારું કાળજ નાંખ્યું કોર;
બ્રહ્માનંદના વાલમા, તમે જાદૂગારા જોર. લટકા૦

પદ ૧૧ મું.

મોરલીવાળા હો માવ, મીઠી મીઠી વાઓ મોરલી. ટેક૦
મોહન તારી મોરલી, છે કામણગારી કોય;
તીખી નૌતમ તાનમાં, મારું મનડું લીધું પ્રોય. મોરલી૦
માયા લગાડી મુજથી, હવે જીવન રહો માં દૂર;
રસિયા તારા રાગમાં, મારું ચિત્ત થયું ચકચૂર. મોરલી૦
જંપ ન થાયે જીવ મુને, કાંઇ ન સૂઝે કામ;
બ્રહ્માનંદ કહે વિઠ્ઠલા, મુંને શું કર્યું તેં શ્યામ. મોરલી૦

પદ ૧૨ મું.

રંગ ભીના હો કહાન, વહાલપની કરીએ જો વાતડી. ટેક૦
કહાનજી તારે કારણે, મેં તો સેજ બિછાવી સાર;
જીવન ઉભી જોઉં છું, હું તો વાટડી વારમવાર. રંગ૦
મળ્યા વિના રહે છે અતિ, મારું આ અંતર ઉદાસ;
શા માટે નથી આવતા, તમે પ્રીતમ મારી પાસ. રંગ૦
તોડી છે સંસારથી, મેં તો તમથી જોડયું તાન;
બ્રહ્માનંદ કહે દીજીએ, વારી દર્શન કેરું દાન. રંગ૦

પદ ૧૩ મું.—રાગ કાફી.

વાલીડા કુંજ વિહારી, વદન કમલ પર વારી રે. ટેક૦
અજબ અલૌકિક મસ્તક ઉપર, સુંદર પાઘ સમારી રે. વાલી૦
ફુલતણાં છોગલિયાં ફરતાં, પધાર્યા ગિરિવરધારી રે. વાલી૦
અંતર માંહીં વસી છે આવી, મૂર્તિ મનોહર તારી રે. વાલી૦
બ્રહ્માનંદ કહે વ્રજજીવન, મોહન છો નિધિ મારી રે. વાલી૦

પદ ૧૪ મું.

છેલા તારું છોગું ભાળી, મોહી છું વનમાળી રે. ટેક૦
વ્રજવાસી નંદલાલ વિહારી, ચાલ તારી લટકાળી રે. છેલા૦
રસિક પ્રિયા તારી ચટક રંગતે, મોલીડે હદ વાળી રે. છેલા૦
લેરખડા જોઇ લગની લાગી, કોઇની રહું નહીં ખાળી રે. છેલા૦
બ્રહ્માનંદ કહે પરવશ થઇ છું, પગ ભર ડોલું કેડે પાળી રે. છેલા૦

પદ ૧૫ મું.

કહાને મુને કીધી ઘેલી, હાથ ન રહ્યું મન હેલી રે. ટેક૦
શેરડીએ મુને મળીઓ સામો, મોહન છોગલાં મેલી રે. કહાને૦
નીરખતાં મન વશ કરીનાંખ્યું, આંખો ભરમ ભરેલી રે. કહાને૦
ભૂલી ચીર શરીરતણી શુદ્ધ, હૈડાંની ધીરજ હરેલી રે. કહાને૦
બ્રહ્માનંદ કહે એની છબીએ, પ્રોવાણી જોયા પહેલી રે. કહાને૦

પદ ૧૬ મું.

શાને રાખું હવે છાની, મૂર્ત્તિ તમારી મન માની રે. ટેક૦
દુરીજનિયાં પાડોસી દેખાને, છોને બળીને થાતાં વાની રે. શાને૦
નટવર તમથી નેહ કરીને, પાછી ધરું નહીં પગ પાની રે. શાને૦
રસિક સલુણ પિયુ સંગ રમવું, નથી વાતલડી એ નાની રે. શાને૦
બ્રહ્માનંદના નાથ તમારો, મહિમા જાણે છે મોટા જ્ઞાની રે. શાને૦

પદ ૧૭ મું.—રાગ ગરબી.

પાઘડલી તારી પ્યારી રે, નંદલાલ રંગીલા.
છબીદાર સોનેરી સારી રે; નંદલાલ રંગીલા.

લુંબાળી અજબ કલંગી રે, નંદ૦ રુડી પરણી નવ રંગી રે; નંદ૦
મોતીડાંની લહેરો મેલી રે, નંદ૦ શોભા જોઇ થઇ હું ઘેલીરે; નંદ૦
પેચોમાં ફૂલડાં ધરિયાં રે, નંદ૦ તેણે ગોપીનાં મન હરિયાં રે; નંદ૦
બ્રહ્માનંદ કરે તારે લટકે રે, નંદ૦ જોઈ ઘર ખોયું નવ ખટકે રે; નંદ૦

પદ ૧૮ મું.

કાજુ ભાલ તિલક કેસરનું રે, વ્રજરાજ વિહારી.
જોઇ કારજ ભૂલી ઘરનું રે; વ્રજરાજ વિહારી.

ભ્રુકુટી અતિ રંગ ભરી છે રે, વ્રજ૦ તેને જોઈ મારી નજર ઠરી છે રે; વ્રજ૦
કાંઇ આંખલડી કેકોલી રે, વ્રજ૦ જોઇ સર્વસ્વ નાંખ્યું ઘોળી રે; વ્રજ૦
નાસાની શોભા નોખી રે, વ્રજ૦ નિરખે શિવજી જેવા શોખી રે; વ્રજ૦
બ્રહ્માનંદ કહે વદન રૂપાળું રે, વ્રજ૦ જોઇ અંતર થાય અજવાળું રે; વ્રજ૦

પદ ૧૯ મું.

કાને કુંડળીઆં નંગ જડીયાં રે, છેલા શ્યામ સુહાગી.
જોઇ જીવું હું એ વડિયાં રે; છેલા શ્યામ સુહાગી.

તિલ શ્યામ કપોલે તારે રે, છેલા૦ મનડામાં ખુંતેલ મારે રે; છેલા૦
રુડા અધર પરવાળા તોલે રે, છેલા૦ જોઇ વ્રજ ત્રિયા ઘેલી ડોલે રે; છેલા૦
દાંતોની શોભા ભાળી રે, છેલા૦ મુખ લાવણ્યતા મર્માળી રે; છેલા૦
નેણનો મટકો નચાવે લેખામાં રે, છેલા૦ બ્રહ્માનંદ રીઝે રેખામાં રે; છેલા૦

પદ ૨૦ મું.

ભુજ બંધ જડાઉ ભારી રે, રંગ રેલ રસીલા.
બાંધ્યા મન હરવા મોરારી રે; રંગ રેલ રસીલા.

ગળે મોતી માળ અમૂલી રે, રંગ૦ જોઇ વ્રજ વનિતા તન ભૂલી રે; રંગ૦
સુંદર ઉપડતી છે છાતી રે, રંગ૦ તેની શોભા નથી કહેવાતી રે; રંગ૦
પેટ પોયણાનું પાનું રે, રંગ૦ દેખી ગોકુળ થયું દીવાનું રે: રંગ૦
બ્રહ્માનંદ કહે કમર કસી છે રે, રંગ૦ મારા અંતરમાં એ વસી છે રે; રંગ૦

પદ ૨૧ મું.—રાગ ગરબી.

નંદલાલો રે નંદલાલો, છે જો મારા પ્રાણ થકી મુને વહાલો. નંદ૦
એના ચરણ કમલની રેખુ; જોઇ જન્મ સફલ મારો લેખું. નંદ૦

નખ મંડલ અધિક તેજાળું; અંતરમાં કરે છે અજવાળું રે. નંદ૦
પગ ઘુંટી અજબ ગોલ પ્યારી; એનું ધ્યાન ધરે છે ત્રિપુરારી રે. નંદ૦
ગિરિધરની નવલ પિણ્ડી ગોરી; બ્રહ્માનંદની છે જીવન દોરી રે. નંદ૦

પદ ૨૨ મું.

રંગ ભીનો રે રંગ ભીનો, એનો નિત્ય નિત્ય ભાવ નવીનો રે. રંગ૦
જાનુ જુગલ જોઇને સુખીઆં થઇએ; નિત્ય કમલા ચાંપે છે ચતુરાઇએ રે. રંગ૦
દોલ હર્ષ વાધે છે ઉરુ દીઠે; તે તો શોભે ગરુડ કેરી પીઠે રે. રંગ૦
કટિ નવલ પીતાંબર ભાળી; કંદોરો જડિત સુખકારી રે. રંગ૦
નાભી અજને થયાનું ઠેકાણું; બ્રહ્માનંદનું ત્યાં મન લોભાણું રે. રંગ૦

પદ ૨૩ મું.

અલબેલો રે અલબેલો; છોગાંવાળો તે છેલ છબીલો રે. અલ૦
દુન્દ ત્રિવલિ અધિક રૂપાળી; જોઇ મગન રહે છે મહીવાળી રે. અલ૦
પેટ નરમ પોયણ કેરું પાનું; માંહે રહે છે બ્રહ્માંડ જુથ છાનું રે. અલ૦
છબીદાર ઉપડતી પહોળી છાતી; રહે લક્ષ્મી અખંડ રંગ રાતી રે. અલ૦
કંઠ શંખ સરીખો કાજુ શોભે; બ્રહ્માનંદનું મનડું લોભે રે. અલ૦

પદ ૨૪ મું.

ગિરિધારી રે ગિરિધારી; એની મૂર્ત્તિ લાગે છે મને પ્યારી રે. ગિરિ૦
ભુજ દંડ પ્રચંડ શોભે ભારી; કંઠ નાખી ડોલે છે વ્રજ નારી રે. ગિરિ૦
રુડાં કુંડલ જડાઉ કાને રાજે; મુખ જોઇ કમલ શશિ લાજે રે. ગિરિ૦
તિલ તાજુ છે ગોલ કપોલે, સુખ અનંત રહ્યાં છે એને ઓળે રે. ગિરિ૦
નાસા નેણ તિલક છબિ જોઇને, બ્રહ્માનંદ કહે રાખું હું ચિત્ત પ્રોઇને રે. ગિરિ૦

પદ ૨૫ મું.—રાગ પ્રભાતી.

પ્રાત થયું મન મોહન પ્યારા, પ્રીતમ રહ્યા શું પોઢીને;
વારંવાર કરું છું વિનતિ, જગજીવન કર જોડીને. પ્રાત૦
ઘર ઘરથી ગોવાળા આવ્યા, દર્શન કારણ દોડીને;
આંગણીએ ઉભી વ્રજ અબલા, મહી વલોવાં છોડીને. પ્રાત૦
બહુરૂપી દરવાજે બેઠા, શંકર નેજા ખોડીને;
મુખડું જોવા આતુર મનમાં, જોરે રાખ્યા હોડીને.

ભૈરવ રાગ ગુણી જન ગાવે, તાન મનોહર તોડીને;
બ્રહ્માનંદના નાથ વિહારી, ઉઠયા આળસ મોડીને. પ્રાત૦

પદ ૨૬ મું.

રસિયાજી રાયે આગણે બેઠા, કોમળ દાતણ કરવાને;
મખમલની ગાદી બહુ મૂલી, પાટ ઉપર પાથરવાને. રસિ૦
આછું જલ જમુનાનું આણ્યું, કંચન ઝારી ભરવાને;
સોના કેરું પ્યાલું લાવ્યા, સુંદર આગે ધરવાને. રસિ૦
દાસ મળ્યા સૌ દર્શન કારણ, ભવને પાર ઉતરવાને;
દાતણ કરતાં હરિને દીઠા, તે નાવે ભવ તરવાને. રસિ૦
મુખ મંજન કીધું મન મોહન, હરિ જનનાં મન હરવાને;
બ્રહ્માનંદના નાથ પધાર્યા, સ્નાન વિધિ અનુસરવા ને. રસિ૦

પદ ૨૭ મું.

બાજઠ કનકતણે આવી બેઠા, નીર ગરમ હરિ નહાવાને;
શ્વેત વસ્ત્ર પહેર્યું એક સુંદર, ભૂધરજી ભીંજાવાને. બાજઠ૦
અત્તર તેલ ફૂલેલ અનોપમ, મર્દન કરવા માવાને;
અંગ ચોળ્યું જળ ઢોળ્યું ઉપર, રસિયાને રીઝાવાને. બાજઠ૦
સ્નાન કરી ઉઠયો સ્યામળિયો, પ્રેમી જન લલચાવાને;
લલિત નવિન તૈયાર કરી લાવ્યા, પીતાંબર પહેરાવાને. બાજઠ૦
રત્ન જડિત શુભ પાટ મનોહર, ગાદી નવલ બીછાવાને;
બ્રહ્માનંદના નાથને આવ્યા, ભોજન કાજ બોલાવાને. બાજઠ૦

પદ ૨૮ મું.

જમો જમો રે મારા જીવન જુગતે, ભોજનીઆં રસ ભરીઆં રે;
પાક શાક તમ સારુ પ્રીતમ, કોડે કોડે કરીઆં રે. જમો૦
તળીઆં ગળીઆં તાજાં તાતાં, કનક થાળમાં ધરીઆં રે;
આરોગો મારા નાથ અલૌકિક, ઘૃત ઝાઝાં ઘેબરીઆં રે. જમો૦
કઢી વડી કારેલાં કાજુ, રાયતણાં દૈથરીઆં રે;
જોઇએ તો ઉપરથી લેજો, મીઠું જીરું મરીઆં રે. જમો૦

બ્રહ્માનંદના નાથ સિરાવ્યા, દૂધ ભાત સાકરીઆં રે;
ચળુ કર્યું હરિ તૃપત થઇને, નિરખી લોચન ઠરીઆં રે. જમો૦

પદ ૨૯ મું.–રાગ વેલાવર.

લાલ મનોહર લીજીએ, મુખવાસ મોરારી;
શ્યામ સુહાગી શ્યામળા, જાઉં મુખ પર વારી. લાલ૦
જોઇએ તો લાવું જાયફલ, તજ સુંદર તાજી;
આરોગો મારા નાથજી, રસિયા થઇ રાજી. લાલ૦
લવિંગ સોપારી ને એલચી, કાથો ચુનો મેલાવું;
નાગરવેલીનાં પાનની, કાજુ બીડી બનાવું. લાલ૦
હરિ જન દર્શન કારણે, ઉભા ચૌપાસ;
માવા મુખ તંબોલની, બ્રહ્માનંદને આશ. લાલ૦

પદ ૩૦ મું.

રત્ન સિંહાસન ઉપરે, રસિયાજી બીરાજે;
અદ્‌ભુત શોભા જોઇને, કોટિ કંદ્રપ લાજે. રત્ન૦
જામો પહેર્યો જરકસી, સહેરો શિર સારો;
પિળી ઓઢી પામરી, બેઠા નંદ દુલારો. રત્ન૦
કમર કન્દોરો શોભતો, પોંચી બેઉ હાથે;
ઉપરણી ઓપી રહી, મોલીડું છે માથે. રત્ન૦
ફૂલમાળા ગળે પુટડી, ધારી ગિરિધારી;
શોભા જોઇ શણગારની, બ્રહ્માનંદ બલિહારી. રત્ન૦

પદ ૩૧ મું.

અખણ્ડ પીયાજીની આરતી, અતિ હેતે ઉતારું;
મહા મનોહર મૂરતી, અંતરમાં ધારું. અખણ્ડ૦
અગર ધૂપ અતિ શોભતો, દીપક અજવાળું;
મુખડું મોહનલાલનું, નિરખ્યું રૂપાળું. અખણ્ડ૦
ભેરી શંખ મૃદંગ ધ્રુની, વાજાં અતિ વાજે;
બ્રહ્મા ભવ સુર આવિયા, સૌ દર્શન કાજે. અખણ્ડ૦

જય જય વાણી ઉચ્ચરે, ધેરે સ્વરે ગાવે;
બ્રહ્માનંદના નાથની, છબી જોઇ સુખ પાવે. અખણ્ડ૦

પદ ૩૨ મું.

પ્રાણજીવન પધરાવિયા, મંદિરીયાં માંઇ;
પોઢયા સારુ પ્રેમસું, સુખ સેજ બિછાઇ. પ્રાણ૦
પ્રીતમ બેઠા પલંગપર, આવી અલબેલો;
રુડો લાગે રાજવી, છોગાળો છેલો. પ્રાણ૦
મોહને દીધી મુજને, ફુલડાંની માળા;
પગ ચાપું હું પ્રેમથી, થયા શ્યામ સુખાળા. પ્રાણ૦
શીખ દીધી સર્વ સાથને, પોઢયા કુંજ વિલાસ;
બ્રહ્માનંદ હજુર હરિનો, એકાંતિક દાસ. પ્રાણ૦

પદ ૩૩ મું.–રાગ રામગ્રી.

ધન્ય ધન્ય મારી આંખડી, નિરખ્યા વ્રજપતિ વહાલો;
માથે સુંદર મોળિયું, ઓઢયો નવલ દુસાલો. ધન્ય૦
ભાલ તિલક સોહામણું, ભ્રુકુટી રૂપાળી;
લોચન તિખાં લાગણાં, નાસા મર્માળી. ધન્ય૦
કુંડળ જડાઉ કાનમાં, મકરાકૃત ભારી;
તે જોઇને ફૂલી ફરે, સર્વે નર નારી. ધન્ય૦
કાજુ ગોર કપોલમાં, તિલ ત્રાજવું શોભે;
ગોકુલવાસી ગોપનાં, જોઇ જોઇ મન લોભે. ધન્ય૦
અધર લાલ શુભ દાંત છે, દાડમ કલિ જેવા;
બ્રહ્માનંદના નાથને, હસી બોલ્યાના હેવા. ધન્ય૦

પદ ૩૪ મું.

આજ અમારે આનન્દ અંતરે, જગજીવનને જોઇને;
મન મોહનની મૂર્તિ રાખું, નેણામાંહીં પ્રોઇને. આજ૦
ઘોડલાની વાસે રે ગુમરુ, હાથીડા નિહાળું;
અસ્વારી અલબેલાની જોઇ, તન મન ધન વારું. આજ૦
ગિરિધર ગજ અંબાડીએ, ચાલ્યા મથુરાં શેરી;
વિનતાઓ લે છે વારણાં, ફૂલડલાં વેરી. આજ૦

વાજાં બૌત પ્રકારનાં, નિસાન પટાળાં;
ચમર ઢળે શિર શ્યામને, લાગે રૂપાળાં. આજ૦
ચોપદારે ઉંચે સ્વરે, જય જય વાણી ઉચ્ચારી;
બ્રહ્માનંદ છબી જોઇને, જાય છે બલિહારી. આજ૦

પદ ૩૫ મું.

હરિવર બેસી હાથીએ, માણીગર મહાલે;
ચમર ઢળે ને શ્યામળો, છોગાળો ચાલે. હરિ૦
મથુરાં નગરની માનુની, હેતેં અતિ હેરે;
ગોખ ચઢી ગજગામિની, ફૂલડાં વેરે. હરિ૦
ડમરી અબિલ ગુલાલની, ઉડે અતિ ભારી;
તે જોવાને આવિયા, બ્રહ્મા ત્રિપુરારી. હરિ૦
ઢોલ દદામા ગડગડે, ત્રાંબાળૂ વાજે;
કુબુદ્ધિ મંત્રી કંસના, દેખીને દાઝે. હરિ૦
બ્રહ્માનંદના નાથની, ઓપે અસ્વારી;
કોટિક જન પાવન થયા, નીરખી નર નારી. હરિ૦

પદ ૩૬ મું.

શી કહું શોભા આજની, વર્ણનમાં નાવે;
ગિરિધર ગજ અંબાડિયે, મલપંતા આવે. શી કહું૦
પાઘ ઉપર શિર પેચ ને, શોભા અતિ સારી;
અજબ દુશાલો ઓઢિયો, વ્રજરાજ વિહારી. શી કહું૦
હૈડાંની ઉપર હીંચકે, મોતિડાંની માળા;
મથુરાં કેરી શેરીએ, લાગે રૂપાળા. શી કહું૦
કર્યું નિકન્દન કંસનું, નિજ જન સુખ આપ્યું;
દેવકી ને વાસુદેવનું, ભવબંધન કાપ્યું. શી કહું૦
જોગી જતી જેને જપે, સનકાદિક ચાલે;
બ્રહ્માનંદ પાવન કર્યાં, લોચન નંદલાલે. શી કહું૦

પદ ૩૭-મું.-રાગ ગોડી.

શ્યામની છબી રે, સખી શ્યામની છબી;
જોને ફૂલડેથી છાઇ, સખી શ્યામની છબી.

ફૂલડાંના તોરાની ફોરે, ભ્રમર કરે ગુંજાર;
અંગો અંગ હારને શોભે, ફૂલડાંના શૃંગાર. શ્યામ૦

કાનમાં ફૂલડાંનાં કુંડળ, ફૂલડાંના ભુજબંધ;
ફૂલતણા ગજરા ફાવે છે, સુંદર માંહિ સુગંધ. શ્યામ૦

ફૂલતણો શિર મુકુટ જોઇને, મગન ફરે વ્રજ નાર;
ફૂલતણી શોભાપર જાયે, બ્રહ્માનંદ બલિહાર. શ્યામ૦

પદ ૩૮ મું.

ફૂલની માળા રે, શોભે ફૂલની માળા;
એની સુંદર વરને શોભે, ગળે ફૂલની માળા. ટેક૦

નવલ કસુંબી પટકા ઉપર, તોરે હદ વાળી;
ફૂલની પિછોડી ઓઢી, ઉભા વનમાળી. ફૂલ૦

ફૂલડાંની વૈજયંતી માળા, હરિવરને ફાવે;
એ માળાને જોવા સારુ, ઇન્દ્રાદિક આવે. ફૂલ૦

ફૂલ કલંગી માથે લટકે, છબી નૌતમ સારી;
બ્રહ્માનંદ કહે નટવર મૂર્ત્તિ, નેણમાં ધારી. ફૂલ૦

પદ ૩૯ મું.

ફૂલની બાંધી રે, પોંચી ફૂલની બાંધી;
હેલિ નટવરજીને હાથે, પોંચી ફૂલની બાંધી. ટેક૦

ફૂલતણાં છોગલિયાં ફરતાં, મેલ્યાં મર્માળાં;
કાનો ઉપર ફૂલડાં ખોસ્યાં, લાગે રૂપાળાં. ફૂલ૦

ફૂલ દડો ઉછાળે વહાલો, લટકે મન લેવા;
એ લટકાને જોવા આવે, ભવ બ્રહ્માદિક જેવા. ફૂલ૦

ફૂલડાંની ટોપી ગુંથીને, પ્રેમે પહેરાવી;
બ્રહ્માનંદ કહે એ છબી, મેં તો અંતર ઠેરાવી. ફૂલ૦

પદ ૪૦ મું.

મન મારું મોહ્યું રે, હેલી મન મારું મોહ્યું;
એની ફૂલડાંની શોભા જોઇને, મન મારું મોહ્યું. ટેક૦

ફૂલડાંના ગજરા ધાર્યા, સુંદર વર છેલે;
જે ગજરાની ફોરે ભ્રમરા, કેડો ન મેલે. મન૦
ફૂલડાં કેરા તોરા પહેર્યા, વ્રજજીવન વહાલે;
ભૂધરજી ફૂલડાંને ભારે, લટકંતા ચાલે. મન૦
અલબેલાને સર્વે અંગે, ફૂલે ફુલવાડી;
બ્રહ્માનંદ કહે એ છબી જોવા, આવે સૌ દહાડી. મન૦

પદ ૪૧ મું.–રાગ ગરબી.

મારાં નેણાતણા શણગાર રે, મંદિરે પધારો તમે માવજી રે. ટેક૦
હાંરે વહાલા તમારા વિના ગમતું નથી રે, મારા હરિવર હૈડાં કેરા હાર રે. મંદિરે૦
હાંરે વહાલા ચટક રંગીલી પહેરી ચાંખડી રે, ઓરા આવોને પ્રાણ આધાર રે. મંદિરે૦
હાંરે વહાલા પ્યારી ને રંગીલી બાંધી પાઘડી રે, રૂડા ઝળકે સોનેરી માંહીં તાર રે. મંદિરે૦
હાંરે વહાલા બ્રહ્માનંદ કહે હવે તમ વિના રે, મારે ઝેર થયો સંસાર રે. મંદિરે૦

પદ ૪૨ મું.

મારા મનડાંના માનેલ માવ રે, સેજેં પધારો તમે શ્યામળા રે. ટેક૦
હાંરે વહાલા માથે અલૌકિક મોળિયું રે, માંહી ફૂલડાંનો અધિક ભરાવ રે. સેજેં૦
હાંરે વહાલા ઓરા આવોને હવે અમ ભણી રે, પ્રેમે ધરતા ધીરા ધીરા પાય રે. સેજેં૦
હાંરે વહાલા હેતે લટકાં કરો હાથનાં રે, મારા નવલ રંગીલા છેલ નાવ રે. સેજેં૦
હાંરે વહાલા બ્રહ્માનંદના નાથજી રે, મારાં દિલડાં કેરા દરિયાવ રે. સેજેં૦

પદ ૪૩ મું.

મારા છોગાવાળા ઘનસ્યામ રે, કરુણાના સાગર કહાનજી રે. ટેક.
હાંરે વહાલા છોગું તમારું ચિત્તમાં વસ્યું રે, મારે રટણા લાગી છે આઠે જામ રે. કરુણા૦
હાંરે વહાલા તમથી લાગી છે મારે પ્રીતડી રે, કાંઇ નથી બીજા કેરું કામ રે. કરુણા૦
હાંરે વહાલા લટકાં કરોને રળીઆમણાં રે, તે જોઇને થાએ છે આરામ રે. કરુણા૦
હાંરે વહાલા બ્રહ્માનંદના રંગ છેલડા રે, તમે દોહલી વેળાનું મારું દામ રે. કરુણા૦

પદ ૪૪ મું.

બંસીવાળા રૂપાળા બલવીર, વહાલા આવી બીરાજો મારે ઓરડે રે. ટેક૦
હાંરે વહાલા મનમાં વસી તમારી મૂર્ત્તિ રે, છેલા સુંદર શ્યામ શરીર રે. વહાલા૦

હાંરે વહાલા ઘોડલા ખેલાવો આવી ચોકમાં રે, અલબેલા જી વ્રજના અમીર રે. વહાલા૦
હાંરે વહાલા અવગુણ અમારા સહૂ વિસરો રે, તમે ગુણના સાગર ગંભીર રે. વહાલા૦
હાંરે વહાલા બ્રહ્માનંદ કહે નિરખ્યા વિના રે, નથી રહેતી હૈડામાં મુને ધીર રે. વહાલા૦

જ્ઞાનલોચન.

પદ ૧ લું.—રાગ ગોડી.

પ્રગટ પ્રમાણ હરિને, ભજ મન પ્રગટ પ્રમાણ હરિને;
કામ ક્રોધ મદ લોભ તજીને, દૃઢ ઉર ટેક ધરીને. ભજ૦
ગર્ભવાસનું સંકટ પ્રાણી, જાઇશ માં વિસરીને;
કુબુદ્ધિ કુડ કપટ પરહરજે, ભરજે પાય ડરીને. ભજ૦
માલ મુલક સર્વે મેલીને, જાવું જરૂર મરીને;
જાઇશ માં જમડાની આગે, ઝાઝો ભાર ભરીને. ભજ૦
ભવ દુઃખ ટળે મટે સર્વ ભ્રમણા, સંતનો સંગ કરીને;
બ્રહ્માનંદ કહે આવો અવસર, નહીં પામીશ ફરીને. ભજ૦

પદ ૨ જું.

નારાયણ સુખકારી, ભજી લે નારાયણ સુખકારી;
સાધુ જનની માન શિખામણ, વિષય વિકાર વિસારી. ભજી લે૦
માત પિતા સુત બાંધવ મેડી, નહિ તારાં સુત નારી;
જમને દ્વાર એકીલા જાવું, કરજે કરમ વિચારી. ભજી લે૦
રાજા રંક ગુણિજન પંડિત. ખેડૂત ને વેપારી;
સગાં કુટુંબી સહિત સૌને, લઇ જાએ જમ મારી. ભજી લે૦
ભરત ખંડમાં દેહ મનુષ્યનો, મળે નહીં વારંવારી;
બ્રહ્માનંદ કહે થાને સુખિયો, સત્ય વચન ઉર ધારી. ભજી લે૦

પદ ૩ જું.

અલખ પુરુષ અવિનાશી, ભજી લે અલખ પુરુષ અવિનાશી;
કરમ કટે તારાં અનંત જનમનાં, ફંદ મટે ચોર્યાશી. ભજી લે૦

સગું કુટુંબી સુત ને નારી, માતા મામો ને માશી;
અંતે ભેળું કોય ન આવે, અંતર દેખ તપાસી. ભજી લે૦
ઘરમાં બેઠો ગાળો બોલે, દેખી તીરથવાસી;
પર ધન હરે કરે નિત્ય કુબુદ્ધિ, પર નારીની હાંસી. ભજી લે૦
મારું મારું કરતો મૂરખ, મેલી ધન મરી જાશી;
બ્રહ્માનંદ કહે હરી સમરી લે, રસિક શ્યામ સુખ રાશી. ભજી લે૦

પદ ૪ થું.

પ્રગટ હરિ ભજ પ્રાણી, સમજીને પ્રગટ હરિ ભજ પ્રાણી;
પાપ દ્રોહ પરિત્યાગ કરીને, દયા ધર્મ ઉર આણી. સમ૦
પર ધન પર સ્ત્રી મદ, માટી, નર તણી નિશાણી;
તે પાપે કરી અવસ્ય પિલાઇશ, ઘાલી જમડા ઘાણી. સમ૦
સમજ્યા વિના ન બોલીશ કોઇ દિન, મુખથી મિથ્યા વાણી;
મમતા કેરો માથે મૂરખ, ભાર માં લેજે તાણી. સમ૦
એળે દેહ અમુલખ ખોયો, કિધી ધૂડ કમાણી;
બ્રહ્માનંદ કહે તત્પર થઇ ભજ, જગપતિ સાચા જાણી. સમ૦

ગોવિન્દરામ.

—⟡⟡⟡⟡⟡⟡⟡⟡⟡⟡⟡—

સંવત્ ૧૮૩૭ થી ૭૦ લગણ હૈયાત હતો-ભરુચ જીલ્લે
આમોદનો સહસ્ર ઔદિચ્ય બ્રાહ્મણ.

—☆☆☆☆☆☆☆☆☆—

કલિજુગનો ધર્મ.

રાગ ગરબી.

ભાઇઓ સાંભળો શાણા જન, કલિજુગ આવ્યો જી રે;
જેહ પાંડવને શ્રીકૃષ્ણે, કહિ સંભળાવ્યો રે. કલિજુગ૦

બ્રાહ્મણ ક્ષત્રિ, વૈશ્ય ને શુદ્ર, ચારે વર્ણ કહાવે જી રે;
તે સર્વે નિજ નિજ ધર્મ લોપી, આડે મારગે જાવે રે. કલિજુગ૦

પ્રથમ કલિજુગના બ્રાહ્મણનાં, લક્ષણ કહી સંભળાવું જી રે;
તે કેડે બીજા સર્વેનાં, લક્ષણ ગાઇ બતાવું રે. કલિજુગ૦

ઉત્તમ જાતિ માણસ થઇને, કરશે મદિરા પાન જી રે;
ભૈરવ આદિ દેવને ભજશે, નહિ ભજે ભગવાન રે. કલિજુગ૦

વેદ વિદ્યા અભ્યાસ તજીને, કરશે નીચની સેવા જી રે;
નવ કર્યાનાં કારજ કરશે, લાજ તજી ધન લેવા રે. કલિજુગ૦

ગાયત્રી સંધ્યા પરહરશે, કૃષિ કર્મ તે કરશે જી રે;
બ્રાહ્મણી ખેતર ભાત લેઇ જાશે, તે ખાઇને પેટ ભરશે રે. કલિજુગ૦

માજમ મધ્ર લસણ પલાંડુ, ખાશે ખાંતે ખાંતે જી રે;
ભાંગ અફીણ ઘુંટીને પીશે, કરશે કેફ બહુ ભાતે રે. કલિજુગ૦

કન્યાઓના પૈસા લેશે, દેશ પ્રદેશે દેશે જી રે;
શાસ્ત્ર પુરાણને ભણવાં મેલી, વૈદાં કરી ધન લેશે રે. કલિજુગ૦

સુરા આમિષ મદ્ય મેલાવી, ઓસડ સહુને દેશે જી રે;
જિહ્વાના રસમાં લોભાઇ, અંત્યજનાં અન્ન લેશે રે. કલિજુગ૦
બ્રાહ્મણ જાતિ પાતે થઇને, નીચ ગુરુ અનુસરશે જી રે;
અસત્ય ગુરુનો ઉપદેશ લેઇને, નિયમ ધર્મ પરહરશે રે. કલિજુગ૦
બ્રહ્મજ્ઞાન કથી તપ તીરથ વ્રત, ધ્યાન ભજન તજી દેશે જી રે;
વેદ પુરાણ હરિ અવતાર હરિની, મૂર્તિ મિથ્યા કહેશે રે. કલિજુગ૦
ચોરે ચકલે બેસી દ્વિજ વર, તારી કથાઓ ગાશે જી રે;
કોસ બોખનાં પાણી પીશે, બીજાને પણ પાશે રે. કલિજુગ૦
વટલ્યાની આશંકા મેલી, ચલમો પીશે તાણી જી રે;
પરમેશ્વરનો ડર નહિ રાખે, બોલશે મિથ્યા વાણી રે. કલિજુગ૦
શમ દમ તપ શાંતિ શૌચાદિક, એ બ્રાહ્મણના ધર્મ જી રે;
તેનો ત્યાગ કરીને દ્વિજ વર, કરશે કુડાં કર્મ રે. કલિજુગ૦
એવાં અનંત અયોગ્ય કર્મ છે, કેટલાંક કહી સંભળાવું જી રે;
કલિના દ્વિજનાં લક્ષણ કહેતાં, અંતરમાંહી લજાવું રે. કલિજુગ૦
શૂરાતન ધીરજ ડહાપણ ને, યુદ્ધથકી નવ ભાગે જી રે;
ગૌ બ્રાહ્મણ સાધુ સેવામાં, ક્ષત્રી નિત્ય અનુરાગે રે. કલિજુગ૦
તે સર્વે ત્યાગી ને ક્ષત્રી, કરશે પાપ અનેક જી રે;
તેમ જ દાન પુણ્ય હરિ ભક્તિ, ત્યાગી દેશે છેક રે. કલિજુગ૦
જીવ દયા કરવી ક્ષત્રીને, તે કરશે જીવ હિંસા જી રે;
ચોરી ચાડી ખાતર પાડી, ભેળા કરશે પૈસા રે. કલિજુગ૦
જોડા ઉપર છાંટો પડતાં, ઢોર નર્કમાં જાશે જી રે;
તે દારુને ક્ષત્રી પીશે, બીજાને પણ પાશે રે. કલિજુગ૦
રાજા ને રાજાના ચાકર, લાંચ લોકની ખાશે જી રે;
જૂઠી જૂઠી સાખ્યો પૂરી, અવળા ન્યાય તોળાશે રે. કલિજુગ૦
ચાડિયા તે તો ચતુર કહેવાશે, રુડા જન દંડાશે જી રે;
હરામીથી સહુ હારશે, સાધુ જન પીડાશે રે. કલિજુગ૦
પાપ કર્મમાં ખુશ્યા રહેશે, ધર્મ લેશે નહિ પાળે જી રે;
સત્પુરુષની વાત નહિ માને; ચડશે અવળે ચાળે રે. કલિજુગ૦

વાણિયા આદિ વૈશ્ય કહાવે, તે પણ નિજ ધર્મ લોપી જી રે;
પર નારી રત પાપી ગુરુને, રહેશે તન મન સોંપી રે. કલિજુગ૦
સાચા ધર્મને ખોટા કહેશે, ખોટાને સત્ય ગાશે જી રે;
ઉત્તમ જાતી નાતરું કરશે, નહિ ખપે તેનું ખાશે રે. કલિજુગ૦
કેટલાંક માણસ દિકરીઓને, બાલપણામાં હણશે જી રે;
પરણાવ્યાનું દામ ખરચ્યાની, દાઝે પાપ નહિ ગણશે રે. કલિજુગ૦
વાણિયા તે તો ચોરી કરાવશે, નહિ પાળે ધર્મ લેશ જી રે;
ઉપરથી તો રૂડા રાખશે, વૈષ્ણવ કેરા વેશ રે. કલિજુગ૦
કુડાં રાખશે કાટલાં ઘરમાં, લોકને ઠગવા સારુ જી રે;
ઓછું દેશે આધિક લેશે, કરે કર્મ નઠારું રે. કલિજુગ૦
કન્યા કેરું દામ ન લેવું, તેનું ફળ છે મોટું જી રે;
તે કન્યાના પૈસા લેશે, કરશે કર્મ બહુ ખોટું રે. કલિજુગ૦
કૃષ્ણ નામનું માહાત્મ્ય ગાઇને, છીનાળાં બહુ કરશે જી રે;
પ્રગટ પ્રભુની નિંદા કરશે, અસદ્ ગુરુ અનુસરશે રે. કલિજુગ૦
કેટલાક વણિક કર્મને સત્ય કહી, નાસ્તિક મત અનુસરશે જી રે;
ભવતારણ ભગવાન તજીને, પાપ કર્મ બહુ કરશે રે. કલિજુગ૦
તેમજ શૂદ્ર પણ કલિજુગમાં, કરશે નિંદિત કર્મ જી રે;
દગા ઘાત છળ બળ બહુ કરશે, નહિ પાળે શુભ ધર્મ રે. કલિજુગ૦
ચોરી ને હિંસા બહુ કરશે, કરશે મદિરા પાન જી રે;
ભૂતળ ભરવાડા ભુવા ધુણાવશે, નહિ ભજે ભગવાન રે. કલિજુગ૦
શૂદ્ર જાતિ માણસ કહાવે તે, ગુરુ થઈ જગ ફરશે જી રે;
એક બ્રહ્મની વાતો કરશે, પર નારી સંગ કરશે રે. કલિજુગ૦
અસત્પુરુષ ગુરુ થઇ જગ ફરશે, કાન ફૂંકી ધન લેશે જી રે;
વેદ પુરાણ શાસ્ત્ર હરિ મૂર્તિ, સૌને ખોટાં કહેશે રે. કલિજુગ૦
અસદ્ ગુરુ ને તેના ચેલા સર્વે, અસદ્ માર્ગ અનુસરશે જી રે;
ભગિનિ સુતા પુત્રની નારી, તેનો સંગ નિત્ય કરશે રે. કલિજુગ૦
એવા અનંત પાપે યુક્ત પ્રાણી, કલિજુગમાં બહુ થાશે જી રે;
નારાયણનું ભજન તજીને, અન્ય દેવના ગુણ ગાશે રે. કલિજુગ૦

સાસુની શિખામણ વહુઓ, અંતરમાં નહીં ધારે જી રે;
માતાને વહુ નિત્ય દબાવશે, તોયે પુત્ર નહિ વારે રે. કલિજુગ૦
દિકરા પણ વહુની પક્ષ લેઇને, માત પિતાને લડશે જી રે;
માત પિતા ઓશિયાળાં થઇને, ખૂણે બેઠાં રડશે રે. કલિજુગ૦
વાંકાં વાંકાં વેણ કહેશે, સાસુ ને વહુ આવી જી રે;
દિકરા તો જોઇ રાજી થાશે, મા ઉપર રીશ લાવી રે. કલિજુગ૦
માતાને ઉદર દુઃખ દેતો, ઉંધે શિર રહ્યો ઝૂલી જી રે;
પાળી પોષી મોટો કરશે, તે ગુણ જાશે ભૂલી રે. કલિજુગ૦
સાસુકેરાં વેણ ઉપર, વહુ વેણ બહુ લાવે જી રે;
દિકરા સાંભળી રાજી થાશે, સાસુ નણદી રીશાવે રે. કલિજુગ૦
મર્મ વચન સાસુ તે વહુને, કહેશે તું શું લાવી જી રે;
તારા બાપની છત હું જાણું, સર્વે દેઉં બતાવી રે. કલિજુગ૦
લોકોનું લુંડાપણું કરતો, પેટ પરાણે ભરતો જી રે;
અન્ન વસ્ત્રને અર્થે તારો, બાપ તો વળખાં કરતો રે. કલિજુગ૦
એવાં વાંકાં વેણ વહુને, સાસુ કહેશે બળતાં જી રે;
ત્યારે વહુ સાસુને સુણાવશે, પતિને કહેશે વળતાં રે. કલિજુગ૦
તારે પાલવ હું ક્યાં આવી, નિત્ય નિત્ય મહેણાં ખાવા જી રે;
તારો બાપ નઠારો તુંને, શિદ આવ્યો પરણાવા રે. કલિજુગ૦
ધણીને વહુઓ ધોકે મારશે, પરનર દેખી રાજી જી રે;
નારી પતિને શિખામણ દેશે, તેને કહેશે પાજી રે. કલિજુગ૦
પરણ્યા ધણીનો ત્યાગ કરીને, પરનર સંગ લપટાશે જી રે;
પતિવ્રતાનો ધર્મ નહિ પાળે, એવી નારીઓ થાશે રે. કલિજુગ૦
વહુને સારું લગાડવા કાજે, જેમ કહે તેમ કરશે જી રે;
નારી વશ થઇ કામ સઉ કરશે, નપટ થઇને ફરશે રે. કલિજુગ૦
ધણિયાણીનાં ધોશે વસ્ત્રો, હાથે રાંધશે હાલી જી રે;
બેન બનેવી બારણું ન દેખે, પસલી લેશે સાળી રે. કલિજુગ૦
સસરા સાળાને ત્રેવડશે, ભાઇઓ સાથે વેર જી રે;
બેન ભાણેજાં ઘેર આવશે તો, લાગશે કડવાં ઝેર રે. કલિજુગ૦

બાળકનું ઉપરાણું લેઇને, ભાઇ ભાઇ સંગે લડશે જી રે;
તુચ્છ પદારથ સારુ બાંધવ, એક બીજાને નડશે રે. કલિજુગ૦
જતિ જોગી બ્રહ્મચર્ય ત્યાગી, પંચ વિષે વિખ વિશે જી રે;
ધન નારીનો સંગ્રહ કરશે, હરિ સંગ હેત ન દીસે રે. કલિજુગ૦
જંત્ર મંત્ર ને દોરા ધાગા, ઘેર ઘેર કરતા ફરશે જી રે;
ત્યાગ વૈરાગ્ય ને ધ્યાન ભજન સૌ, ત્યાગ કરી ધન હરશે રે. કલિજુગ૦
સત્પુરુષનો દ્રોહજ કરશે, અસત્ સંગાથે હેત જી રે;
ગાંજો ભાંગ્ય અફીણ ને હોકા, પીતાં થાશે ફજેત રે. કલિજુગ૦
અંધ ગુરુ તેના ચેલાને પણ, ધર્મમાં હેત ન દીસે જી રે;
નીચ ગુરુનું એઠું ખાશે, ચરણ ધોઇને તેના પીશે રે. કલિજુગ૦
એવા અનંત દોષ યુક્ત કલિમાં, ગુરુને શિષ્ય બહુ થાશે જી રે;
વિધિ નિષેધનો ત્યાગ કરીને, એક બ્રહ્મસુખ ગાશે રે. કલિજુગ૦
ગીતામાં અર્જુનને કીધું એ, કૃષ્ણ પ્રભુ શ્રીમૂખ જી રે;
અધર્મ કલિના વિંટયા માણસ, મુજથી થાશે વિમૂખ રે. કલિજુગ૦
ત્યારે હું પૃથ્વીમાં પ્રગટીશ, ધર્મના સ્થાપન સારુ જી રે;
અધર્મ કલિનો નાશ કરીને, તારીશ જીવ હજારૂ રે. કલિજુગ૦
કરુણા કરી તે કૃષ્ણ કલિમાં, પ્રગટ થાશે સુખદાન જી રે;
હરિ હરિકૃષ્ણ નામ કહેવાશે, પુરુષોત્તમ ભગવાન રે. કલિજુગ૦
કામ ક્રોધ મદ લોભના ત્યાગી, સાધુ કરશે અપાર જી રે;
ધર્મ જ્ઞાન વૈરાગ્યસોતી, ભક્તિ કરશે વિસ્તાર રે. કલિજુગ૦
પાંડવને કૃષ્ણે કહી દાખ્યા, એ રીતે કલિધર્મ જી રે;
પાંડવ સુણી હીમાળે ગળિયા, જાણી સઘળો મર્મ રે. કલિજુગ૦
સંવત અઢાર સાડત્રિસે ગાયો, કલિજુગનો મહિમાય જી રે;
તેને ગાય શિખેને સાંભળે, તેનાં અઘ બળી જાય રે. કલિજુગ૦

ઉપદેશ વિષે.

છંદ ચંદ્રાવળા.*

પરનારીશું પ્રિત કરી છે, તેને રડ્યા રામ,
માતાને તો ભારે મારી, સુજ્યું ભુંડું કામ;
સુજ્યું ભુંડું કામ તે કેવું, એના પિત્રિ સ્વર્ગે કંપે એવું,
કહે ગોવિંદરામ એની મત ફરી છે, પરનારીશું પ્રીત કરીછે.—તેને૦

પરનારી તો વેદમાં વારી, તજવો તેનો સંગ,
સર્પથકી વિખ એમાં અદકું, અંધો થાય ભુજંગ;
અંધો થાય ભુજંગ તે નારી, જ્ઞાનીએ તજી તે જોઇ વિચારી,
કહે ગોવિંદરામ ન રીઝે ગિરિધારી, પરનારી તો વેદમાં વારી—તજ૦

સર્પ ખાય તો સુખેથી ખાજો, તેથી રૂડી લ્હાય,
પરનારી પરપૈસા સન્મુખ, ચાલે મહા દુઃખ થાય;
ચાલે મહાદુઃખ થાય તે કેવું, ભવભટકણમાં નાંખે એવું,
કહે ગોવિંદરામ એથી અળગા થાજો. સર્પ૦

પુરૂપ ચાલી જાય પારકે ઘેર, તે ન હોય સાટાસોળ,
ઉઘલી કન્યા ઘર ન પૂછે, માથે ન ઘાલે મોડ;
માથે ન ઘાલે મોડ તે કન્યા,ને એ બે વાતમાં થાયે અન્યા,
કહે ગોવિંદરામ એનું જીવિત થૈ ગયું ઝેર. પુરૂપ૦

શીલવિના શોભે નહિ કેદી, આભૂપણ કહું એક,
સોળે તણી તો શીલ જ શોભા, જે ટાંણે રાખે ટેક;
ટાણે રાખે ટેક તે કેવી, તો પરત્રિયા તે માતા જેવી,
કહે ગોવિંદરામ આ જીવિત તો બે દી. શીલ૦

પાંચ પાપ સર્વ પાપથી ભારી, તે મહા પાપ કેહેવાય,
બ્રહ્મહત્યા ને ચોર સોનાનો, ત્રીજો જારી કેહેવાય;

---

* આ ચંદ્રાવળાંની ચોથી તુકમાં કંઇક અક્ષરો વધારે છે, ને તેથી પેહેલું ચરણ પાછું ચોથા ચરણમાં લેતાં લીટી લાંબી ઘણી વધી જાય છે, માટે પેહેલા ચરણનો કેટલેક સ્થળે એકેકજ શબ્દ મુક્યો છે, માટે વાંચતી વેળાએ પેહેલું ચરણ છે એ લક્ષમાં રાખીને વાંચવું.

બાળકનું ઉપરાણું લેઇને, ભાઇ ભાઇ સંગે લડશે જી રે;
તુચ્છ પદારથ સારુ બાંધવ, એક બીજાને નડશે રે. કલિજુગ૦
જતિ જોગી બ્રહ્મચર્ય ત્યાગી, પંચ વિષે વિખ વિશે જી રે;
ધન નારીનો સંગ્રહ કરશે, હરિ સંગ હેત ન દીસે રે. કલિજુગ૦
જંત્ર મંત્ર ને દોરા ધાગા, ઘેર ઘેર કરતા ફરશે જી રે;
ત્યાગ વૈરાગ્ય ને ધ્યાન ભજન સૌ, ત્યાગ કરી ધન હરશે રે. કલિજુગ૦
સત્પુરુષનો દ્રોહજ કરશે, અસત્ સંગાથે હેત જી રે;
ગાંજો ભાંગ્ય અફીણ ને હોકા, પીતાં થાશે ફજેત રે. કલિજુગ૦
અંધ ગુરુ તેના ચેલાને પણ, ધર્મમાં હેત ન દીસે જી રે;
નીચ ગુરુનું એઠું ખાશે, ચરણ ધોઇને તેના પીશે રે. કલિજુગ૦
એવા અનંત દોષ યુક્ત કલિમાં, ગુરુને શિષ્ય બહુ થાશે જી રે;
વિધિ નિષેધનો ત્યાગ કરીને, એક બ્રહ્મસુખ ગાશે રે. કલિજુગ૦
ગીતામાં અર્જુનને કીધું એ, કૃષ્ણ પ્રભુ શ્રીમૂખ જી રે;
અધર્મ કલિના વિંટયા માણસ, મુજથી થાશે વિમૂખ રે. કલિજુગ૦
ત્યારે હું પૃથ્વીમાં પ્રગટીશ, ધર્મના સ્થાપન સારુ જી રે;
અધર્મ કલિનો નાશ કરીને, તારીશ જીવ હજારૂ રે. કલિજુગ૦
કરુણા કરી તે કૃષ્ણ કલિમાં, પ્રગટ થાશે સુખદાન જી રે;
હરિ હરિકૃષ્ણ નામ કહેવાશે, પુરુષોત્તમ ભગવાન રે. કલિજુગ૦
કામ ક્રોધ મદ લોભના ત્યાગી, સાધુ કરશે અપાર જી રે;
ધર્મ જ્ઞાન વૈરાગ્યસોતી, ભક્તિ કરશે વિસ્તાર રે. કલિજુગ૦
પાંડવને કૃષ્ણે કહી દાખ્યા, એ રીતે કલિધર્મ જી રે;
પાંડવ સુણી હીમાળે ગળિયા, જાણી સઘળો મર્મ રે. કલિજુગ૦
સંવત અઢારસાડત્રિસે ગાયો, કલિજુગનો મહિમાય જી રે;
તેને ગાય શિખેને સાંભળે, તેનાં અઘ બળી જાય રે. કલિજુગ૦

ઉપદેશ વિષે.

છંદ ચંદ્રાવળાં.*

પરનારીશું પ્રિત કરી છે, તેને રૂઠયા રામ,
માતાને તો ભારે મારી, સૂજ્યું ભુંડૂં કામ;
સુજ્યું ભુંડૂં કામ તે કેવું, એના પિત્રિ સ્વર્ગે કંપે એવું,
કહે ગોવિંદરામ એની મત ફરી છે, પરનારીશું પ્રીત કરીછે.—તેને૦

પરનારી તો વેદમાં વારી, તજવો તેનો સંગ,
સર્પથકી વિખ એમાં અદકું, અંધો થાય ભુજંગ;
અંધો થાય ભુજંગ તે નારી, જ્ઞાનીએ તજી તે જોઇ વિચારી,
કહે ગોવિંદરામ ન રીઝે ગિરિધારી, પરનારી તો વેદમાં વારી—તજ૦

સર્પ ખાય તો સુખેથી ખાજો, તેથી રૂડી સ્હાય,
પરનારી પરપૈસા સન્મુખ, ચાલે મહા દુઃખ થાય;
ચાલે મહાદુઃખ થાય તે કેવું, ભવભટકણમાં નાંખે એવું,
કહે ગોવિંદરામ એથી અળગા થાજો. સર્પ૦

પુરૂપ ચાલી જાય પારકે ઘેર, તે ન હોય સાડાસોળ,
ઉઘલી કન્યા ઘર ન પૂછે, માથે ન ઘાલે મોડ;
માથે ન ઘાલે મોડ તે કન્યા, ને એ બે વાતમાં થાયે અન્યા,
કહે ગોવિંદરામ એનું જીવિત થૈ ગયું ઝેર. પુરૂપ૦

શીલવિના શોભે નહિ કેદી, આભૂપણ કહું એક,
સોળે તણી તો શીલ જ શોભા, જે ટાંણે રાખે ટેક;
ટાણે રાખે ટેક તે કેવી, તો પરત્રિયા તે માના જેવી,
કહે ગોવિંદરામ આ જીવિત તો એ દી. શીલ૦

પાંચ પાપ સર્વે પાપથી ભારી, તે મહા પાપ કેહેવાય,
બ્રહ્મહત્યા ને ચોર સોનાનો, ત્રીજો જારી કેહેવાય;

---

* આ ચંદ્રાવળાંની ચોથી તુકમાં કંઇક અક્ષરો વધારે છે, ને તેથી પેહેલું ચરણ પાછું ચોથા ચરણમાં લેતાં લીટી લાંબી ઘણી વધી જાય છે, માટે પેહેલા ચરણનો કેટલેક સ્થળે એકેકજ શબ્દ મુકયો છે, માટે વાંચતી વેળાએ પેહેલું ચરણ છે એ લક્ષમાં રાખીને વાંચવું.

ત્રીજો જારી ને અન્યાએ જે ચાલે, મદ્ય કેફી તેની સોબત ઝાલે,
ગોવિંદરામ કહે સાંભળો નર નારી. પાંચ૦

ગાફલ બંદા ગર્વ ન કરીએ, ગયું રાવણનું રાજ,
સીતા હરીને સર્વે ખોયું, એવું નહિ કેને આજ;
એવું નહિ કેને આજતે ભાઇ, લંકાના પોતને સમુદ્રની ખાઇ,
કહે ગોવિંદરામ 'નગલું જોઇને ભરિયે. ગાફલ૦

જીવ જગતનો એવો ડાયો, કથા સાંભળવા જાય,
ભાંડ ભવાઇ ને ભુંગલાં વાગે, ત્યાં પણ તૈયાર થાય;
ત્યાં પણ તૈયાર થાય તે જોવા, બુઢાપણની લાજ જ ખોવા,
કહે ગોવિંદરામ ગધેડો ગંગામાં નાયો. જીવ૦

ગાડા ઉપર વોરો બેઠો, વાટયે ચાલ્યું જાય,
મારગમાં રોડા આવ્યા, ઉંચા નીચું થાય;
ઉંચા નીચું થાય તે ગાડું, વોરાજી તમે ઝાલજો નાડું,
કહે ગોવિંદરામ જઇ પડયો હેઠો. ગાડા૦

સવળું કેતાં સમઝયો આડું, તેની સમજણમાં બહુ ફેર,
ગાડા ઉપરથી પડતું મેલ્યું, માથું થઇ ગયું ઝેર;
માથું થઇ ગયું ઝેર તે ફુટી, તોય મુરખ મેલે નહી મુંઠી,
કહે ગોવિંદરામ એ વોરાનું નાડું. સવળું૦

પ્રથમ કયું કરે નહિ મનનું, તેજ હરિના દાસ,
માત્ર ઘડીમાં મેડે ચઢે, ને ઘડીમાં વાઢે ઘાસ;
ઘડીમાં વાઢે ઘાસ તે મન, તેને જાણે વિવેકી જન,
કહે ગોવિંદરામ એ લક્ષણ હરિજનનું. પ્રથમ૦

જેદી તેદી સંત સંગ કરશો, તહિયેં પામશો પાર,
સર્વ તીર્થનું ફલ એ છે, વેદ વચન નિરધાર;
વેદવચન નિરધારતે માનો, મહા પ્રતાપ નથી કાંઇ છાનો,
કહે ગોવિંદરામ ભવસાગર તરશો. જેદી૦

કામ ક્રોધ મોહ મદના છકયા, જીવ તણાણા જાય,
અનીતિમાં જઇ આસન વાળે, નીતિમાં ન દીયે પાય;
નીતિમાં ન દીયે પાય તલાજે, માથે નગારાં મોતના ગાજે,
કહે ગોવિંદરામ જીવ બોલે છે બકયા. કામ૦

સાકર મુકી રાખ જ ખાય, જેમ નાનું બાળ,
માવતર જાણે માંદુ પડશે, મૂકાવે તત્કાળ;
મુકાવે તત્કાળ તે મા બાપ, તેમ તેમ બાળક કરે સંતાપ,
કહે ગોવિંદરામ રોતું જાય, સાકર મુકી રાખ જ ખાય.
જીવ જગતમાં બાળક જેવા, વિખ ખાવાને જાય,
હરિજન માત તાત સમહેતુ, અહોનિશ અમૃત પાય;
અહોનિશ અમૃત પાય તે કેવું, ભવ ભટકણને ટાળે એવું,
કહે ગોવિંદરામ એને ભુંડા હેવા, જીવ જગતના બાળક જેવા.
ત્રાહિ ત્રાહિ કરી તોબાં ભરશે, તેનો હરિ ઝાલશે હાથ,
કરી તે કરી પણ ફરી ન કરવી, જ્યાંથી સુણી સંતની વાત;
સુણી સંતની વાત જે જ્યાંથી, કરો ફેલનો ત્યાગ જ ત્યાંથી,
કહે ગોવિંદરામ ત્રાસ સાહેબનો ધરશે,ત્રાહિ ત્રાહિ કરી તોબાં ભરશે.
ગુન્હા સામું ગોવિંદ ન જુવે, જો જન દિન જ થાય,
અજામેલ ગજ ગુણકા જેવા, તે પારાંગત જાય;
તે પારાંગત જાય તે જાય, ચાર વેદ ગીતા એમ ગાય,
કહે ગોવિંદરામ સાંભળજો સૌએ,ગુન્હા સામું ગોવિંદ ન જુવે.
તમે હો ડાહ્યા તો ડહાપણ મુકો, ત્યાં નથી ડહાપણનું કામ,
કાલા ઘેલાના છે પ્રભુ, સમરથ સીતારામ;
સમરથ સિતારામ તે કેવા, અધમ ઓધારણ નામ જ એવા,
કહે ગોવિંદરામ સ્મરણ કાં ચૂકો, તમે હો ડાહ્યા ડાપણ મૂકો. ત્યાં૦
પ્રથમ ભક્તિ પ્રહ્લાદની કહીએ, જેણે રટવા માંડયા રામ,
હિરણ્યકશ્યપ કહે દે પરચો, કાં મૂકી દે નામ;
કાં મુકી દે નામ તે ટાંણે, આવ્યું મોત નિશ્ચે તું જાણે,
કહે ગોવિંદરામ નામ સમઝી લૈયે,પ્રથમ ભક્તિ પ્રલ્હાદની કહિયે.
ત્રાંબિયાની એક તોલડી લૈયે, તે વગાડી વારમવાર,
ગુરુ કરિયે તો કેશે કાલા ઘેલા, એમ વયો જાયે સંસાર;
એમ વયો જાયે સંસાર તે જાશે, પાત્ર એવું કારજ થાશે,
કહે ગોવિંદરામ સમજુ તેને કૈયે,ત્રાંબિયાની એક તોલડી લૈયે.
કામી ક્રોધી લોભી લંપટ, પાતી જીવ પિલાય,
જમના કિંકર જોડા મારી જમપુરીમાં લઇ જાય;

જમપુરીમાં લઈ જાય તે જ્યારે, ખરી ખબર તે પડશે ત્યારે,
કહે ગોવિંદરામ ચિંચોડા સંપટ, કામી ક્રોધી લોભી લંપટ. પાપી૦

સાકર કહીએ મોઢું મિઠું, કહું કે દિયે ન થાય,
નામતણું નાકું ઝાલીને, કૈક તણાણા જાય;
કૈક તણાણા જાય તે જાશે, પણ ખાધે મોઢું મીઠું થાશે,
કહે ગોવિંદરામ નામી વિનાનું નામ દીઠું, સાકર કૈયે મોઢું મીઠું.

ચેતવું હોય તો ચેતજો ટાંણે, માથે ગાજે છે મોત,
આજ કાલમાં ઉડી જાવું, કુટુંબ કબીલા સોત;
કુટુંબ કબિલા સોત તે જાવું, હરિભજ્યા વિના હડહડ થાવું,
કહે ગોવિંદરામ મન ઉગારો નાંણે, ચેતવું હોય તો ચેતજો ટાંણે.

સુલી કીધી છે ચોરને કાજે, તેનો મહાજનને ડર નોયે,
જો મહાજન કરે ચોરની સોબત, ચઢે સુલીયે સોયે;
ચઢે સુલીયે સોયે તે ચડશે, ખોટે સંગે પેજારુ પડશે,
કહે ગોવિંદરામ ન્યાય બાંધ્યો છે મહારાજે, સુલી કીધી છે ચોરને કાજે.

ગુરુ કરીએ તો જ્ઞાની કરીએ, સત અસતને જોઈ,
બલદ લૈયે તો ખેડી લૈયે, ડોબું લૈયે દોઈ;
ડોબું લૈયે દોઇ તે લઇયે, સમજુ નામ તે તેનું કહીએ,
કહે ગોવિંદરામ ભવસાગર તો તરીએ, ગુરુ કરીએ તો જ્ઞાની કરીએ.

હરિ જનની નવ્ય કરીએ બાજી, બાજીમાં બગડી જાય,
જુવો વિચારી જાદવની જેને, કૃષ્ણ થયા નહી સાય;
કૃષ્ણ થયા નહિ સાય સર્વે કુલમાં, નાશ થયા ઘડીપળમાં,
કહે ગોવિંદરામ એમાં નથી રાજી, હરિજનની નવ્ય કરીએ બાજી.

એમાન રાખીને આંકડો વાવે, પ્રબલ પાણી પાય,
બાર મહિના સિંચ્યા કરે, ત્યારે ફળ ફુલ તો થાય;
ફળ ફુલ તો થાય તે કેવાં, દીઠામાં તો કેરી જેવાં,
કહે ગોવિંદરામ સ્વાદ, કાંઇ કેરીનો ના આવે. એમાન૦

જ્ઞાન કથે જેમ બળેલા ચુલા, ચુલેથી ઉતાર્યો પાક,
પાક પરોણા ખાઇ ગયા ને, વાંસે રહી છે રાખ;

વાંસે રહી છે રાખ તે કેવી, ઉલટી આંખ્યું ફોડે એવી,
કહે ગોવિન્દરામ જીવભક્તિ તો ભુલ્યા, જ્ઞાન કથે જેમ બળેલા ચુલા.
એક નામ અનેકનું કારણ, જો ઓળખીને લેવાય,
બહુ નામ લઇ બકતા હાલે, મરગલા સ્વાદે ગાય;
મરગલા સ્વાદે ગાય ગુણ કથી, એક નામની ખબર નથી,
કહે ગોવિન્દરામ હરિ નરક નિવારણ, એક નામ અનેકનું કારણ.
બકબક બોલે તેને બોલવા દઇએ, રતિ ન કરીએ રીશ,
જ્ઞાંન માંય તો ખોટ ન આવે, વધે વશા કહું વીશ;
વધે વશા કહું વીશ તે ન બોલે,અને જે બોલે તે એક જ તોલે,
કહે ગોવિન્દરામ તેને. બાલક કહીએ, બકબક બોલે તેને બોલવા દઇએ
કુબુદ્ધિનું નવ કરીએ કહ્યું, રાચીએ કરી સતસંગ,
સતસંગ કરી વિષય મારીએ, કુબુદ્ધિ કરે કુસંગ;
કુબુદ્ધિ કરે કુસંગ તે જઇને, એને સંગે ન ચાલીયે વહીને,
કહે ગોવિન્દરામ હાથ રાખીએ હૈયું, કુબુદ્ધિનું નવ કરીએ કહ્યું.
ભિત્યે ભુજંગ કાઢીને તલ ઝારે, તેને પૂજી લાગે પાય,
તે ભુજંગને પ્રગટ દેખે, મૂરખ મારવા જાય;
મૂરખ મારવા જાય તે પાપી, ભિત્યે તો પુજે છે થાપી,
કહે ગોવિન્દરામ પ્રગટને મારે, ભિત્યે ભુજંગ કાઢીને તલ ઝારે.
છાણતણો લઇ કરે સેખો, તેને પૂજી લાગે પાય,
સેખા ભાભા રક્ષા કરજો, કુલેર વેંચી ખાય;
કુલેર વેંચી ખાયે તે ખાયે, પ્રગટને ચર્ણે ન જાયે,
કહે ગોવિન્દરામ કલીના કૌતુક દેખો, છાણતણો લઇ કરે સેખો.
હકથી લઇએ ને હકથી દઇએ, હકનું અજમ થાય,
અણ હકનો આનો આવે તો, ઉલટી બરકત જાય;
ઉલટી બરકત જાય તે કમાણી, દુધનું દુધ ને પાણીનું પાણી,
કહે ગોવિન્દરામ બીતા હરિથી રહીયે, હકથી લઇયે ને હકથી દઇયે.
મતવી નાંખતી દુધમાં પાણી, તેની ઘડાવી નથ,
પાણી ભરતાં પડી ગઇ, તે ગઇ ખબડખત;

ગઇ ખબડખત તે ગઇ, પછે તો વિચારી રઇ,
કહે ગોવિન્દરામ પાછલથી પસતાણી, મતવી નાંખતી દુધમાં પાણી.

વાર વરતોલું રયા કરે, એકાદશી કરે અભંગ,
જુ માકડ ને ચાંચડ મારે, નહી બોલીનો ઢંગ;
નહીં બોલીનો ઢંગ તે વાણી, ગળે નહીં દુધ ને પાણી,
કહે ગોવિન્દરામ એતો પોલા પોલું હરે, વાર વરતોલું રયા કરે.

ગાજરે શું કર્યો ગુન્હો, બાવલે શું માર્યો બાપ,
દોપ છે તે દેખતા નથી, જેનું લાગે પાપ;
જેનું લાગે પાપ તે અતિ, તેમાં તો દ્રઢ બાંધી મતિ,
કહે ગોવિન્દરામ એ બાલકનો સુનો, ગાજરે શું કર્યો ગુનો.

દાતણમાં તો દોપ જ ભાળે, પરડા ઉપર પ્રેમ,
એક ઝાડમાંથી બે થયાં છે, તેનું કરવું કેમ;
તેનું કરવું કેમ તે વિચાર, એવા તે નહી ઉતરે પાર,
કહે ગોવિન્દરામ એનું મન ચડયું છે ચાલે, દાતણમાં તો દોપ જ ભાળે.

વિપર કરતા વિશેપ વરકત, તે પાળે આચાર,
રસોઇ કરતાં ડાબો કર તે, રાખે ચોકાની બાર;
રાખે ચોકાની બાર તે સિદ્ધ, ગુદા તો રહી ચોકાને મધ્ય,
કહે ગોવિન્દરામ જુઓ એની હરકત, વિપર કરતાં વિશેપ વરકત.

વાડામાંથી વાછડું છુટયું, તે ધોડીને ધાવવા જાય,
માતા જાણીને મોઢું ઘાલે, પાટુ પુરણ ખાય;
પાટુ પૂરણ ખાય તે ખાય, પછે વછપાલ એને બતાવે માય,
કહે ગોવિન્દરામ એ ફરે વખુટુ, વાડામાંથી વાછડું છુટયું.

કેનોક બાપ હતો એક કાંણો, તેની ફુટલ આંખ્ય,
તેનો પુત્ર થયો દેખતો, તેને કહે ફોડી નાંખ્ય;
તેને કહે ફોડી નાખ્ય તે આંખ્ય, ને તારા બાપનો ચીલો રાખ્ય,
કહે ગોવિન્દરામ હરિનું નામ વખાણો, કેનોક બાપ હતો એક કાણો.

માત પિતા મોસાલનું બોલ્યું, નર હોય અથવા નાર,
કૃષ્ણ પતિની ક્રીપા ન રાખી, ચાર વર્ણ ને બાર;

ચાર વર્ણને બાર તે રહેછે, ને વનનો પશુ એને વેદ જ કહે છે,
ગોવિંદ કૃપાનું મુલ ન ખોલ્યું, તેને માત પીતા મોસાલનું બોલ્યું.
કબુદ્ધિ સબુદ્ધિ રહ્યાં છે આંહી, કબુદ્ધિ કરે કુસંગ,
સબુદ્ધીને સતસંગ તે સૂઝે, બેયના નોખા રંગ;
બેયના નોખા રંગ તે નાણે, જ્ઞાની હોય તે બેયને જાણે,
ગોવિંદરામ જોવા જાઓ છો ક્યાંહી, કબુદ્ધિ સબુદ્ધિ રહ્યાં છે આંહી.
પશુ ટળીને પાત્ર જ થાયે, નિગમ ચારનો સાર,
મહા વાયકનો મર્મ જ મોટો, તે પંડિતે નવ્ય પ્રીછાય;
પંડિતે નવ્ય પ્રીછાય વેદ વાણી, એ શિક્ષા એવી કંઇ વખાણી,
કહે ગોવિંદરામ જે સત્સંગે જાય, તે પશુ ટળીને પાત્ર જ થાય.
આજ કાલમાં ઉડી જાવું, રેવું નથી રઉ,
રાજા પ્રજા કેડા મોરે, ચાલ્યું જાશે સૌ;
ચાલ્યું જાશે સૌ તે જાશે, ને તે ખાટયા જે હરિ ગુણ ગાશે,
ગોવિંદે રચના રચી છે જુઠી આવું, આજકાલમાં ઉડી જાવું.
આ તન તો પાણીનો પરપોટો, તે ક્ષણુંમાં થાશે બેહ;
અંત્યે નામ નારાયણનું રહેશે, નિશ્ચે ટળશે દેહ;
નિશ્ચે ટળશે દેહ તે ટળશે, જેમ ઢેફું ધરતીમાં ગળશે,
કહે ગોવિંદ એનો પાયોછે ખોટો, આ તન પાણીનો પરપટો.
જેમ પારેખની પેઢીએ જાય, દેખાડવાને દામ,
ખરા ખોટાના કરે ભાગલા, તે પારેખનું નામ;
તે પારેખનું નામ તે કહિયે, ત્યાં દેખાડી પૈસા લહિયે,
કહે ગોવિંદ તો ખોટ ન ખાઇયે, જેમ પારેખની પેઢીએ જઇએ.
સંત તણે વેશે બહુ ધુતા, જગમાં ફરે અનંત,
તિલક માલા ટોપી ઘાલી, નામ ધરાવે સંત;
નામ ધરાવે સંત જ થયા, કામ ક્રોધને ફેલી જ રહ્યા,
કહે ગોવિંદરામ દેખંતા હુતા, સંતતણે વેશે બહુ ધૂત..
કાલનિમિ રાવણ ને રાહુ, એ ત્રણ્યે લીધો ભેખ,
કમલાવરશું કપટે રમીઆ, તેમાં ન રહ્યો એક;

તેમાં ન રહ્યો એક તે પાપી, હરિયે મસ્તક નાખ્યાં કાપી,
કહે ગોવિંદરામ દિસંતા હાઉ, કાલનિમિ રાવણને રાહુ.
અસંતને આદર નવ કરીએ, પુરણ લાગે પાપ,
તુલસીદાસે રામકથામાં, કહ્યું છે આપો આપ;
કહ્યું છે આપોઆપ તે કથી, એના દરશને ફળ જ નથી,
કહે ગોવિંદરામ વિખ ખાઇને મરિયે,અસંતને આદર ન કરીએ.
કુવાડો ચંદનને કાપે, એ દુષ્ટની રીત,
હરિ હરિજનની નિંદા માંડે, અભુ જ આંધળા ભિંત;
અભુજ આંધળા ભિંતને આમે, કર્યાં કર્મના ફલ તે પામે,
કહે ગોવિંદ સુગંધી ઉલટી આપે, કુવાડો ચંદનને કાપે.
ભગવું કરીને સ્વાન ભસાવે, કાઢે સંતનો વેશ,
દમડા કારણ ઘેરઘેર ડોલે, રહેણી ન મળે લેશ;
રહેણી ન મળે લેશ તે કહીએ, એવા સંતથી અળગા રહીએ,
ગોવિંદ કહે હરિ સુપને ન આવે, ભગવું કરીને સ્વાન ભસાવે.
ભેખ માંહિ તો ભેલ પડી છે, તે કાલીંગાનું કામ,
બાળમાં રાજા થઇ બેઠા, ત્યાંથી ઉઠયા રામ;
ત્યાંથી ઉઠયા રામ તે કોપી, વાંસે લાજ ધર્મની લોપી,
ગોવિંદ કહે સંત મતિ બગડી છે, ભેખમાંહિ તો ભેલ પડી છે.
દ્વાપર સત્યુગ ઠામે ત્રેતા, એ ત્રણ જુગનાં દૈત્ય,
તે કલિયુગમાં સંત થયા છે, કુટંબ કબીલા સહિત;
કુટંબ કબીલા સહિત થયાછે, ધર્મખંડન કરી દંભમાં રહ્યાછે,
ગોવિંદ કહે મોટા ગયા છે કેતા, દ્વાપર સત્યુગ ઠામે ત્રેતા.
જ્યાં કામ ક્રોધ ને લોભ રહે છે, એ પ્રગટ નર્કના પંથ,
એ માર્ગે તો અંધા ચાલે, પણ કેદી ન ચાલે સંત;
કેદી ન ચાલે સંત તે કેવા, ધ્રુ પ્રલ્હાદ સનકાદિક જેવા,
ગોવિંદરામ એમ ગીતા કહેછે, જ્યાં કામ ક્રોધ ને લોભ રહેછે.
હંસ બગ દીઠામાં સરિખા, તે ચાર કરતાં ઓળખાય,
હંસ કરે મોતીનો ચારો, ને બગ મચ્છને ખાય;

બગ મચ્છને ખાયે તે ખાયે, સંત અસંતનો એવો ન્યાયે,
ગોવિંદ કહે એની કરીએ પરીક્ષા, હંસ બગ દીઠામાં સરિખા.
હંસ પણ શ્વેત ને શ્વેત છે બગ, એ બેમાં નથી કોઇ શ્યામ,
દુધ પાણિનો વેરો કરી આપે, હંસ તે તેનું જ નામ;
હંસ તેનુંજ નામ તે કહિયે, બાકી તો બગલા ઓળખી લઇયે,
ગોવિંદ કહે જુગમાં જ્ઞાની છે ઢગ, હંસ પણ શ્વેતને શ્વેતછે બગ.
ખોટી વાતમાં ખાસડા ખાયે, ને ગલીને બેસે ગાળ,
એ વાતનું બાનું આવ્યું, તેનું ઉત્તર બાળ;
તેનું ઉત્તર બાળ તે કેવું, જે ખરે ચઢીને ચાલે એવું,
ગોવિંદ કહે સરપાવ ન થાયે, ખોટી વાતમાં ખાસડાં ખાયે.
વાયલ ને વધૂથી વેગળા રહીએ, એની લેશ અડે જો લાળ,
છ મહિને જાતાં હડકવા હાલે, ને નિશ્ચે આવે કાળ;
નિશ્ચે આવે કાળ તે મરે, ડાહ્યો હોય તે દૂરથી ડરે,
ગોવિંદ કહે તેને નજીક જઇયે, વાયલ ને વધૂથી વેગળા રહીએ.
તિલક માળા ટિલું તાંણી, ભગવદી ધરિયું નામ,
એવા ભગવદી તો એક દિવસમાં, થાયે બાધું ગામ;
થાયે બાધું ગામ તે સુલભ, ઇંદ્રિયો વશ કરવી તે દુર્લભ,
ગોવિંદ કહે વેશનિ દેશિ તો આણી, તિલક માળા ટિલું તાણી.
કામ ક્રોધ ને લોભની લ્હેરી, એ ત્રણથી તોબાં ત્રાય,
કામ થકી તો કલંક લાગે, લોભે લક્ષણ જાય;
લોભે લક્ષણ જાય તે જાશે, ક્રોધ થકી તો કેર જ થાશે,
કહે ગોવિંદ ત્રણ જીવના વેરી, કામ ક્રોધ ને લોભની લ્હેરી.
બગડયાં બે બાવો ને બાવી, નવરાં લે છે નામ,
કલંક ભર્યાં કાન જ ફુંકી, કઇક બગાડયાં ગામ;
કઇક બગાડયાં ગામ તે કેવાં, અંધ ગુરુ તેનાં ચેલા પણ એવા,
ગોવિંદ કહે ગુરુની ગમતો નાવી, બગડયાં બે બાવો ને બાવી.
ભેખમાંઇ ભડવાપણું પેઠું, ખોઇ ધરમની લાજ,
આગળ તો કાંઇ એવું નોતું, પણ એવું મંડાણું આજ;
એવું મંડાણું આજ શા માટે, કામ ક્રોધ ને લોભ તે માટે,
કહે ગોવિંદરામ બદલામું બેઠું, ભેખમાંઇ ભડવાપણું પેઠું.

ભેખે અમારો મારગ ભાંગી, વાળી લીધું ગામ,
જોર ન ચાલે ને જીવાઈ માંગી, કહો કેમ રટિયે રામ;
કહો કેમ રટિયે રામ તે અમે, એને શિખામણ આપો તમે,
કહે ગોવિંદરામ વેશ્યા રોવા લાગી, ભેખે અમારો મારગ ભાંગી.
કથે જ્ઞાન પણ કાગડા જેવા, એ આચારે ઓળખાય,
ખીર ચાખીને ખુવાર થાવા, કરકા ઉપર જાય;
કરકા ઉપર જાયે ચાલી, ઠીક નહી એની ભક્તિ કાલી,
ગોવિંદ કહે એને ઓળખી લેવા, કથે જ્ઞાન પણ કાગડા જેવા.
એવા સંતથી અળગા રહીએ, જે સતસંગે જાય,
એનું નામ તે જ્ઞાની કહીએ, તેથી કારજ થાય;
તેથી કારજ થાય તે થાયે, નિગમ તેણે કહ્યું વરતે ન્યાયે,
ગોવિંદરામ મહા વાયક લઈને, એવા સંતથી અળગા રહીએ.
બગ અહાર તે બગડી જાશે, તે બગલા મલીને ખાય,
મોતી તણો જો આહાર હાથ જ આવે, તો હંસની ભુખ જ જાય;
હંસની ભુખ જ જાય તે ભાગી, હરિજને ટેલ હંસની માગી,
કહે ગોવિંદ એની શી ગતિ થાશે, બગ આહાર તે બગડી જાશે.
જ્ઞાન વિના નર પશુવત જેવા, તેમાં નથી કાંઇ ફેર,
શાસ્ત્રે કહ્યું જે સતસંગ કરવો, તે લાગે કડવું ઝેર;
લાગે કડવું ઝેર તે લાગે, અને મુરખ પંડિતથી ભાગે,
કહે ગોવિંદરામ ગીતા કહે એવા, જ્ઞાન વિના નર પશુવત જેવા.
પરથમ કહેશે પૈસા મેલો, પછે બતાવે જ્ઞાન,
એવા ગુરુના શિષ્ય થાયે, તેને મોટું જ્યાન;
તેને મોટું જ્યાન જ થાયે, પામર તેને શરણે જાયે,
કહે ગોવિંદરામ પછે કરે ચેલો, પરથમ કહેશે પૈસા મેલો.
મોરચ ગુરુને વાંસે ચેલા, તે નવરા નરકે જાય,
ગુરુ મરીને સ્વાન જ સરજે, શિષ્ય ગીગોડા થાય;
શિષ્ય ગીગોડા થાય તે શા માટે, ઠગી દ્રવ્ય લીધું તે માટે,
કહે ગોવિંદરામ જમપુરીમાં પહેલા, મોરચ ગુરુ ને વાંસે ચેલા.
દ્રવ્યહરા જે ગુરુ હોય ધૂત્તા, તે નવ પામે પાર,
અંધ ગુરુ ને બધિર ચેલા, વળગા એક બીજાની લાર;

એક બીજાની લારે વળગ્યા, તે વેદ વચન સુણી નવ થાયે અળગા,
કહે ગોવિંદરામ એ સરજે કુત્તા, દ્રવ્યહરા જે ગુરુ હોય ધૂત્તા.

તુંબડું પાણીમાં બોળીએ ઊંડું, તે બારે નીસરે બાપ,
ગુણે કામ કરે જે ખોટાં, તે પ્રગટ થાયે પાપ;
પ્રગટ થાયે પાપ તે કેવું, ખરે ચઢીને ચાલ્યા જેવું,
ગોવિંદ કહે એવું કામ છે ભુંડું, તુંબડું પાણીમાં બોળીએ ઉંડું.

ખોટી વાતને ખાસડાં દૈયે, તેનો રામ ન આણે રોષ,
જો હોય સાચી ને જુઠી કહીએ, તેનો લાગે દોષ;
તેનો લાગે દોષ તે લાગે, જમીન અસમાનથી જાયગા ભાગે,
ગોવિંદ કહે સાચી સાંભળી લૈયે, ખોટી વાતને ખાસડાં દૈયે.

સંતોકદાસને તૃષ્ણા ઝાઝી, ટાઢું નહી એનું તંન,
દુવારા બારણે ડોકાં કાઢે, મેલું એનું મંન;
મેલું એનું મંન શા માટે, તો દુવારાબાર જુવે તે માટે,
કહે ગોવિંદ એમાં રામ નથી રાજી, સંતોકદાસને તૃષ્ણા ઝાઝી.

સીતલદાસ પણ બળતી સગડી, બડબડ કાઢે બોલ,
જ્ઞાનગુષ્ટી તે જાણે નહી, જાણીયે ભુંકયો ખોલ;
જાણીયે ભુંકયો ખોલ તે ખોલો, ને રહેણી કરણીનો કોરનો પોલો,
બાવું પેઠું તેનું ઘર ગયું બગડી, સીતલદાસ પણ બલતી સગડી.

પ્રગટ દિપનું કારણ મોટું, તે ટાળે અંધકાર,
બીજા મંદિરમાં દશ દીવાની, પ્રગટાવોણી હાર;
પ્રગટાવોણી હાર તે મેલી, તે અંધારું ન કાઢે ઠેલી,
ગોવિંદ કહે દીવો નામ નહિ ખોટું, પ્રગટ દિપનું કારણ મોટું.

પ્રગટ હોય તેદિ કોય ન જાણે, રમાપતિની રીત,
હરિ કૃપાથી હરિ જન જાણે, જગત આંધળું ભિત;
જગત આંધળું ભિત તે કેવું, નિંદા કરવા માંડે એવું,
ગોવિંદ કહે પછી સૌ વખાણે, પ્રગટ હોય તેદિ કોય ન જાણે.

વિધિ હરનાં તમે વચન વિચારો, મહાત્મ્મ સત
શુક નારદ સનકાદિક... માગે, હર્ષ ... દિયો

હર્ષે હિયે શ્રીરંગ એમ માગે, લવ સતસંગથી ભવ દુઃખ ભાગે,
ગોવિંદ કહે અવસર છે સારો, વિધિ હરના તમે પવન વિચારો.
લવ સતસંગની સમતા નાવે, તપ તીર્થ વ્રત જોગ;
સતસંગ વિના સાધન કરવાં, તે સુમાંતરના ભોગ;
સુમાંતરના ભોગ તે આમે, સર્વ સાધન કરી સતસંગ પામે,
ગાવિંદ કહે ગમે ત્યાં જઇ આવે, લવ સતસંગની સમતા નાવે.
સમજ્યા ત્યાંથી સતસંગ કરીએ, ધરીએ વિમળ વિચાર,
વારંવાર ઉમાપતિ માગે, વેદ ચારનો સાર;
વેદ ચારનો સાર જ કાવે, અન્ય સંગે ભવ પાર ન આવે,
ગોવિંદરામ ભુલ્યા નવ ફરિયે, સમઝયા ત્યાંથી સતસંગ કરીએ.
સંતસંગ સર્વનું આભુપણ, આદ્ય અંત ને મધ્ય,
કુસંગે કરી કંઇ ગયા બગડી, જોગી જતિ ને સિદ્ધ;
જોગી જતિને સિદ્ધ તે કેવા, રાવણ રાહુ ને નીમી જેવા,
ગોવિંદરામ કુસંગમાં દુપણ, સંતસંગ સર્વનું આભુષણ.
નારાયણનું નામ જ મોટું, કઠણ કલીમાં આજ,
માન મુકી સંતસંગ કરશે, તેની રહેશે લાજ;
તેની રહેશે લાજ તે પળમાં, રખે રહેતા કોઇ ભુલમાં,
ગોવિંદ કહે અણું નહીં ખોટું, નારાયણનું નામ જ મોટું.
લવ સંતસંગનો મહિમા મોટો, તે જીવે કળ્યો ન જાય,
સનકાદિક શિવ સરખા માગે, તે જશ ગીતા ગાય;
તે જશ ગીતા ગાય તે ગાય, ને સાચા સંત મળે ઓળખાય,
ગોવિંદરામ મનનો મત ખોટો, લવ સંતસંગનો મહીમા મોટો.
કમલાવર ક્રિપાના સિંધુ, ઇશ ધરે અવતાર,
અધમ ઓધારણ મનોહર મૂર્તિ, પ્રગટ રહે નિરધાર;
પ્રગટ રહે નિરધાર તે હરી, જુગ ચારમે ક્રિપા કરી,
ગોવિંદરામ હરિ દીનના બંધુ, કમલાવર કૃપાના સિંધુ.
વાંસલી વાતા ને ગીત ગાતા, હરિ ગૌધન ચારવા જાય,
તેદી ગાંડો ગોવાલિયો કેતા, હવે કથા કરીને ગાય;

કથા કરીને ગાયે તે લોક, કૃષ્ણ કૃપાથકી ઓળખે કોક,
ગોવિંદરામ સર્વ સુખના દાતા, વાંસલી વાતા ને ગીત ગાતા.
બ્રહ્મા સરખે વછને હરિયાં, ઈંદ્રે કીધો કોપ,
કહે ગોકુલમાં ગોવાળિયે, કર્યો ધર્મનો લોપ;
કર્યો ધર્મનો લોપ તે કૈયે, ગોપ ગોવાલને બોલી દેયે,
ગોવિંદરામ કંઈક કારજ કરિયાં, બ્રહ્મા સરખે વછને હરિયાં.
અનંત રૂપે થયા અવિનાશી, ગૌ બ્રાહ્મણ પ્રતિપાળ,
બ્રહ્મા વછ હરી ગયા જ્યારે, ત્યારે પ્રગટ કર્યા તત્કાળ;
પ્રગટ કર્યા તત્કાળ તે કેવાં, જે જેવાં હતાં તેવાંને તેવાં,
ગોવિંદરામ વાતું વેદમાં ખાસી, અનંત રૂપે થયા અવિનાશી.
ધર ઝાલીને બેસી રહ્યા, બ્રહ્માને આવ્યો ભાર,
ગોવાલ નહી આતો ગોકુલનો પતિ, વેદવચન નિરધાર;
વેદ વચન નિરધાર તે વદે, બ્રહ્માએ એમ જાણ્યું રૂદે,
ગોવિંદરામ પ્રભુની પૂરણ દયા, ધર ઝાલીને બેસી રહ્યા.
ઈંદ્ર કહે એને લાસું લીધું, મારો ઓચ્છવ ટાળ્યો આજ,
સુરપતિ હું છું સાચો, તેં લીધી મારી લાજ;
લીધી મારી લાજ તે કેવી, જે ઓચ્છવ ટાળી નાખ્યો એવી,
ગોવિંદરામ મહી માખણ ખાધું, ઈંદ્ર કહે એને લાસું લીધું.
ઈંદ્રે અતિ અભિમાન આણી, લીધું મેઘનું શેન,
ગોકુલ ને ગોવરધન સામે, કરી નાખ્યું લઈ વેન;
કરી નાંખ્યું લઈ વેન એક પળમાં, ઈંદ્ર જ બોલ્યો એમ જ બળમાં,
ગોવિંદ માનુષ મનમાં જાણી, ઈંદ્રે અતિ અભિમાન આણી.
ઈંદ્ર તણો ત્યાં આંબલો ભાંગ્યો, થાક્યા બારે મેહ,
ગોપ ગોવાલ આનંદ કરે છે, મોટું અચરજ એહ;
મોટું અચરજ એહ જાણી, ઈંદ્રે અંતરમાં દીનતા આણી,
ગોવિંદને પગે જઈ લાગ્યો, ઈંદ્રતણો ત્યાં આંબલો ભાંગ્યો.
હિરણ્યકશ્યપે હાથે કરીને, માંગી લીધું મોત,
પામરે આવી પરચો માગ્યો, ને મુવો પરચો

મુવો પરચા સોત તે પાપી,તોય હરિયે વૈકુંઠ પદવી આપી,
ગોવિંદરામ એમ ઘટે હરિને, હિરણ્યકશ્યપે હાથે કરીને.
કુબુદ્ધિનું હું તો કરતો કહ્યું, ત્યાંથી હરિયે ઝાલ્યો હાથ,
ત્યારે સતસંગે હું તો ચાલીને ગયો, ત્યાંથી સુણી સંતની વાત;
સુણી સંતની વાત તે જૈયે, સંતસંગી થૈ બેઠો તૈયેં,
ગોવિંદરામ જેદિ ફુટયુંતું હૈયું, કુબુદ્ધિનું હું તો કરતો કહ્યું.
નરનારાયણ સુખના સિંધુ, ગૌ બ્રાહ્મણ પ્રતિપાલ,
હરિજનના સદા હિતકારી, કુબુદ્ધિ કંસના કાલ;
કુબુદ્ધિ કંસના કાલ તે હરિ, જેણે નારાયણ મૂર્ત્તિ ધરી,
ગોવિંદરામ હરિ દીનના બંધુ, નરનારાયણ સુખના સિંધુ.
ધન્ય ધન્ય સ્વામી સતસંગ તમારો, કઠણ કલિમાં આજ,
પરિબ્રહ્મ તમે પ્રગટ થઈને, લીધી કામની લાજ;
લીધી કામની લાજ તે કેવી, એની કોય ન માને રાવ જ એવી,
કામે કુસંગમાં કર્યો ઉતારો, ધન્ય ધન્ય સ્વામી સતસંગ તમારો.
કૃષ્ણ કથાના જે જન રસિયા, તે જોગી હરિજન,
ખોટામાં તેનું મન નવ ખુંચે, તેના માત પિતાને ધન્ય;
માત પિતાને ધન્ય શા માટે, હરિના ગુણ ગાય તે માટે,
ગોવિંદ તેના રુદયામાં હરિ વસિયા, કૃષ્ણ કથાના જે જન રસિયા.
સાચા સંતને ઓળખી લેવા, જેમ પારખની પેર,
સંત જુગલ જોયામાં સરખા, ફરે છે ઘેરોઘેર;
ફરે છે ઘેરોઘેર તે ફરે, પણ દામ વામથી દુર જ તરે,
ગોવિંદ તેની કરવી સેવા, સાચા સંતને ઓળખી લેવા.
સંત સરોવર ચાલી જાશે, તે જન સુખિયા થાય,
અળગો રહેશે તેને વાંસે, અહોનીશ લાગી લાય;
અહોનીશ લાગી લાય તે લાગી, મરે ચઉદ લોક માંયે ભાગી,
ગોવિંદરામ હરીના ગુણ ગાશે, સંત સરોવર ચાલી જાશે.
જેને સંત મળ્યા તે સર્વે સુખિયા, અને દુખિઓ સબ સંસાર,
ભવ ભટકણનો રોગ જ લાગ્યો, તેનો ન આવે પાર;

તેનો ન આવે પાર તે કેદી, આ જીવિત તે જાણો એ દી,
ગોવિંદરામ દુઃખી મન મુખિયા, સંત મળ્યા તે સર્વે સુખિયા.
સંત રહ્યા ત્યાં સાચું રહ્યું છે, બીજે રહ્યું છે જૂઠ,
સંત અસંતને જે ન ઓળખે, તે નર હૈયાફૂટ;
તે નર હૈયાફૂટ શે માટે, જે વિવેકની આંખ્ય નહિ તે માટે,
વેદ પુરાણ બે મળીને કહ્યું છે, સંત રહ્યા ત્યાં સાચું રહ્યું છે.
માનસરોવર હંસ જ રહે છે, ને જયાં ખાડો ત્યાં બગ,
હંસ કરે છે મોતીનો ચારો, ત્યાં બગ ન મૂકે પગ;
બગ ન મૂકે પગ વિચારી, એ છે મછતણા કહું અહારી,
ગોવિંદરામ એમ ગીતા કહેછે, માન સરોવર હંસ જ રહેછે.
હરિજનને હરિ હોય અતિ વાલા, લીયે રામનું નામ,
ગુણ ગાયે ગોપીની પેર્યે, તો રીઝે સુંદર શ્યામ;
રીઝે સુંદર શ્યામ મોરારી, એવા દાસ તણી બલહારી,
ગોવિંદરામ આઠે પોર મતવાલા, હરિજનને હરિ હોય અતિ વાલા.

પ્રેમ ભક્તિ.

ઋષિ બ્રાહ્મણ કરતાતા સેવા, મુખથી થઇને મૂન્ય,
જગ્નશાલામાં વેદ જ કેરી, થાતી હતી ધૂન્ય;
થાતી હતી ધૂન્ય તે જ્યાં, ગોવાલિયા જઇ ઉભા ત્યાં,
ગોવિંદરામ ગયાતા અન્ન લેવા, ઋષિ બ્રાહ્મણ કરતાતા સેવા.
હરિયે પુછ્યું અન્ન કાંઇ લાવ્યા, કર ઠાલી છે કેમ,
પાછા આવ્યા તે પાડ જ માનો, હરિ અમે કુશલ ક્ષેમ;
આવ્યા કુશલ ક્ષેમ તે હરિ, અન્ન લેવા નહિ જઇયે ફરી,
ગોવિંદરામ ઉભા રઇને આવ્યા, હરિયે પૂછ્યું અન્ન કાંઇ લાવ્યા.
ઋષિ પત્નીને હરિ છે વહાલા, ત્યાં જઇ જાચો અન્ન,
વિલંબ કરો મા વેહેલા જાઓ, એમ બોલ્યા જગજીવન;
એમ બોલ્યા જગજીવન તે હરિ, આજ ક્ષુધા વ્યાપી છે ખરી,
ગોવિંદરામ નહી આવો ઠાલા, ઋષિ પત્નિને હરિ છે

છપ્પય.

કૃષ્ણ દેવકે કાજ, ગોવાલ અન્ન જાચન આયે;
લેત ચલી રૂપિનાર, રૂપિ તબ મારન ધાયે;
કિયા ન વિશ્વ દેવ, હજુ નહી ભોગ લગાયો;
સબ દેવનકો દેવ, નંદ જસોદાકો જાયો;
ધન્ય ધન્ય બ્રજનારકું, લે ભોજન ચલી રાનમેં;
કહે ગોવિંદરામ ગોવાલકી, ભનક પડી જબ કાનમેં.
સબ દેવનકો દેવ, નંદ જસોદાકો જાયો;
સબ દેવનકો દેવ, બેદ ચારે મિલિ ગાયો;
સબ દેવનકો દેવ, સિદ્ધને સુપ્ને નાવે;
સબ દેવનકો દેવ, બનમેં ધેન ચરાવે;
સો જદુપતિ લગમેં જાવુંગી, યું કહી ચલી રાનમેં;
કહે ગોવિંદરામ ગોવાલકી, ભનક પડી જબ કાનમેં.
પતિ તમે પરિબ્રહ્મ, ભામિની હું છું ભોલી;
કૃષ્ણ દેવકે કાજ, સરવસ નાખું ઘોલી;
તો કયા ભોજનકો ભાર, ગોવાલપેં અન્ન મંગાયો;
સબ દેવનકો દેવ, નંદ જસોદાકો જાયો;
સો જદુપતિ લગમેં જાવુંગી, યું કહી ચલી રાનમેં.
કહે ગોવિંદરામ ગોવાલકી, ભનક પડી જબ કાનમેં.
પતિ તમે પરિબ્રહ્મ, બેદ બિરંચી કરી જાનો;
નીત ગીતાકું ગાઓ, પ્રગટકી બાત ન માનો;
પ્રગટ રહે પરિબ્રહ્મ, મનોહર મુરતિ ધારી;
કીપા વિના જન કોય, ન જાણે નર ઔર નારી;
સો કૃપા બડિ સતસંગમે, સતસંગ સદા જન કીજીયે;
કહે ગોવિંદરામ ચતુરાઇકું, દુર ફેંક કર દીજીયે.
સબ દેવનકો દેવ, પતિ કહા કહું પોકારી;
તબ રૂપિ મારન ધાયે, મૂખસેં બોલી નારી;
તનકે પતિ જો તમે, તન તુમ પાસે રાખો;
પણ જીવકે પતિ જદુનાથ, મુખ બુરુ મત ભાખો;

ઓત સહી ઘરમેં ગરી, તજ્યે તન એક તાનમેં;
કહે ગોવિંદરામ ગોવાલણી, ભનક પડી જબ કાનમેં.

ચંદ્રાવળા.

શબ્દ સુણીને દોડી આઇયો, ભરી ભોજનના થાળ,
હેડામાં હરખ ઘણો જે, જમશે નંદકુમાર;
જમશે નંદકુમાર તે હરિ, ચાલી સર્વે થાલ જ ભરી,
ગોવિંદ દશો દિશથી ધાઇયો, શબ્દ સુણીને દોડી આઇયો.
ઘરમાંથી નીસરિયાં ગોપી, ભરી ભોજનના થાળ,
ગોપ ગોવાળ મંડલી વહાલી, જે જમશે દીનદયાળ;
જમશે દીનદયાળ તે હરિ, ઋષિ પત્ની ઉપર કૃપા કરી,
ગોવિંદ પતિની આજ્ઞા લોપી, ઘરમાંથી નીસર્યાં ગોપી.
અમને અન્ન આપીને જાઓ, ઘેર હશે કંઇક કામ,
ખોભરાશો તો ઋષિ કચવાશે, એમ બોલ્યા સુંદર શ્યામ;
બોલ્યા સુંદર શ્યામ મોરારી, તમે ઘેર જાઓ ઋષિ નારી,
ગોવિંદ એમ બોલ્યા મુખે માવો, અમને અન્ન આપીને જાઓ.
કોટી કામ તમપર વારી, નાખું સુંદર શ્યામ,
પાછાં પગલાં અમે નહી ભરીયે, ઘેર નથી કાંઇ કામ;
ઘેર નથી કાંઇ કામ તે હરિ, તમથી નથી અજાણ્યું જરી,
ગોવિંદરામ બોલ્યા ઋષિ નારી, કોટિ કામ તમપર વારી.
ધન્ય ધન્ય વ્રજની વિનતા, એમ કહે સુંદર શ્યામ,
અમ સારુ અન્ન લઇને આવ્યાં, તજીને ઘરનાં કામ;
તજીને ઘરનાં કામ જ આવ્યાં, ભુધરને મન અતિશેં ભાવ્યાં,
ગોવિંદ હરિને વહાલી વિનતા, ધન્યધન્ય વ્રજની વિનતા.
ધન્ય ધન્ય વ્રજની છે નારી, જેણે જાણ્યા જગદીશ,
પંડિતના પ્રીછ્યામાં મેં નાવ્યા, ત્યારે ચડાવી રીશ;
ત્યારે ચડાવી રીશ તે ખરી, પાછળથી પસતાણા ફરી,
ગોવિંદરામ રીજ્યા ગિરિધારી, ધન્ય ધન્ય વ્રજની છે નારી.
ઋષિ પત્નીના પગની રજને, લૈ ચડાવી શીશ,
બ્રહ્મા ઇંદ્ર કહે ધન ધન એને, જે જાણ્યા જગદીશ;

જે જાણ્યા જગદીશ તે કેવા, સર્વ દેવના દેવ હરિ એવા,
ગોવિંદરામ એમ ઉપનું અજને, રૂષિપત્નીના પગની રજને.
ત્યારે આંખ ઉઘડી દ્વિજની, ઘેર પધારો નાર,
આટલી ઘડી અપરાધ અમારો, તમે રહ્યાં છો બહાર;
તમે રહ્યાં છો બહાર તે નારી, તમ આગળ અમે મુરખ ભારી,
મહિમા સાંભળી ચરણ રજની, તૈયેં આંખ ઉઘડી દ્વિજની.
હરિ કરે છે નારિની સેવા, તમે જુઓ વિચારી આજ,
રૂષિ કહે છે ધન ધન નારી, તમે ઓળખાવ્યા મહારાજ;
ઓળખાવ્યા મહારાજ તે અમને, બ્રહ્મરૂપ અમે જાણ્યાં તમને,
કહે ગોવિંદરામ ગંગા સુત જેવા, હજી કરે છે નારીની સેવા.

ઉમિયા શિવ સંવાદ.

શિવા પ્રત્યે એમ શંકરે ભાખ્યું, ઉમા વર માંગો આજ,
રામ લક્ષ્મણ બે સિતવા સારુ, વન આવ્યા મહારાજ;
વન આવ્યા મહારાજ તે ચાલી, ગ્રહો ચરણ રુદયામાં ઝાલી,
ગોવિંદરામ એની શાસ્ત્રમાં સાખ્યું, શિવા પ્રત્યે શંકરે ભાખ્યું.
સંશેવત થઇ ગયાં સત જેવાં, શિવજી બોલ્યા તે અસત્ય,
પણ કૃપા વિના કળ્યામાં નાવે, એવી હરિની અકળ ગત્ય;
હરિની અકળ ગત્ય તે ખરી, કયાં સિતા એમ બોલ્યા હરિ,
ગોવિંદરામ વચન સાંભલ્યાં એવાં, સંશયવત થઇ ગયાં સતી જેવાં.
સતી કહે બોલ્યા શું ભસ્મના ભોગી, એતો કેષ્તણું સર્વેકામ,
દસરથ તણા એ દિકરા બે છે, એક લક્ષ્મણ એક રામ;
એક લક્ષ્મણ એક રામ તે જાયે, તેને સચ્ચિદાનંદ કેમ કેવાશે,
ગોવિંદ શિવ તો સમર્થ જોગી, સતી કહે બોલ્યા શું ભસ્મ ભોગી.
સતીએ વેષ સિતાનો લીધો, ને વન ગયા તેની વાત,
રામ કહે દક્ષ પ્રજાપતિની પુત્રી, કયાં છે શિવજી તાત;
કયાં છે શિવજી તાત હે માતા, કહો અમને થાયે સુખસાતા,
ગોવિંદ દેહનો પાટલો કીધો, સતીએ વેષ સીતાનો લીધો.

ઉમા વનમાં જઇ આશ્રમે આવ્યાં, હર નમ્યા જોડીને હાથ,
આસન અળગું કાઢીને આપ્યું, કહે ત્યાં બેસો તમે માત;
ત્યાં બેસો માત એમ જ કહ્યું, સતીને અતીશે વિસ્મે થયું,
ગોવિન્દરામ દોષ ઉલટો લાવ્યાં, ઉમા વનમાં જઇ આશ્રમે આવ્યાં.

સતીએ વિમાન સુરનાં દેખી, હૃદયામાં વાધ્યો રોષ,
પિતાયે અમપર પત્રી ન લખી, એવડો અમારો શો દોષ;
એવડો અમારો શો દોષ અતિ, પિતાને પૂજ્યા જોગ અમપતિ,
લાખું ખરચાય ને મુને ન લેખી, સતીએ વિમાન સુરનાં દેખી.

દક્ષ પ્રજાપતિ તણી એ પુત્રી, ને મહામાયા કેવાય,
પિતાએ જગ્નનો પ્રારંભ માંડયો, ને વણ તેડયાં ત્યાં જાય;
વણ તેડયાં જાય તે ગયાં, આદર ન આપ્યો ભસ્મ થયાં,
ગોવિન્દ કહે નોહતી કંકોત્રી, દક્ષ પ્રજાપતિ તણી એ પુત્રી.

ભૃગુનંદિને શ્રાપે કરી, મત એ બગડયા બાપ,
દક્ષ જગ્નનો ભંગ જ કીધો, તેનું લાગ્યું પાપ;
તેનું લાગ્યું પાપ તે અતિ, હરિ પ્રગટે મત એયની ગતિ,
ગોવિન્દરામ એ વાત તે ખરી, ભૃગુનંદિને શ્રાપે કરી.

સતી કહે વરું તો શંભુને વરું, એ છે અખિલ બ્રહ્માંડનો ઇશ,
શિવજીયે ગિરા અસત્ય ઉચ્ચારી, તેણે મુજને ચઢી રીશ;
મુજને ચઢી રીશ તે ખોટી, શિવતણી તો સમજણ મોટી,
કહે બાલા બીજી દેહ ધરું, સતી કહે વરું તો શંભુને વરું.

અલીખાં પઠાણ.*

નંદગામ પાસે વસાણું, લક્ષ્મીજીનું ગામ,
તેમાં રહેતા પઠાણ અલિખાં, ભજતા સુંદર શ્યામ;
ભજતા સુંદર શ્યામ મોરારી, પ્રગટ મૂર્ત્તિ ઉરમાં ધારી,
ગોવિન્દ કહે હરિના ગુણ વખાણું, નંદગામ પાસે વસાણું.

---

* એ મુસલમાન, વલ્લભાચાર્યે કરેલા ચોરાસી વૈષ્ણવમાંનો એક

અલિખાં પઠાણ રાખતા સુરતી, શ્રીવિઠ્ઠલ કરતા વાત,
ચોરાસી વૈષ્ણવ તે પાસે, આવી બેસતા સાક્ષાત;
આવી બેસતા સાક્ષાત તે જ્યારે, પોથી છુટે પઠાણ આવે ત્યારે,
ગોવિંદ કહે વચન ન ભુલે શિરથી, અલીખાં પઠાણ રાખતા સુરતી.
અલિખાં પઠાણ એવા હુતી, જેને વાલા વલ્લભ બાળ,
શ્રીવિઠ્ઠલની પધરામણી હુતિ, ને વિચમાં આવી ખાળ;
વિચમાં આવી ખાળ આડી, ને ગલીમાં ન ચાલે ગાડી,
ગોવિંદરામ લાંબા થઇ સુતા, અલિખાં પઠાણ એવા હુતા.

નરસિંહ મહેતો.

નાગરી નાતમાં નરસિંહ મહેતો, ભજતા સુંદરશ્યામ,
નાગર તેની નિંદા કરતા, મેલો મહેતા નામ;
મેલો મહેતા નામ ને માળા, શું લઇ બેઠા ખોટા ચાળા,
કહે ગોવિંદ જુનેગઢ રહેતો, નાગરી નાતમાં નરસિંહ મહેતો.
તિલક માળા મેલો મહેતા, એ નહિ આપણું કામ,
શંકર શંકર રટો સુખેથી, એ નાગરનું નામ;
એ નાગરનું નામ કેવાયે, છબીલાના ગુણ કેમ ગવાયે,
ગોવિંદ શિખામણ નિત્યે દેતા, તિલક માળા મેલો મહેતા.
કરજોડી મહેતો નિત્ય કહેતા, સુણો નાગરી નાત,
રવિ પૂર્વેથી પશ્ચિમ ઉગે, સમુદ્ર સુકે સાત;
સમુદ્ર સુકે સાત તે સૂકે, પણ મહેતો તો માળા ન મૂકે,
ગોવિંદરામ જુનેગઢ રેતા, કરજોડી મહેતો નિત્ય કહેતા.
મહેતાને મામેરૂં દીધું, હરિયે આપ્યો હાર,
હેત કરીને હુંડી સ્વીકારી, જાણે સૌ સંસાર;
જાણે સૌ સંસાર તે હવે, મહેતો હતા તેદી જમ તમ લવે,
ગોવિંદરામ મિરાંનું વિખ પીધું, મહેતાને મામેરું દીધું.
જે દિ મેતો હરિગુણ ગાતા, કરમાં લઇને તાળ,
હરિના જનને સંગે લઇને, સુખે ભજતા ગોપાળ;

સુખે ભજતા ગોપાળ તે જે દી, નાગર નિન્દા કરતા તેદી,
ગોવિંદરામ કોઈ નજીક ન જાતા, જે દિ મહેતો હરિગુણ ગાતા.

નાગર તણી તો નાત્ય ઠગારી, નહાવા મેલ્યું નીર,
કર બોલે તો શ્રીફલ ફાટે, તે કેમ ખમે શરીર;
કેમ ખમે શરીર તે બાઇ, સમોવણ હોય તો આવું નાઈ,
ગોવિંદરામ ઉનું નાખ્યું વારી, નાગર તણી તો નાત્ય ઠગારી.

સમોવણ દેશે સારંગપાણિ, મહેતા કરો મલાર,
મહેતાયે તો રાગ ચલાવ્યો, વરસ્યો અમોઘ ધાર;
વરસ્યો અમોઘ ધાર તે ટાંણે, એ મહાત્મ તો હરિજન જાણે,
વેવાણ બોલ્યાં એમ જ વાણી, સમોવણ દેશે સારંગપાણિ.

વેવાણ કહે મેં વછોહ કીધો, મહેતો તો મોટી વાત,
મંદિર મારું પાવન કીધું, જોડી ઉભી હાથ;
જોડી ઉભી હાથ જ્યારે, પાડોસણ બોલી ઉઠી તે ત્યારે,
ગોવિંદ છબીલે પરચો દીધો, વેવાણ કહે મેં વછોહ કીધો.

પાડોસણને પતિજ ન આવી, એવી નાત્ય નાગરી ડાંડ,
ત્યારે મહેતે મેહ વરસાવ્યો, તેની લઈ ખા ખાંડ;
તેની લઈ ખા ખાંડ તે ચલી, એતો મહા મહિનાની વુઠી વાદલી,
ગોવિંદરામ ઉલટી વઢવા આવી, પાડોસણને પતિજ ન આવી.

નાગરે મહેતાની કિધીતી નિંદા, મિરાંને આપ્યું ઝેર,
પ્રલ્હાદને જુવો પિતાયે દુભ્યો, એમ જક્ત ભક્તને વેર;
જક્ત ભક્તને વેર તે કેવું, જુવો આદ્યઅંત્ય મધ્ય છે એવું,
ગોવિંદરામ એક હરિને વંદ્યા, નાગરે મહેતાની કીધીતી નિંદા.

મહા મહિનાની વાદલી વુઠી, શું મહેતો કરશે મેહ,
શામલીયે તો સમોવણ દીધું, પણ જગતે ન જાણ્યું તેહ;
જગતે ન જાણ્યું તેહ તે કેવાં, એ પંચી પાડોસણ જેવાં,
ગોવિંદરામ એ હૈયાફૂટી, મહા મહિનાની વાદલી વુઠી.

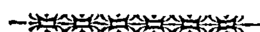
રાવણ ને વિભીષણ.

સતી તો સીતાજી જેવાં, ભૂલ્યાં દેખી ભેખ,
રામ ગયા જ્યારે મૃગ મારવા, આવ્યો જોગી એકાએક;
વાંસે એકાએક તે સતી, રામ વાંસે ગયા લક્ષ્મણ જતી,
આગલે દી ભૂલી ગયાં એવાં, સતી તો સીતાજી જેવાં.
તે ભોલા જોગી છૂટી ભિક્ષા લીયો, રહે અમારી લાજ,
આશ્રમ પૂછી ભલે અતિથિ આવ્યા, ધન્ય ભાગ્ય કહું આજ;
ધન્ય ભાગ્ય કહું આજ એ સતી, આણ આપી ગયા છે લક્ષ્મણ જતી,
ગોવિંદ કહે સતીને વિચાર થયો, ભોલા જોગી છૂટી ભિક્ષા લીયો.
છૂટી ભિક્ષા અરથ ન આવે, સતીને થયો સંતાપ,
ઉંબર ઓળંગી ભિક્ષા આપું તો, પૂરણ બેસે પાપ;
પૂરણ બેસે પાપ સતી, આણ આપી ગયાછ લક્ષ્મણ જતી,
ગોવિંદરામ સીતા વનફલ લાવે, છૂટી ભિક્ષા મારે અર્થ ન આવે.
રાવણ ગયા જ્યારે સીતા હરી, ત્યારે પડ્યું રામને કામ,
રુડી પેરયે જૈને રાજાને પુછ્યું, ખરચાશે અમારાં દામ;
ખરચાશે અમારાં દામને ચાલો, તૈયે સર્વે મળી આપ્યો ઉત્તર ઠાલો,
ગોવિંદરામ પછે સેન્યા જ કરી, રાવણ ગયા જ્યારે સીતા હરી.
રાવણને કહે રામ દુવાઇ, તમે સાંભળો મારી વાત,
રામ આપણા પિતા થાયે, સીતા આપણી માત;
સીતા આપણી માત તે પાપી, ટાંણે આવો પાછા આપી,
ગોવિંદ બોલ્યા વિભીષણ ભાઇ, રાવણને કહે રામદુવાઈ.
શિખામણ નવ લાગી સારી, રાવણે ચડાવી રીશ,
વિભીષણ કહે વિશ ભુજા કપાશે, દશ કપાશે શીશ;
દશ કપાશે શીશ તે ભાઇ, ખોટું નહીં કહું રામ દુવાઇ,
ગોવિંદરામ પાટું લેઇ મારી, શિખામણ નવ લાગી સારી;
રાવણે ચડાવી રીશ.

હુક્કા વિષે.

કલિજુગમાં હોકા વાણિયે ધર્યા, ભરી બજારે જાય,
જગતાં હુભારણા મોઢામાં ઘાલે, તોય જરાય ન લજાય;
તોય જરાય ન લજાય તે જ્યારે, ધર્મ મેલી અધર્મમાં ચાલ્યા ત્યારે,
ગોવિંદ કલ્પતરુના નરિયા વર્યા, કલિજુગમાં હુકા વાણિયે ધર્યા.
રાખ્યા હજુરી સૌને ચાકર, મોટા માણસ ને ભૂપ,
સવારમાં ઉઠતાં સાંભરે, નીરખે એનું રૂપ;
નીરખે એનું રૂપ તે દહાડી, જેમ પખાળે છોકરાની માડી,
ગોવિંદ હોકો સૌનો ઠાકર, રાખ્યા હજુરી સૌને ચાકર.
દેહમાં પાપ તો ડુંગલે ઘાલ્યું, કંઇક બગાડયા ભેખ,
બજર વાવી ને કરમ કરે, જીવ મરે અનેક;
જીવ મરે અનેક તે જાણી, ધુંવાડા સારૂ ઉંધી કમાણી,
આંધળું થાણું એમને એમ ચાલ્યું, દેહમાં પાપ તો ડુંગલે ઘાલ્યું.
નરક તો કર્યું છે વ્યસની કાજે, તેનો ડાહ્યાને ડર નોય,
ડાહ્યો કરે જો વ્યસનીની સોબત, તો પડે નરકમાં સોય;
પડે નરકમાં સોય તે પડે, ડાહ્યો દેખી દૂરથી ડરે,
ગોવિંદ વ્યસન ડાહ્યે ન છાજે, નરક તો કર્યું છે વ્યસની કાજે.

મીરાંબાઈ.

સંવત ૧૪૫૯ માં મારવાડના મેડતાના રાઠોડને ત્યાં જન્મી હતી. ઉદેપુરના કુમ્ભારાણાની સ્ત્રી-એ સંવત્ ૧૫૨૬માં શ્રીદ્વારકામાં વૈકુંઠવાસી થઇ હતી. જાતે રાઠોડ રજપુતાણી હતી.

પ્રેમ-ભકિતનાં પદો.

પદ ૧ લું-રાગ ગરબી.

કહાં ગયો રે પેલો મોરલીવાળો, અમને રાસ રમાડી રે. કહાં૦
રાસ રમાડવાને વનમાં તેડયાં, મોહની મોરલી સુણાવી રે. કહાં૦
માતા જસોદા શાખ પુરાવે, કેશર છાંટયા ધોળી રે. કહાં૦
હવણાં વેણુ સમારી સુતી, પહેરી કસુંબલ ચોળી રે. કહાં૦
મીરાંબાઇ કહે પ્રભુ ગિરિધર નાગર, ચરણકમળ ચિત્ત ચોરી રે. કહાં૦

પદ ૨ જું

અજબ સલુણી પ્યારી મૃગ્યા નેણી, તેં મોહન વશ કીધો રે. ટેક.
ગોકુળમાં સૌ વાત કરે રે વહાલા, કાન કુબજે વશ લીધો રે. અજ૦
મકનો સો કરીને લાલ અંબાડી, અંકુશે વશ કીધો રે. અજ૦
લવિંગ સોપારી ને પાનનાં બીડલાં, રાધાસું રાખ્યો કીનો રે. અજ૦
મીરાં કહે પ્રભુ ગિરિધર નાગર, ચરણકમળ ચિત્ત દીનો રે. અજ૦

પદ ૩ જું

ચાલને સખી મહી વેચવા જૈયે, જ્યાં સુંદીર વર રમતો રે. ટેક૦
પ્રેમતણાં પકવાન લઇ સાથે, જોઇયે રસિકવર જમતો રે. ચાલ૦
મોહનજી તો હવે મોંઘો થયો છે, ગોપીને નથી દમતો રે. ચાલ૦
મીરાં કહે પ્રભુ ગિરિધર નાગર, રણછોડ કુબજાને ગમતો રે. ચાલ૦

પદ ૪ થું.

ચાલને સખી મારો શ્યામ દેખાડું, વૃંદાવનમાં ફરતો રે. ટેક૦
નખશિખ સુધી હીરાને મોતી, નવ નવા શણગાર ધરતો રે. ચાલ૦
પાંપણ પાઘ કલંકી તોરો, શિરપર મુકુટ ધરતો રે. ચાલ૦
ધેનૂ ચરાવે ને બેનૂ બજાવે, મન મારાંને હરતો રે. ચાલ૦
રુપને સંભારું કે ગુણને સંભારું, જીવ રણછોડમાં ભમતો રે. ચાલ૦
મીરાં કહે પ્રભુ ગિરિધર નાગર, શામળિયો કુબજાને વરતો રે. ચાલ૦

પદ ૫ મું.

કઠણ થયા રે માધવ મથુરાં જઇ, કાગળ ન લખ્યો કટકો રે. ટેક૦
અહિયાં થકી હરિ હવડાં પધાર્યા, ઓદ્ધવ સાથે અટક્યો રે. કઠ૦
અંગે સોવરણિયા વાઘા પહેર્યા, શિર પીતાંબર પટકો રે. કઠ૦
ગોકુળમાં એક રાસ રચ્યો છે, કહાન કુબજા સંગ અટક્યો રે. કઠ૦
કાલીશી કુબજા ને અંગે છે કુબડી, એ શું કરી જાણે લટકો રે. કઠ૦
એ છે કાળો ને તે છે કુબડી, રંગે રંગ બન્યો ચટકો રે. કઠ૦
મીરાં કહે પ્રભુ ગિરિધર નાગર, ખોળામાંથી ઘુંઘટ ખટકો રે. કઠ૦

પદ ૬ ઠું.

પુનમ કેરો પૂર્ણ ચંદ્ર છે, રાસ રમે નંદલાલો રે. ટેક૦
નટવર વેશ ધર્યો નંદલાલે, સૌ જોવાને ચાલો રે. પુન૦
ગાનતાન વાજંતર વાજે, નાચે જસોદાનો કાલો રે. પુન૦
સોળ સહસ્ત્રમાં અષ્ટ પટ્ટરાણી, વચ્ચે રહ્યો મારો વહાલો રે. પુન૦
મીરાં કહે પ્રભુ ગિરિધર નાગર, રણછોડ દીસે છોગાલો રે. પુન૦

પદ ૭ મું.

આતુર થઇ છું મુખ જોવાને, ઘેર આવો નંદલાલા રે. ટેક૦
ગૌ તણાં મીશ કરી ગયા છો, ગોકુળ આવો મારા વાલા રે. આતુ૦
માસી રે મારી ને ગુણિકા રે તારી, ટેવ તમારી એશી છોગળા રે. આતુ૦
કંસ મારી માતપિતા ઉગાર્યા; ઘણા કપટી નથી ભોળા રે. આતુ૦
મીરાં કહે પ્રભુ ગિરિધરના ગુણ, ઘણા જ લાગે પ્યારા રે.

પદ ૮ મું.

હું જાઉં રે જમનાં પાણીડાં, એકપંથ દો કાજ સરે;
જળ ભરવું બીજું હરિને મળવું, દુનિયાં ભોળી દાઝે મરે. હું જા૦
અજાણપણામાં કાંઈરિ નવ સૂઝ્યું, જસોદાજી આગળ રાડ કરે;
મોરલી વજાડી વાલો મોહ ઉપજાવે, તલવલ મોરો જીવ ફરફડે. હું જા૦
વૃંદાવનને મારગ જાતાં, જનમ જનમની પ્રીત મળે;
મીરાં કહે પ્રભુ ગિરિધર નાગર, ભવસાગરનો ફેરો ટળે. હું જા૦

પદ ૯ મું.

નહિ જાઉં રે જમુનાં પાણીડાં, મારગમાં નંદલાલ મળે;
નંદજીનો રે વાલો આણ ન માને, કામણગારો જોઈ ચિત્તડું ચળે. નહિ૦
અમે આહિરડાં સઘળાં સુવાળાં, કઠણ કઠણ કાનુડો મળ્યો;
મીરાં કહે પ્રભુ ગિરિધર નાગર, ગોપીને કાનુડો લાગ્યો ગળ્યો. નહિ૦

પદ ૧૦ મું.

હાંરે જાઓ જાઓ રે જીવણ જુઠડા, હાંરે વાત કરતાં અમે દીઠડા. ટેક૦
સૌ દેખતાં વહાલો આળ કરે છે, મારે મન છો મીઠડા રે. જાઓ૦
વૃંદાવનની કુંજ ગલનમેં, કુબજા સંગે દીઠડા રે. જાઓ૦
ચંદન પુષ્પ ને માથે પટકો, વળી માથે ધાલ્યાંતાં પીછડાં રે. જાઓ૦
મીરાં કહે પ્રભુ ગિરિધર નાગર, મારે મન છો મીઠડા રે. જાઓ૦

પદ ૧૧ મું.

હાંરે મારા શ્યામ કાલે મળજો, પેલાં કહ્યાં વચન તે પાળજો રે. મારા૦
જળ જમનાં જળ પાણી જાતાં, મારગ વચ્ચે વેહેલા મળજો રે. મારા૦
બાલપણાની વહાલી દાસી, પ્રીત કરી પરવરજો રે. મારા૦
વાટે આળ ન કરિયે વહાલા, વચન કહું તે શુણજો રે. મારા૦
ઘણોજ સ્નેહ થયાથી ગિરિધર, લોક લજ્જાથી વળજો રે. મારા૦
મીરાં કહે પ્રભુ ગિરિધર નાગર, પ્રીત કરી તે પાળજો રે. મારા૦

પદ ૧૨ મું.

હાંરે ચાલો ડાકોરમાં જઇ વસિયે, હાંરે મને લેહે લગાડી રંગ રસિયે રે. ચાલો૦
હાંરે પ્રભાતના પહોરમાં નોબત વાજે, હાંરે અમે દરશન કરવા જઇયે રે. ચાલો૦

હાંરે અટપટી પાઘ કેશરિયો વાઘો, હાંરે કાને કુંડળ સોહ્યે રે. ચાલો૦
હાંરે પીળાં પીતાંબર જરકશી જામો, હાંરે મોતન માળાથી મોહિયે રે. ચાલો૦
હાંરે ચંદ્ર બદન અણિયાળી આંખો, હાંરે મુખડું સુંદર સોહ્યે રે. ચાલો૦
હાંરે રૂમઝુમ રૂમઝુમ નેપૂર બાજે, હાંરે મન મોહ્યું મારું મોરલીયે રે. ચાલો૦
હાંરે મીરાંબાઇ કહે પ્રભુ ગિરિધર નાગર, હાંરે અંગોઅંગ જઇ મળિયે રે. ચાલો૦

પદ ૧૩ મું.

મુખડાની માયા લાગી રે, મોહન પ્યારા મુખડાની માયા લાગી રે. ટેક.
મુખડું મેં જોયું તારું, આ જગતડું થયું ખારું;
મન મારું રહ્યું ન્યારું રે; મોહન પ્યારા૦
સંસારીનું સુખ એવું, ઝાંઝવાનાં નીર જેવું;
તેને તુચ્છ કરી ફરી રે; મોહન પ્યારા૦
સંસારીનું સુખ કાચૂં, પરણીને રંડાવું પાછું;
તેને ઘેર શિદ જઇયે રે; મોહન પ્યારા૦
પરણું તો પ્રીતમ પ્યારો, અખંડ સૌભાગ્ય મારો;
રાંડવાનો ભે ટાળ્યો રે; મોહન પ્યારા૦
મીરાંબાઇ બલિહારી તારી, આશા એક મને ઉરધારી;
હવે હું તો બડભાગી રે; મોહન પ્યારા૦

પદ ૧૪ મું.

અરજ કરે છે મીરાં રાંકડી, ઊભી ઊભી અરજ કરે છે મીરાં રાંકડી. ટેક૦
માણિગર સ્વામી મારે મંદીરે પધારો, સેવા કરું દિન રાતડી. ઊભી૦
ફૂલના રે તોરા ને ફૂલના રે ગજરા, ફુલના તે હાર ફુલ પાંખડી. ઊભી૦
ફૂલની તે ગાદી ને ફુલના રે તકિયા, ફુલની તે પાથરી પછોડી. ઊભી૦
પય પકવાન મીઠાઇ ને મેવા, સેવૈયા ને સુંદર દહીડી. ઊભી૦
લવીંગ સોપારી ને એલચી તજવાળી, કાથા ચૂનાની પાનબીડી. ઊભી૦
સેજ બિછાવું ને પાસા મંગાવું, રમવા આવો તો જાય રાતડી. ઊભી૦
મીરાંબાઇ કહે પ્રભુ ગિરિધરનાગર, તમને જોતામાં ઠરે આંખડી. ઊભી૦

પદ ૧૫ મું.

આજ મારે સાધુ જનનો સંગ રે રાણા, મારા ભાગ્ય ભળ્યાં રે. અ
સાધુ જનનો સંગ જો કરીએ પિ [illegible] રે તે ચોગણો રંગ રે.

સાકુટ જનનો સંગ ન કરીએ પિયાજી, પાડે ભજનમાં ભંગ રે. મારાં૦
અડસઠ તિરથ સંતોને ચરણે પિયાજી, કોટિ કાશી ને કોટિ ગંગ રે. મારાં૦
નિંદા કરશે તે તો નર્ક કુંડમાં જાશે પિયાજી, થશે આંધળાં અપંગ રે. મારાં૦
મીરાં કહે ગિરિધરના ગુણ ગાયા પિયાજી, સંતોની રજમાં શીર સંગ રે. મારાં૦

પદ ૧૬ મું.

કાગળ કોણ લઇ જાય રે, મથુરામાં વસે મેવાસી, મોરા પ્રાણ પિયાજી૦ ટેક.
એરે કાગળમાં ઝાઝું શું લખીએ, થોડે થોડે હેત જણાય રે. મોરા૦
મિત્ર તમારા મળવાને ઇચ્છે, જસોમતી અન્ન ન ખાય રે. મોરા૦
સેજલડી તો મુને સુની રે લાગે, રડતાં તો રજની ન જાય રે. મોરા૦
મીરાંબાઇ કહે પ્રભુ ગીરિધરના ગુણ, ચરણકમળ મારું ત્યાં જાય રે. મોરા૦

પદ ૧૭ મું.

લેતાં લેતાં શ્રી રામજીનું નામ રે હો, લોકડિયાં તો લાજે મરે છે. ટેક.
હરિ મંદિર જાતાં પાવલીયા રે દુઃખે, ફરી આવે સારું ગામ રે. લોક૦
ઝઘડો થાય ત્યાં દોડીને જાય રે, મૂકીને ઘરનાં કામ રે. લોક૦
ભાંડ ભવૈયા ગુણકા નૃત્ય કરતાં, બેશી રહે ચારે જામ રે. લોક૦
મીરાંબાઇ કહે પ્રભુ ગિરિધર ગુણ ગાઉં, ચરણ કમળ ચિત્ત કામ રે. લોક૦

જૈન કવિ.

ખંભાતનો જતિ, સંવત ૧૭૬૩ માં હૈયાત હતો.

ઉદયરત્ન.

ક્રોધ વિષે.

કડવાં ફલ છે ક્રોધનાં, જ્ઞાની એમ બોલે;
રીસ તણો રસ જાણીએ, હલાહલ તોલે. કડવાં૦

જે શું બાંધે પ્રીતડી જી, તે શું રહે પ્રતિકૂલ;
મેલ ન છંડે મનતણો જી, એ માયાનું મૂલરે. મ૦
તપ કીધો માયા કરી જી, મિત્રશું રાખ્યો રે ભેદ;
મલ્લિજીનેશ્વર જાણજો જી, તો પામ્યા સ્ત્રી વેદ રે. મ૦
ઉદયરત્ન કહે સાંભળો જી, મેહેલો માયાની બુદ્ધ;
મુક્તિપુરી જાવાતણો જી, શ્રી મારગ છે શુદ્ધ રે. મ૦

લોભ વિષે.

તમે લક્ષણ જોજો લોભનાં રે, લોભે જન પામે ખોભના રે;
લોભે ડાહ્યા મન ડોલા કરે રે, લોભે દુરઘટ પંથે સંચરે રે. તમે૦
તજે લોભ તેનાં લેઉ ભામણાં રે, વલી પાયે નમીને કરું ખામણાં રે;
લોભે મર્યાદા ન રહે કેની રે, તમે સંગત મેહેલો તેહની રે. તમે૦
લોભે ઘર મેહેલી રણમાં મરે રે, લોભે ઉંચ તે નીંચુ આચરે રે;
લોભે પાપભણી પગલાં ભરે રે, લોભે અકાર્ય કરતા ન ઓસરે રે. તમે૦
લોભે મનડું ન રહે નિર્મળું રે, લોભે સગપણ નાશે વેગલું રે;
લોભે ન રહે પ્રીતને પાવડું રે, લોભે ધન મેલે બહુ એકઠું રે. તમે૦
લોભે પુત્ર પ્રત્યે પિતા હણે રે, લોભે હત્યા પાતિક નવ ગણે રે;
તેતો દામ તણે લોભે કરી રે, ઉપર મણિધર થાય તે મરી રે. તમે૦
જોતાં લોભનો થોભ દીસે નહીં રે, એવું સૂત્ર સિદ્ધાંતે કહું સહી રે;
લોભે ચક્રી સંભુમ નામે જુવો રે, તેતો સમુદ્ર માહે ડુબીમુવો રે. તમે૦
એમ જાણીને લોભીને છંડજો રે, એક ધર્મશું મમતા મંડજો રે;
કવિ ઉદયરત્ન ભાખે મૂદા રે, વંદુ લોભ તજે તેહને સદા રે. તમે૦

જીવરૂપી વણજારા વિષે.

નરભય નયર સોહામણું, વણઝારા રે;
પામીને કરજે વ્યાપાર, અહો મોરા નાયક રે.
સત્તાવનં સંવતતણાં; વણ૦ પોઠી ભરજે ઉદાર. અહો૦
શુભ પરિણામ વિચિત્રના; વણ૦ કરિયાણા બહુ મૂલ. અહો૦
મોક્ષ નગર જાવા ભણી; વણ૦ કરજે ચિત્ત અનુકૂલ. અહો૦
ક્રોધ દાવાનલ ઓલવે; વણ૦ માન વિષમ ગિરિરાજ. અહો૦

ઓલંગજે હલવે કરી; વણ૦ સાવધાન કરે કાજ. અહો૦
વંશજાલ માયાતણી; વણ૦ નાવ કરજે વિશ્રામ. અહો૦
ખાડી મનોરથ ભવતણી; વણ૦ પડણનું નહીં કામ. અહો૦
રાગ દ્વેષ એય ચોરટા; વણ૦ વાટમાં કરશે હેરાન. અહો૦
વિવિધ વિરજ ઉલ્લાસથી; વણ૦ તે હણજે પહેલે ઠામ. અહો૦
એમ સર્વ વિધિ વિડારીને; વણ૦ પોહોંચજે શિવપુર વાસ. અહો૦
ક્ષય ઉપસમ જે ભાવના; વણ૦ પોઠી ભર્યાં ગુણ રામ. અહો૦
નાયક ભાવે તે થશે; વણ૦ લાભ હોશે તેથી અપાર. અહો૦
ઉત્તમ વણજ જે એમ કરે; વણ૦ ઉદય નમે વારંવાર. અહો૦

—※※※※※※※※※—

શીયલની નવ વાડ વિષે.

દોહરો.

શ્રીગુરુને ચરણે નમી, સમરિ સરસ્વતી માય;
નવ વિધિ શીલની વાડનો, ઉત્તમ કહું ઉપાય.

વાડ ૧ લી.—ઢાળ.

પહેલી તે વાડે હોજી, વીર જિનવરે કહ્યો, સેવો હો સેવો વસ્તિ વિચારીનેજી.
સ્ત્રી પશુ પન્નગ હોજી, વાસો વસે જિહાં, ત્યાં નહિ રહેવું શીલવ્રતધારીનેજી.
જેમ તરુ ડાળે હોજી, વસતો વાનરો, મનમાંહિ બિહેજે રખે ભૂયે પડુંજી;
માંજાર દેખી હોજી, પંજર માંહેથી, પોપટ ચેતે રે રખે દોટે ચડુંજી.
જેમ સિંહલંકી હોજી, સુંદરી શિર ધરીજી, જલનું એડું જુગતે જાળવેજી;
તેમ મુનિ મનને હોજી, રાખે ગોપવી, નારીને નિરખી ચિત્ત નવિ ચાળવેજી.
જેહાં હોવે વાસો હોજી, સહજે માંજારનો, જોખમ લાગે તિહાં મૂષકની જાતનેજી;
તેમ બ્રહ્મચારી હોજી, નારીની સંગતે, હારી રહે શીલ સુદ્ધાંતનેજી.

કલશ.

એક વાડ વિઘટે વિષય પ્રગટે, શંકા કંખા નીપજે;
તીવ્ર કામે ધાતુ બગડે. રોગ બહુવિધ ઉપજે.
મન માંહી વિષય વ્યાપે, મન વિષયસું રહે મળી;
ઉદયરત્ન કહે તે કારણે, નવ વાડ રાખો નિર્મળી.

વાડ ૨ જી.

સુરપતિ સેવિત ત્રિભુવન ધણી, અજ્ઞાન તિમિર હર દિનમણી;
શીલરત્ન યતના નિતંતે, ભાંખી વાડ બીજી ભગવંતે.

ત્રુટક.

ભગવંત ભાંખે સંઘ શાખે, શીયલ સુરતરુ રાખવા;
મુક્તિ મહાફલ હેતુ અદ્દભુત, ચારિત્રનો રસ ચાખવા.
બીહે તે વચને માનીશું, કથા ન કરે કામની;
વાડ વિધિસું જેહ પાળે, બલિહારી તસ નામની.
વાત વ્રતને ઘાતકારી, પવન જયમ તરુપાતને;
વાત કરતાં વિષય વ્યાપે, તે માટે તજો વાતને.
લિંબુ દેખી દૂરથી જ્યમ, ખટાશે ડાઢો ગળે;
ગગન ગર્જારવ સુણીને, હડકવા જયમ ઉછળે.
તેમ વ્રતિનાં ચિત્ત વિણસે, વેણ સુંદરીનાં સુણી;
કથા તજો તે કારણે, એમ પ્રકાશે ત્રિભુવનધણી.

વાડ ૩ જી.

ત્રીજી વાડે રે ત્રિભુવન રાજિયો રે, એણિ પેરે દે ઉપદેશ;
આસન છાંડો રે સાધુજી નારીનું રે, મૂર્ત લગે સુવિશેષ.
હું બલિહારી રે જાઉ તેહને રે, ધન્ય ધન્ય તેહની માત;
શીલ સુરંગે રે રંગણી રાચ્યું રે, જેની સાતે હો ધાત.
શયનાસન રે પાટ ને પાટલા રે, જ્યાં જ્યાં બેસે હો નાર;
બે ઘડી લગે રે ત્યાં બેસે નહીં રે, શીલવ્રત રાખણહાર.
કોહલાં કેરી રે ગંધ સંયોગથી રે, જયમ જાય કણકનો પાક;
ત્યમ અબળાનું રે આસન સેવતાં રે, વિણસે શીલ સુરંગણ પાક.

વાડ ૪ થી.

ચોથી વાડે ચેતજો હો રાજ, ઇણિપેરે ભાખે શ્રીજિન ભૂપ રે; સંવેગી સુધા સાધુજી.
નયનકમલ વિકાશીને હો રાજ, રખે નિરખો રમણી રૂપ રે; સંવેગી૦
રૂપ જોતાં રઢ લાગશે હો રાજ, હેલા ઉલસે અનંગ રે; સંવેગી૦

મનમાંહીં લાગશે મોહની હો રાજ, ત્યારે હોશે વ્રતનો ભંગ રે; સંવેગી૦
દિનકર સામું દેખતાં હો રાજ, જગમાં નયણે ઘટે જ્યમ તેજ રે; સંવેગી૦
ત્યમ તરુણી તનુ પેખતાં હો રાજ, હીણુ થાય શિયલ સુહેજ રે; સંવેગી૦

વાડ ૫ મી.

પાંચમી વાડ પરમેશ્વરે, વખાણી વારુ;
સાંભળજો શ્રોતા તમે, ધર્મી વ્રતધારુ.
કુંડ તટપર કામની, રમે જિહાં રાગે;
સ્વર કંકણાદિકનો સુણી, તિહાં મન્મથ જાગે.
તિહાં વસવું બ્રહ્મચારીને, ન કહ્યું વિત રાગે;
વાડ ભાગી શીલ-રત્નને, જિહાં લંછન લાગે.
અગ્નિ પાસેં જેમ ઓગળે, ભાજન માંહિ ભરિયાં;
લાખ ને મિણ જાએ ગળી, ન રહે રસ ધરિયાં.
ત્યમ હાવભાવ નારીતણા, હાંસુ ને રુદન;
સાંભળતાં શીલ વીઘરે, મન વેધે મદન.

વાડ ૬ ઠ્ઠી.

છઠ્ઠી વાડે છેલ છબીલો, ગુણ રત્નને ગાઢો ભર્યોજી;
સિદ્ધાર્થ રાયકુળે નગીનો, વીરજીણંદ એમ ઉચ્ચર્યોજી.
અવ્રતીપણે જે જે આગે, કામક્રીડા બહુ વિધ કરીજી;
વ્રત લેઇને વિલસિત પહેલાં, રખે સંભારો દિલ ધરીજી.
અગ્નિ ભર્યા ઉપરે પૂળો, મેલ્યો જ્યમ જ્વાલા વમેજી;
વરસ દિવસે જ્યમ વિષધરનું, શંકાએ વિષ સંક્રમેજી.
વિષય સુખ વિલસિત પહીલાં, ત્યમ શીલવંત ન સંભારતોજી;
વ્યાકુળ થઇને શીલ વિરાધે, પછે થાય મન ઓરતોજી.

વાડ ૭ મી.

સાતમી વાડે વીર પયંપે, સુણો સંયમના રાગી હો.
શીયલ રથના હો ધોરી, સુધા સાધૂ વૈરાગી.
મુજ આણાં કરીને બ્રહ્મચારી, વિષય રસના ત્યાગી રે

સરસ આહાર તજજો સહજે, વિગય થોડી વાવરજો હો; શીયલ૦
મોદક આહારે મન્મથ કોપે, તેજાનો પરિહરજો હો; શીયલ૦
સન્નિપાતે જ્યમ ઘૃત સંયોગે, અધિક કરે ઉછાળા હો; શીયલ૦
પાંચે ઇન્દ્રિય ત્યમ રસ પોષે, ચારિત્રમાં કરે ચાળા હો; શીયલ૦

વાડ ૮ મી.

ત્રિશિલાસુત હો ત્રિગડે બેશી એમ, આઠમી વાડ વખાણે દીલની;
અતિ માત્રા હો આહાર તજો અણગાર, લાલચ રાખો સંયમ શીલની.
અતિ આહારે હો આવે ઉંઘ અપાર, સ્વપ્નમાંહિ કરે શીલની વિરાધના;
વળી તેણે હો થાય મદવતી દેહ, સંયમ નવિ થાયે આરાધના.
જ્યમ શેરનાં હો માપ માંહી બશેર, ઓરીને ઉપર દીજે ઢાંકણું;
ફાટે તોલડી હો ખીચડી ખેરૂ થાય, ત્યમ અતિ માત્રાએ વ્રત બગડે ઘણું.

વાડ ૯ મી.

નવમી વાડે નિવારજો રે, સાધુજી શણગાર;
શરીર શોભાએ શોભે નહીં રે, અવનીતલ અણગાર.
ઇમ ઉપદેશે વીરજી રે, મુનિવર ધરજો રે મન;
શીખામણ એક માહરી રે, કરજો શીલ યતન.
સ્નાન વિલેપન વાસના રે, ઉત્તમ વસ્ત્ર અપાર.
તેલ તંબોલ આદિ તજો રે, ઉદઘટ વેપ સફાર.
ધોઇને ધરણી ધર્યું રે, જ્યમ રત્ન હાર્યું કુંભાર;
ત્યમ શીલ રત્નને હારશો રે, જો કરશો શણગાર.

શિક્ષા—પદ ૧૦ મું.

એકલી નારી સાથે, મારગે ન જાવું હો, વળિ વાટે વાત ન કીજિએ;
એક સેજે નર દોય, શીલવંત ન સૂવું હો, સહેજે ગાળ ન દીજિએ.
ન સુવાડે નિજ પાસ, સાડા છ વરસની હો પુત્રીને પણ હેજમાં;
સાત વરસ ઉપરાંત, સુતને પણ ન સુવાડે હો, શીયલવંતી સેજમાં.
ભાંગે શીયલ જે કોઇ, સજ્જન જાણો હો, અદકું પાપ નથી ઇશું;
કરતાં વિષય સંભોગ, સમૂર્ચ્છિમ પંચેંદ્રિય હો, હણાય ઘણું કહિએ કિશું.

ઇમ જાણી નર નારી, શાયલની સંદહણા હો, સૂધી મનમાં ધારજો;
લે દુર્ગતિનું મૂળ, અબ્રહ્મ સેવાથી હો, જાતાં મનને વારજો.
તપગચ્છ ગયણ દિણંદ, વાંચ્છિત ફળદાતા હો, શ્રીહિરરત્ન શૂરીશરુ;
નામી તાસ પસાય, વાડ વખાણી હો, શીલની એહ મનોહરુ.
ખંભાત રહિ ચોમાસ, સત્તરસેં ત્રેસઠાં હો, શ્રાવણ વદ બીજ બુદ્ધ ભણે;
ઉદયરત્ન કર જોડ, શીલ જે પાળે હો, તેહને જાઉં ભામણે. નમું રે નમું સો વાર.

વીરવિજય.

અમદાવાદનો જતી–સંવત્ ૧૭૯૩–ઇ. સ. ૧૮૪૯ માં હૈયાત હતો.

હિતશિક્ષા છત્રિસી.

સાંભળજો સજ્જન નર નારી, હિત શિખામણ સારી છે રે;
રીસ કરે દેતાં શિખામણ, ભાગ્ય દશા પરવારી; સુણજો સાજનો રે.
લોક વિરુદ્ધની વાર, સુણજો જગત પડયો વ્યવહાર. સુણજો૦
મૂરખ બાળક જાચક વ્યસની, કારુ ને વળી નારુ છે રે;
જો સંસારે સદા સુખ વંછો, ચોરની સંગત વારુ. સુણજો૦
વેસ્યા સાથે વણજ ન કરીએં, નીચસું નેહ ન કરીએ છે રે;
ખાપણ આવે ઘર ધન જાવે, છવિતને પરહરિએ. સુણજો૦
કામ વિના પર ઘર નવ જઇએ, આળે ગાળ ન દીજે છે રે;
બળીઆ સાથે બાથ ન ભરીએં, કુટુંબ કલેશ નવ કીજે. સુણજો૦
દુસ્મનસું પર નારી સાથે, તજીએ વાત એકાંતે છે રે;
માત બેનસું મારગ જાતાં, વાત ન કરીએં રાતે. સુણજો૦
રાજા રમણી ઘરનો સોની, વિશ્વાસે નવ રહીએં છે રે;
માત પિતા ગુરુ વિણ બીજાને, ગુંજની વાત ન કહીએં. સુણજો૦
અજાણ્યાસું ગામ ન જઇએ; ઝાડ તળે નવ વસિયે છે રે;
હાથી ઘોડા ગાડી જાતાં, દુર્જનથી દૂર ખસિયે. સુણજો

રમત રમતાં રીસ ન કરીએ, ભયમારગ નવ જઇએ જી રે;
બે જણ વાત કરે જ્યાં છાની, ત્યાં ઉભા નવ રહીએ. સુણજો૦
હુંકારા વિણુ વાત ન કરિએ, ઇચ્છા વિણુ નવ જમિએ જી રે;
ધન વિદ્યાનો મદ નવ ધરીએ, નમતા સાથે નમીએ. સુણજો૦
ગુરુ જોગી રાજા પંડિતને, હાંસી કરી નવ હસીએ જી રે;
હાથી વાઘ સરપ નર વઢતાં, દેખીને દૂર ખસિયે. સુણજો૦
કૂવા કાંઠે હાંસી ન કરિયે, કેફ કરી નવ ભમિયે જી રે;
વરો ન કરિયે ઘર વેંચીને, જુગટડે નવ રમીએ. સુણજો૦
ભણતાં ગણતાં આળસ તજિયે,લખતાં વાત ન કરિયે જી રે;
પરહસ્તે પરદેશ દુકાને, આપણું નામ ન ધરિયે. સુણજો૦
નામું માંડો આળસ છાંડો, દેવાદાર ન થઇએ જી રે;
કષ્ટ ભયાદિક સ્થાનક વરજી, દેશાવર જઇ રહિયે. સુણજો૦
ધનવંતો ને વેષ મલિનતા, પગસું પગ ઘશી ધોવે જી રે;
નાપિક ઘર જઇ શિર મુંડાવે, પાણીમાં મુખ જોવે. સુણજો૦
નાવણુ દાતણુ સુંદર ન કરે, બેઠો તરણાં તોડે જી રે;
ભોંઇ ચિત્રામણુ નગ્ન સુએ તો, તેને લક્ષ્મી છોડે. સુણજો૦
માતા ચરણે શીશ નમાવી, બાપને કરો સલામો જી રે;
દેવ ગુરુનાં દર્શન કરીને, કરો સંસારનાં કામો. સુણજો૦
બે હાથે માથું નવ ખણિયે, કાન નહિ ખોતરિયે જી રે;
ઉભા કેડે હાથ ન દેઇયે, સામે પૂર ન તરિયે. સુણજો૦
તેલ તમાકુ દૂરે તજીયે, અણગળ જળ નવ પીજે જી રે;
કુલવંતી સતીને શિખામણુ, આના ભેગી દીજે. સુણજો૦
સસરો સાસૂ જેઠ જેઠાણી, નણદી વિનય ન મૂકો જી રે;
શાણપણે શેરી સંચરતાં, ચતુરા ચાલ ન ચૂકો. સુણજો૦
નીચ સાહેલી સંગ ન કીજે, પર મંદિર નવ ભમિયેજી રે;
રાત પડે ઘર બહાર ન જઇએ, સૌને જમાડી જમિયે. સુણજો૦
ધોબણુ માલણુ ને કુંભારણુ, જોગણુ સંગ ન કરીએ જી રે;
સેજે કોઇક આળ ચઢાવે, એવું શીદ આદરીએ; સુણજો૦

નિજ ભરતાર ગયો દેશાવર, તવ શણગાર ન ધારિયે જી રે;
જમવા નાત વરે નવ જઈએ, દુરિજન દેખી ડરિએ. સુણજો૦

પરશેરી ગરબો ગાવાને, મેળે ખેળે નવ જઈએ જી રે;
નાવણ ધોવણ નદી કિનારે, જાતાં નિર્લજ ન થઈએ. સુણજો૦

ઊપડતે પગ ચાલ ચાલિયે, હુન્નર સહુ શિખીએ જી રે;
સ્નાન સુવસ્ત્રે રસોઇ કરીને, દાન સુપાત્રે દીજે. સુણજો૦

શોકતણાં લઘુ બાળક દેખી, ખેદ ન ધરશો હૈયે જી રે;
તેની સુખ શીતલ આશીષે, પુત્રતણાં ફળ લહિયે. સુણજો૦

બાર વરસ બાળક સુરપડિમાં, એ બે સરીખાં કહિયે જી રે;
ભક્તિ કરે સુખ લીલા પામે, ખેદ કરે દુઃખ લહિયે. સુણજો૦

નર નારી બેઉને શિખામણ, મુખ લવરી નવ હસિયે જી રે;
નાત સગાનાં ઘર છોડીને, એકલડાં નવ વસિયે. સુણજો૦

વમન કરીને ચિંતા ઝાળે, નબળે આસન બેશી જી રે;
વિદિશ દક્ષિણ દિશ આધારે, બોટયું પશુએ પેશી. સુણજો૦

અન્ન જાણે ઋતુવંતી પાત્રે, પેટ અજીરણ વેળા જી રે;
અગાસીએ ભોજન નવ કરિયે, બે જણ બેશી ભેળાં. સુણજો૦

અતિશે ઊનું ખારું ખારું, શાક ઘણું નવ ખાવું જી રે;
મૌનપણે ઓડીગણ વરજી, જમવા પેલાં નાવું. સુણજો૦

અન્ન વખાણી લંખોડી ન ખાવું, તડકે બેશી ન જમવું જી રે;
માંદા પાસે સત તજીને, નરણાં પાણી ન પીવું. સુણજો૦

કંદ મૂળ અભક્ષ ને બોલી, વાસી વિદળ તે વરજો જી રે;
જૂઠ તજો પરનિન્દા હિંસા, જો વળી નર ભવ સરજો. સુણજો૦

વ્રત પચ્ચખાણ ધરી ગુરુ હાથે, તીરથ યાત્રા કરીએ જી રે;
પુણ્ય ઉદય જો મોટો પ્રગટે, તો સંઘવી પદ ધરીએ. સુણજો૦

મારગમાં મન મોકળું રાખી, બહુ વિધ સંઘ જમાડો જી રે;
સુરલોકે સુખ સઘલાં પામે, પણ નહીં એવો દહાડો. સુણજો૦

તીરથ તારણ શિવમુખ કારણ, સિદ્ધાચલ ગિરિનાર જી રે;
પ્રભુ ભક્તિ ગુણ શ્રેણે ભવ જલ, તરીએ એક અવતાર. સુણ

લૌકિક લોકોત્તર હિત શિક્ષા, છત્રિસીએ બોલી જી રે;
પંડિત શ્રીશુભ વીરવિજય મુખ, વાણી મોહનવેલી. સુણજો૦

અભિવિજય.

મહાવીરસ્વામિનું પારણું.*

માતા ત્રિશિલાએ પુત્ર રત્ન જાઇયો, ચોસઠ ઇંદ્રનાં આસન કંપે સાર;
અવધી ગયા ને જોઇ ધાએ શ્રીજીનરાજને, આવે ક્ષત્રી કુળ નયર મોજાર.

વીર પ્રતિબિમ્બો મૂકે માતા કને, અને સ્વાપનીએ નિદ્રા દીએ સાર;
મેરુ શીખરે જીનને લાવે મહોચ્છવે, હરી પંચ રૂપ કરી મનોહાર.

એમ અસંખ્ય કોટા કોટી મળી દેવતા, પ્રભુને ઓચ્છવ મંડાણે લઇ જાય;
પંડેકંબળી સીલા એ જીનને ભક્તિથી, હરી અંકે થાપે ઇંદ્રપણું ઉપાય.

એક કોડી સાઠ લાખ, કળસે કરી, વીરનો સનાત્ર મહોચ્છવ કરે સાર;
વીર કુમારને અનુક્રમે લાવે જનુની મંદિરે, દાસી પ્રિયંવદા જાઓ તેણી વાર

રાજા સિદ્ધારથને દીધી વધામણી, દાસીને દાન માન દીએ મનોહાર;
ક્ષત્રી કુળમાંહી ઓચ્છવ મંડાવીઓ, પ્રજા લોકને હરખ અપાર

ઘેર ઘેર શ્રીફળ તોરણ તરાટજ બાંધીયાં, ગૌરી ગાવે મંગળ ગીત રસાળ;
રાજા સિદ્ધારથે જનમ મહોચ્છવ કર્યો, માતા ત્રિશિલાઇ ઊજમાલ.

માતા ત્રિશિલા ઝુલાવે પુત્ર પારણે, ઝુલે લાડકડા પ્રભુજી આણંદભેર;
હરખી નરખીને ઇંદ્રાણી જન જાએ વારણે, આજ આણંદ શ્રીવીરકુંવરને ઘેર.

વીરનાં મુખડાં ઉપર વારૂ કોટી ચંદ્રમા, પંકજ લોચન સુંદર વિશાળ કપોળ;
શુક ચંચુક સરખી દીસે નિર્મળ નાસિકા, કોમળ અધર અરુણ રંગ ચોળ.

ઊસધી સોવન મઢી રે શોભે હાલરે, નાજુક આભરણ સઘળાં કંચન મોતીહાર;
કર અંગુઠો ધાવે વીરકુંવર હરખે કરી, કાંઇ બોલાવતાં કરે કીલકાર.

વીરને લલાટે કીધો કુમકુમ ચાંદલો, શોભે જડિત મરકત મણીમાં દીશે લાલ;
ત્રિશિલાએ જુગતે આંજી અણીયાળી બેહું આંખડી, સુંદર કસ્તુરીનું ટપકું દીધું ગાલ.

---

* કવિ દયારામના પારણાની આબાદ નકલ છે.

કંચન સોળે જાતનાં રત્ન જડેલું પારણું, ઝુલાવતાં થાએ ઘુઘરાનો ઘમકાર;
ત્રિશિલા વિવિધ વચને હરખી ગાએ હાલરુ, ખેંચે ફુમતીયાળી કંચન દોરી સાર.

મારો લાડકવાયો સખાસંગે રમવા જશે, મનોહર સુખલ હુંડી આપીશ એને હાથ;
ભોજન વેળા રુમઝુમ રુમઝુમ કરતો આવશે, હું તો ધાઇને ભીડાવીશ હૃદયા સાથ.

હંસ કારંડવ કોકીલ પોપટ મોરવા, માંહી બપૈયાને સારસ ચકોર;
મેના મોર મેલ્યાં રમકડાં રમવાતણાં, ઘમઘમ ઘુઘરો વજાવે ત્રિશિલા કીશોર.

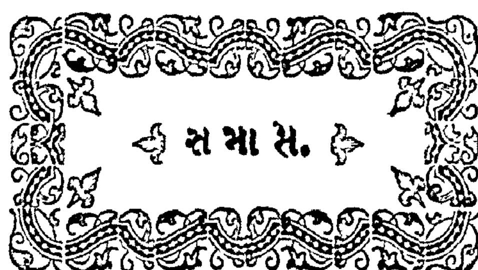
મારો વીરકુંવર નિશાળે ભણવ જાશે, સાથે સ્વજન કુટુંબ પરિવાર;
હાથી રથ ઘોડા પાળા એ ભલું શોભતું, કરીશ નીશાળ ગએણું અતિમનોહાર.

મારા વીર સમાણી કન્યા સારી લાવશું, મારા કુંવરને પરણાવીશ મોટે ઘેર;
મારો લાડકડો વરરાજા ઘોડે બેસશે, મારો વીર કરશે સદાય લીલા લેહેર.

માતા ત્રિશિલા ગાએ વીરકુંવરનું હાલરુ, મારો નંદન જીવજો કોડા કોડી વરસ;
એ તો રાજા રાજેશ્રી થાશે ભલો દીપતો, મારા મનના મનોરથ પૂરશે વાધે હરષ.

ધન ધન ક્ષત્રી કુંડ ગ્રામ મનોહરુ, જિહાં વીર કુંવરનો જન્મ ગવરાય;
રાજા સિદ્ધારથ કુળ માંહે દીનમણિ, ધન ધન ત્રિશિલા રાણી જેહેની માય.

એમ સઇએર ટોળી ભોળી ગાજયો હાલરુ, થાયે મનના મનોરથ તેને ઘેર;
અનુક્રમે મહોદય પદવી રૂપ વીજે પદ પામશે, ગાએ અમી વીજય કહે થાશે લીલાલેહેર.

કોશ.

અ.

અખિલાઘ—(અખિલ+અઘ)--સર્વ પાપ.

અગ્ગજ—(અગ+અજ)-પર્વતમાં ઉ-પજેલો હાથી.

અગાધ—પુષ્કળ.

અગિયર—અજગર.

અગોપ—છાની.

અગ્રણી—આગેવાન, મુખ્ય.

અંગુલી—આંગળી.

અંઘોળ—નહાવું.

અંતર્ધ્યાન—એકદમ અદૃષ્ય થવું.

અંબરીષ—એક રાજા.

ઓછંગ—ખોળો.

અચ્યુત—પ્રભુ.

અટાટ—સાર વિનાનું.

અટંકા—ઉન્મત્ત.

અંડકટાહ—તાળવું, બ્રહ્માંડ.

અણપાર—અપાર.

અર્ણવ—સમુદ્ર.

અતલિબળ—અતિ બળવાન.

અંતરગત—મનમાંનું.

અદબદ—અદ્ભુત.

અંત્યજ—ચંડાળ.

અધર—હોઠ.

અધમ—નીચું. હલકું. [તેનું સાધન.

અધ્યાત્મ—આત્માની જ્ઞાનશક્તિ અથવા

અધ્યાસ—અધ્યારોપ—વૃથા ભાસવું.

અધરદંશ—હોઠનું કરડાવું તે.

અંધક—એક દૈત્યનું નામ.

અનલ—અગ્નિ; એક જાતનું પક્ષી.

અનમેષ—જેની આંખો નિરંતર સ્થિર છે તે—દેવતા.

અનાચાર—ભ્રષ્ટાચાર.

અનીક—જોરથી અથવા પરાણે ન બને તે. સૈન્ય-જથો—મોઢાનો આગલો ભાગ.

અનુચર—ચાકર. સેવક.

અનુસાર—પ્રમાણે.

અનુરાગી—પ્રીતિવાળું.

અનુમોદન—સંમતિ.

અનુરક્ત—પ્રીતિમાં લપટાયલું.

અનુરૂપ—યોગ્ય.

અનુવાદ—પુનરુક્તિ—એનું એજ કહેવું.

અનેરી—બીજી.

અનંગ—કામ.

અપવર્ગા—મોક્ષરૂપ.

અંબ—આંખો.

અંબર—લુગડું—આકાશ.

અંબુ—પાણી.

અંબુજ—કમલ.

અભિનવો—અજાયબ જેવો.

અભ્ર–વાદળાં.
અમ્રખ–હરખ.
અમરારિ–દૈત, અસુર. (અમર×અરિ)–દેવના શત્રુ.
અમલ–શુદ્ધ–મળરહિત.
અરક–સૂર્ય.
અરદાસ–અરજ, વિનતિ.
અરીસ્યા–ઈર્ષા.
અરુણાભ–રાતી કાંતિવાળા.
અલ્હાદ–આનંદ.
અલિ–ભ્રમર.
અલિંગી–વિદેહી.
અલેલ–હિસાબ વિનાનું.
અવક્રકપાનકઢી–પાંશરી તરવાર કહાડી.
અવગાહિની–હૃદયમાં ઉતરવાવાળી.
અવગણના–નિંદા.
અવડ–વગર વપરાયલું.
અવદાન–ઉજળું, સ્વચ્છ.
અવાસ–ઘર.
અવિચળપદ–મોક્ષપદ.
અવિલોક–તપાસ, શોધ.
અવિધારો–નક્કી, ખચિત.
અવેરવું–સંભાળી લેવું.
અવ્યક્ત–આત્મા. માયા.
અળતો–મેંદી.
અંશુમલ } સૂર્ય
અંશુમાલ }
અસમંજસ–અઘટિત.
અસંભાવના–અઘટિત, સંભવાના નહિ તે.
અસિલોમ–તરવાર જેવાં રુંવાડાંવાળો.
અસ્ત્ર–હથિયાર.
અસ્તાચળ–સૂર્ય ચંદ્રનો જ્યાં અસ્ત થાય છે તે પર્વત–પુરાણ પ્રમાણે.
અક્ષ–ઈંદ્રિયો.

આ.

આઇ–માતા.
આક્રોશ–ઠપકો, નિન્દા, શ્રાપ.
આગમાપાઇ–ઉત્પત્તિનાશક.
આજ્ય–ઘી.
આચમન–સંધ્યાદિક કર્મ કરતાં હથેળીમાંથી જલબિન્દુનું પ્રાશન કરવું તે.
આટોપ–ગર્વ કરવો–(આટોપવું).
આડચ–આડું દેવું, આડી દીધેલી વસ્તુ.
આડંબર–ખોટો ડોળ.
આતાપ–તડકો.
આધ્ય–પુંછ.
આદર્શ–આરસી.
આદેશ–હુકમ.
આદિ–મૂળ, પ્રથમ.
આંદુલમાન–ડોલતી, ધ્રુણતી, ઝુલતી.
આદ્ય–પેહેલું.
આફરો–વધારો, પેટ ફુલવાનો રોગ.
આફણિયે–પોતાની મેળે.
આફળે–અથડાઇ.
આભ્રણ–ઘરેણાં, આભૂષણ.
આમિષ–માંસ.
આભ્યાંતર–અંદરનું.
આયાસ–મેહેનત.

આરજાં–આરીયાં–ચીભડાંની જાત.
આરૂઢ–પદાર્થ સહિત; કોઇપર બેસવું.
આલોચન–વિચાર.
આલાપ્યો–ગાયો.
આલંબવું–પહોંચવું.
આવટવું–નિવેડવું.
આવરણ–ઢાંકણ,–વસ્ત્ર.
આવરવું–ફેલાવું, ઢાંકી દેવું.
આહિર–ભરવાડ.
આહુતિ–અગ્નિમાં કંઇ પણ પદાર્થ હોમવો તે.

ઈ.

ઈંદુ–ચંદ્રમા.
ઈંદ્રગોપ–પહેલે વરસાદે જે રાતા રાતા જીવડાં ઉભરાય છે, તે.

ઉ.

ઉખામણી–કહેવત.
ઉગ્ર–ભારે.
ઉઘટ–ઉઘડવું.
ઉચ્ચાટ–ચિંતા.
ઉંડ–સાડા ત્રણ હાથ.
ઉડગણ–આકાશના તારા.
ઉડુ–તારો.
ઉડુગણપતિ–ચંદ્રમા.
ઉદક–પાણી.
ઉદયરાગ–સૂર્ય–ચંદ્રના ઉગવા સમયની રતાસ.
ઉદવસ્ત–ઉજડ.
ઉદગ્ર–એક દૈત્યનું નામ છે.
ઉદ્દાંડ–સખત સજા કરનાર.
ઉદંબર–ઉંબરાનું ઝાડ.
ઉદ્દગીત–ઉંચે સ્વરે ગાયેલું.
ઉદધિ–સમુદ્ર.
ઉદાલ્ય–સાર વિનાનો વેશ.
ઉક્રેરો–માયાભેદ ખોટો જાણીને નિવૃત્ત થયેલો.
ઉમેટે–પેદા થાય.
ઉભેથા–બેઉથી.
ઉદરોજ–સ્તન.
ઉર–છાતી, મન.
ઉદેખી–ટાળી.
ઉર્વી–પૃથ્વી.
ઉર્ણનાભિ–કરોળિયો.
ઉસરી જવું–નિકળી જવું.
ઉપેક્ષા–અનાદર.
ઉપા–ઓખા.

ઓ.

ઓખર–નરક ખાવું તે.
ઓંગણો–બળેલો, પણ શેકાઇને ફુલેલો નહીં એવો દાણો.
ઓઘ–ઢગલો–સમૂહ.
ઓજ–પરાક્રમ.
ઓટચ–પડદો, ઓઢણ–ઓઢવ

ઓઠું—ઉદાહરણ.
ઓતાડું—અજાણ્યું, ખુણેખાચરેનું
ૐકાર—પ્રણવ.
ઔંઠ—(જુઓ) ઉઠ.
ઓસંકળ—ઓછો.

ક.

કટિમેખળા—કંદોરો.
કટુ(વા)—કડવાશ.
કંદન—વધ કરવો—કાપવું.
કદળી—કેળ.
કણસલું—દાણાનો ઝુમખો.
કપાટ—કમાડ.
કપિલા—એકજ રંગની ગાય.
કબંધ—ધડ
કભાય—અંગરખો, જામો.
કમખી—કાંચળી—કમખો.
કમઠ—કાચબો.
કમળા—લક્ષ્મી.
કમળભૂ—બ્રહ્મા.
કમળકોશ—કમળ પુષ્પની કળી.
કમળપત્ર—કમળ ઉપર બેસનાર બ્રહ્મા.
કમલાસની—બ્રહ્માણી.
કરકરો—જાડો.
કરમસતી—ઘણી ખેંચાયલી.
કરપી—કંજુસ.
કરશણ—કણસલું, ખેડુત.
કરિણી—હાથણી.
કરી—પરેજી, હાથી.
કરીર—કેરડાનું ઝાડ.
કલણ—જાણવું તે.
કલમો—કુરાનનો ભાગ.
કલ્પદ્રુમ—ઇચ્છિત ફળ આપનાર ઝાડ.
કપિ—વાનર.
કલિંદ—ચંદ્રમાનો પાલક પિતા.
કલેદન—ભીંજાવું.
કલેવર—શરીર, હોંશિયાર.
કળિયો—જાણવું, સમજવું.
કવિ—કહેલું.
કવિ ગયા—કથી ગયા, કહી ગયા.
કવિરવ—કવિનો અવાજ.
કાચકી—પાણીની તરસ લાગવાથી ગળું સુકાઇ જવું તે.
કાજાગરી—કારજવાળી.
કાતરો—ઝુમખો.
કાતિ—છરી.
કાનન—વન, જંગલ.
કારમો—ઓચિન્તો.
કાભો—ગાંડો ઘેલો.
ક્ષાન્તિ—ક્ષમા.
ક્ષુદ્રઘંટિકા—ઘુઘરી.
કિંકણી—ઘુઘરીયાળો પટો.
કીટ—કીડા.
કિન્નર—કુબેરના સેવકો.
કિરચંચુ—પોપટની ચાંચ.
કિરિટી—અર્જુન, ઉત્તરા.
કિલબ—નપુંસક.
કુકટ—કુકડો.
કુંજરતુંડ—ગણપતિ.

કુરંગ—હરણ.
કુંજરગામિની—હાથીના જેવી ચાલ. [નારી સ્ત્રી.
કુટજ્ઞાની—ખોટો જ્ઞાની.
કુઠાર—ફરસી.
કુદાલ—કોદાળી.
કુસુમ—ફુલ.
કૃશાન—અગ્નિ, ક્ષુદ્ર, હલકું.
કેસપાશ—ચોટલો.
કેસરી—સિંહ.
કૈવલ્ય—મુક્તિ, મોક્ષ.
કોરણુ—વાયુનું તોફાન.
કોશ—આચ્છાદન, ઢાંકણુ.
કોકીલા—કોયલ.
કૌશકી—દુર્ગાદેવીનું નામ.
કંઠપ્રાસ—ગળે ફાંસો ખાવો.
કંબુ—શંખ.

ખ.

ખં—આકાશ.
ખટદશ—સોળ-
ખટ્વાંગ—ખાટલાની ઇશ—એક રાજાનું નાલગેંડી જેવું હથિયાર.
ખડતાળે—પગને પ્રહારે; લાતે, ઠોકરે.
ખડું—કાદવમાં ઢોરના ચાલવાથી જે પગલાં પડે ને સુકાય તે.
ખદ્યોત—આગિયો.
ખરખરો—સાંત્વન, મ્હોડે થવું, સમાધાન કરવું.
ખાંડુ—તરવાર.
ખાધ—ટોટો, નુકસાન.
ખાબડું—ખાબોચિયું.
ખેચર—આકાશમાં ફરનારૂં પ્રાણી.
ખુનસ—ઝેર.

ગ.

ગજ—હાથી.
ગજ્ન—સામર્થ, ગજુ, શક્તિ.
ગતસંગીત—ગાયનની રીતિ—કળા.
ગરુવો—મોટો.
ગર્દભ—ગર્ધવ—ગધેડો.
ગર્વ—અહંકાર.
ગલુબંધ—હુપીઓ, હાંસડી, ગળાનું [ઘરેણું.]
ગહન—સમજવાને અઘરું.
ગાભ—ગર્ભ.
ગીરવાણ—ભાષા—બાણરૂપી શબ્દો.
ગુલ્મ—ઝડી.
ગેડી—લાકડી.
ગોળા—તોપના ગોળા.
ગોખર—ગાયોમાં ઉછરેલો ગધેડો.
ગોખ—છજું.
ગોઠ—વાર્ત્તા, ગોષ્ટી.
ગ્રથલ—રોગ.
ગ્રામ—નગર, ગામ, કોળિયો.
ગંગ—ગંગા.
ગંગેરી—એકજાતનાં પાન.
ગૌધણ—ગાયોનું ધણ—ટોળું.
ગૌરીનંદન—ગણપતિ.

ઘ.

ઘાટા–ઘટ, ઘણાપણું.
ઘુમડલી–ગાતાં ગાતાં હિંચકો નાંખવો.
ઘન–મોર, વરસાદ.

ચ.

ચકચુંધ્ય–ખાંચખોંચ.
ચક્ષુહીણો–આંધળો.
ચપલાયત–ચપળ અને પોહોળી.
ચમર–એક દૈત્ય.
ચર–ચાલનારા જીવ.
ચરનભસંભવ–ગતિવાળો વાયુ.
ચર્મ–ચામડું.
ચર્વણ–ચવેણું, ચાવી રાખવું.
ચવે–કહે.
ચંપકવર્ણી–ચંપાના રંગ જેવી.
ચામખેડું–આળા ચામડાની વાછ.
ચાપ–ધનુષ્ય, દીવાવડે થાય છે તે.
ચાપડી–ચપટી, ટીચકારી.
ચારૂ–સુંદર.
ચાસંધ–પ્રસિદ્ધ, ચોડેધાડ, છચોક.
ચિક્ષુર–એક દૈત્ય.
ચોડ–ઉજડ કરવું.
ચંડ–ભયંકર.

છ.

છબ્બ–છબી.
છુરિકા–છરી.
છેહ–અંત, છેતરવું.

જ.

જંખજાલ–કાંટાવાળી ઝાડી.
જનારતિહારી–માણસની પીડા હરનારી.
જમલો–સર્વ, જુમલે.
જસી–જેવી.
જ્વલિત–બળતો.
જાજ્વલ્યમાન–પ્રદીપ્ત.
જામિની–રાત્રિ.
જારી બજારી–વિભરી, છીનાળું, તે કરવા પછી પકડાવું નહીં, ને પકડાય તો યુક્તિથી છટકી જવું તે.
જુજવાં–જુદાં.
જુથ–સૈન્ય, જમાત.
જેષ્ટ–મોટો.
જૃંભારી–ઇંદ્ર.
જ્યોત્સ્ના–જ્યોતિ, કાંતિ, તેજ.
જંગ–લડાઇ.

ઝ.

ઝમકાર—રણકાર.
ઝામરઝોળ—ખોટો ડોળ.
ઝુઝે—લડે.
ઝુંમખું—કાનમાં પહેરવાનું ઘરેણું.

ત.

તક્ર—છાસ.
તનય—પુત્ર.
તનહા—એકલી, પંડે.
તમા—દરકાર.
તાતા—ચકચકતા, તાજા.
તાંબુલ—પાન.
તારુણી—તરુણ સ્ત્રી.
તાલાવેલી—ચટપટી.
તિમિંગલ—મઘરમચ્છ.
તિમિર—અંધારૂં.
તુખાર—ઘોડો.
તુલ—રૂનું પુંમડું.
તુષ—સાલનાં ફોતરાં.
તુષી—ખુશી, સંતોષી.
તુંગ—ઉંચો.
તુંડ—મ્હોડું.
તૂરી—ઘોડો.
તોખાર—ઘોડા.
તોય—પાણી.
તોમર—ભાલું.
તોર—મિજાજ.
તંદ્રા—ઘેન, નિશો.
ત્રાણ—તારવું.
ત્રાપડ—ગુણપાટ, ત્રાપડું.
ત્રિપથી—ત્રણે રસ્તે (સ્વર્ગ, મૃત્યુ પપાતાળ) જનારા દેવતા.

દ.

દક્ષણાવંત—જમણી તરફથી મ્હોડું હોય એવો શંખ.
દધિસુતા—લક્ષ્મિ.
દનુજારી—દાનવના શત્રુ, દેવ.
દશનપંક્તિ—દાંતની હાર.
દશે—ડસે, કરડે.
દમંક—ચમંક.
દમન—દેહકષ્ટ.
દપટે—પેસી જાય.
દર્પ—પ્રકાશ.
દરી—પહાડની ગુફા.
દસૈયાં—લગ્ન થયા પછી દસ દિવસ સુધી વરરાજા પોતાને સાસરે જમવા જાય છે તે.
દાઢાગ્રેથી—દાઢના આગલા ભાગથી.
દાણ—જકાત.
દામણું—દોરડું—ડ્યામણી.
દામિની—દાવાદાર, વિજળી.
દિગ્ગજ—દિશાના હાથી.
દિનેશ—દિવાકર—દિનેંદ્ર—સૂર્ય.
દિવટિયો—મશાલચી, દીવો પ[illegible]
દુનવું—દુઃખવવું, દુભાવવું.

દુંદુભિ–નોબત.
દુર્ધર–પકડી રાખવાને મુશ્કેલ પડે તે.
દુર્મતિ–દુષ્ટ બુદ્ધિ.
દુલારી–દીકરી.
દેવાંગના–દેવની સ્ત્રી.
દોટ–હડી, દોડવું.
દૌર્લ્ય–દુઃખ.
દ્યૌ–આકાશ.
દ્રિગ–આંખ્ય.
દ્રુમ–ઝાડ.
દ્રોહ–વેરબુદ્ધિ રાખવી.
દંતધાવન–દાતણ.

ધ.

ધગા–તાપ.
ધમસાણ–ઘોંઘાટ, શોરબકોર.
ધરણિધર–(ધરણિ–પૃથ્વી+ધર–ધરનાર)–પ્રભુ શેષનાગ.
ધાત્રી–બ્રહ્માની શક્તિ, પુત્રી, વિધાતા, માતા.
ધીશ–ઉપરી–અધિકારી.
ધેન–ગાય.
ધ્યે–ધ્યાન કરવાનો પદાર્થ.
ધૂમર–ધૂમાડો, કાળ, અસુરની જાત.

ન.

નગ–પર્વત.
નંદન–દીકરો.
નભ–આકાશ.
નફેરી–એક વાજીંત્ર.
નરડિ–નરડિયો–હડિયો.
નરેડાટ–ઉજડ.
નરબદ–અદ્‌ભુત નહીં તે.
નવનિત–માંખણ.
નવે–નવાયે–તીરે–આણે.
નર્ત્ય–ક્રિયા.
નાગરી–ચતુર–હોંશિયાર.
નાટ્ય–નાટક.
નાદબિંદુ–ૐકાર.
નાળ–તોપ.
નિકટ–પાસે.
નિગમ્યો–ખોયો–ગુમાવ્યો.
નિર્દળ્યાં–માર્યાં.
નિધિ–ભંડાર.
નિધન–નાશ.
નિધાન–પાત્ર.
નિપાત્યો–વધ કર્યો.
નિમેષ–જરા–ક્ષણ.
નિરંજની–કલંક વિનાની, દ્વેષરહિત.
નિલાંબર–લીલું વસ્ત્ર.
નિર્વેદ–ઇચ્છા. આતુરતા.
નેડો–પાસે, પ્રીત, સ્નેહ.
નેત–નહીં, એમ.
નેપુર–ઝાંઝર.

પ.

પંચવદન–મહાદેવ.
પખાજ–સવું–સુવ, સાફ કરે.
પટોળું–ચીર.
પઠવે–પાઠવે, મોકલે.

પડતાળે–પછાડે, મારે.
પતિજે–માને, કબુલ કરે.
પન્નગ–સાપ.
પય–દુધ.
પરહરે–તજે.
પરજળે–બળે.
પરજાપત–બ્રહ્મા, કુંભાર.
પરચંડ–મોટું ક્રોધાયમાન.
પલવટે–પહેરેલા, ઓઢેલાં વસ્ત્રના છેડાની ગાંઠ વાળવી તે.
પરિસ્ત્રાણ–પથારી.
પરિહાસ–ઠઠ્ઠા, મશ્કરી.
પરૂં–જૂદું. નિરાળું.
પરેશ–શ્રેષ્ઠ–ઇશ્વરી.
પરોક્ષ–ન દેખાય તે.
પલાણી–સ્વારી કરી, કોઈ વાહનપર બેસી.
પલિયો–નાઠો, ભાગ્યો.
પવાડા–એક જાતની કવિતા.
પાખર–ઘોડાનું બખતર.
પાડસણે–ઉપકાર માનીને.
પાત–પડવું.
પાંત–હાર, પંક્તિ, ઓળ.
પાનોડ–ઝાડ ઉપર નવી પાંદડી થાય છે તે.
પાર્થિવ–પૃથ્વીનું–માટીનું.
પાવક–અગ્નિ.
પાવટ–માર્ગ.
પાલો–બરફ–હીમ.
પાસ–બંધન, ફાંસો.
પાહિ–રક્ષા કરવી.
પીત–પીવું.
પીન–કઠણ, મોટાં.
પુનીત–પવિત્ર.
પુરંજન–સંસારમાં ભુલો પડેલો જીવ.
પુરંદર–શેહેર તોડનાર ઈંદ્ર.
પુરુહુત–ઈંદ્ર.
પુંશ્ચલી–વ્યભિચારિણી સ્ત્રી.
પેય–પીવાનો પદાર્થ.
પોણ–વચન.
પંચાનન–સિંહ.
પ્રતિકાર–અટકાવ.
પ્રત્યક્ષ–દેખાય તે.
પ્રભા–કાંતિ, પ્રવાહ.
પ્રાયે–ઘણું કરીને, બહુધા.
પ્રાશન–પી જવું, ભક્ષ કરવું.
પૃષ્ઠ–પીઠ.
પ્રતિપાળ–પાળવું.
પ્રતિબોધ–સામો બોધ.

ફ.

ફાટે–ચિરાય.
ફાડકાં–કડકાં, ફાડ.
ફોફળ–સોપારી.

બ.

બંદીજન–રાજા શ્રીમંતની સ્તુતી કરનાર.
બદ્ર–બોરડીનું ઝાડ.
બાધર–બેહેરો.

બરહી–મોર.
બરકવું–ઉંઘમાં બકવું.
બહુળતા–બહુ, વધારે.
બાળી–કુમારિકા સ્ત્રી.
બાંય–હાથ.
બિલ–પાતાલ.
બુંદ–ટીપું, છાંટો.
બુદ્ધ–બુદ્ધિ.
બેલડિયે–આંગળીએ વળગી આવેલું–જોડે વળગી આવેલું.

ભ.

ભડ–વીર, યોદ્ધો.
ભડવા–બથોબથ–ભેટમભેટા, બાઝેલો.
ભર્ગા–કામને બાળી નાખનાર દેવી.
ભદ્રા–કલ્યાણરૂપી, એક સ્ત્રીનું નામ.
ભવનુસાર–સંસારનો સાર.
ભાણ–સૂર્ય.
ભુજદંડ–હાથ.
ભુજંગ–સર્પ.
ભુષંડી–એક હથિયાર, બંદુક, જંતરડો, ગોફણ.
ભૂચર–પૃથ્વી ઉપર ફરનાર.
ભૂમંડય–ભૂમંડળ. [ઘણું
ભૂર–સડીને છારી વળવાનું નામ (૨)
ભે–ભય–બ્હીક.
ભોર–પ્રભાત.
ભોંઠો–ઓશિયાલો.
ભ્રુકુટી–ભ્રમર.
ભ્રાત–ભાઇ.
ભ્રાંતિ–ભ્રમ, વેહેમ.
ભ્રામરી–રૂપાળી, પાર્વતી.

મ.

મઘવા–ઈંદ્ર.
મદમોચન–મદ મૂકાવનાર.
મદનશર–કામબાણ.
મઘવારી–પાણીમાં, ઇંદ્રનો શત્રુ.
મધુકર–ભમરો.
મનુજાદ–માણસ ખાનાર દૈત.
મરકલાં–કટાક્ષ–ચાળા.
મરજીવા–સમુદ્રમાંથી મોતી કાઢનાર.
મરાળ–હંસ.
મર્કટ–વાનર.
મશકલો–મ્હોરો દેવાનું હથિયાર.
મહારથી–રથમાં બેસી લડનાર મુખ્ય યોદ્ધો.
મહિપ–પાડો.
મહિપાસુર–પાડાના શરીરવાળો દૈત.
મહિસુંદરી–પૃથ્વીરૂપી સ્ત્રી.
માનમટ–માનો બાપ.
માતંગ–હાથી.
માથાવોણો–માથા વગરનો.
મામ–મ્હોટાઇ, ખાતું.
મારુત–વાયુ.
માલમ–કપતાન, વહાણનો મુખી.
મિન–માછલું.
મિરાત–મિલકત, જાગીર.
મિટ–દૃષ્ટિ, દેખવું, નજર.

મુક્તા—મોતી.
મુદ—મોદ, આનંદ.
મુદ્રિકા—વીંટી.
મુશળ—સાંબેલું.
મુંડ—શિર.
મુંડો—નાગો, માથા વિનાનો ખવીસ.
મૂષક—ઉંદર.
મેધા—બુદ્ધિ.
મેવાસ—અઘોર વનમાં લુટારાનું ઠેકાણું.
મેષોન્મેષ—આંખ ઉઘાડવી ને વીચવી.
મેહાલ—મેં હાલત જોઇ.
મૈયર—પિયર.
મોડ—મુકુટ.
મ્હોર—છાપ, સિક્કો.
મંજુલ—મીઠું, મધુર, હસ્તું.
મૃગ—હરણ.

ય.

યદ્યપિ—જો કે.
યમકિંકર—જમદૂત.
યવન—મુસલમાન.
યુગ્મ—જોડું.
યોગનિદ્રા—માયા.

ર.

રક્તબિજ—રક્તથી ઉત્પન્ન થયેલા દૈત્ય.
રજનીકર—ચંદ્રમા.
રઢિયાળું—સુંદર.
રત—પ્રીતિ.
રથી—રથમાં બેસીને લડનાર યોદ્ધો.
રવિ—સૂર્ય.
રવિનંદન—યમરાજા.
રસકૂપિકા—જેના પાણીથી લોઢાનું સોનું થાય તેવી વાવ.
રસના—જીભ.
રસાતલ—છઠ્ઠું પાતાલ. અતલ, વિતલ, સુતલ, મહાતલ, તલાતલ, રસાતલ ને પાતાલ, એમ સાત છે.
રાજરાજ—કુબેર.
રાવ—ફરિયાદ.
રાશિ—ઢગલો.
રુખ—દેવ.
રેડ—ચક્ર.
રેણી—રાત.
રોધિયા—રોધવું.
રોમ—રુવાડાં.
રોહિણી—ચંદ્રની સ્ત્રી.
રંભા—રુપાળી સ્ત્રી, અપ્સરા.

લ.

લખવું—જાણવું.
લતા—વેલી.
લરજાવે—લજવે, શરમાવે.
લલીત—રસભર્યું—નાજુક.
લલુતા—આતુરતા.
લિંગ—શરીર, ગુપ્તેંદ્રિય, ચિહ્ન

લીન–હળીમળી જવું.
લીલવટ–કપાળ.
લંબો–જંબો–ઝુમખો–ઝુમખો.

વ.

વત્સલ–કલ્યાણ, હાઝવાળું.
વદન–મુખ.
વધૂ–સ્ત્રી, વધારે.
વનફુલ–ઝાડની છાલનાં વસ્ત્ર.
વપુ–શરીર.
વમન–ઓકવું.
વરુ–નારડાં, માંસાહારી જનાવર.
વલુંખ્યો–ઘુંચવાયલો.
વલો–છાસમાંથી માંખણ વિખરાઇ જાય તે, હાથમાં ન આવે તેવું.
વલોણું–દહીં રવાઇથી હલાવવું તે.
વહ્નિ–અગ્નિ.
વસુધા–પૃથ્વી.
વાચારંભણ–બોલવું.
વાજ–ઝીન, હારવું, ફુલવું, ઘોડો.
વાડવ–બ્રાહ્મણ.
વામણું–ઠીંગણું.
વામાંગ–ડાબું અંગ,
વારિદ–વાદળાં.
વારિધિ–સમુદ્ર.
વાવિકા–વાવ.
વાહી–ફુસલાવી, પટાવી.
વિકટ–મુસ્કેલ.
વિકળ–બેચેન, ઘેલો.
વિકસિત–પ્રફુલ્લિત.
વિગત–સંતાપ વિનાનો.
વિચિત–બેભાન.
વિદારી–ફાડી નાખવું, ચીરી નાંખવું.
વિદેહી–જનક.
વિપાક–પરિણામ.
વિમુખ–વિરુદ્ધ–ભ્રષ્ટ.
વિરંચી–બ્રહ્મા.
વિવિક્ત–જૂદું.
વિવર–સાર, પોલાણ, ગુફા.
વિશદ–મોટું.
વિશુદ્ધ–નિર્મળ.
વિહ્વલ–કામાતુર, બાવરું.
વિખિયા–ચંદ્રહાસની સ્ત્રી.
વિછિયા–પગનું ઘરેણું.
વિટંડ–પાખંડ.
વિત્ત–દ્રવ્ય.
વેતાગરો–વેહેનારો.
વેત્ર–કુળ.
વેદ–જ્ઞાની, જાણવું, ચાર વેદ.
વેંદલ–નપુંસક.
વોરવું–વેચાથી લેવું.
વૈદેહી–સીતા.
વૈરાટ–રાજાનું નામ.
વોણું–વિનાનું.
વંચક–ઠગ, નિંદનાર.
વંકાક–વાંકડા.
વ્યક્ત–પ્રત્યક્ષ–દેખીતું.
વ્યાધ–ઉપાધિ–રોગ.
વ્યોમ–આકાશ.

વ્યોમચર—આકાશમાં ફરનાર પક્ષી.
વ્રાઘ્ય—જુવો—વ્યાઘ.
વ્યાઘ્ર—સિંહ.

શ.

શચી—ઈંદ્રાણી.
શત—સો.
શનૈશનૈ—હળવે હળવે.
શબ્દવેધિ—અંધારે કોઈનો શબ્દ સાંભળીને ઘા કરી પાડનાર.
શમી—એક જાતનું લાકડું.
શર—બાણ, બાંકું, છિદ્ર.
શરવાણી—પાર્વતી.
શરેન્દુ—શરદ ઋતુના ચંદ્ર સરખું સ્વચ્છ.
શલ—બરાબર.
શળો—શલવું—દાણામાં કીવડા પડે તે.
શાર્દૂલ—વાઘ.
શાશ્વત—અનાદિ.
શાલિગ્રામ—ગોળ કાળો ને છિદ્રવાળો પથ્થર—વિષ્ણુ. ગંડકી નદીમાંથી નિસરે છે.
શિખિ—મોર.
શિથિલ—ઢીલાં. નરમ.
શીચાણો—એક પક્ષીનું નામ.
શીથળ—ગુંથાયલું—ગડબડ ભરેલું.
શુક્ત—સીપ—છીપ.
શુચંગ—પવિત્ર અંગ.
શોણિત—રુધિર—લોહી.
શંકર—કલ્યાણ કરનાર—મહાદેવ.
શંભ—નિરાકાર.
શૃંગ—શિંગડું, શિખર.
શ્રમજળ—પરસ્વેદ.
શ્રવણ—કાન.
શ્રેય—સારું.

સ.

સંયમ—મનોનિગ્રહ.
સમાર્જણી—સાવરણી.
સણગટા—ઘુમટો.
સંધાણ—સાંકડું.
સદ્ય—તુરત.
સન્મન્યા—ગભરાયા.
સમીપ—પાસે.
સમીર—વાયુ.
સરસાય—સુશોભિત, સરસ લાગે.
સરાડે—સારી સ્થિતિયે.
સરે—સરસ, છેડા.
સરોડાં—સલકડાં, ઝાડની નકામી ડાંખળીઓ.
સરંભ—આરંભ—શરુઆત.
સર્વતોગોચર—સર્વ ઠેકાણે દેખાય તે.
સાકટ—અધર્મી.
સાન્નિધ્ય—સમક્ષ.
સાતરો—સવસ્ત્રો.
સામરો—સમાં કરવાં, સુધારવાં.
સાર—અરદાસ, સંભાળ.
સારંગ—હરણ.

સારા—માલવાળી, સારવાળી.
સાંભવા—સન્મુખ, સામે.
સાહેર—સમુદ્ર.
સુકેશી—સારા કેશવાળી.
સુડો—પોપટ.
સુર—સારૂ આપનાર, દેવતા, અવાજ.
સુરા—પી—(દારુ—દારુ+પી—પીનાર)—દા- [નવ.
સુરો—સુરોખાર.
સુવર્ણગર—સોનાનો ડુંગર.
સૂક્તે—વેદને મંત્રે.
સોજ—સુઝ, ડહાપણ.
સોર—ઘોંઘાટ.
સ્કંધ—ખાંધ—ખભો—ભાગ—અવયવ.
સ્વપચ—નીચ જાત—ઢેડ.
સ્વસુર—સસરો.
સ્વાન—કુતરો.
સ્વેદ—ધોળાં.
સાંઇ—આલિંગન દેવું.
સ્વયં—પોતાની મેળે.
સ્વેદ—પરસેવા.

હ.

હનુ—હડપચી.
હસમ—ઉશ્કેરાયલા—સૈન્ય—ફોજ.
હસ્તામલ—પ્રત્યક્ષ હથેલીમાં આમળું હોય તે.
હય—ઘોડા.
હર—શિવ.
હલહલાટ—એકદમ.
હિક્કાનાદ—હૈયામાં નાદ ઉઠે છે તે.
હિમજા—હિમાલયમાં ઉપજેલી—પાર્વતી.
હિરણ્યગર્ભ—બ્રહ્મા—સૂર્ય—ઇશ્વર.
હીર—સાર, પાણી.
હીન—ઓછું.
હીમ—બરફ.
હુતાશન—અગ્નિ.
હુમાયુ—એક જાતનાં બે પક્ષી—કે—જે-ને એક ચાંચ, એક પગ, એક આંખ અને એક આંકડો હોય છે. અને બન્ને સાથે વળગીને ઉડે છે તે. (કલ્પિત.)
હુલ્લસી—આનંદ પામી—શોભી.
હંસવાહિની—હંસપર બેસનાર-સરસ્વતી.
હેજ—સ્નેહ—હેત.
હ્રદ—ખાડો.

*** ભાગ ૧ લામાં જે શબ્દો આવેલા છે તેમાંના જરૂરીઆત શબ્દોજ અતરે લીધા છે, બીજા શબ્દો માટે ૧ લા ભાગમાં જોવું.

